

93
7520

SUMMA THEOLOGICA S. THOMAE AQUINATIS

QUINTI ET ANGELICI ECCLESIAE DOCTORIS
ORDINIS PRAEDICATORUM

EDITIO RECENS PARTHENOPEJA

CETERIS CUNCTIS ACCURATIUS A MENDIS EXPURGATA,

Appendicibus pro Ecclesia Sancta Dei Venerabilis P. SERAPHINI
CAPPONI A PORRECTA,

Notis historicis, ac dogmaticis P. JOANNIS NICOLAJI,

Differtationibus critico-apologeticis P. BERNARDI MARIE DE RUBEIS

*Ejusdemque Annotationibus variantem alicubi Textus lectionem
signantibus, nec non Indicibus copiosissimis, & appositis
aucta, ornata, illustrata.*

SECUNDAE SECUNDAE PARTIS TOMUS SECUNDUS.

BIBLIOTECA GOMEZ ARBOLES

R: 228258

NEAPOLI MDCCLXIV.

Expensis GREGORII, & MICHAELIS STASI

Typis JOSEPHI RAYMUNDI

SUPERIORUM FACULTATE, AC PRIVILEGIO.

85288.A

111

FR. JO: FRANCISCI BERNARDI MARIE
D E R U B E I S
O R D I N I S P R Æ D I C A T O R U M
DISSERTATIO PRÆVIA

De quatuor Censuris , Casimiri Oudini , Auctoris Historiæ Criticæ Philosophicæ , Jacobi Bruckeri , ac demum Auctoris examinis vitiorum Theologiæ : deque vindiciis Sancti Thomæ , quoad plurima quæ scripsit genuina Opera ; dictionem ejus ac stylum , græcam eruditionem , lectionis copiam & crism , solidam Scripturarum interpretationem , Theologicam gravitatem , in usu Philosophiæ Peripateticæ consilium , servatamque methodum in utraque Theologia , Revelata , ac Naturali , tradenda .

C A P U T I.

Casimiri Oudini censura in Opera , & doctrinam Sancti Thomæ , cum animadversionibus . Altera Auctoris , qui historiam scripsit criticam Philosophia . Tertia Jacobi Bruckeri . Quarta Auctoris , qui vitiorum Theologiæ examen instituit .

I. Arias hactenus , nimium severas , & iniquas , in Dissertationibus nostris censuras protulimus , expendimus , profligavimus , quibus peculiare nonnullæ , sive Theologicæ , sive ex Philosophia depromptæ , seriebantur theses , a Divo Thoma Aquinate Præceptore Angelico propugnata . Recentes liberiores critici Viri succedunt modo , qui sinistra quæque a quibus vis adversus Aquinatam lata judicia simul colligentes , integrum doctrinæ ejus veluti corpus invadunt : ejusque Operum , quæ communi solent Doctorum præconio celebrari , aut pretium omne adimere , aut certe imminuere plurimum conantur .

Primus prodit Casimirus Oudinus , Sanctissimi coetus Præmonstratensium olim alumnus , ejusdem Ordinis simulque Religionis catholicæ postea defector , atque Sectæ Calvinistarum addictus in Hollandia . Pro ea quam sibi adrogat , de Scriptorum lucubrationibus judicandi licentia , pudore deposito , fractisque totius modestiæ cancellis , hanc operibus Thomæ ejusque doctrinæ censuram inurit Tomo III. in Dissertatione de hac re confecta , Capite I. , Quamvis autem , inquiens , Pontificii innumeri S. Thomam , Aquinatam ob doctrinam laudarint : tamen apud viros narium emunctarum vel nullam , vel modicam eruditionem ex lectione operum ejus hauriri creditur . Nam Scholasticam trutinam , & garrulitatem unicam sciebat , hac ætate omnibus Scholasticis communem & facilem . Unde nullum ipsius hac in parte meritum agnosci potest , cum tunc temporis tonsoribus etiam cognita esset . Nesciebat historiam , linguas quas appellant exoticas , neque artem criticam , quibus eruditi hodie maxime celebres sunt : intantum istorum ignarus , ut græca nec tantisper intelligeret . Tan-

» to jam hodie illius volumina crassa contemptui habentur , ut negligent illa legere
 » ii etiam , qui compararunt . Immerito itaque a Romanis Pontificibus Doctor Eccle-
 » siæ Quintus , ad instantiam Ordinis Fratrum Prædicatorum renunciatus fuit . “ Hæc
 » sunt , non eruditi Crizicesque periti Viri , qui de librorum pretio æquam ferat senten-
 » tiam , sed hominis apostatæ impotentiore bile commoti , inurbana & insana disteria .
 » Pontificii , quos vocat laudatores Thomæ , sunt Romani Pontifices , quos novemdecim
 » numerat Antonius Tourron in novissima ejusdem Vita gallice typis edita . Bullas eo-
 » rum , ac Epistolas consulere cuique præsto est in Bullario Ordinis Prædicatorum ab An-
 » tonino Bremond in lucem emisso . Sunt etiam , qui Thomæ Aquinatis doctrinam præ-
 » conio laudum exornarunt , & ornant , celebriores in Europa cœtus Academici , Reli-
 » giosi Ordines quamplures , innumeri probi doctique Viri ex omni gente , & lingua , &
 » familia . Istos vero omnes insuper habet , & contemnendos jubet Oudinus , novus
 » Calvinista inanguratus .

II. Typis Amstælodamensibus prodiit Opus anno 1737. quod gallice inscribitur . *His-
 floire Critique de la Philosophie* . Ad Aquinatem nostrum quod attinet , censorium le-
 gitur Anonymi judicium Tomo III. Libro IX. Capite XLIII. num. VII. his verbis :

» (1) Sanctus Thomas , cum artem Topicam Aristotelis didicisset , ac differendi soler-
 » tia polleret , lectiones edere cœpit in Magistrum Sententiarum , qui nondum satis
 » illustratus fuerat . Studia , quæ publicis in Gymnasiis colebantur , pro virili promo-
 » turus , integrum Theologiæ corpus concinnavit , in quo inanes & supervacaneæ
 » quæstiones locum eripiunt utilibus ac necessariis . Tres in partes distributum Opus
 » est : appellaturque , *Sancti Thomæ Summa* . Suspicio est apud peritiores Criticos , in-
 » ter opera , quæ Thomæ Aquinatis nomine inscribuntur , neque decimam illorum
 » partem adjudicandam eidem esse , ceu vero parenti : majoremque partem auctores
 » habere Sodales Dominicanos , qui proprios foetus tanto nomini supposuerunt , ut au-
 » thoritatis famam ipsi conciliarent . Audax non ero , si addiderim quod eruditi Viri
 » ab illustri Mabillonio exceperunt : itinerum scilicet , quæ studiorum causa capeffive-
 » rat Doctissimus Asceta Sammauræus , occasione data , argumenta plus quam suffi-
 » cientia collecta ab eo fuisse , quibus demonstrari facile posset , foetum Aquinatis non
 » esse integram saltem *Theologia Summam* . Atqui vero si partem illam , quæ *Secun-
 da Secunda* appellatur , Thomas elucubraverit ; nihil oblatere videtur , quominus par-
 » tes aliæ pro germano ejusdem foetu haberi debeant . “ Hæc ille .

Criticas ejusmodi censuras ex aurito grege (absit verbo invidia , quod ipsa veritas
 extorquet ,) quilibet ferre potest . Quinam vero eruditi Censores illi fuerint , qui *vix
 decimam partem Operum* , quæ Thomæ nomine inscribuntur , germanos ejusdem foetus
 censuerint ? Cur tot accuratissimas , quæ jam prodierant , de Scriptis Aquinatis non
 evol-

(1) S. Thomas tant plein des Topiques d' Aristote , & des principes contentieux qu'il avoit puisés , commença par faire des leçons sur le Maître des Sentences , dont le texte souvent éclairci avoit encore besoin de l'être . Il s'achassa ensuite de donner plus de jour aux études publiques , & il composa pour cet effet un Corps entier de Théologie , ou le superflu l'emporte presque toujours sur le nécessaire . Et c'est ce Corps divisé en trois parties , & dont la Seconde plus étendue en comprend deux autres , qu'on appelle la Somme de Saint Thomas . D'habiles Critiques supposent pourtant , que des ouvrages accumulés qui s'offrent sous

son nom , il n'y a pas la dixième partie qui lui appartienne : & ils ajoutent que les autres lui ont été supposés par les Religieux de son Ordre , afin de les faire mieux recevoir du public . . . Oserois-je ajouter ici une chose , que plusieurs Sçavants se resouvienent encore d'avoir ouï dire à l'illustre Pere Mabillon ? C'est , que dans ses differens voyages litteraires , il avoit ramassé des preuves plus que suffisantes , pour démontrer que la Somme de Saint Thomas n'est point entièrement de lui . Supposé cependant que la Seconde Seconde doive passer pour une production de son esprit , je le trouve assez dédommagé de perdre tout le reste .

evolverit dissertationes, ut melius instructus Anonymus censor æquum proferret iudicium de Operum numero, quæ Thomas composuit? Quid est illud, quod ait: *lectiones* edere Aquinatem *capisse* in Magistrum Sententiarum? Equidem Sanctissimus Doctor consuevit Sacras Scripturas, & Aristotelis libros, aliosque veteres Auctores commentario interpretari, in *Capita*, & in *Lectiones* tributo: at hujusmodi *lectiones* apparent nullæ in ea, quam confecit, Sententiarum Magistri commentatione. Textus primo loco exponitur, tum *Quæstiones* excitantur: quæ in *Articulos*, aut *Membra* dividuntur. Quid est illud, quod ipse Thomas *cæperit*? Imo vigentem tunc temporis morem sequutus est: quo eruditi viri, qui tradendæ doctrinæ Theologicæ operam darent, & gradus percurrerent in Parisiensi Universitate consequendos, adstringebantur textum Magistri Sententiarum motis opportunis quæstionibus illustrare. Parum ergo instructum, ac idoneum se præbet Anonymus, qui prudens ac solidum de Operibus Thomæ ferre iudicium valet.

III. Novissima *Historia Critica Philosophia*, quam improbo collegit labore Jacobus Bruckerus, Reg. Soc. Berolinensis Membrum, lucem vidit anno 1743. typis Lipsiensibus edita apud Bernardum Christophorum Breitkoph. Longe lateque ad examen vocantur Aquinatis opera, Operumque pretium, doctrina, methodus, dictio Tomo III. Periodo II. Parte II. Lib. II. Cap. 111. Sect. 11. §. XIX. Censorium iudicium ejus accipe, in quo bona sunt mixta malis a pag. 803. „ Nobis si in tanto Sententiarum „ discrimine iudicium quoque, quod institutum postulat, afferendum est; satemur om- „ nino, fuisse in Thoma iudicandi aciem haud mediocrem, ingenium excellens, le- „ ctionis copiam, & inexhaustam prorsus industriam, qua quinquagenarius denatus tot, „ & tanta scribere potuit. Habemus in eo consentientes Duumviros eruditissimos, & „ Scholasticæ Philosophiæ minime patronos, Ludovicum Vivem, & Erasmum Rote- „ rodamum. Quorum ille (De causis corruptar. art. Art. L. V.) licet culpet in A- „ quinate, (1) quod *secutus sit alienum iudicium, suum non adhibuerit in Secunda Secun- „ da*: eum tamen vocat *Scriptorem de Schola omnium sanissimum, ac minime ineptum*. Hic autem (in Caput. I. epist. ad Rom.) *virum prædicat non suo tantum Seculo „ magnum: cui nullus recentiorum Theologorum par sit diligentia, cui sanius ingenium, „ cui solidior eruditio: dignus plane, cui linguarum quoque peritia, reliquaque bona- „ rum litterarum supellex contingeret, qui iis que per eam tempestatem dabantur, tam „ dextre sit usus . . .* Unde nimis durum, & iniquum putamus iudicium Oudini, „ (quod superius allatum est,) Thomæ eruditioni plane derogantis . . . Quæ (nam- „ que scribit ille,) partim falsa sunt, partim aliena: cum nemo id forte, nisi im- „ prudens & impudens Thomæ laudator, affirmet ejus eruditionem cum nostri Seculi „ litteratura esse comparandam. Nec tamen defuit ei elegantia ingenii, unde scriben- „ di ratio, atque dictio minus lultenta, quam sui seculi homines plerique, ipseque „ præceptor Albertus Magnus, sequi solebant. Ex qua dictionis ejus facilitate recte „ criterium desumitur, suppositos Thomæ libros a genuinis discernendi. Quamvis ne- „ gandum non esse putamus, esse in ejus dictione multa, quæ aures delicatas radant: „ in quibus tamen longe cæteris est tolerabilior . . . Multa ei defuerunt, quæ illam, „ quæ Philosopho cætera docto & acuto tribuitur, laudem imminuunt. Inter ea pri- „ mum locum occupare videntur, quod græcæ linguæ ignarus fuerit, & ab artis cri- „ ticæ & humanitatis studiis, historia quoque philosophica imparatum habuerit ani- „ mum. Hoc enim studio ejus philosophico duplici pacto maxime fraudi fuit: ita „ enim cum Aristotelem sibi ducem in Philosophia delegisset, intelligere obscurum & diffi-

(1) Indicat Vives, partem illam Summæ Theologicæ, quæ *Secunda Secunda* appellatur, ex alieno Vincentii Bellovacensis fonte hausisse Thomam, Qua in re toto ipsam

aberrare ostio, perspicua jam demonstratione confecimus. Dissert. ad III. & IV. Tom. hujus Edit. præviis.

,, difficilem Philosophum non potuit, quem nonnisi græcæ linguæ, & Philosophiæ
 ,, veteris apprime peritus assequi potest. Recurrendum itaque ad versiones erat, quæ
 ,, cum tunc temporis a Saracenis peterentur; factum inde, ut vitia Philosophiæ Scho-
 ,, lasticæ Saracenorum simul disceret. . . Theologiam autem, Philosophiæ isti Schola-
 ,, stica-Saracenz accommodando, mire turbavit. . . Laudanda quidem Thomæ indu-
 ,, stria, quod cum græca ipse intelligere non posset, meliorem (1) quam quæ tunc
 ,, exstabat, versionem Aristotelis confici curaverit. Quo in negotio usum eum esse
 ,, Thomæ Cantimpratani opera, post Trithemium (*de Scriptor. Eccl. num. 469.*)
 ,, contendunt Viri docti passim. Incertus Auctor autem *Cronicorum Sclavnicorum* apud
 ,, Lindenbrogium, ad Wilhelmum de Brabantia (2) eum laborem refert. (*ad Annum*
 ,, 1279. . . . Hac vero versione instructus Aquinas, dum illi fidit tamquam græco
 ,, exemplari, & ex ea Peripateticæ Philosophiæ præcepta haurit, non potuit non sæ-
 ,, pius errare fallique, quamvis mentis *ἰσχυρία* multa quoque assequeretur. . . . Ve-
 ,, rum dum Aristotelem unice sequi conituit, mancipii instar servire Stagiritæ co-
 ,, ætus est, & veritatem quoque illi tyranno servire coegit. Et ne malum hoc solum
 ,, esset, immodicus Peripateticæ Philosophiæ amor virum hunc superstitioso obsequio
 ,, Philosopho addictum seduxit, ut Theologiæ vulneribus quæ præpostera Philosophiæ
 ,, commixtio inflixerat, nova adderet vulnera: sicque sacram doctrinam vere faceret
 ,, philosophicam, imo gentilem. . . Recte illi imputari censemus, quod eam metho-
 ,, dum Saracenicæ-Peripateticam promoverit; & imprimis in Academia Parisiensi, ubi
 ,, semper hætenus fuerant, qui Peripateticismum odio prosequerantur, vulgaverit &
 ,, induxerit. . . . Et verum quidem est, quod opponi potest, Thomam Averroismo
 ,, passim invalescenti se opposuisse, ut ex libro *De unitate intellectus adversus Averroi-
 ,, stas* patet. . . . Verum parum hæc dictis officiant. Quamvis enim hanc Averrois
 ,, opinionem recte improbaverit Thomas, qui pro ea qua pollebat acie, perspexit
 ,, quantis absurdis prematur ea opinio: non tamen inde sequitur, Philosophiæ Arabi-
 ,, cæ methodum eum evitasse. . . . Et cum ea in Philosophia ad Theologiam appli-
 ,, canda, methodo uteretur, ut consensu Patrum & Scripturæ quidem quæsito, eo vero ex
 ,, rationibus Metaphysicis & testimoniis Philosophorum Gentilium confirmato, ma-
 ,, gnum doctrinæ sacræ præsidium in Philosophia Aristotelica poneret, moreque Ara-
 ,, bium subtilissimas quæstiones, & ambiguas de Divinis disputationes annexerit; per-
 ,, spicuum inde est, Scholasticæ Philosophiæ vitia eum non sustulisse, sed auxisse. . . .
 ,, Inter Theologicos libros *Summa Theologiæ* eminet, summis laudibus celebrata: quæ
 ,, heic ideo notanda est, quod in *Secunda Secunda partis* Sectione Theologiam Mora-
 ,, lem, ipsaque virtutis morumque præcepta, imo doctrinam quoque de Officiis na-
 ,, turalibus & Christianis explicuit. Qua in parte acumen iudicii, & soliditatem eru-
 ,, ditionis magis probasse Aquinatem, quam in reliquis Operibus, Viris quibusdam
 ,, eruditis visum est, Renato Rapino *Reflexions sur la Morale* §. 9. Tom. II. Opp.
 ,, & H. Jul. Schvrlio in *Bibliographia Morali*:) id quod facile quidem concedimus,
 ,, si respiciatur ad reliquas Systematis Theologici partes, vel ad alios Scholasticos, qui
 ,, in argumento Morali aridas plerumque, & exsangues ediderunt tractationes: in se
 ,, vero consideratus iste labor, vix tantas laudes mereri videtur; nam in eo quoque,
 ,, ut alibi, regnat Aristoteles, cujus principia ethica cum genuina doctrinæ moralis
 ,, fun-

(1) Latina Aristotelis versio hæc est, quæ
 jussu Friderici II. Imperatoris, partim e
 græco, partim ex Arabico sermone, circa
 Annum 1220. confecta fuit per viros lectos,
 & in utriusque lingue prolatione peritos, ut
 est apud Petrum de Vineis Libro III. Epist.

LXVII. Vide Jo. Aibertum Fabricium Bi-
 blioth. Gr. Lib. III. Cap. VI.

(2) Wilhelmus, seu Guillelmus de Mor-
 beka, quod oppidum est in confinio Braban-
 tiz situm, ex Ordine Prædicator. ad Archie-
 piscopum Corinthi adsumptus.

„ fundamenta non exhibeant , palam est iis solidum Thomam ædificium superstruere non potuisse . “

„ Censuram hanc Bruckeri exhibere longe lateque deductam licuit : in qua plura a Viro Heterodoxo & liberrimo dicta occurrunt , quæ nimiam & impotentem Casimiri Oudini licentiam castigant , maximeque cedunt in commendationem Thomæ , ejusque operum , & doctrinæ : alia sunt vero , quæ ad augendam invidiam plus justo exaggerantur . Vitia præsertim duo Aquinati nostro affinguntur ; quod Aristotelicæ , & Saracenicæ Philosophiæ instar mancipii servierit : quod Philosophicis documentis , & Averroistarum triticis , magnum in hisce præsidium collocans , sacram Theologiæ doctrinam fœdaverit . Scilicet neque Thomæ consilium adsequutus est Bruckerus : neque duplicis Theologiæ , *Naturalis* , & *Revelatæ* , discrimen animadvertit : neque animum paullo attentiores admovit in circumstantias temporum , ac in eorum quibuscum instituenda pugna fuerat , conditiones . Quæ omnia accuratioris examine inferius discutienda sunt .

IV. Critici Viri , qui paucis abhinc annis Amstelodami anno 1744. typis edidit Opos gallice inscriptum , *Examen des defauts Theologiques* , prætermittendum non est judicium , quod Tomo II. Sectæ XI. Cap. III. Artic. 12. de Thoma Aquinate ; ejusque lucubrationibus , maximeque Theologica Summa his verbis profertur num. V. (1) „

„ Sum-

(1) La Somme de Saint Thomas est la moins defectueuse de tous celles , qui ont paru avant lui . Melchior Canus a raison de la preferer aux autres : mais on ne peut dissimuler que cet Ouvrage ne soit un peu trop long , & que sa lecture & son étude ne demande un tems dont le superflu pourroit être employé plus utilement à l'Écriture , aux Conciles , & aux Peres ; néanmoins il faut dire qu'il est bon , quand on le compare à d'autres plus imparfaits . Grotius dans une Lettre écrite à un Ambassadeur de France qui lui avoit demandé une methode d'étudier , lui conseille la lecture de la Seconde Seconde de S. Thomas , pour la Morale . Le Docteur Angelique y traite des vertus Theologales , & Morales , & de tout ce qui peut y avoir quelque rapport : il redvit les questions à un certain nombre , laissant à part celles qui ne sont pas nécessaires : il fait en sorte qu'elles aient de la liaison entre elles , enfin il ne passe point à l'explication d'une nouvelle difficulté , sans être assuré que la precedente & son explication ont été bien comprises . Un Censeur difficile y trouvera peut être quelques inutilités sur les habitudes , sur le volontaire , & l'involontaire , sur les definitions de chaque vertu en particulier &c. Mais on repond que S. Thomas n'a traité ces questions , que pour une plus grande exactitude : elles rebutent aujourd'hui un Critique , parce qu'il ne les voit que dans l'éloignement , & détachées du rapport qu'elles ont au tems , ou le Docteur Angelique écrivoit . En combattant certaines opinions soutenues par quelques Scholastiques , il entre dans des details qui nous paroissent bizarres , quoiqu'ils fussent alors nécessaires . Num.

VI. Du reste S. Thomas a toujours passé pour le meilleur Theologien de son siècle : il étoit instruit des opinions de son tems , il avoit le Maître des Sentences , les Decretales des Papes , & le Decret de Gratien . Il savoit la Philosophie d'Aristote , & plus encore les Commentaires des Arabes sur ce Philosophe , ouvrages alors à la mode , & qu'on ne pouvoit ignorer sans risque de passer pour ignorant : ainsi étant devenu un des sçavans hommes de son siècle , son imagination lui fournit l'art d'assembler ses diverses connoissances , & de les accommoder aux matieres Theologiques . C'est aussi un effet de son jugement d'avoir conçu qu'il attacherait d'avantage ses lecteurs par cette dependance commune , que les choses les plus indifferentes auroient à la Theologie . Il avoit l'esprit vast & fécond , plus élevé que delicat , plus naturel que ingenieux , & plus amoureux de l'abondance que du choix . Il a réduit la Theologie en Systeme , & par sa methode il a ouvert aux écrivains qui l'ont suivi , des routes qu'on a perfectionnées dans les derniers siècles . Il y a apparence qu'en quelque tems que S. Thomas eût vécu , il auroit toujours été un grand Theologien , & a ne le prendre que dans ce sens , on peut dire qu'il est le Maître de ceux mêmes qui l'ont surpassé . Num. VII. Je doute fort que les autres Theologiens du XIII. siècle puissent atteindre à l'estime que Saint Thomas s'est acquis . On ne trouve pas dans leur Morale la même exactitude , dans leurs systemes le même ordre , & la même attention à écarter les raisonnemens superflus &c.

„ *Summa Sancti Thomæ* cæteris id genus operibus, quæ ante ipsum prodierant, mi-
 „ nus est imperfecta : eamque Melchior Canus jure cæteris quibusque præferendam
 „ cenfet . Dissimulare non licet, prolixiorẽ videri quam par est, hanc elucubrati-
 „ nem eamque legi, ac diligentiore studio evolvi non posse absque temporis dispendio
 „ quod utilius in Scripturis, & Conciliis, & Patribus impenderetur . At rursus ani-
 „ madverto, dignissimum laude opus esse, si maxime cum aliis comparetur . Grotius
 „ in Epistola (LIV.) ad Quemdam Regis Galliarum Legatum, (*Benjaminum Maurerium,*)
 „ qui ab ipso methodum studendi postulaverat, lectionem *Thomæ Aquinatis ex Schola-*
 „ *sticis* proposuit in *Secunda parte Secunda partis*, ubi de moribus agitur . Differit ille de
 „ Virtutibus Theologicis, deque Moralibus, iisque argumentis omnibus, quæ sunt affinia
 „ & connexa . Quæstionum numerus definitus est, inutilibus prætermisissis : quæve agitan-
 „ tur, nexum invicem habent : neque ad alteram fit gradus, nisi priorẽ dilucide expo-
 „ sita, ac solide dirempta . Inutiles fortasse moroso Censori vidẽbuntur quæstiones illæ, in
 „ quibus agitur de *Habitibus*, deque *Voluntario & involuntario*, singularumque virtu-
 „ tum definitiones ad examen vocantur, idque genus subtilitates expenduntur . At
 „ præsto est responsio : ad accuratiorẽ rerum pertractationem pertinere hujusmodi
 „ quæstiones : easque supervacaneas iis dumtaxat videri posse, qui eas per sese sum-
 „ ptas inspiciunt ; ac procul distitas ab eo tempore, quo Thomas munere suo pro
 „ virili defungi non poterat, quin pugnam institueret adversum multiplices opinatio-
 „ nes, quas garruli & subtiliores ejus ævi Scholastici vulgaverant . Hinc futiles, &
 „ supervacaneæ modo videntur disceptationes, quæ non absque emolumento ætate illa
 „ agitandæ fuerant . “ Num. VI. , Cæterum præstantioris inter Seculi sui Theologos
 „ nomen obtinuit S. Thomas . Opinionum, quæ tunc temporis ferebantur, absolutif-
 „ sima notitia pollebat : Magistrum Sententiarum legerat, & epistolas Pontificum
 „ Decretales, ac integrum Gratiani Decretum : Aristotelis Philosophiam callebat ap-
 „ prime, diligenterque versatus est in evolvendis Arabum Philosophorum commenta-
 „ riis, quos ea ætate negligere nemo poterat, qui doctus videri vellet . Notitias plu-
 „ rimas, quas comparaverat, vivaci imaginatione dispositas tenebat, aptavitque Theo-
 „ logico studio : quod ab ipso eo factum consilio, ut philosophicis disciplinis addictos
 „ facilius perduceret ad sacram doctrinam, & hanc illis gratiorem redderet . Mente
 „ præditus erat vasta & fecunda, profundior quam amœnus, vi naturali potius quam
 „ arte ad scientias comparatus : rerumque in copia magis admirandus, quam delectu .
 „ Theologiam ad systema reduxit : eamque adhibuit methodum, qua utentes ætate
 „ sequiore viri docti, maxima attulerunt incrementa, & perfectionem Theologiæ .
 „ Quocumque floruisse tempore Thomas, magnum sibi nomen Theologi comparasset
 „ quo plane respectu consideratus, vel eorum si qui sunt, Magister appellandus est,
 „ qui illum superaverunt . “ Num. VII. , Vix demum adfirmare dubitaverim, Theo-
 „ logorum neminem Seculo terdecimo floruisse, qui ad illam nominis & doctrinæ
 „ famam potuisset pertingere, quam sibi Thomas comparavit : neque enim eadem
 „ elucet diligentia in Morali Theologiæ parte, quam ipsi adornarunt : neque in co-
 „ rum sistemate idem ordo, neque demum idem studium comparet, ut quæ inutilia
 „ sunt ac supervacanea, tollerentur . “ Hactenus Scriptor Anonymus ; qui prudentem
 „ ac peritum in eo, quod pronunciat de Thomæ Aquinate ejusque operibus judicium,
 „ se præbet : tamen quædam ipsi exciderint minus vere, & caute dicta .

CAPUT II.

Censor refellitur, qui numerum lucubrationum Aquinatis, quæ genuinae sint, plurimum imminuit. Congruam latinam dictionem, quæ suis in Operibus usus est Thomas, vindicant ipsi Censores, Oudinus, & Bruckerus. Melchioris Cani iudicium de ornatu orationis neglecto, aut prætermissio.

I. **V**aria sunt eiusmodi censurarum, quæ allatæ sunt, præcipua capita ad examen vocanda, partium studio eliminato. Ita vero vindiciarum modus temperandus, ut laudum præconiis prætermittis, nativam suam ipsamet Aquinatis opera venustatem exhibeant, ipseque sui ipsius vindex sit Thomas. Pars illa censuræ, quam tulit Anonymus Auctor *Historie criticae Philosophiæ*, primum prodeat, his concepta verbis: *Suspicio est apud peritiores Criticos, inter Opera, quæ Thomæ Aquinatis nomine inscribuntur, neque decimam eorum partem adjudicandam eidem esse, ceu vero parenti. Animadvertite, opera Thomæ simul omnia collecta prodiisse Romæ anno 1570. iussu Pii V. Romani Pontificis, decem & septem Voluminibus in folio comprehensa. Peritiorum ergo, quos Anonymus vocat, suspicionibus Criticorum si fides, volumina vix duo genuinis Thomæ operibus impleri possent: quod utique imperitissime dictum.*

Ab hac editione Romana absunt Commentarii in *Genesim, Danielelem, Maccabeos, Epistolas Canonicas, & Apocalypsim*, quos peritiorum nemo non abjudicat ab Aquinate: rejice vero, peritis omnibus ultro consentientibus, *Secundum* (quod vocant) *scriptum in Sententiarum libros, & Opuscula* pauca quæ in eadem editione impressa prostant minutiore charactere, itemque *expositionem* (si lubeat) in *Canticum Canticorum*, quæ incipit *Salomon inspiratus*, atque demum levia quædam supplementa: cætera sunt omnia Sanctissimi Thomæ germana opera.

At, inquis, *apud peritiores Criticos dubium id esse, ac suspensionem ipsis insedisse. Quinam vero fuerint peritiores isti Critici, quos appellas? Adversantes tu habes peritos utique, ac liberrimos Viros Criticos, Robertum Bellarminum, Philippum Labbeum, Ludovicum Dupinium, Guillelmum Cave, ipsumque dicacissimum Casimirum Oudinum, atque Jacobum Bruckerum, qui maximam Operum, quæ Thomæ tribuuntur, partem agnoscunt genuinam, ac vindicant: ingeniumque Thomæ excellens admiratur Bruckerus, & lectionis copiam, & inexhaustam prorsus industriam, quæ quinquagenarius denatus tot & tanta scribere potuit.*

Haud me latet, Opera quædam in Editione Romana nomine Aquinatis inscripta, ab hisce Criticis Viris pro dubiis, suppositisque tanto nomini haberi: eiusmodi sunt Commentarii in *Isajam, in Jeremiam, in Mattheum, & Joannem, & Opuscula* nonnulla inter ea, quæ sincera & germana existimarunt Romani Editores. Criticæ nimium severæ tantisper indulgeamus, eademque Opera inter dubia & supposita collocentur. Quid inde? An operum Thomæ numerus fuerit adeo imminutus, ut cum Censore Anonymo dicere liceat, *vix decimam partem Operum, quæ Thomæ inscribuntur nomine, eidem tribui posse ceu germano parenti?* Ampullæ sunt imperitissime projectæ. Cur vero idem Censor, ut sui muneris partes expleret, suspicionum hujusmodi momenta paullo attentius non expendit, & Jacobum Echardum consulere prætermisit validissimas agentem vindicias Tomo I. Scriptorum Ordinis Prædicatorum, Parisiis anno 1719. typis edito, quem legere poterat, ac sane debuerat? Hanc eandem nos etiam superioribus in Dissertationibus spartam exornavimus: neque facile negotium fuerit, tot elidi posse argumenta, quibus eadem, in suspensionem adducta Opera, tanquam vero parenti adjudicantur Santo Thomæ.

Fuere, qui præclarissimas lucubrationes *Catena in quatuor Evangelistas, & Summa Theologica*, aut integras, aut magnam partem, detrahendas Aquinati censuerunt.

Fuerint-ne *peritiores*, illi *Critici*, quorum dubia, & suspiciones affert Anonymus Historiæ criticæ Philosophiæ auctor? Casimiri Oudini, qui erga S. Thomam propenso bonoque studio non ferebatur, iudicium accipe, quod in ejus Dissertatione legitur Capite XIII. „ Certum est; inquietis, novissimis temporibus nostris insurrexisset nonnullos notæ recentis Scriptores . . . qui ex partium studio multa in S. Thomam Aquinatem parum æqua, atque in ejus indubia scripta loquuti sunt, quorum ego invidiam defectumque iudicii haudquaquam æmulabor . . . Nec audiendi sunt Scriptores recentes, qui S. Thomæ Aquinati scripta ab antiquis collata auferunt ex proprio capite, absque rationibus idoneis, uti nostro isto seculo a nonnullis factum est. „ In dubium vocare *Continuum* quod inscribitur, *Opus in quatuor Evangelia*, primus & solus ausus est Petrus de Alva. Veteres contra ipsum opponit, synchronos & suppare, probatissimos testes laudatus Oudinus: tum vero *sane*, inquit, *qui post tantas, tamque insignes ob antiquitatem auctoritates iterum reluctantur, vel ambigunt . . . ii non homines sunt, sed in privatis suis opinionibus insaniant.*

Theologicam quoque Summam Aquinati auferre idem Petrus de Alva conatus est. Sed irritum conatum ejus fuisse, iudicat Oudinus Capite xxv. Probat „ inquit, thesim suam modicissimis conjecturis, litterato homine indignis . . . Utitur negativis argumentis nihil omnino concludentibus, itemque Mss. codicibus anonymis, quos omnes *Originalia* novitius appellat semper. Vidisse me hominem recolo olim, dum junior essem, varias perlustrantem Bibliothecas, sed festinanter . . . Unde nihil mirum, quod modicam ex tot locis inspectis eruditionem hauserit. Hunc virum egregie dedolavit Franciscus Janssens &c. „ In eandem iverat opinionem Joannes Launojus, Petri Rogerii seu Clementis VI. silentio, ut putabat, innixus. At *caligantes Joannis Launoii oculi* (Oudini verba sunt loco citato) *occasionem dederunt doctissimo seni dubitandi, dum male legit hunc MS. codicem Clementis VI.* Hactenus ille in editione Lipsiensi anno 1722. accurata, quam Censor anonymus consulere debuisset, ut prudens cordatumque iudicium de Operum Thomæ numero ferre posset. Typis etiam prostabant amplissimæ, quas præterire non licebat, vindiciæ ab Jacobo Echardeo adornatæ anno 1708. in Opere, quod inscripsit, *Sancti Thomæ Summa suo Auctori vindicata*, & anno 1719. Tomo I. Scriptorum Ordinis Prædicatorum. Hæc vero cum præterierit omnia Censor, æqui Censoris officio minime satisfecit.

Dubia tandem, & suspiciones, quibus *illustris Mabillonius* tenebatur, ex aliorum refert audita. Imo fabella est, in ejusmodi suspiciones, ac dubia incidere Doctissimum Ascetam Benedictinum potuisse, qui cum plurimas Bibliothecas lustraverit, innumerosque evolverit Codices, nosse potuit debuitque synchronos plures, ac suppare idoneos testes, integram *Theologia Summam* Aquinati tribuentes: Ptolomæum de Luca, Bartholomæum Logothetam, Nicolaum Trivetum, Guillelmum de Tocco, Nicolaum de Freavilla a confessionibus Philippi Francorum Regis, Joannem de Fribargo, Bernardum Guidonis, Galienum de Orto, Guillelmum Lammarzum, Sanctum Ludovicum Episcopum Tolosanum, aliosque plures, confodales Dominicanos aliquos, externos alios, Thomæ Aquinati addictos plures, pluresque infensos: ipsumque denique Petrum Rogerium, seu Clementem Sextum; quorum utique auctoritati reluctari quid aliud fuerit, nisi insanire? Nos etiam hocce de argumento aberrime egimus Dissertationibus I., III., & IV. Tomo hujus Edit. præfixis.

Laudati Nicolai Triveti testimonium, ac Lucæ Dacherii animadversio, qui Chronicon ejus protulit in lucem, peculiari digna sunt animadversione. Operum Thomæ elenchum Trivetus texit ad Annum 1274. Opera distinguit proprio stylo Aquinatis elucubrata, quæ plurima sunt: & alia recenset pauca, quæ *inventuntur*, ut ait, *ipsi attributa, quæ tamen ipse non scripsit, sed post eum legentem vel prædicantem ab aliis sunt collecta.* Dacherii postilla e regione legitur in margine: *S. Thomæ Opera falso attributa.* Ait etiam Doctissimus editor in Monito: *emuncta naris fuisse Trivetum, ac studio*

studio partium minime addictum germanos a spuris Thomæ factus distinctos recensuisse. Num hæc Dacherii verba, ac similia aliorum Scriptorum dicta adludere Criticus Censor, qui operum Thomæ numerum ad partem *vix decimam* imminuebat? Atqui paucissima primum sunt Opera id genus a Triveto notata: scilicet, *Lectura super Epistolam ad Corinthios ab undecimo capite usque ad finem*, & *Expositio super primum de Anima*, & *Lectura super Joannem*; & *super tertium Nocturnum Psalterii*: itemque *Collationes de Oratione Dominica*, & *Symbolo*, *Collationes Dominicales & festiva*, *Collationes de Decem præceptis*, & *Lectura super Mattheum*. Longe plura supersunt, ac præstantiora, quæ Aquinatem habent verissimum parentem. Neque tamen indubium est Triveti testimonium; cum alii ejusdem ævi accuratissimi Nomenclatores, quorum verba alibi descripta sunt, inter Opera a Triveto notata testantur, non pauca ex proprio Thomæ calamo & stylo prodixisse. Neque demum eadem, tametsi omnia ab aliis collecta dicerentur, ab ipso Aquinate omnino abjudicanda sunt: sunt enim *post ipsum legentem vel prædicantem ab aliis collecta*, ab ipso etiam Thomæ *revisa & approbata*, ut suis in locis adnotavimus. Id genus Opera dici consueverunt *Reportata*: quæ tametsi aliorum stylo descripta, germanam tamen a Sanctissimo Doctore traditam e suggestu doctrinam complectuntur. Hinc perperam Dacherius in Monito, & in Postillis marginalibus eadem notavit, veluti *spurios partus, falso tributos* Aquinati.

II. Ad intimos Operum Thomæ characteres progreditur oratio. Apud Gravinam in suo *Cherubino*, & Vielmium Episcopum Argolicensem in Peloponneso, postea Emoniensis in Istria, in Opere *de Doctrina & Scriptis Aquinatis*, fuere Censores, qui Doctoris nostri styllum, ac dictionem reprehendebant, acsi *barbare & sordide admodum locutus* ipse fuerit, & scripserit. Majorem etiam ornatum, & florem orationis, & differendi copiam operantem delicatuli plures apud Melchiorum Canum.

Severos Censores advocare præstat, qui iudicium ferant. Primus prodeat Jacobus Bruckerus, cujus hæc verba sunt: „ Non defuit Thomæ elegantia ingenii, unde „ scribendi ratio, atque dictio minus luctulenta, quam sui Seculi homines plerique „ sequi solebant. Ex qua dictionis ejus facilitate recte criterium desumitur, suppositos „ Thomæ libros a genuinis discernendi; quamvis negandum non esse putemus, esse „ in ejus dictione multa, quæ aures delicatas radant, in quibus tamen longe cæteris „ est tolerabilior. “ Satis id fuerit, ut *barbaro ac sordido admodum* scribendi modo opera Thomæ liberemus.

Impudentius nemo Casimiro Oudino opera Sancti Thomæ contempsit: a quo tamen lux ipsa veritatis haud contemendum de stylo, deque dictione ejus iudicium extorsit. Hæc enim habet verba Capite XIII. Canone V. „ Nullum opus, vel „ Opusculum, cujus latinitas barbara atque rustica sit, spectare debet ad Sanctum „ Thomam Aquinatem. Legi enim attente, quantum mihi licuit, Opera atque „ Opuscula pleraque, imo Sancti Doctoris omnia: atque inter legendum animadverti, Sanctum Doctorem equidem in Operibus suis non affectasse latinitatem com- „ ptam, atque elegantem, non neglexisse tamen illam. Itaut nunquam, vel raro „ videre sit in prolixissimis ejus Operibus phrasas barbaras, atque Grammatico indignas „ sed quamdam dictionis servasse congruitatem, atque fuisse utcumque latinum. Unde „ ubi in Opusculis vel voces barbaræ affectatæ, vel phrasas hujusmodi leguntur; cer- „ tum mihi est, Opera ista non spectare ad Angelicum Doctorem, qui semper in „ expressione congruus saltem, numquam barbarus, aut puerascens fuit. “ Nihil reli- quum est, quod optemus.

III. Querelas miscet alii de arido, quod secutus est, disputandi genere absque flore orationis, absque eloquentiæ ornatu, absque cultu dictionis. Equidem a *Viro gravissimo* querat nemo orationis delicias, pigmenta muliebria, fucum puerilem, (quæ in Operibus ejus apparent nulla:) *sed veras gravesque sententias, argumenta solida & propria, sermonem rei de qua disseritur, accommodatum.* Melchioris Cani Libro

XII. de Locis Theolog. Capite xi. iudicium est, quod prudens doctusque nemo non amplectatur. Hæc omnia quippe adeo egregie Divus Thomas præstitit, ut si vitia in eo pauca sint, quæ ab istis (curiosis, & delicatulis hominibus) invidiose commemorantur: plurimis tamen, maximisque virtutibus illa compenset. Quamquam, ut erat & modestus, & prudens, legem disputationis æquabilem tum rudioribus, tum suo illi seculo dedit.

Ad vitia dictionis referri solet obscuritas: & obscura quædam in Divi Thomæ lucubrationibus esse, cavillantur nonnulli apud eundem Canum loco citato. Sane quidem reponit Vir sapientissimus, ad iudicandum maxime idoneus. Non tamen ab illo ita dicuntur de industria; nec ingenio inest, sed rebus ipsis obscuritas. Et propria, (nempe argumenta, ex rei visceribus ducta, ut egregie præstat Aquinas,) quam communia, obscuriora sunt. Vinum quoque aqua mixtum clarius est quidem, sed dilutius est tamen: merum ad bibendum difficilius, plus omnino habet virium.

C A P U T III.

Num græca lingua peritia pòllet Aquinas, dissident Scriptores. Græcam certe coluit, promovitque eruditionem, utpote qui Scriptores græcos in latinum transferri curaverit. Imperfectas, vitiatasque novit latinas, quæ ferebantur versiones: Interpretumque incertam castigat: correctasque profert interpretationes. Variantibus passim utitur divinatorum eloquiorum lectionibus, quæ ex Hebræo, & Græco textu proficiuntur.

I. Graviores, quæ opponuntur, expendamus. In Elogio, quo Thomam exornat Erasmus Roterodamus, virum appellans non suo tantum seculo magnum, saniore cæteris ingenio, & solidiore eruditione præditum: plane dignum fuisse ait, cui linguarum quoque peritia contingeret. Hanc linguarum nescientiam objicit Oudinus omnino inurbane: Nesciebat inquit, linguas quas appellant exoticas: græca nec tantisper intelligebat. Eadem est Bruckeri censura: Multa ei defuerunt, inquit, quæ illam quæ Philosopho cætera docto & acuto tribuitur, laudem imminuunt. Inter ea potissimum locum occupare videtur, quod græca lingua ignarus fuerit. Paria scripserat olim Launojus in Epist. 1. ad Antonium Faurum: Nemo affirmasset, inquit, Thomam vertisse ex græco quemdam S. Cyrilli textum, quia græce non intelligebat.

In hac Censuræ parte celebrare virtutes tamen duas, quæ linguarum defectum compensare valeant, dignissimas in Angelico Doctore commendatione, non prætermittit Bruckerus Heterodoxus, minus in Aquinatem iniquus, quam apostata Casimirus Oudinus. Ac primum laudanda, inquit, Thomæ industria, quod cum græca ipse intelligere non posset, meliorem quam tunc exstabat, versionem Aristotelis, (aliorumque Scriptorum, ut infra dicendum,) confici curaverit. Ac illud præterea præconio laudam celebrandum, quod versionibus licet minus accuratis uteretur, mentis *ὑποχρῖς*, multa quoque assequutus est. Noverat istud ingenii acumen, quo pollebat Aquinas ejusque in adsequenda veritate facilitatem Gabriel Naudæus, abs Bruckero laudatus, qui in Bibliographia Politica: ipse Thomas agebat, ut in cæteris operibus Aristotelis, sic præsertim in istis (ad Ethicam pertinentibus,) more suo fecit: & ex interpretatione neque bona, neque vera, bonam tamen & veram sententiam elicuit. Par est iudicium Eusebii Renaudotii in sua de Barbaricis Aristotelis librorum versionibus Disquisitione apud Jo. Albertum Fabricium in Biblioth. Græca Libro VI. Capite v. Tomo XII. Verba ejus sunt num. 20. Neque mirari satis possumus Divi Thomæ Aquinatis, qui Aristotelem talium interpretationum subsidio unico legerat, acumen & industriam: cum sæpe Aristotelem verius, saltem verisimilius, non modo quam illi, quos sequebatur, Averrotes & Arabes reliqui; sed quam Græci nonnulli, interpretatus agnoscatur.

Aqui-

Aquinatem græcæ linguæ peritum vindicare sibi visus est contra Launojum posse Bernardus Guyard Gallus, Conventus nostri Redonensis alumnus; edita Parisiis Dissertatione anno 1667. *utrum Sanctus Thomas calluerit linguam græcam?* Anno insequente 1668. ibidem prodiit in lucem Honorati a S. Gregorio in *Catenam Auream Sancti Thomæ*, ac *Patris Nicolai editionem novam Apologetica Præfatio* : cum *Appendice*, quæ inscripta legitur, in *Dissertationem de fictitio Sancti Thomæ græcismo Summaria epistolaris Dissertatio*. Sub eo Honorati a S. Gregorio ementito nomine latet ipse Gallus alter sodalis, Joannes Nicolajus. Dissertationem suam tueri Guyardus anno 1670. conatus est, alio edito Libello, cui titulus : *Adversus Metamorphoses Honorati a Sancto Gregorio*. Nolim ego invidiosam movere quæstionem : quam fortasse minime dirimat frequens in exponendis *etymologiis* recursus ad græcum fontem, neque *arsiculorum* potestas indicata in Caput 1. Evangelistæ Joannis Lect. 1. neque *casuum* apud græcos, & latinos differentia, quæ innuitur Lect. 111. in Caput 11. ad Romanos. Attamen *neque tantisper Aquinatam græca intellexisse*, inurbana, & absona, & falsa Oudini sententia est. Græcam certe eruditionem, aliorum opera adhibita, co-luisse, maximeque ævo suo promovisse Doctorem sanctissimum, dubium nullum.

II. Hanc ejus industriam noverat, commendavitque Bruckerus : *quod meliorem, quam quæ tunc exstabat, versionem Aristotelis confici curaverit*. Opera nonnulla *Philosophi in latinum translata* ab Hermanno, cognomento *Contracto*, testatur Trithemius Tomo I. *Annalium Hirsaugiensium* ad Annum MV. Refert etiam Rigordus in *Historia de Gestis Philippi Augusti* circa annum Domini 1210. *legi Parisiis cœpisse Libellos quosdam Aristotelis, qui docebant Metaphysicam, de novo Constantinopoli delatos, & ex græco in latinum translatos*. Versio illa succedit, quam jussu Friderici II. Imperatoris : adnotante Jo. Alberto Fabricio in *Biblioth. Græca* Libro III. Capite vi. partim e græco, partim ex arabico sermone, circa æræ vulgaris annum 1220. confecerunt *Viri lecti, & in utriusque lingua prolatione periti*, ut habet Petrus de Vineis Libro III. Epistola LXVII. Scitentem vitis hanc viderat versionem Aquinas, melioremque e græco novam fieri curavit. Rem testatur Guillelmus de Tocco in *Vita* Capite vi. num. 18. *Scriptis etiam, inquires, super Philosophiam naturalem, & Moralem, & super Metaphysicam : quorum librorum procuravit, quod fieret nova translatio, quæ sententia Aristotelis continet clarius veritatem*. Accuratissimam non dixerim translationem : at certum compertumque fit, minus vere ab Claris. Renaudotio dictum loco citato, Thomam legisse Aristotelem *unico subsidio Interpretationum*, quæ ex Arabica priore versione prodierant; constat quippe id ab eo curatum impetratumque, ut perfectior ex græco adornaretur translatio.

Aristotelis opera græcè scripta noverat Aquinas : latinamque versionem, quæ græco textui maxime consentiret, cæteris repudiatis, affert etiam, ac præfert : Textus Aristotelicos ex Libro 111. *de Anima* depromptos describit plures in Opusculo *de Unitate intellectus contra Averroistas* : dataque opera litteram animadvertendam proponit, quæ sic habetur inquires, *in græco* : novam innuens, ut puto, latinam translationem, ipso urgente, de græco factam. Libros etiam memorat *de Substantiis separatis* ejusdem Aristotelis : *quos vidimus, inquit, nondum translatos in lingua nostra*.

Novam hanc latinam interpretationem, urgente opus Aquinate, confectam adjudicat Thomæ Brabantino de Cantimprato, aliorum fide advocata, Trithemius de Scriptoribus Ecclesiasticis n. 469. *Sunt qui scribunt (Thomam Cantimpratensem) græci sermonis habuisse peritiam : & libros Aristotelis, quorum jam usus in Scholis est, transtulisse*. Trithemium sequuti sunt Natalis Alexander in *Hist. Eccl. Seculo XIII. & XIV.* Capite 14. Art. 14. ipse Jo. Albertus Fabricius loco citato, alique. Brabantinum alium interpretem, nomine *Wilhelmum*, invehit Chronicon Sclavicornum apud Lindenbrogium, ubi ad Annum MCLXXIX. hæc habentur *Wilhelmus de Brabantie Ordinis Predicatorum transtulit omnes libros Aristotelis de græco in latinum, verbum*

a ver-

a verbo, (qua translatione Scholares adhuc hodierna die utuntur in Scholis,) ad instantiam Sancti Thomæ de Aquino Doctoris. Ita verba refert Bruckerus loco superius citato. Is est Guillelmus de Morbeka, quod Oppidum est in confinibus Brabantiae, ideo Brabantinus dictus, ac perperam cum Thoma Cantimpratensi confusus, ex Ordine Prædicatorum ad infulas Archiepiscopales Corinthi adsumptus. Præter latinam, familiares habuit græcam, & arabicam linguas. Degebat in Italia circa annum 1268. apud Clementem IV. sub eoque, & Gregorio X. successore, munere Capellani & Pœnitentiarii functus est. Hunc esse virum peritissimum, qui Thomæ votis annuens, novam librorum Aristotelis versionem elucubravit, nullus dubitat Jacobus Echardus. Latinas plerasquæ ab eodem confectas interpretationes, ex græco alias, aliasque ex arabis, Aristotelis, Simplicii, Procli Diadochi, Galeni, Hippocratis, diligentissime recenset idem Echardus Thoma I. Scriptorum Ordinis Prædicatorum. Consule Dissertationem nostram XXI II.

Ampliora sunt in sacram eruditionem græcam Aquinatis merita. Continuum opus, quod vocant, in Quatuor Evangelia, Sanctorum Patrum Scriptorumque Ecclesiasticorum sententiis uno veluti contextu concinnatum, jussu Urbani IV. Summi Pontificis elucubratur, satis illi non fuerunt veteres latini Patres, neque latinæ quæ ferebantur Scriptorum græcorum versiones, qui Evangelia Commentariis illustraverant. Alias etiam expositiones Doctorum Græcorum (ipse Thomas ait in Epistola nuncupatoria ad Annibaldum Presbyterum Cardinalem, Evangelio secundum Marcum præfixa, (in latinum feci transferri: ex quibus plura expositionibus Latinorum Doctorum inserui, Auctorum nominibus prænotatis. Patrum, Scriptorumque elenchum, quorum sententias defloravit Aquinas, accuratissimum præstat in sua ejus Operis editione Joannes Nicolaus: numeratque latinos Patres duos & viginti, præter Glossas varias anonymas: Græcosque Scriptores septem & quinquaginta. Quo utique factum est, (verba sunt Antonii Possivini S. J.) ut & Evangelicum sensum, & Patres antiquos latinos qui delitescabant, aut minime erant in usu, ac græcos ipsos Interpretes assequeremur, divina Viri caritate procurante, ut latine propterea verterentur.

Quo Thomas in hisce Patrum Græcorum aut libris, aut excerptis latine vertendis usus fuerit interprete ignotum: at notum compertumque, nimium a vero abluere Editorem operum Launoii, qui Præfatione in Tomum V. cum ipso Launojo contendit: non potuisse ab Aquinate, nec ab alio equali Scriptore in linguam latinam transferri textus græcos, quia græca lingue imperitia tunc temporis regnabat. Plura namque Græcorum Scriptorum excerpta, curante Thoma, latinitate donata esse, ipse Thomas testis est locupletissimus.

III. Latinæ ævo illo Scriptorum græcorum ferebantur versiones. Vicia novit earum, quibus ipsæ laborabant, Sanctus Thomas. Dignum est animadversione judicium ejus de illa, quæ vulgaris erat, Homiliarum S. Joannis Chrysoستي in Mattheum latina versione. Sic ait enim in Epistola nuncupatoria ad Urbanum IV. Interdum sensum posui, verba dimisi, præcipue in Homiliario Chrysoستي, propter hoc quod est translatio vitiosa. Sive pro ea qua polleret ipse græcæ linguæ peritia, sive a peritioribus aliis edoctus, hoc protulerit judicium, dignum illud est profecto Viro græcas litteras, sin minus callenti, pro sua certe erga græcam eruditionem studio promovendi. Ignorantem mihi vero, quænam hæc fuerit latina Homiliarum Chrysoستي translatio: num illa antiquissima, quam seculo Ecclesiæ quinto consecerat Anianus Celedensis Diaconus, ut putat Montfauconius: an illa, quæ a Burgundione, origine Pisano, Eugenit III. jussu elucubrata est anno Dominicæ Incarnationis 1151. ut ipse testatur Burgundio: an alia demum. Consule Dissertationem de Catena Aurea S. Thomæ.

Thomæ nostri subjiciendum examini laudatus Urbanus IV. libellum tradidit, in quo plurima Scriptorum Græcorum excerpta continebantur, latine reddita. Opusculum hæc de re composuit Aquinas, quod primum tenet locum in editione Romana. Summum Pon-

Pontificem admonet in Epistola ad ipsum data: tum *plurima inveniri in Libello, ad nostræ fidei assertionem utilia*: tum offendi non pauca, *quæ possent materiam ministrare errorum, & contentionis dare occasionem, & calumnia*. Hæc scilicet præmonita ab Aquinate Theologo. Vitia præterea latinæ versionis patefacit plurima, deque optima interpretandi ratione differit sapientissime: quæ ad penitentiorem spectare eruditionem, nemo non videt. Mendosæ latinæ interpretationis plura postremo Capite affert exempla. „ Sicut, inquit, quod logos (λόγος) exponit Translator fere ubique *sermone, nem mentale*, cum secundum usum scripturæ latinæ convenientius exponeret *verbum*. Et hypostasim (ὑπόστασις) exponit *essentialē personam*; quam expositionem sequens, aliquando cogitur inconveniens dicere. Sicut ubi dicit, *Deus trinypostasis*, (τρισυπόστατος) idest *trinus essentialiter personalis*: hoc est enim omnino erroneum, quod Deus sit essentialiter (idest quoad essentialitatem) trinus. Sufficeret autem pro *hypostasi*, transferre simpliciter *personam* &c.

De munere boni Interpretis sic pergit differere in Epistola citata ab Urbanum IV. „ Multa, quæ bene sonant in lingua græca, in latina fortassis non bene sonant: propterea quod eamdem fidei veritatem aliis verbis latini consistuntur; & Græci. Dicitur enim apud Græcos recte & catholice, quod Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt *tres hypostases*: apud latinos autem non recte sonat, si quis dicat, quod sunt *tres substantiæ*; licet *hypostasis* sit idem apud Græcos, quod *substantia* apud latinos secundum proprietatem vocabuli. Nam apud latinos *substantia* usitatius pro *essentia* accipi solet, quam tam nos, quam Græci unam in divinis confitemur. Propter quod sicut Græci dicunt *tres hypostases*, nos dicimus *tres personas*, ut etiam Augustinus docet in vii. de Trinitate. Nec est dubium, quin etiam simile sit in aliis multis. Unde ad officium *boni translatoris* pertinet, ut ea quæ sunt catholicæ fidei transferens, servet sententiam, mutet autem modum loquendi secundum proprietatem linguæ, in qua transfert. Apparet enim, quod si ea quæ in latino literaliter dicuntur, vulgariter exponantur: indecens erit expositio, si semper verbum ex verbo sumatur. Multo igitur magis, quando ea quæ in una lingua dicuntur, transferantur in aliam, itaque quod verbum sumatur ex verbo; non est mirum, si aliqua dubietas relinquatur. „ Omnes utinam, qui Scriptorum operibus in aliam linguam vertendis operam conferunt, hæc Thomæ præcepta servarent.

Areopagiticorum Auctoris, quem Dionysium Areopagitam ævo Aquinatis nemo unus non existimabat, frequens est in ejus Operibus usus: ac præterea editus ab ipso Commentarius prostat in Librum *De divinis Nominibus*, Latinam versionem adhibet in isto, quam confecerat Joannes Sarracenus, qui Abbas S. Andreæ Vercellensis Ordinis Canonicorum Regularium dicitur. Cæteris in Operibus modo hanc, modo antiquiorem affert a Joanne Scoto Erigena confectam: quinimo frequentissime, utroque dimisso interprete, Areopagitici textus reddit sensum nitidioribus verbis expressum. Exempla dedimus plura Dissertatione VIII. Capite 111. Nemo non videt curasse Thomam, ut aliorum saltem adhibito consilio, qui græcam linguam callebant, Auctoris mentem tutius, & verius, aut verisimiliter adsequeretur; cum versionum, quæ ferebantur, pro sui acumine ingenii vitia & menda optime nosset.

Queritur, doletque Michael Lequiens in Dissertatione II. Damascenica, textum quemdam ejusdem Areopagiticorum auctoris, qui Capite 11. de Divinis Nominibus num. 6. legitur, vitiose translatum haberi in antiquis quibusque, itemque recentibus in editionibus. Græca verba sunt: *καὶ δράσαι, καὶ παθεῖν, ὅσα ἀνθρωπίνης αὐτῆ θεουργίας ἐστὶν ἔκκριτα καὶ ἐξαιρετά*. Quæ sic vertit Erigena: *Verbum divinum operari, & pati quæcumque humanitatis ejus divina actione sunt discreta, & summe miranda*. Sarracenus: *Facere, & pati quæcumque humana ipsius contemplationis sunt electa, & semota*. Ubi *θεουργίας* perperam legebat interpres pro *θεουργίας*. Ambrosius Camaldulensis: *Eaque gessit, & pertulit quæ sunt humana ipsius assumptionis electa, atque præcipua*. Joachimus

mus Personius: *Fecitque, & passus est omnia, qua humana ipsius actionis præcipua sunt, & singularia.* Balthassar Corderius: *Eaque gesserit, tuleritque, qua humana ipsius actionis præcipua sunt, & singularia.* At verti oportere humano divinam operationem, seu efficacitatem, seu activitatem contendit Lequienus. Quænam fuerit illa versio, quam Thomas adhibuit? Versionem Sarraçeni sequutus est in Commentario in Librum de Divinis Nominibus. Versionem aliam in Summa Theologica affert Parte III. Quæst. XIX. Art. 1. illam scilicet, quam Lequienus accuratorem censet, ac veram: *Et operari, & pati quæcumque humana ejus divinaque operationi congruunt.* Hinc frustra ac immerito dolet loco citato Vir Doctissimus, ac si Thomas germanam, quam putat, textus Areopagiticæ versionem ignorasset.

Etymologiarum usum præterire hoc loco non licet, qui ad græcam pertinet eruditionem. Hunc in Aquinate nostro laudat Gerardus Joan. Vossius Libro V. de Natura Artium, qui de *Philosophia* inscribitur, Capite III. §. 2. ubi in etymologiis, quales apud Aristotelem, & alios multos, recurrendum esse animadvertit ad græcum fontem: quod, inquit, & Thomas Aquinas monet. Passim in Operibus ejus græcas voces explicari, non apte quidem plures, viri critici adnotarunt: feliciter alias, fateri cogitur laudatus Operum Launoii editor Præfat. in Tomum V. quæ demum omnia, sicut græcæ linguæ peritum Aquinatem nostrum, probant attamen fortasse non omnino rudem & hospitem, ac eruditionis certe quæ comparari ex græcæ linguæ Scriptoribus potest, promotorem ævo suo meritissimum.

IV. Postremum sacræ id genus eruditionis, qua Thomas pollebat, specimen affero, quod eruitur ex variantibus Novi ac Veteris Testamenti lectionibus, ex *Hebraico textu, græcoque* profectis. Varia hujusmodi lectionum genera profertur Ludolphus Kusterus in Præfat. ad Novum Testamentum Græcum Joanne Millio accurante editum, & Daniel Withbyus in Examine variantium lectionum ejusdem Millii: quæve inde emolumenta, quin ullam sacri textus auctoritati periculum immineat, redundare in Ecclesiam possint, pluribus declarant. Variantium ergo lectionum frequens occurrit usus in Operibus Thomæ, maximeque in Commentariis in Sacram Scripturam. Specimina nonnulla prostant in Dissertatione VI. de Commentariis in Epistolas Pauli Apostoli. V. g. hæc habet ille ad Caput 1. ad Rom. vers. 4. „ Origenes dicit, quod „ littera non debet esse, qui *predestinatus est, sed qui destinatus est Filius Dei . . .* „ Sed communiter omnes libri latini habent, qui *predestinatus est.* Et ad Caput 9. „ vers. 17. „ Dicit enim Scriptura Pharaoni, *quia in hoc ipsum excitavi te . . .* Sed „ eundem aliam litteram, *servavi te . . .* Et nostra littera (Exodi Cap. 9. vers. 16.) „ *posui te.* „ Et ad Caput 9. ad Hebræos vers. 22. „ *Adoravit vestigium virgæ ejus.* „ Hoc habetur Genes. 47. (vers. 31.) ubi dicitur . . . quod *adoravit ad caput le-* „ *ctuli,* ut dicit littera nostra: vel *fastigium virgæ ejus,* ut dicunt Septuaginta: vel „ *super fastigium,* ut habetur in græco. „ Innumera sunt hujusmodi exempla, quæ Aquinatis industriam commendant, qui sibi partem hanc sacræ eruditionis, aut propria diligentia, aut aliorum ope comparavit.

Ferre utique subsidium poterat opus insigne; quod Nostrates, Hugone de Sancto Charo, vel de Sancto Theuderio præsidente, in Parisiensi Cœnobio Sanjacobæo perfecterunt, quod inscribitur: *Sacra Biblia recognita, & emendata, idest a Scriptorum vitiis expurgata, additis ad marginem variis lectionibus Codicum MSS. Hebræorum, Græcorum, & veterum Latinorum Codicum ætate Caroli Magni Scriptorum.* Integrum, & elegans exemplar, quatuor grandioribus voluminibus constans, in eadem Sanjacobæa domo etiamnum adservatur; sed volumen, quo continebatur *Psalterium,* (dolendum sane,) non apparet. In actis Capituli Generalis anno 1236. celebrati Parisiis, hæc habentur num. 34. *Volumus, & mandamus, ut secundum correctionem, quam faciunt Fratres, quibus id injungitur in Provincia Francia, alia Biblia Ordinis corrigantur, & punctentur.* Hæc typis edita prostant Tomo IV. Thesauri novi Anecdoto-

rum

rum quæ Ascetæ Sammauræi Benedictini, Martene, & Durand, collegerunt. Elogium consule Hugonis de S. Charo apud Jacobum Echardum, ubi alia adnotantur plura, scitu dignissima, quæ ad insigne superius Opus pertinent. Hoc etiam opere usum esse Aquinatem, ut varios divinorum eloquiorum sensus, quos *variantes* afferunt *lectiones* commentarius exponeret, nullus dubito.

C A P U T IV.

Lectiois copia in Aquinate, qui Græcos, Arabes, Latinos plurimos evoluit Philosophos. Eadem lectiois copia in Ecclesiasticis monumentis. Artis critica specimina.

I. QUÆ differuimus hæctenus, haud leve specimen præbent eruditionis, neque modicæ, neque vulgaris, qua pollebat Aquinas: ut nonnisi per impudentiam ab Oudino dictum fuerit, *vel nullam, vel modicam eruditionem ex lectione Operum ejus hauriri posse*. Nullam-ne, vel modicam eruditionem præferat *Continuum*, quod vocant, *opus in quatuor Evangelia*, in quo elucubrando tot evolvere Latinos, Græcosque Scriptores debuit ille; curavitque præterea ut Græca plurima excerpta, quæ delitescerant, Latina civitate donarentur? Nulla-ne, vel modica appareat eruditio Thomæ, qui Latinas, quæ ferebantur, ex Græco factas versiones vitio laborantes noverat; qui ex interpretationibus neque bonis neque veris pro suo ingenii acumine aut veram, aut verisimiliorem Auctorem sententiam adsequi potuit; qui veterum dicta plurima, dubia, & perplexa, jubente Summo Pontifice, tam accurate discussit exposuitque, ut omni sublata calumniæ & erroris occasione, ad fidem adferendam utilia redderentur; qui demum interpretibus, qui ex una lingua in aliam opera transferunt, optimas regulas tradidit; ut consonam atque propriam conficere versionem valeant?

Hinc patet *copia lectionis*, quam in Aquinate non potuit ipse Bruckerus non commendare, non admirari. Mirum ergo, jejuna illa verba excidere e calamo potuisse Critici viri, qui opus Gallice inscriptum, *Examen des défauts Theologiques*, anno 1744. vulgavit: *Magistrum Sententiarum*, inquit, *legerat Thomas, & epistolas Pontificum Decretales, ac integrum Gratiani Decretum*; ac si Patrum excerpta quædam legerit, quæ in prædictis collectionibus contenta inveniuntur, ipsos vero fontes adiverit numquam: aliosque veteres nec noverit, nec lustraverit Auctores. Id si contendat criticus homo, toto ipsum errare ostio, mox dicendum.

Aquinatem laudat ille, veluti *diligenter versatum in legendis Arabum Philosophorum operibus*; propterea quod ea negligere aetate illa nemo poterat, qui doctus videri vellet. Suam quidem in hisce discutiendis Arabum scriptis diligentiam exercuit Thomas: non eo tamen consilio, ut doctus temporis serviens videretur: sed Religionis Christianæ gravissimo negotio ut inferviret, quod Saraceni illi Philosophi putidis invectoris commentis labefactare conabantur. Hinc *Avicennæ, Avenpæcis, Averrois, & Avicæbronis* cujusdam lustraverat opera: quæ ab ipsis Philosophica placita invectora fuerant, apprimè callebat: proque sua virili profligavit errores. Inter Judæos, qui Arabicam coluere Philosophiam, duos præsertim memorat Aquinas, *Isaacum, & Moysen Maimonidem*, auctorem libri *More Nebochim*, quem titulo *Doctores dubitantium* laudare consuevit idem Thomas.

Memorati Averrois obitum ad annum Hegiræ 595. alii, aliique ad annum 603. referunt: unde mors ejus in seculi decimi tertii initia circiter incidit. Errorem insanum invecit ille *de uno in omnibus hominibus intellectu*, quem scioli plures ac petulantia Academici profitebantur, & vulgabant. Putidum commentum, ne invalesceret, data opera profligavit sanctissimus Doctor in Opusculo, quod est sextumdecimum in editione Romana sub Pio V. tum grandioribus etiam in Operibus pro data occasione. Guillelmi de Tocco referenda verba sunt, quæ in ejus Vita Capite IV. num. 19. habentur: „Præter magna volumina, in quibus antiquas hæreses confutavit, suo etiam

Summ. S. Th. Tom. VII.

c

„ ex-

„ exortas tempore, divino spiritu revelante destruxit : quarum Hæresum prima fuit
 „ Averrois, qui dixit : *unum esse in omnibus intellectum*. Qui error malorum favebat
 „ erroribus, & Sanctorum virtutibus detrahebat : dum uno existente in omnibus in-
 „ tellectu, nulla esset differentia hominum, nec distantia meritum. Qui tantum in-
 „ valuit etiam in simplicium mentibus, sicque se periculose infudit ; ut requisitus qui-
 „ dam miles Parisiis, utrum de suis criminibus se purgare vellet, responderit : *Si*
 „ *anima Beati Petri est salva, & ego salvabor, quia si uno intellectu cognoscimus,*
 „ *uno sine exitii finiemur*. Quem errorem cum essent Scholares *Galardie* imitantes,
 „ qui Averrois erant communiter sectatores ; poterat prædictus error plures inficere,
 „ quibus potuissent prædictum errorem sophisticis rationibus persuadere. Unde contra
 „ hunc errorem prædictus Doctor fecit *Scriptum* mirabile : in quo præter rationes fi-
 „ dei quibus prædictus error illiditur, per dicta etiam Aristotelis, quæ Averroes ma-
 „ le intellexerat, a radice evellit, & nihil rationis habere demonstrat. “

Neque solum Aristotelis testimonia profert : verum etiam eorum, qui Philosophum
 commentariis illustraverant, Græcorum, Arabumque auctoritatem adhibet, uberrimam
 præferens lectionis copiam. Loco *Galardie* reponendam *Garlandie* vocem, jubet dili-
 gentissimus Jacobus Echardus : *Garlandia*, inquit, *seudum est in urbe Parisiorum,*
in quo est vicus stramineus, gallice de Fouarre, celebris olim, quod in eo solo Philo-
sophiæ professores omnes docerent. Unde *Scholares Garlandie* dicti, qui Magistros eo
 in vico docentes Philosophiam audiebant. Errores plurimos *Averrois, Avicennæ, Alga-*
zelis, Alchindi, & Rabbi Moysis, anno circiter 1290. simul Parisiis collectos exhibet
 Carolus Duplessis d'Argentrè Tomo I. Collectionis judiciorum de Novis erroribus.
 Arabes vero Philosophos, quos memoravimus, alioque recensent, ut cæteros
 præteream, Jo: Leo Afer in Libello apud Fabricium in Biblioth. Græca Tomo XIII.
 Christophorus Wolfius in Bibliotheca Hebraica, Jacobus Bruckerus loco citato.

Admonere præstat, prolixas in eodem contra Averroem opusculo referri *Themistii*
 sententias, quæ in editis exemplis leguntur juxta latinam ab Hermolao Barbaro con-
 sectam versionem. Vetustum MS. Codicem lustrare mihi licuit, in Veneta Sanctorum
 Joannis & Pauli Bibliotheca adservatum, in quo longe diversa ejusdem Themistii la-
 tina translatio occurrit : quæ nempe Thomæ ætate ferebatur. Hac de re suo loco ube-
 riora dedimus. Interim consilium Editorum nemo laudaverit, qui recentiorum hanc
 Barbari versionem, prævia nulla admonitione, in opusculum Thomæ invexere : ac sane
 redarguenda est nimia Ambrosii Barbavarii facilitas, qui opus idem prædicto ex Capi-
 te in dubium vocavit.

Avenpaci librum *de Causis*, quem Commentario Thomas exposuit, nonnulli attri-
 buunt, alii Alfarabio. Sic ait vero Aquinas Lectione I. „ Inveniuntur igitur quædam
 „ *de primis principiis* conscripta, per *diversas propositiones* distincta, quasi per modum
 „ sigillatim considerantium aliquas veritates : & *in græco* quidem invenitur, scilicet li-
 „ ber traditus *Proculi Platonici*, continens *ducentas & novem* propositiones, qui inti-
 „ tularur, *Elevatio Theologica*. In *arabico* vero invenitur hic liber, qui apud latinos
 „ *de Causis* dicitur : quem constat *de arabico* esse translatum, & *in græco* penitus non
 „ haberi. Unde videtur ab aliquo Philosophorum Arabum ex prædicto libro Proculi
 „ excerptus, præsertim quia omnia, quæ in hoc libro (*de Causis*) continentur,
 „ multo plenius & diffusius continentur in illo (*græco scripto*). “ Librum integrum
 Proculi distinguendum jubet Aquinas ab ejusdem excerpto. Ait vero, istud apud latinos
 inscribi *de Causis*, ex arabico translatum esse, in græco penitus non exstare, compositumque
 fuisse ab aliquo Philosophorum Arabum. Ait etiam, Procli librum fusiorum
 esse, in græco inveniri. & inscribi *Elevationem*, (seu potius *elementationem*) *Theo-*
logicam. Noverat ergo, ac legerat utrumque Thomas : ejusque innotescit, tum erga
 græcam eruditionem studium, tum lectionis Auctorum, etiam Arabum, copia.

II. Neque veteres alios, ac ævi sui recentes, sacros & profanos, evolvere scriptores
 præter-

prætermisit: ut nimium puerile fuerit, quod Gallicus Scriptor animadvertit, Thomam legisse *Magistrum Sententiarum, epistolas Pontificum Decretales, ac integrum Gratiani decretum*. Intra angustos hujusmodi limites lectionem & eruditionem Aquinatis coarctari non posse, frequentissimus evincit veterum Monumentorum usus in ejus operibus. Unam seligere liceat Summam Theologicam, quam extremis vitæ annis elucubravit. In editione Patavina anni 1698. prostat *Index Novus Tomo V.* qui *catalogum* exhibet *Philosophorum, Rhetorum, atque Poetarum, Pontificum, Conciliorum, & Doctorum*: quorum auctoritatibus, decretis, definitionibus, testimoniis utitur, ac nititur Aquinas in iis adferendis Theologicis dogmatibus, quæ illustrat. In uno hocce Opere laudantur *unus & quadraginta* Romanæ Ecclesiæ Pontifices: Concilia præsertim adhibentur, tum *generalia* quæ Nicææ, Constantinopoli, Ephesi, Chalcedone, & in Laterano celebrata sunt, tum alia *quatuordecim*, quæ peculiari in Ecclesia gaudent auctoritate: vetusti Patres, & Scholæ Doctores qui præcesserant, numerantur *quinque & quadraginta*, præter glossas plures, varia decreta, vitasque Sanctorum: ac demum *quadraginta sex* recententur Philosophi latini, græci, arabes, Oratores etiam & Poetæ.

Neque putes, tot Scriptorum arido quodam modo testimonia adduci. Placita eorum proferuntur in medium, ut serio examine discussa aut rejiciantur, aut adprobentur. Consensus universæ Ecclesiæ ex dictis Patrum, Conciliorumque decretis eruitur, ut fidei dogmata confirmetur. Veterum sententiæ illustrantur: & si quæ sunt perplexæ, & dubiæ, exponuntur. Ad Augustinum denique quod adinet, vix adsignaveris Opus aut Opusculum, & Tractatum ejus, quod Thomas non excusserit: nihilque videtur habuisse antiquius, quam ut celeberrimi Patris doctrina evulgetur, illustretur, ac vindicetur. Hæc est lectio, & eruditio Thomæ, quæ longius latiusque protenditur extra libros Petri Lombardi, & Romanorum Pontificum decretales Epistolas, & Gratiani decretum. Patebat illi namque inter alias, quas lustrare pro data occasione consueverat, locupletissima Ludovici IX. Regis Galliarum Bibliotheca, quæ amplissimo ejus legato, post obitum ejusdem *aquis portionibus* distributa fuit *Fratribus Prædicatoribus, & Fratribus Minoribus Parisiensibus, Abbatia Regalis Montis, & Fratribus Prædicatoribus compendensibus*. Vide Regias Tabulas anno 1269. scriptas apud Bollandi Continuatores ad Diem xxv. Augusti pag. 500.

Ardentissimo ferebatur studio Thomas, ut Veterum scripta perquireret, inventisque uteretur in operibus, quæ animo moliebatur. Nota est egregia illa responsio ejus, quæ refertur in Processu Canonizationis Capite 1x. num. 78. *Malle se uti Chrysostomi libris in Mattheum, quam possidere Lutetiam Parisiorum*. Diligentiam ejus maxime probant Græca illa plurima excerpta, quæ ipso curante latinitate donata prodierunt in lucem in Catena super Evangelia. Perisse credebantur Collectiones illæ, ex quibus tot depromi sententiæ Patrum potuere: quas attamen, aut similes post improbum laborem nactus demum est Joannes Nicolaus: nempe, *Catenam LXXV. græcorum Patrum*, quam edidit Corderius, & *Græcam expositionem in Lucam*, inquit *Catenæ concinnatam*, quam Manuscriptam vidit Combesius in Parisiensi Cardinalis Mazarini Bibliotheca.

Insigne exemplum demum addo, quod suppeditat Epistola S. Leonis Magni *ad Proterium Episcopum Alexandrinum*. Hanc veluti deperditam Baronius dolebat ad Annum 453. num. 28. quam postea ex Codice MS. Dominici Grimani S. R. E. Cardinalis in lucem protulit Quesnellius. At eam legerat Divus Thomas, vel integram, vel ex parte: servavitque insigne excerptum 2. 2. quærit. xi. Art. 11. ad 2. ubi sic ait: „ Unde „ Leo Papa in quadam Epistola ad Procerum (Proterium) Episcopum Alexandrinum „ dicit: *quod inimici crucis Christi omnibus factis, & verbis nostris insidiantur, ut si „ ullam vel tenuem occasionem demus, nos Nestoriano sensui etiam congruere mentian-* „ *tur.* “ Paulo aliter hæc eadem afferuntur verba apud Quesnellium: *Hoc igitur, Frater carissime, pro sollicitudine fidei communis admoneo, ut quia inimici crucis Chri-* „ *sti omnibus & verbis nostris insidiantur, & syllabis, nullam illis vel tenuem occasio-* „ *nem*

nem demus, qui Nestoriano nos sensui congruere mentiantur. In editione Patavina anni 1712. notula legitur textui inserta: *Quæ epistola nunc non extat; perperam sane, ac per incitiam, cum tot ante annos eam ex laudato Grimaneo Codice ediderit Quænellius.*

III. Lætionis copiam qui negare in Aquinate non possunt, critica destitutum arte ipsum traducunt, Ondinus, & Bruckerus: quo factum ajunt, ut genuina veterum scripta a spuris, suppositisque non discerneret. Nempe vitio vertis Aquinati, quod seculi vitium erat, cæteris ejus ævi Doctoribus commune. Nævos id genus in Sanctissimo Præceptore haud diffitemur: quem tamen celebrat Erasmus *plane dignum, cui bonarum litterarum supellex contigisset, qui iis quæ per eam tempestatem dabantur, tam dextre usus est.* Atqui vero vitium adeo ne enorme fuerit, quod v. g. *Dionysium Areopagitam* crediderit parentem operum, quæ ipsi attribuuntur; cum eadem veluti genuina vindicaverint Joannes Scythopolitanus, Maximus Martyr, Theodorus quidam apud Photium; neque unus ætate illa foret, qui id vocaret in dubium? Cur Thomæ eruditioni detrahendum fuerit, quod Romanorum Pontificum *Decretales Epistolas* ante Siricium pro germanis habuerit; cum eadem sententia post exordia noni seculi obtinuerit apud Concilia, & Conciliorum collectores, Scriptoresque doctissimos, & gravissimos? Cur demum Thomæ laudes imminui debeant, quod ejus in Operibus alter pro altero Scriptore substituatur; cum indices hujusmodi absque ullo proprio vitio sumpserit ille ex Collectionibus quæ ferebantur, nondum referatis fontibus omnibus, quos adire liceret? Sed ejus atramen fulget splendidissime eruditio, qui ea veterum monumentorum supellectile abunde instructus fuerit, quæ per eam tempestatem dari poterat. Insana præsumptio foret; ævo suo Divum Thomam videre, ac scire debuisse, quæ nonnisi post plura secula, post improbos Criticorum labores, post innumera e tenebris eruta monumenta effulere.

Dignum animadversione: mendosos hujusmodi indices Divo Thomæ tribui omnes non debere, cum plures ex incitiam aut oscitantia Amanuensium, Nicolajo adnotante, profecti sint. Supposita quidem, & ficta nonnulla Græcorum Patrum testimonia in eo continebantur libello, quem Doctoris Angelici examini Urbanus IV. subjecerat: at hujusmodi auctoritatum minime se vadem dedit Thomas, in idque incubuit unum, ut eas quæ fidei confirmandæ conferre possent, digito monstraret, aliasque ad catholicum sensum redigeret. Cyrilli demum Alexandrini textus nonnullos, quos Libro 4. Sent. Dist. 24. & Opusculo XIX. cap. 3. contra impugnantes Religionem, & Opusculo I. contra errores Græcorum adhibuerat, silentio præterit, ac supprimit in Summa Theologica: quod *falsitatis deprehensæ, vel olfactæ indicium est*, ut ipse Launojus animadvertit in Epistola I. ad Antonium Faurum, satis eruditioni, & critico judicio Thomæ consulens.

In verbis ejus, quæ superius ex libro *de Causis* allata sunt, patet quammaxime critica diligens recensio ejusdem operis. Adnotat scilicet, a Proclo Platonico græce scriptum fuisse librum, & græce scriptum inveniri, cui titulus, *Elevatio* (*Elementatio*, seu institutio) *Theologica*: ab isto diversum esse librum, qui apud Latinos inscribitur, *Liber de Causis*: hunc vero arabice scriptum fuisse, & ex arabico factam, quæ ferebatur latina translatio: ejusdemque demum arabici libri *de Causis* Auctorem dici debere aliquem Philosophorum Arabum, qui ex Opere græco Procli ipsum decerpserit. Non ita diligenter, ac vere Jacobus Echardus, tametsi criticæ artis peritissimus. In elogio Guillelmi de Morbeka, viro huic doctissimo attribuit latinam translationem Operis, quod a Proclo Diadocho Tyrio Platonico Philosopho confectum inscribitur, *Elementatio Theologica*, seu *de Elementis Theologicis*. Tunc sic ait: *Cæterum cum Sanctus Thomas in suo super hunc Tractatum commentario illum testetur ex arabico versum, nec textum græcum sua ætate adhuc visum; hinc arabice peritum Morbekam supra arguebam, nam bujus versione usus est Sanctus Doctor. Minime Thomas commentarium scripsit super*
Tracta-

Traſlatum Procli de elementis Theologicis : at ſuo commentario illuſtravit librum, apud latinos inſcriptum *de Cauſis*, decerptumque ex fuſiore Procli opere . Non ipſum præterea Procli opus in græco, adnotavit Aquinas, ſed excerptum ejus: quod ait, arabice ſcriptum fuiſſe, & in græco non extare. Hinc Morbekam latinam *Inſtitutionis Theologicæ* verſionem adornaffe, colligitur: num etiam latine tranſtulert ex arabico librum *de Cauſis*, non conſtat.

Optimæ criſeos paſſim in Operibus ejus, majoribus, minoribusque, ſpecimina fulgent: eaque hoc demum loco ſatis eſt recolere, quæ habentur in Opuſculo XII. ad Lectorem Veſontienſem, ubi Hiſtoriolas quæ ſerebantur, critico examine rejiciendas jubet: eaſque prudentiſſime Concionatores admonet, ne coram palamque evulgent e ſuggeſtu, cum tanta ſuppetat copia prædicandi ea quæ ſunt certiffimæ veritatis. Noſtram lege Diſſertationem XVIII. Capite III.

C A P U T V.

Diligentia Aquinatis in exponendis Sacris Scripturis, ac interpretationum ſoliditas. Simonii, & Eraſmi judicium.

I. **L**evia ſunt hæc ſpecimina eruditionis, qua per eam tempeſtatem poſſebat Aquinas. Eruditionem ſolidiorem, ſanius ingenium, ſummamque diligentiam laudavit Eraſmus in iis, quos in libros Novi, & Veteris Teſtamenti elucubravat commentariis. Genuinos ſæctus ejus vindicavimus expoſitiones, quæ proſtant, in *Librum Job*, in priores *Quinquaginta Pſalmos*, in *Canticum Canticorum*, in *Iſajam Prophetam*, in *Jeremiam ejuſque Threnos*, in *Evangelium Matthæi & Joannis*, cum *Catena*, ſeu *Opere Continuo in quatuor Evangelia*, in *Epiftolas Sancti Pauli*, aliasque Sacræ Scripturæ particulas. Opera ſunt, proprio S. Thomæ ſtylo & calamo ſcripta pleraque, aliqua *Reportata*, ut ajunt, poſt ipſum e ſuggeſtu dictantem. Hæc animo pacato, & mente lucida legiſſe nunquam oportet Caſimirum Oudinum, qui *viros narium emunctatum* inducit, *apud quos vel nullam, vel modicam eruditionem ex lectione operum Thomæ hauriri creditur.*

Hanc ſibi methodum ſervandam præfixit Thomas, ut Scripturam Scriptura exponeret, variantibus frequentius adductis lectionibus, quæ vel ex hebraica veritate proficiſcuntur, vel ex græca *τὰν 70.* verſione, vel ex ipſo textu græco, vel ex antiquiſſimis codicibus latinis: quaſ diligentiffime ad examen vocat, rejicit aliquas, adprobat alias. Si quæ videntur in divinis eloquiis antilogiæ, conciliat omnes: & obſcura quæque loca clariore textu illuſtrat. Nullam præterit, quam vetuſti Scriptores difficultatem propoſuerint: neque ulla magni momenti proſtat in commentariis Recentiorum, quam non præoccupaverit. Heterodoxorum commenta pro data occasione proſigat, dogmata confirmat fidei chriſtianiæ, moreſque hominum ſapientiſſime informat. Nihil dictum, quod in ejus Commentariis proprio experimento non deprehendas.

Stylo utitur, & artificio ea ætate frequentiffimo *Divisionum*, & *Subdivisionum*: Scripturæque ſanctæ verba, & commata explanans, emergentes ſi quæ ſunt, inferit difficultates ac ſolvit: ad aliaque tum procedit, quæ ſequentur, exponenda commata. At individuum, Divi Thomæ proprium, ſic eſſulget ejuſcemodi artificioſum, grave, ſolidum, didacticum, ut ex eo criterium deſumi queat, ad ejus germana Commentaria diſcernenda abs ſpuriiſ, ſuppoſitiſque.

In Diſſertatione III. lato ſermone egimus de ratione ab Aquinate adhibita, veterem paginam interpretandi, quam poſterioris ætatis Interpretes peritiores ſequuti ſunt. Nihil aliud in Prophetiſ videre volunt recutiſ Commentatorum, niſi ſææ gentis eventus, ac hiſtorias: geminum ſenſum in omnibus, aut ſere omnibus vaticiniis diſtinguent inter Chriſtianos nonnulli judaizantes, hiſtoricum alterum, alterumque allegoricum, vim ſine dubio

dubio invictæ probationis detrahentes egregiis a tota christianitate celebratis de Christo, deque ejus divinitate, ac missione testimonii: ac demum allegorico sensui plus justo inhærent alii, omnia ad Jesum Christum immediate referentes. Felicissime Thomas distinxit *Prophecias*, & *vaticinia* proprie dicta, quibus proxime & nullo medio prænunciatur, quæ ad Messiam Jesum Christum pertinent, ejusque ad Ecclesiam: itemque *figuras*, ac *typos*, quorum alii proxime in factis, aut personis, præsentibus vel futuris ipsius veteris Testamenti; & alii Davidem quidem v. g. aut Salomonem, aut alium quemvis adumbrant oblique, improprie, obscure, & quasi per vim, cum recto & plano sensu in Christum ferantur. Egregia consule Opera, quæ hac de re elucubrarunt Huetius, Bossuetus, Balthus, Calmetus, ac inter Heterodoxos Marchius, Vitringa, aliique plures. Hanc viam tamen regiam, & tutam suis in Commentariis Thomas aperuit.

II. De operibus id genus ab Aquinate confectis liberrime judicium fert Ricardus Simonius in Historia Critica Interpretum Novi Testamenti: cogiturque vel invitus fateri, *Catenam auream*, & *Expositionem in Epistolas Apostoli Pauli*, dignos esse Aquinate factus, in quibus plurima eruditio fulget: Sanctissimumque Doctorem legisse multa, veterum commentationes præcipuas haud ignorasse ullas, quæve sumit argumenta pertractanda exhaurire. Censuras inurit aliquas, ineptas nempe, & iniquas, ut alibi ostendimus. Elogio suo, quod jam attulimus, Thomam Aquinatem exornat Erasmus in Caput I. ad Romanos: simulque pro acriore, quo pollebat ingenio, Doctorem Angelicum inducit, *ceu Proteum quempiam semet in omnia versantem, si qua possit elabi in eâ verborum Apostoli interpretatione, quibus Jesus Christus dicitur prædestinatus Filius Dei*. Thomæ enarrationem diligentiore nos opera expendimus: nullumque dubito, in id omnes consensuros, accuratissimi Scripturarum interpretis partes omnes explese Aquinatem, qui *variantes lectiones* affert, Veterum Patrum recenset commentarios, & expendit: Interpretum sequioris ætatis ad examen vocat sententias, ac certiore denique, S. Augustini menti utique consonam, seligit, & vindicat.

Neque solum Scripturarum peritia, qua valebat Aquinas, fulget in *Commentariis*: aptissimis interpretationibus cætera plena sunt omnia Opera ejus Theologica. Laborem censuit utilissimum David Lenfant Gallus, Conventus nostri Compendiensis alumnus, qui tot in Operibus dispersas colligeret expositiones: collectasque complexus est sex Voluminibus, quorum tria in Vetus Testamentum prodierunt Parisiis in 4. apud Joannem Henault 1657. & alia servantur Manuscripta.

C A P U T VI.

Opera Sancti Thomæ Theologica perperam, ac falso scaterere dicuntur locis Topicis: Topicorum notio duplex. Perperam etiam inutiles futilesque traduntur quæstiones plurimæ pertractatæ. Ut eæ pertractarentur, præsto erant Veterum exempla, & rationes gravissimæ.

I. **O**pera succedunt Theologica, quorum pretium, ac præstantiam ut imminuant, nullum non movent lapidem adversi Censores. Oudini verba sunt: *Scholasticam trutinam, & garrulitatem unicam sciebat, ea ætate omnibus scholasticis communem, & facilem: unde nullum ipsius hac in parte meritum agnosci potest, cum tunc temporis tonsoribus etiam cognita esset*. Censuram accipe Auctoris Historiæ Criticæ Philosophiæ: *Cum artem Topicam Aristotelis didicisset, & differendi solertia polleret, lectiones edere cœpit in Magistrum Sententiarum Integrum Theologiæ corpus composuit, in quo inanes, & supervacaneæ quæstiones locum eripiunt utilibus, & necessariis*. Bruckerum denique audiamus: *Methodum Saracenicam peripateticam promovit . . . Cum more Arabicum subtilissimas quæstiones, & ambiguas de Divinis disputationes annexerit, perspicuum inde est, Scholasticæ Philosophiæ vitia non sustulisse, sed auxisse.*

Næ

Næ impudentissimas censuras. In eas lata videtur censura Anonymi Scriptoris, qui vitiorum Theologiæ examen instituit: „ *Summa Theologica*, inquit, Sancti Thomæ, „ (quam inter cætera ejus Opera adducit in exemplum,) dignum laude opus „ est In Secunda parte Secundæ differit de Virtutibus Theologicis, deque „ Moralibus, iisque de argumentis omnibus quæ sunt affinia & connexa. Quæstionum „ numerus definitus est, inutilibus prætermis: quæve agitantur, nexum invicem ha- „ bent: neque ad alteram sit gradus, nisi priore dilucide exposita, & solide dirempta. „ Inutiles fortasse moroso Censori videbantur quæstiones, in quibus agitur de *Habitu-* „ *bus*, deque *Voluntario & involuntario*, singularumque virtutum definitiones ad exa- „ men vocantur, idque genus subtilitates expenduntur. At præsto est responsio, ad „ accuratiorem rerum pertractationem pertinere hujusmodi quæstiones: easque superva- „ caneas iis dumtaxat videri posse, qui easdem per sese sumptas inspiciunt, ac procul „ ab eo tempore distitas, quo Thomas munere suo pro virili defungi non poterat, „ quin pugnam institueret adversum multiplices opiniones, quas garruli & subtiliores „ ejus ævi Scholastici vulgaverant. Hinc futiles, & supervacaneæ modo videntur di- „ scèptationes, quæ etate illa non absque emolumento agitandæ fuerant. “ Validæ „ sunt, quas pro æquitate vindicias agit Anonymus.

Censuræ partem illam severiore examine discutio, quæ Theologica Thomæ opera, veluti scæntentia *locis topicis* præstat, ad contentionem ducendam comparatis: Dialecticæ partem innuit Censor, quam Aristoteles amplexus est *octo Topicorum libris*. Latius patet *Dialectica*, quam *Topica*. Regit illa mentis operationes, ac præcepta tradit definitionum, partitionum, argumentationum: loca vero quædam communia profert *Topica*, ad *probabiliter syllogizandum de problematibus omnium scientiarum in utramque partem*. Silvestram Maurum consule Proœmio in octo libros Topicorum. Hanc artem contentiosam Censor si velit ab Aquinate in opera sua Theologica investam, toto erant ostio, seque deridendum propinat. Quæstiones excitat ille plurimas, quas ipsum argumentum rei de qua agitur suppeditat, quæve circumferebantur aut veterum, aut recentium Scriptorum opiniones exposcebant: rationum etiam momenta versat, quæ in utramque partem afferebantur, aut afferri posse pro suo noverat ingenii acumine. In ipsa vero differendi solertia, aut contentione sistit numquam: positas dirimit quæstiones, & propria, quæ dicuntur loca Theologica, ad easdem dirimendas adhibet. Philosophicas doctrinas ad inserviendum nobiliori Theologiæ advocat: scriptoresque petulantes refellit, sive qui hæresim procerdant contra fidei dogmata, sive qui Philosophiam adhibent, ut fidem christianam labefactent.

Hæc passim ab Aquinate servatur methodus: qui *cum copiosior & nervosior esses, non solum aut rationi aut auctoritati confidit, sed omni modo argumentatur, & accurate ex omni loco differit, testimoniisque simul ac rationibus acquisitis disputat*, ut verissime observatum a Melchiore Cano legimus Libro XII. Capite XI. Quo vero auctoritas, quo etiam loco habenda esset ratio in re Theologica, optime noverat ille: unde in *Summa adversum Gentes Theologia negotium consecit ratione, quia Scriptura testimonia apud eas vel secundo, vel nullo etiam loco sunt: at in Summa Theologia auctoritas fere rationi præparat hominem, ratio deinceps ad intellectum cognitionemque perducit*. Qua diversa utique methodo, eadem licet de re differens, contra Manichæos, & contra Pelagianos, usus est Augustinus. Quantum vero denique cuique tribuendum sit quæstioni, pro munere absolutissimi Theologi, intelligendum præbet Aquinas in objectionibus, quæ primo loco instruuntur, & in argumentis Prolutoriiis quæ sequiorem tenent locum: quod præsertim in *Operibus Disputatis* copiose, & diligentissime fecit; neque enim ipsa veritas satis elucere in disputatione potest; nisi ex utraque parte facta sit causarum comparatio.

Num vero *Topicam* late sumptam pro *Dialectica*, omnemque differendi solertiam in Agelico Doctore reprehendat Censor Anonymus? Quod si Theologica facultas omni

de

debeat artis dialecticæ præsidio destitui, perinde fuerit ac ipsam evertere Theologicam facultatem. Neque enim propriis disciplinæ suæ principis uti, neque fidei dogmata decenter exponere, neque tueri eadem adversum Heterodoxos valet Theologus, qui sit Dialecticæ rudis: a qua scilicet dividendi, definiendi, ratiocinandi modus accipitur, atque via ostenditur quemadmodum hostium artes, & fallaciæ diluendæ sint, ac exsufflandæ. *Topicam* priorem, quæ communes differendi locos consectatur, ac in solo consistit litigandi, aut propugnandi utrumlibet officio, si quispiam Aquinati attribuat, aut ejus opera salutavit nunquam, aut sano capite caret. Ad peritiam ejus pertinet *Topica* altera: cujus est, quid ex quoque consequens sit, & consentaneum videre, ut ait Petavius: separare disjuncta, copulata jungere, dividere, definire, ratiocinari, ac viam & ordinem cum discendi, tum docendi præscribere. Quæ utique *omnia, certa & necessaria sunt instrumenta doctrinæ: quibus destitui in varios incidunt errores, nec eum quem sibi proposuerunt laboris & industriae cursum, atque exitum tenent.* Hac de re differentem egregie Virum gravissimum consule in Prolegomenis in Opus Theologicum Capite IV. num. x. & seqq.

II. Pars altera *Censuræ inanes plures, & supervacaneas quæstiones* notat, quæ in operibus Thomæ numerum excedant utilium & proficiarum. Instaurari puto veterem cantilenam Erasmi, qui inter Enarrationes in Caput I. epistolæ I. ad Timotheum longam textit disputationum seriem, quas futiles, & absonas, ac pene impias vocat. Cur gravissimas apologias adornatas dissimulas, quæ constatam Scholasticæ Theologiæ invidiæ procul arcent? „ Quorsum enim, (inquebat Erasmus) attinet decertare, quot „ modis accipiatur peccatum: privatio dumtaxat sit, an macula inhærens animæ? Hoc „ potius agat Theologus, ut omnes horreant oderintque peccatum. Totis sæculis disputamus, an gratia qua Deus nos diligit ac trahit, & qua illum vicissim diligimus, „ eadem sit gratia: an sit aliquid creatum, an increatum? Illud potius agamus puris „ precibus, innocentia vitæ, piis factis, ut eo munere nos dignetur Deus. Digladiamur „ sine fine, quid distinguat Patrem a Filio, & utrumque a Spiritu Sancto, res, an „ relatio: & qui consistat, tres dici, quorum nullus sit qui alius, cum sint una essentia? Quanto magis ad rem pertinet hoc modis omnibus agere, ut ternionem illum, „ cujus majestatem scrutari fas non est, pie sancteque colamus, & adoremus. “

Hanc ille querimoniam longissime ducit: tum plurimas alias id genus disputationes accumulat. V. g. „ an possit Deus actu infinitum secundum omnem dimensionem pro- „ ducere. An potuerit hunc mundum, etiam ab æterno, meliorem facere, quam fecit. An possit producere hominem, qui peccare nullo modo queat. An revelare „ possit alicui suum futurum peccatum, aut damnationem. An possit Deus aliquo prædicamento contineri. An potestas creandi possit communicari creaturæ. An quælibet „ persona divina possit quamlibet naturam assumere, quo modo Verbum humanam „ assumpsit. An tres personæ possint simul eandem naturam assumere. An Deus assumpserit individuum humanum, an speciem. An in mente divina sint omnium „ rerum ideæ: & illæ practicæ ne sint, an speculativæ. An numerus personarum in „ divinis pertineat ad substantiam, an relationem. An per relationem distinguantur, „ & constituentur. An Pater producat Filium, & Spiritum Sanctum, ratione intellectus, an voluntatis. Item an ratione essentia, an attributi; naturaliter, an libere. „ An Spiritus Sanctus procedens a Patre & Filio, ab uno principio proficiatur, an a duobus &c. “ Hæc Erasmus. Quæstionem aliam, haud ineptam, addiderim ego: utrum sutor transiliverit ultra crepidam?

Prostant hujusmodi disceptationes, similesque in Operibus Divi Thomæ. Futiles tibi, ac supervacaneæ, ac pene impiæ videntur: at certe inutilis ea ratio est, qua primum Erasmus utitur ad subtilium id genus disceptationum elevandum. „ Nam improbat, „ (verba sunt Petavii in Prolegom. Capite V.) quia satius sit bene innocenterque „ vivere, quam acute talia tractare: Deum pie religioseque colere, quam de ejus na-

„ tu-

„ tura, personis, ac proprietatibus anxie quærere. Quis hoc negat? At ut ille præferendus sit doctrinæ studiis morum vitæque cultus; non tamen damnanda vitioque verenda ista sunt, sed suum quoque tempus ac locum laudabiliter occupant Ac si sana esset argumentatio hæc, liceret idem de omni artium & doctrinarum genere concludere. Etenim cui non istarum vel perfectissimæ, minima laus virtutis antecedit, lit? Vides, ad quæ monstra ratiocinatio ista dimanet; si quod intendit, in uno illi genere concessum fuerit. “

III. At illud disceptationum, quarum series textitur, genus irrident Erasmus, & Symmista. Irrideant oportet antiquos etiam Patres, Athanasium, Basilium, Epiphanium, ambos Gregorios, Cyrillum, Theodoretum, Maximum Martyrem: Nemesium, Hilarium, Ambrosium, Augustinum, Hieronymum, Fulgentium, cæteros omnes, qui multum accurateque quæstiones ad invidiam traductas pertractarunt. Agunt illi quippe *de Natura, de Hypostasi, de Persona, de Essentia, de Relatione, de agendi principio, de Substantia, de Accidentibus*, ut mysteria divinitus revelata pro modulo mentis humanæ exponant, Trinitatem personarum, Verbi Dei Incarnationem, realem in Eucharistia præsentiam, ac similia.

Utilitati haud quidem modicæ, quam sobria ac prudens parit hujusmodi quæstionum pertractatio, necessitatis causam addiderunt cavillationes Heterodoxorum, qui sicuti in Ecclesiam novas quæstiones intulerunt; ita non aliter repelli ab orthodoxis potuerunt, nisi novarum quæstionum enodatione. Quid ego commemorem, quæ sæculo quinto mota sunt dissidia de *Ousia, & Hypostasi?* Sabelliana, & Ariana commenta fecere, ut subtilius pertractaretur de *Essentia, de Persona, de Relatione*. Apollinarem, Nestorium, Eutychetem, Monophysitas, Monothelitas perdomare quis potuisset, nisi diligentissime versatus in disputationibus, quæ *Naturam spectant, Individuum, suppositum, compositionem multiplicem, facultates activas, ipsasque actiones, & principium quo agitur, & illud quod agit?* Ad enucleandas, quas Iconomachi difficultates moverunt, negaverit nemo maxime conferre, si accuratius in imaginibus id secernatur *quod res est, & quod est representatio*, seu absolutum & relativum; ac religiosi cultus distinguantur gradus, virtutes assignentur unde quilibet proficiscitur, objecta in quæ tendunt, finis ultimus in quo sistunt. Adde motam a Græcis litem *de processione Spiritus Sancti*, quam dirimere, & explanare quis unquam valeat, qui *multiplex agendi principium* non discernat, *verbum mentis* ignoret & *impulsus voluntatis*, modosque illos loquendi apud veteres Patres, *a Filio, & per Filium*, subjectasque hæc vocibus notiones apprime non calleat?

Sæculo Ecclesiæ Christianæ undecimo, & insequente, ac ipsius Thomæ ætate, singulares & absorti de rebus divinis, & ad fidem Christianam pertinentibus, opinandi modi inventi fuerant, ac vulgabantur: quos ab Aquinate præteriri debuisse, ne subtilioribus quæstionibus Theologiam oneraret, imperitissimum iudicium foret. Pauca profero, quæ sequuntur exempla, ut multiplicium quæ a Theologis versantur, origo quæstionum innotescat. Roscelinus Compendiensi Clericus *tres in divinis res distinguebat ab invicem separatas, sicut sunt tres Angeli*: ideoque *unitatem naturæ divinæ*, aiebat Abbas Joachimus, *veram & propriam non esse, sed quasi collectivam & similitudinariam*. Hinc vero quæstiones enatæ, *de una vel multiplici re in divinis: an rejicienda tres forent, an aliquo sensu adprobanda*. Error invaluerat Petri Abælardi, *quod ea solummodo possit Deus facere, vel eo modo tantum, vel eo tempore, quo facit & non alio*. Qua data occasione, disceptari accuratius coeptum est de Omnipotentia Dei, *de meliori mundo possibili*, deque his affinis argumentis.

Ætate Hugonis de S. Victore, dixere quidam apud ipsum, *caritatem semel habitam amitti non posse*: ac Petrus Abælardus visus est *caritatem, qua nos Deum diligimus & proximum, non distinguere a Spiritu Sancto*. Hinc prodierunt quæstiones, quæ caritatis naturam investigant, habitum distinguunt & actum, ac utriusque principium adsignant.

gnant. Gualterus de Mauritania dictionem hanc vulgaverat Parisiis, *Homo assumptus est Deus*: aliique asserunt, *Deum assumpsisse hominem*. Qua de re accuratius ut pertractaretur, pluribus disceptatum de notione subiecta voci, *homo*: num species, num individuum, num persona, num suppositum a persona quodammodo distinctum. Gilbertus Porretanus *relationes in divinis assistentes* dixerat, & *extrinsecus affixas*: garrabatque circa distinctionis modum inter naturam divinam & personas, ipsamque naturam & ejus attributa. Invectas difficultates dirimi satis apte non posse creditum est, nisi pariter multiplici invecta distinctione, reali, virtuali, formali, penes implicitum & explicitum, & si qui sunt alii apud Scholæ Magistros distinctionum modi.

Guillelmus Præpositivus, Parisiensis Ecclesiæ Cancellarius, in quæstionem vocaverat, *an proprietates divinarum personarum sint Deus*: quam nemo diligenter discutiat, quin nomina concreta & abstracta discernat, propriamque vim significandi definiat. Quid vero Almarici de Bena, Davidis de Dinando, & Averrois insanos errores commemorare opus est? Inquebat primus: *omnia sunt unum, quia quidquid est, Deus est*. Alter ipsum Deum adseribat *materiam primam, usquequaque fusam in omni rerum natura*. Tertius, *anima spirituali & immortalis sublata, unum obtrudebat omnium hominum intellectum*, quem *Agentem* vocabat, *separatum, æternum, increatum*. Ex hisce fontibus innumeri prodierunt errores; quos ut profligarent Catholici & sapientes ejus ævi Magistri, novas excitare quæstiones debuerunt.

Pro munere suo diligentissime in id genus disceptationibus versatus est Divus Thomas. Inanes illas, ac vanas, & supervacaneas putant morosi Censores: qui nempe *per sese sumptas inspiciunt*, ut ait Auctor Examinis vitiorum Theologiæ, *ac procul distitas ab eo tempore, quo Thomas Theologi partes haud expleisset omnes, quin pugnam institueret adversum multiplices opiniones, quas garruli & subtiliores ejus ævi Scholastici, ac fidei Christianæ etiam hostes vulgaverant*. Quamquam & illud cum laudato Scriptore addendum est, *ad accuratorem rerum pertractationem pertinere hujusmodi quæstiones*; ut si qui sint eorum ignari, non absolute & egregie docti, sed levis armaturæ Theologi habeantur.

C A P U T VII.

Aristotelis varia fortuna in Academia Parisiensi. Sancti Thomæ consilium in usu Philosophiæ Peripateticæ: ut Stagiritæ nempe auctoritatem ac doctrinam iis eriperet, qui eadem abutebantur adversum fidei dogmata.

I. **I**D attamen fecisse Aquinatem more Arabum, qui subtilissimis quæstionibus operam dabant, judicium est Bruckeri. Calumniam augere pergit: *Recte imputari Thomæ censemus, iniquens, quod eam methodum Saracenicam peripateticam promoverit: & in Academia Parisiensi, ubi semper hætenus fuerant, qui Peripateticismum odio prosequerentur, vulgaverit & introduxerit*. Methodum arguis subtilissimas agitandi quæstiones; hanc appellas *Saracenicam-peripateticam*, e libris Aristotelis, & ex Arabum commentariis deductam, eoque nomine Thomæ laudes imminuis? Contemnas igitur oportet veteres omnes Patres, qui subtiles habuere quæstiones, quarum nonnulla exempla dedimus, sive ad refellendos Heterodoxos necessarias, sive plurimum utiles ad absolutam rerum tractationem.

Quid? quod in Academia Parisiensi hisce disceptationibus ante Aquinatem scatebat Theologia: quas vel a Magistris paulo curiosioribus, vel etiam a suspectis hominibus non secundum regulam fidei invectas, cur suis in Operibus intactas præterire debuerit S. Thomas? Aristotelis libri in latinum translati jam legebantur, Averrois commentatoris & Arabum scripta vulgata erant: ac utriusque, Philosophi, & Commentatoris, auctoritate obtrudebantur commenta, quæ fidei Christianæ repugnabant. Validum asserre

ferre non potuit remedium sæpe iterata hujusmodi librorum prohibitio, ex quibus tunc errores prodire suspicio erat: unde consilium captum est, ut Philosophi doctrina penitus introspecteretur; insita vitia, ut evitarentur, nota fierent; eliminarentur illa, quæ Arabes Commentatores adjecerant: ipsiusque Aristotelis auctoritas iis omnibus eriperetur, qui maxime illa abutebantur.

Quod ajo, certis monumentis confirmandum est. Hæc Launojus collegit in singulari libro *de varia Aristotelis in Academia Parisiensi fortuna*. Initio seculi tertiodecimi jam opera Philosophi legebantur Parisiis: ejusque auctoritate insana, & impia commenta spargebantur. Ad annum 1210. hæc habet Rigordus De gestis Philippi Augusti: „ Legebantur Parisiis libelli quidam, ab Aristotele ut dicebantur compositi, qui docebant *Metaphysicam*, delati de novo a Constantinopoli, & a græco in latinum translati. Qui quoniam non solum prædictæ hæresi, (quam Almaricus de Bena, Territorii Carnotensis villa, vulgaverat,) sententiis subtilibus occasionem præbebant, imo & aliis nondum inventis præbere poterant; jussi sunt omnes comburi, & sub poena excommunicationis cautum est in eodem Concilio (Parisiensi,) ne quis de cætero eos scribere, & legere præsumeret, vel quocumque modo haberet.“ Animadvertite, *subtilibus sententiis*, quæ in Aristotelis *Metaphysica* legebantur, datam petulantibus Academicis ansam, ut errores vulgarent.

Memorati Concilii Parisiensis, quod Petrus de Corbelio Episcopus coegerat, verba refero, quæ habentur apud Martene Tomo IV. Thesauri Anecdotorum: *Corpus Magistri Amaurici extrahatur e cimiterio, & projiciatur in terram non benedictam. Quaternuli Magistri David de Dinant, (cujus errorem insanum superius indicavimus,) comburantur. Nec libri Aristotelis de Naturali Philosophia (Metaphysicam memorat Rigordus) nec Commenta legantur Parisiis publice, vel secreto*. Quætionem agit Bruckerus Tomo III. Periodo II. Parte II. Libro II. Capite III. Sect. I. §. 4. & 5. num Almarici, & Davidis de Dinando, & Roscelini, & aliorum putidissimi errores, ex Aristotelis Philosophia prodierint? Agentibus non admodum favet: quamquam *protulisse illam ad eos errores incrustandos conferre non repugnat*; utpote quæ *præcisionibus mentalibus*, inquit, & *abstractionibus Metaphysicis eo tempore valde occupata erat*. Ineptam quis non videat rationem? Sumptum vero Davidis de Dinando errorem, sumptoque similes alios ex Parmenide, & Anaxagora, aliisque vetustis Philosophis, adnotat Doctor Thomas 2. Sent. Dist. XVII. Q. 1. Art. 1.

Scholas Parisienses meliorem in ordinem redegit Robertus Curthonensis, Innocentii Papæ III. legatus: modumque docendi his verbis tradidit circa annum Domini 1215. *Quod legant libros Aristotelis de Dialectica . . . Non legantur libri Aristotelis de Metaphysica, & de Naturali Philosophia, nec Summa de eisdem, aut de doctrina Magistri David de Dinant, aut Almerici Heretici, aut Mauricii Hispani*. Synodi Provincialis Parisiensis decretum confirmatum habes: quod postea Gregorius IX. temperasse videtur in Litteris ad Magistros & Scholares Parisienses anno 1231. datis: *Libris illis Naturalibus, qui in Concilio Provinciali ex certa scientia prohibiti fuerunt Parisiis, non utantur quousque examinati fuerint, & ab omni suspitione errorum purgati*. Sub idem tempus in ea florebat Academia Simon Tornacensis: qui *dum nimis in suis Scriptis Aristotelem sequitur*, (verba sunt Henrici de Gandavo De Script. Eccl. cap. 24.) *nonnullis modernis hæreseos arguitur*. Hinc Launojus colligit, fuisse Parisiis non paucos Magistros, & Scholares, qui Synodi Provincialis, & Gregorii IX. decreta insuper habentes, Peripateticam colerent Philosophiam. Cur ergo ejus doctrinæ promotorem Aquinatem facit Bruckerus? Ejus etiam Philosophi auctoritate contra fidem abutebantur petulantes Academici: vitio illam purgavit omni Thomas.

II. Pergit Launojus narrare: „ Albertum Magnum & Thomam Aquinatem ejus discipulum in Aristotelis libros commentaria edidisse. Sed edidisse, (inquit) cum libri recens damnati essent Parisiis, & a Gregorio vetitum ne quis eos ante legeret;

„ quam essent emendati, permirum videri potest . . . Ego interim hanc in partem
 „ interpretor, vel quod Albertus & Thomas alibi, quam Lutetiæ commentaria hæc
 „ scripserint, seque a Parisiensis Concilii decreto, & ab imposita per Gregorium no-
 „ num Parisiensi Academiæ lege, immunes crediderint: vel quod cum Lutetiæ com-
 „ mentarentur, Concilii decretum, Gregoriique legem penitus ignoraverint. Non sum
 „ quidem nescius, Doctores illos potuisse ab Apostolica Sede legendi Aristotelem, com-
 „ mentandique veniam quærere: sed quod quæserint, invenire me nusquam memi-
 „ ni. „ Bruckerus loco cit. §. VIII. eam adprobare videtur Launojanæ excusationis
 partem; quod Albertus in Germania, & Aquinas in Italia suis Aristotelem commen-
 tariis exposuerint: *quibus in regionibus Aristotelicam Philosophiam non prohibuerat Pon-
 tificex, sed in sola Gallia, satis ut Parisiensium querelis faceret de innumeris erroribus,
 & hæreticis pravitatibus, ex eadem Philosophia (ut clamabant) obortis.* Conjecturam
 firmate videtur Epistola LXIX. apud Petrum de Vineis Libro III. qua constat: cu-
 ravisse Fridericum II. Imperatorem, ut opera Aristotelis ex græco, & ex Arabico in
 latinum transferrentur, Italicis absque dubio in Academicis legenda.

Partem alteram excusationis, quæ ducitur ex venia, Alberto & Thomæ facta a
 Sede Apostolica, adserit Thomas Campanella apud Launojum loco citato, adprobat
 Carolus Duplessis Dargentre Tomo I. judiciorum de Novis erroribus ad Annum 1210.
 ac firmat ipse Bruckerus Sect. II. fide advocata Ptolomæi Lucensis. Is vero Libro XXII.
 Hist. Eccl. Capite xxiv. sic ait: *Tunc Frater Thomas redit de Parisiis ex certis causis,
 & ad petitionem Urbani IV. (anno circiter 1261.) multa fecit, & scripsit. Unum
 fuit, quod exposuit Evangelia sub miro textu diversorum Doctorem . . . Isto autem
 tempore Thomas tenens studium Romæ, quasi totam Philosophiam, sive Moralem, sive
 Naturalem exposuit, & in scriptum sive commentum redegit: sed præcipue Ethicam, &
 Metaphysicam quodam singulari, & novo modo tradendi . . . Officium etiam de Cor-
 pore Christi fecit ex mandato Urbani: quod est secundum, quod fecit ad petitionem Ur-
 bani.* Animadvertite 1. Thomam Aquinatam, mandante Summo Pontifice, elucubrasse
 plura. 2. Inter hæc præcipue memorari Opera duo, veluti peculiari mandato injuncta,
Expositionem scilicet continuam in quatuor Evangelia, & Officium de Corpore Christi.
 3. Editos etiam, suadente, aut consentiente, aut permittente Urbano, videri Com-
 mentarios in *Aristotelis Ethicam, Metaphysicam, & Philosophiam Naturalem.* 4. Hæc
 eadem demum Opera ab Aquinate in Italia confecta fuisse, aut saltem inchoata.

Atqui vero, dum operam suam in libris Aristotelis commentario illustrandis collo-
 cat S. Thomas, non aliud ipsi consilium infederat, nisi quod antea propositum a Gre-
 gorio nono scimus: ut ejusdem Philosophi libri *diligentius examinarentur, & ab omni
 suspitione erroris purgarentur.* Aptissimi erant Albertus Magnus, ac Thomas Aquinas,
 qui ad hanc capeffendam provinciam deligerentur. Plurimum emolumentum sperandum
 erat: quod scilicet, Philosophi autoritate vanis & petulantibus Academicis erepta,
 tot errorum ansa, qui sub eo vulgabantur obtentu, præcideretur omnis. Hinc vero
 contra Averroem, cujus Commentaria plurimi æstimabantur, agendum erat: ac nova
 Philosophi operum accuratior latina versio curanda, ut genuina mens ejus innotesceret,
 ac doctrina. Utrumque ab Aquinate egregie præstitum est, certissimum perhibente te-
 stimonium, quod superius allatum est, Guillelmo de Tocco in Vita Capite IV.
 num. 19.

C A P U T VIII.

Utraque Theologia, Revelata, ac Naturalis, in Operibus S. Thomæ consociata. Utriusque munera egregie ab eodem exposita. Itemque diligentissime expleta.

I. **O**ptimi consilii metam transgressum esse Aquinatem, censura est Bruckeri. Angelici Doctoris acumen laudis præconio celebrat in eo, quod absurdis Averroisticis commentis opposuit Opus: non tamen inde sequitur, (inquit,) *Philosophia Arabica methodum evitasse. Et cum ea, in Philosophia ad Theologiam applicanda, methodo uteretur, ut consensu Patrum & Scripturæ quidem quasito, eo vero ex rationibus Metaphysicis, & testimoniis Philosophorum Gentilium confirmato, magnum doctrinæ sacre præsidium in Philosophia Aristotelica poneret, moreque Arabum subtilissimas quæstiones, & ambiguas de Divinis disputationes annecteret: perspicuum inde est, Scholastica Philosophia vitia non sustulisse, sed auxisse. Hæc alia præmiserat verba: Immodicus Peripatetica Philosophia amor Virum hunc, superstitioso obsequio Philosopho additum, seduxit, ut Theologia vulneribus, quæ præpostera Philosophiæ commixtio infligerat, nova adderet vulnera: sicque sacram doctrinam vere faceret Philosophicam, imo gentilem.*

Non legisse opera Thomæ, vel certe methodum in eisdem servatam non animadvertisse, videtur Bruckerus. Tribui Theologiæ debet in eam, quæ *Revelata* dicitur, & in *Naturalem*. Versatur ista circa divinas veritates, quæ nativo rationis lumine innotescere possunt: eamque præcipuam, & præstantiorem illius Philosophiæ partem faciunt, quæ *Metaphysica* appellatur. Versatur altera circa divinas illas veritates, quæ naturæ lumen excedunt, neque unquam hominibus innotuissent, nisi libero divinæ voluntatis placito revelata fuissent, ac *supernaturali fide* creduntur. Quamquam animadvertendum est, quemadmodum divina revelatio non arcana solum fidei hominibus patefecit, sed prioris etiam generis veritates tuto monstravit: ita *Revelatam* Theologiam ad istas quoque illustrandas, & vindicandas operam conferre. Hanc divinam revelationem, quæ *Verbum Dei* appellatur, veteris ac novi Testamenti libri, ac germanæ traditiones complectuntur. Hinc vero Scripturis, & traditionibus, veluti propriis principiis, divinas veritates, quas Deo placuit revelare, tradit, exponit, tuetur *Theologia Revelata*: & si quæ sunt difficultates, quæ circa germanum scripturarum sensum emergant, illum amplectendum esse præscribit, quem definiert legitimus Scripturarum interpres, & controversiarum iudex, in Ecclesia constitutus. Notis lumine naturæ principiis nititur *Theologia Naturalis* in illis dirimendis quæstionibus, quæ circa genus alterum divinarum veritatum versantur: ipsorumque Philosophorum testimonia, & auctoritatem adsumit ad eas confirmandas.

In operibus Thomæ utraque Theologia consociata munere suo fungitur: ac utriusque generis quæstiones ciuntur, in quibus divinæ res explanantur, ac impia sive hæreticorum hominum, sive Philosophorum commenta refelluntur. Bruckero si credimus, vix in Operibus Thomæ *Theologia Revelata* conspicienda se præbet: doctrina passim traditur, *tota Philosophica, imo Gentilis*: in ipsis etiam quæstionibus, quæ mysteria fidei spectant, *magnum præsidium in Philosophia Aristotelis* collocatur. Næ putidam calumniam. Hanc ipse amolitur omnem, dum fateri cogitur: Aquinatem in Theologia id genus disputatione *Sanctorum Patrum, & Scripturarum consensum quasivisse*.

II. Sui ipsius vindicias agat validissimas Thomas. Propria ipse, ac germana Theologiæ revelatæ principia adsignat: quantum ab hac scientia distent humanæ disciplinæ, scitissime docet: docetque modum, quo usus earum evadere & divinæ fidei, & Revelatæ Theologiæ proficuis & utilis possit. Aurea sunt verba, quæ habentur I. p. Q. I. Art. VIII. ad 2. „ Dicendum, quod argumentari ex auctoritate est maxime proprium „ hujus

„ hujus doctrinæ: eo quod *principia* hujus doctrinæ *per Revelationem* habentur; & sic
 „ oportet, quod credamus auctoritati eorum, quibus revelatio facta est. Nec hoc de-
 „ rogat dignitati hujus doctrinæ: nam licet locus *ab auctoritate*, quæ fundatur super
 „ ratione humana, sit infirmissimus; locus tamen *ab auctoritate*, quæ fundatur super
 „ *revelatione divina*, est efficacissimus. “ Paucis collecta verbis amplissima dissertatio
 proponitur de eo, quod est proprium *Theologia Revelata* munus.

At fieri tamen potest, ut eadem *Theologia* rationes humanas, et Philosophorum
 testimonia adhibeat, modo dignati suæ congruo, ac methodo consilio suo permaximè
 proficua. Rem ille pergit edisserere: „ Utitur tamen, inquit, *Sacra Doctrina* etiam
 „ *ratione humana*: non quidem *ad probandam fidem*, quia per hoc tolleretur meritum
 „ fidei, (neque rursus humana ratio tam altius adfurgere valet:) sed *ad manifestan-*
 „ *dum aliqua alia*, quæ traduntur in hac doctrina, (sive sint divinæ veritates nativo
 „ lumini perviæ, sive sint vocum notiones, et opposita argumenta ab hostibus fidei ex
 „ humanæ rationis penu deprompta.) Et inde est, quod etiam *auctoritatibus Philo-*
 „ *sophorum sacra Doctrina* utitur, ubi per rationem naturalem cognoscere veritatem
 „ potuerunt. Sicut Apostolus Paulus Act. 17. inducit verbum Arati, dicens: *Sicut &*
 „ *quidam Poetarum vestrorum dixerunt, Genus Dei sumus.* Sed tamen *sacra Doctrina*
 „ hujusmodi auctoritatibus utitur, *quasi extraneis argumentis, & probabilibus.* “ Spi-
 cula acutissima sunt postrema hæc verba, quæ Bruckerum confodiunt, calumniam inro-
 gantem: ac si Thomas *questum Scripturarum, & Patrum consensum*, (quæ sunt pro-
 pria *Theologiæ* argumenta,) voluerit *rationibus Metaphysicis, & Philosophorum testi-*
moniis confirmare, magnum Sacra doctrina præsidium in Philosophia Aristotelis ponens.

Theologi partes absolutissimi declarat omnes *Theologus Thomas* in *Summa* contra
 Gentes Capite 1x. *Sapientis intentio*, inquit, *circa duplicem veritatem divinarum debet*
versari, & circa errores contrarios destruendos. Tria igitur sunt optimi *Theologi* mu-
 nia: circa veritates divinas, quæ innotescere lumine naturali possunt: circa genus alte-
 rum veritatum, quæ naturæ lumen superant, ac mysteria fidei dicuntur: circa errores
 oppositos, sive quos Pagani excogitarunt, sive quos Heterodoxi homines commenti
 sunt. Ad *Naturalem Theologiam* spectat, veritates primi generis illustrare, oppositosque
 convellere errores: negotium est *Theologia Revelata*, veritates alias exponere, easque
 adversum Heterodoxorum impetus vindicare.

Quibus utraque *Theologia* principiis uti debeat, quænam argumenta efformate, ut
 satis muneri utrique fiat, docet ibidem *Aquinas*: „ Ad *primæ* igitur *veritatis*, (quæ
 naturæ lumini pervia est,) *manifestationem per rationes demonstrativas*, „ quibus ad-
 „ versarius convinci possit, procedendum est. Sed quia tales rationes *ad secundam ve-*
 „ *ritatem manifestandam*, (quæ lumen naturæ excedit,) haberi non possunt; non debet
 „ esse ad hoc intentio, ut adversarius rationibus vincatur; sed ut ejus rationes, quas
 „ contra veritatem habet, solvantur, cum veritati fidei ratio naturalis contraria esse non
 „ possit. *Singularis* vero modus convincendi adversarium contra *hujusmodi veritatem* est
 „ *ex auctoritate Scripturæ*, divinitus confirmata miraculis: quæ enim supra humanam
 „ rationem sunt, non credimus, nisi Deo revelante. Sunt tamen *ad hujusmodi verita-*
 „ *tem manifestandam rationes aliqua verisimiles* inducendæ, ad fidelium quidem exer-
 „ citium et solatium, non autem ad convincendos adversarios: quia ipsa *rationum in-*
 „ *sufficiencia* eos magis in suo errore confirmaret, dum æstimarent nos propter tam
 „ *debiles rationes* virtuti fidei consentire. Modo ergoposito procedere intendentes,
 „ primum nitemur ad *manifestationem illius veritatis*, quam fides profitetur, *& ratio*
 „ *investigat*: inducendo *rationes demonstrativas* et probabiles, quarum quædam ex
 „ *Libris Philosophorum*, et *Sanctorum collegimus*, per quas veritas confirmetur, et
 „ adversarius vincatur. Deinde ut a manifestioribus nobis ad mius manifesta fiat
 „ processus, ad *illius veritatis* *manifestationem* procedemus, quæ *rationem excedit*: sol-
 „ ventes rationes adversariorum, & *rationibus probabilibus*, et auctoritatibus, (quat-
 „ tum

” tum Deus dederit) *veritatem fidei declarantes.* “

III. Quæ utriusque Theologiæ munera sapientissime explanat, numeris omnibus explevit Aquinas, non alio, & alio in Opere, sed in omnibus & singulis quæ plurima scripsit, pro data quæstionum occasione. Hinc modo fidei divinæ veritates vindicat, modo divinas veritates lumini naturali pervias exponit; utraque scilicet Theologia, *Revelata*; & *Naturali*, suis in Operibus consociata. Theologiam Thomæ *Philosophicam* si dicas, qua parte de veritatibus divinis agit, quas ratione humana adsequi possumus, non abnuimus: at eandem, cum supremas alias contemplatur veritates, *Philosophicam* traducere, inficitia est: eamque præterea *Gentilem* vocare, enormis calumnia.

Genuinam, quam locis citatis proponit ipse, tradendi Theologiam revelatam, egregie servat methodum. Dogmata scilicet fidei vindicat auctoritate Scripturarum, Patrum consensu, decretis Ecclesiæ: ac hisce præsidii munitus hæreses omnes, quotquot adversus fidem Christianam ab Heterodoxis hominibus excogitatæ fuerunt, validissime insequitur: *invectosque convellit innumeros errores, quibus doctrinam catholicam, scioli, vani, maleferiati Academici deturpaverant.* Neque verusta solummodo impia commenta ab Aquinate prostrigata fuisse: verum etiam quæ post ejus ætatem exorta sunt, ferme omnia præoccupata, suis in Elucidationibus in *Summam Theologicam* ostendit Seraphinus Capponi a Porrecta. Hæc ne fuerit Theologia *Philosophica*, imo *Gentilis*?

Pro ea quidem brevitate, quam sibi Sanctissimus Doctor præfixit, latiores non agit dogmaticas, & polemicas disceptationes: neque latiores Tractatus elucubravit de Sectarum auctoribus; sectarumque incrementis, & fati, & exitio: neque Scripturarum textus, quotquot adduci poterant, accumulavit omnes: neque demum testimonia recensuit singulorum Ecclesiæ Patrum, qui fidei Christianæ dogmata per succedentia secula testati sunt: Hæreses attamen, & hæresum Auctores memorat: impia commenta quæque paucis quidem, sed peremptoriis divinæ revelationis monumentis refellit: traditionemque perennem Ecclesiæ patefacit, vel Conciliorum Generalium definitionibus indutis, vel unius aut pauciorum Patrum allegata auctoritate, qui cum in Ecclesia christiana floruerint doctrinæ peritia, ac munerum splendore, satis essent ad perhibendum de totius Ecclesiæ consensu testimonium. Quod ajo, vel oculorum experimento verissimum comperiat, quisquis opera Thomæ recludat, evolvat, perlegat.

C A P U T IX.

Rationes humanas, & Philosophorum auctoritates adhibet Thomas, multiplici ratione permotus. Aristotelicam Philosophiam nititur conciliare cum Catholica Religione.

Quæ præcipua profert Philosophica documenta, facillime vario ac multiplici Philosophorum Sistemati aptari possunt.

I. **N**ondum fortasse sileant Adversarii. Ipsa, inquam, opera Thomæ, quæ nos evolvenda indicimus, diligentius perlustrentur: utique pars maxima, velimus nolimus, in humanis rationibus, in Philosophorum dictis, in doctrina Aristotelis infunditur. Opulentissimam Philosophicam suppellectilem haud ego negaverim in Operibus Thomæ: at simul ipsum partes omnes *Theologia Revelata* expleffe, fatearis tu oportet; cum propria & germana principia ejus, cum opus fuit, prætermiserit numquam, scripturarum scilicet auctoritatem, traditionem Patrum, & Ecclesiæ Decreta. Id sane ab Aquinate præstitum, Censor & accusator Theologiæ Thomisticæ inficiari non potuit Bruckerus, ultero consentiens: in Theologica disceptatione passim *quisitum fuisse a Thoma Scripturarum, & Patrum consensum.* Cur vero humanas rationes, & Philosophorum documenta non adhibuisset? Id genus argumenta ut usurparet, utraque exercebat Theologia, *Revelata*, & *Naturalis*, alio tamen, & alio modo.

Primam hujusce consilii causam ipse edisserit Thomas 1. p. Q. 1. Art. VIII. *Uitur,*
in-

inquiens, *Sacra Doctrina etiam ratione humana: non quidem ad probandam fidem . . . sed ad manifestandum aliqua alia, quæ traduntur in hac sacra doctrina; & inde est; quod etiam auctoritatibus Philosophorum Sacra doctrina utitur.* Ipsa nempe revelata dogmata, aut mystéria fidei notionibus quibusdam implicita ac vestita proponuntur credenda: quas plurimum illustrare valet ratio naturalis. Hujusmodi sunt *Substantia, Essentialis, Subsistentia, Persona, Absolutum & Relativum, Natura, Suppositum, Individuum, Actio, Passio, agendi Principium, Accidentia, Species, Habitus, Facultates animæ, & energia, Liberum arbitrium, Intellectus, Voluntas, Judicia, Idea, Amores affectusque animi, Spontaneum, Voluntarium, Necessarium, contingens, indifferentia, & alia id genus innumera.* Inferioribus humanis disciplinis, ac Philosophorum documentis utitur Theologia, voces hujusmodi ut rite exponat; remque subjectam recte definiat: quod nisi diligentius præstaret, neque errores in vectos fatis convelleret, neque ab œmerluris præcaveret.

Causa altera ex eo Theologiæ munere proficiscitur, quod *circa errores contrarios destruos & circa rationes, quæ contra veritatem opponuntur solvendas; versatur.* Religionis hostes, cujusmodi fuerunt Pagani, adversus christianam fidem sola naturalis, imo carnalis sapientiæ arma vertebant: quin etiam Hæreticis familiare id est, ut Scripturæ verbis more suo depravatis, aut perperam intellectis commenta misceant humanæ rationis, ut traditam a majoribus fidem e simplicioribus eradicent. Hinc sapientis Theologi consilium quidem esse non potest, ut *circa secundam veritatem, quæ naturæ lumen excedit, adversarium rationibus convincat: sed ut ejus rationes, (verba sunt Doctoris Thomæ,) quas contra veritatem habet, solvat; cum veritati fidei ratio naturalis contraria esse non possit.* Mirum ergo esse non debet, si locum amplissimum inter disceptationes Theologicas obtinere valeat humana ratio, Philosophicis disciplinis, & Philosophorum documentis munita, ut obices contra fidem ex ipsa ratione humana oppositi feliciter removeantur, ac nihil esse in rebus ad credendum propositis lucide innotescat, quod credibile non sit, ac si rationis humanæ lumini repugnaret.

Neque præterea Revelatam Theologiam dedecet, ad ipsam *veritatem, quæ rationem excedit, quodammodo manifestandam, rationes aliquas verisimiles inducere:* quæ tertia rei, qua de agimus, causa est. Fidei namque severitatem quidni mitiget accommodata ad mentis nostræ captum rationum verisimilium facilitas, ut velut mellis cujusdam suavitate inducti homines, ad salutarem fidei amaritiam perpotandam, gustandamque illiciantur? Jam vides latissimum rationis humanæ usum, ipsumque laudabilem in Sacra doctrina. Cur ergo hanc partem suis in Operibus ab Aquinate expletam accuses, calumniaris, rejicias?

Animadvertite, *rationes hujusmodi, quæ ad veritates revelatas quodammodo manifestandas inducuntur, vocari ab Aquinate locis citatis verisimiles, probabiles, debiles, insufficientes, extraneas, non ad convincendum adhibitas, sed ad fidelium exercitium & solatium.* Calumniam ergo impudentissime Bruckerus interrogavit, qui Thomæ Theologiam notare ausus est, veluti totam *Philosophicam, imo Gentilem: in qua Scripturarum & Patrum consensus rationibus Metaphysicis & Philosophorum testimoniis confirmetur, magnumque ponatur Sacre doctrina presidium in Aristotelis Philosophia.* Enormem calumniam alia profligant luculentissima Thomæ verba in Caput 1. Epistolæ 1. ad Corinth. Lectione 111. „ Aliud est, *inquietis, docere in sapientia verbi, quocumque modo intelligatur: & aliud uti sapientia verbi in docendo.* Ille in *sapientia verbi docet, qui sapientiam verbi accipit pro principali radice suæ doctrinae: ita scilicet quod ea solum approbet quæ verbi sapientiam continent, reprobet autem ea, quæ sapientiam verbi non habent.* Et hoc est *fidei corruptivum.* Sed *utitur Sapientia verbi, qui suppositis veræ fidei fundamentis, si qua vera in doctrinis Philosophorum inveniat, in obsequium fidei assumit.* “ Innumera sunt id genus præcepta in Operibus Thomæ.

Postremam causam suppeditat illa *Theologia Naturalis* confociatio cum *Revelata*, quæ in Operibus Thomæ maxime apparet. Divinas veritates, quæ ad eandem pertinent *Theologiam naturalem*, indicat Aquinas Libro I. contra Gentes Cap. III. *Quædam sunt*, inquit, *divina, ad quæ etiam ratio naturalis pertingere potest: sicut & Deum esse, Deum esse unum, & alia hujusmodi, quæ etiam Philosophi demonstrative de Deo probaverunt, ducti naturali lumine rationis.* Latissimus patet campus, in quo exspatiari debuit sublime ingenium Thomæ, usu facto rationis humanæ, & Philosophicaram disciplinarum. Huc enim spectant *Supremi Numinis existentia*, ejusque attributa, *Simplicitas, Perfectio, Bonitas, Infinitas, Immensitas, Immutabilitas, Æternitas, Unitas, Scientia, Veritas, Voluntas, Libertas, Providentia, Justitia, Misericordia, Omnipotentia, Creatio, rerumque spiritualium & corporearum gubernatio.* Hæc omnia ut illustraret, luculentiora collegit, quæ sapientiores Gentium Philosophi traderant documenta: additque ipse pro sui acumine ingenii egregia argumenta: oppositosque errores, quos homines impii, naturæ lumine abutentes, invexerunt, omnigena eruditione refellit. Hac ratione si Philosophica dixeris, & humanis rationibus et testimoniis Philosophorum scatenia Divi Thomæ Opera, qua scilicet parte *Theologiam naturalem* complectuntur; nihil est quod ipsi verti vitio debeat, cum potius id nisi egisset, absolutissimi Theologi partes omnes non expleisset.

Ob easdem hætenus allatas causas, Philosophicis documentis abundat pars altera *Summæ Theologicæ*, ubi de moribus hominum, deque virtutibus ac vitiis differitur. Agit Aquinas pro suo præcipuo munere de peculiaribus moribus illis, quos christiana Religio exposcit, ac informant Fides, Spes, Caritas, cæteræque supernaturales virtutes, ac sublima dona Spiritus Sancti: simul vero *Ethica Philosophia* traditur omnis, quæ iuris naturæ principiis innitur. Acumen ingenii, quod hac in parte fulget, et soliditatem eruditionis commendant vel ipsi Scriptores, qui peculiari minime ferebantur studio erga Thomam. Ipse Bruckerus ait: *Id facile concedimus, si respiciatur ad alios Scholasticos, qui in argumento Morali aridos plerumque, & exsanguis ediderunt Tractatus.* Critici Anonymi repetenda verba sunt, quæ in Examine vitiorum *Theologiæ* habentur. *Differit Thomas de virtutibus Theologicalibus, deque Moralibus, ac iis de argumentis, quæ sunt affinia & connexa. Quæstionum numerus definitus est, inutilibus prætermittis: quæve agitantur, nexum invicem habent quæstiones, neque ad alteram fit gradus, nisi priore dilucide exposita, ac solide dirempta.* Benjamine Maurerio, Regis Galliarum Legato, lectionem *Thomæ Aquinatis* suadebat Grotius in *Secunda parte Secunde partis*, ubi hominum officia pertractantur.

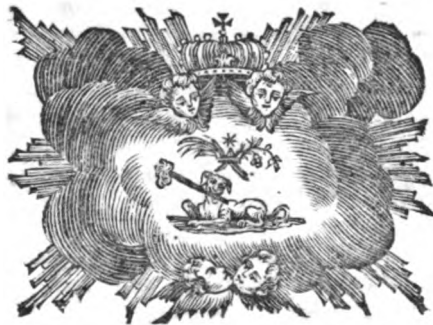
II. Vitio saltem Aquinati nostro tribui debet, (postrema est Bruckeri censuræ pars:) quod dum *Aristotelem unice sequi constituit, mancipii instar servire Stagiritæ coactus est, & veritatem quoque illi Tyranno servire coegit: & ne malum hoc solum esset, immodicus Philosophiæ Peripateticæ amor virum hunc seduxit, ut Theologiæ vulneribus, quæ præpostera Philosophiæ commixtio inflixerat, nova adderet vulnera.* Thomæ consilium dissimulat iniquus Censor, methodum ab eo servatam ignorat, neque Thomæ opera salutasse videtur.

Imo prudentissimum ejus consilium fuit, ut validum remedium afferret, quo vulnera, quæ christianæ Religioni præpostera doctrinæ Aristotelicæ interpretatione infligebantur, curaret. Stagyrîtæ autoritate ævo illo convellere dogmata fidei nitentur vani homines, in vectisque absurdis opinionationibus Theologicas disceptationes fœdabant. Neque comprimi eorum audacia, ac impietas poterat latis in plurimas theses censuris, neque ipsorum Aristotelis operum proscriptione. Aquinatis ergo consilium fuit, ut Peripatetica documenta, nova operum latina versione meliore curata, penitus expendentur, vanisque hominibus Philosophi autoritas, cui plurimum fidebant, si fieri quidem posset, eriperetur. Res cessit auspiciatissime. Factum nempe, ut quæ vitia in operibus Philosophi evitanda fuerant, lucide cuique innotescerent: quæve per sese in-

noxia ab ipso traduntur documenta, ab iniquis interpretationibus discreta forent: ipsaque demum Philosophia, quæ Religioni ac fidei inimica credebatur, usibus & obsequiis Fidei et Religionis, quanta quanta est, addiceretur. Hæc vero maxima ratio, quæ Thomam impulit, ut suis Theologicis in Operibus Aristotelicam Philosophiam frequentius adhiberet.

III. Neque tamen sese *instar mancipii* eidem Philosophiæ addixit. Si qua sunt apud Stoicos, & Academicos, ceterosque Philosophos, de rebus divinis, deque officiis hominum, consona rectæ rationi documenta, adhibet ea, & illustrat. Ipsa Philosophiæ Peripateticæ principia ita solent ab Aquinate proponi, ut Stagyritæ præjudiciis depurari facili negotio queant, ac Philosophico systemati quod placuerit, accommodari: quod a me proprio experimento frequentissime compertum, aliisque sine dubio diligentioribus peritioribusque comperendum.

Sed *Ontologica* demum, quibus abundant opera Thomæ, principia, documenta, ratiocinia, ex ipso rectæ rationis penu desumuntur, quæ peritis doctisque Sectæ cujusque Philosophis communia sunt. Rem hanc viderunt, atque passim animadvertendam proponunt God. Guillelmus Leibnizius, & Christianus Wolfius. Divi Thomæ laudes passim occurrunt in hujusce Viri Philosophicis operibus: *Divus Thomas* inquit, *pro eo, quo pollebat, acumine probat: Divus Thomas pro eo, quod ipsi erat, acumine recte monuit: probavit Leibnizius acumen Divi Thomæ: Divus Thomas unum ab altero distinguit acumine singulari, quo pollebat, in perlustrandis notionibus confusis*. Innumeras pene hujusmodi laudum formulas legere cuique licet. Hæc vero satis mihi, Aquinatem Magistrum, ejusque Opera, ac doctrinam, & eruditionem sin minus pro meritis ejus, pro mea certe virili vindicanti.

I N D E X

QUÆSTIONUM, ET ARTICULORUM

Quæ in hoc Secundo Volumine continentur

SEGUNDÆ SECUNDÆ PARTIS

SUMMAE THEOLOGICAE.

QUÆSTIO XLVII.

De prudentia secundum se.

- 1 *utrum prudentia sit in voluntate, vel in ratione.*
- 2 *utrum, si est in ratione, sit in practica tantum, vel etiam in speculativa.*
- 3 *utrum sit cognoscitiva singularium.*
- 4 *utrum sit virtus.*
- 5 *utrum sit virtus specialis.*
- 6 *utrum præstituat finem virtutibus moralibus.*
- 7 *utrum constituat medium in eis.*
- 8 *utrum præcipere sit proprius actus ejus.*
- 9 *utrum sollicitudo vel vigilantia pertineat ad prudentiam.*
- 10 *utrum prudentia se extendat ad regimen multitudinis.*
- 11 *utrum prudentia quæ est respectu proprii boni, sit eadem specie cum ea quæ se extendit ad bonum commune.*
- 12 *utrum prudentia sit in subditis, an solum in principibus.*
- 13 *utrum inveniatur in malis.*
- 14 *utrum inveniatur in omnibus bonis.*
- 15 *utrum insit nobis a natura.*
- 16 *utrum perdat per oblivionem.*

QUÆSTIO XLVIII.

De prudentia quantum ad partes suas in generali.

Quæ sint partes prudentiæ,

QUÆSTIO XLIX.

De singulis prudentiæ partibus quasi integralibus.

- 1 *de memoria, utrum sit pars prudentiæ.*
- 2 *de intellectu, vel intelligentia, utrum sit pars prudentiæ.*
- 2 *de docilitate, utrum sit pars prudentiæ.*
- 4 *de solertia, utrum sit pars prudentiæ.*
- 5 *utrum ratio sit pars prudentiæ.*
- 6 *utrum providentia sit pars prudentiæ.*
- 7 *utrum circumspectio sit pars prudentiæ.*
- 8 *utrum cautio sit pars prudentiæ.*

QUÆSTIO L.

De speciebus prudentiæ, quæ sunt ad multitudinem.

- 1 *utrum legis positivæ debeat poni species prudentiæ.*
- 2 *utrum politicæ sit pars prudentiæ.*
- 3 *utrum æconomica.*
- 4 *utrum militaris.*

QUÆSTIO LI.

De prudentia quantum ad virtutes ei adjunctas, quæ sunt partes quasi potentiales.

- 1 *utrum eubulia sit virtus.*
- 2 *utrum sit specialis virtus a prudentia distincta.*
- 3 *utrum synesis sit specialis virtus.*
- 4 *utrum gnome sit specialis virtus.*

QUÆSTIO LII.

De dono consilii, quod respondet prudentiæ.

- 1 *utrum consilium debeat poni inter septem dona Spiritus sancti.*
- 2 *utrum donum consilii respondeat virtuti prudentiæ.*
- 3 *utrum donum consilii maneat in patria.*
- 4 *utrum quinta beatitudo, quæ est, Beati misericordes, respondeat dono consilii.*

QUÆSTIO LIII.

De vitiis oppositis prudentiæ, & primo de imprudentia.

- 1 *utrum imprudentia sit peccatum.*
- 2 *utrum sit speciale peccatum.*
- 3 *utrum precipitatio, seu temeritas sit peccatum sub imprudentia contentum.*
- 4 *utrum inconsideratio sit speciale peccatum sub imprudentia contentum.*
- 5 *utrum inconstantia sit vitium sub imprudentia contentum.*
- 6 *utrum hujusmodi vitia oriuntur ex luxuria.*

QUÆSTIO LIV.

De negligentia.

- 1 *utrum negligentia sit peccatum speciale.*
- 2 *utrum negligentia opponatur prudentiæ.*
- 3 *utrum negligentia sit peccatum mortale.*

QUÆSTIO LV.

De vitiis oppositis prudentiæ, quæ habent similitudinem cum prudentia.

- 1 *utrum prudentia carnis sit peccatum.*
- 2 *utrum sit peccatum mortale.*
- 3 *utrum astutia sit peccatum speciale.*
- 4 *utrum dolus sit peccatum ad astutiam pertinens.*
- 5 *utrum fraus ad astutiam pertineat.*
- 6 *utrum sollicitudo temporalium rerum sit licita.*
- 7 *utrum sit licitum quod aliquis sit sollicitus in futurum.*
- 8 *utrum prædicta vitia oriuntur ex avaritia.*

QUÆSTIO LVI.

De præceptis pertinentibus ad prudentiam.

- 1 *utrum de prudentia fuerit dandum aliquod præceptum inter præcepta Decalogi.*
- 2 *utrum in veteri lege fuerint convenienter posita præcepta prohibitiva de vitiis oppositis prudentiæ.*

QUÆSTIO LVII.

De justitia, & primo de jure.

- 1 *utrum jus sit objectum justitiæ.*
- 2 *utrum jus convenienter dividatur in jus naturale, & positivum.*
- 3 *utrum jus gentium sit idem quod jus naturale.*
- 4 *utrum jus dominativum, & jus paternum debeant distingui.*

QUÆSTIO LVIII.

De justitia.

- 1 *quid sit justitia.*
- 2 *utrum justitia semper sit ad alterum.*
- 3 *utrum justitia semper sit virtus.*
- 4 *utrum sit in voluntate sicut in subjecto.*
- 5 *utrum sit virtus generalis.*
- 6 *utrum, secundum quod est virtus generalis, sit idem in essentia cum omni virtute.*
- 7 *utrum sit aliqua justitia particularis.*
- 8 *utrum justitia particularis habeat propriam materiam.*
- 9 *utrum sit circa passiones, vel circa operationes tantum.*
- 10 *utrum medium justitiæ sit medium rei.*
- 11 *utrum actus justitiæ sit reddere unicuique quod suum est.*
- 12 *utrum justitia sit præcipua inter omnes virtutes morales.*

QUÆSTIO LIX.

De injustitia.

- 1 *utrum injustitia sit speciale vitium.*
- 2 *utrum injusta agere sit proprium injusti.*
- 3 *utrum aliquis possit injustum pati volens.*
- 4 *utrum injustitia ex suo genere sit peccatum mortale.*

QUÆ-

QUESTIO LX.

De iudicio.

- 1 *utrum iudicium sit actus iustitiæ.*
- 2 *utrum sit licitum iudicare.*
- 3 *utrum iudicandum sit per suspensiones.*
- 4 *utrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.*
- 5 *utrum iudicium sit semper secundum leges scriptas preferendum.*
- 6 *utrum iudicium per usurpationem pervertatur.*

QUESTIO LXI.

De partibus iustitiæ, & primo de partibus subjectivis, quæ sunt species iustitiæ, scilicet commutativa, & distributiva.

- 1 *utrum distributiva, & commutativa sint due species iustitiæ.*
- 2 *utrum eodem modo in eis medium accipiatur.*
- 3 *utrum sit earum uniformis vel multiplex materia.*
- 4 *utrum secundum aliquam earum specierum iustum sit idem quod contrapassum.*

QUESTIO LXII.

De restitutione, quæ est actus commutativæ iustitiæ.

- 1 *utrum restitutio sit actus commutativæ iustitiæ.*
- 2 *utrum sit necessarium ad salutem omne ablatum restitui.*
- 3 *utrum oporteat illud multiplicatum restituere.*
- 4 *utrum oporteat restitui quod quis non abstulit.*
- 5 *utrum oporteat restitui ei a quo acceptum est.*
- 6 *utrum oporteat restituere eum qui accepit.*
- 7 *utrum aliquem alium.*
- 8 *utrum sit statim restituendum.*

QUESTIO LXIII.

De vitiis oppositis prædictis iustitiæ partibus, & primo de acceptione personarum, quæ opponitur iustitiæ distributivæ.

- 1 *utrum personarum acceptio sit peccatum.*
- 2 *utrum habeat locum in dispensatione spiritualium.*
- 3 *utrum habeat locum in exhibitione honoris.*
- 4 *utrum habeat locum in iudiciis.*

QUESTIO LXIV.

De vitiis oppositis commutativæ iustitiæ, & primo de homicidio, per quod inferitur nocumentum proximo in persona.

- 1 *utrum occidere animalia bruta, vel etiam plantas, sit peccatum.*
- 2 *utrum occidere peccatorem sit licitum.*
- 3 *utrum hoc liceat private persone, vel solum publicæ.*
- 4 *utrum hoc liceat clerico.*
- 5 *utrum liceat alicui occidere seipsum.*
- 6 *utrum liceat alicui occidere hominem iustum.*
- 7 *utrum liceat alicui occidere hominem se defendendo.*
- 8 *utrum homicidium casuale sit peccatum mortale.*

QUESTIO LXV.

De iniuriis in personam proximi commissis,

- 1 *utrum mutilare aliquem in membro in aliquo casu sit licitum.*
- 2 *utrum liceat parentibus verberare filios, & dominis servos.*
- 3 *utrum liceat aliquem hominem incarcerare.*
- 4 *utrum aggravetur peccatum ex hoc quod prædictæ iniuriæ inferuntur in personas aliis conjunctas.*

QUESTIO LXVI.

De furto, per quod inferitur nocumentum proximo in rebus.

- 1 *utrum possessio exteriorum rerum sit homini naturalis.*
- 2 *utrum licitum sit quod aliquis rem aliquam possideat quasi propriam.*
- 3 *utrum furtum sit occulta acceptio rei alienæ.*
- 4 *utrum rapina sit peccatum specie differens a furto.*
- 5 *utrum omne furtum sit peccatum.*
- 6 *utrum furtum sit peccatum mortale.*
- 7 *utrum liceat furari in necessitate.*
- 8 *utrum omnis rapina sit peccatum mortale.*
- 9 *utrum rapina sit gravius peccatum quam furtum.*

QUESTIO LXVII.

De iniustitia iudicis in iudicando.

- 1 *utrum aliquis possit iuste iudicare eum qui*

- non est sibi subditus.*
 2 *utrum liceat judici sententiam ferre contra veritatem, quam novit, propter ea quæ sibi proponuntur.*
 3 *utrum iudex possit aliquem condemnare non accusatum.*
 4 *utrum possit licite pœnam relaxare.*

QUÆSTIO LXVIII.

De his quæ pertinent ad justam accusationem.

- 1 *utrum homo accusare teneatur.*
 2 *utrum accusatio facienda sit in scriptis.*
 3 *quomodo accusatio sit vitiosa.*
 4 *qualiter male accusantes sint puniendi.*

QUÆSTIO LXIX.

De iniustitia ex parte rei, sive accusati in sua defensione.

- 1 *utrum peccet quis mortaliter negando veritatem, per quam condemnaretur.*
 2 *utrum liceat alicui calumniose se defendere.*
 3 *utrum liceat alicui iudicium subterfugere appellando.*
 4 *utrum liceat alicui damnato per violentiam se defendere, si adsit facultas.*

QUÆSTIO LXX.

De iniustitia ex parte testis in testificando.

- 1 *utrum homo teneatur ad testimonium ferendum.*
 2 *utrum duorum, vel trium testimonium sufficiat.*
 3 *utrum alicujus testimonium repellatur absque ejus culpa.*
 4 *utrum perhibere falsum testimonium sit peccatum mortale.*

QUÆSTIO LXXI.

De iniustitia, quæ fit in iudicio ex parte advocatorum.

- 1 *utrum advocatus teneatur prestare patrocinium cause pauperum.*
 2 *utrum aliqui debeant arceri ab officio advocati.*
 3 *utrum advocatus peccet iniustam causam defendendo.*

- 4 *utrum peccet pecuniam accipiendo pro suo patrocinio.*

QUÆSTIO LXXII.

De injuriis verborum, quæ fiunt extra iudicium. Et primo de contumelia.

- 1 *quid sit contumelia.*
 2 *utrum omnis contumelia sit peccatum mortale.*
 3 *utrum oporteat contumeliosos reprimere.*
 4 *de origine contumelie.*

QUÆSTIO LXXIII.

De detractioe.

- 1 *quid sit detractio.*
 2 *utrum detractio sit peccatum mortale.*
 3 *de comparatione ejus ad alia peccata.*
 4 *utrum peccet aliquis audiendo detractioem.*

QUÆSTIO LXXIV.

De susurratioe.

- 1 *utrum susurratio sit peccatum distinctum à detractioe.*
 2 *quod horum sit gravius.*

QUÆSTIO LXXV.

De derisione.

- 1 *utrum derisio sit speciale peccatum distinctum ab aliis peccatis, quibus per verba nocentium proximo inferitur.*
 2 *utrum derisio sit peccatum mortale.*

QUÆSTIO LXXVI.

De maledictione.

- 1 *utrum licite possit aliquis maledicere homini.*
 2 *utrum licite possit aliquis maledicere irrationali creature.*
 3 *utrum maledictio sit peccatum mortale.*
 4 *de comparatione ejus ad alia peccata.*

QUÆSTIO LXXVII.

De fraude, quæ committitur in emptio- nibus; & venditionibus.

- 1 *utrum liceat aliquid vendere plus quam valeat.*

2 *utrum*

- 2 *utrum venditio reddatur injusta, & illicita propter defectum rei venditæ.*
- 3 *utrum venditor teneatur dicere vitium rei venditæ.*
- 4 *utrum liceat negotiando vendere aliquid plus quam sit emptum.*

QUÆSTIO LXXVIII.

De usura.

- 1 *utrum sit peccatum accipere usuram pro pecunia mutuata.*
- 2 *utrum liceat pro eodem quamcumque commo- ditatem accipere.*
- 3 *utrum aliquis teneatur restituere id quod de pecunia usuraria iusto lucro lucratus est.*
- 4 *utrum liceat mutuo accipere pecuniam sub usura.*

QUÆSTIO LXXIX.

De duabus partibus quasi integralibus iustitiæ, quæ sunt facere bonum, & declinare a malo.

- 1 *utrum duo prædicta sint partes iustitiæ.*
- 2 *utrum transgressio sit speciale peccatum.*
- 3 *utrum omissio sit speciale peccatum.*
- 4 *de comparatione omissionis ad transgressionem.*

QUÆSTIO LXXX.

De partibus potentialibus iustitiæ, scilicet de virtutibus annexis.

Quæ virtutes iustitiæ annexantur.

QUÆSTIO LXXXI.

De singulis virtutibus iustitiæ annexis, & primo de religione secundum se.

- 1 *utrum religio consistat tantum in ordine ad Deum.*
- 2 *utrum religio sit virtus.*
- 3 *utrum religio sit una virtus.*
- 4 *utrum religio sit specialis virtus.*
- 5 *utrum religio sit virtus theologica.*
- 6 *utrum religio sit præferenda aliis virtutibus moralibus.*
- 7 *utrum religio habeat exteriores actus.*
- 8 *utrum religio sit eadem cum sanctitate.*

QUÆSTIO LXXXII.

De actibus interioribus religionis, & primo de devotione.

- 1 *utrum devotio sit specialis actus.*
- 2 *utrum devotio sit actus religionis.*
- 3 *utrum contemplatio, seu meditatio sit causa devotionis.*
- 4 *utrum letitia sit devotionis effectus.*

QUÆSTIO LXXXIII.

De oratione.

- 1 *utrum oratio sit actus appetitivæ virtutis, vel cognitivæ.*
- 2 *utrum conveniens sit orare.*
- 3 *utrum oratio sit actus religionis.*
- 4 *utrum solus Deus sit orandus.*
- 5 *utrum oratione sit aliquid determinate petendum.*
- 6 *utrum orando debeamus temporalia petere.*
- 7 *utrum pro aliis orare debeamus.*
- 8 *utrum debeamus orare pro inimicis.*
- 9 *de septem petitionibus orationis dominicæ.*
- 10 *utrum orare sit proprium rationalis creaturæ.*
- 11 *utrum sancti in patria orent pro nobis.*
- 12 *utrum oratio debeat esse vocalis.*
- 13 *utrum attentio requiratur ad orationem.*
- 14 *utrum oratio debeat esse diuturna.*
- 15 *utrum oratio sit efficax ad impetrandum quod petitur.*
- 16 *utrum oratio sit meritoria.*
- 17 *de speciebus orationis.*

QUÆSTIO LXXXIV.

De actibus exterioribus latræ, & primo de adoratione, per quam aliquis corpus suum ad Deum venerandum exhibet.

- 1 *utrum adoratio sit actus latræ.*
- 2 *utrum adoratio importet actum interiorem, vel exteriorem.*
- 3 *utrum adoratio requirat determinationem loci.*

QUÆSTIO LXXXV.

De actibus latræ, quibus aliquid de rebus exterioribus Deo offertur, & primo de sacrificiis.

- 1 *utrum offerre sacrificium Deo sit de lege nature.*

2. *utrum*

- 2 *utrum soli Deo sit sacrificium offerendum.*
- 3 *utrum Deo offerre sacrificium sit specialis actus virtutis.*
- 4 *utrum omnes teneantur ad sacrificium offerendum.*

QUÆSTIO LXXXVI.

De oblationibus, & primitiis.

- 1 *utrum aliquæ oblationes sint de necessitate præcepti.*
- 2 *quibus oblationes debeantur.*
- 3 *de quibus rebus oblationes fieri debeant.*
- 4 *utrum homines de necessitate teneantur ad oblationes primitiarum.*

QUÆSTIO LXXXVII.

De decimis.

- 1 *utrum homines teneantur ad solvendas decimas de necessitate præcepti.*
- 2 *utrum homines teneantur de omnibus rebus decimas dare.*
- 3 *utrum decimæ debeantur solum clericis.*
- 4 *utrum clerici teneantur decimas dare.*

QUÆSTIO LXXXVIII.

De voto, per quod ex cultu patriæ aliquid Deo promittitur.

- 1 *quid sit votum.*
- 2 *quid cadat sub voto.*
- 3 *utrum omne votum obliget ad sui observationem.*
- 4 *utrum expediat aliquid vovere, & ad quid sit utile.*
- 5 *utrum vovere sit actus patriæ, vel religionis.*
- 6 *utrum sit magis meritorium facere aliquid ex voto, quam sine voto.*
- 7 *de solemnitate voti, per quid scilicet solemnizetur.*
- 8 *utrum illi qui sunt subiecti potestati alte-*

rius, possint vovere.

- 9 *utrum pueri possint voto obligari ad religionis ingressum.*
- 10 *utrum votum sit dispensabile, vel commutabile.*
- 11 *utrum in solemnibus votis continentia possit dispensari.*
- 12 *utrum requiratur in dispensatione voti Superioris auctoritas.*

QUÆSTIO LXXXIX.

De juramento, per quod assumitur nomen divinum ad verba confirmanda.

- 1 *quid sit juramentum.*
- 2 *utrum juramentum sit licitum.*
- 3 *utrum justitia, iudicium, & veritas sint comites juramenti.*
- 4 *utrum juramentum sit actus patriæ.*
- 5 *utrum juramentum sit appetendum, & frequentandum tamquam utile, & bonum.*
- 6 *utrum liceat jurare per creaturam.*
- 7 *utrum juramentum sit obligatorium.*
- 8 *quæ sit major obligatio, utrum juramenti, vel voti.*
- 9 *utrum in juramento possit dispensari.*
- 10 *quibus, & quando liceat jurare.*

QUÆSTIO XC.

De adjuratione, per quam assumitur nomen divinum.

- 1 *utrum liceat adjurare homines.*
- 2 *utrum liceat adjurare demones.*
- 3 *utrum licet adjurare irracionales creaturas.*

QUÆSTIO XCI.

De laude Dei.

- 1 *utrum Deus sit ore laudandus.*
- 2 *utrum in laudibus Dei sint cantus adhibendi.*

D. T H O M A E A Q U I N A T I S D O C T O R I S A N G E L I C I S U M M A E T H E O L O G I C A E S E C U N D A E S E C U N D A E T O M U S S E C U N D U S .

Q U E S T I O XLVII.

De Prudentia secundum se,

In sexdecim articulos divisa.

Onsequenter post virtutes theologicas considerandum est circa virtutes cardinales: & primo de Prudentia secundum se; secundo de partibus ejus; tertio de dono ei correspondente; quarto de virtutibus oppositis; quinto de praeceptis ad hoc pertinentibus.

Circa primum quaeruntur sexdecim.

Primo, utrum prudentia sit in voluntate, vel in ratione.

Secundo, si est in ratione utrum in practica tantum, vel etiam in speculativa.

Tertio, utrum sit cognoscitiva singularium.

Quarto, utrum sit virtus.

Quinto, utrum sit virtus specialis.

Sexto, utrum praestituat finem virtutibus moralibus.

Septimo, utrum constituat medium in eis.

Octavo, utrum praecipere sit proprius actus ejus.

Nono, utrum sollicitudo, vel vigilantia pertineat ad prudentiam.

Decimo, utrum prudentia se extendat ad regimen multitudinis.

Undecimo, utrum prudentia quae est respectu boni proprii, sit eadem specie cum ea quae se extendit ad bonum commune.

Summ. S. Th. Tom. VII.

Duodecimo, utrum prudentia sit in subditis, an solum in principibus.

Tertiodecimo, utrum inveniatur in malis.

Quartodecimo, utrum inveniatur in omnibus bonis.

Quintodecimo, utrum insit nobis a natura.

Sextodecimo, utrum perdat per oblivionem.

A R T I C U L U S I. 258

Utrum prudentia sit in vi cognoscitiva, an in appetitiva.

I. P. quest. XXII. art. 1. ad 3. & I. 2. quest. lxi. art. 2. cor. & quest. lxxxv. art. 3. cor. & mal. quest. IV. art. 5. ad 4. & vir. quest. V. art. 1. cor. fin.

AD primum sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit in vi cognoscitiva, sed in vi appetitiva. Dicit enim Augustinus in Lib. de morib. Ecclesiae (cap. xv. cir. med.) *Prudentia est amor, ea quibus adjuvatur, ab eis quibus impeditur, sagaciter eligens.* Sed amor non est in vi cognoscitiva, sed in appetitiva. Ergo prudentia est in vi appetitiva.

2. Praeterea. Sicut ex praedicta definitione apparet, ad prudentiam pertinet eligere sagaciter. Sed electio est actus appetitivae virtutis, ut supra habitum est (I. 2. qu. XIII, art. 1.) Ergo prudentia non est in vi cognoscitiva sed in vi appetitiva.

3. Praeterea. Philolophus dicit in VI. Eth. (1) quod *in arte quidem volens peccans eligibilior*

A

bilior

(1) Ut in antiquis cap. 4. sed in graeco-latino cap. 5. sic planius: *In arte quidem qui sponte peccat, eligibilior est vel potior (ἀπερτάτος) minus au-*

tem eligibilis qui circa prudentiam, ut & circa virtutes &c.

bilior est, circa prudentiam autem minus, quemadmodum & circa virtutes. Sed virtutes morales, de quibus ibi loquitur, sunt in parte appetitiva; ars autem in ratione. Ergo prudentia magis est in parte appetitiva quam in ratione.

Sed contra est quod Augustinus dicit in Lib. lxxxiiii. Qq. (quæst. lxi. post med.) *Prudentia est cognitio rerum appetendarum, & fugiendarum.*

Respondeo dicendum, quod, sicut Isidorus dicit in Lib. X. Etymol. (1) *prudens dicitur, quasi porro videns: perspicax enim est, & incertorum prævidet casus.* Visio autem non est virtutis appetitivæ, sed cognoscitivæ. Unde manifestum est quod prudentia directe pertinet ad vim cognoscitivam, non autem ad vim sensitivam, quia per eam cognoscimus solum ea quæ præsto sunt, & sensibus offeruntur.

Cognoscere autem futura ex præsentibus, vel præteritis, quod pertinet ad prudentiam, proprie rationis est: quia hoc per quamdam collationem agitur. Unde relinquatur quod prudentia proprie sit in ratione.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut supra dictum est (I. P. quæst. lxxxiii. art. 4.) voluntas movet omnes potentias ad suos actus. Primus autem actus appetitivæ virtutis est amor, ut supra dictum est (1. 2. qu. xxv. art. 1. & 2.) Sic ergo prudentia dicitur esse amor, non quidem essentialiter, sed inquantum amor movet ad actum prudentiæ. Unde & postea subdit Augustinus, quod *prudencia est amor bene discernens ea quibus adjuvetur ad tendendum in Deum, ab his quibus prudentia impediri potest* (2). Dicitur autem amor discernere, inquantum movet rationem ad discernendum.

Ad secundum dicendum, quod prudens considerat ea quæ sunt procul, inquantum ordinantur ad adjuvandum, vel impediendum ea quæ sunt præsentialiter agenda. Unde patet quod ea quæ considerat prudentia, ordinantur ad alia sicut ad finem. Eorum autem quæ sunt ad finem, est consilium in ratione,

& electio in appetitu: quorum duorum consilium magis proprie pertinet ad prudentiam, dicit enim Philosophus in VI. Eth. (3) quod *prudens est bene consiliativus.* Sed quia electio præsupponit consilium, est enim *appetitus præconscriptus*, ut dicitur in III. Eth. ideo etiam eligere potest attribui prudentiæ consequenter, inquantum scilicet electionem per consilium dirigit.

Ad tertium dicendum quod laus prudentiæ non consistit in sola consideratione, sed in applicatione ad opus, quod est finis practicæ rationis. Et ideo si in hoc defectus accidat, maxime est contrarium prudentiæ: quia sicut finis est potissimum in unoquoque; ita & defectus qui est circa finem, est pessimus. Unde ibidem Philosophus subdit, quod *prudencia non est solum cum ratione, sicut ars: habet enim, ut dictum est (hic & 1. 2. quæst. lvii. art. 4.) applicationem ad opus* (4), quod fit per voluntatem.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse insinuatam a scripturis, &c. quod prudentia est in vi cognoscitiva: insinuat vero per hoc, quod dicitur Proverbiorum nono: *Scientia Sanctorum prudentia.* Patet enim, quod scientia, est in vi cognoscitiva: unde dicere, prudentia est scientia, est aperte fateri, quod prudentia est in cognoscitiva potentia. Item per hoc, quod dicitur ab Augustino in lib. 83. quæst. *prudencia est cognitio rerum appetendarum, & fugiendarum.* Cum igitur hæc sit definitio prudentiæ, patet secundum Augustinum, quod essentialiter prudentia est in vi cognoscitiva. Secundo vides: quomodo, ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur, & consolidetur angelica doctrina, præsertim &c.

AR.

(1) Sæpe originum lib. 10. cap. 15. in dictione *Prudens*; quæ potius quasi *providens* per vocabuli contractionem dici posse videtur: Quamvis ipsum *providens* Boetio visum est sic vocari quod *prospiciat porro* idest procul, juxta significatum græcæ vocis (*πρὸς ἄνω*) quam in latinum usum vertit lib. 5. de consolat. Prosa 6.

(2) Vel sic proxime post prædicta: *Quare definiti sic licet (inquit) ut prudentiam dicamus esse*

amorem bene discernentem ea quibus adjuvetur in Deum &c.

(3) Ut jam supra cap. 5. græco-lat. vel in antiquis 4. Ac inferius rursum cap. 8. & 15. græco-lat. vel in antiquis capite 6. 7 & 8. Appendix autem sequens non sicut prius ex cap. 3. sed ex cap. 4. græco-lat. colligitur & in antiquis cap. 6.

(4) Aliam causam reddit Philosophus, quia ejusmodi habitus oblivio esse potest, prudentiæ vero non.

ARTICULUS II. 259

Utrum prudentia pertineat solum ad rationem practicam, an etiam ad speculativam.

1. 2. *quest. lvi. art. 3. cor. & III. dist. xxxiii. quest. II. art. 4. quest. 4.*

AD secundum sic proceditur. Videtur quod prudentia non solum pertineat ad rationem practicam, sed etiam ad speculativam. Dicitur enim Proverb. 10. 23. *Sapientia est viro prudentia*. Sed sapientia principaliter consistit in contemplatione. Ergo & prudentia.

2. Præterea. Ambrosius dicit in 1. de officiis (cap. xxiv. circ. fin.) (1) *Prudentia in veri investigatione versatur, & scientia plenioris infundit cupiditatem*. Sed hoc pertinet ad rationem speculativam. Ergo prudentia consistit etiam in ratione speculativa.

3. Præterea. In eadem parte animæ ponitur a Philosopho ars, & prudentia, ut patet in VI. Ethic. (cap. 1. ad fin.) Sed ars non solum invenitur practica, sed etiam speculativa, ut patet in artibus liberalibus. Ergo etiam prudentia invenitur & practica, & speculativa.

Sed contra est quod Philosophus dicit in VI. Eth. (cap. v.) quod *prudentia est recta ratio agibilium* (2). Sed hoc non pertinet nisi ad rationem practicam. Ergo prudentia non est nisi in ratione practica.

Respondeo dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. v. in princ.) *prudens est bene posse consiliari*. Consilium autem est de his quæ sunt per nos agenda in ordine ad finem aliquem (3).

Ratio autem eorum quæ sunt agenda propter finem, est ratio practica. Unde manifestum est quod prudentia non consistit nisi in ratione practica.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quest. xlv. art. 1. & 3.) sapientia considerat causam altissimam simpliciter. Unde consideratio causæ altissimæ in quolibet genere pertinet ad sapientiam in illo genere. In genere autem humanorum actuum causa altissima est finis communis totius vitæ humanæ: & hunc finem intendit prudentia: dicit enim Philosophus in VI. Eth. (cap. v. & ix.) quod sicut ille qui ratiocinatur bene ad aliquem finem particularem, puta ad victoriam, dicitur esse prudens, non simpliciter, sed in hoc genere, scilicet in rebus bellicis; ita ille qui bene ratiocinatur ad totum bene vivere (4), dicitur prudens simpliciter. Unde manifestum est quod prudentia est sapientia in rebus humanis; non autem sapientia simpliciter, quia non est circa causam altissimam simpliciter, est enim circa bonum humanum: hoc autem non est optimum eorum quæ sunt. Et ideo signanter dicitur, quod *prudentia est sapientia viro* (5), non autem sapientia simpliciter.

Ad secundum dicendum, quod Ambrosius & etiam Tullius (Lib. II. de invent. aliquant. ante fin.) nomen prudentiæ largius sumunt pro qualibet cognitione humana tam speculativa, quam practica.

Quamvis dici possit, quod ipse actus speculativæ rationis, secundum quod est voluntarius, cadit sub electione, & consilio quantum ad suum exercitium, & per consequens cadit sub ordinatione prudentiæ; sed quantum ad suam speciem, prout comparatur ad objectum, quod est *verum necessarium*, non cadit sub consilio, nec sub prudentia.

Ad tertium dicendum, quod omnis applicatio rationis rectæ ad aliquid factibile pertinet ad artem; sed ad prudentiam non pertinet nisi applicatio rationis rectæ ad ea de quibus est consilium: & huiusmodi sunt in quibus non sunt vitæ determinatæ perveniendi ad finem, ut dicitur in III. Ethic. (cap.

A 2

111.)

(1) Ubi proinde illam inter quatuor cardinales virtutes primo loco fuisse constitutam præmittit.

(2) Per oppositum ad artem quæ potius est *recta ratio factibilium*. Quamvis & hoc maxime ad mechanicas artes pertinet, quæ aliquod opus post se relinquunt.

(3) Utr ex eodem libro 6. & cap. 1. græco-lat. vel in antiquis cap. 6. colligi potest: Sed expressius & plenius lib. 3. cap. 5. græco-lat. vel in antiquis partim 7. & 8. ac apud S. Thomam lect. 7. & 8.

(4) Ex græco *ἄριστόν τὸ ἐν ᾧ*, id est ad totam bonam vitam; sive ad totam vitam bene ac ordinatam componendam.

(5) Puta ut prævideat & provideat quæ ad proprium statum vel vitæ suæ dispositionem pertinent, ac proinde peccatum præcaveat; per oppositum ad id quod ibidem immediate præmittitur. *Quasi per visum stultus operatur sceleris*: Unde in eum locum Beda: *Stultus est (inquit) qui gaudet in scelere: Sapientis autem & qui civi nomine sit dignus, est prævidere quia gaudia peccandi pœna sequitur actionis.*

111.) Quia ergo ratio speculativa quædam facit, puta syllogismum, propositionem, & alia hujusmodi, in quibus proceditur secundum certas, & determinatas vias; inde est quod respectu horum potest salvari ratio artis, non autem ratio prudentiæ: & ideo invenitur aliqua speculativa ars, non autem aliqua prudentia.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, & Philosopho, quod prudentia est practica, & non speculativa: insinuat autem per dictum illud 6. Ethic. *prudens est recta ratio agibilium*. Per agibilia enim intelliguntur ea, quæ sunt per nos agenda, de quibus est consilium. Talia autem ad rationem practicam solum pertinent: ut in tex. ad tertium melius declaratur: item per hoc insinuat, quod, quando de prudentia scripturæ loquuntur, eam attribuant actis, sive agibilibus hominum: ut de prudenti actione Abrahamæ circa uxorem suam, *Genesis duodecimo, vigesimo*: pastores, *decimotertio*, filios, *vigesimotertio*. De actione Rebeccæ circa Jacob, *vigesimosextimo*. Jacob circa Laban, 30. circa Esau obvium, 32. Joseph circa fratres, *quadregesimoquarto*: Jethro circa consilium Moyfi datum, *Exodi decimo octavo, &c.* Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 260

Utrum prudentia sit cognoscitiva singularium.

Inf. art. 15. co. & quest. xlix. art. 2. ad 1. & art. 5. ad 2. & art. 7. cor.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit cognoscitiva singularium. Prudentia enim est in ratione, ut dictum est (art. 1. huj. quest.) Sed ratio est universalium, ut dicitur in I. Physic. (tex. 49.) Ergo prudentia non est cognoscitiva nisi universalium.

2. Præterea. Singularia sunt infinita. Sed infinita non possunt comprehendi a ratione. (1) Ergo prudentia, quæ est ratio recta, non est singularium.

3. Præterea. Particularia per sensum cognoscuntur. Sed prudentia non est in sensu: multi enim habentes sensus exteriores perspicaces, non sunt prudentes. Ergo prudentia non est singularium.

Sed contra est quod Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. vii. circ. fin.) quod *prudens non est universalium solum, sed oportet etiam singularia cognoscere* (2).

Respondendo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 1. huj. quest. ad 3.) ad prudentiam pertinet non solum consideratio rationis, sed etiam applicatio ad opus, quæ est finis practici rationis.

Nullus autem potest convenienter alteri aliquid applicare, nisi utrumque cognoscat, scilicet & id quod applicandum est, & id cui applicandum est. Operationes autem sunt in singularibus: (3) & ideo necesse est quod prudens & cognoscat universalia principia rationis, & cognoscat singularia, circa quæ sunt operationes.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio primo quidem & principaliter est universalium; potest tamen universales rationes ad particularia applicare. Unde syllogismorum conclusiones non solum sunt universales, sed etiam particulares, quia intellectus per quamdam reflexionem se ad materiam extendit, ut dicitur in III. de Anima (tex. 10.)

Ad secundum dicendum, quod quia infinitas singularium non potest ratione humana comprehendi, inde est quod sunt *incerta providentia nostre*, ut dicitur Sap. ix. (4) Tamen per experientiam singularia infinita reducuntur ad aliqua finita, quæ ut in pluribus accidunt; quorum cognitio sufficit ad prudentiam humanam.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in VI. Ethic. prudentia non consistit in sensu exteriori, quo cognoscimus sensibilia propria, sed in sensu interiori, (5) qui perficitur per memo-

(1) Hinc ea Plato relinquenda volebat & in sola specie consistendum, cum eam invenisset aliquis, ut cap. 2. Isagoges Porphyriane videtur esse.

(2) Eam ob causam nempe negat in juvenibus prudentiam esse perfectam posse, quia singularia per experientiam cognoscuntur, quam assequuti juvenes non sunt; cap. 9. græco-lat. vel cap. 7. in antiquis.

(3) Id est circa singularia, ut ex eodem lib. Ethicorum & lib. 1. Metaphysicorum colligitur: Non

enim homo universalis juxta exemplum ibi assignatum sanatur a medico, sed singularis tantum.

(4) Seu *parum certa vel secunda intelligentia nostre aut cogitationis*, ex græco *επισφαλῆς αὐτὴ ἰσχυρὴ δεισιβοίας*.

(5) Quali scilicet judicamus de rebus ipsis mathematicis ut vel cap. 9. græco-lat. vel cap. 7. in antiquis (non ut prius &.) indicatur.

moriam, & per experimentum ad prompte iudicandum de particularibus expertis; non tamen ita quod prudentia sit in sensu interiori sicut in subjecto principali; sed principaliter quidem est in ratione, per quamdam autem applicationem pertingit ad huiusmodi sensum.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito dictum fuisse a Philosopho sexto Ethic. quod prudentia non est universalium solum, sed oportet etiam singularia cognoscere. Item insinuat a scripturis fuisse per hoc, quod secundo Regum duodecimo narratur ad declarandam prudentiam Nathan prophetæ, quod ipse prius proposuit parabolam, quasi universale quoddam ipsi David, deinde illam applicavit ad singulare peccatum ipsius. Secundo vides, quomodo &c.

A R T I C U L U S IV. 261

Utrum prudentia sit virtus.

Inf. quest. lv. art. 1. ad 1. & 1. 2. quest. xxxvii. art. 5. ad 3. & quest. lxi. art. 1. cor.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit virtus. Dicit enim Augustinus in I. de lib. arb. (cap. xiiii. cir. princ.) quod *prudentia est appetendarum, & vitandarum rerum scientia*. Sed scientia contra virtutem dividitur, ut patet in Prædicamentis (cap. de qualis.) Ergo prudentia non est virtus.

2. Præterea. Virtutis non est virtus. Sed artis est virtus, ut Philosophus dicit in VI. Ethic. (1) Ergo ars non est virtus. Sed in arte est prudentia: dicitur enim II. Paral. 11. 14. de Hiram, quod *sicbat calare omnem sculpsuram, & adinvenire prudenter quodcum-*

que in opere necessarium est. Ergo prudentia non est virtus.

3. Præterea. Nulla virtus potest esse immoderata. Sed prudentia est immoderata; alioquin frustra diceretur Proverb. xxiii. 4. *Prudentia tue pone modum*. Ergo prudentia non est virtus.

Sed contra est quod Gregorius in II. Mor. (cap. xxvii. cir. princ. (2) prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & iustitiam dicit esse quatuor virtutes.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (1. 2. quest. lv. art. 2. & 3. & quest. lvi. art. 1.) cum de virtutibus in communi ageretur, virtus est *que bonum facit habentem, & opus ejus bonum reddit*. Bonum autem dici potest dupliciter: uno modo materialiter pro eo quod est bonum; alio modo formaliter secundum rationem boni. Bonum autem, in quantum huiusmodi, est objectum appetitivæ virtutis. Et ideo si qui habitus sunt qui faciunt rectam considerationem rationis, non habito respectu ad rectitudinem appetitus, minus habent de ratione virtutis, tamquam ordinantes ad bonum materialiter, id est ad id quod est bonum, non sub ratione boni. Plus autem habent de ratione virtutis habitus illi qui respiciunt rectitudinem appetitus, minus habent de ratione virtutis habitus illi qui respiciunt bonum non solum materialiter, sed etiam formaliter, id est id quod est bonum sub ratione boni.

Ad prudentiam autem pertinet, sicut dictum est (art. 1. hu. quest. ad 3. & art. 3.) applicatio rectæ rationis ad opus, quod non fit sine appetitu recto. Et ideo prudentia non solum habet rationem virtutis quam habent aliæ virtutes intellectuales; sed etiam habet rationem virtutis quam habent aliæ virtutes morales, quibus etiam connumeratur.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus ibi large accipit scientiam pro qualibet recta ratione. (3)

Ad secundum dicendum, quod Philosophus dicit, artis esse virtutem, quia non importat

(1) Cap. 5. græco-lat. vel in antiquis cap. 4. & apud S. Thomam lect. 4. per oppositum ad prudentiam, cuius (ut ibidem subditur) non est virtus.

(2) Vel in aliis Exemplaribus cap. 36. explicando mystice quod Job 1. de quatuor angulis domus dicitur: *In quatuor angulis (inquit) domus ista consistit, quia nimirum solidum nostræ mentis edificium prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia sustinet: In quatuor angulis domus ista subsistit, quia in his quatuor virtutibus tota boni operis structura consurgit: Unde & quatuor Paradisi flumina terram*

irrigant, quia dum his quatuor virtutibus cor infunditur (seu perfunditur) ab omni desideriorum carnalium assu temperatur.

(3) Sive cognitione rerum agendarum, appetendarum, fugiendarum: prout etiam in Scriptura extenso vocabulo *scientia Sanctorum* appellatur ex græco *γῶσις* quod simplicem cognitionem significat: Unde paulo post Augustinus: *Nulla ne hunc putamus præditum esse prudentia qui bonum appetendum & vitanda qua huic inimica sunt, videt? id est cognoscit &c.*

tat rectitudinem appetitus : & ideo ad hoc quod homo recte utatur arte, requiritur quod habeat virtutem, quæ faciat rectitudinem appetitus . Prudentia autem non habet locum in his quæ sunt artis; tum quia ars ordinatur ad aliquem particularem finem, tum quia ars habet determinatam media per quæ pervenitur ad finem . Dicitur tamen aliquis prudenter operari in his quæ sunt artis, per similitudinem quamdam. In quibusdam autem artibus propter incertitudinem eorum quibus pervenitur ad finem, necessarium est consilium, sicut in medicinali, & in navigatoria, ut dicitur in III. Ethic. (cap. 111.)

Ad tertium dicendum, quod illud dictum Sapientis non est sic intelligendum, quod ipsa prudentia sit moderanda, sed quia secundum prudentiam est aliis modus imponendus. (1)

A P P E N D I X,

EX articulo habes primo : quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a B. Gregorio dictum, quod prudentia est virtus. Hoc autem dixit per hoc, quod prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & iustitiam, quatuor esse virtutes definivit . Secundo vides : quomodo &c.

A R T I C U L U S V. 262

Utrum prudentia sit virtus specialis.

III. dist. 1x. quæst. 1. art. 1. quæst. 2. & dist. xxxii. quæst. 1. art. 1. quæst. 2. & quæst. 11. art. 1. quæst. 3. ad 2.

AD quintum sic proceditur . Videtur quod prudentia non sit specialis virtus. Nulla enim specialis virtus ponitur in communi definitione virtutis : quia in II. Eth. definitur virtus *habitus electivus in mediocritate existens, determinata ratione quoad nos, prout sa-*

piens determinabit (2) Recta autem ratio intelligitur secundum prudentiam, ut dicitur in VI. Ethic. (cap. v. a med. & cap. ult. cir. med.) Ergo prudentia non est specialis virtus.

2. Præterea . Philosophus dicit in VI. Eth. quod *virtus moralis recte facit operari finem, prudentia autem ea quæ sunt ad finem* . Sed in qualibet virtute sunt aliqua operanda propter finem . Ergo prudentia est in qualibet virtute : non est ergo virtus specialis.

3. Præterea . Specialis virtus habet speciale objectum . Sed prudentia non habet speciale objectum : est enim *recta ratio agibilium* ut dicitur in VI. Ethicor. (cap. v.) agibilia autem sunt omnia opera virtutum . Ergo prudentia non est specialis virtus .

Sed contra est quod dividitur, & connumeratur aliis virtutibus : dicitur enim Sap. VIII. 7. *Sobrietatem, & prudentiam docet, iustitiam, & virtutem* . (3)

Respondeo dicendum, quod cum actus & habitus recipiant speciem ex objectis, ut ex supradictis patet (1. 2. quæst. 1. art. 3. & quæst. xviii. art. 2. & quæst. liv. art. 2.) necesse est quod habitus cui respondet speciale objectum ab aliis distinctum, specialis sit habitus, & si est bonus, est specialis virtus . Speciale autem objectum dicitur, non solum secundum materialem considerationem ipsius, sed magis secundum rationem formalem, ut ex supra dictis patet (1. 2. quæst. liv. art. 2. ad 1.) Nam una & eadem res cadit sub actu diversorum habituum & etiam diversarum potentiarum, secundum rationes diversas . Major autem diversitas objecti requiritur ad diversitatem habitus ; cum plures habitus inveniantur in una potentia, ut supra dictum est (1. 2. quæst. liv. art. 1.) Diversitas ergo rationis objecti, quæ diversificat potentiam, multo magis diversificat habitum .

Sic

(1) Vel de prudentia terrena ex adjunctis intelligendum *Noli laborare us dicitis* .

(2) Ut cap. 7. in antiquis Exemplaribus vetus versio habet : Cap. autem 6. græco-lat. juxta græcum *σπουδαιος prout determinabit prudens* . Appendix autem sequens de virtute morali ex Ethic. 6. cap. 13. græco-lat. vel cap. 11. in antiquis prope finem capituli desumpta est .

(3) Id est *fortitudinem* juxta græcum *ἀδρπιος quasi virilitatem* ; sicut & pro temperantia *sobrietas* ponitur, quæ non tantum pro moderata victus parcitate, sed generatim pro passionum quarumcumque concupi-

scibilis partis moderatione subintelligi debet ac *σπουδαιος* appellatur . Quod autem prudentia sit specialis virtus patet amplius ex Gregorio, supra seorsim eam inter quatuor cardinales virtutes numerante : Ut & ex Basilio in principium Proverbiolorum homil. 12. *Prudentiam unam ex virtutibus præclaris existere palam est*, &c. Ex Ambrosio rursum ubi supra, qui eam primo loco inter virtutes poni notat, quia *in veri investigatione versatur* : Ex Augustino lib. 19. de civit. Dei cap. 4. *Quid illa virtus que prudentia dicitur ? Nonne tota vigilantia sua bona discernit a malis &c.*

Sic ergo dicendum est, quod cum prudentia sit in ratione, ut dictum est (art. 2. hu. quæst.) diversificatur quidem ab aliis virtutibus intellectualibus secundum materialem diversitatem objectorum: nam *sapientia*, *scientia*, & *intellectus* sunt circa necessaria; *ars* autem, & *prudentia* circa contingentia; sed *ars* circa factibilia, quæ scilicet in exteriori materia constituuntur, sicut domus, cultellus, & huiusmodi; *prudentia* autem est circa agibilia, quæ scilicet in ipso operante consistunt, ut supra habitum est (1. 2. quæst. LVII. art. 4.) Sed a virtutibus moralibus distinguitur prudentia secundum formalem rationem potentiarum distinctivam, scilicet *intellectivi*, in quo est prudentia, & *appetitivi*, in quo est virtus moralis. Unde manifestum est prudentiam esse specialem virtutem ab omnibus aliis virtutibus distinctam.

Ad primum ergo dicendum, quod illa definitio non datur de virtute in communi, sed de virtute morali, in cuius definitione convenienter ponitur virtus intellectualis, communicans in materia cum ipsa, scilicet prudentia: quia sicut virtutis moralis subjectum (1) est aliquid participans rationem; ita virtus moralis habet rationem virtutis, in quantum participat virtutem intellectualem.

Ad secundum dicendum, quod ex illa ratione habetur quod prudentia adjuvet omnes virtutes, & in omnibus operetur; sed hoc non sufficit ad ostendendum quod non sit virtus specialis: quia nihil prohibet in aliquo genere esse aliquam speciem quæ aequaliter operetur in omnibus speciebus ejusdem generis, sicut Sol aequaliter influit in omnia corpora.

Ad tertium dicendum, quod agibilia sunt quidem materia prudentiæ, secundum quod sunt objectum rationis, scilicet sub ratione veri; sunt autem materia moralium virtutum, secundum quod sunt objectum virtutis appetitivæ, scilicet sub ratione boni.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a scripturis insinuatam, quod prudentia est specialis virtus: insinuat autem per hoc, quod virtutibus aliis dividitur, Sapientiæ octavo. *Sobrietatem*, & *prudentiam docet*, & *justitiam*, & *virtutem*. Ex eo enim, quod dividitur eis, datur intelligi, quod ab eis distinguitur; & hoc est, esse specialem virtutem. Secundo vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis angelica doctrina præsens vicissim consolidetur.

ARTICULUS VI. 263

Utrum prudentia præstituat finem virtutibus moralibus.

I. P. quæst. XXII. art. 1. ad 2. & I. 2. quæst. LXVI. art. 3. & III. dist. XXXIII. quæst. 1. art. 2. & 3. cor.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod prudentia præstituat finem virtutibus moralibus. Cum enim prudentia sit in ratione, virtus autem moralis in vi appetitiva, videtur quod hoc modo se habeat prudentia ad virtutem moralem, sicut ratio ad vim appetitivam. Sed ratio præstituit finem potentie appetitivæ. Ergo prudentia præstituit finem virtutibus moralibus.

2. Præterea. Homo excedit res irrationales secundum rationem; (2) sed secundum alia cum eis communicat. (*) Sic ergo se habent aliæ partes hominis ad rationem, sicut se habet homo ad creaturas irrationales. Sed homo est finis creaturarum irrationalium, ut dicitur in I. Polit. (3) Ergo omnes aliæ partes hominis ordinantur ad rationem sicut ad finem. Sed prudentia est *recta ratio agibilem*, ut dictum est (art. 1. hu. quæst.) Ergo omnia agibilia ordinantur ad prudentiam sicut ad finem. Ipsa ergo præstituit finem

(1) An in quo? An circa quod? An utrumque pariter? Nam aliquæ sunt ex virtutibus moralibus, quæ quodammodo subjectantur in parte sensitiva, puta temperantia in concupiscibili, prout cum ratione participat; & circa quoddam item objectum cum ratione participans versantur: Quod est eas in *materia convenire* cum prudentia, ut præmissum est.

(2) Ut & secundum ea quæ rationem consequuntur, qualis est loquutio &c.

(*) Ita cum mss. edit. omnes. Theologi legendum *purans*: Sic ergo se habet ratio ad alias partes hominis, sicut se habet homo &c.

(3) Non 2. Politic. sicut prius, quamvis 1. repereretur ad marginem: Quidam autem in textu? Ibi enim cap. 5. æquivalenter id habetur, cum de hominis in bestias dominio: Sed & ex Phisic. 2. text. 24. desumptum est.

nem omnibus virtutibus moralibus.

3. Præterea. Proprium est virtutis, vel artis, seu potentiz ad quam pertinet finis, ut præcipiat aliis virtutibus, seu artibus ad quas pertinent ea quæ sunt ad finem. Sed prudentia disponit de aliis virtutibus moralibus, & præcipit eis. Ergo præstituit eis finem.

Sed contra est quod Philosophus dicit in VI. Ethic. quod *virtus moralis intentionem finis facit rectam*; (1) *prudentia autem que ad hanc*. Ergo ad prudentiam non pertinet præstituire finem virtutibus moralibus, sed solum disponere de his quæ sunt ad finem.

Respondeo dicendum, quod finis virtutum moralium est bonum humanum. Bonum autem humanæ animæ est *secundum rationem esse*, ut patet per Dionysium IV. cap. de div. Nom. (par. 4. lect. 22.) (2) Unde necesse est quod fines moralium virtutum præexistant in ratione.

Sicut autem in ratione speculativa sunt quædam ut naturaliter nota, quorum est intellectus; & quædam quæ per illa innotescunt, scilicet conclusiones, quarum est scientia: ita in ratione practica præexistunt quædam ut principia naturaliter nota; & huiusmodi sunt fines virtutum moralium: quia finis se habet in operabilibus, sicut principium in speculativis, ut supra habitum est (quæst. xxiii. art. 7. ad 2. & quæst. xxvi. art. 1. ad 1. & 1. 2. quæst. xiiii. art. 3.) & quædam sunt in ratione practica ut conclusiones; & huiusmodi sunt ea quæ sunt ad finem, in quæ pervenimus ex ipsis finibus; & horum est prudentia, applicans universalia principia ad particulares conclusiones operabilium. Et ideo ad prudentiam non pertinet præstituire finem virtutibus moralibus, sed solum disponere de his quæ sunt ad finem.

Ad primum ergo dicendum, quod virtutibus moralibus præstituit finem ratio naturalis, quæ dicitur synderesis, ut in I. habitum est (quæst. lxxix. art. 12.) non autem prudentia, ratione jam dicta (in corp.)

Et per hoc patet responsio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod finis non pertinet ad virtutes morales, tamquam ipsæ præstituant finem, sed quia tendunt in finem a ratione naturali præstitutum: ad quod juvantur per prudentiam; quæ eis viam parat, disponendo ea quæ sunt ad finem. Unde relinquunt quod prudentia sit nobilior virtutibus moralibus, & moveat eas; sed synderesis movet prudentiam, sicut intellectus principiorum scientiam.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a scripturis insinuatam, & a Philosopho 6. Ethicorum, quod prudentia non præstituit finem virtutibus moralibus, & disponit de his, quæ sunt ad finem: & hoc, per *ly virtus moralis intentionem finis facit rectam; prudentia autem, que ad hanc*. Insinuat & Genes. 30. per hoc, quod ibi narratur, prudentiam ipsius Jacob fuisse in disponendo ea, quæ erant ad finem justitiæ. Quando scilicet artem arte prudenter delusit per missionem populearum virgarum in canalibus ad conceptum ovium, cura Laban nollet ei dare mercedem pro servitio convenientem. Item per hoc, quod Josue 8. narratur, prudentiam ipsius Josue fuisse in disponendo infidias, & postea fugam simulando, ad finem hunc fortitudinis scilicet ad capiendum civitatem Hay. Secundo vides: quomodo ex iis, similibusque, ut semper ubique subintelligitur, bene pensatis, & applicatis &c.

A R T I C U L U S VII: 264

Utrum ad prudentiam pertineat invenire medium in virtutibus moralibus.

Inf. quæst. cxxiii. art. 12. & quæst. cxli. art. 8. & 1. 2. quæst. lxi. art. 3. ad 3. & quæst. lxxvi. art. 2.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod ad prudentiam non pertineat invenire me-

(1) Vel scopum rectum (τὸν σκοπὸν ὀρθόν) cap. 13. græco-lat. vel cap. 10. in antiquis. Sed perinde ac *intensio recta* intelligitur; cum & ab intendendo scopus græce dicitur sit.

(2) Minus expresse quidem, sed implicite saltem paragr. 2. vel aliquanto post initium. *Post sanas illas & sanctas mentes*, inquit (nimirum angelicas) *anima quoque ac animarum bona per bonitatem illam que supra omne bonum est, constant: In-*

de provenit illas intellectu præditas esse (νοητάς) &c. An etiam quia & cum qui bonus est omnem omnino mentem intellectualem lumine implere addit §. 5. & omnem prorsus ex animabus ignorantiam & errorem per sanctum lumen ac illius infusionem depellere? An quia paragr. 32. *malum anime vocat esse præter rationem τὸ παρά λόγον*) Ex quo per oppositum plane sequitur quod & ejus bonum sit esse secundum rationem.

medium in virtutibus moralibus. Consequi enim medium est finis moralium virtutum. Sed prudentia non præstituit finem moralibus virtutibus, ut ostensum est (art. præc.) Ergo non invenit in eis medium.

2. Præterea. Illud quod est per se, non videretur cautam habere, sed ipsum esse est sui ipsius causa: quia unumquodque dicitur esse per causam suam. Sed *existere in medio* convenit virtuti morali per se, quasi positum in ejus definitione, ut ex dictis patet (art. 5. hu. quæst. arg. 1.) Non ergo prudentia causat medium in virtutibus moralibus.

3. Præterea. Prudentia operatur secundum modum rationis. Sed virtus moralis tendit ad medium per modum naturæ: quia, ut Tullius dicit in II. Reth. (scilicet de invent. aliquant. ante fin.) (1) *virtus est habitus per modum naturæ rationi consentaneus*, Ergo prudentia non præstituit medium virtutibus moralibus.

Sed contra est quod in definitione virtutis moralis supra posita (art. 5. hu. quæst. arg. 1.) dicitur, quod *est in medietate existens determinata ratione, prout sapiens* (2) *determinabit*.

Respondeo dicendum, quod hoc ipsum quod est conformari rationi rectæ, est finis proprius cujuslibet virtutis moralis. Temperantia enim hoc intendit, ne propter concupiscentias homo divertat a ratione; (3) & similiter fortitudo, ne a recto iudicio-rationis divertat propter timorem, vel audaciam: & hic finis præstitutus est homini secundum naturalem rationem: naturalis enim ratio dicitur unicuique ut secundum rationem operetur.

Sed qualiter, & per quæ homo in operando attingat medium rationis, (4) pertinet (*) ad rationem prudentiæ. Licet enim attingere medium sit finis virtutis moralis; tamen (**) per rectam dispositionem eorum quæ sunt ad finem, medium invenitur.

Et per hoc patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod sicut agens naturale facit ut forma sit in materia, non

Summ. S. Tb. Tom. VII.

tamen facit ut formæ convenient ea quæ per se ei insunt; ita etiam prudentia medium constituit in passionibus, & operationibus; non tamen facit quod medium quærere conveniat virtuti.

Ad tertium dicendum, quod virtus moralis per modum naturæ intendit pervenire ad medium. Sed quia medium secundum quod medium, non eodem modo invenitur in omnibus; ideo inclinatio naturæ, quæ semper eodem modo operatur, ad hoc non sufficit, sed requiritur ratio prudentiæ.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a script. & Philos. quod prudentiæ est invenire medium in virtutibus moralibus. Insinuat autem per hoc, quod dicit in 2. Ethic. *virtus, scil. moralis, est habitus electivus in medietate existens determinata ratione, prout sapiens, idest prudens determinabit*. Ecce & quod medium illud virtutis moralis debet esse determinatum, & ideo prius inventum, per rationem prudentis, seu quod idem est per prudentiam a recta ratione procedentem 6. Ethic. insinuat & per hoc quod 1. Reg. 18. narratur; quod David egrediebatur ad omnia, ad quæ misisset eum Saul, & prudenter se agebat. Prudentiam vero illam fuisse videbit, qui legerit, in inveniendo media congrua virtutibus moralibus, puta vindicationi contra hostes fidelium, &c. De vindicationis virtute vide q. 108. a. 2. Insinuat & per narration. 1. Reg. de Davide prudenter agente propter hoc, quod medium congruum suæ evasioni, ne detineretur ab Achis, invenit scil. simulationem fatuitatis. Item per narrationem 1. Reg. 25. quod Abigail prudenter egit, quia scil. ad placandum iratum Davidem invenit medium satis congruum. Secundo vides: quomodo &c.

B

A R-

(1) Ex quo etiam Augustinus usurpat lib. 83. quæstionum, quæst. 31.

(2) Sive prudens (φρονιμος) ut jam supra, propositum ad intentum & sensum hujus loci, ut & interpretes novus reddidit; sed vetus, ut hic, ex quo desumpsit S. Thomas.

(3) Ut suo loco ex professo dicitur qu. 141. sicut & de fortitudine quæst. 142.

(4) Idest mediocritatem quam servare secundum rationem in operatione sua quisque debet; ut virtutis operatio dici possit: per oppositum ad aliud medium quod vocatur *medium rei* & in quadam æqualitate consistit, quæ ad veram virtutis rationem non requiritur; ut ostensum est 1. 2. quæst. 64. art. 2.

(*) Ita edit. Rom. & Pasav. 1698. cum codicibus pluribus. Edit. recentiores dispositionem, cum Nicolajo.

(**) Ita mss. & editi passim. Nicolaus peracta dispositione eorum &c.

ARTICULUS VIII. 265

Utrum præcipere sit principalis actus prudentiæ.

Inf. quest. 11. art. 2. & III. dist. xxxiiii. quest. 11. art. 3. & Rom. viii. lect. 1. fin. & Eph. 11. lect. 8.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod præcipere non sit principalis actus prudentiæ. Præcipere enim pertinet ad bona quæ sunt fienda. Sed Augustinus XIV. de Trinit. (cap. ix. circ. fin.) ponit actum prudentiæ *præcavere insidias*. Ergo præcipere non est principalis actus prudentiæ.

2. Præterea. Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. v. in princ.) quod *prudens est bene consiliari*. Sed alius actus videtur esse *consiliari*, & *præcipere*, ut ex supra dictis patet (art. 6. & 7. hujus quest. & 1. 2. quest. xiv. & xvii.) Ergo prudentiæ principalis actus non est præcipere.

3. Præterea. Præcipere, vel imperare videtur pertinere ad voluntatem, cujus objectum est finis, & quæ movet alias potentias animæ. Sed prudentia non est in voluntate, sed in ratione. Ergo prudentiæ actus non est præcipere.

Sed contra est quod Philosophus dicit in VI. Ethic. quod *prudens præceptiva est*. (1)

Respondeo dicendum, quod prudentia est *recta ratio agibilium*, ut supra dictum est (art. 2. hujus quest.) Unde oportet quod ille sit præcipuus actus prudentiæ qui est præcipuus actus rationis agibilium: cujus quidem sunt tres actus. Quorum primus est *consiliari*, quod pertinet ad inventionem: nam consiliari est quærere, ut supra habitum est (1. 2. quest. xiv. art. 1.) Secundus actus est *judicare de inventis*; & hoc facit speculativa ratio. Sed practica ratio, quæ ordinatur ad opus, procedit ulterius; & est tertius actus ejus *præcipere*: qui quidem actus consistit in applicatione consiliorum, & judicatorum ad operandum.

Et quia iste actus est propinquior fini rationis practiciæ, inde est quod iste est principalis actus rationis practiciæ, & per consequens prudentiæ.

Et hujus signum est quod perfectio artis consistit in judicando, non autem in præcipiendo. Ideo reputatur melior artifex qui volens peccat in arte, quasi habens rectum iudicium, quam qui peccat nolens, quod videtur esse ex defectu iudicii. Sed in prudentia est e converso, ut dicitur in VI. Ethic. (cap. v. circ. fin.) imprudentior enim est qui volens peccat, quasi deficiens in principali actu prudentiæ, qui est præcipere, quam qui peccat nolens.

Ad primum ergo dicendum, quod actus præcipiendi se extendit & ad bona prosequenda, & ad mala cavenda; & tamen *præcavere insidias* non attribuit Augustinus prudentiæ quasi principalem actum ipsius, sed quia iste actus prudentiæ non manet in patria.

Ad secundum dicendum, quod bonitas consilii requiritur ut ea quæ sunt bene inventa, applicentur ad opus: & ideo præcipere pertinet ad prudentiam, quæ est bene consiliativa.

Ad tertium dicendum, quod movere absolute pertinet ad voluntatem; sed præcipere importat motionem cum quadam ordinatione: & ideo est actus rationis, ut supra dictum est (in corp. & 1. 2. quest. xvii. art. 1.)

APPENDIX.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse insinuatam a scripturis, & philosopho, quod principalis actus prudentiæ est præcipere: insinuat autem per dictum illud 6. Eth. *prudens est præceptiva*: per hoc enim, quod non dicit, prudentia est consiliativa: nec dicit, prudentia est iudicativa, cum tamen & consiliari, & iudicare sint actus prudentiæ, patet, quod, dum magis eligit dicere, prudentia est præceptiva, dat intelligere vel mediocriter instructo, quod præcipere est principalis actus prudentiæ: insinuat & per hoc, quod *Genes.*

41.42.

(1) Ex cap. 13. græco-lat. ut jam supra, tum aliquanto post principium tum in fine capituli colligitur; sed in antiquis partim 10. ante medium partim 11. in fine, ubi dicitur dominari vel præcipere virtutibus præterquam sapientiæ quæ prudentia præstantior est: sicut sanitas (inquit) præstantior est medicina; non enim sanitati medicina præcipit sed procurat fieri sanitatem: Unde non magis putat se-

qui ut prudentia præcipiat sapientiæ quia ceteris virtutibus imperat, quam si dicatur Politica diis etiam imperare quia civilem vitam regit. Quod autem subiungitur ex Ethic. 6. circa differentiam artis & prudentiæ quoad peccatum voluntarium vel non, jam notatum est supra tum ex cap. 5. græco-latino tum ex cap. 6. in antiquis.

41. 42. 47. narratur; prudentiam Joseph fuisse præcipue in hoc, quod consilium datum Pharaoni de remedio contra famem futuram, & iudicatum ab omnibus bonum, scivit recte applicare ad operandum. Et hoc intelligitur hic per præcipere, ut dicit text. corp. circa finem per *ly tertius actus est præcipere, qui consistit in applicatione consiliorum, & iudiciorum ad operandum. Secundo vides: quomodo &c.*

ARTICULUS IX. 266

Utrum sollicitudo pertinet ad prudentiam.

Inf. quest. XLVIII. art. 1. ad 5. & quest. LIV. art. 2.

AD nonum sic proceditur. Videtur quod sollicitudo non pertineat ad prudentiam. Sollicitudo enim inquietudinem quamdam importat: dicit enim Isidorus in Lib. X. Etym. (1) quod *sollicitus dicitur qui est inquietus. Sed morio maxime pertinet ad vim appetitivam. Ergo & sollicitudo. Sed prudentia non est in vi appetitiva, sed in ratione, ut supra habitum est (art. 1. hujus quest.) Ergo sollicitudo non pertinet ad prudentiam.*

2. Præterea. Sollicitudini videtur opponi certitudo veritatis: unde dicitur I. Reg. ix. 20. quod Samuel dixit ad Saul: (2) *De asinis, quas nudius tertius perdidisti, ne sollicitus sis, quia invente sunt.* Sed certitudo veritatis pertinet ad prudentiam, cum sit virtus intellectualis. Ergo sollicitudo opponitur prudentiæ magis quam ad eam pertineat.

3. Præterea. Philosophus dicit in IV. Ethic. (3) quod *ad magnanimum pertinet pigrum esse, & otiosum.* Pigræ autem opponitur sollicitudo. Cum ergo prudentia non opponatur magnanimitati, quia *bonum non est bono contrarium*, ut dicitur in Prædicamentis (cap. de oppositis) videtur quod sollicitudo non pertineat ad prudentiam.

Sed contra est quod dicitur I. Petr. iv. 7.

Estote prudentes, & vigilate in orationibus. (4) Sed vigilantia est idem sollicitudinis. Ergo sollicitudo pertinet ad prudentiam.

Respondeo dicendum, quod, sicut dicit Isidorus in Lib. X. Etym. (ad lit. S. (5) *sollicitus dicitur, quasi solers citus*, in quantum scilicet aliquis ex quadam solertia animi velox est ad prosequendum ea quæ sunt agenda. Hoc autem pertinet ad prudentiam; cuius præcipuus actus est circa agenda præcipere de præconiliatis, & iudicatis. Unde Philosophus dicit in VI. Ethic. (6) quod *oportet operari quidem velociter consiliata, consiliari autem tarde.* Et inde est quod sollicitudo proprie ad prudentiam pertinet: & propter hoc Augustinus dicit Lib. de moribus Eccl. (cap. xxiv. circa med.) (7) quod *prudentia suus excubie, atque diligentissima vigilantia, ne subrepente paulatim mala suavitate fallamur.*

Ad primum ergo dicendum, quod motus quidem pertinet ad vim appetitivam sicut ad principium movens; tamen secundum præceptum, & directionem rationis, in quo consistit ratio sollicitudinis.

Ad secundum dicendum, quod secundum Philosophum in I. Ethic. (8) *certitudo non est similiter querenda in omnibus, sed in unaquaque materia secundum proprium modum.* Quia vero materia prudentiæ sunt singularia contingentia, circa quæ sunt operationes humanæ; non potest certitudo prudentiæ tanta esse, quod omnino sollicitudo tollatur.

Ad tertium dicendum, quod magnanimus dicitur esse piger, & otiosus, non quia de nullo sit sollicitus; sed quia non est superflue sollicitus de multis, sed confidit in his de quibus confidendum est, & circa illa non superflue sollicitatur: superfluitas enim timoris, & diffidentie facit superfluitatem sollicitudinis: quia timor facit consiliari nos, ut supra dictum est (i. 2. quest. xlv. art. 2.) cum de passione timoris ageretur.

B 2

A P.

(1) Vel originum lit. S. in dictione *Sollicitus*, ubi pro inquieto *irrequietum*.

(2) Cum & eum in Regem consecravisti ex nutu ac instinctu divino.

(3) Ita *miss. & editi passim. Al. omittitur* quas nudius tertius perdidisti.

(4) Non c. 3. ut prius ad marginem, sed cap. 8. græco-lat. vel cap. 10. in antiquis & apud S. Thomam lect. 10.

(5) Ex græco *αἱ τὰς προσυχὰς* quod in orationes reddi potest; ut ad faciendas orationes diligentia & attentio in faciendis designetur.

(6) Ubi hanc notitiam præcedenti præmittit.

(7) Vel cap. 8. græcolat. vel cap. 10. in antiquis; non sicut prius 9.

(8) Ubi & eo refert quod & sæpe Dominus clamat, *vigilate; vel, Ambulate dum lucem habetis, ne vos tenebra comprehendant.*

(9) Colligitur vel ex cap. 1. græco-lat. vel ex 3. in antiquis, & apud S. Thomam lect. 3. ubi pro græco *τὸ ἀκριβὲς* vetus versio certum reddit; moderna *exactum*; Quasi sit sensus non esse in omnibus tractationem accuratam, exactam & absolutam inquirendam.

APPENDIX.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis insinuatam fuisse, quod sollicitudo pertinet ad prudentiam: insinuaturo vero per hoc, quod dicitur 1. Pet. 4. *Esote prudentes, & vigilare in orationibus*: Hoc est: prudentiam vestram ostendite in hoc, quod solliciti sitis in orationibus: Quod utique non dixisset Apostolus Petrus, nisi & agnovisset, & notificare voluisset, quod sollicitudo pertinet ad prudentiam: item per hoc, quod dicitur 1. Timot. 3. *oportet Episcopum esse prudentem*, & Roman. 12. *Qui præest in sollicitudine*: Ubi conjunctis his duobus locis, aperte monstratur quod sollicitudo pertinet ad prudentiam: *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur vicissim, & consolidetur &c.

ARTICULUS X. 267

Utrum prudentia se extendat ad regimen multitudinis.

Inf. quæst. xlix. art. 3. ad 3. & I. P. quæst. xxii. art. 1. cor.

AD decimum sic proceditur. Videtur quod prudentia non se extendat ad regimen multitudinis, sed solum ad regimen suiipsius. Dicit enim Philosophus in V. Ethic. (1) quod *virtus relata ad bonum commune est iustitia*. Sed prudentia differt a iustitia. Ergo prudentia non refertur ad bonum commune.

2. Præterea. Ille videtur esse prudens qui sibiipsi bonum querit, & operatur. Sed frequenter illi qui querunt bona communia, negligunt sua. Ergo non sunt prudentes.

3. Præterea. Prudentia dividitur contra temperantiam, & fortitudinem. Sed temperantia, & fortitudo videntur dici solum per

comparationem ad bonum proprium. Ergo etiam prudentia.

Sed contra est quod Dominus dicit Matth. xxiv. 45. (2) *Quis putas est fidelis servus, & prudens, quem constituit dominus super familiam suam?*

Respondeo dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in VI. Ethic. (3) quidam posuerunt, quod prudentia non se extendit ad bonum commune, sed solum ad bonum proprium: & hoc ideo, quia existimabant quod non oportet hominem querere nisi bonum proprium.

Sed hæc æstimatio repugnat caritati, *que non querit que sua sunt*, ut dicitur I. ad Corinth. xii. 5. Unde & Apostolus de seipso dicit I. ad Corinth. x. 33. *Non querens quod mihi utile sit, sed quod multis, ut salvi fiant*. Repugnat etiam rationi rectæ, quæ hoc iudicat quod bonum commune sit melius quam bonum unius.

Quia ergo ad prudentiam pertinet recte consiliari, iudicare, & præcipere de his per quæ pervenitur ad debitum finem; manifestum est quod prudentia non solum se habet ad bonum privatum unius hominis, sed etiam ad bonum commune multitudinis.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus ibi loquitur de virtute morali. Sicut autem omnis virtus moralis relata ad bonum commune, dicitur legalis iustitia; (4) ita prudentia relata ad bonum commune, vocatur prudentia politica: nam sic se habet politica ad iustitiam legalem, sicut se habet prudentia simpliciter dicta ad virtutem moralem.

Ad secundum dicendum, quod ille qui querit bonum commune multitudinis, ex consequenti etiam querit bonum suum, propter duo. Primo quidem quia bonum proprium non potest esse sine bono communi vel familiaris, vel civitatis, aut regni. Unde & Valerius Maximus (Lib. IV. cap. iv. (5) dicit de

(1) Non sicut prius cap. 1. sed cap. 2. in antiquis vel 3. græco-lat. cum *ad alterum esse dicitur iustitia*, & per hoc ipsum a virtute distingui simpliciter sic dicta, quia hæc non respicit alterum: Hinc iustitiam *alterum bonum* vocari notat.

(2) Ad Apostolos & sequaces eorum refert Beda: Hilarius non dissimili sensu ad Episcopos qui fideliter ac prudenter commoda atque utilitates commisi sibi populi curant.

(3) Quod cap. 3. innui videatur, editiones aliæ notant; sed quo nutu? Melius ex c. 7. in antiquis vel ex c. 9. græco-lat. colligi posse annotant, ubi ex aliquorum sententia insinuaturo distinctio politice-

rum & prudentum, quia prudentes bene se habent quoad seipos; politici autem actiosi sunt (*πολιτικῶν*) & negotiis passim se immiscant.

(4) Prout legibus conformatur, dum sic se habet erga ceteros omnes, quomodo se habere secundum leges debet. Hinc *iustitia omnis virtus esse dicitur* ibi, vel omnem in se virtutem continere; ut suo loco expressius.

(5) Quod inscribitur de paupertate paragr. 9. ubi plenius versus finem: *Patriæ rem (inquit) uniusquisque non suam augere properabat; pauperque in divite quam dives in paupere impetio versari malebat* &c.

de antiquis Romanis, quod *malebant esse pauperes in divite imperio, quam divites in paupere imperio*. Secundo quia cum homo sit pars domus, vel civitatis, oportet quod homo consideret quid sit sibi bonum ex hoc quod est prudens circa bonum multitudinis. Bona enim dispositio partium accipitur secundum habitudinem ad totum: quia, ut Augustinus dicit in Lib. III. Confess. (cap. VIII. ante med.) *turpis est omnis pars suo toti non conveniens, (*) vel non congruens*.

Ad tertium dicendum, quod etiam temperantia, & fortitudo possunt referri ad bonum commune: unde de actibus earum dantur præcepta legis, ut dicitur in V. Ethic. (1) Magis tamen prudentia, & justitia, quæ pertinent ad partem rationalem, (2) ad quam directe pertinent communia, sicut ad partem sensitivam pertinent singularia.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis fuisse insinuatam, quod prudentia extendit se ad bonum commune multitudinis, & non solum ad bonum proprium: insinuat autem per hoc, quod dicitur Matth. 24. & Luc. 12. *Quis putas est fidelis servus, dispensator, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* Per hoc siquidem, quod prudens constituitur super familiam, datur intelligi; quod ad bonum commune multitudinis se extendit prudentia: nec putaveris ex interrogatione illa motus, quod nullus talis constituitur super familiam, & consequenter, quod hac sententia efficaciter non probetur, quod prudentia se extendat ad bonum commune, quoniam interrogatio ipsa (sicut & aliz similes) non infert negationem, sed difficultatem, & raritatem, ut habetur in *De Penitent. distinctio. 1. cap. si sacerdos*. Ac si ex illo interrogandi modo dicatur: *Difficile, & rarum est, quamvis non sit impossibile, invenire servum fidelem, simulque prudentem: quem constituas super bonum commune. Item*

insinuat id ipsum per hoc, quod, postquam 1. Reg. 18. dictum fuerat de David *ly prudenter se agebat in omnibus viis suis*, narratur, quod ipse David ad commune bonum defendendum se accinxit contra Philistæos, & post hanc boni communis defensionem, iterum dicitur *ly prudentius se gerebat David, quam omnes viri Saul*. Ubi clare patet intentum, etiam per replicationem de prudentia; *Secundo* vides; quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur vicissim, & consolidetur doctrina præsens angelica &c.

ARTICULUS XI. 268

Utrum prudentia quæ est respectu boni proprii, sit eadem specie cum ea quæ se extendit ad bonum commune.

Inf. quæst. XLVIII. art. 1. cor. fin. & ad 2. & quæst. LVII. art. 9. ad 4.

AD undecimum sic proceditur. Videtur quod prudentia quæ est respectu boni proprii, sit eadem specie cum ea quæ se extendit ad bonum commune. Dicit enim Philosophus in VI. Ethic. (3) quod *politica, & prudentia idem habitus est; esse autem non idem ipsis*.

2. Præterea. Philosophus dicit in III. Politicæ (4) quod *eadem est virtus viri boni, & boni principis*. Sed politica maxime est in principe, in quo est sicut architectonica. Cum ergo prudentia sit virtus boni viri, videtur quod sit idem habitus prudentia, & politica.

3. Præterea. Ea quorum unum ordinatur ad aliud, non diversificant speciem, aut substantiam habitus. Sed bonum proprium, quod pertinet ad prudentiam simpliciter dictam, ordinatur ad bonum commune, quod pertinet ad politicam. Ergo politica, & prudentia neque differunt specie, neque secundum habitus substantiam.

Sed contra est quod diversæ scientiæ sunt poli-

(*) Ita ex mss. veteres D. Thome editiones. Nicolaus vel suo universo non congruens. Augustini sensus: Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.

(1) Sicut supra, non 1. sed 2. cap. vel 3.

(2) Strictè quantum ad prudentiam quæ residet in intellectu. Extensivè quantum ad justitiam quæ resi-

det in voluntate.

(3) Nempe cap. 9. græco-lat. vel cap. 7. in antiquis.

(4) Ut ex capite 4. non sicut prius ex cap. 3. colligitur per modum quæstionis, non resolutorie vel per modum assertionis; ut in responsione.

politica, (1) quæ ordinatur ad bonum commune civitatis, & *œconomica*, quæ de his est quæ pertinent ad bonum commune domus, vel familiæ; & *monastica*, quæ est de his quæ pertinent ad bonum unius personæ. Ergo pari ratione & prudentiæ sunt species diversæ, secundum hanc diversitatem materiæ.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 5. hujus quæst. & 1. 2. quæst. liv. art. 2. ad 1.) species habituum diversificantur secundum diversitatem objecti, quæ attenditur penes rationem formalem ipsius. Ratio autem formalis omnium quæ sunt ad finem, attenditur ex parte finis, sicut ex supra dictis patet (1. 2. in prolog. & quæst. cii. art. 1.) & ideo necesse est quod ex relatione ad diversos fines diversificentur species habitus. Diversi autem fines sunt bonum proprium unius, & bonum familiæ, & bonum civitatis, & regni.

Unde necesse est quod prudentiæ differant specie secundum differentiam horum finium; ut scilicet una sit prudentia simpliciter dicta, quæ ordinatur ad bonum proprium; alia autem œconomica, quæ ordinatur ad bonum commune domus, vel familiæ; & tertia politica, quæ ordinatur ad bonum commune civitatis, vel regni.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus non intendit dicere, quod politica sit idem secundum substantiam habitus cuilibet prudentiæ, sed prudentiæ quæ ordinatur ad bonum commune: quæ quidem *prudencia* dicitur (2) secundum communem rationem prudentiæ, prout scilicet est quædam *ratio rebus agibilibus*; dicitur autem *politica* secundum ordinem ad bonum commune.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Philosophus ibid. dicit, (3) *ad bonum virum pertinet posse bene principari, & bene subiici*: & ideo in virtute boni viri includitur etiam virtus boni principis. Sed virtus principis, & subditi differt specie, sicut etiam virtus viri, & mulieris, ut ibidem dicitur.

Ad tertium dicendum, quod etiam diversi fines, quorum unus ordinatur ad alium, diversificant speciem habitus; sicut equestris, & militaris, & civilis differunt specie, licet finis unius ordinetur ad finem alterius: & similiter licet bonum unius ordinetur ad bonum multitudinis; tamen hoc non impedit quin talis diversitas faciat habitus differre specie; sed ex hoc sequitur quod habitus qui ordinatur ad finem ultimum, sit principalior, & imperet aliis habitibus.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Philosopho, quod prudentia simpliciter dicta differt a prudentia ad commune bonum se extendente. Insinuat autem id a Philosopho per hoc, quod ipse tres scientias diversas ordinavit unamquamque correspondentem unicuique prudentiarum præmissarum singillatim, videlicet: Politicam scientiam prudentiæ politicæ, œconomicam scientiam prudentiæ œconomicæ: monasticam scientiam prudentiæ simpliciter dictæ. Vide in text. *arg. cont.* & dicuntur super nunc dictis: ut ibi. Insinuat etiam a scripturis per hoc, quod 2. Reg. 10. narratur, quod Joab per prudentiam, qua bonum regni totius defendebat, imperavit mulieri de Abela habenti prudentiam minus communem, puta versantem circa civitatis prædictæ tutelam: & ipsa mulier per prudentiam suam obedivit prudentiæ ipsius Joab: & sic liberata fuit civitas Abela ab obsidione. Ex hoc enim penetranti ingenio ostenditur: quod prudentia communis bonum attendens alius habitus est a prudentia minus bonum attendente: alioquin una non imperaret alteri, ut ex text. resp. ad 3. habetur. Consequenter ergo per illud idem ostenditur universaliter: quod prudentiæ istæ scilicet politica, œconomica,

(1) Ex græco πολιτικὴ sic dicta quia directe civitatem respicit (πολις) quamvis & politica extensive dicatur quæ in communi hominum societate vivere privatim quemque docet: Sic & œconomica ex græco quoque οἰκονομική propter domus regimen, quia domum bene disponit (οἶκος οἰκεῖ) Et monastica ex græco μοναστική propter discretionem qua se ipsum & suas actiones unusquisque disponit sicut debet, quia se solum regit (μοναχὸς) Et si alio sensu monastica dicitur monasterii gubernatio propter unitatem intentionis & affectus ad quam institutio eius ordinatur: Sed ad œconomicam reduci potest, cum

sit plurium ad eandem communitatem vel familiam pertinentium gubernatio.

(2) Id est quæ quidem appellatur nomine prudentiæ; ut sit appellativa loquutio.

(3) Ubi resolute contrarium omnino dicit quam quod in argumento positum est: Nempe non profus unam esse virtutem boni viri vel boni civis & boni Præsentis, id est boni Principis; quamvis nemo sit capax principandi qui non prius parere didicerit; nec bonus possit esse Princeps quin fuerit bonus vir, &c.

mica, monastica differunt, tamquam habitus diversi inter se. Item insinuat id per hoc, quod *Hester* 4. Mardochæus per prudentiam communius bonum attendentem, puta omnium Judæorum ubilibet existentium liberationem, imperavit Reginz Hest. ut prudentia minus communi scilicet ad Reg. alloquendum pro tali re convenienter accedendo uteretur, subordinando ipsam Reginz prudentiam fini intento a prudentia Mardochæi. Discurre tu super hoc factum, ut nunc supra de facto Joab; & aperte videbis esse insinuatam ibi illud, quod in principio appendicis dictum est. *Secundo* vides, quomodo &c.

ARTICULUS XII. 269

Utrum prudentia sit in subditis, an solum in principibus.

Inf. quest. xlix. art. 3. ad 3. quest. l. art. 2. circa fin.

AD duodecimum sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit in subditis, sed solum in principibus. Dicit enim Philosophus in III. Polit. (cap. III.) quod *prudentia sola est propria virtus principis; alie autem virtutes sunt communes subditorum, & principum; subditi autem non est virtus prudentia, sed opinio vera.*

2. Præterea. In I. Polit. (cap. ult. a med.) dicitur, quod *servus omnino non habet quid consiliativum.* (1) Sed prudentia facit bene consiliativos, ut dicitur in VI. Ethic. (cap. iv.) Ergo prudentia non competit servis, seu subditis.

3. Præterea. Prudentia est præceptiva, ut supra dictum est (art. 8. hujus quæst.) Sed præcipere non pertinet ad servos, vel subditos, sed solum ad principes. Ergo prudentia non est in subditis, sed solum in principibus.

Sed contra est quod Philosophus dicit in VI. Ethicor. (2) quod prudentiæ politicæ sunt

duæ species: una quæ est legum positiva, quæ pertinet ad principes; alia quæ retinet commune nomen politicæ, quæ est circa singularia. Hujusmodi autem singularia peragere, pertinet etiam ad subditos. Ergo prudentia non est solum principum, sed etiam subditorum.

Respondeo dicendum, quod prudentia in ratione est. (3) Regere autem, & gubernare proprie rationis est: & ideo in quantum unusquisque participat de regimine, & gubernatione, intantum convenit sibi habere rationem, & prudentiam. Manifestum est autem quod subditi, in quantum est subditus, (4) & servi, in quantum est servus, non est regere, & gubernare, sed magis regi, & gubernari: & ideo prudentia non est virtus servi, in quantum est servus, nec subditi, in quantum est subditus.

Sed quia quilibet homo, in quantum est rationalis, participat aliquid de regimine secundum arbitrium rationis, intantum convenit ei prudentiam habere. Unde manifestum est quod *prudentia quidem in principe est ad modum artis architectonicæ*, ut dicitur in VI. Ethicor. (5) *in subditis autem ad modum artis manu operantis.*

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Philosophi est intelligendum, per se loquendo, quia scilicet prudentia non est virtus subditi, in quantum hujusmodi.

Ad secundum dicendum, quod servus non habet quid consiliativum, in quantum est servus (sic enim est instrumentum domini) est tamen consiliativus, in quantum est animal rationale.

Ad tertium dicendum, quod per prudentiam homo non solum præcipit aliis, sed etiam sibi ipsi, prout scilicet ratio dicitur præcipere inferioribus viribus.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intel-

(1) Sive *vallum deliberandi arbitrium*, ut ex græco τὸ βουλευτικόν vertit novus Interpretes; & cap. 13. circa medium videre est.

(2) Ubi etiam addit aliam quamdam prudentiam singularium per quam privatim unusquisque seipsum regit; vel cap. 8. græco-lat. vel cap. 7. in antiquis & apud S. Thomam lect. 7.

(3) Hoc est in intellectu ipso, non prout est simplex apprehensio tantum vel intuitus principiorum; sed prout est applicativus, collativus, ac discursivus,

ut ex aliis alia dijudicet.

(4) Quia etiam ut subditus, tametsi politice tantum, non proprio sed alieno arbitrio regi debet.

(5) Eodem loco qui jam indicatus est supra; ubi Principis prudentiam architectonicæ comparat, quia sicut architectonica dirigit imperando. Subditi autem prudentiam χειρῶν χειρῶν seu manuali artificio, quia directionem alterius tantum sequitur ac imperium exequitur.

intelligas, fuisse merito insinuatam a scripturis, & philosopho: quod prudentia non solum est principum, sed etiam subditorum: insinuat autem a Philosopho in 6. *Esbicor.* dicente, ut recitatur in *text. argum. contr.* item insinuat per hoc, quod narratur *Act.* 16. Paulum, qui tunc pro subdito se gerebat, in carcere positum multa prudentia usum: quando magistratus miserunt, ut cum Sila socio ejus dimitteretur: prudenter enim hoc sibi nunciante respondit: *Cæsos nos publice, indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occulte nos ejiciunt? non ita. Sed veniant, & ipsi nos ejiciant.* Unde ipsi magistratus venerunt, & deprecari sunt Paulum cum Sila, ut egrederentur: item per hoc, quod narratur *Act.* 22. aliud a Paulo prudenter factum: Cum enim jussisset Tribunus, ipsum Paulum cædi flagellis, hoc prudens Centurioni Paulus dedit responsum: *Sic hominem Romanum, licet indemnatum vobis flagellare? Unde discesserunt ab eo, qui eum torturi erant: item per hoc, quod *Actuum vigesimoquinto*, cum Festus Præses vellet, Paulum reducere in Hierusalem ad instantiam Judæorum, tunc Paulus prudenter eorum malitiam advertens, Cæsarem appellavit: item per hoc, quod *Act.* 23. sciens Paulus, quod una pars esset Phariseorum, volens vexationem sui injustam prudenter declinare, exclamavit: *Viri fratres, Phariseus ego sum, filius Phariseorum: De spe, & resurrectione mortuorum judico: Unde, cum hæc dixisset, facta est dissensio inter Phariseos, & Sadduceos, & soluta est multitudo: Secundo vides: quomodo ex iis bene consideratis &c.**

ARTICULUS XIII. 270

Utrum prudentia possit esse in peccatoribus.

Inf. quest. 1. art. 3. ad 2. & quest. 11. art. 1. ad 3. & vir. quest. v. art. 2. cor. & ad 3.

AD decimumtertium sic proceditur. Videtur quod prudentia possit esse in peccatoribus. Dicit enim Dominus Luc. xvi. 8. *Filii hujus seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.* Sed filii hujus seculi sunt peccatores. Ergo in peccatoribus potest esse prudentia.

2. Præterea. Fides est nobilior virtus quam prudentia. (1) Sed fides potest esse in peccatoribus. Ergo & prudentia.

3. Præterea. Prudentis hoc opus maxime dicimus, bene consiliiari, ut dicitur in VI. Ethic. (2) Sed multi peccatores sunt boni consilii. Ergo multi peccatores habent prudentiam.

Sed contra est quod Philosophus dicit in VI. Ethic. *Impossibile est prudentem esse non existentem bonum.* Sed nullus peccator est bonus. Ergo nullus peccator est prudens.

Respondeo dicendum, quod prudentia dicitur tripliciter. Est enim quedam prudentia falsa, vel per similitudinem dicta. Cum enim prudens sit qui bene disponit ea quæ sunt agenda propter aliquem bonum finem, ille qui propter malum finem aliqua disponit congruentia illi fini, habet falsam prudentiam; (3) in quantum illud quod accipit pro fine, non est vere bonum, sed secundum similitudinem; sicut dicitur aliquis bonus latro: hoc enim modo potest secundum similitudinem dici prudens latro, qui convenientes vias advenit ad latrocinandum. Et hujusmodi est prudentia de qua Apostolus dicit ad Rom. VIII. 6. *Prudentia carnis mors est,* (4) quæ sci-

(1) Ut quæ circa nobiliora intellectum dirigat; puta circa divina &c.

(2) Cap. quidem 6. in antiquis & apud S. Thomam lect. 6. sed cap. 8. græco-lat. ut jam supra indicatum est: Sequens autem appendix ex cap. 13. græco-lat. vel cap. 10. in antiquis & apud S. Thomam lect. 10. desumitur, & sic planius reddi potest: *Impossibile est prudentem esse quemquam qui non sit bonus &c.*

(3) Quæ potius ex Philosopho *versus* seu *παρρηγία* dici debet, ut videre est loco proxime indicato; ubi similis tantum prudentiæ non prudentia esse dicitur.

(4) Ubi latius quam hic explicat Beda ex Augustino, *quæ commoda temporalia sectando caritati spirituali adversatur*: Primasius, ut videre est tom. 1. Bibliothecæ Patrum *prudentiam humanam* dici notat seu prudentiam *carnis*, quæ reddere malum pro malo velit & se appetat vindicare, sive generalius eam quæ ad inferiorum appetitum declinat &c. Ad passionum quoque commotiones (τῶν παθημάτων σκιρτήματα) indefinite refert Theodoretus: Et si maxime illis applicandum videtur quæ in delectatione carnis perfici solent: Et sic etiam Chrysof. homil. intelligendum insinuat.

scilicet finem ultimum constituit in delectatione carnis.

Secunda autem prudentia est quidem vera, quia adinvenit vias accommodatas ad finem vere bonum, sed est imperfecta, duplici ratione. Uno modo quia illud bonum quod accipit pro fine, non est communis finis totius humanæ vitæ, sed alicujus specialis negotii; puta cum aliquis adinvenit vias accommodatas ad negotiandum vel ad navigandum, dicitur prudens negotiator, vel nauta. Alio modo quia deficit in principali actu prudentiæ; puta cum aliquis recte consiliatur, & bene judicat etiam de his quæ pertinent ad totam vitam, sed non efficaciter præcipit.

Tertia autem prudentia est & vera, & perfecta, quæ ad bonum finem totius vitæ recte consiliatur, judicat, & præcipit: & hæc sola dicitur prudentia simpliciter: quæ in peccatoribus esse non potest; prima autem prudentia est in solis peccatoribus; prudentia autem imperfecta est communis bonis, & malis, maxime illa quæ est imperfecta propter finem particularem: nam illa quæ est imperfecta propter defectum principalis actus, etiam non est nisi in malis.

Ad primum ergo dicendum, quod illud verbum Domini intelligitur de prima prudentia: unde non dicitur simpliciter, quod sint prudentes, sed in generatione sua. (1)

Ad secundum dicendum, quod fides in sui ratione non importat aliquam conformitatem ad appetitum rectorum operum, sed ratio fidei consistit in sola cognitione. Sed prudentia importat ordinem ad appetitum rectum: tum quia principia prudentiæ sunt fines operabilium, de quibus aliquis habet rectam estimationem per habitus virtutum moralium, quæ faciunt appetitum rectum: unde prudentia non potest esse sine virtutibus moralibus, ut supra ostensum est (1. 2. quæst. LVIII. art. 5.) tum etiam quia prudentia est præceptiva rectorum operum; quod non contingit, nisi existente appetitu recto. Unde licet fides sit nobilior quam prudentia, propter objectum; tamen prudentia secundum sui rationem magis repugnat peccato, quod procedit ex perversitate appetitus.

Ad tertium dicendum, quod peccatores
Summ. S. Th. Tom. VII.

possunt quidem esse bene consiliativi ad aliquem finem malum, vel ad aliquod particulare bonum: ad finem autem bonum totius vitæ non sunt bene consiliativi perfecte, quia consilium ad effectum non perducunt. Unde non est in eis prudentia, quæ se habet solum ad bonum; sed sicut Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. XII. cir. fi.) est in talibus *dinotica*, idest naturalis industria, quæ se habet ad bonum, & malum; vel astutia, quæ se habet solum ad malum, quam supra diximus (in cor. art.) *falsam prudentiam*, vel *prudentiam carnis*.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, insinuatam merito fuisse a scripturis, quod prudentia est, & non est in peccatoribus. Quod sit, insinuat Lucæ 16. *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter egisset*: item Exodi primo: *Venite sapienter, idest prudenter, opprimamus eum* & item Baruch. 3. *Filii quoque Agar exquisierunt prudentiam*: Quod autem non sit prudentia in eis, insinuat Prover. 22. *non est prudentia, non est consilium contra Dominum*. Hic enim quamvis significetur, quod nihil proficit quodcumque inventum, seu excogitatum contra Dominum, idest ad impediendum voluntatem Domini simpliciter, quin semper & ubique impleatur, 1. quæst. 19. art. 6. tamen consignificatur, ut patet, quod in his, qui sunt contra Dominum, non est prudentia, & ii sunt peccatores: item Abd. 1. *non est prudentia in eo*. Sub persona enim unius peccatoris intelliguntur ibi, quoad hoc, omnes peccatores. Secundo vides quomodo &c.

A R T I C U L U S XIV. 271

Utrum prudentia sit in omnibus habentibus gratiam.

Inf. quæst. xxxi. art. 1. ad 3.

AD quartum decimum sic proceditur. Videtur quod prudentia non sit in omnibus habentibus gratiam.

(1) Hinc Origenes vel Geometer in Catena graecorum Patrum super Lucam hanc prudentiam ei comparat de qua dicitur Gen. 3. quod serpens *prudensissimus* erat (*σοφιστάτος*) ubi Vulgata legit *callidior* &c. Alio tamen sensu prudentia serpentis commendatur a Christo cum prudentes nos monet esse

ut serpentes; quia *serpentis astutia est toto corpore caput occultare, ut illud in quo vita est protegat: Et ita nos toto periculo corporis caput nostrum debemus custodire, idest integram fidem & incorruptam conservare; sicut explicat Hilarius.*

habentibus gratiam . Ad prudentiam enim requiritur industria quædam, per quam sciant bene providere quæ agenda sunt . Sed multi habentes gratiam carent tali industria . Ergo non omnes habentes gratiam habent prudentiam .

2. Præterea . Prudens dicitur qui est bene consiliativus , ut dictum est (1) Sed multi habent gratiam qui non sunt bene consiliativi , sed necesse habent regi consilio alieno . Ergo non omnes habentes gratiam habent prudentiam .

3. Præterea . Philosophus dicit in III. Top. (cap. 11. loc. 24.) quod *juvenes consilii non esse prudentes* . Sed multi juvenes habent gratiam . Ergo prudentia non invenitur in omnibus gratiam habentibus .

Sed contra est quod nullus habet gratiam, nisi sit virtuosus . Sed nullus potest esse virtuosus, nisi habeat prudentiam : dicit enim Gregorius in II. Moral. (2) quod *ceteræ virtutes, nisi ea quæ appetunt, prudenter agant, virtutes esse nequaquam possunt* . Ergo omnes habentes gratiam habent prudentiam .

Respondeo dicendum, quod necesse est virtutes esse connexas, ita ut qui unam habet, omnes habeat, sicut supra ostensum est (1. 2. quæst. lxxv. art. 1.)

Quicumque autem habet gratiam, habet caritatem : unde necesse est quod habeat omnes alias virtutes : & ita cum prudentia sit virtus, ut ostensum est (art. 4. hu. quæst.) necesse est quod habeat prudentiam .

Ad primum ergo dicendum, quod duplex est industria . Una quidem quæ est sufficiens ad ea quæ sunt de necessitate salutis : & talis industria datur omnibus habentibus gratiam, quos *unctio docet de omnibus*, ut dicitur I. Joan. 11. (3) Est autem alia industria plenior, per quam aliquis sibi, & aliis potest providere, non solum de his quæ sunt necessaria ad salutem, sed etiam de quibuscumque pertinentibus ad humanam vitam : & talis industria non est in omnibus habentibus gratiam .

Ad secundum dicendum, quod illi qui indigent regi consilio alieno, saltem in hoc si-

biipsis consulere sciunt , si gratiam habent , ut aliorum requirant consilia , & discernant consilia bona a malis .

Ad tertium dicendum, quod prudentia acquisita causatur ex exercitio actuum : unde indiget ad sui generationem experimento, & tempore, ut dicitur in II. Ethic. (in princ. & Lib. VI. cap. viii. a med.) unde non potest esse in juvenibus nec secundum habitum, nec secundum actum . Sed prudentia gratuita causatur ex infusione divina : unde in pueris baptizatis nondum habentibus usum rationis est prudentia secundum habitum, sed non secundum actum ; sicut & in amentibus : in his autem qui jam habent usum rationis, est etiam secundum actum, quantum ad ea quæ sunt de necessitate salutis ; sed per exercitium meretur augmentum, quousque perficiatur, sicut & ceteræ virtutes . Unde & Apostolus dicit ad Hebr. v. 14. quod *perfectorum est solidus cibus, eorum qui pro consuetudine exercitatos habens sensus ad discretionem boni, & mali* .

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo quomodo per rationem ostendas, fuisse merito insinuatam a B. Gregorio, quod prudentia est in omnibus habentibus gratiam ; insinuat autem per hoc, quod ipse dicit 2. Mor. quod *ceteræ virtutes, nisi ea, quæ appetunt, prudenter agant, virtutes esse nequaquam possunt* . Ecce, quod neminem posse esse virtuosum innuit sine prudentia . Cum ergo omnis, qui habet Dei gratiam, sit virtuosus, ex prima secunda, quæst. 112. art. 3. 4. patet aperte, quod per illud dictum B. Gregorius dedit intelligere, quod existens in gratia necessario habet prudentiam . Secundo vides &c.

A R-

(1) Ex Ethicorum 6. cap. 6. in antiquis, vel in græco-latinis 8.

(2) Cum explicat mystice cur filii Job in domo primogeniti epulentur, ut cap. 33. in pristinis Exemplaribus unde prius hic indicabatur ad marginem, sed 25. in modernis.

(3) Ubi *unctio* Spiritum sanctum significat : Unde ibidem Augustinus Tract. 3. *Unctio Spiritus* (in-

quit) *ipse Spiritus-sanctus est, cujus sacramentum est in unctione visibili: Hanc unctionem qui habent, dicis opus non esse illis ut doceantur, quia ipsa unctio docet: Plenius autem Beda: Procurate ut Spiritus-sancti gratiam quam in baptismo consecuti estis, integram in corde vestro & corpore servetis; ut docente vos interiori Dei Spiritu, minus indigeatis extrinsecus hominum institutione doceri, &c.*

A R T I C U L U S XV. 272

Utrum prudentia insit nobis a natura.

III. dist. XXIII. quæst. II. art. 2. fin. & ver. quæst. XVIII. art. 7. ad 7.

AD decimumquintum sic proceditur. Videtur quod prudentia insit nobis a natura. Dicit enim Philosophus in VI. Eth. (cap. XI.) quod ea quæ pertinent ad prudentiam, naturalia videtur esse, scilicet syne- sis, gnome, & hujusmodi (1) non autem ea quæ pertinent ad sapientiam speculativam. Sed eorum quæ sunt unius generis, eadem est originis ratio. Ergo etiam prudentia inest nobis a natura.

2. Præterea. Attatum variatio est secundum naturam. Sed prudentia consequitur ætates, secundum illud Job. XII. 12. *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.* Ergo prudentia est naturalis.

3. Præterea. Prudentia magis convenit naturæ humanæ quam naturæ brutorum animalium. Sed bruta animalia habent quasdam naturales prudentias, ut patet per Philosophum in VIII. de hist. animal. (cap. I. & Lib. IX. cap. v. & VI.) Ergo prudentia est naturalis.

Sed contra est quod Philosophus dicit in II. Ethic. (cap. I.) (2) quod *virtus intellectualis ut plurimum ex doctrina habet & generationem, & augmentum: ideo experimento indiget, & tempore.* Sed prudentia est virtus intellectualis, ut supra habitum est (art. 4. hu. quæst.) Ergo prudentia non inest nobis a natura, sed ex doctrina & experimento.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex præmissis patet (art. 2. & 3. hu. quæst.) prudentia includit cognitionem & universalium, & singularium operabilium, ad quæ prudens universalia principia applicat.

Quantum ergo ad universalium cognitio-

nem, eadem ratio est de prudentia, & scientia speculativa: quia utriusque prima principia universalialia sunt naturaliter nota, ut ex supra dictis patet (art. 6. hu. quæst.) nisi quod principia communia prudentiæ sunt magis connaturalia homini. Ut enim Philosophus dicit in X. Eth. (3) *vita que est secundum speculationem, est melior quam que est secundum hominem.* Sed alia principia universalialia posteriora, sive sint rationis speculativæ, sive practicæ, non habentur per naturam, sed per inventionem secundum viam experimenti, vel per disciplinam.

Quantum autem ad particularem cognitionem eorum circa quæ operatio consistit, est iterum distinguendum: quia operatio consistit circa aliquid vel sicut circa finem, vel sicut circa ea quæ sunt ad finem. Fines autem recti humanæ vitæ sunt determinati: & ideo potest esse naturalis inclinatio respectu horum finium, sicut supra dictum est (1. 2. quæst. LXIII. art. 1. & 2.) quod quidam habent ex naturali dispositione quasdam virtutes, quibus inclinantur ad rectos fines; & per consequens etiam habent naturaliter rectum iudicium de hujusmodi finibus.

Sed ea quæ sunt ad finem in rebus humanis non sunt determinata, sed multipliciter diversificantur secundum diversitatem personarum, & negotiorum. Unde quia inclinatio naturæ semper est ad aliquid determinatum, talis cognitio non potest homini inesse naturaliter; licet ex naturali dispositione unus sit aptior ad hujusmodi discernenda quam alius, sicut etiam accidit circa conclusiones speculativarum scientiarum. Quia ergo prudentia non est circa fines, sed circa ea quæ sunt ad finem, ut supra habitum est (art. 6. hu. quæst.) ideo prudentia non est naturalis.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus ibi loquitur de pertinentibus ad prudentiam, secundum quod ordinatur ad fines. Unde supra præmiserat (ibid.), quod *principia sunt ejus quod est cuius gratia, id est finis: & propter hoc non facit inter ea men-*

C 2 tio-

(1) De quibus nominatim agitur quæst. sequenti cum prudentiæ partes assignabuntur, & vocabula illa syne sis, gnome vel similia græca ibi referenda, explicabuntur ad calcem.

(2) Statim ab initio libri, ubi etiam propterea moralem appellari virtutem notat quod non nisi per consuetudinem acquiratur, ex græco *δὸς* parva (inquit) mutatione facta vocis *δὸς* quæ significat mo- rem unde virtus moralis appellatur.

(3) Ex cap. 7. græco-lat. colligitur, vel in anti-

quis II. & apud S. Thomam lect. II. *Intellectus operatio (inquit) cum sit contemplativa, est perfecta hominis felicitas; præsertim ubi vita longitudinem consequuta est plenam & perfectam, quia nihil eorum quæ ad felicitatem spectant, imperfectum est: Ac talis quidem vita præstantior est quam ut homini conveniat: (ἀριστερὴ, κατ' ἀνθρώπου) quod sicut hic vetus Interpretes reddit, melior quam secundum hominem. Non enim ut est homo, sic vivet, sed quatenus divinum quiddam in eo est, &c.*

tionem de eubulia, (1) quæ est consiliativa eorum quæ sunt ad finem.

Ad secundum dicendum, quod prudentia magis est in senibus, non solum propter naturalem dispositionem quietantem motum passionum sensibilem, sed etiam propter experientiam longi temporis. (2)

Ad tertium dicendum, quod etiam in brutis animalibus sunt determinatæ viz perveniendi ad finem: unde videmus quod omnia animalia ejusdem speciei similiter operantur. Sed hoc non potest esse in homine propter rationem ejus, quæ cum sit cognoscitiva universalium, ad infinita singularia se extendit.

A P P E N D I X.

EK articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito infortunatum a scripturis, & philosopho fuisse, quod prudentia non est nobis a natura: infortunatum autem per dictum Job duodecimo, *in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia*. Si enim nobis inesset prudentia a natura, tunc esset tam in juvenibus, quam in senioribus: quoniam juvenes sunt in natura pares senibus. Non ergo oportuisset ad differentiam juvenum dicere: quod in antiquis, seu in multo tempore, est prudentia: per tale igitur dictum intelligi datur, quod prudentia non est naturalis, idest non inest nobis a natura: item per hoc, quod 3. Reg. 12. narratur, consilium seniorum Roboam Regi datum fuisse bonum, consilium autem juvenum fuisse malum, & intantum, ut Rex ipse sequendo consilium juvenum postposito illo seniorum imprudentissime fecerit, regni amissione inde secuta testante: per hoc ergo, quod experimento scriptura hæc docet, in antiquis esse prudentiam, non in juvenibus, attenda longitudine temporis, docet simul: quod prudentia non inest nobis a natura. Discurre, ut supra, Job duodecimo; item a philosopho per hoc, quod dicit *secundo Ethicorum*, quod *virtus intellectualis*, &c. ut in *argumento contrar.*

explicatur. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene consideratis, & applicatis declaretur, &c.

A R T I C U L U S XVI. 273

Utrum prudentia possit amitti per oblivionem.

I. 2. *quest.* lxxx. *art.* 1. *corp.* & *ver. quest.* xviii. *art.* 7. *ad* 6.

AD decimum sextum sic proceditur. Videtur quod prudentia possit amitti per oblivionem. Scientia enim, cum sit necessarium, est certior quam prudentia, quæ est contingentium operabilium. Sed scientia amittitur per oblivionem. Ergo multo magis prudentia.

2. Præterea. Sicut Philosophus dicit in II. Ethic. (3) *virtus ex eisdem generatur, & corrumpitur contrario modo factis*. Sed ad generationem prudentiæ necessarium est experientium, quod fit ex multis memoriis, ut dicitur in princ. Metaphysic. Ergo cum oblivio memoriæ opponatur, videtur quod prudentia per oblivionem possit amitti.

3. Præterea. Prudentia non est sine cognitione universalium. Sed universalium cognitio potest per oblivionem amitti. Ergo & prudentia.

Sed contra est quod Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. v. in fi.) quod *oblivio est artis, & non prudentia*.

Respondeo dicendum, quod oblivio respicit cognitionem tantum: & ideo per oblivionem potest aliquis artem totaliter perdere, & similiter scientiam, quæ in ratione consistunt. Sed prudentia non consistit in sola cognitione, sed etiam in appetitu; quia, ut dictum est (art. 8. hu. quæst.) principalis ejus actus est præcipere, quod est applicare cognitionem habitam ad appetendum, & operandum. Et ideo prudentia non directe tollitur per oblivionem; sed magis corrumpitur per passiones: dicit enim Philosophus in VI. Ethic.

(1) Quæ juxta græcæ vocis propriam notionem idem est ac *bona consiliatio* (*eubulia* .)

(2) Quo sensu Gregorius ad supradicta verba lib. 11. Moral. cap. 4. *Illæ in sapientia radice solidata sunt* (inquit) *quæ per vivendi usum etiam absumpto experimento convalescunt*.

(3) Partim cap. 1. quantum ad primam appendicem, quod *per eadem omnis virtus & acquiritur & corrumpitur*: Partim cap. vel 2. græco-latino vel 3.

quod utrumque paulo aliter; nempe quod *ex eisdem virtus augetur & corrumpitur, non similiter factis*, idest non eodem se habentibus modo &c. Sequens autem appendix tum ex cap. 5. græco-latino colligitur tum ex cap. 4. in antiquis & apud S. Thomam lect. 4. ubi hoc de opinione indicare videtur, sed perinde est, cum in opinione ipsa versari artem paulo ante indicet.

Ethic. (1) quod *delectabile*, & *triste* *pervertit æstimationem prudentiæ*. Unde Dan. xlii. 56. dicitur: *Species deceptis se, & concupiscentia subvertis cor tuum*: & Exod. xxiii. 8. dicitur: *Ne accipias munera, quæ excæcans estiam prudentes*.

Oblivio tamen potest impedire prudentiam, in quantum procedit ad præcipiendum ex aliqua cognitione, quæ per oblivionem tolli potest.

Ad primum ergo dicendum, quod scientia est in sola ratione: unde de ea est alia ratio, ut supra dictum est (in corp. & 1. 2. quæst. lxxxiii. art. 1.)

Ad secundum dicendum, quod experientia prudentiæ non acquiritur ex sola memoria, sed ex exercitio recte præcipiendi.

Ad tertium dicendum, quod prudentia principaliter consistit non in cognitione universalium, sed in applicatione ad opera, ut dictum est (in cor. & art. 3. hu. quæst.) Et ideo oblivio universalis cognitionis non corrumpit id quod est principale in prudentia, sed aliquod impedimentum ei affert, (3) ut dictum est (in corp. art.)

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & philosopho, quod prudentia non amittitur per oblivionem, sed per passiones; insinuat autem per dictum illud 6. Ethicorum; *Oblivio est artis, & non prudentiæ*; insinuat & Dan. 13. de senibus illis scriptura narrante imprudentiam maximam, in factu Susannæ; patet enim, quod illi senes, tum propter longitudinem temporis in officio iudicandi, tum propter actuale exercitium illo anno sibiipsis incumbens, non erant obliviosi prudentiæ servari debitz: & ex consequenti patet, quod per oblivionem eorum prudentia non fuit amissa, sed propter aliquid aliud. Quid autem fuerit illud aliud, explicat ibi Daniel, quod fuit passio: idem apparet 1. Reg. 8. per hoc, quod ibi narratur, filios Samuelis amisisse prudentiam in iudican-

do: probabilissimum autem est, quod non erant obliviosi prudentiæ, qualiter scilicet servanda esset, tum propter exercitium officii iudicandi, tum propter patris viventis adhuc instructionem quasi continuam, & consequenter, quod non propter oblivionem, sed propter aliud amisserunt prudentiam. Quid autem fuerit illud aliud, explicatur ibi: quod fuit passio avaritiæ. Secundo vides: quomodo &c.

Q U Æ S T I O XLVIII.

De partibus prudentiæ.

DEinde considerandum est de partibus prudentiæ: & circa hoc quærentur quatuor. Primo quæ sint partes prudentiæ; secundo de partibus quasi integralibus ejus; tertio de partibus subjectivis ejus; quarto de partibus potentialibus.

ARTICULUS UNICUS. 274

Utrum convenienter assignentur tres partes prudentiæ.

Inf. quæst. xlix. & III. dist. xxxiii. quæst. lxxiii. art. 1.

AD primum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter assignentur tres partes prudentiæ. Tullius enim in II. Rethor. (scil. de invent. aliquant. ante fi.) ponit tres partes prudentiæ scilicet *memoriam, intelligentiam, & providentiam*. Macrobius autem (Lib. I. in somn. Scip. cap. viii. cl. med.) secundum sententiam Plotini attribuit prudentiæ sex, scilicet *rationem, intellectum, circumspersionem, providentiam, docilitatem, & cautionem*. Aristoteles autem in VI. Ethic. (3) dicit, ad prudentiam pertinere *eubuliam, synesim, & gnomen*. Facit etiam mentionem circa prudentiam de *eustochia, & solertia, sensu, & intellectu*. Quidam autem alius Philosophus Græcus (Andronicus) (4) dicit, quod ad prudentiam decem pertinent scilicet *eubulia, soler-*

(1) Cap. jam proxime notato, ubi non qualemcumque vel de quibuscumque objectis æstimationem corrumpi per tristitia vel delectabilia notat, sed eam tantum quæ de practicis habet iudicare; qualis ad prudentiam spectat.

(2) Hinc fabula Palladis Diomedis nebulam quamdam abstergentis ut ab iniquo æquum discernere a discerneret possit: Quam de curatione græcarum affectionum lib. 1. Theodoretus refert & in præsentem

sensum accommodat.

(3) Ut cap. 10. & 11. græco-lat. videre est, vel cap. 8. in antiquis & apud S. Thomam lect 8.

(4) Quem jam in Sententiis expressimus, ubi & Philosophum quendam Græcum appellat ut hic S. Thomas: Expresse autem Andronicum in hac eadem parte quæst. 128. ubi partes fortitudinis enumerat; non sub nomine Philosophi Græci ut hic.

solertia, providentia, regnativa, militaris, politica, œconomica, dialectica, rethorica, & physica. Ergo videtur quod vel una assignatio fit superflua, vel alia diminuta.

2. Præterea. Prudentia dividitur contra scientiam. Sed politica, œconomica, dialectica, rethorica, physica sunt quædam scientiæ. Non ergo sunt partes prudentiæ.

3. Præterea. Partes non excedunt totum. Sed memoria intellectiva, vel intelligentia, ratio, sensus, & docilitas non solum pertinent ad prudentiam, sed etiam ad omnes habitus cognoscitivos. Ergo non debent poni partes prudentiæ.

4. Præterea. Sicut consiliari, & judicare, & præcipere sunt actus rationis practicæ; ita etiam uti, sicut supra habitum est (1. 2. quæst. xvi. art. 1.) Sicut ergo eubulia adjungitur prudentiæ, quæ pertinet ad consilium, & synesis, & gnome, quæ pertinent ad iudicium; ita etiam debuit poni aliquid pertinens ad usum.

5. Præterea. Sollicitudo ad prudentiam pertinet, sicut supra dictum est (1) Ergo etiam inter partes prudentiæ sollicitudo poni debuit.

Respondeo dicendum, quod triplex est pars; scilicet integralis, ut paries, tectum, & fundamentum sunt partes domus: subjectiva, sicut bos, & leo sunt partes animalis; & potentialis, sicut nutritivum, & sensitivum, sunt partes animæ. Tribus ergo modis possunt assignari partes alicui virtuti. Uno modo ad similitudinem partium integralium; ut scilicet illa dicantur esse partes virtutis alicujus quæ necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis illius. Et sic ex omnibus enumeratis possunt accipi octo partes prudentiæ, scilicet sex quas enumerat Macrobius; quibus addenda est septima, scilicet *memoria*, quam ponit Tullius, & *eustochia*, sive *solertia*, (2) quam ponit Aristoteles (locis cit. in arg. 1.) nam sensus prudentiæ etiam *intellectus* dicitur. Unde Philosophus dicit in VI. Ethic.

(cap. xi. cir. med.) *Horum ergo oportet habere sensum, hic autem est intellectus*. Quorum octo quinque pertinent ad prudentiam, secundum id quod est cognoscitiva, scilicet *memoria, ratio, intellectus, docilitas, & solertia*; tria vero alia pertinent ad eam, secundum quod est præceptiva, applicando cognitionem ad opus, scilicet *providentia, circumspectio, & cautio*. Quorum diversitatis ratio patet ex hoc quod circa cognitionem tria sunt consideranda. Primo quidem ipsa cognitio, quæ si sit præteritorum, est *memoria*; si autem præsentium, sive contingentium, sive necessariorum, vocatur *intellectus*, sive *intelligentia*. Secundo ipsa cognitionis acquisitio, quæ fit vel per disciplinam, & ad hoc pertinet *docilitas*; vel per inventionem, & ad hoc pertinet *eustochia*, quæ est bona conjecturatio: hujus autem pars, ut dicitur in VI. Ethic. (3) est *solertia*, quæ est velox conjecturatio mediæ, ut dicitur I. Poster. (tex. ult.). Tertio considerandus est usus cognitionis, secundum scilicet quod ex cognitio aliquis procedit ad alia cognoscenda, vel judicanda: & hoc pertinet ad *rationem*. Ratio autem ad hoc quod recte præcipiat, tria debet habere. Primo quidem ut ordinet aliquid accommodum ad finem; & hoc pertinet ad *providentiam*: secundo ut attendat circumstantias negotii; quod pertinet ad *circumspersionem*: tertio ut vitet impedimenta: quod pertinet ad *cautionem*.

Partes autem subjectivæ virtutis dicuntur species ejus diversæ. Et hoc modo partes prudentiæ, secundum quod proprie sumitur, sunt prudentia per quam aliquis regit seipsum: & prudentia per quam aliquis regit multitudinem: quæ differunt specie, ut dictum est (quæst. xlvii. art. 11.) (4) Et iterum prudentia quæ est multitudinis regitiva, dividitur in diversas species, secundum diversas species multitudinis. Est enim quædam multitudo adunata ad aliquod speciale negotium: (5) sicut

(1) In hac eadem parte quæst. 47. art. 9. qui expresse hoc tractat & concludit. Proinde argumentum *Sed contra*, quod ibidem ponitur, potest huc applicari ad hujus quintæ objectionis probationem confirmandam. Pro hujus autem loci argumento *Sed contra*, quod hic & passim deest, potest assumi auctoritas Aristotelis tres illas partes assignantis.

(2) Ex græco *ἄσυχια* veluti *bona conjecturatio*, qualis ad solertiam spectat: Sic autem eam ponit Aristoteles ubi supra cap. 10. græco-latin. sexti Ethicorum vel cap. 8. in antiquis & apud S. Thomam lect. 8. Sequens autem appendix ex cap. 12. græco-lat. de-

sumpta est, vel in antiquis 9. & apud S. Thomam lect. 9.

(3) Cap. jam notato, ubi appellat *ἀγχινοῖα*. Explicat autem lib. 1. Posteriorum prope finem *ἄσυχια ἢ ἀσικτῆρ χερῶ* quasi dicat *bona conjecturatio in tempore imperceptibili occurrens*; quod idem est ac ex veteri versione *velox conjecturatio*, &c.

(4) Ubi hoc ex professo quæritur & tractatur.

(5) Quod geritur ad tempus tantum, non autem per se totam vitam respicit, sicut aliud sequens: Quamvis & per accidens ad ipsam totam extendi possit, si quis a militia nolit abstinere.

sicut exercitus congregatur ad pugnandum; cuius regitiva est *prudencia militaris*. Quædam vero multitudo est adunata ad totam vitam, sicut multitudo unius domus, vel familiar; cuius regitiva est *prudencia æconomica*: & etiam multitudo unius civitatis, vel regni; cuius quidem regula directiva est in Principe *regnativa*, in subditis autem *politica* simpliciter dicta.

Si vero prudentia sumatur large, secundum quod includit etiam scientiam speculativam, ut supra dictum est (1) tunc etiam partes ejus ponuntur *dialectica*, *retorica*, & *physica*, secundum tres modos procedendi in scientiis: quorum unus est per demonstrationem ad scientiam cauendam; quod pertinet ad physicam, ut sub physica intelligantur omnes scientiæ demonstrativæ: alius modus est ex probabilibus ad opinionem faciendam; quod pertinet ad dialecticam: tertius modus est ex quibusdam conjecturis ad suspicionem inducendam, vel ad aliquammodo persuadendum; quod pertinet ad rhetoricam (2). Potest tamen dici, quod hæc tria pertinent ad prudentiam etiam proprie dictam, quæ ratiocinatur interdum quidem ex necessariis, interdum ex probabilibus, interdum autem ex quibusdam conjecturis.

Partes autem potentiales alicujus virtutis dicuntur virtutes adjunctæ, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus, vel materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis. Et secundum hoc ponuntur partes prudentiæ *eubulia*, quæ est circa consilium; *synesis*; quæ est circa iudicium eorum quæ secundum regulas communes sunt: & *gnome*, quæ est circa iudicium eorum in quibus oportet quandoque a communi lege recedere: *prudencia* vero est circa principalem actum, qui est præcipere.

Ad primum ergo dicendum, quod diversæ assignationes differunt, secundum quod diversa genera partium ponuntur, vel secundum quod sub una parte unius assignationis includuntur multæ partes alterius assignatio-

nis; sicut Tullius sub providentia includit *cautionem*, & *circumspectionem*; sub intelligentia autem *rationem*, *docilitatem*, & *foertiam*.

Ad secundum dicendum, quod æconomica, & politica non accipiuntur hic, secundum quod sunt scientiæ, sed secundum quod sunt prudentiæ quædam. De aliis autem tribus patet responsio ex dictis (in corp. ar.)

Ad tertium dicendum, quod omnia illa ponuntur partes prudentiæ, non secundum suam communitatem, sed secundum quod se habent ad ea quæ pertinent ad prudentiam.

Ad quartum dicendum, quod recte præcipere, & ratione uti semper se concomitantur: quia ad præceptum rationis sequitur obedientia inferiorum virium, quæ pertinent ad usum.

Ad quintum dicendum, quod sollicitudo includitur in ratione providentiæ.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, & in recto sensu intelligas, merito fuisse insinuata a scripturis, &c. illa, quæ dicuntur in appendicibus per ordinem incipiendo ab ar. 1. q. 49. usque ad ar. 4. q. 51. Illucisque enim tractantur singillatim ea, quæ in præfati ar. summam tradita sunt. Secundo vides: quomodo &c.

Q U Æ S T I O XLIX.

De singulis prudentiæ partibus quasi integralibus,

In octo articulos divisa.

DEinde considerandum est de singulis prudentiæ partibus quasi integralibus: & circa hoc queruntur octo.

Primo de memoria.

Secundo de intellectu, vel intelligentia.

Tertio de docilitate.

Quar-

(1) Eadem quæ jam supra indicata est 47. quæst. art. 1. ad 2. ut prius indicabatur ad marginem; sive potius art. 16. ad 3. ut melius reponi debet.

(2) Non quod etiam aliquando Physica probabilibus, Dialectica necessariis, & Rethorica quoque ipsa in suum finem uti non possit: Sed quod propria singularum ratio per se sic ab aliis distinguatur. Dialectica porro non est intelligenda illa *docens*, quæ non minus necessariis principiis nititur suo modo quam scientiæ omnes, nec nisi per aliquas demonstrationes

acquiri potest; sed potius Dialectica *utens* quæ in singulis rebus probabiliter materiam suggerit differendi: Vel intelligi debet non illa pars Dialecticæ scientificæ quæ regulas etiam demonstrationis præbet, sed illa tantum quæ regulas generaliter argumentandi tradit, & ex probabilibus concludendi; Unde *dialecticum syllogismum* appellat passim Philosophus eodem sensu quo *probabilem*, & propositionem *dialecticam* vel *problema dialecticum* eodem sensu quo quæstionem probabiliter & ex utraque parte discceptandam.

Quarto de solertia .
 Quinto de ratione .
 Sexto de providentia .
 Septimo de circumspectione .
 Octavo de cautione .

A R T I C U L U S I. 275

Utrum memoria sit pars prudentiæ .

*Sup. quæst. xliii. & III. dist. xxxiii.
 quæst. iiii. art. 1. quæst. 1.*

AD primum sic proceditur. Videtur quod memoria non sit pars prudentiæ . Memoria enim , ut dicit Philosophus (Lib. de mem. & reminisc. cap. 1.) (1) est in parte animæ sensitiva . Prudentia autem est in ratiionativa , ut patet in VI. Eth. (cap. v.) Ergo memoria non est pars prudentiæ .

2. Præterea . Prudentia per exercitium acquiritur , & perficitur . Sed memoria inest nobis a natura . Ergo memoria non est pars prudentiæ .

3. Præterea . Memoria est præteritorum , prudentia autem est futurorum operabilium , de quibus est consilium , ut dicitur in VI. Ethic. Ergo memoria non est pars prudentiæ .

Sed contra est quod Tullius in II. Reth. (sc. de invent. aliquant. ante fi.) ponit memoriam inter partes prudentiæ .
 Respondeo dicendum , quod prudentia est circa contingentia operabilia , sicut dictum est (quæst. xlvi. art. 2.) (2) In his autem non potest homo dirigi per ea quæ sunt simpliciter , & ex necessitate vera , sed ex his quæ ut in pluribus accident . Oportet enim principia conclusionibus esse proportionata , & *ex talibus talia concludere* , ut dicitur in VI. Ethicor. (3) Quid autem in pluribus sit verum , oportet per experimentum considerare . Unde & in II. Ethic. (in princ.) Philosophus dicit , quod *virtus intellectuales habet generationem , & augmen-*

tum ex experimento , & tempore . Experimentum autem est ex pluribus memoriis , ut patet in I. Met. (cap. 1.) unde consequens est quod ad prudentiam requiritur plurium memoriam habere .

Unde convenienter memoria ponitur pars prudentiæ .

Ad primum ergo dicendum , quod , sicut dictum est (quæst. xlvi. art. 3.) prudentia applicat universalem cognitionem ad particularia , quorum est sensus : unde multa quæ pertinent ad partem sensitivam , requiruntur ad prudentiam , inter quæ est memoria .

Ad secundum dicendum , quod sicut prudentia aptitudinem quidem habet ex natura , sed ejus complementum est ex exercitio , vel gratia ; ita etiam , ut Tullius dicit in sua Reth. (4) memoria non solum a natura perficitur , sed etiam habet plurimum artis , & industriæ : & sunt quatuor per quæ homo proficit in bene memorando . Quorum primum est ut eorum quæ vult memorari , quasdam similitudines assumat convenientes , nec tamen omnino consuetas : quia ea quæ sunt inconsueta , magis miramur , & sic in eis animus magis , & vehementius detinetur : ex quo fit quod eorum quæ in pueritia vidimus , magis memoremur . Ideo autem necessaria est hujusmodi similitudinum , vel imaginum adinventio , quia intentiones simplices , & spirituales facilius ex animo elaborantur , nisi quibusdam similitudinibus corporalibus quasi alligentur : quia humana cognitio potentior est circa sensibilia : unde & memorativa (5) ponitur in parte sensitiva . Secundo oportet ut homo ea quæ memoriter vult tenere , sua consideratione ordinate disponat , ut ex uno memorato facile ad aliud procedatur . Unde Philosophus dicit in Lib. de memoria (cap. 11. a med.) *A locis videntur reminisci aliquando . Causa autem est , quia velociter ab alio in aliud veniunt* . Tercio oportet ut homo sollicitudinem apponat , & at-

(1) Sicut quod sequitur Eth. 6. cap. 5. græco-lat. vel in antiquis . indicatur : Ut & alia sequens appendix tum cap. 2. tum 7.

(2) Ubi queritur : *Utrum pertineat ad scientiam practicum* .

(3) Implicitè cap. 1. sed expressius 3. tum in græco-latinis , tum in antiquis : Appendix autem sequens ex initio ipso libri 2. Ethicorum sumpta est paulo aliter & plenius : *Intellectiva virtus ex doctrina ut plurimum & generationem & incrementum habet ;*

Unde & experientia & multo tempore indiget , &c.

(4) Sive lib. 3. Rethoricorum ad Herennium , quæ incerti authoris tamen putantur esse , vel a quibusdam Cornificio acribitur , ut inscriptio ipsa notat .

(5) Una ex quatuor internis potentis quæ sensitivæ interiores appellantur : Alloqui etiam est aliqua intellectiva memoria longè differens , quasi conservativa intelligibilium specierum ; de qua vulgare illud ex Philosopho mutuatum : *Tantum scimus quantum memoria tenemus* .

& affectum adhibeat ad ea quæ vult memorari : quia quanto aliquid magis fuerit impressum animo , tanto minus elabitur . Unde & Tullius dicit in sua Rethor. (Lib. III. ad Heren. verfus fi.) quod *solicitudo conservat integras simulacrorum figuras* . Quanto oportet quod ea frequenter meditemur quæ volumus memorari . Unde Philosophus dicit in Lib. de memoria (loc. sup. cit.) quod *meditationes memoriam salvant* : quia , ut in eodem Lib. (ibid.) dicitur , *consuetudo est quasi natura* . Unde quæ multoties intelligimus , cito reminiscimur , quasi naturali quodam ordine ab uno ad aliud procedentes .

Ad tertium dicendum , quod ex præteritis oportet nos quasi argumentum sumere de futuris : & ideo memoria præteritorum necessaria est ad bene consiliandum de futuris .

A P P E N D I X .

EX articulo habes primo : quomodo per rationem ostendas , merito insinuatam fuisse a scripturis , & Tullio ; quod memoria est pars prudentiæ . Tullius quidem 2. Reth. ponit memoriam inter partes prudentiæ , ut etiam q. 48. a. 1. ad 1. allegatum fuit . Insinuat & a lib. *Judith* per hoc , quod ibi c. 5. narratur , quod Achior prudenter de populo Judæorum locutus ad Holofernem ; & quod istam suam in consulendo prudentiam collegit ex memoriis præteritorum factorum , puta circa mare rubrum , circa manna , circa victorias contra Chanaanos , &c. Vide tu ibi . *Secundo* vides ; quomodo &c.

ARTICULUS II. 276

Utrum intellectus sit pars prudentiæ .

Sup. quest. XLVIII. & III. dist. XXXIII. quest. 111. art. 1. quest. 1.

AD secundum sic proceditur . Videtur quod intellectus non sit pars prudentiæ . Eorum enim quæ ex opposito dividuntur . *Summ. S. Th. Tom. VII.*

tur , unum non est pars alterius . Sed intellectus ponitur virtus intellectualis conditiva prudentiæ , ut patet in VI. Ethic. (1) Ergo intellectus non debet poni pars prudentiæ .

2. Præterea . Intellectus ponitur inter dona Spiritus sancti , & correspondet fidei , ut supra habitum est (quest. VIII. art. 2. & 8.) Sed prudentia est alia virtus a fide , ut per supra dicta patet (quest. IV. art. 5. & 1. 2. quest. LXII. art. 2.) Ergo intellectus non pertinet ad prudentiam .

3. Præterea . Prudentia est singularium operabilium , ut dicitur in VI. Ethicor. (cap. VII. & VIII.) Sed intellectus est universalium cognoscitivus , & immaterialium , ut patet in III. de Anima (tex. 38. & 39.) Ergo intellectus non est pars prudentiæ .

Sed contra est quod Tullius (Lib. II. de invent. aliquant. ante fi.) ponit *intelligentiam* partem prudentiæ , & Macrobius (Lib. I. in somn. Scip. cap. VIII. cir. med.) *intellectum* ; quod in idem redit .

Respondeo dicendum , quod intellectus non sumitur hic pro potentia intellectiva , sed prout importat quamdam rectam estimationem alicujus extremi principii , quod accipitur ut per se notum ; sicut & prima demonstrationum principia intelligere dicimur . Omnis autem deductio rationis ab aliquibus procedit , quæ accipiuntur ut prima . Unde oportet quod omnis processus rationis ab aliquo intellectu procedat . Quia ergo prudentia est recta ratio agibilium , ideo necesse est quod totius processus prudentiæ ab intellectu derivetur .

Et propter hoc intellectus ponitur pars prudentiæ .

Ad primum ergo dicendum , quod ratio prudentiæ terminatur , sicut ad conclusionem quamdam , ad particulare operabile , ad quod applicat universalem cognitionem , ut ex dictis patet (quest. XLVII. art. 3. & 6.) Conclusio autem singularis syllogizatur (2) ex universali , & singulari propositione . Unde oportet quod ratio prudentiæ ex duplici intellectu procedat . Quorum unus est qui est cognoscitivus universalium ; quod pertinet ad intellectum ,

(1) Ex cap. 3. & ex cap. 6. græco-latino colligitur , vel 3. & 5. in antiquis , ubi virtutes intellectuales enumerantur ex professo . Appendix autem quæ subjungitur paulo infra cap. tum 8. græco-latino tum etiam 9. habetur , vel in antiquis partim 6. partim 7. & apud S. Thomam ibidem respective : Tullii quoque dictum ex lib. 2. de inventione rethorica & Macrobi lib. 1. super somnium Scipionis de-

sumi potest : Sic enim alter ut jam supra num. 260. *Partes ejus* (nimirum prudentiæ) *memoria , intelligentia , providentia* : Sed cap. 8. alter : *Providentia insunt ratio , intellectus , circumspectio , prudentia* &c.

(2) Sive syllogistice deducitur : Puta sic : *Omne bonum appetendum est : Hoc est bonum : Ergo appetendum est hoc* &c.

Etiam, qui ponitur virtus intellectualis, quae naturaliter nobis cognita sunt non solum universalia principia speculativa, sed etiam practica, sicut *nulli esse malefaciendum*, ut ex dictis patet (quæst. xlvii. art. 2. & 3.) Alius autem intellectus est, qui, ut dicitur in VI. Ethicor. (1) est cognoscitivus extremi, id est alicujus primi singularis, seu principii contingentis operabilis propositionis, scilicet minoris, quam oportet esse singularem in syllogismo prudentiæ, ut dictum est (quæst. xlvii. art. 3. & 6.) Hoc autem principium singulare est aliquis singularis finis, ut dicitur ibidem. Unde intellectus, qui ponitur pars prudentiæ, est quædam recta æstimatione de aliquo particulari fine.

Ad secundum dicendum, quod intellectus, qui ponitur donum Spiritus sancti, est quædam acuta perceptio divinorum, ut ex supra dictis patet (quæst. viii.) (2) Aliter autem ponitur intellectus pars prudentiæ, ut dictum est (in corp. art.)

Ad tertium dicendum, quod ipsa recta æstimatione de fine particulari, & *intellectus* dicitur, in quantum est alicujus principii, & *sensus*, in quantum est particularis. Et hoc est quod Philosophus dicit in VI. Ethicor. (3) *Horum, scilicet singularium, oportet habere sensum; hic autem est intellectus*. Non autem hoc est intelligendum de sensu particulari, quo cognoscimus propria sensibilia, sed de sensu interiori, quo de particulari judicamus.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse insinuatam a scripturis, Tullio, & Macrobio: quod intellectus est pars prudentiæ. De Tullio, & Macrobio patet in *argum. cont. & q. 48. arg. 1.* Insinuat & per hoc, quod *lib. Judicium 11.* narratur de Jephthe, quod ad filios Ammon locutus per nuncios prudenter ostendit eis, quod bella non justa indicebant sibi. Hæc vero prudentia, ut ex prædicto cap. habetur, derivata fuit ex intellectu & victoriarum a Deo Israelii donatarum contra multos Reges,

& civitatum, atque terrarum eorundem propter hoc ab Israel juste possessarum. Ex horum siquidem omnium intellectu procedens Jephthe, quasi universalem cognitionem ad finem particularem prudenter applicando, talem demum conclusionem, ut ibi textus habet, firmavit inquires. *Igitur non ego pecco in te, sed tu contra me male agis indicens mihi bella non justa. Secundo vides &c.*

A R T I C U L U S III. 277

Utrum docilitas debeat poni pars prudentiæ.

Sup. quæst. xlviii. art. uni. co. & III. dist. xxxiii. quæst. iii. art. 1.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod docilitas non debeat poni pars prudentiæ. Illud enim quod requiritur ad omnem virtutem intellectualem, non debet appropriari alicui earum. Sed docilitas necessaria est ad quamlibet virtutem intellectualem. Ergo non debet poni pars prudentiæ.

2. Præterea. Ea quæ ad virtutes humanas pertinent, sunt in nobis: (4) quia secundum ea quæ in nobis sunt, laudamur, vel vituperamur. Sed non est in potestate nostra ut dociles simus; sed hoc ex naturali dispositione quibusdam convenit. Ergo non est pars prudentiæ.

3. Præterea. Docilitas ad discipulum pertinet. Sed prudentia, cum sit præceptiva, videtur magis ad magistros pertinere, qui etiam præceptores dicuntur. Ergo docilitas non est pars prudentiæ.

Sed contra est quod Macrobius (Lib. I. in somn. Scip. cap. viii.) secundum sententiam Plotini (5) ponit *docilitatem* inter partes prudentiæ.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. præc. ad 1.) prudentia consistit circa particularia operabilia; in quibus cum sint quasi infinitæ diversitates, non possunt ab uno homine sufficienter omnia considera-

(1) Non sicut prius indicabatur ad marginem cap. 11. sed vel 12. græco-lat. vel in antiquis 9. & apud S. Thomam lect. 9.

(2) Velut ex articulo 1. & 2. prius indicabatur ad marginem, sed non minus ex quarto & adjunctis desumi potest, ubi hebetudini opponitur.

(3) Ubi supra cap. 12. græco-lat. vel in antiquis 9. pro quo & 11. prius notabatur.

(4) Vel sunt in potestate nostra seu arbitrio nostro

subiungunt, ex vulgata Græcorum phrasi; qua τὰ ἐν ἡμῖν sic usurpant; & hoc sentia hic sumi ex adjunctis manifestum est, non quod solum ut in subiecto fiat in nobis.

(5) Ut est in Manuscripto & Exemplari Duacensi, ex Macrobio textu qui sic habet: *Plotinus in vi Philosophia professorum cum Platone Princeps libro de virtutibus*, &c. Non ergo legi debet *Platonis*, ut alia Exemplaria passim legunt.

A P P E N D I X.

derari, nec per modicum tempus, sed per temporis diuturnitatem. Unde in his quæ ad prudentiam pertinent, maxime indiget homo ab alio erudiri, & præcipue ex senibus, qui sanum intellectum adepti sunt circa fines operabilium. Unde Philosophus dicit in VI. (1) Ethicor. *Oportet attendere expertorum, & seniorum, & prudentium indemonstrabilibus enumerationibus, & opinionibus, non minus quam demonstrationibus: propter experientiam enim vident principia.* Unde & Proverb. III. 5. dicitur: *Ne innitatis prudentia tua: & Eccli. VI. 36. dicitur: In multitudine presbyterorum (idest seniorum) (2) prudentium sta, & sapientia illorum ex corde conjungere.* Hoc autem pertinet ad docilitatem ut aliquis sit bene disciplinæ susceptivus.

Et ideo convenienter docilitas ponitur pars prudentiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod etsi docilitas utilis sit ad quamlibet virtutem intellectualem, præcipue tamen ad prudentiam pertinet, ratione iam dicta (in corp.)

Ad secundum dicendum, quod docilitas, sicut & alia quæ ad prudentiam pertinent, secundum aptitudinem quidem est a natura; sed ad ejus consummationem plurimum valet humanum studium, dum scilicet homo sollicitate, frequenter, & reverenter applicat animum suum documentis maiorum, non negligens ea propter ignaviam, nec contemnens propter superbiam.

Ad tertium dicendum, quod per prudentiam aliquis præcipit non solum aliis, sed etiam sibi ipsi; ut dictum est (quæst. XLVIII. art. 12. ad 3.) Unde etiam in subditis locum habet, ut supra dictum est (ibid.) ad quorum prudentiam pertinet docilitas: quamvis etiam ipsos majores oporteat dociles quantum ad aliqua esse: quia nullus in his quæ subsunt prudentiæ, sibi quantum ad omnia sufficit, ut dictum est (in cor. art.)

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a scripturis, & Macr. insinuat, quod docilitas est pars prudentiæ. De Macrobio quidem patet in arg. contr. & qu. 48. arg. 1. Insinuat autem a scripturis per hoc, quod, postquam dictum est Matth. 10. *Estote prudentes, sicut serpentes*, postea subditur, *dabitur vobis in illa hora, scilicet, dum fueritis ante Reges, & presides, quid loquamini.* Ecce prudentiæ annectitur docilitas, de qua legis Joan. 6. *Erunt omnes docibiles Dei: quasi ex ipso ordine dicatur; quod docilitas pertinet ad prudentiam, tamquam pars consequens suum totum.* Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS IV. 278

Utrum solertia sit pars prudentia.

Sup. quæst. XLVIII. art. un. cor. & III. dist. XXXIII. quæst. III. art. 1. quæst. 5.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod solertia non sit pars prudentiæ. Solertia enim se habet ad facile inveniendi media in demonstrationibus, ut patet in I. Posteriorum (tex. ult.) Sed ratio prudentiæ non est demonstrativa, cum sit contingentium. Ergo ad prudentiam non pertinet solertia.

2. Præterea. Ad prudentiam pertinet bene consiliari, ut dicitur in VI. Ethic. (3) Sed in bene consiliando non habet locum solertia, quæ est *ὑπόχρησις* quædam, idest bona conjecturatio, quæ est sine ratione, & velox. Oportet autem consiliari tarde, ut dicitur in VI. Ethic. (cap. 12. cir. princ.) Ergo solertia non debet poni pars prudentiæ.

3. Præterea. Solertia, ut dictum est (quæst. præc.) est quædam bona conjecturatio. Sed conjecturis uti est proprium Rethorum. Ergo solertia magis pertinet ad rethoricam quam ad prudentiam.

D 2 Sed

(1) Ex 11. adhuc sicut supra cap. prius indicabatur ad marginem, sed ex cap. 12. græco vel in antiquis 9. desumptum est, & apud S. Thomam lect. 9.

(2) Juxta significatum græcæ vocis τῶν πρεσβυτέρων quæ seniores ut hic significat; etsi aliud modo ex Ecclesiæ usu non ad ætatem sed ad ministerii dignitatem pertinens dicit; ut suo loco notabitur in supplemento 3. partis, cum de sacris Ordinibus agatur: Annon & huc referri possit illud quod postulat Salo-

mon. 3. Reg. 3. vers. 9. *Dabis ergo servo tuo cor docile ut populum tuum judicare possit, & discernere inter bonum & malum &c.* Quasi cor prudens petat, ut & v. 12. indicatur.

(3) Et jam notatum supra ex professo, ac indicatus locus qu. 47. art. 1. Sicut etiam quod oportet consiliari tarde art. 9. questionis ejusdem relatum est, & *ευστοχία* nomen ex græco *ὑπόχρησις* quæst. 48. explicatum.

Sed contra est quod Isidorus dicit in Lib. X. Etymolog. (1) *Sollicitus dicitur, quasi solers, & citus*. Sed sollicitudo ad prudentiam pertinet, sicut supra dictum est (quæst. xlvi. art. 9.) Ergo & solertia.

Respondeo dicendum, quod prudentis est rectam æstimationem habere de operandis. Recta autem æstimatio, sive opinio acquiritur in operativis, sicut in speculativis, dupliciter: uno quidem modo per se inveniendo; alio modo ab alio addiscendo. Sicut autem docilitas ad hoc pertinet ut homo bene se habeat in acquirendo rectam opinionem ab alio; ita solertia ad hoc pertinet ut homo bene se habeat in acquirendo rectam æstimationem per seipsum; ita tamen ut solertia accipiatur pro eustochia, cujus est pars. Nam eustochia est bene conjecturativa de quibuscumque; solertia autem est *facilis, & prompta conjecturatio circa inventionem medii*, ut dicitur in I. Posterior. (2) Tamen ille Philosophus qui ponit solertiam partem prudentiæ, accipit eam communiter pro omni eustochia: unde dicit: *Solertia est habitus qui provenit ex repensino, inveniens quod congruit*. (quæst. præc. arg. 1.)

Ad primum ergo dicendum, quod solertia non solum se habet circa inventionem medii in demonstrativis, sed etiam in operativis; puta cum aliquis videns aliquos alicui amicos factos, conjecturando putat eos fuisse inimicos ejusdem, ut ibidem Philosophus dicit. Et hoc modo solertia pertinet ad prudentiam.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus unam rationem inducit in VI. Ethic. (3) ad ostendendum, quod eubulia, quæ est bene consiliativa, non est eustochia, cujus laus est in veloci consideratione ejus quod oportet. Potest autem aliquis esse bene consiliativus, etsi diutius consilietur, vel tardius: nec tamen propter hoc excluditur quin bona conjecturatio ad bene consiliandum valeat, & quandoque necessaria sit, quando scilicet ex improvise occurrit aliquid agendum. Et ideo solertia convenienter pars prudentiæ ponitur.

Ad tertium dicendum, quod rethorica etiam ratiocinatur circa operabilia: unde nihil prohibet idem ad rethoricam, & prudentiam pertinere.

Et tamen conjecturatio hic non sumitur solum, secundum quod pertinet ad conjecturas, quibus utuntur Rethores; sed secundum quod in quibuscumque conicere dicitur homo veritatem.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, Isidoro, & Philosopho; quod solertia est pars prudentiæ. Insinuat autem ab Isidoro per etymologiam hujus nominis sollicitus: ut recitatur in *arg. cont.* Dic ergo per omnia, ut ibid. Vide & q. 47. a. 9. scilicet in appendice illius articuli dicta posse etiam applicari ad hunc locum: & consequenter per articuli præsentis rationem, si recta fiat applicatio, ostendi, esse merito a tali, vel tali insinuata. Item per dictum Philosophi idem insinuat ad litteram expressam supra q. 48. art. 1. arg. 1. Item a Scripturis per hoc, quod in *lib. Judic.* 12. narratur prudentia ipsius Jephthe: quod, scilicet, veloci consilio adinvento (ecce solertia) tempore instantis quasi ex improvise belli, deprehendit quisnam esset suorum, vel inimicorum, id est, qui essent Galaaditæ, vel Ephratæi. Nam cito tamquam solers (nec enim tempus breve patiebatur moram) ad prædictam inventionem, accommodum conjecturavit medium, scilicet, diverfam prononciationem linguarum circa dictionem שבילת scibboleth, & שבוילת sibboleth: & inde prudens judicatus est. *Secundo* vides, quomodo &c.

A R T I C U L U S V. 279

Utrum ratio debeat poni pars prudentiæ.

Sup. quæst. xlvi. art. unio. & III. dist. xxxiii. quæst. III. art. 1. quæst. 4.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod ratio non debeat poni pars prudentiæ. Subjectum enim accidentis non est pars ejus. Sed prudentia est in ratione sicut in subjecto, ut

(1) Vel Originum lit. S. in dictione *Sollicitus*, ut & jam supra ex professo relatum qu. 47. art. 9. ubi quæsitum nominatim utrum sollicitudo pertineat ad prudentiam. *Solers* porro, sicut ibidem dicit Isidorus, *apud antiquos dicebatur qui erat omni arte bonus instructus*: Et huc Terentianum illud refert, *Adolescentem solerem dabo &c.*

(2) Jam & hoc supra ex capite ultimo notatum est, ubi conjecturationem promptam & velocem indicavimus græce dici *εὐδαιμονία* velut imperceptibili tempore.

(3) Ex cap. 10. & 11. græco-lat. colligitur, vel cap. 8. in antiquis & apud S. Thomam lect. 8.

ut dicitur in VI. Ethic. Ergo ratio non debet poni pars prudentiæ.

2. Præterea . Illud quod est multis commune, non debet alicujus eorum poni pars; vel si ponatur, debet poni pars ejus cui potissime convenit. Ratio autem necessaria est in omnibus virtutibus intellectualibus, & præcipue in sapientia, & scientia, quæ utuntur ratione demonstrativa. Ergo ratio non debet poni pars prudentiæ.

3. Præterea . Ratio non differt per essentialiam potentiam ab intellectu, ut prius habitum est (I. P. quæst. lxxxix. art. 8.) Si igitur intellectus ponitur pars prudentiæ, superfluum fuit addere rationem.

Sed contra est quod Macrobius (Lib. I. in somn. Scip. cap. viii.) secundum sententiam Plotini, (1) rationem numerat inter partes prudentiæ.

Respondeo dicendum, quod opus prudentis est esse bene consiliativum, ut dicitur in VI. Ethic. (cap. v.) Consilium autem est inquisitio quedam ex quibusdam ad alia procedens: hoc autem est opus rationis: unde ad prudentiam necessarium est quod homo sit bene ratiocinativus. Et quia ea quæ exiguntur ad perfectionem prudentiæ, dicuntur quasi integrales partes prudentiæ, inde est quod ratio inter partes prudentiæ connumerari debet.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio non sumitur hic pro ipsa potentia rationis, sed pro ejus bono usu.

Ad secundum dicendum, quod certitudo rationis est ex intellectu; sed necessitas rationis est ex defectu intellectus. Illa enim in quibus vis intellectiva plenarie viget, ratione non indigent, sed suo simplici intuitu veritatem comprehendunt, sicut Deus, & Angeli. Particularia autem operabilia, in quibus prudentia dirigit, recedunt præcipue a conditione intelligibilium, & tanto magis, quanto sunt minus certa, seu determinata. Ea enim quæ sunt artis, licet sint singularia, tamen sunt magis determinata, & certa: unde in pluribus eorum non est consilium propter certitudinem, ut dicitur in III. Ethic.

(2) Et ideo quamvis in quibusdam aliis virtutibus intellectualibus sit certior ratio quam in prudentia; tamen ad prudentiam maxime requiritur quod sit homo bene ratiocinativus, ut possit bene applicare universalia principia ad particularia, quæ sunt varia, & incerta.

Ad tertium dicendum, quod etsi intellectus & ratio non sint diversæ potentiæ, tamen denominantur ex diversis actibus. Intellectus enim nomen sumitur ab intima penetratione veritatis; nomen autem rationis ab inquisitione, & discursu. Et ideo utrumque ponitur pars prudentiæ, ut ex dictis patet (art. 2. hu. quæst. & quæst. xlvii. art. 1.)

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scriptura, & Macrobi. quod ratio est pars prudentiæ. De Macrobio patet in arg. contr. & q. 47. art. 1. arg. 1. Insinuat autem & ab apocryphis Eudræ (hæc est scriptura nondum in canone posita, secundum Concil. Trident. sess. 4.) lib. 3. c. 4. per hoc, quod ibi narratur magna prudentia Zorobabel; & ad hanc optimum rationis discursum intervenisse, ita, ut omnes rationem ipsam dicti prudentissimi ejus audientes, unanimiter conclamaverint: *Magna est veritas, & prævalet.* Secundo vides: quomodo ex iis bene pensatis &c.

A R T I C U L U S VI. 280

Utrum providentia debeat poni pars prudentiæ.

Sup. quæst. xlviii. art. un. corp. & 1. 2. quæst. xxii. art. 1. corp.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod providentia non debeat poni pars prudentiæ. Nihil enim est pars sui ipsius. Sed providentia videtur id esse quod prudentia: quia, ut Isidorus dicit in Lib. X. Etymol. (1) pru-

(1) Bene modo Plotini habent etiam ea Exemplaria quæ Platonis habebant supra pro Plotino: Sic vel oculatior fuit qui correxit, vel posterior cogitatio prudentior, ut Proverbium græcum docet. Jam notatum est autem ex Macrobio sic haberi. Esse quoque prudentis ut sit bene consiliativus, ex Ethicorum 6. indicatum est prius quæst. 47. art. 1. Sed quod consultatio vel consilium quedam inquisitio seu

quæstio sit, Ethicorum 3. lib. cap. 5. græco-lat. vel cap. 8. in antiquis habetur; & lib. 6. ubi sup. cap. 10. græco-latino vel 7. etiam in antiquis.

(2) Capite quidem 5. græco-lat. sed cap. 7. rursus in antiquis, ubi exemplum litterarum asertur quibus non interdicat consultatio vel deliberatio quomodo formandæ sint, quia determinatum & certum est.

(1) *prudens dicitur quasi porro videns* : & ex hoc etiam nomen providentiæ sumitur, ut Boetius dicit in Lib. V. de consolat. (profa vi. ante med.) Ergo providentia non est pars prudentiæ.

2. Præterea. Prudentia est solum practica. Sed providentia potest etiam esse speculativa : quia visio, ex qua sumitur nomen providentiæ, magis pertinet ad speculativam quam ad operativam. Ergo providentia non est pars prudentiæ.

3. Præterea. Principalis actus prudentiæ est præcipere ; secundarius autem est judicare & consiliari. Sed nihil horum videtur importari proprie per nomen providentiæ. Ergo providentia non est pars prudentiæ.

Sed contra est autoritas Tullii (Lib. II. de invent. aliquant. ante fi.) & Macrobbii (2) qui ponunt providentiam partem prudentiæ, ut ex supradictis patet (quæst. xlviii.)

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xlvii. art. 6. & 7.) prudentia proprie est circa ea quæ sunt ad finem ; & hoc ad ejus officium proprie pertinet ut ad finem debite ordinentur : & quamvis aliqua necessaria sint propter finem quæ subjiciuntur divini providentiæ ; humanæ tamen providentiæ non subjiciuntur nisi contingentia operabilia, quæ per hominem possunt fieri propter finem. Præterita autem ita necessitatem quamdam transeunt : quia impossibile est non esse quod factum est. Similiter etiam præsentia, inquantum hujusmodi, necessitatem quamdam habent : necesse est enim Socratem federe, dum fedet.

Unde consequens est quod contingentia futura, secundum quod sunt per hominem in finem humanæ vitæ ordinabilia, pertineant ad prudentiam. Utrumque autem horum importatur in nomine providentiæ : importat enim providentia respectum quemdam alicujus distantis, (*) ad quod ea quæ in præsentia occurrunt, ordinanda sunt. Unde provi-

dentia est pars prudentiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod quando-cumque multa requiruntur ad unum, necesse est unum eorum esse principale, ad quod omnia alia ordinantur. Unde in quolibet toto necesse est esse unam formalem partem, & prædominantem, a qua totum unitatem habet. Et secundum hoc providentia est principalior inter omnes partes prudentiæ : quia omnia alia quæ requiruntur ad prudentiam, ad hoc necessaria sunt ut aliquid recte ordinetur in finem. Et ideo nomen ipsius prudentiæ sumitur a providentia sicut a principaliori sua parte.

Ad secundum dicendum, quod speculatio est circa universalia, & circa necessaria ; quæ secundum se non sunt procul, cum sint ubique, & semper ; etsi sint procul quoad nos, inquantum ab eorum cognitione deficiamus. Unde providentia non proprie dicitur in speculativis, sed solum in practicis.

Ad tertium dicendum, quod in recta ordinatione ad finem, qui includitur in ratione providentiæ, importatur relictio consilii & judicii, & præcepti, sine quibus recta ordinatio ad finem esse non potest.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo : quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Tullio cum Macrobio, quod providentia est pars prudentiæ. Et quidem de Tullio, & Macrobio patet in *arg. co. & q. 47. a. 1. arg. 1.* Insinuat & a scripturis per hoc, quod *Gen. 27.* narratur, quod Rebecca, ut prudenter faceret, quod intendebat, ad hunc finem, scilicet ut filius suus Jacob consequeretur benedictionem ab Isaac patre ejus, multam providentiam adhibuit circa ipsum Jacob edocendum, vestiendum, pellibus cooperiendum, cibis patri gratissimis instruendum. Sed & providentiam magnam

(1) Vel Originum lit. P. in dictione *Prudens*, ut jam plenius annotatum & explicatum quæst. 47. art. 1. relatumque ibidem ad calcem quod hic ex Boetio indicatur ; *providentiam* nempe dici quod *porro* (idest procul) *quasi ab excelso culmine cuncta prospiciat*.

(2) De Tullio planum est qui sic supra (seu de inventione rethorica lib. 2. num. 160. *Prudentia est verum bonarum & malarum & utrarumque scientia: Partes ejus memoria, intelligentia, providentia*: Sed Macrobius paulo aliter ubi supra (seu lib. 1. super somnium Scipionis) *Est politica prudentia ad rationis normam qua cogitas & agis universa diri-*

gere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humanisque actibus (tamquam divinis arbitris) providere: Providentia insunt ratio, intellectus, circumspectio, prudentia, docilitas, cautio: Nisi aliter legendum est, ut infra notabitur : *Prudentia insunt ratio &c.* Inde colligi tamen satis aperte potest quod prudentiæ pars quædam sit providentia, si ad prudentiam pertinet providere actibus qui ab homine fiunt : Dicitur autem id facere *divis arbitris*, hoc est ex arbitrio vel præscripto divino, sive quasi Deum habendo præ oculis ut recte dirigantur.

(*) Ita optime *ms. passim*. Editi quos vidimus : ad ea quæ in præsentia occurrunt, & ordinanda sunt.

magnam ostendit faciendo decedere ipsum Jacob a patre jam benedictum ex partibus illis, donec requiesceret furor fratris ejus, scilicet Esau, & hoc, ut prudenter vitam sui filii prædilecti conservaret. *Secundo* vides, quomodo &c.

A R T I C U L U S VII. 281

Utrum circumspectio possit esse pars prudentiæ.

Sup. quæst. XLVIII. art. un. cõq. & III. dist. XXXII. quæst. III. art. I. quæst. 2.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod circumspectio non possit esse pars prudentiæ. Circumspectio enim videtur esse consideratio quædam eorum quæ circumstant. Hujusmodi autem sunt infinita, quæ non possunt comprehendi ratione, in qua est prudentia. Ergo circumspectio non debet poni pars prudentiæ.

2. Præterea. Circumstantiæ magis videntur pertinere ad virtutes morales quam ad prudentiam. Sed circumspectio nihil aliud esse videtur quam respectus circumstantiarum (1) Ergo circumspectio magis videtur ad morales pertinere virtutes quam ad prudentiam.

3. Præterea. Qui potest videre quæ procul sunt, multo magis potest videre quæ circa sunt. Sed per providentiam homo est potens prospicere quæ procul sunt. Ergo ipsa sufficit ad considerandum ea quæ circumstant. Non ergo oportuit præter providentiam ponere circumspectionem partem prudentiæ.

Sed contra est autoritas Macrobbi (Lib. I. in somn. Scip. cap. VIII.) ut supra dictum est (2).

Respondeo dicendum, quod ad prudentiam sicut dictum est (art. præc. & quæst. XLVII. art. 6. & 7.) præcipue pertinet recte ordinare aliquid in finem : quod quidem recte

non fit, nisi & finis bonus sit, & id quod ordinatur in finem, sit etiam bonum, & conveniens fini.

Sed quia prudentia, sicut dictum est (quæst. XLVII. art. 3.) est circa singularia operabilia, in quibus multa concurrunt, contingit aliquid secundum se consideratum esse bonum, & conveniens fini, quod tamen ex aliquibus concurrentibus redditur vel malum, vel non opportunum ad finem; sicut ostendere signa amoris alicui secundum se consideratum, videtur esse conveniens ad alliciendum ejus animum ad amorem; sed si contingat in animo illius superbia, vel suspicio adulationis, non erit hoc conveniens ad finem. Et ideo necessaria est circumspectio ad prudentiam, ut scilicet homo id quod ordinatur in finem, comparet etiam cum his quæ circumstant.

Ad primum ergo dicendum, quod licet ea quæ possunt circumstare, sint infinita; tamen ea quæ circumstant in acta, non sunt infinita; sed pauca quædam (3) sunt, quæ immutant judicium rationis in agendis.

Ad secundum dicendum, quod circumstantiæ pertinent ad prudentiam quidem, sicut ad determinandum (*) eas; ad virtutes autem morales, in quantum per circumstantiarum determinationem perficiuntur.

Ad tertium dicendum, quod sicut ad providentiam pertinet prospicere id quod est per se conveniens fini; ita ad circumspectionem pertinet considerare, an sit conveniens fini secundum ea quæ circumstant (4). Utrumque autem horum habet specialem difficultatem: & ideo utrumque eorum seorsum ponitur pars prudentiæ.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis, & a Macrobio insinuatam fuisse; quod circumspectio requiritur ad prudentiam. De Macrobio quidem patet in *arg. contr. & q. 47. a. I.*

(1) Ex ipsa vocabuli significatione quæ a circumspiciendo desumpta est, quasi undique illa considerando quæ ad aliquod negotium suscipiendum vel ad aliquem actum aggrediendum spectant.

(2) Quæst. 48. art. unico, ubi dicitur prudentiæ attribuire sex partes, *rationem, intellectum, circumspectionem, providentiam, docilitatem, cautionem*: Et si ex ejus libro 1. super somnium Scipionis annotavimus paulo alia ferie ordinari: Nisi textus immutatus est in modernis, & sic debeat legi: *Prudentiæ insunt ratio, intellectus, circumspectio, prudentia,*

docilitas, cautio; sicut planum est quod legerit omnino S. Thomas.

(3) Hoc versiculo comprehensa: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*, ut ex prolesso quoad singula suo loco explicatum est 1. 2. quæst. 7. art. 3.

(*) Ita cum *miss. edit. Rom. Al. eam.*

(4) Juxta significationem jam notatam, & Eccles. 14. vers. 21. insinuatam ubi *circumspectio Dei* appellatur.

a. 1. arg. 1. Insinuatur vero a scripturis per hoc, quod Deo & attribuitur prudentia Job 26. *Prudentia sua percussit superbum*: & simul assignatur circumspectio Eccl. 14. *Beatus vis*, &c. *in sensu cogitabis circumspeditionem Dei*. Ac si utraque auctoritates colligendo in unum dicatur: quod prudentia non est perfecta sine circumspeditione. Id, quod sub aliis verbis dicitur, circumspeditionem requiri necessario ad prudentiam. Ex divina autem prudentia, ut ab efficiente, exemplari, & fine, 1. q. 44. a. 1. 3. 4. derivatur omnis creaturarum prudentia: & consequenter ad omnem aliam prudentiam exigitur circumspectio. *Secundo vides: quomodo &c.*

A R T I C U L U S VIII. 282

Utrum cautio debeat poni pars prudentiæ.

Locis sup. ars. 7. inductis.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod cautio non debeat poni pars prudentiæ. In iis enim in quibus malum non potest esse, non est necessaria cautio. Sed *virtutibus nemo male utitur*, ut dicit Augustinus in Lib. II. de lib. arb. (cap. XIX. cir. princ.) (1) Ergo cautio non pertinet ad prudentiam, quæ est directiva virtutum.

2. Præterea. Eiusdem est providere bona, & cavere mala; sicut eiusdem artis est facere sanitatem, & curare ægrotudinem. Sed providere bona pertinet (*) ad providentiam. Ergo etiam cavere mala. Non ergo cautio debet poni pars alia prudentiæ a providentia.

3. Præterea. Nullus prudens conatur ad impossibile. Sed nullus potest præcavere omnia mala quæ possunt contingere. Ergo cautio non pertinet ad prudentiam.

Sed contra est quod Apostolus dicit ad Eph. v. 15. *Videte quomodo caute ambuletis*.

Respondeo dicendum, quod ea circa quæ est prudentia, sunt contingencia operabilia; in quibus sicut verum potest admisceri falso, ita & malum bono, propter multiformitatem huiusmodi operabilium, in quibus bona plerumque impediuntur a malis, & mala habent speciem boni.

Et ideo necessaria est cautio ad prudentiam, ut sic accipiantur bona quod vitentur mala,

Ad primum ergo dicendum, quod cautio non est necessaria in moralibus actibus ut aliquis sibi caveat ab actibus virtutum, sed ut sibi caveat ab eis, per quæ actus virtutum impediri possunt.

Ad secundum dicendum, quod opposita mala cavere eiusdem rationis est, & profecti bona; sed vitare aliqua impedimenta extrinseca, hoc pertinet ad aliam rationem: & ideo cautio distinguitur a providentia; quamvis utrumque pertineat ad unam virtutem prudentiæ.

Ad tertium dicendum, quod malorum quæ homini vitanda occurrunt, quædam sunt quæ ut in pluribus accidere solent; & talia comprehendi ratione possunt: & contra hæc ordinatur cautio, ut totaliter vitentur, vel ut minus noceant. Quædam vero sunt quæ ut in paucioribus, & casualiter accidunt: & hæc, cum sint infinita, (2) ratione comprehendi non possunt; nec homo sufficit ea præcavere.

Quamvis per officium prudentiæ homo contra omnes fortunæ insultus se disponere possit, ut minus ledatur (3).

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a,

(1) Ubi proinde probat eas esse magna bona: *Virtutes (inquit) quibus recte vivitur, magna bona sunt: Species autem quorumlibet corporum sine quibus recte vivi potest, minima bona sunt: Potentia autem anima sine quibus recte vivi non potest, media bona sunt. Virtutibus nemo male utitur: Ceteris autem bonis (ideest mediis & minimis) non solum bene sed etiam male quisque uti potest: Es ideo virtute nemo male utitur, quia opus virtutis est bonus usus istorum quibus etiam non bene uti possumus: Nemo autem bene utendo male utitur, &c.* Hinc distinctio illa frequens quod virtute nemo male utitur *ut principio usus*; quamvis eadem ut objecto interdum uti male possit quando superbit

de virtute: Unde ad hoc vitandum cautione indiget ut hic.

(*) Ita ex mss. cum Garcia editi passim. Edit. Rom. cum cod. Alcan. ad prudentiam:

(2) Seu contingere infinitis & indeterminatis modis possint.

(3) Hinc S. Prosper lib. 3. de vita contemplativa cap. 29. *Cognitio rerum qua de prudentia fonte confertur Spirituales a carnalibus vitiis defecatos illustrat, ut prudentes ac sapientes fiant, imminencia mala prospiciant simul & caveant; nec putent ulla esse mala nisi qua malos, efficiant; inser fallentia & solida bona discernant &c.*

se a scripturis; & a Macrobio, quod cautio est pars prudentiæ. Et de Macrobio quidem patet, q. 47. a. 1. arg. 1. A scripturis vero insinuat per hoc, quod dicitur ad Eph. 5. *Videe quomodo cause ambuletis; quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes.* Ac si aperte dixerit. Imprudentiæ est non ambulare caute; &, ab oppositis, prudentiæ est ambulare caute; quoniam cautio requiritur ad prudentiam, sine qua prudentia in imprudentiam degenerat. Ubi quoque ex ly *quoniam dies mali sunt*, nota, quod Apostol. per hoc monstravit, & ad quid cautio ordinetur, & quare necessaria sit; ordinari enim illam ad vitandum malum, declaravit his verbis: & esse necessarium propter hoc, ne bonum per mali admixtionem maculetur. *Secundo* vides: quomodo &c.

QUESTIO L.

De partibus subjectivis prudentiæ,

in quatuor articulos divisa.

POSTEA considerandum est de partibus subjectivis prudentiæ. Et quia de prudentia per quam aliquis regit seipsum, jam dictum est. (quæst. XLVII. art. 10. & 11.) restat nunc dicendum de speciebus prudentiæ quibus multitudo gubernatur; circa quas queruntur quatuor.

Primo, utrum regnativa debeat poni species prudentiæ.

Secundo, utrum politica.

Tertio, utrum œconomica.

Quarto, utrum militaris.

Utrum regnativa debeat poni species prudentiæ.

Sup. quæst. XLVIII. art. uni corp. Q. III.

dist. XXXIII. quæst. III. art. 1.

quæst. 4.

AD primum sic proceditur. Videtur quod regnativa non debeat poni species prudentiæ. Regnativa enim ordinatur ad justitiam conservandam: dicitur enim in V. Ethic. (1) quod *princeps est custos justitiæ*. Ergo regnativa magis pertinet ad justitiam quam ad prudentiam.

2. Præterea. Secundum Philosophum in III. Polit. (cap. v.) regnum est una sex specierum politiarum. Sed nulla species prudentiæ sumitur secundum alias quinque politias, quæ sunt *aristocratia, timocratia, tyrannis, (*) oligocratia, democratia* (2). Ergo nec secundum regnum debet sumi regnativa.

3. Præterea Leges ponere non solum pertinet ad reges, sed etiam ad quosdam alios principatus, & etiam ad populum, ut patet per Isidorum in Lib. V. Etymolog. (cap. x.) Sed Philosophus in VI. Ethic. (cap. VIII. cir. princ.) ponit *legis positivam* partem prudentiæ. Inconvenienter ergo loco ejus ponitur regnativa.

Sed contra est quod Philosophus dicit in III. Polit. (cap. III. cir. med.) quod *prudencia est propria virtus principis*. Ergo specialis prudentia debet esse regnativa.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex supra dictis patet (quæst. XLVII. art. 8. & 10.) ad prudentiam pertinet regere, & præcipere: & ideo ubi invenitur specialis ratio regiminis, & præcepti in humanis actibus, ibi etiam invenitur specialis ratio prudentiæ. Manifestum est autem quod in eo qui non solum seipsum habet regere, sed etiam communitatem perfectam civitatis, vel regi,

E gni,

Summ. S. Tb. Tom. VII.

(1) Non sicut prius cap. 6. ubi dicitur tantum iudex quoddam veluti justum sive *jus animatum*: Sed cap. 10. græco-lat. vel 11. in antiquis expresse ut hic.

(*) *Al. olicratia.*

(2) Ex græcis vocabulis quæ sic latine sonant, ut sit *aristocratia* optimorum seu optimatum principatus; *timocratia* principatus divitum vel eorum qui principatum, datio pretio comparassent, *tyrannis* principatus unius tantum; *oligocratia*, principatus

paucorum, *democratia* gubernatio popularis, idest electus ex populo sive tota multitudine principatus. Quod autem ad populum etiam legum condendarum potestas pertineat, & sic Isidorus lib. 5. Etymologiarum vel originum tit. *Quid lex* insinuat, cum ait: *Lex est constitutio populi qua majores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt* &c. Sed quod pars prudentiæ sit Legis positiva, ex cap. 8. græcolatino 6. Ethicorum vel cap. 7. in antiquis & apud S. Thomam lect. 7. colligitur.

gni, invenitur specialis, & perfecta ratio regiminis: tanto enim regimen perfectius est, quanto universalius est, ad plura se extendens, & ulteriorem finem attingens. Et ideo regi, ad quem pertinet regere civitatem, vel regnum, prudentia competit secundum specialem, & perfectissimam sui rationem: & propter hoc regnativa ponitur species prudentiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod omnia quæ sunt virtutum moralium, pertinent ad prudentiam sicut ad dirigentem: unde & *ratio recta prudentiæ* ponitur in definitione virtutis, ut supra dictum est (quæst. XLVII. art. 5. ad 1. & 1. 2. quæst. LVIII. art. 2. ad 4.) Et ideo etiam executio justitiæ prout ordinatur ad bonum commune, quod pertinet ad officium regis, indiget directione prudentiæ. Unde istæ duæ virtutes sunt maxime propriæ regi, scilicet prudentia, & justitia, secundum illud Hierem. XXIII. 5. *Regnabis rex, & sapiens eris, & facies iudicium, & justitiam in terra.* Quia tamen dirigere magis pertinet ad regem, exequi autem ad subditos; ideo regnativa magis ponitur species prudentiæ, quæ est directiva, quam justitiæ, quæ est executiva.

Ad secundum dicendum, quod regnum inter alias politias est optimum regimen, ut dicitur in VIII. Ethic. (1) Et ideo species prudentiæ magis debuit denominari a regno; ita tamen quod sub regnativa comprehendantur omnia alia regimina recta, non autem perversa, quæ virtuti opponuntur: unde non pertinent ad prudentiam.

Ad tertium dicendum, quod Philosophus denominat regnativam a principali actu regis, qui est leges ponere: quod etsi conveniat aliis, non convenit eis, nisi secundum quod participant aliquid de regimine regis.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatum fuisse a scripturis, & Philosopho, quod regnativa est pars prudentiæ, De Philosopho patet qu. 47. art. 1. *argum.* 1. Et hic *in argum. contr.* Insinuat vero per oppositum a scripturis in hoc, quod dicitur Eccles. 10. *Veb-*

terne, cuius rex puer est. Hoc est. Vebteræ, cuius rex imprudens est. Pueris enim adscribitur imprudentia propter debilitatem magnam consilii, iudicii, & horum applicationis rectæ ad operandum: juxta illud 1. Corinth. 14. *Nolite pueri effici sensibus, sed sensibus perfecti estote.* Per hoc ergo, quod scriptura vituperat regem puerum, designat, quod regi debet convenire prudentia; & consequenter, quod regnativa est pars prudentiæ. Item idipsum insinuat per hoc, quod Salomon dixit, 3. Reg. 3. *Domine Deus, tu regnare fecisti servum tuum pro David patre meo. Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possis.* Ecce, quod postulat sapientiam, & intelligentiam, ut explicatur 2. Paralip. 1. ad iudicandum populum, id est prudentiam magnam, eo quod institutus fuisset ad regnandum. Et maxime hoc innotescit inde: quia cum illatione dixit: *Dabis ergo, &c.* Ac si aperte per hoc dixerit, quod ad regnandum exigitur magna prudentia, & consequenter, quod in idem redit, quod regnativa est species prudentiæ. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS II. 284

Utrum politica convenienter ponatur pars prudentiæ.

Locus sup. art. 1. not.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod politica non convenienter ponatur pars prudentiæ. Regnativa enim est pars politiciæ prudentiæ, (2) ut dictum est (art. præc.) Sed pars non debet dividi contra totum. Ergo politica non debet poni alia species prudentiæ.

2. Præterea. Species habituum distinguuntur secundum diversa objecta. Sed eadem sunt quæ oportet regnantem præcipere, & subditum exequi. Ergo politica, secundum quod pertinet ad subditos, non debet poni species prudentiæ distincta a regnativa.

3. Præterea. Unusquisque subditorum est singularis persona. Sed quælibet singularis persona seipsam sufficienter dirigere potest per prudentiam communiter dictam. Ergo non

(1) Nempe cap. 12. græco-lat. vel cap. 10. in antiquis & apud S. Thomam lect. 10. ubi & tyrannidem *transgressionem regni* vocat, quia suam tyrannus, at populi utilitatem respicit Rex.

(2) Hoc est illius quæ ad publicam administrationem pertinet, non ad societatem vel conversationem tantum, ut etiam interdum *politiam* subintelligi vel appellari ex Philosopho superius indicatum est.

non oportet poni aliam speciem prudentiæ quæ dicatur politica.

Sed contra est quod Philosophus dicit in VI. Ethic. (1) *Ejus autem que circa civitatem, hæc quidem ut architectonica prudentia legis positiva; hæc autem commune nomen habet politica, circa singularia existens.*

Respondeo dicendum, quod servus per imperium ~~obtemperat~~ a domino, & subditus a principante; aliter tamen quam irrationalia, & inanimata moveantur a suis motoribus. Nam inanimata, & irrationalia aguntur solum ab alio, non autem ipsa agunt seipsa, quia non habent dominium sui actus per liberum arbitrium; (2) & ideo reffitudo regiminis ipsorum non est in ipsis, sed solum in motoribus. Sed homines servi, vel quicumque subditi ita aguntur ab aliis per præceptum, quod tamen agunt seipsos per liberum arbitrium: & ideo requiritur in eis quædam reffitudo regiminis, per quam seipsos dirigant in obediendo principantibus: & ad hoc pertinet species prudentiæ quæ politica vocatur.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut dictum est (in corp. art. & art. præc.) regnativa est perfectissima species prudentiæ: & ideo prudentia subditorum, quæ deficit a prudentia regnativa, retinet sibi nomen commune, ut prudentia dicatur; sicut in logicis convertibile, quod non significat essentiam, retinet sibi commune nomen proprii.

Ad secundum dicendum, quod diversa ratio objecti diversificat habitum secundum speciem, ut ex supra dictis patet (quæst. XLVII. art. 5.) Eadem autem agenda considerantur quidem a rege secundum universaliorem rationem quam considerentur a subdito, qui obedit: uni enim regi in diversis officiis multi obediunt. Et ideo regnativa comparatur ad hanc politicam de qua loquimur, sicut ars architectonica ad eam quæ manu operatur.

Ad tertium dicendum, quod per prudentiam communiter dictam regit homo seipsum in ordine ad proprium bonum; per politicam autem, de qua loquimur, in ordine ad bonum commune.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Philosopho, quod politica prudentia est pars prudentiæ. De Philosopho patet hic in *arg. contr.* & *sup. q. 47. art. 1. arg. 1.* Insinuaturo vero a scripturis per hoc, quod dicitur Eccl. 3. *Filii sapientiæ ecclesiæ justorum, & natio illorum obediens.* Hoc est. Filiorum valde prudentum est, in rebus justis obedire: seu (quod in idem redit) obedientia justa convenit congregationi subditorum, si prudentes sint. Id, quod (scholastice loquendo, ut fit in text.) est dicere: Politicæ est pars prudentiæ. Item per hoc, quod dicitur Prov. 25. *Inauris aurea, & margarita fulgens; qui arguit sapientem, & aurem obediens.* Ubi patet: quod obedientia laus hæc tribuitur, quod scilicet est sapiens, seu valde prudens. Alioquin auris obediens non vocaretur sapiens, idest, multum prudens. Ex his discurre, ut supra, ad propositum præsens. *Secundo* vides, quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declarare vicissim, atque consolidetur doctrina hæc angelica.

ARTICULUS III.

Utrum œconomica debeat poni species prudentiæ.

Sup. quæst. XLVII. art. 11. & quæst. XLVIII. art. un. cor. fin. & ad 2. & III. dist. XXXIII. quæst. III. art. 2. quæst. 4.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod œconomica non debeat poni species prudentiæ. Quia, ut Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. v. cir. princ.) *prudentia ordinatur ad bene vivere totum.* Sed œconomica ordinatur ad aliquem particularem finem, scilicet ad divitias, ut dicitur in I. Ethic. (cap. 1.) Ergo œconomica non est species prudentiæ.

E 2 2. Præ-

(1) Loco jam prius indicato, nimirum vel cap. 8. græco-latino vel cap. 7. in antiquis & apud S. Thomam lect. 7. Cur architectonicam autem vocet vel architectonicam illam comparet, jam iterum explicatum est supra, quia sicut architecti est præcipere manualibus operariis quid exequi debeant, sic &c.

(2) Quod servitus tollere nulli potest: *Errat* (inquit Seneca lib. 3. de beneficiis cap. 20.) *si quis*

axiffimat servitutem in totum hominem descendere: Pars melior ejus excepta est: Corpora obnoxia sunt & adscripta dominis: Mens quidem sui juris; que adeo libera & vaga est, ut ne ab hoc quidem carcere cui inclusa est, teneri queat &c. Corpus itaque est quod fortuna domino tradidit: Interior illa pars mancipio dari non potest: Ab hac usque quidquid venit, liberum est &c.

2. Præterea. Sicut supra habitum est (qu. XLVII. art. 13. & 14.) prudentia non est nisi bonorum. Sed œconomica potest etiam esse malorum: multi enim peccatores providi sunt in gubernatione familiæ. Ergo œconomica non debet poni species prudentiæ.

3. Præterea. Sicut in regno invenitur principans, & subditus, (1) & ita etiam in domo. Si ergo œconomica est species prudentiæ, sicut & politica, deberet etiam paternæ prudentiæ poni, sicut & regnativa. Non autem ponitur. Ergo nec œconomica debet poni species prudentiæ.

Sed contra est quod Philosophus dicit in VI. Ethicor. (2) quod *illarum*, scilicet prudentiarum, quæ se habent ad regimen multitudinis, *hec quidem est œconomica, hæc autem legispositiva, hæc autem politica.*

Respondeo dicendum, quod ratio objecti diversificata secundum universale, & particulare, vel secundum totum, & partem, diversificat artes, & virtutes: secundum quam diversitatem una est principalis respectu alterius.

Manifestum est autem quod domus medio modo se habet inter unam singularem personam, & civitatem, vel regnum: nam sicut una singularis persona est pars domus, ita una domus est pars civitatis, vel regni.

Et ideo sicut prudentia communiter dicta, quæ est (*) regnativa unius, distinguitur a politica prudentia; ita oportet quod œconomica distingatur ab utraque.

Ad primum ergo dicendum, quod divitiæ comparantur ad œconomicam, non sicut finis ultimus, sed sicut instrumenta quædam, ut dicitur in I. Polit. (3) Finis autem ultimus œconomice est *totum bene vivere* secundum domesticam conversationem. Philosophus autem in I. Eth. (cap. 1.) ponit exemplificando divitias finem œconomicæ, secundum studium plurimorum (4).

Ad secundum dicendum, quod ad aliqua particularia quæ sunt in domo disponenda, possunt aliqui peccatores provide se habere;

sed non ad ipsum *totum bene vivere* domesticæ conversationis, ad quod præcipue requiritur vita virtuosa.

Ad tertium dicendum, quod pater in domo habet quamdam similitudinem regii principatus, ut dicitur in VIII. Ethic. (5) non tamen habet perfectam potestatem regiminis, sicut rex: & ideo non ponitur separatim potestas paternæ species prudentiæ, sicut regnativa.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a scripturis, & Philosopho insinuatam, quod œconomica est species prudentiæ. De Philosopho patet hic in *arg. contr. & qu. 47. ar. 1. argum. 1.* Insinuaturo vero à scripturis per hoc, quod Gen. 39. postquam de Joseph dictum fuerat, quod *Dominus Deus erat cum eo, & omnia, quæ gereret, ab eo dirigebantur in manu illius*, subjungitur de eodem Joseph, quod *præpositus omnibus gubernabit creditam sibi domum.* Huic dicto si conjungas illud Prov. 15. *Vir prudens dirigit gressus suos*, tunc inferes, quod gubernare domum secundum directionem Domini Dei, est gubernare domum prudenter. Per hoc ergo dictum, quod omnia, quæ gereret Joseph, & consequenter, quod gubernatio, qua gubernabat domum, dirigebantur in ipso a Deo, describere voluit Genesis, quod Joseph prudenter domum gubernabat. Ergo per hoc notificavit, quod œconomica debet esse connexa prudentiæ: id, quod est scholastice dicere, quod œconomica convenienter ponitur species prudentiæ. Item idipsum insinuaturo per hoc, quod 1. Timoth. 3. postquam dictum fuerat *ly oportet, Episcopum esse prudentem*, subditur *ly sue domui bene præpositum.* Ex contextu enim isto patet, quod *ly bene stat pro prudenter*, & per consequens patet, quod secundum Apostolum œconomica non administratur convenienter sine prudentia; id, quod est philosopho-

(1) Sive ut eleganti allusione græce vocantur, *αρχαίοις ἀρχόμενοι.*

(2) Eodem qui jam supra indicatus est loco; idest vel cap. 8. græco-lat. vel cap. 7. in antiquis & apud S. Thomam lect. 7. Sed quod supra ex Ethicorum 6. in argumento 1. notatum est, & ex cap. 5. græco-latino desumitur (*πρὸς τὸ εἶναι ἕν ὅλον*) significat ad prudentiam pertinere directionem totius vitæ sive omnium actionum quæ quovis modo ad illam spectant &c.

(*) Ita mss. & editi passim. Edit. Patav. regitiva: Idem significat.

(3) Non sicut prius cap. 5. & 7. sed vel cap. 9. græco-lat. vel cap. 8. in antiquis & apud S. Thomam lect. 8.

(4) Alioqui deinceps tum cap. 3. græco-lat. tum in antiquis 5. negat omnino quod sint finis; quia propter aliud sunt utiles.

(5) Ut cap. 12. græco-lat. videre est, vel cap. 10. in antiquis & apud S. Thomam lect. 10.

Iosophice dictum, æconomicam convenienter poni partem subjectivam prudentiæ. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS IV. 286

Utrum militaris debeat poni species prudentiæ.

Locis sup. notatis.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod militaris non debeat poni species prudentiæ. Prudentia enim contra artem dividitur, ut dicitur in VI. Ethic. (cap. 111. & v.) Sed militaris videtur esse quædam ars in rebus bellicis, sicut patet per Philosophum in III. Ethic. (1) Ergo militaris non debet poni species prudentiæ.

2. Præterea. Sicut militare negotium continetur sub politico, ita etiam & plura alia negotia, sicut mercatorum, artificum, & aliorum huiusmodi. Sed secundum alia negotia quæ sunt in civitate, non accipiuntur aliquæ species prudentiæ. Ergo etiam neque secundum militare negotium.

3. Præterea. In rebus bellicis plurimum valet militum fortitudo. Ergo militaris magis pertinet ad fortitudinem quam ad prudentiam.

Sed contra est quod dicitur Proverb. xxiv. 6. *Cum dispositione initur bellum, & eris salus, ubi sunt multa consilia.* Sed consiliari pertinet ad prudentiam. Ergo in rebus bellicis maxime necessaria est aliqua species prudentiæ, quæ militaris dicitur.

Respondeo dicendum, quod ea quæ secundum artem, & rationem aguntur, conformia esse oportet his quæ secundum naturam, quæ a ratione divina sunt instituta.

Natura autem ad duo tendit: primo quidem ad regendam unamquamque rem in seipsa; secundo vero ad resistendum extrinsecis

impugnantibus, & corruptivis: & propter hoc non dedit solum animalibus vim concupiscibilem, per quam moventur ad ea quæ sunt salutem eorum accommoda, sed etiam vim irascibilem, per quam animal resistit impugnantibus (2).

Unde & in his quæ sunt secundum rationem, non solum oportet esse prudentiam politicam, per quam disponantur convenienter ea quæ pertinent ad bonum commune, sed etiam militarem, per quam hostium insultus repellantur.

Ad primum ergo dicendum, quod militaris potest esse ars, secundum quod habet quasdam regulas recte utendi quibusdam exterioribus rebus, puta armis, & equis; sed secundum quod ordinatur ad bonum commune, habet magis rationem prudentiæ.

Ad secundum dicendum, quod alia negotia quæ sunt in civitate, ordinantur ad aliquas particulares utilitates; sed militare negotium ordinatur ad tuitionem totius boni communis.

Ad tertium dicendum, quod executio militariæ pertinet ad fortitudinem, sed directio ad prudentiam, & præcipue secundum quod est in duce exercitus.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scriptur. & quodam Philosopho. quod militaris debet poni pars subjectiva, idest species prudentiæ. Et de Philosopho quidem illo patet, qu. 47. ar. 1. argum. 1. Insinuat autem a scripturis per hoc, quod de David dicitur 1. Reg. 18. *Posuit eum Saul super viros belli, & fecit tribunum super mille viros, & egrediebatur David, & intrabat in conspectu populi, & in omnibus prudenter agebat.* Et post pugnam victoriosam contra Philist. ibi subditur. *A principio egressionis eorum prudentius se gere-*

(1) Æquivalenter & implicite saltem, cum gymnasticam seu excitatoriam disciplinam reponit inter artes; Per gymnasticam, enim (γυμναστική) exercitatio illa intelligitur qua se ad pugnandum exercent seu pugnare milites discunt; ut videre est cap. 5. græco-lat. vel cap. 7. in antiquis & apud S Thomam lect. 7. non cap. 8. sicut prius, ubi tantum innui dicebatur: Sed expressius lib. 1. cap. 7. ubi cum fines variarum artium recensentur, ponitur victoria pro fine militaris (ex græco στρατηγική) adeoque præsupponitur ut ars quædam.

(2) Hinc lib. 4. de partibus animalium c. 10. Phi-

losophus: *Natura (inquit) veluti homo prudens scribere unicuique solet eam rem qua commode ad suum finem usi possit: Indeque probat manus hominis datus esse, quia plurimum actionum instrumenta sunt quarum solus imple capax est; natura autem ex iis que fieri possunt semper id facit quod melius: Et lib. 1. de generat. animalium cap. 1. Natura (inquit) simul & facultatem cuiusvis confert & instrumentum quo perficere possit illud cuius ei datur facultatem: Indeque probat quod singulæ animalium partes unicuique facultati accomodantur: Et similia ex aliis eiusdem locis colligi possunt.*

gerbat David, quam omnes viri Saul. Ecce, quod secundum hanc dicta, debet militaris annexi prudentiæ. Ac si scholastice dicatur, quod convenienter ponitur militaris pro specie prudentiæ. Item per hoc dictum Sap. 6. *Melior est vir prudens, quam fortis*. Fortitudo autem maxime requiritur, & laudatur in militia. Unde ibid. cap. 8. *in bello fortis*. Et Eccles. 46. *Fortis in bello Jesu Nave*. Per hanc ergo scriptura militarem non tantum innuit convenienter esse partem prudentiæ: sed etiam valde convenienter. *Secundo vides: quomodo &c.*

QUESTIO LI.

De virtutibus adjunctis prudentiæ,

In quatuor articulos divisa.

Postea considerandum est de virtutibus adjunctis prudentiæ, quæ sunt quasi partes potentiales ipsius: & circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, utrum Eubulia sit virtus.

Secundo, utrum sit specialis virtus a prudentia distincta.

Tertio, utrum synesis sit specialis virtus.

Quarto, utrum græme sit specialis virtus.

ARTICULUS I. 287

Utrum Eubulia sit virtus,

1. 2. *quest. VII. art. 6. & III. dist. XXXIII. quest. v. art. 1. quest. 2. & Lib. VI. Ethic. lect. 8. & 9.*

AD primum sic proceditur. Videtur quod Eubulia non sit virtus. Quia secundum Augustinum in Lib. II. de lib. arb. (cap. XIX. circ. princ.) *virtutibus nullus malo utitur*. Sed eubulia, quæ est bene consiliativa, aliqui male utuntur, vel quia astuta consilia excogitant ad fines malos consequendos, aut quia etiam ad bonos fines consequendos aliqua peccata ordinant; puta qui

furatur; ut eleemosynam det. Ergo eubulia non est virtus.

2. Præterea. Virtus perfectio quædam est, ut dicitur in VII. Phys. (text. 18.) (1) Sed eubulia circa consilium consistit, quod importat dubitationem, & inquisitionem, quæ imperfectionis sunt. Ergo eubulia non est virtus.

3. Præterea. Virtutes sunt connexæ ad invicem, ut supra habitum est (1. 2. quest. lxxv. art. 1.) Sed eubulia non est connexa alijs virtutibus: multi enim peccatores sunt bene consiliativi, & multi iusti sunt in consilijs tardi. Ergo eubulia non est virtus.

Sed contra est quod *eubulia est rectitudo consilii*, ut Philosophus dicit in VI. Ethic. (2) Sed recta ratio perficit rationem virtutis. Ergo eubulia est virtus.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quest. xlvii. art. 4.) de ratione virtutis humanæ est quod faciat actum hominis bonum. Inter ceteros autem actus hominis proprium est ei consiliari: quia hoc importat quamdam rationis inquisitionem circa agenda, in quibus consistit vita humana: nam vita speculativa est supra hominem, ut dicitur in X. Ethic. (cap. vii. a med.) Eubulia autem importat bonitatem consilii: dicitur enim ab *εὖ*, quod est bonum, & *βουλῆ*, (3) quod est consilium, quasi *bona consiliatio*, vel potius *bene consiliativa*. Unde manifestum est quod eubulia est virtus humana.

Ad primum ergo dicendum, quod non est bonum consilium, sive aliquis malum finem in consiliando præstituat, sive etiam ad bonum finem malas vias adinveniat; sicut etiam in speculativis non est bona ratiocinatio, sive aliquis falsum concludat, sive etiam concludat verum ex falsis: quia non utitur convenienti medio. Et ideo utrumque prædictorum est contra rationem eubuliz, ut Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. ix.)

Ad secundum dicendum, quod etsi virtus sit essentialiter perfectio quædam; non tamen oportet quod omne illud quod est materia virtutis, importet perfectionem. Oportet enim circa omnia humana perfici per virtutes

(1) Ubi & addit, *Unumquodque siquidem tunc maxime perfectum est cum propriam virtutem est adeptum; & præcipue cum secundum naturam &c.*

(2) Non sicut prius indicabatur ad marginem cap. 9. sed vel 10. græco-lat. vel 8. & apud S. Thomam lect. 8. conformiter ad græcæ vocis notionem jam su-

perius indicatam, & mox plenius explicandam.

(3) Ex qua etiam voce derivatæ videntur quæ dicuntur *Pontificiæ Bule* (non ut corrupte passim *Bulle*) quia Pontificiam deliberationem circa quiddam agendum, prohibendum, vel indulgendum continent & declarant.

tes, & non solum circa actus rationis, (1) inter quos est consilium, sed etiam circa passionem appetitus sensitivi, quæ adhuc sunt multo imperfectiores.

Vel potest dici, quod virtus humana est perfectio secundum modum hominis, qui non potest per certitudinem comprehendere veritatem rerum simplicium intuitu simplici, & præcipue in agibilibus, quæ sunt contingentia.

Ad tertium dicendum, quod in nullo peccatore, in quantum huiusmodi, invenitur eubulia. Omne enim peccatum est contra bonam consiliatorem. Requiritur enim ad bene-consiliandum non solum adinventio, vel excogitatio eorum quæ sunt opportuna ad finem, sed etiam aliæ circumstantiæ, scilicet tempus congruum, ut nec nimis tardus, nec nimis velox sit in consiliis; & modus consiliandi, ut scilicet sit firmus in suo consilio; & aliæ huiusmodi debite circumstantiæ; quæ peccatores peccando non observant. Quilibet autem virtuosus est bene consiliativus in his quæ ordinantur ad finem virtutis; licet forte in aliquibus particularibus negotiis non sit bene consiliativus, (2) puta in mercationibus, vel in rebus bellicis, vel in aliquo huiusmodi.

A P P E N D I X,

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas merito insinuarum fuisse a scripturis, & Philosopho quod eubulia est virtus. De Philosopho patet in *arg. contra. & q. 47. a. 1. arg. 1. cum cor.* Insinuat vero a scripturis per hoc, quod dicitur Prov. 2. *Si sapientia intraverit cor tuum, consilium custodiet te, & prudentia servabit te. Sapientia autem in malevolam animam non intrat.* Sap. 1. Ergo consilium rectum animæ a sapientia procedens est virtus, & facit animam virtuosam. Adde, quod consilium tale custodit salutem animæ, quæ a virtutibus custoditur. Item per hoc, quod dicitur ibid. cap. 8. *Ego sapientia habito in consilio, & erudis intersum cogitationibus.* Cum tamen *sapientia non habites in corpore subdito peccatis.* Sapient. 1. Item per hoc, quod di-

citur Eccl. 37. *Cor boni consilii statim secum. Non est enim tibi aliud plus illo.* Hoc ergo contextu monstratur, quod rectum consilium, seu rectitudo consilii, est virtus, quoniam *virtute nihil utilius est in vita hominibus.* Sap. 8. Consequenter scholastice loquendo, eodem contextu, sicut & aliis supradictis scripturarum locis, ostenditur, quod eubulia est virtus: ut patere potest consideranti. *Secundo vides: quomodo &c.*

ARTICULUS II. 288

Utrum eubulia sit virtus distincta a prudentia.

Locis sup. art. 1. notatis.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod eubulia non sit virtus distincta a prudentia. Quia, ut Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. v.) videtur prudentis esse bene consiliari. Sed hoc pertinet ad eubuliam ut dictum est (art. præc.) Ergo eubulia non distinguitur a prudentia.

2. Præterea. Humani (3) actus, ad quos ordinantur humanæ virtutes, præcipue specificantur ex fine, ut supra dictum est (1. 2. quæst. xviii. art. 4.) Sed ad eandem finem ordinantur eubulia, & prudentia, ut dicitur in VI. Ethic. (cap. xi.) non autem ad quemdam particularem finem, sed ad communem finem totius vitæ. Ergo eubulia non est virtus distincta a prudentia.

3. Præterea. In scientiis speculativis ad eandem scientiam pertinet inquirere, & determinare. Ergo pari ratione in operativis hoc pertinet ad eandem virtutem. Sed inquirere pertinet ad eubuliam, determinare autem ad prudentiam. Ergo eubulia non est alia virtus a prudentia.

Sed contra est quod prudentia est præceptiva, ut dicitur in VI. Ethic. (cap. ix.) Hoc autem non convenit eubuliz. Ergo eubulia est alia virtus a prudentia.

Respondendo dicendum, quod, sicut dictum est supra (art. præc.) virtus proprie ordinatur ad actum quem reddit bonum: & ideo oportet

(1) Qui soli tamen vere ac proprie *humani* dici possunt, quia secundum illud sunt ex quo proprie constituitur homo; sicut 1. 2. quæst. 1. dictum est ex professo: Sed *humana* hic extensiore sensu intelliguntur quæcumque ad hominem quovis modo pertinent; sicut ad Rom. 8. *Humanam dico propter infirmisatem carnis vestre.*

(2) Juxta illud quod supra notatum est filios huius sæculi prudentiores filiis lucis esse in generatione sua, &c.

(3) Hic jam *humani* stricta significatione usurpantur, quasi deliberati actus & ex nutu ac arbitrio rationis facti: Specificari autem eos ex fine, patet 1. 2. q. 18. art. 4. ut expressius ibi videre est.

oportet secundum differentiam actuum esse diversas virtutes, & maxime quando non est eadem ratio bonitatis in actibus: si enim esset eadem ratio bonitatis in eis, tunc ad eandem virtutem pertinerent diversi actus sicut ex eodem dependet bonitas amoris, desiderii, & gaudii; (1) & ideo omnia ista pertinent ad eandem virtutem caritatis.

Actus autem rationis ordinati ad opus sunt diversi, nec habent eandem rationem bonitatis. Ex alio enim efficitur homo bene consiliativus, & bene iudicativus, & bene præceptivus: quod patet ex hoc quod ista aliquando ab invicem separantur. Et ideo oportet aliam esse virtutem eubuliam, per quam homo est bene consiliativus; & aliam prudentiam, per quam homo est bene præceptivus. (2)

Et sicut consilium ordinatur ad præcipere tamquam ad principalius; ita etiam eubulia ordinatur ad prudentiam tamquam ad principaliorum virtutem, sine qua nec virtus esset sicut nec morales virtutes sine prudentia, nec cæteræ virtutes sine caritate.

Ad primum ergo dicendum, quod ad prudentiam pertinet bene consilium imperative ad eubuliam autem elicitive.

Ad secundum dicendum, quod ad unum finem ultimum, quod est *bene vivere totum*, (3) ordinantur diversi actus secundum quendam gradum. Nam præcedit consilium, sequitur iudicium, & ultimum est præceptum, quod immediate se habet ad finem ultimum. Alii autem duo actus remote se habent: qui tamen habent quosdam proximos fines; consilium quidem (*) inventionem eorum quæ sunt agenda, iudicium autem certitudinem. Unde ex hoc non sequitur quod eubulia, & prudentia non sint diversæ virtutes; sed quod eubulia ordinatur ad prudentiam, sicut virtus secundaria ad principalem.

Ad tertium dicendum, quod etiam in speculativis alia rationalis scientia est dialectica, quæ ordinatur ad inquisitionem inventivam; (4) & alia scientia demonstrativa, quæ est veritatis determinativa.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse insinuatam a scripturis, & Philof. quod eubulia est virtus distincta a prudentia. Et quidem de Philof. patet in *arg. contr.* Insinuat autem per hoc, quod dicitur 3. Reg. 12. *Iniit consilium Rex Roboam cum senioribus, qui assistebant coram Salomone patre ejus, cum adhuc viveret, & ait. Quod datis consilium, &c.* Ecce, quod Rex, ad quem maxime prudentia pertinet, 9. 50. art. 1. distinguitur a consiliariis suis. Quod vero dicitur hic de rege, & suis consiliariis, quoad distingui ab invicem, etiam de David rege, & suis, 2. Reg. &c. de Naaman principe, & suis 4. Reg. 5. De Job, qui erat magnus inter omnes orientales c. t. & suis, dum inquit de ipsis c. 19. *Abominati sunt me quondam consilarii mei.* Et universaliter ad primatem quemlibet, quasi distinguendo eum a consiliariis dicitur Eccl. 6. *Consiliarius sit tibi unus de mille.* Per præmissa namque omnia, & singula, tum dicta, tum facta datur manifeste intelligi: quod ad aliquem in persona distinctum pertinet officium consilium dandi ei, qui prudentiam principaliter habere debet: & consequenter per hæc virtualiter monstratur, scholastice loquendo (ut patet consideranti) quod eubulia est virtus distincta a prudentia: ordinata tamen ad eam, sicut virtus secundaria ad principalem: in respon. ad secundum. Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 289

Utrum synesis sit virtus.

I. 2. *quest. LVIII. art. 6. & III. dist. XXXIII. quest. III. art. 1. quest. 2. & VI. Ethic. lect. 9.*

AD tertium sic proceditur. Videtur quod synesis non sit virtus. Virtutes enim non insunt nobis a natura, ut dicitur in II. Ethic. (cap. 1.) Sed synesis inest aliquibus a na-

(1) Ex eo enim quod amamus aliquod bonum, desideramus illud nobis, & postquam eo desiderato iam fruimur, de illius fruitione gaudemus.

(2) Ut scilicet aliqui bene consilium sciant, vel bene iudicare de iis quæ in consilium veniunt, etsi non bene sciant præcipere quæ agenda sunt.

(3) Ex græco τὸ ἅπλως quod perinde est ac to-

ta vita cuius recta gubernatio ad prudentiam spectat simpliciter consideratam, per oppositum ad prudentiam alicujus particularis officii vel negotii directivam.

(*) *Al.* intentionem.

(4) Ea nimirum Logicæ pars quæ proinde Topicis & prioribus analyticis continetur.

a natura, ut dicit Philosophus in VI. Ethic. (cap. xi. a med.) Ergo synefis non est virtus.

2. Præterea . Synefis, ut in eodem Lib. dicitur est solum iudicativa (1) Sed iudicium solum sine præcepto potest esse etiam in malis. Cum ergo virtus sit solum in bonis, videtur quod synefis non sit virtus.

3. Præterea . Numquam est defectus in præcipiendo, nisi sit aliquis defectus in iudicando, saltem in particulari operabili, in quo omnis malus errat (2). Si ergo synefis ponitur virtus ad bene iudicandum, videtur quod non sit necessaria alia virtus ad bene præcipiendum: & ideo prudentia erit superflua: quod est inconveniens. Non ergo synefis est virtus.

Sed contra . Iudicium est perfectius quam consilium. Sed eubulia, quæ est bene consiliativa, est virtus. Ergo multo magis synefis, quæ est bene iudicativa, est virtus.

Respondeo dicendum, quod synefis importat iudicium rectum, non quidem circa speculabilia, sed circa particularia operabilia, & bonitas quæ etiam est prudentia. Unde secundum synefim dicuntur aliqui in græco *σύνετοι*, idest sensati, (3) vel *σύνετοι*, idest homines boni sensus; sicut e contrario qui carent hac virtute, dicuntur *ἀσύνετοι*, idest insensati.

Oportet autem quod secundum differentiam actuum qui non reducuntur in eandem causam, sit etiam diversitas virtutum. Manifestum est autem quod bonitas consilii, & bonitas iudicii non reducuntur in eandem causam: multi enim sunt bene consiliativi, qui tamen non sunt bene sensati, quasi recte iudicantes; sicut etiam in speculativis aliqui sunt bene inquirentes, propter hoc quod ratio eorum prompta est ad discernendum per diversa; quod videtur provenire ex dispositione imaginativæ virtutis,

Summ. S. Tb. Tom. VII.

quæ de facili potest formare diversa phantasmata: & tamen huiusmodi quandoque non sunt boni iudicii; quod est propter defectum intellectus, qui maxime contingit ex mala dispositione communis sensus non bene iudicantis. Et ideo oportet præter eubuliam esse aliam virtutem, quæ est bene iudicativa; & hæc dicitur synefis.

Ad primum ergo dicendum, quod rectum iudicium in hoc consistit quod vis cognoscitiva apprehendat rem aliquam, secundum quod in se est: quod quidem provenit ex recta dispositione virtutis apprehensivæ; sicut in speculo, si fuerit bene dispositum, imprimuntur formæ corporum, secundum quod sunt; si vero fuerit speculum male dispositum, apparent ibi imagines distortæ, & prave se habentes. Quod autem virtus cognoscitiva sit bene disposita ad recipiendum res secundum quod sunt, contingit quidem radicaliter ex natura, consummative autem ex exercitio, vel ex munere gratiæ; & hoc dupliciter. Uno modo directe ex parte ipsius cognoscitivæ virtutis; puta quia non est imbuta pravis conceptionibus, sed veris, & rectis: & hoc pertinet ad synefim, secundum quod est specialis virtus. Alio modo indirecte ex bona dispositione appetitivæ virtutis; ex qua sequitur quod homo bene iudicat de appetibilibus: & sic bonum virtutis iudicium consequitur habitus virtutum moralium, sed circa fines; synefis autem est magis circa ea quæ sunt ad finem.

Ad secundum dicendum, quod in malis potest quidem iudicium rectum esse in universali; sed in particulari agibili semper eorum iudicium corrumpitur, ut supra habitum est (quæst. xlviii. art. 13.)

Ad tertium dicendum, quod contingit quandoque id quod bene iudicatum est, differri, vel negligenter agi, aut inordinate;

F

& ideo

(1) Non cap. 10. sicut prius indicabatur ad marginem, sed vel cap. 11. græco-lat. vel in antiquis 9. & apud S. Thomam lect. 9.

(2) Ex cap. 2. græco-lat. libri 3. Ethicorum vel c. 3. in antiquis & apud S. Thomam lect. 3. ubi generalia quidem agendi principia neminem ignorare nisi insanum dicit, sed in eorum applicatione ignorantiam contingere: Unde vulgare illud ex eo loco sumptum, *Omnis peccans, ignorans.*

(3) Sive *inselligentes* iuxta usum proprium huius vocis; accipiendo sensum prout analogice de intellectu dici solet: Sicut Sap. 6. vers. 16. *Cogitare de illa sensus est consummatus* (et si *φρόνησις* græce seu prudentia) Sap. 7. vers. 7. *Optavi & datus est mihi*

sensus (ubi *φρόνησις* rursum) Sap. 8. vers. 6. *Si autem sensus operatur* (*φρόνησις* ut & Sap. 9. vers. 17. *Sensum tuum quis scies?* (græce *βυαν* seu consilium) Ecclesiast. 1. vers. 30. *Labia multorum enarrant sensum illius*, ubi *σύνεσις* græce ut hic: Ecclesiast. 14. v. 22. *In sensu cogitabis circumspicientem Dei* (*ἐν σύνεσι*) Ecclesiast. 24. vers. 36. *Qui adimplet quasi Euphrates sensum suum* (*σύνεσις*) Ut & pro sensato *σύνετός* Ecclesiast. 6. vers. 3. Ecclesiast. 7. v. 23. & 27. Ecclesiast. 10. v. 1. Ecclesiast. 16. v. 5. Ecclesiast. 18. v. 29. Ecclesiast. 21. vers. 19. Pro insensato quoque *ἀσύνετος* Ecclesiast. 22. vers. 4. Sapient. 11. vers. 16. ut & aliis passim locis.

& ideo post virtutem quæ est bene judicati-
va, necessaria est finalis virtus principalis,
quæ est bene præceptiva, scilicet prudentia.

A P P E N D I X.

EX art. habes *primo*: quomodo per ratio-
nem ostendas, merito insinuatam fuisse.
a scripturis, & Philosopho, quod synesis
est virtus. De Philosopho quidem patet, *q.*
47. a. 1. arg. 1. cum corp. A scripturis ve-
ro insinuat per hoc, quod dicitur 1. Cor.
2. Spiritualis judicat omnia. Hoc est. Qui
habet rectum iudicium in omnibus, est spi-
ritualis, idest virtuosus, ad differentiam ho-
minis animalis, de quo præmiserat. Pro-
pter *ly rectum iudicium in omnibus*, vide *a.*
4. arg. 1. Ergo Apostolus per dictum illud
monstrat, quod (ut scholastice loquamur)
synesis, quæ est formaliter bene iudicativa,
idest per quam homo bene iudicat, est vir-
tus. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS IV. 290

Utrum gnome sit specialis virtus.

Locis sup. art. 3. citatis.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod
gnome non sit specialis virtus a synesi
distincta. Quia secundum synesim dicitur
aliquis bene iudicativus. Sed nullus potest
dici bene iudicativus, nisi in omnibus bene
iudicet. Ergo synesis se extendit ad omnia
dijudicanda. Non est ergo aliqua alia virtus
bene iudicativa, quæ *gnome* dicatur (1).

2. Præterea. Iudicium medium est inter
consilium, & præceptum. Sed una tantum
virtus est bene consiliativa, scilicet eubulia;
& una tantum virtus est bene præceptiva,
scilicet prudentia. Ergo etiam una tantum
est virtus bene iudicativa, scilicet synesis.

3. Præterea. Ea quæ raro accidunt, in

quibus oportet aliquando a communibus le-
gibus discedere, videntur præcipue casualia
esse: quorum non est ratio, ut dicitur in
II. Phys. (2) Omnes autem virtutes intelle-
ctuales pertinent ad rationem rectam. Ergo
circa prædicta non est aliqua virtus intelle-
ctualis.

Sed contra est quod Philosophus determi-
nat in VI. Ethic. (cap. XI.) gnomen esse
specialem virtutem.

Respondeo dicendum, quod habitus co-
gnoscitivi distinguuntur secundum altiora, vel
inferiora principia; sicut sapientia in specu-
lativis altiora principia considerat quam scien-
tia; & ideo ab ea distinguitur: & ita etiam
oportet esse in activis. Manifestum est
autem quod illa quæ sunt præter ordinem
inferioris principii, sive causæ, reducuntur
quandoque in ordinem altioris principii; si-
cut monstruosi partus animalium sunt præter
ordinem virtutis activæ in semine; tamen
cadunt sub ordine altioris principii, scilicet
cælestis corporis, vel ulterius, providentiæ
divinæ: unde ille qui consideraret virtutem
activam in semine, non posset certum iudi-
cium ferre de huiusmodi monstris; (3) de
quibus tamen potest iudicari secundum consi-
derationem divinæ providentiæ.

Contingit autem quandoque aliquid esse
faciendum præter communes regulas agendo-
rum, puta cum impugnatori patriæ non est
depositum reddendum, vel aliquid aliud hu-
iusmodi. Et ideo oportet de huiusmodi iudi-
care secundum aliqua altiora principia,
quam sint regulæ communes, secundum quas
iudicat synesis: & secundum illa altiora prin-
cipia exigitur altior virtus iudicativa, quæ
vocatur *gnome*, quæ importat quandam per-
spicacitatem iudicii.

Ad primum ergo dicendum, quod synesis
est vere iudicativa de omnibus quæ secun-
dum communes regulas fiunt; sed præter
communes regulas sunt quædam alia dijudi-
dicanda, ut jam dictum est (in corp. art.)

Ad

(1) Ex græco γνῶμη quod a cognitione derivatum
est & accipitur pro sententia passim, quia de iis
tantum sententia, sive privatim sive publicè ferri de-
bet, quæ certo cognoscimus.

(2) Partim text. 48. ubi ea quæ sunt a casu vel
fortuna, distinguuntur ab eis quæ frequenter vel sem-
per fiunt: Partim text. 57. ubi eorum quæ frequen-
ter vel semper fiunt, dicitur esse quædam ratio cur
sic fiant, sed non eorum quæ a fortuna fiunt vel a
casu, quia præter deliberationem rationis contingunt:
Minus autem expresse sicut prius text. 57.

(3) Quippe cum ejus, quod alicujus gratia facit
seu propter finem operatur, aberramenta quædam &
peccata sint (ἀεσθηματα) ut dicitur 2. Physico-
rum text. 82. Unde secundum naturalem partium
legem de illis iudicari non potest: Etii universales
quædam rationes cur fiant reddi possunt, ut lib. 4.
de generatione animalium c. 3. prope finem indicat,
quales a Democrito reddi refert cap. 4. Sed neque
de omnibus omnino monstris, nec de ullis particu-
lares, per quas plene cognosci possit unde talia pro-
ducantur.

Ad secundum dicendum, quod iudicium debet sumi ex principiis propriis rei; inquisitio autem fit etiam per communia. Unde etiam in speculativis Dialectica, quæ est inquisitiva, procedit ex communibus; Demonstrativa autem, quæ est iudicativa, procedit ex propriis. Et ideo eubulia, ad quam pertinet inquisitio consilii, est una de omnibus; non autem synesis, quæ est iudicativa. Præceptum autem respicit in omnibus unam rationem boni: & ideo etiam prudentia non est nisi una.

Ad tertium dicendum, quod omnia illa, quæ præter communem cursum contingere possunt, considerare pertinet ad solam providentiam divinam; sed inter homines ille qui est magis perspicax, potest plura horum sua ratione diiudicare: & ad hoc pertinet gnomo, quæ importat quamdam perspicacitatem iudicii (1).

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a scripturis, & Philosopho insinuatam, quod gnomo est virtus specialis, idest distincta a synesi. De Philosopho patet in argumento contr. & colligitur quæst. 47. articuli. 1. cum corpor. A scripturis vero insinuat per hoc; quod introducuntur aliqui laudabiliter dixisse 1. Machabæor. 2. omnis homo, qui venerit ad nos in bello in die sabbatorum, pugnemus cum illo. Vide supra quæst. 40. articuli. 4. argument. contr. & append. Et tamen secundum communes legis regulas sciebant, observandum esse, & quidem strictissime, diem sabbatorum, idest tunc esse feriandum. Ecce ergo per hoc eorum factum denotatum fuisse (ut scholastice dicatur) gnomen esse virtutem specialem. Secundo vides, quomodo &c.

(1) Ex usu vocis vel significatione ad quam imponitur, non autem sic præcise si attendatur primitiva notio vocis vel significatio a qua imponitur: Nisi quod quia (ut diximus) ex græca voce cognitionem importante sumitur, & ad certitudinem cognitionis requirite perspicacitas iudicii, eam non immerito significare videri potest.

(2) Nempe cap. 36. in antiquis Exemplaribus, ut prius ad marginem indicabatur, sed 27. in mo-

Q U Æ S T I O LII.

De dono consilii,

in quatuor articulos divisa.

POSTEA considerandum est de dono consilii, quod respondet prudentiæ: & circa hoc quærentur quatuor.

Primo, utrum consilium debeat poni inter septem dona Spiritus sancti.

Secundo, utrum donum consilii respondeat virtuti prudentiæ.

Tertio, utrum donum consilii maneat in patria.

Quarto, utrum quinta beatitudo, quæ est, *Beati misericordes &c.* respondeat dono consilii.

A R T I C U L U S I. 291

Utrum consilium debeat poni inter dona Spiritus sancti.

III. dist. xxxv. quæst. II. art. 4. quæst. I.

AD primum sic proceditur. Videtur quod consilium non debeat poni inter dona Spiritus sancti. Dona enim Spiritus sancti in adiutorium virtutum dantur, ut patet per Gregorium in II. Moral. (2) Sed ad consiliandum homo sufficienter perficitur per virtutem prudentiæ, vel etiam eubuliz, ut ex dictis patet (quæst. xlvii. art. 1. & 2. & quæst. præc. art. 1. & 2.) Ergo consilium non debet poni inter dona Spiritus sancti.

2. Præterea. Hæc videtur esse differentia inter septem dona Spiritus sancti, & gratias gratis datas, quod gratiæ gratis datæ non dantur omnibus, (3) sed distribuuntur diversis; dona autem Spiritus sancti dantur omnibus habentibus Spiritum sanctum. Sed consilium videtur esse de his quæ specialiter aliquibus a Spiritu sancto dantur, secundum illud I.

F 2 Ma

dernis.

(3) Sicut 1. ad Cor. 12. vers. 4. expresse patet, ubi dicitur: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus*: Et mox vers. 7. *Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem: Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum &c.* ut in suo loco 1. 2. quæst. 111. art. 4. plenius relatum est, cum de gratiis gratis datis.

Machab. II. 65. *Ecce Simon frater vester ipse vir consilii est.* Ergo consilium magis debet poni inter gratias gratis datas, quam inter septem dona Spiritus sancti.

3. Præterea. Rom. VIII. 14. dicitur: *Qui spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt.* Sed his qui ab alio aguntur, non competit consilium. Cum ergo dona Spiritus sancti maxime competant filiis Dei, qui *acceperunt spiritum adoptionis filiorum*, videtur quod consilium inter dona Spiritus sancti poni non debeat.

Sed contra est quod Isai. XI. 2. dicitur: *Requiesces super eum spiritus consilii, & fortitudinis.*

Respondeo dicendum, quod dona (1) Spiritus sancti, ut supra dictum est (1. 2. quæst. LXVIII. art. 1.) sunt quædam dispositiones, quibus anima redditur bene mobilis a Spiritu sancto. Deus autem movet unumquodque secundum modum ejus quod movetur; sicut creaturam corporalem movet per tempus, & locum; creaturam autem spirituales per tempus, & non per locum, ut Augustinus dicit in VIII. super Gen. ad lit. (cap. XX.)

Est autem proprium rationali creaturæ quod per inquisitionem rationis moveatur ad aliquid agendum: quæ quidem inquisitio *consilium* dicitur: & ideo Spiritus sanctus dicitur per modum consilii creaturam rationalem movere: & propter hoc consilium ponitur inter dona Spiritus sancti.

Ad primum ergo dicendum, quod prudentia, vel eubulia, sive sit acquisita, sive sit infusa, (2) dirigit hominem in inquisitione consilii, secundum ea quæ ratio comprehendere potest: unde homo per prudentiam, vel eubuliam fit bene consilians vel sibi, vel aliis. Sed quia humana ratio non potest comprehendere (*) singularia, & contingentia, quæ occurrere possunt, fit quod *cogitationes mortalium sint timide, & incerta providentiæ nostræ*, ut dicitur Sap. IX. 14. Et ideo indiget homo in inquisitione consilii di-

rigi a Deo, qui omnia comprehendit: quod fit per donum consilii, per quod homo dirigitur quasi consilio a Deo accepto: sicut etiam in rebus humanis qui sibiipsis non sufficiunt in inquisitione consilii, a sapientioribus consilium requirunt.

Ad secundum dicendum, quod hoc potest pertinere ad gratiam gratis datam, quod aliquis ita sit boni consilii, quod aliis consilium præbeat; sed quod aliquis a Deo consilium habeat, quid fieri oporteat in his quæ sunt necessaria ad salutem, hoc est commune omnium sanctorum.

Ad tertium dicendum, quod filii Dei aguntur a Spiritu sancto secundum modum eorum, salvato scilicet libero arbitrio, (3) quod est facultas voluntatis, & rationis; & sic inquantum ratio a Spiritu sancto movetur, vel instruitur de agendis, competit filiis Dei donum consilii.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito esse connumeratum consilium inter dona Spiritus sancti ab Isa. 11. *Requiesces super eum spiritus Domini, &c. Spiritus consilii.* Hoc est: Consilium, quod est donum Spiritus Domini. Nam Spiritus Domini secundum se est unus tantum, non multiplex. Cum ego dicitur multiplex, sive, ut hic septemplex, tunc intelligitur secundum suos effectus, seu dona sumi, non secundum se; unde Ecclesia sancta explicans hoc in hymno Pentecostes *veni creator Spiritus, &c.* inquit. *Tu septiformis munere.* Hoc est. Tu non es septiformis secundum substantiam tuam, sed secundum munera tua. Dicitur ergo *Spiritus consilii*, idest consilium Spiritus sancti donum, *Spiritus fortitudinis*, idest fortitudo donum Spiritus sancti. Et sic de ceteris ibi ab Isaia numeratis. Secundo vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, declaretur &c.

A R-

(1) Proprio sensu dicta & numero septenario comprehensa: Communi alioqui acceptione, vel extensivo sensu virtutes quoque *dona* interdum appellantur, ut & propriis locis notatum est; quia nonnisi a Spiritu sancto sive a Deo dari possunt.

(2) Non per se quidem, sed per accidens; quia virtus infusa per se non videtur nisi propter objectum supernaturale dari quod excedat humanam rationem: Infusa vero per accideas quæ per humanas

quidem actus acquiri potest, sed per divinam tamen infusionem datur, non excedit objectum naturale vel rationem, sed ei se conformat ut perficiat actum ejus.

(*) Ita edit. Rom. cum codd. Alcan. & Tarrae. aliique. Al. singularia contingentia.

(3) Quo scilicet illius motionem vel sequi possunt vel abjicere, ut Concilium Tridentinum Sess. 6. cap. 5. ex professo explicat.

ARTICULUS II. 292

Utrum donum consilii respondeat virtuti prudentiæ.

III. dist. xxxiv. quæst. 1. art. 2. cor. & dist. xxxv. quæst. 11. art. 4. quæst. 1.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod donum consilii non respondeat convenienter virtuti prudentiæ. Inferius enim in suo supremo attingit id quod est superius, ut patet per Dionysium vii. cap. de div. Nom. (a med. lect. 4.) sicut homo attingit Angelum secundum intellectum. Sed virtus cardinalis est inferior dono, ut supra habitum est (1. 2. quæst. lxxviii. art. 8.) (1) Cum ergo consilium sit primus, & infimus actus prudentiæ, supremus autem actus eius præcipere, medius autem iudicare; videtur quod donum respondens prudentiæ non sit consilium sed magis (2) iudicium, vel præceptum.

2. Præterea. Uni virtuti sufficienter auxilium præbetur per unum donum; quia *quando aliquid est superius, tanto est magis unicum* ut probatur in Libro de causis (3) Sed prudentiæ auxilium præbetur per donum scientiæ, quæ non solum est speculativa, sed etiam practica, ut sup. habitum est (quæst. ix. art. 3.) Ergo donum consilii non respondet virtuti prudentiæ.

3. Præterea. Ad prudentiam proprie pertinet dirigere, ut supra habitum est (quæst. xlvii. art. 3.) Sed ad donum consilii pertinet quod homo dirigatur a Deo, sicut dictum est (art. præc.) Ergo donum consilii non pertinet ad virtutem prudentiæ.

Sed contra est quod donum consilii est circa ea quæ sunt agenda propter finem. Sed circa hæc est etiam prudentia. Ergo sibi invicem correspondent.

Respondeo dicendum, quod principium motivum inferius adjuvatur præcipue, & perficitur per hoc quod movetur a superiori motivo principio, sicut corpus in hoc (*) quod movetur a spiritu.

Manifestum est autem quod rectitudo rationis humanæ comparatur ad rationem divinam, (**) sicut principium motivum inferius, quod movetur ad superius, (4) & refertur in ipsum: ratio enim æterna est suprema regula omnis humanæ rectitudinis.

Et ideo prudentia, quæ importat rationis rectitudinem, maxime perficitur, & juvatur secundum quod regulatur, & movetur a Spiritu sancto: quod pertinet ad donum consilii ut dictum est (art. præc. (***)). Unde donum consilii respondet prudentiæ, sicut ipsam adjuvans, & perficiens.

Ad primum ergo dicendum, quod iudicare & præcipere non est moti, sed moventis. Et quia in donis Spiritus sancti mens humana non se habet ut movens, sed magis ut mota, ut supra dictum est (art. præc. & 1. 2. quæst. lxxviii. art. 1.) inde est quod non fuit conveniens quod donum correspondens prudentiæ præceptum diceretur, vel iudicium, sed consilium: per quod potest significari motio mentis consiliatæ ab alio consiliante (5).

Ad secundum dicendum, quod scientiæ donum non directe respondet prudentiæ, cum sit in speculativis, sed secundum quamdam extensionem eam adjuvat; donum autem consilii directe respondet prudentiæ, sicut circa eadem existens.

Ad tertium dicendum, quod movens motum, ex hoc quod movetur, movet. Unde mens humana ex hoc ipso quod dirigitur a Spiritu sancto, fit potens dirigere se, & alios.

A P.

(1) Ubi quæritur an virtutes sint præferendæ donis.
(2) Adverlativo sensu; quasi nullo modo sit consilium, ut ex adjunctis patet.

(3) Sic enim ibi Proposit. 4. *Esse est supra sensum & supra animas & supra intelligentias; & non est post causam primam latius neque prius causam ipso: Propter id ergo factum est superius causatis rebus omnibus & vehementius unum, propter suam propinquitatem uni puro & vero &c.* Et Proposit. 10. *Primis intelligentiis est virtus magna, quoniam sunt vehementius unitatis quam intelligentiæ secundæ universales inferioris. &c.*

(*) In cod. Alcan. deest quod.

(**) Ita omnes edid. cum pluribus mss. Cod. Alcan.

sicut motivum inferius ad superius: ratio enim &c. aliis omis.

(4) Seu ad motum superioris; ut sit sensus non tantum quod ad illud velut ad finem tendat & moveatur, ut indicat appendix posterior; sed quod ad illud moveatur in ratione principii, quia ex eius motione applicatur ad actum.

(***) In cod. Alcan. desunt sequentia usque Ad primum. *Habent etis. omnes, cum aliis mss.*

(5) Vel transposita constructione mens consiliata movetur ab alio consiliante; ut mens consiliata intelligatur ab alio consiliante moveri; etsi morali tantum sive metaphorica motione.

APPENDIX.

EX articulo habes primo : quomodo perrationem ostendas , merito insinuatam a scriptor. quod consilium respondet prudentiæ. Insinuat autem per hoc , quod dicitur Deuteron. 32. *Generatio absque consilio est , & sine prudentia*. Ac si dicat , si haberet prudentiam , haberet & consilium : quoniam duo hæc sibi correspondent . Item per dictum Proverb. 2. *Consilium custodis te , & prudentia servabis te* . Unde patet , quod stant simul prudentia , & consilium , tamquam unum correspondens alteri . Et cap. 13. *Qui omnia agunt cum consilio , reguntur sapientia* . Hoc est . Reguntur prudentia . Et infra . *Astutus omnia agit cum consilio* . Ubi ly *astutus* stat pro prudente : ut patet contextum legendi . Secundo vides : quomodo &c.

ARTICULUS III. 293

Utrum donum consilii maneat in patria.

III. dist. xxxv. quæst. III. art. 4. quæst. 3.

AD tertium sic proceditur . Videtur quod donum consilii non maneat in patria . Consilium enim est eorum quæ sunt agenda propter finem . Sed in patria nihil erit agendum propter finem , quia ibi homines ultimo fine potientur . Ergo in patria non est donum consilii .

2. Præterea . Consilium dubitationem importat : (1) in his enim quæ manifesta sunt ridiculum est consiliari , sicut patet per Philosophum in III. Ethic. (cap. III.) In patria autem tolletur omnis dubitatio . Ergo in patria non erit consilium .

3. Præterea . In patria Sancti maxime Deo conformantur , secundum illud I. Joan.

111. 2. *Cum apparuerit , similes ei erimus* . (2) Sed Deo non convenit consilium , secundum illud Rom. 11. 34. *Quis consiliarius ejus fuit ? Ergo etiam neque Sanctis in patria competit donum consilii* .

Sed contra est quod Gregorius dicit XVII. (3) *Moral. Cumque uniuscuiusque gentis vel culpa vel iustitia ad supernæ curiæ consilium ducitur ejusdem gentis prepositus vel obtinuisse in certamine , vel non obtinuisse perhibetur* .

Respondeo dicendum , quod , sicut dictum est (ar. præc. & 1. 2. quæst. lxxviii. art. 1.) dona Spiritus sancti ad hoc pertinent quod creatura rationalis moveatur a Deo .

Circa motionem autem humanæ mentis a Deo duo considerari oportet . Primo quidem quod alia est dispositio ejus quod movetur , & alia , dum est in termino motus . Et quidem quando movens est solum principium movendi , cessante motu , cessat actio moventis super mobile , quod jam pervenit ad terminum ; sicut domus , postquam edificata est , non edificatur ulterius ab edificatore . Sed quando movens non solum est causa movendi , sed etiam est causa ipsius formæ , ad quam est motus , tunc non cessat actio moventis etiam post adeptionem formæ ; sicut Sol illuminat aerem , etiam postquam est illuminatus . Et hoc modo Deus causat in nobis & virtutem , & cognitionem , non solum quando primo acquirimus , sed etiam quamdiu in eis perseveramus . Et sic cognitionem agendorum causat Deus in beatis , non quasi in ignorantibus , sed quasi continuando in eis cognitionem eorum quæ agenda sunt . Tamen quædam sunt quæ beati , vel Anegli , vel homines non cognoscunt quæ non sunt de essentia beatitudinis ; sed pertinent ad gubernationem rerum secundum divinam providentiam : & quantum ad hoc est aliud considerandum , scilicet quod mens beatorum movetur aliter a Deo , & aliter mens viatorum : nam mens viatorum movetur a Deo in agendis per hoc quod fedatur anxietas

(1) Quia inquisitio quædam vel quæstio est , ut jam sup. & ex 3. Ethic. cap. 5. græco-lat cum adjunctis mox colligitur , vel cap. 7. in antiquis .

(2) Non cum apparuerit Deus ut communiter subintelligi solet ; sed cum apparuerit quid erimus , ut patet ibi ex adjunctis .

(3) Ex cap. 7. in antiquis vel cap. 8. in modernis , occasione Angelorum qui ab invicem dissentire interdum indicantur cum voluntatem Dei nondum sciunt . sed concordare tandem cum didicerunt , super illud Job. 25. *Qui facit concordiam sublimibus* : Ubi

post recitatam pugnam inter Angelos qui volebant populum judaicum in Babylone retineri , & inter illos qui eum cupiebant ex Babylone liberari , sicut Danielis 10. videre est , *Recte dicitur* , (inquit) *quod contra se Angeli veniunt , quia subjectorum sibi gentium vicissim merita contradicunt : Nam sublimes spiritus eisdem gentibus principantes nequaquam pro injuste agentibus decertant , sed eorum facta iuste judicantes examinant : Cumque uniuscuiusque gentis vel culpa vel iustitia ad supernæ curiæ consilium ducitur &c.*

tas dubitationis in eis præcedens; in mente vero beatorum circa ea quæ non cognoscunt, est simplex nescientia, a qua etiam Angeli purgantur, secundum Dionysium VII. cap. cæli. Hier. (a med.) Non autem præcedit in eis inquisitio dubitationis, sed simplex conversio ad Deum: & hoc est Deum consulere; sicut Augustinus dicit V. super Gen. ad litteram quod (1) *Angeli de inferioribus Deum consulunt*. Unde & instructio qua super hoc a Deo instruuntur, *consilium* dicitur.

Et secundum hoc donum consilii est in beatis, in quantum in eis a Deo continuatur cognitio eorum quæ sciunt, & in quantum illuminantur de his quæ nesciunt circa agenda. Ad primum ergo dicendum, quod etiam in beatis sunt aliqui actus ordinati ad finem vel quasi procedentes ex consecutione finis, sicut quod Deum laudant, vel quibus alios pertrahunt ad finem, quem ipsi sunt consecuti, sicut sunt ministeria Angelorum, & orationes Sanctorum: & quantum ad hoc habet in eis locum donum consilii.

Ad secundum dicendum, quod dubitatio pertinet ad consilium secundum statum vitæ præsentis, non autem pertinet, secundum quod est consilium in patria; sicut etiam virtutes non habent omnino eisdem actus in patria & in via.

Ad tertium dicendum, quod consilium non est in Deo sicut in recipiente, sed sicut in dante. Hoc autem modo conformantur Deo Sancti in patria, sicut recipiens influenti.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Beato Gregorio, quod consilii donum manet in patria. Insinuat vero per hoc, quod Beatus Gregorius dicit: consilium esse in superna curia: ut in *argumento contrario* recitatur. Item a sacra scriptura per hoc, quod dicitur Psalm. 18. *Timor Domini Sanctus permanet in seculum seculi*. Ac si a simili diceretur, dona Spiritus sancti permanent in seculum seculi. Nam timor est donum ip-

fius, q. 19. ar. 9. Et permanere in seculum seculi est permanere in patria: ibidem articulo undecimo. Item per dictum Psalmum 88. *Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum*. Hoc est, loquendo in præcipuo sensu, Beatorum in patria existentium. Ut etiam ex contextu habetur. Secundo vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, declaretur vicissim angelica hæc doctrina, & consolidetur.

ARTICULUS IV. 294

Utrum quinta beatitudo, quæ est de misericordia, correspondeat dono consilii.

1. 2. quest. lxxix. art. 3. ad 3. & III. dist. xxxiv. quest. 1. ar. 4. cor. & Matth. v.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod quinta beatitudo, quæ est de misericordia, non respondeat dono consilii. Omnes enim beatitudines sunt quidam actus virtutum, ut supra habitum est (1. 2. quest. lxxix. ar. 1.) Sed per consilium in omnibus virtutum actibus dirigimur. Ergo consilio non respondet magis quinta beatitudo quam alia.

2. Præterea. Præcepta dantur de his quæ sunt de necessitate salutis; consilium autem datur de his quæ non sunt de necessitate salutis. (2) Misericordia autem est de necessitate salutis, secundum illud Iacobi 11. 13. *Judicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam*: paupertas autem non est de necessitate salutis, sed pertinet ad perfectionem vitæ, ut patet Matth. xix. (3) Ergo dono consilii magis respondet beatitudo paupertatis quam beatitudo misericordiz.

4. Præterea. Fructus consequuntur ad beatitudines: important enim delectationem quamdam spiritualem, quæ consequitur perfectos actus virtutum. Sed inter fructus non ponitur aliquid respondens dono consilii, ut patet Galat. v. Ergo etiam beatitudo misericordiz non respondet dono consilii.

Sed

(1) Ut cap. 19. statim a principio videre est; ubi plenius: *Non sane propter inferiorum scientiam nunquam indiges, quasi per eos fiat sciensior: Habes autem nunquam propter nos & propter ipsos; quia illo modo Deo parere & assistere ut cum de inferioribus consulans, ejusque supernis præceptis & iussis obtemperans, bonum est eis in ordine propria natura æque substantia.*

(2) Ut ex professo 1. 2. quest. 108. art. 4. expliatum est; & ex Patribus annotatum.

(3) Ubi diviti cuidam adolescenti postulanti quid adhuc sibi post præcepta deesset, quæ se dicebat implevisse, respondit Christus ver. 21. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me.*

Sed contra est quod Augustinus dicit in Lib. I. de sermone Domini in monte (cap. iv. parum a princ.) *Consilium convenit misericordibus : quia unicum remedium est de tantis malis erui, dimittere aliis, & dare.* (1)

Respondeo dicendum, quod consilium proprie est de his quæ sunt utilia ad finem. Unde ea quæ maxime sunt utilia ad finem, maxime debent correspondere dono consilii. Hæc autem est misericordia, secundum illud I. ad Tim. iv. 8. *Pietas ad omnia utilis est. Et ideo specialiter dono consilii respondet beatitudo misericordiæ, non sicut elicienti, sed sicut dirigenti.*

Ad primum ergo dicendum, quod etsi consilium dirigat in omnibus actibus virtutum, specialiter tamen dirigit in operibus misericordiæ, ratione iam dicta (in corp.)

Ad secundum dicendum, quod consilium, secundum quod est donum Spiritus sancti dirigit nos in omnibus quæ ordinantur in finem vitæ æternæ, sive sint de necessitate salutis, sive non : & tamen non omne opus misericordiæ est de necessitate salutis.

Ad tertium dicendum, quod fructus importat quiddam ultimum. In practicis autem non est ultimum in cognitione, sed in operatione, quæ est finis. Et ideo inter fructus nihil ponitur quod pertineat ad cognitionem practicam ; sed solum ea quæ pertinent ad operationes, in quibus cognitio practica dirigit : inter quæ ponitur *bonitas, & benignitas, quæ respondent misericordiæ.*

A P P E N D I X.

EX artic. habes *primo* : quomodo per rationem ostendas, merito fuisse insinuatam a scripturis, & August. quod consilium respondet beatitudini de misericordia. Et quidem de B. Augustino patet *in arg. contr.* Ubi nota diligenter *ly unicum remedium est.* A scripturis vero per dictum Daniel. 4. *Consilium meum regi placeat ; peccata tua elemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Ac si, in proposito, dicatur

Consilium respicit misericordiam, tamquam dirigens hominem in operibus misericordiæ. Secundo vides : quomodo &c.

Q U Æ S T I O L I I I.

De vitiis prudentiæ oppositis, & primo de imprudentia,

In sex articulos divisa.

Postea considerandum est de vitiis oppositis prudentiæ. Dicit enim Augustinus in IV. contra Julianum (cap. iv. cit. med.) quod *omnibus virtutibus non solum sunt vitia manifesta discrezione contraria, sicut prudentiæ temeritas ; verum etiam vicina quodammodo, (2) nec veritate, sed quadam specie fallente similia, sicut ipsi prudentiæ astutis.* Primo ergo considerandum est de vitiis quæ manifeste contrarietatem habent ad prudentiam ; quæ scilicet vitia proveniunt ex defectu prudentiæ, vel eorum quæ ad prudentiam requiruntur. Secundo de vitiis quæ habent quoddam similitudinem falsam cum prudentia, quæ scilicet contingunt per abusum eorum quæ ad prudentiam requiruntur.

Quia vero sollicitudo ad prudentiam pertinet, circa primum consideranda sunt duo. Primo quidem de imprudentia. Secundo de negligentia, quæ sollicitudini opponitur.

Et circa primum quærentur sex.

Primo de imprudentia, utrum sit peccatum.

Secundo, utrum sit speciale peccatum.

Tertio de præcipitatione, sive temeritate.

Quarto de inconsideratione.

Quinto de inconstantia.

Sexto de origine horum vitiorum.

A R T I C U L U S I. 295

Utrum imprudentia sit peccatum.

AD primum sic proceditur. Videtur quod imprudentia non sit peccatum. Omne enim

(1) Sive paulo aliis verbis : *Hoc enim unum remedium est de tantis malis evadendi, ut dimittamus sicut nobis dimitti volumus ; & adjuvemus in quo possumus alios, sicut & nos in quo non possumus, cupimus adjuvari ; ut videre est in antiquis cap. 6. ex quo prius indicabatur ad marginem, sed in modernis 4. Et jam antea præmiserat : Perseverantibus in labore datur evadendi consilium ; quia nisi quisque adjuvetur a superiori, nullo modo sibi est idoneus ut se tantis miseriarum implementis expediat : Est autem justum consilium ut qui se a pe-*

sentiori adjuvari vult, adjuvet & inferiorem in quo est ipse potentior : Itaque beati misericordes &c.

(2) Non ut inepte in quibusdam exemplaribus & in ipso Colonienti, *verum etiam vitia quodammodo* Est enim antithesis inter vitia quædam quæ manifeste a virtutibus discerni possunt ut contraria illis ; & alia quæ quoddam præ se ferunt similitudinem virtutum nec tam facile discernuntur ; unde dicuntur *virtutibus vicina quodammodo* seu affinia quoad apparentiam, licet remotissima quoad veritatem ; & tanto magis periculosa quanto similia illis, &c.

enim peccatum est voluntarium, ut Augustinus dicit (Lib. de vera relig. cap. xiv. cir. princ.) (1) Imprudentia autem non est aliquid voluntarium: nullus enim vult esse imprudens. Ergo imprudentia non est peccatum.

2. Præterea. Nullum peccatum nascitur cum homine, nisi originale. Sed imprudentia nascitur cum homine, unde & juvenes imprudentes sunt; nec est originale peccatum, quod opponitur originali iustitiæ. Ergo imprudentia non est peccatum.

3. Præterea. Omne peccatum per pœnitentiam tollitur. Sed imprudentia non tollitur per pœnitentiam. Ergo imprudentia non est peccatum.

Sed contra. Spiritualis thesaurus gratiæ non tollitur nisi per peccatum. Tollitur autem per imprudentiam, secundum illud Prov. xxi. 20. *Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti, & homo imprudens dissipabit illud.* (2) Ergo imprudentia est peccatum.

Respondeo dicendum, quod imprudentia dupliciter accipi potest; uno modo privative, alia modo contrarie. Negative autem non proprie dicitur, ita scilicet quod proprie importet solam carentiam prudentiæ, quæ potest esse sine peccato. Privativè quidem imprudentia dicitur, inquantum aliquis caret prudentia quam quis natus est, & debet habere: & secundum hoc imprudentia est peccatum ratione negligentiæ, qua quis non adhibet studium ad prudentiam habendam.

Contrarie vero accipitur imprudentia, secundum quod ratio contrario modo movetur, vel agit prudentiæ; puta si recta ratio prudentiæ agit consiliando, imprudens consilium spernit; & sic de aliis, quæ in actu prudentiæ consideranda sunt. Et hoc modo imprudentia

Summ. S. Th. Tom. VII. ;

tia est peccatum secundum rationem propriam prudentiæ. Non enim potest hoc contingere quod homo contra prudentiam agat, nisi divertens a regulis quibus ratio prudentiæ rectificatur.

Unde si hoc contingat per aversionem a regulis divinis, est peccatum mortale; puta cum quis quasi contemnens, & repudians divina documenta, præcipitanter agit. Si vero præter eas agat absque contemptu, & absque detrimento eorum quæ sunt de necessitate salutis, est peccatum veniale.

Ad primum ergo dicendum, quod deformitatem imprudentiæ nullus vult; sed actum imprudentiæ vult tenerarius, qui vult præcipitanter agere. Unde & Philosophus dicit in VI. Ethic. quod *ille qui circa (*) prudentiam peccat volens, minus acceptatur* (3),

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de imprudentia, secundum quod sumitur negative. Sciendum tamen, quod carentia prudentiæ, & cujuslibet virtutis includitur in carentia originalis iustitiæ, quæ totam animam perficiebat. Et secundum hoc omnes isti defectus virtutum possunt reduci ad originale peccatum.

Ad tertium dicendum, quod per pœnitentiam restituitur prudentia infusa; & sic cessat carentia hujus prudentiæ. Non tamen restituitur prudentia acquisita quantum ad habitum; sed tollitur (***) actus contrarius, in quo proprie consistit peccatum imprudentiæ.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis fuisse: quod imprudentia est peccatum. Insinuatur autem per hoc, quod dicitur Prov. 21. *ut in arg. constr.* Item Eccl. 20.

G.

Est

(1) Sic enim ibi: *Usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatum si non sit voluntarium: Et hoc ita manifestum est, ut nulla hinc doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.*

(2) Ubi paulo alio sensu Beda videtur explicare, ut non imprudens dissipare intelligatur in seipso sed in alio, cum sic ait: *Claritas honorum operum Deo semper amabilis & pinguedo dilectionis in Sanctorum Ecclesia refulget: Verum reprobi non tantum virtutes non asssequi sed & persequi & quantum valent in bonis obruere festinant.* Ac deinde subiungit: *Potest & hic profectio versus de quolibet martyrum accipi; in cuius habitaculo (id est corpore) animus sanctus (Dei videlicet thesaurus) asservatur; abundas &*

unio gratiæ spiritualis: At persequatur imprudens, huiusmodi habitaculum dirumpere potest; sbeaurum vero qui habitaculo tenebatur & oleum nequaquam tangere potest.

(*) *Al. male imprudentiam.*

(3) Ut ex cap. 5. græco-latine colligitur, vel in antiquis 4. & apud S. Thom. lect. 4. ubi paulo aliis verbis dicitur esse *magis eligibilis (αἰρετώτερος)* qui circa autem volens peccat, sed non qui circa prudentiam: Non sicut prius parum prudenter mutatum est, circa imprudentiam.

(**) *Ita cum codd. Alcan. Tarrac. Camerac. & Paris. Nicolajus, & posteriores editiones. Al. habitus.*

Est qui perdit animam suam præ confusione, & imprudentia. Item Prov. 14. *Imprudentia stultorum errans.* Item ibi. *Fasuitas stultorum imprudentia.* Patet autem, quod nonnisi peccatum perdit animam; & quod error, & fasuitas in genere morum, in quo genere loquuntur proverbia, sunt peccata. Per dicta ergo illa voluit denotare scriptura, quod imprudentia est peccatum. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS II. 296

Utrum imprudentia sit speciale peccatum.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod imprudentia non sit speciale peccatum. Quicumque enim peccat, agit contra rationem rectam, quæ est prudentia (1). Sed imprudentia consistit in hoc quod aliquis agit contra prudentiam, ut dictum est (art. præc.) Ergo imprudentia non est speciale peccatum.

2. Præterea. Prudentia magis est affinis moralibus actibus quam scientia. Sed ignorantia, quæ opponitur scientiæ, ponitur inter generales causas peccati. Ergo multo magis imprudentia.

3. Præterea. Peccata contingunt ex hoc quod virtutum circumstantiæ corrumpuntur: unde & Dionysius dicit 1v. cap. de div. Nom. (part. 4. lect. 22.) quod *malum contingit ex singularibus defectibus.* Sed multa requiruntur ad prudentiam, sicut ratio, intellectus, docilitas, & cetera quæ supra posita sunt (quæst. xlix.) (2) Ergo multæ sunt prudentiæ species. Ergo non est speciale peccatum.

Sed contra. Imprudentia contraria est prudentiæ, ut dictum est (art. præc.) (3) Sed prudentia est una virtus specialis. Erga & imprudentia est unum vitium speciale.

Respondeo dicendum, quod aliquod vitium vel peccatum potest dici generale dupliciter

uno modo absolute, quia scilicet est generale respectu omnium peccatorum; alio modo quia est generale respectu quorundam vitiorum, quæ sunt species ejus.

Primo autem modo potest dici aliquod vitium generale dupliciter. Uno modo per essentiam, quia scilicet prædicatur de omnibus peccatis: & hoc modo imprudentia non est generale peccatum, sicut nec prudentia generalis virtus; cum sit circa actus speciales, scilicet ipsos actus rationis. Alio modo per participationem: & hoc modo imprudentia est generale peccatum: sicut enim prudentia participatur quodammodo in omnibus virtutibus, inquantum est directiva earum; ita & imprudentia in omnibus vitiis, & peccatis: nullum enim peccatum potest accidere, nisi sit defectus in aliquo actu rationis dirigentis; (4) quod pertinet ad imprudentiam.

Si vero dicatur peccatum generale non simpliciter, sed secundum aliquod genus, quia scilicet continet sub se multas species; sic imprudentia est generale peccatum. Continet enim sub se diversas species tripliciter. Uno quidem modo per oppositum ad diversas partes subjectivas prudentiæ in monasticam, quæ est regitiva unius, & in alias species prudentiæ, quæ sunt multitudinis regitivæ, ut supra habitum est (5) ita etiam imprudentia. Alio modo secundum partes quasi potentiales prudentiæ, quæ sunt virtutes adjunctæ, & accipiuntur secundum diversos actus rationis: & hoc modo quantum ad defectum consilii, circa quod est eubulia, est præcipitatio, sive temeritas, imprudentiæ species; quantum vero ad defectum iudicii, circa quod sunt synesis, & gnome, est *inconsideratio*; quantum vero ad ipsum præceptum, quod est proprius actus prudentiæ, est *inconstancia*, & *negligentia*. Tertio modo potest sumi per oppositum ad ea quæ requiruntur ad prudentiam: quæ sunt quasi partes integrantes prudentiæ. Sed quia omnia illa ordinantur ad dirigendos prædictos tres (6) rationis

nis

(1) Prout *ratio recta* significat habitum quandam perfectivum ad actus rationi conformes: Alioqui ratio potentiam importat, quæ subjectum potius prudentiæ quam prudentia dici debet.

(2) Ubi singulis articulis tractantur ex professo.

(3) Nec solummodo contraria extenso illo sensu quo quælibet quomodo libet opposita sic appellantur, sed stricta significatione qua opposita tantum positiva sic dici solent, quatenus distinguuntur a privativis, ut in corpore articuli explicatum est; quamvis nomine privative significari videatur; sicut *irrationale* privative videtur dici, quamvis aliquid positi-

vum importet, &c.

(4) Vel transposita constructione: *Nisi sit in aliquo actu defectus rationis dirigentis*; prout per dirigentem rationem intelligitur habitus ut jam supra.

(5) Tum quæst. 47 art. unico, ubi generaliter proponuntur, tum quæst. 50. ubi tractantur singillatim; art. sc. 1. regnativa; & sequentibus politica, æconomica, militaris.

(6) Scilicet *eubuliam* vel consilium: *synesim*, sive *gnomen*, idest iudicium vel intelligentiam, in iudicando; & *præceptum*, vel firmitatem iudicii ad aliorum actus dirigendos.

nis actus, inde est quod omnes defectus oppositi reducuntur ad quatuor prædictas partes, sicut incautela, & in circumspèctio includuntur sub *inconsideratione*, quod autem aliquis deficiat a docilitate, vel memoria, vel ratione, pertinet ad *præcipitationem*: improvidentia vero & defectus intelligentiæ, & solertiæ pertinet ad *negligentiam*, & *inconstantiam*.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit de generalitate quæ est secundum participationem.

Ad secundum dicendum, quod, quia scientia est magis remota a moralibus quam prudentia, (1) secundum propriam rationem utriusque, inde est quod ignorantia non habet de se rationem peccati moralis, sed solum ratione negligentiam præcedentis, vel effectus sequentis; & propter hoc ponitur inter generales causas peccati. Sed imprudentia secundum propriam rationem importat vitium (*) morale: & adeo magis potest dici speciale peccatum.

Ad tertium dicendum, quod quando corruptio diversarum circumstantiarum habet idem motivum, non diversificatur peccati species; sicut ejusdem speciei est peccatum ut aliquis accipiat non sua, & ubi non debet, & quando non debet. Sed si sint diversa motiva, tunc essent diversæ species; puta si unus acciperet ubi non deberet ut faceret injuriam loco sacro, quod faceret speciem sacrilegii; (2) alius quando non debet, propter solum superfluum appetitum habendi, quod esset simplex avaritia. Et ideo defectus eorum quæ requiruntur ad prudentiam, non diversificant species, nisi quantum ordinantur ad actus rationis, ut dictum est (in corp. art. & 1. 2. quæst. lxxii. art. 9.)

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito esse insinuatam a scripturis, quod imprudentia est speciale peccatum. Insinuat vero per hoc, quod distincte ab aliis vitiis, maxime quibus idem

videri posset, narratur, quasi per hoc innuendo, quod multo magis a ceteris omnibus distinguitur. Ut Eccl. 22. *Arenam, & salem, & massam ferri, facilius est ferre, quam hominem imprudentem, & fatuum, & impium*. Item cap. 16. *Imprudens, & errans cogitant stulta*. Et cap. 29. *Lascivus, & imprudens non servabit tempus*. Item 1. Pet. 4. *Sic est voluntas Dei, ut beneficientes obmutescere facias imprudentium hominum ignorantiam*: ubi patet, quod hominum imprudentia distinguitur ab ipsorum ignorantia, sicut supra ab lascivia, errore, impietate, fatuitate. Vide q. 46. art. 1. corp. & 47. a. 5. arg. cont. & sic patebit magis ex præsentibus adductis scripturarum locis conclusum iri, quod in principio diximus, intentum. Secundo vides; quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 297

Utrum præcipitatio sit peccatum sub imprudentia contentum.

Inf. art. 5. cor. & quæst. cxxvii. art. 1. ad 2. & mal. quæst. xv. art. 4. cor.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod præcipitatio non sit peccatum sub imprudentia contentum. Imprudentia enim opponitur virtuti prudentiæ; Sed præcipitatio opponitur dono consilii: dicit enim Gregorius in II. Mor. (3) quod *donum Consilii datur contra præcipitationem*. Ergo præcipitatio non est peccatum sub imprudentia contentum.

3. Præterea. Præcipitatio videtur ad temeritatem pertinere. Temeritas autem præsumptionem importat, quæ pertinet ad superbiam. Ergo præcipitatio non est vitium sub imprudentia contentum.

3. Præterea. Præcipitatio videtur importare quandam inordinatam festinationem. (4) Sed in consiliando non solum contingit esse peccatum per hoc quod aliquis est festinus, sed etiam si sit nimis tardus, ita quod prætereat opportunitas operis, & etiam secundum inordinationes aliarum circumstan-

G 2 tia-

(1) Sive minus affinitatis habet cum ipsa morum directione, quam prudentia; quia circa singularia versantur mores quæ dignoscuntur per prudentiam, non autem circa universalis præcisè quæ cognoscuntur per scientiam.

(*) Ita ms. & editi passim. Al. mortale.

(3) Et gravissimam quidem, si ea formaliter intentione id faceret, ut verba ipsa præ se ferunt; et-

si sacrilegium nihilominus esset quovis modo in Ecclesia furaretur.

(3) Ut ex c. 36. prius indicabatur ad marginem juxta Exemplaria vetera sed cap. 27. in modernis habetur, ut jam supra.

(4) Per oppositum ad aliam quæ in Scriptura passim commendatur, vel de qua vetus proverbium est; *festina lente*.

tiarum, ut dicitur in VI. Ethic. (1) Ergo non magis præcipitatio debet poni peccatum sub imprudentia contentum, quam tarditas, aut aliqua alia hujusmodi ad inordinationem consilii pertinentia.

Sed contra est quod dicitur Proverb. iv. 19. *Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant*. Tenebrose autem viæ impietatis pertinent ad imprudentiam. (2) Ergo corruere, sive præcipitari ad imprudentiam pertinet.

Respondeo dicendum, quod præcipitatio in actibus animæ metaphorice dicitur, secundum similitudinem a corporali motu acceptam. Dicitur autem præcipitari secundum corporalem motum quod a superiori in ima pervenit secundum impetum quemdam proprii motus, vel alicujus impellentis, non ordinate descendendo per gradus.

Summum autem animæ est ipsa ratio: imum autem est operatio per corpus exercita, gradus autem medii, per quos oportet ordinate descendere, sunt *memoria præteritorum, intelligentia præsentium, solertia in considerandis futuris eventibus, ratiocinatio conferens unum alteri, docilitas per quam aliquis acquiescit sententiis majorum*: per quos quidem gradus aliquis ordinate descendit recte consiliando.

Si quis autem feratur ad agendum per impetum voluntatis, vel passionis, pertransitis hujusmodi gradibus, erit præcipitatio. Cum ergo inordinatio consilii ad imprudentiam pertineat, manifestum est quod vitium præcipitationis sub imprudentia continetur.

Ad primum ergo dicendum, quod consilii restitudo pertinet ad donum consilii, & ad virtutem prudentiæ; licet diversimode, ut supra dictum est (quæst. præc. art. 2.) & ideo præcipitatio utriusque contrariatur.

Ad secundum dicendum, quod illa dicuntur fieri temere quæ ratione non reguntur: quod quidem potest contingere dupliciter: (3) uno modo ex impetu voluntatis, vel passionis; alio modo ex contemptu regulæ dirigentis: unde videtur ex ea radice superbiæ

provenire quæ refugit subesse regulæ alienæ. Præcipitatio autem se habet ad utrumque. Unde temeritas sub præcipitatione continetur; quamvis præcipitatio magis respiciat primum.

Ad tertium dicendum, quod in inquisitione consilii multa particularia sunt consideranda: & ideo Philosophus dicit in VI. Eth. (cap. ix. a princ.) *Oportet consiliari tarde*. Unde præcipitatio directius opponitur restitudo consilii quam tarditas superflua, quæ habet quamdam similitudinem recti consilii.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis: quod præcipitatio continetur sub imprudentia. Insinuat vero per hoc, quod dicitur Prov. 4. *Via impiorum tenebrosa, nesciunt, ubi corruant*. Tenebrositas enim viæ importat imprudentiam: & corruere præcipitationem. Ac si ergo dicatur. Ideo nesciunt impii, quo præcipitent semetipsos, quia ipsorum via est tenebrosa: hoc est, quia sunt imprudentes, ideo præcipitationem incurrun. Item per dictum Eccl. 10. *Labia insipientis præcipitabunt eum*. Ut per ly *insipientis* intelligas imprudentem: & per ly *labia* interiorum motum ad captandum, quod ajunt, consilium. *Secundo* vides quomodo &c.

ARTICULUS IV. 298

Utrum inconsideratio sit speciale peccatum sub imprudentia contentum.

Sup. art. 2. cor. & inf. art. 5. cor. & mal. quæst. xv. art. 4. cor.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod inconsideratio non sit peccatum speciale sub imprudentia contentum. Lex enim divina ad nullum peccatum nos inducit, secundum illud Pf. xviii. 9. *Lex Domini immaculata*

(1) Colligitur vel ex cap. 12. & 13. græco-latino, vel ex cap. 9. & cap. 10. in antiquis.

(2) Juxta illud Ecclesiastæ 7. vers. 26. *Lustravi universa ut cognoscerem impietatem stulti & errorem imprudentium*: Ubi 70. *Circuivi cor meum vel circuivi ego & cor meum*, &c. Et sensus est, ut Hieronymus ibi explicat, eum omnia pertentasse sive in sua quæssivisse sapientia quod in rebus humanis malum universa præcedat mala, & quenam res impletas, erroris, recordie seneat principatum: Et dicit se omnium malorum caput mulierem reperisse,

que pretiosas animas virorum capis, qua facis adolescentium evolare corda, & qua cum in mentem miseri amatotis incidere, trahit eum in præceptis &c.

(3) Huc pertinere potest factum Ozæ quem propter arcæ tactum percussisse super temeritate Deus dicitur 2. Reg. 6. vers. 7. & monitum Sapientis Ecclesiæ 5. vers. 1. *Ne semere quid loquaris, neque cor suum sit velox ad profarendum sermonem*: Et Act. 19. vers. 36. *Oportet vos sedatos esse & nihil temere agere*, &c.

culata. (1) Inducit autem ad non considerandum, secundum illud Matth. x. 19. *Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini*. Ergo inconsideratio non est peccatum.

2. Præterea. Quicumque consiliatur, oportet quod multa consideret. Sed per defectum consilii est præcipitatio, & per consequens ex defectu considerationis. Ergo præcipitatio sub inconsideratione continetur. Non ergo inconsideratio est speciale peccatum.

3. Præterea. Prudentia consistit in actibus rationis practicæ, qui sunt *consilium, iudicare de consiliatis, & præcipere*. Sed considerare (2) precedit omnes istos actus, quia pertinet etiam ad intellectum speculativum. Ergo inconsideratio non est speciale peccatum sub imprudentia contentum.

Sed contra est quod dicitur Proverb. 1v. 25. *Oculi tui videant recta, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos*: quod pertinet ad prudentiam. Sed contrarium hujus agitur per inconsiderationem. Ergo inconsideratio est speciale peccatum sub imprudentia contentum.

Respondeo dicendum, quod consideratio importat actum intellectus veritatem rei inuentis. Sicut autem inquisitio pertinet ad rationem, ita iudicium pertinet ad intellectum. Unde & in speculativis demonstrativa scientia dicitur iudicativa, in quantum per resolutionem in prima principia intelligibilia de veritate inquisitorum dijudicatur. Et ideo consideratio maxime pertinet ad iudicium.

Unde & defectus recti iudicii ad vitium inconsiderationis pertinet, prout scilicet aliquis in recte iudicando deficit ex hoc quod contemnit, vel negligit attendere ea ex quibus rectum iudicium procedit. Unde manifestum est quod inconsideratio est peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quod Domi-

nus non prohibet considerare ea quæ sunt agenda, vel dicenda, quando homo habeat opportunitatem; sed dat fiduciam discipulis in verbis inductis, ut deficiente sibi opportunitate vel propter imperitiam, vel quia subito præoccupantur, in solo divino confident consilio: quia *cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui ut oculos nostros dirigamus ad Deum*, sicut dicitur II. Paralip. xx. 12. alioquin si homo prætermittat facere quod potest, solum divinum auxilium expectans, videtur tentare Deum.

Ad secundum dicendum, quod (*) tota consideratio eorum quæ in consilio attenduntur, ordinatur ad recte iudicandum: & ideo consideratio in iudicio perficitur. Unde etiam inconsideratio maxime opponitur rectitudini iudicii.

Ad tertium dicendum, quod inconsideratio hic accipitur secundum determinatam materiam, idest secundum agibilia humana, in quibus plura sunt attendenda ad recte iudicandum, quam etiam in speculativis: quia operationes sunt in singularibus.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam, quod inconsideratio est speciale peccatum sub imprudentia contentum. Insinuat vero per dictum Proverb. 4. *Oculi tui videant recta, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos*. Hoc autem ut ex supradictis patet, pertinet ad prudentiam: & consequenter hujus contrarium (scilicet non videre recta, nec prævidere agenda, nec providere de agendis, ut bene fiant) pertinet ad imprudentiam. Sicut ergo illud, *oculi tui videant, &c.* est consideratio, & speciale bonum sub-

(1) Sive, ut Ambrosius & alii etiam legunt iuxta græcum *εὐμνος*, *irreprehensibilis*: quia nihil præcipit nisi bonum, nec ullum prorsus malum permittit, &c.

(2) Vel consideratio ipsa de qua sic eleganter Bernardus l. 1. ad Eugenium cap. 7. *Per omnia & in omnibus præferendam & vel solam vel maxime colendam eam que ad omnia valet, idest pietatem, prorsus irrefragabilis ratio monstrat: Quid sit pietas quæris? Vacare considerationi: Et paulo post: Quid tam pertinens ad cultum Dei quam quod ipse horreatur (Psal. 45.) Vacare & videre quoniam ego sum Deus? Quod sane in partibus considerationis præcipuum est: Quid denique tam ad omnia valens, quam que ipsius quoque actionis partes, be-*

nigna quadam præsumptione suas facit, peragenda quodammodo & præordinando que agenda sunt? Necessario saro; ne forte que & prævisa & præmeditata poterant esse præseu (idest utilitati) præcipitata magis periculo fiant. Rursusque paulo infra: Et primum quidem ipsum fontem suum (idest mentem de qua oritur) purificat consideratio: Deinde regit affectus, divigiis actus, corrigit excessus, componit mores, vitam honestat & ordinat: Pergit subinde ostendere quam arcto nexu cum prudentia, justitia, fortitudine, temperantia conjugatur. que nec virtutes absque illa penitus esse possunt.

(*) Ita cum pluribus *nostris* recentiores edidit. At deest, tota.

prudencia contentum : ita istud , scilicet , non videre , &c. est inconsideratio , & speciale malum sub imprudentia contentum . Hæc itaque omnia insinuare voluit præmissa *Proverb.* autoritas . Item per dictum *ibid.* cap. 14. *Sapiens timet , & declinat a malo : stultus transiit , & confidit .* Hoc est . Sapiens considerat gressus suos (ut etiam *ibidem* præmiserat) & propterea timet timenda : stultus autem non considerat , ideoque timenda non timet , sed tamquam confidens transiit , & afflictus est damno , c. 22. Inconsiderationem ergo esse malum sub imprudentia contentum , per hoc designatur : quoniam prudens nomine sapientis intelligitur , juxta illud c. 16. *Qui sapiens est corde , appellabitur prudens .* Secundo vides : quomodo &c.

A R T I C U L U S V. 399

Utrum inconstantia sit vitium sub imprudentia contentum .

AD quintum sic proceditur . Videtur quod inconstantia non sit vitium sub imprudentia contentum . Inconstantia enim videtur in hoc consistere quod homo non persistat in aliquo difficili . Sed persistere in difficultibus pertinet ad fortitudinem . Ergo inconstantia magis opponitur fortitudini quam prudentiæ .

2. Præterea . Jacobi III. 16. dicitur : *Ubi zelus , & contentio , ibi inconstantia , & omne opus prævum .* Sed zelus ad invidiam pertinet . Ergo inconstantia non pertinet ad imprudentiam , sed magis ad invidiam .

3. Præterea . Ille videtur esse inconstans qui non perseverat in eo quod proposuerat : quod quidem pertinet in delectationibus ad incontinentem , in tristitiis autem ad mollem , sive delicatum , ut dicitur in VII. *Ethic.* (1) Ergo inconstantia non pertinet ad imprudentiam .

Sed contra est quod ad prudentiam pertinet præferre majus bonum minus bono . Ergo desistere a meliori pertinet ad imprudentiam . Sed hoc est inconstantia . Ergo inconstantia pertinet ad imprudentiam .

Respondet dicendum , quod inconstantia importat recessum quemdam a bono proposito definito (2) . Hujusmodi autem recessus principium quidem habet a vi appetitiva : non enim aliquis recedit a priori bono proposito , nisi propter aliquid quod sibi inordinate placet . Sed iste recessus non consummatur nisi per defectum rationis , quæ fallitur in hoc quod repudiat id quod recte acceptaverat . Et quia cum possit resistere impulsui passionum , si non resistat , hoc est ex debilitate ipsius , quæ non tenet se firmiter in bono proposito concepto ; ideo inconstantia quantum ad sui consummationem pertinet ad defectum rationis . Sicut autem omnis rectitudo rationis practicæ pertinet aliquo modo ad prudentiam , ita omnes defectus ejusdem pertinent ad imprudentiam . Et ideo inconstantia secundum sui consummationem ad imprudentiam pertinet .

Et sicut præcipitatio est ex defectu circa actum consilii , & inconsideratio circa actum iudicii ; ita inconstantia circa actum præcepti . Ex hoc enim dicitur aliquis esse inconstans quod ratio deficit in præcipiendo ea quæ sunt consiliata , & iudicata .

Ad primam ergo dicendum , quod bonum prudentiæ participatur in omnibus virtutibus moralibus ; & secundum hoc persistere in bono pertinet ad omnes virtutes morales , præcipue tamen ad fortitudinem , quæ patitur majorem impulsu ad contrarium (3) .

Ad secundum dicendum , quod invidia , & ira , quæ est contentio principium , faciunt inconstantiam ex parte appetitivæ virtutis , ex qua est principium inconstantiæ , ut dictum est (in cor. art.)

Ad tertium dicendum , quod continentia , & perseverantia (4) non videntur esse in vi appetitiva , sed solum in ratione . Continens enim patitur quidem perverfas concupiscentias ,

(1) Ex cap. 8. græcolat. colligitur , vel cap. 7. in antiquis & apud S. Thomam lect. 7. ubi dicitur incontinentens a voluptate vinci , mollis autem vel delicatus a dolore , ne alteruter in proposito perseveret .

(2) Sive a bono proposito quod quis apud se definit , id est firmiter se facturum statuit ; juxta modum loquendi quem usurpat Scriptura 1. Reg. 20. vers. 33. *Intellexit Jonathas quod definitum esset a Patre ut interficeretur David : 1. Machab. 1. vers. 65. Desisterunt apud se ut non manducarent im-*

manda . Luc. 23. vers. 23. *Filius hominis secundum quod definitum est , vadit : Et Act. 2. vers. 23. Hunc definito consilio Dei traditum affligentes inderemistis , &c.*

(3) Pericula scilicet mortis quæ terribilissimum omnium terribilium , ut suo loco expressius dicitur .

(4) Ex græco καρτερία quæ non simplicem perseverantiam , sed cum tolerantia , significat : Unde perseverantem καρτερῶν reddit recentior Interpres tolerantem .

tias, & perseverans graves tristitias (quod designat defectum appetitivæ virtutis ;) sed ratio firmiter persistit, continentis quidem contra concupiscentias, perseverantis autem contra tristitias. Unde continentia, & perseverantia videntur esse species constantiæ ad rationem pertinentis, ad quam etiam pertinet inconstantia.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, & in sententiâ recto intelligas, merito fuisse insinuatam a scripturis, quod inconstantia est vitium sub imprudentia contentum. Insinuat autem per dictum Eccl. 27. *Stultus, ut luna, mutatur.* Vide inconstantiam, in *ly ut luna mutatur*; vide imprudentiam, in *ly stultus*. Nam stultus sumitur plerumque pro imprudente; sicut & sapiens plerumque pro prudente. Unde legitur Prover. 16. *Qui sapiens est corde, appellabitur prudens.* Item per dictum Sap. 4. *Inconstantia concupiscentiæ transvertit sensum sine malitia.* Hoc est, inconstantia, quæ a concupiscendo unum, ad concupiscendum aliud transitus est; contraponitur prudentiæ. Prudentia siquidem rectum sensum sine malitia importat: & inconstantia illa sensum talem transvertit. *Secundo vides, &c.*

A R T I C U L U S VI. 300

Utum prædicta vitia oriuntur ex luxuria.

Inf. quest. clix. art. 4. & 5. & mal. quest. xv. art. 4.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod prædicta vitia non oriuntur ex luxuria. Inconstantia enim oritur ex invidia; ut dictum est (art. præc. ad 2.) Sed invidia est vitium distinctum a luxuria. Ergo prædicta vitia non oriuntur ex luxuria.

2. Præterea. Jacobi 1. 8. dicitur: *Vir d-*

plex animo inconstans est in omnibus viis suis. Sed duplicitas non videtur ad luxuriam pertinere, sed magis ad dolositatem, quæ est filia avaritiæ, secundum Gregorium XXXI. Moral. (1) Ergo prædicta vitia non oriuntur ex luxuria.

3. Præterea. Prædicta vitia pertinent ad defectum rationis. Sed vitia spiritualia propinquiora sunt rationi quam vitia carnalia. Ergo prædicta vitia magis oriuntur ex vitiis spiritualibus quam ex vitiis carnalibus.

Sed contra est quod Gregorius XXXI. Moral. (loc. cit.) (2) ponit prædicta vitia ex luxuria oriri.

Respondeo dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. v. & Lib. VII. cap. xi.) *delectatio maxime corrumpit æstimationem prudentiæ*; (3) & præcipue delectatio quæ est in veneris, quæ totam animam absorbet; & trahit ad sensibilem delectationem.

Perfectio autem prudentiæ, & cujuslibet intellectualis virtutis consistit in abstractione a sensibilibus. Unde cum prædicta vitia pertineant ad defectum prudentiæ, & rationis practicæ, sicut habitum est (art. 2: & 5. hu. quest.) sequitur quod ex luxuria maxime oriuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod invidia, & ira causant inconstantiam, pertrahendo rationem ad aliud; sed luxuria causat inconstantiam, totaliter extinguendo iudicium rationis. Unde Philosophus dicit in VII. Eth. (cap. vi. in princ.) *quod incontinens iræ audit quidem rationem, sed non perfecte; incontinens autem concupiscentiæ totaliter eam non audit.*

Ad secundum dicendum, quod etiam duplicitas animi est quoddam consequens ad luxuriam, sicut & inconstantia; prout duplicitas animi importat vertibilitatem animi ad diversa. Unde & Terentius in Eunucho (act. 1. scena 1.) dicit, quod *in amore est bellum, & rursus pax, & inducia.*

Ad tertium dicendum, quod vitia carnalia

(1) Ubi cap. 31. in antiquis, vel 17. in modernis, de avaritia (inquit) *proditio, fraus, fallacia*, quod idem est ac dolositas.

(2) Ubi sic ait: *De luxuria vacitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio*; &c.

(3) Æquivalenter saltem cap. 5. græcolat. vel in antiquis cap. 1. & apud S. Thomam lect. 4. ubi dicitur appellari temperantiam *σωφροσύνη* quia *σωφροσύνη*, seu prudentiam salvat, quasi æstimationem ejus conservans quam voluptas & tristitia, non in

omnibus quidem, sed solum in agendis corrumpit: Ut & lib. 7. cap. 12. græco lat. vel 11. in antiquis, ubi dicuntur voluptates, & veneræ potissimum, impedimento esse prudentiæ. Appendix autem sequens ex cap. 7. græco lat. colligitur, vel in antiquis cap. 6. ubi exemplo festinantis ministri sive servi qui non expectans donec audiat ex integro domini sui voluntatem, aliud pro alio fecit, explicat quonam pacto audiat ira quodammodo, sed non perfecte rationem, proindeque ab officio abernet.

lia intantum magis extinguunt iudicium rationis, inquantum longius abducunt a ratione.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, insinuatam fuisse a scripturis, & B. Gregorio, quod prædicta vitia, scilicet imprudentia, præcipitatio, inconsideratio, & inconstantia oriuntur ex luxuria. Hoc siquidem ab eodem dictum esse patet 31. *Moral.* Insinuatam vero est a *lib. Judic. 16.* per hoc, quod ibidem narratur, quod Sampson, mediante sua luxuria, fuit ab inimicis obcecatus. Per hoc enim denotatur: quod ex luxuria oriuntur prædicta vitia: cum cocitas omnia illa secum, significando, importet, ut consideranti patet. *Secundo* vides; quomodo, &c.

QUÆSTIO LIV.

De negligentia.

in tres articulos divisa.

Postea considerandum est de negligentia: & circa hoc quaeruntur tria.

Primo, utrum negligentia sit peccatum speciale.

Secundo, cui virtuti opponatur.

Tertio, utrum negligentia sit peccatum mortale.

ARTICULUS I. 301

Utrum negligentia sit peccatum speciale.

AD primum sic proceditur. Videtur quod negligentia non sit peccatum speciale. Negligentia enim diligentiae opponitur. Sed diligentia requiritur in qualibet virtute. (*)

(1) Ergo negligentia non est peccatum speciale.

1. Præterea. Illud quod invenitur in quolibet peccato, non est speciale peccatum. Sed negligentia invenitur in quolibet peccato: quia omnis qui peccat, negligit ea per quæ a peccato retrahitur; & qui in peccato perseverat, negligit conteri de peccato. Ergo negligentia non est speciale peccatum.

3. Præterea. Omne speciale peccatum habet materiam determinatam. Sed negligentia non videtur habere determinatam materiam: neque enim est circa mala, aut indifferentia, quia ea prætermittit nulli ad negligentiam deputatur; similiter etiam non est circa bona, quia si negligenter aguntur, jam non sunt bona. Ergo videtur quod negligentia non sit vitium speciale.

Sed contra est quod peccata quæ committuntur ex negligentia, distinguuntur contra peccata quæ committuntur ex contemptu.

Respondeo dicendum, quod negligentia importat defectum debiti sollicitudinis. Omnis autem defectus debiti actus habet rationem peccati. Unde manifestum est quod negligentia habet rationem peccati: & eo modo quo sollicitudo est specialis virtutis actus, necesse est quod negligentia sit speciale peccatum. Sunt enim aliqua peccata specialia, quia sunt circa aliquam materiam specialem, sicut luxuria est circa venerea; quædam autem sunt vitia specialia propter specialitatem actus se extendentis ad omnem materiam; & huiusmodi sunt omnia vitia quæ sunt circa actum rationis, nam quilibet actus rationis se extendit ad quamlibet materiam moralem. Et ideo cum sollicitudo sit quidam specialis actus rationis, ut supra habitum est (quæst. xlvii. art. 9.) consequens est quod negligentia, quæ importat sollicitudinis defectum, sit speciale peccatum (2).

Ad primum ergo dicendum, quod diligentia

(*) Ita cum Theologis ex codicibus pluribus editis omnes quos vidimus libri. In cod. Alcan. additur sicut & eligentia.

(1) Quo maxime referri potest illud Ecclesiastici 31. v. 27. *In omnibus operibus tuis esto velox (diligens) ut currentis in morem diligenter ea facias: Quod autem est magis proprium opus hominis quam quod pertinet ad virtutem? Annon & ad eundem sensum referri possit illud lib. 2. Paralip. cap. 19. vers. 7. Sit timor Domini vobiscum & cum diligentia cuncta facite; Quod licet Judicibus ad iustitiam administrandam constitutis Josaphat nominatum dirigat, ut ex ibi adjunctis patet, ad omnem tamen*

actum virtutis cujuslibet extendi potest, cum & ad officium iusti Judicis virtus quælibet pertineat.

(2) Præsertim vero circa ea quæ sunt salutis per se, vel ad salutem ordinantur; puta vel spiritualia vel etiam temporalia quæ propter usum spiritualium necessaria esse possunt. Nam alioqui negligere temporalia propter aliquam causam spiritualem vel de illis non esse sollicitum pertinet ad virtutem; secundum illud Proverb. 12. vers. 26. *Qui negligit damnatum propter amicum, justus est: Quanto magis qui propter Deum vel omnia dat, vel rapi sibi cum gaudio sustinet? Ut ibidem concludit Beda.*

tia videtur esse idem sollicitudini : quia in his quæ diligimus , majorem sollicitudinem adhibemus . Unde diligentia , sicut sollicitudo , requiritur ad quamlibet virtutem , in quantum in qualibet virtute requiruntur debiti actus rationis .

Ad secundum dicendum , quod in quolibet peccato necesse est esse defectum circa aliquem actum rationis , puta defectum consilii , & aliorum hujusmodi . Unde sicut præcipitatio est speciale peccatum propter specialem actum rationis , qui prætermittitur , scilicet consilium , quamvis possit inveniri in quolibet genere peccatorum ; ita negligentia est speciale peccatum propter defectum specialis actus rationis , qui est sollicitudo , quamvis inveniatur aliquando in omnibus peccatis .

Ad tertium dicendum , quod materia negligentia proprie sunt bona quæ quis agere debet ; non quod ipsa sint bona , cum negligentia aguntur ; sed quia per negligentiam accidit defectus bonitatis in eis , sive prætermittatur totaliter actus debitus propter defectum sollicitudinis , sive etiam aliqua debita circumstantia actus .

A P P E N D I X .

EX articulo habes primo : quomodo per rationem ostendas , merito fuisse a scripturis insinuatam , quod negligentia & est peccatum , & est speciale peccatum . Quod sit peccatum , insinuat per dictum Hierem. 48. *Maledictus qui facit opus Dei negligenter* . Ecce mirum . Ille facit opus Dei , & tamen maledictus est : sed non maledicitur , quia facit opus Dei : sed quia negligenter facit illud . Contra istam negligentiam vide armatos Sum. Pontif. & per hoc ipsam esse peccatum confirmantes in *Clem. de celebrat. missar. c. 1.* & extra *de celebrat. missarum cap. Dolentes* . Quod vero sit speciale peccatum Summ. S. Tb. Tom. VII.

tum , insinuat per hoc , quod negligentia dividitur contra despectum , seu contemptum Proverb. 1. *Despexistis omne consilium meum , & increpationes meas neglexistis* . Ac si dicatur . Peccatum ex negligentia factum contra peccatum ex despectu , id est contemptu , ideo distinguitur , quia negligentia est peccatum speciale , sicut & contemptus . Secundo vides : quomodo ex iis bene pensatis , & applicatis declaretur vicissim angelica doctrina præfens , & confirmetur .

A R T I C U L U S II. 302

Utrum negligentia opponatur prudentia .

Sup. quest. lili. art. 1. corp. & Philip. iv.

AD secundum sic proceditur . Videtur quod negligentia non opponatur prudentia . Negligentia enim videtur esse idem quod pigritia , vel torpor , qui pertinet ad accidiam , ut patet per Gregorium XXXI. Moral. (1) . Accidia autem non opponitur prudentia , sed magis caritati , ut supra dictum est (quæst. xxxv. art. 2.) Ergo negligentia non opponitur prudentia .

2. Præterea . Ad negligentiam videtur pertinere omne peccatum omissionis . Sed peccatum omissionis non opponitur prudentia , sed magis virtutibus moralibus executivis . Ergo negligentia non opponitur prudentia .

3. Præterea . Imprudentia est circa aliquem actum rationis (2) . Sed negligentia non importat defectum neque circa consilium , in quo deficit præcipitatio ; neque circa iudicium , in quo deficit inconsideratio ; neque circa præceptum , in quo deficit inconstancia . Ergo negligentia non pertinet ad imprudentiam .

4. Præterea . Eccle. vii. 19. dicitur : *Qui timet Deum , nihil negligit* (3) . Sed unum-

H quo-

(1) Sub nomine non acedia sed tristitia , ut in antiquis 31. cap. vel 17. in modernis ; ubi dicitur : *De tristitia , malitia , rancor , pusillanimitas , desperatio , torpor circa præcepta , &c.*

(2) Non formaliter ut rationis , quia sic rectus esset , sed materialiter tantum , quia est rationis ab officio aberrantis .

(3) Et in Vulgata v. 13. & sic etiam Hieronymus iuxta 70. legi notat , legitque ipse veluti ex hebræo , *Qui timet Deum , egredietur ad omnia ; & sic explicat quod omnibus tam iustis quam iniustis absque respectu personarum benefacere festinabis ; vel quod quia visa hæc mutabilis diversis quotidie variatur eventibus tam ad adversa quam ad prospera ju-*

si animus preparatur ; & nec prosperis elevatur , nec opprimitur adversis : In Sixtiana tamen Editione 70. Interpretum aliter nunc legitur : *Timensibus Deum (70. Buxéris) egredientur omnia* : Quasi sit sensus quod omnia prospere ac feliciter eventient : sed in veteri Manuscripto cum levi vocis mutatione *70. Buxéris Qui timet Deum ; egredietur omnia* , ut & apud Synmachum , *pertranse omnia* : Quasi nullis impedimentis ab opere virtutis retardari significetur , vel omnia mundana continere ac transcurrere ut potius Deo , vel omnia e contrario percurrere , sperare , & ex eo ut quæ ad honorem Dei spectant : Quod in Vulgata sensum redit .

quodque peccatum præcipue excluditur per virtutem oppositam. Ergo negligentia magis opponitur timori quam prudentiæ.

Sed contra est quod dicitur Eccli. xx. 7. *Lascivus, & imprudens (*) non observant tempus*. Sed hoc pertinet ad negligentiam. Ergo negligentia opponitur prudentiæ.

Respondeo dicendum, quod negligentia directe opponitur sollicitudini. Sollicitudo autem pertinet ad rationem, & rectitudo sollicitudinis ad prudentiam. Unde per oppositum negligentia ad imprudentiam pertinet.

Et hoc etiam ex ipso nomine apparet: quia, sicut Isidorus dicit in Lib. X. Etymolog. (ad lit. N.) *negligens dicitur quasi nec eligens*. Electio autem recta eorum quæ sunt ad finem, ad prudentiam pertinet. Unde negligentia pertinet ad imprudentiam.

Ad primum ergo dicendum, quod negligentia consistit in defectu interioris actus, ad quem pertinet etiam electio; pigriritia autem, & torpor magis pertinent ad executionem; ita tamen quod pigriritia importat tarditatem ad exequendum, torpor remissionem quamdam importat in ipsa executione. Et ideo convenienter torpor ex accidia nascitur, quia accidia est tristitia aggravans, idest impediens animum ab operando.

Ad secundum dicendum, quod ommissio pertinet ad exteriorem actum: est enim ommissio, quando prætermittitur aliquis actus debitus: & ideo opponitur justitiæ, & est effectus negligentiam, sicut etiam executio iusti operis est effectus rationis rectæ.

Ad tertium dicendum, quod negligentia est circa actum præcipiendi, ad quem etiam pertinet sollicitudo. Aliter tamen circa actum hunc deficit negligens, & aliter inconstans: inconstans enim deficit in præcipiendo, quasi ab aliquo impeditus; negligens autem per defectum promptæ voluntatis.

Ad quartum dicendum, quod timor Dei operatur ad vitationem cujuslibet peccati: quia, ut dicitur Proverb. xv. 27. *per timorem Domini declinat omnis a malo*. Et ideo timor facit negligentiam vitare; non tamen ita quod directe negligentiam timori opponatur, sed inquantum timor excitat hominem ad actus rationis. Unde etiam supra habitum est (1. 2. quæst. xlv. art. 2.) cum de passionibus ageretur, quod timor facit consiliativos.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod negligentia opponitur prudentiæ. Insinuat vero per hoc dictum Eccli. 20. *Lascivus, & imprudens non observant tempus*. Patet enim, quod non observare tempus dicit negligentiam. Cum igitur hoc, scilicet non observare tempus attribuitur imprudenti, consequens est: quod negligentia attribuitur eidem, & per hoc opponatur prudentiæ. Insinuat etiam per dictum *Matth. 25*. quo negligentia accipiendi oleum in vasis cum lampadibus attribuitur fatuitati, seu imprudentiæ fatuarum, & consequenter opposita monstratur prudentiæ aliarum virginum, quæ oleum in vasis sumpserunt. Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 303

Utrum negligentia possit esse peccatum mortale.

Sup. quæst. lxxiii. art. 1. corp. & Philip. iv. lect. 3.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod negligentia non possit esse peccatum mortale. Quia super illud Job ix. *Verebar omnia opera mea &c.* dicit Glossa Gregorii (ordin. ex Lib. IX. Moral. cap. xvii. cir. med.) quod *illam*, scilicet negligentiam, *minor amor Dei exaggerat*. Sed ubicumque est peccatum mortale, totaliter tollitur amor Dei. Ergo negligentia non est peccatum mortale.

2. Præterea. Super illud Eccli. vii. *De negligentia tua purga te cum paucis*, dicit Glossa (1) *Quamvis oblatio parva sit, multorum delictorum purgat negligentias*. Sed hoc non esset, si negligentia esset peccatum mortale. Ergo negligentia non est peccatum mortale.

3. Præterea. In lege fuerant statuta sacrificia pro peccatis mortalibus, sicut patet in Levit. Sed nullum fuit statutum sacrificium pro negligentia. Ergo negligentia non est peccatum mortale.

Sed contra est quod habetur Proverb. xix. 15. *Qui*

(*) *Vulgata non servabunt.*

(1) Ex Rabano desumpta sic plenius dicente: *Oblatio quæ ex humili mente & pura dilectione Deo*

offerretur, licet parva sit quantitate, multorum delictorum negligentias purgat.

16. *Qui negligit viam suam, mortificabitur* (1).

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc. ad 3.) negligentia provenit ex quadam remissione voluntatis, per quam contingit quod ratio non sollicitatur ut præcipiat ea quæ debet, vel eo modo quo debet.

Potest ergo dupliciter contingere quod negligentia sit peccatum mortale. Uno modo ex parte ejus quod prætermittitur per negligentiam: (2) quod quidem si sit de necessitate salutis sive sit actus, sive circumstantia, erit peccatum mortale.

Alio modo ex parte causæ. Si enim voluntas intantum sit remissa circa ea quæ sunt Dei, ut totaliter a Dei caritate deficiat, talis negligentia est peccatum mortale: & hoc præcipue contingit quando negligentia sequitur ex contemptu.

Alioquin si negligentia consistat in prætermissione alicujus actus, vel circumstantiæ quæ non sit de necessitate salutis; nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu fervoris, qui impeditur interdum per aliquod veniale peccatum; tunc negligentia non est mortale peccatum, sed veniale.

Ad primum ergo dicendum, quod minor amor Dei potest intelligi dupliciter. Uno modo per defectum fervoris caritatis; & sic causatur negligentia quæ est peccatum veniale. Alio modo per defectum ipsius caritatis sicut dicitur minor amor Dei, quando aliquis diligit Deum solum amore naturali; & tunc causatur negligentia quæ est peccatum mortale.

Ad secundum dicendum, quod parva oblatio cum humili mente, & pura dilectione

facta, ut ibidem dicitur, non solum purgat peccata venialia, sed etiam mortalia.

Ad tertium dicendum, quod quando negligentia consistit in prætermissione eorum quæ sunt de necessitate salutis, tunc trahitur ad aliud genus peccati magis manifestum. Peccata enim quæ consistunt in interioribus actibus, sunt magis occulta: & ideo pro eis certa sacrificia non injungebantur in lege: quia sacrificiorum oblatio erat quædam publica protestatio peccati, quæ non est facienda de peccato occulto.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito a scripturis fuisse insinuatam, quod negligentia est peccatum mortale. Insinuatur vero per Hier. 48. *Maledictus, qui facit opus Dei negligenter*. Vide art. 1. app. Item per dictum Prov. 19. *Qui negligit viam suam, mortificabitur*. Item per hoc; quod fatuæ virgines propter negligentiam suam de non ornatis lampadibus tempore opportuno (scilicet quando *media nocte clamor factus* illis dixit: *Exite obviam sponso nunc venienti*) fuerunt a regno nuptiarum Agni exclusæ, *Mat. 25*. Item per hoc, quod Dominus servum de negotiatione talenti accepti negligentem, jussit talento ipso antea privatum in tenebras exteriores mitti, *Matth. 25*. Secundo vides: quomodo &c.

H 2 QUÆ.

(1) Sic Vulgata vers. 16. quasi dicat, *incurres mortem*: Vnde 70. legunt, *ἀπολείται περὶ σὺ*; & *Qui negligit vias suas*, vel *Qui contemnis* (καταφρονῶν τῶν ὁδῶν) quia plures quidem viæ sunt sed quæ ad unam revocantur.

(2) Quale illud quod Apostolus ad Heb. 2. vel 3. ait: *Quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem? quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab iis qui audierunt, in nos confirmata est* &c., Quia si negligentes fuerimus, puniemur, non tantum amittendo bonum, sed incurrendo malum damnationis quam effugere non poterimus: ait ibidem S. Thomas. Et Levit. 20. vers. 4. quoad negligentiam ex contemptu: *Quod si negligens populus terræ & quasi parvipendens imperium meum* &c. Deuter. 8. vers. 11. *Cave ne quando obliviscaris Domini Dei tui & negligas mandata ejus* &c. Prov. 1. vers. 25. *Despexistis omne consilium meum & in-*

crepationes meas neglexistis. Quod Greg. porro de mortali negligentia id intelligat quod relatam est supra, ex ibidem adjunctis patet, ubi ad eum sensum refert quod Hierem. 48. vers. 10. *juxta verusiam translationem* (inquit) id est juxta 70. [dicitur. *Maledictus qui facit opus Domini negligenter*: Pro quo vulgata legit *fraudulenter*: Non autem incurritur maledictio nisi ex peccato mortali. Talem fuisse putat negligentiam Heli Sacerdotis, de quo sic ait in libri 1. Reg. cap. 3. *Qui divine indignationis magnitudinem placare potuit, dum neglexit quod audivit, incurrit quod meruit*: Et inferius: *Ecce qui divina indignatione pro culpa perpetrata negligentie projicitur, nullo timore sollicitus fuisse perhibetur*. Vt & lib. 7. epistoliarum Indict. 2. epist. 39. *Sicut causa provisio & culpæ vias obstruere, & novit quæ sunt noxia declinare, ita neglectus patet excessibus, & quæ sunt cavenda, solet incurvere*.

Q U Æ S T I O LV.

De vitiis oppositis prudentiæ secundum similitudinem.

in octo articulos divisa.

Postea considerandum est de vitiis oppositis prudentiæ, quæ habent similitudinem cum ipsa : & circa hoc queruntur octo.

Primo, utrum prudentia carnis sit peccatum.

Secundo, utrum sit peccatum morale.

Tertio, utrum astutia sit peccatum speciale.

Quarto de dolo.

Quinto de fraude:

Sexto de sollicitudine temporalium rerum.

Septimo de sollicitudine futurorum.

Octavo de origine horum vitiorum.

A R T I C U L U S I. 304

Utrum prudentia carnis sit peccatum.

AD primum sic proceditur. Videtur quod prudentia carnis non sit peccatum. Prudentia enim est nobilior virtus quam alix virtutes morales, utpote omnium regitiva. Sed nulla iustitia, vel temperantia est peccatum. Ergo neque aliqua prudentia est peccatum.

2. Præterea. Prudenter operari ad finem qui licite amatur, non est peccatum. Sed caro licite amatur: *nemo enim umquam carnem suam odio habuit*, ut habetur ad Eph. v. 29. Ergo prudentia carnis non est peccatum.

3. Præterea. Sicut homo tentatur a carne ita etiam tentatur a mundo, & a diabolo. Sed non ponitur inter peccata aliqua prudentia mundi, vel etiam diaboli. Ergo neque debet poni inter peccata aliqua prudentia carnis.

Sed contra. Nullus est inimicus Deo nisi propter iniquitatem, secundum illud Sap. xiv. 9. *Similiter odio sunt Deo impius, &*

impietas ejus. Sed, sicut dicitur ad Rom. viii. 7. () prudentia carnis inimica est Deo. Ergo prudentia carnis est peccatum.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xlvii. art. 13.) prudentia est circa ea quæ sunt ad finem totius vitæ. Et ideo prudentia carnis proprie dicitur, secundum quod aliquis bona carnis habet ut ultimum finem suæ vitæ. Manifestum est autem quod hoc est peccatum: per hoc enim homo deordinatur circa ultimum finem qui non consistit in bonis corporis, sicut supra habitum est (1. 2. quæst. ii. art. 5.)

Et ideo prudentia carnis est peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quod iustitia, & temperantia in sui ratione important id unde virtus laudatur, scilicet æqualitatem, & concupiscentiarum refrenationem: (1) & ideo numquam accipiuntur in malo. Sed nomen prudentiæ sumitur a providendo, sicut supra dictum est (quæst. xlvii. art. 1. & qu. xlix. art. 6.) quod etiam ad mala extendi potest. Et ideo licet prudentia simpliciter dicta in bono accipiatur, aliquo tamen addito potest accipi in malo: & secundum hoc dicitur prudentia carnis esse peccatum.

Ad secundum dicendum, quod caro est propter animam, sicut materia propter formam, & instrumentum propter principale agens. Ed ideo sic licite diligitur caro, ut ordinetur ad bonum animæ sicut ad finem. Si autem in ipso bono carnis constituatur ultimus finis, erit inordinata, & illicita dilectio: & hoc modo ad amorem carnis ordinatur prudentia carnis.

Ad tertium dicendum, quod diabolus non tentat non per modum appetibilis, sed per modum suggerentis. Et ideo cum prudentia importet ordinem ad aliquem finem appetibilem, non ita dicitur *prudentia diaboli*, (2) sicut prudentia respectu alicujus mali finis, sub cuius ratione tentat nos mundus, & caro, in quantum scilicet proponuntur nobis ad appetendum bona mundi, vel carnis. Et ideo dicitur *prudentia carnis*, & etiam *prudentia mundi*, secundum illud Lucæ xvi. 8. *Filii hujus sæculi prudentiores sunt in generatione sua &c.* Apollolus autem totum compre-

(*) *Vulgata sapientia.*

(1) *Æqualitatem* quidem quantum ad iustitiam; *concupiscentiarum refrenationem* quoad temperantiam. A providendo porro nomen prudentiæ defumi, ut hic proxime subjungitur, subintellige dictum esse tum quæst. 4. art. 1. tum quæst. 49. art. 6.

(2) Comparative ad nos ut significet prudentiam

quam in actibus nostris ex illius instinctu exercemus: Nam quoad illum quidem sic appellari potest propter astutam illam vastitatem quam ipse nos tentando exercet; Unde intelligitur per serpentem qui Evam in Genesi decepit, & qui *cunctis animantibus callidior* (vel *prudentior* juxta græcum *φρονιμώτερος*) appellatur.

prehendit sub *prudencia carnis*, quia etiam exteriores res mundi appetimus propter carnem.

Potest tamen dici, quod quia prudentia quodammodo dicitur *sapientia*, ut supra dictum est (quæst. xlvii. art. 2. ad 1.) ideo secundum tres tentationes potest intelligi triplex prudentia. Unde Jacobi 111. dicitur sapientia esse *terrena, animalis, & diabolica*, ut supra expositum est (quæst. xlv. art. 1. ad 1.) cum de sapientia ageretur.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem destruas errorem *Venustianorum* dicentium: quod carnis libertati indulgendum est, quia ex ea impune flagitia omnia pululant. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, errorem illud merito damnari a Rom. 8. *si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis*. Item Gal. 5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, &c. predico vobis, sicut prædixi, quoniam, qui talia agunt regnum Dei non consequentur*. Item a Rom. 8. *Prudentia carnis inimica est Deo. Tertio* vides: quomodo &c.

ARTICULUS II. 305

Utrum prudentia carnis sit peccatum mortale.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod prudentia carnis sit peccatum mortale. Rebelle enim divinæ legi est peccatum mortale: quia per hoc Deus contemnitur. Sed *prudencia carnis* (1) . . . non est *subiecta legi Dei*, ut habetur Rom. viii. 7. Ergo prudentia carnis est peccatum mortale.

2. Præterea. Omne peccatum in Spiritum sanctum est peccatum mortale. Sed prudentia carnis videtur esse peccatum in Spiritum sanctum: non enim potest esse subiecta legi Dei, ut dicitur Rom. viii. & ita videtur

esse peccatum irremissibile; quod est proprium peccati in Spiritum sanctum. Ergo prudentia carnis est peccatum mortale.

3. Præterea. Maximo bono maximum malum opponitur, ut patet in VIII. Ethic. (2) Sed prudentia carnis opponitur prudentiæ, quæ est præcipua inter virtutes morales. Ergo prudentia carnis est præcipua inter peccata mortalia; & ita est peccatum mortale.

Sed contra. Illud quod diminuit peccatum non importat de se rationem peccati mortalis. Sed caute prosequi ea quæ pertinent ad curam carnis, quod videtur ad prudentiam carnis pertinere, diminuit peccatum. Ergo prudentia carnis de sui ratione non importat peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xlvii. art. 2. ad 1. & art. 13.) (3) prudens dicitur aliquis dupliciter: uno modo simpliciter, scilicet in ordine ad finem totius vitæ; alio modo secundum quid, scilicet in ordine ad finem aliquem particularem; puta sicut dicitur aliquis prudens in negotiatione, vel in aliquo hujusmodi.

Si ergo prudentia carnis accipiatur secundum absolutam prudentiæ rationem, ita scilicet quod in cura carnis constituatur ultimus finis totius vitæ, sic est peccatum mortale, quia per hoc homo avertitur a Deo; cum impossibile sit esse plures fines ultimos, ut supra habitum est (1. 2. quæst. 1. art. 5.)

Si vero prudentia carnis accipiatur secundum rationem particularis prudentiæ, sic prudentia carnis est peccatum veniale. Contingit enim quandoque quod aliquis inordinate afficitur ad aliquod delectabile carnis, absque hoc quod avertatur a Deo per peccatum mortale: unde non constituit finem totius vitæ in delectatione carnis; & sic adhibere studium ad hanc delectationem consequendam, est peccatum veniale, quod pertinet ad prudentiam carnis.

Si vero aliquis actu curam carnis referat in finem honestum, puta cum aliquis studet commestioni propter corporis sustentationem, (1) non

(1) Vel (quod idem est) *sapientia carnis*, ut exprimitur verſ. 7. etſi *prudencia* nomine v. 6. Sic enim ibi plene: *Nam prudentia carnis mors est, quoniam sapientia carnis inimica est Deo: Legi enim Dei non est subiecta: Nec enim potest* &c.

(2) Ubi proinde probat pessimam esse inter omnia regiminum genera tyrannidem, quia optimo regiminum omnium opponitur, scilicet regno; ut cap. 12. græco-latino videre est, vel cap. 10. in antiquis &

apud S. Thomam lect. 10.

(3) Ubi perfecta prudentia dicitur esse quæ recte nos ordinat ad bonum finem totius vitæ; sed imperfecta tantum quæ ad aliquem finem particularem nos disponit; Præter aliam falsam quam præmittit ibidem, ac proinde non pertinentem ad hunc locum, ubi de vera tantum quæstio est, qualem utramque illam esse notat.

(1) non vocatur prudentia carnis, quia sic utitur homo cura carnis ut ad finem.

Ad primum ergo dicendum, quod Apostolus loquitur de prudentia carnis, secundum quod (*) finis totius vitæ humanæ constituitur in bonis carnis: & sic est peccatum mortale.

Ad secundum dicendum, quod prudentia carnis non importat peccatum in Spiritum sanctum. Quod enim dicitur, quod non potest esse subiecta legi Dei, non sic est intelligendum, quasi ille qui habet prudentiam carnis non possit converti, & subijci legi Dei; sed quia ipsa prudentia carnis legi Dei non potest esse subiecta; nec calor potest esse frigidus quamvis calidum possit esse frigidum.

Ad tertium dicendum, quod omne peccatum opponitur prudentiæ, sicut & prudentia participatur in omni virtute. Sed ideo non oportet quod quodlibet peccatum prudentiæ oppositum sit gravissimum, sed solum quando opponitur prudentiæ in aliquo maximo.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito a scripturis insinuatam quod prudentia carnis est, & non est peccatum mortale; & quod non omnis cura carnis dicitur prudentia carnis. Quod sit mortale, insinuat Rom. 8. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* Item Galat. 5. *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis.* Item per dictum Eph. 2. *Aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis.* Quod autem non sit, insinuat Eph. 5. *Nemo unquam carnem suam odio habuit: sed nutrit, & fovet eam.* Quod vero curam gerere carnis non semper dicatur prudentia carnis, insinuat 1. Timoth. 5. *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum: & frequentes tuas infirmitates.* Secundo habes: quomodo per rationem de-

struas errorem illum, de quo a. r. app. dictum est. Nam conclusio prima cum sua probatione faciunt contra ipsum; quoniam error ille de indulgere carni etiam per aversionem a Deo, loquitur: cum & absolute sermonem de hoc faciat, & *ly flagitia omnia*; quod ibi a Venustianis ponitur, hoc manifeste indicet. Tertio vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 306

Utrum astutia sit speciale peccatum.

Inf. art. 4. cor. & quest. lxxix. art. 1. cor. & quest. xcvi. art. 3. ad 3.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod astutia non sit speciale peccatum. Verba enim sacræ Scripturæ non inducunt aliquem ad peccandum. Inducunt autem ad astutiam, secundum illud Proverb. 1. 4. *Ut detur parvulis astutia.* Ergo astutia non est peccatum.

2. Præterea. Proverb. xiii. 16. (2) dicitur: *Astutus omnia agit cum consilio.* Aut ergo ad finem bonum, aut ad finem malum. Si ad finem bonum, non videtur esse peccatum; si autem ad finem malum, videtur pertinere ad prudentiam carnis, vel sæculi. Ergo astutia non est speciale peccatum a prudentia carnis distinctum.

3. Præterea. Gregorius. X. Moral. (cap. xvi.) exponens illud Job xii. *Deridetur justi simplicitas,* dicit: „Sapientia hujus mundi est cor machinationibus tegere, sensum „verbis velare; quæ falsa sunt, vera ostendere; quæ vera sunt, falsa demonstrare.“ Et postea subdit: (3) Hæc prudentia usu „a juvenibus scitur, a pueris pretio discitur.“ Sed ea quæ prædicta sunt, videntur ad astutiam pertinere. Ergo astutia non distinguitur a prudentia carnis, vel mundi; & ita non videtur esse speciale peccatum.

Sed contra est quod Apostolus dicit II. ad Cor. iv.

(1) Eo modo quo Augustinus in illa verba Psal. 46. *Laudate Dominum quia bonus est psalmus,* dicit & ex eodem Beda super 1. Corinth. 10. refert: *Si ad refecionem corporis reparationemque membrorum sumis quod manducas & bibis, gratias agens ei qui hæc tibi fragili & mortali supplementorum solatia præbuit, cibus tuus & potus laudas Deum: Nempe, modeste, frugaliter, & temperanter manducando, sicut præmittit.*

(*) Ita cum Garcia omnes posteriores ediciones.

Codices & Edit. Rom. finis constituitur in bonis carnis totius vitæ humanæ, ordine verborum inverso.

(2) In Vulgata; sed græce pro astute *καυρησις* quasi solers & actuosus in omnibus, qui & omnia cum scientia sive cognitione *μετὰ γνώσεως* facere indicatur, quod perinde est ac *facere cum consilio.*

(3) Immediatè post prædicta quæ prius ad marginem veluti ex cap. 27. notabantur; sed juxta novas editiones ex cap. 16. reponimus.

Cor. IV. 2. *Abdicamus occulta dedecoris*, (1) *non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei*. Ergo astutia est quoddam peccatum.

Respondeo dicendum, quod prudentia est *recta ratio agibilium*, sicut scientia est *recta ratio scibilium*. Contingit autem contra rectitudinem scientiæ dupliciter peccari in speculativis: uno quidem modo, quando ratio inducitur ad aliquam conclusionem falsam, quæ apparet vera; alio modo ex eo quod ratio procedit ex aliquibus falsis, quæ videntur esse vera, sive sint ad conclusionem veram, sive ad conclusionem falsam.

Ita etiam aliquod peccatum potest esse contra prudentiam, habens aliquam similitudinem ejus dupliciter. Uno modo quia studium rationis ordinatur ad finem qui non est vere bonus, sed apparens: & hoc pertinet ad prudentiam carnis.

Alio modo in quantum aliquis ad finem aliquem consequendum vel bonum, vel malum, utitur non veris viis, sed simulatis, & apparentibus: & hoc pertinet ad peccatum astutiæ. Unde est quoddam peccatum prudentiæ oppositum, & a prudentia carnis distinctum.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in IV. contra Jul. (2) sicut prudentia abusive quandoque in malo accipitur, ita & astutia quandoque in bono & hoc propter similitudinem unius ad alterum. Proprie tamen astutia in malo accipitur, sicut & Philosophus dicit in VI. Ethic. (cap. XII. ad fin.)

Ad secundum dicendum, quod astutia potest consiliari & ad finem bonum, & ad finem malum: nec oportet ad finem bonum falsis viis pervenire, & simulatis, sed veris. Unde etiam astutia; si ordinetur ad bonum finem, est peccatum.

Ad tertium dicendum, quod Gregorius sub *prudentia mundi* accepit omnia quæ possunt ad falsam prudentiam pertinere. Unde etiam sub hac comprehenditur astutia.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo; quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas: merito insinuatam fuisse a scripturis, quod astutia est quoddam peccatum. Insinuaturo vero per dictum 2. Cor. 4. *Abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei*. Ecce, quod astutia pertinet ad occulta dedecoris, & per consequens est peccatum, quoniam occultum dedecoris moralis, ut ibi sumitur, peccatum, imo & peccati quoddam turpitudinem sonat, in quantum non venit ad lucem, ut non arguatur. Joann. 3. Viis namque simulatis tendere ad finem intentum, etiam bonum dedecet hominem ratione vigentem, & consequenter debentem vivere secundum rationem, non secundum simulationem. Dixi in princip. append. ly & in sensu recto intelligas, ad denotandum, quod quandoque invenies in scripturis astutiam pro vera prudentia sumptam abusive, ut in ad Primum, & in 2. Cor. 12. *cum essem astutus, dolo vos cepi*. Ubi & ly *astutus*, & ly *dolo*, sumuntur in bonum. Secundo vides, quomodo, ex iis bene pensatis, & applicatis, &c.

ARTICULUS IV. 307

Utrum dolus sit peccatum ad astutiam pertinens.

Inf. quest. LXIX. art. 2. cor. & quest. CXI. art. 3. ad 2.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod dolus non sit peccatum ad astutiam pertinens. Peccatum enim in perfectis viris non invenitur, & præcipue mortale. Invenitur autem in eis aliquis dolus, secundum illud II. ad Cor. XII. 16. *Cum essem astutus, dolo vos cepi*. Ergo dolus non est semper peccatum.

2. Præterea. Dolus maxime ad linguam perti-

(1) Vel *occulta confusionis*, ut ex græco ἀπορίων legit Augustinus & ex eodem Beda refert: Perinde tamen quoad sensum, quia erubescencia vel confusio ex dedecore: Unde ibidem S. Thomas *immunda & turpia explicat quæ hominem dedecoratum efficiunt*: Pro illis quoque verbis, *adulterantes verbum Dei* græce δολοῦντες quasi *dolose depravantes*; nimirum vel per falsam doctrinam; vel per vanam gloriam, vel per amorem veri, vel per simulationem & hypocri-

sim, ut ibi partim Beda ex Augustino, partim etiam S. Thomas.

(2) Sic enim ibi cap. 3. ante medium, *Astutia vitium est* (inquit) *quævis in scripturis sanctis & in bono accipitur quod dictum est*. Astuti ut serpentes; & in malo quod in Paradiso erat *serpens prudentissimus bestiarum* (juxta 70. ut jam supra) Similia etiam lib. 11. super Genes. ad lit. cap. 2. & epist. 29.

pertinere videtur, secundum illud Psalm. v. 11. *Linguis suis dolose agebant.* (1) Astutia autem, sicut & prudentia est in ipso astu rationis. Ergo dolus non pertinet ad astutiam.

3. Præterea. Proverb. XII. 20. dicitur: *Dolus in corde cogitationum mala.* Sed non omnis malorum cogitatio pertinet ad astutiam. Ergo dolus non videtur ad astutiam pertinere.

Sed contra est quod astutia ad circumveniendum ordinatur, secundum illud Apostoli ad Ephes. IV. 14. *In astutia ad circumventionem erroris:* ad quod etiam dolus ordinatur. Ergo dolus pertinet ad astutiam.

Respondendo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. præc.) ad astutiam pertinet assumere vias non veras sed simulatas, & apparentes ad aliquem finem profectum vel bonum, vel malum. Assumptio autem harum viarum potest dupliciter considerari. Uno quidem modo in ipsa excogitatione viarum huiusmodi: & hoc proprie pertinet ad astutiam, sicut etiam excogitatio rectarum viarum ad debitum finem pertinet ad prudentiam.

Alio modo potest considerari talium viarum assumptio secundum executionem operis & secundum hoc pertinet ad dolum. Et ideo dolus importat quamdam executionem astutiae; & secundum hoc ad astutiam pertinet.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut astutia proprie accipitur in malo, abusive autem in bono; ita etiam & dolus, qui est astutiae executio. (2)

Ad secundum dicendum, quod executio astutiae ad decipiendum primo quidem & principaliter fit per verba, quæ præcipuum locum tenent inter signa, quibus homo significat aliquid alteri, ut patet per Augustinum

in Lib. de doct. christ. III.) & ideo dolus maxime attribuitur locutioni. Contingit tamen esse dolum & in factis, secundum illud Psalm. CV. 25. *Et dolum fecerunt in servos ejus.* Est etiam dolus in corde, secundum illud Eccli. XIX. 23. *Interiora ejus plena sunt dolo sed hoc est, secundum quod aliquis dolos excogitat, secundum illud Psal. XXXVII. 13. Et dolos tota die meditabatur.*

Ad tertium dicendum, quod quicumque cogitant aliquod malum facere, necesse est quod excogitent aliquas vias ad hoc quod suum propositum impleant; & ut plurimum excogitant vias dolosas, quibus facilius propositum consequantur: quamvis contingat quandoque quod absque astutia, & dolo aliqui aperte, & per violentiam malum operentur; sed hoc, quia difficilius fit, in paucioribus accidit,

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod dolus pertinet ad astutiam. Insinuat vero Hierem. 5. *sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plena dolo.* Patet enim, quod decipula ab astuto tenditur ad aves capiendas. Item per dictam Machab. 1. *locutus est ad eos verba pacifica in dolo.* Exterius enim pacem fingere verbis, & interius circumventionem moliri, est officium hominis astuti. Ideo ad hoc significandum dicitur Ephes. 4. *In astutia ad circumventionem erroris.* Secundo vides &c.

A R-

(1) Sicut etiam Psalm. 13. vers. 3. reperitur, & inde ad Rom. 3. vers. 13. Itemque Psal. 9. vers. 19. *Cujus maledictione os plenum est & amaritudine & dolo:* Psal. 11. vers. 3. *Labia dolosa in corde & corde loquuti sunt: Disperdat Dominus universa labia dolosa:* Psal. 14. vers. 3. *Non egit dolum in lingua sua:* Psalm. 16. vers. 7. *Non in labiis dolosis:* Psal. 30. vers. 19. *Muta fiant labia dolosa:* Psal. 49. vers. etiam 19. *Lingua sua concinnabat dolos:* Psal. 51. vers. 6. *Verba præcipationis lingua dolosa:* Psal. 108. v. 2. *Loquebantur adversum me linguam dolosam:* Psal. 119. vers. 1. *Libera animam meam a labiis iniquis & a lingua dolosa &c.*

(2) Nec tamen assertive id Apostolus de se dicit, sed ex eorum existimatione qui hoc ei poterant exprobrare: Sic enim ibi vers. 16. *Sed esto: Ego vos*

non gravavi, sed cum essem astutus, dolo cepi: Numquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos? Unde ipse ibidem S. Thomas: *Posses istorum esse suspicio quod ideo ab eis per seipsum non acceperis, ut per alios dolose ab eis plus accipiat: Et ideo dicit hoc ponens: Esto, idest dato & concesso quod ego in persona mea non gravavi vos, sed (sicut credidistis) cum essem astutus dolo vos cepi, hoc est per alios detraxi vobis bona plurima: Sed hoc est falsum, quia nihil ex dolo feci: Hanc ergo suspensionem consequenter excludit dicens: Numquid per aliquem circumveni vos? &c.* Unde nihil ex eo loco ad astutiam bono sensu accipiendam colligi potest: Sed ne dubium ullum remaneret, non immerito sic accipi respondit S. Thomas, ex hypothese quod assertive illud intellexerit Apostolus.

ARTICULUS V. 308

Utrum fraus ad astutiam pertineat.

Sup. art. 4. & locis ibi citatis.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod fraus ad astutiam non pertineat. Non enim est laudabile quod aliquis decipi se patiarur; ad quod astutia tendit. Est autem laudabile quod aliquis patriatur fraudem, secundum illud I. ad Corinth. vi. 7. *Quare non magis fraudem patimini?* Ergo fraus non pertinet ad astutiam.

2. Præterea. Fraus pertinere videtur ad illicitam acceptionem, vel retentionem exteriorum rerum; dicitur enim Act. v. 1. quod *vir quidam nomine Ananias cum Sapphira uxore sua vendidit agrum, & fraudavit de pretio agri.* Sed illicite usurpare, vel retinere res exteriores pertinet ad injustitiam, vel illiberalitatem. Ergo fraus non pertinet ad astutiam, quæ opponitur prudentiæ.

3. Præterea. Nullus astutia utitur contra seipsum. Sed aliquorum fraudes sunt contra seipsum: dicitur enim Proverb. i. 18. de quibusdam, quod *moliuntur fraudes contra animas suas.* Ergo fraus non pertinet ad astutiam.

Sed contra. Fraus ad deceptionem ordinatur, secundum illud Job. xxii. 9. *Nunquid decipietur, ut homo, vestris fraudulentis?* Ad idem etiam ordinatur astutia. Ergo fraus ad astutiam pertinet.

Respondendo dicendum, quod sicut dolus consistit in executione astutiæ, ita etiam & fraus.

Sed in hoc differre videntur, quod dolus pertinet universaliter ad executionem astutiæ sive fiat per verba, sive per facta; fraus autem magis proprie pertinet ad executionem astutiæ, secundum quod fit per facta.

Ad primum ergo dicendum, quod Apostolus non inducit fideles ad hoc quod decipiantur in cogoscendo, sed ad hoc quod (*) effectum deceptionis patienter tolerant in sustinendis injuriis fraudulenter illatis (1).

Ad secundum dicendum, quod executio astutiæ potest fieri per aliquod aliud vitium, *Summ. S. Th. Tom. VII.*

sicut & executio prudentiæ fit per virtutes: & hoc modo nihil prohibet defraudationem pertinere ad avaritiam, vel illiberalitatem.

Ad tertium dicendum, quod illi qui fraudes faciunt, ex eorum intentione non moliuntur aliquid contra seipsum, vel contra animas suas; sed ex justo Dei judicio provenit ut id quod contra alios moliuntur, contra eos retorqueatur, secundum illud Psalm. vii. 16. *Incidit in foveam quam fecit.*

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse insinuationem a scripturis, quod fraus pertinet ad astutiam. Insinuaturo vero per hoc quod dicitur Job 13. *Nunquid decipietur, ut homo, vestris fraudulentis?* Et Sap. 10. *In fraude circumvenientium eum illi affuit.* Et Josue 9. *Cur nos decipere fraude voluistis?* Et Hester 16. *Aures principum callida fraude decipiunt.* Per hæc enim singula monstratur: quod fraus ordinatur ad decipiendum; & consequenter commonstratur, quod ordinata est ad illum finem, ad quem & astutia ordinatur, secundum illud Eph. 4. *In astutia ad circumventionem erroris.* Illorum autem, quæ finem eundem habent, est aliqua affinitas inter se; ut patet. Per hoc ergo, quod ad eundem finem ordinari fraudem, & astutiam scripturæ ostendunt, ostendisse se pariter volunt quod fraus ad astutiam pertinet. Secundo vides quomodo &c.

ARTICULUS VI. 309

Utrum licitum sit sollicitudinem habere de temporalibus rebus.

Inf. quest. cxviii. art. 7. cor. & III. con. cap. cxxxv. fin. & quol. vii. art. 17. ad 2. & Philip. iv.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod licitum sit sollicitudinem habere de temporalibus rebus. Ad præsentem enim pertinet sollicitum esse de his quibus præest, secundum illud Rom. xii. 8. *Qui præest, in sollicitudine.* Sed homo præest ex divina ordi-

(*) Ita codd. Alcan. & Tarræ. Nicolaus, & posteriores edid. Al. defectum.

(1) De quibus ibi Apostolus loquitur: *Delictum est in vobis (inquit v. 7.) quod juditia (id est li-*

tes) habetis inter vos. Quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis & fraudatis: Et hoc fratribus.

natione temporalibus rebus, secundum illud Psalm. VIII. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus ejus oves, & boves &c.* Ergo homo debet habere sollicitudinem de temporalibus rebus.

2. Præterea. Unusquisque sollicitus est de fine propter quem operatur. Sed licitum est hominem (1) operari propter temporalia, quibus vitam sustentet: unde Apostolus dicit II. ad Theosal. III. 10. *Si quis non vult operari, non manducet.* Ergo licitum est sollicitari de rebus temporalibus.

3. Præterea. Sollicitudo de operibus misericordiarum laudabilis est, secundum illud II. ad Timoth. I. 17. (2) *Cum Romam venisset, sollicitus me quaesivit.* Sed sollicitudo temporalium rerum quandoque pertinet ad opera misericordiarum, puta cum quis sollicitudinem adhibet ad procurandum negotia pupillorum, & pauperum. Ergo sollicitudo temporalium rerum non est illicita.

Sed contra est quod Dominus dicit Matth. VI. 31. *Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?* Quæ tamen sunt maxime necessaria.

Respondeo dicendum, quod sollicitudo importat studium quoddam adhibitum ad aliquid consequendum. Manifestum est autem quod majus studium adhibetur, ubi est timor deficiendi: & ideo ubi est securitas consequendi, minor intervenit sollicitudo.

Sic ergo sollicitudo temporalium rerum tripliciter potest esse illicita. Uno quidem modo ex parte ejus de quo sollicitamur, si scilicet temporalia tamquam finem quaeramus: unde & Augustinus dicit in Lib. de operibus monach. (cap. xxvi. paulo a princ.) (3) *Cum Dominus dicit, Nolite solliciti esse &c. hoc dicit, ut non ista intueantur, & propter ista faciant quidquid in Evangelii prædicatione facere jubentur.*

Alio modo potest esse temporalium sollicitudo illicita propter superfluum studium, quod apponitur ad temporalia procuranda, propter quod homo a spiritualibus, quibus principaliter inservire debet, retrahitur: & ideo dicitur Matth. XIII. 27. quod *sollicitudo sæculi suffocat verbum* (4).

Tertio modo ex parte timoris superflui, quando scilicet aliquis timet ne faciendo quod debet, necessaria sibi deficiant: quod Dominus tripliciter excludit. Primo propter majora beneficia homini præstita divinitus præter suam sollicitudinem, scilicet corpus, & animam. Secundo propter subventionem, qua Deus animalibus, & plantis subvenit absque opere humano, secundum proportionem suæ naturæ. Tertio ex divina providentia, propter cujus ignorantiam Gentiles circa temporalia bona quaerenda principaliter sollicitantur. Et ideo concludit, quod principaliter nostra sollicitudo esse debet de spiritualibus bonis, sperantes quod etiam temporalia nobis provenient ad necessitatem, si fecerimus quod debemus.

Ad primum ergo dicendum, quod temporalia bona subjecta sunt homini, ut eis utatur ad necessitatem, non ut in eis finem, constituat, & superflue circa ea sollicitetur.

Ad secundum dicendum, quod sollicitudo, ejus qui corporali labore panem acquirit, non est superflua, (*) sed moderata: & ideo Hieronymus dicit (sup. illud Matth. VI. *Ne solliciti sitis*) quod *labor exercendus est, sollicitudo tollenda*, superflua scilicet, animum inquietans.

Ad tertium dicendum, quod sollicitudo temporalium in operibus misericordiarum ordinatur ad finem caritatis: & ideo non est illicita, nisi sit superflua.

A P.

(1) Sic etiam in Manuscripto, & construi sic debet, *Licitum est ut homo operetur*: Alioqui dicendum fuit, *Licitum est homini &c.*

(2) Ad commendandam Onesiphori misericordiam dictum vers. 16. ubi plenius: *Dei misericordiam Dominus Onesiphori domui, quia saepe me refrigeravit, & casenam meam non erubuit, sed cum Romam venisset, sollicitus me quaesivit & invenit.* Quippe qui ex Asia Romam eorum fine venerat nullis vel itineris difficultatibus vel sævitibus Imperatoris crudelissimi deterritus, ut super eum locum Theodorëtus commentatur, qui & Onesiphorum illum propterea *τρισυανθιστορ* seu *terbeatum* vocat, qui tantam hanc ab Apostoli lingua benedictionem acceperit.

(3) Ubi paulo plenius: *Non ut ista non procurens quantum necessitati satis est unde honeste perseveret,*

sed ut non ista insueantur &c.

(4) Id est opprimit, ne possit pullulare ac fructum ferre. Unde in eum locum Authoꝝ operis imperfecti sub Chrysostomi nomine homil. 31. inquit *quod sollicitudo divitiarum Ecclesiam te frequentare non permittit, ut nutriatur verbis quod accepisti: Et sic venis corpore, non venis mente: Vel si audis auribus, non audis corde: Totus animus tuus in illis est de quibus sollicitus es: Item si verbum Dei veneris in periculum, tu quia times perdere quæ habes, vel concupiscis, acquirere quæ non habes, veritatem fidei palam non confiteris: Vides quomodo sollicitudo divitiarum suffocat verbum & fructificare non sinit.*

(*) Ita edis. passim cum codd. Tarrac. & Alcan. Edis. Rom. cum aliis si sit moderata.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo : quomodo per rationem ostendas, & in recto sensu intelligas, merito a scripturis insinuatam fuisse, quod de temporalibus sollicitudo non est licita. Insinuat vero per hoc, quod dicitur Matth. 6. *Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur*. Pro cuius captu ampliori vide sup. qu. 47. ar. 9., & 1. 2. qu. 108. ar. 3. Secundo vides : quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, declaretur vicissim angelica præfens doctrina, & confirmetur.

ARTICULUS VII. 310

Utrum quis debeat esse sollicitus futurorum.

Inf. quæst. clxxxviii. art. 7. ad 2. & III. contr. cap. cxxxv. fin.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod aliquis debeat sollicitus esse futurorum. Dicitur enim Proverb. vi. 6. *Vade ad fornicam, o piger, & considera vias ejus, & discite sapientiam: que cum non habeat ducem, nec præceptorem, parat in estate cibum sibi, & congregat in messe quod comedit*. Sed hoc est in futurum sollicitari. Ergo laudabilis est sollicitudo futurorum.

2. Præterea. Sollicitudo ad prudentiam pertinet (1). Sed prudentia præcipue est futurorum : præcipua enim pars ejus est providentia futurorum, ut supra dictum est (quæst. xlix. art. 6.) Ergo virtuosum est sollicitari de futuris.

3. Præterea. Quicumque reponit aliquid in posterum conservandum, sollicitus est in futurum. Sed ipse Christus legitur Joan. xii. loculos habuisse ad aliquid conservan-

dum, quos (2) Judas deferebat : Apostoli etiam conservabant pretia prædiorum, quæ ante pedes eorum ponebantur, ut legitur Act. xv. Ergo licitum est in futurum sollicitari.

Sed contra est quod Dominus dicit Matth. vi. 34. *Nolite solliciti esse in crastinum*. Cras autem ibi ponitur præ futuro, sicut dicit Hieronymus (in hunc loc.) (3)

Respondeo dicendum, quod nullum opus potest esse virtuosum, nisi debitis circumstantiis vestiatur : inter quas una est debitum tempus, secundum illud Eccle. viii. 6. *Omni negotio tempus est, & opportunitas* : quod non solum in exterioribus operibus, sed etiam in interiori sollicitudine locum habet. Unicuique enim tempori competit propria sollicitudo ; sicut tempori ætatis competit sollicitudo metendi (*); ipsi autem tempore ætatis de vindemia jam esset sollicitus, superflue præoccuparet futuri temporis sollicitudinem. Unde hujusmodi sollicitudinem tamquam superfluum Dominus prohibet, dicens : *Nolite solliciti esse in crastinum* : unde subdit : *Crastinus enim dies sollicitus eris sibi ipsi*, idest suam propriam sollicitudinem habebit, quæ sufficit ad animum affligendum. Et hoc est quod subdit : *Sufficit dici malitia sua, idest afflictio sollicitudinis*.

Ad primum ergo dicendum, quod formica habet sollicitudinem congruam tempori : & hoc nobis imitandum proponitur.

Ad secundum dicendum, quod ad prudentiam pertinet providentia debita futurorum. Esset autem inordinata futurorum providentia, vel sollicitudo, si quis temporalia, in quibus dicitur *preteritum*, & *futurum*, tamquam fines quæreret ; vel si superflua quæreret ultra præsentis vitæ necessitatem ; vel si tempus sollicitudinis præoccuparet.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Augustinus

I 2 finis

(1) Ut ex professo propositum & probatum est quæst. 47. art. 9. sicut etiam quod sequitur, indicatum est quæst. 49. art. 6.

(2) Supple loculos, ut ex Joannis textu suppleri debet, proindeque quos, ut est in Manuscripto & in impressis passim, non quod (ut in quibusdam) legi.

(3) Qui sic plenius ibi : Cras in *Scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Jacob, Exaudiet me cras justitia mea : Et in Samuelis phantasmate Pythonissa loquitur ad Saul, Cras eris mecum* : Et primum quidem illud Genes. 30. vers. 33. videre est juxta Editionem 70. Interpretum, ubi vulgata legit *Respondetis mihi cras &c.* Secundum autem 1. Reg.

28. v. 9. ubi pluraliter dicitur, *Cras autem tu & filii tui mecum eritis* : Neutrum porro illorum post alterum præcise diem fuisse factum constat : Unde indefinite pro futuro accipi debet : Nam Jacob. quidem hoc dicebat respiciendo tempus quo parere deberent oves quæ non nisi postea conceperunt, ut ex adjunctis ibi patet : Prælium autem in quo Interfectus est Saul & Jonathas filius ejus, post aliquot a Samuelis apparitione dies initum indicatur cap. 31. aliaque interferuntur ibi cap. 29. & 30. quæ per illos intermedios dies facta fuisse referuntur.

(*) Ita communiter. *Nicolaus* tempori autem competit &c.

stinus dicit in Lib. II. de serm. Domini in monte (cap. xvii. circ. med.) cum viderimus aliquem servum Dei providere, ne ista necessaria sibi desint, non judicemus eum de crastino sollicitum esse: nam & ipse Dominus propter exemplum loculos habere dignatus est: & in Actibus Apostolorum scriptum est, ea que ad victum sunt necessaria, procurata esse in futuram propter imminensem famem. Non ergo Dominus improbat, si quis humano more ista procuret, sed si quis propter ista (*) milites Deo.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuat a scripturis, quod non licet esse sollicitum in futurum de rebus temporalibus. Insinuat vero *Matth. 6. ut in argum. cont.* Pro meliori captu vide *ar. 6.* Nam maxime assimilantur, quamvis post illum motus sit hic *septimus ar.* non quia in ipso virtualiter, inferendo negative, ut non licet de temporalibus sollicitari. ergo nec de illis in crastinum, non contineatur, sed quia habet seorsum speciales difficultates, ut hic visum est. Vide & *Decretum 12. q. 1. t. Videntes, & cap. Habebat.* Secundo vides, quomodo &c.

ARTICULUS VIII. 311

Utrum hujusmodi vitia oriuntur ex avaritia.

Dif. quæst. cxviii. art. 7. & 8. & II. dist. xlii. quæst. 11. art. 3. & mal. quæst. xlii. art. 3.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod hujusmodi vitia non oriuntur ex avaritia. Quia, sicut dictum est (quæst. xliii. art. 6.) per luxuriam maxime ratio patitur defectum in sua rectitudine. Sed hujusmodi vitia opponuntur rationi rectæ, scilicet prudentiæ. Ergo hujusmodi vitia maxime ex

luxuria oriuntur; præsertim cum Philosophus dicat in VII. Ethic. (1) quod *Venus est dolosa, & ejus corrigia est varia; & quod ex insidiis agit incontinens concupiscentiæ.*

2. Præterea. Prædicta vitia habent quamdam similitudinem prudentiæ, ut dictum est (art. 3. hujus quæst. & quæst. xlvii. art. 13.) Sed ad prudentiam, cum sit in ratione, majorem propinquitatem habere videntur vitia magis spiritualia, ut superbia, & inanis gloria. Ergo hujusmodi vitia magis videntur ex superbia oriri quam ex avaritia.

3. Præterea. Homo insidiis utitur non solum in diripiendis bonis alienis, sed etiam in machinando aliorum cædes; quorum primum pertinet ad avaritiam, secundum ad iram. Sed insidiis uti pertinet ad astutiam, dolum, & fraudem. Ergo prædicta vitia non solum oriuntur ex avaritia, sed etiam ex ira.

Sed contra est quod Gregorius XXXI. Moral. (cap. xvi. a med.) ponit fraudem filiam avaritiæ.

Respondet dicendum, quod, sicut dictum est (art. 3. hujus quæst. & quæst. xlvii. art. 13.) prudentia carnis, & astutia cum dolo, & fraude, quamdam similitudinem habent cum prudentia in aliquo usu rationis. Præcipue autem inter alias virtutes morales usus rationis rectæ apparet in justitia, quæ est in appetitu rationali. Et ideo usus rationis indebitus etiam maxime apparet in vitiis oppositis justitiæ: opponitur autem ipsi maxime avaritia.

Et ideo prædicta vitia maxime ex avaritia oriuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod luxuria propter vehementiam delectationis, & concupiscentiæ totaliter opprimit rationem, ne prodeat in actum. In prædictis autem vitiis aliquis usus rationis est, licet inordinatus. Unde prædicta vitia non oriuntur directe ex luxuria. Quod autem Philosophus (2) *Venerem dolosam* appellat, hoc dicit secundum quamdam similitudinem, in quantum scilicet hominem subito surripit, sicut & in dolis agitur; non tamen per astutias, sed magis per violentiam concupiscentiæ, & delectationis:

(*) *Ita mss. & editi passim. Edit. Rom. non militet.*

(1) Ut cap. 7. græco lat. videre est vel in antiquis cap. 6. & apud S. Thomam lect. 6. ubi ex Homero id refert *δολοπλόκον* vocante, id est *dolor accensum* &c. Pro corrigia porro varia quam Homerus *κισσὸ-βιβάτα* vocat, *Zonam* reddit Interpres quasi variegatam, versicoloream, acui pictam, ut hinc amo-

rem conciliet: Unde In Proverb. *cessus veneris* &c. Esti aliter S. Thomas (ubi sup.) *corrigiam* explicat concupiscentiam quæ mentes ligat; *variā* vero quæ tendit in aliquid quod apparet bonum, in quantum est delectabile, & tamen est simpliciter malum.

(2) Vel apud Philol. Homerus ut proxime indicatum est.

nis : unde & subdit, quod *Venus furatur intellectum multum sapiens*. (1)

Ad secundum dicendum, quod ex insidiis agere, ad quamdam pusillanimitatem pertinere videtur. Magnanimus enim in omnibus vult manifestum esse, ut Philosophus dicit in IV. Ethic. (cap. 111. a med.) Et ideo quia superbia quamdam similitudinem magnanimitatis habet, vel fingit; inde est quod non directe ex superbia hujusmodi vitia oriuntur, quæ utuntur fraude, & dolo; magis autem hoc pertinet ad avaritiam, quæ propriam utilitatem querit, parvipendens excellentiam.

Ad tertium dicendum, quod ira habet subitum motum: unde præcipitanter agit, & absque consilio, quo utuntur prædicta vitia licet inordinate. Quod autem aliqui insidiis utantur ad cædes aliorum, non provenit ex ira, sed magis ex odio: quia iracundus appetit esse manifestus in nocendo, ut dicit Philosophus in II. Rhet. (cap. iv. circ. fin.)

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a Beato Gregorio fuisse, quod prædicta vitia oriuntur ex avaritia. Insinuat autem ab eo per hoc: quod 31. *Moral.* ponit fraudem esse filiam avaritiæ. Nam in fraude quasi virtualiter continentur omnia prædicta. Et de astutia quidem, & dolo, hoc manifestum est; quamvis de prudentia carnis, non item. Si quis tamen profundius inspiciat, videbit hoc ipsum de illa. Prudentia namque carnis sub quodam prætextu bonæ provisionis ad sustentandam carnem, articulo primo; *respons.* ad 2. 3. seipsam nobis ingerere conatur, & ideo fraudem quamdam nobis texere, ex insidiisque agere videtur. Non abs re ergo a Beato Gregorio nomine fraudis & ipsam virtualiter importatam, diximus. Secundo vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis vi-

cissim Angelica declaretur doctrina hæc, & confirmetur.

Q U Æ S T I O LVI.

De præceptis pertinentibus ad prudentiam;

In duos articulos divisa.

DEinde considerandum est de præceptis pertinentibus ad prudentiam; & circa hoc queruntur duo.

Primo de præceptis pertinentibus ad prudentiam.

Secundo de præceptis pertinentibus ad vitia opposita.

A R T I C U L U S I. 312

Utrum de prudentia fuerit dandum aliquod præceptum inter præcepta Decalogi.

AD primum sic proceditur. Videtur quod de prudentia fuerit dandum aliquod præceptum inter præcepta Decalogi. De principali enim virtute principaliora præcepta (2) dari debent. Sed principaliora præcepta legis sunt præcepta Decalogi. Cum ergo prudentia sit principalior inter virtutes morales videtur quod de prudentia fuerit dandum aliquod præceptum inter præcepta Decalogi.

2. Præterea. In doctrina evangelica continetur lex maxime quantum ad præcepta Decalogi. Sed in doctrina evangelica datur præceptum de prudentia, ut Matth. x. 16. *Estote prudentes, sicut serpentes*. Ergo inter præcepta Decalogi debuit præcipi actus prudentiæ.

3. Præterea. Alia documenta veteris Testamenti ad præcepta Decalogi ordinantur: unde & Malach. ult. 4. dicitur: *Memento te legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb*. Sed in aliis documentis veteris Testamenti dantur præcepta de prudentia, sicut Proverb. 111. 5. *Ne innitaris prudentia tua* & infra iv. cap. 25. *Palpebræ sue præcedant gressus*

(1) Aut ut vetus versio habet *spissa sapientis*, quod S. Thomas tamen ibi explicat *multum sapientis* Græce autem *ποικίλο* ex Homero; quod poeticum vocabulum novus Interpretes reddit, *persaps*; velut idem quod *spissa*, conformiter ad phrasim Italicam *spesse volte*; id est *frequenter*. Sequens autem appendix Philosophi de magnanimo ex cap. 8. græco-lat. vel cap. 10 in antiquis plenius colligitur, ubi dicitur *manifestus amator esse ac manifestus asor quia latro, rimentis est*. Quod item subiungitur de iracun-

do ex 2. Rhetoricorum, insinuat ibi cap. 4. prope finem.

(2) Ut est in Manuscripto & in impressis passim, non ut inepte in quibusdam & in Parisensi quidem quod ad manum est, *principaliora præcepta Decalogi*; quia idem per idem nugatorie probaretur, & unus atque idem terminus ter contra formam syllogisticam poneretur; nimirum in utraque præmissa & in conclusione repetitus.

gressus tuos (1). Ergo & in lege debuit ali-
quod præceptum de prudentia dari, & præ-
cipue inter præcepta Decalogi.

Sed contrarium patet enumeranti præcepta
Decalogi.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra
dictum est (1. 2. quæst. c. art. 1.) cum
de præceptis ageretur, præcepta Decalogi si-
cut data sunt omni populo, ita etiam cadunt
in existimationem omnium quasi ad natura-
lem rationem pertinentia. Præcipue autem
sunt de dictamine rationis naturalis fines hu-
manæ vitæ: qui se habent in agendis, sicut
principia naturaliter cognita in speculativis,
ut ex supradictis patet (quæst. xlvii. art. 6.)
Prudentia autem non est circa finem,
sed circa ea quæ sunt ad finem, ut supra di-
ctum est ibid.)

Et ideo non fuit conveniens ut inter præ-
cepta Decalogi aliquod præceptum poneretur
ad prudentiam pertinens directe: ad quam
tamen omnia præcepta Decalogi pertinent,
secundum quod ipsa est directiva omnium
virtuosorum actuum.

Ad primum ergo dicendum, quod licet
prudentia sit simpliciter principalior virtus
omnibus aliis virtutibus moralibus; justitia
tamen principalis respicit rationem debiti,
quod requiritur ad præceptum, ut supra di-
ctum est (quæst. xlv. art. 1. & 1. 2. quæst.
lx. art. 3.) Et ideo principalia præcepta
legis, quæ sunt præcepta Decalogi, magis
debuerunt ad justitiam quam ad prudentiam
pertinere.

Ad secundum dicendum, quod doctrina
evangelica est doctrina perfectionis (2) & ideo
oportuit quod in ipsa perfecte instrueretur
homo de omnibus quæ pertinent ad rectitu-
dinem vitæ, sive sint fines, sive sint ea quæ
sunt ad finem. Et propter hoc oportuit in
doctrina evangelica etiam de prudentia præ-
cepta dari.

Ad tertium dicendum, quod sicut alia do-

ctrina veteris Testamenti ordinatur ad præ-
cepta Decalogi ut ad finem; ita etiam con-
veniens fuit ut in subsequentiis documentis
veteris Testamenti homines instruerentur de
actu prudentiæ, qui est circa ea quæ sunt
ad finem.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per
rationem ostendas, bene factum, quod
in decalogi præceptis non præciperetur spe-
cialiter de actu prudentiæ. Quod vero ibi
non fuerit de prudentia mandatum, patet
enumeranti præcepta decalogi posita *Exod.*
20. Valent ad hoc 1. 2. q. c. *ov.* &c. & 2.
2. qu. 122. a. &c. *Secundo* vides &c.

A R T I C U L U S II. 313

*Utrum in veteri lege fuerint convenienter
præcepta prohibitoria proposita de vitiis
oppositis prudentiæ.*

AD secundum sic proceditur. Videtur quod
in veteri lege fuerint inconvenienter præ-
cepta prohibitoria proposita de vitiis oppo-
sitis prudentiæ. (3) Opponuntur enim pru-
dentiæ non minus illa quæ habent directam
oppositionem ad ipsam (sicut imprudentia,
& partes ejus) quam illa quæ cum ipsa si-
militudinem habent (sicut astutia, & quæ
ad ipsam pertinent). Sed hæc vitia prohi-
bentur in lege: dicitur enim *Levit.* xix. 13.
Non facies calumniam proximo tuo: & Deu-
ter. xxv. 13. *Non habebis in sacculo tuo diversa
pondera, minus, & majus.* Ergo & de illis
vitiis quæ directe opponuntur prudentiæ ali-
qua præcepta prohibitoria dari debuerunt.

2. Præterea. In multis aliis rebus potest
fieri fraus quam in emptione, & venditione.
Inconvenienter ergo fraudem in sola emptio-
ne, & venditione lex prohibuit.

3. Præ-

(1) Postquam dictum est *vers.* 25. *Oculi tui recta
videant;* quasi ad prudentiam pertinere significetur;
sicut & ex hebræo *Palpebræ tuæ dirigant coram te;*
Unde ibid. Beda ex Gregor. mutuatus in Pastoralis:
parte 3. admonit. 15. prope finem: *Palpebræ gressus
præcedunt, cum operationem nostram consilia recta
præveniunt: Qui enim negligit considerando prævi-
dere quæ faciit; gressus tendit, oculos claudit; per-
gendo iter conficit, sed prævidendo sibi metipsum non
antecedit, atque idcirco citius corruit, quia quo pe-
dem operis ponere debeas per palpebram cor sibi non
prævidet (vel sicut est in Gregorii textu, non as-
tendit)*

(2) Per quam hoc loco patet non intelligi perfe-
ctionem consiliorum, sed præceptorum; quia de illa
perfectione intelligitur quæ omnibus necessaria est ad
salutem; qualis utique non est consiliorum perfectio;
ut infra suo loco (scilicet quæst. 184. art. 3.) quoad
utramque perfectionem expendetur.

(3) Nempe quia dumtaxat de quibusdam vitiis quæ
indirecte opponuntur; data sunt, non de illis etiam
quæ directe: Hoc enim sensu inconvenienter data vi-
deri probat subjunctum argumentum, quia potius de
indirectis quam de directis: Alio autem sensu argu-
mentum tertium probat inconvenienter data quia nec
debuerunt dari quæ data sunt.

3. Præterea . Eadem ratio est præcipiendi actum virtutis , & prohibendi actum vitii oppositi . Sed actus prudentiæ non inveniuntur in lege præcepti . Ergo nec aliqua opposita vitia debuerunt in lege prohiberi .

Sed contrarium patet per præcepta legis inducta (in arg. 1.) (1).

Respondeo dicendum , quod , sicut supra dictum est (art. præc.) justitia maxime respicit rationem debiti , quod requiritur ad præceptum : quia justitia est ad reddendum debitum alteri , ut infra dicitur (quæst. LVIII. arr. 1.) Astutia autem quantum ad executionem maxime committitur in his circa quæ est justitia , ut dictum est (quæst. LV. art. 5.)

Et ideo conveniens fuit ut præcepta prohibitiva darentur in lege de executione astutiæ , in quantum ad injustitiam pertinet ; sicut cum dolo , & fraude aliquis alicui calumniam ingerit , vel ejus bona furripit .

Ad primum ergo dicendum , quod illa vitia quæ directe opponuntur prudentiæ manifesta contrarietate , non ita pertinent ad injustitiam , sicut executio astutiæ : & ideo non ita prohibentur in lege sicut fraus , & dolus , quæ ad injustitiam pertinent .

Ad secundum dicendum , quod omnis dolus , vel fraus commissa in his quæ ad injustitiam pertinent , potest intelligi esse prohibita Levit. XIX. in prohibitione calumniæ . Præcipue autem solet fraus exerceri , & dolus in emptione , & venditione , secundum illud Eccli. XXVI. 28. *Non justificabitur caupo a peccato labiorum .* (2) Propter hoc specialiter præceptum prohibitivum datur in lege de fraude circa emptiones , & venditiones commissa .

Ad tertium dicendum , quod omnia præcepta de actibus justitiæ in lege data pertinent ad executionem prudentiæ , sicut & præcepta prohibitiva data de furto , calumnia , & fraudulenta venditione pertinent ad executionem astutiæ .

A P P E N D I X .

EX articulo habes primo : quomodo per rationem ostendas , merito fuisse insinuatam a scripturis , quod in lege veteri convenienter data fuerunt præcepta prohibitiva vitiorum prudentiæ oppositorum , scilicet fraudis , & doli . Insinuatam autem per dicta Levit. 19. & Deut. 25. ut in arg. 1. Nam quæcumque præcepta vel prohibita in scripturis certissime tenentur esse convenienter ibi posita sive sic , sive sic . Unde ad hoc , immo & universaliter ad omnia ibi , ut ibi , narrata , significandum in persona ipsius sacre sapientiæ scripturarum dicitur Pro. 8. *Justi sunt omnes sermones mei ; non est in eis pravum quid , neque perversum . Recti sunt intelligensibus : & equi invenientibus scientiam .* Hæc ibi multum pro semper notanda , & memoranda . Secundo vides &c.

Q U Æ S T I O LVII.

De jure ,

In quatuor articulus divisa .

Consequenter post prudentiam considerandum est de justitia : circa quam quadruplex consideratio occurrit . Prima est de justitia . Secunda de partibus ejus . Tertia de dono ad hoc pertinente . Quarta de præceptis ad justitiam pertinentibus .

Circa justitiam vero consideranda sunt quatuor . Primo quidem de jure . Secundo de ipsa justitia . Tertio de injustitia . Quarto de judicio .

Circa primum quæruntur quatuor .

Primo , utrum jus sit objectum justitiæ .

Secundo , utrum jus convenienter dividatur in jus naturale , & positivum .

Tertio , utrum jus gentium sit idem quod jus naturale .

Quar-

(1) Puta Præcepta calumniam prohibentia Levit. 24. vers. 13. vel fraudem Deuteron. 25. ubi majus & minus pondus prohibetur , ut & *modus major & minor* ; Quibus etiam addi possunt falsa testimonia , furta , & similia .

(2) Vel a peccatis labiorum , sicut est in Vulgata ; et si dumtaxat præce , non justificabitur a peccato : Peccata porro labiorum dicuntur mendacia vel juramenta quæ ad suas res cariori pretio dividendas

usurpat passim caupo : Et non justificari a peccato dicitur , ut vix tale peccatum in vendendo non incurere indicetur : quasi sit sensus quod non erit immunis a peccato : Sic enim sæpe in Scriptura justificandi verbum usurpatur sine præjudicio alterius etiam significationis qua idem est justificare ac justum efficere , ut suo loco 1. 2. quæst. 111. ex professo indicatum est .

Quarto, utrum jus dominativum, & partium debeant specialiter distingui.

ARTICULUS I. 314

Utrum jus sit objectum justitiæ.

Inf. quæst. lx. art. i. corp.

AD primum sic proceditur. Videtur quod jus non sit objectum justitiæ. Dicit enim Celsus Jurisconsultus (Lib. I. ff. de just. & jur.) (1) quod jus est ars boni, & equi. Ars autem non est objectum justitiæ, sed est per se virtus intellectualis. Ergo jus non est objectum justitiæ.

2. Præterea. Lex, sicut Isidorus dicit in Lib. V. Etymol. (2) juris est species. Lex autem non est objectum justitiæ, sed magis prudentiæ: unde & Philosophus legipositivam partem prudentiæ ponit (Lib. VI. Ethic. cap. viii. in princ.) Ergo jus non est objectum justitiæ.

3. Præterea. Justitia principaliter subjicit hominem Deo: dicit enim Augustinus in Lib. de moribus Ecclesiæ (cap. xv. circ. fin.) quod justitia est amor tantum Deo serviens, & ob hoc bene imperans ceteris quæ homini subiecta sunt. Sed jus non pertinet ad divina, sed solum ad humana: dicit enim Isidorus in Lib. V. Etymol. (cap. ii.) quod fas lex divina est, jus autem lex humana. Ergo jus non est objectum justitiæ.

Sed contra est quod Isidorus dicit in eodem Libro (cap. iiii.) quod jus dictum est, quia est justum. Sed justum est objectum justitiæ: dicit enim Philosophus in V. Ethic. (cap. i. circ. princ.) (3) quod omnes saltem habitum volunt dicere justitiam, a quo operarii justorum sunt. Ergo jus est objectum justitiæ.

Respondeo dicendum, quod justitiæ proprium est inter alias virtutes ut ordinet ho-

minem in his quæ sunt ad alterum. Importat enim æqualitatem quamdam, ut ipsum nomen demonstrat: dicuntur enim vulgari-ter ea quæ adæquantur, justari; (4) æqualitas autem ad alterum est. Aliæ autem virtutes perficiunt hominem solum in his quæ ei conveniunt secundum seipsum.

Sic ergo illud quod est rectum in operibus aliarum virtutum, ad quod tendit intentio virtutis quasi in proprium objectum, non accipitur nisi per comparisonem ad agentem; rectum vero quod est in opere justitiæ, etiam præter comparisonem ad agentem, constituitur per comparisonem ad alium. Illud enim in opere nostro dicitur esse justum quod respondet secundum aliquam æqualitatem alteri, puta recompensatio mercedis debetæ pro servitio impenso. Sic ergo justum dicitur aliquid, quasi habens rectitudinem justitiæ, ad quod terminatur actio justitiæ, etiam non considerato qualiter ab agente fiat, sed in aliis virtutibus non determinatur aliquid rectum, nisi secundum quod aliquo modo sit ab agente. Et propter hoc specialiter justitiæ præ aliis virtutibus (*) determinatur secundum se objectum, quod vocatur justum: & hoc quidem est jus.

Unde manifestum est quod jus est objectum justitiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod consuetum est quod nomina a sui prima impositione detorqueantur ad alia significanda; sicut nomen medicinæ impositum est primo ad significandum remedium quod præstat infirmo ad sanandum; deinde tractum est ad significandam artem qua hoc fit. Ita etiam hoc nomen jus primo impositum est ad significandum ipsam rem justam; postmodum autem est derivatum ad artem qua cognoscitur quid sit justum; & ulterius ad significandum locum in quo jus redditur, sicut dicitur aliquis comparere in jure; (5) & ulterius dicitur etiam, quod jus redditur ab eo

(1) Ut Ulpianus refert in Digesto veteri lege 1.
 (2) Seu Originum lib. 5. cap. 3. ubi præmittit quod jus generale nomen est: Sequens autem annotatio Philosophi ex Ethicorum lib. 6. non sicut prius cap. 6. sed cap. 8. græco-latino colligitur, vel cap. 7. in antiquis & apud S. Thomam lect. 7.
 (3) Sicut vetus versio habet Moderna, vero sic planius: Videmus omnes ejusmodi habitum justitiam solitos appellare, per quem ad agendas res justas idonei redduntur ($\psi\alpha\upsilon\tau\iota\kappa\omicron\iota\ \tau\omicron\upsilon\ \delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\upsilon\varsigma$) &c.
 (4) Innotuit quidem apud Latinos voce, sed vulgaribus linguis usitata; ut Italice *agiustare*, hispanice *ajustar*, & gallice *ajuster*: Nec reprehendi debet

si & latine sic formandum vel ex quovis alio usurpandum putavit S. Thomas, quia sic necessitas usus postulavit, ut & in aliis contingit sæpe, ac Augustinus ipse non dubitavit usurpandum, cujus est illa vere Doctore christiano digna vox cum *offum* usurparet pro esse, *Melius est ut nos reprehendant Grammatici quam ut non intelligant populi*, &c.

(*) Ita *ms.* & edizi passim, Theologi legendum putant denominantur.

(5) Frequentissima Jurisconsultis phrasi & vulgo nota; Sic apud Plautum quoque *In jus se voco*; & iterum, *Ambula in jus*, id est in locum ipsum ubi dicitur jus &c.

ad cuius officium pertinet iustitiam facere, licet etiam id quod decernit, sit iniquum.

Ad secundum dicendum, quod sicut eorum quæ per artem exterius fiunt, quædam ratio in mente artificis præexistit, quæ dicitur regula artis; ita etiam illius operis iusti quod ratio determinat, quædam ratio præexistit in mente, quasi quædam prudentiæ regula: & hoc si in scriptum redigatur, vocatur *lex*: est enim *lex* secundum Isidorum (Lib. V. Etym. (cap. 111.) (1) *constitutio scripta*: & ideo *lex* non est ipsum *ius*, proprie loquendo, sed aequalis ratio juris.

Ad tertium dicendum, quod quia iustitia æqualitatem importat, Deo autem non possumus æquivalens recompensare; (2) inde est quod *iustum* secundum perfectam rationem non possumus reddere Deo: & propter hoc non dicitur proprie *ius* *lex* divina, sed *fas*, quia videlicet sufficit Deo ut impleamus quod possumus. Iustitia tamen ad hoc tendit ut homo, quantum potest, Deo recompenset, totaliter animam ei subiciens,

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a Scripturis, & Philosopho: quod *ius* est objectum iustitiæ. Insinuat autem a Philosopho per dictum 2. *Eth.* ut in *arg. contr.* adducitur, præsupposito dicto Isidori. A Scripturis vero per hoc, quod dicitur Lev. 19. *Iuste iudica proximo tuo*. Hoc est. Iustitia, qua tu iudicas proximo, tendat ad iustum. Et Deut. 1. *Quod iustum est, iudicase*. Id est, in exequendo iustitiam, proponatis vobis pro objecto iustum, id est, rem iustam. *Secundo* vides: quomodo &c.

Summ. S. Th. Tom. VII.

ARTICULUS II. 315

Utrum *ius* convenienter dividatur in *ius naturale*, & *ius positivum*.

Inf. quest. lx. art. 5. corp. & 1. 2. quest. xcvi. art. 4. cor. & V. *Eth.* lect. 12.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod *ius* non convenienter dividatur in *ius naturale*, & *ius positivum*. Illud enim quod est *naturale*, est immutabile, & idem est apud omnes. Non autem invenitur in rebus humanis aliquid tale; quia omnes regulæ juris humani in aliquibus casibus deficiunt, nec habent suam virtutem (3) ubique. Ergo non est aliquod *ius naturale*.

2. Præterea. Illud dicitur esse *positivum* quod ex voluntate humana procedit. Sed non ideo aliquid est *iustum*, quia a voluntate humana procedit: alioquin voluntas hominis iniusta esse non posset. Ergo cum *iustum* sit idem quod *ius*, videtur quod nullum sit *ius positivum*.

3. Præterea. *Ius* divinum non est *ius naturale*, cum excedat naturam humanam: similiter etiam non est *ius positivum*, quia non innitur authoritati humanæ, sed authoritati divinæ. Ergo inconvenienter dividitur *ius* per *naturale*, & *positivum*.

Sed contra est quod Philosophus dicit in V. *Eth.* (4) quod *politici juris hoc quidem naturale est, hoc autem legale*, id est *lege positum*.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) *ius* sive *iustum* est aliquod opus adæquatum alteri secundum aliquem æqualitatis modum. Dupliciter autem potest alicui homini esse aliquod adæquatum. Uno quidem modo ex ipsa natura rei, puta cum aliquis tantum dat, ut tantumdem recipiat;

K & hoc

(1) Ubi proinde a *legendo* vocatam addit quia scripta est.

(2) Ut ex 8. *Eth.* corum sub finem colligitur, ubi simul de diis & parentibus a quibus esse accepimus, id Philosophus dicit, sed christiane corrigendum.

(3) Id est suam vim ut ad sui observantiam possint obligare, vel ab omnibus æqualiter servari possint; non ex impotentia tantum subiecti cui *lex* imponitur & quasi per accidens ad ipsam legem, sed ex defectu legis & quasi per se.

(4) Non cap. 7. sicut prius indicabatur ad marginem, sed cap. 12. græco lat. ante medium, vel cap. 10. in antiquis & apud S. Thomam lect. 10. statim a principio; ubi & ipse notat quod videtur aliqua

contrarietas esse, ut *politicum* vel *civile ius* dividatur in *ius*, aliud *naturale* & aliud *legale*: cum potius pars quædam juris positivi *ius politicum* vel *civile* soleat assignari: *Sed attendendum* (inquit) *quod aliter sumitur politicum vel civile hic apud Philosophum, & aliter apud Juristas*: Nam Philosophus hic nominat *politicum iustum vel civile ex usu, quo civis utitur*; *Juriste autem nominant ius politicum vel civile ex causa, quod scilicet civitas aliqua sibi constituit*: Et ideo convenienter a Philosopho nominatur *legale* (id est *lege positum*) quod illi dicunt *positivum*: Convenienter autem per hæc duo dividitur *iustum politicum*: *Utuntur enim cives & iusto illo quod natura menti humane indidit, & eo quod est positivum lege*:

& hoc vocatur jus naturale.

Alio modo aliquid est adæquatum, vel commensuratum alteri ex condicō, sive ex communi placito, quando scilicet aliquis reputat se contentum, si tantum accipiat. Quod quidem potest fieri dupliciter: uno modo per aliquid privatum condicō, sicut quod firmatur aliquo pacto inter privatas personas; alio modo ex condicō publico, puta cum totus populus consentit quod aliquid habeatur quasi adæquatum, & commensuratum alteri; vel cum hoc ordinat Princeps, qui curam populi habet, & ejus personam gerit: & hoc dicitur jus positivum.

Ad primum ergo dicendum, quod illud quod est naturale habenti naturam immutabilem, oportet quod sit semper, & ubique tale. Natura autem hominis est mutabilis: & ideo id quod naturale est homini, potest aliquando deficere: sicut naturalem æqualitatem habet ut deponenti depositum reddatur: & si ita esset quod natura humana semper esset recta, hoc esset semper servandum; sed quia quandoque contingit quod voluntas hominis depravatur, est aliquis casus in quo depositum non est reddendum, ne homo perversam voluntatem habens, male eo utatur: ut puta si furiosus, vel hostis reipublicæ arma deposita reposcat.

Ad secundum dicendum, quod voluntas humana ex communi condicō potest aliquid facere justum in his quæ secundum se non habent aliquam repugnantiam ad naturalem justitiam: & in his habet locum jus positivum. Unde Philosophus dicit in V. Ethic. (cap. vii. in princ.) quod *legale justum est quod ex principio quidem nihil differt sic, vel aliter; quando autem ponitur, differt*. Sed si aliquid de se repugnantiam habeat ad jus naturale, non potest voluntate humana fieri justum; puta si statuatur quod liceat furari, vel adulterium committere. Unde dicitur Isa. x. 1. (1) *Vae qui condunt leges iniquas*.

Ad tertium dicendum, quod jus divinum dicitur quod divinitus promulgatur: & hoc quidem partim est de his quæ sunt naturali ter justa, sed tamen eorum justitia homines

later; partim autem de his quæ sunt justa institutione divina. Unde etiam jus divinum per hæc duo distingui potest, sicut & jus humanum. Sunt enim in lege divina quædam præcepta, quia bona; & prohibita, quia mala: quædam vero bona, quia præcepta; & mala, quia prohibita.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuat a scripturis, & Philosopho: quod jus in communi convenienter dividitur in jus naturale, & positivum. Et a Philosopho quidem; ut in *arg. contr.* A scripturis autem id insinuari subindicatur in lib. Decretorum distin. prima, cap. 1. *Humanum genus duobus regitur, naturali, videlicet, jure, & moribus* (id est secundum glossam, jure humano sive scripto, sive non) *Jus naturale est, quod in lege, & in Evangelio continetur: quo quisque jubetur alii facere, quod sibi vult fieri: & prohibetur alii inferre, quod sibi nolit fieri. Unde Christus in Evangelio. Omnia, quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Hac est enim lex, & Prophetæ. Hæc ibi. Item de jure positivo loquitur dicens. Jus civile est, quod quisque populus, vel civitas sibi proprium, divina, humanaque causa constituit. Hæc ibi. Secundo vides quomodo &c.*

A R T I C U L U S III. 316

Utrum jus gentium sit idem cum jure naturali.

1. 2. *quest. xcvi. art. 4. ad 1. & V. Eth. lect. 12. fin.*

AD tertium sic proceditur. Videtur quod jus gentium sit idem cum jure naturali. Non enim omnes homines conveniunt nisi in eo quod est eis naturale. Sed in jure gentium omnes homines conveniunt: dicit enim Jurisconsultus (2) quod *jus gentium est*

(1) Speciatim de illis dictum qui ad pauperes opprimendos iniquas leges condunt, ut ex ibi adiunctis patet: Ad eos quoque qui iudicii veritatem suis traditionibus subvertunt, Hieronymus ibidem refert; sed latius extendi potest.

(2) scilicet Ulpianus, ut in margine supra indicatum est: Habet autem hanc partem ibi §. 4. qui de

jure gentium inscribitur, & sic incipit *Jus gentium* &c. Idemque paragr. etiam. 9. qui sic incipit *Omnes populi*, & qui prius indicabatur ad marginem, insinuat prope finem: Quidni autem potius ex proprio indice notabatur? Habet etiam Isidorus ut supra lib. 5. Etymologiarum vel originum §. 8. nisi quod modificationem adhibet, *omnes ferre gentes usuntur*; & c.

quo omnes gentes utuntur . Ergo jus gentium est jus naturale .

2. Præterea . Servitus inter homines est naturalis : quidam enim sunt naturaliter servi , ut Philosophus probat in I. Polit. (cap. 111. & 1v.) Sed servitutes pertinent ad jus gentium , ut Isidorus dicit (Lib. V. Etymol. cap. vi.) Ergo jus gentium est jus naturale .

3. Præterea . Jus , ut dictum est (art. præc.) dividitur per jus naturale , & positivum . Sed jus gentium non est jus positivum : non enim omnes gentes umquam convenerunt ut ex communi condicto aliquid statuerent . Ergo jus gentium est jus naturale .

Sed contra est quod Isidorus dicit (Lib. V. Etym. cap. 1v.) quod *jus aut naturale est , aut civile , aut gentium* : & ita jus gentium distinguitur a jure naturali .

Respondeo dicendum , quod , sicut dictum est (art. præc.) *jus sive justum* naturale est quod ex sui natura est adæquatum , vel commensuratum alteri . Hoc autem potest contingere dupliciter . Uno modo secundum absolutam sui considerationem ; sicut masculus ex sui ratione habet commensurationem ad feminam , ut ex ea generet ; & parens ad filium , ut eum nutriat . Alio modo aliquid est naturaliter alteri commensuratum , non secundum absolutam sui rationem , sed secundum aliquid quod ex ipso sequitur , puta proprietatem possessionem : si enim consideretur iste ager absolute , non habet unde magis sit hujus quam illius ; sed si consideretur per respectum ad opportunitatem colendi , & ad pacificum usum agri , secundum hoc habet quamdam commensurationem ad hoc quod sit unus , & non alterius , ut patet per Philosophum in II. Polit. (cap. 111.) Absolute autem apprehendere aliquid non solum convenit homini , sed etiam aliis animalibus . Et ideo jus quod dicitur naturale ,

secundum primum modum , commune est nobis , & aliis animalibus .

A jure autem naturali sic dicto recedit jus gentium , ut Jurisconsultus dicit (Lib. 1. ff. de just. & jure) quia *illud omnibus animalibus , hoc solum hominibus inter se commune est* .

Considerare autem aliquid , comparando ad id quod ex ipso sequitur , est proprium rationis : & ideo hoc idem est naturale homini secundum rationem naturalem , quæ hoc dicitur . Et ideo dicit Cajus Jurisconsultus (Lib. IX. ff. cod.) (1) *Quod (*) naturalis ratio inter omnes homines constituit , id apud omnes peræque custoditur , vocaturque jus gentium* .

Et per hoc patet responsio ad primum .

Ad secundum dicendum , quod hunc hominem esse servum ; absolute considerando , magis quam alium , non habet rationem naturalem , sed solum secundum aliquam utilitatem consequentem , in quantum utile est huic quod regatur a sapientiori , & illi quod ab hoc juvetur , ut dicitur in I. Polit. (2) Et ideo servitus pertinens ad jus gentium est naturalis secundo modo , sed non primo modo .

Ad tertium dicendum , quod quia ea quæ sunt juris gentium , naturalis ratio dicitur , puta ex propinquo habentia æquitatem , inde est quod non indigent aliqua speciali institutione , sed ipsa naturalis ratio ea instituit , ut dictum est in autoritate inducta (in corp. art.)

A P P E N D I X .

EX art. habes primo : quomodo per rationem & ostendas , & in recto sensu intelligas , merito insinuatam a scripturis , & Isidoro ; quod jus gentium non est idem , quod naturale . Ab Isidoro quidem , cum ab ipso dividatur contra jus naturale : ut in ar-

K 2 gum.

* ex eodem Gratianus dist. 2. in Decretis cap. *Jus gentium sive* cap. 9. Ubi ad illud jus gentium dicuntur pertinere *sedium occupatio , adificatio , munisio , bella , captivitas , servitutes , postliminia , fœdera , paces , inducia , legatorum non violandorum religio , connubia inter alienigenas prohibita* . Intelleguntur porro *postliminia* , sicut explicat Paulus Jurisconsultus , *jura quedam amissa rei recipienda ab extraneo & in pristinum statum restituenda ; quasi reversio ad limen post illius egressionem &c. ut de capt. leg. Postliminium videre est* .

(*) Ita Nicolaus & edit posteriores ex textu Jurisconsulti . Cod. Alcan. Quod naturalis ratio inter

omnes homines constituit , id apud omnes homines sive gentes custoditur . Edit. Rom. aliaque : Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit id quod apud omnes gentes custoditur , vocaturque jus gentium .

(1) cujus initium est . *Omnes populi &c ubi addit vocari jus gentium quasi quo jure omnes gentes utuntur* , ut jam supra .

(2) Non cap. 3. sicut prius indicabatur ad marginem , sed quoad primam partem capite 5. quod expediat servo ut sapientiori obediat ; quamvis alterum ex altero sequitur , ut expediat domino quod obediat ei servus .

rum. contr. A scripturis vero per hoc, quod servitus introducitur a *Genes. 9.* in pœnam ipsius Cham, quæ tamen servitus non est de jure naturali, ut patet ex discursu *Genes. usque ad illud cap. secundum quod discurret Beatus Ambrosius, allegatus distinct. 24. cap. sexto die*, sed est de jure gentium, ut narratur *distinct. 2. cap. jus gentium*. A simili ergo inferendum absolute nobis, scriptura ipsa de servitute sic loquens reliquit, quod, quæ sunt de jure gentium, non sunt de jure naturali; & consequenter, quod jus gentium non est idem cum jure naturali. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS IV. 317

Utrum debeat specialiter distingui jus paternum, & dominativum.

Inf. quest. LVIII. art. 7. ad 3. & II. dist. XLV. quest. 21. art. 1. cor. & V. Eth. lect. 11.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod non debeat specialiter distingui *jus paternum, & dominativum*. Ad justitiam enim pertinet reddere unicuique quod suum est, ut dicit Ambrosius in *I. de officiis (cap. xxiv. cir. fin.)* Sed jus est objectum justitiæ, sicut dictum est (art. 1. hu. quest.) Ergo jus ad unumquemque æqualiter pertinet; & sic non debet distingui specialiter jus patris, & domini.

2. Præterea. Ratio justii (1) est lex, ut dictum est (art. 1. hu. quest. ad 2.) Sed lex respicit commune bonum civitatis, & regni, ut supra habitum est (1. 2. quest. xc. art. 2.) non autem respicit bonum privatum unius personæ, aut etiam unius familiæ (2). Non ergo debet esse aliquod speciale *jus*, vel *justum dominativum*, vel *paternum*; cum dominus & pater pertineant ad domum, ut dicitur in *I. Politic. (cap. 111. ante med.)*

3. Præterea. Multæ aliæ sunt differentiæ

graduum in hominibus, ut puta quod quidam sunt milites, quidam sacerdotes, quidam principes. Ergo ad eos debet aliquod speciale jus, vel justum determinari.

Sed contra est quod Philosophus in *V. Ethic. (cap. vi. cir. fin.)* specialiter a jure politico distinguit *dominativum, & paternum, & alia hujusmodi (3)*.

Respondeo dicendum, quod *jus*, sive *justum* dicitur per commensurationem ad alterum. Alterum autem potest dici dupliciter. Uno modo, quod simpliciter est alterum, sicut quod est omnino distinctum; sicut apparet in duobus hominibus, quorum unus non est sub altero, sed ambo sunt sub uno Principe civitatis: & inter tales secundum Philosophum in *V. Ethic. (cap. vi.)* est simpliciter justum.

Alio modo dicitur aliquid alterum, non simpliciter, sed quasi aliquid ejus existens: & hoc modo in rebus humanis filius est aliquid patris, quia quodammodo est pars ejus, ut dicitur in *VIII. Eth. (cap. xi. & xii.)* & servus est aliquid domini, quia est instrumentum ejus, ut dicitur in *I. Pol. (cap. 111. & iv.)* Et ideo patris ad filium non est comparatio, sicut ad simpliciter alterum: & propter hoc non est ibi simpliciter *justum*, sed quoddam *justum*, scilicet *paternum*: & eadem ratione nec inter dominum & servum, sed est inter eos *dominativum justum*.

Uxor autem, quamvis sit aliquid viri, quia comparatur ad eum sicut ad proprium corpus, ut patet per Apostolum ad *Eph. v. (4)* tamen magis distinguitur a viro quam filius a patre, vel servus a domino: assumitur enim in quamdam socialem vitam matrimonii: & ideo, ut Philosophus dicit (*Lib. V. Ethic. cap. vi. in fi.*) inter virum, & uxorem plus est de ratione justii, quam inter patrem & filium, vel dominum & servum: quia cum vir, & uxor habeant immediatam relationem ad domesticam communitatem, ut patet in *I. Polit. (5)* ideo inter eos non est etiam simpliciter politicum justum,

(1) Neutro genere sumpti pro eo quod est justum, ut ex adjunctis patet.

(2) Juxta illud ex Isidoro ubi sup. *Lex est nullo privato commodo sed pro communi utilitate civium conscripta*, ut cap. 12. prope finem habetur, ac ex eodem in Decretis dist. 4. cap. *Eris autem lex &c.*

(3) Ut cap. 10 græco-latino videre est vel 11. in antiquis, non sicut prius ad marginem cap. 6. circa finem, ubi nec in græco-latinis nec in antiquis tale

quidquam; sed neque 9. sicut inverfa nota numerali mutatum forte videri posset; nisi pro xi. quoque mutatum est ix. & inde 6. pro 9.

(4) Ubi scilicet vers. 28. post præmissam dilectionem Christi erga Ecclesiam, *Ita (inquit) & viri debent diligere uxores suas ut corpora sua &c.*

(5) Tum cap. 3. tum etiam 12. græco-lat. vel cap. 2. & cap. 10. in antiquis: ac apud S. Thomam partim lect. 10. respective, ubi civitas omnis ex domibus

rum, sed magis justum œconomicum.

Ad primum ergo dicendum, quod ad justitiam pertinet reddere jus suum unicuique, supposita tamen diversitate unius ad alterum: si quis enim sibi det quod sibi debetur, non proprie vocatur hoc *justum*. Et quia quod est filii, est patris, & quod est servi est domini; ideo non est proprie justitia patris ad filium, vel domini ad servum.

Ad secundum dicendum, quod filius, in quantum filius, est aliquid patris; & similiter servus, in quantum servus, est aliquid domini: uterque tamen, prout consideratur ut quidam homo, est aliquid secundum se subsistens ab aliis distinctum. Et ideo in quantum uterque est homo, aliquo modo ad eos est justitia; & propter hoc etiam aliquæ leges dantur de his quæ sunt patris ad filium, vel domini ad servum: sed in quantum uterque est aliquid alterius, secundum hoc deficit ibi perfecta ratio *justi*, vel *juris*.

Ad tertium dicendum, quod omnes alie diversitates personarum quæ sunt in civitate habent immediatam relationem ad communitatem civitatis, & ad principem ipsius: & ideo ad eos est *justum* secundum perfectam rationem justitiæ. Distinguitur tamen istud *justum* secundum diversa officia: unde dicitur *jus militare*, vel *jus magistratum*, aut *sacerdotum*, (1) non propter defectum a simpliciter *justo*, sicut dicitur *jus paternum* & *dominativum*, sed propter hoc quod unicuique conditioni personæ secundum proprium officium aliquid proprium debetur.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas merito innotatum a scripturis, & Philosopho quod jus paternum, & dominativum, & hujusmodi, idest conjugale specialiter distinguuntur. A Philosopho quidem, ut in *arg. contr.* A scripturis vero, ut in *Ephes. 6.* de dominativo, & paterno; in *Colos. 3.* de do-

minativo, paterno, & conjugali; in *1. Tim. 6.* de dominativo; in *Tit. 2.* de paterno, conjugali, dominativo; in *1. Petr. 2.* de dominativo, & conjugali. Per hoc enim, quod ultra universale jus a seipsis positum, sive promulgatum, Apostoli speciales informationes in locis præmissis dant servandas inter patrem, & filium, inter dominum, & servum, inter virum, & uxorem, insinuant, ut consideranti patet, quod jus paternum, dominativum, & conjugale distinguuntur specialiter a jure communi. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis &c.

Q U E S T I O LVIII.

De justitia,

In duodecim articulos divisa.

DEinde considerandum est de justitia circa quam quærentur duodecim.

Primo, quid sit justitia.

Secundo, utrum justitia semper sit ad alterum.

Tertio, utrum sit virtus.

Quarto, utrum sit in voluntate sicut in subiecto.

Quinto, utrum sit virtus generalis.

Sexto, utrum secundum quod est generalis, sit idem in essentia cum omni virtute.

Septimo, utrum sit aliqua justitia particularis.

Octavo, utrum justitia particularis habeat propriam materiam.

Nono, utrum sit circa passiones, vel circa operationes tantum.

Decimo, utrum medium justitiæ sit medium rei.

Undecimo, utrum actus justitiæ sit reddere unicuique quod suum est.

Duodecimo, utrum justitia sit præcipua inter omnes virtutes morales.

A R.

bus dicitur constitui, domus autem perfecta ex liberis & servis; ac ejus partes esse dominus & servus, vir & uxor, pater & filii; quamvis *justum* quod inter virum & uxorem specialiter intercedit, non est proprium non habeat, sicut alia duo habent: Ut & quod societas domestica tribus partibus constat, nimirum despotica, paterna, conjugali vel nuptiali &c.

(1) Sic apud Isidorum libro jam superius indicato: *Jus militare* (inquit) est belli inferendi solemnitas, sacerdotis faciendi nexus, signo dato aggressio in hostem,

vel pugne commissio, item signo dato receptio; item flagitii militaris disciplina si locus deseratur; item stipendiorum modus, dignitatum gradus, præmiorum honor, veluti cum corona vel torques donatur, item præda decisio & pro personarum qualitatibus ac laboribus justa divisio ac Principis portio, ut cap. 7. videre est: Et cap. 8. *Jus publicum* est in sacris & in sacerdotibus & in Magistratibus: Utrumque autem in Decretis dist. 1. cap. *Jus militare* & *Jus publicum*.

ARTICULUS I. 318

Utrum convenienter definiatur iustitia, quod est perpetua, & constans voluntas jus suum unicuique tribuens.

IV. dist. xxxi. quest. III. art. 1. ad 3. & ver. quest. 1. art. 5. ad 12.

AD primum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter definiatur a Jurisperitis (1) (Lib. X. ff. de just. & jure) quod iustitia est *perpetua, & constans voluntas jus suum unicuique tribuens*. Iustitia enim secundum Philosophum in V. Ethic. (cap. 1. a princ.) est *habitus a quo sunt aliqui operativi iustorum, & quo operantur, & volunt iusta*. Sed voluntas nominat potentiam, vel etiam actum. Ergo inconvenienter iustitia dicitur esse *voluntas*.

2. Præterea. Rectitudo voluntatis non est voluntas: alioquin si voluntas esset sua rectitudo, sequeretur quod nulla voluntas esset perversa. Sed secundum Anselmum in Lib. de veritate (cap. XIII. cir. princ.) *iustitia est rectitudo*. Ergo iustitia non est voluntas.

3. Præterea. Sola Dei voluntas est perpetua. Si ergo iustitia est perpetua voluntas, in solo Deo erit iustitia.

4. Præterea. Omne perpetuum est constans quia est immutabile. Superflue ergo utrumque ponitur in definitione iustitiæ, *perpetuum & constans*.

5. Præterea. Reddere jus unicuique pertinet ad Principem. Ergo si iustitia sit uni-

cuique jus sum tribuens, sequitur quod iustitia non sit nisi in Principe: quod est inconveniens.

6. Præterea. Augustinus dicit in Lib. de moribus Ecclesie (cap. xv. cir. fi.) (2) quod *iustitia est amor Deo tantum serviens*. Non ergo reddit unicuique quod suum est.

Respondeo dicendum, quod prædicta iustitiæ definitio conveniens est, si recte intelligatur.

Cum enim omnis virtus sit habitus, qui est principium boni actus, necesse est quod virtus (*) definiatur per actum bonum circa propriam materiam virtutis. Est autem iustitia proprie circa ea quæ ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam, ut infra patebit (art. seq.) Et ideo actus iustitiæ per comparisonem ad propriam materiam, & objectum tangitur, cum dicitur: *Jus suum unicuique tribuens*: quia, ut Isidorus dicit in Lib. X. Etymol. (ad lit. I.) (3) *justus dicitur, quia jus custodit*.

Ad hoc autem quod aliquis actus circa quamcumque materiam sit virtuosus, requiritur quod sit voluntarius, & quod sit stabilis & firmus: quia Philosophus dicit in II. Ethic. (cap. iv. ante med.) quod ad virtutis actum requiritur primo quidem quod *operetur sciens*; secundo autem quod *eligens, & propter debitum finem*: tertio quod *immobiliter operetur*. Primum autem horum includitur in secundo quia *quod per ignorantiam agitur, est involuntarium*, ut dicitur in III. Ethic. (cap. 1. cir. med.) Et ideo in definitione iustitiæ primo ponitur *voluntas*, ad ostendendum quod actus iustitiæ debet esse voluntarius; additur autem de constantia, & perpe-

(1) Sicut eam definit Ulpianus loco jam superius indicato, scilicet leg. 1. Digesti paragr. 10. Non ut prius hic minus plene *jus suum unicuique tribuens*; quia plus est voluntatem habere tribuendi quam simpliciter tribuere. Appendix autem Philosophi ex Ethicorum 5. cap. 1. jam superius qu. 75. art. 1. argumen. Sed contra notata est & ad marginem explicata.

(2) Ex quo etiam qu. 57. art. 11. argumento 3. relatum est plenius quam hic. Deest autem fortasse argumentum. Sed contra, quia ex ipsa definitionis propositione supponitur; vel quia Juristarum auctoritatem non sufficere ad probandam theologiam veritatem existimavit, a quibus ejusmodi definitio assignatur.

(*) Ita cum mss posterioribus editis passim. Al. definiatur per actum bonum qui est circa ea quæ ad alterum sunt, sicut circa propriam materiam virtutis. Est autem iustitia præcipue circa ea &c. Deest argu-

mentum Sed contra in omnibus codicibus, & editio nibus. The logi in suis observationibus supplens: Sed contra est auctoritas Jurisperitorum.

(3) Ubi *jus custodire* (sive *jura*) dicitur qui secundum legem vivit: Non ergo tantum intelligitur ille qui jus custodit velut iustitiæ minister qui suum jus unicuique potestate publica reddit, & *legum custos ac depositarius* dici potest, nec tantum ille qui iustitiam ad alterum in commerciis & in factis privatim servat; sed magis generali significatione quilibet mores & vitam suam legi divinæ ac humanæ conformat in privatis etiam officiis quæ ad ejus personam tantum spectant. Sequentes autem appendices ex Philosopho sumptæ, habentur apud illum 2. Ethicorum cap. 3. græco-lat. vel in antiquis 4. Ut & 3. Ethicorum cap. 2. græco-lat. vel cap. 3. in antiquis: Et 5. Ethicorum ut supra, ubi *electionem justitiam* iam neutraliter monimus intelligendam *electionem ejus quod justum est*.

perpetuitate, ad designandam actus firmitatem.

Et ideo prædicta definitio est completa definitio iustitiæ; nisi quod actus ponitur pro habitu, qui per actum specificatur: habitus enim ad actum dicitur. Et si quis vellet eam in debitam formam definitionis reducere posset sic dicere, quod *iustitia est habitus secundum quem aliquis constanti, & perpetua voluntate jus suum unicuique tribuit*. Et quasi est eadem definitio cum ea quam Philosophus ponit in V. Eth. (cap. v. a med.) dicens, quod *iustitia est habitus secundum quem aliquis dicitur operativus secundum electionem iusti*.

Ad primum ergo dicendum, quod *voluntas* hic nominat actum, non potentiam. Est autem consuetum quod apud auctores habitus per actus definiantur, sicut Augustinus dicit super Joan. (tract. lxxix. paulo a princ.) quod *fides est credere quod non vides*.

Ad secundum dicendum, quod neque etiam iustitia est essentialiter rectitudo, sed causaliter tantum: est enim habitus secundum quem aliquis recte operatur, & vult.

Ad tertium dicendum, quod *voluntas* potest dici perpetua dupliciter. Uno modo ex parte ipsius actus, qui perpetuo durat; & sic sola Dei voluntas est perpetua. Alio modo ex parte objecti, quia scilicet aliquis vult perpetuo facere aliquid; & hoc requiritur ad rationem iustitiæ: non enim sufficit ad rationem iustitiæ quod aliquis velit ad horam in aliquo negotio servare iustitiam, quia vix invenitur aliquis qui velit in omnibus iniuste agere; sed requiritur quod homo habeat voluntatem perpetuo, & in omnibus iustitiam conservandi.

Ad quartum dicendum, quod quia *perpetuum* non accipitur secundum durationem perpetuam actus voluntatis, non superflue additur *constans*; ut sicut per hoc quod dicitur *perpetua voluntas*, designatur quod aliquis gerat in proposito perpetuo iustitiam conservandi; ita etiam per hoc quod dicitur *constans*, designetur quod in hoc proposito firmiter perseveret.

Ad quintum dicendum, quod iudex reddit quod suum est per modum imperantis, & dirigentis, quia iudex est *iustum animatum* & princeps est *custos iusti*, ut dicitur in V.

Ethic. (1) sed subditi reddunt quod suum est unicuique per modum executionis.

Ad sextum dicendum, quod sicut in dilectione Dei includitur dilectio proximi, ut supra dictum est (quæst. xxv. art. 1.) ita etiam in hoc quod homo servit Deo, includitur quod unicuique reddat quod debet.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod iustitia est perpetua, & constans voluntas jus suum unicuique tribuens. Quod quidem unicuique tribuat jus suum, insinuat per hoc, quod Apostolus tractando de iustitia, dicit Rom. 13. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vecligal, vecligal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem*. Quod autem sit voluntas perpetua, & constans: insinuat per hoc, quod dicitur Psal. 118. *Juravi, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ; item, inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum*. Nam *ly ad faciendas in æternum*, dicit voluntatem perpetuam: *ly juravi, & statui*, importat voluntatem constantem. Vide respons. ad tertium. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS II. 319

Utrum iustitia semper sit ad alterum.

Sup. quæst. lvii. art. 4. & inf. art. 8. cor. & ad 1. & virt. quæst. 11. art. 7. ad 12.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod iustitia non semper sit ad alterum. Dicit enim Apostolus ad Rom. 111. 22. quod *iustitia Dei est per fidem Jesu Christi*. Sed fides non dicitur per comparisonem unius hominis ad alterum. Ergo neque iustitia.

2. Præterea. Secundum Augustinum in Lib. de moribus Ecclesiarum (cap. xv. circ. med.) *Ad iustitiam pertinet ob hoc quod servit Deo bene imperare ceteris quæ homini sunt subiecta*. (1) Sed appetitus sensitivus est homini subiectus, ut patet Genes. 1v. 7. ubi dicitur: *Subter se erit appetitus ejus*, scilicet pec-

(1) Quantum ad primam partem cap. 7. græco-lat. vel in antiquis cap. 6. Quoad secundam autem c. 10. græco-lat. vel c. 22. in antiquis.

(2) Ex quo planius quæst. 57. art. 1. argumento 5. relatum est.

peccati, (1) & tu dominaberis illius. Ergo ad iustitiam pertinet dominari proprio appetitui: & sic erit iustitia ad seipsum.

3. Præterea. Iustitia Dei est æterna. Sed nihil aliud est Deo cœternum. Ergo de ratione iustitiæ non est quod sit ad alterum.

4. Præterea. Sicut operationes quæ sunt ad alterum, indigent rectificari, ita etiam operationes quæ sunt ad seipsum; Sed per iustitiam rectificantur operationes, secundum illud Proverb. xi. 5. *Iustitia simpliciter dirigit viam ejus*. Ergo iustitia non est solum circa ea quæ sunt ad alterum, sed etiam circa ea quæ sunt ad seipsum.

Sed contra est quod Tullius dicit in I. de offic. (in tit. de iustitia) quod *iustitiæ ea ratio est qua societas hominum inter ipsos, & vite communis continetur*. Sed hoc importat respectum ad alterum. Ergo iustitia est solum circa ea quæ sunt ad alterum.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. præc. art. 1. & 2.) (2) tum nomen iustitiæ æqualitatem importet, ex sua ratione iustitia habet quod sit ad alterum: nihil enim est sibi æquale, sed alteri.

Et quia ad iustitiam pertinet actus humanos rectificare, ut dictum est (quæst. lvii. art. 1. & 1. 2. quæst. cxiii. art. 1.) necesse est quod æqualitas ista quam requirit iustitia, sit diversorum agere potentium. Actiones autem sunt suppositorum, & totorum, (3) non autem proprie loquendo partium, & formarum, seu potentiarum: non enim proprie dicitur, quod manus percutiat, sed homo per manum; neque proprie dicitur, quod calor calefaciat, sed ignis per calorem; secundum tamen similitudinem quamdam hæc dicuntur. Iustitia ergo proprie dicta requirit diversitatem suppositorum: & ideo non est nisi unius hominis ad alium (4).

Sed secundum similitudinem accipiuntur in uno & eodem homine diversa principia actio-

num, quasi diversa agentia, sicut ratio, & irascibilis, & concupiscibilis: & ideo metaphorice in uno & eodem homine dicitur esse iustitia, secundum quod ratio imperat irascibili, & concupiscibili, & secundum quod hæc obediunt rationi, & universaliter secundum quod unicuique parti hominis attribuitur quod ei convenit. Unde Philosophus in V. Ethic. (cap. ult.) hanc iustitiam appellat *secundum metaphoram dictam* (5).

Ad primum ergo dicendum, quod iustitia quæ fit per fidem in nobis, est per quam iustificatur impius: quæ quidem in ipsa debita ordinatione partium animæ consistit, sicut supra dictum est (1. 2. quæst. cxiii. art. 1.) cum de iustificatione impii ageretur. Hoc autem pertinet ad iustitiam metaphorice dictam, quæ potest inveniri etiam in aliquo solitariam vitam agente.

Et per hoc patet responsio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod iustitia Dei est ab æterno secundum voluntatem, & propositum æternum; & in hoc præcipue iustitia consistit: quamvis secundum effectum non sit ab æterno, quia nihil est Deo cœternum.

Ad quartum dicendum, quod actiones quæ sunt hominis ad seipsum, sufficienter rectificantur rectificatis passionibus per alias virtutes morales; sed actiones quæ sunt ad alterum, indigent speciali rectificatione, non solum per comparisonem ad agentem, sed etiam per comparisonem ad eum ad quem sunt. Et ideo circa eas est specialis virtus, quæ est iustitia.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a Scripturis, & Tullio, quod iustitia proprie est ad alterum. A Tullio quidem, ut in *arg. contr.* A Scripturis autem; ut Levit. *Iuste iudica*

(1) Sic legendum & explicandum tum ex Bibliis emendatis, tum ex adjunctis loci patet; ubi dicitur vers. 7. *Nonne si bene egeris recipies? Si autem male, statim in foribus peccatum suum aderit? Sed sub se erit appetitus ejus*: Non ut corrupte olim appetitus tuus: Plenius autem de his verbis & de illorum sensu jam dictum est 1. 2. qu. 10. art. 3. ubi quæritur an voluntas ab appetitu sensitivo quadam necessitate moveatur.

(2) Tum quæst. 57. art. 1. 2. & 3. Tum etiam 1. 2. quæst. 113. art. 1.

(3) Juxta vulgare. Axioma quod etsi non expresse, tamen æquivalenter ex libro 1. Metaphysicæ desumptum est.

(4) Nec obstat quod in Christo sine distinctione suppositorum humanitas divinitati ex iustitia satisfecit, quia etsi actualiter unum fuit, virtualiter tamen duplex.

(5) Sic enim ibi prope finem: *Per metaphoram vero sive translationem & similitudinem est jus non sibi ad seipsum, sed sibi cum quibusdam ex suis; quanquam non omne jus intelligitur sed æconomicum & herile (sive dominativum) In his enim rationibus pars animæ nostræ qua rationis particeps est ab ea qua illius est expertus, distat: Quibus consideratis esse iniustitia vel iustitia quadam ad seipsum videtur; &c.*

judica proximo tuo. Vide justitiam ad alterum esse. Item per hoc, quod dicitur ad Dominum, Psal. 30. 60. *In justitia tua libera me.* Secundo videtur: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 320

Unum justitia sit virtus:

V. *Erb. lect. 2. & 3.*

AD tertium sic proceditur. Videtur quod justitia non sit virtus. Dicitur enim Luc. xviii. 10. *Cum feceritis omnia que precepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus.* Sed non est inutile facere opus virtutis: dicit enim Ambrosius in II. de offic. (cap. vi. circ. princ.) *(1) Utilitatem non pecuniarii lucris estimationem dicimus, sed acquisitionem pietatis.* Ergo facere quod quis debet facere, non est opus virtutis. Est autem opus justitiae. Ergo justitia non est virtus.

2. Præterea. Quod fit ex necessitate, non est meritorium. Sed reddere alicui quod suum est, quod pertinet ad justitiam, est necessitatis. Ergo non est meritorium. Actibus autem virtutum meremur. Ergo justitia non est virtus.

3. Præterea. Omnis virtus moralis est circa agibilia. Ea autem quæ exterius constituuntur, non sunt agibilia, sed factibilia, ut patet per Philosophum IX. Metaph. (text. 16.) Cum ergo ad justitiam pertineat exterius facere aliquod opus secundum se justum, videtur quod justitia non sit virtus moralis.

Sed contra est quod Gregorius dicit in II. Moral. (cap. xxvi. parum a princ.) quod *in quatuor virtutibus, scilicet temperantia, prudentia, fortitudine, & justitia, tota boni operis structura consurgit.*

Respondeo dicendum, quod virtus humana est quæ bonum reddit actum humanum, & ipsum hominem bonum facit: (2) quod *Summ. S. Th. Tom. VII.*

quidem convenit justitiæ. Actus enim hominis bonus redditur ex hoc quod attingit regulam rationis, secundum quam humani actus rectificantur. Unde cum justitia operationes humanas rectificet, manifestum est quod opus hominis bonum reddit: & ut Tullius dicit in I. de offic. (in tit. de justitia cir. princ.) *ex justitia præcipue viri boni nominantur: unde, sicut ibidem dicit, in ea virtutis splendor est maximus.*

Ad primum ergo dicendum, quod cum aliquis facit quod debet, non affert utilitatem lucris ei cui facit quod debet, sed solum abstinere a damno ejus; sibi tamen facit utilitatem, in quantum spontanea, & prompta voluntate facit illud quod debet: quod est virtuose agere. Unde dicitur Sap. viii. 7. *quod sapientia Dei sobrietatem, & justitiam docet, prudentiam, & virtutem; quibus in vita nihil est utilius hominibus, scilicet virtuositas.*

Ad secundum dicendum, quod duplex est necessitas. Una coactionis: (3) & hæc quia repugnat voluntati, tollit rationem meriti. Alia autem est necessitas ex obligatione præcepti, sive ex necessitate finis, quando scilicet aliquis non potest consequi finem virtutis, nisi hoc faciat: & talis necessitas non excludit rationem meriti, in quantum aliquis hoc quod sic est necessarium, voluntarie agit; excludit tamen gloriam supererogationis, secundum illud I. ad Cor. ix. 16. *Si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit.*

Ad tertium dicendum, quod justitia non consistit circa exteriores res, quantum ad hoc quod est facere, quod pertinet ad artem; sed quantum ad hoc quod utitur eis ad alterum.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam
L a Scri-

(1) Vel sic potius verbis paululum immutatis: *Utilitatem non pecuniarii lucris estimatione subducimus (vel computamus; per metaphoram a telonio sumptam) sed acquisitione pietatis: Esti eodem sensu, ad quem refert quod Apostolus ait 1. ad Tim. 4. vers. 8. Pietas ad omnia utilis est &c. Per oppositum ad alios de quibus 1. ad Tim. 6. vers. 5. quæsum estimant pietatem.*

(2) Ut ex libro 2. Ethicorum c. 5. græco latino colligitur, vel in antiquis cap. 6. & apud S. Thomam lect. 6. ubi non de morali tantum sed physica

virtute hoc dicitur; puta oculi quem potentem ad acute videndum reddit; vel equi quem disponit ad ambulandum vel currendum: Esti præcipue nihilominus de morali.

(3) Cujus nomine non perfectam dumtaxat illam coactionem intelligit quæ cum violentia confunditur, sed illam similiter quæ qualemcunque intrinsecam necessitatem sive physicam significat, qualem utique nullam arbitrii libertas pati potest; ut expressius in 2. Sentent. dist. 25. ostensum est.

a Scripturis , & B. Gregorio , quod iustitia est virtus . A Gregorio quidem , ut in *arg. conr.* A Scripturis vero per hoc , quod dicitur Proverb. 10. *Iustitia liberabit a morte.* Et 12. *In semita iustitia vita.* Item Matth. 5. *Beati , qui persecutionem patiuntur propter iustitiam , quoniam ipsorum est regnum celorum .* Virtus autem liberat a morte : in virtute est vita : & virtuti debetur regnum celorum . *Secundo* vides : quomodo ex iis bene pensatis , & applicatis &c.

A R T I C U L U S IV. 321

Utrum iustitia sit in voluntate sicut in subiecto.

III. dist. xxxiii. quest. vi. art. 4. quest. 3. & vir. quest. 1. art. 5. corp. fin. & V. Ethic. lect. 1.

AD quartum sic proceditur . Videtur quod iustitia non sit in voluntate sicut in subiecto . Iustitia enim quandoque *veritas* dicitur . Sed veritas non est voluntatis , sed intellectus . Ergo iustitia non est in voluntate sicut in subiecto .

2. Præterea . Iustitia est circa ea quæ sunt ad alterum . Sed ordinare aliquid ad alterum est rationis . Iustitia ergo non est in voluntate sicut in subiecto , sed magis in ratione (1).

3. Præterea . Iustitia non est virtus intellectualis , cum non ordinetur ad cognitionem : unde relinquitur quod sit virtus moralis . Sed subiectum virtutis moralis est *rationale per participationem* , quod est irascibile , & concupiscibile , ut patet per Philosophum in I. Ethicor. (cap. ult.) (2) Ergo iustitia non est in voluntate sicut in subiecto , sed magis in irascibili , & concupiscibili .

Sed contra est quod Anselmus dicit (Lib. de verit. cap. xiiii. parum a princ.) quod *iustitia est relictio voluntatis propter se servata* (3).

Respondeo dicendum , quod illa potentia est subiectum virtutis ad cuius potentiam actum rectificandum virtus ordinatur . Iustitia autem non ordinatur ad dirigendum aliquem actum cognoscitivum : non enim dicimus iusti ex hoc quod recte aliquid cognoscimus . Et ideo subiectum iustitiæ non est intellectus , vel ratio , quæ est potentia cognoscitiva .

Sed quia iusti in hoc dicimur quod aliquid recte agimus , proximum autem principium actus est vis appetitiva , necesse est quod iustitia sit in aliqua vi appetitiva sicut in subiecto .

Est autem duplex appetitus ; scilicet voluntas , quæ est in ratione ; & appetitus sensitivus consequens apprehensionem sensus , qui dividitur per irascibilem , & concupiscibilem , ut in I. habitum est (quest. lxxxv. art. 2.) Reddere autem unicuique quod suum est , non potest procedere ex appetitu sensitivo : quia apprehensio sensitiva non se extendit ad hoc quod considerare possit proportionem unius ad alterum ; sed hoc est proprium rationis . Unde iustitia non potest esse sicut in subiecto in irascibili , vel concupiscibili , sed solum in voluntate . Et ideo Philosophus (Lib. V. Ethic. cap. 1. a princ.) definit iustitiam per actum voluntatis , ut ex supra dictis patet (art. 1. hujus quest.)

Ad primum ergo dicendum , quod quia voluntas est appetitus rationalis , ideo relictio rationis , quæ *veritas* dicitur , voluntati impressa propter propinquitatem ad rationem , nomen retinet veritatis : & inde est quod quandoque iustitia *veritas* vocatur .

Ad secundum dicendum , quod voluntas fertur in suum objectum consequenter ad apprehensionem rationis : (4) & ideo quia ratio ordinat in alterum , voluntas potest vellet aliquid in ordine ad alterum : quod pertinet ad iustitiam .

Ad tertium dicendum , quod *rationale per participationem* non solum est irascibile , & concupiscibile , sed omnino *appetitivum* , ut dici-

(1) Adversativo sensu , id est *potius* non quod in ratione magis comparative quam in voluntate .

(2) Nempe quod sint rationales *per participationem* , duæ passionem , versus totius libri finem .

(3) Sententia eius est quem veluti Magistrum introducit cum discipulo colloquemem . Cui discipulus mox respondet : *Vere hæc est iustitiæ definitio quam quaerebam : Tum dicenti Magistro , Vide ne forte aliquid in ea debeat corrigi* , subiungit discipulus , *Ego nihil in ea corrigendum video* : Tum iterum succincus discipulo Magister : *Nec ego* (inquit) *Nulla*

namque iustitia est quæ non est relictio ; nec alia quam relictio voluntatis iustitia dicitur per se : Dicitur enim relictio actionis iustitia , sed non nisi cum iusta voluntate sit actio : Relictio autem voluntatis , etiamsi impossibile sit fieri quod recte volumus , tamen non ideo amittit nomen iustitiæ .

(4) Quando fertur in indifferens quod eligere potest vel non : Ad apprehensionem autem intellectus , quando in aliquid necessarium , vel appetitu necessarium fertur ut 2. part. quest. 82. art. 1. ad 2. explicat S. Thomas .

dicitur in I. Ethic. (cap. ult.) quia *omnis appetitus obedit rationi*. Sub appetitivo autem comprehenditur voluntas : & ideo voluntas potest esse subiectum virtutis moralis.

ARTICULUS V. 328

Utrum iustitia sit virtus generalis

APPENDIX.

Inf. quest. lix. art. 1. & 1. 2. quest. lx. art. 3. & V. Eth. lect. 1. 2. & 3.

EX ar. habes primo : quomodo per rationem ostendas , merito insinuatam esse a scripturis , & Anselmo : quod iustitia est in voluntate , sicut in subiecto . Ab Anselmo quidem ; ut in *arg. contr.* Ac si dicat Anselmus : Iustitia est rectitudo in voluntate existens : qua , scilicet voluntas fit recta , licet non fiat rectitudo : supra a. 1. *arg. 2.* A scripturis vero per hoc , quod Deuter. 9. postquam dictum est : *Ne dicas , propter iustitiam meam introduxit me Dominus , ut terram hanc possiderem* , subditur , *neque enim propter iustitias tuas , & equitatem cordis tui ingredieris* . Ex quo datur intelligi , quod iustitia est æquitas cordis . Ac si dicatur . Neque enim propter iustitias tuas , quæ sunt æquitas cordis ; vel neque enim propter iustitias tuas , idest æquitatem cordis tui . Cor autem significat voluntatem , *g. 44. a. 5.* Iustitia igitur secundum scripturam præmissam est æquitas voluntatis . Item insinuat per dictum Isai. 46. *Audite me duro corde , qui longe estis a iustitia* . Ecce quod per hoc , quod isti dicuntur duri corde , eo quod longe sint a iustitia , significatur tamquam ab oppositis , quod iustitia est in corde , idest in voluntate . Idem enim est , ac si aperte diceretur , si non essetis longe a iustitia , idest si iustitia esset in vobis , vos non essetis duri corde , quia ipsa esset in corde vestro ; & consequenter redderet illud flexibile ad imperium meum . *Secundo* vides : quomodo &c.

AD quintum sic proceditur . Videtur quod iustitia non sit virtus generalis . Iustitia enim dividitur aliis virtutibus , ut patet Sap. VIII. 7. *Sobrietatem , & iustitiam docet , prudentiam , & virtutem* . Sed generale non dividitur , seu connumeratur speciebus sub illo generali contentis (1) . Ergo iustitia non est virtus generalis .

2. Præterea . Sicut iustitia ponitur virtus cardinalis , ita etiam temperantia , & fortitudo . Sed temperantia , vel fortitudo non ponitur virtus generalis . Ergo neque iustitia debet aliquo modo poni virtus generalis .

3. Præterea . Iustitia est semper ad alterum , ut supra dictum est (art. 2. hujus quest.) Sed peccatum quod est in proximum , non potest esse peccatum generale , sed dividitur contra peccatum quo peccat homo contra seipsum . Ergo etiam neque iustitia est virtus generalis .

Sed contra est quod Philosophus dicit in V. Ethic. quod *iustitia est omnis virtus* (2) .

Respondeo dicendum , quod iustitia , sicut dictum est (art. 2. hujus quest.) ordinat hominem in comparatione ad alium : quod quidem potest esse dupliciter : uno modo ad alium singulariter consideratum ; alio modo ad alium in communi , secundum scilicet quod ille qui servit alicui communicati , fervit omnibus hominibus qui sub communitate illa continentur . Ad utramque ergo se potest habere iustitia secundam propriam rationem .

Manifestum est autem quod omnes qui sub communitate aliqua continentur , comparantur

L 2

(1) Nisi quatenus nomen generale propter aliquam causam specialem determinatur ad aliquam speciem designandam ; ut cum *animal* pro eodem ac *brutum* accipitur : vel cum inter gratias divisiones numeratur *gratia gratis data* , quamvis generale nomen sit omni gratia conveniens .

(2) Ex cap. 3. græco-latino colligitur , vel cap. 2. in antiquis & apud S. Thomam lect. 2. ubi paulo aliter & plenius : *Omnia legitima (inquit) iusta esse manifestum est* : Legitima enim dicimus que per legem definita sunt : *Leges autem omnia definitivas que ad virtutem spectant ; vel fortis viri , ut non*

deserere ordinem , non fugere , non abjicere arma ; vel temperantis , ut non adulterium committere , non contumeliose se gerere ; vel mitis & mansueti , ut non maledicere , non percutere ; vel quæcumque alia in virtutibus imperantur aut in vitiis prohibentur : *Ac iustitia quidem ista est perfecta virtus , non absolute sed ad alterum : Unde proverbialiter dicimus , Iustitia in sese virtutem continet omnem (ex græco versu (δι δικαιοσύνη συλλήβδη τας ἀρετας , si pro ἐτι) . Perfecta porro virtus dicitur quia perfecta virtutis usus est ; vel etiam quia qui eam habet , non secum tantum , sed cum altero virtute uti potest .*

parantur ad communitatem sicut partes ad totum; pars autem id quod est, totius est: unde & quodlibet bonum partis est ordinabile in bonum totius. Secundum hoc: ergo bonum cujuslibet virtutis, sive ordinantis aliquem hominem ad seipsum, sive ordinantis ipsum ad aliquas alias personas singulares, est referibile ad bonum commune, ad quod ordinat justitia. Et secundum hoc actus omnium virtutum possunt ad justitiam pertinere, secundum quod ordinat hominem ad bonum commune. Et quantum ad hoc justitia dicitur virtus generalis.

Et quia ad legem pertinet ordinare in bonum commune, ut supra habitum est (1. 2. quæst. xc. art. 2.) inde est quod talis justitia prædicto modo generalis dicitur *justitia legalis*, quia scilicet per eam homo concordat legi ordinanti actus omnium virtutum in bonum commune.

Ad primum ergo dicendum, quod justitia dividitur, seu connumeratur aliis virtutibus, non inquantum est generalis, sed inquantum est specialis virtus, ut infra dicitur (art. 7. & 12. hujus quæst.)

Ad secundum dicendum, quod temperantia, & fortitudo sunt in appetitu sensitivo, idest in concupiscibili, & irascibili. Hujusmodi autem vires sunt appetitivæ quorundam bonorum particularium, sicut & sensus est particularium cognoscitivus. Sed justitia est sicut in subjecto in appetitu intellectivo, qui potest esse universalis boni, cujus intellectus est apprehensivus. Et ideo justitia magis potest esse virtus generalis quam temperantia, vel fortitudo.

Ad tertium dicendum, quod illa quæ sunt ad seipsum, sunt ordinabilia ad alterum, præcipue (*) quantum ad bonum commune. Unde & justitia legalis, secundum quod ordinat ad bonum commune, potest dici virtus generalis; & eadem ratione injustitia potest dici peccatum commune: unde dicitur I. Joan. 111. 4. quod omne peccatum est *iniquitas* (1).

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam a scripturis, & Philosopho: quod justitia est virtus genera-

lis. A Philosopho quidem, ut in *arg. cont.* Ex qua ejus autoritate percipe sensum hujus, scilicet justitia est virtus generalis, & dic: Ergo humilitas, justitia, patientia, castitas, obedientia, &c. est justitia, & vice versa, idest justitia est humilitas, patientia, castitas, obedientia, &c. Intellige hæc secundum dicta in *a. 6. corp. cir. fi.* A scripturis vero insinuat, ut Matth. 4. *Sic decus nos implere omnem justitiam.* Et Exech. 33. *omnes justitias, quas fecerat, non recordabuntur.* Et Isai. 64. *universa justitia nostra, tanquam pannus menstruatus.* Sicut e contrario omne peccatum dicitur injustitia, Psal. 106. *propter injustitias enim suas humiliati sunt.* Item Eccl. 4. *Pro justitia agonizare, & certa usque ad mortem.* Hoc est. Pro manutenenda quacunque virtute, &c. Item Hebr. 11. *Sancti operari sunt justitiam, idest, quamlibet virtutem.* Et Matth. 5. *Beati, qui esuriunt, & sitiunt justitiam.* Et beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam, idest, propter quam volueris virtutem, sive castitatem, sive religionem, sive veritatis confessionem, aut etiam defensionem, sive, &c. Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S . VI. 325

Utrum justitia, secundum quod est generalis, sit idem per essentiam cum omni virtute.

1. 2. quæst. lx. art. 3. ad 2. & art. 7. corp. & III. dist. ix. quæst. 1. art. 1. quæst. 2. corp. & V. Esch. lect. 2. fin.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod justitia, secundum quod est generalis, sit idem per essentiam cum omni virtute. Dicit enim Philosophus in V. Ethic. (cap. 1. in fin.) quod *virtus, & justitia legalis est eadem omni virtuti, esse autem non est idem.* Sed illa quæ differunt solum secundum esse, vel secundum rationem, non differunt secundum essentiam. Ergo justitia est idem secundum essentiam cum omni virtute.

2. Præterea. Omnis virtus quæ non est idem per essentiam cum omni virtute, est pars virtutis. Sed justitia prædicta, ut ibidem Philosophus dicit, *non est pars virtutis,* sed

(*) *M. deest.* quantum.

(1) Vel transgressio legis ex græco *drōpia* sed pe-

rinde est ac *transgressio æquitalis.*

Sed tota virtus (1). Ergo prædicta iustitia est idem essentialiter cum omni virtute.

3. Præterea. Per hoc quod aliqua virtus ordinet actum suum ad altiorem finem, non diversificatur secundum essentiam habitus; sicut idem est essentialiter habitus temperantiae, etiamsi actus ejus ordinetur ad bonum divinum. Sed ad iustitiam legalem pertinet quod actus omnium virtutum ordinentur ad altiorem finem, idest ad bonum commune multitudinis, quod præminet bono unius singularis personæ. Ergo videtur quod iustitia legalis essentialiter sit omnis virtus.

4. Præterea. Omne bonum partis ordinabile est ad bonum totius: unde si non ordinetur in illud, videtur esse vanum, & frustra (2). Sed illud quod esse secundum virtutem, non potest esse huiusmodi. Ergo videtur quod nullus actus possit esse alicujus virtutis, qui non pertineat ad iustitiam generalem, quæ ordinat in bonum commune: & sic videtur quod iustitia generalis sit idem in essentia cum omni virtute.

Sed contra est quod dicit Philosophus in V. Ethic. (3) quod multi in propriis quidem possunt virtute uti, in his autem quæ ad alterum sunt, non possunt: & in III. Polit. (cap. III. ante med.) dicit, quod non est simpliciter eadem virtus boni viri, & boni civis. Sed virtus boni civis est iustitia generalis, per quam aliquis ordinatur ad bonum commune. Ergo non est eadem iustitia generalis cum virtute communi; sed una potest sine alia haberi.

Respondeo dicendum, quod generale dicitur aliquid dupliciter. Uno modo per prædicationem; sicut animal est generale ad hominem, & equum, & ad alia huiusmodi: & hoc modo generale oportet quod sit idem

essentialiter cum his ad quæ est generale: quia genus pertinet ad essentiam speciei, & cadit in definitione ejus. Alio modo dicitur aliquid generale secundum virtutem, sicut causa universalis est generalis ad omnes suos effectus, ut Sol ad omnia corpora, quæ illuminantur, vel immutantur per virtutem ipsius: & hoc modo generale non oportet quod sit idem in essentia cum his ad quæ est generale: quia non est eadem essentia causæ, & effectus.

Hoc autem modo, secundum prædicta (art. 5. hujus quæst.) iustitia legalis dicitur esse virtus generalis, in quantum scilicet ordinat actus aliarum virtutum ad suum finem; quod est movere per imperium omnes alias virtutes: sicut enim caritas potest dici virtus generalis, in quantum ordinat actus omnium virtutum ab bonum divinum; ita etiam iustitia legalis, in quantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum commune. Sicut ergo caritas, quæ respicit bonum divinum ut proprium objectum, est quædam specialis virtus secundum suam essentiam; ita etiam iustitia legalis est quædam specialis virtus secundum suam essentiam, secundum quod respicit commune bonum ut proprium objectum. Et sic est in principe principaliter, & quasi architectonice; in subditis autem secundario, & quasi administrative.

Potest tamen quælibet virtus, secundum quod a prædicta virtute (speciali quidem in essentia, generali autem secundum virtutem) ordinatur ad bonum commune, dici iustitia legalis: & hoc modo loquendi iustitia legalis est idem in essentia cum omni virtute; differt autem ratione. Et hoc modo loquitur Philosophus.

Unde patet responsio ad primum, & secundum. Ad

(1) Sicut & oppositum iustitiæ sic sumptæ non pars vitii, sed vitium totum est, addit ibidem Philosophus prope capitis finem, vel tertii græco-latini, vel secundi antiqui, ut jam prius indicatum est.

(2) Quippe cum illud frustra esse dicatur, quod est propter aliquem finem quem non attingit, ut dicitur 2. Physicorum text. 62.

(3) Loco jam supra indicato, idest vel cap. 3. græco-lat. vel 2. antiquo versus finem; ubi ad eum sensum refert illud Biantis dictum, ἀρχή (Jonice pro ἀρχή) τὸν ἀνδρα δείξει, hoc est, Principatus ostendens virum; sive comprobabit experimento ipso qualis ipse sit, &c. Tum deinde subiungit, quod ideo dicitur iustitia non tam proprium quam alienum bonum esse, ac illud præ cæteris omnibus virtutibus peculiariter sibi vindicare, quia scilicet ad alterum est, & agit ea quæ ejus: alteri conducunt, &c. Libro

autem 3. Politicorum cap. 4. (non 3. ut prius ad marginem) Recte dicitur (inquit versus capitis finem) quod imperare bene nullus potest, qui non sub imperio prius fuerit: Sed est alia virtus utriusque; quia oportet bonum civem scire præesse ac subesse; atque ista est civis virtus, ut sciat recte se habere utrinque, sicut & boni viri utrumque illud esse dici potest: Quamvis alia est species ejus temperantia, alia iustitiæ quæ præest: Ejus enim qui subest & liber est, non una sane virtus fuerit ac boni viri, sed alias usque iustitia species habet cum præest & alias cum subest; quemadmodum viri & mulieris alia est temperantia & fortitudo; ut & alia domus administratio &c. Prudentia vero est propria virtus præsentis; reliquæ autem sunt communes iis quæ subsunt &c.

Ad tertium dicendum, quod etiam illa ratio secundum hunc modum procedit de iustitia legali, secundum quod virtus imperata a iustitia legali iustitia legalis dicitur.

Ad quartum dicendum, quod quælibet virtus secundum propriam rationem ordinat actum suum ad proprium finem illius virtutis: quod autem ordinetur ad ulteriorem finem sive semper, sive aliquando, hoc non habet ex propria ratione; sed oportet esse aliam superiorem virtutem, a qua in illum finem ordinetur: & sic oportet esse unam virtutem superiorem, quæ ordinet omnes virtutes in bonum commune, quæ est iustitia legalis, & est alia per essentiam ab omni virtute.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Philosopho: quod iustitia generalis non est idem in essentia cum omni virtute. A Philosopho quidem: ut in argum. contr. A scripturis autem per hoc, quod condistinguitur aliis virtutibus, tamquam habens differentem ab eis essentiam. Dicitur enim Sap. 8. *Sobrietatem, & prudentiam, & iustitiam, & virtutem, scilicet omnem aliam, docet.* Item 1. Tim. 6. *seculare iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem:* & 2. Tim. 2. *patens.* Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS VII. 324

Utrum sit aliqua iustitia particularis præter iustitiam generalem.

Sup. art. 5. & 6. & inf. quæst. lix. art. 1. & 1. .2. quæst. li. art. 3. & V. Esbic. lect. 1. 2. & 3.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod non sit aliqua iustitia particularis præter iustitiam generalem. In virtutibus enim nihil est superfluum, sicut nec in natura. Sed iustitia generalis sufficienter ordinat hominem circa omnia quæ ad alterum sunt. Ergo non est necessaria aliqua iustitia particularis.

2. Præterea. *Unum, & multa* non diversificant speciem virtutis. (1) Sed iustitia legalis ordinat hominem ad alterum, secundum ea quæ ad multitudinem pertinent, ut ex prædictis patet. (art. 5. & 6. hu. quæst.) Ergo non est alia species iustitiæ quæ ordinet hominem ad alterum in his quæ pertinent ad unam singularem personam.

3. Præterea. Inter unam singularem personam, & multitudinem civitatis media est multitudo domestica. Si ergo est iustitia alia particularis per comparisonem ad unam personam præter iustitiam generalem, pari ratione debet esse alia iustitia œconomica, (2) quæ ordinet hominem ad bonum commune unius familiæ: quod quidem non dicitur. Ergo nec aliqua particularis iustitia est præter iustitiam legalem.

Sed contra est quod Chrysostomus super illud Matth. v. *Beati qui esurunt, & sitina iustitiam*, dicit (hom. xv. inter princ. & med.) „Iustitiam autem dicit vel universalem virtutem, vel particularem, avaritiæ contrariam. (3) „

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est

(1) Nempe quod virtus ad unum tantum vel etiam ad multa se habeat; quia hoc per accidens esse videtur ad virtutem cui per se sufficit si respiciat unum tantum.

(2) Ab administratione vel regimine domus ita dicta juxta vim græcæ vocis *οικονομική*.

(3) Vel interrogative ac majori emphasi: *Quam vero iustitiam? An generalem virtutem (τὴν καθόλου) An particularem illam (τὴν μερικὴν) quæ velut ex adverso avaritiæ collocatur, (τὴν ἀπεναντίας τῆ πλεονεξίας γαίματην) sive avaritiæ oppositur: Quia*

enim commendaturus erat misericordiam, ostendens quomodo miserari oporteat, id est non in avaritiâ nec in rapina, opportune beatificat eos qui iustitiam concupiscunt & in pretio habent (τῶν δικαιοσύνης ἀντιποιμῶν) Nec simpliciter qui concupiscunt, sed esuriunt & sitiunt, ut non mediocriter eam, sed ardenti aviditate conseclemur: Quia enim avaritiæ proprium est plura cupere possidere, nec tam avidè cibum desideramus & potum, ideo concupiscentiam istam jubet in meliora converteri, &c.

est (art. præc.) iustitia legalis non est essentialiter omnis virtus; sed oportet præter iustitiam legalem, quæ ordinat hominem immediate ad bonum commune, esse alias virtutes quæ immediate ordinant hominem circa particularia bona: quæ quidem possunt esse vel ad seipsum, vel ad alteram singularem personam.

Sicut ergo præter iustitiam legalem oportet esse aliquas virtutes particulares, quæ ordinent hominem in seipso, puta temperantiam, & fortitudinem; ita etiam præter iustitiam legalem oportet esse particularem quamdam iustitiam, quæ ordinet hominem circa ea quæ sunt ad alteram singularem personam.

Ad primum ergo dicendum, quod iustitia legalis sufficienter quidem ordinat hominem in his quæ sunt ad alterum; quantum ad commune quidem bonum, immediate; quantum autem ad bonum unius singularis personæ, mediate. Et ideo oportet esse aliquam particularem iustitiam, quæ immediate ordinet hominem ad bonum alterius singularis personæ.

Ad secundum dicendum, quod bonum commune civitatis, & bonum singulare unius personæ non differunt solum secundum *multum*, & *paucum*, sed secundum formalem differentiam. Alia enim est ratio boni communis, & boni singularis, sicut alia est ratio totius, & partis. Et ideo Philosophus in I. Polit. (cap. 1. circ. princ.) dicit, quod *non bene dicunt qui dicunt civitatem, & domum, & alia huiusmodi differre solum multiudine, & paucitate, & non specie.*

Ad tertium dicendum, quod domestica multitudo secundum Philosophum in I. Polit. (cap. 111.) distinguitur secundum tres conjugationes, scilicet uxoris & viri, patris & filii, domini & servi; quarum personarum una est quasi aliquid alterius. Et ideo ad huiusmodi personas non est simpliciter iustitia, sed quædam iustitiæ species, scilicet oeconomica, ut dicitur in V. Ethic. (cap.

vi. & ult. in fin.)

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, & Chryostomo, quod præter iustitiam generalem est alia iustitia particularis. A Chryostomo quidem, *ut in arg. cont.* Ubi nota, quod iustitia particularis est illa, quæ contraria est avaritiæ. A scripturis vero per hoc, quod dicitur Prov. 10. *Iustitia firmatur solium.* Ac si dicat. Regimen, seu dominium principis conservatur per hoc, quod facit, & facit facere, iustitiam particularem circa ea, quæ sunt ad alteram personam. Item ubicunque de iustitia, quæ contra avaritiam est, scriptura loquitur, insinuat particularem iustitiam, ut Josue 8. *declinaverunt post avaritiam, acceperuntque munera & perverterunt iudicium,* idest iustitiam particularem, quæ singulari personæ reddit quod suum est, violarunt. De iustitia autem generali, quod scilicet a scripturis differenter a particulari iustitia detur, sufficiat videre appendicem art. 5. Secundo vides, quomodo ex iis bene pensatis &c.

ARTICULUS VIII. 325

Utrum iustitia particularis habeat materiam specialem.

I. 2. quæst. lx. art. 2. cor. & III. dist. xxxiii. quæst. II. art. 2. quæst. 3. & II. Ethic. lect. 8.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod iustitia particularis non habeat materiam specialem. Quia super illud Genes. 11. *Fluvius quartus ipse est Euphrates,* dicit Glossa (ord. Aug. Lib. II. de Gen. cont. Man. cap. x.) „Euphrates, *frugifer* interpretatur; „nec dicitur contra quos vadat, quia iustitia ad omnes animæ partes pertinet. (1)
Hoc

(1) Sic præcise collateralis Glossa; sed interlin. addit *frugiferum Euphratem dici quod fructiferam terram reddat, & iustitiam significare.* Sumpra est autem Glossa illa ex Augustino lib. 2. de Genesi adversus Manichæos cap. 10. ex quo & similia Isidorus etiam ac Rabanus mutuati sunt: Sic Ambrosius quoque libro de Paradiso c. 3. circa medium: *Euphrates* (inquit) *fecunditas atque abundantia fructuum nuncupatur, preferens quoddam inigne iustitia quæ omnem præcitat animam: Nulla enim virtutum meliores videtur habere fructus quam iustitia quæ magis aliis quam sibi prodest; & utilitates suas negli-*

git, communia emolumenta præponens; &c. Causam autem cur ceteri qua commensant fluvii, describuntur, & regiones locorum qua Euphrates comensat, non describuntur, illam accipimus; quia ejus Aqua vitalis asseritur; & qua fovet ac auget: Deinde quia ubi prudentia ibi & malitia; ubi forsitudo, ibi iracundia; ubi temperantia, ibi & intemperantia plerumque est, aut alia vitia; ubi autem iustitia, ibi concordia virtutum est cæterarum; ideo non ex locis qua fluit, hoc est non ex parte, cognoscitur: Non enim pars est iustitia, sed quasi mater est omnium &c.

„ Hoc autem non esset, si haberet materiam specialem, quia quælibet materia specialis ad aliquam specialem potentiam pertinet. Ergo iustitia particularis non habet materiam specialem.

2. Præterea. Augustinus dicit in *Lj. lxxxiii. Qq.* (quæst. lxi. a med.) quod *quatuor sunt anime virtutes, quibus in hac vita spiritualiter vivitur, scilicet, temperantia, prudentia, fortitudo, & iustitia*: & dicit, quod quarta est *iustitia, que per omnes diffunditur*. Ergo iustitia particularis, quæ est una de quatuor virtutibus cardinalibus, non habet specialem materiam.

3. Præterea. Iustitia dirigit hominem sufficienter in his quæ sunt ad alterum. Sed per omnia quæ sunt hujus vitæ, homo potest ordinari ad alterum. Ergo materia iustitiæ est generalis, & non specialis.

Sed contra est quod Philosophus in *V. Ethic.* (cap. 11. a med.) ponit iustitiam particularem circa ea specialiter quæ pertinent ad communicationem vitæ.

Respondeo dicendum, quod omnia quæcumque rectificari possunt per rationem, sunt materia virtutis moralis, quæ definitur per rationem rectam, ut patet per Philosophum in *II. Ethic.* (cap. 11. & 16.) Possunt autem per rationem rectificari & interiores animæ passiones, & exteriores actiones, & res exteriores, quæ in usum hominis veniunt. Sed tamen per exteriores actiones, & per exteriores res, quibus sibi invicem homines communicare possunt, attenditur ordinatio unius hominis ad alterum; secundum autem interiores passiones, consideratur rectificatio hominis in seipso.

Et ideo cum iustitia ordinetur ad alterum, non est circa totam materiam virtutis moralis, sed solum circa exteriores actiones, & res, secundum quamdam rationem objecti specialem, prout scilicet secundum eas unus homo alteri coordinatur.

Ad primum ergo dicendum, quod iustitia pertinet quidem essentialiter ad unam partem animæ, in qua est sicut in subjecto, scilicet ad voluntatem; quæ quidem movet per suum imperium omnes alias animæ partes: & sic iustitia non directe, sed quasi per quamdam redundantiam ad omnes alias animæ partes pertinet.

Ad secundum dicendum, quod, sicut supra dictum est (1. 2. quæst. lxi. art. 3. & 4.) virtutes cardinales dupliciter accipiuntur: uno modo secundum quod sunt speciales virtutes habentes determinatas materias; alio modo

secundum quod significant quosdam generales modos virtutis: & hoc modo loquitur ibi Augustinus: dicit enim, quod *prudentia est cognitio rerum appetendarum, & fugiendarum; temperantia est refrenatio cupiditatis ab his que temporaliter delectant; fortitudo est firmitas animi adversus ea que temporaliter molesta sunt; iustitia est que per ceteras diffunditur, dilectio Dei, & proximi, quæ scilicet est communis radix totius ordinis ad alterum.*

Ad tertium dicendum, quod passiones interiores, quæ sunt pars materiæ moralis, secundum se non ordinantur ad alterum, quod pertinet ad specialem rationem iustitiæ; sed earum effectus sunt ad alterum ordinabiles, scilicet operationes exteriores. Unde non sequitur quod materia iustitiæ sit generalis.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Philosopho; quod iustitia particularis habet materiam specialem. A Philosopho quidem, ut in *arg. cont.* Ubi per *communicationem vite*, intelligit communicationem illam, qua unus homo alteri coordinatur. A scripturis autem insinuat per hoc, quod in *Exodo*, & sparsim in veteri lege traditur de præceptis judicialibus assignando specialem materiam unicuique præceptorum, sive de principibus, sive de convictu popularium inter se, sive de extraneis, sive de domesticis, datorum. Præcepta enim judicialia continent iustitiam particularem talis hominis ad talem, talis multitudinis ad talem: quoniam præcepta huiusmodi consistunt in hoc, quod sunt ordinantia ad proximum, id est, sunt de his, quæ pertinent ad ordinationem hominum ad invicem. En, iustitia particularis. De qua re (si volueris plenius instrui) vide 1. 2. qu. 104. & 105. articulis suis. Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S IX. 326

Utrum iustitia sit circa passiones.

IV. dist. xv. quæst. 1. art. 1. quæst. 2. ad 2.

AD nonum sic proceditur. Videtur quod iustitia sit circa passiones. Dicit enim Philosophus in *II. Ethicor.* (cap. 111. cir. princ.) quod *circa voluptates, & tristitias est moralis virtus*. Voluptas autem (id est delectatio) & tristitia sunt passiones quædam,

ut

ut supra habitum est cum de passionibus ageretur. (1) Ergo iustitia, cum sit virtus moralis, erit circa passiones.

2. Præterea. Per iustitiam rectificantur operationes quæ sunt ad alterum. Sed operationes huiusmodi rectificari non possunt, nisi passiones sint rectificatæ: quia ex inordinatione passionum provenit inordinatio in prædictis operationibus: propter concupiscentiam enim venereorum proceditur ad adulterium, & propter superfluum amorem pecuniæ proceditur ad furtum. Ergo oportet quod iustitia sit circa passiones.

3. Præterea. Sicut iustitia particularis (2) est ad alterum, ita etiam iustitia legalis. Sed iustitia legalis est circa passiones; alioquin non se extenderet ad omnes virtutes, quarum quædam sunt manifeste circa passiones. Ergo iustitia est circa passiones.

Sed contra est quod Philosophus dicit in V. Eth. (cap. I. & II.) quod est circa operationes.

Respondendo dicendum, quod huius quæstionis veritas ex duobus apparet. Primo quidem ex ipso subjecto iustitiæ, quod est voluntas; cuius motus, vel actus non sunt passiones, ut supra habitum est (3) sed solum motus appetitus sensitivi *passiones* dicuntur: & ideo iustitia non est circa passiones, sicut temperantia, & fortitudo, quæ sunt irascibilis, & concupiscibilis, sunt circa passiones. Alio modo ex parte materiæ: quia iustitia est circa ea quæ sunt ad alterum; non autem per passiones interiores immediate ad alterum ordinamur.

Et ideo iustitia circa passiones non est.

Ad primum ergo dicendum, quod non quælibet virtus moralis est circa voluptates, & tristitias sicut circa materiam; nam fortitudo est circa timores, & audacias; sed omnia
Summ. S. Th. Tom. VII.

nis virtus moralis ordinatur ad delectationem & tristitiam, sicut ad quosdam fines consequentes, quia, ut Philosophus dicit in VII. Eth. (cap. XI. in princ.) *delectatio, & tristitia est finis principalis, ad quem respicientes, unumquodque, hoc quidem malum, hoc autem* (4) bonum dicimus: & hoc modo pertinent etiam ad iustitiam: quia *non est iustus qui non gaudet iustis operationibus*, ut dicitur in I. Ethic. (cap. VIII. a med.).

Ad secundum dicendum quod operationes exteriores mediæ sunt quodammodo inter res exteriores, quæ sunt earum materia, & inter passiones interiores, quæ sunt earum principia. Contingit autem quandoque esse defectum in uno eorum, sine hoc quod sit defectus in alio; sicut si aliquis surripiat rem alterius non cupiditate habendi, sed voluntate nocendi; vel e converso si aliquis alterius rem concupiscat, quam tamen surripere non velit. Rectificatio ergo operationum, secundum quod ad exteriora terminantur, pertinet ad iustitiam; sed rectificatio earum, secundum quod a passionibus oriuntur, pertinet ad alias virtutes morales, quæ sunt circa passiones. Unde surreptionem alienæ rei iustitia impedit, inquantum est contra æqualitatem in exterioribus constituendam; liberalitas vero, inquantum procedit ab immoderata concupiscentia divitiarum. Sed quia operationes exteriores non habent speciem ab interioribus passionibus, sed magis a rebus exterioribus sicut ex objectis; ideo per se loquendo operationes exteriores magis sunt materia iustitiæ, quam aliarum virtutum moralium (5).

Ad tertium dicendum, quod, bonum commune est finis singularum personarum in communitate existentium, sicut bonum totius finis est cuiuslibet partium. Bonum autem
M unius

(1) Ut ex 1. 2. qu. 23. art. 4. prius indicabatur ad marginem; sed expressius quantum ad voluptatem vel delectationem nominatim habetur quæst. 31. art. 2. quantum ad tristitiam vero vel dolorem q. 35. art. etiam 1.

(2) Vel particularem vel privatam personam respiciens; non ut exemplaria quædam leguntur *peculiaris*; quamvis in manuscripto & in impressis passim ut reponimus; per oppositum ad publicam, quæ quibuscumque civitatum vel rerum publicarum administratoribus convenit &c.

(3) Nempè 1. 2. q. 22. art. 3. quod passiones ad appetitum sensitivum potius quam ad intellectivum pertinent; Et qu. 59. art. 4. quod non virtus moralis qualiscumque sit circa passiones: & probatur exemplo iustitiæ.

(4) Ex græco τὸ ἀλλόθεν ut cap. 12. videre est sed 11. in antiquis; non sicut prius nugatorie, *hoc quidem malum, hoc quidem bonum*; quamvis & manuscriptum sic habeat; sed non sic S. Thomas in eum locum lect. 11. Quod autem subiungitur ex Eth. 1. & prius ad marginem ex cap. 8. notabatur, potius ex cap. 13. in antiquis vel in græco lat. cap. 9. desumptum est, ubi etiam idem de liberalitate ac de aliis virtutibus dicendum esse indicatur.

(5) Sive adverbative accipiendo illud *magis*, quasi circa operationes versetur sola iustitia proprie, non aliæ virtutes quæ morales dicuntur; Sive potius explicando comparative, quia & circa operationes quodammodo versantur illæ, sed præcipue iustitia; sicut temperantia & fortitudo circa passiones.

unius personæ singularis non est finis alterius. Et ideo iustitia legalis, quæ ordinatur ad bonum commune, magis se potest extendere ad interiores passiones, quibus homo aequaliter disponitur in seipso, quam iustitia particularis, quæ ordinatur ad bonum alterius singularis personæ: quamvis iustitia legalis principaliter se extendat ad alias virtutes quantum ad exteriores operationes earum; inquantum scilicet præcipit lex fortia opera facere, & quæ temperati, & quæ mansueti, ut dicitur in V. Ethic. (cap. 11. a princ.)

APPENDIX.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis & Philosopho, quod iustitia particularis non est circa passiones. A Philosopho quidem, ut in *argumento cont.* Ubi advertit sic inferendum juxta mentem Philosophi, & articuli hujus. Iustitia particularis est circa operationes. ergo non est circa passiones. Tenet consequentia: quia passiones sunt aliud quid, seu materia alterius generis ab operationibus; & particularis iustitia materiam particularem, seu unius tantum generis, requirit, ut patet. De iustitia quidem legali non valeret *consequentia* illa: quia generalis est. Generale autem potest se extendere ad multa diversorum secundum se generum, tanquam ad unam materiam sub una ratione communiore adunatam 1. *quest. 1. art. 3. ad 2.* & propterea legalis iustitia est circa operationes, & circa passiones, ut dicitur hic ad 3. tanquam circa unam materiam. A scriptu. vero insinuat per hoc, quod in *Exodo* & sparsim, ubi tractatur de præceptis judicialibus, idest iustitiæ particularis, ut *sup. in appen. ar. 8. declaratum est*, assignantur operationes, non autem passiones pro materia illius iustitiæ. Verbi gratia; dicitur, si quis furatus fuerit ovem proximi, reddat in quadruplum, idest iustitia vult, ut reddat sic. Non autem dicitur, si quis voluerit, concupierit, vel deliberaverit in animo suo, furari ovem proximi, reddat &c. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis &c.

ARTICULUS X. 327

Utrum medium iustitiæ sit medium rei.

1. 2. *quest. lxxiv. art. 2. & III. dist. xxxiii. quest. 1. art. 3. quest. 2. & IV. dist. xxv. quest. 1. art. 1. quest. 2. & vii. quest. 1. art. 13. ad 7. 12. 12. & 17.*

AD decimum sic proceditur. Videtur quod medium iustitiæ non sit medium rei. Ratio enim generis salvatur in omnibus speciebus. Sed virtus moralis in II. Ethic. (cap. vi.) definitur esse *habitus electivus in medietate existens determinata ratione quoad nos*. Ergo & in iustitia est medium rationis, non rei.

2. Præterea. In his quæ simpliciter sunt bona, non est accipere superfluum, & diminutum, & per consequens nec medium; sicut patet de virtutibus, ut dicitur in II. Ethic. (cap. vi. ad fi.) Sed iustitia est circa simpliciter bona, ut dicitur in V. Ethic. (cap. 1. parum ante med.) Ergo in iustitia non est medium rei.

3. Præterea. In aliis virtutibus ideo dicitur esse medium rationis, & non rei, quia diversimode accipitur per comparisonem ad diversas personas: quia *quod uni est multum alteri est parum*, (1) ut dicitur in II. Ethic. (cap. vi. ante med.) Sed hoc etiam observatur in iustitia: non enim eadem pœna puniatur qui percutit Principem, & qui percutit privatam personam. Ergo etiam iustitia non habet medium rei, sed medium rationis.

Sed contra est quod Philosophus in II. Ethic. (cap. vi. & vii. & Lib. V. cap. 111. & 1v.) assignat medium iustitiæ secundum proportionalitatem arithmeticam, quod est medium rei.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. præc. & 1. 2. *quest. lxx. art. 4.*) aliæ virtutes morales principaliter consistunt circa passiones; quarum rectificatio non attenditur nisi secundum comparationem

(1) Puta si minas decem comedere, alicui multum est, scilicet ei qui se incipit exercere in lucta vel palestra, Miloni tamen hoc parum est, abundantiosem victam postulanti; ut videre est cap. 4. græco-lat. vel in antiquis cap. 6. ubi Milo intelligendus Crotonienses de quo Solinus narrat quod comedebat unum

bovem in uno die, ait ibidem S. Thomas: Fuit scilicet Milo athleta fortissimus qui præter celebria fortitudinis indicia dicitur taurum solo nudæ dextera ictu occidisse, ac per stadium (hoc est centum viginti quinque passus) humeris absque lassitudine sustulisse; tum deinde integrum eodem die comedisse,

tionem ad ipsum hominem, cujus sunt passionem, secundum scilicet quod irascitur, & concupiscit, prout debet, secundum diversas circumstantias. Et ideo medium talium virtutum non accipitur secundum proportionem unius rei ad alteram, sed solum secundum comparationem ad ipsum virtuosum: & propter hoc in ipso est medium solum secundum rationem, quoad nos.

Sed materia justitiæ est exterior operatio secundum quod ipsa, vel res cujus est usus, debitam proportionem habet ad aliam personam: & ideo medium justitiæ consistit in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad personam exteriorem. Æquale autem est realiter medium inter majus, & minus, ut dicitur in X. Metaph. (tex. 19.) unde justitia habet medium rei.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc medium rei est etiam medium rationis: & ideo in justitia salvatur ratio virtutis moralis.

Ad secundum dicendum, quod bonum simpliciter dupliciter dicitur. (1) Uno modo quod est omnibus modis bonum, sicut virtutes sunt bonæ: & sic in his quæ sunt bona simpliciter non est accipere medium, & extrema. Alio modo dicitur aliquid simpliciter bonum, quia est absolute bonum, scilicet secundum suam naturam consideratum, quamvis per abusum possit fieri malum, sicut patet de divitiis, & honoribus: & in talibus potest accipi *superfluum, diminutum, & medium* quantum ad homines, qui possunt eis uti vel bene, vel male: & sic circa simpliciter bona dicitur esse justitia.

Ad tertium dicendum, quod injuria illata aliam proportionem habet ad Principem, & aliam ad personam privatam: & ideo oportet aliter adæquate utramque injuriam per vindictam: quod pertinet ad diversitatem rei, & non solum ad diversitatem rationis.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Philosopho; quod justitia habet medium rei. A Philosopho quidem, ut in *arg. contr.* A scripturis autem, per hoc,

quod *Num. 27.* dicitur: filias Salphaad postulassemus rem justam, eo quod postularunt a Moyse succedere in hæreditate paterna. Ubi vides, judicari a Deo per Moysem, *justitiam consistere in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad personam exteriorem*: id quod ut legis in tex. corp. circa finem, est medium rei; Item per hoc, quod Judicum 1. narratur: quod Rex Adonibezec recognovit, justitiam consistere in tali æqualitate proportionis dicens. *Septuaginta reges, amputatis manuum, ac pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias: sicut feci, ita reddidit mihi Dominus.* Item *Matth. 7.* *Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur & vobis.* Ubi vides aperte: justitiam, testante Domino, consistere in prædicta proportionis æqualitate: ideo habere medium rei. *Secundo* vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S XI. 328

Utrum actus justitiæ sit reddere unicuique quod suum est.

Inf. quest. lxxvi. art. 3. & 5. cor. & I. Par. quest. xxxi. art. 1. cor. & II. dist. xxvii. art. 3. cor. & ad 3.

AD undecimum sic proceditur. Videtur quod actus justitiæ non sit reddere unicuique quod suum est. Augustinus enim XIV. de Trinit. (cap. ix. cir. fi.) attribuit justitiæ subvenire miseris. Sed in subveniendo miseris non tribuimus eis quæ sunt eorum, sed magis quæ sunt nostra. Ergo justitiæ actus non est tribuere unicuique quod suum est.

2. Præterea. Tullius in Lib. I. de offic. (2) dicit quod *beneficentia, quam benignitatem, vel liberalitatem appellare licet, ad justitiam pertinet.* Sed liberalitatis est de proprio dare alicui, non de eo quod est ejus. Ergo justitiæ actus, non est reddere unicuique quod suum est.

3. Præterea. Ad justitiam pertinet non solum res dispensare debito modo, sed etiam injurias actiones cohibere, puta homicidia adulteria, & alia hujusmodi. Sed reddere

M 2 quod

(1) Sive duplici sensu intelligitur illud quod *simpliciter bonum* appellatur: Et modus quidem primus intelligendi est ut *simpliciter* a parte prædicati sumatur, quasi determinando rationem seu notionem boni, quæ sit integra & totalis; Alius autem, ut ex parte subiecti constituitur, quasi subiectum tale designando, cui

considerato secundum se, ratio boni quomodocunque conveniat.

(2) Colligitur ex libro 1. tit. de justitia (sive num. 20.) cum ea tamen mutatione ac diversa significatione quæ ad Notam solutionis, æquivalenter tantum indicatæ, specialius & expressius dabitur.

quod suum est, videretur solum ad dispensationem rerum pertinere. Ergo non sufficienter per hoc notificatur actus justitiæ, quod dicitur actus ejus esse, *reddere unicuique quod suum est*.

Sed contra est quod Ambrosius dicit in I. de offic. (cap. xxiv. in fin.) (1) *Justitia est quæ unicuique quod suum est, tribuit; alienum non vindicat; utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custodiat.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. 9. & 10. hæ. quæst.) materia justitiæ est operatio exterior, secundum quod ipsa, vel res qua per eam utimur, proportionatur alteri personæ, ad quam per justitiam ordinamur. Hoc autem dicitur esse suum unicuique personæ, quod ei secundum proportionis æqualitatem debetur: & ideo proprius actus justitiæ nihil aliud est, quam reddere unicuique quod suum est.

Ad primum ergo dicendum, quod justitiæ, cum sit virtus cardinalis, quædam aliæ virtutes secundariæ adjunguntur, sicut misericordia, liberalitas, & altæ hujusmodi virtutes, ut infra patebit (quæst. lxxx.) Et ideo subvenire miseris (quod pertinet ad misericordiam, sive pietatem) & liberaliter benefacere (quod pertinet ad liberalitatem) per quamdam reductionem attribuitur justitiæ sicut principali virtuti (2).

Et per hoc patet responsio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in V. Ethic. (cap. iv.) omne superfluum in his quæ ad justitiam pertinent, *utrum* extenso nomine vocatur; sicut & omne quod minus est, vocatur *damnnum*: & hoc ideo, quia justitia prius est exercita, & communius exercetur in voluntariis commutationibus rerum, puta emptione, & venditione, in quibus proprie hæc nomina dicuntur; & exinde derivantur hæc nomina ad omnia circa quæ potest esse justitia. Et eadem ratio est de hoc quod est reddere unicuique quod suum est.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, & Ambrosio, quod justitiæ actus est reddere unicuique, quod suum est. Ab Ambr. quidem; ut in *arg. cont.* A scripturis vero per hoc, quod dicitur Luc. 23. *Nos quidem juste: nam digna factis recipimus.* Ac si aperte dicat. *Nostri puniuntur est justa, quoniam per eam redditur nobis, quod meruimus, & consequenter, quod nostrum est.* Item per hoc, quod Tobias audiens hædum balantem, dixit. *Videte, ne furivus sit, & reddite eum dominis suis.* Tob. 2. Item Matth. 22. *Cujus est imago hæc, & superscriptio? Dicunt ei: Cesaris. Tunc ait illis: Reddite ergo, quæ sunt Cesaris, Cesari.* Ubi notè signanter ly *ergo*. Nam hoc ex præmissis inferri manifeste demonstrat: & consequenter, quod actus justitiæ est (nam ibi de justitiæ agebatur, ut patet consideranti contextum) reddere cuique, quod suum est. *Secundo* vides quomodo &c.

A R T I C U L U S XII. 329

Utrum justitia præmineat inter omnes virtutes morales.

Inf. quæst. cxxiii. art. 12. & quæst. cxli. art. 8. & 1. 2. quæst. lxxv. art. 4. & III. dist. xxxv. quæst. 1. art. 3. quæst. 1.

AD duodecimum sic proceditur Videtur quod justitia non præmineat inter omnes virtutes morales. Ad justitiam enim pertinet reddere alteri quod suum est; ad liberalitatem autem pertinet de proprio dare; quod virtuosius est. Ergo liberalitas est major virtus quam justitia.

2. Præterea. Nihil ornatur nisi per aliquid dignius se. Sed magnanimitas est ornamentum & justitiæ, & omnium virtutum, ut dicitur in IV. Eth. (cap. iii. ante med.) (3) Ergo magnanimitas est nobilior quam justitia.

3. Præ-

(1) Ubi præmissum Abraham, tum Jacob, tum Joseph, tum Job, tum Davidis laudibus, infert: *Quod his viris principalium virtutum officium defuit? Quorum primo loco constituerunt prudentiam quæ in veri investigatione versatur & scientiæ plenioris infandis cupiditatem, secundo justitiam quæ suum cuique tribuit &c.* Habetur: & ff. de justit. & jure §. 11. l. justitiam.

(2) Nec vero simpliciter Tullius beneficentiam ad justitiam dicit pertinere, sed *justitiæ conjunctam esse* quod huic responsioni consentaneum omnino est.

(3) De justitia nominatim hoc non dicitur; sed tantum indefinite, quod *videtur magnanimitas esse velut virtutum ornamentum (alio vocantur) quia majores illas facit, nec sine illis esse potest*, ex cap. 7. gra-

3. Præterea. Virtus est circa difficile, & bonum, ut dicitur in II. Ethic. (cap. III.) Sed fortitudo est circa magis difficilia quam iustitia, idest circa pericula mortis, ut dicitur in III. Ethic. (cap. VI.) Ergo fortitudo est nobilior iustitia.

Sed contra est quod Tullius dicit in I. offic. (tit. de iustitia in primo) In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Respondeo dicendum, quod si loquamur de iustitia legali, manifestum est quod ipsa est præclarior inter omnes virtutes morales, in quantum bonum commune præminet bono singulari unius personæ: & secundum hoc Philosophus in V. Ethic. (cap. I. ante fin.) dicit, quod præclarissima virtutum videtur esse iustitia, & neque est Hesperus; neque Lucifer ita admirabilis.

Sed etiam si loquamur de iustitia particulari, præcellit inter alias virtutes morales; duplici ratione. Quarum prima potest sumi ex parte subiecti, quia scilicet est in nobiliori parte animæ, idest in appetitu rationali, scilicet in voluntate, aliis virtutibus moralibus existentibus in appetitu sensitivo, ad quem pertinent passiones, quæ sunt materia aliarum virtutum moralium.

Secunda ratio sumitur ex parte objecti. Nam aliæ virtutes laudantur solum secundum bonum ipsius virtutis; iustitia autem laudatur secundum quod virtuosus ad alium bene se habet: & sic iustitia quodammodo est bonum alterius, ut dicitur in V. Ethic. (cap. I. aliquant. ante fi.) Et propter hoc Philosophus dicit in I. Rhetor. (cap. IX. paulo a princ.) Necessè est maximas virtutes esse eas quæ sunt aliis utilissima (1): siquidem est virtus potentia benefactiva. Propter hoc & fortes, & iustos maxime honorant: quoniam fortitudo est utilis aliis in bello, iustitia autem & in bello, & in pace.

Ad primum ergo dicendum, quod liberalitas etiam de suo det, tamen hoc facit, in quantum in hoc considerat propriam virtutis bo-

num; iustitia autem dat alteri quod suum est; quasi considerans bonum commune: & (*) præterea iustitia observatur ad omnes; liberalitas autem ad omnes se extendere non potest: & iterum liberalitas, quæ de suo dat, supra iustitiam fundatur, per quam unicuique quod suum est, tribuitur.

Ad secundum dicendum, quod magnanimitas, quando supervenit iustitiæ, auget ejus bonitatem; quæ tamen sine iustitia nec virtutis rationem haberet.

Ad tertium dicendum, quod fortitudo etiam consistat circa difficiliora, non tamen est circa meliora; cum sit solum in bello utilis; iustitia autem & in bello, & in pace, sicut dictum est (in corp.)

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito infinuatum & scripturis, & Tullio, quod iustitia præminet aliis virtutibus moralibus. A Tullio quidem ut in argumen. contrar. A Scripturis per hoc quod secundum translationem Septuaginta dicitur Isa. 43. Dic tu prius iniquitates tuas, ut iustificeris. Et Romi. 3. Arbitramur, iustificari hominem per fidem. Vide de hoc Concil. Trid. sess. 6. cap. 8. Item ad Titum 3. Iustificati gratia ipsius. Ecce quantum bonum præ virtutibus moralibus (secundum Scripturas) est iustitia, quando sanctitas, homini impio ex impietate translato per fidem, & gratiam adveniens, vocatur iustificatio & Clarum est, quod inibi virtutes omnes morales simul cum iustitia infunduntur a Deo; & tamen tota hæc sanctitas non denominatur a fortitudine, nec a prudentia, nec a temperantia, nec a magnanimitate, nec, &c. sed denominatur a iustitia. Magnum profecto bonum supra illas morales omnes esse iustitiam per hoc designatur; quia secundum Philosoph. etiam denominatio fit a nobiliori. Non tamen ob hoc inferas, quod iustitia sit nobilior virtutibus theologis, aut gratia: quia

7. græco latin. aliquantulum ante finem, vel cap. 8. in antiquis propriis fini: Non cap. 3. sicut prius indicabatur ad marginem. Sequentes autem appendices habentur tum cap. 3. græco-lat. libri 2. Ethicorum vel cap. 3. in antiquis; tum etiam cap. 9. græco-lat. libri tertii, vel in antiquis cap. 14. ab deinceps (non sicut prius c. 1. & 2. simul) tum c. 2. græco lat. quinti Ethicorum vel cap. 2. in antiquis, non sicut prius cap. 1.

(1) Ut ex græco χρησιμώτατα reddi debet, ac im-

terpretes reddunt, Paulo post principium capitis noni. Non ut prius hic & in impressis passim & in ipso etiam Manuscripto quod ad manum est, honestissime. An χρησιμώτατα forte τιμωτάτα dormitabundus quispiam sibi legere visus est, ut pro utilissimis honestissimas redderet? An latine una vox in aliam propter abbreviatos characteres non intellectos mutata est?

(*) Ita cum codicibus edit. Rom. optime. Alia edit. ex Garcia propterea.

comparatio fieri semper intelligitur inter illa, quæ sunt ejusdem generis, cujusmodi non sunt gratia, & virtutes theologicæ cum justitia. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis angelica vicissim doctrina hæc declaratur, & confirmetur.

Q U Æ S T I O L I X .

De Injustitia,

in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de injustitia: & circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo, utrum injustitia sit speciale vitium.

Secundo, utrum injusta agere sit proprium injusti.

Tertio, utrum aliquis possit injustum pati volens.

Quarto, utrum injustitia ex suo genere sit peccatum mortale.

A R T I C U L U S I . 330

Utrum injustitia sit vitium speciale.

Cap. quæst. LVIII. art. 5. ad 3. & infra quæst. LXXIX. art. 1. ad 3.

AD primum sic proceditur. Videtur quod injustitia non sit vitium speciale. Dicitur enim I. Joan. III. 4. *Omne peccatum est iniquitas. Sed iniquitas videtur idem esse quod injustitia: quia justitia est æqualitas quædam, (1) unde injustitia idem videtur esse quod inæqualitas, sive iniquitas. Ergo injustitia non est speciale peccatum.*

2. Præterea. Nullum speciale peccatum opponitur omnibus virtutibus. Sed injustitia opponitur omnibus virtutibus: nam quantum ad adulterium opponitur castitati, quantum ad homicidium opponitur mansuetudini, & sic de aliis: Ergo injustitia non est speciale peccatum.

3. Præterea. Injustitia justitiæ opponitur, quæ in voluntate est. Sed omne peccatum est in voluntate, ut Augustinus dicit (Lib. de duab. animab. cap. x. & XI.) (2) Ergo injustitia non est speciale peccatum.

Sed contra est quod injustitia justitiæ opponitur. Sed justitia est specialis virtus. Ergo injustitia est speciale vitium.

Respondetur dicendum, quod injustitia est duplex. Una quidem illegalis, quæ opponitur legali justitiæ: & hæc quidem secundum essentiam est speciale vitium, in quantum respicit speciale obiectum, scilicet bonum commune, quod contemnit; sed quantum ad intentionem est vitium generale, quia per contemptum boni communis potest homo ad omnia peccata deduci: sicut etiam omnia vitia, in quantum repugnant bono communi, injustitiæ habent rationem, quasi ab injustitia derivata, sicut & supra de justitia dictum est (quæst. LVII. art. 6.)

Alio modo dicitur injustitia secundum inæqualitatem quamdam ad alterum, prout scilicet homo vult habere plus de bonis, puta divitiis, & honoribus, & minus de malis, puta laboribus, & damnis: & sic injustitia habet materiam specialem, & est particulare vitium justitiæ particulari oppositum.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut justitia legalis dicitur per comparisonem ad bonum commune humanum: ita justitia divina dicitur per comparisonem ad bonum divinum, cui repugnat omne peccatum: & secundum hoc omne peccatum dicitur esse iniquitas. (3)

Ad secundum dicendum, quod injustitia etiam particularis opponitur indirecte omnibus virtutibus, in quantum scilicet exteriores etiam actus pertinent & ad justitiam, & ad alias virtutes morales; licet diversimode, sicut supra dictum est (quæst. LVIII. art. 6.)

Ad tertium dicendum, quod voluntas, sicut & ratio, se extendit ad materiam totam moralem, scilicet ad passiones, & ad operationes exteriores, quæ sunt ad alterum; sed justitia

(1) Ex libro 5. Ethicorum cap. 6. græco-lat. vel in antiquis cap. 4. & apud S. Thomam lect. 4. ubi dicitur quod si omne injustum est inæquale (100) omne justum e contrario est æquale. Aristot. quod modernus Interpretes æquum reddis.

(2) Sic enim ibi ex eorum concessione quæ ibidem præmittit (quod scilicet nesciens, vel resistere absolute non valens, cujus manu alter utitur ad malum faciendum, non peccet) Infert nusquam ergo nisi in voluntate esse peccatum; Vnde cap. 11. pec-

catum sic definit quod sit voluntas retinendi, vel consequendi quod justitia vetas, & unde liberum est abstinere: Vt suo loco 1. 2. quæst. 74. art. 1. & 2. plenius ex professo explicatum est.

(3) Quamvis ipso usu loquendi plus iniquitas quam peccatum sonat: cum omnis homo se peccatorem libere fateatur, iniquum vero se dicere nunquam erubescat; ut Gregorius dicit lib. 11. Moral. cap. 21. vel 22. super illud Job 13. *Quamvis habeo iniquitates, & peccata &c.*

justitia perficit voluntatem solum secundum quod se extendit ad operationes quæ sunt ad alterum; & similiter injustitia.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod injustitia est vitium speciale. Insinuat vero per hoc, quod dicitur Eccl. 33. *Contra malum bonum est: unum contra unum*. Ac si dictum sit apertius. Si unum illorum est generale, & aliud erit generale: & si unum est speciale, etiam aliud erit speciale. Natura namque contrariorum talis est: ut patet exercitatis in philosophia. Stante igitur illo dicto scripturæ, subsumas tu; quod justitia est virtus specialis, seu bonum speciale, q. 58. ar. 7. 8. & tunc videbis aperte, quod secundum illam scripturam, injustitia est vitium, seu malum speciale. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS II. 331

Utrum aliquis dicatur injustus ex hoc quod facit injustum.

Inf. art. 4. ad 1. & V. Eth. lect. 13. & Pf. xxxv. princ.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod aliquis dicatur injustus ex hoc quod facit injustum. Habitus enim specificantur per objecta, ut ex supra dictis patet (1. 2. quæst. 14. art. 2.) Sed proprium objectum justitiæ est justum, & proprium objectum injustitiæ est injustum. Ergo & justus dicendus est aliquis ex hoc quod facit justum, & injustus ex hoc quod facit injustum. (1)
2. Præterea. Philosophus dicit in V. Ethic. (cap. 11. vers. 11.) falsam esse opinionem quorundam, qui æstimant, in potestate hominis esse ut statim faciat injustum; &

quod justus non possit minus facere injustum quam injustus. Hoc autem non esset, nisi facere injustum esset proprium injusti. Ergo aliquis judicandus est injustus ex hoc quod facit injustum.

3. Præterea. Eodem modo se habet omnis virtus ad proprium actum, & eadem ratio est de vitiis oppositis. Sed quicumque facit aliquid intemperatum, dicitur intemperatus. Ergo quicumque facit aliquid injustum, dicitur injustus.

Sed contra est quod Philosophus dicit in V. Ethic. quod *aliquis facit injustum, & injustus non est* (2).

Respondeo dicendum, quod sicut objectum justitiæ est aliquid æquale in rebus exterioribus; ita etiam objectum injustitiæ est aliquid inæquale, prout scilicet alicui attribuitur plus, vel minus quam sibi competat (3). Ad hoc autem objectum comparatur habitus injustitiæ mediante proprio actu, qui vocatur *injustificatio*.

Potest ergo contingere quod qui facit injustum, non est injustus dupliciter. Uno modo propter defectum comparationis ad ipsius operationis proprium objectum; quæ quidem recipit speciem, & nomen a per se objecto, non autem ab objecto per accidens. In his autem quæ sunt propter finem, per se dicitur aliquid quod est intentum; per accidens autem quod est præter intentionem. Et ideo si aliquis faciat aliquid quod est injustum, non intendens injustum facere, puta cum hoc facit per ignorantiam, non existimans se injustum facere, tunc non facit injustum, per se & formaliter loquendo, sed solum per accidens, & quasi materialiter faciens id quod est injustum: unde & talis operatio non denominatur *injustificatio*.

Alio modo potest contingere propter defectum comparationis ipsius operationis ad habitum. Potest enim injustificatio procedere quandoque quidem ex aliqua passione, puta ira, vel concupiscentiæ; quandoque autem

ex

(1) Non sicut prius in Exemplari Durenfi cap. 4. 6. & 7. vel in Coloniensi cap. 4. 16. in principio & 9. a medio (an per somnium?) sed cap. 13. græco-latino vel cap. 15. in antiquis & apud S. Thomam lect. 15.

(2) Et hoc etiam prius ut ex cap. 6. per nescio quod somnium notabatur, sed ex cap. 10. græco-latino desumptum est, vel in antiquis 11. & apud S. Thomam lect. 11.

(3) Vt jam ex 5. Ethicorum cap. 6. græcolat. vel in antiquis 4. indicatum est supra: Quod autem sub-

jungitur de injustificatione quam sic ex græco *ἀδίκημα* vetus Interpres reddidit, sed modernus *injuste factum*, ex cap. 10. græco. lat. jam superius indicato vel ex cap. 13. in antiquis & apud S. Thomam lect. 13. desumptum est; ubi dicitur tunc *injustum fieri, ut & justum*, quando aliquis voluntarie operatur, non autem quando nolens: & *injustificatio, si ve injuste factum* (*ἀδικημα*) sicut & *justificatio* (*δικαιοπραγμια*) voluntario & involuntario dicitur; nimirum, ut vel justam dicatur, vel injustam, si vel voluntarium vel involuntarium est &c.

ex electione, quando scilicet ipsa injustificatio per se placet: & tunc proprie procedit ab habitu, quia unicuique habenti aliquem habitum, est secundum se acceptum quod convenit illi habitui. Facere ergo injustum ex intentione, & electione est proprium injusti, secundum quod injustum dicitur qui habet injustitiae habitum; sed facere injustum præter intentionem, vel ex passione potest aliquis absque habitu injustitiae.

Ad primum ergo dicendum, quod obiectum per se, & formaliter acceptum specificat habitum; non autem prout accipitur materialiter, & per accidens.

Ad secundum dicendum, quod non est facile cuiquam facere injustum ex electione, quasi aliquid per se placens, & non propter aliud; sed hoc proprium est habentis habitum, ut ibidem Philosophus dicit. (1)

Ad tertium dicendum, quod obiectum temperantiae non est aliquid exterius constitutum sicut obiectum iustitiae: sed obiectum temperantiae; id est temperatum, accipitur solum in comparatione ad ipsum hominem. Et ideo quod est per accidens, & præter intentionem, non potest dici temperatum nec materialiter, nec formaliter; & similiter neque intemperatum; & quantum ad hoc est dissimile in iustitia, & in aliis virtutibus moralibus; sed quantum ad comparationem operationis ad habitum, in omnibus similiter se habet.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuatam esse a scripturis & Philosopho, quod aliquis non est iudicandus simpliciter injustus ex eo solum quod facit injustum. A Philosopho quidem: ut in arg. contr. A scripturis vero per hoc, quod præcipitur in lib. Num. 25. & Deut. 19. & Iosue 20. de civitatibus refugii separandis in favorem illorum, qui nolentes, & ut scholastice loquar, per accidens occiderint proxi-

um suum. Vide quanta sit differentia inter homicidam præter intentionem, & homicidam ex intentione; ut primus a scriptura vocetur sanguinis innoxius, & civitatibus refugii muniatur a sui occisione; secundus autem iudicetur & reus sanguinis, & civitatibus refugii pro tutela indignus, & morte violenta plectendus. Secundo vides quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 332

Utrum aliquis possit pati injustum volens.

Inf. quæst. lxxvi. art. 4. cor. & V. Etb. lect. 12. 13. & 14.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod aliquis possit pati injustum volens. Injustum enim est inæquale, ut dictum est (art. præc.) Sed aliquis lædendo seipsum recedit ab æqualitate, sicut & lædendo alium. Ergo aliquis potest sibiipsi facere injustum, sicut & alteri. Sed quicumque facit sibi injustum, volens facit. (2) Ergo aliquis volens potest pati injustum, maxime a seipso.

2. Præterea. Nullus secundum legem civilem punitur, nisi propter hoc quod facit aliquam injustitiam. Sed illi qui interimunt seipso, puniuntur secundum leges civitatum in hoc quod privabantur antiquitus honore sepulturæ, ut patet per Philosophum in V. Etbic. cap. xxix. (3) Ergo aliquis potest facere sibiipsi injustum; & ita contingit quod aliquis injustum patiatur volens.

3. Præterea. Nullus facit injustum, nisi alicui patienti injustum. Sed contingit quod aliquis faciat injustum alicui hoc volenti, puta si vendat ei rem carius quam valeat. Ergo contingit aliquem volentem aliquid injustum pati.

Sed contra est quod injustum pati est oppositum ei quod est injustum facere. Sed nullus facit injustum nisi volens. Ergo per oppositum nullus patitur injustum nisi volens.

Re.

(1) Æquivalenter & implicite saltem, eum ait, quod & vir fortis abicere clypeum ac in fugam interdum verti potest, sed hoc ignave agere non est nisi per accidens: quia ignave tantum & injuste agere ad eum spectat, qui sic se habet (*ὁσπὶ ἐχθρῶν*) &c.

(2) Nisi faciat per accidens & materialiter tantum; puta cum ab alio violenter ad seipsum percutiendum impellitur.

(3) Ignominiam tantum (seu *αἰσχίαν*) irrogari

asserit Philosophus: sepulturæ carentiam non exprimit sed supponit, quia hæc pars ignominie prima, ut videre est in Syntagmate Juris lib. 32. cap. 29. ex 4. Reg. 9. ex Hierem. 22. 24. 26. & ex Ecclesiast. 6. Quod autem denegetur seipso occidentibus, vel infanis dumtaxat concedatur. Platonis lex est lib. 9. de legibus, ex quo etiam refert Syntagma juris lib. 36. cap. 23.

Respondens dicendum, quod actio de sui ratione procedit ab agente; passio autem secundum propriam rationem est ab alio. Unde non potest esse idem secundum idem agens, & patiens, ut dicitur in III. Physicor. & in VIII. (1) Principium autem proprium agendi in hominibus est voluntas: & ideo illud proprie & per se homo facit quod volens facit; & e contrario illud proprie hominibus patitur quod præter voluntatem suam patitur, quia in quantum est volens, principium est ex seipso: & ideo in quantum est huiusmodi magis est agens quam patiens.

Dicendum est ergo, quod iniustum, per se & formaliter loquendo, nullus potest facere nisi volens, nec pati nisi nolens; per accidens autem, & quasi materialiter loquendo potest aliquis id quod est de se iniustum, vel facere nolens (sicut cum quis præter intentionem operatur) vel pati volens; sicut cum aliquis plus alteri dat sua voluntate quam debeat.

Ad primum ergo dicendum, quod cum aliquis sua voluntate dat alicui id quod ei non debet, non facit nec iniustitiam, nec inæqualitatem. (2) Homo enim per suam voluntatem possidet res; (*) & ita non est præter proportionem, si ei aliquid subtrahatur secundum propriam voluntatem, vel a seipso, vel ab alio.

Ad secundum dicendum, quod aliqua persona singularis potest dupliciter considerari. Uno modo secundum se; & sic si sibi aliquid nocumentum inferat, potest quidem habere rationem alterius peccati (puta intemperantiæ, vel imprudentiæ) non tamen rationem iniustitiæ; quia sicut iustitia semper est ad alterum, ita & iniustitia. Alio modo potest considerari aliquis homo, in quantum est aliquid civitatis, scilicet pars; vel in quantum est aliquid Dei, scilicet creatura, & imago: & sic qui seipsum occidit, injuriam quidem facit, non sibi, sed civitati, & Deo: & ideo punitur tam secundum le-

Summ. S. Th. Tom. VII.

gem divinam, quam secundum legem humanam; sicut & de fornicatore Apostolus dicit (I. Cor. XII. 17.) *Si quis seipsum Dei violaveris, disperdet ipsum Deus.*

Ad tertium dicendum, quod passio est effectus actionis exterioris. In hoc autem quod est facere, & pati iniustum, id quod materiale est, attenditur secundum id quod exterius agitur, prout in se consideratur, ut dictum est (art. præc.) id autem quod est ibi formale, & per se, attenditur secundum voluntatem agentis, & patientis, ut ex dictis patet (in cor. & art. præc.) Dicendum est ergo, quod aliquem facere iniustum, & alium pati iniustum, materialiter loquendo, semper se concomitantur. Sed si formaliter loquamur, facere aliquis potest iniustum, intendens iniustum facere; tamen alius non patietur iniustum, quia volens patietur, & e converso potest aliquis pati iniustum, si nolens id quod est iniustum, patietur; & tamen ille qui hoc facit ignorans, non faciet iniustum formaliter, sed materialiter tantum.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam a scripturis, quod nullus patitur iniustum volens. Insinuat vero per hoc, quod Dominus Petrus dicit Joan. 21. *Cum sonaveris, alius se cinget & duces, quo tu non vis.* Hoc autem dicit significans, qua morte esset clarificaturus Deum. Ecce, quod denotat: quod Petrus passurus est iniustum, non tamen volens. Id quod B. Cyrillus locum istum exponens in Hom. super Joan. inquit. *Dominus prædixit Petro: quod eo duceretur, quo non vellet: quia nemo sanctorum sponte patitur.* Hæc ille. Quod sane dictum non intelligitur sic: quod sancti non acceptaverint voluntarie mor-

N tem

(1) Libro quidem 3. text. 8. ubi probatur idem non posse simul esse in potentia & in actu secundum idem, quia sic idem simul activum esset ac passivum: libro autem 8. text. 40. ubi ostenditur eundem & secundum eandem sanitatem non posse simul sanari & sanare, sicut neque doceri & docere.

(2) Parum considerate abusus est hoc loco quidam casuum Conscientiæ Scriptor, ut peccatum iniustitiæ negaret esse si quis uxorem suam concubere alteri sciens & volens patitur, quia *volens non fit iniustus*: Sed advertere debuerat aliam esse rationem earum rerum que voluntati nostræ subsunt, sicut

prædia, nummi, vestes vel similia; & aliam earum rerum que ad quemlibet usum a voluntate non dependent: In illis enim iniustitia non est si volenti tollantur: Quidni autem in istis, quas non potest pro arbitrio iuste ac legitime concedere? Talis est porro uxor qua uti potest, sed eius usum permittere non potest.

(*) Ita cod. Alcan. optimo. Garcia ex Tarrac. Theologi, Nicolajus & posteriores edit. & ita non est præter suam proportionem &c. Edit. Rom. & ita non est præter proportionem, vel propositum, si ei aliquid subtrahatur, sed secundum propriam &c.

tem pro Christo sibi illatam : quandoquidem & libentissime quasi ad epulas invitati ad mortem ipsam cucurrerunt , & præ amoris magnitudine improprium Christi pati , omnibus mundi delectationibus in immensum præposuerunt : ut in sanctorum martyrum gestis ab Ecclesia acceptatis , & in Ecclesia solemniter lectis , passim habetur . De hoc mirando , nedum voluntario , sanctorum agone videre potes *Veritates aureas super legem veterem , lib. Gen. 1. concl. 21. & c. 29. concl. 2.* Cæterum prædicta Domini , atque Cyrilli verba intelliguntur sic : quod ipsi sancti patientes , ut patientes , non voluerunt pati illud injustum (puta mortem &c.) quod patiebantur . Et hoc procul dubio verum est quod ibi a Domino , atque Cyrillo intentum & in præfenti artic. a Divo Thoma ex ratione definitum , scilicet , quod aliquis non potest pati injustum volens . Non enim illi sancti passiones sibi illatas volendo patiebantur , sed agebant : seu (quod idem est) ipsi patientes , ut patientes , non voluerunt pati , sed ut agentes : quoniam voluntas eliciendo actum suum , qui est velle , agit , & non patitur . Liberum namque hominis arbitrium a Deo motum , ac excitatum cooperatur active assentiendo ipsi moventi , atque excitanti . Unde Conc. *Trid. sess. 6. can. 4.* anathematizat eos , qui dixerint : liberum arbitrium taliter excitatum , velut inanime quoddam , nihil omnino agere , mereque passive se habere . Stant igitur duo hæc simul , quod scilicet sanctorum quilibet & voluntarie tanquam agens , patiebatur a tyrannis injustum : & quod non voluntarie , tamquam mere patiens , patiebatur illud injustum . *Secundo* vides : quomodo ex iis , si bene considerentur , & applicentur , declaretur vicissim angelica doctrina præfens , & confirmetur .

ARTICULUS IV. 333

Utrum quicumque facit injustum , peccet mortaliter .

Inf. quæst. lxxix. art. 1. cor. & quæst. lxx. art. 4. cor. & quæst. cx. art. 3. cor.

AD quartum sic proceditur . Videtur quod non quicumque facit injustum , peccet mortaliter . Peccatum enim veniale mortali opponitur . Sed quandoque veniale peccatum est quod aliquis faciat injustum : dicit enim Philosophus in *V. Ethic. (1)* de injusta agentibus loquens : *Quæcumque non solum ignorant , sed & propter ignorantiam peccant , venialia sunt .* Ergo non quicumque facit injustum , mortaliter peccat .

2. Præterea . Qui in aliquo parvo injustitiam facit , parum a medio declinat . Sed hoc videtur esse tolerabile , & inter minima malorum computandum , ut pater per Philosophum in *II. Ethicor. (cap. ult. cir. fi.)* Non ergo quicumque facit injustum , peccat mortaliter .

3. Præterea . Caritas est mater omnium virtutum , ex cuius contrarietate aliquod peccatum dicitur mortale . Sed non omnia peccata opposita aliis virtutibus sunt mortalia . Ergo etiam neque facere injustum semper est peccatum mortale .

Sed contra . Quidquid est contra legem Dei , est peccatum mortale . Sed quicumque facit injustum , facit contra præceptum legis Dei : quia vel reducit ad furtum , vel ad adulterium , vel ad homicidium , vel ad aliquid hujusmodi , ut ex sequentibus patebit (quæst. lxxiv. & seq.) Ergo quicumque facit injustum peccat mortaliter .

Respondeo dicendum , quod , sicut supra dictum est (quæst. xxiv. art. 12. & 1. 2. quæst. lxxii. art. 5.) cum de differentia peccatorum ageretur , peccatum mortale est quod contrariatur caritati , per quam est animæ vita . Omne autem nocumentum alteri illatum ex se caritati repugnat , quæ movet ad volendum bonum alterius . Et ideo cum injustitia semper consistat in nocumento alterius ,

(1) Non cap. 8. sicut prius indicabatur ad marginem , sed cap. 10. græco lat. vel 13. in antiquis , & apud S. Thomam lect. 13. ubi *συγγνωμικά* græce quasi *venia digna* quæ hic *venialia* nuncupantur . Appendix autem sequens prope finem secundi Ethicorum

habetur implicite , cum non vituperari dicitur talis qui parum a medio declinat &c. Quod etiam sequitur *charitatem omnium virtutum esse matrem* jam notatum est suo loco , & ex Leone Papa in *serm. ult. Epiphaniæ* prope finem expresse colligitur ,

rius, (1) manifestum est quod facere injustum, ex genere suo est peccatum mortale.

Ad primum ergo dicendum, quod illud verbum Philosophi intelligitur de ignorantia facti, quam ipse vocat *ignorantiam particularium circumstantiarum*, (2) quæ meretur veniam; non autem de ignorantia juris, quæ non excusat. Qui autem ignorans facit injustum, non facit injustum nisi per accidens, ut supra dictum est (art. 2. hu. quæst.)

Ad secundum dicendum, quod ille qui in parvis facit injustum, deficit a perfectatione ejus quod est injustum facere, in quantum potest reputari non esse omnino contra voluntatem ejus qui hoc patitur; (3) puta si auferat aliquis alicui unum pomum, vel aliquid tale, de quo probabile est quod ille inde non lædatur, nec ei displiceat.

Ad tertium dicendum, quod peccata quæ sunt contra alias virtutes, non semper sunt in nocuum alterius, sed portant inordinationem quamdam circa passiones humanas. Unde non est similis ratio. (4)

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuaturn esse a scripturis quod, quicumque facit injustum, peccat mortaliter. Insinuaturn autem per dictum Psalm. 5. *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem*. Quicumque autem facit injustum, facit (ut patet) iniquitatem: & odibiles Deo non sunt, nisi qui peccat mortaliter, quoniam peccato veniali non exculditur quis a gratia Dei. Ex Concil. Trin. sess. 14. c. 5. & sess. 6. cap. 11. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene &c.

Q U Æ S T I O LX.

De judicio.

In sex articulos divisa.

POSTea considerandum est de judicio: & circa hoc quærentur sex.

Primo, utrum judicium sit actus justitiæ.

Secundo, utrum sit licitum judicare.

Tertio, utrum per suspiciones sit judicandum.

Quarto, utrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.

Quinto, utrum judicium semper sit secundum leges scriptas proferendum.

Sexto, utrum judicium per usurpationem pervertatur.

A R T I C U L U S I. 334

Utrum judicium sit actus justitiæ.

Inf. quæst. lxxiii. art. 4. cor. & Isa. 1. lect. 6. princ.

AD primum sic proceditur. Videtur quod judicium non sit actus justitiæ. Dicit enim Philosophus in 1. Ethic. quod *unusquisque bene judicat quæ cognoscit*; (5) & sic judicium ad vim cognoscitivam pertinere videtur. Vis autem cognoscitiva per prudentiam perficitur. Ergo judicium magis pertinet ad prudentiam quam ad justitiæ, quæ est in voluntate, ut dictum est (quæst. lviii. art. 4.)

2. Præterea. Apostolus dicit 1. Corinth. 11. 15. *Spiritalis judicat omnia*. Sed homo maxime efficitur spiritalis per virtutem caritatis, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, ut dicitur Rom. v. 5. Ergo judicium magis pertinet ad caritatem quam ad justitiæ.

3. Præterea. Ad unamquamque virtutem pertinet rectum judicium circa propriam mat-

N 2 te-

(1) Si proprie sumatur, ut jam supra.
 (2) Puta quomodo, quibus, ob quæ, sive quatenus faciendum aliquid; ut exempli gratia in irascendi modo, sive causa, sive motivo insinuat.
 (3) Ut expressius infra quæst. 66. art. 6. ad 3. dicitur, cum agatur de furto ex professo; indeque probabitur quod mortale peccatum non semper fit.
 (4) De illis nempe ut peccata dicantur mortalia, & de peccatis quæ contra justitiæ directe sunt;

non quia solum nocuum proximi mortalia peccata constituat, sed quia notabile quodlibet nocuum ad hoc sufficit; licet non omnis inordinatio in aliis etiam sufficiat.

(5) Ut cap. 3. in antiquis vel in græco-latinis capite 1. videre est: Ubi proinde infert quod absolute de omnibus bene judicat, qui omnia cognoscit, non ad juvenem id pertinet.

teriam : quia *virtuosus in singulis est regula , & mensura* ; secundum Philosophum in Lib III. Ethic. (1) Non ergo iudicium magis pertinet ad iustitiam quam ad alias virtutes morales .

4. Præterea . Iudicium videtur ad solos iudices pertinere . Actus autem iustitiæ invenitur in omnibus iustis . Cum ergo non soli iudices sint iusti , videtur quod iudicium non sit actus proprius iustitiæ .

Sed contra est quod in Ps. xciii. 15. dicitur : *Quoadusque iustitia convertatur in iudicium .* (2)

Respondedo dicendum , quod iudicium proprie nominat actum iudicis , in quantum iudex est : *Judex autem dicitur , quasi jus dicens ;* jus autem est objectum iustitiæ , ut supra habitum est (quæst. lvii. art. 1.) Et ideo iudicium importat , secundum primam nominis impositionem , definitionem , vel determinationem iusti , sive juris . Quod autem aliquis bene definiat aliquid in operibus virtuosis , proprie procedit ex habitu virtutis ; sicut castus recte determinat ea quæ pertinent ad castitatem .

Et ideo iudicium , quod importat rectam determinationem ejus quod est iustum , proprie pertinet ad iustitiam . Propter quod Philosophus in V. Ethic. (cap. iv. ante med.) dicit , quod *homines ad iudicem confugiunt sicut ad quamdam iustitiam animatam .*

Ad primum ergo dicendum , quod nomen iudicii , quod secundum primam impositionem significat rectam determinationem iustorum , ampliatur est ad significandum rectam determinationem in quibuscumque rebus , tam in speculativis , quam in practicis . In omnibus tamen ad rectum iudicium duo requiruntur . Quorum unum est ipsa virtus præferens iudicium ; & sic iudicium est actus rationis : dicere enim , vel definire aliquid , rationis est . Aliud autem est dispositio iudicantis , ex qua habet idoneitatem ad recte iudican-

dum : & sic in his quæ pertinent ad iustitiam , iudicium procedit ex iustitia ; sicut & in his quæ ad fortitudinem pertinent , ex fortitudine . Sic ergo iudicium est quidem actus iustitiæ sicut inclinantis ad recte iudicandum , prudentiæ autem sicut iudicium proferentis : unde & synesis ad prudentiam pertinens dicitur *bene iudicativa* , ut supra habitum est (quæst. li. art. 3.)

Ad secundum dicendum , quod homo spiritualis ex habitu caritatis habet inclinationem ad recte iudicandum de omnibus secundum regulas divinas , ex quibus iudicium per donum sapientiæ pronuntiat ; sicut iustus per virtutem prudentiæ pronuntiat iudicium ex regulis juris .

Ad tertium dicendum , quod aliæ virtutes ordinant hominem in seipso ; sed iustitia ordinat hominem ad alium , ut ex dictis patet (quæst. lviii. art. 2. 9. & 10.) Homo autem est dominus eorum quæ ad ipsum pertinent : non autem est dominus eorum quæ ad alium pertinent . Et ideo in his quæ sunt secundum alias virtutes , non requiritur nisi iudicium virtuosum , extenso tamen nomine iudicii , ut dictum est (in resp. ad 1.) Sed in his quæ pertinent ad iustitiam , requiritur ulterius iudicium alicujus superioris , qui utrumque valeat arguere , & ponere manum suam in ambobus . Et propter hoc iudicium specialius pertinet ad iustitiam quam ad aliquam aliam virtutem .

Ad quartum dicendum , quod iustitia in principe quidem est sicut virtus architectonica , (3) quasi imperans , & præcipiens quod iustum est ; in subditis autem est tamquam virtus executiva , & ministrans . Et ideo iudicium , quod importat definitionem iusti , pertinet ad iustitiam , secundum quod est principali modo in præsidente .

A P.

(1) Non cap. 3. libri tertii , sicut prius indicabatur ad marginem , sed in græco-latino cap. 6. vel c. 10. in antiquis , & apud S. Thomam lect. 10. prope finem .

(2) Alio sensu Augustinus explicat , quod qui nunc iustitiam in mundo habent , postea iudicabunt cum Apostolis , de quibus nominatim id intelligit , ut & Theodoretus qui eodem etiam sensu interpretatur : *Theodoretus autem , Donec appruerit iustitia Dei reddentis omnibus iudicium : Et iustitiam Dei Christum ipsum vocari addit ; qui convertetur in iudicium , cum eos tantum qui negaverint adventum suum , iudicabit : Utrouque sensu Beda : Sed hæc maxime posterior pertinet ; Ut & illud ex Isidoro sum-*

ptum lib. 18. Etymologiarum vel Originum cap. 15. *Judex non est si non est in eo iustitia : Ex quo etiam loco desumitur quod Judex quasi jus dicens appellatur : Utrumque porro Extra de verborum significatione cap. Forus , ac in Decretis Gausa 23. quæst. 2. cap. Iustum , iade relatum videre est : Sicut & quod homines ad iudicem tamquam ad iustitiam animatam confugiant , sumptum est ex cap. 7. græco-lat. vel in antiquis cap. 6. non sicut prius indicabatur ad marginem cap. 9.*

(3) Ex greco ἀρχιτεκτων seu principali artifice per metaphoram , lib. 1. Magnorum Moralium sub finem : Sicut & 6. Ethic. cap. 8. græco-lat. vel cap. 7. in antiquis .

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo : quomodo per rationem ostendas merito a scripturis fuisse insinuatam, quod iudicium est actus iustitiæ. Insinuat autem Psal. *Quoadusque iustitia convertatur in iudicium*. Hoc est. Quoadusque iustitia exeat in actum suum. Secundo vides, quomodo ex iis bene pensatis & applicatis &c.

A R T I C U L U S II. 335

Utrum sit licitum iudicare.

Inf. art. 3. & 6. & quest. lxxvii. art. 1. & IV. dist. xlviii. quest. 1. art. 1. & Rom. 1. & I. Cor. 17.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non sit licitum iudicare. Non enim infligitur pœna nisi pro illicito. Sed iudicantibus imminet pœna, quam non iudicantes effugiunt, secundum illud Matth. vii. 1. *Nolite iudicare, ut non iudicemini*. Ergo iudicare est illicitum.

2. Præterea. Rom. xiv. 4. dicitur : *Tu quis es, qui iudicas alienum servum? Suo domino stat, aut cadit*. Dominus autem omnium Deus est : Ergo nulli homini licet iudicare.

3. Præterea, Nullus homo est sine peccato, secundum illud I. Joan. 1. 8. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*. (1) Sed peccanti non licet iudicare, secundum illud Rom. 11. 1. *Inexcusabilis es homo omnis qui iudicas : in quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas : eadem enim agis quæ iudicas*. Ergo nulli est licitum iudicare.

Sed contra est quod dicitur Deuter. xvi. 18. *Judices, & magistros constitues in omnibus*

partis tuis, (2) ut iudicent populum iusto iudicio.

Respondet dicendum, quod iudicium tantum est licitum, in quantum est iustitiæ actus. Sicut autem ex prædictis patet (art. præc.) ad hoc quod iudicium sit actus iustitiæ, tria requiruntur : primo quidem ut procedat ex inclinatione iustitiæ ; secundo quod procedat ex auctoritate præsentis ; tertio quod proferatur secundum rectam rationem prudentiæ.

Quodcumque autem horum defuerit, iudicium erit vitiosum, & illicitum : uno quidem modo, quando est contra rectitudinem iustitiæ ; & sic dicitur *iudicium perversum, vel injustum* : alio modo, quando homo iudicat in his in quibus non habet auctoritatem ; & sic dicitur *iudicium usurpatum* : tertio modo, quando deest certitudo rationis puta cum aliquis de his iudicat quæ sunt dubia, vel occulta, propter aliquas leves conjecturas ; & sic dicitur *iudicium suspiciosum, vel temerarium*.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus ibi prohibet iudicium temerarium, quod est de intentione cordis, vel de aliis incertis, ut Augustinus dicit in Lib. II. de ferm. Dom. in monte (cap. xviii. (3)) vel prohibet ibi iudicium de divinis, de quibus, cum sint supra nos, non debemus iudicare, sed simpliciter ea credere, ut Hilarius dicit super Matth. (can. v. ad fin.) vel prohibet iudicium quod non sit ex benevolentia, sed ex animi amaritudine, ut Chrysostomus dicit (alius hom. xvii. in op. imperf. circ. princ.)

Ad secundum dicendum, quod iudex constituitur ut minister Dei : unde dicitur Deuter. 1. 16. *Quod iustum est, iudicate : & postea subdit, quia Dei est iudicium*.

Ad tertium dicendum, quod isti qui sunt in gravibus peccatis, non debent iudicare eos qui sunt in eisdem peccatis, vel minoribus, ut Chrysostomus (alius Auctor) dicit super illud

(1) Ut & Proverb. 20. vers. 9. *Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum a peccato?*

(2) Puta in civitatibus sive urbium portis ubi iudiciorum locus erat : Unde Proverb. 31. de muliere forti vers. 23. *Nobilis in portis vir ejus* : Ubi Beda : *Quia veteres (inquit) in portis sedere ad iudicandum solebant, ut venientes ad civitatem aliunde paratarum continuo responsum iudicantis acciperent ; & nec iusticos vel pastores insolita urbis edificia stupescerent, nec rursus pacem urbis intrinsecus frequens litigantium controversia faderet*.

(3) Hoc loco (inquit) nihil aliud nobis præcipi

existimo nisi ut ea facta quæ dubium est quo animo fiant in meliorem partem interpretemur &c. Canone autem 5. in Matthæum sub finem Hilarius : *Nunquid boni iudicii arbitrium suscipi non oportebit? Sed iudicari de sponsionibus suis vetuit, quia hoc iudicium ex opinandi ambiguitate suscipitur : quod penitus repellit a nobis ut costans potius fides retineatur, quia non sicut in cæteris rebus peccatum sit perperam iudicasse, sed in rebus de Deo tantummodo iudicium initura esse sit criminis*. De Chrysostomi autem appendice dicitur articulo sequenti.

illud Matth. VII. *Nolite judicare* (hom. XXIV. oper. imp. in Matth. parum a princ.) Et præcipue hoc est intelligendum, quando illa peccata sunt publica, quia ex hoc generatur scandalum in cordibus aliorum. Si autem non sunt publica, sed occulta, & necessitas judicandi immineat propter officium, potest cum humilitate, & timore vel arguere, vel judicare. Unde Augustinus dicit in Lib. II. de serm. Domin. in monte (cap. XIX. circ. med.) *Si invenerimus nos in eodem visio esse, congemiscamus, & ad pariter conandum invitemus.* Nec tamen propter hoc homo sic seipsum condemnat, ut novum condemnationis meritum sibi acquirat; sed quia condemnans alium, ostendit se similiter condemnabilem esse propter idem peccatum, vel simile.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam a Scripturis: quod licitum est judicare. Insinuat vero per dictum Deuter. 6. *Judices, & magistrus constitues in omnibus portis tuis, ut judicent populum justo judicio.* Ubi nota ly *justo judicio.* Designat enim per hoc Scriptura, & quod non omne judicium est justum, & quod non nisi justo judicio licet judicare. Item per factum Dan. cap. 12. *Separate eos procul, & judicabo eos.* Facta enim Sanctorum, cum a Spiritu sancto agantur, Roman. 8. sunt tanquam norma divinitus nobis data visibiliter ad discernendum bonum a malo, idest, ad cognoscendum quid bonum sit, si ipsi hoc fecerint: & quid sit malum, si ipsi id pro malo respuerint. Secundo vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur vicissim angelica hæc doctrina, atque confirmetur.

ARTICULUS III. 336

Utrum judicium ex suspitione procedens sit illicitum.

Locis supra art. 2. inductis, & quolib. XII. art. 25.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod judicium ex suspitione procedens non sit illicitum. Suspicio enim videtur esse opinio incerta de aliquo malo: unde & Philosophus in VI. Ethic. (cap. III.) ponit, quod *suspicio se habet & ad verum, & ad falsum.* (1). Sed de singularibus contingentibus non potest haberi opinio nisi incerta. Cum ergo judicium humanum sit circa humanos actus, qui sunt in singularibus, & contingentibus, videtur quod nullum judicium esset licitum, si ex suspitione judicare non liceret.

2. Præterea. Per judicium illicitum fit aliqua injuria proximo. Sed suspicio mala in sola opinione hominis consistit; & sic non videtur ad injuriam alterius pertinere. Ergo suspitionis judicium non est illicitum.

3. Præterea. Si sit illicitum, oportet quod ad injustitiam reducatur: quia judicium est actus justitiæ, ut dictum est (art. 1. hujus quæst.) Sed injustitia ex suo genere semper est peccatum mortale, ut supra habitum est (quæst. IIX. art. 4.) Ergo suspitionis judicium esset semper peccatum mortale, si esset illicitum. Sed hoc est falsum: quia *suspiciones vitare non possumus*, ut dicit Glossa Augustini (ord. tract. xc. in Joan. ante med.) super illud I. Cor. IV. *Nolite ante tempus judicare.* Ergo judicium suspiciosum non videtur esse illicitum.

Sed contra est quod Chrysostomus (alius Auctor) super illud Matth. VII. *Nolite judicare &c.* (hom. XVII. in op. imperf. in princ.) dicit: „ Dominus hoc mandato non „ prohibet, Christianos ex benevolentia alios „ corripere, sed ne per jactantiam justitiæ „ suæ Christiani Christianos despiciant, ex „ solis plerumque suspitionibus odientes ceteros, & condemnantes. „ (2)

Re-

(1) Sub nomine opinionis ex cap. 3. & ex cap. 5. græco-latino colligitur, ac ex cap. 6. per oppositum, ubi ex quinque habitibus intellectivis quatuor tantum semper ad verum se habere dicuntur, numquam autem ad falsum; prudentia nimirum; scientia, sapientia, & intellectus: Ex quo sequitur quod ars &

multo magis opinio ad verum & ad falsum indifferenter se habeant: Sed sub nomine suspitionis ex cap. 3. 4. & 5. in antiquis habetur.

(2) Ex autore operis imperfecti (qui Chrysostomus olim putabatur) sumptum est homil. 17. in Matthæum: Præcedens autem Glossa quæ Augustini nomen

Respondeo dicendum, quod, sicut Tullius dicit, suspicio importat opinionem mali, quando ex levibus indiciis procedit: & contingit ex tribus. Uno quidem modo ex hoc quod aliquis in seipso malus est; & ex hoc ipso, quasi concius suæ malitiæ, facilius de aliis malum opinatur, secundum illud Eccle. x. 3. *In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultor estimat.* Alio modo provenit ex hoc quod aliquis male afficitur ad alterum: cum enim aliquis contemnit, vel odit aliquem, aut irascitur, vel invidet ei, ex levibus signis opinatur mala de ipso: quia unusquisque facilius credit quod appetit. Tertio modo provenit ex longa experientia: unde Philosophus dicit in II. Rhet. (cap. XIII. parum a princ.) quod *senes sunt maxime suspiciosi, quia multoties experti sunt aliorum defectus.*

Primæ autem duæ suspicionis causæ manifeste pertinent ad perversitatem affectus; tertia vero causa dimittit rationem suspicionis, inquantum experientia ad certitudinem proficit, quæ est contra rationem suspicionis. Et ideo suspicio vitium quoddam importat; & quanto magis procedit suspicio, tanto magis est vitiosa.

Est autem triplex gradus suspicionis. Primus quidem gradus est ut homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipiat: & hoc est veniale, & leve peccatum: pertinet enim ad tentationem humanam, sine qua vita ista non ducitur, ut habetur in Glossa (ord. Aug. cit. in arg. 3.) super illud I. ad Cor. IV. *Nolite ante tempus judicare.* Secundus gradus est cum aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex levibus indiciis: & hoc si sit de aliquo gravi, est peccatum mortale, inquantum non est sine contemptu pro-

ximi; unde Glossa ibidem subdit: *Si ergo suspensiones vitare non possumus, quia homines sumus; judicia tamen, id est definitivas, firmasque sententias continere debemus.* Tertius gradus est cum aliquis iudex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum: & hoc directe ad injustitiam pertinet; unde est peccatum mortale.

Ad primum ergo dicendum, quod in humanis actibus invenitur aliqua certitudo, non quidem sicut in demonstrativis, sed secundum quod convenit tali materiæ, puta cum aliquid per idoneos testes probatur.

Ad secundum dicendum, quod ex hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio, sine causa sufficienti, indebite contemnit ipsum; & ideo injuriatur ei. (1)

Ad tertium dicendum, quod quia iustitia, & injustitia est circa exteriores operationes, ut dictum est (quæst. LVIII. art. 9. & quæst. LIX. art. 2.) tunc iudicium suspiciosum directe ad injustitiam pertinet quando ad actum exteriorem procedit: & tunc est peccatum mortale, ut dictum est (in corp. art.) Iudicium autem interius pertinet ad injustitiam, secundum quod comparatur ad exterius iudicium, ut actus interior ad exteriorem, sicut concupiscentia ad fornicationem, & ira ad homicidium.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, insinuatam merito fuisse a scripturis, quod illicitum est iudicium ex suspicione sola procedens: insinuaturo vero per dictum Matth. 7. *Nolite judicare, & non judicabimini, &c.* & magis id patet, si adjungatur expositio B. Chry.

nomen præfert, ex Tract. 90. in Joannem, ubi plenius: *Pertinet ad nos ne perniciofa opinione fallamur, ut quia non possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram rectamque sententiam &c.* Ut cum de ipsis rebus quod appetendum est appetimus, quod devitandum est devitamus, ignoscatur nobis quod de occultis hominum aliquando non vera sentimus: Hoc enim ad humanam tentationem pertinere arbitror, sine qua duci vita ista non potest, ita ut Apostolus diceret (I. ad Cor. 10.) Tentatio vos non apprehendat nisi humana: Quid enim tam humanum quam non posse inspicere cor humanum, & ideo aliud quam quod ibi agitur suspicari? Quanquam & in his rebus tenebris humanarum (hoc est cogitationum alienarum) etsi suspensiones vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen &c. ut paulo post in textu: Et mox

venialem tentationem Vocat.

(1) Seu injuriam ei facit: Hinc I. ad Timoth. 6. inter peccata mortalia suspensiones male recensentur: Hinc inter notas charitatis I. ad Corinth. 13. quod non cogitat malum; id est, ut Chrysof. hom. 33. in eum locum interpretatur, non modo sibi malè comparat contra illum qui diligitur, sed ne suspicatur quidem: Hinc etiam non irrisari præmittitur: Quomodo enim (addit ibidem Chrysofomus) fuerit irritata que nec tolerat malam suscipere suspensionem ex qua est fons ira? Hinc super illud *Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum* August. Conc. 12. in Pl. 118. *Suum dixit opprobrium quod de aliis est suspicatus: Hoc opprobrium ergo a se postulabat auferri, ut non esset similis diabolo qui de occultis Job suspicatus est quod non gratis coleret Daum &c.*

Chrysoſtomi: *ut in argu. contr.* item per hoc; quod *Luc. 7.* Pharifæus ex ſuſpicionem præteritæ vitæ iudicans Magdalenam adhuc peccatricem convincitur a Domino de malo iudicio, id eſt, quod illud ipſius iudicium fuerit illicitum. Item per hoc, quod Pharifæi murmurantes ex ſuſpicionem contra Matthæum, ac ſocios, immo & contra dominum, a Domino ipſo ex ratione convincuntur de iudicio ipſorum malo. *Mat. 9. Luc. 5. Secundo* vides: quomodo ex iis, & ſimilibus, quod, nunc præcipue in Evangeliiſ, ſubintelligendum ubique eſt, ſi bene conſiderentur, & applicentur, viciffim angelica doctrina præſens declaratur, & confirmetur.

ARTICULUS IV. 337

Utrum dubia ſint in meliorem partem interpretanda.

AD quartum ſic proceditur. Videtur quod dubia non ſint in meliorem partem interpretanda. Iudicium enim magis debet eſſe de eo quod in pluribus accidit. Sed in pluribus accidit quod aliqui male agant: quia *ſultorum eſt numerus inſinitus*, ut dicitur *Ecle. 1. 15. proni enim ſunt ſenſus hominis ad malum ab adoleſcentia ſua*, ut dicitur *Genef. VIII. 21.* Ergo dubia magis debemus interpretari in malum quam in bonum.

2. Præterea. Auguſtinus dicit (*Lib. I. de doct. chriſt. cap. xxvii. in princ.*) quod *illo pie, & juſte vivit qui verum integer eſt eſtimator, in neutram partem declinando.* Sed ille qui interpretatur in melius quod dubium eſt, declinat in alteram partem. Ergo hoc non eſt faciendum.

3. Præterea. Homo debet diligere proximum ſicut ſeipſum. Sed circa ſeipſum homo debet dubia interpretari in pejorem partem, ſecundum illud *Job. ix. 26. Verebar omnia aperta mea.* Ergo videtur quod ea quæ ſunt

dubia circa proximos, ſint in pejorem partem interpretanda.

Sed contra eſt quod *Rom. xvi. ſuper illud, Qui non manducat, manducantem non iudicat*, dicit Gloſſa „ (1) Dubia in meliorem partem ſunt interpretanda. “

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut dictum eſt (*art. præc. ad 2.*) ex hoc ipſo quod aliquis habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſa, injuriatur ei, & contemnit ipſum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre abſque cauſa cogente. Et ideo ubi non apparent manifeſta indicia de malitia alicujus, debemus enim ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium eſt.

Ad primum ergo dicendum, quod poteſt contingere quod ille qui in meliorem partem interpretatur, frequenter fallitur; ſed melius eſt quod aliquis frequenter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo malo homine, quam quod rarius fallatur, habens malam opinionem de aliquo homine bono: quia ex hoc fit injuria alicui, non autem ex primo.

Ad ſecundum dicendum, quod aliud eſt iudicare de rebus, & aliud de hominibus. In iudicio enim in quo de rebus iudicamus, non attenditur bonum, vel malum ex parte ipſius rei, de qua iudicamus, cui nihil nocet qualitercumque iudicemus de ipſa; ſed attenditur ibi ſolum bonum iudicantis, ſi vere iudicet, vel malum, ſi falſo: quia *verum* eſt bonum intellectus, *falſum* autem eſt malum ipſius, ut dicitur in *VI. Ethic. (cap. II.)* & ideo unusquiſque debet niti ad hoc quod de rebus iudicet, ſecundum quod ſunt. Sed in iudicio quo iudicamus de hominibus, præcipue attenditur bonum, & malum ex parte ejus de quo iudicatur: qui hoc ipſo honorabilis habetur, quod bonus iudicatur, & contemptilis, ſi iudicetur malus. Et ideo ad hoc potius tendere debemus in tali iudicio quod hominem iudicemus bonum, niſi manifeſta ratio in con-

tra-

(1) Vel ſic, ex Auguſtino de ſermone Dom. in monte lib. 2. cap. 18. ſeu 28. *En qua dubium eſt quo animo ſiant, in meliorem partem interpretemur.* Hoc eſt enim quod illis verbis. *Notiſe iudicare*, nobis præcipi ait, ut jam indicatum eſt *art. 2. ad 1.* Hujus rei exemplum ex Deuteronomii cap. 22. verſ. 25. colligi poteſt; ubi dicitur quod ſi puellam deponſatam vir in agro ſeorſim repererit & cum ea concubuerit, ipſe morietur ſolus puella vero nihil patietur mali nec erit rea mortis, & ratio redditur, quia *ſola eras in agro, clamaviſ, & nullus adſuit qui liberaret eam*: Sed unde conſtat-an clamaverit vel per violentiam cognita ſit? Nempe *Lex factum*

interpretatur in meliorem partem, ait Lyranus ibi; & ex hoc argumentum habetur quod dubia ſint in meliorem partem interpretanda &c. Adde quod paſſim unum & idem factum non eadem intentione a diverſis fieri poteſt; adeoque nec ſine periculo deceptionis in alterutram partem iudicari. Riſit Abraham cum filius ei promitteretur *Genef. 17. verſ. 17.* Riſit & Sara (*Genef. 18. verſ. 2.*) Non reprehensus quod riſerit Abraham, quia riſus admirationis ac lætitiæ fuit: Reprehenſa eſt Sara, quia dubitatis fuit ſive diffidentis: *Nec hoc niſi ab illo diciſſe potuit qui corda hominum novit*, ut Auguſtinus notat quæſt. 36. ſuper *Genefim* &c.

trarium appareat. Ipsi autem homini judicanti falsum, iudicium quo bene iudicat de alio, non pertinet ad malum intellectus ipsius, sicut nec ad ejus perfectionem pertinet secundum se cognoscere veritatem singularium contingentium; sed magis pertinet ad bonum affectum.

Ad tertium dicendum, quod interpretari aliquid in deteriore, vel meliorem partem, contingit dupliciter. Uno modo per quamdam suppositionem: & sic, cum debemus aliquibus malis adhibere remedium sive nostris, sive alienis, expedit ad hoc securius remedium apponatur, quod supponatur id quod est deterius: quia remedium quod est efficax contra majus malum, multo magis est efficax contra minus malum. Alio modo interpretatur aliquid in bonum, vel malum, definiendo, sive determinando: & sic in rerum iudicio debet aliquis niti ad hoc ut interpretetur unumquodque, secundum quod est; in iudicio autem personarum, ut interpretetur in melius, sicut dictum est (in corp. art. & ad 2. .

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a scripturis insinuatam, quod dubia sunt in meliorem partem interpretanda. Insinuat autem per dictum Matth. 7. *Nolite iudicare, & non iudicabimini; nolite condemnare, & non condemnabimini*, super quo dicit Beda in Homil. Hoc loco nihil aliud precipi existimo, nisi ut ea facta, quæ, dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretentur. Nam & de genere ciborum, quia possunt bono animo, & simplici corde sine vitio concupiscentiæ quicunque humani cibi indifferenter sumi, prohibet Apostolus iudicari eos, qui carnibus vescerantur, & bibebant vinum, ab eis, qui se ab huiusmodi alimentis temperabant. *Qui manducat, inquit, non manducantem non spernat; & qui non manducat, manducantem non iudicat.* Hæc ille, exceptis *ly nam, &c.* In Summ. S. Tb. Tom. VII.

tellige tu de cibis secundum se, id est manente eorum indifferentia, puta, non contra obedientiam, &c. Secundo vides, &c.

ARTICULUS V. 338

Utrum sit semper secundum leges scriptas iudicandum.

Inf. art. 6. cor.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod non sit semper secundum leges scriptas iudicandum. Semper enim vitandum est injustum iudicium. Sed quandoque leges scriptæ continent iniustitiam, secundum illud Isa. x. 1. *Ve qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt.* Ergo non semper est secundum leges scriptas iudicandum.

2. Præterea. Iudicium oportet esse de singularibus eventibus. Sed nulla lex scripta potest omnes singulares eventus comprehendere; ut patet per Philosophum in V. Ethic. (1) Ergo videtur quod non semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

3. Præterea. Lex ad hoc scribitur ut sententia legislatoris manifestetur. Sed quandoque contingit quod si ipse legislator præsens esset, aliter iudicaret. Ergo non est semper secundum leges scriptas iudicandum.

Sed contra est quod Augustinus dicit in Lib. de vera relig. (cap. xxxi. a med.) *In istis temporalibus legibus, quamquam de his homines iudicent, cum eas instituunt (2); cum tamen fuerint institutæ, & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare, sed secundum ipsas.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. 1. hu. quæst.) iudicium nihil aliud est quam quædam definitio, vel determinatio ejus quod iustum est. Fit autem aliquid iustum dupliciter: uno modo ex ipsa natura rei, quod dicitur *jus naturale*; alio modo ex quodam condito inter homines (3) quod dicitur *jus positivum*, ut supra habitum est (quæst. lvi. art. 2.) Leges autem scribuntur

O cur

(1) Æquivalenter saltem tum cap. 10. græco-latino, tum cap. 16. in antiquis & apud S. Thomam lect. 16.

(2) Non ut inepte quædam Exemplaria legunt, *instituunt*: Sensus enim est quod quando instituunt legem homines, tunc de illa iudicant an iusta sit & an institui debeat &c.

(3) Sive unius tantum nationis vel Regni, ut sunt leges Francorum; Hispanorum, Longobardorum

&c. Sive inter homines universos totius mundi quoad aliqua quæ omnibus unanimiter communia sunt: Quale illud ex Augustino lib 3 Confess. cap. 8. *generale pactum societatis humane obedire Regibus suis* &c. Tametsi enim iure divino sit parendum Regibus & eorum potestas ex ordinatione divina sit quando instituuntur, ipsa tamen institutio ex consensu vel pacto populorum a principio fuit vel etiamnum apud quosdam est &c.

tur ad utriusque juris declarationem; aliter nomen & aliter; nam legis scriptura jus quidem naturale continet, sed non instituit, non enim habet robur ex lege, sed ex natura; jus autem positivum scriptura legis & continet, & instituit, dans ei auctoritatis robur.

Et ideo necesse est quod iudicium fiat secundum legis scripturam: alioquin iudicium deficeret vel a iusto naturali, vel a iusto positivo.

Ad primum ergo dicendum, quod lex scripta sicut non dat robur juri naturali, ita nec potest ejus robur minuere, vel auferre; quia nec voluntas hominis potest immutare naturam. Et ideo si scriptura legis contineat aliquid contra jus naturale, injusta est, nec habet vim obligandi. Ibi enim jus positivum locum habet, ubi quantum ad jus naturale nihil differt, utrum sic vel aliter fiat, sicut supra habitum est (quæst. lvi. art. 2. ad 2.) Et ideo nec tales scripturæ leges dicuntur, sed potius legis corruptiones, ut supra dictum est (1. 2. quæst. xcvi. art. 2.) Et ideo secundum eas non est iudicandum.

Ad secundum dicendum, quod sicut leges iniquæ secundum se contrariantur juri naturali vel semper, vel ut in pluribus; ita etiam leges quæ sunt recte positæ, in aliquibus casibus deficiunt; in quibus si servarentur, essent contra jus naturale. Et ideo in talibus non est secundum litteram legis iudicandum, sed recurrendum ad æquitatem, quam intendit legislator. Unde Jurisperitus dicit (1) *Nulla ratio juris, aut æquitas benignitas patitur, ut quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad severitatem*; & in talibus etiam legislator aliter iudicaret; & si considerasset, lege determinasset.

Et per hoc patet responsio ad tertium.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto in-

telligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & B. Aug. quod semper secundum leges scriptas est iudicandum. A B. quidem Aug. ut in *arg. contr.* Ubi tu ly *firmata*, intellige, promulgata, & populi usu acceptata. A scripturis vero per hoc, quod dicitur Rom. 2. *Qui in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur*. Item per hoc, quod, postquam dixerat Dominus Lev. 19. *Iuste iudica proximo tuo*, subdit in eodem contextu, *leges meas custodite*. Ac si, exponendo ly *iuste*, dixerit. *Iudica proximo tuo secundum leges meas*. Item per hoc, quod etiam Pitarus tanquam a naturali lumine ductus, sanxit, iudicia debere fieri, seu iudicandum esse, secundum leges scriptas, dum Judæis ait, Joann. 18. *Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum*. Item per hoc, quod, postquam dictum fuerat Deuteronom. 17. *Iudicabunt tibi iudicii veritatem*, subditur, *facies, quæcunque dixerint, qui præsumunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint se juxta legem ejus*. Ac si apertius ex contextu dicatur: *Iudicabunt tibi iudicii veritatem juxta legem ejus*; Vel (quod in idem redit) iudicium tunc erit verum, quando secundum legem scriptam fiet. *Secundo* vides quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis vicissim angelica doctrina hæc declaretur, & confirmetur.

ARTICULUS VI. 339

Utrum iudicium per usurpationem reddatur perversum.

Sup. art. 2. cor. & inf. quæst. lxxvii. art. 1. & IV. dist. xvii. quæst. llii. art. 3. qu. 4. & dist. xlviii. qu. 1. et. 1. cor.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod iudicium per usurpationem non reddatur perversum. Justitia enim est rectitudo quædam in agendis. Sed nihil deperit veritati,

(1) Modestinus nimirum in Responsis lib. 8. ex quo refertur in ff. (hoc est Digestis) lib. 1. tit. de legibus (vel tit. 3.) leg. 25. non 24. sicut prius: Quam accurate autem lecti. pro lege quædam Exemplaria legunt: *Accedit quod ibidem leg. 10. sic dicitur: Neque leges neque Senatusconsulta ita scribi possunt, ut omnes casus qui quandoque incidere, comprehendantur, sed sufficit in illis ea quæ plerumque accidunt, conscribi*: Et rursum leg. 12. *Non possunt omnes articuli sigillatim aut legibus que Separatim*

suis comprehendi: Sed cum in aliqua causa sententia eorum manifesta est, is qui jurisdictioni præest, ad similia procedere atque ita jus dicere debet: Itemque leg. 32. De quibus causis scriptis legibus non utimur, id custodiri oportet quod moribus & consuetudine inductum est: Et si qua in re hoc deficeret, tunc illud quod proximum & consequens ei est. Sive quod conformius ei & majorem cum illo analogiam habens, ac propterea tale ut ex eo inferri iuste possit.

ri, a quocumque dicitur; sed a quocumque est accipienda. Ergo etiam nihil deperit iustitiæ, a quocumque iustum determinetur, quod pertinet ad rationem iudicii.

2. Præterea. Peccata punire ad iudicium pertinet. Sed aliqui laudabiliter leguntur peccata punisse, qui tamen auctoritate non habebant super illos, quos puniebant; sicut Moyses occidendo Ægyptium, ut habetur Exod. 11. & Phinees filius Eleazari Zambsi filium Salumi, ut legitur Num. xxv. & *reputatum est ei ad iustitiam*, ut dicitur in Psalm. cv. Ergo usurpatio iudicii non pertinet ad iniustitiam.

3. Præterea. Potestas spiritalis distinguitur a temporali. Sed quandoque prælati habentes spiritualem potestatem intromittunt se de his quæ pertinent ad sæcularem potestatem. Ergo usurpatum iudicium non est illicitum.

4. Præterea. Sicut ad recte iudicandum requiritur auctoritas, ita etiam & iustitia iudicantis, & scientia, ut ex supradictis patet (art. 2. hu. quæst.) Sed non dicitur iudicium esse iniustum, si aliquis iudicet non habens habitum iustitiæ, vel non habens scientiam juris. Ergo etiam neque iudicium usurpatum, quod fit per defectum auctoritatis, semper erit iniustum.

Sed contra est quod dicitur Rom. xiv. 4. *Tu quis es, qui iudicas alienum servum.*

Respondeo dicendum, quod cum iudicium fit ferendum secundum leges scriptas, ut dictum est (art. præc.) ille qui iudicium fert, legis dictum quodammodo interpretatur, applicando ipsum ad particulare negotium. Cum autem eiusdem auctoritatis sit legem interpretari (1), & legem condere; sicut lex conditi non potest nisi publica auctoritate, ita nec iudicium ferri potest nisi publica auctoritate: quæ quidem se extendit ad eos qui communitati subduntur.

Et ideo sicut iniustum esset ut aliquis constringeret alium ad legem servandam, quæ non esset publica auctoritate sancita; ita etiam iniustum est, si aliquis compellat aliquem ferre iudicium quod publica auctoritate non fertur.

Ad primum ergo dicendum, quod pronuntiatio veritatis non importat (*) compulsionem ad hoc quod suscipiatur; sed liberum est unicuique eam recipere, vel non recipere, prout vult; sed iudicium importat quamdam impulsionem: & ideo iniustum est quod aliquis iudicetur ab eo qui publicam auctoritatem non habet.

Ad secundum dicendum, quod Moyses videtur Ægyptium occidisse, quasi ex inspiratione divina auctoritatem adeptus (2), ut videtur per hoc quod dicitur Act. vii. 24. quod percusso Ægyptio, *estimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem (**)* Israel.

Vel potest dici, quod Moyses occidit Ægyptium, defendendo eum qui iniuriam patiebatur, cum moderamine inculpatae tutelæ. Unde Ambrosius dicit in Lib. I. de offic. (cap. xxxvi. in princ.) quod *qui non repellit iniuriam a socio, cum potest, tam est in visio quam ille qui facit: & inducit exemplum Moysi.* (3)

Vel potest dici, sicut dicit Augustinus in quæstionibus Exodi (Lib. II. quæst. 11. & Lib. XXII. cont. Faust. cap. lxx.) quod *sicut terra ante utilia semina barbarum inatilium fertilitate laudatur; sic illud Moysi factum visiosum quidem fuit, sed magne fertilitatis signum gerebat; in quantum scilicet erat signum virtutis eius, qua populum liberaturus erat.* De Phinees autem dicendum est, quod ex inspiratione divina zelo Dei commotus hoc fecit: vel quia licet nondum esset summus Sacerdos, erat tamen filius summi Sa-

O 2 oet

(1) Non interpretatione speculativa tantum quæ ad Jurisperitos pertinere non minus potest, sed interpretatione practica quæ non tantum declarat quid rectum sit & quid agendum, sed ad illud etiam observandum compellat.

(*) Ita communiter. Cod. Alcan. & Thologi quamdam compulsionem. Al. impulsionem.

(2) Vel divinitus admonitus, ut Augustinus quæst. 2. in Exodum conicit & ex eodem quoque Actorum ideo probat: Præter alia mox notanda.

(**) Vulgata illis.

(3) De quo nimirum ait quod *hinc orsus est tentamenta bellicæ fortitudinis* &c. Ut & in Hexameron lib. 3. cap. 3. *Priusquam* (inquit) *ad populi liberandi munus vocaretur, naturali æquitatis studio provocatus accipientem iniuriam de popularibus suis*

ultus est &c. De illo item Augustinus præmittit lib. 22. contra Faustum cap. 71. *divinitus permittum esse factum illud ut futurum aliquid propheticæ significaret; sed subiungit non debuisse hominem ab illo quæ nullam ordinatam (sive ordinariam) potestatem gerebas, quamvis iniuriosum & improbum occidi.* Quod ad Phinees autem spectat, eum zelo Dei commotum id fecisse manifestum est ex Num. 25. ubi ex persona Dei dicitur: v. 11. *Avortis inam mortem a filiis Israel, quia zelo meo commotus est: Unde in Psal. 105. vers. 30. Stetit Phinees & placavit; & reputatum est ei ad iustitiam: Sed & non sine auctoritate fecisse colligitur ex illis verbis ad Iudices directis a Moysse, Occidat unusquisque proximos suos qui iniuriam sunt dolophores &c.*

cerdotis; & ad eum hoc iudicium pertinebat, sicut & ad alios iudices, quibus hoc erat præceptum.

Ad tertium dicendum, quod potestas secularis subditur spirituali, sicut corpus animæ: & ideo non est usurpatum iudicium, si spiritualis prælatus se intromittat de temporalibus quantum ad ea in quibus subditur ei secularis potestas, vel quæ ei a seculari potestate relinquuntur.

Ad quartum dicendum, quod habitus scientiæ, & iustitiæ sunt perfectiones singularis personæ: & ideo per eorum defectum non dicitur usurpatum iudicium, sicut per defectum publicæ auctoritatis, ex qua iudicium vim coactivam habet.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis; quod iudicium per usurpationem, quando scilicet iudicans non habet legitimam auctoritatem super personam iudicatam, est perversum. Insinuat autem Ro. 4. *Tu quis es, qui iudicas alienum servum?* Ac si aperte dicat. Est inconveniens valde mirandum: quod quis iudicet absque hoc, quod habeat auctoritatem super iudicatum, vel iudicandum. Item per hoc, quod Ægyptius a rationis dictamine in hoc actus dixit Moyse Exod. 2. *Quis constituit te iudicem super nos;* Ex hoc enim monstratur, quod contra naturalis rationis dictamen est, quod quis sine auctoritate iudicare velit, & consequenter connotatur, quod iudicium usurpatum est tam perversum, ut juri naturali contraveniat. Item per hoc, quod Agrippa dixit Festo Act. 25. *Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.* Id est. Si auctoritas iudicandi huic hominem tibi sublata non esset per appellationem ejus ad Cæsarem, tu posses ipsum dimittere, tanquam innoxium. Per hoc ergo declaratur, quod auctoritas ita districtè ad iudicandum requiritur, ut nec etiam possit quis, pro salute danda alicui, iudicare, id est, tanquam iudex liberare eum sine auctoritate, & consequenter, quod iudicium usurpatum tam est perversum, ut etiam, si quis iudex per tale iudicium ad salvandum aliquem coneretur, perverse agat. Secundo vides: quomodo &c.

Q U Æ S T I O LXI.

De partibus iustitiæ,

In quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de partibus iustitiæ: & primo de partibus subjectivis, quæ sunt species iustitiæ; scilicet distributiva, & commutativa; secundo de partibus quasi integralibus; tertio de partibus quasi potentialibus, scilicet de virtutibus adjunctis. Circa primum occurrit duplex consideratio. Prima de ipsis iustitiæ partibus. Secunda de vitiis oppositis. Et quia restitutio videtur esse actus commutativæ iustitiæ, primo considerandum est de distinctione iustitiæ commutativæ, & distributivæ; secundo de restitutione.

Circa primum quærentur quatuor.

Primo, utrum sint duæ species iustitiæ, scilicet iustitia distributiva, & commutativa. Secundo, utrum eodem modo in eis medium accipiatur.

Tertio, utrum sit earum uniformis, vel multiplex materia.

Quarto, utrum secundum aliquam earum specierum iustum sit idem quod contra passum.

A R T I C U L U S I. 340

Utrum convenienter ponantur duæ species iustitiæ, scilicet commutativa, & distributiva.

I. P. quæst. XXI. art. 1. cor. & III. dist. XXXIII. quæst. III. art. 4. quæst. 5. & IV. dist. XLVI. quæst. 1. art. 3. quæst. 1.

AD primum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter ponantur duæ species iustitiæ, iustitia distributiva, & commutativa. Non enim potest esse iustitiæ species quod multitudini nocet; cum iustitia ad bonum commune ordinetur. Sed distribuere bona communia in multos, nocet bono communi multitudinis, tum quia exhauriuntur opes communes, tum etiam quia mores hominum corrumpuntur: dicit enim Tullius in Lib. II. de officiis (1) *Fis deterior qui accipit, & ad idem semper expectandum paratior.* Ergo distributio non pertinet ad aliquam iustitiæ speciem.

2. Præ-

(1) Lib. 2. §. 44. ubi referens Alexandrum a patre suo reprehensum quod Macedones pecuniarum largitione corrupisset: *Bona largitionem* (inquit) *corruptelam dixit esse: Fis enim deterior qui &c.*

gitione corrupisset: *Bona largitionem* (inquit) *corruptelam dixit esse: Fis enim deterior qui &c.*

2. Præterea. Justitiæ actus est reddere unicuique quod suum est, ut supra habitum est (quæst. lviii. art. 11.) Sed in distributione non redditur alicui quod suum erat, sed de novo appropriatur sibi id quod erat commune. Ergo hoc ad justitiam non pertinet.

3. Præterea. Justitia non solum est in principe, sed etiam in subditis, ut supra habitum est (quæst. lviii. art. 6.) Sed distribuere semper ad principem pertinet. Ergo distributiva non pertinet semper ad justitiam.

4. Præterea. *Distributum jussum est bonum communium*, ut dicitur in V. Ethic. (1) Sed communia pertinent ad justitiam legalem. Ergo justitia distributiva non est speciei justitiæ particularis, sed justitiæ legalis.

5. Præterea. *Unum, & multa* non diversificant speciem virtutis. Sed justitia commutativa consistit in hoc quod aliquid redditur uni; justitia vero distributiva in hoc quod aliquid datur multis. Ergo non sunt diversæ species justitiæ.

Sed contra est quod Philosophus in V. Ethic. (2) ponit duas partes justitiæ, & dicit, quod *una est directiva in distributionibus, alia in commutationibus.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (quæst. lviii. art. 7. & 8.) justitia particularis ordinatur ad aliquam privatam personam; quæ comparatur ad communitatem sicut pars ad totum. Potest autem ad aliquam partem duplex ordo attendi. Unus quidem partis ad partem; cui similis est ordo unius privatæ personæ ad aliam: & hunc ordinem dirigit commutativa justitia, quæ consistit in his quæ mutuo fiunt inter duas personas ad invicem.

Alius ordo attenditur totius ad partes: & huic ordini assimilatur ordo ejus quod est commune ad singulas personas: quem quidem ordinem dirigit justitia distributiva, quæ est distributiva communium secundum proportionalitatem. Et ideo duæ sunt justitiæ species,

scilicet distributiva, & commutativa.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut in largitionibus privatarum personarum commendatur moderatio, effusio vero culpatur; ita etiam in distributione communium bonorum est moderatio servanda: in quod dirigit justitia distributiva.

Ad secundum dicendum, quod sicut pars, & totum quodammodo sunt idem; (3) ita id quod est totius, quodammodo est partis: & ita cum ex bonis communibus aliquid in singulos distribuitur, quilibet aliquo modo recipit quod suum est.

Ad tertium dicendum, quod actus distributionis, qui est communium bonorum, pertinet solum ad præsentem comunibus bonis; sed tamen justitia distributiva est etiam in subditis, quibus distribuitur, in quantum scilicet sunt contenti justa distributione: quamvis etiam distributio quandoque fiat bonorum communium, non quidem civitati, sed uni familiæ; quorum distributio fieri potest auctoritate alicujus privatæ personæ. (4)

Ad quartum dicendum, quod motus accipit speciem a termino *ad quem*. Et ideo ad justitiam legalem pertinet ordinare ea quæ sunt privatarum personarum, in bonum commune; sed ordinare e contrario bonum commune ad personas particulares per distributionem, est justitiæ particularis.

Ad quintum dicendum, quod justitia distributiva, & commutativa non solum distinguuntur secundum *unum, & multa*, sed secundum diversam debiti rationem. Alio enim modo debetur alicui id quod est commune, & alio modo id quod est proprium.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito infirmatum a scripturis fuisse, & Philosopho, quod justitia distributiva, & commutativa sunt species justitiæ.

(1) Non cap. 2. & 3. sicut prius Indicabatur ad marginem sed cap. 7. græco lat. vel in antiquis cap. 6. & apud S. Thomam lect. 5.

(2) Ut in græco-latinis cap. 5. ac in antiquis cap. 4. videre est, & apud S. Thomam lect. 4. ubi plenius: *Justitiæ particularis & ejus juris quod ad ipsam pertinet, una species est, quæ in distributionibus, aut honoris, aut pecuniarum aut cæterarum rerum consistit, quæ in eos dividit possunt qui eadem communitate vel civitate participant* (τὰς κοινωνῶσι πολιτίαις) *Altera quæ in commutationibus hominum* (συναλλαγῶν) *dirigendis vel commerciis emendan-*

dis versatur: Non cap. 2. ut rursus prius præposere indicabatur ad marginem.

(3) Identitate habitudinis tantum, sive analogica, juxta intentum hujus loci; non & identitate physica, vel entitatis, de qua nunc non agitur.

(4) Quæ per ordinem quidem ad civitatem vel Republicam privata est, sed per ordinem ad familiam quodammodo publica, velut auctoritatem in familiam habens, aut potestatem distribuendi familiæ necessaria: Sicut Luc. 12. vers. 42. & Matth. 24. vers. 45. indicatur.

justitiæ. A Philosopho quidem, ut in *argumento cont.* A scripturis vero per hoc, quod *Exod.* 2. mandatur de acceptis mutuo restituendis, & alibi passim de commutativa justitia, ut patet expertis in lege illa, & considerantibus, quamvis nominaliter non ponatur hoc verbum, scilicet, *commutativa justitia*, sed hoc non refert, quoniam de re ipsa, non de vocibus, principaliter queritur. Unde, quando de re constat, & hic sufficere debet, & in aliis materiis. Item in *Josue cap.* 1. & passim de divisione terræ, quæ proculdubio est distributiva justitia, ab ipso Josue faciendæ, & postea facta tractatur. Per hæc ergo ostenduntur scripturæ, quod distributiva justitia, & commutativa datur, & quod, scholastice loquendo, sunt species justitiæ particularis. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaratur vicissim angelica doctrina præsens, & consolidetur.

ARTICULUS II. 341

Utrum medium eodem modo accipiatur in justitia distributiva, & commutativa.

Inf. art. 4. cor. fin. & II. dist. xxvii. art. 3. cor. & dist. xxii. quest. 1. art. 3. qu. 2. & vir. quest. 1. ar. 13. ad 7.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod medium eodem modo accipiatur in justitia distributiva, & commutativa. Utraque enim sub justitia particulari continetur, ut dictum est (art. præc.) Sed in omnibus temperantiæ, vel fortitudinis partibus accipitur uno modo medium. Ergo etiam eodem modo medium est accipiendum in justitia distributiva, & commutativa.

2. Præterea. Forma virtutis moralis in medio consistit, quod secundum rationem de-

terminatur. (1) Cum ergo unius virtutis sit una forma, videtur quod in utraque sit eodem modo medium accipiendum.

3. Præterea. In justitia distributiva accipitur medium attendendo diversam dignitatem personarum. Sed dignitas personarum attenditur etiam in commutativa justitia, sicut in punitionibus: plus enim punitur qui percutit principem, quam qui percutit privatam personam. Ergo eodem modo accipitur medium in utraque justitia.

Sed contra est quod Philosophus dicit in *V. Ethic.* (2) quod *in justitia distributiva accipitur medium secundum geometricam proportionalitatem; in commutativa autem secundum arithmetica.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) in distributiva justitia datur aliquid alicui privatæ personæ, (3) in quantum id quod est totius, est debitum parti: quod quidem tanto majus est, quanto ipsa pars majorem principalitatem habet in toto. Et ideo in distributiva justitia tanto plus alicui de bonis communibus datur, quanto illa persona majorem habet principalitatem in communitate. Quæ quidem principalitas (*) in Aristocratica communitate attenditur secundum virtutem, in Oligarchica (4) secundum divitias, in Democratica secundum libertatem, & in aliis aliter. Et ideo in justitia distributiva non accipitur medium secundum æqualitatem rei ad rem, sed secundum proportionem rerum ad personas; ut scilicet sicut una persona excedit aliam, ita etiam res quæ datur uni personæ excedat rem quæ datur alii. Et ideo dicit Philosophus (Lib. V. *Ethic.* cap. 111.) quod tale medium est secundum *geometricam proportionalitatem*, in qua attenditur æquale non secundum quantitatem, sed secundum proportionem: sicut si dicamus quod sicut se habent sex ad quatuor, ita se habent tria ad duo, quia utrobique est sesquialtera propor-

(1) Ut ex lib. 2. *Ethic.* cap. 6. græco-lat. vel cap. 7. in antiquis jam superius quest. 58. art. 10. notatum est; ubi additur *secundum quod sapiens* (vel *secundum quod prudens*) *determinabit.*

(2) Non cap. 3. sicut prius indicabatur ad marginem, sed cap. 7. græco-lat. ut jam supra, vel in antiquis cap. 5. & 6. respective.

(3) Sensu jam paulo ante indicato, ut sit privata per ordinem ad universam communitatem, quamvis publica secundum se.

(*) Ita eodd. *Tarrac. Alcan. aliique*: *Al.* in Aristocratica... Oligarchica... Democratia.

(4) Sicut in manuscripto & in Editione Colonienſi bene juxta græcum *ὀλιγαρχική* quod significat *principatum paucorum*: non ut prius perperam in Duacensi & in Parisiensi Exemplari *oligratica* pro quo saltem dicendum fuit *oligocratica* quod in eundem sensum recideret, ac prædictus paucorum principatus: Ut & *democratica* (juxta græcum *δημοκρατική*) popularis principatus est; *aristocratica* (juxta græcum etiam *ἀριστοκρατική*) principatus eorum qui optimi sunt, sive regimen Optimatum: De quibus diversorum Principatum speciebz plene agitur lib. 4. Politicorum ex professo.

portio, in qua majus habet totum minus, & mediam partem ejus; non autem est æqualitas excessus secundum quantitatem, quia sex excedunt quatuor in duobus, tria verò excedunt duo in uno.

Sed in commutationibus redditur aliquid alicui singulari personæ propter rem ejus, quæ accepta est; ut maxime patet in emptione, & venditione, in quibus primo invenitur ratio commutationis. Et ideo oportet adæquare rem rei, ut quanto iste plus habet quam suum sit, de eo quod est alterius, tantundem restituat ei cujus est. Et sic fit æqualitas secundum *arithmetica medietatem*, quæ attenditur secundum parem quantitatis excessum. Sicut quinque est medium inter sex & quatuor: in unitate enim excedit, & exceditur. Si ergo a principio uterque, habebat quinque, & unus eorum accepit unum de eo quod est alterius, unus (scilicet accipiens) habebit sex, & alii relinquuntur quatuor. Erit ergo justitia; si uterque reducatur ad medium, ut accipiatur unum ab eo qui habet sex, & detur ei qui habet quatuor: sic enim uterque habebit quinque, quod est medium.

Ad primum ergo dicendum, quod in aliis virtutibus moralibus accipitur medium secundum rationem, & non secundum rem; sed in justitia accipitur medium rei: (1) & ideo secundum diversitatem rerum diversimode medium accipitur.

Ad secundum dicendum, quod generalis forma justitiæ est æqualitas, (2) in qua convenit justitia distributiva cum communitativa; in una tamen invenitur æqualitas secundum proportionalitatem geometricam, in alia secundum arithmetica.

Ad tertium dicendum, quod in actionibus & passionibus conditio personæ facit ad quantitatem rei: major enim est injuria, si percutiatur princeps, (3) quam si percutiatur privata persona. Et ideo conditio personæ in distributiva justitia attenditur secundum se; in commutativa autem, secundum quod per hoc diversificatur res.

A P P E N D I X.

EX art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, & Philosopho: quod medium non accipitur eodem modo in justitia commutativa, & distributiva. Et de Philosopho patet in *arg. contr.* Cujus auctoritas ibi allegata declaratur in *tex. cor.* pro utraque justitia. A scripturis autem per hoc, quod dicitur Num. 34. *Pluribus dabitur latiorē, & paucioribus angustiorē.* En: quod in justitia distributiva, hic enim distribuenda mandabatur terra in possessionem, attenditur æqualitas rei distribuendæ ad personas, quibus distribuenda est. Rursus. De justitia commutativa mandatur, quod æqualitas rei ad rem attendatur. Exod. 23. *Si pecuniam mutuo dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum: non urgebis eum, quasi exactor.* Et Deut. 23. *Non sceneraberis fratri tuo ad usuram.* Et 24. *Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi: non ingredieris in domum ejus, ut pignus auferas; sed stabis foris. Et ille proferet tibi, quod babuerit.* Per hæc siquidem omnia intenditur hoc unum; quod scilicet in commutativa justitia tantundem, & non plus, neque minus accipiatur, & reddatur. *Secundo &c.*

A R T I C U L U S III. 342

Utrum materia utriusque justitiæ sit diversa.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod materia utriusque justitiæ non sit diversa. Diversitas enim materiæ facit diversitatem virtutis, ut patet in temperantia, & fortitudine. Si ergo distributivæ justitiæ, & commutativæ sit diversa materia, videtur quod non contineantur sub una virtute, scilicet sub justitia.

2. Præterea. Distributio quæ pertinet ad justitiam distributivam, est pecuniæ, vel honoris, vel aliorum, *quæcumque dispartiri possunt inter eos qui civitate* (4) *communicant*, ut dicitur in V. Ethic. (cap. 11. circ. fin.) quo-

(1) Juxta illud quod supra quest. 58. art. 10. probatum est.

(2) Ut videre est supra qu. 57. art. 1. 2. & 3. Ut & qu. 58. art. 2.

(3) Quippe cum *Vicarij Dei* sint Principes, ac propterea crimen quod contra illos committitur, sacrilegio proximum sit; sicut ex Ulpiano refert Synagoga Juris lib. 35. cap. 1. §. sive num. 1. Sic &

2. Reg. 1. vers. 14. *Quare non timuisti mittere manum ut occideres Christum Domini &c.*

(4) Ex græco *κοινωνίας* ut jam ad articuli præcedentis marginem relatum est; non sicut prius, *communis* autem *communicant*, nisi dicatur saltem sicut reposuimus ibi *eadem communitate vel civitate participant.*

quorum etiam est commutatio inter personas ad invicem; quæ pertinet ad commutativam justitiam. Ergo non est diversa materia distributivæ, & commutativæ justitiæ.

3. Præterea. Si sit alia materia distributivæ justitiæ, & alia materia commutativæ, propter hoc quod differunt specie; ubi non erit differentia speciei, non debet esse materiæ diversitas. Sed Philosophus (loc. cit.) ponit unam speciem commutativæ justitiæ, quæ tamen habet multiplicem materiam. Non ergo videtur esse multiplex materia harum specierum.

Sed in contrarium est quod dicitur in V. Ethic. (loc. cit.) quod *una species justitiæ est directiva in distributionibus, & alia in commutationibus* (1).

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. LVIII. art. 9. ad 2. & ar. 10.) justitia est circa quasdam operationes exteriores, scilicet distributionem, & commutationem; quæ quidem sunt usus quorundam exteriorum vel rerum, vel personarum, vel etiam operum. Rerum quidem, sicut cum aliquis vel aufert, vel restituit alteri suam rem; personarum autem, sicut cum aliquis in ipsam personam hominis injuriam facit, puta percutiendo, vel conviciando, aut etiam cum reverentiam (2) exhibet; operum autem, sicut cum aliquis juste ab alio exigit, vel alteri reddit aliquod opus. Si ergo accipiamus ut materiam utriusque justitiæ ea quorum operationes sunt usus; eadem est materia distributivæ, & commutativæ justitiæ; nam & res distribui possunt a communi in singulis, & commutari de uno in alium; & etiam est quædam distributio laboriosorum operum, & recompensatio.

Si autem accipiamus ut materiam utriusque justitiæ actiones ipsas principales, quibus utimur personis, rebus, & operibus; sic in-

venitur utrobique alia materia: nam distributiva justitia est directiva distributionum; commutativa vero justitia est directiva commutationum quæ attendi possunt inter duas personas: quarum quædam sunt involuntariæ, quædam vero voluntariæ.

Involuntariæ quidem, quando aliquis utitur re alterius, vel persona, vel opere, eo invito: quod quidem contingit quandoque occulte per fraudem, quandoque etiam manifeste per violentiam. Utrumque autem contingit aut in rem, aut in personam propriam, aut in personam conjunctam. In rem quidem; si occulte unus rem alterius accipiat, & vocatur *furtum*; si autem manifeste, vocatur *rapina*. In personam autem propriam vel quantum ad ipsam consistentiam personæ, vel quantum ad dignitatem ipsius. Si autem quantum ad consistentiam personæ, sic læditur aliquis occulte per dolosam occisionem, seu per cussionem, & per veneni exhibitionem; manifeste autem per manifestam occisionem, aut per incarcerationem, aut verberationem, seu membri mutilationem: quantum autem ad dignitatem personæ læditur aliquis, occulte quidem per falsa testimonia (3), seu detractiones, quibus aliquis aufert famam (*) suam, & per alia hujusmodi; manifeste autem per accusationem in judicio, seu per convicii illationem. Quantum autem ad personam conjunctam, læditur aliquis in uxore, ut in pluribus, occulte per adulterium; in servo autem, cum aliquis servum seducit, ut a domino discedat: & hæc etiam manifeste fieri possunt. Et eadem ratio est de aliis personis conjunctis, in quas etiam possunt omnibus modis injuriæ committi, sicut & in personam principalem. Sed adulterium, & servi seductio sunt propriæ injuriæ circa has personas; tamen quia servus est possessio quædam domini, hoc refertur ad furtum.

Volan-

(1) Ut jam indicatum est art. 1. argum. *Sed contra*, & ibidem correctus aliarum Editionum falsus index ac legitimus restitutus, qui & hic restitui pro illo debet; nimirum non 2. cap. sed vel 5. græco-latino, vel in antiquis 4.

(2) Sic reponendum ex Manuscripto, non sicut passim in impressis *cum irreverentiam exhibet*: Antithesis enim est inter eum qui alicui facit injuriam, & qui reverentiam illi exhibet: sicut in appendice præcedenti similis antithesis etiam inter eum qui aufert alicui rem suam, & qui ablatam restituit, indicata est: Sed enim nescio quis parum attentus ad scribam, eodem filo dictum existimavit quod adjungitur & quod præcedit, ac proinde reverentiam in irreverentiam commutavit.

(3) Cur falsa porro testimonia inter illa reponit quæ supponit occulta esse, cum etiam in Judicio fiant sicut accusatio, quam proxime cum manifestis annumerat? An quia palam accusator infamat accusatum & in judiciali foro coram omnibus proclamare ac trahere non veretur, occulte autem testes coram solo judice producuntur ad accusationem confirmandam? An quia de testium veracitate vel falsitate nihil certi haberi potest, adeoque testimonium illud velut occultum præsumitur? An quia inter falsa testimonia computantur, non ea tantum quæ in publico judicio fiunt: sed quæ indefinite quovis modo, sicut detractiones, &c.

(*) *Nicolai* ejus.

Voluntariæ autem commutationes dicuntur quando aliquis voluntarie transfert rem suam in alterum. Et si quidem simpliciter in alterum transferat rem absque debito, sicut in donatione, non est actus iustitiæ, sed liberalitatis. Intantum autem ad iustitiam (*) voluntaria translatio pertinet, in quantum est ibi aliquid de ratione debiti. Quod quidem contingit multipliciter. Uno modo, quando quis transfert simpliciter rem suam in alterum pro recompensatione alterius rei, sicut accidit in venditione, & emptione. Alio modo, quando aliquis tradit rem suam alteri, concedens ei usum rei cum debito recuperandi rem. Et si quidem gratis concedit usum rei, vocatur *usus fructus* in rebus quæ aliquid fructificant; vel simpliciter *mutuum*, seu *commodatum* in rebus quæ non fructificant, sicut sunt denarii, vasa, huiusmodi. Si vero nec ipse usus gratis conceditur vocatur *locatio*, & *conductio*. Tertio modo aliquis tradit rem suam, ut recuperandam, non ratione usus, sed vel ratione conservationis, sicut in deposito, vel ratione obligationis, sicut cum quis rem suam pignori obligat, seu cum aliquis pro alio fidejubeat. In omnibus autem huiusmodi actionibus sive voluntariis, sive involuntariis est eadem ratio accipiendi medium secundum æqualitatem recompensationis. Et ideo omnes istæ actiones ad unam speciem iustitiæ pertinent; scilicet ad commutativam, (1)

Et per hoc patet responsio ad objecta.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo perrationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuarum fuisse a scripturis, & Philosopho: quod materia commutativæ, & distributivæ iustitiæ est diversa. A Philosopho quidem, ut in *arg. contr.* Quæ auctoritas Philosophi, ut legenti patet, stat in favorem, etiam verbaliter, concl. 2. A scriptur. vero per hoc, quod in *leg. ver.* divisim ponuntur præcepta judicialia, quæ dirigunt circa distributiones, ut sunt præcepta de institutione principum, ad quos speciali-

Summ. S. T. b. Tom. VII.

ter pertinet distribuere bona communia recte; & præcepta judicialia, quæ dirigunt circa commutationes, ut sunt præcepta pertinentia ad concives ad invicem; puta quoad emptiones, venditiones, & similia. Ac si ex tali divisione præceptorum relinquatur intelligendum, quod iustitia, alia circa distributiones versatur, alia autem circa commutationes, atque ideo circa materias diversas, cum distributio, & commutatio sint diversæ materiæ. De præcept. antedictis vide *Deut.* 1. 17. *Exod.* 18. *Num.* 11. Item *Deut.* 15. 24. 25. *Exod.* 11. 23. Rursum. *Levit.* 19. *Deut.* 21. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS IV. 343

Utrum justum sit simpliciter idem quod contrapassum.

V. Erb. lect. 8.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod justum sit simpliciter idem quod contrapassum. Judicium enim divinum est simpliciter justum. Sed hæc est forma divini iudicii, ut secundum quod aliquis fecit, patiatur, secundum illud *Matth.* VII. 2. *In quo iudicio judicaveritis, judicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remesietur vobis.* Ergo justum est simpliciter idem quod contrapassum.

2. Præterea. In utraque iustitiæ specie datur aliquid alicui secundum quamdam æqualitatem. In respectu quidem ad dignitatem personæ in iustitia distributiva: quæ quidem personæ dignitas maxime videtur attendi secundum opera quibus aliqui communitati serviunt; in respectu autem ad rem, in qua quis damnificatus est, in iustitia commutativa. Secundum autem utramque æqualitatem aliquis contrapatitur, secundum quod facit. Ergo videtur quod justum simpliciter sit idem quod contrapassum.

3. Præterea. Maxime videtur quod non oportet aliquem contrapati, secundum quod fecit; propter differentiam voluntarii, & involuntarii: qui enim involuntarie fecit injuriam,

P

(*) *Al.* voluntariam.
(1) Eademque proportione omnes etiam iustitiæ distributivæ modi ad eandem speciem referuntur; quia etiam in distributionibus eadem est ratio accipiendi medium, & objectum formale idem, a quo specifica veritas non obstante diversitate materiali desumitur. Sunt vero & aliæ species iustitiæ com-

mutativæ præter illas quæ hic in textu recensentur, sicut patebit infra cum ad 77. questionem recurrent annotandæ, sed principales recensere satis habuit S. Thomas, ut aliarum exempla essent: quia omnium una & eadem ratio formalis, per quam ad iustitiam commutativam pertinent.

riam, minus punitur. Sed voluntarium, & involuntarium, quæ accipiuntur ex parte nostra, non diversificant medium justitiæ, quod est medium rei, & non quoad nos. Ergo justum simpliciter videtur esse idem quod contrapassum.

Sed contra est quod Philosophus in V. Ethic. (1) (cap. v. cir. princ.) probat, non quodlibet justum esse contrapassum.

Respondeo dicendum, quod hoc quod dicitur *contrapassum*, importat æqualem recompensationem passionis ad actionem præcedentem: quod quidem propriissime dicitur in passionibus, & actionibus injurijs, quibus aliquis personam proximi lædit; puta si percutit, quod repercutiatur. Et hoc quidem justum determinatur in lege Exod. xxi. 23. *Reddet animam pro anima, oculum pro oculo &c.* Et quia etiam auferre rem alterius est quoddam injustum facere, ideo secundo etiam in his dicitur *contrapassum*, prout scilicet aliquis qui damnum intulit, in re sua etiam ipse damnificatur. Et hoc etiam justum damnum continetur in lege Exod. xxi. 1. *Si quis furatus fuerit bovem, aut ovem, & occiderit, vel vendiderit; quinque boves pro uno bove restituet, & quatuor oves pro una ove.* Tertio vero transfertur nomen *contrapassi* ad voluntarias commutationes, in quibus utriusque est actio, & passio; sed *voluntarium* diminuit de ratione passionis, ut dictum est (quæst. lxx. art. 3.).

In omnibus autem his debet fieri secundum rationem justitiæ commutativæ recompensatio secundum æqualitatem, ut scilicet passio recompensata sit æqualis actioni. Non autem semper esset æqualis, si idem specie aliquis pateretur quod fecit. Nam primo quidem cum aliquis injurijs lædit alterius personam majorem, major est actio quam passio ejusdem speciei quam ipse pateretur: & ideo ille qui percutit principem, non so-

lum repercutitur, sed multo gravius punitur. Similiter etiam cum quis aliquem involuntarium in re sua damnificat, major est actio quam esset passio, si sibi sola res illa auferretur: quia ipse qui damnificavit alium in re sua, nihil damnificaretur: & ideo punitur in hoc quod multiplicius restituat: quia etiam non solum damnificavit personam privatam, sed rem publicam, ejus tutelæ securitatem infringendo (2).

Similiter etiam nec in commutationibus voluntariis esset semper æqualis passio, si quis daret rem suam, accipiens rem alterius: quia forte res alterius est multo major quam sua. Et ideo oportet secundum quamdam proportionatam commensurationem adæquare passionem actioni in commutationibus; ad quod inventa sunt numismata. Et sic *contrapassum* est commutativum justum.

Quod in distributivâ justitia locum non habet: quia in distributivâ justitia non attenditur æqualitas secundum proportionem rei ad rem, vel passionis ad actionem, unde dicitur *contrapassum*; sed secundum proportionalitatem rerum ad personas, ut supra dictum est (art. 2. hu. quæst.).

Ad primum ergo dicendum, quod illa forma divini iudicii attenditur secundum rationem commutativæ justitiæ, prout scilicet recompensantur præmia meritis, & supplicia peccatis (3).

Ad secundum dicendum, quod si alicui qui communitati servisset, retribueretur aliquid pro servitio impenso, non esset hoc distributivæ justitiæ, sed commutativæ. In distributivâ enim justitia non attenditur æqualitas ejus quod quis accipit, ad id quod ipse impendit, sed ad id quod alius accipit; secundum modum utriusque personæ.

Ad tertium dicendum, quod quando actio injuriosa est voluntaria, excedit injuria; & sic

(1) Non ut prius cap. 3, sed cap. 8. tum in græcolat tum in antiquis & apud S. Thomam lect. 8. Quod *contrapassum* autem hic dicitur ut in antiqua versione, moderni quidam reddunt *repassionem*, & alii *revaluationem*, quando scilicet alicui tale pro tali rependitur, aut prout fecit pati aliquis e converso jubetur, juxta græcum *ἀντιπονοδοί*: quod Philosophus ibi usurpat: *Contrapassum*: itaque non dicitur propter contrarietatem ejus quod fecit ad illud quod patitur qui facit injuriam, sed propter damnum reciprocum sive mutuum quod incurrit ex arbitrio potestatem habentis, ut græca vox præ se fert expressius.

(2) Quia nimirum privatorum omnium bona sub tutela Reipublicæ vel præsidio constituta sunt, ut

pacifice ac secure ab unoquoque possint possideri: Unde Reipublicæ tutelam infringere videtur, sive securitatem violare, qui ea suffuratur alteri vel eripit.

(3) Etsi proprie justitia commutativa in Deo esse non potest per comparisonem ad nos ut ipse S. Thomas 1. part. quæst. 21. art. 1. ex professo probavit juxta illud ex Apostolo ad Rom. cap. 11. *Quis prior dedit illi & retribuatur illi?* Ubi etiam addit ad justitiam ejus distributivam pertinere juxta Dionysium libro de divin. nominibus cap. 8. ut omnibus tribuat quæ secundum uniuscujusque dignitatem eis proprie conveniunt: Commutativæ tamen modum aliquem servat, quia nec remunerat minus, nec punit plus quam par sit &c.

sic accipitur ut major res : unde oportet majorem pœnam ei recompensari , non secundum differentiam quoad nos , sed secundum differentiam rei .

A P P E N D I X .

EX articulo habes *primo* : quomodo per rationem & ostendas , & in recto sensu intelligas , insinuarum merito fuisse a scripturis , & Philosopho , quod justum non est simpliciter contrapassum . A Philosopho quidem : ut *in argum. cont.* Ex qua autoritate datur intelligi , & quod aliquod justum est contrapassum : & quod justum non est dicendum simpliciter contrapassum . A scripturis vero per hoc , quod dicitur Exod. 21. *animam pro anima , dentem pro dente* , &c. & c. 22. de quinque bobus reddendis , pro uno bove per furtum ablato , & quatuor ovibus pro una ove . Et Num 15. de lapidato pro collectione lignorum in Sabbato , & Deute. 25. de verberando coram judicibus , ac de discalceato , & consputo a muliere ; ac si dicatur ex his . Justum est contrapassum quandoque rei ad rem (id , quod textus articuli nominat recompensationem secundum speciem) quandoque vero quantitatis æstimati damni ad quantitatem damni (id , quod textus articuli nominat recompensationem secundum æqualitatem) quandoque autem nullum videtur esse contrapassum (ut *in Numer. &c.*) *Secundo* vides : quomodo &c.

QUESTIO LXII.

De restitutione ,

In octo articulos divisa .

DEinde considerandum est de restitutione : & circa hoc queruntur octo .

Primo , cujus actus sit .

Secundo , utrum necesse sit ad salutem , omne ablatum restitui .

Tertio , utrum oporteat illud multiplicatum restituere .

Quarto , utrum oporteat restitui quod quis non abstulit .

Quinto , utrum oporteat restitui ei a quo acceptum est .

Sexto , utrum oporteat restituere eum qui accepit .

Septimo , utrum aliquem alium .

Octavo , utrum sit statim restituendum .

ARTICULUS I. 344

Utrum restitutio sit actus justitiæ commutativæ .

Infr. art. 5. corp.

AD primum sic proceditur . Videtur quod restitutio non sit actus justitiæ commutativæ . Justitia enim respicit rationem debiti . Sed sicut donatio potest esse ejus quod non debetur , (1) ita etiam & restitutio . Ergo restitutio non est actus alicujus partis justitiæ .

2. Præterea . Illud quod jam transit , & non est , restitui non potest . Sed justitia , & injustitiæ sunt circa quasdam actiones ; & passiones , quæ non manent , sed transeunt . Ergo restitutio non videtur esse actus alicujus partis justitiæ .

3. Præterea . Restitutio est quasi quædam recompensatio ejus quod subtractum est . Sed aliquid potest homini subtrahi non solum in commutatione , sed etiam in distributione , puta cum aliquis distribuens minus dat alicui quam debeat habere . Ergo restitutio non magis est actus commutativæ justitiæ quam distributivæ .

Sed contra . Restitutio ablationi opponitur . Sed ablatio rei alienæ est actus injustitiæ circa commutationes . Ergo restitutio ejus est actus justitiæ , quæ est in commutationibus directiva .

Respondeo dicendum , quod restituere (2) P 2 nihil

(1) Imo hæc sola *donatio* proprie appellatur : quia nec donatio dici debet nisi sit gratuita ; sicut de dono S. Thomas expresse dicit 1. part. qu. 38. art. 2. Quamvis cum donum *gratuitam donationem* interpretatur , videtur & aliam donationem supponere quæ gratuita non sit .

(2) Prout , in proposito usurpatur ; præter aliam significationem qua in jure tum canonico tum civili accipi solet *restitutio in integrum* : aut in Ecclesiastico foro speciatim *restitutio lapforum* ; quando ad

eum statum reducitur aliquis in quo fuerat prius , vel in pristino gradu per peccatum amisso reponitur . De illa porro quæ in integrum restituit , agitur in Decretis *Causa 2. qu. 2. & 3.* Ut & aliquo modo *Causa 33. qu. 2.* Et in Decretalibus *de restitutione spoliatorum* seu tit. 13. libri 2. Ac in sexto Decretalium tit. 11. De restitutione vero lapforum in Decretis dist. 50. cap. *Benevales* , & cap. *Sacerdos* , aliisque per totam illam distinctionem capitibus , æquivalenter vel expresse .

nihil aliud esse videtur quam iterato aliquem statuere in possessionem, vel dominium rei suæ: & ita in restitutione attenditur æqualitas justitiæ secundum recompensationem rei ad rem; quod pertinet ad justitiam commutativam.

Et ideo restitutio est actus commutativæ justitiæ, quando scilicet res unius ab alio habetur; vel per voluntatem ejus, sicut in mutuo, vel deposito; vel contra voluntatem ejus, sicut in rapina, vel furto.

Ad primum ergo dicendum, quod illud quod alteri non debetur; non est proprie loquendo ejus, etsi aliquando ejus fuerit: & ideo magis videtur esse nova donatio, quam restitutio, cum quis alteri reddit quod ei non debetur. Habet tamen aliquam similitudinem restitutionis: quia res materialiter eadem est; non tamen est eadem secundum formalem rationem, quam respicit justitia, quod est esse suum alicujus: Unde nec proprie restitutio dicitur.

Ad secundum dicendum, quod nomen restitutionis, in quantum importat iterationem quamdam, supponit rei identitatem. Et ideo secundum primam impositionem nominis, restitutio videtur locum habere præcipue in rebus exterioribus, quæ manentes eadem & secundum substantiam, & secundum jus dominii, ab uno possunt ad alium devenire. Sed sicut ab hujusmodi rebus nomen commutationis translaturum est ad actiones, vel passionem, quæ pertinent ad reverentiam, vel injuriam alicujus personæ, seu nocumentum, vel profectum; ita etiam nomen restitutionis derivatur ad hæc, quæ licet realiter non maneant, tamen manent in effectu vel corporali, puta cum ex percussione læditur corpus; vel qui est in opinione hominum; sicut cum aliquis verbo opprobioso remanet infamatus, vel etiam minoratus in suo honore.

Ad tertium dicendum, quod recompensationem, quam facit distribuens ei cui dedit minus quam debuit; fit per comparisonem (*) rei ad rem; (**) ut quanto minus habuit, quam debuit, tanto plus ei detur: & ideo jam pertinet ad justitiam commutativam.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse insinuatum a Scripturis, quod restitutorio est actus justitiæ commutativæ. Insinuaturo vero per dictum Lev. 6. *Anima, que negaverit proximo suo depositum, quod fidei ejus creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit; aut calumniam fecerit; sive rem perditam invenerit; & quodlibet aliud fecerit, in quibus solent peccare homines, reddet omnia, quæ per fraudem voluit obtinere.* Ecce, quod restitutio ablatorum præcipitur. Cum igitur restitutio (ut hic patet) ablationi opponatur; & ablatio rei alienæ sit actus injustitiæ circa commutationes; constat, ex præmissis in sensu designari, quod restitutio est actus justitiæ, quæ est in commutationibus directiva. Secundo vides, quomodo &c.

: A R T I C U L U S II. 345

Utrum sit necessarium ad salutem quod fiat restitutio ejus quod ablatum est.

IV. dist. xv. quæst. 1. art. 8. quæst. 2. & quod. XII. art. 6.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non sit necessarium ad salutem quod fiat restitutio ejus quod ablatum est. Quod enim est impossibile, non est de necessitate salutis. Sed aliquando impossibile est restituere id quod est ablatum, puta cum aliquis abstulit alicui membrum, vel vitam. Ergo non videtur esse de necessitate salutis quod aliquis restituat quod alteri abstulit.

2. Præterea. Committere aliquod peccatum non est de necessitate salutis (1): quia sic homo esset perplexus. Sed quandoque illud quod aufertur, non potest restitui sine peccato, puta cum aliquis alicui famam abstulit verum dicendo. Ergo restituere ablatum non est de necessitate salutis.

3. Præterea. Quod factum est, non potest fieri ut factum non fuerit. Sed aliquando alicui aufertur honor suæ personæ ex hoc ipso quod passus est ab aliquo injuste vituperante

(*) *Al. sui.*

(**) *Al. ut si quanto minus &c.*

(1) Quicumque casus fingi possit; quia nunquam sunt mala facienda ut proveniant inde bona; cum

fit e contrario de salutis necessitate ut peccatum non committatur, vel a peccato recedatur si commissum est.

te eum. Ergo non potest ei restitui quod ablatum est: & ita non est de necessitate salutis restituere ablatum.

4. Præterea. Ille qui impedit aliquem ab aliquo bono consequendo, videtur ei auferre: quia quod modicum deest, quasi nihil deesse videtur, ut Philoſophus dicit in II. Physic. (tex. 56.) (1) Sed cum aliquis impedit aliquem ut non consequatur præbendam, vel aliquid hujusmodi, non videtur quod teneatur ei restitutionem præbendæ: quia quandoque non posset. Non ergo restituere ablatum est de necessitate salutis.

Sed contra est quod Augustinus dicit in epistola ad Macedonium (c. lxxi. al. lxx. parum a med.) (2) *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, penitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si (ut dixi) restitui potest.*

Respondedo dicendum, quod restitutio, sicut dictum est (arg. præc.) est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit. (*) Et ideo restituere importat redditionem illius rei quæ injuste ablata est: sic enim per iteratam ejus exhibitionem æqualitas reparatur. (**) Si vero justè ablatum sit, æqualitas erit: & ideo non necessarium erit ut ei restituatur, quia justitia in æqualitate consistit.

Cum ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est quod restituere id quod injuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.

Ad primum ergo dicendum, quod in quibus non potest recompensari æquivalens, sufficit quod ibi recompensetur quod possibile est; sicut patet de honoribus qui sunt ad

Deum, & ad parentes; ut Philoſophus dicit in VIII. Eth. (cap. ult. ad fi.) (3) Et ideo quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio quævis possibilis est; puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ secundum arbitrium boni viri.

Ad secundum dicendum, quod aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & juste; puta cum aliquis crimen alicujus prodit ordine debito servato: & tunc non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, & injuste: & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed injuste; puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem famæ, quantum potest, sine mendacio tamen; utpote quod dicat se male dixisse, vel quod injuste eum diffamaverit: vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est (in solut. præc.)

Ad tertium dicendum, quod actio contumeliam inferentis non potest fieri ut non fuerit; (4) potest tamen fieri ut ejus effectus, scilicet diminutio dignitatis personæ in opinione hominum, reparetur per exhibitionem reverentiæ.

Ad quartum dicendum, quod aliquis potest impedire aliquem ne habeat præbendam, multipliciter. Uno modo juste; puta si intendens honorem Dei, vel utilitatem Ecclesiæ, procuret quod detur alicui personæ digniori; & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel ad aliquam recompensationem faciendam. Alio modo injuste; puta si intendat ejus nocumen-

cumen-

(1) Ubi proinde infert eum bene vel male fortunatum vocari posse, qui magnum bonum vel magnum ex adverso malum prope attingit.

(2) Ex qua refertur in Decretis Causa 14. qu. (sicut hic) 6. cap. Si res: Hinc in sexto Decretalium Regula juris quarta: *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum*: Illud porro ex epistola Augustini ad Armentarium & Paulinum perperam citat Ivo part. 15. cap. 25. etſi ad marginem ibidem corrigitur.

(3) *Aliquid hic deesse Cajetanus jure suspicatur; nemo tamen nostrorum codicum aliter habet.*

(4) Ita post Nicolajum recensentes omnes editiones. *Veteres cum codice Alcan. aliisque*: Si vero justè ablatum sit, inæqualitas erit si (al. ut) ei restituatur, quia justitia &c. quam lectionem probant Theologi.

(5) Sic enim *Retribuendus honor* (inquit) qua-

tenus fert facultas: *Neque enim quod pro dignitate fit, in omnibus pariter invenitur; sicut in honoribus qui Diis rependuntur & parentibus: Quippe cum nemo illis dignam omnino rependere gratiam possit; sed esse videtur probus qui pro viribus reddis seu pro viribus famulatur & eos colit (ο εις δυναμις διακονει) &c.*

(6) Vel transposita constructione, non potest fieri ut actio contumeliam inferentis non fuerit: Sicut mox quoque construendum: *Aliquis potest multipliciter impedire aliquem ne habeat Præbendam. Inde porro Præbenda nuncupatur quod victum possessori præbeat, sicut apud Cassiodorum variarum epistolarum lib. 3. epist. 42. Præbenda nomen pro annona vel stipendio militari; sed ecclesiasticæ de quibus hic, Extra, tit. de Præbendis.*

cumentum quem impedit propter odium, vel vindictam, aut aliquid hujusmodi: & tunc si impedit ne præbenda detur digno, consulens quod non detur, antequam sit firmatum quod ei detur, tenetur quidem ad aliquam recompensationem, pensatis conditionibus personarum, & negotii secundum arbitrium sapientis; non tamen tenetur ad æquale, quia illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediti. Si vero jam firmatum sit quod alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam causam procuret quod revoce- tur, idem est ac si jam habitam ei auferret; & ideo tenetur ad restitutionem æqualis, tamen secundum suam facultatem.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem destruas errorem *Albanensium* dicentium; Ad restituenda ablata non teneri quemquam. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas errorem prædictum merito damnari ab Augustino, recitato in *decretis* 14. q. 5. c. *si res aliena*. Ut in *arg. cont.* Ex quo dic, quod idem est negare restitutionem esse de necessitate salutis, quod est dicere, pœnitentiam veram non requiri necessario ad salutem, sed sufficere pœnitentiam falsam. Quo quid stolidius, & cœcitatem falsitatis suæ magis importans? Item merito damnari a *Bonifacio octavo* in l. 6. de reg. juris. *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum*. Hæc ibi regula quarta: Item merito damnari a quibuscunque locis supra in appendicibus, & aliis similibus scripturarum, in quibus præcipitur de ablatorum restitutione. Si enim non teneretur quis restituere, sequeretur manifeste, & quod non teneretur etiam nunc ad præcepta Dei, ut dicunt moralitatem, servanda, contra 1. 2. q. 99. ar. 4. qu. 100. ar. 1. q. 104. art. 3. & quod posset quis aliquando salvari sine observatione præceptorum Dei moralium. Quod utique infanissimi capitis est. Item damnari merito a Veritatibus aureis super legem veterem. *Levit. c. 5. concil. 8.* & supra in hac 2. 2. ar. nu. 191. *Secundo* vides &c.

ARTICULUS III. 346

Utrum sufficiat restituere simplum quod injuste ablatum est.

Inf. art. 4. co. & 1. 2. quest. cv. art. 8. ad 9. & IV. dist. xv. quest. 1. art. 5. quest. 2. ad 6.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod non sufficiat restituere simplum quod injuste ablatum est. Dicitur enim Exod. xxii. 1. *Si quis furatus fuerit bovem, aut ovem, & occiderit, vel vendiderit; quinque boves pro uno bove restituet, & quatuor oves pro una ove*. Sed quilibet tenetur mandata divinæ legis observare. Ergo ille qui furatur, tenetur restituere quadruplum, vel quintuplum.

2. Præterea. *Ea que scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt*, (1) ut dicitur ad Rom. xv. 4. Sed Lucæ xix. 8. Zachæus dicit ad Dominum: *Si quem defraudavi, reddo quadruplum*. Ergo homo debet restituere multiplicatum id quod injuste accepit.

3. Præterea. Nulli potest juste auferri id quod dare non debet. Sed iudex juste aufert ab eo qui furatus est, plus quam furatus est pro emenda. (2) Ergo homo debet illudolvere: & ita non sufficit reddere simplum.

Sed contra est quod restitutio reducit ad æqualitatem quod inæqualiter ablatum est. Sed aliquis reddendo quod accepit simplum, reducit ad æqualitatem. Ergo solum tenetur restituere tantum quantum accepit.

Respondeo dicendum, quod cum aliquis injuste accipit rem alienam, duo sunt ibi consideranda: quorum unum est inæqualitas ex parte rei (3), quæ quandoque est sine iniustitia, ut patet in mutuis; aliud autem est iniustitiæ culpa, quæ potest esse etiam cum æqualitate rei, puta cum aliquis intendit inferre violentiam, sed non prævalet.

Quantum ergo ad primum, adhibetur remedium per restitutionem, in quantum per eam æqualitas reparatur; ad quod sufficit quod restituat tantum, quantum habuerit de alieno. Sed quantum ad culpam adhibetur remedium per pœnam, cujus inflictio pertinet ad

(1) Alio sine singulariter dictum *ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus*: Et si latius ad alia extendi potest.

(2) Usitato Jurisperitis vocabulo ab emendando sic vocata quasi *emendatio*, quæ vel honoraria vel pecuniaria est; ut habetur in Syntagmate Juris par-

tim lib. 38. cap. 7. num. 4. partim lib. 47. cap. 21. num. 25.

(3) Hoc est ut plus habeat unus quam alter, sive unus rem alterius detineat; quantumvis præter iniustitiam, ut in exemplo quod subiungitur de mutuis, & in eo quod addi potest de depositis.

judicem : & ideo antequam sit condemnatus per judicem, non tenetur restituere plus quam accepit; sed postquam condemnatus est, tenetur pœnam solvere.

Et per hoc patet responsio ad primum: quia lex illa determinativa est pœnæ per judicem infligendæ: (*) & etiam illud præceptum nunc non est observandum, cum ad observantiam judicialis præcepti nullus teneatur post Christi adventum, ut supra habitum est (1. 2. quæst. civ. art. 3.) (1) Potest tamen idem, vel simile statui in lege humana, de qua erit eadem ratio.

Ad secundum dicendum, quod Zachæus id dixit, quasi supererogare volens: (2) unde & præmiserat: *Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus.*

Ad tertium dicendum, quod judex condemnando iuste potest accipere aliquid amplius loco emendæ, quod tamen, antequam condemnaretur, non debebatur.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod sufficit restituere tantum, quantum injuste ablatum est, nisi scilicet aliud statutum sit alicubi per jus positivum. Ut in ad primum in cor. fin. & 1. 2. q. 104. a. 3. Insinuat yero per dictum Exod. 22. *Ad Deos, id est iudices, utriusque causa perveniet: & si illi judicaverint, duplum restitues proximo suo.* Ac si manifeste dicatur. Sufficiet restituere simpliciter, nisi in casu, quo lex mea, vel iudices mei pro tempore, de restituendo plus statuerint. Facit hoc pro responsione textuali ad primum dicente, quod lex, de pluri scilicet reddendo, est determinativa pœnæ per judicem infligendæ. Item per dictum Lev. 24. „ Qui percusserit animal, reddet vicarium; id est animam pro anima. Qui irrogaverit, maculam cuilibet civium suorum,

„ sicut fecit, sic fiet ei. Fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet. „ Secundo vides: quomodo ex his bene, &c.

ARTICULUS IV. 347

Utrum aliquis debeat restituere quod non abstulit.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod aliquis debeat restituere quod non abstulit. Ille enim qui damnum infert alicui, tenetur damnum remove. Sed quandoque aliquis damnificat aliquem ultra id quod accepit, puta cum aliquis effodit semina, damnificat eum qui seminavit in tota messe futura: & sic videtur quod teneatur ad ejus restitutionem. Ergo aliquis tenetur ad restitutionem ejus quod non abstulit.

2. Præterea. Ille qui detinet pecuniam creditoris ultra terminum præfixum, videtur eum damnificare in toto eo quod lucrari de pecunia posset, quod tamen ipse non auferit. Ergo videtur quod aliquis teneatur restituere quod non abstulit.

3. Præterea. Justitia humana derivatur a justitia divina. Sed Deo debet aliquis restituere plus quam accepit ab eo, secundum illud Matth. xxv. 26. *Sciebas quod meso ubi non semino; & congrego ubi non sparsi.* Ergo justum est ut etiam restituat homini aliquid quod non accepit.

Sed contra est quod recompensatio ad justitiam pertinet, in quantum æqualitatem facit. Sed si aliquis restitueret quod non accepit, hoc non esset æquale. Ergo talis restitutio non est justum quod fiat.

Respondeo dicendum, quod quicumque damnificat aliquem, videtur ei auferre id in quo ipsum damnificat: damnum enim dicitur ex eo quod aliquis minus habet quam debet habere, secundum Philosophum in Eth. (3)

Et

(*) Ita cum Garcia, qui hunc locum supplevit, posteriores editiones passim, Editiones veteres: infligendæ; cum ad observantiam judicialis præcepti nullus teneatur &c. Theologi e suis codicibus hanc erunt infligendæ: & quamvis ad observantiam judicialis præcepti &c. potest tamen &c. Codex Alcan. intelligendæ, cum quis tenetur ad observantiam judicialis præcepti; nullus tamen tenetur post Christi adventum &c.

(1) Ubi de judicialibus præceptis ex professo tractatur.

(2) Ita de illo Ambrosius in Lucæ 19. *Dives certe Zachæus & electus a Christo; sed bonorum suorum dimidium pauperibus largiendq, reddendo etiam in*

quadruplum que fraude sustulerat, ubiorem mercedem quam conferbas accepit: Et cap. 27. libri de Noe & Arca, Ideo ventiam meruis, quia non solum restitutum se, sed quadruplum promissis quibus aliqua sustulisset. An non etiam sic Zachæus, quia tunc adhuc vigeat lex que in quadruplum restitui jubebat? quasi non supererogans tantum, sed obligationi satisfaciens. Hinc de verbis Domini. ser. 35. ante medium Augustinus: Ne reus teneretur: Quadruplum reddam, ait: Infixit sibi condemnationem ne incurreret damnationem.

(3) Non sicut prius indicabatur ad marginem cap. 4. sed cap. 8. græco-lat. vel in antiquis cap. 6. & apud S. Thomam lect. 6.

Et ideo homo tenetur ad restitutionem ejus in quo aliquem damnificavit.

Sed aliquis damnificatur dupliciter. Uno modo quia auferitur ei id quod actu habebat: & tale damnum est semper restituendum secundum recompensationem æqualis; puta si aliquis damnificet aliquem diruens domum ejus, tenetur ad tantum, quantum valet domus.

Alio modo si damnificet aliquem, impediendo ne adipiscatur quod erat in via habendi; & tale damnum non oportet recompensare ex æquo: (1) quia minus est habere aliquid virtute quam habere actu; qui autem est in via adipiscendi aliquid, habet illud solum secundum virtutem, vel potentiam: & ideo si redderetur ei ut haberet hoc in actu, restitueretur ei quod est ablatum, non simpliciter, sed multipliciter: quod non est de necessitate restitutionis, ut dictum est (art. præc.)

Tenetur tamen aliquam recompensationem facere secundum conditionem personarum, & negotiorum.

Et per hoc patet responsio ad primum, & secundum. Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu sed solum in virtute; & similiter ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, sed solum in virtute; & utrumque potest multipliciter impediri.

Ad tertium dicendum, quod Deus nihil requirit ab homine nisi bonum quod ipse in nobis seminavit. Et ideo verbum illud vel intelligitur secundum pravam existimationem servi pigri, qui existimavit se ab alio non accepisse; vel intelligitur quantum ad hoc quod Deus requirit a nobis fructus donorum qui sunt & ab eo, & a nobis; quamvis ipsa dona a Deo sint sine nobis.

A P P E N D I X .

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito a scripturis fuisse insinuarum quod aliquis non tenetur restituere id, quod non abstulit. Insinuat autem per

hoc, quod dicitur, Eccl. 41. *Ab auferendo partem, & non restituendo* scilicet; Cave ab auferendo, &c. Ecce; quod restituere eum vult partem; si abstulerit eam; ideo enim, antequam a non restituendo deterreat, mentionem facit de auferendo. Ac si ex ipso ordine dicat. Restitutio presupponit ablationem rei. Quod si, per oppositum, non auferas, non restitues; hoc est non teneberis restituere illud, quod nullo modo abstulisti. Et nota, quod dicendo *ly partem*, significat; quod nec totum, nec partem reddere tenetur aliquis; si nec totum; nec partem aliquo modo abstulit. Item per hoc, quod Joseph fratribus suis, quando unus illorum arguebatur, tanquam convictus de furto; & solus ob hoc petebatur pro servo, offerentibus seipsos ad conservandum ei una cum fratre prædicto; scilicet Benjamin, respondit dicens Gen. 44. *Abstine a me; ut sic agam. Qui furatus est scyphum, ipse sit servus meus; vos autem abite liberi ad partem vestrum*. Ac si aperte dicat. Non est æquum ut ille restituat, qui nihil omnino abstulit; sed hoc solum iustitia, quam ego, ut iudex exequi profiteor, requirit, ut ille restituat, qui aliquid abstulit. Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S V . 348

Utrum oporteat semper restitutionem facere ei a quo acceptum est aliquid.

IV. dist. xv. quæst. 1. art. 5. quæst. 4. & opus. lxxvii. & opus. lxxviii. cap.

xiv. & xviii.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod non oporteat restitutionem facere ei a quo acceptum est aliquid. Nulli enim debemus nocere. Sed aliquando esset in nocumentum hominis, si redderetur quod ab eo acceptum est, vel etiam in nocumentum aliorum; puta si aliquis redderet gladium depositum furioso. Ergo non semper est restituendum ei a quo acceptum est.

2. Præterea. Ille qui illicite aliquid dedit non meretur illud recuperare. (2) Sed quandoque

(1) Nec sic intelligendum ad amissum & occurrere quod ex lib. 2. Phycorum text. 54. indicatum est supra: quasi *cum parum deest, nihil omnino deest*, quia sic æqualiter esset restitutio facienda, sive rem jam adeptam aliquis abstulisset, sive proxime adipiscendam impedisset: Sed hoc in illis tantum locum habet quæ actu possidentur & ab invicem parum di-

stant, vel quæ adipiscenda certo essent nisi aliquis impediret.

(2) Quin potius omnino illud amittere meretur, ut & ad amittendum condemnatur: sicut exemplo hic subjuncto, & similibus in margine solutionis ex Decretis Pontificiis & canonico Jure, manifeste patebit.

doque aliquis illicite dat, quod alius etiam illicite accipit; sicut apparet in dante, & accipiente aliquid simoniace. Ergo non semper restituendum est ei a quo acceptum est.

3. Præterea. Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoque est impossibile restituere ei a quo acceptum est, vel quia est mortuus, vel quia nimis distat, vel quia est ignotus. Ergo non semper facienda est restitutio ei a quo acceptum est.

4. Præterea. Magis debet homo recompen-
sare ei a quo majus beneficium accepit: Sed ab aliis personis homo plus accepit beneficii, quam ab illo qui mutuavit, vel deposuit, sicut a parentibus. (1) Ergo magis subveniendum est quandoque alicui personæ alteri, quam restituendum ei, a quo acceptum est.

5. Præterea. Vanum est restituere illud, quod ad manum restituentis per restitutionem pervenit. Sed si prælatus injuste aliquid Ecclesiæ subtraxit, & ei restituat, ad manus ejus deveniet: quia ipse est rerum Ecclesiæ conservator. Ergo non debet restituere Ecclesiæ a qua abstulit: & sic non semper restituendum est ei, a quo est ablatum.

Sed contra est quod dicitur Rom. XIII. 7. *Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vestigal, vestigal.* (2)

Respondeo dicendum, quod per restitutionem fit reductio ad æqualitatem commutativæ justitiæ, quæ consistit in rerum adæquatione, sicut dictum est (art. 2. hu. quæst. & quæst. LVIII. art. 10.) Hujusmodi autem rerum adæquatio fieri non posset, nisi ei, qui minus habet quam quod suum est, suppleretur quod deest.

Summ. S. Th. Tom. VII.

Et ad hanc suppletionem faciendam necesse est ut ei fiat restitutio, a quo acceptum est.

Ad primum ergo dicendum, quod quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei, cui restitutio facienda est, vel alteri, non ei debet tunc restitui: quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus cui restituitur: omnia enim quæ possidentur, sub ratione utilis cadunt. Nec tamen debet ille qui detinet rem alienam, sibi appropriare, sed vel reservare, ut congruo tempore restituat, vel etiam alii tradere tutius conservandam.

Ad secundum dicendum, quod aliquis dupliciter aliquid dat illicite. Uno modo quia ipsa datio est illicita, & contra legem; sicut patet in eo qui simoniace aliquid dedit: & talis meretur amittere quod dedit: unde non debet ei restitutio fieri de his: & quia etiam ille qui accepit, contra legem accepit, non debet sibi retinere, sed debet in pios usus convertere. Alio modo aliquis illicite dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipsa datio non sit illicita; sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem: unde & mulier potest sibi retinere quod ei datum est; sed si superflue aliquid per fraudem, vel dolum extorsisset, teneretur eidem restituere.

Ad tertium dicendum, quod si ille cui debet fieri restitutio, sit omnino ignotus, debet homo restituere, secundum quod potest, scilicet dando in elemosynas pro salute ipsius (sive sit mortuus, sive sit vivus) præmissa tamen diligenti inquisitione de persona ejus, cui est restitutio facienda. Si vero sit mortuus ille, cui est restitutio facienda, debet restitui heredi ejus, qui computatur quasi una persona cum ipso. Si vero ille sit multum distans,

Q

(1) Supple plus accepit beneficii; quia præsertim esse contulerunt & educationem, &c. ut apud Philosophum 8. Ethicorum cap. 14. græco-lat. vel cap. 12. in antiquis & apud S. Thomam lect. 12. videre est.

(2) Analogice tantum ad institutum præsens pertinere videtur: Exhibitio enim vestigalium vel tributorum non est proprie dicta restitutio, de qua modo agitur, sed solummodo persolutio ejus, quod alio titulo debitum est: Quamvis restitutio aliquo sensu dici possit, propter beneficium quod a Regibus vel a Dominis Reipublicæ accipiunt vestigalium ac tributorum redditores; Unde ibidem S. Thomas tributa Regi reddi notat *pro generali regimine, quo patriam in pace & quiete gubernat; vestigalia vero, pro reparations viarum & custodia quam procurat: Et Theodulus Calofyrensis Presbyter tomo 1. Bibliothecæ Patrum: Tantis beneficiis vos perfundis (Princeps vel Magistratus) ut & tributum ei pendatis*

vel mercedem gubernationis &c. Atque hoc ipsum Apostolus indicat, cum præmittit ibidem vers. 6. *Ideo & tributa præstatis: Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes: Quod sic iterum Theodulus explicat: Quia neglectis (inquit) suis privatis rebus publico subditorum suorum, vel civium commodo invigilans: Et Ghrysof. homil. 23. in epist. 1. ad Romanos: Cur (inquit) Regi vestigalia damus? Nunquid quasi prospicienti (Jeu providenti, προσδρατι) Nunquid veluti prædenti, tuitionis, cura ac sollicitudinis mercedem persolventes? Utique nihil ei persolvissimus ejusmodi, nisi ab initio usilem nobis talem fuisse præfecturam cognovissimus: Verum ideo jam ab antiquis temporibus omnium unanimi consensu Reges a nobis juste sustentari debere visum est, quia sua ipsorum negligentes, ad rem communem pertinentia curans, & ad eorum curam universum otium suum diligenter impendunt, quæ ad nostra ipsorum conservanda conferre possint ac prædesse.*

flans, debet sibi transmitti quod ei debetur; & præcipue si sit res magni valoris, & possit commode transmitti: alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, ut pro eo conservetur, & domino significari.

Ad quartum dicendum, quod aliquis de hoc quod est sibi proprium, debet magis satisfacere parentibus, vel his a quibus accepit majora beneficia; non autem debet aliquis recompensare benefactori de alieno: quod contingeret, si quod debet uni, alteri restitueret: nisi forte in casu extremæ necessitatis, in quo posset, & deberet aliquis etiam auferre aliena, ut patri subveniret.

Ad quintum dicendum, quod prælatus potest rem Ecclesiæ surripere tripliciter. Uno modo si rem Ecclesiæ non sibi deputatam, sed alteri, sibi usurparet, puta si Episcopus usurparet sibi rem Capituli: & tunc planum est quod debet restituere, ponendo in manus eorum, ad quos de jure pertinet. Alio modo si rem Ecclesiæ suæ custodiæ deputatam in alterius dominium transferat, puta consanguinei, vel amici: & tunc debet restituere Ecclesiæ, & sub sua cura habere, ut ad successorem perveniat. Tertio modo potest prælatus surripere rem Ecclesiæ solo animo, dum scilicet incipit habere animum possidendi eam ut suam, & non nomine Ecclesiæ: & tunc debet restituere, talem animum deponendo.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis insinuatam fuisse, quod oportet semper facere restitutionem ei, a quo acceptum est. Insinuatur autem hoc per dictum Rom. 13. *Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vestigal, vestigal, &c.* Ubi nota ly *Reddite*. Id enim redditur alicui, quod primo accipitur ab illo: quoniam reddere idem est, quod iterum, idest, re versa dare. In hoc ergo quod dicit *Reddite*, significat, quod nos ideo restitutionem facimus alicui, quia ab eo aliquid primo accepimus. Quod si ad propositum speciale Apostoli descendas; apertius videbis. Reddere enim superioribus, rectoribusque civitatum nos debita monet. Quare? Quia nos ab eis accipimus nutrimentum, abundantiam, pacificum statum, ve-

stitum, domicilium in civitate, commoditates mercandi, aliaque nostra officia exercendi, tuitionem ab hostibus, defensionem ab infestantibus, tam intus in civitate, quam extra civitatem. Cum ergo tot bona, ut patet experimento, acceperimus, accipiamusque a præfidentibus in civitate, in communitate, in regno, &c. non mirum, si debeamus illis multa, pro quorum exhibitione nos adhortans Apostolus, uti prælege-rit hoc verbo *Reddite*, quam *Dare*. *Secundo* vides: quomodo ex iis &c.

A R T I C U L U S VI. 349

Utrum teneatur semper restituere ille qui accepit.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod non teneatur semper restituere ille qui accepit. Per restitutionem enim reparatur æqualitas justitiæ, quæ consistit in hoc quod subtrahatur ei qui plus habet, & detur ei qui minus habet: Sed contingit quandoque quod ille qui rem aliquam subtraxit alicui, non habet eam, sed devenit ad manus alterius. Ergo non tenetur ille restituere qui accepit, sed alius qui rem habet.

2. Præterea. Nullus tenetur crimen suum detegere. Sed aliquando aliquis restitutionem faciendo, crimen suum detegit, ut patet in furto. Ergo non semper tenetur ille qui abstulit, restituere.

3. Præterea. Eiusdem rei non est multoties restitutio facienda. Sed quandoque multi simul rem aliquam surripiunt, & unus eorum eam integre restituit. Ergo non semper ille qui accepit, tenetur ad restituendum.

Sed contra. Ille qui peccavit, tenetur satisfacere. Sed restitutio ad satisfactionem pertinet. Ergo ille qui abstulit, tenetur restituere.

Respondeo dicendum, quod circa illum qui rem alienam accepit, duo sunt consideranda, scilicet ipsa res accepta, & ipsa acceptio. Ratione autem rei tenetur eam restituere, quamdiu eam apud se habet: quia quod habet ultra id quod suum est, debet ei subtrahi, & dari ei cui deest, secundum formam commutativæ justitiæ. (1)

Sed

(1) Quod etiam de illo dicendum est probabilius, qui licet bona fide a venditore illegitimo emptam

rem alienam habet, ut communis multorum sententia fert; ac inter illos Dominici a Soto lib. 4. de just.

Sed ipsa acceptio rei alienæ potest tripliciter se habere. Quandoque enim est injuriosa, scilicet contra voluntatem existens ejus qui est rei dominus, ut patet in furto, & rapina: & tunc tenetur ad restitutionem non solum ratione rei, sed etiam ratione injuriosæ actionis, etiamsi res apud ipsum non remaneat. Sicut enim qui percutit aliquem, tenetur recompensare injuriam passio, quamvis apud ipsum nihil maneat; ita etiam qui furatur, vel rapit, tenetur ad recompensationem damni illati, etiam si nihil inde habeat; & ulterius pro injuria illata puniri.

Alio modo aliquis accipit rem alterius in utilitatem suam absque injuria, cum voluntate scilicet ejus cujus est res, sicut patet in mutuis: & tunc ille qui accepit, tenetur ad restitutionem ejus quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam ratione acceptionis, etiam si rem amiserit: tenetur enim recompensare ei qui gratiam fecit: quod non (*) fiet, si per hoc damnus incurrat.

Tertio modo aliquis accipit rem alterius absque injuria, non pro sua utilitate, sicut patet in depositis: & ideo ille qui sic accepit, in nullo tenetur ratione acceptionis, quinimmo accipiendo impendit obsequium: tenetur autem ratione rei. Et propter hoc si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem; secus autem esset, si cum magna sua culpa rem depositam amitteret.

Ad primum ergo dicendum, quod restitutio non ordinatur principaliter ad hoc quod ille qui plus habet quam debet, habere desinat; sed ad hoc quod illi qui minus habet, suppleatur. Unde (**) in his rebus quas unus potest ab alio accipere sine ejus detrimento, non habet locum restitutio; puta cum aliquis accipit lumen a candela alterius. Et ideo quamvis ille qui abstulit, non habeat id quod accepit, sed in alium sit translatum; quia tamen alter privatur re sua, tenetur ei ad restitutionem, & ille qui rem abstulit, ratione injuriosæ (***) actionis, & ille qui rem

habet, ratione ipsius rei.

Ad secundum dicendum, quod homo etfi non teneatur crimen suum detegere hominibus, tenetur tamen crimen suum detegere Deo in confessione: & ita per sacerdotem cui confitetur, potest restitutionem facere rei alienæ.

Ad tertium dicendum, quod quia restitutio principaliter ordinatur ad removendum damnum ejus a quo est aliquid injuste ablatum; ideo postquam ei restitutio sufficiens facta est per unum, alii non tenentur ei ulterius restituere, sed magis refusionem facere ei qui restituit; qui tamen potest condonare.

A P P E N D I X,

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a Scripturis insinuatam: quod ille, qui rem accepit, tenetur semper restituere. Insinuat vero per hoc, quod dicitur Prov. 22. *Qui accipit mutuum, servus est fœnerantis.* Ratio autem hac servus fœnerantis, idest mutuantis, iste dicitur, quia ad restitutionem ei tenetur. Per hoc ergo magis teneri ad restitutionem latrones, & similes, tanquam servos damnificatorum, ostendit Scriptura, ut patet consideranti. Item insinuat 4. Reg. 6. per *ly Heu, heu, heu, Domine mi, & hoc ipsum mutuo acceperam.* Ac si iste, cujus ferrum securis ceciderat in aqua, dixisset aperte per talia verba: Domine mi, valde lamentor de amissione ferri hujus: quia ipsum accepi mutuo; & si amissum non reperero, tenebor adhuc restituere mutuanti tantundem pro recompensatione. Ecce: quod dixit *tertia conclusio*, scilicet, si rem amiserit, tenetur recompensare ei; qui gratiam fecit. Item per dictum 2. Mach. 3. *Tunc summus sacerdos ostendit, deposita esse hæc, & victualia viduarum, & pupillarum; decipi vero eos, qui credidissent loco, & templo (quod per unum sum mandum honoratur pro sui veneratione, &*

Q 2 san-

justitia & Jure quæst. 7. art. 2. Cajetani super hunc locum S. Thomæ, ac similium, quando periculum est, quod si ad illius pretium recuperandum restituatur illegitimo venditori, jacturam ejus verus dominus patiatur, nec illam ei talis venditor illegitimus restituit, Quamvis alii contrarium sentiant; nempe quod ejusmodi venditori propter pretium ejus recuperandum reddi possit, quantumvis præsumatur vero domino non reddenda; sicut Bannes, Navarrus, & Sylvester: Certius autem & omnium communi sen-

tentia indubitatum quod si emerit mala fide, non venditori, ut præfertur, illegitimo; sed possessori vero restituere teneatur; imo & fructus omnes qui ex ejus restitutione provenerunt.

(*) Ita mss. Editi quidam fieret.

(**) Ita mss. & editi veteres, ubi quæ tantum habetur pro quas. Theologi, & edis. posteriores in his quæ.

(***) N. acceptionis.

sanctitate) omnino impossibile esse. *Sacerdotes autem ante altare cum stolis sacerdotalibus jactaverunt se, & invocabant de cælo eum, qui de depositis legem posuit, ut his, qui deposuerant ea, salva custodiret.* Ecce: quod qui accipit depositum, tenetur secundum scripturam hanc, ad ejus restitutionem; & omnino impossibile est, quod salva conscientia decipiat illos, qui deposita in custodiam sibi dederunt. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS VII. 350

Utrum illi qui non acceperunt, teneantur restituere.

IV. dist. xv. quæst. 1. art. 5. quæst. 3.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod illi qui non acceperunt, non teneantur restituere. Restitutio enim quædam pœna est accipientis. Sed nullus debet puniri, nisi qui peccavit. Ergo nullus debet restituere, nisi qui accepit.

2. Præterea. Justitia non obligat aliquem ad hoc quod rem alterius augeat. (1) Sed si ad restitutionem teneretur non solum ille qui accepit, sed etiam illi qui qualitercumque cooperantur, auferetur ex hoc res illius cui est aliquid subtractum: tum quia sibi multoties restitutio fieret: tum etiam quia quandoque aliqui operam dant ad hoc quod aliqua res alicui auferatur, quæ tamen ei non auferitur. Ergo non tenentur alii ad restitutionem.

3. Præterea. Nullus tenetur se periculo exponere, ad hoc quod rem alterius salvet. Sed aliquando manifestando latronem, vel ei resistendo, aliquis periculo mortis se expone-

ret. Non ergo tenetur aliquis ad restitutionem propter hoc, quod non manifestat latronem, vel non ei resistit.

Sed contra est quod dicitur Rom. 1. 32. *Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui consensuunt facientibus.* Ergo pari ratione etiam consentientes debent restituere. (2)

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) ad restitutionem tenetur aliquis, non solum ratione rei alienæ, quam accepit, sed etiam ratione injuriæ acceptio- nis. Et ideo quicumque est causa injustæ acceptio- nis, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter, directe scilicet, & indirecte. Directe quidem, quando indu- cit aliquis alium ad accipiendum: & hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo (3) ex parte acceptio- nis, movendo ad ipsam ac- ceptionem; quod quidem fit præcipiendo, con- sulendo, consentiendo expresse, & laudando aliquem quasi strenuum de hoc quod alienæ accepit. Alio modo ex parte ipsius accipien- tis, quia scilicet eum acceptat, vel qualiter- cumque ei auxiliatur fert. Tertio modo ex parte rei acceptæ, quia scilicet particeps est furti, vel rapinæ, quasi socius maleficii.

Indirecte vero, quando aliquis non impe- dit, cum possit, & debeat impedire: vel quia subtrahit præceptum, sive consilium impediens furtum, vel rapinam; vel quia subtrahit suum auxilium, quo posset obistere; vel quia occultat post factum: quæ his ver- sibus comprehenduntur:

Jussio, (4) consilium, consensus, palpo, recursum,

Participans, minus, non obstands, non manifestans.

Sciendum tamen, quod quinque præmissorum fem-

(1) Vel facultates amplifcet, eum efficiendo di- tiorum: quia proprium justitiæ præceptum & sym- bolum in eo tantum continetur ut reddat unicuique quod suum est; superabundans autem illa restitutio, vel facultatum ampliatio, per se non potest alicui veluti suum (idest quædam necessitate legitime de- bitum) convenire.

(2) Bene utique pari ratione ac per analogiam quandam: Alio enim sensu ibi dicitur de vario gene- re vitiatorum quibus Pagani obnoxii fuisse recensentur; non advertentes quod qui faciunt ea, vel consentiunt facientibus, digni sunt morte: Sed huc accommodari potest.

(3) Sic supplendum est quod cum hiato prius le- gebatur, nec antithesi satis integræ: *Primo modo movendo* &c. Antithesis enim plena est, *ex parte*

acceptio- nis, ex parte accipien- tis, ut adjuncta supponunt.

(4) Nescio quid in mentem venerit ei, qui ab ali- quot annis de casibus conscientie agit, non dubita- vit contra omnium sententiam & manifestam verita- tem negare, quod qui damnium inferri jubet vel sua- det, restituere teneatur: absurdiorum assertione ipsa rationem adjungens, quia ille qui justitiam exequu- tus est, vel suasioni consentit, bona id fecit *voluntate*, quantumcumque juberet vel suaderet alter: Nec minori absurditate Dominicum a Soto pro se citat, quia nimirum dixit, juvenem qui puellam sollicitavit ad patiendum stuprum, non teneri titulo justitiæ, sed caritatis tantum, ad ejus quoque conversionem pro- curandam si convertatur ipse, quia sponte consentit illa, quantumlibet sollicitata supponatur: Quasi par sit

semper obligant ad restitutionem. Primo iustio, quia scilicet ille qui jubet, est principaliter movens: unde ipse principaliter tenetur ad restituendum. Secundo consensus, in eo scilicet, sine quo rapina fieri non potest. Tertio recursus, quando scilicet aliquis est receptor latronum, & eis patrocinium præstat. Quarto participatio, quando scilicet aliquis participat in crimine latrocinii, & in præda. Quinto tenetur ille qui non obstat, cum obstat teneatur; sicut principes, qui tenentur custodire iustitiam in terra, si per eorum defectum latrones increpant, ad restitutionem tenentur: quia reditus quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, ut iustitiam conservent in terra.

In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum. Non enim semper *consilium*, vel *adulatio*, vel aliquid huiusmodi est efficax causa rapinæ. Unde tunc solum tenetur *consiliator*, aut *palpo*, idest adulator, ad restitutionem, quando probabiliter estimari potest quod ex huiusmodi causis fuerit iniusta acceptio subsecuta.

Ad primum ergo dicendum, quod non solum peccat ille qui peccatum exequitur, sed etiam qui quocumque modo peccati est causa, sive consiliando, sive præcipiendo, sive quovis alio modo.

Ad secundum dicendum, quod principaliter tenetur restituere ille qui est principalis in facto: principaliter quidem *præcipiens*, secundario vero *exequens*, & consequenter alii per ordinem: uno tamen restituente illi qui passus est damnum, alius eidem restituere non tenetur. Sed illi qui sunt principales in facto, & ad quos res pervenit, tenentur aliis restituere qui restituerunt. Quando autem aliquis præcipit iniustam acceptionem, quæ non subsequitur, non est restitutio facienda; cum restitutio principaliter ordinetur ad reintegrandam rem ejus qui iniuste est damnificatus.

Ad tertium dicendum, quod non semper ille qui non manifestat latronem, tenetur ad

restitutionem, aut qui non obstat, vel qui non reprehendit; sed solum quando incumbit alicui ex officio; sicut Principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculum: propter hoc enim potestate publica potiuntur, ut sint iustitiæ custodes.

A P P E N D I X.

EX artic. habes *primo*: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas: merito insinuatam fuisse a scripturis, & a Concilio insinuatam; quod etiam aliqui tenentur ad restitutionem, qui non acceperunt realiter proximi res. A scripturis quidem insinuat per dictum Ro. 1. *Digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*. Hoc est. *Agentes, & consentientes pari pœna puniuntur*. Ut exponit Papa, de offic. & potestat. judic. deleg. c. *Quia quæsitum*. Ac si dicatur aperte, si agens peccat solum, & non tenetur ad restitutionem, sic de consentiente dicas: si vero agens ultra peccatum tenetur ad restitutionem, sic etiam de consentiente teneas. Nec mirum: quoniam secundum regulam juris quadragesimam secundam. *Accessorium naturam sequitur principalis*. Hæc in sexto, de regul. jur. Et nota, quod Apostolus intelligit de consentientibus, vel directe, vel indirecte, modo declarato in tex. corp. A concilio autem Parisiensi insinuat idem a simili de prædicatoribus, lib. 1. cap. 5. *Ille, cui dispensatio verbi commissæ est, etiam si sancte vivat, & tamen perditæ viventes arguere aut erubescat, aut metuat, cum omnibus, qui eo tacente perierint, perit. Et quid ei proderit non puniri suo, qui puniendus est alieno peccato?* Hæc ibi. Ubi a simili dictum puta de iis omnibus, quibus ex officio incumbit habere curam de aliis, scilicet, de pastoribus, prælatis, principibus, patribusfamilias, &c. Nam est eadem ratio horum omnium, scilicet sollicitum esse de salute corporali, spiritali, & reali, idest rerum sibi commissarum. Ad idem insinuandum faci-

sit ratio utriusque illius facti, ubi ex una parte de procuranda ejus conversione agitur, quæ particeps peccati sponte fuit; & ex altera de damno ejus reparando, quem particeps duo in eodem peccato contra leges, invitum vexaverunt: Quis non videat quam absurda sit comparatio & iniqua consequentia quæ hinc deduci præsumitur? Præsertim quia si principalis author damnum restituere non teneatur, nulla passim restitutio futura sit, cum ejusmodi facinorum exequutores, ut plurimum nonnulli ganeones mercenarii

soleant esse, qui nec minimæ parti reparandæ omnino sufficiant: Ac tantum abest, ut id proprio loco Dominicus a Soto censuerit, quin manifeste plane inter eos qui ad restituendum obligantur primum recenseret illum, qui principalis author fuit; ut videre est lib. 4. de iustitia & jure quæst. 7. art. 3. conformiter ad ea quæ in hoc ipso loco S. Thomas & passim omnes docent. Quidni accuratius aliena leguntur, vel acutius intelliguntur, vel sincerius referuntur?

cit & illud. 1. Reg. 2. 3. Ubi narratur, quod Heli multipliciter puniendus annuntiatur, & in propria persona morte punitur, eo quod non corripuerit debito modo filios suos, quos ex relatione aliorum noverat male agere. Quanta putas igitur majori pœna Heli ipse punitus fuisset, si nullo modo malos filios corripuisset? Ex quo utique datur a scriptura intelligi: quod ii, quibus aliorum cura commissæ est ex officio, & peccant, & ad restitutionem omnium damnorum tenentur, non solum, quando malefactores pro defensione reipublicæ nullo modo puniunt: sed etiam quando leviori, idest, non debito modo puniunt. Id, quod facit ad majorem declarationem conclusionum *secundæ, teritiæ, & quintæ*. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS VIII. 351

Utrum quis teneatur statim restituere, an vero possit restitutionem differre.

IV. dist. XVII. quæst. III. art. 2. quæst. 4. ad 3.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod non teneatur aliquis restituere statim, sed potius licite possit restitutionem differre. Præcepta enim affirmativa non obligant ad semper. Sed necessitas restituendi imminet ex præcepto affirmativo. Ergo non obligatur homo ad statim restituendum.

2. Præterea. Nullus tenetur ad impossibile. Sed quandoque aliquis non potest statim restituere. Ergo nullus tenetur ad statim restituendum.

3. Præterea. Restitutio est quidam actus virtutis, scilicet justitiæ. Tempus autem est una de circumstantiis quæ requiritur ad actus virtutum. Cum ergo aliæ circumstantiæ non

sint determinatæ in actibus virtutum, sed determinabiles secundum rationem prudentiæ, videtur quod nec in restitutione sit tempus determinatum, ut scilicet aliquis teneatur ad statim restituendum.

Sed contra est quod eadem ratio esse videtur in omnibus quæ sunt restituenda. Sed ille qui conducit opera mercenarii, non potest differre restitutionem, ut patet per illud quod habetur Levit. XIX. 13. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane*. Ergo neque in aliis restitutionibus faciendis potest fieri dilatio, sed statim restituere oportet.

Respondeo dicendum, quod sicut accipere rem alienam est peccatum contra justitiam, ita etiam detinere eam: quia per hoc quod aliquis detinet rem alienam invito domino, impedit eum ab usu rei suæ, & sic ei facit injuriam. Manifestum est autem quod nec per modicum tempus licet in peccato morari; sed quilibet tenetur peccatum statim deserere, secundum illud Eccli. XXI. 2. *Quasi a facie colubri fuge peccatum*.

Et ideo quilibet tenetur statim restituere, si potest, vel petere dilationem ab eo qui potest usum rei concedere.

Ad primum ergo dicendum, quod præceptum de restitutione facienda quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere.

Ad secundum dicendum, quod quando aliquis non potest statim restituere, ipsa impotentia absolvit eum ab instanti restitutione facienda; sicut etiam totaliter a restitutione absolvitur, si omnino sit impotens: (1) debet tamen remissionem, vel dilationem petere ab eo cui debet, aut per se, aut per alium.

Ad tertium dicendum, (*) quod cujuscumque circumstantiæ omisso, quæ contrariatur virtuti, pro determinata est habenda, & oportet

(1) Hinc *inanis actio creditoris quam inopia debitoris excludit* appellatur in Syntagmate Juris lib. 22. cap. 14. num. 2. ac ex jure civili comprobatur: Et Gregorius 9. Extra de solutionis cap. *Odoardus* de illo propter quædam debita, quæ solvere omnino non poterat, excommunicato, sic rescribit: *Si constiterit quod vel in totum vel pro parte non possit solvere debita supradicta, sententiam ipsam sine difficultate qualibet relaxetis, recepta prius ab ipso idonea cautione, ut si ad pinguivorem fortunam devenerit, debita prædicta persolvat*. Eam quoque ob causam introductum, ut qui debita ex integro solvere non valeret, cedere bonis autoritate legum sineretur; sic tamen ut quæ sibi ad usum vitæ necessarium sufficerent, possit apud se retinere, imo & Scholastici

suos libros quibus ad eruditionis usum indigerent; sicut in Syntagmate Juris rursus lib. 22. cap. 9. videre est; ubi excipiuntur ab hoc privilegio cessionis qui fraudulenter ex industria cedunt, ut creditores fallant & a debitis exonerati possint fieri ditiores; ac multiplices contra illos Imperatorum, Regum, Comitiorum Regni leges & sanctiones recententur severam illis multam decernentes.

(*) Ita *codd. Tarrac. Alcan. Paris. Theologi, & recentes edit. solum cod. Alcan. ad marginem addit ut ad pro, ut legatur prout determinata. Edit. veteres passim*: quod quia cujusque circumstantiæ omisso contrariatur virtuti, pro determinato est habendum, quod oportet illam circumstantiam observare.

oportet illam circumstantiam observare : & quia per dilationem restitutionis committitur peccatum injustæ detentionis , quod justitiæ opponitur ; ideo necesse est tempus esse determinatum , ut statim restitutio fiat.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo : quomodo per rationem ostendas , merito insinuatam fuisse a scripturis , quod tenetur debitor ad restituendum statim . Insinuat autem per dictum Levit. 19. *Non morabitur opus* , &c. Super quo in proposito discurre : ut in *arg. contr.* Item per dictum Prov. 3. *Ne dicas amico tuo, vade, & revertere : Et cras dabo tibi : cum statim possis dare* . Hic enim , & a fortiori quidem , scriptura demonstrat intentum . Quasi aperte dicat . Si benefaciendo amico non debes differre , sed statim juxta possibilitatem tuam illud exequi : tanto magis hoc ipsum erga creditorem tuum , cui scilicet aliquid restitutus es , debes observare . Patet enim etiam apud mediocriter sensatos , quod magis tenetur homo ad restituendum aliena , quam ad benevole dandum de suo . Cum ergo ad benevole dandum de nostro , nos debere statim procedere , dicat scriptura : per hoc utique ad non tenendum de alieno , idest , ad illud statim restituendum nos obligatos esse magis declarat . *Secundo* vides : quomodo &c.

QUÆSTIO LXIII.

De acceptione personarum ,

In quatuor articulos divisa .

DEinde considerandum est de vitiis oppositis prædictis justitiæ partibus : & primo de acceptione personarum , quæ opponitur justitiæ distributiæ ; secundo de peccatis quæ opponuntur justitiæ commutativæ .

Circa primum quaruntur quatuor .

Primo , utrum personarum acceptio sit peccatum .

Secundo , utrum habeat locum in dispen-

satione spiritualium .

Tertio , utrum in exhibitione honoris .

Quarto , utrum in judiciis .

A R T I C U L U S I. 352

Utrum personarum acceptio sit peccatum .

Inf. art. 2. corp. & Rom. 11. lect. 2.

AD primum sic proceditur . Videretur quod personarum acceptio non sit peccatum . In nomine enim personæ intelligitur personæ dignitas . Sed considerare dignitates personarum pertinet ad distributivam justitiam . Ergo personarum acceptio non est peccatum .

2. Præterea . In rebus humanis personæ sunt principaliores quam res : quia res sunt propter personas , & non e converso . Sed rerum acceptio non est peccatum . Ergo minus acceptio personarum .

3. Præterea . Apud Deum nulla potest esse iniquitas , vel peccatum . Sed Deus videtur personas accipere : quia interdum duorum hominum unius conditionis unum assumit per gratiam , & alterum relinquit in peccato , secundum illud Matth. xxiv. 40. (*) *Duo erunt in lecto : unus assumetur , & alius relinquetur* . Ergo acceptio personarum non est peccatum .

Sed contra . Nihil prohibetur in lege divina nisi peccatum . Sed personarum acceptio prohibetur Deut. 1. 17. ubi dicitur : *Non accipietis cuiusquam personam* . Ergo personarum acceptio est peccatum .

Respondeo dicendum , quod personarum acceptio opponitur justitiæ distributiæ . Consistit enim æqualitas distributiæ justitiæ in hoc quod diversis personis diversa tribuuntur , secundum proportionem ad dignitates personarum . Si ergo aliquis consideret illam proprietatem personæ propter quam id quod ei confertur , est ei debitum , non est acceptio personæ , sed causæ : unde Glossa (1) super illud ad Ephes. vi. *Personarum acceptio non est apud Deum* , dicit , quod „ Deus ju- „ dex justus causas discernit , non perso- „ nas . “ Puta si aliquis promoveat aliquem ad

(*) Vide Luc. xvii. 34. *Apud Matth. enim legitur in agro* .

(1) Moderna quidem interlinealis nullo nomine prænotata , sed manuscripta vetus collateralis velut ex Ambrosio refert ; quia in eo nempe Commentario qui Ambrosio tribui tunc solebat & supposititius tantum est , sic habetur . Similia etiam ad Rom. 2. su-

per illud , *Pax omni operanti bonum , Judeo primum & Græco ; Non enim est acceptio personarum apud Deum* , tum in veteri Glossa manuscripta sub Ambrosii rursus nomine , tum in moderna & impressa quæ Augustini nomen in margine velut ex Concione 25. super Psal. 118. notat sub his verbis : *Coequat Judæum & Gensilem in pane & gloria ; quia Deus judi-*

ad magisterium propter sufficientiam scientiæ, hic attenditur causa debita, non persona; si autem aliquis consideret in eo, cui aliquid confert, non id propter quod id quod ei datur esset ei proportionatum, vel debitum, sed solum hoc quod est iste homo (puta Petrus, vel Martinus) hic est acceptio personæ: quia non attribuitur ei aliquid propter aliquam causam quæ faciat eum dignum, sed simpliciter attribuitur personæ. Ad personam autem refertur quæcumque conditio non faciens ad causam, propter quam sit dignus hoc dono; puta si aliquis promoveat aliquem ad prælationem, vel magisterium, quia est dives, vel quia est consanguineus suus, est acceptio personæ.

Contingit tamen aliquam conditionem personæ facere eam dignam respectu unius rei, & non respectu alterius; sicut consanguinitas facit aliquem dignum ad hoc quod instituat heres patrimonii, non autem ad hoc quod conferatur ei prælatio ecclesiastica. Et ideo eadem conditio personæ in uno negotio considerata facit acceptionem personæ, in alio autem non facit.

Sic ergo patet quod personarum acceptio opponitur iustitiæ distributiæ in hoc quod præter proportionem agitur. Nihil autem opponitur virtuti nisi peccatum. Unde consequens est quod personarum acceptio sit peccatum.

Ad primum ergo dicendum, quod in distributiva iustitia considerantur conditiones personarum quæ faciunt ad dignitatis, vel debiti causam; sed in acceptione personarum considerantur conditiones quæ non faciunt ad causam, ut dictum est (in corp.)

Ad secundum dicendum, quod personæ proportionantur, & dignæ redduntur aliquibus quæ eis distribuuntur, propter aliquas res quæ pertinent ad conditionem personæ: & ideo huiusmodi conditiones sunt attendendæ, tamquam propria causa. Cum autem considerantur ipsæ personæ, attenditur non causa ut causa: & ideo patet quod quamvis personæ sint digniores simpliciter, non tamen sunt digniores quoad hoc.

Ad tertium dicendum, quod duplex est da-

tio. Una quidem pertinet ad iustitiam, qua scilicet alicuius dat alicui quod ei debetur: & circa tales dationes attenditur personarum acceptio. Alia est datio ad liberalitatem pertinet, qua scilicet gratis datur alicui quod ei non debetur: & talis est collatio munerum gratiæ, per quam peccatores assumuntur a Deo: & in hac donatione non habet locum personarum acceptio: quia quilibet absque iniustitia potest de suo dare quantum vult, & cui vult, secundum illud Matth. xx. 14. & 15. *An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est; & vade.*

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a Scripturis, quod acceptio personarum est peccatum. Insinuat autem per hoc, quod Deuteron. 1. dicitur: ut in arg. contr. ubi vigilanter, quoniam ad multa scripturarum intelligenda tibi proderit, notabis illam majorem. Item per dictum Jacobi 2. *Si personam accipitis, peccatum operamini, redarguiti a lege, quasi transgressores.* Dederat vero ibi exemplum de personarum acceptione, dicens: *Si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens, in veste candida; introierit autem & pauper in sordido habitu: & intendatis in eum, qui indutus est veste præclara, & dixeritis ei: Tu sede hic: bene: pauperi autem dicatis: Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum: Nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Vide art. 2. ad 2. & arg. contr. & art. 3. arg. 3. quod solvitur in corp. Secundo vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur vicissim angelica doctrina præfens, & confirmetur.*

A R T I C U L U S II. 353

Utrum in dispensatione spiritualium locum habeat personarum acceptio.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod in dispensatione spiritualium locum non habeat

judicat non secundum personas sed secundum merita &c. Ex neutro tamen sic sumitur, sed ex adulterino Commentario, quem perperam tribui Ambrosio jam notavimus: Etsi aliqua quæ huc spectant, sed non iisdem verbis, habet loco notato Augustinus. Plenius autem S. Thomas in eum locum, ubi & refert illud ex Act. 10. *Non est personarum acceptor Deus,*

&c. Ac ibidem opponens ad probandum quod personarum videatur acceptor, quia quosdam hominum in peccatis relinquit, quosdam vocat, respondet *personarum acceptionem locum in his habere quæ dantur ex debito, non in iis quæ gratis dantur: Deum autem non ex debito peccatores vocare ad salutem sed gratis &c.*

habeat personarum acceptio. Conferre enim dignitatem ecclesiasticam, seu beneficium alicui propter consanguinitatem, videtur ad acceptionem personarum pertinere: quia consanguinitas non est causa faciens hominem dignum ecclesiastico beneficio. Sed hoc non videtur esse peccatum; cum hoc ex consuetudine prælati Ecclesiæ faciant. Ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locum habere in dispensatione spiritualium.

2. Præterea. Præferre divitem pauperi videtur ad acceptionem personarum pertinere, ut patet Jac. 11. (1) Sed facilius dispensatur cum divitibus, & potentibus, quod in gradu prohibito contrahant matrimonium, quam cum aliis. Ergo peccatum personarum acceptionis non videtur locum habere circa dispensationem spiritualium.

3. Præterea. Secundum jura (2) sufficit effigere bonum, non autem requiritur quod aliquis eligat meliorem. Sed eligere minus bonum ad aliquid altius, videtur ad acceptionem personarum pertinere. Ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

4. Præterea. Secundum statuta Ecclesiæ (cap. *Cum dilectus* de electione &c.) eligendus est aliquis de gremio Ecclesiæ. Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere, quia quandoque sufficientiores alibi invenirentur. Ergo personarum acceptio non est peccatum in spiritualibus.

Sed contra est quod dicitur Jacobi 11. 1. *Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi*: ubi dicit Glossa Augustini (3) *Quis ferat, si quis divitem eligat ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore, & sanctiore?*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) acceptio personarum est peccatum, inquantum contrariatur justitiæ. Quanto autem in majoribus aliquis justitiam transgreditur, tanto temporis peccat. Unde cum spiritualia sint temporalibus potiora, *Summ. S. Tb. Tom. VII.*

gravius peccatum est personas accipere in dispensatione spiritualium quam in dispensatione temporalium.

Et quia personarum acceptio est cum aliquid personæ attribuitur præter proportionem dignitatis ipsius, considerare oportet, quod dignitas alicujus personæ potest attendi dupliciter. Uno modo simpliciter, & secundum se; & sic majoris dignitatis est ille qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis. Atio modo per comparisonem ad bonum commune: contingit enim quandoque quod ille qui est minus sanctus, & minus sciens, potest magis conferre ad bonum commune propter potentiam, vel industriam sæcularem, vel propter aliquid hujusmodi. Et quia dispensationes spiritualium principalium ordinantur ad utilitatem communem, secundum illud I. Cor. x11. 7. *Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem*; ideo quandoque, absque acceptione personarum in dispensatione spiritualium, illi qui sunt simpliciter minus boni melioribus præferuntur; (4) sicut etiam & Deus gratias gratis datas quandoque concedit minus bonis.

Ad primum ergo dicendum, quod circa consanguineos prælari distinguendum est. Quandoque enim sunt minus digni & simpliciter, & per respectum ad bonum commune; & sic si dignioribus præferantur, est peccatum personarum acceptionis in dispensatione spiritualium; quorum prælatus ecclesiasticus non est dominus, ut possit ea dare pro libito, sed dispensator, secundum illud I. ad Cor. 1v. 1. *Sic nos existimes homo ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei*. Quandoque vero consanguinei prælari ecclesiastici sunt æque digni ut alii: & sic licite potest absque personarum acceptione consanguineos suos præferre: quia saltem in hoc præminent quod de ipsis magis confidere potest, ut unanimiter secum negotia Ecclesiæ tractent. Effet tamen hoc propter scandalum

R dimit-

(1) Ubi dicitur acceptio personarum si quis divitem in fidelium cœtu excipiat honorifice, pauperemque contemnat.

(2) Notatur in indice Decretalium ut ex cap. *Cum dilectus* tit. de electione; sed non satis expresse colligitur, cum ab Innocentio 3. confirmata refertur electionem cujusdam, quo dicebantur esse alii digniores, non tamen probabantur.

(3) Sicut vetus & manuscripta Glossa refert; Moderna vero & impressa ex Beda: Sed Beda ipse sumpsit ex Augustino, qui sic plenius tum in Glossa tum in proprio textu epistolæ versus finem: *Nec sane, quantum arbitror, putandum est leve esse peccatum in*

personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu-Christi, si illam distantiam sedendi ac standi ad honores ecclesiasticos referamus: Quis enim ferat eligi divitem ad sedem &c.

(4) Hinc illi qui gratias etiam gratis datas non habent I. ad Corinth. 13. indicatas, mox tamen meliorum interim charismatum capaces, præ aliis easdem habentibus, æquivalenter indicantur; sed expressius tum Matth. 7. vers. 22. tum Luc. 13. vers. 27. ubi dicentes, *Nonne in nomine tuo prophetavimus & cætera quæ ad gratias gratis datas pertinent, velut iniquitatis operarii vel operantes iniquitatem repelluntur.*

dimittendum, si ex hoc aliqui exemplum fumerent, etiam præter dignitatem, bona Ecclesie confanguineis dandi.

Ad secundum dicendum, quod dispensatio matrimonii contrahendi principaliter fieri consuevit propter fœdus pacis firmandum; quod quidem magis est necessarium communi utilitati circa personas excellentes: & ideo eum eis facilius dispensatur absque peccato acceptationis personarum.

Ad tertium dicendum, quod quantum ad hoc quod electio impugnari non possit in foro judiciali, sufficit eligere bonum, (1) nec oportet eligere meliorem: quia sic omnis electio posset habere calumniam: sed quantum ad conscientiam eligentis, necesse est eligere meliorem vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune: quia si potest haberi aliquis magis idoneus erga aliquam dignitatem, & alius præferatur, oportet quod hoc sit propter aliquam causam: quæ quidem si pertineat ad negotium, quantum ad hoc erit ille, qui eligitur, magis idoneus; si vero non pertineat ad negotium id quod consideratur ut causa, erit manifeste acceptio personæ.

Ad quartum dicendum, quod ille qui de gremio Ecclesie assumitur, ut in pluribus consuevit esse utilior quantum ad bonum commune, quia magis diligit Ecclesiam in qua est nutritus: (2) & propter hoc etiam mandatur Deuter. xvii. 15. *Non poteris alterius gentis hominem facere regem, qui non sit frater tuus.*

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis: quod acceptio personarum & habet locum in spiritualibus, & est gravissimum peccatum. Insinuaturo vero Jacob. 2. maxime iuncta expositione Augustini, in arg. contr. Et nota, quod ille est principalis sensus Ja-

cobi Apostoli, excludere scilicet acceptationem personarum in dispensatione spiritualium. Id, quod ostenditur per ly in *personarum acceptio- ne habere fidem Domini*, per ly enim, per ly *cogitationum iniquarum*, ut ibi subjungitur in contextu. Gravissimum peccatum mortale esse illud, cognosce ex emphasi, energia- que locutionis Augustini, scilicet, *Quis ferat?* gravitatem quoque peccati hujus adeo stomachari August. non tantum ratione culpæ, sed etiam ratione restitutionis omnium damnorum, tum corporalium, tum spiritualium, Ecclesie tali, ex talis personæ ei pro regimine data, advenientium perpendas q. 62. art. 7. conclus. 3. & ad tertium & appen. Nam, quod ibi dicitur de principibus, tum de prælati etiam spiritualium dispensatoribus intellige, cum utrobique sit de iis eadem ratio quoad hoc. Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 354

Utrum in exhibitione honoris, & reverentia locum habeat peccatum acceptio- nis personarum.

Quolib. x. art. 12.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod in exhibitione honoris, & reverentia non habeat locum peccatum acceptationis personarum. Honor enim nihil aliud esse videtur quam *reverentia quedam alicui exhibitæ in testimonium virtutis*, ut patet per Philosophum in I. Ethic. (cap. v. & xii.) Sed prælati, & principes sunt honorandi, etiam si sint mali, sicut etiam parentes, de quibus mandatur Exod. xx. 12. *Honora patrem tuam & matrem tuam*: & etiam domini sunt a servis honorandi, etiam si sint mali, secundum illud I. ad Timoth. vi. 1. *Quicumque sunt sub iugo servi, dominos suos honore dignos arbitrentur*. Ergo videtur quod acceptio personæ non sit peccatum in exhibitione honoris.

2. Prz-

(1) Quamvis postliminio in Concilio Tridentino Sess. 24. de reformatione cap. 18. *ex dignis eligendus dignior decernitur sub pena nullitatis*: Indeque Pius V. in Bulla quæ incipit *In conferendis* eo casu quo minus dignus eligatur, vult in favorem dignioris electionem irritari.

(2) Conformiter ad caput. *Nec emeritis* dist. 61. Decreti, ubi peregrinos & extraneos & qui ante ignorati sunt, emeritis Clericis qui de suorum civium testimonio bene merentur, vetat præponi Cælestinus;

Ut & cap. *Nullus* ex eodem: *Tunc alter de altera eligatur Ecclesia, si de civitate ipsius Clero, cui Episcopus ordinandus est, nullus dignus poterit reperiri (quod evenire non credimus)* Et quasi rationem subjungens addit: *Habeat unusquisque fructum militiae suæ in Ecclesia, in qua suam per omnia officia transiit ætatem*: Præter caput *Obitus* ex Gregorio lib. 11. epist. 16. Ut & Causa 18. quest. 2. cap. *Quam sit* ex Gregorio rursus lib. 7. epist. 18. &c.

2. Præterea . Levit. xix. 32. præcipitur : *Coram cæno capite consurge, & honora personam senis* . Sed hoc videtur ad acceptionem personarum pertinere : quia quandoque senes non sunt virtuosi, secundum illud Dan. xiiii. 5. *Egressa est iniquitas (*) a senioribus populi* . Ergo acceptio personarum non est peccatum in exhibitione honoris .

3. Præterea . Super illud Jac. ii. *Nolite in personarum acceptione habere fidem &c.* dicit Glossa (1) Augustini, „ Si hoc quod Jac. „ cobus dicit, *Si introierit in conventu vestro vir habens annulum aureum &c.* intelligatur de quotidianis confessibus, quis hic „ non peccat, si tamen peccat? “ Sed hæc est acceptio personarum, divites propter divitiis honorare : dicit enim Gregorius in quadam homil. (xxviii. in Evang. ante med.) *Superbia nostra retunditur, quia in hominibus non naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt, sed divitiis honoramus : & sic cum divitiis non sint debita causa honoris, pertinebit hoc ad personarum acceptionem* . Ergo personarum acceptio non est peccatum circa exhibitionem honoris .

Sed contra est quod dicitur in Glossa (interl. sup. illud, *Nolite in personarum acceptione &c.*) Jac. ii. *Quicumque divitem propter divitiis honoras, peccat ; & pari ratione si aliquis honoretur propter alias causas quæ non faciunt dignum honore ; quod pertinet ad acceptionem personarum . Ergo acceptio personarum in exhibitione honoris est peccatum .*

Respondeo dicendum, quod honor est quoddam testimonium de virtute ejus qui honoratur : & ideo sola virtus est debita causa honoris .

Sciendum tamen, quod aliquis potest honorari non solum propter virtutem propriam sed etiam propter virtutem alterius ; sicut principes, & prælati honorantur, etiam si sint mali, inquantum gerunt personam Dei, &

communitatis, cui præficiuntur, secundum illud Prov. xxv. 18. (2) *Sicut qui immissis lapides in acervum Mercurii, ita qui tribuit insipienti honorem* . Quia enim Gentiles rationationem attribuebant Mercurio, acervus Mercurii dicitur *cumulus ratiocinii* ; in quo mercator quandoque mittit unum lapillum loco centum marcarum : Ita etiam honoratur insipiens, qui ponitur loco Dei, & loco totius communitatis : & eadem ratione parentes, & domini sunt honorandi propter participationem divinæ dignitatis, qui est omnium pater, & dominus . Senes autem sunt honorandi propter signum virtutis, quod est senectus ; licet hoc signum quandoque deficiat . Unde, ut dicitur Sap. xv. 8. *senectus venerabilis est, non diuturna, neque aeternum numero computata : cæni autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata* . Divites autem honorandi sunt propter hoc quod majorem locum in communitatibus obtinent .

Si autem solum intuitu divitarum honorentur, erit peccatum acceptionis personarum .

Et per hoc patet responsio ad objecta .

A P P E N D I X .

EX art. habes primo : quomodo per rationem ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod in exhibitione honoris potest habere locum acceptio personarum . Insinuat autem per hoc : quod dicitur Jacob. 2. juncta etiam glossa, ut in *arg. cons.* Et, sicut ibi discutitur . Secundo vides : quomodo &c.

R 2

A R .

(*) *Vulgata a senioribus judicibus, qui videbantur regere populum* .

(1) Interlinealis moderna vel impressa, sed in veteri manuscripta collateralis, utrobique innominata ; sed ex prædicto Augustini loco implicite colligi potest : *Si de quotidianis confessionibus loquitur (inquit) quis non hic peccat ? Non tamen peccat nisi cum apud semetipsum intus ita judicet, ut ei tanto melior quanto distior videatur* .

(2) Ubi longe aliter 70. legunt : *Qui alligat lapidem in funda, similis est ei qui dat imprudenti gloriam* : Quasi sit sensus ex Ambrosio epist. 7. quod sicut qui lapidem in fundibulo alligat, sibi potius

dum jaculum intorquet, affert periculum, sic &c. Et si alii fundam explicant palam annuli pro qua Plinius ipse fundam usurpat, lib. 37. cap. 9. cum *perspicuas gemmas funda includi* ait : Quasi sit sensus, quod sicut qui lapidem in annulo aliquo pretioso alligat, ipsum annulum dehonestat, sic dedecorat locum honorificum qui eum imprudenti decernit &c. Lapidem porro in trivitis ad Mercurii statuam & honorem coacervatos Mefychius explicat : Quasi sit sensus : quod qui tribuit imprudenti honorem, perinde est ac si exhibeat idolo : Præter plures alias interpretationes quas chartæ angustia non capit .

ARTICULUS IV. 355

*Utrum in judiciis locum habeat peccatum
acceptationis personarum.*

AD quartum sic proceditur. Viderur quod in judiciis locum non habeat peccatum acceptationis personarum. Acceptio enim personarum opponitur distributivæ justitiæ, ut dictum est (art. 1. hu. quæst.) Sed judicia maxime videntur ad justitiam commutativam pertinere. Ergo personarum acceptio non habet locum in judiciis.

2. Præterea. Pœnæ secundum aliquod judicium infliguntur. Sed in pœnis accipiuntur personæ absque peccato: quia gravius puniuntur qui inferunt injuriam in personas principum, quam qui in personas aliorum. Ergo personarum acceptio non habet locum in judiciis.

3. Præterea. Eccli. iv. 10. dicitur: *In judicando esto pupillis misericors.* Sed hoc videtur esse accipere personam pauperis. Ergo acceptio personarum in judiciis non est peccatum.

Sed contra est quod dicitur Proverb. xviii. 5. (*) *Accipere personam in judicio non est bonum* (1).

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (quæst. lx. art. 1.) judicium est actus justitiæ, prout iudex ad æqualitatem justitiæ reducit ea quæ inæqualitatem oppositam facere possunt. Personarum autem acceptio inæqualitatem quamdam habet, in quantum attribuitur alicui personæ aliquid præter proportionem suam, in qua consistit æqualitas justitiæ. Et ideo manifestum est quod per personarum acceptioem judicium corrumpitur.

Ad primum ergo dicendum, quod judicium dupliciter potest considerari. Uno modo quantum ad ipsam rem judicatam; & sic judicium se habet communiter ad commutativam, & ad distributivam justitiam: potest enim judicio defini qualiter aliquid commune sit distribuendum in multos, & qualiter alteri unus restituat quod ab eo accepit. Alio modo potest considerari quantum ad ipsam formam judicii, prout scilicet iudex etiam in ipsa commutativa justitiæ ab uno accipit, & alteri dat: & hoc pertinet ad distributivam justitiam. Et secundum hoc in quolibet judicio locum habere potest personarum acceptio.

Ad secundum dicendum, quod cum puniatur aliquis gravius propter injuriam in majorem personam commissam, non est personarum acceptio: quia ipsa diversitas personæ facit, quantum ad hoc, diversitatem rei, ut supra dictum est (quæst. lvi. art. 10. & quæst. lxi. ar. 2. ad 3.)

Ad tertium dicendum, quod homo in judicio debet pauperi subvenire quantum fieri potest, tamen sine læsione justitiæ: (***) alioquin habet locum illud quod dicitur Exod. xxiii. 3. *Pauperis quoque non misereberis in judicio.*

APPENDIX.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, quod acceptio personarum & habet locum in judiciis, & corrumpit judicia. Insinuatur autem per dictum Proverb. 18. *Accipere personam in judicio non est bonum.* Ibi enim loquitur, ut multoties fit, per figuram illam, quæ minus dicit, & plus significat, ac si dixerit. *Accipere personam in judicio est*

(*) *Vulgata:* Accipere personam impii non est bonum, ut declines a veritate judicii.

(1) Vel sic emendato textu *Accipere personam impii non est bonum, ut declines a veritate judicii:* *κουυδαται* autem græce apud 70. seu *mirari personam*; et si Aquila legit *λαβειν* seu *accipere*; ut ex hebræo quoque colligitur. Non ergo qualemcunque personam generatim accipi vetat, sed personam impii a quo nempe aliquid nocumentum vel damnum timeatur, & ex timore illo ab æquitate declinetur. Generalius tamen Levit. 19. vers. 15. *Non facies quod iniquum est, nec injuste judicabis: Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis: Juste judica proximo tuo:* Ex Deuter. 1. vers. 16. ac deinceps: *Quod justum est, judicate: Nulla eris distantia personarum: Ita parvum audietis ut*

magnum: Nec accipietis cujusquam personam, quia judicium Dei est: Et Deut. 16. vers. 18. & sequenti: *Judices constitues ut judicent populum justo judicio, nec in alteram partem declinent: Non accipies personam &c.* Prov. item 24. vers. 23. *Cognoscere personam in judicio non est bonum;* ut & Aquila & Symmachus *εργυρισθαι*. Apud 70. vero *revereri* (*αἰδεισθαι*) quod in Editione Sixtiana non satis apte redditum est *erubescere:* Quin & Ecclesiast. 47. vers. 1. *Ne accipias personam ut delinquas;* & mox id explicatur *de judicio justificare impium &c.* Et Jacob 2. vers. 6. & 9. *Nonne divites opprimunt vos & trahunt vos ad judicia? Si autem personas accipitis peccatum operamini &c.*

(**) Ita communius, Al. alioquin non haberet locum illud &c. forse melius.

est malum . Item , & sane quodammodo a fortiori , per dictum Exod. 23. *Pauperis non misereberis in iudicio* . Si enim persona cuiusquam attendenda esset in iudicio , ut scilicet , quia est talis , non quia meretur , iudicarem in favorem ejus ; hoc præcipue videtur esse faciendum erga pauperem , cum ipsius persona inter miserabiles sit valde miserabilis . Per hoc ergo , quod accipere personam pauperis in iudicio prohibet Deus , prohibere intelligitur multo magis acceptio- nem personarum aliarum . Item a simili per hoc , quod dicitur 1. Reg. 8. quod *filiis Samuel acceperunt munera* , & mox subditur . *Pervertent iudicium* . Item per illam querelam Domini Isai. 1. *Principes tui infideles focii furum , omnes diligunt munera* . A simili enim ibi ostenditur , quod acceptio personarum corrumpit iudicium , sicut & acceptio munerum , immo etiam , quod tanto magis ipsum corrumpit , quanto ad personas vel gratificandas , vel in odium mittendas ordinatur datio , & acceptio munerum , hoc est , quanto magis acceptio personarum est finis acceptio- nis munerum . Vide art. 2. append. Nam & ratione peccati , & ratione restitu- tionis omnino inde sequentium damnorum , &c. a iudice , personarum acceptio in iudicio a Deo prohibetur . Secundo vides &c.

tationes per hoc quod aliquod nocumen- tum proximo infertur contra ejus volunta- tem : quod quidem potest fieri dupliciter , scilicet facto , & verbo . Facto quidem , cum proximus læditur vel in persona propria , vel in persona conjuncta , vel in propriis rebûs . De his ergo per ordinem considerandum est : & primo de homicidio , per quod maxime nocetur proximo : & circa hoc quærantur octo .

Primo , utrum occidere animalia bruta , vel etiam plantas , sit peccatum .

Secundo , utrum occidere peccatorem sit licitum .

Tertio , utrum hoc liceat privatæ personæ , vel solum publicæ .

Quarto , utrum hoc liceat clerico .

Quinto , utrum liceat alicui occidere sei- psum .

Sexto , utrum liceat occidere hominem justum .

Septimo , utrum liceat alicui occidere ho- minem , seipsum defendendo .

Octavo , utrum homicidium casuale sit peccatum mōrtale .

ARTICULUS I. 356

Utrum occidere quæcumque viventia sit illicitum .

I. dist. XXXIX. quæst. II. art. 2. cor. & III. contra cap. CXII. fin.

QUÆSTIO LXIV.

De vitiis oppositis commutativæ justitiæ , & primo de homicidio ,

in octo articulos divisa .

POSTEA considerandum est de vitiis oppositis commutativæ justitiæ : & primo considerandum est de peccatis quæ committuntur circa involuntarias commutationes . Secundo de peccatis quæ committuntur circa commutationes voluntarias . Committuntur autem peccata circa involuntarias commu-

AD primum sic proceditur . Videtur quod occidere quæcumque viventia sit illi- citum . Dicit enim Apostolus ad Rom. XIII. 2. *Qui ordinationi Dei resistunt , ipsi sibi damnationem acquirunt* . Sed per ordinationem divinæ providentiæ omnia viventia conser- vantur , secundum illud Psal. cxlvi. 8. *Qui producit in montibus fœnum , & dat jumentis escam ipsorum* (1) . Ergo mortificare quæcumque viventia videtur esse illicitum .

2. Prz-

(1) Sive plenius : *Qui producit in montibus fœnum & herbam servituti hominum , Qui dat jumentis escam* &c. Ut nunc legitur in Vulgata ; & Augustinus , Chrysostomus , Theodoretus , legunt ; explicant- que posteriores duo de jumentis quæ ad hominum servitutem destinata sunt , ac *servitus hominum* eam ob causam appellantur : Huic ergo *servituti hominum* (τῆ δουλείᾳ) fœnum & herbam Deus providet in montibus , id est jumentis quæ homini serviunt , ut huic officio apta sint : Unde inepte quidam & irra- tionabiliter sic dispungunt , *producit in montibus fæ-*

num ; deinde vero separatim , & *herbam servituti ho-* minum ; quasi herbas productas hominibus ad usum suum velint , sed rejiciant fœnum . De illo autem versu sic Hilarius : *In pluribus insertum codicibus de-* prehendimus (inquit) *ut ea quæ superius dicta sunt , de homine dicta esse per nuncupationem ipsius homi-* nis intelligerentur : Sed nos non egemus hoc sensu , &c. Quippe cum de jumentis intelligatur , ut præ- mittit , ac jumentorum cibus designetur in fœno : Nec in Hebræo sic habetur , sed simpliciter quod *germinare facit herbam* .

2. Præterea . Homicidium est peccatum ex eo quod homo privatur vita . Sed vita communis est omnibus animalibus , & plantis . Ergo eadem ratione videtur esse peccatum occidere bruta animalia , & plantas .

3. Præterea . In lege divina non determinatur specialis pœna nisi pro peccato . Sed occidenti bovem , vel ovem alterius statuitur pœna determinata in lege divina , ut patet Exod. xxii. Ergo occisio brutorum animalium est peccatum .

Sed contra est quod Augustinus dicit in I. de civ. Dei (cap. xx. sub fin.) *Cum audimus , Non occides , non accipimus hoc dictum esse de fructibus , quia nullus eis est sensus : nec de irrationalibus animalibus , quia nulla nobis ratione sociantur . Refut ergo ne intelligamus de homine quod dictum est , Non occides .*

Respondeo dicendum , quod nullus peccat ex hoc quod utitur re aliqua ad hoc ad quod est . In rerum autem ordine imperfectiora sunt propter perfectiora . sicut etiam in generationis via natura ab imperfectis ad perfecta procedit . Et inde est quod sicut in generatione hominis prius est vivum , deinde animal , ultimo autem homo ; ita etiam ea quæ tantum vivunt , ut plantæ , sunt communiter propter animalia ; omnia autem animalia sunt propter hominem . Et ideo si homo utatur plantis ad utilitatem animalium , & animalibus ad utilitatem hominum , non est illicitum , ut patet per Philosophum in I. Polit. (cap. v. & vii.)

Inter alios autem usus maxime necessarius esse videtur ut animalia plantis utantur in cibum , & homines animalibus ; quod sine mortificatione eorum fieri non potest . Et ideo licitum est & plantas mortificare in usum animalium , & animalia in usum hominum , ex ipsa ordinatione divina : dicitur enim Genes. 1. 29. *Ecce dedi vobis omnem herbam , & universa ligna , ut sint vobis in escam , & cunctis animantibus terræ : & Genes. 1x. 3. dicitur : Omne quod movetur , & vivit , erit vobis in cibum .*

Ad primum ergo dicendum , quod ex ordinatione divina conservatur vita animalium , & plantarum , non propter seipsa , sed propter hominem . Unde , ut Augustinus dicit in I. de civ. Dei (cap. xx. in fin.) *justissima ordinatione Creatoris & vita , & mors eorum nostris usibus subditur .*

Ad secundum dicendum , quod animalia bruta , & plantæ non habent vitam rationalem , per quam a seipsis agantur ; sed semper aguntur , quasi ab alio , naturali quodam

impulsu : & hoc est signum quod sunt naturaliter serva , & aliorum usibus accommodata .

Ad tertium dicendum , quod ille qui occidit bovem alterius , peccat quidem , non quia occidit bovem , sed quia damnificat hominem in re sua : unde non continetur sub peccato homicidii , sed sub peccato furti , vel rapinæ .

A P P E N D I X .

EX articulo habes primo : quomodo per rationem derideas errorem *Pauperum de Lugduvo* , ut legitur in Summa fratris Iacobi . quinta parte , capitæ secundo in *Bibliotheca Vaticana manuscripta* , dicentium : quod animalia bruta non debent occidi . Secundo habes : quomodo per rationem ostendas , hunc errorem merito damnari a *Gen. cap. 1. & cap. 9.* ut citatur in *sent. corp. fin.* Item a Beato Augustino prout in *argumento contrariæ* . Item a factis David , Abraham , Isaac , Jacob , Rebecce , &c. occidentium animalia bruta pro cibo suo , atque suorum , ut passim in testamento veteri patet . Nam facta sanctorum sunt nobis pro intellectu sano veri sensus scripturarum ; ut Divus Thomas dicit super Epistolam ad Roman. 1. 1y. *Testis est mihi Deus* . Item in testamento novo *Luc. 15.* de vitulo faginato ad mandatum patrisfamilias occiso , & *Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22.* de agno Paschali comesto a Christo Domino . Tertio vides : quomodo &c.

A R T I C U L U S II. 357

Utrum sit licitum occidere peccatores .

Inf. quest. cviii. art. 1. & 3. & 1. 2. quest. c. art. 6. ad 3. & III. cont. cap. xl. & Rom. xii. lect. 3.

AD secundum sic proceditur . Videtur quod non sit licitum occidere homines peccatores . Dominus enim Matth. xiiii. in parabola prohibuit extirpare zizania , qui sunt filii nequam , ut ibidem dicitur (in Glossa ord.) Sed omne quod est prohibitum a Deo , est peccatum . Ergo occidere peccatorem est peccatum .

2. Præterea . Justitia humana conformatur justitiæ divinæ . Sed secundum divinam justitiam peccatores ad penitentiam reservantur , secundum illud *Ezech. xviii. 33. Nolo mortem peccatoris , sed magis ut convertatur ,*

& 2 .

& vivat (1). Ergo videtur omnino esse injustum quod peccatores occidantur.

3. Præterea. Illud quod est secundum se malum, nullo bono fine fieri licet, ut patet per Augustinum in Lib. contra mendac. (cap. VII.) & per Philosophum in II. Eth. (cap. VI. parum ante fin.) Sed occidere hominem secundum se malum est: quia ad omnes homines tenemur caritatem habere: amicos autem volumus vivere, & esse, ut dicitur in IX. Ethic. (cap. IV.) Ergo nullo modo licet hominem peccatorem occidere.

Sed contra est quod dicitur Exod. XXII. 18. *Maleficos non passeris vivere: & in Psal. c. 8. In matutino interficiebam omnes peccatores terre.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) licitum est occidere animalia bruta, inquantum ordinatur naturaliter ad hominum usum, sicut imperfectum ordinatur ad perfectum. Omnis autem pars ordinatur ad totum, ut imperfectum ad perfectum: & ideo omnis pars naturaliter est propter totum. Et propter hoc videmus, quod si saluti totius corporis humani expediat præcisio alicujus membri, puta cum est putridum, vel corruptivum aliorum membrorum, laudabiliter, & salubriter abscinditur. Quolibet autem persona singularis comparatur ad totam communitatem, sicut pars ad totum. Et ideo si aliquis homo sit periculosus communitati, & corruptivus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter, & salubriter occiditur, ut bonum commune conservetur. Modicum enim fermentum totam massam corrumpit, ut dicitur I. ad Corinth. V. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus abstinendum mandavit ab eradicatione zizaniorum, ut tritico parceretur, id est bonis; quod quidem fit, quando non possunt occidi mali, quin simul occidantur & boni, vel quia latent inter bonos, vel quia habent multos sequaces, ita quod sine bonorum pericu-

lo interfici non possunt, ut Augustinus dicit contra Parmenian. (Lib. III. cap. 11. a med.) (2) Unde Dominus docet, magis esse finendum malos vivere, & ultionem referendam usque ad extremum iudicium, quam quod boni simul occidantur. Quando vero ex occasione malorum non imminet periculum bonis, sed magis tutela, & salus, tunc licite possunt mali occidi.

Ad secundum dicendum, quod Deus secundum ordinem suæ sapientiæ quandoque statim peccatores occidit ad liberationem bonorum, quandoque autem eis poenitendi tempus concedit, secundum quod ipse novit suis electis expedire. Et hoc etiam humana iustitia imitatur pro posse: illos enim qui sunt perniciosi in alios, occidit; eos vero qui peccant, aliis graviter non nocentes, ad poenitentiam reservat.

Ad tertium dicendum, quod homo peccando ab ordine rationis recedit: & ideo decedit a dignitate humana, prout scilicet homo est naturaliter liber, & propter seipsum existens; & incidit quodammodo in servitum bestiarum, ut scilicet de ipso ordinetur, secundum quod est utile aliis, secundum illud Psalm. XLVIII. 12. *Homo, cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis: & Proverb. XI. 29. dicitur: Qui stultus est, serviet sapienti.* Et ideo quamvis hominem in sua dignitate manentem occidere sit secundum se malum; tamen hominem peccatorem occidere potest esse bonum, sicut occidere bestiam. Pejor enim est malus homo quam bestia, & plus nocet, ut Philosophus dicit in I. Polit. (cap. 11.) & in VII. Ethic. (cap. VI. in fin.)

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem destruas errorem *Castarorum*, ut refert

(1) Vel sic per emphaticam interrogationem versu 23. *Numquid voluntatis mee est mors impij, & non ut convertatur a viis suis & vivat?* Ac iterum ultimo versu: *Nolo mortem morientis, Revertimini & vivite;* ubi etiam quadam græca Exemplaria legunt, *Nolo mortem peccatoris, quin converti eum a via sua & animam ejus vivere:* Cap. autem 33. versu 11. sic expressus: *Vivo ego, dicit Dominus Deus: Nolo mortem impij sed ut convertatur impius a via sua & vivat.* An forte caput 18. pro 33. in textum S. Thomæ irrepsit? Quamvis & sic in Manuscripto. Idem porro impius (*ἀσβής* cap. 33.) vel iniquus (*ἀνέμης* cap. 18.) ac peccator (vel *ἀμαρτωλός*)

ut Ecclesia in officio Quadragesimali usurpat & hic ex ejus usu S. Thomas.

(2) Ubi per illa verba *Ne forte cum vultis colligere zizania simul eradicatis & triticum,* satis ostendi ait quod cum motus ista non subest, sed omnino de frumentorum certa stabilitate certa severitas manet, id est quando ita cujusque crimen notum est omnibus, & omnibus execrabile apparet, ut vel nullos profusus, vel non tales habeat defensores, per quos possit schisma contingere, non dormiat severitas discipline, quod sine lesione frumentorum fieri potest, cum congregationis Ecclesie multitudo ab eo crimine quod anathematizatur, aliena est &c.

refert Cardinalis Joannes Turrecremata, de Ecclesia libro quarto, capite trigesimoquinto, dicentium, quod potestates sæculares peccant mortaliter puniendo malefactores, vel hæreticos. Item errorem Pauperum de Lugduno, ut refert summa fratris Iconeti, 5. par. c. 2. in Bibliotheca Vaticana manuscripta, dicentium: quod occidi non debent malefici per iudicem sæcularem. Secundo habes: quomodo per rationem ostendas, hunc errorem merito damnari a Psal. 100. *In matutino interficiebam omnes peccatores terra.* Item a 3. Reg. 18. *Dixitque Elias ad eos. Apprehendite Prophetas Baal, & ne unus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendissent, duxit eos Elias ad torrentem Cison; & interfecit eos ibi.* Vide hæreticorum umbram hic. Item ab Exo. 22. *Maleficos non patieris vivere.* Item a Gal. 5. *Utinam abscondantur, qui vos conturbant.* Ecce: quam ardentem cupit, maleficos, hæreticos, bonorumque perturbatores de medio tolli. Quod si principes tunc fuissent Christiani, obedissent profecto huic desiderio Apostoli: sicut & postea factum legimus tempore Constantini Magni, Theodosii, Martiani, atque similium pro domo Dei se murum validum adversus impios constanti pectore ponentium. Item a 2. Cor. 10. *In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam.* Dic: ut nunc sup. Item a Veritatib. aureis super legem veterem, Gen. 16. *concl. 2.* & Levit. 20. *concl. 1.* & Nu. 5. *concl. 8.* Item Exo. 17. *concl. 2.* Lev. 12. *concl. 4.* 7. 8. & c. 20. *concl. 9.* Rursus a sup. in hac 2. 2. ar. nu. 58. 65. 66. Vide ar. 4. & sup. q. 49. ar. 2. Tertio vides: quomodo &c.

ARTICULUS III. 358

Utrum occidere hominem peccatorem liceat privata personæ.

Inf. quest. lxxv. ars. 1. co. & ad 2. & IV. dist. xxxvii. quest. 11. ars. 1.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod occidere hominem peccatorem liceat privata personæ. In lege enim divina nihil illicitum mandatur. Sed Exodi xxxiii. 27. præcepit Moyses: *Occidit unusquisque fratrem suum, & amicum, & proximum suum pro peccato vituli conflatis.* Ergo etiam privata personis licet peccatorem occidere.

2. Præterea. Homo propter peccatum comparatur bestiis, ut dictum est (art. præc. ad 3.) (1) Sed occidere bestiam silvestrem, maxime nocentem, culliber privata personæ licet, Ergo & pari ratione occidere hominem peccatorem.

3. Præterea. Laudabile est quod homo, etiam si sit privata persona, operetur quod est utile bono communi. Sed occisio malefactorum est utilis bono communi, ut dictum est (art. præc.) Ergo laudabile est, si etiam privata personæ malefactores occidant.

Sed contra est quod Augustinus dicit in I. de civ. Dei (cap. xxvi. in med. & cap. xxi. in fin. & hab. express. caus. xxiiii. quest. viii.) *Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur; & tanto amplius, quanto sibi potestatem a Deo non concessam usurpare non timuit.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) occidere malefactorem licitum est, in quantum ordinatur ad salutem totius communitatis: & ideo ad illum solum pertinet cui committitur cura communitatis con-

(1) Ex Psal. 48. paulo ante notato; ubi & Chrysostomus de viore ipsi bestiis vocat: Bernardus autem in Cant. sermo 35. versus finem: *An non tibi videtur ipsis bestiis quodammodo bestialior esse homo ratione vicens & ratione non vivens? Nam pecus quidem si se ratione non regat excusationem habet a natura, a qua hoc ei munus penitus negatum est; non habet homo cui ab ipsa (speciali prærogativa) donatum est &c.* Super illud nimirum Cant. 1. vers. 7. *Abi post vestigia grægarum.* Quod autem argum. Sed contra ut ex 1. de civit. Dei subiungitur, iis equidem verbis in Decretis refertur Causa 23. qu. 8. cap. *Quicumque percussit*, & ex libro de Civit. Dei sine certo indice tum in veteri Exemplari tum in moderno prænotatur: Non sic expresse tamen Augu-

stinus prædicto libro 1. seu cap. 21. seu cap. 16. sicut prius indicabatur ad marginem; sed solummodo æquivalenter quoad sensum; tum in fine prioris loci ubi ait quod *his exceptis quos aut lex iusta generaliter, aut fons iustitiæ Deus specialiter occidi iubet, quisquis hominem occiderit homicidii crimine innotetur*; tum in medio loci posterioris, ubi ait quod *miles cum obediens potestati, sub qua legitime constitutus est hominem occidit, nulla sua civitatis lege, reus est homicidii, imo nisi fecerit, reus est imperii contempti, quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset*: Quibus etiam addi potest quod epist. 61. circa medium ait: *Omnes qui sine ulla legitima potestatis auctoritate hominem occidit, homicida est &c.*

conservandæ; sicut ad Medicum pertinet prædicere membrum putridum, quando ei commissâ fuerit cura salutis totius corporis. Cura autem communis boni commissâ est Principibus habentibus publicam auctoritatem: & ideo eis solum licet malefactores occidere, non autem privatis personis.

Ad primum ergo dicendum, quod ille aliquid facit, cujus auctoritate fit, ut patet per Dionysium xii. cap. cælest. Hierar. (ex cap. xii. forte colligitur, nam cap. xii. nihil tale.) Et ideo, ut Augustinus dicit in I. de civ. Dei (cap. xxi.) *non ipse occidit qui ministerium debet jubenti, sed sicut adminiculum gladius est utenti.* Unde illi qui occiderunt proximos, & amicos ex mandato Domini, non hoc fecisse ipsi videntur, sed potius ille cujus auctoritate fecerunt; sicut & miles interficit hostem auctoritate Principis, & minister latronem auctoritate judicis.

Ad secundum dicendum, quod bestia naturaliter est distincta ab homine: unde super hoc non requiritur aliquod iudicium an sit occidenda, si sit silvestris; si vero sit domestica, requiritur iudicium, non propter ipsam, sed propter damnum domini. Sed homo peccator non est naturaliter distinctus ab hominibus justis; & ideo indiget iudicio publico, ut discernatur an sit occidendus propter salutem communem.

Ad tertium dicendum, quod facere aliquid ad utilitatem communem, quod nulli nocet, hoc est licitum cuilibet privatæ personæ; sed si sit cum nocumento alterius, hoc non debet fieri, nisi secundum iudicium ejus ad quem pertinet æstimare, quid sit subtrahendum partibus pro salute totius.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a scripturis, & August. insinuatam; quod non licet personæ privatæ occidere malefactores. Insinuatur autem per hoc, quod dicitur Petro *Matth. 26. & Joan. 18. ut, reponat gladium in vaginam: quoniam omnis, qui acceperit gladium, gladio peribit.* Petrus enim tunc tamquam privata persona, a nullo, scilicet legitimam potestatem ad puniendum habens, occidere tentavit. Hunc, tamquam illicite agentem Dominus, etiam quod pro ipso, Petrus zelaret in facio illo, & comescuit, & nulli quoque alii per *Summ. S. Th. Tom. VII.*

sonæ licere malefactores occidere monstravit per *ly omnis enim, qui acceperit gladium, &c. immo & per eandem sententiam mortis pœnas personis privatis, quod talia præsumpissent, prænuñciavit.* De privatis enim personis, non de publicis, se loqui monstrat per *ly acceperint gladium.* Ille namque accipit gladium, qui ex seipso, tanquam auctoritate privata, accipit illum. Personæ enim publicæ non accipiunt gladium contra malefactores, sed utuntur gladio sibiipsis a potestate divina dato; cujus ministri sunt, *Rom. 13.* Quod vero insinuetur idem in princ. dictum ab August. patet in *argum. contra. Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur vicissim angelica doctrina præsens, & confirmetur.

ARTICULUS IV. 359

Utrum occidere malefactores liceat clericis.

Inf. quest. lxx. art. 1. ad 1. & IV. dist. xxv. quest. 11. art. 2. quest. 2.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod occidere malefactores liceat clericis. Clerici enim præcipue debent implere quod Apostolus dicit I. ad Cor. iv. 16. *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi:* per quod nobis indicitur ut Deum, & Sanctos ejus imitemur. Sed ipse Deus, quem colimus, occidit malefactores, secundum illud *Psal. cxxxv. 10. Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum: Moyles etiam a Levitis fecit interfici (*) viginti tria millia hominum propter adorationem vituli, ut habetur Exod. xxxii. & Phinees sacerdos interfecit Israelitam cum Madianitide coeuntem, ut habetur Num. xxv. Samuel etiam interfecit Agag Regem Amalec; & Elias sacerdotes Baal; & Matusias eum qui ad sacrificandum accesserat: & in novo testamento Petrus Ananiam, & Saphiram. Ergo videtur quod etiam clericis liceat occidere malefactores.*

2. Præterea. Potestas spiritualis est major quam temporalis, & Deo conjunctior. Sed potestas temporalis licite malefactores occidit, tamquam Dei minister, ut dicitur *Rom. xii. 1.* Ergo multo magis clerici, qui sunt Dei ministri, spiritualem potestatem habentes, licite possunt malefactores occidere.

3. Præterea. Quicumque licite suscipit ali-

S

quod

(*) Ita mss. & edis veteres. Edit. Patav. addunt quasi.

quod officium, licite potest ea quæ ad officium illud pertinent, exercere: Sed officium Principis terræ est malefactores occidere, ut dictum est (.art. præc.) Ergo clerici, qui sunt terrarum principes, licite possunt occidere malefactores.

Sed contra est quod dicitur L. ad Tim. 11. 2. *Opertes Episcopum (*) sine crimine esse: . . . non violentum, non percussorem.* (1)

Respondeo dicendum, quod non licet clericis occidere, duplici ratione.

Primo quidem quia sunt electi ad altaris ministerium, in quo repræsentatur passio Christi occisi; qui (**) *cum percuteretur, non repercutiebat*, ut dicitur I. Petr. 11. 23. Et ideo non competit ut clerici sint percussores, aut occisores. Debent enim ministri suum Dominum imitari, secundum illud Eccli. x. 2. *Secundum iudicem populi, sic & ministri eius.* Alia ratio est, quia clericis committitur ministerium novæ legis, in qua non determinatur pœna occisionis, vel mutilationis corporalis. Et ideo ut sint idonei ministri novi testamenti, debent a talibus abstinere.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus universaliter in omnibus operatur quæ recta sunt; in unoquoque tamen secundum ejus congruentiam. Et ideo unusquisque debet Deum imitari in hoc quod sibi specialiter congruit. Unde licet Deus corporaliter etiam malefactores occidat; non tamen oportet quod omnes in hoc eum imitentur. Petrus autem non propria auctoritate, vel manu Ananiam, & Sapphiram interfecit; sed magis divinam sententiam de eorum morte promulgavit. Sacerdotes autem, vel Levitæ veteris testamenti erant ministri veteris legis, secundum quam pœnæ corporales infligebatur: & ideo etiam eis occidere propria manu congruebat.

Ad secundum dicendum, quod ministerium clericorum est in melioribus ordinatum quam sint corporales occisiones, scilicet in his quæ pertinent ad spiritualem salutem: & ideo non congruit eis quod minoribus se ingerant.

Ad tertium dicendum, quod prælati Ecclesiarum accipiunt officium principum terræ, non ut ipsi iudicium sanguinis exercent per

seipso, sed quod eorum auctoritate per alios exercentur.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a Scripturisuisse insinuatam, quod clerici non debent malefactores occidere. Insinuat autem per dictum 1. Timoth. 3. *ut in argum. contr.* ubi per episcopum, tamquam ab exemplari omnium, denominare Apostolus intendit quoad hoc propositum universos alios clericos novi testamenti. Item per illud factum Luc. 9. quod, quando Apostolorum nonnulli malefactores quosdam voluerunt igne de celo percutere, dicentes, *Domine vis, dicimus, ut ignis descendat de celo, & consumat illos?* Dominus a facto ipso, quinto & a voluntate, advocavit eos increpatorie sic respondens: *Nescitis, cujus spiritus estis, filius hominis non venit animas perdere, sed salvas facere.* Patet autem, quod Apostoli fuerunt forma clericorum, etiam si tunc de facto nondum essent ordinati: id, quod in suprema illa cœna fiendum interim mysteriose reservabatur. Secundo vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaratur vicissim angelica præfens doctrina, & confirmetur.

ARTICULUS V. 360

Utrum liceat alicui occidere seipsum.

Sup. quest. lix. art. 3. ad 2. & inf. quest. cxxiv. art. 1. ad 2. & III. P. quest. xlvii. art. 6. ad 3. & IV. dist. xlix. quest. v. art. 3. quest. 2. ad 6. Et Hebr. xi. lect. 7.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod alicui liceat se ipsum occidere. Homicidium enim est peccatum, in quantum justitiæ contrariatur. Sed nullus potest sibi ipsi iniustitiam facere, ut probatur in V. Ethic. (cap. vi. ad fin. & cap. ult.) Ergo nullus pec-

(*) *Vulgata ibi irreprehensibilem, Sic autem habet ad Tit. 1. 7.*

(1) Sicut ad Titum 1. vers. 7. ubi Hieronymus: *Precipit. Apostolus ne sit Episcopus percussor (inquit) Quod simpliciter quidem intellectum edificat audientem, ne facile manum porrigat ad cadendum, ne in os alterius verberandum insanus evampat: Melius autem est ut non percussorem illum dicamus esse, qui mansuetus & patiens scit in tempore quid lo-*

quendum sit, quidve excidendum, nec sermone inusitâ conscientiam percussit infirmorum: Non enim Apostolus Ecclesie Principem formans verat esse pancrasiastem & pugilem (quod etiam in plebano & gentili quocumque si fuerit, reprehensivum); sed ne consummatiosus & garrulus perdat eum quem potuit modestia & lenitate corrigere. Similia indicat Chrysostomus in 1. ad Timotheum homil. 10.

(**) *Vulgata: cum malediceretur, non maledicebat.*

peccat occidendo seipsum.

2. Præterea. Occidere malefactores licet habenti publicam potestatem. Sed quandoque ille qui habet publicam potestatem, est malefactor. Ergo licet occidere seipsum.

3. Præterea. Licitum est quod aliquis spontanee minus periculum subeat, ut majus periculum vitet; sicut licitum est quod aliquis etiam sibiipsum amputet membrum putridum, ut totum corpus salvetur. Sed quandoque aliquis per occisionem suiipsum vitat majus malum, scilicet miseram vitam, vel turpitudinem alicujus peccati. Ergo licet alicui occidere seipsum.

4. Præterea, Samson seipsum interfecit, (1) ut habetur Judicum xvi. qui tamen connumeratur inter sanctos, ut patet Hebr. xi. Ergo licitum est alicui occidere seipsum.

5. Præterea. II. Machab. xiv. 42. dicitur, quod Razias quidam seipsum interfecit *aligens nobiliter mori potius quam subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis injuriis agi.* (2) Sed nihil quod nobiliter fit, & fortiter, est illicitum. Ergo occidere seipsum non est illicitum.

Sed contra est quod Augustinus dicit in I. de civ. Dei (cap. xx. in fi.) *Restat ut de homine intelligamus illud quod dictum est, Non occides: non alterum, ergo nec te. Neque enim aliud quam hominem occidit, qui seipsum occidit.*

Respondendo dicendum, quod seipsum occidere est omnino illicitum, triplici ratione. Primo quidem quia naturaliter quilibet res seipsum amat; & ad hoc pertinet quod quilibet res naturaliter conservat se in esse, & corrumpentibus resistit quantum potest. Et ideo quod aliquis seipsum occidat, est contra inclinationem naturalem, & contra caritatem, qua quilibet debet seipsum diligere. Et ideo suiipsum occisio semper est peccatum mortale, utpote contra naturalem

legem, & contra caritatem existens.

Secundo quia quilibet pars id quod est, est totus. Quilibet autem homo est communitatis: unde in hoc quod seipsum interficit, injuriam communitati facit, ut patet per Philosophum in V. Ethicor. (cap. ult. a princ.) (3)

Tertio quia vita est quoddam donum divinitus homini attributum, & ejus potestati subiectum, qui occidit, & vivere facit. Et ideo qui seipsum vita privat, in Deum peccat; sicut qui alienum servum interficit, peccat in dominum, cujus est servus; & sicut peccat ille qui usurpat sibi judicium de re sibi non commissa. Ad solum enim Deum pertinet judicium mortis, & vitæ, secundum illud Deut. xxxii. 39. *Ego occidam, & ego vivere faciam.* (4)

Ad primum ergo dicendum, quod homicidium est peccatum, non solum quia contrariatur justitiæ, sed etiam quia contrariatur caritati quam habere debet aliquis ad seipsum: & ex hac parte occisio suiipsum est peccatum per comparisonem ad seipsum. Per comparisonem autem ad communitatem, & ad Deum, habet rationem peccati, etiam per oppositionem ad justitiam.

Ad secundum dicendum, quod ille qui habet publicam potestatem, potest licite malefactorem occidere, per hoc quod potest de ipso judicare. Nullus autem est iudex suiipsum. Unde non licet habenti publicam potestatem seipsum occidere propter quodcumque peccatum, licet tamen ei se committere iudicio aliorum.

Ad tertium dicendum, quod homo constituitur dominus suiipsum per liberum arbitrium: & ideo licite potest homo de seipso disponere quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam, quæ hominis libero arbitrio regitur (*) Sed transitus de hac vita ad aliam feliciter non subjacet libero arbitrio hominis,

S 2

nis,

(1) Non quidem sibi manum proxime inferendo, sed mortem suam per columnarum concussionem procurando.

(2) Sive nobilitate sua indignis injuriis, ex græco τῆς ιδίας ἰβυρίας ἀναξίως ut videre est vers. 42. Postquam & ibi multa in ejus laudem honorifice præmissa sunt; nimirum quod vir esset amator civitatis, quod apud omnes bene audiens, quod pro affectu patris judeorum appellaretur, quod multis temporibus continentie propositum in Judaismo tenuisset, quod corpus & animam tradere pro perseverantia consentus esset, &c.

(3) Ubi proinde addit eum ab ipsa civitate puniri.

(4) Ut & secundum illud Sap. 16. vers. 13. *Tu es qui vitæ & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis & reducis:* Ac in similem sensum Jacobi 4. vers. 12. *Unus est legislator & iudex qui potest animam perdere & liberare: Tu autem quis es qui iudicas proximum?* Quod etiam ad mortem temporalem quam infligere Deus vel ab illa salvare potest, refert Commentarius qui sub nomine S. Thomæ profertur; & ad idem ex 1. Reg. assert. *Dominus mortificat & vivificat.*

(*) Ita cum codicibus editiones veteres. Recentiores anno 1600. habent hoc additamentum: non tamen quantum ad ea quæ non subjacent suo arbitrio. Sed transitus &c.

nis, sed potestati divinæ: & ideo non licet homini seipsum interficere, ut ad feliciorē transeat vitam; similiter etiam nec ut quilibet miserias præsentis vitæ evadat: quia ultimum malorum hujus vitæ, & maxime terribile est mors, ut patet per Philosophum in III. Ethic. (1) Et ideo inferre sibi mortem ad alias hujus vitæ miserias evadendas, est majus malum assumere ad minoris mali vitationem. Similiter etiam non licet seipsum interficere propter aliquod peccatum commissum: tum quia in hoc sibi maxime nocet quod sibi admit necessarium pœnitentiæ tempus: tum etiam quia malefactorem occidere non licet nisi per iudicium publicæ potestatis. Similiter etiam non licet mulieri seipsam occidere, ne ab alio corruptatur: (2) quia non debet in se committere crimen maximum, quod est suiipsius occisio, ut vitet minus crimen alienum: non enim est crimen mulieris per violentiam violatæ, si consensus non adsit, quia non inquinatur corpus nisi de consensu mentis, ut Lucia dixit. Constat autem, minus esse peccatum fornicationem, vel adulterium, quam homicidium, & præcipue suiipsius: quod est gravissimum, quia sibiipsi nocet, cui maximam dilectionem debet: est etiam periculosissimum quia non restat tempus ut per pœnitentiam expietur. Similiter etiam nulli licet seipsum occidere ob timorem ne consentiat in pecca-

tum: quia non sunt facienda mala, ut veniat bona, vel ut vitentur mala, præsertim minora, & minus certa: incertum enim est an aliquis in futurum consentiat in peccatum; potens est enim Deus hominem quacumque tentatione superveniente liberare a peccato.

Ad quartum dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in I. de civ. Dei (cap. XXI. a med.) *nec Samson aliter excusatur, quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quod latenter Spiritus sanctus hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat*. Et eandem rationem assignat de quibusdam sanctis feminis, quæ tempore persecutionis seipsas occiderunt, quarum memoria in Ecclesia celebratur.

Ad quintum dicendum, quod ad fortitudinem pertinet quod aliquis ab alio mortem pati non refugiat propter bonum virtutis, & ut vitet peccatum; sed quod aliquis sibiipsi inferat mortem, ut vitet mala pœnalia, habet quidem quamdam speciem fortitudinis (propter quod quidam seipsos interfecerunt; æstimantes se fortiter agere; de quorum numero Razias fuit) non tamen est vera fortitudo, sed magis quædam mollities animi non valentis mala pœnalia sustinere, ut patet per Philosophum in III. Ethic. (cap. VIII.) & per Augustinum in I. de civit. Dei (cap. XXIII.) (3)

A P.

(1) Non sicut prius indicabatur ad marginem cap. 6. sed vel cap. 9. græco-lat. vel cap. 14. in antiquis & apud S. Thomam lect. 14.

(2) Nec obstat illud ex Hieronymo in caput 1. Jonæ versus suam & in Decretis Causa 23. qu. 5. cap. *Non est nostrum*, nempe quod *in persecutionibus non licet propria pervire manu, absque eo ubi castitas periclitatur*: Nam inclusive subintelligi potest, ut sit sensus, *etiam dum castitas periclitatur*: sicut & illud Cant. 4. vers. 9. *Absque eo quod intrinsecus laetet* vel Cant. 6. vers. 6. *Absque occultis tuis*, ut occultorum quoque pulchritudo simul cum extrinseca designetur: Vel hoc dicitur propter casus inusitatos feminarum quarundam quæ instinctu Spiritus sancti aut per ignorantiam & bona fide in tali casu id fecerunt. Præter aliorum responsiones quas omitimus.

(3) Probabiliter tamen excusari Razias potest eo modo quo Samson, quod instinctu divino id fecerit; tum propter laudes jam notatas quas refert nec improbat Scriptura, tum etiam quia complexus intestina & proficiens ea super turbas invocavit dominatorem vitæ ac spiritus, ut hæc iterum illi redderet, sicut versu 46. videre est: Unde Commentarius in Machabæos, qui apud quosdam S. Thomæ nomine circumfertur, istud Razias factum sub dubio relinquit, & non pauci excusant vel approbant; quamvis

ipse hoc loco S. Thomas indubitanter improbandum concludat, & improbet expresse Augustinus, ut epist. 61. quosdam refellat hæreticos qui sibi ipsi mortem velut ejus exemplo inferebant: Ubi nec mirum esse ait *si tanquam homini elatio superba subrepset, ut malis manu propria perimi, quam post illam in suorum aspectibus celsitudinem, sustinere indignam in manibus hostium servitutem*: Additque factum ejus narratum esse non laudatum, & judicandum potius quam imitandum quasi ante oculos constitutum: Ac deinde concludit: *Non ergo fuit iste vir eligenda mortis sapiens, sed ferenda humilitatis impatiens: Et licet nobiliter ac viriliter mori voluisse dicatur, numquid ideo sapienter? Nobiliter scilicet, ne libertatem sui generis captivus amitteret: Viriliter, quod tantas vires animi haberet ut seipso perimeret*: Plenus autem lib. 1. contra Gaudentium cap. 31. ubi ait proinde quod *non sapientia sed insipientia dedit exemplum, non martyribus Christi sed Donati circumscelionibus imitandum*; & quod petendo ut intestina ei sua Deus redderet, *non aliquid poposcit que boni discernuntur a malis* &c. Responderi nihilominus posset, quod eo modo id petierit ac speraverit, quo septem fratrum unus lib. 2. Machab. cap. 7. vers. 11. non simpliciter ut redderetur, sed gloriosa redderetur.

APPENDIX.

EX articulo habes primo : quomodo per rationem & directam, hæc ponitur in corpor., & indirectam, hæc est solutio argumentorum, quæ semper ubique in append. subintelligi debent (ut alias annotavimus) destruas errorem *Circumcellionum*, ut refert Direct. inquisit. 2. parte *questio* 6. dicentium : quod desiderio martyrii licet seipsum occidere, idest homines posse licite seipsum occidere, ut martyrii palmam consequi mereantur . *Eos* (inquiebant) *qui seipsum occidunt, esse martyres censendos, eo quod mortem ultronei patiuntur* . Addebat *Petilianus* quidam Donatista : *eos, qui se pro peccato occidunt, debere martyres nuncupari : eo, quod puniunt in seipsis illud, quod dolent commississe* Secundo habes : quomodo per rationem ostendas, errorem hunc merito damnari ab Exod. 20. *Non occides* . scilicet hominem . Quando enim occidit quis semetipsum ; tunc procul dubio occidit hominem : & consequenter a Deo, tamquam præmissi mandati sui transgressor, condemnatur . Item merito damnari multipliciter ab August. qui contra *Petilianum* prædicti erroris defensorem aliquot tractatus doctissime composuit . Vide *Elucid. Additio. D. Tho. questio* 3. *articul.* 2. *Not. post conclus.* 2. & inde ex B. Hieronymi dicto contra prædictorum errorem, a fortiori, inveharis . Item a *Matth.* 27. per hoc, quod narrat, Judam proditorem seipsum ex dolore peccati in Christum commissi occidisse . Huic enim narrationi, si jungas illud *Act.* 1. quod scilicet *Judas tunc & crepuit medius, & diffusa sunt viscera ejus* (in signum profecto sceleris sui) & *abiit in locum suum* (scilicet in infernum damnatorum) aperte videbis, quod occidere semetipsum etiam *ex penitentia* (ut verbis *Matth.* 27. utar) seu dolore peccati non licet . Qui ergo occidunt seipsum, non martyres, sed Judæ proditoris sequaces merito appellandi sunt ; atque ideo in eadem damnatione connumerandi . Item ab Augustino supra in corollar. post *ad sermionem recitato* . Rursus ab *Act.* 16. per hoc : quod ad custodem carceris semetipsum occidere parantem clamavit voce magna Paulus Apostolus : *vide, nihil tibi mali feceris* . Ad planum enim sensum inde patet, occisionem suiipsum esse malum, tum, quia dicitur *ly mali*, tum, quia Paulus rem bonam non impedisset . Unde & ex textu *ly mali*, & ex factis B. Pauli convincitur manifeste, errorem esse insanis-

simum phantasiam prædictam *Circumcellionum*. Tertio vides : quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaratur vicissim angelica doctrina præstans, & confirmetur .

ARTICULUS VI. 361

Utrum liceat in aliquo casu interficere innocentem .

1. 2. *quest.* xciv. *art.* 5. *ad* 2. & *quest.* x. *art.* 8. *ad* 5. & *opus.* ix. *quest.* lxxxix. & *Hebr.* xi. *lect.* 4.

AD sextum sic proceditur . Videtur quod liceat in aliquo casu interficere innocentem . Divinus enim timor non manifestatur per peccatum, quoniam magis timor Domini expellit peccatum, ut dicitur *Eccli.* 1. 20. Sed Abraham commendatus est, quod timuit Dominum, quia voluit interficere filium suum innocentem . Ergo potest aliquis innocentem interficere sine peccato .

2. Præterea . In genere peccatorum quæ contra proximum committuntur, tanto majus videtur aliquid esse peccatum ; quanto majus nocumentum infertur ei in quem peccatur . Sed occisio plus nocet peccatori quam innocenti, qui de miseria hujus vitæ ad cælestem gloriam transit per mortem . Cum ergo liceat in aliquo casu peccatorem occidere, multo magis licet occidere innocentem, vel justum .

3. Præterea . Illud quod fit secundum ordinem justitiæ, non est peccatum . Sed quandoque cogitur aliquis secundum ordinem justitiæ occidere innocentem ; puta cum judex, qui debet secundum allegata judicare, condemnat ad mortem eum, quem scit innocentem, per falsos testes convictum : & similiter minister, qui injuste condemnatum occidit, obediens judici . Ergo absque peccato potest aliquis occidere innocentem .

Sed contra est quod dicitur *Exod.* xxiii. 7. *Insonstem, & justum non occides* .

Respondeo dicendum, quod aliquis homo dupliciter considerari potest : uno modo secundum se ; alio modo per comparisonem ad aliud . Secundum se quidem considerando hominem, nullum occidere licet : quia in quolibet etiam peccatore debemus amare naturam, quam Deus fecit ; quæ per occisionem corrumpitur .

Sed, sicut supra dictum est (*art.* 2. hujus *quest.*) occisio peccatoris fit licita per comparisonem ad bonum commune, quod per pec-

peccatum corrumpitur. Vita autem justorum est conservativa, & promotiva boni communis: quia ipsi sunt principalior pars multitudinis. Et ideo nullo modo licet occidere innocentem.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus habet dominium mortis, & vitæ: ejus enim ordinatione moriuntur & peccatores, & justii. Et ideo ille qui mandato Dei occidit innocentem, talis non peccat; sicut nec Deus, cujus est executor: & ostenditur Deum timere, ejus mandatis obediens.

Ad secundum dicendum, quod in pensanda gravitate peccati magis est considerandum id quod est per se, quam id quod est per accidens. Unde ille qui occidit justum, gravius peccat quam ille qui occidit peccatorem. Primo quidem quia nocet ei quem plus debet diligere; & ita magis contra caritatem agit. Secundo quia injuriam infert ei qui est minus dignus; & ita magis contra justitiam agit. Tertio quia privata communitatem majori bono. Quarto quia magis Deum contemnit, secundum illud Lucæ x. 16. *Qui vos spernit, me spernit*. Quod autem justus occisus ad gloriam perducatur a Deo, per accidens se habet ad occisionem.

Ad tertium dicendum, quod judex, si scit aliquem innocentem esse, qui falsis testibus convincitur, debet diligentius examinare testes, ut inveniat occasionem liberandi innocentium, sicut Daniel fecit. Si autem hoc non potest, debet eum superiori relinquere judicandum. Si autem nec hoc potest, non peccat secundum allegata sententiam ferens: quia ipse non occidit innocentem, sed illi qui eum asserunt nocentem. Minister autem judicis condemnans innocentem, si sententia intolerabilem errorem contineat, non debet obedire: alias excusarentur carnifices, qui Martyres occiderunt: si vero non contineat manifestam injustitiam, non peccat præceptum exequendo: quia ipse non habet discutere superioris sententiam; nec ipse occidit innocentem, sed judex, cui ministerium exhibet.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis insinuatam fuisse: quod in nullo casu licet interficere innocentem. Insinuatur autem per dictum Exod. 23. *Insontem, & justum non occides*. Hoc autem non tantum esse peccatum, sed & esse impium, testatur contextus ibi, subdens: *quia averteris impium*. *Secundo* vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S VII. 362

Utrum liceat alicui occidere aliquem, se defendendo.

IV. dist. xxv. quest. 11. art. 2. quest. 2. ad 2. & 3.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod nulli liceat occidere aliquem, se defendendo. Dicit enim Augustinus ad Publicolam (epist. xlviii. al. cliv. a med.) (1) *De occidendis hominibus, ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, accepta legitima potestate, si ejus congruat persona*. Sed ille qui se defendendo occidit aliquem, ad hoc eum occidit ne ipse ab eo occidatur. Ergo hoc videtur esse illicitum.

2. Præterea. In I. de libero arbitrio (cap. v. vers. fi.) (2) dicitur: *Quomodo apud divinam providentiam a peccato liberi sunt qui pro his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt? Eas autem res dicit esse contemnendas, quas homines inviti amittere possunt, ut ex præmissis patet (eod. cap.)* Horum autem præcipuum est vita corporalis. Ergo pro conservanda vita corporali nulli licitum est hominem occidere.

3. Præterea. Nicolaus I. Papa (in decretis tit. de Clericis) dicit, ut habetur in Decretis dist. l. (cap. vi.) *De clericis, pro quibus consulisti, scilicet qui se defendendo paganum occiderunt, si postea per penitentiam emen-*

(1) Scilicet epistola 154. versus finem seu §. ejus initium est, *De occidendis hominibus*; indeque in Decretis Causa 23. qu. 5. cap. quoque *De occidendis*.

(2) Quoad hanc appendicem, sed initio capituli quoad posteriorem quæ patere dicitur ex præmissis, puta in textu Augustini, non in divisione questionis, ut prius ad marginem inepte: *Nisi divisionem que-*

tionis intelligendo quia sic ibi Augustinus: Discutendum videtur (inquit) utrum vel hostis irruens, vel insidiator sicarius, sive pro vita, sive pro libertate, sive pro pudicitia sine ulla interficiatur libidine: Tum Evodius: Quomodo possunt arbitrari credere istos libidine, qui pro vis rebus digladiantur, quos possunt amittere inviti, aut (si non possunt) quid opus est pro his usque ad hominis necem progredi &c.

emendari possunt ad pristinum statum redire, aut ad alioverum ascendere; scito nos nullam occasionem dare, nec ullam tribuere licentiam eis quemlibet hominem quolibet modo occidendi.

Sed ad præcepta moralia servanda tenentur communiter clerici, & laici. Ergo etiam laicis non est licitum occidere aliquem, se defendendo.

4. Præterea. Homicidium est gravius peccatum quam simplex fornicatio, vel adulterium. Sed nulli licet committere simplicem fornicationem, vel adulterium, vel quodcumque aliud peccatum mortale pro conservatio-
ne propriæ vitæ: quia vita spiritualis præferenda est corporali. Ergo nulli licet defendendo seipsum, alium occidere, ut propriam vitam conservet.

5. Præterea. Si arbor est mala, & fructus, ut habetur Matth. VII. Sed ipsa defensio sui videtur esse illicita, secundum illud Rom. XII. 19. *Non vos defendentes cavissimi.* Ergo & occisio hominis exinde procedens est illicita.

Sed contra est quod Exod. XXII. 2. dicitur: *Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis.* Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam quam propriam domum. Ergo etiam si aliquis occidat aliquem pro defensione vitæ suæ non erit reus homicidii (1).

Respondeo dicendum, quod nihil prohibet unus actus esse duos effectus: quorum alter solum sit in intentione, alius vero sit præter intentionem. Morales autem actus recipiunt speciem secundum id quod intenditur, non autem ab eo quod est præter intentionem, cum sit per accidens, ut ex supra dictis patet (quæst. XLIII. art. 3. & I. 2. quæst. I. art. 3. ad 3.).

Ex actu ergo alicujus seipsum defendentis duplex effectus sequi potest: unus quidem conservatio propriæ vitæ; alius autem occisio invadentis. Actus ergo hujusmodi, ex hoc

quod intenditur conservatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti; cum hoc sit cuilibet naturale quod se conservet in esse quantum potest. Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens, illicitus reddi, si non sit proportionatus fini (2). Et ideo si aliquis ad defendendum propriam vitam utatur majori violentia quam oportet, erit illicitum. Si vero moderate violentiam repellat, erit licita defensio: nam secundum jura vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ (3). Nec est necessarium ad salutem ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius: quia plus tenetur homo vitæ suæ providere quam vitæ alienæ.

Sed quia occidere hominem non licet nisi publica autoritate propter bonum commune, ut ex supra dictis patet (art. 3. hujus quæst.) illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam autoritatem; qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum; ut patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro judicis pugnante contra latrones; quamvis etiam & isti peccent, si privata libidine moveantur.

Ad primum ergo dicendum, quod autoritas Augustini intelligenda est in eo casu quo quis intendit occidere hominem, ut seipsum a morte liberet: in quo etiam casu intelligitur autoritas inducta (in arg. 2.) ex Libro I. de libero arbitrio. Unde signanter dicit, *pro his rebus*; in quo designatur intentio.

Et per hoc patet responsio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod irregularitas consequitur actum homicidii, etiam si sit absque peccato, ut patet in iudice qui iuste aliquem condemnat ad mortem: & propter hoc clericus, etiam si se defendendo interficiat aliquem, irregularis est, (4) quamvis non intendat interficere, sed seipsum defendere (*).

Ad

(1) Nec id solum ad Legem speciali tolerantia pertinuisse putandum est sicut alia quædam, cum repulsio violentiæ per vim ad jus naturæ pertinere dicitur in Decretis dist. 1.

(2) Hoc est, excedat finem, sive transgrediatur ultra finem: & sic non omnimode bonam intentionem consequatur.

(3) Sicut supponit & explicat Innocentius 3. Extra de homicidio voluntario vel casuali cap. *Significasti nobis quod cum quidam*, §. *Si vero*: Ac ex Jure civili desumptum est, ex quo in Syntagmate

Juris a Gregorio Tholosano refertur lib. II. cap. 1. §. 5. & lib. 35 cap. 21. §. 15, quantum ad licitam violentiæ repulsionem, sed expressus quantum ad moderamen inculpatæ tutelæ in eodem libro cap. 26. §. 10.

(4) Hinc dispensationem ad sacrorum ordinum vel altaris ministerium, & quæcumque beneficia, obtinere tenetur ex Decreto etiam Concilii Tridentini Sess. 14. de reformat. cap. 7. prope finem.

(*) Vide Tridentini Concilii sessionis XIV. caput VII.

Ad quartum dicendum, quod actus fornicationis, vel adulterii non ordinatur ad conservationem propriæ vitæ ex necessitate, sicut actus ex quo quandoque sequitur homicidium.

Ad quintum dicendum, quod ibi prohibetur defensio, quæ est cum livore vindictæ. Unde Glossa (1) dicit: *Non vos defendentes, idest, non sitis referentes adversarios.*

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis: quod alicui licitum est defendendo se, occidere invasorem. Insinuat vero, & quidem a fortiori, Exod. 22. *Ut in arg. contr.* Item per hoc, quod dicitur Deuter. 19. *Innocens ille, qui occidit alium nesciens, idest casualiter & nullum contra eum odium habens; quinque huic civitates in refugium, ne occidatur pro tali facto, assignantur.* Eadem enim ratio est de occidente se defendendo, aliter mortem vitare non valente: quoniam ex maxima necessitate, tanquam nesciens, idest casualiter, iste invasus occidit. Unde, cum militet utrobique eadem ratio: sicut primus ibi iudicatur non reus sanguinis, ita & iste secundus iudicari eodem tenore est ibi cointelligendus. Quod utique magis firmatur, si adjunxeris dictum B. Ambrosii recitatum in decretis. 15. quæst. 1. cap. *Ille cavenda. Voluntarios, inquit, reos, non necessitate compulsos culpa constringit. Quia etiam, ipsius divina legis oraculo, si quis per imprudenciam intulerit nocem; accipit impunitatis spem, & refugii facultatem, ut possit evadere. Mala enim proprie non sunt: nisi quæ crimine mentem implicent, & conscientiam ligant.* Hæc ibi. *Secundo vides: quomodo &c.*

(1) Moderna quidem interlinealis nullo nomine prænotata; Collateralis autem vetus quæ Augustini nomen præfert super Psal. 78. quamvis non sic expresse in Augustini textu, sed implicite quoad sensum ubi etiam legitur *non vindicantes* (ex græco *vidicantes*) Apud Lombardum porro expressius.

(2) Pnta Canon jam indicatus *De his Clericis* ex Nicolao I. Canon *Studeas* ex eodem: Canon *Clerico* ex Urbano 2. Canon *Eos* ex Concilio Ancyrano: Et Canon *Si quis* ex Concilio Eliberitano: Et Canon *Si quis* immediate sequens ex Capitulis Martini Bra-

ARTICULUS VIII. 363

Utrum aliquis casualiter occidens hominem, incurrat homicidii reatum.

IV. dist. xxv. quæst. 11. art. 2.
quæst. 2. ad 3.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod aliquis casualiter occidens hominem incurrat homicidii reatum. Legitur enim Gen. 14. quod Lamech. credens interficere bestiam, interfecit hominem; & reputatum est ei ad homicidium. Ergo reatum homicidii incurrit qui casualiter hominem occidit.

2. Præterea. Exod. 21. 22. dicitur: *Si quis percusserit mulierem pregnantem, & abortivum fecerit, si mors ejus fuerit subsecuta, reddet animam pro anima.* Sed hoc potest fieri absque intentione occisionis. Ergo homicidium casuale habet homicidii reatum.

3. Præterea. In Decretis dist. l. inducuntur plures canones, (2) quibus casualia homicidia puniuntur. Sed pœna non debentur nisi culpæ. Ergo ille qui casualiter hominem occidit, incurrit homicidii reatum.

Sed contra est quod Augustinus dicit ad Publicolam (epist. xlvii. al. cliv. vers. fi.) *Absit ut ea que propter bonum, ac licitum facimus, si quid per hæc, præter nostram voluntatem, cuiquam mali acciderit, nobis imputetur.* Sed contingit quandoque (*) ut propter bonum aliquid facientibus homicidium consequatur casualiter. Ergo non imputatur facienti ad culpam.

Respondeo dicendum, quod secundum Philosophum in II. Physic. (tex. 49. & 50.) *casus est causa agens præter intentionem.* Et ideo ea quæ casualia sunt, simpliciter loquendo, non sunt intenta, neque voluntaria. Et quia omne peccatum est voluntarium, secundum Augustinum (Lib. de vera relig. cap. xiv. in princ.) consequens est quod casualia,

carens, nimirum Canon *Si quis voluntarie*; non sicut prius ad marginem indicabatur, Canon *Si quis viduam*, ubi potius homicidium voluntarium cuius aliquis, facto, præcepto, consilio, defensione conscius est, privatione Clericatus punitur: Sed nec etiam Canon *Misor*, vel *Clericum*, ubi non casuale homicidium sed spontaneum indicatur.

(*) *Ita veteres edidit. ex codicibus. & Patavinæ ambe. Nicolajus cum aliis: ut per bonum aliquod quod facimus &c.*

lia, inquantum hujusmodi, non sunt peccata.

Contingit tamen, id quod non est actu & per se volitum, vel intentum, esse per accidens volitum, vel intentum, secundum quod causa *per accidens* dicitur *removens prohibens*. Unde ille qui non removet ea ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, incurrit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter: uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debebat, homicidium incurrit; alio modo quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideo secundum jura, si aliquis det operam rei licitæ, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur; non incurrit homicidii reatum. Si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam; non evadit homicidii reatum, si ejus opere mors hominis consequatur. (1)

Ad primum ergo dicendum, quod Lamech non adhibuit sufficientem diligentiam ad homicidium vitandum: & ideo reatum homicidii non evasit.

Ad secundum dicendum, quod ille qui percutit mulierem prægnantem, dat operam rei illicitæ: & ideo si sequatur mors mulieris, vel (*) puerperii animati, non effugiet homicidii crimen; præcipue cum ex tali percussione. (**) in promptu sit quod mors sequatur.

Ad tertium dicendum, quod secundum canones imponitur pœna his qui casualiter occidunt, dantes operam rei illicitæ, vel non adhibentes diligentiam debitam.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a Scripturis, & Augustino insinuatam, quod aliquis casualiter occidens hominem, non incurrit homicidii reatum. A Scripturis quidem per dictum *Deus*.

Summ. S. Tb. Tom. VII.

19. ut in *art. 7. appon.* narratum fuit; Ambrosii expositione adjuncta. A beato Augustino autem, ut hic in *arg. contr.* ubi nota emphaticam locutionem, scilicet *ly Absit*: ad ostendendum, & quam execrandum sit contrarium, scilicet, quod casualiter occidens hominem incurrat reatum: & quam secure asserendum sit hoc, scilicet, quod talis, quem ipse ibi depingit, non iucurrit homicidii reatum. Vide quoque in *art. 6. append. Clement.* quæ hoc ipsum, quod articulus iste, fateri videtur abundanter ex eo, quod dormientem, si aliquem sic occidar, non incurtere irregularitatem sanxit. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis vicissim angelica doctrina præfens declaretur, & confirmetur.

Q U Æ S T I O LXV.

De mutilatione membrorum,

In quatuor articulos divisa.

DEINDE considerandum est de peccatis aliarum injuriarum quæ in personam committuntur: & circa hoc quærentur quatuor.

Primo de mutilatione membrorum.

Secundo de verberatione.

Tertio de carceratione.

Quarto, utrum peccatum hujusmodi injuriarum aggravetur ex hoc, quod committitur in personam conjunctam aliis.

A R T I C U L U S I. 364

Utrum mutilare aliquem membro suo, in aliquo casu possit esse licitum.

AD primum sic proceditur. Videtur quod mutilare aliquem membro suo, in nullo casu possit esse licitum. Damascenus enim dicit in II. Libro (orth. Fid. cap. 1v. &

T xxx.

(1) Colligitur quantum ad primam appendicem ex Nicolao 1. cap. *Hi qui arbores*; ex Concilio Wormatiensi, cap. *Sæpe contingit*; ex Concilio Triburiensi, cap. *Si duo fratres*; ut videre est in Decretis dist. 50. ac similiter ex cap. *Dilectus* quod est Innocentii 3. & *Ex literis* quod est ejusdem, & *Joannes* quod est Honorii 3. Extra de homicidio: Quoad posteriorem autem appendicem ex Alexandro 3. cap. *Presbyterum & Suscepimus*, ut & ex Clemente 3. cap. *Ad audiensiam*, ibidem Extra: Sed & de muliere prægnante innoxie percussa cum abortu sequente habes cap. *Quantum dicit* ibidem: Si illicite percutitur, & præcipue si jam animatus est læ-

rus, homicidium censendum est: Hinc in Apologeti eo Tertullianus cap. 9. *Homicidii festinatio* (inquit) *prohibere nasci*: Quin & præmittit quod etiam conceptum utero. dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissolvere non licet: Quasi de nondum animato loquatur: Esti tætus jam animati abortum procurantes gravius puniuntur, quam nondum animati, cum excommunicentur illi sed non isti, ex Gregorii 14. moderamine, qui Bullam Sixti quinti quantum ad istos mitigavit.

(*) Ita cum codicibus *Tarrac. & Alcan edit. Pa sav. opsimo, Al. pueri animati.*

(**) Ita veteres edit. ex *ms. Al. certum sit.*

xxx. & Lib. IV. cap. xxi.) quod peccatum committitur per hoc quod receditur ab eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam. Sed secundum naturam a Deo institutam est quod corpus hominis sit integrum membris; contra naturam autem est quod sit membro diminutum. Ergo mutilare aliquem membro, semper videtur esse peccatum.

2. Præterea. Sicut se habet tota anima ad totum corpus, ita se habent partes animæ ad partes corporis, ut dicitur in II. de Anima (tex. 9.) Sed non licet aliquem privare anima, occidendo ipsum, nisi publica potestate. Ergo etiam non licet aliquem mutilare membro, nisi forte secundum publicam potestatem.

3. Præterea. Salus animæ præferenda est salutis corporali. Sed non licet aliquem mutilare se membro propter salutem animæ; puniuntur enim secundum statuta Nicæni Concilii (par. 1. sect. 4. can. 1.) qui se castraverunt propter castitatem servandam. Ergo propter nullam causam aliam licet aliquem membro mutilare.

Sed contra est quod dicitur Exod. xxi. 24. *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.* (1)

Respondeo dicendum, quod cum membrum aliquod sit pars totius humani corporis, est propter totum, sicut imperfectum propter perfectum. Unde disponendum est de membro humani corporis, secundum quod expedit toti. Membrum autem humani corporis per se quidem utile est ad bonum totius corporis; per accidens tamen potest contingere quod sit nocivum, puta cum membrum putridum est totius corporis corruptivum. Si ergo membrum sanum fuerit, & in sua naturali dispositione consistens, non potest præcindi absque totius corporis detrimento. Sed quia ipse totus homo ordinatur, ut ad finem, ad totam eomunitatem, cujus est pars, ut supra dictum est (quest. lxi. art. 1. & quest. præc.

art. 2. & 5.) potest contingere quod abscissio membri etiam vergat in detrimentum totius corporis, ordinatur tamen ad bonum communitatis, inquantum alicui inferitur in poenam ad cohibitionem peccatorum. Et ideo sicut per publicam potestatem aliquis licite privatur totaliter vita propter aliquas majores culpas; ita etiam privatur membro propter aliquas culpas minores.

Hoc autem non est licitum alicui privare personæ, etiam volente illo cujus est membrum: quia per hoc fit injuria communitati, cujus est ipse homo, & omnes partes ejus.

Si vero membrum propter putredinem sit totius corporis corruptivum, tunc licitum est de voluntate ejus cujus est membrum, putridum membrum præcindere propter salutem totius corporis: quia unicuique commissæ est cura propriæ salutis. Et eadem ratio est, si fiat voluntate ejus ad quem pertinet cura de salute ejus qui habet membrum corruptivum. (2) Aliter autem aliquem membro mutilare est omnino illicitum.

Ad primum ergo dicendum, quod nihil prohibet, id quod est contra particularem naturam, esse secundum naturam universalem; sicut mors, & corruptio in rebus naturalibus est contra particularem naturam ejus quod corrumpitur, cum tamen sit secundum naturam universalem: & similiter mutilare aliquem membro, etiam sit contra naturam particularem corporis ejus qui mutilatur, est tamen secundum naturalem rationem in comparatione ad bonum commune.

Ad secundum dicendum, quod totius hominis vita non ordinatur ad aliquid proprium ipsius hominis; sed ad ipsam potius omnia quæ sunt hominis, ordinantur: & ideo privare aliquem vita in nullo casu pertinet ad aliquem, nisi ad publicam potestatem, cui committitur procuratio boni communis. Sed præcisio membri potest ordinari ad propriam salutem unius hominis: & ideo in aliquo casu

(1) Et similiter Deuteron. 19. vers. 29. ac deinceps, de falso teste: *Reddes ei sicut fratri suo facere cogitavit: Non miseraberis ejus, sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiget:* Eademque sed minus plene Levit. 24. vers. 19. *Qui irrogaverit maculam cuilibet civium suorum, sicut fecis sic fiat ei; fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet:* Ad quod Matth. 5. v. 38. alludit Christus dicens: *Audistis quia dictum est, oculum pro oculo, dentem pro dente: Ego autem dico vobis non resistere malo &c.*

(2) Et quidem ille cujus est membrum, talem abscissionem pati eo casu tenetur; nisi tam violentus illi dolor sit perferendus ut remedium ordinarii modum excedat; quia salutis sue corporali non ita providere tenetur absolute, ut remedia extraordinaria in eum suam adhibeat; sicut authores multi putant: Quamvis aliter de persona publica judicandum sentiant, quæ vel propter utilitatem notabilem Reipublicæ procurandam, vel propter notabile illius detrimentum vitandum, ad ejusmodi remedia qualiacunque toleranda videtur illis obligari.

casu potest ad ipsum pertinere.

Ad tertium dicendum, quod membrum non est præcindendum propter corporalem salutem totius, nisi quando aliter toti subveniri non potest. Saluti autem spirituali semper potest aliter subveniri quam per membri præcisionem: quia peccatum subjacet voluntati. Et ideo in nullo casu licet membrum præcindere propter quodcumque peccatum vitandum. Unde Chrysostomus (hom. lxxix. circ. med.) exponens illud Matth. xix. *Sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum celorum*, dicit: „ Non per membrorum abscissionem, sed malarum cogitationum interemptionem: maledictioni enim est obnoxius qui membrum abscindit: etenim homicidæ sunt qui talia præsumunt. “ Et postea subdit: Neque concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior: aliunde enim habet fontes sperma, (1) quod in nobis est; & præcipue a proposito incontinenti, & mente negligente: nec ita abscissio membri comprimit tentationes, ut cogitationis frenum.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem destruas errorem *Valesorum* dicentium: quemlibet debere esse castratum, & eunuchum ad hoc, ut Deo bene, & integre serviat. Secundo habes: quomodo per rationem ostendas, hunc merito damnari a Concilio *Niceno primo cano. 1. Si quis in egri-*

*tudine, vel a medicis sectus est, vel a Barbaris castratus: placuit, ut isse permansat in clero. Si quis autem sanus seipsum abscidit: hoc (etiam si est in clero) cessare debet: Et ex hoc, nullum talem ordinari. Hæc ibi: Et recitantur in decretis dist. 55. cap. si quis a medicis. Ubi & per multa capitula decernitur intentum: contra prædictos errantes. Et scito: quod concilium attendit culpam, quod scilicet sit peccatum abscindere sibi partem aliquam corporis; ut ex contextu bene consideranti patet. Item a canonibus Apostolorum. Si quis absciderit semetipsum, idest amputaverit sibi virilia, non fiat clericus: quia sui est homicida, & Dei conditioni inimicus. Si quis, cum clericus fuerit, absciderit semetipsum; omnino damnetur; quia sui homicida est. Hæc in dist. 55. recitantur. Abscindere autem semetipsum est: quando voluntate sua facit seipsum etiam ab alio abscindi, cum sit sanus. Tertio habes: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito a scripturis insinuatam fuisse: quod aliquando licitum est mutilare aliquem, ut *Exod. vigesimo primo*, secundum quod vides in *arg. cont.* Item per hoc, quod *Ecl. 38. approbatur ars medicinæ: & inter alia dicitur, Honora medicum propter necessitatem. A Deo est omnis medela.* Constat enim, quod ars medicorum chirurgicorum mutilationes non tantum admittit, sed & laudat in casu, & suadet. Per hoc ergo, quod scriptura medicinæ artem approbat, comprobare etiam eodem tenore subintelligitur mutilationem membrorum*

T 2 rum

(1) Ex græco *ovis* idest semen. Quod si nec propter castitatem servandam illud licet, quanto gravius erit si ex alia causa illegitima per se ac inhonestata fiat? Nec vero concilium *Nicenum* speciatim de illis hoc definit qui propter castitatem id faciunt, sed simpliciter de omnibus qui ex quacunque causa idem sponte audebant; ut in fine Canonis primi videre est, indeque in *Decretis dist. 55. cap. Si quis a Medicis.* Et id statutum quidem occasione *Leontii* qui de contubernio juvenulæ cuiusdam accusatus & abstinere ab illius familiaritate iussus, eunuchum se deinde fecerat ut cum illa dormire liberius & conversari posset, ac propterea exanthoratus ad *Arianos* transvolavit, sicut *Athanasius* *Apologia 1. pro fuga sua prope finem, & epistola* quam ad agentes vitam solitariam scripsit, refert: Alii porro in *Decretis dist. jam notata Canones* extant, qui propter castitatem servandam vel illius prætextu id fieri prohibent, vel jam factum puniunt; sicut ex cap. 7. *Concilii Arelatensis 2. Hi qui se, carnali visio repugnare nescientes, abscidunt, ad Clerum pervenire non possunt; & ex Martino Bracarensi cap. Si quis pro aegritudine, ubi subditur: Si quis autem*

*sanus non per disciplinam religionis & abstinencia, sed per abscissionem plasmae a Deo corporis existimans posse a se carnales concupiscentias amoveri, castravit se, non eum admitti decernimus ad aliquod clericatus officium: Quod si jam ante fuerit prænotus ad Clerum, prohibetur a suo ministerio deponitur. Sic diu ante Origenes a Demetrio Episcopo græci dejectus quod seipsum ante sacerdotium abscidisset: Quamvis & Origenis factum non excusare tantum sed laudare videtur Eusebius, & sententiam Demetrii aperte improbare; cum ait lib. 6. cap. 7. eum aggressum esse facinus quod præposterius quidem & juvenis videri posset sensus, fidei tamen & continentie maximum specimen contineret, ut omnem in impe infidelibus occasionem suspicionis adimeret, quod cum sceminis, quibus fidei documenta tradebat, assidue versari cogere: & factum quidem illud a Demetrio primum non sine admiratione commendatum, sed posterius ex invidia in Origenis famam reprehensum. Cur autem Eusebio credamus Origenis nimio amatori, quia hæresis *Arianæ* cuius defensor ipse fuit antesignanum existimavit? ut Hieronymus *apologia 2. contra Rufinum* insinuat.*

rum in casu. *Quomodo vides; quomodo ex iis omnibus bene pensatis, &c.*

ARTICULUS II. 365

*Unum liceat patribus verberare filios.
aut dominis servos.*

Inf. quest. lxxii. art. 2. ad 2.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non liceat patribus verberare filios, aut dominis servos. Dicit enim Apostolus ad Ephes. vi. 4. *Vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros: & infra subdit: Et vos domini eadem facite servis, remittentes minas.* Sed propter verbera aliqui ad iracundiam provocantur, & sunt etiam minis graviora. Ergo neque patres filios, neque domini servos debent verberare.

2. Præterea. Philosophus dicit in X. Eth. (cap. ult. ante med.) quod *sermo paternus habet solum admonitionem, non autem coactionem.* Sed quædam coactio est per verbera. Ergo parentibus non licet filios verberare.

3. Præterea. Unicuique licet alteri disciplinam impendere; hoc enim pertinet ad elemosynas spirituales, ut supra dictum est (quest. xxxii. art. 2.) Si ergo parentibus licet propter disciplinam filios verberare, pari ratione cuilibet licebit quemlibet verberare: quod patet esse falsum. Ergo & primum.

Sed contra est quod dicitur Proverb. xiiii. 24. *Qui parit virga, odit filium suum: & infra xxiii. 13. Noli subtrahere a puero disciplinam. Si enim percusseris eum virga, non thoriatur: in virga percussies eum, & animam ejus de inferno liberabis: & Eccli. xxxiii. 28. dicitur; Servo malevolo tortura, & compedes.*

Respondeo dicendum, quod per verberationem nocumentum quoddam infertur corpori ejus qui verberatur; aliter tamen quam in mutilatione: nam mutilatio tollit corporis integritatem; verberatio vero tantummodo afficit sensum dolore: unde multo minus nocumentum est quam mutilatio membri. Nocumentum autem inferre alicui non licet, nisi per modum pœnæ, propter justitiam. Nullus autem juste punit aliquem, nisi sit ejus jurisdictioni subiectus. Et ideo verberare aliquem non licet, nisi habenti potestatem aliquam super illum qui verberatur.

Et quia filius subdit potestati patris, &

servus potestati domini, licite potest verberare pater filium, & dominus servum causa correctionis, & disciplinæ.

Ad primum ergo dicendum, quod cum ira sit appetitus vindictæ, præcipue concitatur ira cum aliquis se reputat læsum injuste, ut patet per Philosophum in II. Rhetor. (cap. 11. parum a princ.) Et ideo per hoc quod patribus interdicitur ne filios ad iracundiam provocent, non prohibetur quin filios verberent causa disciplinæ, sed quod non immoderate eos affligant verberibus. Quod vero indicitur dominis, quod remittant servis minas, potest dupliciter intelligi: uno modo, ut remisse minis utantur; quod pertinet ad moderationem disciplinæ: alio modo, ut aliquis non semper impleat quod comminatus est, quod pertinet ad hoc, quod judicium, quo quis comminatus est pœnam, quandoque per remissionis misericordiam temperetur.

Ad secundum dicendum, quod major potestas majorem debet habere coactionem. Sicut autem civitas est perfecta communitas; ita princeps civitatis habet perfectam potestatem coercendi: & ideo potest infligere pœnas irreparabiles, scilicet occisionis, vel mutilationis. Pater autem, & dominus, qui præsumt familiæ domesticæ, quæ est imperfecta communitas, habent imperfectam potestatem coercendi, secundum leviores pœnas quæ non inferunt irreparabile nocumentum: & hujusmodi est verberatio.

Ad tertium dicendum, quod exhibere disciplinam volenti, cuilibet licet. Sed disciplinam nolenti adhibere, est solum ejus cui alterius cura committitur: & ad hoc pertinet aliquem verberibus castigare.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuatam a scripturis quod licet patri verberare filios, & dominis servos, Insinuat autem ibi, ut in *arg. cont.* Ubi notabis a proportionem hoc solum; quod sup. de restitutione, &c. q. 62. ar. 7. dictum fuit, & in appen. maxime de Heli. Inde etenim, si sapias, constitues: quod patres tenentur suo modo ad restitutionem, & omnia damna, tum spiritualia, tum corporalia filiorum, si propter negligentiam suam, vel non debitam diligentiam hæc incurrerunt, sive in literis, sive in moribus, &c. Ista dixerim ad explicandum sensum intraneum auctoritatis Pro. 23. illo argumento adductæ.

Ubi

Ubi etiam ex ipsa evidentè per sequelam annotatur, quod pater est causa propter negligentiam suam, quandoque damnationis infernalis filiorum suorum, sicut per debitam diligentiam dicitur ibi causa liberationis ipsorum ab inferno. Quod autem de patribus audisti, hoc etiam de dominis respectu servorum suorum proportionaliter intellige. Quinimo & a simili de viris respectu uxorum suarum, atque de omnibus illis, quibus cura aliorum, vel in temporalibus, vel in spiritualibus, vel in utrisque; commissa est. *Secundo* vides; quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur vicissim angelica doctrina præfens, & confirmetur.

A R T I C U L U S III. 366

Utrum liceat aliquem hominem incarcerare.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod non liceat aliquem hominem incarcerare. Actus enim est malus ex genere qui cadit supra indebitam materiam, ut supra dictum est (1. 2. quæst. xviii. art. 2.) Sed homo habens naturalem arbitrii libertatem est indebita materia incarcerationis, quæ libertati repugnat. Ergo illicitum est aliquem incarcerare.

2. Præterea. Humana justitia regulari debet ex divina. Sed, sicut dicitur Eccli. xv. 14. *Deus reliquit hominem in manu consilii sui.* Ergo videtur quod non est aliquis coercendus vinculis, vel carcere.

3. Præterea. Nullus est coercendus nisi ab opere malo, a quo quilibet potest alium licite impedire. Si ergo incarcerare aliquem esset licitum, ad hoc ergo cohiberetur a malo,

cuiuslibet esset licitum aliquem incarcerare: quod patet esse falsum. Ergo & primum. Sed contra est quod Lev. xxiv. legitur, quemdam missum fuisse in carcerem propter peccatum blasphemiz.

Respondeo dicendum, quod in bonis corporis tria per ordinem considerantur. Primo quidem integritas corporalis substantiæ; cui detrimentum affertur per occisionem, vel mutilationem: secundo delectatio, vel quies sensus; cui opponitur verberatio, vel quolibet sensum dolore afficiens: tertio motus, & usus membrorum; qui impeditur per ligationem, vel incarcerationem, seu quamcumque detentionem.

Et ideo incarcerare aliquem; vel qualitercumque detinere est illicitum, nisi fiat secundum ordinem justitiæ, aut in pœnam, aut ad cautelam alicujus mali vitandi.

Ad primum ergo dicendum, quod homo qui abutitur potestate sibi data, meretur eam amittere: & ideo (*) homo qui peccando abusus est libero usu suorum membrorum, conveniens est incarcerationis materia.

Ad secundum dicendum, quod Deus quandoque secundum ordinem suæ sapientiæ peccatores cohibet, ne possint peccata implere, secundum illud Job v. 12. *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod ceperant:* quandoque vero eos permittit quod voluerint agere: & similiter secundum humanam justitiam non pro qualibet culpa homines incarcerantur, sed pro aliquibus. (1)

Ad tertium dicendum, quod detinere hominem ad horam ab aliquo opere illicito statim perpetrando, cuiuslibet licet; sicut cum aliquis detinet aliquem, ne se præcipitet, vel ne alium feriat. Sed simpliciter aliquem includere, vel ligare, ad eum solum per-

(*) Ita cod. Alexm. optime. Al. homini.

(1) Sic Honorius 3. de Apostatis ad Archiepiscopum Turonensem: *A nobis (inquit) expectis tua fraternitas edoceri quid de apostatis sit agendum cum in custodia detinentur, qui minus vel blanditis nullatenus possunt induci ut abjectum habitum reassumant: Ad quod breviter tibi respondemus, quod sales si volueris potes sub gravi custodia carcerare, ita quod solummodo ipsis vita misera reseruetur, donec a sua presumptionis nequitia resipiscant:* Et cap. *N. vimus* §. *Pro illo* Extra de verborum significatione Innocentius 3. ad Episcopum Parisiensem: *Pro illo vero falsario scelerato quem ad mandatum nostrum capi fecisti, hec tibi diximus consulendum, ut in perpetuum carcerem ad agendam penitentiam ipsum includas, pane doloris & aqua angustia sustentandum,*

ut commissis delectis & fenda ulterius non committat: Ut & in sexto Decretalium tit. 9. qui est de pœnis cap. *Quamvis* Bonifacius 8. *Quamvis* ad reorum custodiam, non ad pœnam, carcer specialiter deputatus esse noscatur, nos tamen non improbamus subiectos tibi Clericos confessos de criminibus seu convitiis eorum excessibus & personis, ceterisque circumstantiis provida deliberatione pensatis, in perpetuum, vel ad tempus, prout videris expedire, carceri mancipes ad penitentiam peragendam. Similis quoque poena quibusdam criminibus jure civili decernitur, ut videre est in Syntagmate Juris lib. 31. cap. 33. num. 10. ubi & illud Ciceronis Orat. 4. in Catilinam ad eundem refertur sensum, quod vincula, & ea sempiterna certe, ad singularem pœnam nefarii sceleris inventa sunt,

pertinet qui habet disponere universaliter de actibus, & vita alterius: quia per hoc impeditur non solum a malis faciendis, sed etiam a bonis agendis.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse insinuatam a scripturis: quod licitum est, aliquem hominem incarcerare. Ut *Lev. 24.* secundum quod in *arg. contr.* Ubi nota quod *ly propter peccatum blasphemie*, non dicit causam, sed occasionem, incarcerandi istum. Non enim tamquam poena sufficiens pro culpa blasphemiz huic assignatus est carcer, sed tamquam via quedam ad dandum ei poenam pro peccato blasphemiz. Arestatus est enim in carcere; ut interim, consilio postulato a Domino, puniretur postea pro peccato blasphemiz. Ceterum factum est D. Thom. haberi ex auctoritate illa: quod licitum est incarcerare aliquem: de quo formaliter quaesitum fuerat in titulo. *Secundo* vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S IV. 367

Utrum peccatum aggravetur ex hoc quod predictae injuriae inferuntur in personas aliis conjunctas.

AD quartam sic proceditur. Videtur quod peccatum non aggravetur ex hoc quod predictae injuriae inferuntur in personas aliis conjunctas. Hujusmodi enim injuriae habent rationem peccati, prout nocentur alicui inferuntur contra ejus voluntatem. Sed magis est contra hominis voluntatem malum quod in propriam personam inferuntur, quam quod inferuntur in personam conjunctam. Ergo injuria illata in personam conjunctam est minor.

2. Praeterea. In sacra Scriptura praecipue reprehenduntur qui pupillis, & viduis injurias inferunt: unde dicitur *Eccli. xxxv. 17. Non despiciet preces pupilli, nec viduam, si effundat loquelam gemitus.* Sed vidua, & pupillus non sunt personae aliis conjunctae. Ergo

ex hoc quod inferuntur injuriae personis conjunctis, non aggravatur peccatum.

3. Praeterea. Persona conjuncta habet propriam voluntatem, sicut & principalis persona: (*) propterea potest ei aliquid esse voluntarium quod est contra voluntatem principalis personae; ut patet in adulterio, quod placet uxori, & displicet viro. Sed hujusmodi injuriae habent rationem peccati, prout consistunt (**) in voluntaria commutatione. Ergo hujusmodi injuriae minus habent de ratione peccati.

Sed contra est quod *Deut. xxviii. 32.* ad quamdam exaggerationem dicitur *Filii tui, & filiae tuae tradentur alteri populo videntibus oculis tuis.*

Respondeo dicendum, quod quanto aliqua injuria in plures redundat, ceteris paribus, tanto gravius est peccatum: & inde est quod gravius est peccatum, si aliquis percutiat principem quam si personam privatam, quia redundat in injuriam totius multitudinis ut supra dictum est (*1. 2. quest. lxxiii. art. 9.*)

Cum autem inferuntur injuriae in aliquam personam conjunctam alteri qualitercumque, illa injuria pertinet ad duas personas: & ideo ceteris paribus, ex hoc ipso aggravatur peccatum.

Potest tamen contingere quod secundum aliquas circumstantias sit gravius peccatum quod fit contra personam nulli conjunctam, vel propter dignitatem personae, vel propter magnitudinem nocentis.

Ad primum ergo dicendum, quod injuria illata in personam conjunctam minus est nociva personae cui conjungitur, quam si in ipsam immediate inferretur; & ex hac parte est minus peccatum. Sed hoc totum quod pertinet ad injuriam personae cui conjungitur superadditur peccato quod aliquis incurrit ex eo quod aliam personam secundum se laedit.

Ad secundum dicendum, quod injuriae illatae in viduas, & pupillos magis exaggerantur, tum quia magis opponuntur misericordiae, tum quia idem nocentum hujusmodi personis inflictum est eis gravius, quia non habent relevantem. (1)

Ad

(*) Ita *codd. Camer. & Alcan. Al.* potest enim aliquid ei esse voluntarium &c.

(**) Ita *passim. Cod. Alcan.* in involuntaria: quam lectionem probant *Theologi Vid. inf. quest. 73.*

ars. 1. ad 1.

(1) Hinc *Lyranus* in eum locum: *Pupillus* (inquit) & *vidua* deserviuntur humano auxilio; ille patri, ista marito: Propter quod magis indigent auxilio

Ad tertium dicendum, quod per hoc quod uxor voluntarie consentit in adulterium, minoratur quidem peccatum, & injuria ex parte ipsius mulieris: gravius enim esset, si adulter violenter eam opprimeret; non tamen propter hoc tollitur injuria ex parte viri: quia *uxor non habet potestatem sui corporis, sed vir*, ut dicitur I. ad Cor. VII. 4. Et eadem ratio est de similibus. De adulterio tamen, quia non solum justitiæ, sed etiam castitati opponitur, erit locus infra agendi in tractatu de temperantia (quæst. cliv. art. 8.)

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem ostendas, & in recto sensu intelligas, merito a scripturis insinuatam fuisse: quod peccatum aggravatur ex hoc, quod injuriæ inferuntur in personas aliis conjunctas. Ut *Deuterom.* 28. secundum quod dicitur in *argument. cont.* Item multoties alibi: ut per se studiosus inveniet. *Secundo* vides: quomodo &c.

QUÆSTIO LXVI.

De peccatis justitiæ oppositis, & primo de furto & rapina, in novem articulos divisa.

Deinde considerandum est de peccatis justitiæ oppositis, per quæ inferuntur nocentium proximo in rebus; scilicet furto, & rapina.

Et circa hoc queruntur novem.

Primo, utrum naturalis sit homini possessio exteriorum rerum.

Secundo, utrum licitum sit quod aliquis rem aliquam possideat quasi propriam.

Tertio, utrum furtum sit occulta acceptio rei alienæ.

Quarto, utrum rapina sit peccatum specie

discrens a furto.

Quinto, utrum omne furtum sit peccatum.

Sexto, utrum furtum sit peccatum mortale.

Septimo, utrum liceat furari in necessitate.

Octavo, utrum omnis rapina sit peccatum mortale.

Nono, utrum rapina sit gravius peccatum quam furtum.

ARTICULUS I. 368

Utrum naturalis sit homini possessio exteriorum rerum.

III. cont. cap. II. fin. & cap. XXVII. fin.

AD primum sic proceditur. Videtur quod non sit naturalis homini possessio exteriorum rerum. Nullus enim debet sibi attribuire quod Dei est. Sed dominium omnium creaturarum est proprium Dei, secundum illud *Psalm.* XXIII. 1. *Domini est terra &c.* Ergo non est naturalis homini possessio rerum exteriorum.

2. Præterea. Basilus exponens verbum divitis dicentis *Luc.* XII. *Congregabo omnia que nata sunt mihi, & bona mea*, dicit (in *serm.* (1) sup. illud, *Destruam horrea mea* *verf. fin.*) „ Dic mihi, quæ tua? unde ea sumens in vitam tulisti? Sed illa quæ homo possidet naturaliter, potest aliquis convenienter dicere esse sua. Ergo homo non possidet naturaliter exteriora bona.

3. Præterea. Sicut Ambrosius dicit in *Lib. I. de Trin.* (seu de fide ad *Grat. cap. I. circ. med.*) (2) *Dominus nomen est potestatis.* Sed homo non habet potestatem super res exteriores: nihil enim potest circa earum naturam immutare. Ergo possessio exteriorum rerum non est homini naturalis.

Sed contra est quod dicitur in *Psalm.* VIII. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus*, scilicet hominis.

Re-

nilio divino: Deus autem unicuique providet secundum conditionem necessitatis sue; quia natura non deficit in necessariis, & multo minus ausbor natura. Huc etiam pertinet illud Ecclesiast. 4. verf. 10. Ego pupillis misericors ut pater, & pro viro matri illorum; & oris tu velus filius altissimi obediens, & miserabitur tui magis quam mater: Ut & Exod. 22. verf. 2. Vidue & pupillo non nocentis: Si laferis eos, vociferabuntur ad me, & exaudiam eos, & indignabitur furor meus &c. Hinc religio immu-

culata visitare pupillos & viduas *Jacob.* 2. *verf. 27.* (1) In sermone peculiari quem ex professo in hæc verba edidit, & a quibusdam in divites avaros inscribitur.

(2) Explicans illud ex *Deut.* 6. *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est:* De Trinitate autem S. Thomas inscribit juxta usum sui temporis, quia de Trinitatis unitate ac mysterio potissimum adversus Arianos in eo libro disputatur.

Respondeo dicendum, quod res exterior potest dupliciter considerari. Uno modo quantum ad ejus naturam, quæ non subjacet humanæ potestati, sed solum divinæ, cui omnia ad nutum obediunt. Alio modo quantum ad usum ipsius rei: & sic habet homo naturale dominium exteriorum rerum: quia per rationem, & voluntatem potest uti rebus exterioribus ad suam utilitatem, quasi propter se factis: semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora, ut supra, habitum est (quæst. lxiv. art. 1.) Et ex hac ratione Philosophus probat in I. Polit. (1) quod possessio rerum exteriorum est homini naturalis. Hoc autem naturale dominium super ceteras creaturas quod competit homini secundum rationem, in qua imago Dei consistit, manifestatur in ipsa hominis creatione Genes. 1. 26. ubi dicitur: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; & præstet piscibus maris &c.*

Ad primum ergo dicendum, quod Deus habet principale dominium omnium rerum; & ipse secundum suam providentiam ordinavit quasdam res ad corporalem hominis sustentationem: & propter hoc homo habet naturale rerum dominium, quantum ad potestatem utendi ipsis (2).

Ad secundum dicendum, quod dives ille reprehenditur ex hoc quod putabat exteriora bona esse principaliter sua, quasi non accepisset ea ab alio, scilicet a Deo.

Ad tertium dicendum, quod illa ratio procedit de dominio exteriorum rerum quantum ad naturas ipsarum: quod quidem dominium soli Deo convenit, ut dictum est (in corp. art.)

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu in-

telligas, merito insinuatum a scripturis; quod possessio rerum exteriorum est homini naturalis. Ut per Psalm. 8. secundum quod recitatur in *argum. contr.* De hoc dominio, ut melius capias in tex. isto dicta, vide veritates aureas super legem veterem, Gen. 1. *conclus.* 12. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS II. 369

Utrum liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere.

III. cont. cap. xxvii. fin. & opus. xx. cap. xv.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere. Omne enim quod est contra jus naturale, est illicitum. Sed secundum jus naturale omnia sunt communia: cui quidem communitati contrariatur proprietas possessionum. Ergo illicitum est cui libet homini appropriare sibi aliquam rem exteriorem.

2. Præterea. Basilius dicit, exponens prædictum verbum divitis (loc. cit. art. præc. arg.) *Sicut qui præveniens ad spectacula prohiberet advenientes, appropriando sibi quod ad communem usum ordinatur, similes sunt divites, qui communia que præoccupaverunt, estimant sua esse.* Sed illicitum esset præcludere viam aliis ad potiendum communibus bonis. Ergo illicitum est appropriare sibi aliquam rem communem.

3. Præterea. Ambrosius dicit (serm. lxxiv. de temp. vers. fin.) (3) & habetur in Decretis dist. xlvi. cap. *Sicut hi: Proprium nemo dicat, quod est commune.* Appellat autem commune res exteriores, sicut patet ex his quæ præmittit. Ergo videtur illicitum esse quod aliquis appropriet sibi aliquam rem exteriorem.

Sed

(1) Non sicut prius ad marginem cap. 5. vel c. 3. ubi de naturali tantum servitute agitur, sed cap. 8. græco-latino vel in antiquis cap. 6. & apud S. Thomam lect. 6. ubi omnia propter hominem esse dicuntur.

(2) Sic enim dominium apud Jurisconsultos definitur *jus vel facultas re propria usendi ad quemlibet usum lege permixtum, itaq; in commodum proprium; ut videre est in Syntagmate juris lib. 1. cap. 12. num. 3.*

(3) Ut ex serm. 81. Decretum ipsum citat, & quidem super illud Luc. 12. *Homini cujusdam divitis fructus sive ager attulit: Sed in modernis Exemplaribus est pars tantum sexagesimi quarti ser-*

monis cujus thema ex illis verbis desumitur Luc. 16. *Homo quidam erat dives qui habuit villicum &c.: Sed annectuntur illis ea quæ superius notata sunt ac ex Luc. 12. desumuntur. Plenius autem ibi: Sed ais: Quid injustum est, si cum aliena non invadam, propria diligentius servo? O impudens dictum! Propria dicis? Que? Ex quibus reconditis in hunc mundum detulisti? Quando in hanc ingressus es lucem, quando de ventre matris existi? quibus queso facultatibus quibusve stipendiis stipatus ingressus es? Et paulo infra: Proprium nemo dicat quod est commune: Vel sicut est in Ambrosii textu, quod a communi plusquam sufficeret sumptum, & violentè obtentum est.*

Sed contra est quod Augustinus dicit in Lib. de hæresibus (hæresi xi.) *Apostolici dicuntur qui se hoc nomine arrogantissime vocaverunt, eo quod in suam communionem non acciperent usentes conjugibus, & res proprias possidentes; quales habet catholica Ecclesia & monachos, & clericos plurimos.* Sed ideo isti hæretici sunt, quia se ab Ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere qui utuntur his rebus, quibus ipsi carent. Est ergo erroneum dicere, quod non liceat homini propria possidere.

Respondeo dicendum, quod circa rem exteriorum duo competunt homini. Quorum unum est potestas procurandi, & dispensandi: & quantum ad hoc licitum est quod homo propria possideat. Est etiam necessarium ad humanam vitam propter tria. Primo quidem quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit, quam id quod est commune omnium, vel multorum: quia unusquisque laborem fugiens, relinquit alteri id quod pertinet ad commune, sicut accidit in multitudo ministrorum. Alio modo quia ordinatius res humanæ tractantur, si singulis immineat propria cura alicujus rei procurandæ: esset autem confusio, si quilibet indistincte quælibet procuraret. Tertio quia per hoc magis pacificus status hominum conservatur, dum unusquisque re sua contentus est. Unde videmus quod inter eos qui communiter, & ex indiviso aliquid possident, frequentius jurgia oriuntur.

Aliud vero quod competit homini circa res exteriores, est usus ipsarum: & quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes, ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitate aliorum. Unde Apostolus dicit I. ad Timoth. ultim. 17. *Divisibus hujus sæculi præcipe . . . facile tribuere, communicate de bonis &c.*

Ad primum ergo dicendum, quod communitas rerum attribuitur juri naturali: non quia jus naturale dicitur omnia esse possidenda communiter, & nihil esse quasi proprium possidendum; sed quia secundum jus naturale non est distinctio possessionum, (1) sed magis secundum humanum conditum, quod

Summ. S. Th. Tom. VII.

pertinet ad jus positivum, ut supra dictum est (quæst. lxxi. art. 2. & 3.) Unde proprietas possessionum non est contra jus naturale, sed juri naturali superadditur per adinventionem rationis humanæ.

Ad secundum dicendum, quod ille qui præveniens ad spectacula præpararet aliis viam, non illicite ageret; sed ex hoc illicite agit quod alios prohibet: & similiter dives non illicite agit, si præoccupans possessionem rei, quæ a principio erat communis, aliis etiam communicet; peccat autem, si alios ab usu illius rei indiscrete prohibeat. Unde Basilus ibidem dicit: *Cur tu abundas, ille vero mendicat, nisi ut tu bonæ dispensationis merita consequaris, ille vero patientiæ præmiis coronetur?*

Ad tertium dicendum, quod cum dicit Ambrosius, *Nemo proprium dicat quod est commune*, loquitur de proprietate quantum ad usum: unde subdit: *Plus quam susciperes sumptui, (2) violenter obtentum est.*

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem destruas hæresim *Pseudo Apostolicorum*, de qua, & quibus loquitur Aug. lib. de heres. cap. 40. Et hic *argum. contr.* recitatur. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari ab Abraham Gen. 13. ab Isaac cap. 26. a Jacob cap. 30. 31. 32. & passim ab antiquis Sanctis facto suo, quos scilicet habuisse divitias, seu res exteriores, tamquam a se possessas, narratur. Item merito a Luc. 19. ubi de divite Zachæo dante dimidium bonorum suorum, quamvis non omnia, pauperibus, subditur *ly huic domui salus a Deo facta est.* Item a Marc. 14. *Pauperes semper habebitis vobiscum, & cum volueritis, potestis illis bene facere.* Et quomodo possent illis benefacere: nisi haberent de suo? forsan de alieno? Absit. Non enim eleemolyna facta de rapina licet. Item a 2. Cor. 9. *Non debent filii thesaurizare parentibus sed parentibus filiis.* Vide D. Th. *Contr. gent. l. 3. c. 127.* de hoc adverf. illam hæresim. *Tertio* vides: quomodo &c.

V A R.

(1) Hinc in Decretis causa 12. qu. 1. cap. *Dilectissimis* quod ex S. Clemente desumptum est: *Communis usus omnium que sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit: Sed per iniquitatem alius hoc suum esse dixit, & alius illud; & sic inter mortales facta divisio est: Non quod hæc divisio sit per*

iniquitatem facta, sed quod ex usurpatione per iniquitatem facta, originem sumpserit.

(2) Sive, ut repositum supra, *plusquam sufficeret sumptum & violenter obtentum est: Quamvis* terti textus & præsertim antiquus, ex quo desumpsit S. Thomas, habeat sicut recit.

ARTICULUS III. 370

Utrum sit de ratione furti occulte accipere rem alienam.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod non sit de ratione furti occulte accipere rem alienam. Illud enim quod diminuit peccatum, non videtur ad rationem peccati pertinere. Sed in occulto peccare pertinet ad diminutionem peccati, sicut e contrario ad exaggerandum peccatum quorumdam dicitur Isa. 111. 9. *Peccatum suum quasi Sodoma predicaverunt, nec absconderunt.* Ergo non est de ratione furti occulte acceptio rei alienæ.

2. Præterea. Ambrosius dicit (serm. lxxiv. de temp. prope fin.) (1) & habetur in Decret. distinct. xlvii. (cap. *Sicut hi*) *Non minus est criminis habenti tollere, quam cum possit, & abundans sit, indigentibus denegare.* Ergo furtum furtum consistit in acceptione rei alienæ, ita etiam in detentione ipsius.

3. Præterea. Homo potest furtum ab alio accipere etiam quod suum est, puta rem quam apud alium deposuit, vel quæ est ab eo iniuste ablata. Non est ergo de ratione furti quod sit occulte acceptio rei alienæ.

Sed contra est quod Isidorus dicit in Lib. X. Etymol. (ad lit. F.) *Fur a furvo dicitur est, idest a fusco: nam noctis usque tempore.* (2)

Respondetur dicendum, quod ad rationem furti tria concurrunt. Quorum primum convenit sibi, secundum quod contrariatur iustitiæ, quæ unicuique tribuit quod suum est: & ex hoc competit ei quod usurpat alienum.

Secundum vero pertinet ad rationem furti prout distinguitur a peccatis quæ sunt contra personam, sicut ab homicidio, & adulterio: & secundum hoc competit furto quod sit circa rem possessam: si quis enim accipiat id quod est alterius; non quasi possessio, sed quasi pars (sicut si amputet membrum) vel sicut persona conjuncta (ut si auferat si-

liam, vel uxorem) non habet proprie rationem furti.

Tertia differentia est quæ complet rationem furti, ut scilicet occulte usurpetur alienum: & secundum hoc propria ratio furti est ut sit *occulte accipio rei alienæ.* (3)

Ad primum ergo dicendum, quod occultatio quandoque quidem est causa peccati, puta cum quis utitur occultatione ad peccandum, sicut accidit in fraude, & dolo: & hoc modo non diminuit, sed constituit speciem peccati: & ita est in furto. Alio modo occultatio est simplex circumstantia peccati: & sic diminuit peccatum, tum quia signum veritatis est, tum quia tollit scandalum.

Ad secundum dicendum, quod detinere id quod alteri debetur, eandem rationem nocentem habet cum acceptione iniusta: & ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio.

Ad tertium dicendum, quod nihil prohibet, id quod est simpliciter unius, secundum quid esse alterius; sicut res deposita est simpliciter quidem deponentis, sed est ejus apud quem deponitur, quantum ad custodiam; & id quod est per rapinam ablatum, est rapientis, non simpliciter, sed quantum ad detentionem.

APPENDIX.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas merito a scripturis, & Isid. insinuatam, quod de ratione furti est occulte acceptio rei. Ab Isidor. quidem: ut in *arg. cont.* Ubi a furvo ideo dicitur est fur, quia in obscuro, id est, abscondito tollit; non quod res accepta sit necessario in loco abscondito; antequam a fure accipiat (potest enim esse in propatulo) sed quod fur eam accipit absconso, idest nullo vidente, quantum sibi possibile est. A scripturis autem, ut Josue 7. *Furati sunt de anathemate, atque mentiti, & absconderunt, &c.* Item 4. Regum 11. *Furata est cum de medio filiorum,*

(1) Ubi supra, cap. *Sicut hi*, ex quo restituendum adhibita negatione, ut est in Ambrosii & Decreti textu, *Non minus est criminis &c.* ac ex moderna quoque; Decretorum Editione, *cum possit & abundes.*

(2) Ut videre est lib. 10. lit. F. in dictione *Fur*, ubi etiam a *furendo* denominatum notat. Sic jam antea libro 5. tit. de criminibus in dictione *Furtum* præmiserat: *Furtum est rei alienæ clandestina contrafactio; a furvo (idest fusco) vocatum, quia in obscuro*

fit.

(3) Juxta id quod mox ex Isidoro præmissum est; sicut & apud Ostiensem *furtum a furvo (idest nigro) dici* notatur, eo quod *clam & obscure & plerumque; de nocte fiat; sive a furvo in quo fur plerumque; lateo: Quamvis & omnis illicita usurpatio rei alienæ intelligitur nomine furti* ex Augustino in Decretis cap. *Morescites* Causa 32. qu. 5. ubi ex qu. 71. super Exodum prænotatur; sicut & cap. *Panale* Causa 14. qu. 5.

sum. Item Gen. 40. *Furtim sublatas sum*. Quia scilicet a patre hoc ignorante. Item Judith. 7. *Furtim videbantur haurire*. Quia scilicet ipsi occulte, quantum poterant, hauriebant; & ideo non credebant, se ab aliquo hostium videri: & tamen videbantur. Sufficit ergo, quod acceptio sit occulta, quoad factum, intentionemque furis, licet non quantum ad existentiam, idest, non quantum ad hoc, quod re vera non videatur, præter intentionem furis. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS IV. 371

Utrum furtum, & rapina sint peccata differentia specie.

Inf. art. 9. co. & quæst. lxxiii. art. 1. co. & ad 2. & II. Cor. xiii.

AD quantum sic proceditur. Videtur quod furtum, & rapina non sint peccata differentia specie. Furtum enim & rapina differunt secundum *occultum*, & *manifestum*: furtum enim importat occultam acceptionem; rapina vero violentam, & manifestam. Sed in aliis generibus peccatorum *occultum*, & *manifestum* non diversificant speciem. Ergo furtum, & rapina non sunt peccata specie diversa.

2. Præterea. Moralia recipiunt speciem a fine, ut supra dictum est (1. 2. quæst. 1. art. 3. & quæst. xviii. art. 6.) Sed furtum & rapina ordinantur ad eundem finem, scilicet ad habendum aliena. Ergo non differunt specie.

3. Præterea. Sicut rapitur aliquid ad possidendum, ita rapitur mulier ad delectandum: unde & Isidorus dicit in Lib. X. Etymolog. (1) quod *raptor dicitur corruptor, & rapta dicitur corrupta*. Sed raptus dicitur, siue mulier auferatur publice, siue occulte. Ergo & res possessa rapti dicitur, siue occulte, siue publice rapiatur. Ergo non differunt furtum, & rapina.

Sed contra est quod Philosophus in V.

Ethic. (2) distinguit furtum a rapina, ponens furtum *occultum*, rapinam vero *violentam*.

Respondeo dicendum, quod furtum, & rapina sunt vitia iustitiæ opposita, in quantum aliquis alteri facit injustum. Nullus autem patitur injustam volens, ut probatur in V. Eth. (3) Et ideo furtum, & rapina ex hoc habent rationem peccati quod acceptio est involuntaria ex parte ejus cui aliquid subtrahitur.

Involuntarium autem dupliciter dicitur, scilicet per ignorantiam, & violentiam, ut habetur in III. Ethic. (cap. 1.) Et ideo aliam rationem peccati habet rapina, & aliam furtum. Ergo propter hoc differunt specie.

Ad primum ergo dicendum, quod in aliis generibus peccatorum non attenditur ratio peccati ex aliquo involuntario, sicut attenditur in peccatis oppositis iustitiæ: & ideo ubi occurrit diversa ratio involuntarii, est diversa species peccati.

Ad secundum dicendum, quod finis remotus rapinæ, & furti idem est. Sed hoc non sufficit ad identitatem speciei, quia est diversitas in finibus proximis: raptor enim vult per propriam potestatem obtinere, fur vero per astutiam.

Ad tertium dicendum, quod raptus mulieris non potest esse occultus ex parte mulieris quæ rapitur: & ideo etiam si sit occultus ex parte aliorum, a quibus rapitur, adhuc remanet ratio rapinæ ex parte mulieris, cui violentia inferitur.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuaturn fuisse a scripturis, & Philosopho quod furtum & rapina differunt. A Philosopho quidem, ut in *arg. cont.* A scripturis autem per dictam Deut. 28. *Asinus tuus rapiatur in conspectu tuo*, scilicet per violentiam. Præmiserat enim in contextu *ly omni tempore opprimaris violentia*. Item Ezech. 22. *Populi terræ*

(1) Seu Originum lit. R. in dictione *Raptor*, ubi casualis loquutio est utrobique; scilicet *raptor eo quod corruptor, ut & rapta &c.*

(2) Non cap. 2. sicut prius indicabatur ad marginem, sed vel 5. græco-lat. vel 4. in antiquis & apud S. Thomam lect. 4. ubi furtum inter occulta recensetur, ut & rapina inter violenta.

(3) Male hic rursus ut ex cap. 9. prius indicaba-

tur ad marginem; cum ex cap. 11. græco-lat. vel cap. 14. in antiquis & apud S. Thomam lect. 14. defumatur; ut & notatum supra qu. 59. ar. 3. ubi hoc ex professo tractatur. Sequens autem appendix ex 3. Ethicorum, habetur partim cap. 1. partim 2. tum in græco-latinis tum in antiquis, & apud S. Thomam ibidem respectivo.

ra rapiabant violenter. Item c. 18. *Per vim nihil rapuerit*. De furto autem in art. 3. *append.* patuit, quod non fit per vim apertam sed per astutiam occultam. *Secundo* vides &c.

ARTICULUS V. 372

Utrum furtum semper sit peccatum.

Inf. quæst. cxviii. art. 2. co. & II. dist. xlii. quæst. 11. art. 4. cor. & mal. quæst. x. art. 2. cor. & quæst. xv. art. 2. cor. princ.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod furtum non semper sit peccatum. Nul- lum enim peccatum cadit sub præcepto divi- no: dicitur enim Eccli. xv. 21. *Nemini man- davit impie agere*. Sed Deus invenitur præ- cepisse furtum: dicitur enim Exod. xii. 35. *Fecerunt filii Israel, sicut præceperat Dominus Moysi . . . & exspoliaverunt Aegyptios*. (1) Ergo furtum non semper est peccatum.

2. Præterea. Ille qui invenit rem non suam, si eam accipiat, videtur furtum committere quia accipit rem alienam. Sed hoc videtur esse licitum secundum naturalem æquitatem, ut Juristæ dicunt (§. xviii. xxxix. & xlvi. de rerum divis.) Ergo videtur quod furtum non semper sit peccatum.

3. Præterea. Ille qui accipit rem suam non videtur peccare; cum non agat contra justitiam, cujus æqualitatem non tollit. Sed furtum committitur, etiam si aliquis rem suam occulte accipiat ab altero detentam, vel custoditam. Ergo videtur quod furtum non semper sit peccatum.

Sed contra est quod dicitur Exod. xx. 15. *Non furtum facies*.

Respondeo dicendum, quod si aliquis con-

sideret furti rationem, duas rationes peccati in eo invenit. Primo quidem propter con- trarietatem ad justitiam, quæ reddit unicui- que quod suum est: & sic furtum justitiæ opponitur, in quantum furtum est acceptio rei alienæ.

Secundo ratione doli, seu fraudis, quam fur committit, occulte, & quasi ex insidiis rem alienam usurpando. Unde manifestum est quod omne furtum est peccatum. (2)

Ad primum ergo dicendum, quod accipe- rem alienam vel occulte, vel manifeste; auctoritate judicis hoc decernentis, non est furtum: quia jam fit sibi debitum per hoc quod sententialiter sibi est adjudicatum. Unde multo minus furtum fuit quod filii Israel tulerunt spolia Aegyptiorum ex præcepto Do- mini hoc decernentis pro afflictionibus qui- bus Aegyptii eos sine causa affixerant: & ideo signanter dicitur Sap. x. 20. *Justi sula- runt spolia impiorum*. (3)

Ad secundum dicendum, quod circa res inventas est distinguendum. Quædam enim sunt quæ numquam fuerunt in bonis alicu- jus, sicut lapilli, & gemmæ quæ inveniun- tur in littore maris: & talia occupanti con- ceduntur: & eadem ratio est de thesauris antiquo tempore sub terra occultatis, quorum non extat aliquis possessor; nisi quod secun- dum leges civiles teneret inventor dare medie- tatem domino agri, si in alieno agro inve- nerit. Propter quod in parabola Evangelii dicitur Matth. xiiii. de inventore thesau- ri absconditi in agro, quod emit agrum, quasi ut haberet jus possidendi totum the- saurum. Quædam vero res inventæ fuerunt de propinquo in alicujus bonis: & tunc si quis eas accipiat non animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro dere- lictis non habet, non committit furtum: & similiter si pro derelictis habeantur, & hoc credat inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum: alias autem committitur peccatum furti. Unde Augustinus dicit in qua-

(1) Vel plenius, ut vers. 35. & 36. videre est: *Fecerunt sicut præceperat Moyses, & petierunt ab Aegyptiis vasa argentea & aurea vestemque pluri- mam: Dominus autem dedit gratiam populo coram Aegyptiis, ut non spoliatio qualiscunque intelligatur, sic- cut quæ per violentiam vel occultam ablationem fie- ri solet, sed per subdolum & astutam petitionem cum animo mutui non reddendi.*

(2) Utpote quasi lege divina prohibitum, non tantum sicut supra Exod. 20, vers. 15. inter præce-

pta Decalogi; sed Levit. 19. vers. 11. & Deutero- nom. 5. vers. 18.

(3) Quod utique ad hujus loci sensum pertinere manifestum est ex adjunctis; ut & id factum esse propter mercedem compensandam qua Aegyptii He- bræorum labores fraudaverant: Sic enim ibi v. 17. ac deinceps: *Reddidit (Deus) justis mercedem la- borum suorum, & deduxit illos in via mirabili; transfudit illos per mare rubrum &c.* Et si missæ Martyribus in Officio Ecclesiæ accommodatur.

quadam homil. (1) (cap. vi.) *Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti.*

Ad tertium dicendum, quod ille qui furtim accipit rem suam apud alium depositam, gravat depositarium, qui tenetur ad restituendam eam, vel ad ostendendam se esse innocentem: unde manifestum est quod peccat, & tenetur ad relevandum gravamen depositarii. Qui vero furtim accipit rem suam apud alium injuste detentam, peccat quidem: non quia gravet eum qui detinet, & ideo non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad recompensandum; sed peccat contra communem justitiam, dum ipse sibi usurpat suæ rei iudicium, juris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam ut scandalum proximorum, si inde exortum fuerit, sedetur.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis insinuatam fuisse, quod furtum est peccatum. Insinuatur autem per hoc, quod a lege Divina prohibetur Exod. 20. *Non furtum facies.* Constat enim ex superioribus Divum Thomam sæpe dixisse, quod nihil in lege prohibetur a Deo, nisi peccatum. Aliquid ergo cognoscitur esse peccatum ex eo, quod in lege prohibetur. *Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS VI. 373

Utrum furtum sit peccatum mortale.

Locis sup. art. 1. inductis.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod furtum non sit peccatum mortale. Dicitur enim Proverb. vi. 30. *Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit.* Sed omne pec-

catum mortale est grandis culpa. Ergo furtum non est peccatum mortale.

2. Præterea. Peccato mortali mortis pœna debetur. Sed pro furto non infligitur in lege pœna mortis, sed solum pœna damni, secundum illud Exod. xxii. 1. *Si quis furatus fuerit bovem, aut ovem . . . quinque boves pro uno bove restituet, quatuor oves pro una ove.* Ergo furtum non est peccatum mortale.

3. Præterea. Furtum potest committi in parvis rebus, sicut & in magnis. Sed inconveniens videtur quod pro furto alicujus parvæ rei (puta unius acus, vel unius pennæ) aliquis puniatur morte æterna. Ergo furtum non est peccatum mortale.

Sed contra est quod nullus damnatur secundum divinum iudicium nisi pro peccato mortali. Condemnatur autem aliquis pro furto, secundum illud Zach. v. 3. *Hæc est maledictio que egreditur super faciem omnis terre: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur.* Ergo furtum est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra habitum est (quæst. xxiv. art. 5. & i. 2. quæst. lxxii. art. 5. & quæst. lxxvii. art. 3.) peccatum mortale est quod contrariatur caritati, secundum quod est spiritualis animæ vita.

Caritas autem consistit principaliter quidem in dilectione Dei, secundario vero in dilectione proximi: ad quam pertinet ut proximo bonum velimus, & operemur. Per furtum autem homo infert nocuum proximo in suis rebus: & si passim homines sibi invicem furarentur, periret humana societas. Unde furtum, tamquam contrarium caritati, est peccatum mortale.

Ad primum ergo dicendum, quod furtum dicitur non esse grandis culpa, duplici ratione. (2) Primo quidem propter necessitatem inducentem ad furandum; quæ diminuit, vel totaliter tollit culpam, ut infra patebit (art. seq.)

(1) Velut ex homilia 9. libri 50. homiliarum eo loco Decreti prænotatur, sed in modernis Exemplaribus hæc homilia deest quia constat ex ferm. 19. de verbis Apostoli ubi habetur versus finem: Nec omitendum quod ibidem summa cum laude narrat Augustinus a pauperrimo quodam homine factum, sed *plano christiano* (inquit) qui sacculo invento memor legis proposuit piscium publice (id est tabellam sive scriptum ex græco τραπεζον) ut si quis amisisset sacculum, repeteret ab ipso; postquam autem ex indicibus datus cuius esset sacculus intellexit, reddidit quod invenerat; nec urgente quamlibet amissione quidquam ab eo accipere voluit pro pretio inventionis donec *Blasphabundus* homo projecit sacculum, dicens

nihil se perdidisse si accipere ipse inventor nihil vellet: sic enim victus tandem quod offerebatur accepit, sed continuo totum pauperibus erogavit: Exclamat porro admirabundus Augustinus de utriusque facto: Quale coram fratre mei! Quale coramen! qualis pugna! qualis conflictus! Theaurum, mundus: Spectator, Deus.

(2) Unam tantum assignat Beda in eum locum dicens: *Furtum non ex sua estimatione, sed ex comparatione peccati majoris (id est adulterii) non grandis esse culpa prohibetur; sicut de Hierusalem gravius peccante dicitur (Ezech. 16.) Justificata est Sodoma ex te; non quia Sodoma nulla, vel pauca, sed quia Hierusalem plura peccavit.*

seq.) Unde subditur: *Furatur enim, ut esurientem impleat animam.* Alio modo dicitur furtum non esse grandis culpa per comparationem ad reatum adulterii, quod punitur morte. Unde subditur de fure, quod *deprebensus reddet septuplum; qui autem adulter est, perdet animam suam.*

Ad secundum dicendum, quod pœnæ præsentis vitæ magis sunt medicinales quam retributivæ. Retributio enim reservatur divino iudicio, quod est secundum veritatem in peccantes. Et ideo secundum iudicium præsentis vitæ non pro quolibet peccato mortali infligitur pœna mortis, sed solum pro illis quæ inferunt irreparabile nocumentum, vel etiam pro illis quæ habent aliquam horribilem deformitatem, & ideo pro furto, quod irreparabile damnus non infert, non infligitur secundum præsens iudicium pœna mortis, nisi ut furtum aggravatur per aliquam gravem circumstantiam, sicut patet de sacrilegio, quod est furtum rei sacræ; & de peculatu, quod est furtum rei communis, ut patet per Augustinum super Joannem (1) & de plagio, quod est furtum hominis, pro quo quis morte punitur, ut patet Exod. xxi.

Ad tertium dicendum, quod illud quod modicum est, ratio apprehendit quasi nihil. Et ideo in his quæ minima sunt, homo non reputat sibi nocumentum inferri: & ille qui accipit, potest præsumere hoc non esse contra voluntatem ejus cujus est res. Et pro tanto si quis furtive hujusmodi res minimas accipiat, potest excusari a peccato mortali; si tamen habet animum furandi, & inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis, potest esse peccatum mortale, sicut & in solo cogitatu per consensum.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem intelligas, merito fuisse a scripturis insinuatum: quod furtum est peccatum mortale. Insinuatur vero per dictum *Zach. c. 5.* ut in *a. cont.* Ubi ly *fur*, sumitur pro fare proprie dicto; qui scilicet infert nocumentum proximo contra caritatem. Ad cognoscendum

enim quodnam sit vere furtum, & consequenter mort. oportet inspicere ad conclusionem probationem. Conclusiones enim tanti valent, quantum permittuntur a probationibus. Patet autem, quod ita probatio facit vim in esse contra caritatem. Uterius ly *judicabitur*, stat pro condemnabitur: sicut & ibi *Joan. 3. qui non credit, judicatus est*, idest condemnatur. Item insinuatur, & quidem a fortiori, per dictum *Luc. 16.* de divite epulone, mollibusque vestito, & immiserico corde, qui in inferno sepultus est. Per hoc enim, quod demonstravit: abutentem propriis, ipsaque non largientem pauperi tempore necessitatis, æterna pœna mortali peccato debita damnatum, commonstrasse voluit, quod rapientes aliena furtive, multo magis damnabuntur, & consequenter quod furtum est peccatum mortale. *Secundo* vides: quomodo ex his bene, &c.

A R T I C U L U S VII. 374

Utrum liceat alicui furari propter necessitatem.

Inf. quest. cx. art. 3. ad 4. & IV. dist. xv. quest. 11. art. 1. quest. 4. ad 2. & art. 4. quest. 2. ad 2. & art. 5. quest. 1. cor.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod non liceat alicui furari propter necessitatem. Non enim imponitur pœnitentia nisi peccanti. Sed extra, de furtis (can. 111.) dicitur: *Si quis per necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, pœniteat per hebdomadas tres.* Ergo non licet furari propter necessitatem.

2. Præterea. Philosophus dicit in II. Ethic. (cap. vi. ad fi.) quod *quædam confessio nominata, convoluta sunt cum malitia*, (2) inter quæ ponit furtum. Sed illud quod est secundum se malum, non potest propter aliquam bonum finem bonum fieri. Ergo non potest aliquis licite furari, ut necessitati suæ subveniat.

3. Præterea. Homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed non licet furari ad hoc

(1) Nempe Tract. 50. super Joan. 12. caput: *Ecce fur Judas (inquit) fur loculorum sed sacrorum: Si crimina discernuntur in foro qualiscunque furti & peculatus (peculatus enim dicitur furtum de Republica) quanto vehementius judicandus est fur acrilagus &c.? Plagium autem (juxta græcum vici-*

3109) furtum hominis appellatur, idest quo quis hominem furatur &c.

(2) Ut cap. 7. in antiquis habetur, sed planius cap. 6. græco-lat. *Sunt quædam quæ vel ipso nomine statim cum pravitate implicantur.*

hoc quod aliquis per eleemosynam proximo subveniat, ut Augustinus dicit in Lib. contra mendaciam (cap. vii. cir. med.) (1) Ergo etiam non licet furari ad subveniendum propriæ necessitati.

Sed contra est quod in necessitate sunt omnia communia: & ita non videtur esse peccatum, si aliquis rem alterius accipiat propter necessitatem sibi factam communem.

Respondeo dicendum, quod ea quæ sunt juris humani, non possunt derogare juri naturali, vel juri divino. Secundum autem naturalem ordinem ex divina providentia institutum, res inferiores sunt ordinatæ ad hoc quod ex his subveniatur hominum necessitati. Et ideo per rerum divisionem, & appropriationem ex jure humano procedentem, non impeditur quin hominis necessitati sit subveniendum ex hujusmodi rebus. Et ideo res quas aliqui superabundanter habent, ex naturali jure debentur pauperum sustentationi. Unde Ambrosius dicit (serm. lxxiv. de temp. sub fi.) & habetur in Decret. distinct. xlvii. (cap. Sicut hi) *Esurientium panis est quem tu desines; nudorum indumentum est quod tu recludis; miserorum redemptio, & absolutio est pecunia quam tu in terram desidis.*

Sed quia multi sunt necessitatem patientes, & non potest ex eadem re omnibus subveniri, committitur arbitrio uniuscujusque dispensatio propriarum rerum, ut ex eis subveniat necessitatem patientibus.

Si tamen adeo sit evidens, &urgens necessitas, ut manifestum sit instanti necessitati de rebus occurrentibus esse subveniendum (puta cum imminet personæ periculum, & aliter subveniri non potest) tunc licite potest aliquis ex rebus alienis suæ necessitati subvenire, sive manifeste, sive occulte sublati:

nec hoc proprie habet rationem furti, vel rapinæ.

Ad primum ergo dicendum, quod Decretalis illa loquitur in casu in quo non est urgens necessitas. (2)

Ad secundum dicendum, quod uti re aliena occulte accepta in casu necessitatis extremæ, non habet rationem furti, proprie loquendo, quia per talem necessitatem efficitur suam id quod quis accipit ad sustentandam propriam vitam.

Ad tertium dicendum, quod in casu similis necessitatis etiam potest quis occulte rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito fuisse infirmatum a D. Ambrosio, quod licitum est furari propter necessitatem; ut in Decretis d. 47. *Esurientium panis, &c.* secundum quod extenditur in corpore circa medium. Cum enim accipere suam, debitis circumstantiis adhibitis, sit licitum univique, patet, quod Ambrosius monstrans omnia esse communia in tempore necessitatis, demonstrat eodem tenore, quod furari, id est accipere occulte rem, quæ alias erat aliena, licet. Secundo vides: quomodo ex iis, atque similibus, quod semper, & ubique subauditur, si bene pensentur, & applicentur. doctrina hæc angelica vicissim declaratur, atque confirmetur.

AR-

(1) Sic enim ibi: *Quis est qui dicat, ut habeamus quod pauperibus demus, furta faciamus divitiibus? Quis est qui dicat aliqua causa bonis esse facienda ut vel peccata non sint, vel (quod est absurdum) iusta peccata sint? Et inferius: Quis ista dicat nisi qui res humanas omnes, omnesque conatur mores legesque subvertere?* Rursumque inferius: *As justitia merito panis furem, etiam qui dicitur ostenderit ideo se substraxisse superflua divitiis ut præberet necessaria pauperi. &c.* ut cap. 7. videre est: Ac deinde cap. 8. *Dicit aliquis: Ergo quando est fur quilibet ei furi qui misericordie voluntate furatur: Quis hoc dixerit? Sed horum duorum non ideo est quisquam bonus quia peior est unus, &c.*

(2) Quod ex ipsa inscriptione patet, ubi dicitur: *Committens furem ex necessitate non multum urgente peccat, sed non graviter: Unde imponenda est ei*

levis penitentia: Ex adjunctis etiam in ipsomet capitis textu idem colligi potest, ubi additur: *Et, si reddideris, non cogatur jejunare;* Non enim presumitur in tam urgenti necessitate reddimus. Ex Penitentiali autem Theodori hæc Decretalis prænotatur. Sed sequens Ambrosii appendix ut ex libro de Patriarchis prænotata, ex primo ejus libro de Abraham cap. 3. desumpta est; ubi paulo aliter versus finem: *Dicit aliquis: Cum Abraham vicerit, quomodo dicit ad Regem Sodomorum, Nihil sumam abs te, cum præda usque in possessione victoris fuerit? Docet militarem disciplinam ut Regi serventur omnia &c.* Idem ostendit illud ad militarem disciplinam in eo casu pertinere ut &c. Et quidem in moderno Decreti textu. Causa 23. qu. 5. cap. *Dicas*, sic refertur, sed in antiquo *Docet*, pro *Docet*, quod & ad moderni marginem annotatur:

ARTICULUS VIII. 375

Utrum rapina possit fieri sine peccato.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod rapina possit fieri sine peccato. Præda enim per violentiam accipitur; quod videtur ad rationem rapinæ pertinere, secundum prædicta (art. 4. hu. quaest.) Sed quædam accipere ab hostibus licitum est: dicit enim Ambrosius in Lib. de Patriarchis (seu Lib. I. de Abraham cap. 111. cir. fi.) *Cum præda fuerit in potestate victoris, decet militem disciplinam ut Regi serventur omnia scilicet ad distribuendum.* Ergo rapina in aliquo casu est licita.

2. Præterea. Licitum est auferre ab aliquo id quod non est ejus. Sed res quas infideles habent, non sunt eorum: dicit enim Augustinus in epistola ad Vincentium Donatistam (xciii. al. xlviii. aliquant. ante fi.) *Res falso appellatis vestras, quas nec iuste possideris, & secundum leges terrenorum Regum amittere iussi estis.* Ergo videtur quod ab infidelibus aliquis licite rapere possit.

3. Præterea. Terrarum Principes multa a suis subditis violenter extorqueant; quod videtur ad rationem rapinæ pertinere. Grave autem videtur dicere, quod in hoc peccent, quia sic fere omnes Principes damnarentur. Ergo rapina in aliquo casu est licita.

Sed contra est quod de quolibet licite accepto potest fieri Deo sacrificium, vel oblatio. Non autem potest fieri de rapina, secundum illud Isa. lxi. 8. *Ego Dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in Balaam.* Ergo per rapinam aliquid accipere non est licitum.

Respondeo dicendum, quod rapina quamdam violentiam, & coactionem importat, per quam contra iustitiam alicui auferitur quod suum est. In societate autem hominum nullus habet coactionem nisi per publicam potestatem: & ideo quicumque per violentiam aliquid alteri auferit, si sit privata persona, non utens publica potestate, illicite a-

git, & rapinam committit, sicut patet in latronibus (1).

Principibus vero potestas publica committitur ad hoc quod sint iustitiæ custodes. Et ideo non licet eis violentia, & coactione uti, nisi secundum iustitiæ tenorem; & hoc vel contra hostes, pugnando: vel contra cives, malefactores puniendo: & quod per talem violentiam auferitur, non habet rationem rapinæ; cum non sit contra iustitiam. Si vero contra iustitiam aliqui per publicam potestatem violenter abstulerint res aliorum, illicite agunt, & rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur.

Ad primum ergo dicendum, quod circa prædam distinguendum est. Quia si illi qui deprædantur hostes, habeant bellum iustum, ea quæ per violentiam in bello acquirunt, eorum efficiuntur: & hoc non habet rationem rapinæ: unde nec ad restitutionem tenentur. Quamvis possint in acceptione prædæ iustum bellum habentes, peccare per cupiditatem esse prava intentione, si scilicet non propter iustitiam, sed propter prædam principaliter pugnent. Dicit enim Augustinus in Lib. de verbis Domini (serm. xix. cir. princ.) quod *propter prædam militare peccatum est* (2) Si vero illi qui prædam accipiunt, habeant bellum iniustum, rapinam committunt, & ad restitutionem tenentur.

Ad secundum dicendum, quod intantum aliqui infideles res suas iniuste possident, in quantum eas secundum leges terrenorum Principum amittere iussi sunt: & ideo ab eis possunt per violentiam subtrahi, non privata autoritate, sed publica.

Ad tertium dicendum, quod si Principes a subditis exigant quod eis secundum iustitiam debetur propter bonum commune conservandum, etiam si violentia adhibeatur, non est rapina. Si vero aliquid Principes indebite extorqueant per violentiam, rapina est, sicut & latrocinium. Unde dicit Augustinus in IV. de civ. Dei (cap. xv. in princ.) *Remota iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia & latrocinia quid sunt nisi parva regna?* (3) Et Ezech. xxii. 27. di-

(1) Quos a latendo dictos interpretatur Isidorus quasi viarum infestores lib. 10. Etymologiarum vel originum lit. L. in dictione *Latro*; ubi & addit eos melius dici quasi *laserones* quia a *lasere* insidiansur vie: Hoc ergo sensu nunc de illis loquitur S. Thomas ut a furibus distinguuntur, sicut & supra furtum a rapina distinguit: Quamvis & Joan. 10. *fur & latro* habentur pro eodem.

(2) Ut in Decretis quoque Causa 23. quaest. 1.

cap. *Militare* paulo plenius inde prænotatur: *Nempe quod militare delictum non est, sed propter prædam militare peccatum est; & propterea providentia quadam sunt stipendia militantibus constituta, ne dum sumptus queritur, prædo grassetur.*

(3) Huc refert quod pirata respondit Alexandro, *latronem* se vocari quod navigio parvo grassaretur, illum *Imperatorem* quod magna classe.

27. dicitur : *Principes ejus in pædio ejus, quasi lupi rapientes prædam*. Unde ad restitutionem tenentur, sicut & latrones : & tanto gravius peccant quam latrones, quanto periculosius, & communius contra publicam justitiam agunt, cujus custodes sunt positi.

A P P E N D I X.

EX art. habes *primo* : quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuatam a scripturis, quod rapina non potest fieri sine peccato. Insinuaturo vero per dictum *Isa. 61.* discurrendo super illud *ut in arg. contr.* ubi etiam advertite, quod a fortiori inde probatur intentum; quoniam, si rapina a peccato non excusatur, per hoc motivum, quod scilicet aliquis vult raptam rem offerre Deo, multo magis utique inexcusabilis a peccato erit omnis, qui tali pallio in specie bono carebit. Ibi quoque notabis & aliud, quantum scilicet Deus oderit rapinam, & consequenter, quod grande peccatum sit : ex quo Deus ipse etiam non vult illam in sacrificio suo : & totum sacrificium, imo sacrificiorum præcipuum, quod erat holocaustum, reputat immundum, si ei quippiam rapinæ commisceatur. *Secundo* vides : quomodo &c.

A R T I C U L U S IX. 376

Utrum furtum sit gravius peccatum quam rapina.

Inf. quest. lxxiii. art. 3. ad 2. & quest. cxvi. art. 2. ad 1. & quest. cxiv. art. 2. ad 4.

AD nonum sic proceditur, Videtur quod furtum sit gravius peccatum quam rapina. Furtum enim super acceptionem rei alienæ habet adjunctam fraudem, & dolum : *Summ. S. Tb. Tom. VII.*

quod non est in rapina. Sed fraus, & dolus de se habent rationem peccati, ut supra habitum est *quæst. lv. art. 4. & 5.* (1) Ergo furtum est gravius peccatum quam rapina.

2. Præterea. Verecundia est timor de turpi actu, ut dicitur in *IV. Ethic.* (2) Sed magis verecundantur homines de furto quam de rapina. Ergo furtum est turpius quam rapina.

3. Præterea. Quanto aliquod peccatum pluribus noceat, tanto gravius esse videtur. Sed per furtum potest nocementum inferri & magnis, & parvis; per rapinam autem solum impotentibus, quibus potest violentia inferri. Ergo gravius videtur esse peccatum furti quam rapinæ.

Sed contra est quod secundum leges gravius punitur rapina quam furtum.

Respondeo dicendum, quod rapina, & furtum habent rationem peccati, sicut supra dictum est (art. 4. & 6. hu. quæst.) propter involuntarium, quod est ex parte ejus cui aliquid auferitur; ita tamen quod in furto est involuntarium per ignorantiam, in rapina autem est involuntarium per violentiam. Magis est autem aliquid involuntarium per violentiam quam per ignorantiam, quia violentia directius opponitur voluntati quam ignorantia. Et ideo rapina est gravius peccatum quam furtum (3).

Est & alia ratio, quia per rapinam non solum infertur alicui damnum in rebus, sed etiam vergit in quamdam personæ ignominiam, sive injuriam : & hoc præponderat fraudi, vel dolo, quæ pertinent ad furtum.

Unde patet responso ad primum.

Ad secundum dicendum, quod homines sensibilibus inhzrentes, magis gloriantur de virtute exteriori, quæ manifestatur in rapina, quam de virtute interiori, quæ tollitur per peccatum : & ideo minus verecundantur de rapina quam de furto.

Ad tertium dicendum, quod licet pluribus possit

X

(1) Quantum ad dolum art. 4. Quantum ad fraudem art. 5.

(2) Non sicut prius ad marginem cap. 9. sed cap. 15. græco lat. vel 17. in antiquis, ultimo autem utrobique : Et si æquivalenter tantum inde colligi potest, sed expressius quod sit ingloriationis vel infamie timor (*adrogias*) nulla porro major est quam turpis actus infamia, ut in adjunctis indicatur; unde nec probis convenire dicitur qui turpia non agunt.

(3) Hinc raptorum quam furtum furum poena longe gravior constituta per leges quæ varis in Syntagmate Juris contra utroque referuntur; tum libro 36. cap.

25. num. 24. ubi ex §. *grassatores leg. Capitalium* tales vel capite damnari, vel in metallum ablegari, vel in insulam deportari, vel in furca suspendi decernuntur; tum libro 37. cap. 9. num. 9. 10. 11. ubi Francisci primi Christianissimi Regis lege iisdem prædonibus publicis & viarum obsessis manus, pedes, coxæ, ac rénes tundi malleis & confringi jubentur, ac in rota relinqui vivi sine ullo cujusquam subsidio, ut sic misere intereant, ac de peccatis compungantur; tum de variis occulorum furum generibus, vel per effractionem, vel per lasitationem cap. 12. ac deinceps.

possit noceri per furtum quam per rapinam; tamen graviora nocumenta possunt inferri per rapinam quam per furtum: unde etiam ex hoc rapina est detestabilior.

A P P E N D I X.

EX art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, & legibus fuisse, quod rapina est gravius peccatum, quam furtum. A legibus quidem, ut in *argumen. contrar.* Ubi arguitur ab effectu, scilicet a quantitate pœnæ ad causam, scilicet ad quantitatem culpæ. Qui arguendi processus, quamvis non universaliter valeat, ut habetur *ar. 6. ad secundum*, tamen tenet in proposito propter gravitatem & deformitatis, & nocumenti reperti in rapina, ut ex loco nunc citato potes colligere. A scripturis vero idem insinuat per dictum Ezechiel. 18. *Per vim nihil rapueris.* Ubi ultra furtum, idest accipere rem alienam Propheta superaddit vim. Item per hoc, quod narratur *Gen. 34.* tanta ruina facta a filiis Jacob in vindictam rapinæ de sorore sua Dina, quantam nunquam pro furto factam, ni fallor, invenies. Adde, quod a Conc. *Tr. ses. 24. Decr. de refor. matr. cap. 6.* & raptor, & dantes auxilium, consilium, favorem, excommunicati decernuntur, perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces. *Secundo* vides quomodo &c.

Q U Æ S T I O LXVII.

*De vitiis oppositis commutativæ justitiæ
& primo de injustitia judicis,*

in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de vitiis oppositis commutativæ justitiæ, quæ (*) consistunt in verbis, quibus læditur proximus: & primo de his quæ pertinent ad iudicium; secundo de nocumentis verborum quæ fiunt extra iudicium.

Circa primum quinque consideranda occur-

runt. Primo quidem de injustitia judicis in iudicando. Secundo de injustitia accusatoris in accusando. Tertio de injustitia ex parte rei in sua defensione. Quarto de injustitia testis in testificando. Quinto de injustitia advocati in patrocinando.

Circa primum quæruntur quatuor.

Primo, utrum aliquis possit juste iudicare eum qui non est sibi subditus.

Secundo, utrum liceat iudici iudicare contra veritatem quam novit, propter ea quæ sibi proponuntur.

Tertio, utrum iudex possit aliquem juste condemnare non accusatum.

Quarto, utrum licite possit pœnam relaxare.

A R T I C U L U S I. 377

Utrum quis possit juste iudicare eum qui non est sibi subditus.

*Sup. quest. lx. art. 6. & IV. dist. xvii.
quest. iiii. art. 3. quest. 4. & dist.
xlviii. quest. i. art. i. corp.*

AD primum sic proceditur. Videtur quod aliquis possit juste iudicare eum qui non est sibi subditus. Dicitur enim Dan. xiii. quod Daniel seniores de falso testimonio convictos suo iudicio condemnavit. Sed illi seniores non erant subditi Danieli; quinimmo ipsi erant iudices populi. Ergo aliquis potest licite iudicare sibi non subditum.

2. Præterea. Christus non erat alicujus hominis subditus; quinimmo ipse erat *Rex regum, & Dominus dominantium* (1). Sed ipse exhibuit se iudicio hominis. Ergo videtur quod aliquis licite possit iudicare aliquem qui non est subditus ejus.

3. Præterea. Secundum jura (2) quilibet sortitur forum secundum rationem delicti. Sed quandoque ille qui delinquit, non est subditus ejus ad quem pertinet forum illius loci; puta cum alterius est diœcesis, vel cum est exemptus. Ergo videtur quod aliquis possit iudicare eum qui non est sibi subditus.

Sed contra est quod Gregorius super illud Deuter. xxi. *Si intraveris segetem &c.* dicit

(*) *Al. consistit.*

(1) Sicut Apocal. 19. vers. 16. appellatur, ubi dicitur hoc symbolum in vestimento & in femore suo scriptum habere.

(2) Tum Canonica, causa 3. qu. 6. cap. *Peregrinus* & sequentibus, tum civilia leg. *Extra territorium* &c.

cit (1), „Falcem iudicii mittere non potes, in eam segetem quæ alteri videtur esse commissa. „

Respondeo dicendum, quod sententia iudicis est quasi quædam particularis lex in aliquo particulari facto. Et ideo sicut lex generalis debet habere vim coactivam, ut patet per Philosophum in X. Ethic. (cap. ult.) ita etiam & sententia iudicis debet habere vim coactivam, per quam constringatur utraque pars ad servandam sententiam iudicis: alioquin iudicium non esset efficax. Potestatem autem coactivam non habet licite in rebus humanis, nisi ille qui fungitur publica potestate: & qui ea funguntur, superiores reputantur respectu eorum in quos sicut in subditos potestatem accipiunt, sive habeant ordinariam, sive per commissionem.

Et ideo manifestum est quod nullus potest iudicare aliquem, nisi sit aliquo modo subditus ejus vel per commissionem, vel per potestatem ordinariam.

Ad primum ergo dicendum, quod Daniel accepit potestatem ad iudicandum illos seniores quasi commissam ex instinctu divino: quod signatur per hoc quod ibidem dicitur quod suscitavit Dominus spiritum pueri junioris. (2)

Ad secundum dicendum, quod in rebus humanis aliqui propria sponte possunt se subijcere aliorum iudicio, quamvis non sint eis superiores; sicut patet in his qui compromittunt in aliquos arbitros: & inde est quod necesse est arbitrium pœna vallari: quia arbitri, qui non sunt superiores, non habent de se plenam potestatem coercendi. Sic ergo & Christus propria sponte humano iudicio se subdidit; sicut etiam & Leo Papa (*) se iudicio Imperatoris subdidit.

Ad tertium dicendum, quod Episcopus in cuius diocesi aliquis delinquit, efficitur superior ejus ratione delicti, etiam si sit exemptus; nisi forte delinquat in re aliqua

exempta, puta in administratione bonorum alicujus monasterii exempti. Sed si aliquis exemptus committat furtum, vel homicidium, vel aliquid hujusmodi, potest per Ordinarium iuste condemnari.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, Concilio, & Gregorio; quod nemo potest iudicare, nisi sibi subditum. A Gregorio quidem; ut in *argum. contr.* A scripturis per hoc quod *Act. 26.* dicitur ab Agrippa; quod poterat Paulus dimitti a Feste; si non appellasset Cæsarem. Hoc est. Si per appellationem non desisset esse tuus subditus, o Feste, in hac causa. *Conc. Trid. sess. 14. c. 7. Natura, & ratio iudicii illud exposcit: ut sententia in subditos tantum feratur.* Hæc ibi. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS II. 378

Utrum iudici liceat iudicare contra veritatem quam novit, propter ea quæ in contrarium proponuntur.

Sup. quest. lxxiv. art. 6. ad 3. & IV. dist. xxvii. quest. 1. art. 2. quest. 4. ad 3. & 3. & quot. v. art. 15. ad 1.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod iudici non liceat iudicare contra veritatem quam novit, propter ea quæ in contrarium proponuntur. Dicitur enim Deut. xvii. 9. *Venios ad sacerdotes Levitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt (3) tibi iudicii veritatem.* Sed quandoque aliqua proponuntur contra veritatem; sicut cum aliquid per falsos testes probatur. Ergo non licet iudici iudicare secundum ea quæ proponuntur, & probantur

X 2 contra

(1) Colligitur expressis verbis ex illius responsione ad interrogationem nonam Augustini Anglorum Apostoli qui ab eo postularat qualiter cum Galliarum ac Britannorum Episcopis gerere se deberet; ut in Registro epistolarum lib. 12. Indict. 7. ep. 31. videre est; non in Commentario super Deuteronomium: Ubi tamen ex illo refert Glossa: Refertur autem in Decretis; ut reponimus, Causa 6. qu. 3. cap. *Scriptum.*

(2) Nec Spiritum dumtaxat, sed & *Spiritum sanctum*, ut in Vulgata & in græca editione Theodotionis exprimitur: Habetur autem in Vulgata cap. 23. ut ostendatur in hebræo canone non haberi, sed

in Edit. græca Theodotionis cap. 1. ut ostendatur hæc historia contigisse quando Daniel puer erat, sicut etiam hic vocatur: Nec de illius veritate dubitandum est quam & veteres agnoverunt, & Concilium Tridentinum firmavit &c.

(*) Leo quartus nimirum Ludovico Augusto ad purganda crimina coram illo de quibus erat accusatus, ut in Decretis caus. 2. quest. vii. cap. *Non si incompetenter* videre est. *Nicolajus.*

(3) Ut ex græco ἀναγγεῖσθαι & latinis Bibliis emendatis preponi debet ac in Editione Duacensi bene sepositum est; non sicut passim in aliis & manuscripto ipso *iudicabunt.*

contra veritatem quam ipse novit.

2. Præterea . Homo in judicando debet divino judicio conformari : quia *Dei judicium est*, ut dicitur Deute. I. 17. Sed *judicium Dei est secundum veritatem*, ut dicitur Rom. II. & Isa. XI. 3. prædicitur de Christo : *Non secundum visionem oculorum judicabit*, (1) *neque secundum auditum aurium arguet : sed judicabit in justitia pauperes*, & *arguet in equitate pro mansuetis terræ*. Ergo iudex non debet secundum ea quæ coram ipso probantur, sententiam ferre contra ea quæ ipse novit.

3. Præterea . Idcirco in judicio probationes requiruntur, ut fides fiat judici de rei veritate : unde in his quæ sunt notoria, non requiritur judicialis ordo, secundum illud I. ad Timoth. v. 24. *Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium*. Si ergo iudex per se cognoscit veritatem, non debet attendere ad ea quæ probantur, sed sententiam ferre secundum veritatem quam novit.

4. Præterea . Nomen *conscientiæ* importat applicationem scientiæ ad aliquid agibile, ut in I. habitum (quæst. lxxix. art. 13.) Sed facere contra scientiam est peccatum . Ergo iudex peccat, si sententiam ferat secundum allegata contra conscientiam veritatis quam habet.

Sed contra est quod Ambrosius dicit super Psalterium (sc. super Psal. cxviii. octonar. 20. sect. 5. cir. med.) *Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit ; sed secundum leges, & jura pronuntiat*. (2) Sed hoc est judicare secundum ea quæ in judicio proponuntur, & probantur . Ergo iudex debet secundum hujusmodi judicare, & non secundum proprium arbitrium .

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc. & quæst. lx. art. 2. & 6.) judicare pertinet ad iudicem, secundum quod

fungitur publica potestate : & ideo informari debet in judicando non secundum id quod ipse novit tamquam privata persona, sed secundum id quod sibi innotescit tamquam personæ publicæ .

Hoc autem innotescit sibi & in communi, & in particulari . In communi quidem per leges publicas, vel divinas, vel humanas, contra quas nullas probationes admittere debet ; in particulari autem negotio aliquo per instrumenta, & testes, & alia hujusmodi legitima documenta : quæ debet sequi in judicando magis quam id quod ipse novit tamquam privata persona .

Ex quo tamen ad hoc adjuvari potest ut districtius discutiat probationes inductas, ut possit earum defectum investigare . Quod si eas non possit de jure repellere, debet, sicut dictum est (hic sup.) eas in judicando sequi .

Ad primum ergo dicendum, quod ideo præmittitur in illis verbis de quæstione iudicibus facienda, (3) ut intelligatur quod judicare debent iudices veritatem secundum ea quæ (*) fuerunt sibi proposita .

Ad secundum dicendum, quod Deo competit judicare secundum propriam potestatem ; & ideo in judicando informatur secundum veritatem, quam ipse cognoscit ; (4) non secundum hoc quod ab aliis accipit . Et eadem ratio est de Christo, qui est verus, Deus, & homo . Alii autem iudices non judicant secundum propriam potestatem : & ideo non est similis ratio .

Ad tertium dicendum, quod Apostolus loquitur in casu quando aliquid non solum est manifestum iudici, sed sibi, & aliis ; ita quod reus nullo modo crimen inficiari potest (ut in notoriis) sed statim ex ipsa evidentia facti convincitur . Si autem sit manifestum iudici, & non aliis, vel aliis, & non iudici, tunc est necessaria iudicis discussio . (5)

Ad

(1) Vel secundum 70. *ὡς κριτὴ δόξα* quod Hieronymus vult non secundum gloriam, & explicat ideo dicitur quia nullius personam in iudicio accipit, cum Principes etiam libere increpasse legatur : An non & reddi possit, non secundum opinionem quod æque græcum *δόξα* importat ? Seu secundum apparentiam, quod in sensum Vulgatæ redit : Judæi porro ad ultimum adventum id referunt, sed nos ad primum ; ait ibidem Hieronymus .

(*) *Nicolajus* fuerint

(2) Perperam prius Augustini nomine super Psalterium in textu citabatur, sed ad marginem reponebatur Ambrosius : Quidni potius reponendus in textu ? Cum in antiquo æque ac moderno Decreto sic notetur ut reponimus, *Causa 3. quæst. 7. c. Judices* : Quamvis huc pertinere quoque potest quod Augusti-

nus lib. de vera Religione cap. 31. ait, & jam indicatum est supra qu. 60. art. 5. argumen. *Sed contra* ; Nempe quod in temporalibus legibus cum fuerint instituta atque firmata, non licebit iudici de ipsis judicare, sed secundum ipsas &c.

(3) Id est, præmittitur ab illis esse requirendum ut iudicium ferant, quod sine causæ discussione non fit.

(4) Ut ex loco jam indicato de vera Religione colligitur ubi proinde incommutabilis illa veritas *lex omnium artium & ars omnipotentis artificis esse dici* notatur .

(5) Juxta illud quod in Decretis *Causa 2. quæst. 7. cap. De manifesta* & in illius appendice habetur : Et si ad iudicium divinum non humanum referri debet quod Apostolus ait .

Ad quartum dicendum, quod homo in his quæ ad propriam personam pertinent, debet informare conscientiam suam ex propria scientia; sed in his, quæ pertinent ad publicam potestatem, debet informare conscientiam suam secundum ea quæ in publico iudicio sciri possunt &c.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Augustino, quod iudex debet semper judicare secundum ea, quæ sibi in iudicio proponuntur. Et de August. quidem patet, ut in *argum. contr.* De Scripturis vero per dictum Deut. 17. in ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum. Ac si aperte iudicibus, quos ibi alloquitur, dicat. Vos iudicabitis secundum allegata, per testesque diligentissime examinatos probata; & tunc vestrum verbum, idest sententia a vobis, ut iudicibus, juxta ipsam publicam notitiam prolata, stabit. Secundo vides quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 379

Utrum iudex possit aliquem condemnare, etiamsi non sit aliquis accusator.

Opus. XIX. cap. v. fin.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod iudex possit aliquem judicare, etiam si non sit aliquis accusator. Humana enim iustitia derivatur a iustitia divina. Sed Deus peccatores iudicat, etiam si nullus sit accusator. (1) Ergo videtur quod homo possit in iudicio aliquem condemnare, etiam si non adsit accusator.

2. Præterea. Accusator requiritur in iudicio ad hoc quod deferat crimen ad iudicem. Sed quandoque potest crimen ad iudicem devenire alio modo quam per accusationem,

sicut per denuntiationem, vel per infamiam, vel etiam si ipse iudex videat. Ergo iudex potest aliquem condemnare absque accusatore.

3. Præterea. Facta Sanctorum in Scripturis narrantur, quasi quædam exemplaria humanæ vitæ. Sed Daniel simul fuit accusator & iudex contra iniquos senes, ut patet Dan. XIIII. Ergo non est contra iustitiam, si aliquis aliquem condemnet tamquam iudex, & ipsem sit accusator.

Sed contra est quod I. ad Cor. v. Ambrosius (2) exponens sententiam Apostoli de fornicatore dicit, quod *iudicis non est sine accusatore damnare: quia Dominus Judam, cum fuisset fur, quia non est accusatus, minime iabecit.*

Respondeo dicendum, quod iudex est interpretes iustitiæ. Unde, sicut Philoſophus dicit in V. Ethic. (3) *homines ad iudicem confugiunt sicut ad quamdam iustitiam animatam.* Iustitia autem, sicut supra dictum est (quæst. LVIII. art. 2.) non est ad seipsum, sed ad alterum. Et ideo oportet quod iudex inter aliquos duos dijudicet: quod quidem fit, cum unus est actor, & alius est reus.

Ed ideo in criminibus non potest aliquem iudicio condemnare iudex, nisi habeat accusatorem, secundum illud Act. xxv. 16. *Non est consuetudo Romanis damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, presentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina quæ ei obijciuntur.*

Ad primum ergo dicendum, quod Deus in suo iudicio utitur conscientia peccantis, quasi accusatore, secundum illud Rom. 11. 15. (*) *Inter se invicem cogitationum accusantium, (4) aut etiam defendentium:* vel etiam evidentiæ facti, quantum ad ipsum, secundum illud Genes. 1v. 10. *Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.*

Ad secundum dicendum, quod publica infamia habet locum accusatoris. Unde super illud Gen. 1v. *Vox sanguinis fratris tui* &c. dicit Glossa (interl.) (5), „Evidentiæ per-

(1) Præter ipsam conscientiam ejus qui iudicatur, ut colligitur ex cap. 2. ad Romanos vers 15. ubi dicuntur gentes ostendere opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus in die cum iudicabit Deus, &c.

(2) Cujus nomine in Decretis refertur Causa 2. quæst. 1. c. *De manifesta* quod est Stephani sexti. §. *Judicis:* Etsi supposititii Commentatoris potius est qui & in Glossa solet Ambrosiaster appellari.

(3) Non sicut prius ad marginem cap. 4. sed cap. 7. græco lat. vel in antiquis cap. 6. & apud S. Thomam lect. 6. ubi *ius quoddam animatum* (τὸ δίκαιο ἐμψυχον) appellatur, quod perinde est ac anima iustitia.

(*) *Vulgata:* inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.

(4) Vel *cogitationibus accusantibus* ut jam supra: Est enim græce genitivus pro ablativo; sicut & ibi notat S. Thomas.

(5) Tum in modernis tum in veteribus Exemplaribus manuscriptis nullo nomine prænotata, sed ex libro 2. Ambrosii de Abel & Cain cap. 9. colligi potest, ubi fuse ac eleganter hæc profertur: *Tuum se facinus, inquit, non frater accusas &c.*

petrati sceleris accusatore non eget. „ In denuntiatione vero, sicut supra dictum est (quæst. xxxiiii. art. 7.) non intenditur punitio peccantis, sed emendatio: & ideo nihil agitur contra eum, cujus peccatum denuntiatur, sed pro eo: & ideo non est ibi necessarius accusator. Pœna autem inferitur propter rebellionem ad Ecclesiam, quæ quia est manifesta, tenet locum accusatoris. Ex eo autem quod ipse iudex videt, non potest procedere ad sententiam ferendam, nisi secundum ordinem publici iudicii, quod tenet locum accusatoris.

Ad tertium dicendum, quod Deus in suo iudicio procedit ex propria notitia veritatis, non autem homo, ut supra dictum est (art. præc.) & ideo homo non potest simul esse accusator, & testis, & iudex, sicut Deus. Daniel autem accusator fuit simul, & iudex, quasi divini iudicii executor, cujus instinctu movebatur, ut dictum est (art. 1. hujus quæst. ad 1.)

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis insinuat, & Ambrosio, quod iudex sine accusatore non debet condemnare aliquem. A Divo Ambrosio quidem, ut in arg. contr. A scripturis vero per dictum Act. 25. ut in corp. fin. Item per hoc, quod Dominus non deposuit Judam a dignitate Apostolica, neque exclusit, quantum in se fuit, a communi sacramento sacramentorum, 3. q. 81. ar. 2. neque a collatione ordinis sacerdotalis, 3. q. 82. ar. 1. corp. per ly ponitur in gradu eorum; quibus dictum est a Domino; Hoc facite in meam commemorationem, & hoc, quia non fuit pro malefactis ejus sibi ab accusatore externo delatus. Vide circa hoc pulchram rationem D. Thom. 3. q. 81. ar. 2. corp. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS IV. 380

Utrum iudex licite possit pœnam relaxare.

III. P. quæst. xlvi. art. 2. ad 3. & I. dist. xliii. quæst. 11. art. 2. ad 5. & IV. dist. xlv. quæst. 1. art. 2. quæst. 2. & quæst. 11. art. 1. & quæst. 111. art. 1.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod iudex licite possit pœnam relaxare. Dicitur enim Jacobi 11. 13. *Judicium sine misericordia ei qui non facit misericordiam.* Sed nullus punitur propter hoc, quod non facit illud, quod licite facere non potest. Ergo quilibet iudex potest licite misericordiam facere, relaxando pœnam.

2. Præterea. Iudicium humanum debet imitari iudicium divinum. Sed Deus pœnitentibus relaxat pœnam: quia non vult mortem peccatoris, ut dicitur Ezech. xviii. (1) Ergo etiam homo iudex potest pœnitenti licite relaxare pœnam.

3. Præterea. Unicuique licet facere quod alicui prodest, & nulli nocet. Sed absolvere reum a pœna prodest ei, & nulli nocet. Ergo iudex licite potest reum a pœna absolvere.

Sed contra est quod dicitur Deut. xiiii. 8. de eo qui persuadet servire diis alienis: *Non parcat ei oculus tuus, ut miserearis, & occultes eum, sed statim interficies eum: & de homicida dicitur Deut. xix. 12. Moriatur, nec misereberis ejus.*

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet (art. 2. & 3. præc.) duo sunt, quantum ad propositum pertinet, circa iudicem consideranda; quorum unum est quod ipse habet iudicare inter accusatorem, & reum; aliud autem est quod ipse non fert iudicii sententiam, quasi ex propria, sed quasi ex publica potestate.

Duplici ergo ratione impeditur iudex ne reum a pœna absolvere possit. Primo quidem ex parte accusatoris, ad cuius jus quandoque pertinet ut reus puniatur; puta propter aliquam injuriam in ipsum commissam, cujus

(1) Sive paulo aliter vers. 23. *Nunquid voluntas mea est mors impij? Vel apud 70. Nunquid voluntate volam mortem iniqui (τὸ ἀνόμιον)* Et utrobique vers. 32. vel. ult. *Nolo mortem morientis: Revertimini & vivet:* Sed expressius Ezechiel. 33. vers.

11. *Vivo ego, dicit Dominus: Nolo mortem impij, sed ut convertatur a via sua & vivat:* Ubi etiam 70. legunt *αὐτῶν* seu *impium:* In Officio autem Ecclesiæ pro Dominica 1. Quadrag. inde mutatis verbis usurpatur, *Dixisti, nolo mortem peccatoris &c.*

cujus relaxatio non est in arbitrio alicujus judicis, quia quilibet judex tenetur jus suum reddere unicuique. Alio modo impeditur ex parte reipublicæ, cujus potestate fungitur; ad cujus bonum pertinet quod malefactores puniantur.

Sed tamen quantum ad hoc, differt inter inferiores judices, & supremum judicem, scilicet Principem, cui est plenarie potestas publica commissa. Judex enim inferior non habet potestatem absolvendi reum a pœna contra leges a superiore sibi impositas. Unde super illud Joan. XIX. *Non haberes adversum me potestatem ullam*, dicit Augustinus (tract. CXVI. parum a med.) (1) „Talem Deus dederat Pilato potestatem, ut esset sub „Cæsaris potestate, ne ei omnino liberum „esset accusatum absolvere.“ Sed Princeps qui habet plenariam potestatem in republica, si ille qui passus est injuriam, velit eam remittere, poterit reum licite absolvere, si hoc publicæ utilitati viderit non esse nocivum.

Ad primum ergo dicendum, quod misericordia judicis habet locum in his quæ arbitrio judicis relinquuntur; in quibus boni viri est ut sit diminutivus pœnarum, sicut Philosophus dicit in V. Ethic. (cap. X. circ. fin.) In his autem quæ sunt determinata secundum legem divinam, vel humanam, non est suum misericordiam facere.

Ad secundum dicendum, quod Deus habet supremam potestatem judicandi; & ad ipsum pertinet quidquid contra aliquem peccatur: & ideo liberum ei est pœnam remittere; præcipue cum peccato ex hoc pœna maxime debeatur quod est contra ipsum. Non tamen remittit pœnam, nisi secundum quod decet suam bonitatem, quæ est omnium legum radix.

Ad tertium dicendum, quod judex, si inordinate pœnam remitteret, nocumentum inferret communitati; cui expedit ut malef-

cia puniantur, ad hoc quod peccata vitentur: unde Deut. XIII. II. post pœnam seductoris (2) subditur: *Ut omnis Israel audiens timeat, & nequaquam ultra faciat quippiam hujus rei simile.* Noceret etiam perionæ cui est illata injuria; quæ recompensationem accipit per quamdam restitutionem honoris in pœna injuriantis.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem tum directam, tum indirectam, (quæ sint hæc, quæ & semper in appendicibus subintelliguntur, alibi expositum fuit) & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito fuisse a scripturis insinuatam, quod non licet judici relaxare pœnam reo, ut a Deut. 13. 19. Secundum quod recitatur in argumento contrario. Ac si ibi per ly *non misereberis ejus*, dictum sit: Non erit in potestate tua relaxare istam pœnam taxatam reo illi, quamvis interiori miseratione erga illum pœna ipsa puniendum te pro humanitate moveri, ego non prohibeam. Item per hoc, quod dicitur Eccles. 8. *Quia non cito profertur contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrans mala.* Ubi & vituperantur judices pœnam reis debitam relaxantes, & vituperationis talis ratio adducitur, quia scilicet fræno multiplicantur scinora. Et sumitur ly *cito* pro tempore opportune debito. Item per dictum Ezechiel. 13. *Vivificabant animas, quæ non vivunt.* hoc est, absoluebant a pœna reos, qui non debebant absolvi, & per consequens illicite absolvebat. Unde B. Greg. id sic exponit, ut recitatur 11. q. 3. cap. *plerumque.* *Non victurum vivificare nititur, qui reum supplicio solvere conatur.* Hæc ibi; de iudicibus confessariis, quæ per locum a simili ad alios judices extenduntur. Secundo vides: quomodo &c.

QUÆ-

(1) Paulo plenius quam hic; ubi *non omni modo liberum* ei fuisse dicit, quasi liberum quidem esset, sed non plene liberum; unde peccavit quidem sed levius quam Judas & Judæi, ut inde infert Augustinus & ex Evangelio colligitur. Appendix autem Philosophi ad 1. ex cap. 14. græco-lat. vel cap. 16. in antiquis, non sicut prius ex cap. 10. desumpta est.

(2) Non seductoris qualiscunque, sed ejus, qui alios ad cultum Dei relinquendum alienosque deos adorandos inducit, ut superius notatum est argum. Sed contra: Esti proportione quadam de quolibet peccato in injuriam Dei vel proximi commissio dici potest. Hinc in Decretis causa 23. qu. 5. cap. *Non*

frustra: ex epist. 54. Augustini: *Non frustra sum instituta potestas Regis & Cognitoris jus, ungula carnificis, arma militis, disciplina dominantis: Habent omnia ista modos suos, causas, rationes, utilitates: Hæc enim cum timeantur, & mali coercentur & quietius inter malos vivunt boni:* Et cap. *Sunt quedam ex Aymone in epist. ad Romanos cap. 17. Sunt quedam enormia flagitia quæ per mundi Judices vindicantur: Nec sine causa gladium portant qui talia scelera dijudicant: Sunt enim constituti maxime propter latrones, homicidas, raptores, ut & illos damnent, & alios suo timore compeſcant.*

QUESTIO LXVIII.

*De pertinentibus ad injustam
accusationem,*

in quatuor articulos divisa.

Postea considerandum est de his quæ pertinent ad injustam accusationem: & circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, utrum homo accusare teneatur.

Secundo, utrum accusatio sit facienda in scriptis.

Tertio, quomodo accusatio sit vitiosa.

Quarto, qualiter male accusantes sint puniendi.

ARTICULUS I. 381

Utrum homo teneatur ad accusandum.

AD primum sic proceditur. Viderur quod homo non teneatur ad accusandum. Nullus enim excusatur ab impletione divini præcepti propter peccatum: quia jam ex suo peccato commodum reportaret. Sed aliqui propter peccatum redduntur inhabiles ad accusandum, sicut excommunicati, infames. & illi qui sunt de majoribus criminibus accusati, prius quam innoxii demonstrantur. Ergo homo non tenetur ex præcepto divino ad accusandum.

2. Præterea. Omne debitum ex caritate dependet, quæ est finis præcepti: unde dicitur Rom. xiiii. 8. *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Sed illud quod est caritatis, homo debet omnibus majoribus, & minoribus, subditis, & prælatis. Cum ergo subditi non debeant prælatos accusare, nec minores suos majores, ut per plura capitula probatur (causa 11. quæst. vii.) videtur quod nullus ex debito teneatur accusare.

3. Præterea. Nullus tenetur contra fidelitatem agere, quam debet amico: quia non debet alteri facere quod sibi non vult fieri. Sed accusare aliquem quandoque est contra fidelitatem, quam quis debet amico: dicitur enim Prov. xi. 13. *Qui ambulat fraudulen-*

ter, revelat arcana; qui autem fidelis est, (1) celat amici commissum. Ergo homo non tenetur ad accusandum.

Sed contra est quod dicitur Levit. v. 1. *Si peccaveris anima, & audieris vocem jurantis, testisque fueris quod aut ipse vidit, aut conscius est, nisi indicaverit, portabit iniquitatem suam.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xxxiii. art. 6. & 7. & quæst. præc. art. 3. ad 2.) hæc est differentia inter denuntiationem, & accusationem, quia in denuntiatione attenditur emendatio fratris, in accusatione autem attenditur punitio criminis. Pœnæ autem præsentis vitæ non per se expetuntur, quia non est hic ultimum retributionis tempus; sed in quantum sunt medicinales, conferentes vel ad emendationem personæ peccantis, vel ad bonum reipublicæ, cujus quies procuratur per punitionem peccantium: (2) quorum primum intenditur in denuntiatione, ut dictum est (quæst. xxxiii. art. 7.) secundum autem proprie pertinet ad accusationem.

Et ideo si crimen fuerit tale, quod vergat in detrimentum reipublicæ, tenetur homo ad accusationem; dummodo sufficienter possit probare, quod pertinet ad officium accusatoris; puta cum peccatum alicujus vergit in multitudinis corruptelam corporalem, seu spiritualem. Si autem non fuerit tale peccatum quod in multitudinem redundet, vel etiam si sufficientem probationem adhibere non possit, non tenetur ad intentandam accusationem: quia ad hoc nullus tenetur quod non potest debito modo perficere.

Ad primum ergo dicendum, quod nihil prohibet, per peccatum reddi aliquem impotentem ad ea quæ homines facere tenentur; sicut ad merendum vitam æternam, & ad assumendum ecclesiastica sacramenta. Nec tamen ex hoc homo reportat commodum; qui nimmo deficere ab eis, quæ tenetur facere, est gravissima pœna, quia virtuosus actus sunt quædam hominis perfectiones.

Ad secundum dicendum, quod subditi prælatos suos accusare prohibentur, qui non affectione caritatis, sed sua pravitate vitam eorum diffamare, & reprehendere quæruntur: vel etiam

(1) Vel sicut nunc in textu emendato habetur *qui fidelis est animi* vers. 13. sive apud 70. *qui fidelis est spiritui* (πρωτόπνοος) *celat res* &c.

(2) Juxta illud quod paulo supra Augustino epist. 54. notatum est: ut & quod in Decretis eadem causa & quæstione, cap. *Non est*, ex ejus lib.

19. de civit. Dei cap. 16. sic refertur: *Non est innocentia parcendo sinere ut in gravius malum incidatur: Pertinet ergo ad innocentis officium non solum nemini malum inferre, verum etiam cohibere a peccato vel punire peccatum; ut aut ipse qui peccatur, corrigatur experimento, aut alii teruantur exemplo.*

ARTICULUS II. 382

Utrum sit necessarium accusationem in scriptis fieri.

IV. dist. XIX. quest. II. art. 3. quest. I. ad 4. & dist. XXXV. art. 3. ad 6. & qual. XXI. art. 13. cor.

etiam si subditi accusare volentes fuerint criminosi, ut habetur 11. quæst. VII. (cap. Clericis, & seq.) alioquin si fuerint alias idonei ad accusandum, licet subditis ex caritate suos prælatos accusare. (1)

Ad tertium dicendum, quod revelare secreta in malum personæ, est contra fidelitatem; non autem si revelentur propter bonum commune, quod semper præferendum est bono privato. Et ideo contra bonum commune nullum secretum licet recipere. Nec tamen omnino est secretum quod per sufficientes testes potest probari.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem destruas errorem *Stablerorum* dicentium, quod Christianis non licet accusare in iudicio. Et *Pauperum de Lugduno* (ut refert summa fratris Iconeti. 5. part. capit. 2. in *Bibliotheca Vaticana manuscripta*) dicentium: quod proderet hæreticum, est crimen inexcipiabile in Spiritum sanctum. Secundo habes: quomodo per rationem ostendas: præmissum errorem merito damnari a Joseph per factum suum Genes. 37. quo *accusavit fratres suos crimine pessimo*. Quod tamen non erat tam grave, sicut est hæresis. Item a Levit. 5. ut in argumento contr. Item merito damnari a Sorbona (teste Staphylo, quem refert Gabriel Præteolus in *iii. Stableri*) errorem *Stablerorum*. Item a Veritatibus aureis super legem veterem, Levit. 13. concl. 10. Tertio vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaratur vicissim angelica doctrina præsens, & confirmetur,

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non sit necessarium accusationem in scriptis fieri. Scriptura enim adinventata est ad subveniendum humanæ memoriæ circa præterita. Sed accusatio in præsentia agitur. Ergo accusatio scriptura non indiget.

2. Præterea. 11. quæst. VIII. (cap. *Per scripta*) (2) dicitur: *Nullus absens accusare potest, nec ab aliquo accusari*. Sed scriptura ad hoc videtur esse utilis, ut absentibus aliquid significetur, ut patet per Augustinum X. de Trinit. (cap. 1. aliquant. a princ.) Ergo in accusatione non est necessaria scriptura; præsertim cum canon (3) dicat, quod *per scripta nullius accusatio suscipiatur*.

3. Præterea. Sicut crimen alicujus manifestatur per accusationem, ita per denuntiationem. Sed in denuntiatione non est scriptura necessaria. Ergo videtur quod neque etiam in accusatione.

Sed contra est quod dicitur 11. quæst. VIII. (cap. 1.) *Accusatorum persona sine scripto numquam recipiatur*. (4)

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. præced. art. 3.) quando in criminibus per modum accusationis agitur, accusator constituitur pars; ita quod iudex inter accusatorem, & eum qui accusatur, medius constituitur ad examen iustitiæ; in quo oportet, quantum possibile est, secundum certitudinem procedere. Quia vero ea quæ verbo tenus dicuntur, facile labuntur a memoria, non posset iudici esse

Y

Summ. S. Th. Tom. VII.

(1) Ut ex eadem causa & qu. cap. *Accusatio* colligitur; quod etiam Anacleti ad Episcopos Italiæ notatur, Eusebii tamen est epist. 1. Præter caput *Quærendum* ex Calixto, ut & caput *Presumunt* ex Augustino &c.

(2) Scilicet in Decretis causa 1. quæst. 8. cap. *Per scripta*, quod est Stephani Papæ primi epist. 2. cap. 4.

(3) Idem qui mox indicatus est; & incipit ab istis verbis ac ad prædicta terminatur, quod *nullus absens aut accusari potest aut accusare*.

(4) Ex Calixto ad Episcopos Galliæ, ut ibidem notatur epistola 2. etiam additur ad marginem quod &

Stephanus epistola 2. Id habeat cap. 11. Hinc ex Eutychemo Papa c. *Quisquis* in eadem ut supra causa & questione: *Quisquis crimen inexcipiendum, in iudicium veniat, nomen rei indicet* (hoc est ejus qui accusatur) *vinculum inscriptionis arripias* (vel accipiat) hoc est scripto se ad probandam accusationem astringat & obliget: Itemque: causa 4. & quæst. 4. cap. *Nullus* ex Damasco epist. 3. *Inscriptio semper fiat ut salionem calumniator recipiat*: Et Extra de accusationibus cap. *Qualiter* ex Innocentio 3. in Concilio Lateranensi quod *criminalis accusatio nisi legitime procedat in scriptis, nullatenus admittatur*.

esse certum, quid, & qualiter dictum sit, eum debet proferre sententiam, nisi esset in scriptis redactum.

Et ideo rationabiliter institutum est ut accusatio, sicut & alia quæ in iudicio aguntur, redigatur in scriptis.

Ad primum ergo dicendum, quod difficile est singula verba propter eorum multitudinem, & varietatem retinere: cuius signum est quod multi eadem verba audientes (*) si interrogarentur, non referrent ea similiter, etiam post modicum tempus. Et cum modica verborum differentia sensum variet, ideo etiam post modicum debeat iudicis sententia promulgari, expedit tamen ad certitudinem iudicii quod accusatio redigatur in scriptis.

Ad secundum dicendum, quod scriptura non solum necessaria est propter absentiam personæ quæ significat, vel cui est aliquid significandum, sed etiam propter dilationem temporis, ut dictum est (in solut. præc.) Et ideo cum dicit canon, *Per scripta nullius accusatio suscipiatur*, intelligendum est de absente (***) qui per scripta accusationem mittat; non tamen excluditur quin cum præsens fuerit, necessaria sit scriptura. (1)

Ad tertium dicendum, quod denunciator non obligat se ad probandum: unde nec putatur, si probare nequiverit. Et propter hoc in denuntiatione non est necessaria scriptura; sed sufficit, si aliquis verbo denuntiet Ecclesie, quæ ex officio suo procedet ad fratris emendationem.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas merito insinuatam fuisse a scripturis, & Canone; quod accusatio debet fieri in scriptis. Et de Canone quidem patet in *argum. contr.* Nec huic obstat adductus Canon in *argum.* 2. ut per responsum textualem ad sensum illius patet, sibi correspondenter. A scripturis autem insinuat per hoc,

quod mandatur a Domino Moyse *Deus.* 31. ut in scriptis redigat canticum, quod loco testis futurum erat contra Israel, tanquam in iudicio temporibus venturis pro malefactoribus suis a iudiceprehendendum. *Respondetis* (inquit) *ei canticum istud pro testimonio.* Et infra. *Ut sit ibi in latere arca fœderis Domini contra te in testimonium.* Item per dictum Daniel. 7. *Judicium sedis, & libri aperti sunt.* Nam in his libris scriptæ sunt accusationes iudicandorum, iuxta illud Rom. 2. *Testimonium reddente consciencia ipsorum, & inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die, quo iudicabit Deus, &c.* Item per dictum Apoc. 20. *Vidi mortuos parvos, & magnos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt, & iudicati sunt mortui ex his, quæ scriptæ erant in libris.* Ecce forma iudiciorum omnium accusationes in scriptis requirens. Secundo vides: quomodo ex his bene pensatis, & applicatis vicissim angelica doctrina hæc declaretur, &c.

A R T I C U L U S III. 383

Utrum accusatio reddatur injusta propter calumniam, prævaricationem, & tergiversationem.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod accusatio non reddatur injusta propter calumniam, prævaricationem, & tergiversationem. Quia, sicut dicitur II. (2) quæst. III. (in append. Grat. post cap. VIII.) *calumniari est falsa crimina intendere.* Sed quandoque aliquis alteri falsum crimen obicit ex ignorantia facti, quæ excusatur. Ergo videtur quod non semper reddatur injusta accusatio, si sit calumniosa.

2. Præterea. Ibidem dicitur, quod *prævaricari est vera crimina abscondere.* Sed hoc non videtur esse illicitum: quia homo non tenetur ad omnia crimina detegenda, ut supra dictum est (art. 1. hujus quæst. & quæst.

XXXIII.

(*) Ita cum *msi. edit.* omnes post Nicolajum: *sensum codices Tarrac. & Alcan. habent* & interrogantur, non referunt. *Editio Rom. aliaque veteres:* si interrogarentur, non referrent ea. Similiter etiam cum modica verborum differentia &c. *Nicolajus:* non referrent ea similiter post modicum tempus.

(**) Ita ex *codicibus Theologi & Nicolajus. In cod. Alcan. legit Madalena* ab absente qui peremptam (ut est in *edit. Rom.*) vel præsumptam accusationem mittat. *Edit. Patav.* qui per epistolam.

(1) Hinc simul in eodem Canone duo illa jungun-

tur, quod per scripta suscipi non debeat accusatio, & quod nullus debeat ab aliquo absente accusari; ut ostendatur de illis intelligi qui per epistolas accusant, nec se præsentibus ad accusandum sistunt.

(2) Supple *Causa* ut supra, etsi non in Decreti textu, sed solummodo in appendice Gratiani post caput. *Si quem §. Notandum:* Quia tamen in veteribus manuscriptis confundebatur textus cum ipsius appendicibus ac eodem tenore necebat, usurpat quasi textum quod appendix tantum est, S. Thomas.

XXXIII. art. 7.) Ergo videtur quod accusatio non reddatur injusta ex prævaricatione.

3. Præterea. Sicut ibidem dicitur, *tergiversari est in universum ab accusatione desistere*. Sed hoc absque injustitia fieri potest: dicitur enim ibidem (cap. VIII. caus. II. quæst. III.) *Si quem poeniteris criminaliter accusationem, & inscriptionem fecisse de eo quod probare non poteris, si cum accusato innocente conveneris, invicem se absolvant*. (1) Ergo accusatio non redditur injusta per tergiversationem.

Sed contra est quod ibidem dicitur (in appendice ad cap. cit.) *Accusatorum temeritas tribus modis detegitur: aut enim calumniatur, aut prævaricantur, aut tergiversantur*.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. 1. hujus quæst.) accusatio ordinatur ad bonam commune, quod intenditur per cognitionem criminis. Nullus autem debet nocere alicui injuste, ut bonum commune promoveat. Et ideo in accusatione duplici ratione contingit esse peccatum. Uno modo ex eo quod aliquis injuste agit contra eum qui accusatur, crimina falsa ei imponendo; quod est calumniari.

Alio modo ex parte reipublicæ, cujus bonum principaliter intenditur in accusatione, dum aliquis impedit malitiose punitionem peccati. Quod iterum dupliciter contingit. Uno modo fraudem in accusatione adhibendo; & hoc pertinet ad prævaricationem: nam *prævaricator* dicitur quasi *varicator*, qui adversam partem adjuvat, prodita causa sua. Alio modo totaliter ab accusatione desistendo; quod est tergiversari: in hoc enim quod desistit ab hoc quod cœperat, quasi tergum vertere videtur.

Ad primum ergo dicendum, quod homo non debet ad accusationem procedere nisi de re omnino sibi certa, in qua ignorantia facti locum non habeat: nec tamen qui falsum crimen alicui imponit, calumniatur, sed so-

lum qui ex malitia in falsam accusationem prorumpit. (2) Contingit enim quandoque ex animi levitate ad accusationem procedere, quia scilicet aliquis nimis facilliter credit quod audit: & hoc temeritatis est. Aliquando autem ex justo errore movetur aliquis ad accusandum. Quæ omnia secundum prudentiam judicis debent discerni, (*) ut non pronuntiet eum calumniatum fuisse qui ex levitate animi, vel ex justo errore in falsam accusationem prorumpit.

Ad secundum dicendum, quod non quicumque abscondit vera crimina, prævaricatur; sed solum qui fraudulenter abscondit ea de quibus accusationem proponit, colludens cum reo, proprias probationes dissimulando, & falsas excusationes admittendo.

Ad tertium dicendum, quod tergiversari est ab accusatione desistere omnino, animum accusandi deponendo, non qualitercumque, sed inordinate. Contingit autem aliquem ab accusatione desistere ordinate absque vitio, dupliciter. Uno modo in ipso accusationis processu, si cognoverit esse falsum id de quo accusavit: & sic pari consensu se absolvent accusator, & reus. Alio modo, si Princeps, ad quem pertinet cura boni communis, quod per accusationem intenditur, accusationem aboleverit (**).

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & canonibus, quod accusatio redditur injusta ex temeritate. A Canonibus quidem, *ut patet in arg. contr.* A scripturis vero: *ut Act. 22. 23.* & speciatim *in ca. 24.* ibi namque vituperabiliter Judæos accusatores Pauli fuisse multipliciter ostenditur, & hoc propter variam eorum temeritatem. Ex quibus locis patet, quod ideo Judæorum prædictorum accusatio reddebatur, ut legenti, &

Y 2 pene-

(1) Id est alter ab alterius prosequenda vindicta invicem se immunes habeant, quasi accusatio non sit intentata: Hæc autem verba sunt in ipso Canonis textu seorsim ab aliis, qui ut ibidem dicta præmittuntur in superioribus argumentis, vel mox argumentato *Sed contra* subjunguntur. Ex libro porro Capitularium cap. 175. prænotatur Canonis textus, & ad marginem indicatur codex Theodosii lit. 9. tit. 37. cap. 1. Sed cetera ex lib. 48. Digestorum tit. de abolitionibus criminum leg. 1. dicuntur sumpta esse, adjungiturque ad marginem tit. 16. ad Senatus consultum Turpilianum.

(2) Sic enim in prædicto Canone vel illius ap-

pendice post verba jam notata: *Sed non utique qui non probat quod intendit, proinus calumniari videtur: Nam ejus rei inquisitio arbitrio cognoscens committitur qui reo absoluto de accusatoris incipis consilio quævere qua mente ductus ad accusationem processerit: Esti quidem justum ejus errorem reperit, absolvit eum: Si vero in evidenti calumnia eum deprehendit, legitimam panam ei irrogat: imo etiam infra: Temeritas & inconsultus calor calumnie vitio caret &c.*

(*) Ita post Garciam edni passim. Codices ut non prorumpat.

(**) Absolverit. Nicol. alieq. Edit.

penetranti constat, injusta. Secundo vides: quomodo, &c.

ARTICULUS IV. 384

Utrum accusator qui in probatione defecerit, teneatur ad poenam talionis.

IV. dist. xli. art. 5. quest. 2. ad 1. & quol. xi. quol. 13. corp.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod accusator qui in probatione defecerit, non teneatur ad poenam talionis. Contingit enim quandoque aliquem ex justo errore ad accusationem procedere: in quo casu iudex accusatorem absolvit, ut dicitur II. quest. III. (1) Non ergo accusator qui in probatione defecerit, tenetur ad poenam talionis.

2. Præterea. Si poena talionis ei qui injuste accusat, sit injungenda, hoc erit propter injuriam in aliquem commissam. Sed non propter injuriam commissam in personam accusati, quia sic Princeps non posset hanc poenam remittere: nec etiam propter injuriam illatam in rempublicam, quia sic accusatus non posset eum absolvere. Ergo poena talionis non debetur ei qui in accusatione defecerit.

3. Præterea. Eidem peccato non debetur duplex poena, secundum illud Nahum 1. *Non iudicabit Deus bis in idipsum* (2). Sed ille qui in probatione deficit, incurrit poenam infamiz, quam etiam Papa non videtur posse remittere, secundum illud Gelasii Papæ (id hab. Callistus II. epist. II. cap. v. to. I. Concil. vid. append. Grat. ad cap. *Euphemium*, IX. quest. III. *Quoniam animas per poenitentiam salvare possimus, infamiam tamen abolere non possumus*. Non ergo tenetur ad poenam talionis.

Sed contra est quod Hadrianus I. Papa di-

cit (in Capitulari cap. III. to. 6. Concil. & hab. cap. III. quest. III.) *Qui non probaverit quod objecit, poenam quam intulit, ipse patiatur*.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 2. hujus quest.) accusator in causa accusationis constituitur pars, intendens ad poenam accusati. Ad iudicem autem pertinet ut inter eos iustitiz æqualitatem constituat. Iustitiz autem æqualitas hoc requirit ut nocumentum quod quis alteri intentat, ipse patiatur, secundum illud Exod. XXI. 24. *Oculum pro oculo, dentem pro dente*. Et ideo iustum est ut ille qui per accusationem aliquem in periculum gravis poenæ inducit, ipse etiam similem poenam patiatur.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in V. Ethic. (cap. v. a princ.) injustitiz non semper competit *contrapassum* simpliciter: quia multum differt an aliquis voluntarie, vel involuntarie alium lædat. Voluntarie autem debetur poena, sed involuntario debetur venia. Et ideo quando iudex cognoverit aliquem de falso accusasse, non voluntate nocendi, sed involuntarie propter ignorantiam ex justo errore, non imponit poenam talionis.

Ad secundum dicendum, quod ille qui male accusat, peccat & contra personam accusati, & contra rempublicam: unde propter utrumque punitur. Et hoc est quod dicitur Deut. XIX. 18. *Cumque diligentissime perscrutantes invenerint, falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddens ei sicut fratri suo facere cogitavit*: quod pertinet ad injuriam personæ. Et postea, quantum ad injuriam reipublicæ, subditur: *Et auferes malum de medio tui, ut audientes ceteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere*. Specialiter tamen personæ accusati facit injuriam, si de falso accuset. Et ideo accusatus, si innocens fuerit, potest ei injuriam

fiam

(1) Loco nempe proxime indicato, ubi hoc ipse verbis quæ pronuntiat Iudex, manifestari subiungitur, *Nam si quidem ita pronuntiaveris*: Non probasti, *pepercit ei*: Sin autem pronuntiaveris, Calumniatus es, *condemnavit eum* &c.

(2) Sive non vindicabit, ut apud 70. legendum est ex græco *Edificavit*: ubi vulgata legit *vers. 9. Non confurget duplex tribulatio*: Sed quod ex Gelasio subiungitur, sicut & Gratianus in appendice capitis *Euphemium* prædicta Causa & questione absque indice refert, nec apud Gelasium occurrit, ex Calixto potius epistola 2. desumptum est, indeque Ivo refert paulo aliis verbis parte 9. cap. 23. Ubi de raptoribus, incestuosus, & seniores vel Prælatos impetenti-

bus, *Ipsam infamiam qua sunt aspersi, delere non possumus* (inquit) *sed animas eorum per poenitentiam sanare cupimus* &c. Sequens autem appendix Adriani ex eius capitulo 52. prænotatur eadem causa & questione cap. *Qui non probaverit*: Cui ad iungendum caput *Calumniator* quod ex Damaso præmittitur ibidem, ut *si calumniator in accusatione defecerit, talionem recipiat*: Dicitur porro Latinorum usu *Talis* idem quod apud Græcos *ἀλλοτρίος* vel *contrapassum* appellatur, quasi *aleo pro tali* vel *pro pari redditum* (*δι' ἴσου ἀμοιβή*) ac in malam partem Jura usurpant, ut & Plinius lib. 7. cap. 54. & Gellius lib. 20. cap. 1. usurpavit: Hinc & *restituere* ab eodem ibidem usurpatum pro *par reddere*.

Tuam remittere; maxime si non calumniose accusaverit, sed ex animi levitate. (*) Si vero ab accusatione innocentis desistat propter aliquam collusionem cum adversario, facit injuriam reipublicæ: & hoc non potest ei remitti ab eo qui accusatur, sed potest ei remitti per Principem, qui curam Reipublicæ gerit.

Ad tertium dicendum, quod pœnam talionis meretur accusator in recompensationem nocuenti quod proximo inferre intendat, sed pœna infamiz ei debetur propter malitiam, ex qua calumniose alium accusavit. Et quandoque quidem Princeps remittit pœnam, & non abolet infamiam; quandoque autem etiam infamiam abolet: unde & Papa potest hujusmodi infamiam abolere. Et quod dicit Papa Gelasius, (1) *Infamiam abolere non possumus*, intelligendum est de infamia facti: vel quia eam abolere aliquando non expedit: vel etiam loquitur de infamia irrogata per judicem civilem, sicut dicit Gratianus (loc. cit. in arg.)

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, & Papa, quod accusator in probatione deficiens debet pœnam talionis subire. A Papa quidem; ut in argum. contr. A scripturis vero, ut Deut. 19. secundum quod ad ducitur in resp. ad secundum, usque ad *ly facere cogitavit*. Item Daniel. 13. *Feceruntque eis, sicut male agerant adversus proximum, ut facerent secundum legem Moysi*. Ubi loquitur de senibus deficientibus in probatione accusationis contra Sufannam, & monstrat pœnam talionis esse de lege divina data Moysi. Secundo vides: quomodo &c.

Q U Æ S T I O LXIX.

De peccatis quæ sunt contra justitiam est parte Rei,

in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de peccatis quæ sunt contra justitiam ex parte Rei: & circa hoc quæruntur quatuor.

Primo, utrum peccet aliquis mortaliter, veritatem negando, per quam condemnaretur.

Secundo, utrum liceat alicui se calumniose defendere.

Tertio, utrum liceat alicui judicium subterfugere appellando.

Quarto, utrum liceat alicui condemnato per violentiam se defendere, si adit facultas.

A R T I C U L U S I. 385

Utrum absque peccato mortali possit accusatus veritatem negare, per quam condemnaretur.

IV. dist. XVII. quæst. III. art. 1. quæst. 2. ar. 1. & 3. & dist. XIX. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. ad 5. & quæst. 2. corp.

AD primum sic proceditur. Videtur quod absque peccato mortali possit accusatus veritatem negare, per quam condemnaretur. Dicit enim Chrysostomus (hom. xxxi. sup. ep. ad Hebr. 2 med.) *Non tibi dico ut te prodas in publicum, neque apud alium accuses*. Sed si veritatem confiteretur in judicio accusatus seipsum proderet, & accusaret. Non ergo tenetur veritatem dicere: & ita non peccat mortaliter, si in judicio mentiatur.

2. Præterea. Sicut mendacium officiosum est quando aliquis mentitur, ut alium a morte liberet; ita mendacium officiosum esse videtur quando aliquis mentitur ut se liberet a mor-

(*) Ita cum mss. plurimis editiones omnes præter Pasov. an. 1712. quæ habet nocentis. In cod. Alcan. obscure scribitur, ut legi possit collusionem, vel confusionem. Theologi ex suis codicibus hanc lectionem conserunt. Si vero ab accusatione innocentis desistat propter aliquam collusionem, potest ei remitti ab eo qui accusatur. Si vero ab accusatione nocentis desistat propter aliquam collusionem &c.

(1) Ut supponitur supra ex Gratiano, vel potius Calixtus Papa, sicut reposuimus ex Ivone, ac tomo I. Conciliorum inter epistolas Calixti videre est: Possit autem aliquam infamiam per Papam aboleri, scilicet illam quam Clerici propter ecclesiasticas causas contrahunt, infert ibidem Gratianus ex Gregorii verbis cap. *Euphemium* quæ lib. 4. epist. 51. plenius referuntur.

a morte: quia plus sibi tenetur quam alteri (1) Mendacium autem officiosum non ponitur esse peccatum mortale, sed veniale. Ergo si accusatus veritatem in iudicio neget, ut se a morte liberet, non peccat mortaliter.

3. Præterea. Omne peccatum mortale est contra caritatem, ut supra dictum est (quæst. xxiv. art. 12.) Sed quod accusatus mentiatur, excusando se a peccato sibi imposto, (2) non contrariatur caritati neque quantum ad dilectionem Dei, neque quantum ad dilectionem proximi. Ergo huiusmodi mendacium non est peccatum mortale.

Sed contra. Omne quod est contrarium divinæ gloriæ, est peccatum mortale: quia ex præcepto tenemur *omnia in gloriam Dei facere* ut patet I. ad Cor. x. Sed quod reus id quod contra se est confiteatur, pertinet ad gloriam Dei, ut patet per illud quod Josue dixit ad Acham: *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas*, ut habetur Josue VIII. 19. Ergo mentiri ad excusandum peccatum est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quod quicumque facit contra debitum iustitiæ, mortaliter peccat, sicut supra dictum est (quæst. lxx. art. 4. Pertinet autem ad debitum iustitiæ (3) quod aliquis obediatur suo superiori in his ad quæ jus prælationis se extendit. Judex autem, ut supra dictum est (quæst. lxxvii. art. 1.) superior est respectu ejus qui iudicatur. Et ideo ex debito tenetur accusatus iudici veritatem exponere, quam ab eo secundum formam juris exigit. Et ideo si confiteri noluerit veritatem quam dicere tenetur, vel si eam mendaciter negaverit, mortaliter peccat.

Si vero iudex hoc exquirat quod non potest secundum ordinem juris, non tenetur ei

accusatus respondere: sed potest vel per appellationem, vel aliter licite subterfugere. Mendacium tamen dicere non licet.

Ad primum ergo dicendum, quod quando aliquis secundum ordinem juris a iudice interrogatur, non ipse se prodit, sed ab alio proditur; dum ei necessitas respondendi imponitur per eum cui obedire tenetur.

Ad secundum dicendum, quod mentiri ad liberandum aliquem a morte cum injuria alterius, non est mendacium simpliciter officiosum, sed habet aliquid de pernicioso admixtum. Cum autem aliquis mentitur in iudicio ad excusationem suam, injuriam facit ei cui obedire tenetur; dum sibi denegat quod ei debet, scilicet confessionem veritatis.

Ad tertium dicendum, quod ille qui mentitur in iudicio, se excusando, facit & contra dilectionem Dei, cujus est iudicium, & contra dilectionem proximi, tum ex parte iudicis, cui debitum negat, tum ex parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficiat. Unde & in Psalm. cxi. 4. dicitur: *Ne declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis*: ubi dicit Glossa (ord. Cassiod.) „ Hæc est confusio „ impudentium, ut deprehensi per aliqua falsa se excusent. (4) „ Et Gregorius XXII. Moral. (cap. ix. in princ.) exponens illud Job xxxi. *Si abscondi quasi homo peccatum meum*, dicit: „ Usitatum humani generis vitium est & latendo peccatum committere, „ & commissum negando abscondere, & contra, victum defendendo multiplicare. “

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem destruas errorem *Pseudo-apostolorum*, ut

(1) Quippe cum dilectio sui sit mensura dilectionis proximi, ut ex ipso præcepto colligitur quo diligere proximum iussi sumus.

(2) Non eo sensu quo dicuntur imponi quæ perperam & falso tribuuntur; cum supponatur crimen verum esse, si nec negari potest sine mendacio; sed latiore significato prout accusatio qualicumque tenetur vera, *impositio criminis* dici potest: Alioqui sæpius malo sensu accipi solet; indeque *impositura*.

(3) De quo egregie Bernardus in serm. 3. de adventu circa medium; ubi postquam præmisit iustitiam virtutem esse tribuentem unicuique quod suum est; subiungit: *Tribus ergo tribus quæ suæ sunt: Redde superiori, redde inferiori, redde æquali: Redde (inquam) reverentiam Prælati & obedientiam &c.* Hanc porro iustitiam serm. 4. de circumcissione ac de baptismo Christi *strictam & angustam* appellat,

tum explicat quod Christus dixit ad Joannem quando ad eum baptizandus accessit: *Sine modo: Sic enim docet nos implere omnem iustitiam*: Addeus proinde quod Joannes implevit strictam quia superiori se subdidit; sed Christus plenam quia se servi manibus inclinavit.

(4) Aut sicut habet Cassiodorus ex quo sumpta est Glossa illa *primum se aliqua falsitate excusare nascuntur* (nisi forte nituntur vel conantur) & *cum fuerint inde convicti, alias semper excusationes assumunt, ut quando veritate acquiescat invero recunda protervitas*. Appendix autem Gregorii quæ prius ad marginem ut ex cap. 23. juxta vetera exemplaria notabatur, habetur in modernis cap. 9. ubi additur quod *ex lapsu primi hominis hæc augmenta nequitie ducimus ex quo ipsam radicem straximus culpe*.

ut refert Cardin. Turrecremata *de Ecclesia lib. 4. c. 37. par. 2.* dicentium quod Omnia alia, demptis articulis fidei, & præceptis Dei, possunt celari; quantumcunque homines jurent dicere veritatem: possunt & mentiri, & dolose palliare: ut sit unum in ore, & aliud in corde. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hunc errorem merito damnari ab Honorio Papa *in extravag. Olim felix. record.* ut ibi Cardinalis idem affirmat. Item merito damnari a 1. *Cov. 10. & Josue 7.* simul junctis, ut *in arg. cont.* Ex scripturis enim illis habetur, quod tenetur accusatus dicere veritatem etiam contra se, etiam si inde esset morte corporali plectendus, & per consequens, quod non potest eam, tuta conscientia, celare. A fortiori ergo ex scripturis illis habetur: quod non potest eam dolose celare, quod non potest mentiri, & maxime, si juramentum de dicenda veritate præcesserit. Contra id, quod error ille concernit de juramento, vide Veritates aureas super legem veterem, *Gen. 26. concl. 2. Levi. 5. concl. 2. Tertio* vides: quomodo &c.

ARTICULUS II. 384

Utrum accusato liceat calumniose se defendere.

Inf. art. 3. corp.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod accusato liceat calumniose se defendere. Quia secundum jura civilia (l. *Transigore C. de Transactionib.*) in causa sanguinis licitum est cuilibet adversarium suum corrumpere. Sed hoc maxime est calumniose se defendere. Ergo non peccat accusatus in causa sanguinis, si calumniose se defendat.

2. Præterea. Accusator cum accusato colludens pœnam recipit a legibus constitutam, ut habetur 11. *quæst. 111. (cap. Si quem pœniseris.)* Non autem imponitur pœna accusato per hoc quod cum accusatore colludit. Ergo videtur quod liceat accusato calumniose se defendere.

3. Præterea. Prov. xiv. 16. dicitur: *Sapienter sinit, & declinat a malo; stultus autem transfuit, & confidit.* Sed illud quod fit per sapientiam, non est peccatum. Ergo si aliquis qualitercumque se liberet a malo, non peccat.

Sed contra est quod in causa criminali juramentum de calumnia est præstandum, ut habetur extra de juramento calumnie, cap. *Inherentes*: (1) quod non esset, si calumniose se defendere liceret. Ergo non est licitum accusato calumniose se defendere.

Respondeo dicendum, quod aliud est veritatem tacere, aliud est falsitatem proponere. Quorum primum in aliquo casu licet: non enim aliquis tenetur omnem veritatem confiteri, sed illam solum quam ab eo potest, & debet requirere iudex secundum ordinem juris; puta cum præcessit infamia super aliquo crimine, vel aliqua expressa indicia apparuerunt, vel etiam cum præcessit probatio semiplena. Falsitatem tamen proponere in nullo casu licet alicui. Ad id autem quod licitum est, potest aliquis procedere vel per vias licitas, & fini intento commodas, quod pertinet ad prudentiam; vel per aliquas vias illicitas, & proposito fini incongruas, quod pertinet ad astutiam, ut quæ exercetur per fraudem, & dolum, ut ex supra dictis patet (quæst. lv. art. 4. & 5.) Quorum primum est laudabile, secundum vero vitiosum.

Sic ergo reo qui accusatur, licet se defendere, veritatem occultando, quam confiteri non tenetur, per aliquos convenientes modos, puta quod non respondeat ad quæ respondere non tenetur. Hoc autem non est calumniose se defendere, sed magis prudenter evadere.

Non autem licet ei vel falsitatem dicere, vel veritatem tacere quam confiteri tenetur, neque etiam aliquam dolum, vel fraudem adhibere: quia fraus, & dolus vim mendacii habent: & hoc est calumniose se defendere (2).

Ad primum ergo dicendum, quod multa secundum leges humanas impunita relinquuntur

(1) Quod ex Honorio secundo prænotatur, & sic dumtaxat habet, *scriptum esse ut omnes principales persona in primo lisis exortio subeant calumnie juramentum*; indeque movet quætionem an & Clerici juramentum hoc subire teneantur; sed ex Edicto Justiniani dignum esse respondet ut a juramento calumnie præstando sint immunes. Per juramentum autem calumnie intelligitur juramentum de calumnia non dicenda in quacumque causa seu criminali seu

civili, ut inferius explicatur ibidem; ad deinceps cap. *In pervallandis* ex Eugenio Papa & cap. *Conarum* ex Lucio 3. iterumque cap. *Quo in causa* est Gregorio 9. præstandum esse decernitur.

(2) Quocumque modo ex antedictis tribus id faciat, vel fraudem adhibendo, vel mendacium profertendo, vel veritatem necessariam reticendo: Quamvis plerique contrarium sentiant & Sylvius cum illis.

tur quæ secundum divinum iudicium suat peccata, sicut patet de simplici fornicatione: quia lex humana non exigit ab homine omnimodam virtutem, quæ paucorum est, & non potest inveniri in tanta multitudine populi, quantam lex humana habet necesse sustinere. Quod autem aliquis non velit aliquod peccatum committere, ut mortem corporalem evadat, cuius periculum in causa sanguinis imminet reo, est perfectæ virtutis: quia omnium terribilium maxime terribile est mors, ut dicitur in III. Ethic. (1) Et ideo si reus in causa sanguinis corrumpat adversarium suum, peccat quidem inducendo eum ad illicitum; non autem huic peccato lex civilis adhibet pœnam: & pro tanto licitam esse dicitur.

Ad secundum dicendum, quod accusator, si colludat cum reo, qui noxius est, pœnam incurrit: ex quo patet quod peccat. Unde cum inducere aliquem ad peccandam sit peccatum, vel qualitercumque peccati participem esse, cum Apostolus dicat (Rom. 1.) (2) dignos morte eos qui peccantibus consentiunt; manifestum est quod etiam reus peccat cum adversario colludendo; non tamen secundum leges humanas imponitur sibi pœna propter rationem jam dictam (in solut. præc.) (3).

Ad tertium dicendum, quod sapiens non abscondit se calumniose, sed prudenter.

A P P E N D I X.

EX artc. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatim a scripturis, & canonibus; quod non licet accusato calumniose seipsum defendere. A Canonibus quidem: ut in arg. cont. A scripturis vero. Ut Psal. 5. *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*. Item Psalm. 14. „Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? „ qui operatur iustitiam. Qui non egit dolum in lingua sua. Qui non fecit proximo suo malum. Qui jurat proximo suo, „ & non decipit. Item Ps. 23. Quis ascen-

„ det in montem Domini? Innocens manibus & mundo corde. Qui non juravit in dolo proximo suo. „ Hinc enim ab op- „ positis patet intentum. Constat namque, quod malitiose se defendere est, vel mendacium loqui, vel in iudicio operari iniustitiam, vel agere dolum in lingua sua, vel facere proximo, idest iudici, art. 1. ad 3. suo malum, vel jurare, & decipere proximum, vel jurare in dolo. Et (breviter) non esse innocentem manibus, & mundo corde. Ex consequenti ergo monstrant scripturæ, quod accusatus se calumniose defendens non habitabit in tabernaculo, & in monte Sancto Dei. Faciunt etiam hæc ad art. 1. appen. Secundo vides quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 387

Utrum reo liceat iudicium per appellationem declinare.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod reo non liceat iudicium declinare per appellationem. Dicit enim Apostolus Rom. XII. 1. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Sed reus appellando recusat subjici potestati superiori, scilicet iudici. Ergo peccat.

2. Præterea. Majus est vinculum ordinariæ potestatis quam propriæ electionis. Sed, sicut legitur II. quæst. VI. (4) *a iudicibus quos communis consensus elegit, non licet provocare*. Ergo multo minus licet appellare a iudicibus ordinariis.

3. Præterea. Illud quod semel est licitum, semper est licitum. Sed non est licitum appellare post decimum diem, neque tertio super eodem. Ergo videtur quod appellatio non sit secundum se licita.

Sed contra est quod Paulus Cæsarem appellavit, ut habetur Act. xxv. (5).

Respondeo dicendum, quod duplici de causa contingit aliquem appellare. Uno quidem modo confidentia iustæ causæ, quia videlicet injuste a iudice gravatur, & sic licitum est appel-

(1) Non sicut prius ad marginem cap. 6. sed vel cap. 9. græco-lat. vel cap. 14. in antiquis & apud S. Thomam lect. 14.

(2) Vers. 32. sive ult. colligitur, & inferius annotandum recurrit.

(3) Nempe quia virtutis perfectio qualis hic supponitur, non convenit nec potest convenire tantæ multitudinî quanta populus constat qui per leges humanas est regendus; ut dictum est ad 1.

(4) Ex Concilio Milevitano cap. 24. ut prænotatur ibi, & intelligi debet Milevitanum secundum, ut in illius Canonibus habetur tomo 1. Conciliorum.

(5) Cum apud Festum Proconsulem accusaretur a Judæis, & eum ipsi vellent Hierosolymam duci, paratis nempe insidiis ad occidendum ipsum, ut præmittitur ibi: Festo enim eum interrogante an id vellet, respondit: *Ad tribunal Cæsaris sive Cæsarem appello*; vers. 10. ac deinceps.

appellare: hoc enim est prudenter evadere. Unde 11. quæst. vi. (cap. 111.) dicitur: *Omnis oppressus libere sacerdotum, si voluerit, appeller iudicium, & a nullo prohibeatur* (1).

Alio modo aliquis appellat causa afferendæ moræ, ne contra eum iusta sententia profertur: & hoc est calumniose se defendere: quod est illicitum, sicut dictum est (art. præc.) facit enim injuriam & judici, cujus officium impedit, & adversario suo, cujus iustitiam, quantum potest, perturbat. Et ideo, sicut dicitur 11. quæst. vi. (cap. xxvii.) *omni modo puniendus est cujus appellatio iniusta pronuntiatur*.

Ad primum ergo dicendum, quod potestati inferiori intantum aliquis subijci debet, in quantum ordinem superioris servat: a quo si exorbitaverit, ei subijci non oportet: puta si aliud jusserit Proconsul, & aliud Imperator, ut patet per Glossam Rom. xlii. (ord. sup. illud, *Qui autem resistunt*: & est Aug. serm. vi. de verb. Dom. cap. viii.) Cum autem iudex aliquem iniuste gravat, quantum ad hoc relinquit ordinem superioris potestatis, secundum quam necessitas sibi iuste iudicandi imponitur. Et ideo licitum est ei qui contra iustitiam gravatur, ad directionem superioris potestatis recurrere, appellando vel ante sententiam, vel post. Et quia non presumitur esse reus, ubi vera fides non est, ideo non licet Catholico ad infidelem iudicem appellare, secundum illud 11. quæst. vi. (cap. xxxii.) (2) *Catholicus qui causam suam sive iustam, sive iniustam ad iudicium alterius fidei iudicis provocaverit, excommunicatur*. Nam & Apostolus (I. Cor. vi.) arguit eos qui iudicio contendebant apud infideles.

Ad secundum dicendum, quod ex proprio defectu, vel negligentia procedit quod aliquis

Summ. S. Th. T. VII.

sua sponte se alterius iudicio subijciat de cuius iustitia non confidit. Levis etiam animi esse videtur ut non permaneat in eo quod semel approbavit. Et ideo rationabiliter denegatur subsidium appellationis a iudicibus arbitrariis, qui non habent potestatem nisi ex consensu litigantium. Sed potestas iudicis ordinarii non dependet ex consensu illius qui ejus iudicio subditur, sed ex auctoritate Regis, & Principis, qui eum instituit. Et ideo contra ejus iniustum gravamen lex tribuit appellationis subsidium; ita quod etiam si sit simul ordinarius, & arbitrarius iudex, potest ab eo appellari: quia videtur ordinaria potestas occasio fuisse quod arbiter eligeretur. Nec debet ad defectum imputari ejus qui consensit in eum sicut in arbitrum, non ut in eum quem Princeps iudicem ordinarium dedit.

Ad tertium dicendum, quod æquitas juris ita subvenit uni parti, quod altera non gravetur: & ideo tempus decem dierum concessit ad appellandum, quod sufficiens æstimavit ad deliberandum an expediat appellare. (3) Si vero non esset determinatum tempus, in quo appellare liceret, semper certitudo iudicii remaneret in suspenso; & ita pars altera damnificaretur. Ideo autem non est concessum ut tertio aliquis appellet super eodem, quia non est probabile, toties iudicem a recto iudicio declinare.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, & sano modo intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, ut act. 25. quod licitum est accusato appellare iudicem a lium. Vide arg. contr. Secundo vides: quomodo &c.

Z

AR-

(1) Est Anacleti Papæ cujus nomine prænotatur ex epistola 1. Præter canonem. *Si quis vestrum ex Papa Sixto epist. 2. Et si quis putaverit ex Papa Victore ad Theophilum Alexandrinum epist. 2. Et ad Romanum ex Papa Zephirino, epist. etiam 1. & alios ibidem subsequentes canones, ubi similia decreta videre est.*

(2) Ex Concilio Chartaginensi 4. cap. 7. quod sicut hic incipit *Catholicus*: Quod autem subijungitur ex Apostolo fideles arguente quod apud infideles in iudicio contenderent, sic 1. ad Corinth. 6. vers. 4. *habetur ac deinceps: Nescitis quoniam Angelos iudicabimus? Quanto magis secularia? Secularia igitur iudicia si habueritis, contempnibiles qui sunt in Ecclesia illos constituisse ad iudicandum: Ad verediam vestram dico: Sic non est inter vos sapiens*

quisquam qui possit iudicare inter fratrem suum? Sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles? &c.

(3) Ut videre est in Decretis causa 2. qu. 5. cap. *Anteriorum* ex Novella 23. Justiniani corrigentis prioribus leges quæ duos tantum dies ad appellandum concedebant, si quis ageret causam per seipsum, tres autem, si per procuratorem in absentia sua; ut ibidem præmittit: Et hos dies a se concedi addit per quemcumque agatur causa, *ut liceat homini deliberare sive appellandum sit ei sive quiescendum; ne timore instante opus appellationum frequentetur sed sit omnibus inspectionis copia qua & indiscussos hominum calores potest refrænare*. Lex autem quam corrigi, ex lib. 49. Digestorum que cap. *Biduum* ibi refertur post prædicta, colligi potest.

ARTICULUS IV. 388

Utrum liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit. Illud enim ad quod natura inclinatur, semper est licitum, quasi de jure naturali existens. Sed naturæ inclinatio est ad resistendum corruptentibus, non solum in hominibus, & animalibus, sed etiam in insensibilibus rebus. Ergo licet reo condemnato resistere, si potest, ne tradatur in mortem.

2. Præterea. Sicut aliquis sententiam mortis contra se latam subterfugit resistendo, ita etiam fugiendo. Sed licitum esse videtur quod aliquis se a morte per fugam liberet, secundum illud Eccli. ix. 18. *Longe esto ab homine postquam habente occidendi.* Ergo etiam licitum est reo resistere.

3. Præterea. Proverb. xxiv. 11. dicitur: *Erue eos qui ducuntur ad mortem; & eos qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses.* Sed plus tenetur aliquis sibi quam alteri. Ergo licitum est quod aliquis condemnatus seipsum defendat, ne in mortem tradatur.

Sed contra est quod dicit Apostolus Rom. xiiii. 2. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, & ipse sibi damnationem acquirit.* Sed condemnatus se defendendo potestati resistit, quantum ad hoc in quo est divinitus instituta ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. (1) Ergo peccat se defendendo.

Respondeo dicendum, quod aliquis damnatur ad mortem dupliciter. Uno modo juste; & sic non licet condemnato se defendere: licitum enim est iudici iuramentum resistenti impugnare: unde relinquitur quod ex parte ejus sit bellum injustum: unde indubitanter peccat.

Alio modo damnatur aliquis injuste: & tale iudicium simile est violentiæ latronum, secundum illud Ezech. xxi. 27. *Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes præ-*

dam ad effundendum sanguinem. Et ideo sic licet resistere latronibus; ita licet resistere in tali casu malis Principibus: nisi forte propter scandalum vitandum, cum ex hoc aliqua gravis turbatio timeretur.

Ad primum ergo dicendum, quod ideo homini data est ratio, ut ea ad quæ natura inclinatur, non passim, sed secundum rationis ordinem exequatur. Et ideo non quælibet defensio sui est licita, sed solum quæ fit cum debito moderamine.

Ad secundum dicendum, (2) quod nullus ita condemnatur quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patitur: & ideo non tenetur facere id unde mors sequatur, quod est manere in loco, unde ducatur ad mortem; tenetur tamen non resistere agenti, quin patiatur quod justum est eum pati: sicut etiam si aliquis sit condemnatus ut fame moriatur, non peccat, si cibum sibi occulte ministratum sumat, quia non sumere esset seipsum occidere.

Ad tertium dicendum, quod per illud dictum Sapientis non inducitur aliquis ad liberandum alium a morte contra ordinem justitiæ: unde nec seipsum contra justitiam resistendo aliquis debet liberare a morte.

APPENDIX.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem subruas a fortiori hæresim *Anabaptistarum* dicentium: homines non esse subiectos alicui legitime potestati. Si enim condemnatus ad mortem non potest licite propter timorem mortis instantis negare per resistantiam se esse subditum legitime potestati, quæ condemnavit eum, multo magis alii, qui timore tanto de presenti non præmuntur, negare non poterunt se esse subiectos alicui legitime potestati. Iste enim videri posset excusandus (quaravis revera non sit) magis admodum, quam alii. Hæc hæresis etiam refellitur per rationes superiorum articulorum, q. 67. 68. & hujus 69. secundum quod prudens

(1) Sic enim 1. Petri 2. vers. 14. *Subiecti estote omni humane creature propter Deum: sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum; ubi græce ἀγαθοποιῶν per antithesim ad κακοποιῶν etiam benefactorum non redditur latine, quia benefactores alio sensu dici solent propter beneficia quibus alios afficiunt.*

(2) Quamvis utique locus ex Ecclesiastico ibi alatus non pertinet ad fugam rei juxta præsens inten-

tum, sed ad ejus cautelam qui quacunque de causa timere sibi mortem ex vicinia potentioris posset, vel periculo delinquendi se propterea exponeret; Unde immediate subjungitur: *Et, si accesseris ad illum noli aliquid committere, ne forte auferas vitam suam:* Sicut etiam locus qui subjungitur Proverb. 24. exponi potest juxta Bedam non de publice condemnatis ad mortem, sed præ fame vel angustia morientibus: *Quos (inquit) fame, quos algore videris morientes, illos dato victu & vestitu recrea &c.*

dens judicare, & per se applicare poterit. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hæresim illam merito damnari a Rom. 13. *ut in argum. contr.* item a Veritatibus aureis super legem veterem, *Gen. 3. concl. 3. & cap. 16. concl. 4. & Num. 16. concl. 2.* *Tertio* vides: quomodo &c.

QUÆSTIO LXX.

De injustitia pertinente ad personam testis, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de injustitia pertinente ad personam testis: & circa hoc quærentur quatuor.

Primo, utrum homo teneatur ad testimonium ferendum.

Secundo, utrum duorum, vel trium testimonium sufficiat.

Tertio, utrum alicujus testimonium repelatur, absque ejus culpa.

Quarto, utrum perhibere falsum testimonium sit peccatum mortale.

ARTICULUS I. 389

Utrum homo teneatur ad testimonium ferendum,

Inf. art. 3. ad 3.

AD primum sic proceditur. Videtur quod homo non teneatur ad testimonium ferendum. Dicit enim Augustinus in Qq. Genes. (Lib. I. quæst. xxvi. & Lib. XXII. cont. Faust. cap. xxxiiii.) (1) quod Abraham dicens de uxore sua, *Soror mea est, veritatem celari voluit, non mendacium dici. Sed veritatem celando aliquis a testificando*

abstinet. Ergo non tenetur aliquis ad testificandum.

2. Præterea. Nullus tenetur fraudulenter agere. Sed Proverb. xi. 13. dicitur: *Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana; qui autem fidelis est, celat amici commissum.* Ergo non tenetur homo semper ad testificandum, præsertim super his quæ sunt sibi in secreto ab amico commissa.

3. Præterea. Ad ea quæ sunt de necessitate salutis, maxime tenentur clerici, & sacerdotes: Sed Clericis, & Sacerdotibus prohibetur ferre testimonium in causa sanguinis. Ergo testificari non est de necessitate salutis.

Sed contra est quod Augustinus dicit (hab. ex Isid. Lib. III. sentent. cap. lxx. vid. cap. *Falsidicus*, de crimine falsi) *Qui veritatem occultat, & qui dicit mendacium, uterque reus est: ille, quia prodesse non vult; iste quia nocere desiderat.*

Respondeo dicendum, quod in testimonio ferendo distinguendum est: quia aliquando requiritur testimonium alicujus, aliquando non requiritur. Si requiritur testimonium alicujus subditi auctoritate superioris, cui in his quæ ad justitiam pertinent, obedire tenetur, non est dubium quin teneatur testimonium ferre in his in quibus secundum ordinem juris testimonium ab eo exigitur; puta in manifestis, & in his de quibus infamia præcessit. Si autem exigitur ab eo testimonium in aliis, puta in occultis, & de quibus infamia non præcessit, non tenetur ad testificandum.

Si vero requiratur ejus testimonium non auctoritate superioris, cui obedire tenetur, tunc distinguendum est. Quia si testimonium requiratur ad liberandum hominem vel ab injusta morte, seu pœna qua umque, vel a falsa infamia, vel ab aliquo damno; tunc

Z 2 tene-

(1) Æquivalenter tantum & implicite quæst. 26. ubi dicitur *sacuisse quod uxor esset, sed mentis non esse quod soror esset*: Libro autem 22. contra Faustum cap. 24. expressius: *Indicavit sororem, non negavit uxorem: Tacuit aliquid veri, non dixit aliquid falsi*: Et similia lib. 16. de civit. Dei cap. 19. ac lib. contra mendacium cap. 10. in eum sensum habet. Appendix porro quæ subiungitur argumento *Sed contra*, sic refertur ex Augustino in Decretis Causa 11. qu. 3. cap. *Quisquis* §. *Uterque* ac ex Iulio ad Casulanum epistola (vel in aliis Exemplariis ad Cassianum) prænotatur: *Se* nec ad Cassianum epistola ulla est, nec ep. 86. quæ inscribitur ad Casulanum, quicquam tale occurrat, ut etiam appendix dicti capituli notat. Citatus quoque velut ex

Augustino sine indice loci Extra *de crimine falsi* cap. *Falsidicus*, ubi nec Augustini esse ad marginem notatur, & additur ex Isidoro sumi lib. 3. Sent. sive de summo bono cap. 59. Sed ibi tantum Isidorus num. 4. verbis paululum immutatis quod unum *pene crimen habent & qui falsitatem promittunt & qui suppressis veritatem; quia ille obesse vult, & iste prodesse non vult*: Glossa demum quæ in corpore articuli subditur & ad marginem prius velut ex Ambrosio notabatur, colligi quidem potest ex falso Ambrosio in epistolas Pauli, ubi ait: *Sunt quidam qui se reos non putant, si non operentur quæ mala sunt, assentiant autem facientibus: Assentire autem si cum possit reprehendere, nocet &c.* Sed in Commentario Petri Lombardi expressius habetur ut hic.

tenetur homo ad testificandum.

Et si ejus testimonium non requiratur, tenetur facere quod in se est, ut veritatem denuntiet alicui, qui ad hoc possit prodesse. Dicitur enim in Psal. lxxxj. 4. *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate: & Proverb. xxiv. 11. Evae eos qui ducuntur ad mortem: & Rom. 1. 32. dicitur: Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: ubi dicit Glossa (Ambrosius in hunc loc. apud Petrum Lombardum in comm.) *Consentire est tacere, cum possis redarguere.**

Super his vero quæ pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis ferre testimonium nisi cum a superiore compellitur secundum ordinem juris: quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc speciale damnum nascitur: vel si imminet periculum accusatori, non est curandum, quia ipse in hoc periculum sponte se ingessit. Alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet eo nolente.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur de occultatione veritatis in casu illo quando aliquis non compellitur superioris auctoritate veritatem proflare, & quando occultatio veritatis est nulli specialiter damnosa.

Ad secundum dicendum, quod de illis quæ homini sunt commissa in secreto per confessionem, nullo modo debet testimonium ferre: quia hujusmodi non scit ut homo, sed tamquam Dei minister; & majus est vinculum sacramenti quolibet hominis præcepto. Circa ea vero quæ aliter homini sub secreto committuntur, distinguendum est. Quandoque enim sunt talia quæ statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur; puta si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid aliud est hujusmodi, quod quis proflare tenetur vel testificando, vel denunciando: & contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum, quia in hoc frangeret fidem quam alteri debet. Quandoque vero sunt talia quæ quis proflare non tenetur: unde potest obligari ex hoc quod sibi sub secreto committuntur: & tunc nullo modo tenetur ea proflare, etiam ex præcepto superioris:

quia servare fidem est de jure naturali; nihil autem potest præcipi homini contra id quod est de jure naturali.

Ad tertium dicendum, quod operari, vel cooperari, ad occisionem hominis, non competit ministris altaris, ut supra dictum est (1) & ideo secundum juris ordinem compelli non possunt ad ferendum testimonium in causa sanguinis.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, & fano modo intelligas, merito fuisse a scripturis, & Augustino insinuatum, quod homo tenetur ad testificandum. Ab Augustino quidem, ut in *arg. contr.* A scripturis vero per dictum 4. Reg. 7. *Si tacerimus, & noluerimus nunciare, scelere arguemur, &c.* Ecce, quod taciturnitas est quandoque culpabilis, & aliis damnosa. Applica tu ad propositum de testificando, sicut & alias auctoritates tum supra hæctenus adductas, tum infra ubilibet adducendas, ad propositas articulorum suorum materias, ne volumen crescat in immensum, & ut ostensis ad ampliora confurgere addiscas, viam aperuisse tibi, sat est. Item Hierem. 51. *Nolite tacere super iniquitatem.* Item Eccles. 3. *tempus tacendi, & tempus loquendi.* Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S II. 390

Utrum sufficiat duorum, vel trium testimonium.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non sufficiat duorum, vel trium testimonium. Judicium enim certitudinem requirit. Sed non habetur certitudo veritatis per dictum duorum testium: legitur enim III. Regum XXI. quod Naboth ad dictum duorum testium falso condemnatus est (2). Ergo duorum, vel trium testimonium non sufficit.

2. Præterea. Testimonium ad hoc quod sit credibile, debet esse concors. Sed plerumque duorum, vel trium testimonium in aliquo discordat. Ergo non est efficax ad veritatem in judicio probandam.

2 Præ-

(1) Tum quæst. 40. art. 2. ubi queritur ex professo utrum Clericis licitum sit pugnare: Tum quæst. 4. art. 4. ubi similiter queritur utrum liceat illis

occidere malefactores.

(2) Quasi *benedixisset Regem*; idest phrasi Scripturæ quasi per antiphrasim *maledixisset*.

3. Præterea . II. (1) quæst. IV. (cap. 11.) dicitur: *Præsul non damnatur, nisi septuaginta duobus testibus; Presbyter autem Cardinalis; (*) nisi sexaginta quatuor testibus non damnabitur; Diaconus Cardinalis urbis Romæ, nisi (***) in viginti septem testibus non condemnabitur; Subdiaconus, Acolytus Exorcista, Lector, Ostiarius, nisi cum septem testibus non condemnabitur.* Sed magis est periculofum peccatum ejus qui in majori dignitate constitutus est; & ita minus est tolerandum. Ergo nec in aliorum condemnatione sufficit duorum, vel trium testimonium.

Sed contra est quod dicitur Deutur. XXI. 6. *In ore duorum, vel trium testium peribis qui interficietur: & inf. XIX. 15. In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum.*

Respondeo dicendum, quod secundum Philosophum in I. Ethic. (cap. III. in princ. & cap. VII. cir. fin.) certitudo non est similiter quærenda in omni materia. In actibus enim humanis, super quibus constituuntur judicia, & exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sunt circa contingentia, & variabilia: & ideo sufficit probabilis certitudo, quæ ut in pluribus veritatem attingat, etiam in paucioribus a veritate deficiat.

Est autem probabile quod magis veritatem contineat dictum multorum quam dictum unius: & ideo cum reus sit unus qui negat, sed multi testes asserant idem cum actore; rationabiliter institutum est de jure divino, & humano quod dicto testimonio stetur.

Omnis autem multitudo in tribus comprehenditur, scilicet principio, medio, & fine.

Unde secundum Philosophum in I. de cælo (tex. 2.) *Omne & totum in tribus ponimus.* Ternarius quidem constituitur asserentium, cum duo testes conveniunt cum actore: & ideo requiritur binarius testimonium, vel ad majorem certitudinem ut sit ternarius, qui est multitudo perfecta in ipsis testibus. Unde & Eccle. IV. 12. dicitur: *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Augustinus autem super illud Joan. VIII. *Duorum hominum testimonium verum est, dicit (tract. XXXVI. versus fi.)* quod „ in hoc est Trinitas secundum mysterium commendata, in qua „ est perpetua firmitas veritatis, “

Ad primum ergo dicendum, quod quantumcunque multitudo testimonium determinaretur, posset quandoque testimonium esse iniquum; cum scriptum sit Exod. XXIII. 2. (2) (***) *Ne sequaris turbam ad faciendum malum.* Nec tamen quia non potest in talibus infallibilis certitudo haberi, debet negligi certitudo quæ probabiliter haberi potest per duos, vel per tres testes, ut dictum est (in corp.)

Ad secundum dicendum, quod discordia testimonium in aliquibus principalibus circumstantiis, quæ variant substantiam facti, puta in tempore, vel in loco, vel in personis, de quibus principaliter agitur, aufert efficaciam testimonii: quia si discordant in talibus, videntur singulares esse in suis testimoniis, & de diversis factis loqui; puta si unus dicat hoc factum esse tali tempore, vel loco, alius alio tempore, vel loco, non videntur de eodem facto loqui. Non tamen præjudicatur testimonio, si unus dicat se non recordari, & alius asserat determinatum tempus, vel

(1) Supple causa, ut multoties notatum est: Habetur autem ibi cap. *Præsul* quod ex Papa Sylvestro in Synodo generali desumptum prænotatur: Sed pro sexaginta quatuor ut in veteri manuscripto & in gothico Exemplari Decreti, habet modernus textus quadraginta quatuor invertendo litteras numerales tametsi ad marginem lxiii. pro xliii. notet: Plenis autem literis Ivo part. 6. cap. 334. *quadraginta quatuor*, sicut & S. Thomæ manuscriptum abbreviate xliii. licet impressa passim *sexaginta quatuor*, ut hic: Et mox pro Cardinali Subdiacono habet iterum Ivo 36. sicut etiam ad marginem Decreti novi reponitur, quamvis in textu 27. additaque litera in manuscripto sancti Thomæ xxviii. Pro illis autem verbis; *non deponatur*, quæ sic rursus ex manuscriptis desumpta sunt, habet modernus textus (ut & Ivo) *non damnabitur*.

(*) *Ita communis.* Al. nisi quadraginta quatuor (quod habent codices passim in textu, & textus modernus Decreti, & Ivo Carnotensis part. PL. cap.

ccccxxiv.) testibus non deponatur.

(**) Al. in viginti octo, item triginta sex. *In edit. Nicolai typographico errore sic.* Presbyter autem Cardinalis urbis Romæ nisi inviginti septem testibus non condemnabitur; Subdiaconus &c. *aliis omiffis.*

(2) Postquam immediate præmissum est: *Non iuges manum tuam ut pro impio dicas falsum testimonium:* Ut & mox post hic notata subiungitur: *Nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententia ut a vero devias:* Vel transposita constructione: *Nec plurimorum sententia in iudicio acquiesces, ut &c.* Ubi græce: *Non consentis cum injusto (vel pactum non iuris à ουνκαταδίκη) ut sis testis injustus:* Non eris cum pluribus in malitia: *Non apponeris eum multitudine ad declinandum eum pluribus ut excludas iudicium:* Quod Augustinus qu. 87. in Exodum sic dici notat, *ne se defendat indo quisquam, quia cum pluribus fecit, quæ ideo non potest esse peccatum.*

(***) *Vulgata non sequeris.*

vel locum . Et si in talibus omnino discordaverint testes actoris , & rei , si sint æquales numero , & pares dignitate , statur pro reo : quia facilius debet esse iudex ad absolvendum quam ad condemnandum ; nisi forte in causis favorabilibus , sicut est causa libertatis , & huiusmodi . Si vero testes ejusdem partis dissenserint , debet iudex ex motu sui animi percipere cui parti sit standum , vel ex numero testium , vel ex dignitate eorum , vel ex favorabilitate causæ , vel ex conditione negotii , & dictionum . Multo autem magis testimonium unius repellitur , si sibiipsum dissideat interrogatus de visu , & scientia ; non autem si dissideat interrogatus de opinione , & fama : quia potest secundum diversa visa , & audita diversimode motus esse ad respondendum . Si vero sit discordia testimonii in aliquibus circumstantiis non pertinentibus ad substantiam facti , puta si tempus fuerit nubilosum , vel serenum , vel si domus fuerit picta , aut non , aut aliquid huiusmodi ; talis discordia non præjudicat testimonio : quia homines non consueverunt circa talia multum sollicitari , unde facile a memoria elabuntur : quinimmo aliqua discordia in talibus facit testimonium credibilis , ut Chrysostomus dicit super Matth. (hom. 1. , aliquant. a princ.) (1) quia si in omnibus concordarent , etiam in minimis , viderentur ex condictione eundem sermonem proferre ; quod tamen prudentiæ iudicis relinquitur discernendum .

Ad tertium dicendum , quod illud locum habet specialiter in Episcopis , Presbyteris , Diaconis , & Clericis Ecclesiæ Romanæ propter ejus dignitatem (2) . Et hoc triplici ratione . Primo quidem quia in ea tales institui debent , quorum sanctitati plus credatur quam multis testibus . Secundo quia homines qui habent de aliis iudicare , sæpe propter

justitiam multos adversarios habent : unde non est passim credendum testibus contra eos , nisi magna multitudo conveniat . Tertio quia ex condemnatione alicujus eorum derogaretur in opinione hominum dignitati illius Ecclesiæ , & auctoritati : quod est periculosius quam in ea tollerare aliquem peccatorem , nisi valde publicum , & manifestum , de quo grave scandalum oriretur .

A P P E N D I X .

EX art. habes primo : quomodo per rationem , tum directam , tum indirectam , & ostendas , & in recto sensu intelligas , merito insinuatam fuisse a scripturis , quod duorum , vel trium testimonium sufficit . Ubi vero hoc insinuetur , vide *argum. contr.* Qualis autem , vel quanta diligentia adhibenda sit circa testes , &c. antequam aliquis interficiatur (de quo ibi) vide *Veritates aureas super legem veterem , Deuteron. 17. conclus. 6. Secundo vides : quomodo &c.*

A R T I C U L U S III. 391

Usum alicujus testimonium sit absque ejus culpa repellendum .

AD tertium sic proceditur . Videtur quod alicujus testimonium non sit repellendum nisi propter culpam . Quibusdam enim in poenam insinuat quod ad testimonium non admittantur , sicut patet in his qui infamia notantur . Sed poena non est inferenda nisi pro culpa . Ergo videtur quod nullius testimonium debeat repellere nisi propter culpam .

2. Præterea . De quolibet præsumendum est bonum , nisi appareat contrarium . Sed ad bonitatem hominis pertinet quod verum testi-

(1) Non eadem occasione qua hic , sed ad Evangelii dissonantiam defendendam , ac ea non obstante , auctoritatem ejus astruendam .

(2) Quanto magis de Papa idem dicendum saltem quod hic dicitur de Præfule ? tum propter dignitatem quæ sublimior & major est ; tum quia invidiæ plurimum & odio propter exercitium auctoritatis potest facile subjacere , ut propterea plures ejus accusatores falsi timeri possint multo amplius quam Præfulem . Nugatur porro , atque utinam dumtaxat nugaretur , periculosus Glossæ Decreti author , dum proposita questione an propter Papam condemnandum testes debeant duplicari , non tantum absolute respondet non debere , sed sufficere duos , addit ; & quod ex Gregorio dist. 2. de poenitentia c. *Principium* de diabo-

lo dicitur eum sine spe veniæ peccavisse quia *ceteris major sine comparatione creatus est* , intoleranda nugacitate applicat Papæ , quasi cum peccat nec agere poenitentiam , nec sperare veniam possit , vel sit eadem diaboli ratio nullam infirmitatem sentientis quæ ad peccatum eum provocaret , ac Papæ qui ut homo sentire talem potest . Quamvis notatione adhibita emendatum hoc in modernis Exemplaribus , cur non & omnino expunctum ? Nisi ut perpetuum nugacitatis tantæ quæ seipsam condemnat monumentum relinqueretur . Cur enim duo testes ad condemnandum Papam ideo sufficere dicantur , nec ad Præfules condemnandos inefficantur sufficere qui & supra populum tam sublimi eminent gradu , si quid magis illa ratio concluderet ?

testimonium dicat. Cum ergo non possit constare de contrario, nisi propter aliquam culpam, videtur quod nullius testimonium debeat repelli nisi propter culpam.

3. Præterea. Ad ea quæ sunt de necessitate salutis, nullus redditur non idoneus nisi propter peccatum. Sed testificari veritatem est de necessitate salutis, ut supra dictum est (art. 1. hu. quæst.). Ergo nullus debet excludi a testificando nisi propter culpam.

Sed contra est quod Gregorius dicit (in Regist. Lib. XI. epist. lvi. a med.) & habetur 11. quæst. 1. (cap. *In primis*): *Quod autem dicitur a servis suis accusatus Episcopus, sciendum est, quia audiri minime debuerunt.*

Respondeo dicendum, quod testimonium, sicut dictum est (art. præc.) non habet infallibilem certitudinem, sed probabilem. Et ideo quidquid est quod probabilitatem afferat in contrarium, reddit testimonium inefficax.

Redditur autem probabile quod aliquis in veritate testificanda non sit firmus: quandoque quidem propter culpam, sicut infideles, & infames, item illi qui publico crimine rei sunt, qui nec accusare possunt: quandoque autem absque culpa; & hoc est vel ex defectu rationis, sicut patet in pueris, amentibus, & mulieribus; vel ex affectu, sicut iræ de inimicis, & personis conjunctis, & domesticis; vel etiam ex exteriori condicione, sicut sunt pauperes, servi, & illi quibus imperari potest, de quibus probabile est quod de facili possunt induci ad testimonium ferendum contra veritatem.

Et sic patet quod testimonium alicujus rel-

pellitur & propter culpam, & absque culpa

Ad primum ergo dicendum, quod repellere aliquem a testimonio, magis pertinet ad cautelam falsi testimonii vitandi, quam ad pœnam. Unde ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod de quolibet præsumendum est bonum, nisi appareat contrarium; dummodo non vergat in periculum alterius: quia tunc est adhibenda cautela ut non de facili unicuique credatur, secundum illud 1. Joan. iv. 1. *Nolite credere omni spiritui.*

Ad tertium dicendum, quod testificari est de necessitate salutis, supposita testis idoneitate, & ordine juris. Unde nihil prohibet aliquos excusari a testimonio ferendo, si non reputentur idonei secundum jura (1).

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse insinuatam a scripturis, & Gregorio, quod aliqui repelluntur a testificando etiam sine culpa. A Beato Gregorio quidem, ut in *argum. contr.* Ubi intendit excludere servos, ut servos, hoc est, etiam quod non essent in culpa (puta infames, vel infideles) & unde habetur per locum a simili, quod possunt etiam aliqui alii excludi sine eorum culpa a testificando. A scripturis vero insinuat per hoc, quod dicitur Nume 35. *Ad unius testimonium nullus condemnabitur.* Ubi propter nullam culpam, sed solum propter cautelam vitandi testimonii falsi, excluditur iste testis, ut patet. Item Proverbio. 6. *Sex sunt, quæ odit Deus, & testem fallacem.* Ex quo datur intel-

(1) Sicut illi de quibus in corpore articuli dictum est; & varii canones extant quoad singulos in Decretis: Quantum ad infideles quidem tum cap. *Non potest* Causa 2. quæst. 7. ex Concilio Toletano 4. cap. 63. tum cap. *Suspectus* Causa 3. qu. 1. ex Pontiano Papa epist. 2. Præter caput *Querendum* ex Calixto Causa 2. ubi supra: Quoad infames vel infamia laborantes c. *Testes* Causa 2. quæst. 1. ex Damaso epist. 7. ut & cap. *Similiter* Causa 3. quæst. 5. ex rescripto Julii ad orientales cap. 33. & cap. *Qui crimen* Causa 6. quæst. 1. ex capitulis Adriani cap. 68. Quoad publice reos vel criminosos Causa 3. qu. 5. cap. *Constitutus* ex Eusebio Papa epist. 3. Præter caput *Qui crimen* mox notatus: Quoad pueros vel impubes, cap. *Testes* & cap. *Si testes* Causa 4. qu. 3. ex Concilio Maticensi & ex lege Julia in Digestis: Quoad amentes implicite dicto cap. *Testes* ubi testificari prohibentur qui nec ad accusationem admitti possunt, ut & alio cap. *Testes* Causa 1. ubi

vera fidei plenitudine instructi esse debent, quales amentes non sunt: Et quoad mulieres cap. *Mulierum* Causa 33. qu. 5. ex veteris & novi Testamenti questionibus quæ Augustino perperam tribuuntur: Et si certis de causis aliquando permillum esse mulieribus jus dicendi testimonii sicut & accusandi Causa 15. quæst. 3. indicetur: Quantum ad inimicos, tum cap. *In primis* ut jam supra ex Gregorio, tum cap. *Si testes* ex Digestis, ubi examinandum decernitur inter alias qualitates testium an sint ei contra quem testimonium ferunt, inimici: Quoad personas vel conjunctas vel domesticas, Causa 4. qu. 3. dicto cap. *Testes*, & *Si testes*, ubi repudiantur quos accusator de domo sua produxerit, & domestici testimonii fides jure civili reprobari, nec pater pro filio testificari posse statuitur: Quoad pauperes tandem & quoad servos & generatim quoad illos quibus imperari facile potest, idem quoque capita mox indicata significanc.

telligi, quod, quidquid probabilitatem affert in contrarium de dicenda veritate, & consequenter de falsitate, potest secundum Deum esse causa ad excludendum aliquem etiam sine culpa a testificando. Qualis probabilitas datur in omnibus iis, qui narrantur in corpore a *ly quandoque autem sine culpa*. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS IV. 392

Utrum falsum testimonium semper sit peccatum mortale.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod falsum testimonium non semper sit peccatum mortale. Contingit enim aliquem falsum testimonium ferre ex ignorantia facti. Sed talis ignorantia excusat a peccato mortali. Ergo testimonium falsum non semper est peccatum mortale.

2. Præterea. Mendacium quod alicui prodest, & nulli nocet, est officiosum; quod non est peccatum mortale. Sed quandoque in falso testimonio est tale mendacium; puta cum aliquis falsum testimonium perhibet, ut aliquem a morte liberet, vel ab injusta sententia, quæ intentatur per aliquos falsos testes, vel per iudicis perversitatem. Ergo tale falsum testimonium non est peccatum mortale.

3. Præterea. Juramentum a teste requiritur, ut timeat peccare mortaliter pejerando. Hoc autem non esset necessarium, si ipsum falsum testimonium esset peccatum mortale. Ergo falsum testimonium non semper est peccatum mortale.

Sed contra est quod dicitur Proverb. xix. *Falsus testis non erit impunitus.*

Respondeo dicendum, quod falsum testimonium habet triplicem deformitatem. Uno modo ex perjurio, quia testes non admittuntur nisi iurati; & ex hoc semper est peccatum mortale.

Alio modo ex violatione iustitiæ: & hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut & quælibet iniustitia. Et ideo in præcepto Decalogi sub hac forma interdicitur falsum testimonium, cum dicitur Exod. xx. 16. *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*: non enim contra aliquem facit qui eum ab injuria facienda impedit, sed solum qui ei suam iustitiam tollit.

Tertio modo ex ipsa falsitate, secundum quod omne mendacium est peccatum: & ex hoc non habet falsum testimonium quod sem-

per sit peccatum mortale.

Ad primum ergo dicendum, quod in testimonio ferendo non debet homo pro certo asserere, quasi sciens, id de quo certus non est; sed dubium debet sub dubio proferre, & id de quo certus est, pro certo asserere. Sed quia contingit ex labilitate humanæ memoriæ quod reputat se homo quandoque certum esse de eo quod falsum est, si aliquis cum debita sollicitudine recogitans, æstimet se certum esse de eo quod falsum est, non peccat mortaliter hoc asserens: quia non dicit falsum testimonium per se, & ex intentione, sed per accidens contra id quod intendit.

Ad secundum dicendum, quod injustum iudicium non est iudicium: & ideo ex vi iudicii falsum testimonium in injusto iudicio prolatum, ad iniustitiam impediendam, non habet rationem peccati mortalis, sed solum ex iuramento violato.

Ad tertium dicendum, quod homines maxime abhorrent peccata quæ sunt contra Deum gravissima; inter quæ est perjurium: non autem ita abhorrent peccata quæ sunt contra proximum: & ideo ad maiorem certitudinem testimonii requiritur testis iuramentum.

A P P E N D I X

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, quod falsum testimonium est semper peccatum mortale. Ut Prov. 19. *Falsus testis non erit impunitus, & qui loquitur mendacia, peribit*. Loquitur enim ibi de teste, non isto tantum, vel illo, sed absolute de omni, & ideo de quocunque testimonio falso adhibito. Rursus dicit, quod talis peribit, quod de peccante solum venialiter non potest verificari. Nec obstat, si de mendacio officioso asseratur instantia qualiscunque in tali negotio: quoniam cavillum hunc sustulit Sanctus Doctor in respon. ad secundum, & q. 69. a. 1. ad secundum, & tertium. etiam quod testis ille non esset iuratus. Secundo vides &c.

QUESTIO LXXI.

De iniustitia, quæ fit in iudicio ex parte advocatorum,

in quatuor articulos divisa.

Postea considerandum est de iniustitia quæ fit in iudicio ex parte advocatorum : & circa hoc queruntur quatuor.

Primo, utrum advocatus teneatur prestare patrocinium causæ pauperum.

Secundo, utrum aliqui debeant arceri ab officio advocati.

Tertio, utrum advocatus peccet iniustam causam defendendo.

Quarto, utrum peccet pecuniam accipiendo pro suo patrocinio.

ARTICULUS I. 393

Utrum advocatus teneatur prestare patrocinium causæ pauperum.

Inf. art. 4. corp. & ad 1.

AD primum sic proceditur. Videtur quod advocatus teneatur prestare patrocinium causæ pauperum. Dicitur enim Exod. xxiii. 5. *Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* Sed non minus periculum imminet pauperi si ejus causa contra iustitiam opprimatur; quam si ejus asinus jaceat sub onere. Ergo advocatus tenetur prestare patrocinium causæ pauperum.

2. Præterea. Gregorius dicit in quadam hom. (ix. in Evang. ad fi.) (1) *Habens intellectum, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, a misericordia non torpescat: habens autem qua regitur, usum illius cum proximo partiat: habens loquendi locum apud divitem, pro pauperibus intercedat: talenti enim nomine cuilibet reputabitur quod vel minimum accepit.* Sed talentum commissum non

Summ. S. Tb. Tom. VII.

abscondere, sed fideliter dispensare quilibet tenetur: quod pater ex pœna servi abscondentis talentum, Matth. xv. Ergo advocatus tenetur pro pauperibus loqui.

3. Præterea. Præceptum de misericordiæ operibus adimplendis, cum sit affirmativum, obligat pro loco, & tempore, quod est maxime in necessitate. Sed tempus necessitatis videtur esse quando alicujus pauperis causa opprimitur. Ergo in tali casu videtur quod advocatus teneatur pro pauperibus patrocinium prestare.

Sed contra. Non minor necessitas est indigentis cibo, quam indigentis advocato. Sed ille qui habet potestatem cibandi, non semper tenetur pauperem cibare. (2) Ergo nec advocatus semper tenetur causæ pauperum patrocinium prestare.

Respondeo dicendum, quod cum prestare patrocinium causæ pauperum ad opus misericordiæ pertineat, idem est hic dicendum quod & supra de aliis operibus misericordiæ dictum est (quæst. xxxii. art. 5. & 6.)

Nullus autem sufficit omnibus indigentibus misericordiæ opus impendere. Et ideo, sicut Augustinus dicit in I. de doctr. christ. (cap. xxviii.) *cum omnibus prodesse non possis; his potissime consulendum est qui pro locorum, & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus, constrictius tibi quasi quadam sorte junguntur.* Dicit, *pro locorum opportunitatibus* quia non tenetur homo per mandatum (3) querere indigentes, quibus subveniat; sed sufficit, si eis qui sibi occurrunt, misericordiæ opus impendat. Unde dicitur Exod. xxiii. 4. *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum.* Addit autem *& temporum*, quia non tenetur homo futuræ necessitati alterius providere; sed sufficit, si præsentī necessitati succurrat. Unde dicitur I. Joan. iii. 17. *Qui viderit fratrem suum necessitatem habentem, (4) & clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?* Subdit autem, *vel quarumlibet rerum*: quia homo sibi conjunctis quacumque necessitudine maxime debet curam impendere, se-

A a cun-

(1) Occasione talentorum quæ multimode a Patre-familias distributa dicuntur; ubi paulo plenius quam hic & alia serie.

(2) Quia tunc tantum ad id obligatus intelligitur quando extremæ alicujus necessitatis casus urget, vel saltem talis necessitas, quamvis non sit extrema per se, cui aliter subveniri non potest, ut paulo infra explicatur, & ex professo dictum est qu. 32. art. 5.

cum de elemosynis ageretur.

(3) Id est hac & illac indefinite, vel in quocunque loco; & multo minus in iis locis, puta remotissimis, ubi non id facile posset.

(4) Juxta græcum *χρησας ἔχοντα*. Et si nunc in vulgatis vers. 17. *necessitatem habere*: Quod sic dici supponit S. Thomas, nec immerito, ut ad præsentem necessitatem pertinere significetur.

cundum illud I. ad Timoth. v. 8. *Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit.*

Quibus tamen concurrentibus, considerandum restat, utrum aliquis tantam necessitatem patiatur, quod non in promptu appareat quomodo ei possit aliter subveniri: & in casu tenetur ei opus misericordiz impendere. Si autem in promptu appareat quomodo aliter ei subveniri possit vel per seipsum, vel per aliam personam magis conjunctam, aut majorem facultatem habentem; non tenetur ex necessitate indigenti subvenire, (1) ita quod non faciendo peccet; quamvis si subvenerit absque tali necessitate, laudabiliter faciat. Unde advocatus non tenetur semper causas pauperum patrocinium præstare, sed solum concurrentibus conditionibus prædictis: alioquin oporteret eum omnia alia negotia prætermittere, & solis causis pauperum juvandis intendere.

Et idem dicendum est de medico quantum ad curationem pauperum.

Ad primum ergo dicendum, quod quando asinus jacet sub onere, non potest ei aliter subveniri in casu isto, nisi per advenientes subveniatur: & ideo tenetur juvare. Non autem tenerentur, si posset aliunde remedium asferri.

Ad secundum, dicendum, quod homo talentum sibi creditum (2) tenetur utiliter dispensare, servata opportunitate locorum, & temporum, & aliarum rerum, ut dictum est (in corp. art.)

Ad tertium dicendum, quod non quælibet necessitas causat debitum subveniendi, sed solum illa quæ est dicta.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod advocatus in necessitate tenetur patrocinium dare causis pauperum; aliter non. Insinuatur autem per dictam Exod. 23. *Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis eum.* Igitur a

fortiori, si videris pauperem in causa sua patrocinio tuo de necessitate indigentem, patrocinaberis illi. Dixi *ly a fortiori*, tum, quia homo pauper plures est; quam jumentum, tum, quia homo pauper non inimicus amandus est magis, quam inimicus. q. 27. ar. 7. *cujus tamen asinus sublevandus præcipitur.* Item per dictum *ibid.* *Si occurreris bovi inimici tui, aut asino: reduc ad eum.* Dic tu: ut supra nunc. Et hinc videas, hæc plurimum a fortiori valere ad q. 25. ar. 8. ubi tractatur, quod inimici sunt diligendi. Hincque mirare pharisæorum seordiam: qui in veteri testamento diligere inimicos, dicebant, non tantum non esse præceptum, sed etiam, odire illos, esse mandatum. Vide supra, & Matt. 5. *Audistis quia, &c. odio habebis inimicum tuum.* Item per Isa. 1. *Quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam,* Ad cujus expositionem dicitur in decretis dist. 87. *Defensionis propriæ desolatis auxilio decet subvenire, pupillis, & viduis tuitionem etiam divinitas jussit impendi.* Hæc ibi Papa *Anastasius*: Ac si ex omnibus prædictis dicendum ab oppositis relinquatur. Si defensionis propriæ auxilio desolati non fuerint, si sub onere positi alium sufficienter sublevantem habuerint: hoc est, si extra casum necessitatis fuerint, non teneris ad dandum eis patrocinium, ita, quod non dando peccas. *Secundo* vides, &c.

ARTICULUS II. 394

Utrum convenienter aliqui secundum jura arceantur ab officio advocandi.

Inf. quæst. cxxxviii. art. 3. ad 2.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter aliqui secundum jura arceantur ab officio advocandi. Ab operibus enim misericordiz nullus debet arceri. Sed patrocinium præstare in causis, ad opera misericordiz pertinet, ut dictum est (art. præc.) Ergo nullus debet ab hoc officio arceri.

2. Præterea. Contrariarum causarum non videtur esse idem effectus. (3) Sed esse dicitur

(1) Modo sic appareat posse subveniri ut non physice tantum possibile intelligatur, sed moraliter; hoc est in ea dispositione videatur qui facultatem habet majorem, vel ex causa majori obligatur, ut præsumitur subventurus.

(2) Usurpatum ex phrasi Ecclesiæ in officio Confessorum, idest commissum; & ex Luc. 16. vers. 11.

ubi dicitur *evades*, idest committes in simili occasione.

(3) Sicut per oppositum, non eadem contrariorum effectiva sunt, ut cap. 8. libri quinti Politicorum videre est; ubi perperam in quibusdam latinis codicibus *effectus contrarii* pro contrariis effectivis legitur, quasi contrariorum sint contrarii effectus.

tum rebus divinis, & esse deditum peccatis, est contrarium. Inconvenienter ergo excluduntur ab officio advocati quidam propter religionem, ut monachi, & clerici; quidam autem propter culpam, ut infames, & hæretici.

3. Præterea. Homo debet diligere proximum sicut seipsum. Sed ad officium dilectionis pertinet quod aliquis advocatus causæ alicujus patrocinetur. Inconvenienter ergo aliqui, quibus conceditur pro seipsis auctoritas advocacionis, prohibentur patrocinari causis aliorum.

Sed contra est quod III. quæst. VII. (cap. *Infames*) (1) multæ personæ arcentur ab officio postulandi.

Respondeo dicendum, quod aliquis impeditur ab aliquo actu duplici ratione: uno modo propter impotentiam; alio modo propter indecentiam. Sed impotentia simpliciter excludit aliquem ab actu; indecentia autem non excludit omnino, quia necessitas indecentiam tollere potest.

Sic ergo ab officio advocatorum prohibentur quidam propter impotentiam; eo quod deficient sensu, vel interiori, sicut furiosi, & impuberes, vel exteriori, sicut surdi, & muti. Est enim necessaria advocato & interior peritia, qua possit convenienter justitiam assumptæ causæ ostendere, & iterum loquela cum audita, ut possit pronuntiare, & audire quod ei dicitur. Unde qui in his defectum patiuntur, omnino prohibentur ne sint advocari nec pro se, nec pro aliis.

Decentia autem hujus officii exercendi tollitur dupliciter. Uno modo ex hoc quod aliquis est rebus majoribus obligatus. Unde monachos, & presbyteros non decet in quacunque causa advocatos esse, neque clericos in judicio seculari; quia hujusmodi personæ sunt rebus divinis adstrictæ.

Alio modo propter personæ defectum, vel corporalem, ut patet de cæcis, qui convenienter judicio astare non possent, vel spiritua-

le tronus existat qui in seipso justitiam contempnit. Et ideo infames, infideles, & damnati de gravibus criminibus non decenter sunt advocati.

Tamen hujusmodi indecentiæ necessitas præfertur. Et propter hoc hujusmodi personæ possunt pro seipsis, vel pro personis sibi conjunctis uti officio advocati. (2) Unde & clerici pro Ecclesiis suis possunt esse advocati, & monachi pro causa monasterii sui, si Abbas præceperit.

Ad primum ergo dicendum, quod ab operibus misericordiæ interdum propter indecentiam impediuntur aliqui, & aliqui propter impotentiam. Non enim omnia opera misericordiæ omnes decet; sicut stultos non decet consilium dare, neque ingnorantes docere.

Ad secundum dicendum, quod sicut virtus corrumpitur per superabundantiam, & defectum; ita aliquis fit indecens & per majus, & per minus. Et propter hoc quidam arcentur a patrocinio præstando in causis, quia sunt majores tali officio, sicut religiosi, & clerici; quidam vero, quia sunt minores quam ut eis hoc officium competat, sicut infames & infideles.

Ad tertium dicendum, quod non ita imminet homini necessitas patrocinari causis aliorum sicut propriis, quia alii possunt sibi aliter subvenire: unde non est similis ratio.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo pot rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & a Canonibus, quod aliqui arcentur convenienter ab officio advocandi. A Canonibus quidem, ut in argum. contr. A scripturis vero, tanquam figuris, per hoc, quod dicitur Isa. 30. *Ad populum, qui vis prodesse non poteris: Ægyptus frustra, & vane auxiliabitur* & capitul. 31. *Corruet auxiliator*. Per hæc enim, & similia dicenda

A a 2

(1) Ex libro I. Digestorum: Ubi dicitur primum quod infames non possunt esse procuratores vel patroni causarum: Deinde quod quidam prohibentur omnino postulare; vel propter ætatem, ut minores decem & septem annis; vel propter casum, ut surdus qui prorsus non audit: alii prohibentur ne pro aliis postulent, vel propter sexum, ut femina; vel propter casum, ut astroque lumine orbati; vel propter notam turpitudinum, ut si qui corpore suo muliebria passi sunt (nisi forte vi prædonum vel hostium stuprati probentur): Similiter qui capitali crimine vel calum-

nia causa publico judicio sunt damnati &c.

(2) Sic enim in prædicto cap. subjungitur de illis qui dicti sunt a postulando excludendi: *Permittitur autem eis postulare pro patris, patrono, liberis, parentibusque patroni; pro liberis etiam suis, fratribusque ac sororibus, pro uxore, socero, socris, genero, nutu, vitrico, noverca, privigno vel privigna, pupillo vel pupilla; ut & pro furioso, furiosa, surdo, muto, prodigo &c.* Quod autem & Monachis liceat, ex cap. *Monachi a monasterio* Causa 16. quæst. 1. patet.

ita infinnatur, quod omnes patrocinari, seu auxiliari, etiam nostris temporibus aut omnino non poterunt, aut non bene poterunt; id, quod est in proposito figuratiter dixisse, quod aliqui convenienter arcebuntur ab officio advocandi. Nam advocare, ut hic sumitur, est prodesse, auxilium ferre, auxiliari alicui. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, declaratur vicissim angelica doctrina præfens, & confirmetur.

ARTICULUS III. 395

Utrum advocatus peccet, si injustam causam defendat.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod advocatus non peccet, si injustam causam defendat. Sicut enim ostenditur peritia medici, si infirmitatem desperatam sanet, ita etiam ostenditur peritia advocati, si injustam causam defendere possit. Sed medicus laudatur, si infirmitatem desperatam sanet. Ergo etiam advocatus non peccat, sed magis laudandus est, si injustam causam defendat.

2. Præterea. A quolibet peccato licet desistere. Sed advocatus punitur, si causam suam (*) prodiderit, ut habetur II. quæst. III. (in append. Grat. ad cap. *Si quem panisnerit*.) (1) Ergo advocatus non peccat injustam causam defendendo, si eam defendendam susceperit.

3. Præterea. Majus videtur esse peccatum, si injustitia utatur ad justam causam defendendam (puta producendo falsos testes, vel allegando falsas leges) quam injustam causam defendendo: quia (**) hoc est peccatum in forma, illud in materia. Sed videtur advocato licere talibus astutiis uti, sicuti militi licet ex insidiis pugnare. Ergo videtur quod advocatus non peccet, si injustam causam defendat.

Sed contra est quod dicitur II. Paralip. XIX. 2. *Impio præbet auxilium . . . & ideo iram Domini mereberis*. Sed advocatus defendens causam injustam, impio præbet auxilium. Ergo peccando iram Domini meretur.

Respondeo dicendum; quod illicitum est alicui cooperari ad malum faciendum, sive consulendo, sive adjuvando, sive qualitercumque consentiendo: quia consilians, & coadjuvans quodammodo est faciens: & Apostolus dicit Rom. I. 32. quod *digni sum mors, non solum qui faciunt peccatum, sed etiam qui consentiunt facientibus*. Unde & supra dictum est (quæst. LXII. art. 7.) quod omnes tales ad restitutionem tenentur. Manifestum est autem quod advocatus auxilium, & consilium præstat ei cujus causam patrocinatur.

Unde si scienter injustam causam defendit, absque dubio graviter peccat, & ad restitutionem tenetur ejus damni quod contra justitiam per ejus auxilium altera pars incurrit. Si autem ignoranter injustam causam defendit, putans esse justam, excusatur secundum modum quo ignorantia excusari potest. (2)

Ad primum ergo dicendum, quod medicus accipiens in cura infirmitatem desperatam, nulli facit injuriam; advocatus autem suscipiens causam injustam, injuste lædit eam contra quem injuste patrocinium præstat. Et ideo non est similis ratio. Quamvis enim laudabilis videatur quantum ad peritiam artis; tamen peccat quantum ad injustitiam voluntatis, quia abutitur arte ad malum.

Ad secundum dicendum, quod advocatus si in principio credit causam justam esse, & postea in processu appareat eam esse injustam, non debet eam prodere, ut scilicet aliam partem juvet, vel secreta suæ causæ alteri parti revelet. (3) Potest tamen, & debet causam deserere, vel eam cujus causam agit, ad cedendum inducere, sive ad componendum sine adversarii damno.

Ad

(*) Ita optime eum cod. Alcan. & Garcia Nicolaus, & recentiores editi. Al perdidit.

(1) Ubi ex Ulpiano refert advocatum si prodiderit causam suam puniri extra ordinem solere; quia prævaricator proprie non est, & propterea ordinaria prævaricatorum pœna non est puniendus: Hanc autem appendicem cum textu ipso qui ex libro capitularium cap. 17. prænotatur, veteres Decretorum editiones Causa illa 2. (sicut & in cæteris passim) confundebant; Unde alterum pro altero indifferenter citat S. Thomas. Eadem porro de advocati pœna extraordinaria tantum videre est in Syntagmate Juris lib. 32. cap. 21. num. 1. non sub nomine tamen

Ulpiani.

(**) Verba hoc, & illud esse transposita, moment Theologi, ut hoc ad primum, illud ad secundum referatur.

(2) Sive juxta varium & diversum ignorantie modum, quæ nunc magis nunc minus excusanda videri potest; prout magis vel minus voluntaria seu vincibilis, juxta ea quæ circa illam I. 2. qu. 76. art. 3. & sequente dicta sunt.

(3) Nisi ex eo saltem grave damnum & irreparabile adversario imminet, sicut & supra de testibus dictum est quæst. 70.

Ad tertium dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xl. art. 3.) militi, vel duci exercitus licet in bello justo ex insidiis agere ea quæ facere debet, prudenter occultando, non autem falsitatem fraudulenter faciendo: quia & hosti fidem servare oportet, sicut Tullius dicit in I. de offic. (1) Unde & advocato defendenti causam justam licet prudenter occultare ea quibus impediti posset processus ejus; non autem licet ei aliqua falsitate uti.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo; quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam a scripturis, quod advocato, quoniam & nulli licitum est defendere injustam causam, sed peccat. Ut 2. Paralipomenon 19. secundum quod explicatur in arg. contr. Item Rom. 1. *Digni sunt morte, qui consentiunt mala facientibus*. Ergo multo magis dignos morte ibi subindicavit Apostol. eos, qui mala, atque ideo causam injustam, defendunt. *Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS IV. 396

Utrum advocato liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere.

Opusc. XIX. cap. VII.

AD quartam sic proceditur. Videtur quod advocato non liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere. Opera enim misericordiarum non sunt intuitu humanæ remunerationis facienda, secundum illud Lucæ xiv. 12. *Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, (2) neque vicinos divites, ne forte & ipsi te reinventent, & fiat tibi retributio*. Sed præstare patrocinium causæ alicujus perinet ad opera misericordiarum, ut dictum est (art. 1. hujus quæst.) Ergo non licet ad-

vocato accipere retributionem pecuniæ pro patrocinio præstito.

2. Præterea. Spirituale non est pro temporali commutandum. Sed patrocinium præstitum videtur esse quoddam spirituale, cum sit usus scientiæ juris. Ergo non licet advocato pro patrocinio præstito pecuniam accipere:

3. Præterea. Sicut ad judicium concurret persona advocati, ita etiam persona judicis, & persona testis. Sed secundum Augustinum ad Macedonium (epist. lrv. inter med. & fin.) (3) *non debes iudex vendere justum iudicium, nec testis verum testimonium*. Ergo nec advocatus poterit vendere justum patrocinium -

Sed contra est quod Augustinus dicit ibid. quod *advocatus licite vendit justum patrocinium, & jurisperitus verum consilium*.

Respondeo dicendum, quod quæ quis non tenetur alteri exhibere, iuste potest pro eorum exhibitione recompensationem accipere. Manifestum est autem quod advocatus non semper tenetur patrocinium præstare, aut consilium dare causis aliorum. Et ideo si vendat suum patrocinium, sive consilium, non agit contra iustitiam.

Et eadem ratio est de medico operam ferente ad sanandum, & de omnibus aliis huiusmodi personis; dum tamen moderate accipiant, considerata conditione personarum, & negotiorum, & laboris, & consuetudine patriæ.

Si autem per improbitatem aliquid immoderate extorqueant, peccant contra iustitiam. Unde Augustinus dicit ad Macedonium (loc. sup. cit.) quod *ab his extorta per immoderatam improbitatem reperti solent, data per tolerabilem consuetudinem non solent* (4).

Ad primum ergo dicendum, quod non semper quæ homo potest misericorditer facere, tenetur facere gratis: alioquin nulli liceret aliquam rem vendere: quia quamlibet rem

(1) Equivalenter & implicite cum de bellicis officiis agit, sed expressius lib. 3. ubi de fide agit expresso: Sic enim ibi num. 107. *Est etiam fides suspirandi sepe hosti servanda &c.*

(2) Et ut ibidem interjicitur vers. 12. *neque fratres tuos neque cognatos*: Ubi breviter Ambrosius: *Nam hospitalem esse remuneraturis affectus avaritiæ est*: Idemque dici potest in proposito, quod *advocatum esse sive patrocinari remuneraturis &c.*

(3) Refertur in Decretis causa 14. qu. 4. cap. *Non sane*, ac eodem tenore sic utraque appendix connectitur, (hæc & proxime sequens) *Non ideo debet iudex vendere justum iudicium aut testis ap-*

rum testimonium, quia vendit advocatus justum patrocinium &c. jurisperitus verum consilium: Sed minus plene causa 11. qu. 3. cap. *Non licet*, ubi omisso vero testimonio simpliciter dicitur: *Non licet iudici vendere justum iudicium, nisi liceat advocato vendere justum patrocinium & jurisconsulto rectum consilium*.

(4) Ut rursus in Decretis refertur causa 14. post prædicta, ubi additur: *Magisque reprehendimus eos qui salia iniquitate repetiverunt, quam qui ea de more sumpserunt; quoniam multa persona necessaria rebus humanis, vel invisantur huiusmodi commodis, vel remanent*.

rem potest homo misericorditer impendere : sed quando eam misericorditer impendit, non humanam, sed divinam remunerationem querere debet . Et similiter advocatus quando causæ pauperum misericorditer patrocinatur, non debet intendere remunerationem humanam, sed divinam ; non tamen semper tenetur gratis patrocinium impendere.

Ad secundum dicendum, quod etiam scientia juris sit quoddam spirituale, tamen usus ejus sit opere corporali : & ideo pro ejus recompensatione licet pecuniam accipere, alioquin nulli artifici liceret de arte sua lucrari (1).

Ad tertium dicendum, quod iudex, & testis communes sunt utrique parti : quia iudex tenetur justam sententiam dare, & testis tenetur verum testimonium dicere (2). Justitia autem, & veritas non declinant in unam partem magis quam in aliam. Et ideo iudicibus de publico sunt stipendia laboris statuta ; & testes accipiant, non quasi pretium testimonii, sed quasi stipendium laboris, expensas, vel ab utraque parte, vel ab ea a qua inducuntur : quia *nemo militat stipendiis suis unquam*, ut dicitur I. ad Cor. ix. 7. Sed advocatus alteram partem tantum defendit : & ideo licite potest pretium accipere a parte quam adjuvat.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo : quomodo per rationem ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, summis Pontificibus, & August., quod licitum est advocato pecuniam accipere pro suo patrocinio. Ab August. ut *in arg. cont. A summis Pontificibus, extravag. de Magistris per votum*. Ubi Magistri accipiant licite pecuniam ab Ecclesia, ut ibi decernitur. Ergo per hoc monstratur, quod ab aliis licite acciperent, nisi a publico conducti essent. Ergo a simili de advocatis (sicut & de medicis, aliisque similibus) esse dicendum idem, per ipsos eosdem canones monstratur : A scripturis per dictum Gen. 14.

Isti accipiant partes suas. Nam & advocati militavit in favorem hujus, vel illius : unde a simili monstratur ibi intentum articuli presentis. Secundo vides : quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur vicissim angelica hæc doctrina & confirmetur.

Q U E S T I O LXXII.

De injuriis verborum, quæ inferuntur extra judicium, & primo de contumelia,

in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de injuriis verborum, quæ inferuntur extra judicium : & primo de contumelia ; secundo de detractione ; tertio de suffratione ; quarto de derisione ; quinto de maledictione.

Circa primum queruntur quatuor.

Primo, quid sit contumelia.

Secundo, utrum omnis contumelia sit peccatum mortale.

Tertio, utrum oporteat contumeliosos reprimere.

Quarto de origine contumeliæ.

A R T I C U L U S I. 397

Utrum contumelia consistat in verbis,

Inf. quest. lxxiii. art. 1. & Psal. lxxx. & Rom. 3. lect. 8.

AD primum sic proceditur. Videtur quod contumelia non consistat in verbis. Contumelia enim importat quoddam nocentum proximo illatum, cum pertineat ad injustitiam. Sed verba nullum nocentum videntur inferre proximo nec in persona, nec in rebus. Ergo contumelia non consistit in verbis.

2. Præterea. Contumelia videtur ad quamdam dehonorationem pertinere (3). Sed magis aliquis potest inhonorari, seu vituperari factis quam verbis. Ergo videtur quod contumelia

(1) Cum & omnis ars quoddam spirituale dici possit.

(2) Hanc ipsam rationem assignat Augustinus expresse ubi supra, cur neque iudex justum iudicium vendere, neque vendere verum testimonium testis possit, & tamen possit advocatus vendere justum patrocinium, ut & Jurisperitus rectum seu verum consilium : *illi enim inter utramque partem (inquit)*

ad examen adhibentur : isti ex una parte consistunt : Unde infert quod male sibi ablatam pecuniam resipere solet qui justum iudicium emit, quia venate esse non debuit ; sed non etiam ille qui emit justum patrocinium &c.

(3) Hinc eam factum dictumque inhonorificum vocat Seneca lib. de constantia Sapientis cap. 10. ut & contemptum infra.

melia non consistat in verbis, sed magis in factis.

3. Præterea. Dehonoratio quæ fit in verbis, dicitur *convicium*, vel *improperium*. Sed contumelia videtur differre a convicio, & ab improperio. Ergo contumelia non consistit in verbis.

Sed contra. Nihil auditu percipitur nisi verbum (1). Sed contumelia auditu percipitur, secundum illud Hierem. xx. 10. *Audivi contumelias in circuitu*. Ergo contumelia est in verbis.

Respondendo dicendum, quod contumelia importat dehonorationem alicujus: quod quidem contingit dupliciter. Cum enim honor aliquam excellentiam consequatur, uno modo aliquis alium dehonorat, cum privat eum excellentia, propter quam habebat honorem: quod quidem fit per peccata factorum, de quibus supra dictum est (quæst. lxxiv. lxxv. & lxxvi.)

Alio modo cum aliquis id quod est contra honorem alicujus, deducit in notitiam ejus, & aliorum: & hoc proprie pertinet ad contumeliam: quod quidem fit per aliqua signa. Sed, sicut Augustinus dicit in II. de doctr. christ. (cap. lxx. circ. med.) *omnia signa verbis comparata paucissima sunt: verba enim inter homines obtinuerunt principatum significandi quæcumque animo concipiuntur*. Et ideo contumelia, proprie loquendo, in verbis consistit: unde Isidorus dicit in Lib. X. Etymol. (2) quod *contumeliosus dicitur aliquis, quia velox est, & tumet verbis injuria*.

Tamen quia etiam per facta aliqua significatur aliquid, quæ in hoc quod significant, habent vim verborum significantium; inde est quod contumelia extenso nomine etiam in factis dicitur. Unde Rom. 1. super illud, *Contumeliosos, superbos*, dicit Glossa (3) quod contumeliosi sunt qui dictis, vel factis

„ contumelias, & turpia inferunt “

Ad primum ergo dicendum, quod verba secundum sui essentiam, id est inquantum sunt quidam soni audibiles, nullum nocuum aliter inferunt; nisi forte gravando auditum, puta cum aliquis nimis alte loquitur. Inquantum vero sunt signa representantia aliquid in notitia aliorum, sic possunt damna multa inferre: inter quæ una est quod homo damnificatur quantum ad detrimentum honoris sui, vel reverentiæ sibi ab aliis exhibendæ. Et ideo major est contumelia, si aliquis alicui defectum suum dicat coram multis: & tamen si sibi soli dicat, potest esse contumelia, inquantum ipse qui loquitur, injuste contra reverentiam audientis agit.

Ad secundum dicendum, quod intantum aliquis aliquem factis dehonorat, inquantum illa facta, vel faciunt vel significant illud quod est contra honorem alicujus: quorum primum non pertinet ad contumeliam, sed ad alias injustitiæ species, de quibus supra dictum est (4) secundum vero pertinet ad contumeliam, inquantum facta habent vim verborum in significando.

Ad tertium dicendum, quod convicium, & improperium consistunt in verbis, sicut & contumelia: quia per omnia hæc representatur aliquis defectus alicujus in detrimentum honoris ipsius. Hujusmodi defectus est triplex, scilicet defectus culpæ, qui representatur per verba contumeliosa; & defectus generaliter culpæ, & pænæ, qui representatur per convicium, quia vitium confuevit dicit non solum animæ, sed etiam corporis: unde si quis alicui injuriose dicat, eum esse cæcum, convicium quidem dicit, sed non contumeliam; si quis autem dicat alteri, quod sit fur, non solum convicium, sed etiam contumeliam infert. Quandoque vero representat aliquis alicui defectum minor-

(1) Si proprie sumatur auditio, sicut hic sumi præsumitur: Alioqui non semel in Scriptura metaphorice indicantur audiri quædam quæ nondum verbis proferuntur, vel quæ ad visum spectant: Ut Psal. 9. vers. 17. *Preparationem cordis eorum audivit auris tua*: Et Psal. 35. vers. 13. *Auribus percipere lacrymas meas*; Non sic tamen cum de homine audiente sermo est; ut hic de Hieremia vers. 10.

(2) Vel Originum lib. 10. cap. 3. quasi a tumescendo sive contumescendo dictum putet: Quamvis potius a contemptu Seneca lib. de constantia sapientis cap. 11. derivet.

(3) Sine nomine notat & vetus Glossa collateralis ex qua desumpsit S. Thomas, & interlinealis moder-

na vel impressa: Sed ex Aymone sumpta videri potest, vel ex Petro Lombardo expressius: Et si passim, ut Primasius & Sedulius tom. 1. Bibliothecæ Patrum, *veloces in verborum injuriis* interpretantur; Ut & Theodoretus qui ad *probra proni sunt* &c.

(4) Ut de occisione qu. 64. De mutilatione membrorum vel incarceratione ac verberatione, qu. 65. De furto vel rapina & quæcumque ablatione rerum qu. 66. Quod autem & in factis propter aliquam significationem contumelia dici possit, ex eo patet quod per contumeliam exprimeret frustum (seu prædari & eripere) Cicero dixit Orat. 5. contra Verrem; sicut & forma contumeliam dixit Seneca in consolaz. ad Martiam cap. 11.

norationis, sive indigentia, qui etiam derogat honori consequenti quamcumque excellentiam: & hoc fit per verbum improprietatis; quod proprie est quando aliquis injuriose alteri ad memoriam reducit auxilium quod contulit ei necessitatem patienti. Unde dicitur Eccli. xx. 15. *Exigua dabis, & multa improprietatis* (1). Quandoque tamen unum istorum pro alio ponitur.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, insinuatam merito fuisse a scripturis, quod contumelia consistit in verbis, & quandoque in factis. Ut Jerem. 20. Secundum quod adducitur in *argum. constr.* Item Prov. 10. *Qui profert contumeliam* (scilicet labiis, ut contextus indicat) *insipiens est.* Item, quod quandoque in factis, per illud 1. Paralipom. 19. *Grandem contumeliam sustinuerant.* Loquitur enim de nunciis David, qui a filiis Amon per facta multum derisibilia inibi recitata deonestati fuerant, & hanc factorum deonestationem vocat contumeliam. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS II. 398

Utrum contumelia, sive convicium sit peccatum mortale.

Inf. quest. clviii. art. 5. ad 3. & I. Cor. xv. lect. 7. & Gal. iii. princ.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod contumelia, vel convicium non sit peccatum mortale. Nullum enim peccatum mortale est actus alicujus virtutis. Sed conviciari est actus alicujus virtutis, scilicet eutra-

peliaz, ad quam pertinet bene conviciari, secundum Philosophum in IV. Ethic. (2) Ergo convicium, sive contumelia non est peccatum mortale.

2. Præterea. Peccatum mortale non invenitur in viris perfectis; qui tamen convicia, vel contumelias aliquando dicunt; sicut patet de Apostolo, qui ad Galatas III. 1. dixit: *O insensati Galatae*: & Dominus dicit Lucæ ult. 25. *O stulti, & tardi corde ad credendum.* Ergo convicium, sive contumelia non est peccatum mortale.

3. Præterea. Quamvis illud quod est peccatum veniale ex genere, possit fieri mortale; non tamen peccatum quod est ex genere mortale, potest esse veniale, ut supra habitum est (1. 2. quest. lxxxviii. art. 4. & 6.) Si ergo dicere convicium, vel contumeliam esset peccatum mortale ex genere suo, sequeretur quod semper esset peccatum mortale: quod videtur esse falsum, ut patet in eo qui leviter ex surreptione, vel ex levi ira dicit aliquod verbum contumeliosum. Non ergo contumelia, vel convicium ex genere suo est peccatum mortale.

Sed contra. Nihil meretur poenam æternam inferni, nisi peccatum mortale. Sed convicium, vel contumelia meretur poenam inferni, secundum illud Matth. v. 22. *Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus eris gehennæ ignis.* (3) Ergo convicium, vel contumelia est peccatum mortale.

Respondendo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. præc. ad 1.) verba, in quantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantum significant aliquid: quæ quidem significatio ex interiori affectu procedit. Et ideo in peccatis verborum maxime considerandum videtur ex quo affectu aliquis verba proferat.

Cum

(1) Nimirum *insipiens*, ut præmittitur ibi vers. 14.
(2) Non cap. 8. ut scilicet prius ad marginem, sed vel cap. 14. græco-lat. vel cap. 16. in antiquis & apud S. Thomam lect. 16. ubi & eutrapeli explicantur (ex græco *εὐτράπηλος*) qui se facile vertunt sive flectunt ad illud quod honestam in conversatione hilaritatem decet: Nec eutrapeli porro quasi bene conviciantes (*ἀειδοῦντες*) a Philosopho commendantur, sed *ἀμειλῶς παιζόντες, opportune ludentes* &c.

(3) Quod non per hyperbolem vel exaggerationem dictum Chrysostronus inculcat hom. 16. in Matthæum, & hoc dicentes reprehendit quasi seiplos infideli loquutione seducentes, quod poenam tantam pro verbo uno subeundam non putent; nec advertant quam grave iude periculum emergat &c. Sic

vero ibi Hieronymus: *Qui enim (inquit) æque in Deum credenti dicit Fatue, impius est in religione.* Quin & de *Racha* sic præmittit ibidem: *Racha enim (quod est proprie verbum Hebræorum) dicitur avos, id est inanis aut vacuus quem nos vulgata injuria possumus absque cerebro, nancupare: Tum subdit: Si pro sermone otioso reddiduri sumus rationem quanto magis de contumelia? &c.* Strictius tamen Hilarius Cap. 4. in Matth. de illo intelligit qui *Spiritu sancto plenum convitio vacuitatis infirmat, contumeliam Spiritus sancti Sanctorum Judicum animadversione lustratur: Ut & mox: Periculi magni periculum est (inquit) quem saltem Deus nancupaverit, cum contumelia infirmati sensus lustrare.*

Cum ergo convicium, seu contumelia de sui ratione importet quamdam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc feratur, ut per verba quæ profert, honorem alterius auferat, hoc proprie & per se est dicere convicium, vel contumeliam: & hoc est peccatum mortale, non minus quam furtum, vel rapina: non enim homo minus amat suum honorem quam rem possessam.

Si vero aliquis verbum convicii, vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, sed forte propter correctionem, vel propter aliquid hujusmodi, non dicit convicium, vel contumeliam formaliter & per se, sed per accidens & materialiter, in quantum, scilicet dicit id quod potest esse convicium, vel contumelia: unde hoc potest esse quandoque peccatum veniale, quandoque autem absque omni peccato.

In quo tamen necessaria est discretio, ut moderate homo talibus verbis utatur: quia posset esse ita grave convicium; quod per incautelam prolatum auferret honorem ejus contra quem proferretur: & tunc posset homo peccare mortaliter, etiamsi non intendere dehonorationem alterius; sicut etiam si aliquis incaute alium ex ludo percutiens graviter lædat, culpa non caret.

Ad primum ergo dicendum, quod ad eutrapeliam pertinet dicere aliquod leve convicium, non ad dehonorationem, vel ad contristationem ejus in quem dicitur, sed magis causa delectationis, & joci: & hoc potest esse sine peccato, si debite circumstantiæ observentur. Si vero aliquis non reformidet contristare eum in quem profertur hujusmodi jocosum convicium, dummodo aliis risum excitet, hoc est vitiosum, ut ibidem dicitur.

Ad secundum dicendum, quod sicut licitum est aliquem verberare, vel in rebus damnificare causa disciplinæ; ita etiam causa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviciosum dicere: & hoc modo Dominus discipulos vocavit *stultos*, & Apostolus Galatas *insensatos*. Tamen, sicut dicit Augustinus in Libro II. de sermone Domini in monte (cap. xix. circ. fin.) *rare, & ex magna necessitate oburgationes sunt adhibendæ; in quibus non novum S. Th. Tom. VII.*

bis, sed ut Domino servietur, infestus. (1)

Ad tertium dicendum, quod cum peccatum convicii, vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat, potest contingere quod sit peccatum veniale, si sit leve convicium, non multum hominem dehonefians, & proferatur ex aliqua animi levitate, vel ex levi ira, absque firmo proposito aliquem dehonostandi; puta cum aliquis intendit aliquem per hujusmodi verbum leviter contristare.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuatam esse a Scripturis, quod contumelia, seu convitium, est peccatum mortale. Ut per dictum Matth. 5. secundum quod narratur in *argum. contr.* Item *Rom. primo*. Ubi ponuntur contumeliosi inter peccantes & mortaliter. Item *1. Tim. 1.* ubi de seipso dicit S. Paulus, quod fuit contumeliosus, inter alia sua peccata mortalia, ly *blaspheemus*, ly *persecutor*, enumerans hoc. *Secundo* vides, &c.

A R T I C U L U S III. 399

Utrum aliquis debeat contumelias sibi illatas sustinere.

Inf. quest. lxxiii. art. 4. ad 1. & opus. xix. cap. xvi.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod aliquis non debeat contumelias sibi illatas sustinere. Qui enim sustinet contumeliam sibi illatam, audaciam nutrit conviciantis. Sed hoc non est faciendum. Ergo homo non debet sustinere contumeliam sibi illatam, sed magis convicianti respondere. (2)

2. Præterea. Homo debet plus se diligere quam alium. Sed aliquis non debet sustinere quod alteri convicium inferatur: unde dicitur Prov. XXI. 10. *Qui imponis stulto silentium, iras mitigat*. Ergo etiam aliquis non debet sustinere contumelias sibi illatas.

3. Præterea. Non licet alicui vindicare seipsum, secundum illud (Rom. XII. 19.)

B b Mibi

(1) Vel sicut est in Augustini textu lib. 2. cap. 30. sive 19. in modernis exemplaribus. *Ita tamen ut etiam in his ipsis non nobis sed &c.* in illa verba ex Matth. 7. *Ejice primum trabem &c.*

(2) Id est, reponere contumeliam, seu vicissim contumeliis eum afficere, vel saltem verbis reprimere contumelias ejus &c.

Mibi vindicta, & ego retribuam. (1) Sed aliquis non resistendo contumeliaz se vindicat, secundum illud Chrysoſtomi (hom. xxii. in epist. ad Rom. a med. & hom. xliiii. in Matth. a med.) *Si vindicare vis, ſile, & funestam ei dedisti plagam.* Ergo aliquis non debet ſilendo ſuſtinere verba contumelioſa, ſed magis reſpondere.

Sed contra eſt quod dicitur in Pfalm. xxxvii. 13. *Qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates: & poſtea ſubdit: Ego autem tamquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuum.*

Reſpondeo dicendum, quod ſicut patientia neceſſaria eſt in his quæ contra nos ſunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur.

Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos ſunt, ſunt in præparatione animi habenda, ſicut Auguſtinus in Lib. I. de ſerm. Domini in monte (cap. xix. ante med.) exponit illud præceptum Domini: *Si quis percufferit te in unam maxillam, præbe ei & aliam;* ut ſcilicet homo ſit paratus hoc facere, ſi opus fuerit. Non tamen hoc ſemper tenetur facere actu: quia nec ipſe Dominus hoc fecit cum ſuſcepſiſſet alapam dixit: *Quid me cædis?* ut habetur Joan. xviii. 23.

Et ideo etiam circa verba contumelioſa quæ contra nos dicuntur, eſt idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, ſi expediens fuerit.

Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidem propter bonum ejus qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cetero talia non attentet, ſecundum illud Prov. xxvi. 5. *Reſponde ſulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur.* Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas. Unde Gregorius dicit

super Ezech. (hom. ix. cir. med.) *Hi quorum vita in exemplo imitationis eſt poſita, debent, ſi poſſunt, detrahentium ſibi verba compeſcere; ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, & ita in prævis moribus remanentes bene vivere conſemnant.*

Ad primum ergo dicendum, quod audaciam conviciantis contumelioſi debet aliquis moderate reprimere, ſcilicet propter officium caritatis, non propter cupiditatem privati honoris. Unde dicitur Prov. xxvi. 4. *Ne reſpondeas ſulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ei ſimilis efficiaris.*

Ad ſecundum dicendum, quod in hoc quod aliquis alienas contumelias reprimat; non ita timetur cupiditas privati honoris, ſicut cum aliquis repellit contumelias proprias; magis autem videtur hoc provenire ex caritatis affectu.

Ad tertium dicendum, quod ſi aliquis hoc animo tacet, ut tacendo contumelianter ad iracundiam provocaret, hoc pertineret ad vindictam, ſed ſi aliquis taceat; volens dare locum iræ, hoc eſt laudabile. Unde dicitur Eccli. viii. 4. *Non litiges cum homine linguato, & non ſtruas (2) in ignem illius ligna.*

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto ſenſu intelligas, merito inſinuatam fuiſſe a ſcripturis, quod homo debet contumelias ſibi illatas ſuſtinere. Ut per dict. Pfal. 37. ſecundum quod ordinatur in argum. contr. Item per Jacob. 1. *Patientia vobis neceſſaria.* Item 2. Cor. 12. *Placbo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis.* Item per dictum 1. Theſſal. 2. *Anſe paſſi multa & contumeliis affecti.* Ubi ab Apoſtolo Paulo laudantur de hoc, quod contumelias ſibiipſis illatas gaudenter ſuſtinerunt. Item per Actuum 5. *lbant*

(1) Quod ex Deut. 32. verſ. 35. uſurpat Apoſtulus, ubi dicitur in vulgata, *Mea eſt ultio, & ego retribuam:* a-ud 70. vero, *In die ultionis.* Quod autem ſubjungitur ex Chryſoſtomo & ex illius hom. 43. & 85. prius indicabatur ad marginem, ubi alia quædam de convitio tolerando ab his diverſa extant, expreſſius ex hom. 32. in epist. ad Romanos, tametſi paulo immutata ſerie, colligitur: Sic enim ibi: *Quando convitia regeris (inquit) vinceris non ab homine, ſed quod magis pudendum ac turpe eſt, a paſſione atque impetu iræ; ſi vero ſacueris, & vinctis & tribuam figis, & innumeros acquiris tibi qui*

te coronent &c. Tum paulo infra: *Pete ab inimico quando magis doleat; an cum viciffim conviciaris, an cum conviciantem ſpernis; hoc poſtremum audies: Neque enim tam gratum illi quod convitiis non impetitur, quam eſt moleſtum quod ad iram te permovere laceſſendo non poeſt: Rurſumque inferius: *Leſalem (inquit) plagam inſtigere optaret: Verſe illi maxillam, & hoc ipſo millenis illum plagis ac vulneribus conſodisti.**

(2) Juxta græcum ἐπιτίθεισας quamvis vulgata modo legat in editionibus emendatis, non ſtruas.

Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Vide q. 70. art. 1. append. de notatione illa universalis pro lectoribus, & pone in practica hic, & ubique opus fuerit. Secundo vides: quomodo, &c.

ARICULUS IV. 400

Utrum contumelia oriatur ex ira.

Inf. quest. lxxvii. art. 3. ad 3. & quest. clviii. art. 7. corp.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod contumelia non oriatur ex ira. Quia dicitur Prov. xi. 2. *Ubi superbia, ibi contumelia.* Sed ira est vitium distinctum a superbia. Ergo contumelia non oritur ex ira.

2. Præterea. Prov. xx. 3. dicitur: *Omnes stulti miscentur contumeliis.* (1) Sed stultitia est vitium oppositum sapientiæ, ut supra habitum est (quest. xlv. art. 1.) ira autem opponitur mansuetudini. Ergo contumelia non oritur ex ira.

3. Præterea. Nullum peccatum diminuitur ex sua causa. Sed peccatum contumeliæ diminuitur, si ex ira proferatur: gravius enim peccat qui ex odio contumeliam infert, quam qui ex ira. Ergo contumelia non oritur ex ira.

Sed contra est quod Gregorius XXXI. Moralium (cap. xvii. a med.) dicit, quod *ex ira oriuntur contumeliæ.* (2)

Respondeo dicendum, quod cum unum peccatum possit ex diversis oriri, ex illo tamen dicitur principalius habere originem ex quo frequentius procedere consuevit, propter propinquitatem ad finem ipsius. Contumelia autem magnam habet propinquitatem ad finem iræ, qui est vindicta: nulla enim vindicta est irato magis in promptu quam inferre contumeliam alteri. Et ideo contumelia maxime oritur ex ira.

Ad primum ergo dicendum, quod contumelia non ordinatur ad finem superbiæ qui est celsitudo. Et ideo non directe contumelia oritur ex superbia; disponit tamen superbia ad contumeliam, inquantum illi qui se superiores æstimant, facilius alios contemnant, & injurias eis irrogant: (3) facilius enim irascuntur, ut pote reputantes indignum quicquid contra eorum voluntatem agitur.

Ad secundum dicendum, quod secundum Philosophum in VII. Ethic. (cap. vi. in princ.) *ira non perfecte audit rationem: & sic iratus patitur rationis defectum, in quo convenit cum stultitia: & propter hoc ex stultitia oritur contumelia secundum affinitatem quam habet cum ira.*

Ad tertium dicendum, quod secundum Philosophum in II. Rhetor. (cap. iv. ad fin.) *iratus intendit manifestam offensam: quod non curat odians.* Et ideo contumelia, quæ importat manifestam injuriam, magis pertinet ad iram quam ad odium.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, & Gregorio, quod contumelia oritur ex ira. A B. Gregorio quidem, *ut in arg. cons. A script. vero per illud Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, &c. postea sequitur: Qui dixerit fatue.* Ubi ex ordine illo servato, scilicet præponendo iram contumeliæ, voluit Evangelista notificare nobis intelligi, quod contumelia derivatur, seu oritur ex ira. Secundo vides: quomodo, &c.

QUÆ.

Bb 2

(1) Sicut e contrario ut ibidem apud 70. præmittitur, *gloria est viro averfari contumeliam; ubi Vulgata legit vers. 4. Honor est homini qui separas se a contentionibus &c.*

(2) Sive, *De ira contumeliæ proferuntur*, ut cap. 31. juxta vetustiora Exemplaria vel cap. 17. juxta moderna videre est; ubi adduntur quoque *vixæ, tumor mentis, clamor, indignatio, & blasphemie*, quæ proferri ex ira indicantur, super illud Job. 39. *Clamorem Ducum & ululatum exercitus*, quod peccatis capitalibus & eorum appendicibus applicat Gre-

gorius.

(3) Hinc Beda in prædictum Proverbiorum locum contumeliam cum superbia jungi notat *quia superbæ vel contumeliose se gerunt per contemptum, sive per ignorantiam disciplinæ, vel proximis contumelias ingerunt*: Et si aliam interpretationem addit passivo sensu sumptam, *quia omnis qui se exultat humiliabitur*; quasi dicat quod *ubi superbia, ibi contumelia*; non quæ aliis per superbum, sed quæ superbe per alios in superbiæ despectionem inferatur.

QUESTIO LXXIII.

De detractioe,

In quatuor articulos divisa.

Postea considerandum est de detractioe; & circa hoc quæzuntur quatuor.

Primo, quid sit detractio.

Secundo, utrum sit peccatum mortale.

Tertio de comparatione ejus ad alia peccata.

Quarto, utrum peccet aliquis audiendo detractioem.

ARTICULUS I. 401

Utrum detractio convenienter definiatur, quod est denigratio aliene fame per verba.

Inf. quest. lxxiv. art. 1. & quest. lxxv. art. 1. co. & Rom. 1. lect. 7.

AD primum sic proceditur. Videtur quod detractio non sit denigratio aliene fame per occulta verba, ut a quibusdam definitur (1). Occultum enim, & manifestum sunt circumstantiæ non constituentes speciem peccati: accidit enim peccato quod a multis sciatur, vel a paucis. Sed illud quod non constituit speciem peccati, non pertinet ad rationem ipsius, nec debet poni in ejus definitione. Ergo ad rationem detractioem non pertinet quod fiat per occulta verba.

2. Præterea. Ad rationem fame pertinet publica notitia. Si ergo per detractioem denigretur fama alicujus, non poterit hoc fieri per verba occulta, sed per verba in manifesto dicta.

3. Præterea. Ille detrahit qui aliquid subtrahit, vel diminuit de eo quod est. Sed

quandoque denigratur fama alicujus, etiam si nihil subtrahatur de veritate, puta cum aliquis vera crimina alicujus pandit. Ergo non omnis denigratio fame est detractio.

Sed contra est quod dicitur Eccle. x. 11. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit* (2). Ergo occulte mordere famam alicujus est detrahere.

Respondeo dicendum, quod sicut factio aliquis nocet alteri dupliciter: manifeste quidem, sicut in rapina, vel quacumque violentia illata; occulte autem, sicut in furto, & dolosa percussione: ita etiam verbo aliquis dupliciter aliquem lædit: uno modo in manifesto, & hoc fit per contumeliam, ut supra dictum est (quest. præc. art. 1.) alio modo occulte, & hoc fit per detractioem.

Ex hoc autem quod aliquis manifeste verba contra alium profert, videtur eum parvipendere: unde ex hoc ipso dehonatur: & ideo contumelia detrimentum affert honori ejus in quem profertur. Sed qui verba contra aliquem profert in occulto, videtur eum vereri magis quam parvipendere: unde non directe infert detrimentum honori, sed fame, in quantum hujusmodi verba occulte profert, quantum in ipso est, eos qui audiunt, facit malam opinionem habere de eo contra quem loquitur. Hoc enim intendere videtur, & ad hoc conatur detrahere, ut ejus verbis credatur.

Unde patet quod detractio differt a contumelia dupliciter: uno modo quantum ad modum proponendi verba, quia scilicet contumeliosus manifeste contra aliquem loquitur, detractor autem occulte; alio modo quantum ad finem intentum, sive quantum ad nocumentum illatum, quia scilicet contumeliosus derogat honori, detractor fame.

Ad primum ergo dicendum, quod (*) in voluntariis commutationibus, ad quas reducuntur omnia nocumenta proximo illata verbo,

(1) Et quidem sic definit Albertus Magnus in Summa sua Theologica, parte 2. qu. 117. Membro 3. art. 1. ubi & notat non exactam & accuratam definitionem esse, quales rerum naturalium dari solent, sed sufficere ad aliquam descriptionem detractioem, quales in moralibus assignantur, quæ non secundum principia essentialia, sed accidentalia tantum, solent circumscribi.

(2) Quasi dicat, ut ibi Hieronymus interpretatur: *Serpens & detractor æquales sunt: Quomodo enim ille occulte mordens, venenum inserit, sic iste clam detrahens, virus pectoris sui infundit in fratrem, & nihil habet a serpente amplius: Cum enim lingua hominis ad benedicendum Deum & ad edificationem*

proximi sit creata, ille eam serpenti æqualem facit, dum virtutibus ejus in perversum abutitur: Mox vero addit: Aliter quoque, si quis serpens diabolus occulte momorderit & (nullo consilio) eum peccati veneno infecerit; si sacerdotis qui percussus est & non egerit penitentiam, nec vulnus suum fratri & magistro voluerit confiteri; magister qui linguam habet ad curandum, facile ei prodesse non poterit: Si enim erubescat egrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina non curat: Sed ad locum præsentem non pertinet.

(*) Ita communiter. An in involuntariis? Vide sup. q. lxxv. ar. 4. arg. 3.

bo, vel factō, diversificant rationem peccati *occultum*, & *manifestum*: quia alia est ratio involuntarii per violentiam, & per ignorantiam, ut supra dictum est (quæst. lxxv. art. 4. & 1. 2. quæst. vi. art. 5. & 8.)

Ad secundum dicendum, quod verba detractionis dicuntur *occulta*, non simpliciter, sed per comparisonem ad eum de quo dicuntur, quia eo absente, & ignorante dicuntur. Sed contumeliosus in faciem contra hominem loquitur. Unde si aliquis de alio male loquitur coram multis eo absente, detractio est; si autem eo solo præsentē, contumelia est: quamvis etiam si uni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam ejus non in toto, sed in parte.

Ad tertium dicendum, quod aliquis dicitur detrahēre, non quia diminuit veritatem, sed quia diminuit famam ejus. Quod quidem fit quadoque directe, quadoque indirecte. Directe quidem quadrupliciter: (1) uno modo quando falsum imponit alteri; secundo quando peccatum adauget suis verbis; tertio quando occultum revelat; quarto quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirecte autem, vel negando bonum alterius, vel malitiose reticendo, vel minuendo.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo; quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod detractio fit per verba occulta. Ut Eccles. 10. secundum quod narratur primo in arg. cont. Item per hoc, quod Genes. 19. narratur, quod absente Joseph, ut qui fugerat foras relicto pallio, Dormina ejus, tum apud familiam, tum apud maritum, denigravit famam ipsius, quod est detrahēre. Item per hoc, quod 2. Machab. 14. narratur; quod Alcimus ve-

niens ad Regem Demetrium, absente Juda Machabæo, denigravit famam ejus, dicens inter cætera: *Quamdiu Judas superest, impossibile est pacem esse negotiis. Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur vicissim doctrina hæc angelica præsens, & confirmetur.

ARTICULUS II. 402

Utrum detractio sit peccatum mortale.

Locis sup. art. 1. inductis.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod detractio non sit peccatum mortale. Nullus enim actus virtutis est peccatum mortale. Sed revelare peccatum occultum, quod, sicut dictum est (art. præc. ad 3.) ad detractionem pertinet, est actus virtutis vel caritatis, dum aliquis fratris peccatum denuntiat, ejus emendationem intendens; vel etiam est actus justitiæ, dum aliquis fratrem accusat. Ergo detractio non est peccatum mortale.

2. Præterea. Super illud Prov. xxiv. *Cum detractoribus ne commiscearis*, dicit Glossa. „Hoc specialiter vitio periclitatur totum genus humanum.“ Sed nullum peccatum mortale in toto humano genere invenitur, quia multi abstinent a peccato mortali: peccata autem venialia sunt quæ in omnibus inveniuntur. Ergo detractio est peccatum veniale.

3. Præterea. Augustinus in hom. de igne purgatorio (2) inter peccata minuta ponit, *quando cum omni facilitate, vel temeritate maledicimus*: quod pertinet ad detractionem. Ergo detractio est peccatum veniale.

Sed contra est quod Rom. 1. 30. dicitur, *Detractores Deo odibiles*: quod ideo additur, ut dicit Glossa (3) ne leve putetur propter hoc

(1) Ut in hoc versu exprimitur: *Imponens, augens, manifestans, in mala versens*: Quin & quadrupliciter indirecte, sicut in hoc alio versu indicatur: *Qui negat, aut minus, recusat, laudatque remisse*: Quamvis quartus hic modus continetur sufficienter in secundo vel in tertio quem ponit S. Thomas, qui propterea non nisi tres assignat.

(2) Vel de igne Purgatorii, qui est quartus de animabus defunctorum, quadragesimus autem primus de Sanctis.

(3) Etiam nova collateralis nullo nomine prænotata, sed ex Commentario Petri Lombardi desumpta est: Supponit autem simul ista conjungi, *detractores*

Deo odibiles quasi epithetum detractorum sit ut odibiles dicantur Deo; sicut etiam S. Thomas in eum locum lect. 8. commentatur; quia *impugnans* (inquit) id quod maxime Deus in hominibus amat, scilicet musuum inser illos amorem: Sed alterum alii dividunt ab altero, ut nova & diversa expressione separatim sic appellentur; imo ex græco *θεοσυγεις* Dei osiores dici notant non odibiles Deo: Sic enim ibi Theodoretus interpretatur eos qui *infecto in Deum sunt animo*: Et Chrysostomus homil. 5. in epistola ad Romanos eodem sensu intelligit: Quamvis & *θεοσυγεις* passive reddi possit.

» hoc quod consistit in verbis .

Respondeo dicendum , quod , sicut supra dictum est (quæst. lxxii. art. 2.) peccata verborum maxime sunt ex intentione dicentis dijudicanda . Detractio autem secundum suam rationem ordinatur ad denigrandum famam alicujus . Unde ille per se loquendo detrahit , qui ad hoc de aliquo obloquitur , eo absente , ut ejus famam denigret . Auferre autem alicui famam valde grave est : quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior , per cujus defectum impeditur homo a multis bene agendis . Propter quod dicitur Eccli. xli. 15. *Curam habe de bono nomine : hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri magni , & pretiosi .* Et ideo detractio , per se loquendo , est peccatum mortale .

Contingit tamen quandoque quod aliquis dicit aliqua verba , per quæ diminuitur fama alicujus , non hoc intendens , sed aliquid aliud . Hoc autem non est detrahere per se , & formaliter loquendo , sed solum materialiter , & quasi per accidens . Et si quidem verba per quæ fama alterius diminuitur , proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium , debitis circumstantiis observatis , non est peccatum , nec potest dici detractio . Si autem proferat ex animi levitate , vel propter causam aliquam non necessariam , non est peccatum mortale : nisi forte verbum quod dicitur , sit adeo grave , quod notabiliter famam alicujus lædat , & præcipue in his quæ pertinent ad honestatem vitæ : quia hoc ex ipso genere (*) verborum habet rationem peccati mortalis .

Et tenetur aliquis ad restitutionem famæ , sicut ad restitutionem cujuslibet rei subtractæ , eo modo quo supra dictum est (quæst. lxxii. art. 2.) cum de restitutione ageretur .

Ad primum ergo dicendum , quod revelare peccatum occultum alicujus propter ejus emendationem denunciando , vel propter bonum justitiæ publicæ (1) accusando , non est detrahere , ut dictum est (in corp. art. & quæst. lxxviii. ar. 1.)

Ad secundum dicendum , quod Glossa illa

non dicit , quod detractio in toto genere humano inveniatur , sed addit *pene* : tum quia *stultorum infinitus est numerus* ; (2) & *pauci sunt , qui ambulant per viam salutis* : tum etiam quia pauci , vel nulli sunt qui non aliquando ex animi levitate aliquid dicant , unde in aliquo vel leviter alterius fama minoratur : quia ut dicitur Jacobi iiii. 2. *si quis in verbo non offendit , hic est perfectus vir .*

Ad tertium dicendum , quod Augustinus loquitur in casu illo quo aliquis dicit aliquid leve malum de alio , non ex intentione nocendi , sed ex animi levitate , vel ex lapsu linguæ . (3)

A P P E N D I X .

EX articulo habes primo : quomodo per rationem & ostendas , & in recto sensu intelligas , merito a scripturis fuisse insinuat , quod detractio est peccatum mortale , ut Rom. i. secundum quod extenditur in *argumen. cont.* Item per hoc , quod 1. *Machab. 7.* Alcimus , & alii detractores Judæ Machabæi apud regem Demetrium , vocantur impij , & iniqui , monstratur , quod detractio est peccatum mortale . Item per hoc , quod *ibid. c. 10.* illi , qui voluerunt detrahere Jonathæ apud regem Alexandrum , vocantur viri pestilentes ; monstratur idem . Item per hoc , quod 2. *Machab. 3. & 4.* Simon , quia detraxit Oniæ Pontifici apud regem Antiochum , vocatus est impius , monstratur idem . *Secundo* vides : quomodo ex iis , si bene pensentur , atque applicentur , &c.

A R T I C U L U S III. 403

Utrum detractio sit gravior omnibus peccatis quæ in proximum committuntur .

AD tertium sic proceditur . Videtur quod detractio sit gravior omnibus peccatis quæ in proximum committuntur . Quia super illud Psal. cviii. *Pro eo ut me diligerent , detrahebant mihi* , dicit Glossa (4) *Plus nocent*

(*) Ita mss. & impressi libri omnes . Theologi sapientiarum redundare vocem verborum .

(1) Annon aliter dispungendum propter bonum justitiæ (publice accusando) ? Sed parum refert .

(2) Ut dicitur Ecclesiastæ i. vers. 15. Sed appendix proxime sequens colligitur æquivalenter ex Matthæi 7. vers. 14. ubi arcta dicitur via ducens ad vitam .

(3) Unde quod hoc etiam aliquando mortale peccatum sit , mox insinuat , subdens : *cum scriptum sit*

(1. ad Corinth. 6.) *Neque maledicti regnum Dei possidebunt .*

(4) Sumpta ex Augustino cujus nomine prænotatur , enarratione prima in eum Psalmum : *Et si paulo aliis verbis : Non dicis , inquit , interficiebant me , sed potius hoc dicit , Detrahebant mihi , ut ostenderet magis eos nocere qui Christo detrahunt , & per hoc animas interficiunt , quam qui ejus mortalem carnem (mox præsertim resurrectionem) serviendo peremerunt .*

cent in membris detrahentes Christo, qui animas crediturorum interficiunt, quam qui ejus carnem mox resurrecturam peremerunt. Ex quo videtur quod detractio sit gravius peccatum quam homicidium, quanto gravius est occidere animam quam occidere corpus. Sed homicidium est gravius inter cetera peccata quæ in proximum committuntur. Ergo detractio est simpliciter inter omnia gravior.

2. Præterea. Detractio videtur esse gravius peccatum quam contumelia: quia contumeliam potest homo repellere, non autem detractioem latentem. Sed contumelia videtur esse majus peccatum quam adulterium, per hoc quod adulterium unit duos in unam carnem, contumelia autem unitos in multa dividit. Ergo detractio est majus peccatum quam adulterium: quod tamen inter alia peccata, quæ sunt in proximum, magnam gravitatem habet.

3. Præterea. Contumelia oritur ex ira, detractio autem ex invidia, ut patet per Gregorium XXXI. Moral. (1) Sed invidia est majus peccatum quam ira. Ergo & detractio est majus peccatum quam contumelia: & sic idem quod prius.

4. Præterea. Tanto aliquod peccatum est gravius, quanto inducit graviorem defectum. Sed detractio inducit gravissimum defectum, scilicet excæcationem mentis: dicit enim Gregorius (in Registr. Lib. VIII. epist. xlv. ante med.) (2) *Quid aliud detrahentes faciunt, nisi quod in pulverem sufflant, & in oculos suos terram excitant, ut unde plus detractioem perficiunt, inde minus veritatis videant?* Ergo detractio est gravissimum peccatum inter ea quæ committuntur in proximum.

Sed contra. Gravius est peccare facto quam verbo. Sed detractio est peccatum verbi; adulterium autem, & homicidium, & furtum sunt peccata in factis. Ergo detractio non est gravior ceteris peccatis quæ sunt in proximum.

Respondeo dicendum, quod peccata quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se quidem secundum nocumenta quæ proximo inferuntur, quia ex hoc habent rationem culpæ. Tanto autem est majus nocumentum, quanto majus bonum demitur. Cum autem sit triplex bonum hominis, scilicet bonum animæ, & bonum corporis, & bonum exteriorum rerum; (3) bonum animæ, quod est maximum, non potest aliter ab alio tolli nisi occasionaliter, puta per malam persuasionem, quæ necessitatem non infert; sed alia duo bona, scilicet corporis, & exteriorum rerum, possunt ab alio violenter auferri. Sed quia bonum corporis præminet bono exteriorum rerum, graviora sunt peccata quibus infertur nocumentum corpori, quam ea quibus infertur nocumentum exterioribus rebus. Unde inter cetera peccata quæ committuntur in proximum, homicidium gravius est, per quod tollitur vita proximi jam actu existens; consequenter autem adulterium, quod est contra debitum ordinem generationis humanæ, per quam est introitus ad vitam; consequenter autem sunt exteriora bona, inter quæ fama præminet divitiis, eo quod propinquior est spiritualibus bonis: unde dicitur Prov. xxii. 1. *Melius est nomen bonum quam divitiæ multæ.* Et ideo detractio secundum suum genus est majus peccatum quam furtum; minus tamen quam homicidium, vel adulterium. Potest tamen esse alius ordo propter circumstantias aggravantes, vel diminuentes.

Per accidens autem gravitas peccati attenditur ex parte peccantis; qui gravius peccat, si ex deliberatione peccet quam si peccet ex infirmitate, vel incautela: & secundum hoc peccata locutionis habent aliquam levitatem, inquantum de facili ex lapsu linguæ proveniunt, absque magna præmeditatione.

Ad primum ergo dicendum, quod illi qui detrahunt Christo, impediunt fidem membrorum ipsius, derogant Divinitati ejus, cui fides

(1) Ubi supra cap. 31. in antiquis, vel 17. in modernis: *De invidia (inquit) odium, inservatio detractio nascitur, &c.*

(2) Indiçt. 3. epist. 45. ex qua refertur in Decretis cap. *Inter Causa 11. quæst. 3. verbis ultimis tamen ex Gregorii textu sic mutatis, Ut unde plus detractioem perficiunt, inde magis nihil veritatis videant;* sicut & in gothicis ac manuscriptis Exemplaribus Decretorum habetur; quod significantius est ad omnimodam excæcationem indicandam.

(3) Sic dividit & vocat Philosophus in libro 1.

Ethicorum ut cap. 8 græco-lat. videre est, vel cap. 12. in antiquis & apud S. Thomam lect. 12. Ubi exteriora non dicuntur quod extrinseca sint vel appareant, cum sic etiam ipsa corporis bona exteriora dici possint (aliqua saltem) sed quia extrinsece adjacent vel extrinsece adveniunt: sicut honores, opes &c. Unde Seneca lib. 1. de beneficiis cap. 13. paulo aliter in hunc modum dividit: *Sunt animi bona, sunt corporis, sunt fortuna:* Quamvis nec ultima hæc duo proprie bona putat, quia his Deus caret, ut epist. 74. prolixè meditatur.

fides inniritur. Unde non est simplex detractio, sed blasphemia. (1)

Ad secundum dicendum, quod gravius peccatum est contumelia quam detractio, inquantum habet majorem contemptum proximi; sicut & rapina est gravius peccatum quam furtum, ut supra dictum est (quæst. lxxvi. art. 9.) Contumelia tamen non est gravius peccatum quam adulterium. Non enim gravitas adulterii pensatur ex conjunctione corporum, sed ex deordinatione generationis humanæ. Contumeliosus autem non sufficienter causat inimicitiam in alio, sed occasionaliter tantum dividit unitos, inquantum scilicet per hoc quod mala alterius promittit, alios, quantum in se est, ab ejus amicitia separat, licet ad hoc per ejus verba non cogantur. Sic ergo & detractor occasionaliter est homicida, inquantum scilicet per sua verba dat alteri occasionem ut proximum odiat, vel contemnat. Propter quod in epistola Clementis I. (2) dicitur, *detractores esse homicidas*, scilicet occasionaliter: quia *qui odit fratrem suum, homicida est*, ut dicitur I. Joan. III. 15.

Ad tertium dicendum, quod ira quærit in manifesto vindictam inferre, ut Philosophus dicit in II. Rhetor. (cap. iv. ad fin.) Ideo detractio, quæ est in occulto, non est filia iræ, sicut contumelia, sed magis invidiæ, quæ nititur qualitercumque minuere gloriam proximi. Nec tamen sequitur propter hoc quod detractio sit gravius quam contumelia; quia ex minori vitio potest oriri majus peccatum, sicut ex ira nascitur homicidium, & blasphemia. Origo enim peccatorum attenditur secundum inclinationem ad finem, quod est ex parte conversionis; gravitas autem peccati magis attenditur ex parte aversionis.

Ad quartum dicendum, quod quia homo letatur in sententia oris sui, ut dicitur Prov. xv. 23. inde est quod ille qui detrahit, incipit magis amare, & credere quod dicit, & per consequens proximum magis odire, &

sic magis recedere a cognitione veritatis. Iste tamen effectus potest sequi etiam ex aliis peccatis quæ pertinent ad odium.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito insinuatam a scripturis, quod detractio non est majus peccatum omnibus, quæ in proximum committuntur. Ut, per hoc, quod *Genes. 4.* Deus maxime punit Cain pro homicidio, maledicendo ei: hoc enim factum monstrat, homicidium esse majus detractio- ne; cum detractores, scilicet, Mariam, & Aaron, *Num. 12.* non tam graviter punierit. Non enim dixit eis maledicti eritis: & vagi, ac profugi super terram. Sic ergo, detractio non esse majus peccatum omnibus aliis in proximum commissis, manifestavit. *Secundo* vides: quomodo ex his bene pensatis, & applicatis, angelica vicissima declaretur doctrina præsens, atque confirmetur.

A R T I C U L U S IV. 404

Utrum audiens, qui tolerat detrahentem, graviter peccet.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod audiens qui tolerat detrahentem, non graviter peccet. Non enim aliquis magis tenetur alteri quam sibi ipsi. Sed laudabile est, si patienter homo suos detractores toleret: dicit enim Gregorius super Ezech. (hom. ix. circ. med.) *Lingvas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitate debemus equanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat.* Ergo non peccat aliquis, si detractionibus aliorum non resistat.

2. Præterea, Eccli. xv. 30. dicitur: *Non con-*

(1) Quod & indicat ibi Augustinus, cum ait: *Detraherunt negantes Dei filium, & dicentes quod in principe demoniorum ejecit demonia* (Luc. 11.) & *demonium habet & insanit, quid cum auditis?* (Joan. 10.) & *cetera talia: Qua detractio ab illo avertebatur eos quorum conversionem ille querebat &c.*

(2) Nempe prima quæ ad Jacobum fratrem Domini passim inscribitur; sicut etiam in Decretis refertur dist. 1. de penitentia cap. *Homicidiorum*; ubi dicitur quod *homicidiorum tria genera esse dicebat S. Petrus & primum eorum pariter fore docebat: Si-*

cut enim interfectores fratrum, ita eorum detractores eorumque ases homicidas esse manifestabat; quia & qui occidit fratrem suum, & qui odit, & qui detrahit ei homicida pariter ejus esse monstrantur: Et hanc inscriptionem quidem ac epistolam, etsi jam ante octo annos Jacobus obiisset, defendit Turrianus lib. 2. pro epistolis Pontificum cap. 13. eamque ad mortuum inscribi potuisse variis modis ac exemplis ostendit: Sed Possévinus in apparatu sacro tom. 1. notat inscriptionem olim esse dumtaxat ad fratrem Domini. quod etiam de Simeone seu Simone ipsiusmet Jacobi fratris ac successoris subintelligi posse addit.

contradicas verbo veritatis ullo modo. Sed quandoque aliquis detrahit, verba veritatis dicendo, ut supra dictum est (art. 1. hujus quæst. ad 3.) Ergo videtur quod non semper teneatur homo detractoribus resistere.

3. Præterea. Nullus debet impedire id quod est in utilitatem aliorum. Sed detractio frequenter est in utilitatem aliorum, contra quos detrahitur: dicit enim Pius Papa (1) *Nonnumquam detractio adversus bonos concitatur, ut quos vel domestica adulatio, vel aliorum favor in alium exulcerat, detractio humiliet.* Ergo aliquis non debet detractores impedire.

Sed contra est quod Hieronymus dicit (epist. 11. ad Nepotian. vers. fin.) *Cave ne aut linguam, aut aures habeas prurientes, idest ne aut ipse aliis detrahas, aut alios audias detrahentes.*

Respondeo dicendum, quod secundum Apostolum ad Rom. 1. 32. *Signi sunt morte, non solum qui peccata faciunt, sed etiam qui facientibus peccata consentiunt.* Quod quidem contingit dupliciter: uno modo directe, quando scilicet quis inducit alium ad peccatum, vel ei placet peccatum; alio modo indirecte, scilicet quando non resistit, cum resistere possit: & hoc contingit quandoque, non quia peccatum placet, sed propter aliquem humanum timorem.

Dicendum est ergo, quod si aliquis detractioes audiat absque resistantia, videtur detractori consentire: unde fit particeps peccati ejus. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur, non minus peccat quam detrahens, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit (Lib. II. de confid. cap. XIII. in fin.) *Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit non Summ. S. Tb. Tom. VII.*

facile diserim. (2)

Si vero non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam veremundia quadam omittat repellere detrahentem; peccat quidem, sed multo minus quam detrahens, plerumque venialiter. Quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale, vel propter hoc quod alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere; vel propter aliquod periculum consequens; vel propter radicem qua timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale, ut supra habitum est (quæst. XIX. art. 3.)

Ad primum ergo dicendum, quod detractioes suas nullus audit, quia scilicet mala quæ dicuntur de aliquo, eo audiente, non sunt detractioes proprie loquendo, sed contumeliæ, ut dictum est (art. 1. hujus quæst. ad 2.) Possunt tamen ad notitiam alicujus detractioes contra ipsum factæ aliorum relationibus pervenire: & tunc sui arbitrii est detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum, ut supra dictum est (in corp. & quæst. LXXI. art. 3.) Et ideo in hoc potest commendari ejus patientia quod patienter proprias detractioes sustineat. Non autem est sui arbitrii quod patiatur detrimentum famæ alterius: & ideo in culpam ei vertitur, si non resistit, cum possit resistere, eadem ratione qua tenetur aliquis sublevaræ asinum alterius jacentem sub onere, ut præcipitur Deut. XXI.

Ad secundum dicendum, quod non semper aliquis debet resistere detractori, arguendum de falsitate; & maxime si sciat verum esse quod dicitur; sed debet eum verbis redarguere de hoc quod peccat fratri detrahendo, vel saltem ostendere quod ei detractio displiceat per tristitiam faciei: quia, ut dicitur

Cc

(1) Ex veteri Editione Decretorum quæ Gratiani appendices cum ipso textu confundebat: Est enim ista Gratiani appendix tantum, quæ in moderna Editione distinguitur, & italico charactere notatur Causa 6. quæst. 1. post caput *Oves* ex Pii Papæ primi ep. 1. desumptum versus finem: Potius autem ex Gregorio desumpta est qui libro 22. Moralium cap. 5. circa medium ait quod *ne immoderatis laudibus erigamur, plerumque miro Rectoris nostri moderamine detractioibus lacovari permittimur; ut cum nos vox laudantis elevat, lingua detrahentis humiliet.*

(2) Ex eodem referri solet vulgare dictum illud quod & detrahens & liberter audiens detrahentem, *ascrque diabolum portat; detrahens quidem in lingua vel in ore; audiens autem saltem in aure:* Sed sumptum est ex libro de salutaribus documentis cap. 26. inter opera Augustini adulterina tomo 4. Omit-

ti vero egregium aliud ex Bernardo non debet in ferm. 17. de diversis: *Annon amittunt vitam detractores Deo odibiles, odibiles vix? Fugit vita: quos odit, & quos vita fugit, mori necesse est: Annon & ipse moritur qui venenum bibit quod ei male suada detractoris lingua propinat? Siquidem furtim ei dilectionis vita subtrahitur; & dum nescit, paulatim in eo fraternæ caritatis refrigerat: Auditurus est forsitan ipse cui detrahitur; undique enim verba volans &c. Itaque scandalizabitur & cabescet; - eaque facilius extinguetur ab eo caritas qui amplius vivere videbatur &c. Nunquid non vipera est lingua ista? Ferocissima. Plane! Nimirum quæ tam lenibiter tres inficias statu uno! Numquid non lancea est lingua illa? Profecto & acutissima, quæ tres perungat: ita uno &c.*

citur Proverb. xxv. 23. *vetus Aquilo dissipat pluvias, & factus vestitus linguam detrahentem.*

Ad tertium dicendum, quod utilitas que ex detractione provenit, non est ex intentione detrahentis, sed ex Dei ordinatione, qui ex quolibet malo elicit bonum. Et ideo nihilo minus est detractoribus resistendum, sicut & raptoribus, vel oppressoribus aliorum; quatinus ex hoc oppressis, vel spoliatis per patientiam meritum crescat.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Hieronymo, quod audiens detrahentem sine resistantia peccat graviter. A B. Hieronymo quidem, secundum quod in *arg. cont.* A scripturis vero: ut per dictum 2. Reg. 10. quod principes filiorum Ammon Davidi, pervertendo simplicem, & puram intentionem ejus, detrahentes apud Anon Regem filiorum Ammon auditi sunt ab eo, nec repressi: id quod male successit ipsi Regi Anon, ut ex prelio inde consecuto patet ibi. Item per dictum *Hierem.* 38. quod rex Sedecias audivit, nec repressit, detrahentes Hieremiam, id, quod in malum ei successit, ut patet ex hoc, quod rex ipse captivatus, & excrucatus est, *ib.* 39. quod non fuisset, si Hieremiam, non principes, exaudisset. Item ab oppositis per dictum *Num.* 13. 14. quod Josue, & Caleb resistentes detrahentibus terræ promissionis laudantur a Domino, & remunerantur, & contra, scilicet illis detractoribus sine resistantia aures, consentumque accomodantes a Domino vituperantur, & gravissime puniuntur. Vide *quasi.* 70. *articul.* 1. *appendic.* notationem pro testoribus, & pone in practica. Secundo vides: quomodo ex iis, si bene pensentur, & applicentur, vicissim angel. doct. præ. declaratur, atque confirmetur.

QUESTIO LXXIV.

De susurratione,

In duos articulos divisa.

DEinde considerandum est de susurratione: & circa hoc quaeruntur duo.

Primo, utrum susurratio sit peccatum distinctum a detractione.

Secundo, quod horum sit gravius.

ARTICULUS I. 405

Utrum susurratio sit peccatum distinctum a detractione.

Inf. quasi. lxxv. art. 1. cor. & Rom. 1. lect. 8.

AD primum sic proceditur. Videtur quod susurratio non sit peccatum distinctum a detractione. Dicit enim Isidorus in Libro X. Etymolog. (1) *Susurro de sono locutionis appellatur, quia non in facie alicujus, sed in aure loquitur detrahendo.* Sed loqui de altero detrahendo, ad detractionem pertinet. Ergo susurratio non est peccatum distinctum a detractione.

2. Præterea. Levit. xix. 16. dicitur: *Non eris criminator, nec susurro in populis.* (2) Sed criminator idem videtur esse quod detractor. Ergo etiam susurratio a detractione non differt.

3. Præterea. Eccli. xxviii. 15. dicitur: *Susurro, & bilinguis maledictus eris.* Sed bilinguis videtur idem esse quod detractor: quia detractorum est duplici lingua loqui, aliter scilicet in absentia, & aliter in presentia. Ergo susurro idem est quod detractor.

Sed contra est quod Rom. 1. super illud, *Susurrones, detractores,* dicit Glossa, (3) *Susurrones inter amicos discordiam seminantes; detractores, qui aliorum bona negant, vel minuunt.*

Respondeo dicendum, quod susurro, & detractor in materia conveniunt, & etiam in

(1) Vel Originum cap. 18. seu lit. S. quasi ab aure vel immisso in aurem sono dictum putet.

(2) Pro quo 70 tantum habent vers. 16. *Non ambulabis dolo in gente tua:* Sed hoc ipsum est *ambulare in dolo* quod occulte alterum criminari vel susurrare.

(3) Vetus vel manuscripta collateralis quoad utramque partem; sed interlinealis nova vel impressa quo-

ad priorem tantum, collateralis quoad posteriorem; nisi quod pro *minuunt* habet *inverunt*; ut & Petrus Lombardus commentatur; *minuunt* autem Aymo: Sed Glossa sequens Ecclesiastici 5. quæ interlinealis est, colligitur (innotinate tamen) ex Rabani commentario in eum locum, ubi ait quod *susurrones detractorem appellat.*

in forma, sive in modo loquendi, quia uterque malum occulte de proximo dicit: propter quam similitudinem interdum unum pro alio ponitur. Unde Eccli. v. super illud, *Non appelleris susurro*, dicit Glossa, sa (interl. Rab.), idest detractor. "Diferunt autem in fine: quia detractor intendit denigrare famam proximi, unde illa mala de proximo præcipue profert ex quibus proximus infamari possit, vel saltem diminui ejus fama; susurro autem intendit amicitiam separare, ut patet per Glossam inductam (in arg. *Sed cont.*) & per illud quod dicitur Prov. xxvi. 20. *Susurrone substracto jurgia conquiescunt*. Et ideo susurro talia mala profert de proximo quæ possunt contra ipsum commovere animum audientis, secundum illud Eccli. xxviii. 11. *Vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam*. (1)

Ad primum ergo dicendum, quod susurro, inquantum dicit malum de alio, dicitur detrahere; in hoc tamen differt a detractore, quia non intendit simpliciter malum dicere, sed quicquid sit illud quod possit animum unius perturbare contra alium, etiamsi sit simpliciter bonum, & tamen apparens malum, inquantum displicet ei cui dicitur.

Ad secundum dicendum, quod criminator differt a susurrone, & a detractore, quia criminator est qui publice crimina alijs imponit vel accusando, vel conviciando; quod non pertinet ad detractorem, & susurrone.

Ad tertium dicendum, quod bilinguis proprie dicitur susurro. Cum enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex utraque parte amicitiam rumpere: & ideo duabus linguis utitur ad duos, uni dicens malum de alio: propter quod dicitur Eccli. xxviii. 15. *Susurro, & bilinguis maledictus*: & subditur: *Multos enim turbavit pacem habentes*.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a scripturis, & Glossa insinuat, quod susurratio est peccatum distinctum a detractio. A

Glossa quidem cum scripturis Rom. i. *Ua in argu. cont.* Item per dictum Proverb. 26. *Verba susurrionis, quasi simplicia, & ipsa perveniunt ad intima cordis*. Dicuntur autem, quasi simplicia, quia, licet sint secundum se duplicia, inquantum susurro est bilinguis modo exposito in respon. ad tertium, tamen secundum prætextum quandam susurrionis, quo dicit seorsum utrique se loqui in simplici veritate, seque moveri ad notificandum utrique seorsum ex simplici amore erga ipsos habito, eadem verba vocantur simplicia: non tamen absolute, sed quasi. Ratio est, quia hanc simplicitatem veritatis, & intentionis, quam susurro utrique seorsum præterdit, ipse non veraciter, sed simulate præferat. Ideo dicitur Eccli. 12. *Susurrans commutabit vultum suum*. Dicuntur autem verba susurrionis penetrare ad intima cordis, inquantum amicitiam, quæ in corde residet, ex intimis cordis evellere conantur. Et tamen detractor non procedit sic, ut hactenus narratum est, ut patet ex descriptione ejus q. 73. a. 1. 4. Secundo vides quomodo &c.

ARTICULUS II. 406

Utrum detractio sit gravius peccatum quam susurratio.

Mal. quest. x. art. 3. ad 3.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod detractio sit gravius peccatum quam susurratio. Peccata enim oris consistunt in hoc quod aliquis mala dicit: Sed detractor dicit de proximo ea quæ sunt mala simpliciter, quia ex talibus oritur infamia, vel diminuitur fama; (2) susurro autem non curat dicere nisi mala apparentia, quæ scilicet displiceant audienti. Ergo gravius peccatum est detractio quam susurratio.

2. Præterea. Quicumque aufert alicui famam, aufert ei non solum unum amicum: sed multos, quia intellectus uniuscujusque refugit amicitiam infamium personarum: unde contra quemdam (3) dicitur II. Paralip. xix. 2. *His qui oderunt Dominum, amicitia jungetur*. Cc 2 gevis.

(1) De susurrone porro implicite id intelligi sequentia ostendunt quæ in responsione ad 3. ex 15. referuntur. Prædictis autem præmittitur in 11. vers. quod *homo iracundus incendit lixem*; per metaphoram ab incendio ignis mutuata; Ut & Prov. 26. vers. 20. plenius quam hic ubi supra; *Cum defecerint ligna, extinguetur ignis: & susurrone substracto jurgia conquiescunt*.

(2) Juxta ea quæ supra circa detractiois definitionem notata sunt, ubi dicitur *denigratio fame* per metaphoram.

(3) Nempe contra Josaphat Regem Juda propter avaritatem quam cum Achab impio contraxerat; quamvis hoc ipsum ei propter alia bona opera condonetur.

geris . Sufurratio autem aufert unum solum amicum . Gravius ergo peccatum est detractio quam sufurratio .

3. Præterea . Jacobi iv. 11. dicitur : *Qui detrahitis fratri suo, detrahitis legi, & per consequens Deo, qui est legislator : & sic peccatum detractionis videtur esse peccatum in Deum, quod est gravissimum, ut supra habitum est (quæst. xx. art. 3. & 1. 2. quæst. lxxiii. art. 3.)* Peccatum autem sufurrationis est in proximum . Ergo peccatum detractionis est gravius quam peccatum sufurrationis .

Sed contra est quod dicitur Eccli. v. 17. *Denotatio pessima super bilinguem ; (1) sufurratori autem odium, & inimicitia, & contumelia .*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. præc. art. 3. & 1. 2. quæst. lxxiii. art. 8.) peccatum in proximum tanto est gravius, quanto per ipsum majus nocumentum proximo infertur . Nocumentum autem tanto majus est, quanto majus est bonum quod tollitur . Inter cetera vero exteriora bona præzimet amicus : quia *sine amicis nullas vivere potest*, ut patet per Philosophum in VIII. Ethic. (cap. 1. in princ.) Unde dicitur Eccli. vi. 15. *Amico fideli nulla est comparatio .* Fama autem ipsa, quæ per detractionem tollitur, ad hoc maxime necessaria est, ut homo idoneus ad amicitiam habeatur .

Et ideo sufurratio est majus peccatum quam detractio, & etiam quam contumelia : quia amicus est melior quam honor, & amari quam honorari, ut in VIII. Ethicor. (cap. viii.) Philosophus dicit . (2)

Ad primum ergo dicendum, quod species & gravitas peccati magis attenditur ex fine quam ex materiali objecto : & ideo ratione finis sufurratio est gravior ; quamvis detractor quandoque pejora dicat .

Ad secundum dicendum, quod fama est dispositio ad amicitiam, & infamia ad ini-

micitiam . Dispositio autem deficit ab eo ad quod disponit . Et ideo ille qui operatur ad aliquid quod est dispositio ad inimicitiam, minus peccat quam ille qui directe operatur ad inimicitiam inducendam .

Ad tertium dicendum, (3) quod ille qui detrahit fratri, intantum videtur detrahere legi, inquantum contemnit præceptum de dilectione proximi ; contra quod directius agit qui amicitiam disrumpere nititur . Unde hoc peccatum maxime contra Deum est : quia *Deus dilectio est*, ut dicitur I. Joan. iv. 16. & propter hoc dicitur Prover. iv. 16. *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus : & hoc septimum ponit eum qui seminat inter fratres discordiam .*

A P P E N D I X.

EX art. habes primo : quomodo per rationem ostendas, merito fuisse a scripturis insinuatam, quod sufurratio est gravius peccatum, quam detractio . Ut Proverb. 6. „ sex sunt, quæ odit Deus, & septimum „ detestatur anima ejus, &c. linguam mendacem, &c. & eum ; qui seminat inter „ fratres discordias, „ hoc est illud septimum . Ubi per linguam mendacem intelligitur lingua detractoris, non quia dicat semper id, quod falsum est, sed, quia semper loquitur ex animo mendaci, idest, venenato, sive directe, sive indirecte detrahat ; q. 73. a. 1. ad 3. Est enim illa lingua, de qua dicitur Jacob. 3. quod est inquietum malum, plena veneno mortifero . Confirmatur vero, quod de detractione loquitur ibi Apostolus Jacobus ex contextu, & ex cap. quarto, simul junctis . Nam in contextu nominat *maledictionem*, & in c. quarto, quasi exponens in speciali, quid intellexerit per maledictionem, nominat, & quidem sæpe, *detractionem* . Cum ergo plus sit detestari, quam odire, & Deus odio habeat detractionem, detestetur vero sufurrationem, patet, quod sufur-

(1) Sic enim ex Biblijs correctis vers. 17. legi debet ; non autem sicut quidam dubie legunt *devoratio*, idest anathematizatio ; vel etiam *devoratio* idest eterna damnatio, apud Hugonem Cardinalem ; neque *devoratio* quasi digiti offensio confusione plena, ut ibidem addit ; sed simpliciter *denotatio* quasi *condemnatio*, ex græco *netaywos* quod illi non legunt .

(2) Quippe cum nec homines honorari appetant, nisi propter amoris appetitum ; amari autem per se gaudent ; ut videtur est cap. 9. græco-lat. vel cap. 8.

in antiquis & apud S. Thomam lect. 8.

(3) Non dissimili sensu ac Beda ipse interpretatur, etiam aliam quoque interpretationem sic præmittit : *Detrahit legi qui detrahit fratri, quasi ipsa non velle fecerit qua detractionem versus : Ac deinde : Potest & ita intelligi : Qui detrahit fratri legis jussa facienti, detrahit legi qua salvia jussa dedit : Verbi gratia : Lex præcepit dicens : Nec memor eris injuriæ civium tuorum : Qui ergo detrahit fratri quod videt pro Dei amore injurias libenter suscipere, detrahit legi qua nos injurias obliuisci præcepit .*

sufurratio est gravius peccatum, quam detractio. *Secundum* vides: quomodo ex iis, si bene pensetur, & applicentur, doctrina præfens angelica vicissim, &c.

QUESTIO LXXV.

De derisione.

in duos articulos divisa.

DEinde considerandum est de derisione: & circa hoc quaruntur duo.

Primo, utrum derisio sit peccatum speciale, distinctum ab aliis peccatis, quibus per verba nocumentum proximo inferitur.

Secundo, utrum derisio sit peccatum mortale.

ARTICULUS I. 407

Utrum derisio sit speciale peccatum ab aliis præmissis distinctum.

AD primum sic proceditur. Videtur quod derisio non sit speciale peccatum, ab aliis præmissis (1) distinctum. Subsannatio enim videtur idem esse quod derisio. Sed subsannatio ad contumeliam videtur pertinere. Ergo derisio non videtur distingui a contumelia.

2. Præterea. Nullus irridetur nisi de aliquo turpi, (2) ex quo homo erubescit. Hujusmodi autem sunt peccata; quæ si manifeste de aliquo dicuntur, pertinent ad contumeliam; si autem occulte, pertinent ad detractionem, sive susurrationem. Ergo derisio non est vitium a præmissis distinctum.

3. Præterea. Hujusmodi peccata distinguuntur secundum nocumenta quæ proximo inferuntur. Sed per derisionem non inferitur

aliud nocumentum proximo quam in horrore, vel fama, vel detrimento amicitiz. Ergo derisio non est peccatum distinctum a præmissis.

Sed contra est quod derisio fit ludo, unde & *illusio* nominatur. Nullum autem præmissorum ludo agitur, sed serio. Ergo derisio ab omnibus prædictis differt.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quest. lxxii. art. 2.) peccata verborum præcipue pensanda sunt secundum intentionem proferentis: & ideo secundum diversa quæ quis intendit contra alium loquens, hujusmodi peccata distinguuntur.

Sicut autem aliquis conviciando intendit conviciati honorem deprimere, & detrahendo diminuerè famam, & susurrando tollere amicitiam; ita etiam irridendo aliquis intendit quod ille qui irridetur, erubescat. Et quia hic finis est distinctus ab aliis, ideo etiam peccatum derisionis distinguitur a præmissis peccatis.

Ad primum ergo dicendum, quod subsannatio, & irrisio conveniunt in fine, sed differunt in modo: quia irrisio fit ore, idest verbo, & cachinnis; subsannatio autem naso rugato (3), ut dicit Glossa (interl. Aug.) super illud Psal. 11. *Qui habitas in caelis, irridebit eos*. Talis autem differentia non diversificat speciem. Utrumque tamen differt a contumelia, sicut erubescencia a dehonoratione: est enim erubescencia *timor dehonorationis*, sicut Damascenus dicit (Lib. II. orth. Fid. cap. xv.)

Ad secundum dicendum, quod de opere virtuoso aliquis apud alios & reverentiam meretur, & famam, & apud seipsum bonæ conscientiz gloriam, secundum illud II. ad Corinth. 1. 12. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ*. Unde e converso de actu turpi, idest vitioso, apud alios quidem tol-

(1) Puta, contumelia, detractione, vel susurratione, de quibus mox actum est.

(2) Sive propter aliquid verecundum & inhonestum, tam naturale quam morale; sicut cum Cham filius Noe verenda patris sui nudata risit, ut Gen. 9. vers. 22. & expressius in Decretis Causa 2. quest. 7. cap. *Sententia ex Anacleto Papa epist. 3. ubi dicitur: Sententia Cham filii Noe damnatur, qui suorum Præpositorum culpam producit, cum Cham qui pudenda non operuit, sed magis devidenda monstravit* (et si non deriserint ii nec viderint quibus nudata nuntiavit, sed reverenter operuerint averso vultu) Sicut & Causa 15. quest. 5. cap. *De crimine*, ubi dicitur prope finem quod *Cham maledictus est quia parva verenda derisit &c.*

(3) *Naso* tantum obiter interlinealis moderna vel impressa; sed vetus manuscripta ex Hieronymo, ut hic: Paulo aliter tamen Hieronymus in eum locum: *Subsannatio proprio rugata fronte & contracto naso exprimitur: Ab his itaque hoc nos de Deo corporaliter existimare quod etiam in gravibus viris quidam reprehensione dignum arbitramur*: Præmittit autem quod *per humanam sermocinationis exempla Dei affectus discimus &c.* Sic apud Horatium satyra 6. *Naso suspendis adunco*: Ut & apud Persium Satyra 1. *Callidus excusso populum suspendere naso*. Cachinni porro qui ad irrisionem pertinere dicuntur, non simplicem dumtaxat risum, sed vehementem, immoderatum, effusivorem significant, de quo Persius rursus, *Engeminas tremulos naso crispante cachinnos &c.*

collitur hominis honor, & fama; & ad hoc contumeliosus, & detractor turpia de alio dicunt: apud seipsum autem per turpia, quæ dicuntur, aliquis perdit conscientiæ gloriam per quamdam confusionem, & erubescientiam; & ad hoc turpia dicit derisor. Et sic patet quod derisor communicat cum prædictis vitiis in materia, differt autem in fine.

Ad tertium dicendum, quod securitas conscientiæ, & quies illius magnum bonum est, secundum illud Proverb. xv. 15. *Secura mens quasi iuge convivium*. Et ideo qui conscientiam alicujus inquietat, confundendo ipsum, aliquod speciale nocumentum ei infert. Unde derisor est peccatum speciale.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, quod derisor est speciale peccatum distinctum a præmissis, scilicet contumelia, detractio, susurratio. Ut per dictum Isa. 57. *Super quem iustitias; super quem dilatasti os, & ejecisti linguam?* Ibi siquidem vaticinatur propheta de Judæis, qui Christum Dominum in Cruce existentem subnaverunt, ut & Matth. 27. Marc. 15. Lucæ 23. habetur, quasi per ludum dilatando eos ad coactiones, atque linguam ejiciendo, in vituperium Crucifixi. Unde & increpatorie alloquitur eos, tantoque magis, quanto tantum scelus quasi joco exercuerunt, ut de pñs verificaretur illud Prover. 10. *Quasi per risum stultus operatur scelus*. Per hoc ergo, quod derisionem illam vocat ludum, id est, ludo factam, demonstrat, quod ab aliis præmissis peccatis distinguitur. Detractionem enim & contumeliam, & susurrationem fieri serio invenies, non ludo sicuti derisionem, quæ & a ludo ipso, tanquam a forma, in qua consistit, denominata vocatur illusio, seu irrisio. Secundo vides: quomodo &c.

Utrum derisor possit esse peccatum mortale.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod derisor non possit esse peccatum mortale. Omne enim peccatum mortale contrariatur caritati. Sed derisor non videtur contrariari caritati: agit enim ludo quandoque inter amicos, unde & *delusio* nominatur. Ergo derisor non potest esse peccatum mortale.

2. Præterea. Derisor illa videtur esse maxima quæ fit in injuriam Dei. Sed non omnis derisor quæ vergit in injuriam Dei, est peccatum mortale: alioquin quicumque recidivaret in aliquod peccatum veniale, de quo pœnituit, peccasset mortaliter: dicit enim Isidorus (Lib. II. de sum. bono cap. xvi. in princ.) (1) quod *irrisor est, & non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet*. Similiter etiam sequeretur quod omnis simulatio esset peccatum mortale: quia, sicut Gregorius dicit in Moral. Lib. XXXI. cap. ix. ante med.) *per strusbionem significatur simulator, qui deridet equum, id est hominem justum, & ascensorem, id est Deum*. Ergo derisor non est peccatum mortale.

3. Præterea. Contumelia, & detractio videntur esse graviora peccata quam derisor: quia majus est facere aliquid serio quam joco. Sed non omnis detractio, vel contumelia est peccatum mortale. Ergo multo minus derisor.

Sed contra est quod dicitur Proverb. 111. 34. *Ipse (*) deridet illutores*. Sed deridere Dei est æternaliter punire pro peccato mortali, ut patet per id quod dicitur in Psal. 11. 4. *Qui habitat in cælis, irridet eos*. Ergo derisor est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quod irrisio non fit nisi de aliquo malo, vel defectu. Malum autem, si sit magnum, non pro ludo accipitur;

(1) Ex quo refertur in Decretis dist. 3. de pœnitentia c. *Irrisor est*: Appendix autem Gregorii quæ prius ut ex cap. 6. & cap. 12. simul indicabatur ad marginem, cap. 5. in modernis habetur tota super illud Job 39. vers. 18. *Deridet equum & ascensorem ejus*; ubi tamen equitem legit Gregorius, & sic inverso sensu commentatur: Notandum vero quod non ait *Deridet equum & ascensorem, sed equam & ascensorem ejus*: Equus quippe est unicuique sanctæ anime corpus suum, quod videlicet novis & ab illius continentia sævo restringere, & sursum char-

tatis impulsu in exercitatione boni operis relaxare: Equitis ergo nomine animæ sancti viri exprimitur quæ jumentum corporis bene subditum regis &c. Quis vero alius hujus ascensor est equitis nisi omnipotens Deus quia justus uniuscujusque viri animum possidet sua bene membra possidentem? Huic ergo hypocrita deridere equitem est Sanctos despiciere; deridere vero ascensorem equitis est prostrare usque ad injuriam Creatoris.

(*) *Kulgara deludet.*

pitur, sed seriose: unde si in ludum, vel risum vertatur, ex quo irrisio, vel illusio nis nomen sumitur, hoc est, quia accipitur ut parvum.

Potest autem aliquod malum accipi ut parvum dupliciter: uno modo secundum se; alio modo ratione personæ. Cum autem aliquis alterius personæ malum, vel defectum in ludum, vel risum ponit, quia secundum se parvum malum est, est veniale, & leve peccatum secundum suum genus. Cum autem accipitur quasi pravam ratione personæ, sicut defectus puerorum, & stultorum parum ponderare solemus: sic aliquem illudere, vel irridere, est eum omnino parvipendere, & eum tam vilem æstimare, ut de ejus malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale, & gravius quam contumelia, quæ similiter est in manifesto: quia contumeliosus videtur accipere malum alterius seriose, illusor autem in ludum: & ita videtur esse major contemptus, & dehonoriatio. Et secundum hoc illusio est grave peccatum, & tanto gravius, quanto major reverentia debetur personæ quæ illuditur.

Unde gravissimum est irridere Deum, & quæ Dei sunt, secundum illud Isa. xxxvii. 23. *Cui exprobrasti? & quem blasphemasti? & super quem exaltasti vocem tuam?* Et postea subditur, *Sanctum Israel.* Deinde secundum locum tenet irrisio parentum: unde dicitur Proverb. xxx. 17. *Oculum qui subsanctet patrem, & despicit osculum matris suæ, effodians eum corvi de torrentibus, & comedant eum filii aquila.* Deinde justorum derisio gravis est: quia honor est virtutis præmium: & contra hoc dicitur Job xii. 4. *Deridetur justus simplicitas:* quæ quidem derisio valde nociva est, quia per hoc homines a bene agendo impediuntur, secundum illud Gregorii (Lib. XX. Moral. cap. xv. parum ante med.) *Qui in aliorum astibus exoritur*

bona respiciunt, mox ea manu possessiva exprobrationis evellunt (1).

Ad primum ergo dicendum, quod ludus non importat aliquid contrarium caritati respectu ejus cum quo luditur; potest tamen importare aliquid contrarium caritati respectu ejus de quo luditur, propter contemptum; ut dictum est (in corp.)

Ad secundum dicendum, quod ille qui recidivat (2) in peccatum de quo poenituit, & ille qui simulat, non expresse Deum irridet, sed quasi interpretative, in quantum scilicet ad modum deridentis se habet. Nec tamen venialiter peccando aliquis simpliciter recidivat, vel simulat, (*) sed dispositive, & imperfecte.

Ad tertium dicendum, quod derisio secundum suam rationem levius aliquid est quam detractio, vel contumelia, quia non importat contemptum, sed ludum; quandoque tamen habet majorem contemptum quam contumelia, (3) ut supra dictum est (in corp. art.) & tunc est grave peccatum.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito insinuatam a scripturis fuisse, quod derisio est peccatum mortale. Ut Proverb. 3. secundum quod extenditur in argumen. contr. Item 4. Regum 2. per hoc, quod pueri illudentes Eliseo per ty *Ascende Calve*. *Ascende Calve*, ab urbs lacerati sunt. Item ibid. cap. primo, per hoc quod duos primos principes quadragenarios dicentes ad Heliam, illusorie ty *Homo Dei*, ignis descendens e cælo devoravit. Item per hoc, quod ad illusores Christi Crucifixi, ut dictum est art. 1. append. Isa. vaticinando increpatorie, verissimeque dicit, cap. 57. *Numquid non vos filii scelesti? semen mendax?* Quibus verbis profecto & derisionem ab eis illatam

(1) Ut lib. 20. moralium cap. 15. videre est super illud Job 30. *Mandebant herbas & arborum cortices.*

(2) Sive qui relabitur: Non ut impressa quædam habent, qui reduciuntur, sed in aliis passim, ut & in manuscripto, qui recidivas.

(*) Ita cum codicibus Alcon. Camer. & Paris. Nicolajus, Al. dispositive, vel interpretative.

(3) Maxime vero in personam cui ex quocunque respectu specialis reverentia debeat; ut derisio Noe per Cham, quæ maledictione punita est (Gen. 9.) vel Davidis per Michol, quæ punita est sterilitate (2. Reg. 6.) vel Elisei per pueros, quatuor forma

deoratio sequuta est 4. Reg. 2. vel illa de qua Prov. 29. vers. 29. *Parata sunt derisoribus judicia: nimirum judicia damnationis derisoribus judiciorum vel preceptorum divinatorum*, ait ibidem Glossa: *Qualis etiam per cathedram pestilentie intelligitur Ps. 1 ubi dicitur beatus vir qui in cathedra pestilentie non sedis, sed secundum Aquilam in cathedra derisorum*: Hinc Ambrosius ibi: *Generaliter* (inquit) *ad omnes flagitiosos potest referri; deinde specialiter ad irrisores bonorum quos Aquila χλευεσας dixit, quod isti morbi sunt qui irridendo bonos plurimum animis operantur errorem, mensuram corrumpens &c.*

illatam Crucifixo denotat esse scelus, & esse mendacium, idest eam continere ex omni parte mendacium, & tam in summo, ut ipsa derisio possit dici in abstracto mendacium. Significavit ergo, illam tum ratione, qua derisio, tum ratione, qua mendacium, esse peccatum. Verum ratione, qua in Deum derisio, esse blasphemum scelus; ratione autem, qua mendacium, esse falsitatem admodum in summo perniciosam. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur &c.

QUESTIO LXXVI.

De maledictione,

In quatuor articulos divisa.

Postea considerandum est de maledictione: & circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo, utrum licite possit aliquis maledicere homini.

Secundo, utrum licite possit aliquis maledicere irrationali creaturae.

Tertio, utrum maledictio sit peccatum mortale.

Quarto de comparatione ejus ad alia peccata.

ARTICULUS I. 409

Utrum liceat maledicere aliquem.

IV. dist. XXVIII. quest. II. art. I. quest. 2. ad 1. & vir. quest. II. art. 8. ad 10. & 15. & Ps. v. & Rom. XI. & XII. lect. 9.

AD primum sic proceditur. Videtur quod non liceat maledicere aliquem. Non est enim licitum praeterire mandatum Apostoli, in quo Christus loquebatur, ut dicitur II. ad Cor. XII. Sed ipse praecipit Rom. XII. 14. *Benedicite, & nolite maledicere.* Ergo non licet aliquem maledicere.

2. Praeterea. Omnes tenentur Deum benedicere, secundum illud Dan. XII. 82. *Benedicite filii hominum Domino.* Sed non potest

ex ore eodem procedere beneficium Dei, & maledictio hominis, ut probatur Jacobi III. Ergo nulli licet aliquem maledicere.

3. Praeterea. Ille qui aliquem maledicit, videtur optare ejus malum culpa, vel poenae, quia maledictio videtur esse imprecatio quaedam. Sed non licet desiderare malum alterius; quinimo orare oportet pro omnibus, ut liberentur a malo. Ergo nulli licet maledicere.

4. Praeterea. Diabolus per obstinationem maxime subiectus est malitiae. Sed non licet alicui maledicere diabolum, sicut nec seipsum: dicitur enim Eccli. XXI. 30. *Cum maledicis impius diabolum, maledicis ipse animam suam.* Ergo multo minus licet maledicere hominem.

5. Praeterea. Num. XXIII. super illud, *Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus?* dicit Glossa, „ Non potest esse iusta „ maledicendi causa, ubi peccantis ignorantur affectus. (1) „ Sed homo non potest scire affectum alterius hominis, nec etiam utrum sit maledictus a Deo. Ergo nulli licet aliquem hominem maledicere.

Sed contra est quod Deut. XXVIII. 27. dicitur: *Maledictus qui non permanet in sermionibus legis hujus.* Elifens etiam pueris sibi illudentibus maledixit, ut habetur IV. Reg. 11.

Respondeo dicendum, quod maledicere idem est quod malum dicere. *Dicere* autem tripliciter se habet ad id quod dicitur. Uno modo per modum enuntiationis; sicut aliquid exprimitur modo indicativo: & sic maledicere nihil aliud est quam malum alterius referre, quod pertinet ad detractionem: unde quandoque maledici *detraectores* dicuntur. Alio modo *dicere* se habet ad id quod dicitur, per modum causae: & hoc quidem primo & principaliter competit Deo, qui omnia suo verbo fecit, secundum illud Ps. XXXII. 9. *Dixit, & facta sunt*: consequenter autem competit hominibus, qui verbo suo alios movent per imperium ad aliquid faciendum: & ad hoc instituta sunt verba imperativi modi. Tertio modo ipsum *dicere* se habet ad id quod dicitur, quasi expressio quaedam affectus desiderantis id quod verbo exprimitur: & ad hoc instituta sunt verba optativi modi.

Præ-

(1) Ex Origenis homil. 15. in librum Numerorum ex qua etiam in Decretis refertur Causa 24. qu. 3. cap. *Deus quando*: Ubi maledictio Dei ab hominis maledictione distinguitur, quod *quando Deus maledicis, meritum ejus designat cui maledicetur; ut pote quem non fallis nec peccantis qualitas nec peccati affectus; homo autem quia hoc non potest scire*

(cum alterius mentem cognoscere non possit) idcirco, etiam si judicantis intuitu proferat maledictum, non potest esse iusta male dicendi causa &c. Dicitur porro illud occasione Balam qui rogatus a Balach Rege ut Israellem pro se malediceret, respondit se non posse maledicere cui non maledixisset Deus; ut indicatur supra.

Prætermisso ergo primo modo maledictionis, qui est per simplicem enuntiationem mali, considerandum est de aliis duobus. Ubi scire oportet, quod facere aliquid, & velle illud, se consequuntur in bonitate, & malitia, ut ex supradictis patet (1.2. qu. xx. art. 3.) Unde in istis duobus modis, quibus malum dicitur per modum imperantis, vel per modum optantis, eadem ratione est aliquid licitum, & illicitum. (1) Si enim aliquis imperet, vel optet malum alterius, in quantum est malum, quasi ipsum malum intendens; sic maledicere utroque modo erit illicitum: & hoc est maledicere, per se loquendo. Si autem aliquis imperet, vel optet malum alterius sub ratione boni, sic est licitum; nec erit maledictio, per se loquendo, sed per accidens: quia principalis intentio dicentis non fertur ad malum, sed ad bonum.

Contingit autem malum aliquod dici imperando, vel optando, sub ratione duplicis boni. Quandoque quidem sub ratione iusti: & sic iudex licite maledicit illum cui præcipit justam pœnam inferri: & sic etiam Ecclesia maledicit anathematizando, (2) sicut & Prophetæ in Scripturis quandoque imprecantur mala Peccatoribus, quasi conformantes voluntatem suam divinæ iustitiæ; licet hæc imprecationes possint etiam per modum prænuntiationis intelligi. Quandoque vero dicitur aliquod malum sub ratione utilis; puta cum aliquis optat aliquem peccatorem pati aliquam ægritudinem, aut aliquod impedimentum, vel ut ipse melior efficiatur, vel ut saltem ab aliorum nocumento cesset.

Ad primum ergo dicendum, quod Apostolus prohibet maledicere, per se loquendo, cum intentione mali.

Et similiter dicendum est ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod optare alicui malum sub ratione boni, non contrariatur affectui quo quis simpliciter alicui optat bonum; sed magis habet conformitatem ad ipsum.

Ad quartum dicendum, quod in diabolo est considerare naturam, & culpam. Natura quidem ejus bona est, & a Deo, nec eam

Summ. S. Th. Tom. VII.

maledicere licet; culpa autem ejus est maledicenda, secundum illud Job. III. 8. *Maledicant ei qui maledicunt diei.* (3) Cum autem peccator maledicit diabolum propter culpam, seipsum simili ratione judicat maledictione dignum; & secundum hoc dicitur maledicere animam suam.

Ad quintum dicendum, quod affectus peccantis, etsi in se non videatur, potest tamen percipi ex aliquo manifesto peccato, pro quo pœna est infligenda. Similiter etiam quamvis sciri non possit, quem Deus maledicat secundum finalem reprobationem; potest tamen sciri, quis sit maledictus a Deo secundum reatum præsentis culpæ.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem directam, hæc est in corpore indirectam, hæc est solutio argumentorum, destruas errorem *Albanensium* dicentium: Ecclesiam non posse excommunicare. Item & *Joannis Wicleff*, & *Joannis Hus*: dicentium, quod excommunicans, quem prius nesciat a Deo excommunicatum, est ex hoc hæreticus, vel excommunicatus. Excommunicare enim est maledicere, & ideo contra prædictos errores præsens articulus directe pugnat. Secundo habes: quomodo per rationem ostendas, merito prædictos errores damnari a scripturis, 4. Reg. 2. ubi *Helisæus* maledixit in nomine Domini pueris: Ecclesiam autem non minorem, sed majorem esse *Elisæo*, nemo sani capitis vel tantillum dubitat. Item a Domino nostro per hoc, quod Matth. 18. dat potestatem Ecclesie maledicendi incorrigibiles: *si Ecclesiam, inquit, non audierit, si tibi, sicut Ethnicus, & publicanus. Amen*, en potestas data, *dico vobis; quæcumque alligaveritis, scilicet per excommunicationem, qua quis fit fideli cuique sicut Ethnicus, & publicanus, super terram, erunt ligata & in Cælo.* Item errorem *Wicleff*, &c. merito damnari a Concilio *Constantiensi, sess. 8.* Item ab *Apost. 1. Cor. 5.* per hoc, quod excommunicat Corinthium

Dd illum

(1) Nempe, per modum imperantis maledicere, vel per modum optantis.

(2) Id est ab Ecclesia vel fidelium communione separando, juxta vim græcæ vocis quæ separationem vel *seorsim positionem* significat: Sicut & in Decretis Causa 24. qu. 3. cap. *Certum* ex collatione quinta quintæ Synodi generalis dicitur, *omni modo separatus a Deo, qui anathematizatur: Nihil enim il-*

lud significat anathema nisi a Deo separationem.

(3) Sic enim Gregorius explicat (lib. 4. moralium cap. 53.) & applicat dæmoni qui se ostentare voluit angelicis etiam spiritibus; ac ab eisdem humiliata de se sentientibus calcatus est: ut & ad Antichristi superbiam futuram refert cap. 12. tametsi quoad ipsam superficiem de die sue nativitatæ hoc dicat Job.

illum fornicarium, ut tandem spiritus salvus fiat. Non expectat Apostolus, neque scit, finalem maledictionem, seu excommunicationem hujus a Deo, ad hoc, ut eum excomunicet; imo & sibi Apostolo sufficit scire, quod est in peccato mortali, &, ne finaliter excommunicetur a Deo, ipsum excommunicat. Item merito damnari a veritatibus aureis super legem veterem, *Exod. 17. conclus. 2. & Levit. 13. concl. 2. & Num. 23. concl. 1.* Tertio vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis &c.

ARTICULUS II. 410

Utrum liceat creaturam irrationalem maledicere.

Inf. art. 4. ad 1.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non liceat creaturam irrationalem maledicere. Maledictio enim præcipue videtur esse licita, inquantum respicit pœnam. Sed creatura irrationalis non est susceptiva nec culpæ, nec pœnæ. (1) Ergo eam maledicere non licet.

2. Præterea. In creatura irrationali nihil invenitur nisi natura, quam Deus fecit. Hanc autem maledicere non licet etiam in diabolo, ut dictum est (art. præc. ad 4.) Ergo creaturam irrationalem nullo modo licet maledicere.

3. Præterea. Creatura irrationalis aut est permanens, sicut corpora; aut est transiens,

sicut tempora. Sed, sicut Gregorius dicit in IV. Moral. (2) *otiosum est maledicere non existenti, vitiosum vero, si existeret.* Ergo nullo modo licet maledicere creaturæ irrationali.

Sed contra est quod Dominus maledixit scilicet, ut habetur Matt. XXI. & Job maledixit diei suo, ut habetur Job III.

Respondeo dicendum, quod benedictio, vel maledictio proprie ad illam rem pertinet cui potest aliquid bene, vel male contingere, scilicet rationali creaturæ. Creaturis autem irrationalibus bonum, vel malum dicitur contingere in ordine ad creaturam rationalem, propter quam sunt.

Ordinantur autem ad eam multipliciter. Uno quidem modo per modum subventionis, inquantum scilicet ex creaturis irrationalibus subvenitur humanæ necessitati: & hoc modo Dominus homini dixit Genes. III. 17. *Maledicta terra in opere suo*, ut scilicet per ejus sterilitatem homo puniretur. Et ita etiam intelligitur quod habetur Deuteronomio. XXVIII. 5. *Benedicta borrea sua*: & infra 17. *Maledictum horreum tuum*. Sic etiam David maledixit montes Gelboe, secundum Gregorii expositionem (Lib. IV. Moral. cap. III. in fi. & cap. IV.) (3) Alio modo creatura irrationalis ordinatur ad rationalem per modum significationis: & sic Dominus maledixit scilicet in significationem Judææ. Tertio modo ordinatur creatura irrationalis ad rationalem per modum continentis, scilicet temporis, vel loci: & sic maledixit Job diei nativitatis suæ, propter culpam originalem, quam nascendo contraxit, & propter sequentes penalitates: & propter hoc etiam

(1) Si formaliter pœna in ratione pœnæ accipitur, quia sic est sequela dumtaxat culpæ: Non si materialiter prout est quædam afflictio vel sensibilis cruciatus.

(2) Ex cap. 2. vel in aliis ex cap. 3. colligitur in illa verba Job. 2. *Pereat dies in qua natus sum*, ubi ait: *Si superficie tenus historia attenditur, quid his verbis reprehensibilis invenitur? Quis enim nesciat diem in quo natus est, nequaquam tunc flare potuisse? Sed fortasse aliquis dicat quod ex eo pondus virtutis ejus aspicitur quia tribulatione commotus illi rei maledictum irrogat quæ minime subsistat: Sed hoc citius perspecta ratio destruit: Quia si subsistebat res cui malediceret perniciosum maledictum intulit: Si autem non subsistebat, otiosum.*

(3) Possunt idcirco (inquit) montes Gelboe ore Prophetæ maledici, ut dum fructus exarviente terra non oritur, possessores terræ sterilitatis damno feriantur; quatenus ipsi sententiam maledictionis acciperent qui apud se suscipere mortem Regis, iniquitate sua sic exigente, meruissent: Et si præmittit ibi quod

per Gelboe montes non immerito superba Judæorum corda signantur; qui ab omni gratiæ rore siccantur (inquit) quia in Christi (sive uncti) se morte misuerunt. Quomodo autem ejusmodi maledictiones licitæ dici possint vel illicitæ, sic subjungit cap. 6. Sciendum (inquit) quod Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat; aliud videlicet quod approbat; aliud quod improbat vel damnat: Aliud enim maledictum profertur judicio justitiæ (ut cum dictum est. *Maledicta terra in opere suo* Genes. 3.) Aliud livore vindictæ (ut cum ad Rom. 12. monet Paulus *Nolite maledicere*) Cum ergo sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex justitiæ examinis erumpunt (vel examine justitiæ, ut cap. Cum sancti Causa 24. qu. 3. in Decretis refertur) Intus enim subtile Dei judicium aspiciunt, & mala foris exurgentia, quæ maledictio debeant ferre cognoscunt; & eo in maledicto non peccant, quo ab interno judicio (vel ab æterno) non discordant.

etiam potest intelligi David maledixisse montes Gelboe, ut legitur II. Reg. 1. scilicet propter eadem populi quæ in eis contigerat.

Maledicere autem rebus irrationalibus, in quantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemix; maledicere autem eis secundum se consideratis, est otiosum, & vanum, & per consequens illicitum.

Et per hoc patet responsio ad objecta.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito fuisse a Scripturis insinuatam, quod licet maledicere creaturam irrationalem. Ut Gen. 3. *Maledicta terra in opere tuo.* Et Deuter. 28. *Maledictum horreum tuum.* Et Job. 3. *Maledixit diei sue, dicens: pereas dies, in qua natus sum.* Et Jerem. 20. *Maledicta dies, in qua natus sum.* Et Matth. 21. *Domine maledixit ficulneæ.* Et Regum. 1. *David maledixit montibus Gelboe.* Secundo a fortiori habes: quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, quod licitum est benedicere creaturam irrationalem. Nam si de quo minus videtur inesse (quod in proposito est maledicere) inest: utique & de quo magis videtur inesse (quod in proposito est benedicere) magis inest; juxta regulam Philosophi logicalem. Tertio igitur habes: quomodo per rationem destruas pestiferum, atque impiissimum errorem *Pauperum de Lugduno* dicentium: Benedictiones omnes, quas Ecclesia facit, vel dicit super panem, vinum, aquam, oleum, sal, ceram; incensum, arborea, seu ramos olivarum, palmarum, vestimenta, calices, & quæcunque alia ad Ecclesiasticum usum pertinentia, nullius esse momenti; sed esse potius practicam necromantix, quam sacræ Theologiæ. Quarto habes: quomodo per rationem ostendas, prædictum errorem merito damnari a Num. 19. & Hebr. 9. de cinere vitulæ asperso; item a 4. Reg. 2. de sale in aquas misso. Unde a fortiori argumentatur ad propositum benedictionum Ecclesiasticarum super res irrationales *Alexander Primus*, qui fuit Papa quintus post Petrum. Hic ergo omnes benedictiones Ecclesiæ præmissas approbat in earum simili, scilicet, aqua benedicta; & per hoc errores quoscunque contrarios, qualis est ille impietatem ebulliens *Pauperum de Lugduno*, condemnat dicens: „Aquam sale conspersam in „populis benedicimus: ut ea cuncti aspersi

„sanctificentur, & purificentur: quod omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. „Nam, si cinis vitulæ aspersus populum sanctificabat, atque mundabat: multo magis „aqua sale aspersa, divinisque precibus sacra- „crata populum sanctificat, atque mundat. „Et, si sale asperso per Helisæum Prophe- „tam sterilitas aquæ sanata est: quanto magis „divinis præcibus sacratum sal sterilitatem rerum auferat humanarum: & coinquinatos sanctificat, & purgat, & cætera bona multiplicat, & insidias diaboli avertit, „& a phantasmatis versutiis homines defendit. „Hæc ille: & recitantur de consecrat. distinct. 3. cap. *Aquam.* Item merito damnari a Veritatibus aureis super legem veterem, Exod. 30. *conclus. 4. & cap. 38. conclus. 1. & cap. 40. conclus. 1.* Item Numer. 4. *conclus. 1. & cap. 10. conclus. 2. & cap. 18. conclus. 2.* Nam & *Calvinus*, quasi irridens Ecclesiasticum illum usum, recitat usum; unde ibi canonicè oppugnatur, & expugnatur una cum prædictis omnium bonorum pauperibus. Quinto vides: quomodo ex iis omnibus, si bene pensentur, & applicentur, declaratur &c.

A R T I C U L U S III. 411

Utrum maledicere sit peccatum mortale.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod maledicere non sit peccatum mortale. Augustinus enim in homilia de igne purgatorio (quæ est xli. de SS. ante med.) numerat maledictionem inter levia peccata. Hæc autem sunt venialia. Ergo maledictio non est peccatum mortale, sed veniale.

2. Præterea. Ea quæ ex levi motu mentis procedunt, non videntur universaliter esse peccata mortalia. Sed interdum maledictio ex levi motu procedit. Ergo maledictio non est peccatum mortale.

3. Præterea. Gravius est malefacere quam maledicere. Sed malefacere non semper est peccatum mortale. Ergo multo minus maledicere.

Sed contra. Nihil excludit a regno Dei nisi peccatum mortale. Sed maledictio excludit a regno Dei, secundum illud I. ad Cor. vi. 10. *Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Ergo maledictio est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quod maledictio de qua nunc loquimur, est per quam pronun-

tiatur malum contra aliquem vel imperando, vel optando. Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundum se repugnat caritati, qua diligimus proximum volentes bonum ipsius: & ita secundum suum genus est peccatum mortale, & tanto gravius, quanto personam cui maledicimus, magis amare, & revereri tenemur. Unde dicitur Levit. xx. 9. *Qui maledixerit patri suo, & matri, morte moriatur.*

Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale, vel propter parvitatem mali quod quis alteri maledicendo imprecatur, vel etiam propter affectum ejus qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex surreptione aliqua talia verba profert: quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur, ut supra dictum est (quæst. lxxii. art. 2.)

Et per hoc patet responsio ad objecta.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito a scripturis insinuatum fuisse, quod maledicere est peccatum mortale. Ut 1. Cor. 6. Secundum quod explanatur in *argum. contr.* Item 1. Cor. 5. *Si is, qui inter vos frater nominatur, est, &c. maledicus, &c. cum hujusmodi nec cibum sumere.* Ecce, quantum abominatur maledicum: quod utique non faceret, si maledicere secundum genus suum esset peccatum veniale. Secundo vides, quomodo &c.

ARTICULUS IV. 412

Utrum maledicere sit gravius peccatum quam detractio.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod maledictio sit gravius peccatum quam detractio. Maledictio enim videtur esse blasphemia quædam, ut patet per id quod dicitur in Canonica Judæ 9. quod cum *Michael Archangelus cum diabolo disputans, altercate-*

sur de Moyse corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiam: & accipitur ibi blasphemia pro maledictione, secundum Glossam (interl.) (1) Blasphemia autem est gravius peccatum quam detractio. Ergo maledictio est gravius detractio.

2. Præterea. Homicidium est detractioe gravius, ut supra dictum est (quæst. lxxiii. art. 3.) Sed maledictio est par peccato homicidii: dicit enim Chrysostomus super Matth. (hom. xx. vers. fi.) *Cum dixeris, (2) Maledic ei, & domum evertet, & omnia perire fac, nihil ab homicida differs.* Ergo maledictio est gravius detractio.

3. Præterea. Causa præminet signo. Sed ille qui maledicit, causat malum suo imperio; ille autem qui detrahit, solum significat malum jam existens. Gravius ergo peccat maledicus quam detractor.

Sed contra est quod detractio non potest bene fieri; maledictio autem fit bene, & male, ut ex dictis patet (art. 1. hu. quæst.) Ergo gravius est detractio quam maledictio.

Respondeo dicendum; quod, sicut in primo habitum est (quæst. xlvi. art. 5.) duplex est malum, scilicet culpæ, & pœnæ. Malum autem culpæ peius est, ut ibidem ostensum est (art. 6.) Unde dicere malum culpæ peius est quam dicere malum pœnæ, dummodo sit idem modus dicendi. Ad contumeliosum ergo, & suffronem, & detractorem, & etiam derisorem pertinet dicere malum culpæ; sed ad maledicentem, prout nunc loquimur, pertinet dicere malum pœnæ, non autem malum culpæ, nisi forte sub ratione pœnæ. Non tamen est idem modus dicendi: nam ad prædicta quatuor vitia pertinet dicere malum culpæ solum enuntiando; per maledictionem vero dicitur malum pœnæ, vel causando per modum imperii, vel optando. Ipsa autem enuntiatio culpæ peccatum est, in quantum aliquod nocumentum ex hoc proximo inferitur: gravius autem est nocumentum inferre quam nocumentum desiderare, ceteris paribus.

Unde detractio secundum communem rationem gravius peccatum est quam maledictio

(1) Quæ sic explicat supradicta, ut non sit ausus ei maledicere quasi male creature.

(2) Sive quando dixeris (ὅταν εἴπῃς) ubi splendendum Deo ut modernus Interpres vertit; & ex ibi præmissis colligitur: Nempe sic: Deum ac Dei leges inhonoras qui omnem injuriam remitti jubet; invocas cum ut suis præceptis contraria facias: Nec sibi satis, quod legem Dei transgredieris tu ipse,

sed & Deum ut hoc facias deprecaris. Tametsi porro vetus versio Chrysostomi habet, *Maledic & hic ex illa S. Thomas, habetur tamen in moderna Disrupte*: sicut & græce κατάρρηξον pro quo fortasse sibi finxit vetus Interpres κατάρασον ex κατάρα quod idem est ac maledico; cum ex κατάρρηξι quod perinde est ac disrupto interpretari debuisset.

ctio simplex (1) desiderium exprimens ; maledictio vero quæ sit per modum imperii, cum habeat rationem causæ , potest esse detractioe gravior, si majus nocumentum inferat quam sit denigratio famæ ; vel levior, si minus (2). Et hæc quidem accipienda sunt secundum ea quæ per se pertinent ad rationem horum vitiorum.

Possunt autem & alia per accidens considerari , quæ prædicta vitia vel augent , vel minuunt .

Ad primum ergo dicendum , quod maledictio creaturæ, in quantum creatura est, redundat in Deum ; (3) & sic per accidens habet rationem blasphemiarum : non autem si maledicatur creaturæ propter culpam . Et eadem ratio est de detractioe .

Ad secundum dicendum , quod , sicut dictum est (art. prec.) maledictio uno modo includit desiderium mali : unde si ille qui maledicit, velit malum occisionis alterius, desiderio non differt ab homicida ; differt tamen, in quantum actus exterior aliquid adjicit voluntati .

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de maledictione , secundum quod importat imperium .

A P P E N D I X .

EX articulo habes primo : quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod detractio est peior, quam maledictio . Insinuat autem id per hoc, quod maledictionem quandoque esse licitam, innuunt, ut adductum est in art. 1. & 2. append. Detractionem vero semper esse illicitam per ly *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam melle thesauri pretiosi, & magni, Ecclesiast. 41.* Nam per hoc, quod nomen bonum, idest famam tantum efferuat, ut eam pretiosis, magnisque thesauris, anteponan, connotant, quod detractio, quæ semper boni nominis, idest, famæ alicujus est denigratio, nunquam est

licita, immo semper tanto magis illicita est, quanto thesaurorum pretiosorum thesaurorum præciosissimo secundum naturam ipsius detractioe insidiatur, stantibus his manifeste videtur intentum . Quis enim nesciat, quod illud est gravius peccatum, utpote culpæ tenacius in hærens, quod nunquam potest bene fieri, quam illud, quod potest aliquando bene fieri? *Secundo vides quomodo &c.*

Q U Æ S T I O LXXVII.

De fraudulentia, quæ committitur in emptionibus, & venditionibus,

in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de peccatis quæ sunt circa voluntarias commutationes : & primo de fraudulentia, quæ committitur in emptionibus, & venditionibus ; secundo de usura, quæ fit in mutuis . Circa alias enim commutationes voluntarias non invenitur aliqua species peccati, quæ distinguatur a rapina, vel furto .

Circa primum quærentur quatuor .

Primo de injusta venditione ex parte pretii, scilicet utrum liceat aliquid vendere plus quam valeat .

Secundo de injusta venditione ex parte rei venditæ .

Tertio, utrum venditor teneatur dicere vitium rei venditæ .

Quatuor, utrum licitum sit aliquid negotiando plus vendere quam emptum sit .

A R T I C U L U S I. 412

Utrum licite aliquis possit vendere rem plus quam valeat.

IV. dist. xxv. quest. III. art. 1. quest. I. cor. & quest. II. art. 2. cor.

AD primum sic proceditur . Videtur quod aliquis licite possit vendere rem plus quam

(1) Vel transposita constructione desiderium simplex .

(2) Supple nocumentum inferas ut ex antecedentibus resumi debet .

(3) Quia non potest esse malæ creaturæ bonis creator ; & sic maledicere creaturam prout est creatura, est quodammodo maledicere creatorem . Sed nec etiam propter culpam facile maledici debere criminosis indicat Hieronymus, cum ait : *Si Michael*

non fuit ausus diabolo, & certe maledictione dignissimo, judicium inferre blasphemiam, quanto magis nos ab omni maledicto puri esse debemus? Merobardus diabolus maledictum, sed per angelos blasphemiam exire non debuit; ut in 3. caput epistolæ ad Titum videre est, unde refertur in Decretis Causa 24. qu. 3. cap. Si igitur : Indidem infert Beda omnem cavendam esse blasphemiam, præsertim vero ne indisciplinato verbo creatoris majestatem offendatur .

quam valeat. Justum enim in commutationibus humanæ vitæ secundum leges civiles determinatur. Sed secundum eas licitum est emptori, & venditori ut se invicem decipiant (ex Cod. Lib. IV. tit. 44. de rescindenda venditione:) (1) quod quidem fit, inquantum venditor plus vendit rem quam valeat; emptor autem minus emit quam valeat. Ergo licitum est quod aliquis vendat rem plus quam valeat.

2. Præterea. Illud quod est omnibus commune, videtur esse naturale; & non esse peccatum. Sed sicut Augustinus refert. XIII. de Trinit. (cap. III. a princ.) dictum cujusdam Mimi fuit ab omnibus acceptum, *Vili vultis emere, & caro vendere*: cui etiam consonat quod dicitur Proverb. xx. 14. *Malum est; malum est, dicit omnis emptor; & cum recesseris; gloriatur*. Ergo licitum est aliquid carius vendere, & vilius emere quam valeat.

3. Præterea. Non videtur esse illicitum, si ex conventionione agatur id quod fieri debet ex debito honestatis. Sed secundum Philosophum in VIII. Ethicor. (cap. XIII. sub. fi.) in amicitia utili recompensatio fieri debet secundum utilitatem quam consecutus est ille qui beneficium suscepit: quæ quidem quandoque excedit valorem rei datæ; sicut contingit cum aliquis multum re aliqua indiget vel ad periculum evitandum, vel ad aliquod commodum consequendum. Ergo licet in contractu emptionis, & venditionis aliquid dare pro majori pretio quam valeat.

Sed contra est quod dicitur Matth. VII. 12. *Omnia quaecumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis*. Sed nullus vult sibi rem vendi carius quam valeat. Ergo nullus debet alteri vendere rem carius quam valeat.

Respondeo dicendum, quod fraudem adhibere ad hoc quod aliquid plus justo pretio

vendatur, omnino peccatum est, inquantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius. Unde & Tullius dicit in Lib. III. de offic. (in tit. *quod bono viro non est simulandum*, a princ.) *Tollendum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium: non licitorem venditor, nec qui contra se licitetur, emptor apponat* (2).

Si autem fraus deficit, tunc de emptione, & venditione dupliciter loqui possumus. Uno modo secundum se: & secundum hoc emptio & venditio videtur esse introducta pro communi utilitate utriusque, dum scilicet unus indiget re alterius, & e converso; sicut patet per Philosophum in I. Polit. (cap. VI. a princ.) Quod autem pro communi utilitate inductum est, non debet esse magis in gravamen unius quam alterius: & ideo debet secundum æqualitatem rei inter eos contractus institui. Quantitas autem rei, quæ in usum hominis venit, mensuratur secundum pretium datum; ad quod est inventum numisma, ut dicitur in V. Ethic. (cap. V. ante med.) Et ideo si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tolletur justitiæ æqualitas. Et ideo carius vendere, vel vilius emere rem quam valeat, est secundum se injustum, & illicitum.

Alio modo possumus loqui de emptione, & venditione, secundum quod per accidens cedit in utilitatem unius, & detrimentum alterius; puta cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius læditur, si ea careat: & in tali casu justum pretium erit ut non solum respiciatur ad rem quæ venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit. Et sic licite poterit aliquid vendi plus quam valeat secundum se, quamvis non vendatur plus quam valeat habenti. Si vero aliquis multum juvetur ex re alterius quam accepit, ille vero qui vendit, non damnificetur carendo re illa, non debet eam
super-

(1) Ubi ad rescindendam venditionem declaratur non sufficere quod comparatus magno pretio fundus distrahatur minori quam emptus sit, leg. *Ad restituendam*; Sed expressius in ff. (hoc est Digestis) lib. 4. tit. 4. & §. 4. ubi licere dicit Pomponius ut in pretio venditionis & emptionis invicem sese circumveniant contrahentes: Et lib. 19. tit. 2. leg. 22. §. 3. ubi dicitur ex Bartolo quod *quemadmodum in emendo & vendendo naturaliter concessum est quod pluris sit minoris emere, quod minoris sit pluris vendere; atque ita invicem se circumscribere, sic in lo-*

cationibus quoque & conductionibus juris est &c.

(2) Vel *apponatur*, sicut alii legunt lib. 3. circa medium seu sect. 64. ubi sensus est neminem esse subornandum qui vel plus justo venditori offerat ad fallendum emptorem, vel in ejus gratiam longe minus offerat ad cogendum hoc pacto venditorem ut ab emptore majus pretium quod obtulerit accipiat: Sic enim *licitator* intelligitur qui frequenter pretium offert alicujus rei majus vel minus quam ab aliis offeratur; præsertim vero majus.

supervendere : quia utilitas quæ alteri accrescit , non est (*) ex vendente , sed ex conditione ementis . Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum ; licet possit ei vendere damnum quod paritur . Ille tamen qui ex re alterius accepta multum juvatur , potest propria sponte aliquid vendenti supererogare ; quod pertinet ad ejus honestatem .

Ad primum ergo dicendum , quod , sicut supra dictum est (1. 2. quæst. xcvi. art. 2.) (1) lex humana populo datur , in quo sunt multi a virtute deficientes ; non autem datur solum virtuosis . Et ideo lex humana non potuit prohibere quicquid est contra virtutem ; sed ei sufficit ut prohibeat ea quæ destruant hominum convictum ; alia vero habeat quasi licita , non quia ea approbat , sed quia ea non punit . Sic ergo habet quasi licitum , pœnam non inducens , si absque fraude venditor rem suam supervendat , aut emptor vilius emat ; nisi sit nimius excessus , quia tunc etiam lex humana cogit ad restituendum , puta si aliquis sit deceptor ultra dimidiam justii pretii quantitatem . (2) Sed lex divina nihil impunitum relinquit quod sit virtuti contrarium . Unde secundum divinam legem illicitum reputatur , si in emptione , & venditione non sit æqualitas justitiæ observata : & tenetur ille qui plus habet , recompensare ei qui damnificatus est , si sit notabile damnum . Quod ideo dico , quia justum pretium rerum non est punctualiter determinatum , sed magis in quadam æstimatione consistit ; ita quod modica additio , vel minutio non videtur tollere æqualitatem justitiæ .

Ad secundum dicendum , quod , sicut ibidem dicit Augustinus , *mimus ille vel seipsum intruendo , vel alios experiendo , vili velle emere , & cave vendere , omnibus id credidit esse commune . Sed quoniam revera vitium est , potest quisque adipisci hujusmodi justitiam , qua huic resistat , & vincat : & ponit exemplum de quodam qui modicum pretium de quodam*

libro propter ignorantiam postulanti justum pretium dedit . Unde patet quod illud commune desiderium non est naturæ , sed vitii : & ideo commune est multis , qui per latam viam vitiorum incedunt . (2)

Ad tertium dicendum , quod in justitia commutativa consideratur principaliter æqualitas rei ; sed in amicitia utili consideratur æqualitas utilitatis : & ideo recompensatio fieri debet secundum utilitatem perceptam ; in emptione vero secundum æqualitatem rei .

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo : quomodo per rationem & ostendas , & in sensu recto intelligas , merito fuisse a scripturis insinuatum : quod non licet vendere rem pluris , nec emere illam minoris , quam valeat . Ut *Matth. 7.* secundum quod extenditur in argumento contr. Item *Levit. 25.* *Quando vendes quippiam civi tuo , vel emes ab eo : ne contristes fratrem tuum ,* hoc est , universaliter loquendo , justo pretio & vendas , & emes . Rationabiliter enim contristatur emptor si vendens sibi vendat pluris , quam res juste valeat : item rationabiliter contristatur venditor , si emens nolit sibi dare tantum , quanti res valet , sed minus . Quod autem per *ly ne contristes fratrem tuum ,* intelligatur præceptum de justo pretio ; Dominus ; in casu speciali , scilicet jubilæi (ut ab uno dicas universaliter , justitiam mandari de pretio) declarat immediate dicens . „ Sed juxta numerum annorum jubilæi emens ab eo : & „ juxta supputationem frugum vendet tibi . „ Quanto plus anni remanserint post jubilæum , tanto crescet & pretium : quanto „ minus temporis numeraveris , tanto minoris & emptio constabit . *Secundo* vides : quomodo ex iis bene pensatis &c.

A R.

(*) Ita cum *cod. Terrac. Alcan. & Paris. Nicolajus , & posteriores adie. Al.* ex venditione .

(1) Ubi dicitur lex humana ideo non omnia vitia cohibere quia ponitur multitudini hominum in qua major pars est hominum non perfectiorum in virtute .

(2) Sic enim *lib. 4. Codicis* ubi supra *leg. Si voluntate ;* quod paulo minore pretio fundus vendatur , invalidum esse dicitur ad illius venditionem rescindendam : Et inferius , quod si emptor vilius comparare intendens & venditor carius distrahere , tandem ad certum consentiant pretium , tunc neque bona fides neque ulla ratio post pretii disceptationem pati-

tur aut concedit ut contractus consensu factus rescindatur , nisi minus dimidia justii pretii quantitate quod fuerat tempore venditionis datum esset : Præter id quod cap. *Cum causa* ex Innocentio 3. Extra de empt. sumi potest . Nec vero deceptio proprie sive circumventio dici debet propter solam pretii qualitatem , sed quando intercedit aliquis dolus ex parte venditoris ut facilius vendat : Unde circumventio illa quæ dolum non continet , venditionem non rescindit , sed si dolus intercesserit , purgandus est ; sicut in *legem Item lib. 19. tit. 2. ad §. Quem admodum ,* (sive 3. jam indicatum) dicit Glossa .

ARTICULUS II. 414

Utrum venditio reddatur illicita propter defectum rei venditæ.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod venditio non reddatur injusta, & illicita propter defectum rei venditæ. Minus enim cetera sunt pensanda in re quam rei species substantialis. Sed propter defectum speciei substantialis non videtur reddi venditio rei illicita; puta si aliquis vendat argentum, vel aurum alchimicum pro vero, quod est utile ad omnes humanos usus, ad quos necessarium est argentum, & aurum, puta ad vasa, & ad alia hujusmodi. Ergo multo minus erit illicita venditio, si sit defectus in aliis.

2. Præterea. Defectus ex parte rei, qui est secundum quantitatem, maxime videtur justitiæ contrariari, quæ in æqualitate consistit. Quantitas autem per mensuram cognoscitur: mensuræ autem rerum quæ in usum hominum veniunt, non sunt determinatæ, sed alicubi majores, alicubi minores, ut patet per Philosophum in V. Ethic. (1) Ergo sicut non potest evitari defectus ex parte rei venditæ, ita videtur quod ex hoc venditio non reddatur illicita.

3. Præterea. Ad defectum rei venditæ pertinet, si ei conveniens qualitas deest. Sed ad qualitatem rei cognoscendam requiritur magna scientia, quæ plerisque venditoribus deest. Ergo non redditur venditio illicita propter rei defectum.

Sed contra est quod dicit Ambrosius in Lib. III. de offic. (cap. xi. a med.) *Regula justitiæ manifesta est quod a vero non declinare vitare debeat bonum, nec damno injusto afficere quemquam, nec doli aliquid annexere.* (2)

Respondeo dicendum, quod circa rem quæ

venditur, triplex defectus considerari potest. Unus quidem secundum speciem rei: & hunc quidem defectum si venditor cognoscat in re quam vendit, fraudem committit in venditione: unde venditio illicita redditur. Et hoc est quod dicitur contra quosdam Isa. i. 22. *Argentum tuum versum est in scoriæ, vinum tuum mixtum est aqua:* quod enim permixtum est, patitur defectum quantum ad speciem.

Alius autem defectus est secundum quantitatem, quæ per mensuram cognoscitur: & ideo si quis scienter utatur deficiente mensura in vendendo, fraudem committit: & est illicita venditio. Unde dicitur Deuter. xxv. *Non habebis in sacco diversa pondera, majus, & minus; nec erit in domo tua modius major, & minor;* & postea subditur: *Abominatur enim Dominus eum qui facit hæc, & averſatur omnem injustitiam.*

Tertius defectus est ex parte qualitatatis, puta si aliquod animal infirmum vendat quasi sanum: quod si quis scienter fecerit, fraudem committit in venditione; unde est illicita venditio. Et in omnibus talibus non solum aliquis peccat injustam venditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur.

Si vero, eo ignorante, aliquis prædictorum defectuum in re vendita fuerit, venditor quidem non peccat, quia facit injustum materialiter; nec ejus operatio est injusta, ut ex supra dictis patet (quæst. lxx. art. 2.) Tenetur tamen cum ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompenſare emptori.

Et quod dictum est de venditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris. Contingit enim quandoque venditorem credere rem suam esse minus pretiosam quantum ad speciem; sicut si aliquis vendat aurum loco aurichalci, emptor, si id cognoscat, injuste emit & ad restitutionem tenetur. Et eadem ratio est de defectu qualitatatis, & quantitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod aurum, & ar-

(1) Non cap. 7. sicut prius indicabatur ad marginem, sed cap. 10. græco-lat. circa medium vel cap. 12. in antiquis & apud S. Thomam lect. 12.

(2) Sic tantum Ambrosius lib. 3. de officiis cap. 21. & Editio Duacensis hoc loco habet; non ut Editiones salicæ passim & manuscriptum ipsum, *dolo aliquid annexere rei suæ*: quasi sit sensus *dolo proprias facultates augere*. Prius autem Parisienses Editiones & Medicæ ipsa recens, *doli aliquid annexere rei suæ*. Sensus porro est, ut in re qualicunque vel factio nihil omnino doli annexatur: Unde mox Ambrosius exemplum subdit Ananiæ qui non integrum agri sui pretium Apostolis detulit sed se fixit integrum dare.

Quid evidentiùs eo (inquit) quod Ananiæ qui fraudavit de pretio agri sui quem ipse vendiderat, & portionem pretii tanquam summam totius numerum ante pedes posuit Apostolorum, sicut reus fraudis innotuit? Licuit utique illi nihil offerre, & hoc sine fraude fecisset: Sed quia fraudem admiscuit, non liberalitatatis gratiam reportavit, sed fallacia panam exolvit: Et Dominus in Evangelio cum dolo accedentes repudiavit dicens, vulpes foveas habent (Matth. 8.) quoniam in simplicitate cordis subter nos vivunt: Hoc est igitur doli aliquid non annexere, seu dolum non nocere; sicut repetit ibi paulo infra.

tem: *Quid tam absurdum, quam si domini jussa ita præco prædicer: Domum pestilentem vendo?* Ergo venditor non tenetur dicere vitia rei venditæ.

3. Præterea. Magis necessarium est homini ut cognoscat viam virtutis, quam ut cognoscat vitia rerum quæ venduntur. Sed homo non tenetur cui libet consilium dare, & veritatem dicere de his quæ pertinent ad virtutem, quamvis nulli debeat dicere falsitatem. Ergo multo minus tenetur venditor vitia rei venditæ dicere, quasi consilium dando emptori.

4. Præterea: Si aliquis teneatur dicere defectum rei venditæ, hoc non est nisi ut minuatur de pretio. Sed quandoque diminuatur de pretio etiam absque vitio rei venditæ propter aliquid aliud; puta si venditor deferens triticum ad locum, ubi est caristia frumenti, sciat multos post se venire, qui deserant; quod si sciret ab ementibus, minus pretium darent. Hujusmodi autem non oportet dicere venditorem, ut videretur. Ergo pari ratione nec vitia rei venditæ.

Sed contra est quod Ambrosius dicit in III. Libro de offic. (cap. x. parum a princ.) *In contractibus vitia eorum quæ veniunt, prodi jubentur; ac nisi intimaverit venditor, quamvis in jus emptoris transferint, (1) doli actione vacuantur.*

Respondeo dicendum, quod dare alicui occasionem periculi, vel damni semper est illicitum; quamvis non sit necessarium quod homo alteri semper det auxilium, vel consilium pertinens ad ejus qualemcumque promotionem; sed hoc solum est necessarium in aliquo casu determinato, puta cum alius ejus curæ subditur, vel cum non potest ei periculum subveniri. Venditor autem, qui rem vendendam proponit, ex hoc ipso dat emptori damni, vel periculi occasionem, quod rem vitiosam ei offert, si ex ejus vicio damnum, vel periculum incurrere possit. Damnum quidem, si propter hujusmodi vitium res, quæ

vendenda proponitur, minoris sit pretii; ipse vero propter hujusmodi vitium nihil de pretio subtrahat: periculum autem, si propter hujusmodi vitium usus rei reddatur impeditus, vel noxius; puta si aliquis alicui vendat equum claudicantem pro veloci, vel ruinosam domum pro firma, vel cibum corruptum, sive venenosum pro bono. Unde si hujusmodi vitia sint occulta, & ipse non detegat, erit illicita, & dolosa venditio; & tenetur venditor ad damni recompensationem.

Si vero vitium sit manifestum, puta cum equus est monoculus, vel cum usus rei esse non competat venditori, potest tamen esse conveniens aliis, & si ipse propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio; non tenetur ad manifestandum vitium rei: quia forte propter hujusmodi vitium emptor vellet plus subtrahi de pretio quam esset subtrahendum. Unde potest licite venditor indemnitati suæ consulere, vitium rei reticendo.

Ad primum ergo dicendum, quod judicium non potest fieri nisi de re manifesta. Unusquisque enim judicat, secundum quod cognoscit, ut dicitur in I. Ethic. (2) Unde si vitia rei quæ vendenda proponitur, sint occulta, nisi per venditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori judicium. Secus autem esset, si essent vitia manifesta.

Ad secundum dicendum, quod non oportet quod aliquis per præconem vitium rei vendendæ prænantiet: quia si prædiceret vitium, exterrerentur emptores ab emendo, dum ignorarent alias condiciones rei, secundum quas est bona, & utilis. Sed singulariter est dicendum vitium rei ei qui ad emendum accedit, qui potest simul omnes condiciones ad invicem comparare, bonas, & malas. (3) Nihil enim prohibet rem in aliquo vitiosam, in multis aliis utilem esse.

Ad tertium dicendum, quod quamvis homo non teneatur simpliciter omni homini dicere

(1) Ut & in manuscripto ipso & in impressis passim: Paulo aliter tamen ex Ambrosii textu, *quomodo in jus emptoris transferentur* (supple venditor) ut cap. 10. videre est. Dicitur autem in jus emptoris transferere venditor, cum totum jus quod ei competeat in rem aliquam, per contractum venditionis, præsertim scripto confirmatum, emptori cedit ac in illius usum & potestatem transfert: Sed illud ipsum *doli actione vacuari* dicitur, quando propter causam hæc indicatam rescinditur: Actio enim doli appellatur quæ permittitur alicui coram Judice ad querelam de dolo sibi facto instituendam

contra eum qui fecit, & ad indemnitate suam postulandam; ut videre est in Syntagmate Juris lib. 21. cap. 13. §. 5. Et lib. 25. cap. 19. §. 2.

(2) Cap. 1. græco-lat. versus finem, vel cap. 3. in antiquis & apud S. Thomam lect. 3. circa medium, verbis paululum immutatis; nempe quod *unusquisque recte judicat ea quæ cognoscit.*

(3) Unde Tullius ubi sup. (lib. 3. de officiis, num. 63.) non jam ex alieno sed ex proprio sensu loquens, ac honestate utilitatem dijudicari debere significans, non honestati utilitatem præferendam, subjungit: *Non igitur videtur hic adium venditor* cola-

cere veritatem de his quæ pertinent ad virtutes; tenetur tamen in casu illo de his dicere veritatem quando ex ejus facto alteri periculum immineret in detrimentum virtutis, nisi diceret veritatem: & sic est in proposito.

Ad quartum dicendum, quod vitium rei facit rem in presenti esse minoris valoris quam videatur; sed in casu præmissio, in futurum res expectatur esse minoris valoris per superventum negotiatorum, qui ab ementibus ignoratur: unde venditor qui vendit rem secundum pretium quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est non exponeret. Si tamen exponeret, vel de pretio subtraheret, abundantioris esset virtutis; quamvis ad hoc non videatur teneri ex justitiæ debito.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Ambrosio, quod venditor tenetur detegere vitium rei emptori. A D. quidem Ambros. ut in argum. contr. A scripturis vero, ut Malac. 1. *Maledictus dolosus*. Et Prov. 10. *statera dolosa abominabilis domino*. Ergo a fortiori dolosus venditor (hic est, qui non manifestat, &c. ut in corp.) est, secundum scripturam hanc, abominabilis domino. *Secundo* vides: quomodo ex his bene pensatis, &c.

A R T I C U L U S IV. 416

Utrum liceat negotiando aliquid carius vendere quam emere.

Opusc. XIII. cap. III.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod non liceat negotiando aliquid carius vendere quam emere. Dicit enim Chryostomus (alius Auctor) super Matth. XXI. (hom. XXXVIII. in op. imperf. ante med.) *Quicumque rem comparat, ut integram, & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator, qui de templo Dei ejicitur: & idem dicit Cassiodorus super illud Psal. lxx. Quoniam non cognovi litteraturam, vel negotiationem, secundum aliam litteram (LXX. Interpr.)* „ Quid (inquit) est aliud negotiatio, nisi „ vilius comparare, & carius velle distrahere? “ & subdit: „ Negotiatores tales Dominus ejecit de templo. „ Sed nullus ejicitur de templo nisi propter aliquod peccatum. Ergo talis negotiatio est peccatum.

2. Præterea. Contra justitiam est quod aliquis rem carius vendat quam valeat, vel vilius emat, ut ex dictis apparet (art. 1. hujus quæst.) Sed ille qui negotiando rem carius vendit quam emerit, necesse est quod vel vilius emerit quam valeat, vel carius vendat. Ergo hoc sine peccato fieri non potest.

3. Præterea. Hieronymus dicit (epist. 11. ad Nepotian. ante med.) *Negotiatorem clericum, ex inope divitem, ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem fuge*. Non autem negotiatio clericis interdicta esse videtur nisi propter peccatum. Ergo negotiando aliquid vilius emere, & carius vendere, est peccatum.

Sed contra est quod Augustinus dicit super illud Psal. xx. *Quoniam non cognovi litteraturam: (1) „ Negotiator avidus acquirendi pro*

E e 2 „ d

celare emptores debuisse. Neque enim id est celare quid quid retineas (vel reticeas) sed cum quod tu scias, id ignorare, emolumenti tui causa, velis eos quorum interfit illud scire: Hoc autem celandi genus quale sit & cujus hominis quis non videt? Certe, non simplicis, non ingenui, non justii, non viri boni & sed versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, calidi, veteratoris, vafri: Hæc tot & alia plura nomine inusite est vitiorum subire nomina? Quod si vituperandi sunt qui retinuerunt (sive reticuerunt) quid de iis existimandum est qui orationis vanitatem adhibuerunt &c.

(1) Vel sicut ipse ibi etiam legit, *Quoniam non cognovi negotiationes*, ut & ex græco *πραγματικῆς* in Sixtiana Editione redditum est; quamvis aliqui græci codices *πραγματικῆς* habeant, unde vetus In-

terpres *litteraturam* vertit: Sic autem Conc. 1. de prima parte Psalmi super priorem interpretationem Augustinus plenius quam hic & serie paululum immutata: *Audiant negotiatores & mutes vitam: Quod fuerunt obliviscantur, improbent, damnent, si peccatum est negotiatio: Hinc enim aviditate nescio qua acquirendi, o negotiator, quando damnus passus fueris, blasphemias; quando autem pro pretiis rerum quas vendis non solum mentiris, verum etiam falsum juras, quomodo in ore tuo tota dicit laus Dei? Et paulo post: Sed ait mihi negotiator. Ecce assero merces ex longinquo &c. Tanquam laboris mei mercedem peto, ut carius vendam quam emerim: Sed agitur de mendacio, de periurio: Hoc vitium meum est, non negotiationis: Neque enim non possem (si vellem) agere sine isto vitio &c.*

„ damno blasphematur, pro pretiis rerum mentitur, & pejeratur, Sed hæc vitia hominis sunt, non artis, quæ sine his vitiis agi potest. “ Ergo negotiari secundum se non est illicitum.

Respondeo dicendum, quod ad negotiatores pertinet commutationibus rerum insistere. Ut autem Philosophus dicit in I. Polit. (cap. v. & vi.) duplex est rerum commutatio. Una quidem quasi naturalis, & necessaria, per quam scilicet fit commutatio rei ad rem, vel rerum, & denariorum propter necessitatem vitæ: & talis commutatio non proprie pertinet ad negotiatores, sed magis ad oeconomicos, vel politicos, qui habent providere vel domui, vel civitati de rebus necessariis ad vitam.

Alia vero commutationis species est vel denariorum ad denarios, vel quarumcumque rerum ad denarios, non propter res necessarias vitæ, sed propter lucrum querendum: & hæc quidem negotiatio proprie videtur ad negotiatores pertinere, secundum Philosophum (Lib. I. Polit. cap. vi.)

Prima autem commutatio laudabilis est, quia deservit naturali necessitati. Secunda autem juste vituperatur: quia, quantum est de se, deservit cupiditati lucri, quæ terminum necit, sed in infinitum tendit.

Et ideo negotiatio secundum se considerata quamdam turpitudinem habet, in quantum ponit importat de sui ratione finem honestum, vel necessarium. Lucrum tamen, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importet aliquid honestum, vel necessarium; nihil tamen importat in sui ratione vitiosum, vel virtuti contrarium: unde nihil prohibet, lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium, vel etiam honestum: & sic negotiatio licita reddetur, sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negotiando querit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad subveniendum indigentibus; vel etiam cum aliquis negotiationi intendit propter pu-

blicam utilitatem, ne scilicet res necessariae ad vitam patriæ desint; & lucrum expetit, non quasi finem, sed quasi stipendium laboris.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Chrysofomi est intelligendum de negotiatione, secundum quod ultimum finem in lucro constituit: quod præcipue videtur quando aliquis rem non immutatam carius vendit: si enim rem in melius mutatam carius vendat, videtur præmium sui laboris accipere; (1) quamvis & ipsum lucrum possit licite intendi, non sicut ultimus finis, sed propter alium finem necessarium, vel honestum, ut dictum est (in corp.)

Ad secundum dicendum, quod non quicumque carius vendit aliquid quam emerit; negotiatur; sed solum qui ad hoc emit, ut carius vendat. Si autem emit rem, non ut vendat, sed ut teneat, & postmodum propter aliquam causam eam vendere velit, non est negotiatio, quamvis carius vendat. Potest enim hoc licite facere, vel quia in aliquo rem melioravit, vel quia pretium rei est mutatum secundum diversitatem loci, vel temporis, vel propter periculum, cui se exponit, transferendo rem de loco ad locum, vel eam ferri faciendo. Et secundum hoc nec emptio, nec venditio est injusta.

Ad tertium dicendum, quod clerici non solum debent abstinere ab his quæ sunt secundum se mala, sed etiam ab his quæ habent speciem mali. Quod quidem in negotiatione contingit: tum propter hoc quod est ordinata ad lucrum terrenum, cuius clerici debent esse contemptores: tum etiam propter frequentiam negotiatorum vitia, quia (*) *difficiliter exiit negotiator a peccatis laborum*, ut dicitur Eccli. xxvi. 28. Est & alia causa, quia negotiatio nimis implicat animum secularibus curis, & per consequens a spiritualibus retrahit: unde & Apostolus dicit II. ad Timoth. 11. 4. *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus*. Licet tamen

(1) Sicut qui rem comparat, non ut ipsam rem integram & immutatam vendat, sed ut opus faciat ex ea; quia rem non ipsam vendit, sed magis artificium suum; sive rem vendit cuius æstimatio non est in ea ipsa re, sed in operis artificio; ait ibidem Chrysofomus, vel sub nomine ascitio Chrysofomi author operis imperfecti homil. 38. in Matthæum: Ubi nugax quispiam ad marginem ponendum sibi finxit *immutatam* pro *immutatam* quod *in melius non mutatam* importat, ut hic explicat S. Thomas.

Paulo post autem ad 2. in fine, ubi legitur *passim, eam fieri faciendo*, manifestum est legi debere sicut reposuimus, *eam ferri* (sive *transferris vel portari*) & sic etiam Editio Colonienfis reposuerat ad marginem, *alias ferri*, sed reponere simpliciter in textu debuerat quod uno tantum modo juxta proprium sensum legi potest.

(*) *Vulgata*: Difficiliter exiit negotians a negligentia, & non justificabitur caupo a peccatis laborum.

tamen clericis uti prima commutationis specie, quæ ordinatur ad necessitatem vitæ, emendo, vel vendendo.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo : quomodo per rationem ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam a scripturis, & Augustino, quod negotiatio est licita. Ab Augustino quidem, ut in *arg. contr.* A scripturis vero, ut Proverb. 31. „ Facta est quasi navis inflitoris de longe, &c. Gustavit, & vidit : quoniam bona est negotiatio, &c. Andonem fecit, & vendidit : & cin- gulum tradidit Chananæo. Secundo vides : quomodo &c.

Q U Æ S T I O LXXVIII.

De peccato usuræ, quod committitur in mutuis,

In quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de peccato usuræ, quod committitur in mutuis : & circa hoc quærentur quatuor.

Primo, utrum sit peccatum accipere pecuniam in pretium pro pecunia mutuata, quod est accipere usuram.

Secundo, utrum liceat pro eodem quamcumque utilitatem accipere, quasi in recompensationem mutui.

Tertio, utrum aliquis restituere teneatur id quod de pecunia usuraria justo lucro lucratus est.

Quarto, utrum liceat accipere mutuo pecuniam sub usura.

A R T I C U L U S I. 417

Utrum accipere usuram pro pecunia mutuata sit peccatum.

III. dist. xxxvii. art. 6. & mal. quest. xlii. 4. & quol. lli. art. 19. & opus. lxxiii. cap. xiv. & xv.

AD primum sic proceditur. Videtur quod accipere usuram pro pecunia mutuata non sit peccatum. Nullus enim peccat ex hoc quod sequitur exemplum Christi. Sed Dominus de se ipso dicit Luc. xix. 23. *Ego veniens cum usuris exegissem illam, scilicet pecuniam mutuatam. Ergo non est peccatum accipere usuram pro mutuo pecuniæ.*

2. Præterea. Sicut dicitur in Psalm. xviii. 8. *lex Domini immaculata*, (1) quia scilicet peccatum prohibet. Sed in lege divina conceditur aliqua usura, secundum illud Deut. xxiii. 19. *Non feneraberis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno : &* quod plus est, etiam in præmium repromittitur pro lege servata, secundum illud Deut. xxviii. 12. *Feneraberis gentibus multis, & ipse a nullo fenus accipies.* Ergo accipere usuram non est peccatum.

3. Præterea. In rebus humanis determinatur justitia per leges civiles. Sed secundum eas conceditur usuram accipere. Ergo non videtur esse illicitum.

4. Præterea. Prætermittere consilia non obligat ad peccatum. Sed Luc. vi. inter alia consilia ponitur : *Date mutuum, nihil inde sperantes.* Ergo accipere usuram non est peccatum.

5. Præterea. Pretium accipere pro eo quod quis facere non tenetur, non videtur esse secundum se peccatum. Sed non in quolibet casu tenetur pecuniam habens eam proximo mutuare. Ergo licet ei aliquando pro mutuo accipere pretium.

6. Præterea. Argentum monetatum, & in vasa formatum, non differt specie. Sed licet accipere pretium pro vasis argenteis accommodatis. Ergo etiam licet accipere pretium pro

(1) Vel ex græco ἀμωμος irreprehensibilis, ut & Cassiodorus legit, ac de lege Moyfi seu per Moysen data dictum notans eam explicat irreprehensibilem appellatam quia perfecta veritate consistit nec per Dominum Salvatorem reprehensa sed potius probatur impleta : Theodoretus autem simpliciter immacula-

tam vel irreprehensibilem vult eam dictam esse, quia cum sit ab omni reprehensione immunis, illos quoque qui eam servant, immaculatos & irreprehensibiles reddit (ἀμωμος) adeoque animas convertere dicitur quasi a pravitate ad rectitudinem transferens &c.

pro mutuo argenti monetati. Usura ergo non est secundum se peccatum.

7. Præterea. Quilibet potest licite accipere rem quam ei dominus rei voluntarie tradidit. Sed ille qui accipit mutuam, voluntarie tradit usuram. Ergo ille qui mutuam, licite potest accipere.

Sed contra est quod dicitur Exod. xxii. 25. *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes (1).*

Respondeo dicendum, quod accipere usuram pro pecunia mutuata est secundum se injustum: quia venditur id quod non est; per quod manifeste inæqualitas constituitur, quæ justitiæ contrariatur.

Ad cuius evidentiam sciendum est, quod quædam res sunt quarum usus est ipsarum rerum consumptio; sicut vinum consumimus, eo utendo ad potum, & triticum consumimus, eo utendo ad cibum. Unde in talibus non debet seorsum computari usus rei a re ipsa; sed cuicumque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res: & propter hoc in talibus per mutuam transfertur dominium. Si quis ergo seorsum vellet vendere vinum, & vellet seorsum vendere usum vini, venderet eandem rem bis, vel venderet id quod non est: unde manifeste per injustitiam peccaret. Et simili ratione injustitiam committit qui mutuam vinum, aut triticum, petens sibi dari duas recompensationes; unam quidem restitutionem æqualis rei; aliam vero pretium usus, quod *usura* dicitur.

Quædam vero sunt quorum usus non est ipsa rei consumptio; sicut usus domus est inhabitatio; non autem dissipatio. Et ideo in talibus seorsum potest utrumque concedi; puta cum aliquis tradit alteri dominium domus, reservato sibi usu ad aliquod tempus; vel e converso cum quis concedit alicui usum domus, reservato sibi ejus dominio. Et

propter hoc licite potest homo accipere pretium pro usu domus, & præter hoc petere domum accommodatam, sicut patet in constructione, & locazione domus.

Pecunia autem, secundum Philosophum in V. Ethic. (2) & in I. Polit. principaliter est inventa ad commutationes faciendas: & ita proprius, & principalis pecuniæ usus est ipse consumptio, sive distractio, secundum quod in commutationes expenditur. Et propter hoc secundum se est illicitum pro usu pecuniæ mutuata accipere pretium, quod dicitur *usura*: & sicut alia injuste acquisita tenetur homo restituere, ita pecuniam quam per usuram accipit.

Ad primum ergo dicendum, quod usura ibi metaphorice accipitur pro superexcessu bonorum spiritualium, quam exigit Deus, volens ut in bonis acceptis ab eo semper proficiamus; (3) quod est ad utilitatem nostram, non ejus.

Ad secundum dicendum, quod Judæis prohibitum fuit accipere usuram a fratribus suis, scilicet Judæis: per quod datur intelligi, quod accipere usuram a quocumque homine, est simpliciter malum: debemus enim omnem hominem habere quasi proximum, & fratrem, præcipue in statu Evangelii; ad quod omnes vocantur. Unde in Psal. xiv. 5. absolute dicitur: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram: & Exech. xviii. 8. Qui usuram non accepit.* Quod autem ab extraneis usuram acciperent, non fuit eis concessum quasi licitum, sed permissum ad majus malum vitandum; ne scilicet a Judæis Deum colentibus usuras acciperent, propter avaritiam, cui dediti erant, ut habetur Isa. lvi. Quod autem in præmium promittitur, *Feneraberis gentibus multis &c.* fenus ibi largè accipitur pro mutuo; sicut & Eccli. xxix. dicitur: *Multi non causa nequitie non feneraverunt sunt,* (4) idest non mutuaverunt. Promittitur

(1) Vel secundum 70. *Si pecuniam feneraveris fratri pauperi apud te, non eris cum urgens, nec impones illi usuram:* Sive, ut Ambrosius lib. de Tobia cap. 4. legit. *Si pecuniam feneraveris pupillo, orphano, pauperi apud te, non suffocabis eum, &c.* Quasi græce legerit *καταρτιών* idest suffocans pro *καταρτιών* idest urgens. Quod & explicans addit: *Ostendit quid sit suffocare, idest usuram imponere: Strangulus enim & (quod pejor est) animalum laqueat debitoris: Quo sermone & prædonis violentiam & deformis nodum mortis expressit &c.*

(2) Ex 5. quidem Eth. cap. 9. in antiquis vel cap. 8. græco-lat. colligitur (non sicut prius ad marginem cap. 5.) Ex primo autem Politicorum cap. 9. græco-lat. vel cap. 7. in antiquis & quodammodo

cap. 6.

(3) Ut homil. 9. in Evangelia. Gregorius explicat ex professo; & similiter Ambrosius indicat super Lucam; ubi *multiplicatam pecuniam* interpretatur *non eris* (inquit) *sed dispensationis usuris*; hoc est administrationis qua talentum acceptum erogatur: Non ut inepte quidam legunt, & ad marginem Ambrosii quasi alternatim legendum indicatur, *dispensationis usuris*.

(4) Sive non ad cavendam nequitiam sed fraudem, ut ibidem additur: Quamvis codices quidam absque negatione legunt *causa nequissia*, ac Ambrosius lib. de Tobia, *causa dispendii, quia fraudem verentur &c.*

titur ergo in præmium Judæis abundantia divitiarum, ex qua confingit quod aliis mutuari possint.

Ad tertium dicendum, quod leges humanæ dimittunt aliqua peccata impunita, propter conditiones hominum imperfectorum; in quibus multæ utilitates impedirentur, si omnia peccata districte prohiberentur pœnis adhibitis. Et ideo usuras lex humana concessit, non quasi existimans eas esse secundum justitiam, sed ne impedirentur utilitates multorum. Unde in ipso Jure civili (Lib. II. Constit. tit. 4. de usufructu §. Constituitur) dicitur, quod *res quæ usu consumuntur, nec ratione naturali, neque civili recipiunt usufructum: & quod Senatus non fecit earum rerum usufructum (nec enim poterat) sed quasi usufructum constituit*, concedens scilicet usuras. Et Philoſophus naturali ratione ductus dicit in I. Polit. (cap. VII. parum ante med.) quod *usuraria acquisitio pecuniarum est maxime præter naturam.* (1)

Ad quartum dicendum, quod dare mutuum non semper tenetur homo; & ideo quantum ad hoc ponitur inter consilia. Sed quod homo lucrum de mutuo non querat, hoc cadit sub ratione præcepti. Potest tamen dici consilium per comparationem ad dicta Phariseorum, qui putabant usuram aliquam esse licitam sicut & dilectio inimicorum est consilium. Vel loquitur ibi non de spe usurarii lucri, sed de spe quæ ponitur in homine: non enim debemus mutuum dare, vel quodcumque bonum facere propter spem hominis, sed propter spem Dei.

Ad quintum dicendum, quod ille qui mutuari non tenetur, recompensationem potest accipere ejus quod fecit; sed non amplius debet exigere. Recompensatur autem sibi secundum æqualitatem justitiæ, si tantum ei reddatur, quantum mutuavit. Unde si amplius exigat pro usufructu rei, quæ alium usum non habet nisi consumptionem substantiæ, exigit pretium ejus quod non est; & ita est injusta exactio.

Ad sextum dicendum, quod usus principalis vaforum argenteorum non est ipsa eorum consumptio: & ideo usus eorum potest ven-

di licite, servato dominio rei. Usus autem principalis pecuniæ argenteæ est distractio pecuniæ in commutationes: unde non licet ejus usum vendere cum hoc, quod aliquis velit ejus restitutionem quod mutuo dedit, Sciendum tamen, quod secundarius usus argenteorum vaforum posset esse commutatio: & talem usum eorum non liceret vendere. Et similiter potest esse aliquis secundarius usus pecuniæ argenteæ; ut puta si quis concederet pecuniam signatam ad ostentationem, vel ad ponendum loco pignoris: & talem usum pecuniæ licite homo vendere potest.

Ad septimum dicendum, quod ille qui dat usuram, non simpliciter voluntarie dat, sed cum quadam necessitate, in quantum indiget accipere pecuniam mutuo, quam ille qui habet, non vult sine usura mutare.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & directam (hæc est in corp.) & indirectam (hæc est solutio argumentorum) destruas hæresim Græcorum quorundam dicentium, quod dare ad usuram non est peccatum. Et Albanensium dicentium, usuram non esse prohibitam, nec quemquam ad restituendum ablata teneri. Secundo habes quomodo per rationem ostendas, hæreses prædictas merito damnari a Papa Clemente Quinto in Concilio Vienenſi. „ Si quis in illorum errorem „ inciderit, ut pertinaciter affirmare præsumat, exercere usuras non esse peccatum: „ decernimus, eum, velut hæreticum, puniendum. „ Hæc in Clement. titulo de usuris, cap. ex gravi. Item ab Exod. 22. ut in arg. contr. Item a dictis per Veritates aureas super legem veterem, Dent. 23. conclus. 7. Tertio vides: quomodo &c.

AR-

(1) Quippe cum ibi nummus nummum pariat, sive seipsum nummus; quod contra generationis naturam est, in qua generans differt a generato; ut cap. 8. in antiquis vel cap. 10. græco-lat. videre est; ubi proinde τίκος (a pariendo) fœnus dici notatur. Hinc in Ecclesiasten homil. 4. Gregorius Nyssænus: *O graves & molestos conceptus (inquit) ex quibus*

ejusmodi fœtus, idest fœnus, nascitur: Scilicet ex Propheta didici psal. 7.) quamam sit hujusmodi fœtus conceptio; quem parturitis avaritiæ parit iniquitas, obstericatur inhumanitas &c. Et Basilius in Psal. 14: Semina omnia suo tempore pullulant & nascuntur; Animalia quoque tempore constituto proprios fœtus aduunt: Fœnus vero mox ut nascitur parit &c.

ARTICULUS II. 418

*Utrum liceat pro pecunia mutuata aliquam
aliam commoditatem expetere.*

*Mal. quest. XIII. art. 4. ad 10. & opus. XXI.
quest. III. & IV. opus. LXXIII.
cap. III. & VII.*

AD secundum sic proceditur. Videtur quod aliquis possit pro pecunia mutuata aliquam aliam commoditatem expetere. Unusquisque enim licite potest suam indemnitate consulere. Sed quandoque damnum aliquis patitur ex hoc quod pecuniam mutuatur. Ergo licitum est ei supra pecuniam mutuata aliquod aliud pro damno expetere, (1) vel etiam exigere.

2. Præterea. Unusquisque tenetur ex quodam debito honestatis aliquid recompensare ei qui sibi gratiam fecit, ut dicitur in V. Ethic. (cap. v. paulo a princ.) Sed ille qui alicui in necessitate constituto pecuniam mutuatur, gratiam facit, unde & gratiarum actio ei debetur. Ergo ille qui recipit, tenetur naturali debito aliquid recompensare. Sed non videtur esse illicitum obligare se ad aliquid ad quod quis ex naturali jure tenetur. Ergo non videtur esse illicitum, si aliquis pecuniam alteri mutuans, in obligationem deducat aliquam recompensationem.

3. Præterea. Sicut est quoddam munus a manu, ita etiam est quoddam munus a lingua & ab obsequio, ut dicit Glossa (2) Isa. xxxiii. 15. *Beatus qui excutit manus suas ab omni munere.* Sed licet accipere servitium vel etiam laudem ab eo cui quis pecuniam mutuavit. Ergo pari ratione licet quodcum-

que aliud munus accipere.

4. Præterea. Eadem videtur esse comparatio dati ad datum, & mutuati ad mutuatum. Sed licet pecuniam accipere pro alia pecunia data. Ergo licet accipere recompensationem alterius mutui pro pecunia mutuata.

5. Præterea. Magis a se pecuniam alienat qui eam mutuando dominium transfert, quam qui eam mercatori, vel artifici committit. Sed licet lucrum accipere de pecunia commissa mercatori, vel artifici. Ergo licet etiam lucrum accipere de pecunia mutuata.

6. Præterea. Pro pecunia mutuata potest homo pignus accipere, cujus usus posset pretio aliquo vendi; sicut cum impignoratur ager, vel domus, quæ inhabitatur. Ergo licet aliquod lucrum habere de pecunia mutuata.

7. Præterea. Contingit quandoque quod aliquis carius vendit res suas ratione mutui, aut villius emit quod est alterius, vel etiam pro dilatione pretium auget, vel pro acceleratione dimittit: in quibus omnibus videtur aliqua recompensatio fieri quasi pro mutuo pecuniæ. Hoc autem non manifeste apparet illicitum. Ergo videtur licitum esse aliquod commodum de pecunia mutuata (*) expetere, vel etiam exigere.

Sed contra est quod Ezech. xviii. 17. dicitur inter alia quæ ad virum justum requiruntur: *Si usuram, & superabundantiam non acceperit.* (3)

Respondeo dicendum, quod secundum Philosophum in IV. Ethic. (cap. 1. cir. princ.) omne illud pro pecunia habetur cujus pretium potest pecunia mensuari. Et ideo sicut si aliquis pro pecunia mutuata, vel quacunque alia re quæ ipso usu consumitur, pecuniam accipit ex pacto tacito, vel expresso, pec-

(1) Ex gothicis & manuscriptis & quibusdam impressis; pro quo alia legunt *expectare* minore sensu quam *expetere vel petere*, sicut & istud minus quam *exigere*. Quamvis & infra in omnibus legitur *expetere* ad 3. & 4. Perperam autem prius ex Eth. 3. cap. 5. sequens appendix notabatur.

(2) Vetus & manuscripta sic expresse: Moderna vero æquivalenter tantum & sub aliis verbis: nempe *munus a corde*, hoc est *captata gratia a cogitatione*; *munus ab ore*, hoc est *gloria per favorem*; *munus ex manu*, hoc est *premium per dationem*: Utraque porro ex Gregorio sumpta, cujus nomine prænotatur: Præcedens quidem ex homilia 4. super Evangelia versus finem, ubi explicans quod a Christo dicitur, *Gratis date* (ut Matth. 10. videre est) & locum Esajæ adjungens, *Munus ab obsequio* (inquit) est *subiecti indobite impensa*; *Munus a ma-*

nu pecunia est; *Munus a lingua, favor*: Subsequens autem desumpta est ex libro 9. Moral. cap. 17. circa medium &c.

(*) Ita cum codd. Camer. Rom. Paris. aliisque editis passim. Cod. alex. expectare.

(3) Utrinque tamen *πλεονεσμιον*. Ubi sic Hieronymus: *Pusant quidam usuram tantum esse in pecunia: Quod providens divina Scriptura omni rei aufert superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti*: Et paulo post: *Alii pro pecunia sanerata solent munuscula diversi generis accipere; nec intelligunt usuram appellari & superabundantiam quicquid ab eo quod dederint, plus accipiant*: Et August. Conc. 3. in Pl. 36. *Si mutuum dederis pecuniam & plus aliquid (sive vrisicum, sive vinum &c.) expetras accipere sanerator es.*

peccat contra iustitiam, ut dictum est (art. præc.) ita etiam quicumque ex pacto tacito vel expresso quodcumque aliud acceperit, cuius pretium pecunia mensurari potest, simile peccatum incurrit.

Si vero accipiat aliquid huiusmodi, non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita, vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat; quia etiam antequam pecuniam mutuasset licite poterat aliquod donum gratis accipere; nec peioris conditionis efficitur per hoc quod mutuavit.

Recompensationem vero eorum quæ pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta benevolentiam, & amorem ejus qui mutuavit, vel aliquid huiusmodi.

Ad primum ergo dicendum, quod ille qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere cum eo qui mutuum accipit, recompensationem damni, per quod subtrahitur sibi aliquod quod debet habere: hoc enim non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare; (1) & potest esse quod accipiens mutuum majus damnum evitet quam dans incurrat: unde accipiens mutuum, cum sua utilitate damnum alterius recompensat. Recompensationem vero damni, quod consideratur in hoc quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere: quia non debet vendere id quod nondum habet, & potest impediri multipliciter ab habendo.

Ad secundum dicendum, quod recompensatio alicujus beneficii dupliciter fieri potest. Uno quidem modo ex debito iustitiæ; ad quod aliquis ex certo pacto obligari potest: & hoc debitum attenditur secundum quantitatem beneficii quod quis accipit. Et ideo ille qui accipit mutuum pecuniæ,

Summ. S. Tb. Tom. VII.

vel cujuscumque similis rei, ejus usus est ejus consumptio, non tenetur ad plus recompensandum quam mutuo acceperit: unde contra iustitiam est, si ad plus reddendum obligetur. Alio modo tenetur aliquis ad recompensandum beneficium ex debito amicitiae; in quo magis consideratur affectus, ex quo aliquis beneficium contulit, quam etiam quantitas ejus quod fecit: & tali debito non competit civilis obligatio, per quam inducitur quadam necessitas, ut non spontanea recompensatio fiat.

Ad tertium dicendum, quod si aliquis ex pecunia mutuata expectet, vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti, vel expressi, recompensationem muneris *ab obsequio*, vel *a lingua*, perinde est ac si expectaret, vel exigeret munus *a manu*: quia utrumque pecunia æstimari potest, ut patet in his qui locant operas suas, quas manu, vel lingua exercent. Si vero munus *ab obsequio*, vel *a lingua* non quasi ex obligatione (*) rei exhibetur, sed ex benevolentia, quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, & exigere, & expectare.

Ad quartum dicendum, quod pecunia non potest vendi pro pecunia ampliori quam sit quantitas pecuniæ mutuatae, quæ restituenda est. Nec ibi aliquid est exigendum, aut expectandum, nisi benevolentia affectus, qui sub æstimationem pecuniæ non cadit: ex quo potest procedere spontanea mutuatio. Repugnat autem ei obligatio ad mutuum faciendum in posterum: quia etiam talis obligatio pecunia æstimari posset. Et ideo licet simul mutuanti unum aliquid aliud mutuum recipere; non autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum.

Ad quintum dicendum, quod ille qui mutuatur

F f tuat

(1) Si certum & reale, non fictitium ac dubium prævideatur tale damnum, de quo mutuans quoque non eat: Sic enim locum habet vulgaris exceptio quæ ratione damni emergentis (ut & lucri cessantis) accipere aliquid ultra sortem permittit: Alioqui si certum & reale non imminet sed sub dubio tantum præsumatur, nihil pacisci licet vel exigere. Hinc extra de usuris cap. *Naviganti* ex Gregorio 9. certam mutuans pecunia quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum recepturus aliquid ultra sortem, *usurarius est censendus*. Nec deesse negationem præsumendum est, ut quidam putant, quasi e contrario dicat, *usurarius non est censendus*; cum omnia exemplaria Decretalium affirmative legant: Levissimeque id conicitur propter sequentem Paragraphum in quo immediate subjungitur quod ille quoque qui dat decem solidos ut alio tempore totidem sibi grani vini vel olivæ mensura reddantur, quæ licet tunc plus

valeant, utrum plus vel minus solutionis tempore fuerint valitura, *verisimiliter dubitatur, non debet ex hoc usurarius reputari*: Non enim illud quoque sic sumi debet vel constitui ut sensum Paragraphi posterioris cum priori connectat, quasi eadem utriusque sit conclusio; sed ut solam seriem questionum propositarum significet, quæ disparato tamen sensu ac diversa conclusione resolvuntur. Nec vero facilius alii cum Navarro Pontificem, inquirunt, solam juris præsumptionem induxisse, non quod reipsa usurarius ejusmodi homo sit, sed quod usurarius præsumatur; quia dicitur tantum quod *est censendus*: Cur enim sit censendus vel cur censendus esse declaretur, si talis vere non est?

(*) Ita *missi*. & *editi libri communiter*, licet *Theologi dubitent an legendum sit ei*: & *infra codices omnes habent verba* & exigere, & expectare; quæ prædicti *Theologi suspicantur addidisse*.

tuat pecuniam, transfert dominium pecuniaz ea eum cui mutuat: unde ille cui pecunia mutuatur, sub suo periculo tenet eam; & tenetur eam restituere integre: unde non debet amplius exigere ille qui mutuavit. Sed ille qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniaz suae in illum, sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur: & ideo sic licite potest partem lucri inde provenientis expetere, tamquam de re sua.

Ad sextum dicendum, quod si quis pro pecunia sibi mutuata obliget rem aliquam cujus usus pretio aestimari potest, debet usum illius rei ille qui mutuavit, computare in restitutionem ejus quod mutuavit: alioquin si usum illius rei quasi gratis sibi superaddi velit, idem est ac si pecuniam acciperet pro mutuo, quod est usurarium: nisi forte esset talis res cujus usus sine pretio soleat concedi inter amicos, sicut patet de libro accommo-

dato. Ad septimum dicendum, quod si aliquis carius velit vendere res suas quam sit justum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifeste usura committitur: quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui. Unde quicquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usurae. Similiter etiam si quis emptor velit rem emere vilius quam sit justum pretium, eo quod pecuniam ante solvit quam possit ei res tradi, est peccatum usurae: quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniae habet mutui rationem, cujus quoddam pretium est quod diminuitur de justo pretio rei emptor. Si vero aliquis de justo pretio velit diminuerere, ut pecuniam prius habeat non peccat peccato usurae.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem, & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito fuisse insinuatam a scripturis, quod non licet ex pecunia mutuata aliquam

aliam commoditatem expetere, ut *Exech. 18.* secundum quod in *arg. contr.* Ubi per *ly superabundantiam* intelligit, quicquid pecuniae aestimari potest ultra quantitatem pecuniae mutuatae. Ab oppositis ergo ille est injustus, qui superabundantiam accipit ab eo, cui mutuavit, & accipere talem superabundantiam est injustitia. Ratio tum directa, tum indirecta hujus articuli facit contra haereses praedictas in *ar. 1. append.* Et condemnationes illarum a Papa, &c. faciunt etiam in favorem aet. praesentis, ut patet consideranti. *Secundo* vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 419

Utrum quicquid de pecunia usuraria quis lucratus fuerit, reddere teneatur.

Quol. III. art. 19. & opusc. LXVII.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod quicquid de pecunia usuraria aliquis lucratus fuerit, reddere teneatur. Dicit enim Apostolus ad Rom. xi. 16. (1) *Si radix sancta, & rami.* Ergo eadem ratione si radix infecta, & rami. Sed radix fuit usuraria. Ergo quicquid ex ea acquisitum est, est usurarium. Ergo tenetur ad restitutionem illius.

2. Praeterea. Sicut extra, de usuris, in illa Decretali, *Cum tu, sicut asseris*, (2) dicitur, *possiones quae de usuris sunt comparatae, debent vendi, & ipsarum pretia his a quibus sunt extorta, restitui.* Ergo eadem ratione quicquid aliud ex pecunia usuraria acquiritur, debet restitui.

3. Praeterea. Illud quod aliquis emit de pecunia usuraria, debetur sibi ratione pecuniae quam dedit. Non ergo habet majus jus in re quam acquisivit, quam in pecunia quam dedit. Sed pecuniam usurariam tenebatur restituere. Ergo & illud quod ex ea acquirit, tenetur restituere.

Sed contra. Quilibet potest licite tenere id quod legitime acquisivit. Sed id quod acquiritur per pecuniam usurariam, interdum legitime acquiritur. Ergo licite potest teneri.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 1. hu. quaest.) res quaedam sunt

(1) Non eadem occasione qua hic, sed ad Patriarcharum sanctitatem significandam quae in Judaeis transfusa est, vers. 16.

(2) Sic S. Thomae manuscripta, gothica, & impressa pleraque citant, sicut & inter Alexandri 3. Decretales tomo 3. Conciliorum parte 2. ex integro

refertur: Etsi alia quaedam sic tantum citant, *Cum tu*; sicut in Duacensi editione videre est quam & aliquae Parisienses imitantur; quia nimirum in corpore Decretalium lib. 5. tit. 19. suppressis verbis quae in originali habebantur, sic habetur nunc minus plene, *Cum tu manifestos usurarios &c.*

sunt quarum usus est ipsa earum rerum consumptio, quæ non habent usumfructum secundum jura (Lib. II. Instit. tit. 4. de usufructu §. *Constituitur.*) (1) Et ideo si talia fuerint per usuram extorta (puta denarii, triticum, vinum aut aliquid hujusmodi) non tenetur homo ad restituendum nisi id quod accepit > quia id quod de tali re est acquisitum, non est fructus hujusmodi rei, sed humanæ industriæ : (2) nisi forte per detentionem talis rei alter sit damnificatus amittendo aliquid de bonis suis : tunc enim tenetur ad recompensationem nocuenti.

Quædam vero res sunt quarum usus non est earum consumptio; & talia habent usumfructum; sicut domus, & ager, & alia hujusmodi. Et ideo si quis domum alterius, vel agrum per usuram extorsisset, non solum teneretur restituere domum, vel agrum, sed etiam fructus inde perceptos: quia sunt fructus rerum quarum alius est dominus; & ideo ei debentur.

Ad primum ergo dicendum, quod radix non solum habet rationem materiæ, sicut pecunia usuraria; sed habet etiam aliquid rationem causæ activæ, in quantum administrat nutrimentum: & ideo non est simile (3).

Ad secundum dicendum, quod possessiones quæ de usuris sunt comparatæ, non sunt eorum quorum sunt usuræ, sed illorum qui eas emerunt; sunt tamen obligatæ illis a quibus fuerunt usuræ acceptæ, sicut & alia bona usurarii. Et ideo non præcipitur quod assignentur illæ possessiones his a quibus fuerunt acceptæ usuræ, quia forte plus valent quam usuræ quas dederunt; sed præcipitur quod vendantur possessiones, & earum pretia restituantur, (4) scilicet secundum quantitatem usuræ acceptæ.

Ad tertium dicendum, quod illud quod ac-

quiritur de pecunia usuraria, debetur quidem acquirenti, non propter pecuniam usurariam datam, sicut propter causam instrumentalem, sed propter suam industriam, sicut propter causam principalem: & ideo plus juris habet in re acquisita de pecunia usuraria quam in ipsa pecunia usuraria.

A P P E N D I X .

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse insinuatam a Papa *Alexandro III.* quod non tenetur usurarius reddere, quicquid de pecunia usuraria acquisivit. Insinuavit autem hoc, *extra de usuris, cap. Cum tu.* Quemadmodum in responsione ad argum. secundum nunc supra declaratum est; & clarius quoque patet in littera præallegatæ decretalis. *Secundo* vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S I V . 420

Utrum liceat pecuniam accipere mutuo sub usurâ.

III. dist. xxxvii. art. 6. ad 6. & mal. quest. xiiii. art. 4. ad 17. & 19. & opusc. xxi. quest. iii. fin. & opusc. lxxiii. cap. xviii.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod non liceat pecuniam accipere mutuo sub usura. Dicit enim Apostolus Rom. 1. 32. quod *digni sunt morte, non solum qui faciunt peccata sed etiam qui consentiunt facientibus.* Sed ille qui accipit pecuniam mutuo sub usuris, consentit usurario in suo peccato, & præbet ei occasionem peccandi. Ergo etiam ipse peccat.

2. Præterea. Pro nullo commodo temporali debet aliquis alteri quamcumque occasionem (5) præbere peccandi: hoc enim pertinet

F f 2 ad

(1) Ut jam supra ex volumine legum lib. 2. Institutionum imperialium tit. 4. notatum est.

(2) Per se, proprie, formaliter vel effective propter ingeniosum usus modum ex quo lucrum ortum est, quamvis illius materia fuerit res detenta, sed quæ otiosa futura erat si ars utendi vel industria defuisset.

(3) Cum talis pecunia sit materia tantum lucri, ut mox indicatum est, sed active in lucrum non inluat, sicut illius industria qui ex ea lucrari novit.

(4) His nimirum a quibus extortæ sunt usuræ, ut suppleendum est ex adjunctis & exprimitur in argumento: ubi antea minus pleno, & plano sensu, & ipsarum pretia his a quibus sunt extortæ, restitui.

(5) Quæ per se saltem ac directe inducat ad peccandum, non tamen indirecte vel per accidens: Ad

hanc autem occasionem reducuntur quælibet adjumenta peccandi vel media & modi quibus peccans fovetur in peccato. Tales quoad usuram dici possunt consultor, fautor, procurator, minister, hospitor vel receptator, & quovis modo participator usurarum: Unde a Gregorio 10. in Concilio Lugdunensi ad usurarum voraginem (sicut appellat) compescendam, etiam illi qui domos eis locant, sive in suis eos teris habitare permittunt suspenduntur ab officio si Patriarchæ, Archiepiscopi vel Episcopi fuerint; & excommunicantur si personæ aliæ sint minores &c. ut lib. 6. Decretalium cap. *usurarum* habetur: Quia nempe quo minor sanctoribus aderit sanerandi commoditas, eo magis adimetur sanus excecandi libertas. Hinc & communicari ac sepeliri prohibentur extra de usuris cap. *Quia* &c

ad rationem scandali activi, quod semper est peccatum, ut supra dictum est (quæst. xlii. art. 2.) Sed ille qui petit mutuum ab usurario, expresse dat ei occasionem peccandi. Ergo pro nullo commodo temporali excusatur.

3. Præterea. Non minor videtur esse necessitas quandoque deponendi pecuniam suam apud usurarium, quam mutuum accipiendi ab ipso. Sed deponere pecuniam apud usurarium omnino videtur esse illicitum; sicut illicitum esset deponere gladium apud furiosum, vel virginem committere luxurioso, seu cibum gulofo. Ergo neque licitum est accipere mutuum ab usurario.

Sed contra. Ille qui injuriam patitur, non peccat, secundum Philosophum in V. Ethicor. (cap. xi. a med.) unde justitia non est media inter duo vitia, ut ibidem dicitur (cap. v. cir. princ.) Sed usurarius peccat, inquantum facit injustitiam accipienti mutuum sub usuris. Ergo ille qui accipit mutuum sub usuris, non peccat.

Respondeo dicendum, quod inducere hominem ad peccandum nullo modo licet; uti tamen peccato alterius ad bonum, licitum est: quia & Deus utitur omnibus peccatis ad aliquod bonum, ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, ut dicitur in Enchirid. (August. cap. xi.) Et ideo Augustinus (ep. xlv. al. cliv. parum a princ.) Publicolæ quærenti, utrum liceret uti juramento ejus qui per falsos deos jurat, in quo manifeste peccat, eis divinam reverentiam adhibens, respondet, quod qui utitur fide illius qui per falsos deos jurat, non ad malum, sed ad bonum, non peccato illius se sociat, quo per demonia juravit, sed pacto ejus bono, quo fidem servavit. Si tamen induceret eum ad jurandum per falsos deos, peccaret.

Ita etiam in proposito dicendum est, quod nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris; licet tamen ab eo qui hoc paratus est facere, & usuras exercet, mutuum accipere sub usuris, propter aliquod bonum, quod est subventio suæ necessitatis, vel alterius: sicut etiam licet ei qui incidit in latrones, manifestare bona quæ habet, quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur, exemplo decem virorum qui dixe-

runt ad Ismael: *Noli occidete nos, quia thesauros habemus in agro*, ut dicitur Hier. xli. 8. (1)

Ad primum ergo dicendum, quod ille qui accipit pecuniam mutuo sub usuris, non consentit in peccatum usurarii, sed utitur eo; nec placet ei usurarum acceptio, sed mutuatio, quæ est bona.

Ad secundum dicendum, quod ille qui accipit pecuniam mutuo sub usuris, non dat occasionem usurario usuras accipiendi, sed mutuandi. Ipse autem usurarius sumit occasionem peccandi ex malitia cordis sui. Unde scandalum passivum ex parte sua est, non autem activum ex parte petentis mutuum. Nec tamen propter hujusmodi scandalum passivum debet alius a mutuo petendo desistere, si indigeat: quia hujusmodi passivum scandalum non provenit ex infirmitate, vel ignorantia, sed ex malitia.

Ad tertium dicendum, quod si quis committeret pecuniam suam usurario non habenti alias unde usuras exerceret, vel hac intentione committeret, ut inde copiosius per usuram lucraretur, daret materiam (*) peccandi; unde & ipse esset particeps culpæ. Si autem aliquis usurario alias habenti unde usuras exercent, pecuniam suam committat, ut tutius servetur, non peccat, sed utitur homine peccatore ad bonum.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito fuisse a scripturis, & Philosopho insinuatam, quod licet accipere mutuum sub usura. A Philosopho quidem; ut in *arg. contr.* A Scripturis vero per locum a simili de viris decem, *Jerem. 41.* Sicut enim viris his licuit petere vitam a latronibus, ita huic indigenti licitum est petere mutuum pro suæ, vel suorum vitæ conservatione ab usurariis, & sicut viri prædicti, quasi invitati, sed tamen tamquam redimentes vexationem suam, manifestarunt thesauros latronibus (videbant siquidem vitam propriam periclitari, nisi ipsos eis manifestarent) ita iste indigens quasi invitatus, sed tamen tamquam

(1) De Ismael filio Nathanæ qui de semine regali erat, & post occisum Godoliam præfectum, ad quem cum reliquiis Judæorum se receperat Hieremias, octoginta subinde viros de Samaria venientes, cum se in civitatem deducere dolose simularet, interficere aggressus est; ex quibus tamen illi decem hic indicati

ab internecione se liberarunt propter thesauros non argenti & auri, sed frumenti, hordei, & olei & mellis quos in agro se habere dixerunt, ut videre est vers. 7. & 8.

(*) Ita *msi.* & *adisi passim.* Cod. *Alcan.* peccanti.

quam redimens vexationem suam, ad instantiam explicitam, vel implicitam usurarii manifestat, se daturum ei aliquid supra mutuum (videt siquidem vitam suam periclitari, nisi hoc faciat); & sicut illa duo a viris illis potuerunt fieri sine peccato (non enim induxerunt per talem ostensionem latrones ad furandum thesauros); ita duo hæc ab isto indigente possunt fieri sine peccato (non enim per talem manifestationem inducunt usurarium ad exercendum usuram.)
Secundo vides : quomodo &c.

QUÆSTIO LXXIX.

De partibus integralibus justitiæ, quæ sunt facere bonum, & declinare a malo,

In quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de partibus quasi integralibus (1) justitiæ, quæ sunt bonum facere, & a malo declinare, & de vitiis oppositis.

Circa quod quærentur quatuor.

Primo, utrum duo prædicta sint partes justitiæ.

Secundo, utrum transgressio sit speciale peccatum.

Tertio, utrum omissio sit speciale peccatum.

Quarto, de comparatione omissionis ad transgressionem.

ARTICULUS I. 421

Utrum declinare a malo, & facere bonum, sine partes justitiæ.

Psal. xxxiii. & Psal. xxxvi.

AD primum sic proceditur. Videtur quod declinare a malo, & facere bonum, non sint partes justitiæ, Ad quamlibet enim virtutem pertinet facere bonum opus, & malum vitare. Sed partes non excedunt totum. Ergo declinare a malo, & facere bonum, non debent poni partes justitiæ, quæ est quædam virtus specialis.

2. Præterea. Super illud Psal. xxxiii. *Diverte a malo, & fac bonum*, dicit Glossa „ (2) Illud vitat culpam, (scilicet divertere a malo); hoc meretur vitam, & palmam, “ scilicet facere bonum. Sed quamlibet pars virtutis meretur palmam, & vitam. Ergo declinare a malo non est pars justitiæ.

3. Præterea. Quæcumque ita se habent quod unum includitur in alio, non distinguuntur ab invicem, sicut partes alicujus totius. Sed declinare a malo includitur in hoc quod est facere bonum : nullus enim simul facit bonum, & malum. Ergo declinare a malo, & facere bonum, non sunt partes justitiæ.

Sed contra est quod Augustinus in Libro de correptione & gratia (cap. 1. cir. med.) ponit, ad justitiam legis pertinere *declinare a malo, & facere bonum*.

Respondeo dicendum, quod si loquamur de bono, & malo in communi, facere bonum, & vitare malum pertinet ad omnem virtutem : & secundum hoc non possunt poni partes justitiæ, nisi forte justitia accipiatur,

(1) Sic eas vocat, quia proprie non sunt integrales, ut in physicis dici solent ex quibus corpus constituitur; sed habent quandam similitudinem cum illis quæ in compositione physica sic vocantur proprie.

(2) Vetus & manuscripta quæ tantum sic, *meretur palmam* tum deinde *vitatur pena*, & *acquiritur vita*: Sed moderna impressa & *meretur laudem*: Cassiodorus vero ex quo sumpta est: *In illo culpam refugimus: In isto palmam pietatis acquirimus*: Postquam præmisit quod *ad videndos dies bonos non sufficit a malis abstinere nisi nos pieas compellas & bona perage*; quorum alterum quidem *primum virtutis gradum* vocat, quia inde incipit virtus; alterum autem *superiorem*, quia in eo perficitur: Ut & in Psal. 36. *Duobus modis (inquit) vitam no-*

stram pia mater instituit: Primus est ut a malo declinemus, quia peccatori bonarum rerum repente non potest esse appetitus: Secundus est ut bona faciamus, propter quod a visuperabili actione cessavimus: Declinemus ergo mala quæ nostra sunt, & faciamus bona quæ Christi sunt, quia Dominus in judicio justos suos non vocat ad præmium, quia pauperibus nihil subtrahunt (sive abstulerunt) sed quia nudos vestiunt, visitant infirmos &c. Vides ergo quia non sufficit Christiano a malis abstinere, nisi nitatur bonum quadam operatione perficere. Similia etiam Augustinus apud Prosperum sententia 98. Et Bernardus serm. 1. Pentecostes: Et Chrysost. in Psal. 4. ac homil. 16. in epist. ad Ephesios, ubi servi exemplum affert non vitiosi quidem sed otiosi.

tur, prout est omnis virtus : quamvis etiam justitia hoc modo accepta respiciat quamdam rationem boni specialem , prout scilicet est debitum in ordine ad legem divinam , vel humanam .

Sed justitia , secundum quod est specialis virtus , respicit bonum sub ratione debiti ad proximum : & secundum hoc ad justitiam specialem pertinet facere bonum sub ratione debiti in comparatione ad proximum , & vitare malum oppositum , scilicet quod est nocivum proximo . Ad justitiam vero generalem pertinet facere bonum debitum in ordine ad communitatem , & ad Deum , & vitare malum oppositum . Dicuntur autem hæc duo partes justitiæ generalis , vel specialis , quasi integrales : quia utrumque eorum requiritur ad perfectum actum justitiæ . Ad justitiam enim pertinet æqualitatem constituere in his quæ sunt ad alterum , ut ex supra dictis patet (quæst. lviij. art. 2.) Eiusdem autem est constituere aliquid , & constitutum conservare in his quæ sunt ad alterum . Constituit autem quis æqualitatem justitiæ , faciendo bonum , idest reddendo alteri quod ei debetur ; conservat autem æqualitatem justitiæ jam constitutæ , declinando a malo , idest nullum nocivum proximo inferendo .

Ad primum ergo dicendum , quod bonum , & malum hic accipiuntur sub quadam speciali ratione , per quam appropriantur justitiæ : & ideo hæc duo ponuntur partes justitiæ secundum aliquam propriam rationem boni , & mali , non autem alicujus alterius virtutis moralis : quia aliæ virtutes morales consistunt circa passiones , in quibus bonum facere est venire ad medium , quod est declinare ab extremis quasi a malis : & sic in idem redit , quantum ad alias virtutes , facere bonum , & declinare a malo . Sed justitia consistit circa operationes , & res exteriores , in quibus aliud est facere æqualitatem , & aliud est factam non corrumpere .

Ad secundum dicendum , quod declinare a malo , secundum quod ponitur pars justitiæ , non importat negationem puram , quod est non facere malum : hoc enim non meretur palmam , sed solum vitat pœnam . Importat autem motum voluntatis repudiantis malum ut ipsum nomen declinationis (1) ostendit ; & hoc est meritum , præcipue quando ali-

quis impugnatur , ut malum faciat , & resistit .

Ad tertium dicendum , quod facere bonum , est actus completivus justitiæ , & quasi pars principalis ejus ; declinare autem a malo , est actus imperfectior , & secundaria (2) pars ejus : & ideo est quasi pars materialis ejus , sine qua non potest esse pars formalis completiva .

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo : quomodo per rationem destruas , tanquam in radice , hæresim *Amsdorphianorum* dicentium : quod opera bona sunt perniciofa ad salutem ; seu (quod idem est) quod facere opera bona est perniciosum ad salutem . Per hoc enim , quod hic monstratur , facere bonum esse partem justitiæ , commonstratum relinquitur a fortiori ; quod opera bona non sunt perniciofa , neque facere illa est perniciosum ad salutem . Secundo habes : quomodo per rationem ostendas , hæresim hanc merito damnari ab August. ut in *argum. contr.* Item a Galat. 5. „ In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet , neque præputium : sed fides , quæ per dilectionem operatur . Et ad Hebr. 10. Fide Raab meretrix non periit cum incredulis , excipiens (*en opera*) exploratores cum pace . Item a Martib. 5. sic luceat lux vestra coram hominibus : ut videant opera vestra bona , & glorificent patrem vestrum , qui in cælis est . Et a Per. 2. Conversationem vestram inter gentes habentes bonam ; ut in eo , quod detrectant de vobis , tanquam de malefactoribus , ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in tempore visitationis , Et *ibidem* . Hæc est voluntas Dei : ut beneficientes obmutescere faciatis imprudentium , hominum ignorantiam . „ Item a dictis per veritates aureas super legem veterem , *Genes. 2. conclus. 6.* Et *cap. 4. conclus. 3.* & *Numer. 14. concl. 9.* Tertio vides : quomodo &c.

A R-

(1) Non tamen Psal. 33. in latina editione in quantum *Diverse* , sed Psal. 36. vers. 27. ubi *Declina* ; etsi utrobique *ἐκκλίνας* *εὐθεῖαν* .

(2) Ordine dignitatis , non originis ; cum ex Casiodoro præmissum sit primum virtutis gradum vel modum esse ut mala declinemus .

A R T I G U L U S II. 422

Utrum transgressio sit speciale peccatum:

Inf. art. 3. ad 3. & art. 4. ad 3.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod transgressio non sit speciale peccatum. Nulla enim species ponitur in definitione generis. Sed transgressio ponitur in communi definitione peccati: dicit enim Ambrosius quod *peccatum est transgressio* (1) *legis divine*. Ergo transgressio non est species peccati.

2. Præterea. Nulla species excedit suum genus. Sed transgressio excedit peccatum quia peccatum est *dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei*, ut patet per Augustinum XXII. contra Faustum (cap. xxvii. in princ.) transgressio autem est etiam contra naturam, vel consuetudinem. Ergo transgressio non est species peccati.

3. Præterea. Nulla species continet sub se omnes partes in quas dividitur genus. Sed peccatum transgressionis se extendit ad omnia vitia capitalia, & etiam ad peccata cordis, oris, & operis. Ergo transgressio non est speciale peccatum.

Sed contra est quod opponitur speciali virtuti, scilicet iustitiæ.

Respondeo dicendum, quod nomen transgressionis a corporalibus motibus ad morales actus derivatum est. Dicitur autem aliquis secundum corporalem motum transgredi, ex eo quod graditur trans terminum sibi præfixum. Terminus autem præfigitur homini, ut ultra non transeat in moralibus per præceptum negativum. Et ideo transgressio proprie dicitur ex eo quod aliquis agit aliquid contra præceptum negativum. Quod quidem materialiter potest esse commune omnibus speciebus peccatorum; quia per

quamlibet speciem peccati mortalis homo transgreditur aliquod præceptum divinum.

Sed si accipiatur formaliter, scilicet secundum hanc specialem rationem, quod est facere contra præceptum negativum, sic est speciale peccatum dupliciter. Uno quidem modo secundum quod opponitur ad genera peccatorum opposita aliis virtutibus: sicut enim ad propriam rationem iustitiæ legalis pertinet attendere debitum præcepti; ita ad propriam rationem transgressionis pertinet attendere contemptum præcepti. Alio modo secundum quod distinguitur ab omissione, quæ contrariatur præcepto affirmativo.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut iustitia legalis est omnis virtus subjecto, & quasi materialiter; ita etiam iniustitia legalis est quasi materialiter omne peccatum: & hoc modo peccatum definivit Ambrosius secundum rationem iniustitiæ legalis.

Ad secundum dicendum, quod inclinatio naturæ pertinet ad præcepta legis naturalis. Consuetudo etiam honesta habet vim præcepti: quia, ut Augustinus dicit in epistola de jejunio sabbati (2) *mor populi Dei pro lege habendus est*. Et ideo tam peccatum, quam transgressio potest esse contra consuetudinem honestam, & contra inclinationem naturalem.

Ad tertium dicendum, quod omnes enumeratæ species peccatorum possunt habere transgressionem, non secundum proprias rationes, sed secundum quamdam specialem rationem, ut dictum est (in corp. art.) Peccatum autem omissionis omnino a transgressionem distinguitur.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito a scripturis esse insinuatam quod transgressio est speciale peccatum: Ut Eccl.

(1) Sive paulo aliter lib. de Paradiso cap. 8. *Quid est peccatum nisi legis divina prædicationis & califfium inobedientia præceptorum: Transgressionis autem nomen usurpat Augustinus de civit. Dei lib. 12. cap. 24. cum de Adam & Eva peccatum suum excusantibus, ait: Accusatio potius quam excusatio vera est, ubi mandati divini est aperta transgressio: Et de consensu Evangelistarum lib. 2. cap. 4. prope finem: Peccatum est legis transgressio (supple divina) Sed quod ex illo subjungitur peccatum esse dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei, sic implicite ibi: Factum vel dictum vel concupitum contra legem æternam: Lex vero æterna est*

ratio vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vitans. Porro cum ab æterna lege lex alia quæcumque derivetur, quidquid etiam contra legem quæcumque licet humanam tantum positivam) sit, in æternam refundi debet; ut & 1. 2. quest. 71. art. 6. notatum est.

(2) Scilicet epistola 86. quam Casuleno Presbytero contra Urbicum quendam scripsit, qui stultissime de huiusmodi jejunio scripserat, ut ibidem notatur; putans sic esse jejunium illud necessarium & ab omnibus observandum, ut omittere vel transgredi sine peccato nemo possit.

Eccles. 31. Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit; Ecce quod distinguit transgressionem a ly facere mala, tanquam quoddam speciale. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS III. 423

Utrum omissio sit speciale peccatum.

1. 2. *quæst. lxxi. art. 5. & II. dist. xxxv. art. 3. & mal. quæst. 11. art. 1.*

AD tertium sic proceditur. Videtur quod omissio non sit speciale peccatum. Omne enim peccatum aut est originale, aut actuale. Sed omissio non est originale peccatum, quia non contrahitur per originem; nec est actuale, quia potest esse absque omni actu, ut supra habitum est (1. 2. quæst. lxxi. art. 5.) cum de peccatis in communi ageretur. Ergo omissio non est speciale peccatum.

2. Præterea. Omne peccatum est voluntarium. (1) Sed omissio quandoque non est voluntaria, sed necessaria; puta cum mulier corrupta est, quæ virginitatem vovit: vel cum aliquis amisit rem quam restituere tenetur; vel cum sacerdos tenetur celebrare, & habet aliquod impedimentum. Ergo omissio non semper est peccatum.

3. Præterea. Cuilibet speciali peccato est determinare aliquod tempus quando incipit esse. (2) Sed hoc non est determinare in omissione: quia quandocumque non facit, similiter se habet, nec tamen semper peccat. Ergo omissio non est speciale peccatum.

4. Præterea. Omne peccatum speciale speciali virtuti opponitur. Sed non est dare aliquam specialem virtutem cui omissio opponatur: tum quia bonum cujuslibet virtutis

omitti potest: tum quia justitia, cui specialius videtur opponi, semper requirit aliquem actum, etiam in declinatione a malo, ut dictum est (art. 1. hu. quæst. ad 2.) omissio autem potest esse absque omni actu. Ergo omissio non est speciale peccatum.

Sed contra est quod dicitur Jac. xv. 17. *Scienti bonum, (3) & non facienti, peccatum est illi.*

Respondeo dicendum, quod omissio importat prætermissionem boni, non autem cuiuscumque, sed boni debiti. Bonum autem sub ratione debiti pertinet proprie ad iustitiam: ad legalem quidem, si debitum accipiatur in ordine ad legem divinam, vel humanam; ad specialem autem iustitiam, secundum quod debitum consideratur in ordine ad proximum.

Unde eo modo quo justitia est specialis virtus, ut supra habitum est (quæst. lvi. art. 6. & 7.) (4) etiam omissio est speciale peccatum distinctum a peccatis quæ opponuntur aliis virtutibus; eo vero modo quo facere bonum, cui opponitur omissio, est quedam specialis pars iustitiæ distincta a declinatione mali, cui opponitur transgressio, etiam omissio a transgressione distinguitur.

Ad primum ergo dicendum, quod omissio non est peccatum originale, sed actuale; non quia habet aliquem actum sibi essentialem, (5) sed secundum quod negatio actus reducitur ad genus actus: & secundum hoc non agere accipitur ut *agere quoddam*, sicut supra dictum est (1. 2. quæst. lxxi. art. 6. ad 1.)

Ad secundum dicendum, quod omissio sicut dictum est (in cord. art.) non est nisi boni debiti, ad quod aliquis tenetur. Nullus autem tenetur ad impossibile. Unde nullus sit non facit id quod facere non potest, peccat per omissionem. Mulier ergo corrupta quæ virginitatem vovit, non omittit (6) virgini-

(1) Imo usque adeo voluntarium ut nullo modo sit peccatum si non sit voluntarium; ex Augustino lib. de vera Religione cap. 14. ut plenius notatum suo loco.

(2) Supple. quo tempore incipiat esse peccatum; vel in impressis passim & gothicis & manuscriptis aliquod tempus quando incipit esse sive in Medicea Editione quando incipiat. Non sicut in quibusdam aliis nugaciter, aliquod tempus quod incipit esse.

(3) Vel scienti bonum facere, ut plenius vulgata legit vers. ultim. & similiter græca εἰδόντι καλὸν ποιῶν referendo non ad speculativam tantum, sed ad practicam notitiam; ex qua nihilominus per scientis negligentiam non sequitur actio: Unde majus illius peccatum est, quam ignorantem delinquentis, ut ibi notat Beda.

(4) Ubi explicantur quomodo sit justitia specialis habitus a generali iustitia distinctus.

(5) Ut ex professo & plenius explicatum est 1. 2. qu. 71. art. 5. ubi conciliantur qui afferunt aliquem actum in qualibet omissione inveniri, & qui e contrario negant.

(6) Hoc est non per omissionem peccat ex eo quod amplius non habeat virginitatem, sed ex eo quod penitentiam non agit de amissa virginitate, vel ad continentiam in posterum servandam non conatur. Legendum quippe quod non omittit ut reponimus & ut impressa passim ac etiam gothica legunt; non sicut prius in Exemplari meo Parisiensi & in ipsomet Manuscripto inepte, non amittit virginitatem non habendo.

ginitatem non habendo, sed non pœnitendo de peccato præterito; vel non faciendo quod potest, ad votum adimplendum per continentiam observantiam. Sacerdos etiam non tenetur dicere Missam, nisi supposita debita opportunitate; quæ si desit, non omittit. Et similiter aliquis tenetur ad restitutionem supposita facultate; quam si non habet, nec habere potest, non omittit, dummodo faciat quod potest. Et idem dicendum est de aliis.

Ad tertium dicendum, quod sicut peccatum transgressionis opponitur præceptis negativis, quæ pertinent ad declinandum a malo; ita peccatum omissionis opponitur præceptis affirmativis, quæ pertinent a faciendum bonum. Præcepta autem affirmativa non obligant ad semper, sed ad tempus determinatum: & pro illo tempore peccatum omissionis incipit esse. Potest tamen contingere quod aliquis tunc sit impotens ad faciendum quod debet; quod quidem si sit præter ejus culpam, non omittit quod debet; ut dictum est (in solut. præc. & 1. 2. quæst. lxxi. art. 5.) (1)

Si vero sit propter ejus culpam præcedentem, (puta cum aliquis in se inebriavit & non potest surgere ad matutinas, ut debet) dicunt quidam, quod tunc incipit peccatum omissionis, quando aliquis se applicat ad actum illicitum, & impossibilem cum illo actu ad quem tenetur.

Sed hoc non videtur verum: quia dato quod excitaretur per violentiam, & iret ad matutinas, non omitteret: unde patet quod præcedens inebriatio non fuit omisso, sed omissionis causa.

Unde dicendum est, quod omisso incipit ei imputari ad culpam, quando fuit tempus operandi; tamen propter causam præcedentem, ex qua omisso sequens redditur voluntaria.

Ad quartum dicendum, quod omisso directe opponitur justitiæ, ut dictum est (in corp. art.) non enim est omisso boni alieujus virtutis, nisi sub ratione debiti, quod pertinet ad justitiam. (2) Plus autem requiritur.

Summ. S. Tb. Tom. VII.

ritur ad actum virtutis meritorium quam ad demeritum culpæ: quia bonum est ex integra causa, malum autem ex singulis defectibus. (3) Et ideo ad justitiæ meritum requiritur actus, non autem ad omissionem.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod omisso est speciale peccatum. Ut *Jacob. 4.* secundum quod dicitur *in arg. contr.* Item *Matth. 3.* *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Ecce, quod non tantum arbor, quæ facit fructum malum, excidetur, sed etiam illa, quæ non facit bonum. Per id ergo monstratur, quod omisso, & non solum transgressio, est peccatum speciale. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS IV. 324

Utum peccatum omissionis sit gravius quam peccatum transgressionis.

Mal. quæst. 11. art. 1. ad 4. & art. 9. cor.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod peccatum omissionis sit gravius quam peccatum transgressionis. Delictum enim videtur idem esse quod *derelictum*; (4) & sic per consequens videtur idem esse omissioni. Sed delictum est gravius quam peccatum transgressionis, quia majori expiatione indigebat, ut patet *Levit. v.* Ergo peccatum omissionis est gravius quam peccatum transgressionis.

2. Præterea. Majori bono majus malum opponitur, ut patet per Philosophum in VIII. *Eth. (5)* Sed *facere bonum*, cui opponitur omisso, est nobilior pars justitiæ, quam *declinare a malo*, cui opponitur transgressio, ut ex supradictis patet (art. 1. hu. quæst. ad 3.) Ergo omisso est gravius peccatum quam transgressio.

G g 3. Præ-

(1) Ubi dicitur omisso non habere rationem peccati, si causa ejus potestati hominis non subiaceat; puta cum propter absolutam impotentiam, sive gravem infirmitatem, ad Ecclesiam ire prætermittit.

(2) Non alterius cujuscunque debiti, ad honestatem puta pertinentis.

(3) Colligitur ex libro de divinis nominibus cap. 4. post medium, seu §. 30. in Editionibus modernis.

(4) Sic Augustinus quæst. 20. in Leviticum: *Si*

vocabulum discutatur quid aliud sonat delictum nisi derelictum? Et qui delinquit quid derelinquit nisi bonum?

(5) Æquivalenter saltem cap. 12. græco-latino vel cap. 10. in antiquis & apud S. Thomam lect. 10. ubi pessimum id vocatur quod est oppositum optimo, indeque concluditur pessima esse dominatio tyrannica ut opposita regno.

3. Præterea . Peccatum transgressionis potest esse & veniale , & mortale . Sed peccatum omissionis videtur esse semper mortale quia opponitur præcepto affirmativo . Ergo omiffio videtur esse gravius peccatum quam sit transgressio .

4. Præterea . Major pœna est pœna damni, scilicet carentia visionis divinæ, quæ debetur peccato omissionis, quam pœna sensus, quæ debetur peccato transgressionis, ut patet per Chrysofostomum super Matth. (1) Sed pœna proportionatur culpæ . Ergo gravius est peccatum omissionis, quam transgressionis .

Sed contra est quod facilius est abstinere a malo faciendo, quam implere bonum . Ergo gravius peccat qui non abstinere a malo faciendo, quod est *transgredi*, quam qui non implet bonum, quod est *omittere* .

Respondeo dicendum, quod peccatum intantum est grave, in quantum a virtute distat . Contrarietas autem est maxima distantia, ut dicitur in X. Metaph. (tex. 13. & 14.) Unde contrarium magis distat a suo contrario quam simplex ejus negatio, sicut *nigrum* plus distat ab *albo* quam simpliciter *non album* : omne enim *nigrum* est non *album*, sed non convertitur . Manifestum est autem quod transgressio contrariatur actui virtutis; omiffio autem importat negationem ipsius : puta peccatum omissionis est, si quis debitam reverentiam parentibus non exhibeat; peccatum autem transgressionis, si contumeliam, vel quamcumque injuriam eis inferat .

Unde manifestum est quod simpliciter & absolute loquendo, transgressio (2) est gravius peccatum quam omiffio; licet aliqua omiffio possit esse gravior aliqua transgressionem .

Ad primum ergo dicendum, quod delictum communiter sumptum significat quamcumque omissionem; quandoque tamen stricte accipitur pro eo quod omittitur aliquid de his quæ pertinent ad Deum; vel quando scien-

ter, & quasi cum quodam contemptu delinquit homo id quod facere debet : & sic habet quamdam gravitatem, ratione cujus majori expiatione indiget . (3)

Ad secundum dicendum, quod ei quod est *bonum facere*, opponitur & *non facere bonum* quod est omittere, & *facere malum*, quod est transgredi; sed primum contradictorie, secundum contrarie, quod importat majorem distantiam : & ideo transgressio est gravius peccatum .

Ad tertium dicendum, quod sicut omiffio opponitur præceptis affirmativis, ita transgressio opponitur præceptis negativis : & ideo utrumque, si proprie accipiat, importat rationem peccati mortalis . Potest autem large dici transgressio, vel omiffio, ex eo quod aliquid fit præter præcepta affirmativa, vel negativa, disponens ad oppositum ipsorum : & sic utrumque large accipiendo, potest esse peccatum veniale .

Ad quartum dicendum, quod peccato transgressionis respondet & pœna damni propter aversionem a Deo, & pœna sensus propter inordinatam conversionem ad bonum commutabile . Similiter etiam omiffioni non solum debetur pœna damni, sed etiam pœna sensus, secundum illud Matth. vii. 19. *Omnia arbor que non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur* : & hoc propter radicem ex qua procedit, licet non habeat ex necessitate actualem conversionem ad aliquid bonum commutabile .

A P P E N D I X

EX art. habes primo : quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum : quod peccatum omissionis, cæteris paribus, non est ita grave, sicut transgressionis . Ut Psal. 24. *Delicta juventutis mee, & ignorantias meas ne memineris* . Quasi dicat, secundum expositionem ibi Divi Thomæ .

Petio

(1) Velut ex homilia 47. ad populum Antiochenum prius indicabatur ad marginem : Sed homilia illa, præter unam supra viginti, ut in græca Editione recensentur, sunt farragines tantum & fragmenta, quæ repetuntur ex variis ejusdem locis, & compinguntur simul . Notari vero ex homil. 24. super Matthæum debuerat, ubi sic ait : *Si quis mille gebennas ponat, nihil tale est ac excidere a regno Dei, sive a beata illa gloria* (τὴν μακαρίαν ἐκείνην δόξαν) quæ in præmium promittitur .

(2) Quæ peccatum commissionis i. 2. qu. 72. art. 6. dicta est, ubi ejus & peccati omissionis differentia explicatur .

(3) Nec tamen liquet ex Levit. 5. major illa expiatio necessaria : Nam etsi plures pro delicto ceremoniæ subinducantur observandæ, non tamen major vel dignior hostia offerenda, cum pro delicto aena tantum vel capra vers. 4. aries autem immaculatus pro peccato transgressionis vel prævaricationis vers. 15. jubeatur offerri . Præterquam quod ibidem promiscue peccatum pro delicto ponitur, & vicissim delictum pro peccato, vel pro prævaricatione propter prævaricantis ignorantiam vel errorem, ut partim vers. 5 partim 15. & sequentibus videre est : Quamvis Levit. 7. vers. 7. distinguitur *hostia pro peccato* & *pro delicto* ut Augustinus, ubi supra, explicat .

Peto misericordiam: quia habeo peccata; quæ, ut sic loquar, sunt digna misericordia. Et ponit *vria*, quæ faciunt ad dimissionem peccati: & primo genus peccati, quod est duplex, unum transgressionis, aliud omissionis; & hæc, scilicet peccata omissionis, vocantur delicta, quasi leviora, & aliquo modo magis venia digna; quia difficile est, quod homo a delicto se totaliter custodiat. Et ideo dicit; *Delicta*. Galat. ult. *Si præoccupatus fueris homo in aliquo delicto: vos, qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis.* Hæc ibi. Unde & per Apostolum significatur idem ex modo etiam loquendi; ut consideranti patet. *Secundo* vides: quomodo &c.

Q U Æ S T I O LXXX.

De partibus potentialibus justitiæ.

DEinde considerandum est de partibus potentialibus justitiæ, idest de virtutibus ei annexis: & circa hoc duo sunt consideranda. Primo quidem quæ virtutes justitiæ annexantur. Secundo considerandum est de singulis virtutibus justitiæ annexis.

ARTICULUS UNICUS. 425

Utrum convenienter assignentur virtutes justitiæ annexæ.

Sup. quest. LVIII. art. II. ad 1. & 2. & infr. quest. CXXII. art. 1. corp. & III. dist. XXXIII. quest. III. art. 4.

AD primum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter assignentur virtutes justitiæ annexæ. Tullius enim (Lib. II. de invent. aliquant. ante fin.) enumerat sex, scilicet *religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, observantiam, veritatem.* Vindicatio autem videtur species esse commutativæ justitiæ, secundum quam illatis injuriis vindicta rependitur, ut ex supra dictis patet (quest. LXI. art. 4.) Non ergo debet poni inter vir-

tutes justitiæ annexas.

2. Præterea. Macrobius super somnium Scipionis (Lib. I. cap. VIII. cir. med.) (1) ponit septem, scilicet *innocentiam, amicitiam, concordiam, pietatem, religionem, affectum, humanitatem*, quarum plures a Tullio prætermittuntur. Ergo videtur, insufficienter enumeratas esse virtutes justitiæ adjunctas.

3. Præterea. A quibusdam aliis ponuntur quinque partes justitiæ, scilicet *obedientia* respectu superioris, *disciplina* respectu inferioris, *æquitas* respectu æqualium, *fides, & veritas* respectu omnium; de quibus a Tullio non ponitur nisi *veritas*. (2) Ergo videtur insufficienter enumerasse virtutes justitiæ annexas.

4. Præterea. Andronicus Peripateticus ponit novem partes justitiæ annexas, scilicet *liberalitatem, benignitatem, vindicativam, eugnomosynam*, (3) *eusebiam, eucharistiam, sanctitatem, bonam commutationem, legispositivam*; ex quibus etiam Tullius manifeste non ponit nisi *vindicativam*. Ergo videtur insufficienter enumerasse.

5. Præterea. Aristoteles in V. Ethic. (4) ponit *epikejam* justitiæ adjunctam, de qua in nulla præmissarum assignationum videtur mentio esse facta. Ergo insufficienter sunt enumeratæ virtutes justitiæ annexæ.

Respondeo dicendum, quod in virtutibus quæ adjunguntur alicui principali virtuti, duo sunt consideranda: primo quidem, quod virtutes illæ in aliquo cum principali virtute conveniant; secundo, quod in aliquo deficiant a perfecta ratione ipsius. Quia vero justitia ad alterum est, (5) ut ex supra dictis patet (quest. LVIII. art. 2.) omnes virtutes quæ ad alterum sunt, possunt ratione convenientiæ justitiæ annexæ.

Ratio vero justitiæ consistit in hoc quod alteri reddatur quod ei debetur secundum æqualitatem, ut ex supra dictis patet (quest. LVIII. art. 10. & 11.) Dupliciter ergo aliqua virtus ad alterum existens a ratione justitiæ deficit: uno quidem modo, in quantum deficit a ratione æqualis; alio modo, in quantum

G g 2 tum

(1) Ait: *De justitia veniunt innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas.*

(2) Loco jam indicato ubi ultimam eam ponit, num. 13. & 36. ac deinceps.

(3) Juxta græcum ἀγιοσύνη quasi *bonum animi propositum vel sententia*, ut 3. Sent. explicatum est; & iterum explicabitur infra cum adjunctis.

(4) Non cap. 10. sicut prius indicabatur ad mar-

ginem, sed cap. 14. græco-lat. vel cap. 16. in antiquis & apud sanctum Thomam lect. 16. ubi ex græco item ἐπιουσία moderatio quædam vel æquitas intelligitur, ut & infra.

(5) Hinc *alienum bonum* (αλλότριον αγαθόν) a Philosopho appellatur quasi ad alterius utilitatem ordinata; ut Eth. 5. cap. 2. in antiquis vel 3. græco-lat. videre est & apud S. Thomam lect. 2.

tum, deficit a ratione debiti. Sunt enim quædam virtutes quæ debitum quidem alteri reddunt, sed non possunt reddere æquale. Et primo quidem quicquid ab homine Deo redditur, debitum est, non tamen potest esse æquale, ut scilicet tantum homo ei reddat, quantum debet, secundum illud Psal. cxv. 12.

(1) *Quid retribuam Domino pro omnibus que retribuit mihi?* Et secundum hoc adiungitur iustitiæ religio, quæ, ut dicit Tullius (loc. cit. in arg. 1.) *superioris cujusdam nature, quam divinam vocant, curam, ceremoniamque* (*) *affert*, Secundo parentibus non potest secundum æqualitatem recompensari quod eis debetur, ut patet per Philosophum in VIII. Eth. (cap. ult. a med.) & sic adiungitur iustitiæ pietas, per quam, ut Tullius dicit (loc. cit.) *sanguine junctis, patriæque benevolis officium, & diligens tribuitur cultus*. Tertio non potest secundum æquale præmium recompensari ab homine virtus, ut patet per Philosophum in IV. Ethic. (cap. III. ante med.) & sic adiungitur iustitiæ observantia, per quam, ut Tullius dicit (loc. sup. cit.) *homines aliqua dignitate antecedentes quodam cultu, & honore* (**) *dignantur*.

A ratione vero debiti iustitiæ defectus potest attendi, secundum quod est duplex debitum, scilicet morale, & legale. Unde & Philosophus in VIII. Ethic. (cap. XIII. circ. med.) secundum hoc duplex iustum assignat. Debitum quidem legale est ad quod reddendum aliquis lege adstringitur: & tale debitum proprie attendit iustitia, quæ est principalis virtus. Debitum autem morale est quod aliquis debet ex honestate virtutis. Et quia debitum necessitatem importat, ideo tale debitum habet duplicem gradum. Quod-

dam enim est sic necessarium ut sine eo honestas morum conservari non possit: & hoc habet plus de ratione debiti. Et potest hoc debitum attendi ex parte ipsius debentis: & sic ad hoc debitum pertinet quod homo talem se exhibeat alteri in verbis, & in factis, qualis est. Et ideo adiungitur iustitiæ veritas, per quam, ut Tullius dicit (loc. cit.) *immutata ea* (***) *que sunt, aut fuerunt, aut futura sunt, dicuntur*. Potest etiam attendi ex parte ejus cui debetur, prout scilicet aliquis recompensat alicui secundum ea quæ fecit: quandoque quidem in bonis; & sic adiungitur iustitiæ gratia, in qua, ut Tullius dicit (ibid.) *amicitiarum, & officiorum alterius memoria, & alterius remunerandi voluntas continetur*: quandoque autem in malis; & sic adiungitur iustitiæ vindicta, per quam, ut Tullius dicit (ibid.) *vis, aut injuria, & omnino quicquid* (****) *obscurum est, defendendo, aut ulciscendo propulsatur*.

Aliud vero debitum est necessarium, sicut conferens ad majorem honestatem, sine quo tamen honestas conservari potest: quod quidem debitum attendit liberalitas, affabilitas, sive amicitia, aut alia hujusmodi, quæ Tullius prætermittit in prædicta enumeratione, quia parum habent de ratione debiti.

Ad primum ergo dicendum, quod vindicta quæ fit auctoritate publicæ potestatis, secundum sententiam judicis, pertinet ad iustitiam commutativam; sed vindicta quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem, vel quam quis a iudice requirit, pertinet ad virtutem iustitiæ adjunctam.

Ad secundum dicendum, quod Macrobius videtur attendisse ad duas partes integrales iustitiæ; scilicet *declinare a malo*, ad quod per-

(1) Ad retributionis æqualitatem impossibilem refert etiam Chrysostomus in sermone *quomodo primus homo sit prelatas omnibus creaturis*, ut videre est tom. 1. latino: Cassiodorus autem post Augustinum ad id solum quod nihil Deo rependere de nostro valeamus, cum nihil habeamus nisi ex ejus dono: Sed ad ignorantiam convenientis officii retribuendi Theodoretus post Basilium ibi sic propemodum explicantem. Quod autem subjungitur ex Eth. 4. & passim ad marginem ex cap. 3. indicatur, sumptum est ex cap. 7. græco-lat. vel in antiquis 9. & apud S. Thomam lect. 9. ubi dicitur quod *integra virtutis vel perfectæ, (πρωτείας) nullus est dignus honor*: sive ut græcum τῆς sumi potest, *premiū nullum*: Gratias porro ex 1. Ethic. Exemplaria quædam citant, ubi dicitur tantum quod *virtutis præmiū quiddam optimam esse debet* (scilicet felicitas) & quod laus

ad virtutem pertinet, sed ad optimos quosque aliquis majus; ut cap. 10. vel cap. 12. græco-lat. videre est, vel cap. 14. & 18. in antiquis, ac apud S. Thomam lect. 14. & 18. respective. Denique *iustum duplex* quod ex 8. Eth. notatur paulo infra, tum ex cap. 15. græco-latino tum ex cap. 13. in antiquis & apud S. Thomam lect. 13. desumptum est.

(*) Ita cum codicibus Nicolajus, Voces vel cultum. que hic leguntur in multis edit. ex margine mss. in sextum translatae perperam fuerunt.

(**) Ita cum codd. Alcan. & Rom. edit. veteres & Pasav. Garcia, Theologi, & Nicolajus dignantur.

(***) Ita mss. & editi passim. Al. deest quæ sunt

(****) Ita cum codicibus edit. veteres; & Garcia. Nicolajus, & edit. Pasav. obtuturum.

pertinet *innocentia*, & *facere bonum*, ad quod pertinent sex alia: quorum duo videntur pertinere ad æquales, scilicet *amicitia* in exteriori convictu, & *concordia* interiori; duo vero ad superiores, scilicet *pietas* ad parentes, & *religio* ad Deum; duo vero ad inferiores, scilicet *affectus*, in quantum placent bona eorum, & *humanitas*, per quam subvenitur eorum defectibus. Dicit enim Isidorus in Lib. X. Etymol. (1) quod *humanus* dicitur aliquis, quod *habeat circa hominem amorem*, & *miserationis affectum*: unde *humanitas* dicta est, *qua nos invicem tuemur*. Et secundum hoc *amicitia* sumitur, prout ordinat exteriorem convictum, sicut de ea Philosophus tractat in IV. Ethic. (2) Potest etiam *amicitia* sumi, secundum quod proprie respicit affectum, prout determinatur a Philosopho in VIII. & IX. Ethic. & sic ad *amicitiam* pertinent tria, scilicet *benevolentia*, quæ hic (*) dicitur *affectus*, & *concordia*, & *beneficentia*, quæ hic vocatur *humanitas*. Hæc autem Tullius prætermisit, quia parum habent de ratione debiti, ut dictum est (in corp. art.)

Ad tertium dicendum, quod *obediencia* includitur in *observantia*, quam Tullius ponit: nam præcellentibus personis debetur & reverentia honoris, & *obediencia*. *Fides* autem, per quam fiunt dicta, includitur in veritate quantum ad observantiam promissorum. *Veritas* autem in plus se habet, (3) ut infra patebit (quæst. cix. art. 1. & 3.) *Disciplina* autem non debetur ex debito necessitatis: quia inferiori non est aliquis obligatus, in quantum est inferior; potest tamen aliquis superior (4) obligari, ut inferioribus provideat, secundum illud Matth. xxiv. 45. *Fidelis servus, & prudens, quem constituit do-*

minus super familiam suam: & ideo a Tullio prætermittitur. Potest autem contineri sub *humanitate*, quam Macrobius ponit; *æquitas* vero sub *epikeja*, vel *amicitia*.

Ad quartum dicendum, quod in illa enumeratione ponuntur quædam pertinentia ad particularem justitiam, quædam autem ad legalem: ad particularem quidem *bona commutatio*; de qua dicit, quod est habitus in commutationibus æqualitatem custodiens: ad legalem autem justitiam, quantum ad ea quæ communiter sunt observanda, ponitur *legispositiva*; quæ, ut ipse dicit, est scientia commutationum politicarum ad communitatem relatarum. Quantum vero ad ea quæ quandoque particulariter agenda occurrunt, præter communes leges, ponitur *eugnomosyne*, quasi *bona gnome*, quæ est in talibus directiva, ut supra habitum est (quæst. li. art. 4.) in tractatu de prudentia: & ideo dicit de ea, quod est *voluntaria justificatio*, quia scilicet ex proprio arbitrio, id quod iustum est, homo secundum eam servat, non secundum legem scriptam. Attribuuntur autem hæc duo prudentiæ secundum(**) directionem, justitiæ vero secundum executionem. *Eusebia* vero dicitur, quasi *bonus cultus*, unde est idem quod *religio*: ideo de ea dicit, quod est *scientia Dei famulatus*: & loquitur secundum modum quo Socrates dicebat, omnes virtutes esse scientias (5). Et ad idem reducitur *sanctitas*, ut postea dicetur (quæst. seq. art. 8.) *Eucharistia* autem est idem quod *bona gratia*, quam Tullius ponit, sicut & vindicativam. *Benignitas* autem videtur esse idem cum *affectu*, quem ponit Macrobius. Unde & Isidorus dicit in Lib. X. Etymol. (6) quod *benignus est vir sponte ad bene fa-*
cien-

(1) Vel Originum lib. 10. cap. 8. alludat implicite ad græcum φιλαδέλφωτος quod idem est ac *hominum amator*, & *humanus* latine reddi solet.

(2) Non sicut prius ad marginem cap. 6. sed vel 12. græco-latino, vel in antiquis 14. & apud S Thomam lect. 14. ubi non tam *amicitia* quam similis *amicitiæ* dicitur esse, ac proprio nomine designari non posse.

(*) Ita mss. & edis. passim. Al. *perperam* dicuntur.

(3) Id est *lassius patet*; non sicut prius in Exemplari Parisiensi & Duacensi præpostere legitur, *in se plus habet*.

(4) Pro quo alia passim Exemplaria *perperam* habent, *superiori obligari*: Sensus enim est quod licet superior non obligetur inferiori ut sic ad obsequendum; obligatur nihilominus ad providendum ipsi vel

ministrandum illud quo indiget, ut ex verbis Matthæi colligitur; quia qui super familiam constituitur ut des cibum in tempore (vers. 451.) vel *crisicæ mensuram* (Luc. 12. vers. 42.) significatur esse superior, quamvis alteri quoque superiori (nempe domino constituenti) ad officium illud obligetur.

(**) Ita mss. & edis. libri castigati. Al. directionem justitiæ, non secundum excusationem.

(5) Quod Philosophus tamen 6. Eth. refellit versus finem.

(6) Sive (ut supra) Originum lib. 10. cap. 2. ex quo restituimus, *dulcis alloquio*, non sicut prius passim *dulcis ad eloquium*: addit porro quod ad præsentem quoque sensum spectat, ut sub affectu benignitatem comprehendi tacite significet: *Non autem multum distat benignus a bono, quia & ipse ad benefaciendum videtur expositus: In eo samen differt quod*

ciendum paratus, & dulcis alloquio. Et ipse Andronicus dicit, quod benignitas est habitus voluntarie benefactivus. Liberalitas autem videtur ad humanitatem pertinere.

Ad quintum dicendum, quod *epikeja* non adjungitur justitiæ particulari, sed legali; & videtur esse idem cum ea quæ dicta est *eug-nemosyne* (*).

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, quod justitiæ sunt annexæ multæ virtutes. Ut *Matth. 4. Decet implere omnem justitiam: omnem*, inquit, ad significandum, quod multiplex est justitia, seu quod multiplex est virtus justitiæ annexa. Item *Sap. 8. Sobrietatem, prudentiam, Justitiam, & virtutem docet. Hoc est. Justitiam, virtutem sibi annexam multipliciter habentem. Secundo vides &c.*

Q U Æ S T I O LXXXI.

De religione,

In octo articulos divisa.

DEinde considerandum est de singulis partibus prædictarum virtutum, quantum ad præsentem intentionem pertinet: & primo considerandum est de religione; secundo de pietate; tertio de observantia; quarto de gratia; quinto de vindicta; sexto de veritate; septimo de amicitia; octavo de liberalitate; nono de epikeja. De aliis autem hic enumeratis supra dictum est, partim in tractatu de caritate, scilicet de concordia, & aliis hujusmodi; & partim in hoc tractatu de justitia, sicut de bona commutatione, & innocentia. De legispositiva autem in tractatu de prudentia.

Circa religionem vero tria consideranda occurrunt.

Primo quidem de ipsa religione secundum se. Secundo de actibus ejus. Tertio de vitiis oppositis.

Circa primum quærentur octo.

Primo, utrum religio consistat tantum in ordine ad Deum.

Secundo, utrum religio sit virtus.

Tertio, utrum religio sit una virtus.

Quarto, utrum religio sit specialis virtus.

Quinto, utrum religio sit virtus theologica.

Sexto, utrum religio sit præferenda aliis virtutibus moralibus.

Septimo, utrum religio habeat exteriores actus.

Octavo, utrum religio sit eadem sanctitati.

A R T I C U L U S I. 526

Utrum religio ordinet hominem solum ad Deum (1).

Inf. quæst. lxxxiv. art. 1. ad 1.

AD primum sic proceditur. Videtur quod religio non ordinet hominem solum ad Deum. Dicitur enim *Jac. 1. 27. Religio munda, & immaculata arud Deum, & Patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo. Sed visitare viduas, & pupillos dicitur secundum ordinem ad proximum: quod autem dicit, immaculatum se custodire ab hoc sæculo, pertinet ad ordinem quo ordinatur homo in seipso. Ergo religio non solum dicitur in ordine ad Deum.*

2. Præterea. Augustinus dicit in X. de civ. Dei (cap. 1. a med.) quod *quia latina loquendi consuetudine (2) non imperitorum tantum, verum etiam doctissimorum, cognationibus humanis, atque affinitatibus, & quibuscumque neces-*

quod bonus potest esse strictior & bene quidem facere ac prestare quod poscitur, sed non suavis esse novis consortio, benignus autem sua cunctos novis invisare dulcedine: Quamvis cap. 5. ad Galatas vers. 22. benignitas a bonitate numeratur seorsim inter fructus Spiritus sancti, ubi veluti bonam igneitatem propter affectum diffusivum dictam esse vult S. Thomas: alii tamen ut a bene gignendo derivatam potius putant: Sed parum refert.

(*) *Hic Nicolaus in textu addit sequentia: quia ista prudenter determinat quid expediat magis; illa moderamen adhibet quale agnoscit expedire, ut quæst. cxx. patebit.*

(1) *Idest tantum ad Deum vel non nisi ad Deum: Unde planius transposita constructione dici potest ad Deum solum: Sicut & in indice articulorum præmissum est, utrum consistat tantum in ordine ad Deum.*

(2) *Quam & Cicero ipse pro debito quolibet aliquando usurpat, ut cum paterni masornique sanguinis magnam religionem dicit Orat. pro Roscio, privati officii religionem Orat. pro Scylla, & omnium officiorum religione se obstrictum existimasse in administrandis Magistratibus quos acceperat, lib. 5. vel act. 7. in Verresæ &c.*

necessitudinibus dicitur exhibenda religio, non eo vocabulo vitatur ambiguum, cum de cultu Divinitatis vertitur questio; ut fidenter dicere valeamus, religionem non esse nisi cultum Dei. Ergo religio dicitur non solum in ordine ad Deum, sed etiam in ordine ad propinquos.

3. Præterea. Ad religionem videtur latia pertinere: latia enim interpretatur servitus, ut Augustinus dicit in X. de civ. Dei (cap. 1. ad fin.) Servire autem non solum debemus Deo, sed etiam proximis, secundum illud Galat. v. 13. *Per caritatem spiritus servite ad invicem.* Ergo religio importat ordinem etiam ad proximum.

4. Præterea. Ad religionem pertinet cultus. Sed homo dicitur non solum colere Deum, sed etiam proximum, secundum illud Catonis, *Cole parentes.* (1) Ergo etiam religio nos ordinat ad proximum, & non solum ad Deum.

5. Præterea. Omnes in statu salutis existentes Deo sunt subiecti. Non autem dicuntur religiosi omnes qui sunt in statu salutis, sed solum illi qui quibusdam votis, & observantiis, & ad obediendum aliquibus hominibus se adstringunt. Ergo religio non videtur importare ordinem subiectionis hominis ad Deum.

Sed contra est quod Tullius dicit II. Rhetor. (sc. de invent. aliquant. ante fin.) quod (*) *religio est virtus, quæ superioris cuiusdam nature, quam divinam vocant, ceremoniam, cultumque affert.*

Respondeo dicendum, quod, sicut Isidorus dicit in Lib. X. Etymol. (ad lit. R.) *Religiosus, ut ait Cicero, (**) a relectione appellatus est, qui retractat, & tamquam relegit ea quæ ad cultum divinum pertinent: & sic religio videtur dicta a relegendo ea quæ sunt divini cultus: quia huiusmodi sunt fre-*

quenter in corde revolvenda, secundum illud Prov. 111. 6. *In omnibus viis tuis cogitatum.* Quamvis etiam possit intelligi religio ex hoc dicta; quod *Deum reeligere debemus, quem amiseramus negligentes*, sicut Augustinus dicit in X. de civ. Dei (cap. 1v. ante med.) *Vel potest intelligi religio a religando dicta: unde Augustinus dicit in Lib. de vera religione (prope fin.) Religes nos religio uni omnipotenti Deo.*

Sive autem religio dicatur a frequenti relectione, sive ex iterata electione eius quod negligenter amissum est, sive dicatur a religatione; religio proprie importat ordinem ad Deum. Ipse enim est cui principaliter alligari debemus tamquam indeficienti principio; ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet sicut in ultimum finem; quem etiam negligentes peccando amittimus, & credendo, & fidem protestando recuperare debemus.

Ad primum ergo dicendum, quod religio habet duplices actus: quosdam quidem proprios, & immediatos, quos elicit, per quos homo ordinatur ad solum Deum, sicut sacrificare, adorare, & alia huiusmodi; alios autem actus habet, quos producit mediantibus virtutibus quibus imperat, ordinans eos ad divinam reverentiam: quia scilicet virtus, ad quam pertinet finis, imperat virtutibus ad quas pertinent ea quæ sunt ad finem. Et secundum hoc actus religionis per modum imperii ponitur esse, *visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum*; quod est actus elicited a misericordia: *immaculatum autem se custodire ab hoc seculo*, imperative quidem est religionis, elicitive autem temperantiz, vel alicujus huiusmodi virtutis.

Ad secundum dicendum, quod religio refer-

(*) Ita ex Tullio recentes editiones cum Nicolajo, qui habet cultum ceremoniamque. Antiquæ editiones cum Rom. religio est quedam tuitio nature, quam divinam vocant, quæ cultum, vel ceremoniam affert. Cod. Alcan. religio est quedam tuitio nature quæ doctrinam (in voce enim abbreviata est a quæ in verbo divinum locum non habet) cultum, ceremoniamque affert.

(**) Ita post Nicolajum editiones passim, & quidam codices: Cod. Alcan. edit. Rom. aliaque vetusta a religione.

(1) Sive, *Parentes ama, Cognatos cole*: In moralibus documentis quæ puerorum rudimentis apponi solent, & a gravibus tamen ac eruditus viris non iudicari existimari quæ ipsimet usurpent; ut alibi notamus de quibusdam. Hæc porro loquitur etiam Est-

her. 13. vers. 6. ab Affuero usurpatur, cum ait quem parentis loco colimus (nempe Aman) Ut & Prov. 19. vers. etiam 6. *Multi colunt personam potentis &c.* Quod autem ex Tullio velut 2. Rhetoricorum subjungitur, jam ex libro 2. de rhetorica inventionem paulo aliter notatum est, nempe quod curam ceremoniamque affert, ut Ciceronis textus habet, ac pro cura etiam ponit metum eodem lib. cum de religione primum agit: Sed & ethymon *Religiosi* ab Isidoro hic notatum ex Etymologiarum vel Originum lib. 10. lit. R. habet idem Tullius vel Cicero lib. 2. de natura Deorum num. 72. Tametsi Lactantius refellit lib. 4. divinarum institutionum cap. 28. & Augustinus lib. 1. *Retractat.* cap. 13. minus probat, mavultque (ut & ille) a religando religionem dici.

fertur ad ea quæ exhibentur cognationibus humanis, extenso nomine religionis, non autem secundum quod religio proprie dicitur. Unde Augustinus parum ante verba inducta præmittit : (1) *Religio distinctius non quemlibet, sed Dei cultum significare videtur.*

Ad tertium dicendum, quod cum servus dicatur ad dominum, necesse est quod ubi est propria & specialis ratio domini, ibi sit specialis & propria ratio servitutis. Manifestum est autem quod dominium convenit Deo secundum propriam & singularem quamdam rationem, quia scilicet ipse omnia fecit, & quia summum in omnibus rebus obtinet principatum : & ideo specialis ratio servitutis ei debetur : & talis servitus nomine latriæ designatur apud Græcos ; & ideo ad religionem proprie pertinet.

Ad quartum dicendum, quod colere dicuntur homines quos honorificatione, vel recordatione, vel præsentia frequentamus : & etiam aliqua quæ nobis subiecta sunt, coluntur a nobis dicuntur, sicut agricultoræ dicuntur ex eo quod colunt agros, & incolæ dicuntur ex eo quod colunt loca quæ inhabitant. Quia tamen specialis honor debetur Deo tamquam primo omnium principio, etiam specialis ratio cultus ei debetur, quæ græco nomine vocatur *Eusebia*, vel *Theosebia*, ut patet per Augustinum in X. de civ. Dei (cap. 1. a med.)

Ad quintum dicendum, quod quamvis *religiosi* dici possunt communiter omnes qui Deum colunt ; specialiter tamen *religiosi* dicuntur qui totam vitam suam divino cultui dedicant, a mundanis negotiis se abstrahentes sicut etiam *contemplativi* dicuntur, non qui contemplantur, sed qui contemplationi totam vitam suam deputant. Huiusmodi autem non se subiciant homini præter hominem, sed propter Deum, secundum illud Apostoli Ga-

lat. IV. 14. *Sicut Angelum Dei excepistis modo, sicut Christum Jesum.*

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito a scripturis, & Tullio fuisse insinuatam, quod religio ordinet hominem solum ad Deum. Ut Exod. 12. *Quæ est ista religio? victima transitus Domini est.* Et c. 29. *Erunt mihi sacerdotes, religione perpetua.* Ecce, quod de ordinatione solum ad Deum fit mentio ; quando tractatur de religione. A Tullio autem insinuatam idem per definitionem religionis, quæ est hæc. *Religio est, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam divinam vocant, curam, ceremoniamque affert* Vide q. 70. art. 1. *append.* notationem pro lectoribus & serva Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S II. 417

Utrum religio sit virtus.

L. P. quest. lx. art. 3. cor. & III. dist. xxxiii. quest. iii. art. 4. quest. 1. cor. & opus. XIX. cap. IV.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod religio non sit virtus. Ad religionem enim pertinere videtur Deo reverentiam exhibere. Sed revereri est actus timoris qui est donum, ut ex supra dictis patet (quest. XIX. art. 9.) Ergo religio non est virtus, sed donum.

2. Præterea. Omnis virtus in libera voluntate consistit, unde dicitur *habitus electivus*, vel *voluntarius*. Sed, sicut dictum est (art. præc. ad 3.) ad religionem pertinet latria quæ servitutem quamdam importat. Ergo reli-

(1) Seu, *quamvis distinctius (vel distinctius) non quemlibet sed Dei cultum significare videtur, tamen quia latina loquendi consuetudine quibusque necessitudinibus dicitur exhibenda religio, non eo vocabulo vitatur ambiguum ut fidenter dicere valeamus religionem non esse nisi Dei cultum, quoniam videtur hoc verbum a significanda observantia propinquantis humane insolenter auferri; hoc est præter solum usum &c. Latriam quoque apud Græcos (λατρεία) dici proprie cultum vel servitutem Dei notat iterum August. lib. 15. contra Faustum cap. 9. Non quod ex impositione ipsa vocis hoc significet, cum & apud impios usurpetur pro servitute qua servitur vel hominibus vel tempori; sed ex accommodatione usus tantum: Nec immerito: Tum quia*

vocabulum hoc a vehementi quodam timore derivatur (ex verbo τρέω quod est tremere adjuncto ad quod significationem auget, ut Thesaurus linguæ græcæ notatur: Tum quia servitutem conductitiam sive mercenariam significat, ut & idem Thesaurus ac Suidas explicant, quasi ei dumtaxat exhibitam a quo sperari potest merces: Tum quia emptitiis vel mancipiis tantum convenit, hoc est servis qui totum quod sunt, suis dominis debent: Et eatenus recte accommodatur servituti solius Dei, quem timere debemus quasi qui solus vitæ & mortis habet potestatem, qui solus merces nostra & spes est, cuius pretio empti sumus, & cui soli totum quod sumus exhibere debemus.

religio non est virtus.

3. Præterea. Sicut dicitur in II. Ethic. (cap. 1. circ. princ.) aptitudo virtutis inest nobis a natura: unde ea quæ pertinent ad virtutes, sunt de dictamine rationis naturalis. Sed ad religionem pertinet cæremoniam divinæ naturæ asserre: cæremonialia autem, ut dictum est supra (1. 2. quæst. xcix. art. 3. ad 2. & quæst. ci.) non sunt de dictamine rationis naturalis. Ergo religio non est virtus.

Sed contra est quia connumeratur aliis virtutibus, ut ex præmissis patet (quæst. præc.)

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. lviij. art. 3. & 1. 2. quæst. lv. art. 3. & 4.) virtus est *quæ bonum facit habentem, & opus ejus bonum reddit*: & ideo necesse est dicere, omnem actum bonum ad virtutem pertinere.

Manifestum est autem quod reddere debitum alicui habet rationem boni: quia per hoc quod aliquis alteri debitum reddit, constituitur in proportionem convenienti respectu ipsius, quasi convenienter ordinatus ad ipsum. Ordo autem ad rationem boni pertinet, sicut & modus, & species, ut per Augustinum patet in Libro de natura boni (cap. lxi.) Cum ergo ad religionem pertineat reddere honorem debitum alicui, scilicet Deo; manifestum est quod religio virtus est.

Ad primum ergo dicendum, quod revereri Deum est actus Doni timoris. (1) Ad religionem autem pertinet facere aliqua propter divinam reverentiam. Unde non sequitur quod religio sit idem quod donum timoris, sed quod ordinetur ad ipsum sicut ad aliquid principalis: sunt enim dona principaliora virtutibus moralibus, ut supra habitum est (quæst. ix. art. 1. ad 3. & 1. 2. quæst. lxxvii. art. 8.)

Ad secundum dicendum, quod etiam servus potest voluntarie exhibere domino suo quod debet; & sic facit de necessitate virtutis.

Summ. S. Th. Tom. VII.

tem, debitum voluntarie reddens: & similiter exhibere Deo debitam servitutem potest esse actus virtutis, secundum quod homo voluntarie hoc facit.

Ad tertium dicendum, quod de dictamine rationis naturalis est quod homo aliqua faciat ad reverentiam divinam. Sed quod hæc determinate faciat, vel illa, istud non est de dictamine rationis naturalis, sed de institutione juris divini, vel humani.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis in sinuatum, & Tullio, quod religio est virtus. A Tullio quidem q. 80. art. 1. corpor. A scripturis autem per dictum Eccl. 1. *Timor Domini scientiæ religiositas*. Et c. 23. *Nil melius est, quam timor Domini*. Vide respon. ad 1. Secundo vides &c.

A R T I C U L U S III. 428

Utrum religio sit una virtus,

Inf. art. 4. ad 1. & 2.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod religio non sit una virtus. Per religionem enim ordinamur ad Deum, ut dictum est (art. 1. hujus quæst.) In Deo autem est accipere tres personas, & iterum multa attributa, quæ saltem ratione differunt. Diversa autem ratio objecti sufficit ad diversificandum virtutes, ut ex supra dictis patet (2) Ergo religio non est una virtus.

2. Præterea. Unius virtutis unus est actus habitus enim distinguuntur secundum actus. Religionis autem multi sunt actus, sicut colere, & servire, vovere, orare, sacrificare, & multa hujusmodi. Ergo religio non est una virtus.

3. Præterea. Adoratio ad religionem pertinet.

H h

tinet.

(1) Hinc passim in Scriptura vocatur Deum timens qui eum colit ac reveretur; vel timere pro revereri usurpatur: Exod. 18. vers. 21. Levit. 19. vers. 14. & 32. Levit. 25. vers. 17. & 36. Deuter. 6. vers. 2. 13. & 14. Deut. 10. vers. 12. & 20. Tobie 9. vers. 9. Judith. 8. vers. 29. Job. 1. vers. 8. Prov. 14. vers. 2. Ecclesiastici primo vers. 13. 20. & 25. Ut & Ecclesiastici sexto decimo vers. 3. Daniel. 13. vers. 2. Act. 10. vers. 2. ubi religiosus ac timens Deum Centurio vocatur &c.

(2) Partim ex questione 23. art. 5. ubi ex eo

probat quod charitas est una virtus: Partim ex questione 47. art. etiam 5. ubi ex eo probat quod prudentia est specialis virtus: Partim ex questione 50. art. 2. ad 2. ubi ex eo probat quod politica non est idem cum prudentia qualicunque, quia objectis distinguuntur: Quod mediate subintelligi debet: Immediate quippe distinguuntur per actus ut & mox indicatur, sed ipsi actus distinctionem suam ab objectis desumunt: unde habitus quoque mediate distinguuntur per objecta.

tingit. Sed adoratio alia ratione adhibetur imaginibus, & alia ipsi Deo. Cum ergo diversa ratio distinguat virtutes, videtur quod religio non sit una virtus.

Sed contra est quod dicitur Ephes. iv. 5. *Unus Deus una fides*. Sed vera religio protestatur fidem unius Dei. Ergo religio est una virtus.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra habitum est (1. 2. quæst. lrv. art. 2. & 3.) habitus distinguuntur secundum diversam rationem objecti. Ad religionem autem pertinet exhibere reverentiam uni Deo secundum unam rationem, in quantum scilicet est primum principium creationis, & gubernationis rerum. Unde ipse dicit Malach. i. 6. *Si ego pater, ubi honor meus? Patris enim est & producere, & gubernare*. Et ideo manifestum est quod religio est una virtus.

Ad primum ergo dicendum, quod tres personarum divinæ sunt unum principium creationis, & gubernationis rerum: & ideo eis una religione servitur. Diversæ autem rationes attributorum concurrunt ad rationem primi principii, quia Deus producit omnia & gubernat sapientia, voluntate, & potentia bonitatis suæ. (1) Et ideo religio est una virtus.

Ad secundum dicendum, quod eodem actu homo servit Deo, & colit ipsum: nam cultus respicit Dei excellentiam, cui reverentia debetur; servitus autem respicit subjectionem hominis, qui ex sua conditione obligatur ad exhibendam reverentiam Deo. Et ad hæc duo pertinent omnes actus qui religioni attribuantur: quia per omnes homo protestatur divinam excellentiam, & subjectionem sui ad Deum, vel exhibendo aliquid ei, vel etiam (2) assumendo aliquid divinum.

Ad tertium dicendum, quod imaginibus non exhibetur religionis cultus, secundum quod in seipsis considerantur, quasi res quædam, sed secundum quod sunt imagines ducentes in Deum incarnatum. (3) Motus autem qui est in imaginem, prout est imago, non

consistit in ipsa, sed tendit in id cuius est imago. Et ideo ex hoc quod imaginibus Christi exhibetur religionis cultus, non diversificatur ratio latriæ, nec virtus religionis.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis fuisse insinuatum, quod religio est virtus una. Ut Eph. 4. *unus Deus, una fides*, ut in argumento contr. Hoc est. Illa virtus, quæ unam fidem in unum Deum protestatur, est una: utpote habens tantum objectum unum & formaliter unum: sed religio est illa virtus, quæ protestatur unam fidem in unum Deum, ut habetur ex ad secundum ergo religio est virtus una. En radicaliter intentum ex Apostolo. Secundo vides quomodo &c.

A R T I C U L U S IV. 429

Utrum religio sit specialis virtus ab aliis distincta.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod religio non sit specialis virtus ab aliis distincta. Dicit enim Augustinus X. de civ. Dei (cap. vi. in princ.) *Verum sacrificium est omne opus quod geritur, ut sancta societate Deo jungamur*. Sed sacrificium pertinet ad religionem. Ergo omne opus virtutis ad religionem pertinet; & sic non est specialis virtus.

2. Præterea. Apostolus dicit I. ad Cor. x. 31. *Omnia in gloriam Dei facite*. Sed ad religionem pertinet aliqua facere ad Dei reverentiam, ut supra dictum est (art. 1. hujus quæst. ad 1. & art. 2.) Ergo religio non est specialis virtus.

3. Præterea. Caritas qua diligitur Deus, non est virtus distincta a caritate qua diligitur proximus. Sed, sicut dicitur in VIII. Ethic. (cap. viii. circ. princ.) *honorari propinquum est ei quod est amari* (4) Ergo religio

(1) Sicut omnia passim Exemplaria legunt: Quid si legatur, potentia, sapientia, & bonitate voluntatis? vel potentia, voluntate, sapientia, bonitate?

(2) Sic omnino legendum non dubito, potius quam in aliis passim vel iterum.

(3) Id est in cogitationem vel considerationem ejus, veluti mysterium incarnationis representantes, ut imagines humanitatis Christi, de quibus tantum agit modo, ut adjuncta explicant: Quid vero de aliis, quæ representant Sanctos, ipse sentiat, notabitur obiter qu. 94. art. 2. ad 1. & cur de illis mentio-

nem expressam non fecerit 3. part. qu. 25. sicut de reliquiis fecit.

(4) Sive potius e converso, amari propinquum est ei quod est honorari; ut cap. 8. in antiquis & apud S. Thomam lect. 8. videre est, sed in græco-latino cap. 9. ubi habet *ὁ δὲ φιλεῖσθαι ἐγγύ τῷ δούει τῷ τιμᾶσθαι* hoc est, amari autem propinquum quiddam esse videtur ejus quod est honorari: Nempe quia nemo aliquem amat nisi quem dignum opinatur: & hoc ipsum est honorare: Sed nec vere honorat quicquam nisi amet.

ligio qua honoratur Deus, non est virtus specialiter distincta ab observantia, vel dulcia vel pietate, quibus honoratur proximus. Ergo non est virtus specialis.

Sed contra est quod ponitur pars iustitiæ ab aliis ejus partibus distincta.

Respondeo dicendum, quod cum virtus ordinetur ad bonum, ubi est specialis ratio boni, ibi oportet esse specialem virtutem. Bonum autem ad quod ordinatur religio, est exhibere Deo debitum honorem. Honor autem debetur alicui ratione excellentiæ. Deo autem competit singularis excellentia, in quantum omnia in infinitum transcendit secundum omnimodum excessum. Unde ei debetur specialis honor; sicut in rebus humanis videmus quod diversis excellentiis personarum diversus honor debetur, alius quidem patri alius regi, & sic de aliis.

Unde manifestum est quod religio est specialis virtus.

Ad primum ergo dicendum, quod omne opus virtutis dicitur esse sacrificium, in quantum ordinatur ad Dei reverentiam (1). Unde ex hoc non habetur quod religio sit generalis virtus, sed quod imperet omnibus aliis virtutibus, ut supra dictum est (art. 1. hujus quæst. ad 1.)

Ad secundum dicendum, quod omnia, secundum quod in gloriam Dei sunt, pertinent ad religionem, non quasi ad elicientem, sed quasi ad imperantem; illa autem pertinent ad religionem elicientem quæ secundum rationem suæ speciei pertinent ad reverentiam Dei.

Ad tertium dicendum, quod objectum amoris est bonum; objectum autem honoris, vel reverentiæ est aliquid excellens. Bonitas autem Dei communicatur creaturæ, non au-

tem excellentia bonitatis ejus. Et idcirco caritas qua diligitur Deus, non est virtus distincta a caritate qua diligitur proximus. Religio autem qua honoratur Deus, distinguitur a virtutibus quibus honoratur proximus (2).

APPENDIX.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito esse insinuatam a scripturis, & Tullio: quod religio est virtus distincta ab aliis. A Tullio quidem, ut in q. 80. cor. secundum quod hic innuitur in arg. cont. A scripturis autem, ut Deuter. 6. & Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis. & illi soli servies.* Nota ly soli. Ubi loquitur de servitute patriæ: de qua vide a. 1. ad tertium. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS V. 430

Utrum religio sit virtus theologica.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod religio sit virtus theologica. Dicit enim Augustinus in Enchir. (cap. 111.) quod *Deus colitur fide, spe, & caritate*, quæ sunt virtutes theologicæ. Sed cultum Deo afferre pertinet ad religionem. Ergo religio est virtus theologica.

2. Præterea. Virtus theologica dicitur quæ habet Deum pro objecto. Religio autem habet Deum pro objecto, quia ad solum Deum ordinat, ut dictum est (art. 1. hujus quæst.) Ergo religio est virtus theologica.

3. Præterea. Omnis virtus vel est theologica, vel intellectualis, vel moralis, ut ex supradictis patet (1. 2. quæst. LVII. LVIII.

Hh 2

& LXII.

(1) Ut ad ultimum finem ad quem referri principaliter debet: Unde subjungit ibi Augustinus, quod *& ipsa misericordia qua homini egeni subvenitur, si propter Deum non fit, non est sacrificium &c.* Quin hoc ipsum intelligitur in proximo qui notatus est suæ, *Us sancta fœderate Deo &c.*

(2) Quia utique propter bonum proprium honoratur proximus, & non propter divinum; ut in quæstionibus disputatis de caritate art. 4. ad 7. respondet S. Thomas; amatur autem ex caritate propter bonum divinum non proprium, ut ad 5. præmisit: Vel quia illud bonum divinum ut objectum formale a caritate respicitur; sed ab aliis virtutibus velut ultimus finis tantum; ut art. 5. ad 2. respondet: Sed si honor aliquis exhibitus proximo, supponatur non nisi propter iustitiam & sanctitatem ejus exhiberi (qualis est quem Beatis exhibet Ecclesia) quid-

ni dicatur ad eandem religionem secundario pertinere? Hinc & *religiosum* Augustinus appellat lib. 20. contra Faustum cap. 21. ubi *memoria Martyrum religiosa solemnitate celebrari* expresse dicit: Quamvis propria, stricta, & primaria significatione religionem accipiendo e contrario dicat lib. de vera religione cap. 55. *Non fit nobis religio cultus hominum mortuorum: Quia si pie vixerunt, non se habentur ut rates querant honores; sed illum a nobis colit volunt, quo illuminante levantur nos meriti sui esse confertes: Honorandi ergo sunt propter imitationem; non adorandi propter religionem.* Loquitur autem S. Thomas de illo cultu quo directe proximum honoramus propter alias causas quam divinas, puta propter cognitionem naturalem vel dignitatem sæcularem; ut ex prædictis patet: Unde merito illum a religione absolute distinguit.

& ~~lxxx~~) Manifestum est autem quod religio non est virtus intellectualis, quia ejus perfectio non attenditur secundum considerationem veri: similiter etiam non est virtus moralis, cujus proprium est tenere medium inter superfluum, & diminutum: non enim aliquis potest superflue Deum colere, secundum illud Eccli. xlxxx. 33. *Benedicentes Dominum exaliate illum, quantum potestis: major enim est omni laude.* Ergo relinquatur quod sit virtus theologica.

Sed contra est quod ponitur pars justitiæ, quæ est virtus moralis.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. præc.) religio est quæ Deo debitum cultum affert. Duo ergo in religione considerantur. Unum quidem quod religio Deo affert, scilicet cultus: & hoc se habet per modum materiæ, & objecti ad religionem. Aliud autem est id cui affertur, scilicet Deus, cui cultus exhibetur, non quod actus quibus Deus colitur, ipsum Deum attingant; sicut cum credimus Deo, credendo Deum attingimus. Propter quod dictum est (quæst. 1. art. 1. 2. & 4.) quod Deus est fidei objectum, non solum in quantum credimus Deum, sed in quantum credimus Deo.

Affertur autem Deo debitus cultus, in quantum actus quidam quibus Deus colitur, in Dei reverentiam fiunt, puta sacrificiorum oblationes, & alia hujusmodi. Unde manifestum est quod Deus non comparatur ad virtutem religionis sicut materia, vel objectum, sed sicut finis. Et ideo religio non est virtus theologica, cujus objectum est ultimus finis; sed est virtus moralis, cujus est esse circa ea quæ sunt ad finem.

Ad primum ergo dicendum, quod semper potentia, vel virtus quæ operatur circa finem, per imperium movet potentiam, vel virtutem operantem ea quæ ordinantur in finem illum. Virtutes autem theologice, scilicet fides, spes, & caritas, habent actum circa Deum sicut circa proprium objectum: & ideo suo imperio causant actum religionis, quæ operatur quædam in ordine ad Deum. Et ideo Augustinus dicit, quod *Deus colitur fide, spe, & caritate.*

Ad secundum dicendum, quod religio ordinat hominem in Deum, non sicut in objectum, sed sicut in finem.

Ad tertium dicendum, quod religio non est virtus theologica, neque intellectualis, sed moralis, cum sit pars justitiæ; & medium in ipsa accipitur, non quidem inter passionem, sed secundum quamdam æqualitatem inter operationes quæ sunt ad Deum. Dico autem *æqualitatem* non absolute, quia Deo non potest tantum exhiberi, quantum ei debetur; sed secundum quamdam considerationem humanæ facultatis, & divinæ acceptionis. Superfluum autem in his quæ ad divinum cultum pertinent, esse potest, non secundum circumstantiam quanti, sed secundum alias circumstantias; puta quia cultus divinus exhibetur cui non debet exhiberi, vel quando non debet, vel secundum alias circumstantias, prout non debet.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a Scripturis, & Tullio fuisse insinuatam, quod religio non est virtus theologica. A Tullio quidem sup. q. 8. art. 1. corp. Nam inter morales eam annumerat; ut dicitur hic in arg. cont. Præterea ille non cognovit theologicas: & ideo non potuit eam inter theologicas ponere. A Scripturis vero, ut 1. Cor. 13. *Manent fides, spes, caritas; tria hæc.* Nota emphasim in *tria hæc.* Ac si dicat. *Tria hæc sunt: quid supremum inter omnes virtutes, nec in ipsorum ordine reponuntur aliqua aliarum virtutes; sed tanquam seorsum per se manent.* Per hoc ergo denotavit Apostolus: quod nulla alia virtus, & consequenter nec religio est virtus theologica. Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S VI. 431

Utrum religio sit præferenda aliis virtutibus moralibus.

Inf. quæst. lxxxviii. art. 6. corp. & quæst. clxxxiii. art. 2. corp. & III. con. cap. xviii. corp. fin. & quol. vi. ar. ii. corp.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod religio non sit præferenda aliis virtutibus moralibus. Perfectio enim virtutis moralis consistit in hoc quod attingit medium, ut patet in II. Ethic. (1) Sed religio deficit
in

(1) Capite quidem 5. græco-lat. versus finem, sed in antiquis cap. 6. & apud S. Thomam test. 6. ubi

etiam in qualibet exercitatione vel scientia suo modo dicitur idem observari, maxime autem in virtute.

in attingendo medium iustitiæ, quia non reddit Deo omnino æquale. Ergo religio non est potior aliis virtutibus moralibus.

2. Præterea. In his quæ hominibus exhibentur, tanto videtur aliquid esse laudabilius, quanto magis indigenti exhibetur: unde dicitur Isa. LVIII. 7. *Frange esurienti panem tuum*. Sed Deus non indiget aliquo, quod ei a nobis exhibeatur, secundum illud Psal. xv. 2. *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam honorum meorum non eges* (1). Ergo religio videtur minus laudabilis aliis virtutibus, per quas hominibus subvenitur.

3. Præterea. Quanto aliquid fit ex majori necessitate, tanto minus est laudabile, secundum illud I. ad-Corinth. ix. 16. *Si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit*. Ubi autem est majus debitum, ibi est major necessitas. Cum ergo Deo maxime sit debitum quod ei ab homine exhibetur, videtur quod religio sit minus laudabilis inter virtutes humanas.

Sed contra est quod Exodi xx. ponuntur primo præcepta ad religionem pertinentia, tamquam præcipua (2). Ordo autem præceptorum proportionatur ordini virtutum, quia præcepta legis dantur de actibus virtutum. Ergo religio est præcipua inter virtutes morales.

Respondeo dicendum, quod ea quæ sunt ad finem, fortiuntur bonitatem ex ordine in finem: & ideo quanto sunt fini propinquiora, tanto sunt meliora. Virtutes autem morales, ut supra habitum est (art. præc. in corp. & ad 1. & quæst. iv. art. 7.) sunt circa ea quæ ordinantur in Deum sicut in finem. Religio autem magis de propinquo accedit ad Deum quam aliæ virtutes morales, inquantum operatur ea quæ directe & immediate ordinantur in honorem divinum.

Et ideo religio præminet inter alias virtutes morales.

Ad primum ergo dicendum, quod laus virtutis in voluntate consistit, non autem

in potestate; (3) & ideo deficere ab æqualitate, quæ est medium iustitiæ, propter defectum potestatis, non diminuit laudem virtutis, si non fuerit defectus ex parte voluntatis.

Ad secundum dicendum, quod in his quæ exhibentur aliis propter eorum utilitatem, est exhibitio laudabilior quæ fit magis indigenti, quia est utilior. Deo autem non exhibetur aliquid propter ejus utilitatem, sed propter ejus gloriam, nostram autem utilitatem (4).

Ad tertium dicendum, quod ubi est necessitas, tollitur gloria supererogationis; non autem excluditur meritum virtutis, si adfit voluntas. Et propter hoc ratio non sequitur.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, quod religio præminet aliis virtutibus. Exo. 20. secundum quod extenditur in arg. contr. In illo enim capitulo mandat Deus in primis ea, quæ directe concernunt honorem suum: id, quod utique ad religionem proprie pertinet, art. 1. Nam ibi dicit *tria*, scilicet. *Non habebis Deos alienos coram me*, per quod & affirmativum intelligitur præceptum, scilicet: *dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Memento, ut diem sabbati sanctifices*. Item Matth. 22. idem insinuat per hoc, quod post *Diliges dominum Deum tuum*, subditur *ly Hoc est maximum, & primum mandatum*. Ac si, in proposito, dicatur. Virtus, quæ immediatum honorem divinum concernit, idest religio, est inter alias morales prima, & maxima. De his vide veritates aureas super legem veterem, Exod. 20. concl. 24. & Compénd. Alber. Mag. lib. 5. c. 58. 60. 61. 62: *cum schol.* Secundo vides: quomodo &c.

A R-

(1) Ut ex persona Christi sua omnia referentis ad Patrem Augustinus explicat, & post illum Cassiodorus ibi: Sed non minus ad omnes potest quantum ad appendicem istam pertinere.

(2) Nempe de Deo uno adorando & alienis diis execrandis; de nomine unius veri Dei non in vanum per juramentum assumendo; & de Sabbathi die propter ipsius Dei reverentiam & honorem sanctificando, idest sancte ac pie celebrando; Sicut & Deut. 5. aliis quidem verbis aliquantulum, sed eadem serie repetitur.

(3) Idest, non propterea commendari meretur vir-

tus quod multa possit vel faciat, sed quod facere multa velit vel vellet, & facultas adesse facienda.

(4) Hinc Augustinus ep. 49. qu. 3. *Nobis prodè colere Deum, non ipsi Deo: Cum ergo inspirat, & docet quomodo sit colendus, non solum sua nulla indigentia facit, sed nostra maxima utilitate; Proindeque non nisi uni Deo sacrificium offerri oportere præmittit: non quod illa egeat Deus, cum scriptum sit, honorum meorum non eges (Psal. 15.) sed quod etiam in his percipiendis non nisi hominibus commulset &c.*

ARTICULUS VII. 432

*Utrum religio habeat aliquem
exteriorem actum.*

*Inf. quæst. lxxxiv. art. 1. & quæst. lxxxv. ar.
2. cor. & III. cont. cap. cx.*

AD septimum sic proceditur. Videtur quod religio non habeat aliquem exteriorem actum. Dicitur enim Joan. iv. 24. *Deus spiritus est, & eos qui adorant eum, in spiritu, & veritate adorare oportet.* Sed exteriores actus non pertinent ad spiritum, sed magis ad corpus. Ergo religio, ad quam pertinet adoratio, non habet actus exteriores, sed interiores.

2. Præterea. Religionis finis est Deo reverentiam, & honorem exhibere. Sed ad irreverentiam alicujus excellentis pertinet, si sibi exhibeantur quæ proprie ad inferiores pertinent. Cum ergo ea quæ exhibet homo corporalibus actibus, proprie videantur ad indigentias hominum ordinari, vel ad reverentiam inferiorum creaturarum; ideo videtur quod non congrue possunt assumi in divinam reverentiam.

3. Præterea. Augustinus in VI. de civ. Dei (1) commendat Senecam de hoc quod viruperat quosdam, qui idolis ea exhibebant quæ solent hominibus exhiberi, quia scilicet immortalibus non conveniunt ea quæ sunt mortalium. Sed hæc multo minus conveniunt Deo vero, qui est *excelsus super omnes deos*. Ergo videtur reprehensibile esse quod aliquis corporalibus actibus Deum colat. Non ergo habet religio corporales actus.

Sed contra est quod in Psal. lxxxiii. 3. dicitur: *Cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Sed sicut interiores actus pertinent ad cor, ita exteriores actus pertinent ad membra carnis. Ergo videtur quod

Deus sit colendus non solum interioribus actibus, sed etiam exterioribus.

Respondeo dicendum, quod Deo reverentiam, & honorem exhibemus, non propter seipsum, quia ex seipso est gloria plenus, cui nihil a creatura adjici potest; sed propter nos, quia videlicet per hoc quod Deum reveremur, & honoramus, mens nostra ei subjicitur; & in hoc ejus perfectio consistit: quælibet enim res perficitur per hoc quod subditur suo superiori; sicut corpus per hoc quod vivificatur ab anima, & aer per hoc quod illuminatur a Sole. Mens autem humana indiget, ad hoc quod jungatur Deo, sensibilibus manuductione: quia *invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*, ut Apostolus dicit Rom. i. 20. Et ideo in divino cultu necesse est aliquibus corporalibus uti, ut eis quasi signis quibusdam mens hominis exciteretur ad spirituales actus, quibus Deo conjungitur.

Et ideo religio habet quidem interiores actus quasi principales, & per se ad religionem pertinentes; exteriores vero actus, quasi secundarios, & ad interiores actus ordinatos.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus loquitur quantum ad id quod est principale, & per se intentum in cultu divino. (2)

Ad secundum dicendum, quod hujusmodi exteriora non exhibentur Deo, quasi his indigeat, secundum illud Psal. xlix. 13. *Numquid manducabo carnes saurorum, aut sanguinem hircorum posabo?* sed exhibentur Deo tamquam signa quædam interiorum, & spiritualium operum, quæ per se Deus acceptat. Unde Augustinus dicit in X. de civ. Dei (cap. v. parum a princ.) *Sacrificium visibile invisibilis sacrificii sacramentum, id est sacrum signum est.*

Ad tertium dicendum, quod idololatræ deridentur ex hoc quod ea quæ ad homines pertinent, idolis exhibebant, non tamquam signa excitantia eos ad aliqua spiritualia, sed tam-

(1) Ut cap. 10. videre est, ubi sic ait; *In eo libro quem contra superstitiones condidit (vel edidit) cum de simulacris ageret, Sacros (inquit) immortales inviolabilesque deos in materia vilissima & ignobili (vel immobili seu omni motus incapaci) dedicant &c.* Tum recensere varia pergit quæ in eorum obsequium vel patiuntur vel faciunt, & ea ridet: Proinde illum de hujusmodi superstitione perorantem a Gentilibus reprehensum Tertullianus in Apologetico cap. 12. notat. Sed Lactantius lib. 2. divinarum Institutionum cap. 2. velut ex libris mora-

libus ejusdem ita refert: *Simulacra deorum venerantur, supplicans illis genu posito &c.* Tamen neuter locus apud Senecam extat modo: ut nec libri morales vel de superstitione, qui cum aliis exciderunt.

(2) Contra Samaritanos & Judæos qui de spirituali cultu parum curare videbantur, & velut carnaliter Deum colebant; quia nec adorabant illum in veritate sed in figura tantum; ut in Joannem hom. 31. Chryostomus interpretatur, & in Catena sua refert S. Thomas.

tamquam per se eis accepta; & præcipue quia erant vana, & turpia. (1)

ut in argumento contr. Item damnari merito hæresim Trinitariorum a Christo; qui ut homo, adorat Deum procidendo in faciem suam, & genuflectendo: *Matth. vigesimo sexto. Lucae vigesimo secundo. Tertio* vides: quomodo, &c.

A P P E N D I X.

ARTICULUS VIII. 433

Utrum religio sit idem sanctitati.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & directam, & indirectam; hoc semper in omnibus appendicibus subintelligitur per *ly. rationem*, destruas errores sectariorum dicentium: caeremonias nullas debere esse in ecclesia. Et aliorum aliorum dicentium; quod cultus externus in templis nihil iuvat. Et *Trinitariorum* dicentium: adorare in solo spiritu debemus Deum, quia Deus spiritus est. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hos merito damnari a Concilio *Trid.* sess. 22. cap. 5. *Cum natura hominum ea sit, ut non facile queat sine administracionibus exterioribus ad rerum divinarum meditationem sustolli: propterea pia mater ecclesia ritus quosdam, ut scilicet quaedam submissa voce, alia vero elatiore, in Missa pronunciantur, instituit. Cæremonias item adhibuit; ut mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes, aliaque id genus multa, ex Apostolica disciplina, & traditione, quo & Majestas tanti sacrificii commendaretur, & mentes fidelium per hæc visibilia religionis, & pietatis signa ad rerum altissimarum, que in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.* Hæc ibi. Item can. 7. & in Decreto de observandis, & evitandis in celebratione Missæ. Ubi inter alia, dicit. *Ab ecclesiis musicas eas, ubi sive organo sive cantu lascivum, aut impurum aliquid miscetur, item seculares omnes actiones, vana, atque adeo profana colloquia Ordinarium locorum arceant, &c.* Item merito damnari a dictis per veritates aureas super legem veterem *lib. Exod. 25. concl. 4. & c. 26. concl. 1. & c. 38. concl. 1. Item Numer. 18. concl. 2. & c. 10. concl. 2. & c. 8. concl. 8. Item Levit. 26. concl. 1.* Vide etiam prædictos errores damnari ab *Elucidat. super Addit. articulorum num. 310. Item a Psal. 83. Cor meum, &c.*

AD octavum sic proceditur. Videtur quod religio non sit idem sanctitati. Religio enim est quædam specialis virtus, ut habitum est (art. 5. hujus quæst.) Sanctitas autem dicitur esse generalis virtus: est enim *faciens fideles, & servantes ea que ad Deum sunt justa*, ut *Andronicus* dicit. Ergo sanctitas non est idem religioni.

2. Præterea. Sanctitas munditiam importare videtur: dicit enim *Dionysius XII. cap. de div. Nom. quod sanctitas est ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata munditia.* (2) Munditia autem maxime videtur pertinere ad temperantiam, quæ turpitudines corporales excludit. Cum ergo religio ad justitiam pertineat, videtur quod sanctitas non sit idem religioni.

3. Præterea. Ea quæ dividuntur ex opposito, non sunt idem. Sed in quadam enumeratione partium justitiæ sanctitatis condiditur religioni, ut supra habitum est (quæst. lxxx.) Ergo sanctitas non est idem quod religio.

Sed contra est quod dicitur *Luc. 1. 75. Serviamus illi in sanctitate, & justitia.* Sed servire Deo pertinet ad religionem, ut supra habitum est (art. 1. hujus quæst. ad 3. & art. 3. ad 2.) Ergo religio est idem sanctitati.

Respondeo dicendum, quod nomen sanctitatis duo videtur importare. Uno quidem modo munditiam; & huic significationi competit nomen græcum: dicitur enim *ἀγιος*, quasi sine terra. (3) Alio modo importat firmitatem: unde apud antiquos *sancta* diceban-

(1) Quippe cum non hominum tantum sed & ferarum ac piscium habitum præ se ferrent, que si accepto spiritu occurrerent, subito monstra haberentur, ut ibidem ex illo addit Augustinus; & inferius hæc servari sanquam legibus iussa non sanquam diis grata.

(2) Vel ex moderna versione ab omni scelero (*ἀγυς*) libera & omnimode incontaminata puritas, ad vitandum concursum illum identitarum dictionum ab omni immunditia libera munditia: Nam & *Budæus* *ἀγιος* interpretatur *scelus* inter alia significata

eius vocis; quamvis & inter illa ponit *immunditiam*, sicut & *Suidas* *μιασμα*. Sed ob causam prædictam reddi saltem potuit, ab omni feditate, sordis, inquinamento pura, libera, & omnino remota munditia.

(3) Sic *Origenes* in *Leviticum* homil. 11. usurpat super illud *Sancti estote*; quamvis allusione quadam potius quam etymologia; cum *ἀγιος* quod significat sanctum, aspiretur spiritu quem asperum appellant, sed *ἀγυς* (vel sine terra) spiritu leni; etfi facilis utriusque commutatio. Sequens autem si-

bantur quæ legibus erant munita, ut violari non deberent. Unde & dicitur aliquid esse sancitum, quia est lege firmatum. Potest etiam secundum Latinos hoc nomen *sancitus* ad munditiam pertinere; ut intelligatur *sancitus*, quasi *sanguine sinctus*, eo quod antiquitus illi qui purificari volebant, sanguine hostiæ tingebantur, ut Isidorus dicit in Lib. X. Etymolog. (ad lit. S.)

Et utraque significatio competit, ut sanctitas attribuaturs his quæ divino cultui applicantur; ita quod non solum homines, sed etiam templum, & vasa, & alia hujusmodi sanctificari dicantur ex hoc quod cultui divino applicantur. Munditia enim necessaria est ad hoc quod mens Deo applicetur: quia mens humana inquinatur ex hoc quod inferioribus rebus conjungitur; sicut quælibet res ex immixtione pejoris sordescit, ut argentum ex immixtione plumbi. Oportet autem quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur, ad hoc quod supremæ rei possit conjungi. Et ideo mens sine munditia Deo applicari non potest. Unde ad Hebr. xii. 14. dicitur: *Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.* Firmitas etiam exigitur ad hoc quod mens Deo applicetur: applicatur enim ei sicut ultimo fini, & primo principio: hujusmodi autem oportet maxime immobilia esse. Unde dicebat Apostolus Rom. viii. 38. *Certus sum quod neque mors, neque vita . . . separabit me a caritate Dei.*

Sic ergo sanctitas dicitur per quam mens hominis seipsam, & suos actus applicat Deo. Unde non differt a religione secundum essentiam, sed solum ratione. Nam religio dicitur, secundum quod exhibet Deo debitum famulatum in his quæ pertinent specialiter ad cultum divinum, sicut in sacrificiis, oblationibus, & aliis hujusmodi; sanctitas autem dicitur, secundum quod homo non solum hæc, sed aliarum virtutum opera refert in Deum, vel secundum quod homo se disponit

per bona quædam opera ad cultum divinum. (*)

Ad primum ergo dicendum, quod sanctitas est quædam specialis virtus secundum essentiam; & secundum hoc est quodammodo eadem religioni. Habet autem quamdam generalitatem, secundum quod omnes virtutum actus per imperium ordinat in bonum divinum; sicut & justitia legalis dicitur generalis virtus, (1) inquantum ordinat omnium virtutum actus in bonum commune.

Ad secundum dicendum, quod temperantia munditiam quidem operatur, non tamen ita quod habeat rationem sanctitatis, nisi referatur in Deum. Unde de ipsa virginitate dicit Augustinus in Lib. de virginitate (cap. viii.) quod *non quia virginitas est; sed quia Deo dicata est, honoratur.*

Ad tertium dicendum, quod sanctitas distincta est a religione propter differentiam prædictam, non quia differunt re, sed ratione, ut dictum est (in corp. art.)

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem tanquam a simili, destruas errorem Joannis Wicleff. dicentis: quod religiones omnes indifferenter introductæ sunt a Diabolo. Nec obstat: quod Wicleff. loquatur de religionibus privatis, non autem de religione communi, puta Christiana, quoniam religiones privatæ a religione communi denominantur *ar. 1. ad 5.* & propterea impugnare religiones privatas est quodammodo a simili impugnare religionem in communi. Per hoc enim quod præfens art. demonstrat, quod religio est idem sanctitati, demonstratum esse voluit, quod religiones privatæ sunt introductæ a Deo sanctitatis omnis amatore, & auctore, & consequenter, quod sunt maxime odibiles diabolo, utpote sanctitatis veræ hosti perpetuo. Per idem ergo demonstratur simul: quod diabolus, si posset, religiones omnes

significatio sanctitatis a firmitate sumptum e facienti verbo derivatur, quod est firmiter stabilire; ut sit *sancitum* quasi *sancitum*; sicut dicuntur *sancite leges*. Tertium porro ex Isidoro in lib. Etymologiarum (idest Originum lib. 10. cap. 18. seu lit. S.) prænotatum quod significat puritatem, a Cicerone quoque usurpatur Officiorum lib. 1. cum ait *pietate ac sanctitate deos placatos reddi*; ut & a Virgilio lib. 12. *Aeneidos*, cum ait: *Sancta ad vos anima atque istius inscia culpe Descendam* &c.

(*) Ita mss. & ediji melioris notæ. Al. additur pertinentia.

(1) Vel causaliter tantum, si ejusmodi justitia legalis ea intelligitur quæ una est inter virtutes cardinales & quæ unicuique suum reddit, ut hic accipere videtur S. Thomas, vel essentialiter & formaliter, si pro justitia sumatur quæ omnium virtutum summariam complexionem in se includit; & *legalis* dicitur quasi conformis legi sive per legem imperata; ut idem S. Thomas in hac eadem parte quæst. 58. art. 6. explicavit. Planius tamen primo sensu, quia posteriori sensu non tam videtur virtus esse quam aggregatum quoddam ac resultans ex virtutibus universis, quarum si una desit, stare non potest justitia.

nes privatas ab Ecclesia approbatas (de talibus enim loquitur etiam *Wicleff.* ut patet in concilio *Constantiensi*) funditus destrueret, & jam destruxisset, tantum abest, ut aliquando eas, vel earum aliquam introduxerit. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, errorem ipsum merito damnari a concilio *Constantiensi* *sess.* 8. ubi recansito eo, ut supra attulimus in catalogo multorum aliorum; contra omnes, ac singulos condemnationem pronunciat. Item a *Luc. 1. serviamus illi*, &c. ut extenditur in *arg. contr.* Sanctitas enim cum religione privata intantum annexa est, ut *sup. art. 1. in resp. ad 5.* dictum sit, quod, quamvis religiosi dici possint, communiter omnes, qui Deum colunt, specialiter tamen religiosi dicuntur, qui totam vitam suam divino cultui dedicant, a mundanis negotiis se abstrahentes. Nescivit ergo *Wicleff.* aut nescire voluit, aut nescire se finxit, aut scire se (diabolo instigante) vehementer doluit, quid nominis religionum privatarum, quando errorem prænarratum impudentissime evomuit. Religionis siquidem privatæ, idest, particularis, quid nominis ex præmissis nunc verbis *S. Tho.* patet; quod scilicet religio particularis est continens homines, qui totam vitam suam divino cultui dedicarunt, a mundanis negotiis se abstrahentes, ut scilicet Deo liberius vacent. Item errorem ipsum merito damnari a dictis per veritates aureas super legem veterem, *Ex. 3. concl. 2. Lev. 11. concl. 11. Tertio* vides: quomodo, &c.

Q U Æ S T I O LXXXII.

De devotione,

In quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de actibus religionis: & primo de actibus interioribus, qui secundum prædicta sunt principaliores; secundo de actibus exterioribus, qui sunt secundarii. Interiores autem actus religionis videntur esse devotio, & oratio. Primo ergo
Summ. S. T. b. Tom. VII.

de devotione agendum est; secundo de oratione.

- Circa primum quaeruntur quatuor.
- Primo, utrum devotio sit specialis actus.
- Secundo, utrum sit actus religionis.
- Tertio, de causa devotionis.
- Quarto, de ejus effectu.

A R T I C U L U S I. 434

Utrum devotio sit specialis actus.

Inf. art. 2. cor. & quest. lxxxiii. art. 3. ad 1.

AD primum sic proceditur. Videtur quod devotio non sit specialis actus. Illud enim quod pertinet ad modum aliorum actuum, non videtur esse specialis actus. Sed devotio videtur pertinere ad modum aliorum actuum: dicitur enim *II. Paralip. xxix. 31. Oculis universa multitudo hostias, & laudes, & oblocustia mente devota.* (1) Ergo devotio non est specialis actus.

2. Præterea. Nullus specialis actus invenitur in diversis generibus actuum. Sed devotio invenitur in diversis generibus actuum, scilicet in actibus corporalibus, & etiam spiritualibus: dicitur enim aliquis & devotè meditari, & devotè genuflectere. Ergo devotio non est specialis actus.

3. Præterea. Omnis actus specialis aut est appetitivæ, aut cognoscitivæ virtutis. Sed devotio neutri earum appropriatur, ut patet discurrenti per singulas species actuum utriusque partis, quæ supra enumeratæ sunt (*I. P. lxxix. & lxxx. & 1. 2. q. xxiii. ar. 4.*) Ergo devotio non est specialis actus.

Sed contra est quod actibus meremur, ut supra habitum est (*1. 2. quest. xxi. art. 3. & 4.*) Sed devotio habet specialem rationem merendi. Ergo devotio est actus specialis.

Respondeo dicendum, quod devotio dicitur a devovendo: unde devoti dicuntur qui seipsum quodammodo Deo devovent, ut ei se totaliter subdant: propter quod & olim apud Gentiles devoti dicebantur qui seipsum idolis devovebant in mortem pro sui salute exercitus; sicut de duobus Decis Titus Livius nar-

I I rat

(1) Sicut Vulgata legit vers. 31. græce autem apud 70. *πρόθυμος τῆ καρδίας* quod idem est ac *prompta mente*; sed magis devota quam quæ prompta, vel e converso? Hinc *Exod. 35. vers. 20.* simul utrumque

conjungitur, ut paulo infra refert *S. Thomas*: Pro quo Editiones quædam græce legunt *ἐκείνων καρδίας* idest *voluntario seu spontaneo corde* 70. vero *ἀ ἐκείνων καρδίας* quæ conferebas; sive quod in animo fuit &c.

rat. (1) Unde devotio nihil aliud esse videtur quam voluntas quadam prompte tradendi se ad ea que pertinent ad Dei servitium. Unde Exod. xxxv. 21. dicitur, quod multitudo filiorum Israel (*) obtulit mente promptissima, atque devota primitias Domino. Manifestum est autem quod voluntas prompte faciendi quod ad Dei servitium pertinet, est quidam specialis actus.

Unde devotio est specialis actus voluntatis.

Ad primum ergo dicendum, quod movens imponit modum motui mobilis. Voluntas autem movet alias vires animæ ad suos actus; & voluntas, secundum quod est finis, (2) movet seipsam ad ea que sunt ad finem, ut supra habitum est (1. 2. quæst. viii. art. 2.) Et ideo cum devotio sit actus voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei servandum, qui est ultimus finis, consequens est quod devotio imponat modum humanis actibus, sive sint ipsius voluntatis circa ea que sunt ad finem, sive etiam sint aliarum potentiarum, que a voluntate moventur. (3)

Ad secundum dicendum, quod devotio invenitur in diversis generibus actuum, non sicut species illorum generum, sed sicut motio movētis invenitur virtute in motibus mobilium.

Ad tertium dicendum, quod devotio est actus appetitivæ partis animæ, & est quidam motus voluntatis, ut dictum est (in corp. art.)

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito fuisse insinuatam a scripturis: quod devotio est specialis actus, ut Exod. 35. mente devota obtulerunt: Et 2. Paralip. 29. habetur ex contextu, quod per hoc, quod mente devota obtulit tunc multitudo laudes domino, averterunt furorē Domini, & misericordiam impetrarunt. Cum

igitur actibus fiat meritum: & devotio, ut inde colligitur, habeat specialem rationem merendi, atque a speciali potentia, scilicet mente, idest, voluntate procedat: constat, quod per huiusmodi ibi saltem virtualiter dicta denotatur, quod devotio est specialis actus. Secundo vides, quomodo &c.

A R T I C U L U S II. 435

Utrum devotio sit actus religionis.

Inf. quæst. lxxxii. art. 3. ad 1. & art. 15. co. & quæst. c. iv. art. 3. ad 1.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod devotio non sit actus religionis. Devotio enim, ut dictum est (art. præc.) ad hoc pertinet quod aliquis se Deo tradat. Sed hoc maxime fit per caritatem: quia, ut Dionysius dicit iv. cap. de div. Nom. (parte 1. lect. 10.) *divinus amor extasim facit, non finens amantes suis ipsorum esse, (4) sed eorum que amant.* Ergo devotio magis est actus caritatis quam religionis.

2. Præterea. Caritas præcedit religionem. Devotio autem videtur præcedere caritatem: quia caritas in Scripturis significatur per ignem, devotio vero per pinguedinem, quæ est ignis materia. (Cantic. viii. 6. (5) & Pf. lxxi. 6.) Ergo devotio non est actus religionis.

3. Præterea. Per religionem homo ordinatur solum ad Deum, ut dictum est (quæst. præc. art. 1.) Sed devotio etiam habetur ad homines; dicuntur enim aliqui esse devoti aliquibus sanctis viris; & etiam subditi dicuntur esse devoti dominis suis, sicut Leo Papa dicit (serm. viii. de passione Dom. cir. med.) quod Judæi quasi devoti Romanis legibus, dixerunt: *Non habemus Regem nisi Cæsarem.* Ergo devotio non est actus religionis.

Sed

(1) De Decio nimirum patre lib. 8. cap. 9. cum Romanis pugnarent in Euxino: De Decio filio quasi patris exemplum insequente, lib. 10. cap. 28. cum pugnarent in Gallos: Non ut prius dumtaxat ad marginem lib. 8. Decade 1.

(*) *Vulgata obtulerunt.*

(2) Idest secundum quod in finem inclinatur; ut finis non in casu nominativo sed genitivo intelligatur.

(3) Nempe vel actus elicitus a voluntate deliberata quæ media eligit ad consequendum finem; vel ab alia quidem potentia ut instrumentis elicitus, sed in perio voluntatis.

(4) Vel non permittens ut sui ipsorum sint &c.

(5) Ubi dicitur *Lappides ignis, atque flammæ &c.* Psalmus autem 62. 6. *Sicut adipæ & pinguedine replentur anima mea:* Quod ad spirituales sapientie saturitatem refert Augustinus; ad meditationem oraculorum divinatorum Theodoretus; ad gratiam Spiritus sancti Hieronymus, vel sub ejus nomine author alter; Cassiodorus autem ad virtutum faginam & misericordie divine pinguedinem, quam anima devota suscipiens digne tum demum Deum laudat, quæ prius propter linguam ariditatem peccati sicca dividis non poterat laudibus occupari.

A P P E N D I X.

Sed contra est quod devotio a devovendo dicitur, ut dictum est (art. præc.) Sed votum est actus religionis. Ergo & devotio.

Respondet dicendum, quod ad eandem virtutem pertinet velle facere aliquid, & promptam voluntatem habere ad illud faciendum: quia utriusque actus est idem objectum. Propter quod, ut Philolophus dicit in V. Ethic. (cap. 1. cir. princ.) *justitia est qua volunt homines, & operantur justa*. Manifestum est autem quod operari ea quæ pertinent ad divinum cultum, seu famulatum, pertinet proprie ad religionem, ut ex prædictis patet (quæst. præc. art. 1. 2. & 3.) Unde etiam ad eam pertinet habere promptam voluntatem ad hujusmodi exequenda: quod est esse devotum.

Et sic patet quod devotio est actus religionis.

Ad primum ergo dicendum, quod ad caritatem pertinet immediate quod homo tradat seipsum Deo, adherendo ei per quamdam spiritus unionem; (1) sed quod homo tradat seipsum Deo ad aliqua opera divini cultus, hoc immediate pertinet ad religionem, mediate autem ad caritatem, quæ est religionis principium.

Ad secundum, dicendum, quod pinguedo corporalis, & generatur per calorem naturalem digerentem, (*) & ipse naturalis calor habet pinguedinem quasi ejus nutrimentum: & similiter caritas & devotionem causat, in quantum ex amore aliquis redditur promptus ad serviendum amico, & etiam per devotionem caritas nutritur; sicut & qualibet amicitia conservatur, & augetur per amabili-um operam exercitum, & meditationem.

Ad tertium dicendum, quod devotio quæ habetur ad Sanctos Dei, mortuos, vel vivos, non terminatur ad ipsos, sed transit in Deum, in quantum scilicet in ministris Dei Deum veneramur, (2) Devotio autem quam subditi dicuntur habere ad dominos temporales, alterius est rationis; sicut & temporali- bus do- minis famulari differt a famulatu divino.

EX art. habes primo: quomodo per ratio- nem ostendas, merito esse a scripturis insinuatam, quod devotio est actus religio- nis. Ut Psal. 75. *Vovete, & reddite Domino Deo vestro*. Ubi votum clare ostenditur pertinere ad religionem, tamquam actum ejus: cum ordinetur ad Deum, qu. 81. ar. 1. Pro quo dicto Psalmi sciendum est: quod devotio derivatur a devovendo. Cujus ergo actus erit votum, ejusdem erit & devotio. Per hoc igitur, quod Psal. monstrat, votum esse ac- tum religionis, demonstrare intelligitur, devotionem esse actum ejusdem. Secundo vi- des: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 436

Utrum contemplatio, seu meditatio sit devotionis causa.

Inf. art. 4. co. & IV. dist. xv. quæst. IV. art. 3. quæst. 2. cor. & mal. quæst. XI. art. 2. ad 7.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod contemplatio, seu meditatio non sit devo- tionis causa. Nulla enim causa impedit suum effectum. Sed subtiles meditationes in- telligibilium multoties devotionem impediunt. Ergo contemplatio, seu meditatio (3) non est devotionis causa.

2. Præterea. Si contemplatio esset propria & per se devotionis causa, oporteret quod ea quæ sunt altioris contemplationis, magis devo- tionem excitarent. Hujus autem contrarium apparet: frequenter enim major devotio ex- citatur ex consideratione passionis Christi, & aliis mysteriis humanitatis ipsius, quam ex consideratione divinæ magnitudinis. Ergo contemplatio non est propria devotionis causa.

3. Præterea. Si contemplatio esset propria causa

(1) Juxta illud 1. ad Corinth. 6. vers. 17. *Qui adheret Deo, unus spiritus est*; supple cum il- lo, ut etiam Exemplaria quædam expriment, & sic supplet ibidem S. Thomas; *quia unum est ei unitate spirituali* ait; & ad eundem sensum refert orationem Christi ut in ipso & Patre unum simus (Joan. 17.) per spiritus connexionem nempe; ut subjungit.

(*) Ita cum pluribus mss. edit. veteres, & Patav. Nicolajus: & ipsum calorem naturalem conservat quasi ejus nutrimentum.

(2) Hoc nimirum est quod superius notavimus eandem esse religionem cum divina (sicut secunda- rio tantum) qua sub isto respectu honorantur.

(3) Non quod meditatio sit omnino eadem cum contemplatione, ut quæst. 186. ex professo patebit; sed quod ad præsens nihil refert si contemplatio siue meditatio causa esse devotionis intelligatur, vel illius fervorem excitare; quia utrique id convenit; vel convenire potest.

causa devotionis, oporteret quod illi qui sunt magis apti ad contemplationem, essent etiam magis apti ad devotionem: cujus contrarium videmus: quia devotio frequenter magis invenitur in quibusdam simplicibus viris, & in femineo sexu, (1) in quibus invenitur contemplationis defectus. Ergo contemplatio non est propria causa devotionis.

Sed contra est quod in Psal. xxxviii. 4. dicitur: *In meditatione mea exardescet ignis.* Sed ignis spiritualis causat devotionem. Ergo meditatio est devotionis causa.

Respondeo dicendum, quod causa devotionis extrinseca, & principalis Deus est: de quo dicit Ambrosius super Lucam (cap. ix. sup. illud, *Et conversus increpavit &c.*) quod *Deus, quos dignatur, vocat; & quom vult, religiosum facit: & si voluisset, Samaritanos ex indevois devotos fecisset.*

Causa autem intrinseca ex parte nostra oportet quod sit meditatio, seu contemplatio. Dicitur enim (art. 1. hu. quæst.) quod devotio est quidam voluntatis actus ad hoc quod homo prompte se tradat ad divinum obsequium. Omnis autem actus voluntatis ex aliqua consideratione procedit, eo quod bonum intellectum est objectum voluntatis. Unde & Augustinus dicit in Lib. XIV. de Trinitate (cap. viii. & Lib. X. cap. 1.) quod *voluntas oritur ex intelligentia.* Et ideo necesse est quod meditatio sit devotionis causa, inquantum scilicet homo per meditationem concipit quod se tradat divino obsequio.

Ad quod quidem inducit duplex consideratio. Una quidem quæ est ex parte divinæ bonitatis, & beneficiorum ipsius, secundum illud Psal. lxxii. 27. *Mibi adherere Deo bonum est, & ponere in Domino Deo spem meam:* & hæc consideratio excitat dilectionem, quæ est proxima devotionis causa. Alia vero est ex parte hominis considerantis suos defe-

ctus, ex quibus indiget ut Deo innitatur, secundum illud Pl. cxx. 1. *Levavi oculos meos in montes, unde venit auxilium mihi: auxilium meum a Domino, qui fecit celum, & terram:* & hæc consideratio excludit presumptionem, per quam aliquis impeditur ne Deo se subiciat, dum suæ virtuti innititur.

Ad primum ergo dicendum, quod consideratio eorum quæ nata sunt dilectionem Dei excitare, devotionem causat; consideratio vero quorumcumque ad hoc non pertinentium, sed ab eis mentem distrahentium, impedit devotionem.

Ad secundum dicendum, quod ea quæ sunt Divinitatis, sunt secundum se maxime excitantia dilectionem, & per consequens devotionem, quia Deus est super omnia diligendus; sed ex debilitate mentis humanæ est quod sicut indiget manu ductione ad cognitionem divinarum, ita ad dilectionem per aliqua sensibilia nobis nota; inter quæ præcipuum est humanitas Christi, secundum quod in præfatione dicitur: (2) *Ut, dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilem amorem rapiamur.* Et ideo ea quæ pertinent ad Christi humanitatem, per modum cujusdam manu ductionis, maxime devotionem excitant; cum tamen devotio principaliter circa ea quæ sunt Divinitatis, consistat.

Ad tertium dicendum, quod scientia, & quidquid aliud ad magnitudinem pertinet, occasio est quod homo (*) confidat de seipso; & ideo non totaliter se Deo tradat. Et inde est quod hujusmodi quandoque occasione devotio impediunt; & in simplicibus, & mulieribus devotio abundat, elationem comprimendo. Si tamen scientiam, & quamcumque aliam perfectionem homo perfecte Deo subdat, ex hoc ipso devotio augetur.

A R

(1) Assistendo ad illud quod publice ab Ecclesia in officio deiparæ Virginis decantatur, ipsam interpellando sub his verbis inter cætera, *Inveniedo pro devoto femineo sexu:* An non fortassis tamen de illis nominatim subintelligi possit quæ se Deo specialiter professione religiosa devoverunt? Ut sic omnes Christianorum status comprehendantur, cum pro populo & pro Clero & pro monialibus interpellatur sacra Virgo. Sub Clero quippe subintelligi potest, extense saltem, Regularium status, qui per professionem ipsam suam in speciale Domini sortum vocati sunt (quod significat clerici ex græco κληρική) & per sacros ordines quibus initiantur sic per sacra ministeria quorum functiones exercent, Cleri conditione participant: Femine autem seculares intelli-

gi etiam possunt in populo; quavis notum sit in plerisque majorem inveniri devotionem quam in viris.

(2) Ea scilicet quæ apponitur in Missa de Natali Domini, & est una ex illis novem quam Pelagius Papa secundus in Decretis de consecrat. dist. 1. cap. *Invenimus* velut antiquo usu consecratas commendat: *Invenimus* (inquit) *has novem profusiones in sacro Catalogo rursusmodò recipiendas quas longa retro vacuatas in Romana Ecclesia servavit; & has renendas vobis mandamus.* Perperam ergo Gregorius creditur ejus author qui Pelagii successor fuit.

(*) Ita Garcia, Theologi, Nicolaus, & posteriores edidit. communiter. Edit. veteres cum codicibus Rom. Terrac. Alcan. aliisque considerat (& consideret) de seipso.

APPENDIX.

EX art. habes primo : quomodo per rationem & directam, & indirectam, sic semper in appendicibus subintelligitur, ostendas, in sensuque recto intelligas; quod meditatio, seu contemplatio est causa devotionis. Ut Psal. trigesimo octavo. *In meditatione mea exardescet ignis*. Hoc est, ignis spiritualis, qui vel est devotio, vel causat devotionem, accenditur ex meditatione mea. Vide ad primum. Ab oppositis ergo non meditatio, seu inconsideratio, est causa indevotionis: quia, sicut affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS IV. 437

Utrum letitia sit devotionis effectus.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod letitia non sit devotionis effectus. Quia, ut dictum est (art. præc. ad 2.), passio Christi præcipue ad devotionem excitat. Sed ex ejus consideratione consequitur in anima quedam afflictio, secundum illud Thren. III. 19. *Recordare pauperatis meæ. . . abstulisti, & fellis*; quod pertinet ad passionem (1): & postea subditur: *Memoria memor ero, & sabsces in me anima mea*. Ergo delectatio, five gaudium non est devotionis effectus.

2. Præterea. Devotio præcipue consistit in interiori sacrificio spiritus. Sed in Psal. I. 19. dicitur *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*. Ergo afflictio magis est devotionis effectus quam jaudium.

3. Præterea. Gregorius Nyssenus dicit in Lib. de homine (2) quod *sicut risus procedit ex gaudio; ita lacryma, & gemitus sunt signa tristitiae*. Sed ex devotione contingit quod

aliqui prorumpant in lacrymas. Ergo letitia, vel gaudium non est devotionis effectus.

Sed contra est quod in Collecta dicitur: (3) *Quas jejunia vestra castigant, ipsa quoque devotio sancta letificet*.

Respondeo dicendum, quod devotio per se quidem, & principaliter spiritualem letitiam mentis causat; ex consequenti autem, & per accidens causat tristitiam.

Dictum est enim (art. præc.) quod devotio ex duplici consideratione procedit. Principaliter quidem ex consideratione divinæ bonitatis: quia ista consideratio pertinet quasi ad terminum motus voluntatis tradentis se Deo: & ex ista consideratione per se quidem sequitur delectatio, secundum illud Psal. lxxvi. 4. *Memor sui Dei, & delectatus sum*: sed per accidens hæc consideratio tristitiam quamdam causat in his qui nondum plene Deo fruuntur, secundum illud Psal. xli. 3. *Sititit anima mea ad Deum fontem vivum*: & postea sequitur: *Fuerunt mihi lacryme meae panes &c.* (4) Secundario vero causatur devotio, ut dictum est (art. præc.) ex consideratione propriorum defectuum: nam hæc consideratio pertinet ad terminum, a quo homo per motum voluntatis devotæ recedit, ut scilicet non in se existat, sed Deo se subdat. Hæc autem consideratio e converso se habet ad primam: nam per se quidem nata est tristitiam causare, recogitando proprios defectus; per accidens autem letitiam, scilicet propter spem divinæ subventionis. Et sic patet quod ad devotionem primo & per se consequitur delectatio; secundario autem & per accidens tristitia quæ est secundum Deum.

Ad primum ergo dicendum, quod in consideratione passionis Christi est aliquid quod contristet, scilicet defectus humanus, propter quem tollendum Christum pati oportuit; & est

(1) Allegorico sensu juxta Glossam; non literali quem ad solam populi Judaici afflictionem refert ipsemet S. Thomas in eum locum, & ibidem etiam Hieronymus.

(2) Vel de hominis officio (five creatione) cap. 12. post medium, ubi plenius id explicat, ut infra.

(3) Nempe feria 5. post Dominicam 4. Quadragesimæ in Officio matutino; ubi *vosum jejunia* intelliguntur non ex privato quodam voto sed ex communi lege obligantia, sicut patet; juxta promissionem baptismalem quæ ad servandas Ecclesie universalis leges nos attingit, & quodammodo *vosum* dici potest: Nisi *vosum* quæ ex pietatis affectu deli-

berata; sicut in Missæ Innocentium, *vosum nona percipimus*, ubi *desiderata* intelliguntur.

(4) Propter dilationem tanti desiderii quo adipisci Deum cupit: Unde præmittit: *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei mei*: Tum deinde subjungit cur lacrymæ fuerint ei panes dum quotidie nempe dicitur ipsi, *Ubi est Deus vester?* Quasi ex absentia Dei, quem nondum sicut optat assequutus est, sic assidue lacrymetur; ut & explicat Augustinus. Quamvis non tristitia tantum propter absentiam, sed suavitatis propter desiderium lacrymas intelligit: *Non amaritudo (inquit) sed panis suavis erant lacryma fontem sitientis; & paulo inferius desiderii lacrymas vocat, quia desiderii aviditatem significant.*

& est aliquid quod lætificet, scilicet Dei erga nos benignitas, quæ nobis de tali liberatione providit.

Ad secundum dicendum, quod spiritus, qui ex una parte contribulatur propter præsentis vitæ defectus, ex alia parte condelectatur ex consideratione divinæ bonitatis, & ex spe divini auxilii.

Ad tertium dicendum, quod lacrymæ prorumpunt non solum ex tristitia, sed etiam ex quadam affectus teneritudine; præcipue cum consideratur aliquid delectabile cum permixtione alicujus tristabilis: sicut solent homines lacrymari ex pietatis affectu, cum recuperant filios, vel caros amicos, quos existimaverant se perdidisse (1). Et per hunc modum lacrymæ ex devotione procedunt.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito ab ipsa Ecclesia esse insinuat: quod devotio est causa lætitiæ: ut in collecta feriæ quintæ post Dominicam quartam quadragesimæ. Quos, inquit, jejunia castigant, devotio sancta lætificet. Item in collecta Dominicæ quartæ post octavam SS. Trinitatis. Tuo, inquit, ordine dirigatur: & ecclesia tua tranquilla devotione lætesur. Secundo vides quomodo &c.

QUÆSTIO LXXXIII.

De oratione,

In decem & septem articulos divisa.

DEinde considerandum est de oratione: & circa hoc quaeruntur decem & septem.

Primo, utrum oratio sit actus appetitivæ virtutis, vel cognitivæ.

Secundo, utrum sit conveniens orare Deum.

Tertio, utrum oratio sit actus religionis.

Quarto, utrum solus Deus sit orandus.

Quinto, utrum in oratione sit aliquid de-

terminate perendum.

Sexto, utrum orando debeamus temporalia petere.

Septimo, utrum pro aliis orare debeamus.

Octavo, utrum debeamus orare pro inimicis.

Nono de septem petitionibus orationis dominicæ.

Decimo, utrum orare sit proprium rationalis creaturæ.

Undecimo, utrum Sancti in patria orent pro nobis.

Duodecimo, utrum oratio debeat esse vocalis.

Tertiodecimo, utrum attentio requiratur ad orationem.

Quartodecimo, utrum oratio debeat esse diurna.

Quintodecimo, utrum oratio sit meritoria.

Decimosexto, utrum peccatores orando aliquid impetrent a Deo.

Decimoseptimo de speciebus orationis,

ARTICULUS I. 438.

Utrum oratio sit actus appetitivæ virtutis.

IV. dist. xv. quæst. iv. art. i. quæst. i. & quæst. 2. cœ. & ad 2.

AD primum sic proceditur. Videtur quod oratio sit actus appetitivæ virtutis. Orationis enim est exaudiri. Sed desiderium est quod exauditur a Deo, secundum illud Psal. ix. 17. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus*. Ergo oratio est desiderium. Sed desiderium est actus appetitivæ virtutis. Ergo & oratio.

2. Præterea. Dionysius dicit in III. cap. de div. Nomin. (lect. i. cit. princ.) (2) *Ante omnia ab oratione incipere est utile, sicut Deo nos ipsos tradentes, & unientes*. Sed unio ad Deum per amorem fit, qui pertinet ad vim appetitivam. Ergo oratio ad vim appetitivam pertinet.

3. Præ.

(1) Sic Genes 45. vers. 14. Joseph amplexatus Benjamin fratrem suum inter amplexus flevit, & Genes. 46. vers. 29. in amplexum etiam in Jacob ruens: Ut & Tob. 11. vers. 11. post reditum Tobie junioris pater & mater ejus eum deosculantes flent præ gaudio &c. Quia nimirum ex gaudio vel voluptate inopinati alicujus eventus fit apertio meatuum corporis per quos humidus vapor in cerebro collectus & illius concavitate implens velut guttatim fluit

atque ita lacrymas in oculos effundit; ut ibidem etiam Gregorius Nyssenus insinuat: Sicut e contrario in tristitia propter præcordiorum constrictionem &c.

(2) Sive paulo aliter & plenius: *Ante quolibet opus (ωπὸ πάντων) & maxime theologiam (seu sermonem de Deo) ἀνάγκη ἐστὶ χεῖρας non ut virtutem ejus attrahamus qui nusquam deest, sed ut nos ipsos divinis commemorationibus & invocationibus lætadamus, committamus, & uniamus &c.*

3. Præterea . Philosophus in III. de Anima (tex. 21.) ponit duas operationes intellectivæ partis : quarum prima est indivisibilem intelligentia , per quam scilicet apprehendimus de unoquoque quid est ; secunda vero est compositio , & divisio , per quam scilicet apprehenditur aliquid esse , vel non esse : quibus tertia additur *ratiocinari* , procedendo scilicet de notis ad ignota . Sed oratio ad nullam istarum operationum reducitur . Ergo non est actus intellectivæ virtutis , sed appetitivæ .

Sed contra est quod Isidorus dicit in Lib. X. Etymol. (1) quod *orare idem est quod dicere* . Sed dictio pertinet ad intellectum . Ergo oratio non est actus appetitivæ virtutis , sed intellectivæ .

Respondeo dicendum , quod secundum Casiodorum (2) oratio dicitur quasi *oris ratio* . Ratio autem speculativa , & practica in hoc differunt , quod ratio speculativa est apprehensiva solum rerum ; ratio vero practica est non solum apprehensiva , sed etiam causativa . Est autem aliquid alterius causa dupliciter . Uno quidem modo perfecte necessitatem inducendo : & hoc contingit quando effectus totaliter subditur potestati causæ . Alio vero modo imperfecte solum disponendo , quando scilicet effectus non subditur potestati causæ totaliter .

Sic ergo & ratio dupliciter est causa aliorum . Uno quidem modo sicut necessitatem imponens : & hoc modo ad rationem pertinet non solum imperare inferioribus potentis , & membris corporis , sed etiam hominibus subjectis ; quod quidem fit imperando . Alio modo sicut inducens , & quodammodo disponens : & hoc modo ratio petit aliquid fieri ab his qui ei non subiciuntur , sive sint æquales , sive sint superiores .

Utrumque autem horum , scilicet imperare & petere sive deprecari , ordinationem quamdam important , prout scilicet homo disponit

aliquid per aliud esse faciendum : unde pertinet ad rationem , cuius est ordinare . Propter quod Philosophus dicit in I. Ethic. (cap. ult. a med.) quod *ad optima deprecatur ratio* . (3) Sic autem nunc loquimur de oratione , prout significat quamdam deprecationem , vel petitionem , secundum quod Augustinus dicit in Lib. de verb. Dom. (ferm. v.) quod *oratio petitio quedam est* : & Damascenus dicit in III. Lib. (orth. Fid. cap. xxiv. in princ.) quod *oratio est petitio decentium a Deo* . Sic ergo patet quod oratio , de qua nunc loquimur , est rationis actus .

Ad primum ergo dicendum , quod desiderium pauperum dicitur Dominus exaudire , vel quia desiderium est causa petendi , cum petitio quodammodo sit desiderii interpretis : vel hoc dicitur ad ostendendum exauditionis velocitatem , quia scilicet dum adhuc aliquid in desiderio pauperum est , Deus exaudit , antequam orationem proponant , secundum illud Isa. lxv. 24. *Eritisque antequam clament , ego exaudiam eos* .

Ad secundum dicendum , quod , sicut supra dictum est (I. P. quæst. lxxxii. art. 4. & .1 2. quæst. ix. art. 1. ad 3.) voluntas movet rationem ad suum finem . Unde nihil prohibet , movente voluntate actum rationis tendere in finem caritatis , qui est Deo uniri . Tendit autem oratio in Deum , quasi a voluntate caritatis mota , dupliciter : uno quidem modo ex parte ejus quod petitur , quia hoc præcipue est in oratione petendum ut Deo uniamur , secundum illud Psal. xxv. 4. *Unam petii a Domino , hæc requiram , ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vite mee* : alio modo ex parte ipsius petentis quem oportet accedere ad eum a quo petit vel loco , sicut ad hominem , vel mentem , sicut ad Deum . Unde dicit ibidem , quod *quando orationibus invocamus Deum , revelat a mente* (4) *adsumus ipsi* . Et secundum hoc etiam Damascenus dicit (loc. sup. cit.) quod

(1) Vel Originum lib. 20. cap. 14. seu lit. O ubi proinde notat quod orator a perorando nominatur , seu a dicendo ; quia *orare* (inquit) est *dicere* .

(2) In Psal. 38. super illud ex versu 16. *Exaudi orationem meam Domine* ; ubi pleniori serie quærit hic orationem a deprecatione distinguens : *Prius orationem dicit* (inquit) *& post addit deprecationem* : *Oratio est oris ratio quam promi allegamus votis nostra pendentes* : *Deprecatio vero est frequens & assidua supplicatio que ab imo pectoris profertur arcano* . Plus ergo significat quam hic intendit S. Thomas , quod sit intellectivæ partis opus .

(3) Juxta veterem versionem quam solum vidit

sequitur ad S. Thomas . etiam auspiciatius explicat ibi quod ratio ad optima inducit *deprecando vel persequendo* : Sed posterior & moderna versio que nunc etiam S. Thomæ textu adjungitur , verius reddit quod ratio ad optima *invenitur* ; sicut & reddi potest *adhortatur* (ex græco *κατακαλι* quod ibi Philosophus usurpat .)

(4) Ut vêtustus Interpres vertit ; Modernus autem *tranquilla mentis* ; conformius ad græcam vocem *ἀνεπιθυμητος* pro qua forte sibi finxerat *ἀνεπιθυμητος* qui *revelatum* vertit , cum *ἀνεπιθυμητος* ortum siderum significet .

quod oratio est ascensus mentis in Deum.

Ad tertium dicendum, quod illi tres actus pertinent ad rationem speculativam, sed ulterius ad rationem practicam pertinet causare aliquid per modum imperii, vel per modum petitionis, ut dictum est (in cor-art.)

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito dictum a Cassiodoro. *ut in corp. princ. Et ab Isidor. ut in argum. contr. Et a Pl. 26. Petii a Domino. Et a Luc. 16. Petite, & accipietis*, Petere enim est actus rationis, ut patet, & tanti valet *ly petite*, quanti *ly orate*. Insinuatur itaque in his omnibus, ac singulis: quod oratio procedit a ratione, tanquam actus suus. *Secundo* vides &c.

ARTICULUS II. 439

Utrum sit conveniens orare.

IV. dist. xv. quest. iv. art. 1. quest. 3. ad 1. 2. & 3. & ver. quest. v. art. 2. cor. & ofus. 111. cap. cclv.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non sit conveniens orare. Oratio enim videtur esse necessaria ad hoc quod intimeamus ei a quo petimus, id quo indigemus. Sed, sicut dicitur Matth. vi. 32. *scit Pater vester quia his omnibus indigetis*. Ergo non est conveniens Deum orare.

2. Præterea. Per orationem flectitur animus ejus qui oratur, ut faciat quod ab eo petitur. Sed animus Dei est immutabilis, & inflexibilis, secundum illud I. Reg. xv. 29. *Porro triumphator in Israel non parces, nec penitudine flectetur*. (1) Ergo non est conveniens quod Deum oremus.

3. Præterea. Liberalius est dare aliquid non petenti, quam dare petenti: quia, sicut Seneca dicit (Lib. II. de benefic. cap. 1.

circ. princ.) (2) *nulla res carius emitur quam que precibus emptæ est*. Sed Deus est liberalissimus. Ergo non videtur esse conveniens quod Deum oremus.

Sed contra est quod dicitur Luc. xviii. 1. *Oportet semper orare, & non deficere*.

Respondeo dicendum, quod triplex fuit circa orationem antiquorum error. Quidam enim posuerunt, quod res humanæ non reguntur divina providentia; ex quo sequitur quod vanum sit orare, & omnino Deum colere: & de his dicitur Malach. iii. 14. *Dixistis: Vanus est qui servit Deo*. Secunda fuit opinio ponentium, omnia etiam in rebus humanis ex necessitate contingere, sive ex immutabilitate divinæ providentiæ, sive ex necessitate stellarum, sive ex connexione causarum: & secundum hos etiam excluditur orationis utilitas. Tertia fuit opinio ponentium quidem res humanas divina providentiæ regi, & quod res humanæ non proveniunt ex necessitate; (3) sed dicebant similiter dispositionem divinæ providentiæ variabilem esse, & quod orationibus, & aliis quæ ad divinum cultum pertinent, dispositio divinæ providentiæ immutatur. Hæc autem omnia in I. Lib. improbata sunt (quest. xix. art. 7. & quest. xxii. art. 2. & 4. & quest. cxv. art. 6. & quest. cxvi.)

Et ideo oportet sic inducere orationis utilitatem, ut neque rebus humanis divinæ providentiæ subjectis necessitatem imponamus, neque etiam divinam dispositionem mutabilem æstimemus.

Ad hujus ergo evidentiam considerandum est, quod ex divina providentia non solum disponitur qui effectus fiant, sed etiam ex quibus causis, & quo ordine proveniant. Inter alias autem causas sunt etiam quorundam causæ actus humani. Unde oportet homines agere aliqua, non ut per suos actus divinam dispositionem immutent, sed ut per actus suos impleant quosdam effectus secundum ordinem a Deo dispositum: & idem etiam est in naturalibus causis. (4) Et simi-

(1) Sive non penitentie ipse, ut græca Editio exprimit.

(2) Ubi plenus: *Gratissima sunt beneficia parata, facilia, occurrentia: Optimum est antecedere desiderium cujusque; Proximum sequi: Illud melius, occupare antequam rogemur: Non sulis gratis qui cum rogasset accepit; quoniam quidem (ut majoribus nostris, gravissimis vitis, visum est) nulla res carius constat quam qua precibus emptæ est &c.*

(3) Hanc rationem in assertores huius Gregorius Nyssenus urget (vel Nemesius cap. 35. de fato ut in

græcorum Patrum Bibliotheca videre est) quod nimirum si fatum detur, sicut inutiles orationes (ἀνόμοι) sive insipientes vel ineptæ, ut veluti ex græco ἀνόμοι vetus Interpretes vertit: Sed melius legendum ἀνόμοι, vel inutiles.

(4) Salvo necessitatis ac libertatis discrimine inter utraque causas; naturales nimirum quæ divinum ordinem intrinseca necessitate implent, & humanas quæ intrinseca libertate necessitatem omnem excludunt; ut suo loco notatum est.

Te est etiam de oratione: non enim propter hoc oramus ut divinam dispositionem immutemus, sed ut id impetremus quod Deus disposuit per orationes esse implendum, ut scilicet homines postulando mereantur accipere quod eis Deus omnipotens ante sæcula disposuit donare, ut Gregorius dicit in Lib. I. Dialogorum (cap. VIII. a med.)

Ad primum ergo dicendum, quod non est necessarium nos Deo preces porrigere, ut ei nostras indigentias, vel desideria manifestemus, sed ut nos ipsi consideremus, in his ad divinum auxilium esse recurrendum.

Ad secundum dicendum, quod, sicut dictum est (in corp. art.) (1) oratio nostra non ordinatur ad immutationem divinæ dispositionis, sed ut obtrineatur nostris precibus quod Deus disposuit.

Ad tertium dicendum, quod Deus nobis multa præstat ex sua liberalitate, etiam non petita; sed quod aliqua vult præstare nobis petentibus, hoc est propter nostram utilitatem, ut scilicet fiduciam quamdam accipiamus recurrendi ad Deum, ut recognoscamus eum esse bonorum nostrorum auctorem. Unde Chrysostomus dicit (2) *Considera quantum est tibi concessa felicitas, quanta gloria attributa, orationibus fabulari eum Deo, cum Christo miscere colloquia, quod velis, quod desideras postulare.*

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & directam, & indirectam destruas hæresim *Hussitarum* dicentium, orationes esse inutiles, & *Pelagii* dicentis: orationem profus esse inutilem, nulliusque virtutis. Secundo habes: quomodo per rationem ostendas, hæreses has merito damnari a Christo, & verbo *Luc. 18. ut in arg. contr. Matth. 6. sic orabitis, Pater noster &c. & promissione Luc. 11. Petite, & accipietis, Joann. 16.*

Summ. S. Th. Tom. VII.

Si quid petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, & factio Matth. 14. Ascendit solus orare. Matth. 26. Luc. 22. de oratione in horto, Qui tamen Christus nihil unquam docuit, aut fecit inutile, & de quo legimus Isa. 48. Ego Dominus docens te utilia. Item a dictis per veritates aureas super legem veterem, Gen. 8. Conc. 6. & c. 20. Conc. 4. Item Exod. 32. Conc. 2. & Num. 17. Concl. 1. Tertio vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 440

Utrum oratio sit actus religionis.

Dis. art. 15. cor. & IV. dist. xv. quest. rv. art. 1. quest. 2. & art. 1. quest. 1. ad 2.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod oratio non sit actus religionis. Religio enim, cum sit pars iustitiæ, est in voluntate sicut in subiecto. Sed oratio pertinet ad partem intellectivam, ut ex supra dictis patet (art. 1. hu. quest.) Ergo oratio non videtur esse actus religionis, sed doni intellectus, per quod (3) mens ascendit in Deum.

2. Præterea. Actus patriæ cadit sub necessitate præcepti. Sed oratio non videtur cadere sub necessitate præcepti, sed ex mera voluntate procedere; cum nihil aliud sit quam volitorum (4) petitio. Ergo oratio non videtur esse religionis actus.

3. Præterea. Ad religionem pertinere videtur ut quis divinæ naturæ cultum, (5) cæremoniamque afferat. Sed oratio non videtur aliquid Deo afferre, sed magis aliquid obtinendum ab eo petere. Ergo oratio non est religionis actus.

Sed contra est quod dicitur *Psal. cxl. 2. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo: ubi dicit Glossa (6) quod, in hujus figuram in veteri lege incensum dicebatur offerri in odorem suavem Domino.*

Kk Sed

(1) Et ex eodem Gregorij loco ante prædicta colligitur, indeque in Decretis refertur causa 23. qu. 4. cap. *Obtinere*, nempe quod ea que orando faciunt Sancti, sic sunt prædestinata ut precibus obtineantur.

(2) Æquivalenter non expresse, tum homil. 1. & 2. de oratione, tum homil. 30. in Genesim, tum hom. de consubstantiali, & in sermone quodam de Moyse.

(3) Supple *donum*; vel *per quem supple intellectum*, ut supra.

(4) Convenienter tamen seu decanter, sicut ex Damasceno supra.

(5) Sive *curam* ut in Tullij textu, id est *mentem divinitatis*, ut & notatum prius.

(6) Expresse quidem vetus manuscripta, sed implicitate tantum nova vel impressa, tum ex Cassiodoro, tum ex Theodoro & Euthymio in hunc Psalmum; consentaneæ ad id quod Numerorum 28. vers. 5. & innumeris aliis locis tam ejus libri quam Leviticis repetitur, sive *incensum* usurpando pro thure quod simul cum victimis adoleri solebat; sive accipiendo pro ipsismet victimis que incendi debebant: Nam utrumque per græcum *ερασημα* significari potest, derivatum a verbo *εραση* quod significat *immolare*.

Sed hoc pertinet ad religionem . Ergo oratio est religionis actus .

Respondeo dicendum , quod ; sicut supra dictum est (quæst. lxxx. art. 2. & 4.) ad religionem proprie pertinet reverentiam , & honorem Deo exhibere : & ideo omnia illa per quæ Deo reverentia exhibetur , pertinent ad Religionem . Per orationem autem homo Deo reverentiam exhibet , in quantum scilicet ei se subjicit , & proficitur orando se eo indigere sicut auctore suorum bonorum . Unde manifestum est quod oratio est proprie religionis actus .

Ad primum ergo dicendum quod voluntas movet alias potentias animæ in suum finem , sicut supra dictum est (art. 1. hu. quæst. ad 2.) & ideo religio , quæ est in voluntate , ordinat actus aliarum potentiarum ad Dei reverentiam . Inter alias autem potentias animæ intellectus altior est , & voluntati propinquior : & ideo post devotionem , quæ pertinet ad ipsam voluntatem , oratio quæ pertinet ad partem intellectivam , est præcipua inrer actus religionis , per quam religio intellectum hominis movet in Deum .

Ad secundum dicendum , quod non solum petere quæ desideramus , sed etiam recte aliquid desiderare , sub præcepto cadit . Sed desiderare quidem cadit sub præcepto caritatis , (1) petere autem sub præcepto religionis : quod quidem præceptum ponitur Matth. vii. 7. ubi dicitur : *Petite , & accipietis .*

Ad tertium dicendum , quod orando tradit homo mentem suam Deo , quam ei per reverentiam subjicit , & quodammodo præsentat , (2) ut patet ex autoritate Dionysii prius inducta (art. 1. hu. quæst. arg. 2.) Et ideo sicut mens humana præeminet exterioribus , (*) vel corporalibus membris , vel exterioribus rebus , quæ ad Deo servitium applicantur ; ita etiam oratio præeminet aliis actibus religionis .

A P P E N D I X.

EX art. habes primo : quomodo per rationem , tamquam in radice , destruas egrotorem *Averrois* (ut refert Directorium in-

quisitorum , 2. part. q. 4.) dicentis , quod orationes comprehenduntur sub ordine naturæ . Per hoc enim , quod oratio est actus religionis , quæ est virtus præcipua ordinans hominem ad Deum . *quæst. 81. artic. 1. 2. 6. constat , quod orationes non comprehenduntur sub ordine naturæ , sed gratiæ : ordinant siquidem nos ad finem supernaturalem . Secundo habes : quomodo per rationem ostendas , errorem illum merito damnari per dictum Threnorum Hierem. capit. 3. Sedebis solitarius , & sacebis : quia levavis se super se .* Si enim orans , de quo ibi per talem descriptionem loquitur , levat se super se : utique oratio non continetur sub , sed super ordinem naturæ . Item per hoc , quod , cum de oratione fit sermo in scripturis , per elevationem oculorum in montes , vel manuum , vel animæ ad Deum , passim designatur , ut *Psal. 24. 62. 85. 120. 142. Quæ loquendi phrasæ proculdubio approbat intentum , erroremque illum contrarium eodem tenore condemnat .* Item per ly *Dirigatur oratio mea ,* &c. ut in *argument. contr.* extenditur , si noveris ex antedictis applicare , *Tertio vides : quomodo &c.*

A R T I C U L U S IV. 441

Utrum solus Deus debeat orari .

IV. dist. xv. quæst. iv. art. 5. quæst. i. & dist. xxxviii. quæst. i. art. i. quæst. i. ad 4.

AD quartum sic proceditur . Videtur quod solus Deus debeat orari . Oratio enim est actus religionis , ut dictum est (art. præc.) Sed solus Deus est religione colendus . Ergo solus Deus est orandus .

2. Præterea . Frustra porrigitur oratio ad eum qui orationem non cognoscit . Sed solius Dei est orationem cognoscere : tum quia primumque oratio magis agitur interiori actui , quem solus Deus cognoscit , quam voce , secundum illud quod Apostolus dicit I. ad Corinth. xiv. 15. *Orabo spiritu , orabo & mente : tum etiam quia , ut Augustinus dicit in Lib. de cura pro mortuis agenda (3) ne-*

(1) Ex adjuncto , quia non potest quisquam bene affici erga Deum qui est essentialis rectitudo , si quid ab eo desideret quod rectum non sit .

(2) Sic ergo quidam assertit Deo ut requirebat argumentum ; supponens nempe intelligendum in dativo quod ex Tullio referebatur ; sed genitivam esse indicavimus & pro cultu legendam esse *curam* .

(*) Ita *ms. Editi* & corporalibus .

(3) Ex cap. 13. deinceps paulo aliis verbis & pleniori dissertatione colligitur ; ubi ex ipsa matre sua exemplum sumit quod id probet , quia filium quem in vita tam diligenter quæsierat , post mortem dese- rebat ; ut 1. part. quæst. 89. art. 8. notatum est .

nesciunt mortui, etiam sancti, quid agant vivi, etiam eorum filii. Ergo oratio non est nisi Deo porrigenda.

3. Præterea. Si aliquibus Sanctis orationem porrigimus, hoc non est nisi in quantum sunt Deo conjuncti. Sed quidam in hoc mundo viventes, vel in purgatorio etiam existentes, sunt multum Deo conjuncti per gratiam: ad eos autem non porrigitur oratio. Ergo nec ad Sanctos qui sunt in paradiso, debemus orationem porrigere.

Sed contra est quod dicitur Job v. 1. *Voca, si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum convertere* (1).

Respondeo dicendum, quod oratio porrigitur alicui dupliciter: uno modo, quasi per ipsum implenda; alio modo sicut per ipsum imperanda. Primo quidem modo soli Deo orationem porrigimus: quia omnes orationes nostræ ordinari debent ad gratiam, & gloriam consequendam; quæ solus Deus dat, secundum illud Psal. lxxxiii. 12. *Gratiam, & gloriam dabit Dominus*.

Sed secundo modo orationem porrigimus sanctis Angelis, & hominibus; non ut per eos Deus nostras petitiones cognoscat; sed ut eorum precibus, & meritis orationes nostræ sortiantur effectum. Et ideo dicitur Apocal. viii. 4. quod *ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum de manu Angelorum coram Deo*. Et hoc etiam patet ex ipso modo quo Ecclesia utitur in orando: nam a Sancta Trinitate petimus ut nostri miseretur; ab aliis autem Sanctis quibuscumque petimus ut orent pro nobis (2).

Ad primum ergo dicendum, quod illi soli impendimus orando religionis cultum, a quo quærimus obtinere quod oramus, quia in hoc protestamur eum bonorum nostrorum auctorem; non autem eis quos quærimus quasi interpellatores nostros apud Deum.

Ad secundum dicendum, quod mortui ea quæ in hoc mundo aguntur, considerata eorum naturali conditione, non cognoscunt, & præcipue interiores motus. Sed Beatis, ut

Gregorius dicit in XII. Moral. (cap. xiv. ante med.) (3) in Verbo manifestatur illud quod decet eos cognoscere de eis quæ circa nos aguntur, etiam quantum ad interiores motus cordis, maxime autem excellentiam eorum decet ut cognoscant petitiones ad eos factas vel voce, vel corde: & ideo petitiones, quas ad eos dirigimus, Deo manifestante cognoscunt.

Ad tertium dicendum, quod illi qui sunt in hoc mundo, aut in purgatorio, nondum fruuntur visione Verbi, ut possint cognoscere ea quæ nos cogitamus, vel dicimus: & ideo eorum suffragia non imploramus orando, sed a vivis petimus colloquendo.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem destruas hæresim *Eustabii, Huff, Oecolampadii*, dicentium, sanctos non esse orandos. Secundo habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a Job 5. ut in *argum. contr.* Item a Concilio *Aurelianiensi* cap. 23. *Rogationes, idest litanias, ante ascensionem Domini placuit celebrari*. Hæc ibi. Litanias etiam approbat concilium *Toletanum quintum* cap. 1. *Sextum* cap. 2. *Gerundense* cap. 3. *Bracarense* cap. 9. Item a *Gangrensi* cap. 20. *si quis oblationes, quæ in locis, & basilicis martyrum celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriaque sanctorum contempnendas: Anathema sit*: Hæc ibi. Item a dictis per veritates aureas super legem veterem, *Exod. 23. conclus. 3. & Numer. 11. conclus. 1.* Tertio vides: quomodo &c.

Kk 2

AR.

(1) De Angelis interpretatur Augustinus lib. unico annotationum in Job & eos invocandos hinc insinuat: Quippe cum nondum tunc in caelo sancti homines essent, non poterant (directe saltem) invocari sicut nunc; Nec refert quod hæc dicat *Eliphas* tantum *Themanites*, quia non minus invocationis illius usum probant: Sed ea de re ac de hoc ipso loco qu. 173. art. 2. plura ex professo dicentur.

(2) Quamvis in Antiphona quadam ad B. Virginem Ecclesia inlacet, *Pecatorum miserare*, sed ea-

tentus tantum quia *mater misericordia* propter Christi partum est; nec misereri eo sensu dicitur quo Trinitas, quasi auctoritatem habens.

(3) Non de motibus tamen cordis expresse ibi sed solummodo de actibus externis; cum sic ait: *Quæ in eis (nempe mentes) omnipotentis Dei claritatem vident; nullo modo credendum est quia sit foris aliquid quod ignorent*: Et si per ea quæ sunt foris, comparative ad essentiam Dei; subintelligi potest quidquid ad creaturam spectat.

A R T I C U L U S. V. 442

Utrum in oratione debeamus aliquid determinate a Deo petere.

IV. dist. xv. quest. iv. art. 4. quest. i. & opusc. III. cap. cxl.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod in oratione nihil determinate a Deo petere debeamus. Quia, ut Damascenus dicit (Lib. III. Fid. orth. cap. xxiv. in princ.) *oratio est petitio decentium a Deo*: unde inefficax est oratio per quam petitur id quod non expedit, secundum Illud Jac. iv. 3. *Petititis, & non accipitis, eo quod male petitis* (1). Sed, sicut dicitur Rom. viii. 26. *quid oremus, sicut oportet, nescimus*. Ergo non debemus aliquid orando determinate petere.

2. Præterea. Quicunque aliquid determinate ab alio petit, nititur voluntatem ipsius inclinare ad faciendum id quod ipse vult. Non autem ad hoc tendere debemus ut Deus velit quod nos volumus, sed magis ut nos velimus quod ipse vult, ut dicit Glossa (ord. Aug.) super illud Psal. xxxii. *Exultate iusti in Domino* (2). Ergo non debemus aliquid determinate a Deo in oratione petere.

3. Præterea. Mala a Deo petenda non sunt; ad bona autem Deus nos invitat. Frustra autem ab aliquo petitur ad quod accipiendum iuvatur. Ergo non est determinate aliquid a Deo in oratione petendum.

Sed contra est quod Dominus Matth. vi. & Luc. xi. docuit discipulos determinate petere ea quæ continentur in petitionibus orationis dominicæ (3).

Respondeo dicendum, quod, sicut Maximus Valerius refert (4). *Socrates nihil ultra petendum a diis immortalibus arbitratur, quam ut bona tribuerent: quia hi demum sci-*

rent, quid unicuique esset utile; nos autem plerumque id votis expetimus quod non impetrasse melius foret.

Quæ quidem sententia aequaliter vera est, quantum ad illa quæ possunt malum eventum habere, quibus etiam homo potest male, & bene uti; sicut sunt divitiæ, quæ, ut ibidem dicitur, *multis exitia fuere; honores, qui complures pessumdederunt; regna, quorum exitus sepe miserabiles cernuntur; splendida conjugia, quæ nonnumquam funditus domos everunt.*

Sunt tamen quædam bona quibus homo male uti non potest, quæ scilicet malum eventum habere non possunt: hæc autem sunt quibus beatificamur, & quibus beatitudinem meremur: quæ quidem Sancti orando absolute petunt, secundum illud Psal. lxxix. 4. *Ostende faciem tuam, & salvi erimus; & iterum Psal. cxviii. 35. Deduc me in semitam mandatorum tuorum.*

Ad primum ergo dicendum, quod licet homo ex se scire non possit quid orare debeat; Spiritus tamen, ut ibidem dicitur, in hoc adjuvat infirmitatem nostram, quod inspirando nobis sancta desideria, recte postulare nos facit. Unde Dominus dicit Joan. iv. 24. (5) quod veros adoratores *adore oportet in spiritu, & veritate.*

Ad secundum dicendum, quod cum orando petimus aliqua quæ pertinent ad nostram salutem, conformamus voluntatem nostram voluntati Dei: de qua dicitur I. ad Timoth. ii. quod *vult omnes homines salvos fieri.*

Ad tertium dicendum, quod sic ad bona Deus nos invitat, quod ad ea non passibus corporis, sed piis desideriis, & devotis orationibus accedamus.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu sano intelli-

(1) Quia nempe *infima tantum bona querunt, nec ad sustentationem humanæ fragilitatis*, ait ibidem Beda, *sed ad redundantiam libera voluntatis*: ut & ex textu sacro colligitur.

(2) Propter id quod sequitur ibidem *Rectos decet collaudatio*; quia recti sunt qui dirigunt eor secundum Dei voluntatem, ut ait ibi Augustinus ex quo sumpta est Glossa illa.

(3) Paulo aliter tamen & plenius Matth. 6. vers. 9. quam Luc. xi. vers. 2. ac deinceps; ubi petitiones quædam desunt.

(4) Hoc est Valerius Maximus lib. 7. de sapientum dictis aut factis cap. 2. tit. de externis ausp. 1.

exemplis hic subjunctis præmittens: *Densissimis tenebris involuta mortaliū mens in quam late patentes errores cæcas precationes tuas spargis! Tum subjiciens, Desine igitur, stultis precibus malorum tuorum causis quasi fallacissimis vobis inhiare neque soram celestium arbitrio commissa; quia quod tribuere bona ex facili solent; etiam aligere aptissima possunt.*

(5) Sive paulo aliter & plenius. *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate: Spiritus est Deus; & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet. Veluti per instinctum Spiritus sancti verum cultum docentis.*

telligas, merito insinuat in Scripturis, quod aliquid determinate a Deo postulare debemus. Ut *Matth. 6. & Luc. 11.* de petitionibus septem in oratione Dominica. Ibi sunt illa, quæ ad primam; & illa, quæ ad secundam conclusionem pertinent (ut videre est applicando articulum nonum) & ideo dixi *ly per rationem in sensu sano intelligas. Secundo vides: quomodo &c.*

ARTICULUS VI.

Utrum homo debeat temporalia petere a Deo orando.

IV. dist. xv. quæst. 14. art. 5. quæst. 1.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod homo non debeat temporalia petere a Deo orando. Quæ enim orando petimus, quærimus. Sed temporalia non debemus querere: dicitur enim *Matth. vi. 33. Primum querite regnum Dei, & iustitiam eius; (1) & hæc omnia adjicientur vobis*, scilicet temporalia: quæ non querenda dicit, sed adjicienda quæsitis. Ergo temporalia non sunt in oratione a Deo petenda.

2. Præterea. Nullus petit nisi ea de quibus est sollicitus. Sed de temporalibus sollicitudinem habere non debemus, secundum quod dicitur *Matth. vi. 25. Nolite solliciti esse anime vestre, quid manducetis.* Ergo temporalia petere non debemus orando.

3. Præterea. Per orationem nostram mens debet elevari in Deum. Sed petendo temporalia, descendit ad ea quæ infra se sunt, contra id quod Apostolus dicebat *II. ad Cor. 12. 18. Non contemplantibus vobis quæ videntur, sed quæ non videntur: quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna.* Ergo non debet homo temporalia in oratione a Deo petere.

4. Præterea. Homo non debet petere a Deo nisi bona, & utilia; Sed quandoque temporalia habita sunt nociva, non solum spiritualiter, sed etiam temporaliter. Ergo non sunt in oratione a Deo petenda.

Sed contra est quod dicitur *Prov. xxx. 8. Tribue tantum, viisui meo necessaria.*

Respondet dicendum, quod, sicut Augustinus dicit ad Probam de orando Deum (*epist. cxxx. al. cxxi. cap. xii.*) (2) *Hoc licet orare quod licet desiderare.* Temporalia autem licet desiderare, non quidem principaliter, ut in eis finem constituamus, sed sicut quædam adminicula, quibus adjuvamus ad tendendum in beatitudinem, in quantum scilicet per ea vita corporalis sustentatur, & in quantum nobis organice deserviunt ad ætus virtutum, ut etiam Philosophus dicit in *L. Ethic. (3)* Et ideo pro temporalibus licet orare.

Et hoc est quod Augustinus dicit ad Probam (*loc. cit. cap. vi. & vii.*) quod *sufficienciam vite non indecenter vult quisquis eam vult, & non amplius: quæ quidem non appetitur propter seipsam, sed propter salutem corporis, & congruentem habitum persona hominis, ut non sit inconueniens eis cum quibus vivendum est. Ista ergo cum habeantur, ut tenentur; cum non habeantur, ut habeantur orandum est.*

Ad primum ergo dicendum, quod temporalia non sunt querenda principaliter, sed secundario. Unde Augustinus dicit in *Lib. II. de serm. Dom. in monte (4) Cum dixit, Illud primo querendum est (scilicet regnum Dei) significauit, quia hoc (scilicet temporale bonum) posterius querendum est, non tempore, sed dignitate; illud tamquam bonum nostrum, hoc tamquam necessarium nostrum.*

Ad secundum dicendum, quod non quilibet sollicitudo rerum temporalium est prohibita, sed superflua, & inordinata, ut supra habi-

(1) Non *iustitiam Dei*, quamvis ita explicat Glossa, *ut per eum non per nos iusti simus*; imo & Augustinus de sermone Domini in monte lib. 2. cap. 16. sic intelligat cum hinc infert quod *iustitia Dei bonum nostrum est*: Sed *iustitiam regni Dei*, ut ex græco consætu patet, ubi habetur nempe *δικαιοσύνη αὐτοῦ* referendo ad *βασιλείας* non autem *αὐτοῦ*, quasi ad ipsum Deum referatur: *Es iustitiam regni Dei* explicat author operis imperfecti super *Matthæum* homil. 18 *viam pietatis per quam intrat ad regnum*; Inter opera Chrysostrami cuius nomine inseribitur, sed supposititie.

(2) Vel implicite tantum: *Pudet saltem petere inquit*) quod non pudet cupere.

(3) Velut ex cap. 8. prius indicabatur ad marginem, sed ex cap. 9. græco-latino vel cap. 13. in antiquis & apud S. Thomam lect. 13. colligitur; ubi proinde felicitas dicitur bonis externis non indigere.

(4) Nempe cap. 24. juxta præfatas Editiones, ut & prius indicabatur ad marginem; sed cap. 16. in modernis. Porro *necessarium nostrum* quoad præfens appellat propter necessitatem hujus vite: Alioqui *necessarium nostrum* vere ac simpliciter felicitas æterna; ut ipsemet serm. 27. de verbis Domini super illud *Luc. 10. Unum est necessarium*, insinuat: Sed 26. expressius: *Unum necessarium, unum illud superuum &c.* Et similiter Beda ibi *solum homini necessarium* vocat.

habitu est (quæst. lv. art. 6.)

Ad tertium dicendum, quod quando mens nostra intendit temporalibus rebus, ut in eis quiescat, remanet in eis depressa; sed quando intendit eis in ordine ad beatitudinem consequendam, non ab eis deprimitur, sed magis elevatur sursum.

Ad quartum dicendum, quod ex quo non petimus temporalia tamquam principaliter quæsitâ, sed in ordine ad aliud, eo tenore a Deo petimus ipsa, ut nobis concedantur, secundum quod expediunt ad salutem.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo petitionem & ostendas, & recte intelligas, insinuatam a Scripturis, quod a Deo licet petere temporalia orando. Ut *Proverb. 30. secundum quod in argum. contr.* Et *Luc. 11. Panem nostrum da nobis*, idest victualia, & vestimenta nobis necessaria da nobis. Item *Genes. 28. ubi, etiam voto adjuncto (quod est intensissimi desiderii signum) oravit Jacob, dicens; si dederit mihi Deus panem ad edendum, & vestimentum, quo operiar, &c.* Vide Veritates aureas super totam legem veterem; *Gen. 28. concl. 4. pulcherrime exponentes panem ad edendum, &c.* Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S VII. 444

Utrum debeamus pro aliis orare.

III. P. quæst. XXI. art. 3. ad 3. & IV. dist. xv. quæst. IV. art. 4. quæst. 3.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod non debeamus pro aliis orare. In orando enim sequi debemus formam quam Dominus tradidit. Sed in oratione dominica petitiones pro nobis facimus, non pro aliis, dicentes, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie &c.* Ergo non debemus pro aliis orare.

2. Præterea. Ad hoc oratio fit ut exaudiatur. (1) Sed una de conditionibus quæ requiruntur ad hoc quod oratio sit exaudibilis, est ut aliquis oret pro seipso: unde super illud *Joan. XVI. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*, Augustinus dicit (tract. cxi. a princ.) (2) „Exaudiuntur omnes pro seipsis, non autem „pro omnibus: unde non simpliciter dictum „est, *dabit*, sed *dabit vobis*. “ Ergo videtur quod non debeamus pro aliis orare, sed solum pro nobis.

3. Præterea. Pro aliis, si sint mali, prohibemur orare, secundum illud *Hier. VII. 16. Tu ergo noli orare pro populo hoc & non obsistas mihi, quia non exaudiam te*. Pro bonis autem non oportet orare, quia ipsi pro se ipsis orantes exaudiuntur. Ergo videtur quod non debeamus pro aliis orare.

Sed contra est quod dicitur *Jacobi v. 16. Orate pro invicem, ut salvemini.* (3)

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) illud debemus orando petere quod debemus desiderare. Desiderare autem debemus bona non solum nobis, sed etiam aliis: hoc enim pertinet ad rationem dilectionis quam proximis debemus impendere, ut ex supra dictis patet (quæst. xxv. & xxvi.) Et ideo caritas hoc requirit ut pro aliis oremus.

Unde Chrysostomus (alius Auctor) dicit super *Matth. (hom. XIV. in op. imperf. parum a princ.)*: *Pro se orare necessitas cogit; pro altero autem caritas fraternitatis hortatur. Dulcior autem ante Deum est oratio, non quam necessitas transmittit, sed quam caritas fraternitatis commendat.*

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Cyprianus dicit in *Lib. de oratione dominica (inter princ. & med.)* (4) *ideo non dicimus Pater meus, sed noster, nec Da mihi sed da nobis, quia unitatis magister noluit privatim precem fieri, ut scilicet quis pro se tantum precetur: unum enim orare pro omnibus voluit, quoniam in uno omnes ipse portavit.*

Ad

(1) Ex orantis intentione promissis Christi tam frequentibus nixa.

(2) Paulo aliter; *Exaudiuntur quippe omnes Sancti pro seipsis; non autem pro omnibus vel amicis vel inimicis &c.*

(3) Vel juxta græcum *ἰαγὼς ut sanemini*: Sed intelligi quoque de sanitate mentis debet, juxta id quod præcedit, *Confitemini alterutrum peccata vestra*: Unde in *lib. 50. homiliarum homil. 12. sic ex professo Augustinus, usurpans illud Psal. 40. Sana*

animam meam &c.

(4) Sive paulo plenius & alia serie: *Pacis doctor atque unitatis magister sigillatim noluit & privatim precem fieri, ut quis cum precatur, pro se tantum precetur: Non enim dicimus, Pater meus Da mihi, &c. Publica nobis & communis est oratio non pro uno sed pro toto populo &c. Deus pacis & concordia magister sic orare unam pro omnibus voluit quomodo in uno omnes ipse portavit.*

Ad secundum dicendum, quod pro se orare ponitur conditio orationis, non quidem necessaria ad effectum merendi, sed sicut necessaria ad indeficientiam impetrandi. Conringit enim quandoque quod oratio pro alio facta non impetrat, etiam si fiat pie, & perseveranter, & de pertinentibus ad salutem, propter impedimentum, quod est ex parte ejus pro quo oratur, secundum illud Hier. xv. 1. *Si steterint Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Nihilominus tamen oratio meritoria erit oranti, qui ex caritate orat, secundum illud Psal. xxxiv. 17. *Oratio mea in sinu meo convertetur*: Glossa (interl.), id est etsi non, eis prodest, ego tamen non sum frustratus, mea mercede. (1)

Ad tertium dicendum, quod etiam pro peccatoribus orandum est, ut convertantur, & pro justis, ut perseverent, & proficiant. Orantes tamen non pro omnibus peccatoribus exaudiuntur, sed pro quibusdam. Exaudiuntur enim pro prædestinatis, non autem pro præcitis ad mortem: sicut etiam correctio, qua fratres corrigimus, effectum habet in prædestinatis, non in reprobatis, secundum illud Eccle. vii. 14. *Nemo potest corrigere quem Deus despexerit.* Et ideo dicitur I. Joan. v. 16. *Qui scit fratrem suum peccare peccato non ad mortem, petas; & dabitur ei vita peccantis non ad mortem.* Sed sicut nulli, quamdiu vivit hic, subtrahendum est correctionis beneficium, quia non possumus prædestinatos distinguere a reprobatis, ut Augustinus dicit in Lib. de corrept. & gratia (cap. xv. parum a princ.) ita etiam nulli est negandum orationis suffragium. Pro justis etiam est orandum triplici ratione. Primo quidem quia multorum preces facilius exaudiuntur: unde super illud Rom. xv. *Adjuro vos in orationibus vestris,* dicit Glossa (2), Bene rogat Apostolus minores pro se, orare: multi enim minimi, dum congregantur unanimes, fiunt magni; & multorum preces impossibile est quod non impetrent, illud scilicet quod est impetrabile. Secundo

ut ex multis gratia agatur Deo de beneficiis quæ conferuntur justis; quæ etiam in utilitatem multorum vergunt, ut patet per Apostolum II. ad Corinth. 1. Tertio ut majores non superbiant, dum considerant se minorum suffragiis indigere.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem tum directam, tum indirectam destruas errorem Joan. Wickliff. dicentis: orandum non esse pro aliqua particulari persona: Ergo nec pro aliis. Et hæresim Pelagii dicentis, orationes, quas facit Ecclesia pro infidelibus, & aliis peccatoribus, ut convertantur: sive pro fidelibus, ut perseverent, frustra fieri. Ergo, cum nihil frustra debeat fieri orando, non est, secundum Pelagium, orandum pro aliis quibuscunque. Secundo habes: quomodo per rationem ostendas, hos errores merito damnari a Domino Matth. 6. *pater noster*, &c. Vide ad primum & a Jacob. 5. ut in arg. cont. Et a veritatibus aureis super legem veterem, Gen. 8. concl. 6. & c. 20. concl. 4. Item Exod. 8. concl. 3. Tertio vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S VIII. 445

Utrum debeamus pro inimicis orare.

III. dist. xxx. art. 2. corp. & vir. quest. 11. art. 8. corp. fin.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod non debeamus pro inimicis orare. Quia ut dicitur Rom. xv. 4. *quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Sed in sacra Scriptura inducuntur multæ imprecationes contra inimicos: dicitur enim in Psalm. vi. 11. *Erubescant, & conturbentur omnes inimici mei; convertantur, (3) & erubescant valde velociter.* Ergo & nos debemus orare

(1) Sic sola vetus manuscripta expresse: Sed moderna impressa interlinealis implicite dumtaxat sub his verbis, *Non sum frustratus*: Collateralis autem ex Basilio, *A Deo que petebam accipi*: Et ex Theodoro: *Pro precibus recepisti postulata & gremium meum implevi*: Ex ex Cassiodoro quod *oratio Christi non accepta Judæis* (quippe quem suscipere nonauerunt) *ad eum redieris.*

(2) Quantum ad initium quidem vetus dumtaxat Manuscripta: Quantum ad ea vero quæ sequuntur quod *multi* &c. non vetus tantum sed moderna, ex Ambrosii supposititi Commentario qui sub Ambrosii diminutiva notatione citari solet.

(3) Ex græco *ἐπισημαίνονται* veluti *subvertantur*, & ad confusionem, nempe conversionem, habeant qui eam voluerunt habere ad salutem.

orare contra inimicos nostros magis quam pro eis.

2. Præterea . Vindicare de inimicis, in malum inimicorum cedit . Sed Sancti vindictam de inimicis petunt, secundum illud Apoc. vi. 10. *Usquequo non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?* (1) unde & de vindicta impiorum lætantur, secundum illud Psalm. lvi. 11. *Lætabitur iustus, cum viderit vindictam.* Ergo non est orandum pro inimicis, sed magis contra eos.

3. Præterea . Operatio hominis, & ejus oratio non debent esse contraria . Sed homines quandoque licite impugnant inimicos : alioquin omnia bella essent illicita ; quod est contra supra dicta (quæst. xl. art. 1.) Ergo non debemus orare pro inimicis.

Sed contra est quod dicitur Matth. v. 44. *Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos.*

Respondeo dicendum, quod orare pro alio caritatis est, sicut dictum est (art. præc.) Unde eodem modo quo tenemur diligere inimicos, tenemur pro inimicis orare.

Qualiter autem teneamur inimicos diligere, supra habitum est in tractatu de caritate (quæst. xxv. art. 8. & 9.) ut scilicet in eis diligamus naturam, non culpam : & quod diligere inimicos in generali est in præcepto ; in speciali autem non est in præcepto, nisi secundum præparationem animi . ut scilicet homo esset paratus etiam specialiter inimicum diligere, & eum juvare in necessitatis articulo, vel si veniam peteret . Sed in speciali absolute inimicos diligere, & eos juvare, perfectionis est.

Et similiter necessitatis est ut in communibus nostris orationibus, quas pro aliis facimus, inimicos non excludamus . Quod autem pro eis specialiter oremus, perfectionis est, non necessitatis, nisi in aliquo casu speciali.

Ad primum ergo dicendum, quod imprecationes quæ in sacra Scriptura ponuntur,

quadrupliciter possunt intelligi. Primo secundum quod Prophetæ solent in figura imprecantis futura predicere, ut Augustinus dicit in Lib. 1. de sermone Domini in monte (cap. xxi. circ. med.) (2) Secundo prout quædam temporalia mala peccatoribus quandoque a Deo in correctionem mittuntur. Tertio quia intelliguntur petere non contra ipsos homines, sed contra regnum peccati, ut scilicet correctione hominum peccata destruantur. Quarto conformando voluntatem suam divinæ justitiæ circa damnationem perseverantium in peccato.

Ad secundum dicendum, quod, sicut in eodem Libro (3) Augustinus dicit, *vindicta Martyrum est ut evertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpeffi sunt : vel, sicut dicitur in Libro de Qq. veteris, & novi testamenti (quæst. lxxviii.) postulant se vindictam, non voce, sed ratione ; sicut sanguis Abel clamavit de terra.* Lætantur autem de vindicta non propter eam, sed propter divinam justitiam.

Ad tertium dicendum, quod licitum est impugnare inimicos, ut compescantur a peccatis ; quod cedit in bonum eorum, & aliorum : & sic etiam licet orando petere aliqua temporalia mala inimicorum, ut corrigantur. Et sic oratio, & operatio non erunt contraria.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo : quomodo per rationem a fortiori destruas errorem *Pbarisæorum*, ut refert Directorium inquis. 2. p. q. 5. dicentium ; quod inimicis obeffe, licitum est. Et errorem *Græcorum* dicentium ; quod decipere inimicum, eique damnum inferre non est peccatum ; etiamsi ad id agendum perjuriis, aut quovis mendacio quis juvetur . Secundo habes : quomodo per rationem a fortiori ostendas, hoc merito damnari a Matth. 5. *Orate pro persequentibus vos.* Item a Domino per exemplum suum, dum pro Actua-

(1) In persona interfectorum propter verbum *Del* & propter testimonium Jesu quod habebant ; nempe Martyrum beatorum qui per excellentiam testes Christi vocantur, ut ipsimet Martyrum nomen græce sonat : Specialiter tamen sanctis Innocentibus applicat Augustinus, veluti loco Christi iussu Herodis interfectis ; ut videre est serm. 1. versus finem, sed expressius in serm. 3. qui est 73. in appendice de diversis : Et sic etiam Ecclesia usurpat in publico de illis officio quasi ad eos putet specialiter pertinere : Quamvis ad omnes quoque, qui martyrium propter Christum passi sunt, extendatur ; ut & ibidem infi-

nuat generaliter Augustinus, quantumvis præcipue subintelligi de primis illis velit.

(2) Vel in antiquis Augustini Exemplaribus 42. ubi præmittit quodam Propheta (scilicet David) similia imprecatus est, non optantis vltro, sed spiritus prævidentis .

(3) Eodem ubi supra sermone versus finem cap. 22. in modernis vel 43. in antiquis . Quod autem subjungitur ut ex quæstionibus veteris & novi Testamenti, habetur quidem quæst. 68. sed Augustini non est. Non voce porro sed ratione postulare dicuntur, quia ipse sanguis effusus id postulat, ut subjungitur ibi.

actualiter, atque immanissime se perfequentibus, modisque quibusvis vilissime calumniantibus, oravit affectu maximo in Cruce ad Patrem, *Exod. 23.* Item a dictis supra, articulorum nu. 143. 227. Item a veritatibus aureis super legem veterem, *Exod. 23. conclus. 1. & Deut. 23. concl. 4. Tertio* vides: quomodo &c.

ARTICULUS IX. 446

Utrum convenienter septem petitiones orationis dominicæ assignentur.

III. dist. xxxiv. quest. 1. art. 6. & opus. III. cap. ccliv. usque in fin. & opus. VII.

AD nonum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter septem petitiones orationis dominicæ assignentur. Vanum enim est petere sanctificari illud quod semper est sanctum. Sed nomen Dei semper est sanctum, secundum illud *Luc. 1. 49. Sanctum nomen ejus*: (1) regnum etiam ejus est sempiternum, secundum illud *Psal. cxliv. 13. Regnum tuum, Domine, regnum omnium seculorum*: voluntas etiam Dei semper impletur, secundum illud *Isa. xlv. 10. Omnis voluntas mea fiet*. Vanum ergo est petere quod nomen Dei sanctificetur, quod regnum ejus adveniat, & quod voluntas ejus fiat.

2. Præterea. Prius est recedere a malo, quam consequi bonum. Inconvenienter ergo videntur præordinari petitiones quæ pertinent ad consequendum bonum, petitionibus quæ pertinent ad amotionem mali.

3. Præterea. Ad hoc aliquid petitur ut donetur. Sed præcipuum donum Dei est Spiritus sanctus, & ea quæ nobis per ipsum dantur. Ergo videntur inconvenienter poni petitiones, cum non respondeant donis Spiritus sancti.

Summ. S. Tb. Tom. VII.

4. Præterea. Secundum Lucam in oratione dominica ponuntur solum quinque petitiones, ut patet *Luc. xi.* (2) Superfluum ergo quod secundum Matthæum septem petitiones ponuntur.

5. Præterea. Vanum videtur captare benevolentiam ejus qui benevolentia sua nos prævenit. Sed Deus sua benevolentia nos prævenit, quia ipse prior dilexit nos, ut dicitur *I. Joan. iv. 19.* Superflue ergo præmittitur petitionibus: *Pater noster, qui es in celis*: quod videtur ad benevolentiam captandam pertinere.

Sed in contrarium sufficit auctoritas Christi orationem instituentis. (3)

Respondeo dicendum, quod oratio dominica perfectissima est: quia, sicut Augustinus dicit ad Probam (epist. cxxx. al. cxxxi. cap. xii.) *si recte, & congruenter oramus, nihil aliud dicere possumus, quam quod in ista oratione dominica possumus est*. Quia enim oratio est quodammodo desiderii nostri interpret apud Deum, illa recte solum orando petimus, quæ recte desiderare valemus. In oratione autem dominica non solum petuntur omnia quæ recte desiderare possumus, sed etiam eo ordine quo desideranda sunt; ut sic hæc oratio non solum instruat postulare, sed etiam sit informativa totius nostri affectus. Manifestum est autem quod primo cadit in desiderio nostro finis, deinde ea quæ sunt ad finem. Finis autem noster Deus est; in quem noster affectus tendit dupliciter: uno quidem modo, prout volumus gloriam Dei; alio modo, secundum quod volumus frui gloria ejus: quorum primum pertinet ad dilectionem qua Deum in seipso diligimus; secundum vero pertinet ad dilectionem qua diligimus nos in Deo. Et ideo prima petitio ponitur, *Sanctificetur nomen tuum*, per quam petimus gloriam Dei; secunda vero proponitur, *Adveniat regnum tuum*, per quam petimus ad gloriam ejus pervenire.

LI

Ad

(1) In Cantico B. Deiparæ Virginis Deum propter magna quæ sibi fecit magnificentis: Præter alia plura loca in quibus Dei nomen sic appellatur, sicut *Psal. 32. vers. 21. Psal. 102. vers. 1. Psal. 104. vers. 3. Psal. 105. vers. 47. Psal. 110. vers. 9. Psal. 137. vers. 2. Psal. 144. vers. 21. Sap. 10. vers. 20. Ecclesiast. 47. vers. 12. Elijæ 57. vers. 15. &c.*

(2) Puta, *Sanctificetur nomen tuum: Adveniat regnum tuum: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: Dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipse dimittimus omni debenti nobis: Et ne nos inducas in tentationem.*

(3) Hinc Cyprianus in Tract. de oratione dominica ut supra: *Que vera magis apud Patrem precatio quam que a Filio qui est veritas de ejus ore prolata est? Ut aliter orare quam docuit non ignorantia sola sit, sed & culpa (nempe contraria petendo quam docuit, vel substantiam petitionum immutando) Et mox: Oremus ergo sicut magister Deus docuit: Amica oratio est Deum de suo rogare, ad aures ejus ascendere Christi orationem: Agnoscat Pater filii sui verba; & cum ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando petimus pro delictis nostris, advocati nostri verba promamus &c.*

Ad finem autem prædictum nos ordinat aliquid dupliciter: uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem bonum quod est utile in finem. Est autem aliquid utile in finem beatitudinis dupliciter. Uno modo directe, & principaliter (*) secundum meritum, quo beatitudinem meremur, Deo obediendo; & quantum ad hoc ponitur: *Fiat voluntas tua, sicut in celo, & in terra.* Alio modo instrumentaliter, & quasi coadjuvans nos ad merendum; & ad hoc pertinet quod dicitur: *Panem nostrum quotidianum da nobis bodie*: sive hoc intelligatur de pane sacramentali, cujus quotidianus usus proficit hominibus (1) in quo etiam intelliguntur omnia alia sacramenta: sive etiam intelligatur de pane corporali, ut per panem intelligatur omnis sufficientia victus, sicut dicit Augustinus ad Probam (ut sup. cap. xi. in med.) quia & Eucharistia est præcipuum sacramentum, & panis est præcipuus cibus: unde & in Evangelio Matthæi scriptum est, *Supersubstantialem*, idest præcipuum, ut Hieronymus exponit (super cap. vi. Matth.) (2)

Per accipiens autem ordinamur in beatitudinem per remotionem prohibentis. Tria autem sunt quæ nos a beatitudine prohibent. Primo quidem peccatum, quod directe excludit a regno, secundum illud I. ad Cor. vi. 9. *Neque fornicarii, neque iâolis servientes &c. regnum Dei possidebunt*: & ad hoc pertinet quod dicitur: *Dimitte nobis debita nostra.* Secundo tentatio, quæ nos impedit ab observantia divinæ voluntatis; & ad hoc pertinet quod dicitur: *Et ne nos inducas in tentationem*: per quod non petimus ut non tentemur, sed ut a tentatione non vincamur, quod est in tentationem induci. Tertio pœnalitas præfens, ut quæ impedit sufficientiam vitæ, & quantum ad hoc dicitur: *Libera nos a malo.*

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut

Augustinus dicit in Lib. II. de serm. Dom. in monte (cap. v. in fin.) cum dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, non hoc petitur, quasi non sit sanctum nomen Dei, sed ut sanctum ab hominibus habeatur; quod pertinet ad Dei gloriam in hominibus propagandam. Quod autem dicitur, *Adveniat regnum tuum*, non ita dictum est, quasi Deus nunc non regnet; sed, sicut Augustinus dicit ad Probam (ut sup. cap. xi. ante med.) *desiderium nostrum ad illud regnum excitamus, ut illud nobis veniat, atque in eo regnemus.* Quod autem dicitur, *Fiat voluntas tua*, recte intelligitur, ut obediatur præceptis tuis: *sicut in celo, & in terra*, idest sicut ab Angelis, ita ab hominibus. Unde hæ tres petitiones perfecte complebuntur in vita futura; aliz vero quatuor pertinent ad necessitatem vitæ præfens, sicut Augustinus dicit in Enchir. (cap. cxv.)

Ad secundum dicendum, quod cum oratio sit interpres desiderii, ordo petitionum non respondet ordini executionis, sed ordini desiderii, sive intentionis; in quo prius est finis quam ea quæ sunt ad finem, & consecutio boni quam remotio mali.

Ad tertium dicendum, quod Augustinus in Libro II. de sermone Domini in monte (cap. xi.) adaptat septem petitiones donis, & beatitudinibus, dicens: *Si timor Dei est, quo beati sunt pauperes spiritu, petamus ut sanctificetur nomen Dei in hominibus timore casto. Si pietas est, qua beati sunt mites, petamus ut veniat regnum ejus, ut mitemur, nec ei resistamus. Si scientia est, qua beati sunt qui lugent, oremus ut fiat voluntas ejus; & sic non lugebimus. Si fortitudo est, qua beati sunt qui esuriunt, oremus ut panis noster quotidianus detur nobis. Si consilium est, quo beati sunt misericordes, debita dimittamus, ut nobis nostra dimittantur. Si intellectus est, quo beati sunt*

(*) *Nicolaus* scilicet meritum quod beatitudinem meretur.

(1) Alludendo ad illud Ambrosii de Sacramentis lib. 5. cap. 4. *Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis? Accipe quotidie quod quotidie tibi proficit: Sic vive ut quotidie merearis accipere.*

(2) Seu a Symmacho expositum indicat: *Quod nos (inquit) supersubstantialem expressimus, in greco habetur εἰς τὸν* quod verbum γὰρ. *Interpretes πρὸς τὸν frequentissime transferunt (quasi circumsubstantialem) Consideravimus ergo in Hebræo, & ubique illi πρὸς τὸν expresserunt, nos invenimus Sogolla quod Symmachus ἐξαιετο (idest præcipuum egregium) transulit; licet in quodam loco peculiariter sit interpretatus (quasi seorsim sepositum, sicut peculiariter vel præcipua solent) Quando ergo peti-*

mus ut peculiarem vel præcipuum nobis Deus tribuat panem, illum petimus qui dixit. Ego sum panis vivus qui de celo descendi: Et mox: Possumus & aliter supersubstantialem panem intelligere qui super omnes substantias sit & omnes superet creaturas: Quasi sit idem ac supernaturalis, ut & alii putant. Quidni tamen intelligamus cum Augustino lib. de verbis Domini serm. 18. substantia adveniens sive superadditum, quia est substantiæ adiciendus ad illius deperditionem restaurandam? Hoc enim significat εἰς τὸν quod Matthæus & Lucas æque habent: Unde idem est apud illum super substantialis quod apud istum quotidianus, & ad nutritionem corporalem literaliter spectat, etsi mystico sensu spirituales sive Eucharistiam significet.

ARTICULUS X. 447

Utrum orare sit proprium rationalis creaturae.

IV. dist. xv. quest. iv. art. 6. quest. i. & 3.

mundo corde, oremus ne habeamus duplex cor temporalia sectando, de quibus tentationes fiunt in nobis: Si sapientia est, qua beati sunt pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, oremus ut liberemur a malo: ipsa enim liberatio liberos nos faciet filios Dei.

Ad quartum dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in Enchir. (cap. cxvi. in princ.) Lucas in oratione dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est: ostendens enim, sertiam petitionem duarum premissarum esse quodammodo repetitionem, pretermittendo eam magis facit intelligi: quia scilicet ad hoc præcipue voluntas Dei tendit ut ejus sanctitatem cognoscamus, & cum ipso regnemus. Quod etiam Matthæus in ultima posuit, *Libera nos a malo*, Lucas non posuit; ut sciat unusquisque in eo se liberari a malo quod non infertur in tentationem. (1)

Ad quintum dicendum, quod oratio non porrigitur Deo, ut ipsum flectamus, sed ut in nobis ipsis fiduciam excitemus postulandi: quæ quidem præcipue excitatur in nobis considerando ejus caritatem ad nos, qua bonum nostrum vult; & ideo dicimus, *Pater noster*: & ejus excellentiam, qua potest; & ideo dicimus, *Qui es in cælis*.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a Scripturis insinuatam fuisse, quod septem petitiones orationis Dominicæ recte ordinantur; ut 1. Corinth. 1. *Christum Dei sapientiam*. Cum enim sit sapientis recte ordinare (secundum Philosophum 1. *metaph.*) constat: quod per illud dixisse voluit ad propositum Apostolus; quod petitiones a Christo ordinate ibi ponuntur; & ita ordinate, ut impossibile sit, aliter esse: quemadmodum impossibile est, sapientiam aliquid insipientiam commisceri *Secundo* vides: quomodo &c.

AD decimum sic proceditur. Videtur quod orare non sit proprium rationalis creaturæ. Eiusdem enim videtur esse petere, & accipere. Sed accipere convenit etiam personis increatis, scilicet Filio, & Spiritui sancto. Ergo etiam eis convenit orare: nam & Filius dicit Joan. xiv. 16. *Ego rogabo Patrem meum*: & de Spiritu sancto dicit Apostolus (Rom. viii. 26.) *Spiritus postulat pro nobis*.
2. Præterea. Angeli sunt supra rationales creaturas, cum sint intellectuales substantiæ. Sed ad Angelos pertinet orare: unde in Psalm. xcvi. 8. dicitur: *Adorate eum omnes Angeli ejus* (2). Ergo orare non est proprium rationalis creaturæ.

3. Præterea. Eiusdem est orare cuius est invocare Deum; quod præcipue fit orando. Sed brutis animalibus convenit invocare Deum, secundum illud Psalm. cxlvi. 9. *Qui dat jumentis escam ipsorum, & pullis corvorum invocantibus eum*. Ergo orare non est proprium rationalis creaturæ.

Sed contra. Oratio est actus rationis, ut supra habitum est (art. 1. hujus quest.) Sed rationalis creatura a ratione dicitur. Ergo orare est proprium rationalis creaturæ.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex supra dictis patet (ibid.), oratio est actus rationis, per quem aliquis superiorem deprecatur, sicut imperium est actus rationis, quo inferior ad aliquid ordinatur. Illi ergo proprie competit orare cui convenit rationem habere, & superiorem, quem deprecari possit. Divinis autem personis nihil est superius; bruta autem animalia non habent rationem.

Unde neque divinis personis, neque brutis animalibus convenit orare; sed proprium est rationalis creaturæ.

Ll 2 Sed

(1) Quia vel hoc est a diabolo liberari (ut intelligunt Greci ἀπὸ τοῦ ἄποιοῦ a maligno) vel a quocunque malo quo nos premit ut tentet, sicut explicat Cyprianus: *Comprehendentes* (inquit) *adversa cuncta que contra nos molitur inimicus, ut nos ab illis Deus liberet* &c.

(2) Nec male adorare probantur ut probentur orare: Nemo enim adorat qui non oret: Vel certe ne-

mo ejus conditionis est ut adoret, qui non sit ejus quoque conditionis ut egeat orare pro se vel pro aliis eum quem adorat: Sicut & e converso quisquis orat, adorationem orationi jungit ut decentius oret, vel facilius impetrare quod orat possit: Unde adoratio & oratio passim simul junguntur in Scriptura: Ut Esaiæ 45. vers. 14. *Te adorabunt, & sequere deprecabuntur*: Matth. 20. vers. 20. *Adorans & petens* &c.

Ad primum ergo dicendum, quod divinis personis convenit accipere per naturam; orare autem est accipientis per gratiam. Dicitur autem Filius rogare, vel orare secundum naturam assumptam, scilicet humanam, non secundum divinam; Spiritus autem sanctus dicitur postulare, quia postulantes nos facit (1).

Ad secundum dicendum, quod intellectus, & ratio non sunt in nobis diversæ potentiz, ut in I. habitum est (quest. lxxix. art. 8.) differunt autem secundum *perfectum*, & *imperfectum*. Et ideo quandoque intellectuales creaturæ, quæ sunt Angeli, distinguuntur a rationalibus, quandoque autem sub rationalibus comprehenduntur. Et hoc modo dicitur orare esse proprium rationalis creaturæ.

Ad tertium dicendum, quod (2) pulli corvorum dicuntur invocare Deum, propter naturale desiderium, quo omnia suo modo desiderant consequi bonitatem divinam. Sic etiam bruta animalia dicuntur Deo obedire, propter naturalem instinctum, quo a Deo moventur.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem, quasi ex suppositione, excludas errorem *Gnosticorum*, & *Manicheorum* dicentium: bestias omnes esse rationis capaces; & æque, ut hominem, non solum sentire, sed etiam intelligere; Per hoc enim, quod concluditur hic: bruta nulla posse orare ex eo quod non habent rationem: supponitur e diametro contrarium erroris prædicti; atque ideo error ipse tanquam ex suppositione damnatur. Secundo habes: quomodo per conclusum hic, scilicet per hoc, quod bruta non orant, ostendas, errorem illum merito damnari a dictis in 1. p. q. 75. ar. 3. & q. 93. ar. 2. cum *Elucid.* Item a Veritaribus aureis super legem veterem, Gen. 1. concl. 15. Tertio vides: quomodo &c.

(1) Prout in nobis recta desideria causat, quæ per orationem explicamus; quia nihil aliud est oratio quam desideriorum explicatio; sicut in eum locum ipsemet S. Thomas explicat lect. 5.

(2) Vel sicut ibi Theodoretus, *Clamor emissus propter necessitatem petitionem imitatur; cum aliqui non sit natura corvorum rationis particeps, nec rationis ductu opificem invocet*: Sed sic ibidem: *Augustinus. Ne cogitetis* (inquit) *irrationalem animam invocare Deum: Non novis animam invocare Deum nisi sicut rationalis: In figura hoc accipere dicitur*:

ARTICULUS XI. 448

Utrum Sancti qui sunt in patria, orent pro nobis.

IV. dist. xv. quest. IV. art. 6. quest. 2. & XLV. quest. III. art. 3.

AD undecimum sic proceditur. Videtur quod Sancti qui sunt in patria, non orent pro nobis. Actus enim alicujus magis est meritorius sibi quam aliis. Sed Sancti qui sunt in patria, non merentur sibi, nec pro se orant, quia jam sunt in termino constituti. Ergo etiam neque pro nobis orant.

2. Præterea. Sancti perfecte suam voluntatem Deo conformant; ut non velint nisi quod Deus vult. Sed illud quod Deus vult, semper impletur. Ergo frustra Sancti pro nobis orant.

3. Præterea. Sicut Sancti qui sunt in patria, sunt superiores nobis, ita & illi qui sunt in purgatorio, quia jam peccare non possunt. Sed illi qui sunt in purgatorio, non orant pro nobis, sed magis nos pro eis. Ergo nec Sancti qui sunt in patria, pro nobis orant.

4. Præterea. Si Sancti qui sunt in patria, pro nobis orarent, superiorum Sanctorum esset efficacior oratio. Non ergo deberet implorari suffragium orationum Sanctorum inferiorum, sed solum superiorum.

5. Præterea. Anima Petri non est Petrus. Si ergo anima Sanctorum pro nobis orarent, quamdiu sunt a corpore separatæ, non deberemus interpellare sanctum Petrum ad orandum pro nobis, sed animam ejus: cujus contrarium Ecclesia facit. Non ergo Sancti, ad minus ante resurrectionem, orant pro nobis.

Sed contra est quod dicitur II. Machab. ult.

Nempe de Gentilibus qui sunt pulli corvorum quia fides illorum ex Judæis, ut ibi prolixius explicat. Paulo aliter autem Cassiodorus pullos corvorum qui vescuntur celesti vore ac pacernos factores beneficia etatis ignorant, intelligit filios perversorum qui paternam vitam innocentia munere non sequuntur: Aditque quod hi soli Deum invocant qui regulas Scripturarum nulla heretica pravitate subvertunt: Tum concludit: Hoc nisi ad homines referas, invocare Dominum quomodo potest pullis convenire corvorum?

ult. 14. (1) *Hic est qui multum oras pro populo, & universa sancta civitate, Hieremias Propheta Dei.*

Respondeo dicendum, quod, sicut Hieronymus dicit (Lib. cont. Vigilant. ante med.) Vigilantii error fuit, quod dum vivimus, mutuo pro nobis orare possumus; postquam autem mortui fuerimus, nullius pro alio sit exaudienda oratio; praesertim cum Martyres ultionem sui sanguinis obsecrantes impetrare nequeant.

Sed hoc est omnino falsum: quia cum oratio pro aliis facta ex caritate proveniat, ut dictum est (art. 7. & 8. hujus quest.) quanto Sancti qui sunt in patria sunt perfectioris caritatis, tanto magis orant pro viatoribus, qui orationibus juvari possunt; & quanto sunt Deo conjunctiores, tanto eorum orationes sunt magis efficaces: habet enim hoc divinus ordo, ut ex superiorum excellentia in inferiora refundatur, sicut ex claritate Solis in aerem. Unde & de Christo dicitur Hebr. VII. 25. (*) *Accedens per semetipsum ad Deum ad interpellandum pro nobis.* Et propter hoc Hieronymus contra Vigilantium (loc. sup. cit.) dicit: *Si Apostoli, & Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhibere debent esse solliciti, pro aliis orant; quanto magis post coronas, victorias, & triumphos?*

Ad primum ergo dicendum, quod Sanctis qui sunt in patria, cum sint beati, nihil deest beatitudinis, nisi gloria corporis, pro qua orant. Orant autem pro nobis, quibus deest beatitudinis ultima perfectio (2): & eorum orationes habent efficaciam impetrandi ex praecedentibus eorum meritis, & ex divina acceptance.

Ad secundum dicendum, quod Sancti impetrant illud quod Deus vult fieri per orationes eorum: & hoc petunt, quod aestimant eorum orationibus implendum secundum Dei voluntatem.

Ad tertium dicendum, quod illi qui sunt in purgatorio, etsi sint superiores nobis propter impeccabilitatem, sunt tamen inferiores quantum ad poenas quas patiuntur; & secundum hoc non sunt in statu orandi, sed magis ut oretur pro eis.

Ad quartum dicendum, quod Deus vult inferiora per omnia superiora juvari: & ideo oportet non solum superiores, sed etiam inferiores Sanctos implorare; alioquin esset solius Dei misericordia imploranda. Contingit tamen quandoque quod imploratio inferioris Sancti efficacior sit, vel quia devotius imploratur, vel quia Deus vult ejus sanctitatem declarare.

Ad quintum dicendum, quod quia Sancti viventes meruerunt ut pro nobis orarent, ideo invocamus eos nominibus quibus hic vocabantur, quibus etiam nobis magis innotescunt: & iterum propter fidem resurrectionis insinuandam, sicut legitur Exod. III. 6. *Ego sum Deus Abraham &c.* (3).

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a Scripturis insinuatum: quod sancti orant pro nobis; ut 2. Mach. ult. Secundum quod jacet in arg. cont. Et 2. Pet. 1. *Dabo operam; & frequenter habere vos post obitum meum.* Ubi ad planam litteram promittit orationes suas fidelibus, postquam mortuus fuerit. Unde ex B. Hieron. de viris illustribus, & Egesippo, & Lino habentur ista verba: „Simon Petrus migravit ad „ Christum. Mox autem apparuerunt ibi viri „ sancti, nimio splendore accincti, quos „ nemo unquam viderat; qui dixerunt ad „ populum: Gaudete, quia intercessorem „ magnum, & continuum meruistis habere „ apud Christum. „ Hæc ex illis antiquissimis Patribus. Item contra similes *Vigilantio*

(1) In ea nempe visione Onie Pontificis quam suis militibus Judas Machabæus narravit, ut ad pugnam cum Nicanore committendam eos fortius animaret. Machabæorum porro libros Augustinus lib. 18. de Civitate Dei cap. 36. *canonicos* agnoscit & agnoscit ab Ecclesia notat, sicut in Hebræorum canone non sint: Ut & lib. 2. contra epistolam Gaudentii cap. 27. *Sanctam scripturam* illos vocat; sicut & ante ipsum Cyprianus *divinam* appellavit; ut epist. 54. seu lib. 1. Epistolarum epist. 3. videre est; ubi ut in Scriptura divina dictum refert, *Et verba viri peccatoris ne simueritis, quia gloria eius in hercora eris & in vermes*: Habetur autem lib. 1. Machab. cap. 2. vers. 61.

(*) *Vulgata*: Salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum: semper vivens ad interpellandum pro nobis.

(2) Essentialis puta, quam ipsi jam in cælo per visionem Dei beatificam consequuti sunt; quamvis ultima perfectio accidentalis eis desit, quæ corporis gloriam complectitur. Orant ergo pro nobis ut eandem qua jam fruuntur felicitatem attingamus: quippe jam de sua immortalitate securi, sed adhuc de nostra salute solliciti, ut libro de mortalitate versus finem loquitur Cyprianus; præter alia quæ hac de re in Supplemento qu. 71. ex professo dicentur.

(3) Ex quo infertur Matth. 22. vers. 32. *Non est Deus mortuorum sed viventium.*

tio hæreses negantes, orare sanctos pro nobis: vide Veritates aureas super legem veterem, *Numer. 11. concl. 1.* Item supra in hac 2. 2. *artic. num. 44L. Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS XII. 449

Utrum oratio debeat esse vocalis.

III. *dist. 1X. quæst. 1. art. 3. quæst. 3. ad 3.*
 & IV. *dist. XV. qu. 1V. ar. 2. quæst. 1.*

AD duodecimum sic proceditur. Videtur quod oratio non debeat esse vocalis. Oratio enim, sicut ex dictis patet (art. 4. hujus quæst.) (1) principaliter Deo porrigitur. Deus autem locutionem cordis cognoscit. Frustra ergo vocalis oratio adhibetur.

2. Præterea. Per orationem mens hominis debet in Deum ascendere, ut dictum est (art. 1. hujus quæst. ad 2.) Sed voces retrahunt homines ab ascensu contemplationis in Deum, sicut & alia sensibilia. Ergo in orationibus non est vocibus utendum.

3. Præterea. Oratio debet offerri Deo in occulto, secundum illud Matth. VI. 6. *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito* (2). Sed per vocem oratio publicatur. Ergo oratio non debet esse vocalis.

Sed contra est quod dicitur in Psalm. cxli. 1. *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum.*

Respondeo dicendum, quod duplex est oratio, communis, & singularis. Communis quidem oratio est quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius fidelis populi Deo offertur: & ideo oportet quod talis oratio innotescat toti populo, pro quo profertur; quod non posset fieri, nisi esset vocalis: & ideo rationabiliter institutum est ut ministri Ecclesiæ hujusmodi orationes etiam alta voce pronun-

tient, ut ad notitiam omnium possint pervenire.

Oratio vero singularis est quæ offertur a singulari persona cujuscumque, sive pro se, sive pro aliis orantis: & de huiusmodi orationis necessitate non est quod sit vocalis.

Adjungitur tamen vox tali orationi, triplici ratione. Primo quidem ad excitandam interiorum devotionem, qua mens orantis elevetur in Deum: quia per exteriora signa sive vocum, sive etiam aliquorum factorum movetur mens hominis secundum apprehensionem, & per consequens secundum affectionem. Unde Augustinus dicit ad Probam (epist. cxxx. al. cxxi. cap. 1X. circ. princ.) quod *verbis, & aliis signis ad augendum desiderium sanctum nos ipsos acrius excitamus.* Et ideo in singulari oratione tantum est vocibus & huiusmodi signis utendum, quantum proficit ad excitandum interiorum mentem. Si vero mens per hoc distrahatur, vel qualitercumque impediatur, est a talibus cessandum: quod præcipue contingit in his quorum mens sine huiusmodi signis est sufficienter ad devotionem parata. Unde Psalmista Psal. xxv. 8. dicebat: *Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea:* & de Anna legitur I. Reg. 1. 13. quod *loquebatur in corde suo.* Secundo adjungitur vocalis oratio, quasi ad redditionem debiti, ut scilicet homo Deo serviat secundum illud totum quod ex Deo habet, id est non solum mente, sed etiam corpore: quod præcipue competit orationi, secundum quod est satisfactoria. Unde dicitur Osee ultim. 3. *Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum; & reddemus vitulos labiorum nostrorum* (3). Tertio adjungitur vocalis oratio ex quadam redundantia ab anima in corpus, ex vehementi affectione, secundum illud Psalm. xv. 9. *Lacatum est cor meum, & exultavit lingua mea.*

Ad primum ergo dicendum, quod vocalis oratio non profertur ad hoc quod aliquid ignotum Deo manifestetur; sed ad hoc quod mens

(1) Juxta definitionem orationis ex Damasceno ibi allatam, quod sit *ascensus mentis in Deum* &c.

(2) Sic dictum putat Cyprianus (orationem dominicam explicans) *us sciamus Dominum sue plenitudine majestatis occulta penetrare:* Isaac Abb. 5. apud Cassianum Collat. 9. *ut silenter orantes insidioribus nostræ salutis inimicis petitionis nostræ intentionem occultemus; vel in penetrabilia nostri cordis intrantes ab affectu temporalium, quæ per sensum carnalem intrant, intentionem nostram retrahimus:* Auctor operis imperfecti, *ut non clamosa voce sed po-*

rius recta conscientia Deum oremus: Hieronymus, non tantum *ut inanem gloriam fugiamus orando, sed compressis labiis & inclusa pectus cogitatione instar Annæ precemur* &c. Ejus nempe de qua mox, & quæ sua oratione Samuelem filium impetravit.

(3) Quasi *sacrificia labiorum* ex hebraico *Parim*, pro quo 70. *Peerim* similitudine vocabuli legentes reddiderunt *fructum labiorum* καρπὸν χειλῶν ut Hieronymus ibi notat, & sic etiam ad Hebræos 13. vers. 15. ab Apostolo usurpatur.

mens orantis, vel aliorum excitetur in Deum.

Ad secundum dicendum, quod verba ad aliud pertinentia distrahunt mentem: & impediunt devotionem orantis; sed verba significantia aliud ad devotionem pertinens, excitant mentes, præcipue minus devotas.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Chrysostomus (alius Auctor.) dicit super Matth. (hom. XIII. in op. imperf. inter med. & fin.) *eo proposito Dominus vetat in conventu orare, ut a conventu videatur. Unde orans nihil novum facere debet, quod aspiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus expandendo.* Nec tamen, ut Augustinus dicit in Lib. II. de sermone Domini in monte (cap. III. in princip.) (1) *videri ab hominibus nefas est; sed ideo hoc agere, ut ab hominibus videaris.*

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem destruas hæresim *Turritupinorum* dicentium: orandum non esse vocaliter, sed mentaliter tantum. Secundo habes: quomodo per rationem ostendas, hæresim hanc merito damnari a *Pf.* ut in *arg. contr.* Item a *Jo.* 17. *Sublevatis oculis JESUS in celum dixit: Pater, venit hora, clarifica filium tuum* &c. super quo *D. Aug.* in hom. inquit. „
 „ Poterat Dominus noster unigenitus, & coæternus patri, in forma servi, & ex forma servi si hoc opus esset, orare silentio: sed ita se Patri exhibere voluit precatorem, ut meminisset se esse nostrum doctorem. Proinde, quam fecit orationem pro nobis, notam fecit & nobis: quoniam tanti magistri nostri non solum apud ipsos fermocinatio, sed etiam pro ipsis ad Patrem oratio, discipulorum est ædificatio. „ Hæc ille. Item ab Hebr. „ 5. „ Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad eum, qui posset illum salvum facere a morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. „ De hoc clamore valido

in orationibus factis in cruce habemus *Matth.* 26. *Mar.* 15. *Luc.* 23. *Joann.* 19. Item ab ecclesiæ sanctæ Catholicæ universatissima antiquissima, utpote a tempore Apostolorum incepta, consuetudine decantandi horas psal. Davidici, orando communiter, cui orationi astantes populi respondebant, *Amen.* Et quomodo respondissent, immo & respondere potuissent orationibus Antistitum, *Amen*: nisi orationes illas audissent? & quomodo illas externis auribus audissent, nisi Primores illi sancti vocaliter exterius illas protulissent? Legant hist. eccles. tripartitam, constitutiones Apostol. libris per Papam *Clem. I.* sanctum, & mart. digestas *Turritupini* cum affectis suis: si forte a brutali suo ululatu contra vocales orationes, vel ignominioso pudore suffusi convertantur in bonum. Vide sup. *ars. nu.* 432. Tertio vides quomodo &c.

A R T I C U L U S XIII. 450

Utrum de necessitate orationis sit quod sit attentata.

AD decimumtertium sic proceditur. Videtur quod de necessitate orationis sit quod sit attentata. Dicitur enim *Joan.* 1v. 24. *Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu, & veritate oportet adorare.* Sed oratio non est in spiritu, si non sit attentata. Ergo de necessitate orationis est quod sit attentata.

2. Præterea. Oratio est *ascensus intellectus* (2) *in Deum.* Sed quando oratio non est attentata, intellectus non ascendit in Deum. Ergo de necessitate orationis est quod sit attentata.

3. Præterea. De necessitate orationis est quod careat omni peccato. Sed non est absque peccato quod aliquis orando evagationem mentis patiat: videtur enim deridere Deum; sicut si alicui homini loqueretur, & non attenderet ad ea quæ ipse proferret: unde *Basilii* dicit (3) quod *divinum auxilium est*

(1) Vel in antiquis Editionibus cap. 6. ut prius ad marginem; ubi ostium quoque quod claudi debet *carnalem sensum* interpretatur, cui resistendum est cum oramus.

(2) Vel sicut supra ex *Damasceno* *ascensus mentis* juxta græcum *νῦ*. Sed perinde est vel parum refert: Nisi quod *mentis* nomen magis expresse ad affectum referri simul potest.

(3) Nempe in constitutionibus monasticis ad Cœnobitas & ad Solitarios pertinentibus, cap. 1. cujus

titulus ac tenor est quod *oratio debet rebus omnibus anteponi*: Non in sermone cujus titulus est, *Institutio ad vitam perfectam nec de orando Deum* ut notabatur prius. Quod autem argumento *Sed contra* subjungitur, ad cordis deliquium ex vehementi quadam afflictione pertinere literaliter adjuncta insinuant: Sed huc accommodari potest, ut ad evagationem pertineat. Hinc Augustinus ibi: *Quid mirum est si cor a Deo desertum sit quando seipsum deseruit?*

est implorandum non remisse, nec mente huc vel illuc evagante; eo quod talis non solum non impetrabis quod petis, sed etiam magis Deum irritabis. Ergo de necessitate orationis videtur quod sit attendita.

Sed contra est quod etiam sancti viri orando quandoque evagationem mentis patiuntur, secundum illud Psal. xxxix. 13. *Cor meum dereliqui me.*

Respondeo dicendum, quod questio hæc præcipue habet locum in oratione vocali. Circa quam sciendum est, quod necessarium dicitur aliquid dupliciter. Uno modo per quod melius pervenitur ad finem: & sic attentio absolute orationi necessaria est.

Alio modo aliquid dicitur necessarium sine quo res non potest consequi suum effectum. Est autem triplex effectus orationis. Primus quidem communis omnibus actibus caritate informatis, quod est mereri: & ad hunc effectum non ex necessitate requiritur quod attentio addit orationi per totum; sed vis primæ intentionis, qua aliquis ad orandum accedit, reddit totam orationem meritoriam, sicut in aliis meritoriis actibus accidit.

Secundus autem effectus orationis est ei proprius, quod est impetrare: & ad hunc etiam effectum sufficit prima intentio, quam Deus principaliter attendit. Si autem prima intentio desit, oratio nec meritoria est, nec impetrativa: illam enim orationem Deus non audit, cui ille qui orat, non intendit, ut Gregorius dicit (1)

Tertius autem effectus orationis est quem præfentialiter efficit, scilicet quædam spiritalis resectio mentis: & ad hoc de necessitate requiritur in oratione attentio. Unde dicitur I. Cor. xiv. 14. *Si orem lingua, mens mea sine fructu est.*

Sciendum tamen, quod triplex est attentio quæ orationi vocali potest adhiberi: una quidem, qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret; secunda, qua attenditur ad sensum verborum; tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum, & ad rem pro qua oratur: quæ quidem est maxime necessaria; & hanc etiam possunt habere idiotæ:

& quandoque intantum abundat hæc intentio qua mens fertur, in Deum, ut etiam aliorum omnium mens obliviscatur, sicut dicit Hugo de Sancto Victore. (2)

Ad primum ergo dicendum, quod in spiritu, & veritate orat qui ex instinctu Spiritus ad orandum accedit, etiam si ex aliqua infirmitate mens postmodum evagetur.

Ad secundum dicendum, quod mens humana propter infirmitatem naturæ diu stare in alto non potest, pondere enim infirmitatis humanæ deprimitur anima ad inferiora: & ideo contingit quod quando mens orantis ascendit in Deum per contemplationem, subito evagetur ex quadam infirmitate.

Ad tertium dicendum, quod si quis ex proposito in oratione mente evagetur, hoc peccatum est (3) & impedit orationis fructum. Et contra hoc Augustinus dicit in Regula (sc. epist. cxi. al. cix. parum ante med.) *Psalmis, & hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde quod profertur in ore.* Evagatio vero mentis quæ fit præter propositum orationis fructum non tollit. Unde Basilus dicit (loc. cit. in arg.) *Si vero debilitatus a peccato fixe nequis orare, quantumcumque potes, teipsum cohibeas; & Deus ignoscit: eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, ut oportet, assistere coram eo.*

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito a Scripturis insinuatum; quod intentio est necessaria in oratione; ut Psal. 41. *Apud me oratio Deo vite mee.* Nam oratio tunc dicitur esse apud aliquem, quando ipse intendit corde, quod profert ore. Item per hoc, quod viruperantur hi, qui non attendunt orationi, Mar. 7. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Et Psal. 108. *Oratio ejus fiat in peccatum.* Ejus, idest, per negligentiam non attendentis orationi, juxta illud Jerem. 48. *Maledictus, qui facit opus Dei negligenter.* Et inter opera Dei nonne magnum valde est orare

(1) Ubicumque quoad sensum lib. 22. Moral. cap. 13. Sed sic expresse Hugo in illud Augustini *Orationibus instate*, Chrysostomus etiam hom. 19. ut supra: *Si nec nos ipsi preces nostras audimus quomodo Deum ut audiat rogamus?*

(2) Imo amplius, quod ex abundantia devotionis ita mens accenditur, ut cum se ad Deum postulatura converterit, præ amoris magnitudine petitionis etiam

sua obliviscatur &c. ex cap. 2. libri de modo orandi circa medium.

(3) Quanto magis cum quidam silentium chori fugientes intendunt exterius colloquutionibus laicorum; dumque auditum ad indebitos sermones effundunt, aures intentas ad divina non porrigunt? ut cap. Dolentes. Extra de celebr. Miss. reprehendit Innocent. 3. & sub pœna suspensionis interdicat.

orare: secundum quod legis ex *art. 2. ad 2. & art. 3. ad 3.* De prædicta negligentia vide hic in responsi. ad 3. quod scilicet Basiliius fragilitatem quandam excusat quidem quodammodo: negligentiam vero non item, immo potius (si dicta ejus penetres) accusat. Vide Veritates aureas super legem veterem, *Genes. 49. concl. 1. Secundo vides: quomodo &c.*

ARTICULUS XIV. 451

Utrum oratio debeat esse diuturna.

IV. dist. xv. quest. IV. art. 2. quest. 2. & 3. & Rom. 1. lect. 5. & I. Cor. 111. & I. Thess. v. lect. 2. fin.

AD quartumdecimum sic proceditur. Videtur quod oratio non debeat esse diuturna. Dicitur enim Matth. vi. 7. *Orantes nolite multum loqui.* Sed oportet multum loqui diu orantem, præsertim si oratio sit vocalis. Ergo non debet esse oratio diuturna.

2. Præterea. Oratio est explicativa desiderii. Sed desiderium tanto est sanctius, quanto magis ad unum restringitur, secundum illud Psal. xxvi. 4. *Unam petii a Domino, hanc requiram.* Ergo & oratio tanto est Deo acceptior, quanto est brevior.

3. Præterea. Illicitum videtur esse quod homo transgrediatur terminos a Deo præfixos, præcipue in his quæ pertinent ad cultum divinum, secundum illud Exod. xxx. 21. *Conversare populum, ne forte velis transcendere propósitos terminos (1) ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo.* Sed a Deo præfixus est nobis terminus orandi per institutionem orationis dominicæ, ut patet Matth. vi. Ergo non licet ultra orationem protendere.

4. Sed contra. Videtur quod continue sit orandum: quia Dominus dicit Luc. xviii. 1. *Oportet semper orare, & non deficere; & Summ: S. Th. Tom. VII.*

I. ad Thessal. v. 17. *Sine intermissione orate.*

Respondeo dicendum, quod de oratione dupliciter loqui possumus: uno modo secundum seipsam; alio modo secundum causam suam. Causa autem orationis est desiderium caritatis, ex quo procedere debet oratio: quod quidem in nobis debet esse continuum vel actu, vel virtute: (2) manet enim virtus hujus desiderii in omnibus quæ ex caritate facimus. Omnia autem debemus in gloriam Dei facere, ut dicitur I. ad Corinth. x. Et secundum hoc oratio debet esse continua. Unde Augustinus dicit ad Probam (epist. cxxx. al. cxxi. cap. ix. in princ.) *In ipsa fide, spe, & caritate continuato desiderio semper oramus.*

Sed ipsa oratio secundum se considerata non potest esse assidua, quia oportet aliis operibus occupari; sed sicut Augustinus dicit ibid. *ideo per certa intervalla horarum, & temporum etiam verbis rogamus Deum, ut illis rerum signis nos ipsos admoneamus, quantumque in hoc desiderio profecerimus nobisipsis innotescamus, & ad hoc augendum nos ipsos acius excitemus.*

Uniuscujusque autem rei quantitas debet esse proportionata fini, sicut quantitas potionis sanitati. Unde & conveniens est ut oratio tantum duret, quantum est utile ad excitandum interioris desiderii fervorem. Cum vero hanc mensuram excedit; ita quod sine tædio durare non possit, non est ulterius oratio protendenda. Unde Augustinus dicit ad Probam (epist. cxxx. al. cxxi. cap. x.) *Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, sed eas tamen brevissimas, & raptim quodammodo jaculatas; ne illa vigilanter erecta, que oranti plurimum necessaria est, per productiones moras evanescat, atque hebetetur intentio: ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt, hanc intentionem sicut non esse obrundendam, (3) si perdurare non potest, ita*
M m si per-

(1) Terminos tantum vers. 21. sed propósitos ex adjunctis oportet intelligi: Præmissum enim erat vers. 22. ex persona ipsius Dei Moyse alloquentis, *Descendet Dominus coram omni plebe super montem Sinai; constituesque terminos populo per circuitum &c.* Quod & Moyse vers. 23. hinc resumens Deum sic alloquitur: *Tu testificatus es & jussisti dicens: Pone terminos circa montem, & sanctifica illum &c.*

(2) Non quasi possit esse re ipsa continuum quantum ad actum quandiu fumus in hac vita, sed quia ejus continuitas actum aliquem præsupponit, qui etsi secundum se non duret semper, sed per impedimen-

ta hujus vitæ interpoletur multoties, virtualiter tamen perseverat, nisi expresse per contrarium actum revocetur. Quo sensu Augustinus in Psal. 37. super illud ex vers. 9. *Domine anse Te omne desiderium meum.* sic ait: *Ipsium desiderium tuum oratio tua est: Et, si continuum desiderium tuum, continua est oratio, &c. ut infra.*

(3) Vel sicut non est obrundenda, ut Augustini textus habet; non ut prius hic in omnibus Exemplaribus passim non esse obrundam: Sensus enim est non esse violenter urgendam seu cogendam intentionem ad longius perseverandum si præ languore id non potest.

si perduraverit, non cito esse rumpendam.

Et sicut hoc est attendendum in oratione singulari per comparationem ad intentionem orantis, ita etiam in communi oratione per comparationem ad populi devotionem.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit ad Probam (epist. cit. cap. x.) *non est hoc orare in multiloquio, si diutius oretur. Aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Num & de ipso Domino scriptum est, quod pernoctaveris in orando, & quod prolixius oraveris, ut nobis præberet exemplum (1).* Et postea subdit: *Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, si fervens perseverat intentio. Nam multum loqui, est in orando rem necessariam superfluis agere verbis; multum autem precari, est ad eum quem precamur, diuturna, & pia cordis excitatione pulsare. Plerumque autem hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur (2).*

Ad secundum dicendum, quod prolixitas orationis non consistit in hoc quod multa petantur, sed in hoc quod affectus continetur ad unum desiderandum.

Ad tertium dicendum, quod Dominus non instituit hanc orationem, ut his solis verbis uti debeamus in orando, sed quia ad hæc sola impetranda debet tendere nostræ orationis intentio, qualitercumque ea proferamus, vel cogitemus.

Ad quartum dicendum, quod aliquis continue orat vel propter continuitatem desiderii, ut dictum est (in corp. art.) (3) vel quia non intermittit quin temporibus statutus orat, vel propter effectum sive in ipso orante, qui etiam post orationem remanet magis devotus, sive etiam in alio, puta cum aliquis suis beneficiis provocat alium ut pro se orat, etiam quando ipse ab orando cessat, & quiescit.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem destruas errorem *Psallianorum* dicentium semper esse orandum, & nunquam ab oratione actuali cessandum. Hos D. Aug.

*libr. de her. c. 57. refert tantum orare, ut incredibile sit dictu. Item errorem Inzabbatorum dicentium: nullam orationem esse admittendam, nullasque orandi formulas, præter eam, quam Dominicam appellamus. Secundo habes quomodo per rationem ostendas, prædictos errores merito a communi experimento tum jure naturali, tum jure divino approbato, & consequenter ab his ipsis juribus, condemnari. Experimur enim, necessarium nobis esse manducare, bibere, dormire, curam familiæ, prout diversa negotia, tam intus, quam foris, exposcunt, gerere: cum quibus impossibile est, orationem vocalem perdurare. Jure vero naturali de talibus omnibus præcipi, patet: quoniam & brutis animalibus, quæ solum instinctu naturæ ducuntur, prædicta conveniunt. De jure autem divino ista mandante, patet Gen. 1. ubi in escam homini assignantur fructus, herbe, &c. Et 9. ubi coassignantur eidem ad idem carnes animalium. Et 1. Timoth. 5. *Si qua vidua filias, aut nepotes habet, discat primum regere domum suam, & mutuanam vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum est coram Deo. Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.* Item 2. Timoth. 3. *Si quis domui suæ præesse nescit: quomodo Ecclesia Dei diligentiam habebit?* Item a SS. Ecclesie Doctoribus, Greg., Ambrosio, Aug., Hieronymo, Thoma de Aquino: qui tot orationes dicendas instituerunt, tot collectas composuerunt, tot psalmis, hymnis, & canticis Deum orandum esse, & verbis, & exemplis, tum præsentibus, tum subsequentes docuerunt: qui tot officia divina, & in primis illud de corpore Christi, pro diversis festis in Dei laudem ab orantibus catholicis solemniter perfolvenda sanxerunt. Item & ab Apostolis damnatum ipsum errorem *Inzabbatorum* didicimus per hoc: quod solemnia Missarum concelebrarunt, celebrarique a posteris debere mandaverunt: in quibus multæ orationes præter Dominicam reperiuntur. Nota sunt omnia hæc: ut citare loca originalia non sit opus. Tertio vides: quomodo &c.*

A R-

(1) Sive plenius: *Ubi quid aliud quam nobis prædebat exemplum; in tempore precator opportunus, cum Patre exauditor æternus?*

(2) Deerat prius brevis clausula ista, sicut & præcedens appendix: *Multum autem precari &c. tametsi ad feriem necessaria videretur, sicut ex Augustini textu reponimus, nec omittitur in catena aurea*

S. Thomæ Matth. 6.

(3) Hinc Augustinus post prædicta in Pl. 37. *Non enim frustra dixit Apostolus. Sine intermissione orantes: Nunquid sine intermissione genua fleximus, corpus prosternimus, manus levamus? Est alia interior sive intermissione oratio quæ est desiderium &c.*

ARTICULUS XV. 452

Utrum oratio sit meritoria.

*Sup. art. 7. ad 2. IV. dist. xv. quest. 1v.
art. 7. quest. 2. per 101. & quest.
3. co. & ad 3.*

AD decimumquintum sic proceditur. Videtur quod oratio non sit meritoria. Omne enim meritum procedit a gratia. Sed oratio præcedit gratiam, quia etiam ipsa gratia per orationem impetratur, secundum illud Luc. xi. 13. *Pater vester de caelo dabit spiritum bonum petentibus se.* Ergo oratio non est actus meritorius.

2. Præterea. Si oratio aliquid meretur, maxime videtur mereri illud quod orando petitur. Sed hoc non semper meretur: quia multoties etiam Sanctorum orationes non exaudiuntur; sicut Paulus non est exauditus petens a se removeri stimulum carnis. Ergo oratio non est actus meritorius.

3. Præterea. Oratio præcipue fidei innitur, secundum illud Jacob 1. 6. *Postulet autem in fide nihil hesitans.* Fides autem non sufficit ad merendum, ut patet in his qui habent fidem informem. Ergo oratio non est actus meritorius.

Sed contra est quod super illud Psalm. xxxiv. *Oratio mea in sinu meo convertetur,* dicit Glossa, (1) *Et si eis non profuit, ego tamen non sum mea mercede frustratus.* Merces autem non debetur nisi merito. Ergo oratio habet rationem meriti.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. 13. hujus quest.) oratio præter effectum spiritualis consolationis, quam præfentialiter affert, duplicem habet virtutem respectu futuri effectus, scilicet virtutem merendi, & virtutem impetrandi.

Oratio autem, sicut & quilibet alius actus virtutis, habet efficaciam merendi, inquan-

tum procedit ex radice caritatis, cujus proprium objectum est bonum æternum, cujus fruitionem meremur. Procedit tamen oratio a caritate, mediante religione, cujus est actus oratio, ut dictum est (art. 3. hujus quest.) concomitantibus etiam quibusdam aliis virtutibus (2) quæ ad bonitatem orationis requiruntur, scilicet humilitate, & fide. Ad religionem enim pertinet ipsam orationem Deo offerre; ad caritatem vero pertinet desiderium rei cujus complementum oratio petit. Fides autem est necessaria ex parte Dei, quem oramus, ut scilicet credamus, ab eo nos posse obtinere quod petimus. Humilitas autem est necessaria ex parte ipsius petentis, qui suam indigentiam recognoscit. Est etiam & devotio necessaria; sed hæc ad religionem pertinet, cujus est primus actus necessarius ad omnes consequentes, ut supra dictum est (quest. præc. art. 1. & 2.)

Efficaciam autem impetrandi habet ex gratia Dei, quem oramus, qui etiam nos ad orandum inducit. Unde Augustinus dicit in Libro de verbis Domini (ferm. v. cap. 17. & ferm. xxx. cap. 1. in fin.) *Non nos hortaretur ut peteremus, nisi dare vellet: & Chrysostomus dicit (3) Numquam oranti beneficia denegat qui ut orantes non deficiant, sua pietate instigat.*

Ad primum ergo dicendum, quod oratio sine gratia gratum faciente meritoria non est, sicut nec aliquis alius actus virtuosus. E tamen etiam oratio quæ impetrat gratiam gratum facientem, procedit ex aliqua gratia, quasi ex gratuito dono: quia ipsum orare est quoddam donum Dei, ut Augustinus dicit in Libro de perseverantia (cap. xxiii. ad fin.)

Ad secundum dicendum, quod ad aliud principaliter respicit meritum orationis quandoque quam ad id quod petitur. Meritum enim præcipue ordinatur ad beatitudinem; sed petitio orationis directe se extendit quandoque ad aliqua alia, ut ex dictis patet

M m 2 (art.

(1) Scilicet vetus scriptura expresse, sed moderna sive impressa non sic: ut jam supra plenius art. 7. notatum est. Aliter tamen Beda in eum Psalmum: *Quamvis non omnibus proficit, apparebit in omnibus conversis in sinum meum* (id est in sinum Christi) *per fidem, per spem, per caritatem, per ecclesiastica instituta.*

(2) Non tantum illis quæ hic specialiter exprimentur, quasi orationi essentielles vel intrinsecæ ut sic; nimirum *fides, humilitas, & devotio*; sed etiam aliis quæ indicantur in progressu, veluti ex ad-

juncto vel ex parte orantis requisitæ; nimirum *justitia, misericordia & perseverantia* &c.

(3) In Chrysostomi operibus modernis non occurrit: Ideo autem ex Catena græcorum Patrum annotamus, quia in catena aurea sua refert etiam S. Thomas qui & cætera super Lucam inde passim usurpat, ut ex professio ibi annotavi, & ex veteris græci Manuscripti collatione sum expertus: Hanc porro partem nec in originali quod sola 12. capita continet, explorare licuit, nec eam habet Corderius in Supplemento suo, sed aliquid simile quoad sensum.

(art. 6. & 7. hujus quæst.) Si ergo illud aliud quod petit aliquis pro seipſo , non fit ei ad beatitudinem utile , non meretur illud ; sed quandoque hoc petendo , & desiderando , meritum amittit ; puta si petat a Deo complementum alicujus peccati , quod est non pie orare . Quandoque vero non est necessarium ad salutem , nec manifeste salutem contrarium : & tunc licet orans possit orando mereri vitam æternam , non tamen meretur illud obtinere quod petit . Unde Augustinus dicit in Libro sententiarum Prosperi (1) *Fideliter supplicans Deo pro necessitatibus hujus vite , & misericorditer auditur , & misericorditer non auditur . Quid enim infirmo sit utile , magis novit medicus quam ægrotus . Et propter hoc etiam Paulus non fuit exauditus petens amoveri stimulum carnis , quia non expediebat . Si vero id quod petitur , sit utile ad beatitudinem hominis , quasi pertinens ad ejus salutem , meretur illud non solum orando , sed etiam alia bona opera faciendo : & ideo indubitanter accipit quod petit , sed quando debet accipere . *Quædam enim non negantur , sed ut congruo dentur tempore , differuntur* , ut Augustinus dicit super Joan. (tract. cix. paulo a princ.) Quod tamen potest impediri , si in petendo non perseveret . Et propter hoc dicit Basilius (in Lib. conlilit. Monast. cap. 1. vers. fin.) *Idco quandoque petis , & non accipis , quia peccatam postulasti , vel infideliter , vel leviter , vel non conferentia tibi , vel destitisti* . Quia vero homo non potest alii mereri vitam æternam ex condigno , ut supra dictum est (1. 2. quæst. cxiv. ar. 6.) ideo per consequens nec ea quæ ad vitam æternam pertinent , potest aliquando aliquis ex condigno alteri mereri . Et propter hoc non semper ille auditur qui pro alio orat , ut supra habitum est (art. 7. hujus quæst. ad 2. & 3.) Et ideo ponuntur quatuor conditiones , quibus concurrentibus , semper aliquis impetrat quod petit ; ut scilicet pro se petat , necessaria ad salutem , pie , & perseveranter .*

Ad tertium dicendum , quod oratio innititur principaliter fidei , non quantum ad efficaciam merendi , quia sic innititur principaliter caritati , sed quantum ad efficaciam impetrandi : quia per fidem habet homo notitiam omnipotentis divinitatis , & misericordis ex quibus oratio impetrat quod petit .

A P P E N D I X .

EX articulo habes primo : quomodo per rationem tum directam , tum indirectam ostendas , merito insinuatam fuisse a scripturis , quod oratio est meritoria . Ut in *Pſalm. 34.* cum glossa : secundum quod extenditur in *argum. contr.* Item in *Matth. 6. Ora patrem tuum in abscondito ; & pater tuus , qui videt in abscondito , reddet tibi* , scilicet mercedem æternam . De mercede namque loquitur contextus per *ly receperunt mercedem suam* & per hanc temporalem , tanquam ab oppositis , designat æternam dandam oranti modo illi hypocritarum opposito . Cave tamen diligenter : ne ex his cadas in hæresim *Adelphii* , sive *Pſallianorum* , ut refert Gabriel Prateolus tit. *Enthusiaste* , & *Historia tripartit. li. 7. c. 1.* tantum meriti orationi tribuentium , ut dicerent ; quod oratio sola sufficit ad vitam æternam habendam ; etiamſi baptismus , & reliqua omnia desint . Et , quod oratio sola sedula dæmonem vernaculum & familiarem , ejicit ex baptizato , nihil baptismate efficiente . Et , quod oratio sola sufficit ad omnia peccata delenda , ac bona reconcilianda , absque aliis pietatis exercitiis ; etiam sine baptismo : ostendit enim articulus præsens ; quod gratia gratum faciens præxigitur orationi ad merendum . Et hæc gratia sine baptismo non potest haberi , & multo minus vita æterna , juxta illud *Joan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua , & Spiritu sancto , non potest videre regnum Dei* . Et consequenter non possunt deleri peccata sine bapti-

(1) Seu quas ex Augustino ipſo collegit Prosper , ut *Sent. 212.* videre est : Non indicatur unde porro ibi sumpta sit , sed ex *ser. 13.* de verbis Domini quoad aliquam partem sumpta videri potest , ubi ait : *Quid obis & quid proſite , medicus novit non ægrotus : Ut & Tract. 73.* in Joannem : *Novit medicus quid pro sua , quid contra salutem suam postulat ægrotus ; & ideo contraria poscentis non facit voluntatem ut faciat sanitatem* : Et similia *Tract. 6.* in 1. epist. Joannis , ubi de Apostolo etiam ait , ut hæc : *Tene-*

te fratres , ejus exemplum qui non est exauditus ad voluntatem , sed exauditus ad salutem : Et inferius : *Diabolus petiit sanctum virum tentandum , & accepit (Job 1.) Petiit Apostolus ut auferretur ab eo stimulus carnis , & non accepit : Sed Apostolus magis exauditus est quam diabolus : Nam Apostolus exauditus est ad salutem , etsi non ad voluntatem : Diabolus exauditus est ad voluntatem , sed ad damnationem &c.*

ptifimo, cum sine gratia non delectantur. *Secundo* vides quomodo &c.

A R T I C U L U S XVI. 453

Utrum peccatores orando impetrent aliquid a Deo.

Inf. quest. clxxviii. art. 2. ad 1. & pos. quest. vi. art. 9. ad 5. & Joan. iv. lect. 3.

AD sextumdecimum sic proceditur. Videtur quod peccatores orando non impetrent aliquid a Deo. Dicitur enim Joan. 31. *Scimus quia peccatores Deus non audit*: quod consonat ei quod dicitur Proverb. xxviii. 9. *Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.* (1) Oratio autem execrabilis non impetrat aliquid a Deo. Ergo peccatores non impetrant aliquid a Deo.

2. Præterea. Justi impetrant a Deo illud quod merentur, ut supra habitum est (art. præc. ad 2.) Sed peccatores nihil possunt mereri, quia gratia carent, & etiam caritate, quæ est virtus pietatis, ut dicit Glossa (vetus interl. implic.) II. ad Timoth. 111. super illud, *Habentes quidem speciem pietatis virtutem autem ejus abnegantes*: (2) & ita non pie orant; quod requiritur ad hoc quod oratio impetret, ut supra dictum est (art. præc. ad 2.) Ergo peccatores nihil impetrant orando.

3. Præterea. Chrysostomus (alius Auctor) dicit super Matt. (3) *Pater non libenter exaudit orationem quam Filius non disclavit.* Sed in oratione quam Christus disclavit, dicitur: *Dimittite nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: quod peccatores non faciunt. Ergo vel mentiuntur hoc dicentes, & sic non sunt exauditione digni; vel si non dicant, non exaudiuntur, quia

formam orandi a Christo institutam non servant.

Sed contra est quod Augustinus dicit super Joannem (tract. xlv. a med.) *Si peccatores non exaudiret Deus, frustra publicanus dixisset: Domine, propitius esto mihi peccatori*: & Chrysostomus (4) dicit super Matth. *Omnis qui petit, accipit; idest sive justus sit, sive peccator.*

Respondeo dicendum, quod in peccatore duo sunt consideranda, scilicet natura, quam diligit Deus, & culpa, quam odit. Si ergo peccator orando aliquid petit, inquantum peccator, idest secundum desiderium peccati; in hoc a Deo non auditur ex misericordia, sed quandoque auditur ad vindictam, dum Deus permittit peccatorem adhuc amplius ruere in peccata. Deus enim *quedam negat propitius, que concedit iratus*, ut Augustinus dicit (tract. lxxiii. in Jo. a princ. & de verb. Dom. serm. lxx. cap. vii. cir. fi.) (5)

Orationem vero peccatoris ex bono naturæ desiderio procedentem Deus audit, non quasi ex justitia, quia peccator hoc non meretur sed ex pura misericordia (vid. art. præc. ad 1.) observatis tamen quatuor præmissis conditionibus (art. præc. ad 2.) ut scilicet pro se petat, necessaria ad salutem, pie, & perseveranter.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit super Joan. (tract. 44. a med.) illud verbum est cæci adhuc inuncti, (6) idest nondum perfecte illuminati; & ideo non est ratum: quamvis possit verificari, si intelligatur de peccatore, inquantum est peccator: per quem etiam modum oratio ejus dicitur execrabilis.

Ad secundum dicendum, quod peccator non potest pie orare, quasi ejus oratio ex habitu virtutis informeretur; potest tamen ejus oratio esse pia quantum ad hoc quod petit aliquid ad pietatem pertinens; sicut ille qui non habet habitum justitiæ, potest aliquid justum velle, ut ex supra dictis patet (quest. lviij.)

(1) Imo execratio ipsa vel abominatio βδελύγμα ut Aquila, Symmachus, Theolotio reddunt: 70. vero, ipse orationem suam execrabilem vel abominabilem facit, vers. 9.

(2) Expressius ex manuscripta & veteri quam ex moderna sive impressa colligitur.

(3) Non verus Chrysostomus qui nihil tale habet, sed supposititius in opere super Mattheum imperfecto cum dominicam orationem explicat homil. 14. post medium.

(4) Sive author operis imperfecti hom. 18. ubi &

addit: *Tantum petere non dubites, quætere non negligas, pulsare non cesses; cum coastes neminem sperni nisi quis petere dubitaverit &c. Ne forte ut præmittit) aliqui peccatorum audiens Petite dicant: Ista facere hortatur dignos; nos autem indigni esse petierimus non proinde accipiamus &c.*

(5) Paululum immutata serie utrobique.

(6) Ubi addit: *Si enim peccatores Deus non exaudiret, frustra ille publicanus diceret, Propitius esto mihi peccatori: Et ista confessio meruit justificationem quomodo ista cæcus illuminationem &c.*

lviii. art. 1. ad 3. (1) Et quamvis ejus oratio non sit meritoria, potest tamen esse impetrativa: quia meritum innititur justitiæ, sed impetratio innititur gratiæ.

Ad tertium dicendum, quod, sicut dictum est (art. 7. hu. quæst. ad 1.) oratio dominica profertur ex persona communi totius Ecclesiæ: & ideo si aliquis nolens dimittere debita proximo, dicat orationem dominicam, non mentitur, quamvis hoc quod dicit, non sit verum quantum ad suam personam: est enim verum quantum ad personam Ecclesiæ, extra quam est merito, & ideo fructu orationis caret. Quandoque tamen aliqui peccatores parati sunt debitoribus suis dimittere: & ideo ipsi orantes exaudiuntur, secundum illud Eccli. xxviii. 2. *Relinque proximo tuo nocenti te, (2) & tunc deprecanti sibi peccata solvantur.*

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito insinuatum esse a scripturis, & B. Chryl. quod peccatorum orationes exaudiuntur, & non exaudiuntur. Quod sic; ut, de latrone dextro *Luc. 23.* de Cornelio nondum baptizato *Act. 10.* a BB. Augustino, & Chrylost. *in argu. cont.* Quod non: ut de Antiocho 2. *Macha. 9.* de non audientibus legem *Proverb. 28.* A B. Chrylost. *Homil. sup. Mat. 22. Colonus diaboli auxilium Dei csi quaris, non invenies. Vidisti aliquando euntem ad furtum Deum orare, ut bene prosperetur in furto? Aut qui vadit ad fornicationem nunquid signum crucis sibi ponit in fronte ut non comprehendatur in crimine? Quod si fecerit: non juvat: quia nescit justitia Dei patrocinium dare criminibus.* Hæc ille. Ad hunc locum possunt facere, si bene applicentur, dicta in *q. 10. art. 4. Secundo* vides quomodo &c.

A R T I C U L U S XVII. 454

Utrum convenienter dicantur esse orationis partes, obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones.

IV. dist. xv. quæst. 14. art. 3. & Philip. iv. & I. Tim. 14.

AD decimumseptimum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter dicantur esse orationis partes, obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Obsecratio enim videtur esse quædam adjuratio. Sed, sicut Origenes dicit super *Matth. (3) non oportet quod vir qui vult secundum Evangelium vivere, adjuret alium: si enim jurare non licet, nec adjurare.* Ergo inconvenienter ponitur obsecratio orationis pars.

2. Præterea. Oratio secundum Damascenum (Lib. III. orth. Fid. cap. xxiv. in princ.) est *petitio decentium a Deo.* Inconvenienter ergo orationes contra postulationes dividuntur.

3. Præterea. Gratiarum actiones pertinent ad præterita: alia vero ad futura. (4) Sed præterita sunt priora futuris. Inconvenienter ergo gratiarum actiones post alia ponuntur.

In contrarium est autoritas Apostoli I. ad *Tim. 11. (5)*

Respondeo dicendum, quod ad orationem tria requiruntur. Quorum primum est ut orans accedat ad Deum, quem orat; quod significatur nomine *orationis*: quia oratio est *ascensus intellectus in Deum.* Secundo requiritur *petitio*, quæ significatur nomine *postulationis*: sive *petitio* proponatur determinate quod quidam nominant proprie *postulationem*; (6) sive indeterminate, ut cum quis petit jvari a Deo, quod nominant *supplicationem*; sive solum factum narretur, secundum illud *Joan. xi. 3. Ecce quem amas, infirmatur (7) quod*

(1) Æquivalenter & implicite; cum dicitur non sufficere ad justitiam si quis ad horam juste aliquid agat: Non sicut prius *qu. 10. art. 4.* ubi tantum aliquod bonum opus esse posse dicitur sine fide: Quamvis alterum ex altero consequi videatur.

(2) Sic in accusativo alibi sæpe in Scriptura; imo & apud Plautum in comædia quæ inscribitur *Miles.*

(3) Ut ex homilia ultima prius indicabatur ad marginem, sed expressius notari potest ex *Tract 35.* ubi explicat illud, *Adjuro te per Deum vivum &c.*

(4) Supple *obsecrationes, orationes, postulationes.*

(5) Ubi sic ait *vers. 1. Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus & omnibus qui in sublimitate sunt &c.*

(6) Quamvis græcum præteritis interpolationibus alii vertant.

(7) Sic sorores Lazari ægrotantis renuntiare Christo jubent; Quod expendens ibidem Augustinus *Tr. 49. in Joannem; Non dixerunt (inquit) feci: Amanti enim tantummodo nuntiandum fuit: Et paulo post: Sufficit us novetis; Non enim amas & deseris.*

quod vocant *insinuationem*. Tertio requiritur ratio impetrandi quod petitur : & hoc vel ex parte Dei, vel ex parte petentis. Ratio quidem impetrandi ex parte Dei est ejus sanctitas, propter quam petimus exaudiri, secundum illud Dan. ix. 17. *Propter semetipsam inclina Deus mens aurem tuam & ad hoc pertinet obsecratio*, quæ est per sacra contestatio; sicut cum dicimus: *Per nativitatem tuam libera nos Domine*. Ratio vero impetrandi ex parte petentis est *gratiarum actio*: quia de acceptis beneficiis gratias agentes, mere mur accipere potiora, ut in collecta dicitur. (1) Et ideo dicit Glossa (ord. super illud, *Obsecrationes, orationes &c.*) I. ad Tim. II. quod in Missa *obsecrationes sunt quæ præcedunt consecrationem*, in quibus quædam sacra commemorantur; *orationes sunt in ipsa consecratione*, in qua mens maxime debet elevari in Deum; *postulationes autem sunt in sequentibus petitionibus: gratiarum actiones in fine*.

In pluribus etiam Ecclesiæ collectis hæc quatuor possunt attendi: sicut in collecta Trinitatis, quod dicitur, *Omnipotens sempiternus Deus*, pertinet ad orationis ascensum in Deum: quod dicitur, *Qui dedisti famuli tuis &c.* pertinet ad gratiarum actionem: quod dicitur, *Presta quesumus &c.* pertinet ad postulationem: quod in fine ponitur, *Per Dominum nostrum &c.* pertinet ad obsecrationem. (*) In collationibus autem Patrum (collat. ix. cap. xi. xii. & xiii.) dicitur;

Obsecratio est imploratio pro peccatis: oratio, cum aliquid Deo volumus: postulatio, cum pro aliis petimus: gratiarum actio, quam per ineffabiles excessus mens Deo refert &c. Sed primum melius est.

Ad primum ergo dicendum, quod *obsecratio* non est adjuratio ad compellendum, quæ prohibetur, sed ad misericordiam implorandam.

Ad secundum dicendum, quod oratio communiter sumpta includit omnia quæ hic dicuntur; sed secundum quod contra alia dividitur, importat proprie ascensum in Deum.

Ad tertium dicendum, quod in diversis præterita præcedunt futura; sed aliquid unum & idem prius est futurum quam sit præteritum. Et ideo gratiarum actio de aliis beneficiis præcedit postulationem; sed idem beneficium prius postulat, & ultimo cum acceptum fuerit, de eo gratiæ aguntur: postulationem autem præcedit oratio, per quam acceditur ad Deum, a quo petimus: orationem autem præcedit obsecratio, qua ex consideratione divinæ bonitatis ad eum audemus accedere.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis, fuisse insinuatam, quod præmissa quatuor, scilicet *obsecratio, oratio*, ut dicitur ascensum men-

(1) Nimirum in Post communionem unius Confessoris & Pontificis ubi potius postulat, *Presta quesumus omnipotens Deus ut de perceptis muneribus gratias exhibentes, intercedente Beato &c. beneficia potiora sumamus*. Glossa autem quæ subjungitur, paullo aliter quam hic obsecrationes vel preces vocat omnia illa quæ fiunt ante consecrationem, id est quidquid præcedit in Missarum solemnibus usque ad illum locum ubi incipit Sacerdos consecrare mysteria corporis & sanguinis Domini; sive preces quas facimus in celebrati ne sacramentorum antequam illud quod est in Domini mensa, incipiat benedicti; orationes, quas fundit Sacerdos in ipsa consecratione Eucharistiæ, id est cum benedicitur & sanctificatur quod est in Domini mensa; postulationes vel interpellationes, cum populus ab Episcopo benedicitur qui super eum invocavit nomen Domini &c. Vel postulationes quando quasi ex debito aliquid postulat, ut quod hic geritur, in æterna vita perficiatur: gratiarum actio de perceptis quæ solum concludit, quasi solum sit a Deo; ut, *Benedicamus Domino &c.* Vel obsecrationes adjurationes pro rebus difficilibus, ut pro conversione impii & removendis malis; orationes, ut quando jam conversi virtutes & bona orantur, postulationes, ut quando jam iustis gloria ex-

lestis oratur; gratiarum actio de omnibus: Partim ex Augustino ad Paulinum epist. 59. qu. 5. super hæc verba ex professo, & partim ex Aymone ibidem.

(*) Ita mss. & adit omnes præter Nicolajum quæ hæc habet. In collationibus autem Patrum (coll. ix. ex Isaac Abbate cap. xi. & seqq.) „ Obsecratio „ est imploratio, seu petitio pro peccatis: quia vel „ pro præsentibus vel pro præteritis admittis suis „ unusquisque compunctus veniam deprecatur. Ora- „ tio est cum aliquid volumus Deo, vel offerimus „ cum renuntiantes huic mundo, spondemus nos tota „ cordis intentione Domino servituros; cum pollicemur nos purissimam corporis castitatem, seu „ immobilem patientiam exhibituros perpetuo, vel „ cum de corde nostro radices iræ, seu tristitiæ „ mortem operantes funditus eruendas volumus. Postulatio, cum pro aliis petimus, vel quam dum sumus in fervore spiritus constituti solemus emit-tere, pro caris nostris vel pro totius mundi pace poscentes &c. Gratiarum actio quam per ineffabiles excessus mens Deo, refert, cum præterita Dei recollit beneficia, vel præsentia contempletur, vel quanta Deus iis qui diligunt eum, præparaverit in tutrum prospicit &c. Sed primum est melius.

mentis in Deum, *postulatio, gratiarum actio* sunt partes orationis perfectæ, idest communiter dictæ, idest omnia ista complectentis; ut 1. Tim. 2. Et sic ibi ordinantur, ut in principio articuli, & in resp. *ad tertium*. Nec obstat: quod in corp. aliter ordinantur. Nam obsecratio, si sumatur pro consideratione divinæ bonitatis, præcedit orationem; ut ordinatur ab Apostolo, & in resp. *ad tertium*. Si vero sumatur pro ratione impetrandi postulata, sequitur non tantum orationem, sed etiam postulationem; ut ordinatur in text. corp. *Secundo* vides: &c.

QUESTIO LXXXIV.

De exterioribus actibus latræ,

In tres articulos divisa.

Postea considerandum est de exterioribus actibus latræ: & primo de adoratione, per quam aliquis suum corpus ad Deum venerandum exhibet; secundo de illis actibus quibus aliqui de rebus exterioribus Deo offertur; tertio de actibus quibus ea quæ Dei sunt, assumuntur.

Circa primum quærentur tria.

Primo, utrum adoratio sit actus latræ.

Secundo, utrum adoratio importet actum interiorem, vel exteriorem.

Tertio, utrum adoratio requirat determinationem loci.

ARTICULUS I. 455

Utrum adoratio sit actus latræ, sive religionis.

III. dist. x. quest. 1. art. 3. & III. cont. cap. cxix.

AD primum sic proceditur. Videtur quod adoratio non sit actus latræ, sive religionis. Cultus enim religionis soli Deo debetur. Sed adoratio non debetur soli Deo:

legitur enim Gen. xviii. quod Abraham adoravit Angelos (1); & III. Regum 1. dicitur, quod Nathan Propheta ingressus ad Regem David, adoravit eum pronus in terram. Ergo adoratio non est actus religionis.

2. Præterea. Religionis cultus debetur Deo, prout in ipso beatificamur, ut patet per Augustinum in X. de civ. Dei (cap. 1. a med.) Sed adoratio debetur ei ratione majestatis: quia super illud Psal. xxviii. *Adorate Dominum in atrio sancto ejus*, dicit Glossa (ord. Cassiod. super illud Psal. xcvi. *Intraite in atria ejus*:) *De his atris venit in atrium, ubi majestas adoratur*. Ergo adoratio non est actus latræ.

3. Præterea. Unus religiois cultus tribus personis debetur. Non autem una adoratio adoramus tres personas, sed ad invocationem trium personarum singulariter genuflectimus. Ergo adoratio non est actus latræ.

Sed contra est quod Matth. 1v. 10. inducitur: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*.

Respondeo dicendum, quod adoratio ordinatur in reverentiam ejus qui adoratur. Manifestum est autem ex dictis (quest. lxxx1. art. 2. & 3.) quod religionis proprium est reverentiam Deo exhibere. Unde adoratio qua Deus adoratur, est religionis actus.

Ad primum ergo dicendum, quod Deo debetur reverentia propter ejus excellentiam; quæ aliquibus creaturis communicatur non secundum æqualitatem, sed secundum quamdam participationem: & ideo alia veneratione veneramus Deum, quod pertinet ad latræ; & alia veneratione quasdam excellentes creaturas, quod pertinet ad duliam, de qua post dicitur (quest. c111.) Et quia ea quæ exterius aguntur, signa sunt interioris reverentiæ, quædam exteriora ad reverentiam pertinentia exhibentur excellentibus creaturis, inter quæ maximum est adoratio; sed aliquid est quod soli Deo exhibetur, scilicet sacrificium. Unde Augustinus dicit in X. de civ. Dei (cap. 1v. cir. fi.) *Multa de cultu divino usurpata sunt que honoribus deferuntur*
buma-

(1) Æquivalenter tantum non expresse: Dicitur enim quod cum apparuissent ei tres viri, *adoravit in terram*: Erant autem Angeli, sed nesciebat eos esse angelos, ut ad Hebræos 13. videre est, ubi significatur *latens* (hoc est *nesciens*) Angelos excepisse, vers. 2. Glossam porro sequentem quam Gothica & manuscripta indefinite notant *super Psal.* sed imprudenter & inconsulto, Glossæ ipsius Exemplaria notant *impres-*
sa passim super Psal. 28. quia & ibi versus iste con-

tinetur, licet in Glossa nihil tale omnino: nos ex vero indice reponimus, nimirum Psal. 95. ubi priorem illum versum, *Intraite in atria ejus*, de Prophetis explicans, posteriorem autem istum, *Adorate in atrio* de Catholica Ecclesia, *De his atris*, inquit (hoc est de Prophetis) *venitur in atrium Ecclesie Catholice ubi majestas adoratur*: Quod ex Cassiodoro desumptum est sine nomine ac in commentario suo Petrus Lombardus usurpavit.

A P P E N D I X.

*in hincis, sive humilitate nimia, sive adulatione pestifera; ita tamen ut quibus ea deferuntur, homines haberentur, qui dicuntur colendi, & venerandi; si autem multum eis adiditur, & adorandi. Quis vero sacrificandum censuit, nisi ei quem Deum aut scivit, aut putavit, aut finxit? Secundum reverentiam, ergo quæ creaturæ excellenti debetur, Nathan adoravit David; (1) secundum autem reverentiam quæ debetur Deo Mardocheus noluit adorare Aman, timens ne honorem Dei transferret ad hominem, ut dicitur Hester (III. & XIII.) & similiter secundum reverentiam debitam creaturæ excellenti, Abraham adoravit Angelos, (2) & etiam Josue, ut legitur Josue v. quamvis possit intelligi quod adoraverint adoratione patriæ Deum, qui in persona Angeli apparebat, & loquebatur. Secundum autem reverentiam quæ debetur Deo, prohibitus est Joannes Angelum adorare, Apoc. ult. Tum ad ostendendum dignitatem hominis, quam adeptus est per Christum, ut Angelis æquetur: unde ibi subditur: *Conservus tuus sum, & fratrum tuorum*: tum etiam ad excludendum idololatriæ occasionem: unde subditur, *Deum adora*.*

Ad secundum dicendum, quod sub majestate divina intelligitur omnis Dei excellentia; ad quam pertinet quod in ipso, sicut in summo bono, beatificamur.

Ad tertium dicendum, quod quia una est excellentia trium personarum, unus honor, & reverentia eis debetur, & per consequens una adoratio. In cujus figuram cum legitur de Abraham Gen. XVIII. quod tres viri ei apparuerunt, adorans unum alloquitur, dicens: *Domine, si inveni gratiam &c.* Terna autem genuflexio signum est ternarii personarum, non autem diversitatis adorationum.

Summ. S. Th. T. VII.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito a scripturis insinuatum, quod adoratio est actus religionis. Ut *Matth. 4.* secundum quod *in argum. cont.* Quod si plurimum pro ampliori hic dictorum intelligentia, tum pro multarum hæresum circa supremam adorationem exclusionem, videre volueris: recurre ad *compend. Alber. Mag. lib. 5. c. 58. schol. &c. 60. schol.* Item ad *Eluc. pri. par. artic. num. 77.* ubi vanissima plurimum hæresum de adoratione hac & recitantur, & damnantur. Item ad *Veritates aureas super legem veterem Genes. 3. concl. 6. 24. & c. 4. concl. 16. & cap. 5. conc. 3.* Item *cod. lib. Genes. 23. conclus. 2. & cap. 47. conclus. 5.* Secundo vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S II. 456

Utrum adoratio importet actum corporalem.

Sup. quest. lxxxii. art. 7. III. dist. ix. quest. 6. art. 3. & III. cont. cap. cxix.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod adoratio non importet actum corporalem. Dicitur enim *Joan. iv. 23. Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate.* Sed id quod fit in spiritu, non pertinet ad corporalem actum. Ergo adoratio non importat corporalem actum.

2. Præterea. Nomen adorationis ab oratione sumitur. (3) Sed oratio principaliter consistit in interiori actu, secundum illud *I. ad Corinth. xiv. 15. Orabo spiritu, orabo & mente.* Ergo adoratio maxime importat spirituales actum.

3. Præterea. Corporales actus ad sensibilem cognitionem pertinent. Deum autem non attingimus sensu corporis, sed mentis. Ergo adoratio non importat corporalem actum.

Sed contra est quod super illud *Exod. xx.*

N n Non

(1) Infulse in quibusdam Exemplaribus, ut in Parisiensi quod ad manum est, *adoravit Deum*.

(2) Jam notatum est eos quos adoravit, apparuisse tanquam viros & ignoratum ab eo esse an re ipsa essent Angeli, cum & eos in domum suam deduxerit veluti peregrinos & cibum illis apposuerit velut indigentibus alimento: Angelos tamen adorasse putari potest, quia vere Angeli erant, quamvis Abraham ignoraret: Angelum autem expressius videtur adorasse

se Josue, quia licet viderit virum, intellexit quod esset *Princeps exercitus Domini*, sicut expresse ille se vocavit *vers. 14.*

(3) Et pro ipsa oratione apud nonnullos usurpatur; ut apud Virgilium *lib. 10. Æneidos: Volens vos Turnus adoro*, id est *enixe oro*: Quamvis proprie adorare sit ad os admovere veluti osculando, quod in reverentiæ signum fieri solet.

Non adorabis ea, neque coles, dicit Glossa (ord.) „ Nec affectu colas, nec specie „ adores. (1)

Respondeo dicendum, quod, sicut Damascenus dicit in IV. Lib. (orth. Fid. cap. XIIII. in princ.) quia ex duplici natura compositi sumus, intellectualem scilicet, & sensibili, duplicem adorationem Deo offerimus; scilicet spiritualem, quæ consistit in interiori mentis devotione; & corporalem, quæ consistit in exteriori corporis humilitione.

Et quia in omnibus actibus laetitiae, id quod est exterius, refertur ad id quod est interius, sicut ad principalis, ideo ipsa exterior adoratio fit propter interiorem; ut videlicet per signa humilitatis quæ corporaliter exhibemus, excitetur noster affectus ad subjiciendum se Deo: quia connaturale est nobis ut per sensibilia ad intelligibilia procedamus.

Ad primum ergo dicendum, quod etiam adoratio corporalis in spiritu fit, in quantum ex spiritali devotione procedit, & ad eam ordinatur.

Ad secundum dicendum, quod sicut oratio primordialiter est quidem in mente, secundario autem verbis exprimitur, ut supra dictum est (quæst. LXXXIII. art. 12.) ita etiam adoratio principaliter quidem in interiori Dei reverentia consistit, secundario autem in quibusdam corporalibus humilitatis signis: sicut genuflectimus, nostram infirmitatem designantes in comparatione ad Deum; prosternimus autem nos, quasi profitentes nos nihil esse ex nobis. (2)

Ad tertium dicendum, quod etsi per sensum Deum attingere non possumus; per sen-

sibilia tamen signa mens nostra provocatur ut tendat in Deum.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito esse a Scripturis insinuatam, quod adoratio actum corporalem importat. Ut *Genes.* 18 de Abraham adorante, *Exod.* 4. de filiis Israel, qui audito, quod Dominus visitasset eos, respiciendo scilicet afflictionem suam, proni adoraverunt. *Exod.* 12. *Ly incurvatus populus adoravit, scilicet dominum.* *Exod.* 24. *Ly ascende in montem tu, &c. & adorabis procul.* 3. *Reg.* 8. *Ly Salomon utrumque genu in terram fixit, & oravit, &c.* *Job.* 1. *Ly corruens in terram adoravit.* *Matth.* 2. *Ly Magi proidentes adoraverunt eum.* Valent hæc a simili ad supradicta *art. num.* 432. 449. & contra errores ibi narratos, atque damnatos. *Secundo* vides quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 457

Utrum adoratio requirat determinatum locum.

I. Tim. II.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod adoratio non requirat determinatum locum. Dicitur enim *Joan.* IV. 21. *Venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem.* Eadem autem ratio videtur esse & de aliis locis. Ergo determinatus

(1) Vel plenius: *Aliud est colere, aliud adorare: Potest quis invitus adorare, vel adulando Regibus idololatris vel tormentis victus, cum sciat quia idolum nihil est: Colere vero est toto his affectu & studio mancipari: Utrumque ergo refecat, ut nec affectu colas nec specie adores: Ex Origene autem homil. 8. super Exodum desumitur, & ejus nomen Glossa vetus vel manuscripta, sed non moderna vel impressa, exprimit: Etsi paulo aliter Origenes: Potest quis invitus & invitus adorare sicut nonnulli Regibus adulantes, cum eos ad hujusmodi studia deditos viderint, adorare se simulans idola, cum in corde ipsorum certum sit quia nihil est idolum: Colere vero &c.*

(2) Et genuflectionis quidem ex *Esajæ* 45. vers. 14. explicatio peti potest, ubi dicitur ex persona ipsius Dei, *Mibi curvabitur omne genu:* Et mox vers. 25. *Ergo in Domino dicit. Mea sunt justitie & imperium &c.* Quasi genuum curvatio protestatio quædam videatur dependentiæ nostræ a justitia Dei, sive subjectionis ad imperium ejus, vel parvitatibus nostræ cum

illius magnitudine comparatæ; sicut *genibus mino-* appellatur ab Horatio qui supplex est vel qui adorat *lib.* 1. *epist.* 12. præterquam quod genuflexio illa symbolum est humani lapsus per peccatum, quia dejectionis initium est ac proinde languoris indicium quando *genua labant*, ut *Æneidos* 5. Virgilius loquitur; sicut e contrario erectio genuum signum est vel symbolum gratiæ per quam a lapsu illo seu peccato resurreximus: Unde a festo Paschæ usque ad Pentecosten, quod *laetitiae ac victorie tempus* Hieronimus appellat initio commentarii sui super epistolam ad Ephesios, genuflexio prohibita, ut *cum Domino resurgente ad alta susollamur*; vel sicut ait Irenæus in lib. de Paschate, ut eo potissimum tempore liberationem nostram a peccatis per ejusmodi ceremoniam recordemur. Prostrationis autem frequentia exempla in Scriptura, *Tob.* 17. *Judith.* 99. *Hierem.* 42. *Daniel.* 9. *Ut & 2. Machab.* 10. vers. 1. ubi plusquam genuflexio subintelligi debet, licet quidam confundant.

natus locus non requiritur ad adorandum.

2. Præterea. Adoratio exterior ordinatur ad interiorem. Sed interior adoratio fit ad Deum ut ubique existentem. Ergo exterior adoratio non requirit determinatum locum.

3. Præterea. Idem Deus est qui in novo, & veteri testamento adoratur. Sed in veteri testamento fiebat adoratio ad occidentem, nam ostium tabernaculi respiciebat ad orientem, ut habetur Exod. xxvi. Ergo eadem ratione etiam nunc debemus adorare ad occidentem, si aliquis locus determinatus requiritur ad adorandum.

Sed contra est quod dicitur Isa. lvi. & inducitur Luc. xix. 46. *Domus mea domus orationis vocabitur.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) in adoratione principaliter est interior devotio mentis; secundarium autem est quod pertinet exterius ad corporalia signa. Mens autem interius apprehendit Deum, quasi non comprehensum aliquo loco; sed corporalia signa necesse est quod in determinato loco, & situ sint. Et ideo determinatio loci non requiritur ad adorationem principaliter quasi sit de necessitate ipsius, sed secundum quamdam decentiam, sicut & alia corporalia signa.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus per illa verba prænuntiat cessationem adorationis, tam secundum ritum Judæorum adorantium in Hierusalem, quam etiam secundum ritum Samaritanorum adorantium in monte Garizim. Uterque enim ritus cessavit veniente spiritali Evangelii veritate: secundum quam in omni loco Deo sacrificatur,

ut dicitur Malach. i.

Ad secundum dicendum, quod determinatus locus eligitur ad adorandum, non propter Deum qui adoratur, quasi loco concludatur; sed propter ipsos adorantes: & hoc triplici ratione. Primo quidem propter loci consecrationem, ex qua specialem devotionem concipiunt orantes, ut magis exaudiantur, sicut patet (*) ex oratione Salomonis III. Reg. viii. Secundo propter sacra mysteria, & alia sanctitatis signa, quæ ibi continentur. Tertio propter concursum multorum adorantium, ex quo fit oratio magis exaudibilis, secundum illud Matth. xviii.

2. *Ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.*

Ad tertium dicendum, quod secundum quamdam decentiam adoramus versus orientem: primo quidem propter divinæ majestatis indicium, quod nobis manifestatur in motu cæli, qui est ab oriente: secundo propter paradisum in oriente constitutum, ut legitur Genes. ii. secundum litteram LXX. Interpretum, (1) quasi quæramus ad paradisum redire: tertio propter Christum, qui est lux mundi, & *Oriens* nominatur Zach. vi. & *qui ascendit super cælum cæli ad orientem*: Psal. lxxvii. 34.) & ab oriente etiam expectatur venturus, secundum illud Matth. xxiv. 27. *Sicut fulgur exit ab oriente, & paret usque ad occidentem, ita erit & adventus Filii hominis.*

N n 2 A P.

(*) Al. ex adoratione.

(1) Quæ sic nimirum habet vers. 2. *Plantavit autem Deus paradisum in Edem ad orientem* (κατὰ ἀνατολὴν) Aquila autem ἀπ' ἀρχῆς idest a principio ut & vulgata; sed Symmachus ἐκ πρώτης. Theodotio vero ἐκ πρώτης quod in eundem sensum redit. De paradiso autem ad Orientem constituto, ac de adoratione hanc ob causam ad orientem faciendam sic Basiliius lib. de Spiritu sancto cap. 27. *Spectamus omnes ad Orientem cum precamur: Pauci tamen intelligimus quod id facientes antiquam patriam requiramus, videlicet Paradisum quem constituit Deus ad Orientem* &c. De prima autem ratione sic Augustinus lib. 2. de serm. Dom. in monte cap. 5. *Cum ad orationem stamus, ad Orientem convertimur unde cælum surgit; non tanquam ibi sit Deus & cæteras mundi partes deseruerit, sed ut admonetur animus ad naturam excellentiorem se convertere (idest ad Dominum) cum corpus ejus quod terrenum est, ad corpus cælestē) convertitur: De tertia sic Damascenus lib.*

4. de fide orthod. c. 13. *Non temere ad Orientem conversi adoramus, quoniam Deus spirituale lumen est, & Christus in Scripturis Oriens appellatur; scilicet Zachariæ 6. ut sup. ubi pro illis verbis Oriens nomen ejus Chaldæus vertit Cujus nomen Messias. Addit & Damascenus de aliis rationibus quod quia paradisum plantavit Deus ad Orientem hinc fit ut veteris patriæ desiderio ad eam deflexos oculos habeamus cum adoramus; quod cum in cruce penderet Christus, prospiciebas ad occasum, ideoque sic adoramus ut eum contemplemur; & rursus quod cum in cælum reciperetur, ferebatur ad ortum & sic a discipulis adoratus est, ac eo modo ad judicium venturus, ideoque adventum ejus expectantes, adoramus ad orientem* &c. Tertullianus quoque adversus Valentinianos cap. 3. aliam addit: *Nostre Columbe domus simplex (inquit) etiam in editis semper & apertis & ad lucem amat orientem Christi figuram* &c. ubi columbe domum Ecclesiam subintelligit ut converfam ad Orientem significet.

APPENDIX.

ARTICULUS I. 458

EX articulo habes *primo* : quomodo tanquam in radice destruas hæresim *Eustachii* dicentis ; Tempia in Dei nomine consecrata nullius esse utilitatis , nec prodesse in Ecclesia Dei . *Sec.* habes quomodo per rationem ostendas ; hanc merito damnari a Concil. Gangrensi cap. 5. *Si quis docet : domum Dei contemptibilem esse debere , & congregationes , que in ea sunt , Anathema sit .* Item a Domino confirmante , immo potius præsignante , hoc anathema contra templorum neglectores per flagellationem factam in propria persona super ementes , & vendentes in templo , ejiciendo eos inde *Joan.* 2. Contra prædictam hæresim , ac similes ; vide *Veritates aureas* super legem veterem , *Gen.* 35. *conclus.* 1. Et *cap.* 12. *conclus.* 5. Item *Exod.* 19. *conclus.* 3. Et *c.* 39. *conclus.* 1. Item *Levit.* 26. *conclus.* 1. Et *c.* 27. *conclus.* 5. Item *Dent.* 12. *conclus.* 4. Et *c.* 16. *conclus.* 6. Et in multis aliis locis *ibid.* *Tertio* vides &c.

QUÆSTIO LXXXV.

*De his que Deo a fidelibus dantur ,
& primo de sacrificio .*

In quatuor articulos divisa .

Postea considerandum est de actibus quibus aliquæ res exteriores Deo offeruntur . Circa quos occurrit duplex consideratio . Primo quidem de his que Deo a fidelibus dantur . Secundo de votis , quibus ei aliqua promittuntur . Circa primum considerandum est de sacrificiis , oblationibus , primitiis , & decimis .

Circa sacrificia queruntur quatuor .

Primo , utrum offerre Deo sacrificium sit de lege naturæ .

Secundo , utrum soli Deo sit sacrificium offerendum .

Tertio , utrum offerre sacrificium sit specialis actus virtutis .

Quarto , utrum omnes teneantur ad sacrificium offerendum .

Utrum offerre sacrificium Deo sit de lege naturæ .

AD primum sic proceditur . Videtur quod offerre sacrificium Deo non sit de lege naturæ . Ea enim que sunt juris naturalis , communia sunt apud omnes homines . Non autem hoc contingit circa sacrificia : nam quidam leguntur obtulisse in sacrificium panem , & vinum , sicut de Melchisedech dicitur *Gen.* xiv. (*) & quidam hæc , quidam illa animalia . Ergo oblatio sacrificiorum non est de jure naturali .

2. Præterea . Ea que sunt juris naturalis , omnes justi servaverunt . Sed non legitur de Isaac , quod sacrificium obtulerit : neque etiam de Adam ; de quo tamen dicitur *Sap.* x. 2. quod *sapientia eduxit eum a delicto suo* . Ergo oblatio sacrificii non est de jure naturali .

3. Præterea . Augustinus dicit *X.* de civit. Dei (*cap.* v. vi. & xix.) quod sacrificia in quadam significantia offeruntur . Voces autem , que sunt præcipua inter signa , sicut idem dicit in *Lib.* II. de doctr. christ. (*cap.* III.) non significant naturaliter , sed ad placitum , secundum Philosophum (*Lib.* I. *Periherm.* *cap.* II. in princ.) Ergo sacrificia non sunt de lege naturali .

Sed contra est quod in qualibet ætate , & apud quaslibet hominum nationes semper fuit aliqua sacrificiorum oblatio . Quod autem est apud omnes , videtur naturale esse . Ergo & oblatio sacrificiorum est de jure naturali .

Respondeo dicendum , quod naturalis ratio dicat homini quod alicui superiori subdatur , propter defectus quos in se ipso sentit , in quibus ab aliquo superiori eget adjuvari , & dirigi : & quidquid illud sit , hoc est quod apud omnes dicitur Deus .

Sicut autem in rebus naturalibus naturaliter inferiora superioribus subduntur ; ita etiam naturalis ratio dicat homini secundum naturalem inclinationem ut ei quod est supra hominem , subjectionem , & honorem exhibeat secundum suum modum . Est autem modus conveniens homini ut sensibilibus signis utatur ad aliqua exprimentanda , quia ex sensibilibus cognitionem accipit . Et ideo ex na-

(*) Ita optime *Nicolasus . Al.* & quidam hæc , quidam illa , ut animalia ; iterum : & quidam hæc ,

quidam vero alia , ut animalia .

A P P E N D I X.

naturali ratione procedit quod homo quibusdam sensibilibus rebus utatur, offerens eas Deo in signum debite subjectionis, & honoris, secundum similitudinem eorum qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem domini. Hoc autem pertinet ad rationem sacrificii. Et ideo oblatio sacrificii pertinet ad jus naturale.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut supra dictum est (1. 2. quæst. xcvi. art. 2.) aliqua in communi sunt de jure naturali, quorum determinationes sunt de jure positivo: sicut quod malefactores puniantur, habet lex naturalis, sed quod tali poena, vel tali puniantur, est ex constitutione divina, vel humana. Similiter etiam oblatio sacrificii in communi est de lege naturali; & ideo in hoc omnes conveniunt: sed determinatio sacrificiorum est ex institutione humana, vel divina; & ideo in hoc differunt.

Ad secundum dicendum, quod Adam, & Isaac, sicut & alii justi, Deo sacrificium obtulerunt secundum sui temporis congruentiam, ut patet per Gregorium, qui dicit (Lib. IV. Moral. cap. 111. a princ.) quod apud antiquos per sacrificiorum oblationes remittebatur (*) prius peccatum originale. Non autem de omnibus justorum sacrificiis fit mentio in Scriptura, sed solum de illis circa quæ aliquod speciale accidit. Potest tamen esse ratio quare Adam non legitur sacrificium obtulisse; ne, quia in ipso notatur origo peccati, simul etiam in eo sanctificationis origo signaretur. Isaac vero significavit Christum, in quantum ipse oblatum est in sacrificium: unde non oportebat ut significaretur quasi sacrificium offerens.

Ad tertium dicendum, quod significare conceptus suos est homini naturale, sed determinatio signorum est secundum humanum placitum.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis insinuatam fuisse: quod offerre sacrificium Deo est de lege naturæ. Ut Gen. 4. de Abel, & Cain sacrificantibus Deo. Et cap. 8. de Noe idem faciente. Patet enim, quod tunc nulla erat lex scripta: sed tantum naturalis. Lege itaque non scripta, sed naturali, ipsos motos ad sacrificandum, notificavit scriptura per hoc, quod tunc temporis eos introducit sacrificasse: & consequenter per hoc idem commonstravit, quod offerre sacrificium Deo est de lege naturæ. Secundo vides quomodo &c.

A R T I C U L U S II. 459

Utrum soli Deo sit sacrificium offerendum.

1. 2. quæst. ci. art. 3. cor. & III. P. quæst. xlviii. art. 2. cor. & I. cons. cap. cxx. fi. & Psal. xxviii. & Rom. 1. lect. 7. fi.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non soli summo Deo sit sacrificium offerendum. Cum enim sacrificium Deo offerri debeat, videtur quod omnibus illis sit sacrificium offerendum qui Divinitatis consortes fiunt. Sed etiam sancti homines efficiuntur divinæ naturæ consortes, ut dicitur II. Pet. 1. unde & de eis in Psal. lxxxv. 6. dicitur: *Ego dixi, Dii estis: Angeli etiam filii Dei nominantur, ut patet Job 1. (1)* Ergo omnibus his debet sacrificium offerri.

2. Præterea. Quanto aliquis major est, tanto ei major honor debet exhiberi. Sed Angeli, & Sancti sunt multo majores quibuscumque terrenis Principibus; quibus tamen eorum subditi multo majorem honorem impendunt, se coram ejus prosternentes, & munera offerentes, quam sit oblatio alicujus ani-

(*) Ita legendum videtur verbum quod in mss. obferro ponitur, juxta Madalenam. Editi omnes habent pueris contra mentem Gregorii, qui sit. Quod vero apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres, vel pro parvulis sola fides, vel pro majoribus virtus sacrificii &c. Edis. Patav. an. 1712. omissis pueris. Foris redundat vitium prius.

(1) Ubi Vulgata quidem ait vers. 6. Cum venissent filii Dei & assisterent coram Domino; 70. vero Ecce venerunt Angeli Dei &c. Unde ibidem Grego-

rius lib. 2. Moral. cap. 2. Qui autem Dei filii nisi electi Angeli vocantur? Et si Beda latins vel Angelos vel Sanctos intelligit qui dono gratie Spiritus sancti filii Dei vocantur &c. Sicut & Ambrosius lib. de Noe & arca cap. 4. Plurimumque Angelos filios Dei vocat Scriptura quia ex nullo homine generantur: Mox quoque addens quod & fideles & probabili vita viros alios suos dicere non aspernatur Deus &c.

animalis, vel rei alterius in sacrificium. Ergo multo magis Angelis & Sanctis potest sacrificium offerri.

3. Præterea. Tempa, & altaria instituuntur ad sacrificia offerenda. Sed templa, & altaria instituuntur Angelis, & Sanctis. Ergo etiam sacrificia possunt eis offerri.

Sed contra est quod dicitur Exod. xxii. 20. *Qui immolat diis, occidetur, præterquam Domino soli.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) oblatio sacrificii fit ad aliquid significandum. Significat autem sacrificium quod offertur exterius, interius spirituale sacrificium, quo anima seipsam offert Deo, secundum illud Psalmistæ (Psal. l. 19.) *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*: quia, sicut supra dictum est (quæst. lxxxii. art. 7. & quæst. lxxxiv. art. 2.) exteriores actus religionis ad interiores ordinantur. Anima autem se offert Deo in sacrificium, sicut principio suæ creationis, & sicut fini suæ beatificationis. Secundum autem veram fidem solus Deus est creator animarum nostrarum, ut in I. habitum est (quæst. cxviii. art. 2.) (1) In solo etiam eo animæ nostræ beatitudo consistit, ut supra dictum est (1. 2. art. 8. quæst. ii. & iii.) Et ideo sicut soli Deo summo debemus sacrificium spirituale offerre; ita etiam soli ei debemus offerre exteriora sacrificia: sicut etiam *orantes, atque laudantes ad eum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde, quas significamus, offerimus*, ut Augustinus dicit X. de civit. Dei (cap. xix. paulo a princ.) (2)

Hoc etiam videmus in omni republica observari quod summum rectorem aliquo signo singulari honorant; quod cuicumque alteri deferretur, esset crimen læsæ majestatis. Et ideo in lege divina statuitur pœna mortis his

qui divinum honorem aliis exhibent.

Ad primum ergo dicendum; quod nomen Divinitatis communicatur aliquibus, non per æqualitatem, sed per participationem: & ideo nec æqualis honor eis debetur.

Ad secundum dicendum, quod in oblatione sacrificii non pœnatur pretium occisi pecoris, sed significatio, qua hoc fit in honorem summi Rectoris totius universi. Unde, sicut Augustinus dicit X. de civit. Dei (cap. xix. ad fi.) *demonet non cadaverinis nidoribus, sed divinis honoribus gaudens.*

Ad tertium dicendum, quod, sicut Augustinus dicit VIII. de civit. Dei (cap. ult. in princ.) *non constituimus Martyribus (*) templa, sacerdotia: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus: unde Sacerdos non dicit, Offero tibi sacrificium Perre, vel Paule. Sed Deo de illorum victoriis gratias agimus, & nos ad imitationem eorum (***) adhortamur.*

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem destruas hæresim *Satanistarum* dicentium; Satanæ sacrificandum esse, ne fit nobis infestus sacrificiis placatus. *Secundo* habes; quomodo per rationem ostendas, hanc hæresim idololatricam merito damnari a Domino per hoc, quod Satanæ ambiendi adorationem respondit Matth. 4. *Vade Satana: Dominum tuum, &c. illi soli, &c.* Item a Judicum c. 13. *Si vis holocaustum facere, offer illud Domino.* Hoc dixit Angelus bonus renuens sibi sacrificari, & Act. 14. *Sacrificare volebant turbe Paulo, & Barnabe, tanquam Diis.* Ac si per hoc monstrarent; quod instinctus quasi naturalis est, quod non nisi iis, qui pro Deo habentur, sacrificandum sit. Vide Aug. recitatum sup. q. 84. et. i. ad 1.

Item

(1) Ubi ex professo quæsitum an anima intellectiva sicut etiam sensitiva causetur ex semine.

(2) Sive *Qui hæc visibilia sacrificia diis aliis congruere putant, illi vero (puta summo Deo) tanquam invisibili invisibilia, & majori majora meliorique meliora, qualia sunt pure mentis & bone voluntatis officia, profecto nescimus hæc ita esse signa illorum sicut verba sonantia signa sunt rerum: Quo circa sicut orantes atque laudantes ad eum dirigimus significantes voces cui res ipsas in corde quas significamus offerimus, ita sacrificantes non alteri visibile sacrificium offerendum esse novimus quam illi cuius in cordibus nostris invisibile sacrificium nos ipsi esse debemus &c.* cap. 19. Similiter etiam lib. 20. contra Faustum cap. 21. *Nulli Martyrum (inquit) sed ipsi Deo Martyrum sacrificamus, quamvis in me-*

morii Martyrum (idest oratoris) constituamus altaria: Et paulo infra: Ipsi enim sancti (vel homines vel Angeli) exhiberi sibi nolunt quod uni Deo deberi norunt: Apparuit hoc in Paulo & Barnaba, cum commoti miraculis que per eos facta sunt Lyconii tanquam diis immolare voluerunt; sed ista sibi fieri vetuerunt (Act. 24.) Apparuit & in Angelis, sicut in Apocalypsi legimus Angelum se adorari prohibentem (cap. 19. vers. 10. & cap. 22. v. 9.)

(*) Ita mss. ex quibus edit. Rom. aliaque vetusta, templa sacerdotalia. Nicotajus & editi posteriores ex Augustini textu: templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia: quoniam &c.

(**) Ita passim mss.: Edissi exhortamur.

Item *Conc. Trid.* sess. 22. c. 3. „ Quamvis „ in honorem, & memoriam sanctorum „ nonnullas interdum Missas Ecclesia celebra- „ re consueverit; non tamen illis sacrificium „ offerri docet, sed Deo soli, qui illos coro- „ navit. Unde nec sacerdos dicere solet, offe- „ ro tibi sacrificium Petre, vel Paule; sed „ Deo de illorum victoriis gratias agens, „ eorum patrocinia implorat; ut ipsi pro „ nobis intercedere dignentur in cœlis, quo- „ rum memoriam facimus in terris. Hæc „ ibi. *Tertio* vides: quomodo &c.

ARTICULUS III. 460

Utrum oblatio sacrificii sit specialis actus virtutis.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod oblatio sacrificii non sit specialis actus virtutis. Dicit enim Augustinus X. de civit. Dei (cap. vi. in princ.) *Verum sacrificium est omne opus quod agitur, ut sancta societate inhaereamus Deo.* Sed non omne opus bonum est specialis actus alicujus determinatæ virtutis. Ergo oblatio sacrificii non est specialis actus determinatæ virtutis.

2. Præterea. Maceratio corporis, quæ fit per jeiunium, pertinet ad abstinentiam; quæ autem fit per continentiam, pertinet ad castitatem; quæ autem est in martyrio, pertinet ad fortitudinem. Quæ omnia videntur comprehendi sub sacrificii oblatione, secundum illud Rom. XII. 1. *Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem.* Dicit etiam Apostolus ad Hebr. ult. 16. *Beneficentiæ, & communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.* Beneficentia autem, & communio pertinet ad caritatem, misericordiam, & liberalitatem. Ergo sacrificii oblatio non est specialis actus determinatæ virtutis.

3. Præterea. Sacrificium videtur quod Deo exhibetur. Sed multa sunt quæ Deo exhibentur

sicut devotio, oratio, decimæ, primitiæ, oblationes, & holocausta. Ergo sacrificium non videtur esse aliquis specialis actus determinatæ virtutis.

Sed contra est quod in lege specialia præcepta de sacrificiis dantur, ut patet in principio Levit. (1)

Respondeo dicendum, quod, sicut supra habitum est (1. 2. quæst. XVIII. art. 6. & 7.) quando actus unius virtutis ordinatur ad finem alterius virtutis, participat quodammodo speciem ejus; sicut cum quis furatur ut fornicetur, ipsum furtum accipit quodammodo fornicationis deformitatem; ita quod si etiam alias non esset peccatum, ex hoc jam peccatum esset quod ad fornicationem ordinatur.

Sic ergo sacrificium est quidam specialis actus laudem habens ex hoc quod in divinam reverentiam fit: propter quod ad determinatam virtutem pertinet, scilicet ad religionem. Contingit autem & ea quæ secundum alias virtutes fiunt, in divinam reverentiam ordinari; puta cum aliquis elemosynam facit de rebus propriis propter Deum, vel cum aliquis proprium corpus alicui afflictioni subicit propter divinam reverentiam: & secundum hoc etiam actus aliarum virtutum sacrificia dici possunt. (2) Sunt tamen quidam actus qui non habent ex alio laudem, nisi quia fiunt propter reverentiam divinam: & isti actus proprie sacrificia dicuntur, & pertinent ad virtutem religionis.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc ipsum quod Deo quadam spiritali societate volumus inhærere, ad divinam reverentiam pertinet: & ideo cujuscumque virtutis actus rationem sacrificii accipit ex hoc quod agitur ut sancti societate Deo inhaereamus.

Ad secundum dicendum, quod triplex est hominis bonum. Primum quidem est bonum animæ, quod Deo offertur interiori quodam sacrificio per devotionem, & orationem, & alios

(1) De holocausto quidem quod in honorem Dei tanquam authoris vitæ & mortis incendebatur totum, indeque holocaustum dicebatur ex græco ὁλοκαυστόν, c. 1. De sacrificio pro peccato cuius aliquæ partes in usum Sacerdotum cedebant & ab eis comedebantur, cap. 12. De hostia pacificorum quæ ad aliquod bonum impetrandum offerebatur, cap. 3. &c.

(2) Vere quidem, ut supra, sed improprie tamen & quodammodo abusive: Non enim omnis vera significatio est etiam propria; sicut Joan. 15. vers. 1. *Ego sum vitis vera*, cum improprie tantum vitis & abusive dici possit: Unde in Concilio Tridentino sess. 22. can. 1. sacrificium Eucharistiæ non modo

verum sed & proprium definitur (hoc est proprie dictum) ut ab aliis distinguatur. Nec obstat quod mox principale sacrificium S. Thomas appellat eam oblationem quæ per devotionem & per orationem & per similes actus interius fit; quia non absolute principale vult intelligi, sed per comparisonem ad alia quæ de corporalibus bonis privatim facit quilibet homo: Quamvis ipsum sacrificium Eucharisticum sive Missæ quod absolute principale sacrificium ratione rei oblatæ dici potest (scilicet Christi) sine interiori tamen sacrificio (sive devotione) offerenti non prodest: Unde sacrificium interius potest (quoad hoc saltem) principale sacrificium appellari.

alios huiusmodi interiores actus : & hoc est principale sacrificium . Secundum est bonum corporis , quod Deo quodammodo offertur per martyrimum , & abstinentiam , seu continentiam . Tertium est bonum exteriorum rerum , de quo sacrificium offertur Deo ; directe quidem , quando immediate res nostras Deo offerimus ; mediate autem , quando eas communicamus proximis propter Deum .

Ad tertium dicendum , quod sacrificia proprie dicuntur , quando circa res Deo oblatas aliquid fit ; sicut quod animalia occidebantur , & comburebantur ; quod panis frangitur , & comeditur & benedicitur . Et hoc ipsum nomen sonat : nam sacrificium dicitur ex hoc quod homo facit aliquid sacrum . Oblatio autem directe dicitur , cum Deo aliquid offertur , etiamsi nihil circa ipsam fiat ; sicut dicuntur offerri denarii , vel panes in altari , circa quos nihil fit . Unde omne sacrificium est oblatio sed non convertitur . Primitiæ autem oblationes sunt , quia Deo offerebantur , ut legitur Deut. xxvi. non autem sunt sacrificia , quia nihil sacrum circa eas fiebat . Decimæ autem , proprie loquendo , non sunt sacrificia , neque oblationes : quia non immediate Deo , sed ministris divini cultus exhibentur .

A P P E N D I X .

EX art. habes *primo* : quomodo per rationem ostendas , merito a scripturis , fuisse insinuatum quod oblatio sacrificii est specialis actus virtutis , ut in *Leuitico* ; secundum quod adducitur in *arg. contr.* Pro cuius captu noveris : quod specialia præcepta dari de aliquibus rebus , infert , illas res esse actus speciales virtutis . Si enim sufficeret , quod essent generales actus virtutum , non esset opus dare de illis , nisi generalia præcepta . Ut igitur specialiter fiant , & actus speciales virtutum determinatarum esse cognoscantur ; præcepta specialia ultra generalia de illis feruntur . *Secundo* vides : quomodo &c.

ARTICULUS IV. 461

Utrum omnes teneantur ad sacrificia offerenda .

AD quartum sic proceditur . Videtur quod non omnes teneantur ad sacrificia offerenda . Dicit enim Apostolus Rom. iii. 19. *Quæcumque lex loquitur , his qui sunt in lege , loquitur .* Sed lex de sacrificiis non fuit omnibus data , sed soli populo Hebræorum . Ergo non omnes ad sacrificia tenentur .

1. Præterea . Sacrificia Deo offeruntur ad aliquid significandum . Sed non est omnium huiusmodi significationes intelligere . Ergo non omnes tenentur ad sacrificia offerenda .

3. Præterea . Ex hoc *sacerdotes* dicuntur , (1) quod sacrificium Deo offerunt . Sed non omnes sunt sacerdotes . Ergo non omnes tenentur ad sacrificia offerenda .

Sed contra est quod sacrificium offerre est de lege naturæ , ut supra habitum est (art. 1. hu. quæst.) Ad ea autem quæ sunt legis naturæ , omnes tenentur . Ergo omnes tenentur ad sacrificium Deo offerendum .

Respondeo dicendum , quod duplex est sacrificium , sicut dictum est (art. 2. hu. quæst.) Quorum primum & principale est sacrificium interius , ad quod omnes tenentur : omnes enim tenentur Deo devotam mentem offerre .

Aliud autem est sacrificium exterius , quod in duo dividitur . Nam quoddam est quod ex hoc solum laudem habet , quod Deo aliquid exterius offertur in protestationem divinæ subjectionis : ad hoc aliter tenentur illi qui sunt sub lege nova , vel veteri ; aliter illi qui non sunt sub lege . Nam illi qui sunt sub lege , tenentur ad determinata sacrificia offerenda secundum legis præcepta ; illi vero qui non erant sub lege , tenebantur ad aliqua exterius facienda in honorem divinum secundum condecantiam ad eos inter quos habitabant , non autem determinate ad hæc , vel ad illa .

Aliud vero est exterius sacrificium quando actus exteriores aliarum virtutum in divinam reverentiam assumuntur : quorum quidam cadunt

(1) Non quoad vocis notionem sed institutionem officii ; quia non ob aliud quam ad sacrificandum instituti sunt , ut in Scriptura passim patet : Quamvis & notionem vocis ita explicat Isidorus lib. 7. etymologiarum vel Originum tit. de Clericis ; cum ait

quod *sicut Rex a regendo ita sacerdos a sacrificando vocatus est* : Præmittens tamen quod sic etiam appellatur *quasi sacrum dans* : Minus congrue vero quod *sacerdos* nomen sit ex latino & græco compositum , alludens ad græcum *δῶς* idest *dans* vel *qui dedit* .

dunt sub præcepto, ad quos omnes tenentur quidam vero sunt supererogationis, (1) ad quos non omnes tenentur.

Ad primum ergo dicendum, quod ad illa determinata sacrificia quæ in lege erant præcepta, non omnes tenebantur; tenebantur tamen ad aliqua sacrificia interiora, vel exteriora, ut dictum est (in cor. art.)

Ad secundum dicendum, quod quamvis non omnes sciant explicite virtutem sacrificiorum, sciunt tamen implicite; sicut & habent fidem implicitam, ut supra habitum est (quæst. 11. art. 6. & 7.)

Ad tertium dicendum, quod sacerdotes offerunt sacrificia, quæ sunt specialiter ordinata ad cultum divinum, non solum pro se, sed etiam pro aliis: (2) quædam vero sunt alia sacrificia, quæ quilibet potest pro se Deo offerre, ut ex supra dictis patet (in corp. art. & art. 2. & 3. hu. quæst.)

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis, fuisse, quod omnes tenentur ad sacrificia offerenda. Ut Pl. 4. *Sacrificatio sacrificium iustitia, & sperate in Domino*. Ibi enim Propheta alloquitur omnes, cum & omnes teneantur sperare in Domino. Pone in practica notationem pro lectoribus. qu. 70. art. 1. in appen. positam. Secundo vides quomodo &c.

QUESTIO LXXXVI.

De Oblationibus, & Primitiis,

In quatuor articulos divisa.

Postea considerandum est de oblationibus, & primitiis: & circa hoc quæruntur quatuor.

Summ. S. Tb. Tom. VII.

Primo, utrum aliquæ oblationes sint de necessitate præcepti.

Secundo, quibus oblationes debeantur.

Tertio, de quibus rebus fieri debeant.

Quarto, specialiter de oblationibus primitiarum, utrum ad eas homines ex necessitate teneantur.

ARTICULUS I. 462

Utrum homines teneantur ad oblationes ex necessitate præcepti.

AD primum sic proceditur. Videtur quod homines non teneantur ad oblationes ex necessitate præcepti. Non enim homines tempore Evangelii tenentur ad observanda cæremonialia præcepta veteris legis, ut supra habitum est (1. 2. quæst. ciii. art. 3. & 4.) Sed oblationes offerre ponitur inter cæremonialia præcepta veteris legis: dicitur enim Exod. xxiii. 14. *Tribus vicibus per singulos annos tibi festa celebrabis: & postea subditur: Non apparebis in conspectu meo vacuus*. Ergo ad oblationes non tenentur nunc homines ex necessitate præcepti.

2. Præterea. Oblationes, antequam fiant, in voluntate hominis consistunt, ut videtur per hoc quod Dominus dicit Matth. v. 23. *Si offers munus tuum ad altare, quasi hoc arbitrio offerentium relinquatur: postquam autem oblationes sunt factæ, non restat locus iterato offerendi eas*. Ergo nullo modo aliquis ex necessitate Præcepti ad oblationes tenetur.

3. Præterea. Quicumque aliquid tenetur reddere Ecclesie, si non reddat, potest ad id compelli per subtractionem ecclesiasticorum sacramentorum. Sed illicitum videtur, his qui offerre noluerint, ecclesiastica sacramenta denegare, secundum illud decretum sextæ Synodi (sic. Constantinopolit. III. & est can. xxiii. ex his qui Trullani vocantur tom. 6. Concil.) quod habetur 1. quæst.

O o 1. (cap.

(1) Id est supra debitum vel obligationem præcepti; sicut illud Luc. 10. *Quodcumque supererogaveris explicat Augustinus lib. 2. quæstionum evangelicarum cap. 19.*

(2) Ex Concilio Tridentino, ut supra Sess. 22. cap. 1. ubi tam Apostolis quam eorum in Sacerdotio successoribus Christus dicitur præcepisse ut corpus & sanguinem ipsius in sacrificium offerant: Ac proinde can. 1. anathema dicit: ei qui negaverit Christum instituisse Apostolos in Sacerdotes, aut ordinasse ut ipsi & alii etiam Sacerdotes offerrent corpus &

sanguinem suum: Nec pro se tantum sed pro fidelibus omnibus, ut ibidem cap. 6. videre est. Quoad alia vero sacrificia quæ privatim singuli pro seipis offerunt, 1. Petri 2. vers. 5. ubi dicuntur Christiani *tanquam lapides vivi super edificari, domus spirituales, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias*, id est ad offerendum &c. Etsi sacrificium proprie dictum ab actibus virtutum distinguatur 1 Reg. 15. vers. 22. quoad obedientiam; Psal. 50. vers. 17. quoad poenitentiam; Osee 6. v. 6. quoad misericordiam &c.

1. (cap. *Nullus*) (1) *Nullus qui sacram communionem dispensat, a percipiente gratiam aliquid exigit; si vero exegerit, deponatur. Ergo non tenentur homines ex necessitate salutis ad oblationes.*

Sed contra est quod Gregorius (VII.) dicit (in Conc. Rom. V. can. XII. tom. 10. Concil. & hab. cap. LXIX. de consecrat.) *Omnis Christianus procuret ad Missarum solemniam aliquid Deo offerre.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (quæst. præc. art. 3. ad 3.) nomen oblationis commune est ad omnes res quæ in cultum Dei exhibentur; ita quod si aliquid exhibeatur in cultum divinum, quasi in aliquod sacrum, quod inde fieri debeat, consumendum, & oblatio est, & sacrificium. Unde Exod. XXIX. 18. dicitur: *Offeres totum arietem in incensum super altare: oblatio est Domino, odor suavissimus victima Dei: & Levit. 11. 1. dicitur: Anima cum obtulerit oblationem sacrificii Deo, simila eris ejus oblatio.* Si vero sic exhibeatur ut integrum maneat divino cultui deputandum, vel in usus ministrorum expendendum, erit oblatio, & non sacrificium. Hujusmodi ergo oblationes de sui ratione habent quod voluntarie offerantur, secundum illud Exod. XXV. 2. *Ab homine qui offert ultroneus, accipietis eas.* Potest tamen contingere quod aliquis ad oblationes teneatur quadruplici ratione. Primo quidem ex præcedenti conventionem; sicut cum alicui conceditur aliquis fundus Ecclesie, ut certis temporibus certas oblationes faciat; quod tamen habet rationem census. (2) Secundo propter præcedentem deputationem, sive promissionem; sicut cum aliquis offert donationem inter vivos, vel cum relinquit in testamento Ecclesie aliquam rem mobilem in posterum solvendam. Tertio modo propter Ecclesie necessitatem; puta si ministri Ecclesie non haberent unde sustentarentur. Quarto propter consuetudinem: tenentur enim fideles in aliquibus solemnibus ad ali-

quas oblationes consuetas. Tamen in his duobus ultimis casibus remanet oblatio quodammodo voluntaria, scilicet quantum ad quantitatem, vel speciem rei oblatae.

Ad primum ergo dicendum, quod in nova lege homines non tenentur ad oblationes causa solemnitatatum legalium, ut in Exodo dicitur, sed ex quibusdam aliis causis, ut dictum est (in corp.)

Ad secundum dicendum, quod ad oblationes faciendas tenentur aliqui, & antequam fiant (sicut in primo, & tertio, & quarto modo) & etiam postquam eas fecerint per deputationem, sive promissionem: (3) tenentur enim realiter exhibere quod est Ecclesie per modum deputationis oblatum.

Ad tertium dicendum, quod illi qui oblationes debitas non reddunt, possunt puniri per subtractionem sacramentorum, non per ipsum sacerdotem, cui sunt oblationes faciendæ, ne videatur pro sacramentorum exhibitione aliquid exigere, sed per superiorem aliquem.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a Scripturis, & Gregorio esse insinuatum, quod oblationes debent fieri ab hominibus. A Gregorio quidem, ut in arg. cons. A scripturis vero, ut 1. Cor. 9. *Si nos vobis spiritualia seminamus magnum est, si carnalia vestra metamus? Quasi dicat: Non. Item Matth. 5. si offers munus suum ad altare &c. Tunc veniens offeres munus suum. Secundo vides: quomodo &c.*

A R T I C U L U S II. 463

Utrum solum sacerdotibus debeantur oblationes.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod oblationes non solum sacerdotibus debeantur.

(1) Est autem Canon. 23. in prædicta Synodo scripta ut prænotatur ibi; hoc est ex canonibus qui Trullani dicuntur, nec sunt ab Ecclesia probati omnes aut recepti; quanquam sit innoxius iste quem citat S. Thomas, & Ivo quoque part. 1. cap. 92. Appendix porro sequens quæ Gregorii nomen præfert, non est ex Gregorio primo sive magno, ut prima fronte videri potest & ab incautis intelligi, sed ex Gregorio septimo in synodo Romana cap. 13. ut refertur dist. 1. de consecrat. cap. *Omnis* plenius quam hic.

(2) Seu annui redditus vel tributis, sicut in Syn-

tagmate Juris lib. 3. cap. 15. num. 9. census explicatur; sicut & *donatio inter vivos* libro 28. cap. 7. num. 6. ubi alia *pura & simplex*, alia vero *non simpliciter & pure facta* distinguitur; & prior quidem irrevocabilis dicitur absolute quia nulla circumstantia vel conditio ei, sicut non puræ, adhibetur.

(3) Vel planiori constructione, postquam eas per deputationem & promissionem fecerint: Quippe aliquo modo jam tunc eas fecisse supponuntur quando pro eis faciendis aliqua bona deputarunt vel deputanda promiserunt;

beantur . Inter oblationes enim præcipue videntur (1) esse quæ hostiarum sacrificiis deputantur . Sed ea quæ pauperibus dantur , in Scripturis *hostiæ* dicuntur , secundum illud . Hebr. ult. 16. *Beneficentia , & communionis nolite oblivisci : salibus enim hostiis promeretur Deus* . Ergo multo magis oblationes pauperibus debentur .

2. Præterea . In multis parochiis monachi de oblationibus partem habent . Alia autem est cura (2) clericorum , alia monachorum , ut Hieronymus dicit (ep. 1. ad Heliodor. a med.) Ergo non solum sacerdotibus oblationes debentur .

3. Præterea . Laici de voluntate Ecclesiæ emunt oblationes , ut panes , & huiusmodi . Sed non nisi ut hæc in suos usus convertant . Ergo oblationes possunt etiam ad laicos pertinere .

Sed contra est quod dicit canon Damasi I. Papæ (qui est 111. inter ejus decreta tom. 2. Concil.) & habetur x. qu. 1. (cap. *Hanc consuetudinem*) *Oblationes quæ intra sanctam Ecclesiam offeruntur , tantummodo sacerdotibus , qui quotidie Domino servire videntur , licet comedere , & bibere : quia in veteri testamento prohibuit Dominus panes sanctos comedere filiis Israel , nisi tantummodo Aaron , & filiis ejus .*

Respondeo dicendum , quod sacerdos quodammodo constituitur sequester , & medius inter populum , & Deum , sicut de Moysè legitur Deut. v. & ideo ad eum pertinet divina dogmata , & sacramenta exhibere populo ; & iterum ea quæ sunt populi , puta

preces , & sacrificia , & oblationes , per eum Domino debent exhiberi ; secundum illud Apostoli ad Hebr. v. 1. *Omnis Pontifex ex hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum , ut offerat dona , & sacrificia pro peccatis* .

Et ideo oblationes quæ a populo Deo exhibentur , ad sacerdotes pertinent ; non solum ut eas in suos usus convertant , verum etiam ut fideliter eas dispensent , partim quidem expendendo eas in his quæ pertinent ad cultum divinum , partim vero in his quæ pertinent ad proprium victum (quia qui altari deseruiunt , cum altari participant , ut dicitur I. ad Cor. ix.) partim etiam in usus pauperum , qui sunt , quantum fieri potest , de rebus Ecclesiæ sustentandi : quia & Dominus in usum pauperum loculos habebat , ut Hieronymus dicit super Matthæum (3) .

Ad primum ergo dicendum , quod ea quæ pauperibus dantur , sicut non proprie sunt sacrificia , dicuntur tamen sacrificia , in quantum eis dantur propter Deum ; ita etiam secundum eandem rationem oblationes dici possunt , tamen non proprie dictæ , quia non immediate Deo offeruntur . Oblationes vero proprie dictæ in usum pauperum cedunt non per dispensationem offerentium , sed per dispensationem sacerdotum .

Ad secundum dicendum , quod monachi , sive alii religiosi possunt oblationes recipere tripliciter . Uno modo , sicut pauperes , per dispensationem sacerdotum , vel ordinationem Ecclesiæ . Alio modo , si sint ministri altaris : & tunc possunt accipere oblationes sponte oblatas . Tertio modo , si parochiæ sint eo-

O o 2 rum :

(1) Non ut inepte passim , præcipue videmus esse ; vel ineptius præcipua videmus esse .

(2) Vel *causa* , Sicut ex textu Hieronymi reponendum est , epistol. de laude vitæ solitariæ quam ad Heliodorum scripsit ; quamvis Exemplaria Summæ passim quoque habeant quod *alia est cura* &c. Dicitur autem esse *alia causa* idest alia conditio sive ratio utrorumque quia oblationes recipere alii debent , alii dare : Sic enim addit Hieronymus : *Clerici pascent , ego pastor : Illi de altario vivunt ; mihi tanquam infructuose arbori securis ponitur ad radicem , si munus ad altare non defero* . Porro Canon Damasi Papæ Causa 10. in Decretis eap. *Hanc consuetudinem* , legendus est ut reponimus & ut Decreti textus habet ; non *comedere & habere* , sicut Exemplaria Summæ passim , ut ad oblationes panis & vini referatur ; quales nimirum Fabianus Papa & Martyr epist. 3. omnibus Dominicis diebus tam a viris quam a mulieribus offerri jubet .

(3) Ad illa nempe verba quibus jubetur Petrus

pro Magistro & pro seipso statim dare quem eodem insinuante in ore piscis invenerat cap. 17. versus finem : Ubi postquam præmisit *hoc simpliciter intellectum* (idest si simpliciter intelligatur) *edificare audisorem , dum tanta Dominus fuerit paupertas ut unde tributa pro se & pro Apostolo reddere non habueris* , subdit : *Quod si quis obicere voluerit , Quomodo Judas in loculis portabat pecuniam ? Respondebimus quod rem pauperum in suos usus convertere nefas putavit* (Christus) *nobis quæ idem tribuit exemplum* . De iisdem loculis Augustinus Tract. 62. in Joan. indeque in Decretis causa 12. qu. 1. cap. *Habebat* ; non ut prius , ex Hieronymo . Colligitur ex Ulpiano Jurisconsulto super legem , *Et ob stuprum* . §. *Quod si meretrici* ; Gregorius Tolosanus in Syntagmate Juris refert lib. 10. cap. 2. §. five num. 22. Ubi tamen reprobatur legem illam & interpretationem Ulpiani quia verisimile non putat jurisconsultos arbitratos fuisse dignas lucro quas decreverunt puniendas .

rum : & tunc ex debito possunt accipere oblationes tamquam Ecclesie rectores.

Ad tertium dicendum , quod oblationes , postquam fuerint consecratae , non possunt cedere in usum laicorum ; sicut vasa , & vestimenta sacra : & hoc modo intelligitur dictum Damasi Papae (cit. in arg. *Sed cons.*) Illa vero quae non sunt consecrata , possunt in usum laicorum cedere ex dispensatione sacerdotum , sive per modum donationis , sive per modum venditionis .

A P P E N D I X .

EX art. habes primo : quomodo per rationem & ostendas , & in recto sensu intelligas , merito a scripturis , & Papa Damaso , & B Hieronymo insinuatam fuisse , quod solum sacerdotibus dantur oblationes . A scripturis quidem , ut de Aaron , & filiis ejus patet in lib. *Leviti* . per multa capitula . A Papa Damaso , 10. q. 1. c. *Hanc consuetudinem* . Ubi decernit , in *argum. contr.* Vide ibi positum anathema contra praesumptores in contrarium sui decreti . A B. Hieron. autem 10. q. 1. c. *Quia sacerdotes* . Secundo vides : quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 464

Utrum homo possit oblationes facere de omnibus rebus licite possessis .

AD tertium sic proceditur . Videtur quod non possit homo oblationes facere de omnibus rebus licite possessis . Quia secundum jura humana (l. *Idem* . ff. de *condict. ob turp. caus.*) *turpiter facis meretrix in hoc quod est meretrix , non tamen turpiter accipit ; & ita licite possidet . Sed non licet de eo facere oblationem , secundum illud Deut. XXI. 18 . Non offeres mercedem prostibuli . . . in domo Domini Dei tui . Ergo non licet facere oblationem de omnibus licite possessis .*

2. Praeterea . Ibidem prohibetur quod pretium canis non offeratur in domo Dei . Sed

manifestum est quod pretium canis juste venditi juste possideretur : Ergo non licet de omnibus juste possessis oblationem facere .

3. Praeterea . Malach. 1. 8. dicitur : *Si offeratis claudum , & languidum , nonne maculatum est ? Sed claudum , & languidum animal est juste possessum . Ergo videtur quod non de omni juste possesso possit oblatio fieri .*

Sed contra est quod dicitur Prov. III. 9. *Honora Dominum Deum tuum de sua substantia* (1) . Ad substantiam autem hominis pertinet quidquid juste possidet . Ergo de omnibus . juste possessis potest fieri oblatio .

Respondeo dicendum , quod sicut Augustinus dicit in Lib. de verb. Domini (term. xxxv. cap. 11. in med.) *si depraderis aliquem invalidum , & de spoliis ejus dares alicui judici , si pro te judicaret , tanta vis est justitiae , ut & tibi displiceret . Non est talis Deus tuus , qualis non debes esse nec tu .* Ex ideo dicitur Eccli. xxxiv. 21. *Immolantis ex iniquo oblatio est maculata .* Unde patet quod de injuste acquisitis , & possessis non potest oblatio fieri .

In veteri autem lege , in qua figurae serviebatur , quaedam propter significationem reputantur immunda , quae offerre non licebat ; sed in lege nova omnis creatura Dei reputatur munda , ut dicitur ad Titum 1. Et ideo , quantum est de se , de quolibet licite possesso potest oblatio fieri . Per accidens tamen contingit quod de aliquo licite possesso oblatio fieri non potest ; puta si vergat in detrimentum alterius ; ut si filius aliquis offerat Deo id unde debet patrem nutrire , quod Dominus improbat Matth. xv. vel propter scandalum , vel propter contemptum , vel aliquid aliud hujusmodi .

Ad primum ergo dicendum , quod in veteri lege prohibebatur oblatio de mercede prostibuli propter immunditiam ; in nova autem lege propter scandalum , ne videatur Ecclesia favere peccato , si de lucro peccati oblationem recipiat .

Ad secundum dicendum , quod canis secundum legem reputabatur animal immundum

(1) Sive secundum 70. de laboribus suis justis ; ut & loco mox indicando legit Augustinus , ubi plenius habet quam hic : *De justis laboribus elemosynas facite (vel similiter oblationes) id est ex eo quod re- ste habetis date : Non enim corrumpitur estis Judicem Christum ut non vos audiat cum pauperibus quibus sollicitis : Si enim depraderis aliquem invalidum tu valentior & potentior , & venires , secum ad judicem hominem quemlibet in hac terra , vellesque secum*

causam dicere ; si tu de praeda & spoliatioe illa inopis dares aliquid Judici ut pro te judicaret , Judex ille tibi placeret ? Nempe pro te judicavit : Et tamen tanta vis est justitiae , ut & tibi displiceat : Noli tibi saltem pingere Deum : Noli collocare in templo cordis tui tale idolum : Non est talis Deus tuus qualis non debes esse nec tu : Melior est es Deus tuus , justior est , fons justitiae est &c.

ARTICULUS IV. 465

Utrum ad primitias solvendas homines teneantur.

dum . Alia tamen animalia immunda redimebantur, & eorum pretium poterat offerri, secundum illud Levit. ult. 27. *Si immundum animal est, redimes qui obtulerit*. Sed canis nec offerebatur, nec redimebatur: tum quia idololatræ canibus utebantur in sacrificiis idolorum: tum etiam quia significat rapacitatem, de qua non potest fieri oblatio (1). Sed hæc prohibitio cessat in nova lege.

Ad tertium dicendum, quod oblatio animalis cæci, vel claudi reddebatur illicita tripliciter. Uno modo ratione ejus ad quod offerebatur: unde dicitur Malach. 1. 8. *Si offeratis cecum ad immolandum, nonne malum est?* sacrificia autem oportebat esse immaculata. Secundo ex contempu: unde ibidem subditur: *Vos polluistis nomen meum in eo quod dicitur: Mensa Domini contaminata est, & quod superponitur, contemptibile est*. Tertio modo ex voto præcedenti, ex quo obligatur homo ut integrum reddat quod vovit: unde ibidem subditur: *Maledictus do'olus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile Domino*. Et hæc causæ eadem manent in lege nova; quibus tamen cessantibus, non est illicitum.

A P P E N D I X.

EX art. habes *prima*: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuat a scripturis, quod oblatio potest fieri de quolibet licite possesso. Ut *Proverb. 3.* secundum quod extenditur in *argum. contr.* Item *Luc. 21.* de vidua illa, quæ omnem victum suum in oblationes Domini contulit: & ab ipso multum de hoc laudata est *Secundo* vides &c.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod ad primitias solvendas homines non teneantur. Quia Exod. xiiii. 9. data lege primogenitorum subditur: *Erit quasi signum in manu tua*: & ita videtur esse præceptum cæremoniale. Sed præcepta cæremonialia non sunt servanda in lege nova. Ergo neque primitiæ sunt solvendæ.

2. Præterea. Primitiæ offerebantur Domino pro speciali beneficio illi populo exhibitio: unde dicitur Deut. xxvi. 2. *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dicēs ad eum: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum terram, pro qua juravit patribus nostris ut daret eam nobis*: Ergo aliæ nationes non tenentur ad primitias solvendas.

3. Præterea. Illud ad quod aliquis tenetur, debet esse determinatum. Sed non invenitur nec in nova lege, nec in veteri determinata quantitas primitiarum. Ergo ad eas solvendas non tenentur homines ex necessitate.

Sed contra est quod dicitur xvi. quæst. vii. (cap. *Decimas*:) *Oportet decimas, & primitias, quas de jure sacerdotum esse sancimus, ab omni populo accipere*.

Respondeo dicendum, quod primitiæ ad quoddam genus oblationum pertinent, quia Deo exhibentur cum quadam professione, ut habetur Deut. xxvi. unde & ibidem subditur: *Suscipiens sacerdos cavallum, (2) scilicet primitiarum, de manu ejus qui defert primitias, ponet ante altare Domini Dei tui: & postea mandatur ei quod dicat: Idcirco, nunc offero primitias frupum terræ, quas Dominus debis mihi*. Offerebantur autem primi-

(1) Sicut explicat Glossa quoad hanc partem, sed prior non occurrit: Tametsi canes immolatos idolis passim & ad placandum idoneos existimatos Pierius in Hieroglyphicis lib. . cap. 31 & 32. multis exemplis probat: Sed cum etiam illis alia quædam offerrentur quæ Deo tamen lex offerri jubebat, puta vaccæ, vituli, capræ, agni, vel similia, insufficiens per se causa videri potest cur a sacrificio Dei rejiceretur canis, nisi addatur & aliud quod ad naturam vel ad indolem canis pertineat; sicut hic rapacitas: Impudentiam alii addunt quæ proverbio lo-

cum dedit ut *canes* vel *canini* dicantur impudentes qui vel immunditia sua gloriantur: Unde prædicto loco cum profrubulo vel meretrice jungitur canis propter impudentiam utriusque vel *pronitatem ad libidinem*, ut Hieronymus notat in *Esai. 66*.

(2) Id est canistrum cui ex græco κατήλαος tum hic tum Hieremiæ 6. sic redditur: nec a Latinis usurpatum alibi videre est, sed 4. Reg. cap. 10. vers. 7. ubi græce dicitur ἐν κατήλαοις, vulgata reddit *in copinis* quod perinde est ac *in canistris* &c.

mitiz ex speciali causa, scilicet in recognitionem divini beneficii; quasi aliquis profiteatur se a Deo fructus terræ percipere, & ideo se teneri ad aliquid de hujusmodi Deo exhibendum, secundum illud I. Paralip. ult. 14. *Que de manu tua accepimus, dedimus tibi*. Et quia Deo debemus exhibere id quod præcipuum est, ideo primitias, quasi præcipuum aliquid de fructibus terræ, præceptum fuit Deo offerre. Et quia Sacerdos constituitur pro populo in his que sunt ad Deum, (1) ideo primitiæ oblatæ a populo in usum sacerdotum cedebant. Unde dicitur Num. xxviii. 8. *Locutus est Dominus ad Aaron: Ecce dedi tibi custodiam primitiarum mearum*.

Pertinet autem ad jus naturale ut homo ex rebus sibi datis a Deo aliquid exhibeat ad ejus honorem; sed quod talibus personis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate, hoc quidem fuit in veteri lege jure divino determinatum; (2) in nova autem lege definitur per determinationem Ecclesiæ, ex qua homines obligantur ut primitias solvant secundum consuetudinem patriæ, & indigentiam ministrorum Ecclesiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod ceremonialia propriè erant in signum futuri; & ideo ad præsentiam veritatis significatæ cessaverunt. Oblatio autem primitiarum fuit in signum præteriti beneficii, ex quo etiam debitum recognitionis causatur secundum dictamen rationis naturalis. Et ideo in generali hujusmodi oblatio manet.

Ad secundum dicendum, quod primitiæ offerebantur in veteri lege, non solum propter beneficium terræ promissionis datæ a Deo, sed etiam propter beneficium fructuum terræ a Deo datorum. Unde dicitur Deut. xxvi. 10. *Offero primitias frugum terræ, quas Dominus dedit mihi: & hæc secunda causa apud omnes est communis*. Potest etiam dici, quod sicut Judæis speciali quodam benefi-

cio terram promissionis contulit Deus; ita generali beneficio toti humano generi contulit terræ dominium, secundum illud Psalm. cxiii. 16. *Terram dedit filiis hominum*.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Hieronymus dicit (sup. illud Ezech. xlv. *He sunt primitiæ*, & hab. cap. 1. de constit.) (3) *ex majorum traditione introducitur est quod qui plurimum, quadragesimam partem dabant sacerdotibus loco primitiarum; qui minimum, sexagesimam*. Unde videtur quod inter hos terminos sint primitiæ offerendæ secundum consuetudinem patriæ. Rationabiliter tamen primitiarum quantitas non fuit determinata in lege: quia, sicut dictum est (in corp. art.) primitiæ dantur per modum oblationis; de cujus ratione est quod (*) fit voluntaria.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito dictum a Gregorio VII. Illud, quod recitatur in arg. cont. Et nota: quod ibi, scilicet. 16. q. 7. c. 1. unde sumitur illa hic citata auctoritas, dicitur, quod ita de jure sunt sacerdotum decimæ, sub his intelligo & primitias, quod laici, sive ab Episcopis, sive a regibus, sive a quibuslibet personis eas acceperint, nisi ecclesiæ reddiderint, scire debent, se sacrilegii crimen committere, & æternæ damnationis periculum incurrere. Secundo vides: quomodo &c.

QUE.

(1) Usurpatum ex Apostolo ad Hebræos cap. 5. vers. 1. verbis paululum immutatis: Nempe sic: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis que sunt ad Deum &c.*

(2) Non referendo ad quantitatem primitiarum absolute, quam S. Thomas paulo infra in fine articuli determinatam negat, sed ad eorum quantitatem que aliunde in honorem divinum exhiberi debebant, ut præmittit: Quasi seorsim ea de primitiis exhibenda intelligantur, & seorsim in tali quantitate, nec determinatio quantitatis in primitias cadat. Hinc Hieronymus loco mox indicando ait hoc sub dubio in Pentateucho derelictum, sed Ezech. 45. propter Sacerdotum avaritiam definitum.

(3) Refertur paulo aliter & plenius Extra de decimis & primitiis cap. 1. velut ex Hieronymo super Ezechielem sine indice speciali, sed super 45. sicut prius ad illa verba *Ha sunt primitiæ quas collectis*, ita loquitur: *Primitiæ que de frugibus offerebant, non erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio derelicta: Traditionemque accepimus Hebræorum, non lege præceptam sed Magistrorum arbitrio innotisam, quod qui plurimum, quadragesimam partem dabat, & qui minimum, sexagesimam; inter utramque autem licebat offerri quodcumque voluissent &c.*

(*) Al. sint voluntariæ.

QUESTIO LXXXVII.

De Decimis,

In quatuor articulos divisa.

Postea considerandum est de decimis : & circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo, utrum homines teneantur ad solvendas decimas ex necessitate praecipii.

Secundo de quibus rebus sunt decimae dandae.

Tertio, quibus debeant dari.

Quarto, quibus competat eas dare.

ARTICULUS I. 466

Utrum homines teneantur dare decimas ex necessitate praecipii.

Quodl. II. art. 8. & quodl. VI. art. 10. cor. & Hebr. VII. le. 3.

AD primum sic proceditur. Videtur quod homines non teneantur dare decimas ex necessitate praecipii. Praecipium enim de solutione decimarum in lege veteri datur, ut patet Lev. XXVII. 30. *Omnes decima terra, sive de frugibus, sive de pomis arborum, Domini sunt: & infra: Omnium decimarum ovis, & bovis & caprae, quae sub pastoris virga transeunt, quicquid decimum venerit, sanctificabitur Domino.* (1) Non autem potest computari hoc inter praecipia moralia: quia ratio naturalis non magis dicitur quod decima pars debeat dari, quam nona, vel undecima. Ergo vel est praecipium iudiciale vel caeremoniale. Sed, sicut supra habitum est (2) tempore gratiae non obligantur homines neque ad pra-

cepta caeremonialia, neque ad iudicialia veteris legis. Ergo homines nunc non obligantur ad decimarum solutionem.

2. Praeterea. Illa sola homines servare tenentur tempore gratiae quae a Christo per Apostolos sunt mandata, secundum illud Matth. ult. 20. *Docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis: & Paulus dicit Act. xx. 27. (3) Non enim subterfugi quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei.* Sed neque in doctrina Christi, neque in doctrina Apostolorum aliquid continetur de solutione decimarum: nam quod Dominus de decimis dicit Matth. XXIII. 23. *Vae vobis, qui decimatis mentham, (4) & anethum &c.* Haec oportuit facere, ad tempus praeteritum legalis observantiae referendum videtur: dicit enim Hilarius super Matth. (can. XXIV. circ. med. *Decimatio illa olerum, quae in praefigurationem futurorum erat utilis, non debebat omitti.* Ergo homines tempore gratiae non tenentur ad decimarum solutionem.

3. Praeterea. Homines tempore gratiae non magis tenentur ad observantiam legalium quam ante legem. Sed ante legem non dabantur decimae ex praecipio, sed solum ex voto: legitur enim Genes. XXVIII. 20. quod *Jacob vovit votum dicens: Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via, qua ambulabo... cunctorum quae dederis mihi, decimas offeram tibi.* Ergo etiam neque tempore gratiae tenentur homines ad decimarum solutionem.

4. Praeterea. In veteri lege tenebantur homines ad triplices decimas solvendas. Quorum quaedam solvebant Levitis: dicitur enim Num. XVIIII. 24. *Levite decimarum obligatione contenti erunt, quas in usus eorum, & necessaria separavi.* Erant quoque aliae decimae, de quibus legitur Deut. XIV. *Decimas*

pat-

(1) Vel secundum 70. *Omnis decima de semine terra ac de fructu ligno &c.* Et mox: *Omnis decima bovum & ovium & quodcumque venerit in numero sub virga &c.*

(2) Obiter quidem I. 2. qu. 100. art. 3. ad 2. Plenius autem qu. 103. art. 3. & 4. in corp. quoad caeremonialia; vel quast. 104. art. item 3. quoad iudicialia &c.

(3) Cum convocatos ad se majores natu Ephesiorum ad suorum dogmatum accuratam observantiam exhortatur mox discessurus & valedicens vers. 27.

(4) Ex graeco *μινθην*. Quamvis & sine aspiratione *mentham* dici ac scribi posse notet Calepinus, ut hic antea scribebatur: Pro mentha autem habet evangelicus textus apud Editionem graecam *ἡδύσμον* quia sic mentham Graeci vocant quasi *suavis odorans* &c.

Loco anethi porro quod ex Matthaeo reponimus, impressa passim & gothica Exemplaria S. Thomae legebant *rusam*, quam solus Lucas cap. 11. vers. 42. habet, non Matthaeus ex quo quispiam oscitanter intrusit & incaute. Nam aliqui manuscriptum Exemplar sine hac appendice sic tantum habet: *Quod Dominus de decimis dicit Matth. 22.* Haec oportuit facere, ad praeteritum tempus &c. Unde non sic mutavit S. Thomas, nec imputari ei debet quod ex Matthaeo *rusam* notaverit. Sed cur *anethum* recensuit Matthaeus, Lucas *rusam*? Perinde fuit ad minusculas herbas designandas, quas decimari tam accurate a Phariseis Christus reprehendit, cum graviora legis praeterirent, cujus praetextu tamen minutiora illa decimabant.

partem separabis de cunctis frugibus tuis, quæ nascuntur in terra per annos singulos; & comedes in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit Deus. Erant quoque & aliz decimæ, de quibus ibidem 28. subditur: Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tempore, & repones intra januas tuas; venietque Levita, qui aliam non habet partem, neque possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur. Sed ad secundas, & tertias decimas homines non tenentur tempore gratiæ. Ergo neque ad primas.

5. Præterea. Quod sine determinatione temporis debetur, nisi statim solvatur, obligat ad peccatum. Si ergo homines tempore gratiæ obligarentur ex necessitate præcepti ad decimas solvendas in terris in quibus decimæ non solvantur, omnes essent in peccato mortali, & per consequens etiam ministri Ecclesiæ, dissimulando: quod videretur inconveniens. Non ergo homines tempore gratiæ ex necessitate tenentur ad solutionem decimarum.

Sed contra est quod Augustinus dicit serm. cccix. de tem. versus fin.) & habetur xvi. quæst. 1. (cap. lxxi.) *Decima ex debito requiruntur; & qui eas dare noluverint, res alienas invadunt. (1)*

Respondeo dicendum, quod decimæ in veteri lege dabantur ad sustentationem ministrorum Dei: unde dicitur Malach. 111. 10. *Inferte omnem decimationem in horreum meum*

*ut sit cibus in domo mea. Unde præceptum de solutione decimarum partim quidem erat morale, inditum naturali ratione; partim autem erat judiciale, ex divina institutione robur habens. Quod enim eis qui divino cultui ministrabant ad salutem populi totius, populus necessaria victus ministraret, ratio naturalis dicitur; sicut & his qui communi utilitati invigilant, scilicet principibus, & militibus, & aliis hujusmodi, stipendia victus debentur a populo. Unde & Apostolus hoc probat I. ad Cor. ix. 7. per humanas consuetudines, dicens: *Quis militat suis stipendiis unquam? aut qui plantat vineam, & de fructibus ejus non edit?**

Sed determinatio certæ partis exhibendæ ministris divini cultus non est de jure naturali; sed est introducta institutione divina, secundum conditionem illius populi cui lex dabatur: qui cum in duodecim Tribus esset divisus, duodecima Tribus, scilicet Levitica quæ tota erat ministeriis divinis mancipata possessiones non habebat, unde sustentaretur: unde convenienter institutum est ut reliquæ undecim Tribus decimam partem suorum proventuum Levitis darent, ut honorabilius viverent: & quia etiam aliqui per negligentiam erant transgressores futuri. Unde quantum ad determinationem decimæ partis erat judiciale; sicut & alia multa specialiter in illo populo instituta erant ad æqualitatem inter homines ad invicem conservandam, secundum populi illius conditionem; quæ judicialia præcepta dicuntur: licet ex consequen-

(1) Sive qui eas dare noluerit, res alienas invadit, ut cap. Decima versus finem habetur; & sumptum est iidem verbis ex ser. 219 de tempore, vel ex ser. 1. Domin. 12. post festum Trinitatis, etiam versus finem: Ubi subiungit quod & quanti pauperes in locis ubi ipse habitat, illo decimas non dantes, fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante tribunal æterni Judicis apparebit, quia quod pauperibus a Domino delegatum est, suis usibus reservavit: Quippe, sicut ibidem præmittitur, Decimæ tributa sunt egenium animarum: Quamvis non ob id solum persolvendæ sunt, sed veluti sustentamenta & subsidia ministrorum, ut hic in textu explicatur. Unde ibidem subdit Augustinus: Redde ergo tributa pauperibus, offer libamina Sacerdotibus: Et paulo infra: Cum decimas dando & serrena & caelestia possis munera promereri, quare per avaritiam duplici benedictione te fraudas? Audi ergo indevota mortalitas: Nosti quia Lei sunt cuncta quæ percipis & de suo non accommodas rerum omnium conditori? Et rursum paulo infra: Constat quod ipse non dedecis, sed tamen Deus exigit: Hac enim est Domini

justissima consuetudo ut si tu illi Decimam non dederis, tu ad Decimam revocaris (idest) decimam tantum bonorum tuorum partem novem subtractis possideas) Dabis impio militi quod non vis dare Sacerdoti. Sic & in libro 50. homiliarum homil. 48. Majores nostri (inquit) ideo copiis omnibus abundabant quia Deo Decimas dabant: Modo quia recessit devotio Dei, accessit inditio fisci: Noluimus cum Deo parviri decimas: Modo totum tollitur per hominem: Hoc tollit fisci quod non accipit Christus: ut cap. Majores causa 16. qu. 7. in Decretis refertur. Adde quod cap. Decimas ex Concilio Moguntinensi præmittitur ibidem: Decimas Deo & Sacerdotibus Dei dandas Abraham factis (cum eas dedit Melchisedech ut Sacerdoti Genes. 14.) Jacob autem promissis infnuat (cum ait Deo, Decimas & hostias pacificas offeram tibi Gen. 28.) Deinde lex eas dari statuit, ut omnes S. Doctores commemorant: Præter id quod cap. Parochianos Extra de primitiis ac Decimis Alexander 3. Archiepiscopo Rhemensi scribens dicit: Cum decime non ab homine sed a Domino sint instituta, quasi debitum exigi possunt.

quenti aliquid significarent in futurum, sicut & omnia eorum facta, secundum illud I. ad Cor. x. 11. *Omnia in figura conungebant illis*: in quo conveniebant cum cæremonialibus præceptis, quæ principaliter instituta erant ad significandum aliquid futurum. Unde & præceptum de decimis solvendis significat aliquid in futurum. Qui enim decimam dat, quæ est perfectionis signum (eo quod denarius est quodammodo numerus perfectus, quasi primus limes numerorum, ultra quem numeri non procedunt, sed reiterantur ab uno) novem sibi partibus reservatis, protestatur quasi in quodam signo ad se pertinere imperfectionem, perfectionem vero quæ erat futura per Christum, esse expectandam a Deo. Nec tamen propter hoc est cæremoniale præceptum, sed judiciale, ut dictum est (hic sup.)

Est autem hæc differentia inter cæremonialia, & judicialia legis præcepta, ut supra diximus (1. 2. quæst. civ. art. 3.) quod cæremonialia illicitum est observare tempore legis novæ; judicialia vero etsi non obligent tempore gratiæ, tamen possunt observari absque peccato; & ad eorum observantiam aliqui obligantur, si statuatur auctoritate eorum quorum est condere legem: sicut præceptum judiciale veteris legis est quod qui suratus fuerit ovem, reddat quatuor oves, ut legitur Exod. xxii. quod si ab aliquo rege statuatur, tenentur ejus subditi observare.

Ita etiam determinatio decimæ partis solvendæ est auctoritate Ecclesiæ tempore novæ legis instituta, secundum quamdam humanitatem; ut scilicet non minus populus novi testamenti exhiberet quam populus veteris legis ministris veteris testamenti exhibebat; cum tamen populus novæ legis ad majora obligetur, secundum illud Matth. v. 20. *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum*; & cum ministri novi testamenti sint majoris dignitatis quam ministri veteris testamenti, ut probat Apostolus II. ad Corinth. 21. Sic ergo patet quod ad solutionem decimarum homines tenentur partim quidem ex jure naturali, partim ex institutione Ecclesiæ: quæ tamen, pensatis opportunitatibus

Summ. S. Th. Tom. VII.

temporum, & personarum, posset aliam partem determinare solvendam.

Et per hoc patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod præceptum de solutione decimarum, quantum ad id quod erat mortale, datum est in Evangelio a Domino, ubi dicit Matth. x. 10. *Dignus est operarius (*) mercede sua*; & etiam ab Apostolo, ut patet I. Cor. ix. Sed determinatio certæ partis est reservata ordinationi Ecclesiæ.

Ad tertium dicendum, quod ante tempus veteris legis non erant determinati ministri divini cultus; sed dicitur, quod primogeniti erant sacerdotes, qui duplicem portionem accipiebant. Et ideo etiam non erat determinata aliqua pars exhibenda ministris divini cultus, sed ubi aliquis occurrebat, unusquisque dabat ei propria sponte quod sibi videbatur; sicut Abraham quodam propheta dedit decimas Melchisedech sacerdoti Dei summi, ut dicitur Gen. xiv. & similiter Jacob decimas vovit se daturum; quamvis non videatur decimas vovisse, quasi aliquibus ministris exhibendas, sed in divinum cultum; puta ad sacrificiorum consummationem: unde signanter dicit: *Offeram tibi decimas.*

Ad quartum dicendum, quod secundæ decimæ, quæ reservabantur ad sacrificia offerenda, locum in nova lege non habent, cessantibus legalibus victimis. Tertiz vero decimæ quas cum pauperibus comedere debebant, in nova lege augentur per hoc quod Dominus non solum decimam partem, sed omnia superflua pauperibus jubet exhiberi, secundum illud Lucæ xi. 41. *Quod superest, date elemosynam*. Ipsæ etiam decimæ quæ ministris Ecclesiæ dantur, per eos debent in usum pauperum dispensari.

Ad quintum dicendum, quod ministri Ecclesiæ majorem curam debent habere spiritualium bonorum in populo promovendorum, quam temporalium colligendorum: & ideo Apostolus noluit uti potestate sibi a Domino tradita, ut scilicet acciperet stipendia victus ab his quibus Evangelium prædicabat, ne daretur aliquod impedimentum (1) Evangelio Christi. Nec tamen peccabant illi qui et

P p non

(*) *Vulgata cibo suo.*

(1) Sive *offendiculum* ut loquitur 1. ad Cor. 9. vers. 13. græce autem *σκάνδαλον* quod & *impedimentum* reddi potest; quale asserre posset Evangelio pro-

pagando, quia non tam facile illud Corinthii propter avaritiam suscepissent, si Apostolus victum ab illis excepisset: Quamvis *offendiculum* quoque de scandalo explicat ibi S. Thomas quia ex illa libertate sumptuum

non subveniebant : alioquin Apostolus eos corrigere non omisisset . Et similiter laudabiliter ministri Ecclesiæ decimas Ecclesiæ non requirunt , ubi sine scandalo requiri non possent propter consuetudinem , vel propter aliquam aliam causam . Nec tamen sunt in statu damnationis qui non solvunt in locis illis in quibus Ecclesia non petit ; nisi forte propter obstinationem animi , habentes voluntatem non solvendi , etiam si ab eis peterentur .

• A P P E N D I X .

EX artic. habes primo : quomodo per rationem destruas errorem Joannis Wicleff. dicentis : decimas esse puras elemosynas , & consequenter , quod homines non tenentur de præcepto solvere illas sacerdotibus . Secundo habes : quomodo per rationem ostendas , hunc merito damnari a Concilio Constantiensi , sess. 8. Item a Greg. VII. ut allegatum est q. 86. a. 4. append. Item a Concilio Rothomagensi , ut habetur in decretis . 16. q. 7. ubi & excommunicantur , qui decimas dare nolunt sacerdotibus . Nota ibid. cap. majores nostri : quod B. Aug. ideo inopiam tempore nostro aliquibus contingere dicit , quia decimas non solvunt : & concludit sententialiter , quod non capit Christus , rapit fiscus . Item merito damnari a dictis in Veritatibus aureis super legem veterem , Genes. 14. concl. 6. & Levit. 27. conclus. 2. & Num. 3. concl. 11. Tertio vides : quomodo &c.

A R T I C U L U S II. 467

Utrum de omnibus teneantur homines decimas dare .

AD secundum sic proceditur . Videtur quod non de omnibus teneantur homines decimas dare . Solutio enim decimarum

videtur esse ex veteri lege introducta . Sed in veteri lege nullum præceptum datur de personalibus decimis , quæ scilicet solvuntur de his quæ aliquis acquirit ex proprio actu , puta de mercationibus , vel de militia : Ergo de talibus decimas nullus solvere tenetur .

2. Præterea . De male acquisitis non debet fieri oblatio , ut supra dictum est (quæst. præc. art. 3.) Sed oblationes , quæ immediate Deo exhibentur , magis videntur pertinere ad divinum cultum , quam decimæ , quæ exhibentur ministris . Ergo etiam nec decimæ de male acquisitis sunt solvendæ .

3. Præterea . Levit. ult. non mandatur solvi decima nisi de frugibus , & pomis arborum , & animalibus , quæ transcunt sub virga pastoris . Sed præter hæc sunt quædam alia minuta , quæ homini proveniunt , sicut herbarum quæ nascuntur in horto , & alia hujusmodi . Ergo nec de illis homo decimas dare tenetur .

4. Præterea . Homo non potest solvere nisi id quod est in ejus potestate . Sed non omnia quæ proveniunt homini de fructibus agrorum , aut animalium , remanent in ejus potestate : quia quædam aliquando subtrahuntur per furtum , vel rapina : quædam vero quandoque in alium transferuntur per venditionem ; quædam etiam aliis debentur , sicut principibus debentur tributa , & operariis debentur mercedes . Ergo de his non tenetur aliquis decimas dare .

Sed contra est quod dicitur Gen. xxviii. 22. *Cunctorum quæ dederis mihi , decimas offeram tibi .* Sed omnia quæ homo habet , sunt ei data divinitus . Ergo de omnibus debet decimas dare .

Respondeo dicendum , quod de unaquaque re præcipue est judicandum secundum ejus radicem . Radix autem solutionis decimarum est debitum , quo seminantibus spiritualia debentur carnalia , secundum illud Apostoli I. ad Corinth. ix. 11. *Si nos vobis spiritualia semi-*

ptuum sumendorum quam Apostolus usurpasset , scandalizati essent , &c. Sic ergo pro Decimis existimandum , quando saltem universalis consuetudo non solvendi apud aliquos viget : Alioquin si apud illos generalis consuetudo solvendi recepta est , nulla particularis obstat quin petendæ sint & solvendæ : Unde Innocentius 3. Extra de primitiis & Decimis cap. In aliquibus ex Concilio Lateranensi generali cap. 53. *In aliquibus regionibus (inquit) quædam permixtae sunt gentes , quæ quia secundum suos ritus Decimas de more non solvunt , quamvis Christiano nomine censeantur , his nonnulli domini prædiorum*

ea tribuunt excolenda ut Decimis defraudantes Ecclesias , majores inde redditus assequantur . Volentes igitur super his (idest quoad hæc) Ecclesiarum indemitatibus providere , statuimus ut ipsi domini de cætero talibus personis & taliter sua prædia excolenda committant quod absque contradictione Decimas Ecclesiis cum integritate persolvant , & ad id (si necesse fuerit) per censuram ecclesiasticam compellantur : Ille quippe Decima necessario solvenda sunt quæ debentur ex lege divina vel ex loci consuetudine approbata .

feminavimus, magnum est, si carnalia vestra metamus? Super hoc enim debitum fundavit Ecclesia determinationem solutionis decimarum. Omnia autem quæcumque homo possidet, sub carnalibus continentur.

Et ideo de omnibus possessis decimæ sunt solvendæ.

Ad primum ergo dicendum, quod specialis ratio fuit quare in veteri lege non fuit datum præceptum de personalibus decimis, secundum conditionem populi illius, quia scilicet omnes aliæ Tribus certas possessiones habebant, de quibus poterant sufficienter providere Levitis, qui carebant possessionibus; non autem interdicebatur eis quin de aliis operibus honestis lucrarentur, sicut & alii Judæi. Sed populus novæ legis est ubique per mundum diffusus; quorum plurimi possessiones non habent, sed de aliquibus negotiis vivunt: qui nihil conferrent ad subsidium ministrorum Dei, si de eorum negotiis decimas non solverent. Ministris etiam novæ legis arctius interdicitur ne se ingerant negotiis lucrativis, secundum illud II. ad Timoth. 11. 4. *Nemo militans Deo implicat se secularibus negotiis.* Et ideo in nova lege tenentur homines ad decimas personales, secundum consuetudinem patriæ, & indigentiam ministrorum. Unde Augustinus dicit (serm. 219. de temp. parum a princ.) & habetur xv. quæst. 1. (cap. *Decimæ*.) *De militia, de negotio, & artificio redde decimas.*

Ad secundum dicendum, quod aliqua male acquiruntur dupliciter. Uno modo quia ipsa acquisitio est injusta; puta quæ acquiruntur per rapinam, aut furtum, aut usuram: quæ homo tenetur restituere, non autem de eis decimas dare: tamen si aliquis ager sit emptus de usura, de fructu ejus tenetur usurarius decimas dare, quia fructus illi non sunt ex usura, sed ex Dei munere. Quædam vero dicuntur male acquisita, quia acquiruntur ex turpi causa; sicut de meretricio, & histrionatu, & aliis hujusmodi: quæ non tenentur restituere. Unde de talibus tenentur decimas dare secundum modum aliarum personalium decimarum. Tamen Eccle-

sia non debet eas recipere, quamdiu sunt in peccato, ne videatur eorum peccatis comminicare; sed postquam pœnituerint, possunt ab eis de his recipi decimæ.

Ad tertium dicendum, quod ea quæ ordinantur in finem, sunt judicanda secundum quod comperunt fini. Decimarum autem solutio est debita, non propter se, sed propter ministros: quorum onestati non convenit ut etiam minima exacta diligentia requirant: hoc enim in vitium computatur, ut patet per Philosophum in IV. Ethic. (cap. 11. a med.) Et ideo lex vetus non determinavit ut de hujusmodi minutis rebus decimæ dentur, sed reliquit hoc arbitrio dare volentium: quia minima quasi nihil computantur. Unde Pharisei, quasi perfectam legis justitiam sibi adscribentes, etiam de his minutis decimas solvebant: nec tamen de hoc reprehenduntur a Domino, sed solum de hoc quod majora, scilicet spiritualia præcepta, contemnebant; magis autem de hoc eos secundum se commendabiles esse ostendit dicens: *Hec oportuit facere*, scilicet tempore legis, ut Chrysostomus (1) exponit. Quod etiam videtur magis in quamdam decentiam sonare quam in obligationem. Unde & nunc de hujusmodi minutis rebus non tenentur homines decimas dare, nisi forte propter consuetudinem patriæ.

Ad quartum dicendum, quod de his quæ furto, vel rapina tolluntur, ille a quo auferuntur, decimas solvere non tenetur, antequam recuperet; nisi forte propter culpam, vel negligentiam suam damnus incurrerit: quia ex hoc Ecclesia non debet damnificari. Si vero vendat triticum non decimatum, potest Ecclesia decimas exigere Ecclesiæ debitas & ab emptore, quia habet rem Ecclesiæ debitam, & a venditore, quia quantum est de se, Ecclesiam defraudavit. Uno tamen solvente, alius non tenetur. Debentur autem decimæ de fructibus terræ, in quantum proveniunt ex divino munere. Et ideo decimæ non cadunt sub tributo, nec etiam sunt obnoxie mercedi operariorum. Et ideo non debent prius deduci tributa, & pretium operariorum, quam solvantur decimæ; sed

P p 2 ante

(1) Sive author operis imperfecti super Matthæum homil. 44. ubi explicans illud ex Matth. 23. *Ve vobis qui decimatis*, & intelligi notans tam passive de illis qui solvebant, quam active de illis qui solvi sibi exigebant, ait quod *Pharisei minimorum olerum*

Decimas dabant, ut qui eos videbant, propterea dicerent, Putas quomodo secundum omnia Dei præcepta vita eorum consummata est, qui nec minias ista negligunt? Quod utique non erat verum: In judiciis enim erant injusti &c.

ante omnia debent decimæ solvi ex integris fructibus (1).

A P P E N D I X.

EX art. habes *primo* : quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam ab Augustino, quod de omnibus debet solvere decimas. Ut 16. q. 1. c. *decimæ*, secundum quod allegatur *ad primum*. Et nota ibi mox subjunctam rationem ab Augustino. Cum enim decimas dandæ & cœlestia, & terrestria possis promereri, pro avaritia duplici benedictione fraudaris. Hæc est enim Dei justissima consuetudo, ut, si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam revocaris. Dabis impio militi, quod non vis dare sacerdoti. Bene facere semper Deus paratus est, sed hominum malitia prohibetur. Decimæ enim ex debito requiruntur : & qui eas dare noluerint, res alias invadunt. Hæc ibi, Vide etiam ibidem B. Hieronymum *ca. Revertimini*. Multa namque contra non solventes decimas, & multa pro solventibus illas, conspicies ibi a Deo dicta, ut & in bonum solutionis illarum accendantur homines, & a malo retentionis earundem salubriter deterreantur. Valent hæc contra errores *Wicleff*, & similia præfactos *a. i. append.* atque damnatos. *Secundo* vides &c.

A R T I C U L U S III. 468

Utrum decimæ sint Clericis dandæ.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod decimæ non sint clericis dandæ. Levitis enim in veteri testamento decimæ dabantur, quia non habebant aliquam partem in possessionibus populi, ut habetur Num. xviii. Sed clerici in novo testamento habent possessiones & patrimoniales interdum, & ecclesia-

sticæ : recipiunt insuper primitias, & oblationes pro vivis, & mortuis. Superfluum ergo est quod eis decimæ dentur.

2. Præterea. Contingit quandoque quod aliquis habet domicilium in una parochia, & colit agros in alia : vel aliquis pastor ducit gregem per unam partem anni in terminis unius parochiæ, & alia parte anni in terminis alterius ; vel habet ovile in una parochia, & pascit oves in alia : in quibus, & consimilibus casibus non videtur posse distinguere, quibus clericis sint decimæ solvendæ. Ergo non videtur quod aliquibus clericis determinate sint solvendæ decimæ.

3. Præterea. Generalis consuetudo habet in quibusdam terris quod milites decimas ab Ecclesia in feudum tenent : religiosi etiam quidam decimas accipiunt. Non ergo videtur quod solum clericis curam animarum habentibus decimæ debeantur.

Sed contra est quod dicitur Num. xviii. 21. *Filiis Levi dedi omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio quo serviunt mihi in tabernaculo*. Sed filiis Levi succedunt clerici in novo testamento. Ergo solis clericis decimæ debentur.

Respondendo dicendum, quod circa decimas duo sunt consideranda, scilicet ipsum jus accipiendi decimas, & ipsæ res quæ nomine decimæ dantur. Jus autem accipiendi decimas spirituale est : consequitur enim illud debitum quo ministris altaris debentur sumptus de ministerio, & quo seminantibus spiritualia debentur temporalia : quod ad solos clericos pertinet habentes curam animarum : & ideo eis solis competit hoc jus habere.

Res autem quæ nomine decimarum dantur, corporales sunt : unde possunt in usum quorumlibet cedere ; & sic possunt etiam ad laicos pervenire. (2)

Ad primum ergo dicendum, quod in veteri lege, sicut dictum est (art. 1. hu. quæst. ad 4.) speciales quædam decimæ deputabantur

(1) Sic enim Alexander 3. cap. cum homines Eno-nienfi Episcopo rescribens ait : Cum homines de Hono-rata Decimam Ecclesie tuus parochiani sunt, sine diminutione solvere teneantur, & antequam id faciant, serviensibus & mercenariis suis de frugibus non decimatis debita totius anni pro servicio suo impendant, tunc demum de residuo Decimam persolventes ; mandamus quatenus eos cogatis ut Decimam statim collectis fructibus persolvant, ac de subtractis & retentis dignam satisfactionem exhibere procurent : Et cap. Cum non sis in hominib ; Innocentius 3. ex

Concilio Lateranensi Generali cap. 34. similiter decernit ut in prerogativam domini universalis in signum cujus quasi quodam titulo speciali sibi Decimas Dominus reservavit, exactionem tributorum & censuum præcedat solutio Decimarum ; cum nec sit in homine (seu in hominis potestate) quid seminanti respondeat ; hoc est quis fructus vel quæ messis ex illa seminatione consequatur : Similiaque videre est cap. Pastoralis & Tua nobis &c.

(2) Sic tamen ut ad vitam dumtaxat & ad usum proprium concedantur ; quia si concessio absoluta & perpe-

A P P E N D I X.

tur subventioni pauperum . Sed in nova lege decimæ dantur clericis , non solum propter sui sustentationem , sed etiam ut ex eis subveniant pauperibus . Et ideo non superfluum sed ad hoc necessariæ sunt possessiones ecclesiasticæ , & oblationes , & primitiæ simul cum decimis .

*Ad secundum dicendum , quod decimæ personales debentur Ecclesiæ in cujus parochia homo habitat ; decimæ vero prædiales rationabiliter magis videntur pertinere ad Ecclesiam in cujus terminis prædia sita sunt . Tamen jura determinant , quod in hoc servetur consuetudo diu obtenta (cap. *Cum sint* & cap. *Ad apostolica* , de decimis &c.) Pastor autem qui diversis temporibus in duabus parochiis gregem pascit , debet proportionaliter utrique Ecclesiæ decimas solvere : & quia ex pascuis fructus gregis proveniunt , magis debetur decima gregis Ecclesiæ in cujus territorio grex pascitur , quam illi in cujus territorio ovile locatur .

Ad tertium dicendum , quod sicut res nomine decimæ acceptas potest Ecclesia alicui laico tradere ; ita etiam potest ei concedere ut dandas decimas ipsi accipiant , jure accipiendi ministris Ecclesiæ reservato ; sive pro necessitate Ecclesiæ , sicut quibusdam militibus decimæ debentur in feudum per Ecclesiam concessæ ; sive etiam ad subventionem pauperum , sicut quibusdam religiosis laicis vel non habentibus curam animarum alique decimæ sunt concessæ per modum elemosinæ . Quibusdam tamen religiosis competit accipere decimas ex eo quod habent curam animarum ,

EX articulo habes primo : quomodo per rationem tum directam (hæc est in corp.) tum indirectam (hæc est solutio argumentorum , quod & semper in appendicibus esse intelligendum , alias docuimus) destruas errorem *Pseudo Apostolorum* (ut refert Cardinalis Turrecremata , de *Ecclesia lib. 4. c. 37. par. 2.*) dicentium ; quod laici non tenentur decimas dare alicui sacerdoti , vel Prælato Ecclesiæ Romanæ ; quia non sunt in tanta perfectione , & paupertate , in quanta fuerunt Apostoli Christi . Secundo habes : quomodo per rationem ostendas , hunc merito damnari (quandoquidem & eorum secta damnatur) a Papa Honor. in *extrav. olim fel. rec.* Similis error fuit cujusdam *Geraldi Segarelli* hæretici , combusti , anno 1260. vel circa . Quod vero Clerici (ut obijciunt) non sint in tanta perfectione , & paupertate , sicut Apostoli , hoc non eos excusat in casu . Neque enim decimæ debentur Clericis propter hoc , sed propter rationes in text. corp. & solut. argument. dictas : neque debitor excusatur a solvendo ex eo , quod creditor est dives , vel imperfectus . Item merito damnari a Num. 18. ut extenditur in *argum. contr.* Item ad dictis per Veritates aureas super legem veterem , *Gen. 14. concl. 6. & Lev. 23. concl. 2. & Numer. 3. concl. 11.* Tertio vides quomodo &c.

ARTICULUS IV. 469

Utrum etiam clerici teneantur decimas dare .

AD quartum sic proceditur . Videtur quod etiam clerici teneantur decimas dare . Quia de jure communi Ecclesia parochialis debet recipere decimas prædiorum quæ in ter-

perpetua esset , proprietatem domini vel jus inferre videretur : Unde cap. *Cum Apostolica Sedes Extra* de his quæ a Prælatiis fiunt , quod pro concessione Decimarum referri solet ; eas quæ fuerint laicis in feudum perpetuum concessæ , præsupponit Innocentius 3. *mala detentas & ad ecclesiasticum usum revocandas* : Et jam in Concilio Lateranensi Alexander 3. de illius consensu statuerat , quod Extra de Decimis cap. *Prohibemus* refertur , *ne laici Decimas cum animarum suorum periculo desinentes in alias laicos possint aliquo modo transferre ; addens quod si quis receperit & Ecclesiæ non reddiderit , christiana prævetur sepul-*

tura : Ut & cap. *Ad hæc* ex epistola Episcopo Ambianensi ab eodem rescripta circa donationem Decimæ quam euidam laico concesserat Monialis Abbas : *Quia sanctuarium Dei hereditario jure possideri non debet (inquit) laicum nisi eam Decimam Ecclesiæ resignaverit , vinculo excommunicationis astringens* : Ac denique cap. *Quamvis* contra Prælatos quosdam qui laicis Decimas indulgebant , & ita eos in devia mortis impellebant quos revocare debuissent ad vitam vitæ (ut loquitur) statuit ut *quis alicui laico in seculo remanenti Decimam concesserit , a statu suo sicut arbor que terram inutiliter occupat , succidatur* ,

territorio ejus sunt. Contingit autem quandoque quod clerici habent in territorio alicujus parochialis Ecclesie aliqua prædia propria vel etiam aliqua alia Ecclesia habet ibi possessiones ecclesiasticas. Ergo videtur quod clerici tenentur dare prædiales decimas.

2. Præterea. Aliqui religiosi, sunt clerici qui tamen tenentur dare decimas Ecclesiis ratione prædiorum quæ etiam manibus propriis excolunt. Ergo videtur quod clerici non sint immunes a solutione decimarum.

3. Præterea. Sicut Num. xv. 11. præcipitur, quod Levitæ a populo decimas accipiant; ita etiam præcipitur quod ipsi dent decimas summo Sacerdoti. Ergo qua ratione laici debent dare decimas clericis, eadem ratione clerici debent dare decimas summo Pontifici.

4. Præterea. Sicut decimæ debent cedere in sustentationem clericorum; ita etiam debent cedere in subventionem pauperum. Si ergo clerici excusantur a solutione decimarum, pari ratione excusantur & pauperes. Hoc autem est falsum. Ergo & primum.

Sed contra est quod dicit Decretalis Paschalis II. Papæ (inter fragm. epist. ejusd. to. x. Concil. & hab. cap. 11. de decimis &c.) *Novum genus exactionis est ut a clericis decimas exigant.* (1)

Respondeo dicendum, quod idem non potest esse causa dandi & recipiendi, sicut nec causa agendi & patiendi. Contingit autem ex diversis causis, & respectu diversorum eundem esse dantem & recipientem, sicut agentem & patientem.

Clericis autem, in quantum sunt ministri altaris, spiritualia populo seminantes, decimæ a fidelibus debentur. Unde tales clerici, in quantum clerici sunt, idest in quantum habent ecclesiasticas possessiones, decimasolvere non tenentur; ex alia vero causa, scilicet propter hoc quod possident proprio jure, vel ex suc-

cessione parentum, vel exemptione, vel quocumque hujusmodi modo, sunt ad decimas solvendas obligati.

Unde patet responsio ad primum. Quia clerici de propriis prædiis tenenturolvere decimas parochiali Ecclesie, sicut & alii, etiam si ipsi sint ejusdem Ecclesie clerici: quia aliud est habere aliquid ut proprium, aliud ut commune. Prædia vero Ecclesie non sunt ad decimas solvendas obligata, etiam si sint infra terminos alterius parochie.

Ad secundum dicendum, quod religiosi, qui sunt clerici, si habeant curam animarum, spiritualia populo dispensantes, non tenentur decimas dare, sed possunt ea recipere. De aliis vero religiosis, etiam si sint clerici, qui non dispensant populo spiritualia est alia ratio; ipsi enim tenentur de jure communi decimas dare; habent tamen aliquam immunitatem secundum diversas concessionibus eis a Sede apostolica factas. (2)

Ad tertium dicendum, quod in veteri lege primitivæ debebantur Sacerdotibus, decimæ autem Levitis. Et quia sub Sacerdotibus Levitæ erant, Dominus mandavit ut ipsi loco primitiarum solverent summo Sacerdoti decimam decimæ. Unde nunc eadem ratione tenentur clerici summo Pontifici decimam dare si exigeret. Naturalis enim ratio dicitur ut illi qui habet curam de communi multitudinis statu, provideatur de bonis omnibus, unde possit exequi ea quæ pertinent ad commune salvem.

Ad quartum dicendum, quod decimæ debent cedere in subventionem pauperum per dispensationem clericorum. Et ideo pauperes non habent causam accipiendi decimas, sed tenentur eas dare.

AP-

(1) Et rationem subdit ab exemplo veteris legis repetitam, cum nusquam (inquit) in lege Domini hoc legamus: Non enim Levitæ a Levitis Decimas accepisse leguntur: Et si addit quod profecto Clerici qui a Clericis spiritualium ministeriorum labores accipiunt, Decimas eis debent: Nimirum quia non jam considerantur ut Clerici, sed quodammodo ut Laici, vel secundum aliquid quod cum Laicis commune habent, ut ad commodum suum spirituale ministerio Clericorum utantur; sicut & quod propria bona qualicumque titulo iusto & legitimo possideant; ut hic in textu subiungitur.

(2) Puta ut laborum suorum quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, Decimas non perfolvant, sicut ex Adriani. quarti privilegio constat;

qui tamen propter conventionem contrariam ab obtentore privilegii ac illis Monachis prius cum Presbytero factam cui Decimæ debebantur tale privilegium non valere decernit, quia conventioni derogare non intenderat; ut cap. Ex multiplici videre est: Aliis quoque Alexander 3. præterea concessum addit, ut etiam de novalibus quæ propriis manibus vel sumptibus excolunt, ac de nutrimentis animalium & de hortis Decimas non debeantolvere; sed non ut eas de aliis quibusvis rebus possint licite subtrahere, ac præsertim de illis terris quas aliis committunt excolendas; quia intantum augmentatæ ac ditatæ sunt Abbatiæ postquam privilegia illa data sunt, ut inde multi conquerantur; sicut cap. Suggestum & cap. Ex parte sua & cap. Licet de, patet.

EX articulo habes primo : quomodo per rationem & ostendas , & in recto sensu intelligas , merito fuisse insinuatam a summo Pontifice : quod clericis non tenentur solvere decimas : ut in Decretali *Paschalis* Papæ ; secundum quod extenditur in *arg. contr.* Ubi per ly *a clericis* noli comprehendere summum Pontificem ; ut docetur in *respons. ad tertium* . Et per ly *Novum genus* intellige non solum insinuatam , sed etiam irrationabile . *Secundo* vides : quomodo &c.

Q U Æ S T I O. LXXXVIII.

De Voto , per quod aliquid Deo promittitur ,

In duodecim articulos divisa .

DEinde considerandum est de voto , per quod aliquid Deo promittitur : & circa hoc quærentur duodecim .

Primo , quid sit votum .

Secundo , quid cadat sub voto .

Tertio , de obligatione voti .

Quarto , de utilitate voti .

Quinto , cuius virtutis sit actus .

Sexto , utrum magis meritorium sit *facere* aliquid ex voto quam sine voto .

Septimo , de solemnitate voti .

Octavo , utrum possint *vovere* qui sunt potestati alterius subjecti .

Nono , utrum pueri possint voto obligari ad religionis ingressum .

Decimo , utrum votum sit dispensabile , vel *conmutabile* .

Undecimo , utrum in solemnibus votis contentiæ possit dispensari .

Duodecimo , utrum requiratur in dispensatione voti , superioris auctoritas .

Utrum votum consistat in solo proposito voluntatis .

IV. dist. xxxviii. quest. i. art. i. quest. i.

AD primum sic proceditur . Videtur quod votum consistat in solo proposito voluntatis . Quia , secundum quosdam , votum est *conceptio boni propositi cum animi deliberatione firmata , qua quis ad aliquid faciendum , vel non faciendum se Deo obligat* . (1) Sed conceptio boni propositi cum omnibus quæ adduntur , potest in solo motu voluntatis consistere . Ergo votum in solo proposito voluntatis consistit .

2. Præterea . Ipsum nomen voti videtur a voluntate assumptum : dicitur enim aliquis proprio voto *facere* quæ voluntarie facit . Sed propositum est actus voluntatis ; promissio autem rationis . Ergo votum in solo actu voluntatis consistit .

3. Præterea . Dominus dicit Lucæ ix. 62. *Nemo mittens manum ad aratrum , & aspiciens retro , aptus est regno Dei* . Sed aliquis ex hoc ipso quod habet propositum bene faciendi , mittit manum ad aratrum . Ergo si aspiciat retro , desistens a bono proposito , non est aptus regno Dei . Ex solo ergo bono proposito aliquis obligatur apud Deum , etiam nulla promissione facta : & ita videtur quod in solo proposito voluntatis votum consistat .

Sed contra est quod dicitur Eccle. v. 3. *Si quid vovisti Deo , ne moreris reddere : displicet enim ei infidelis , & stulta promissio* . Ergo *vovere* est promittere , & votum est promissio .

Respondeo dicendum , quod votum quamdam oblationem importat ad aliquid faciendum , vel dimittendum . Obligat autem homo se homini ad aliquid per modum promissionis , quæ est rationis actus , ad quam pertinet ordinare . Sicut enim homo imperando , vel deprecando ordinat quodammodo quid sibi ab aliis fiat ; ita promittendo ordinat quid ipse

(1) Ut ex antiquis Doctoribus Albertus magnus refert super 4. Sent. dist. 38. art. 1. quamvis innotuit ut hic ; nec nominatim ulli tales occurrunt qui sic definiunt ; cum a S. Raymundo tamen qui Albertum præcessit , sic potius definiatur lib. 1. tit. de transgressione voti quod sit *alicujus boni cum deliberatione facta promissio* ; & ab Hugone Victorino

qui antiquior utroque est , definiatur lib. 2. de Sacramentis fidei part. 12. cap. 3. *resolucio quedam promissionis spontanea que ad solum Deum & ea que Dei sunt magis proprio refertur ; vovere autem , resolutione promissionis spontaneæ Deo se obligare ac debito modo statuere ; similiterque fere definiatur a Magistro , sicut patebit paulo infra .*

ipse pro alio facere debeat. Sed promissio quæ ab homine fit homini, non potest fieri nisi per verba, vel quæcumque exteriora signa; Deo autem potest fieri promissio per solam interiorum cogitationem: quia, ut dicitur I. Reg. xvi. 7. *homines vident ea quæ parent; (1) sed Deus intuetur cor.* Exprimuntur tamen quandoque verba exteriora vel ad suiipsius excitationem, sicut circa orationem dictum est (quæst. lxxxiii. art. 12.) vel etiam ad alios contestandum, ut non solum desistat a fractione voti propter timorem Dei, sed etiam propter reverentiam hominum. Promissio autem procedit ex proposito faciendi. Propositum autem aliquam deliberationem præxigit, cum sit actus voluntatis delibere. Sic ergo ad votum tria ex necessitate requiruntur: primo quidem deliberatio; secundo propositum voluntatis; tertio promissio, in qua perficitur ratio voti. Superadduntur vero quandoque & alia duo ad quamcunq; voti confirmationem scilicet pronuntiatio oris, secundum illud Psal. lxxv. 13. *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea: (2) & iterum testimonium aliorum.* Unde Magister dicit in xxxviii. dist. IV. Lib. Sent. quod votum est *testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo, & de his quæ sunt Dei, fieri debet: quamvis testificatio possit ad interiorum testificationem proprie referri.*

Ad primum ergo dicendum, quod conceptio boni propositi non firmatur ex animi deliberatione, nisi promissione deliberationem consequente.

Ad secundum dicendum, quod voluntas hominis moveri rationem ad promittendum aliquid circa ea quæ ejus voluntati subduntur: & pro tanto votum a voluntate accipit nomen, quasi a primo movente.

Ad tertium dicendum, quod ille qui mittit manum ad aratrum, jam facit aliquid; sed ille qui solum proponit, nondum aliquid facit; sed quando promittit, iam incipit se exhibere ad faciendum, licet nondum impleat quod promittit: sicut ille qui ponit manum ad aratrum, nondum arat, jam tamen ponit manum ad arandum.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito esse a Scripturis insinuatam, quod votum non consistit in solo proposito voluntatis. Ut *Eccles. 5. secundum quod adducitur in argicons.* Ubi nota ly enim. Monstrat namque per hanc conjunctionem causalem, in quo consistat ratio, seu essentia voti. Ac si dixerit. *Si quid vovisti, id est, si quid Deo promissisti.* Secundo vides: quomodo, &c.

ARTICULUS II. 471

Utrum votum semper debeat fieri de meliori bono.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod votum non semper debeat fieri de meliori bono. Dicitur enim melius bonum quod ad supererogationem pertinet. Sed votum non solum fit de his quæ sunt supererogationis, sed etiam de his quæ pertinent ad salutem: nam & in baptismo vovent homines abrenuntiare diabolo, & pompis ejus, & fidem servare, ut dicit Glossa (3) super illud Psal. lxxv. *Vovete, & reddite Domino Deo vestro.* Jacob etiam vovit quod esset ei Dominus in Deum, ut habetur Gen. xxviii. Hoc autem est

(1) Sicut in textu emendato Vulgata legit pro *apparent*; non sicut passim ab aliis legitur, ea quæ parent: græce autem quod homo in faciem (*ὡς πρόσωπον ὀφθαλμοῦ*) hoc est ea quæ aspectui pervia sunt &c. & mox *ὀφθαλμοῦ εἰς καρδίαν ἀσπίειν ἐν τῷ*, velut in intimos recessus cordis &c. vers. 7.

(2) Quoad ad votum proprie dictum referri ut hic, Theodoretus insinuat: sic interpretans nempe: *Quæcumque cum marebam promisi, hæc orans fideliter persolvam*: Quamvis Cassiodorus & Augustinus in latiore sensum accipiunt; vel pro desiderio solo, vel pro sola oratione; cum utrumque per voti nomen significari possit: Sic enim ibi Cassiodorus: *Reddam tibi vota mea ut laudes tuas perpetuo decantem: Hæc sunt enim desideria simplicium Christianorum &c.* Exponit autem *vota quæ superius di-*

xit, id est quæ distinxerunt labia ejus: Fideles enim quamvis in afflictione positi Dominum laudant & se semper accusant; ideoque probantur distinguere labiis vota sua: Et similia quædam Augustinus.

(3) Vetus & manuscripta tantum sic expresse: Hanc autem partem nullo modo moderna vel impressa indicat, sed cætera quæ ibi adjunguntur, & ex Cassiodoro rursus ac Augustino sumi possunt; nimirum quod *quædam sunt quæ nec promittentes debemus persolvere, ut non occides, & hujusmodi*; vel quod *alia sunt vota communia de his sine quibus non est salus; alia propria ut vovete castitatem & hujusmodi*: Primum enim nomine Cassiodori prænotatur, qui sic plenius habet: *Sunt multa quæ etiam non promittentes debemus exolvere, ut est illud, Non occides, non moechaberis, non furtum facies, & cæ-*

est maxime de necessitate salutis. Ergo votum non solum fit de meliori bono.

2. Præterea. Jephthe in catalogo Sanctorum ponitur, ut patet Hebr. xi. Sed ipse filiam innocentem occidit propter votum, ut habetur. Judic. xi. Cum ergo votum innocentis non sit melius bonum, sed sit secundum se illicitum; videtur quod votum fieri possit non solum de meliori bono, sed etiam de illicitis.

3. Præterea. Ea quæ redundant in detrimentum personæ, vel quæ ad nihil sunt utilia, non habent rationem melioris boni. Sed quandoque fiunt aliqua vota de immoderatis vigiliis, vel jejuniis, quæ vergunt in periculum personæ: quandoque etiam fiunt aliqua vota de aliquibus indifferentibus, & ad nihil valentibus. Ergo non semper votum est melioris boni.

Sed contra est quod dicitur Deuter. xxiii. 22. *Si nolueris polliceri, absque peccato eris.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) votum est promissio Deo facta. Promissio autem est alicujus quod quis pro aliquo voluntarie facit. Non enim esset promissio, sed comminatio, si quis diceret se contra aliquem facturum. Similiter vana esset promissio, si alicui promitteret id quod ei non esset acceptum. Et ideo cum omne peccatum sit contra Deum, nec aliquod opus fit Deo acceptum, nisi sit virtuosum; consequens est quod de nullo illicito, nec de aliquo indifferenti debeat fieri votum, sed solum de aliquo actu virtutis. Sed quia votum promissionem voluntariam importat, necessitas autem voluntatem excludit, id quod est absolute necessarium esse, vel non esse, nullo modo sub voto cadit. Stultum enim esset, si quis voveret se esse moriturum, vel non esse volaturum.

Illud vero quod non habet absolutam necessitatem, sed necessitatem finis, puta quia sine eo non potest esse salus; cadit quidem sub *Summ. S. Tb. Tom. VII.*

voto, in quantum voluntarie fit, non autem in quantum est necessitatis.

Illud autem quod neque cadit sub necessitate absoluta, neque sub necessitate finis, omnino est voluntarium: & ideo hoc propriissime cadit sub voto. Hoc autem dicitur esse majus bonum in comparatione ad bonum quod communiter est de necessitate salutis. Ideo, proprie loquendo, votum dicitur esse de meliori bono.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc modo sub voto baptizatorum cadit abrenunciare pompis diaboli, & fidem Christi servare, quia voluntarie fit, licet sit de necessitate salutis: & similiter potest dici de voto Jacob; quamvis etiam possit intelligi, quod Jacob vovit se habere Dominum in Deum per specialem cultum, ad quem non tenebatur, sicut per decimarum oblationem, & alia hujusmodi, quæ ibi subduntur. (1)

Ad secundum dicendum, quod quædam sunt quæ in omnem eventum sunt bona, sicut opera virtutis: & talia bona possunt absolute cadere sub voto. Quædam vero in omnem eventum sunt mala, sicut ea quæ secundum se sunt peccata: & hæc nullo modo possunt sub voto cadere. Quædam vero sunt quidem in se considerata bona, & secundum hoc possunt cadere sub voto; possunt tamen habere malum eventum, in quo non sunt observanda. Et sic accidit in voto Jephthe; qui, ut dicitur Judic. xi. 29. *votum vovit Domino, dicens: Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus egressus fuerit de foribus domus meæ, michique occurrerit revertenti in pace, eum offeram holocaustum Domino.* Hoc autem poterat malum eventum habere, si occurreret ei aliquod animal non immolandum, sicut asinus, vel homo: quod etiam accidit. Unde & Hieronymus dicit

(2) *In vovendo fuit stultus, quia discretionem non habuit, & in reddendo impius.* Præmittitur tamen ibidem, quod *factus est super eum*

Qq

Spi-

Et cætera delicta quæ vetamus efficere: Alia sunt quæ nisi voveamus, impleta nulla lege constringimur, ut virginitatem servare &c. Secundum autem nomine Augustini qui & plenius in hunc modum: Quid debemus vovere? Credere in illum, sperare ab illo vitam eternam, bene vivere secundum communem modum: Est enim quidam modus communis omnibus; fursum non perpetrari, adulterium non facere, violentiam non amare, non superbire, non occidere hominem, non odisse fratrem, non adversus aliquem senere perniciem, omnibus in communi præcipitur: Hoc totum cunctis vovere debemus: Quod proprius

ad sensum argumenti pertinet quam quod nomine Cassiodori præmissum est; etsi ex illo glossam ibi notatam sumi prius indicabatur ad marginem.

(1) Puta quod lapis ille quem crexerat in titulum & quem unxerat, vocaretur subinde *domus Dei* quasi peculiari Dei cultui destinatus: Unde in ejus verbis votum proprie dictum subintelligi potest; nec ridicule tamen improprium dumtaxat & commune, ut quidam putant; cum sic explicet S. Thomas & voti nomen sic accipiat Augustinus, ut supra.

(2) Ubi autem sic Hieronymus? Non occurrit: Sed solum lib. 1. contra Jovinianum cap. 13. quod

a ple-

Spiritus Domini: quia fides, & devotio ipsius, ex qua motus est ad votendum, fuit a Spiritu sancto: propter quod ponitur in catalogo Sanctorum, & propter victoriam quam obrinuit, & quia probabile est eum penituisse de facto iniquo, quod tamen aliquod bonum figurabat.

Ad tertium dicendum, quod maceratio proprii corporis, puta per vigiliis, & jejunia, non est Deo accepta, nisi in quantum est opus virtutis: quod quidem est, in quantum cum debita discretionem fit, ut scilicet concupiscentia refrenetur, & natura non nimis gravetur. Et sub tali renore possunt huiusmodi sub voto cadere. Propter quod & Apostolus Rom. xii. 1. postquam dixerat, *Exhibeatis corpora vestra huiusmodi viventem, sanctam, Deo placentem*, addidit, *rationabile obsequium vestrum*. Sed quia in his quæ ad seipsum pertinent, de facili fallitur homo in iudicando, talia vota congruentius secundum arbitrium superioris sunt vel servanda, vel prætermittenda; ita tamen quod si ex observatione talis voti magnum, & manifestum gravamen sentiret, & non esset facultas ad superiorem recurrendi, non deberet homo tale votum servare. Vota vero quæ sunt de rebus vanis, & inutilibus, sunt magis deridenda quam servanda.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam esse a scripturis, quod votum fieri debet de meliori bono, id est, de bono, ad quod alias non obligatur votum emissurus. Insinuat autem per illud *Deuter. 23*. secundum quod adducitur in argumento contra. Ubi per *ly absque peccato eius*, intelligitur intentum. Erit enim ille homo nolens polliceri sine peccato, quia non obligatur alias ad servandum illud; quod, si alias obligaretur, tunc non esset absque peccato non servando illud, etiam quod nolisset de illo servando polliceri, ut patet. Secundo habes: quomodo per rationem, & scripturam prædictam damnetur manifeste error Calvinistarum dicentium: Nihil posse voti Deo, nisi quod ab eo præceptum est. Tertio vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 472

Utrum omne votum obliget ad sui observationem.

IV. dist. xxxviii. quest. 1. art. 3. quest. 1. & art. 4. quest. 1. co. & ad 3.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod non omne votum obliget ad sui observa-

n plerisque Hebræorum reprehenditur voti temerarij, quia dixerit, quod quisque exiret primus de domo sua &c. Si enim canis vel asinus (inquiunt) occurrisset, quid faceret? Ex quo volunt Dei dispensatione factum esse ut qui improspecte voverat, errorem votorum in filia morte sentiret: Ut & in illa verba. *Nunquid primogenitum meum dabo pro scelerato meo?* Micheæ vers. 7. *Quod fecit Jephthe* (inquit) *pro temeritate voti offerens filiam*: Et in 7. caput Hieremij sub finem: *Quod si Jephthe obtulit filiam suam virginem Deo non sacrificium placet sed animus offerentis: Neque enim si canis, asinus, aut imundum quodlibet animal primum occurrisset, illud offerre Deo debuerat*: Imo sub finem epistolæ 24. ad Julianum quem super morte filiarum duarum consolatur: *Jephthe obtulit filiam virginem* (inquit) *& idcirco in enumeratione Sanctorum ab Apostolo ponitur*: Quod a sensu presenti longe abest; ut eum in reddendo impium putet: An latiori significatione impius, id est immisericos in filiam, ne votum violaret quomodocumque factum? Sed hoc ipsum aliquo modo ejus in Deum pietati ascribit Amb. lib. 3. de officiis cap. 12. cum incaute vovisse illum ait

& propterea ponituisse voti sui postquam filia ei prima occurrat, sed interim acerbisatem dura solutionis pro metu ac formidine implevisse: Unde concludit: *Dura promissio, sed acerbior solutio, quam necesse habuit lugere etiam ipse qui fecit*: Ut & infra: *Non possum* (inquit) *accusare virum; qui necesse habuit implere quod voverat; sed tamen miserabilis necessitas qua solvitur parricidio: Meliusque est non vovere quam vovere id quod sibi ille cui promittitur, nolit exolvere* &c. Quasi pio animo quidem id a Jephthe fuisse factum significet, sed per se pium non fuisse quod fecit. De hoc etiam facto dubitat Augustinus qu. 49. super librum Judicum an perinde haberi ac Abrahamæ sacrificium possit, nec facile dicere audeat: Ac inferius addit quod *si Spiritus Domini qui factus est super Jephthe, ut hoc voveret omnino præcepit, non solum insipientia culpanda non est verum etiam laudanda obediencia est*: Si autem Jephthe humanam sequutus errorem id votendum putavit, ejus quidem peccatum de unica filia (vel per unice filie matrem) jure punitum est, verumtamen etiam ejus error habet aliquam laudem fidei, quia Deum timuit ut quod voverat redderet.

vationem . Homo enim magis indiget his quæ per alium hominem fiunt , quam Deus , qui *bonorum nostrorum non eget* . Sed promissio simplex homini facta non obligat ad observandum , secundum institutionem legis humanæ : quod esse videtur institutum propter mutabilitatem humanæ voluntatis . Ergo multo minus simplex promissio Deo facta , quæ dicitur votum , obligat ad observandum .

2. Præterea . Nullus obligatur ad impossibile . Sed quandoque id quod quis vovit , fit ei impossibile : vel quia dependet ex alieno arbitrio ; sicut cum quis vovet aliquid monasterium intrare , cujus monachi eum nolunt recipere : vel propter emergentem defectum ; sicut mulier quæ vovit virginitatem servare , & postea corrumpitur ; vel vir qui vovet pecuniam dare , & postea amittit pecuniam . Ergo non semper votum est obligatorium .

3. Præterea . Illud ad cuius solutionem est aliquis obligatus , statim solvere tenentur . Sed aliquis non statim solvere tenetur illud quod vovit , præcipue cum sub conditione futura vovet . Ergo votum non semper est obligatorium .

Sed contra est quod dicitur Eccle. v. 3. *Quodcumque voveris , redde : multoque melius est non vovere quam post votum promissa non reddere* .

Respondeo dicendum , quod ad fidelitatem hominis pertinet ut solvat id quod promisit . Unde secundum Augustinum (Lib. de mendac. xx. cir. med.) fides dicitur ex hoc quod fiunt dicta . Maxime autem debet homo Deo fidelitatem , tum ratione dominii , tum etiam ratione beneficii suscepti : & ideo maxime obligatur homo ad hoc quod impleat vota Deo facta : hoc enim pertinet ad fidelitatem quam homo debet Deo .

Frausio autem voti est quædam infidelitatis species , Unde Salomon rationem assignat quare sint vota reddenda : quia *displicet Deo infidelis promissio* .

Ad primum ergo dicendum , quod secundum honestatem , ex qualibet promissione homo homini obligatur : & hæc est obligatio juris naturalis . Sed ad hoc quod aliquis obligetur ex aliqua promissione obligatione civili , quædam alia requiruntur . Deus autem etiam bonis nostris non eget , ei tamen maxime obligamur : & ita votum ei factum est maxime obligatorium .

Ad secundum dicendum , quod si illud quod quis vovit , ex quacumque alia causa impossibile reddatur , debet hoc facere quod in se

est , ut saltem habeat promptam voluntatem faciendi quod potest . Unde ille qui vovit monasterium aliquod intrare , debet dare operam quantum potest , ut ibi recipiatur . Et si quidem intentio ejus fuit se obligare ad religionis ingressum principaliter , & ex consequenti elegit hanc religionem , vel hunc locum , quasi magis sibi congruentem ; tenetur si non potest ibi recipi , alibi religionem intrare : si autem principaliter intendit se obligare ad hanc religionem , vel ad hunc locum , propter specialem complacentiam hujus religionis , vel loci , non tenetur aliam religionem intrare , si eum illi recipere nolunt . Si vero incidit in impossibilitatem implendi votum ex propria culpa , tenetur insuper de propria culpa præterita pœnitentiam agere : sicut mulier quæ vovit virginitatem , si postea corrumpatur , non solum debet servare quod potest , scilicet perpetuam continentiam , sed etiam de eo quod amisit peccando , pœnitere .

Ad tertium dicendum , quod obligatio voti ex propria voluntate , & intentione causatur : unde dicitur Deuteron. xxiiii. 23. *Quod semel egressum est de labiis tuis , observabis ; & facies , sicut promissisti Domino Deo tuo , & propria voluntate , & ore tuo locutus es* . Et ideo si in intentione , & voluntate voventis est obligare se ad statim solvendum tenetur statim solvere ; si autem ad certum tempus , vel sub certa conditione , non statim tenetur solvere ; sed nec debet tardare ultra quam intendit se obligare : dicitur enim ibidem : *Cum votum voveris Domina Deo tuo , non tardabis reddere : quia requirere illud Dominus Deus tuus ; & si moratus fueris , reputabitur tibi in peccatum* .

A P P E N D I X .

EX articulo habes primo : quomodo per rationem ostendas , merito a scripturis insinuatam fuisse , quod omne votum (de hoc articul. 1. 2.) obligat ad sui observationem ut Eccl. 5. secundum quod extenditur in argumento contr. Ubi sumitur *ly multo melius* , pro multo minus malum . Non enim promissa non reddere est minus bonum , quam non vovere ; sed non vovere est aliquid minus bonum , & non reddere est aliquid valde malum . Multo ergo minus malum , imo nec malum est non vovere , quam vota non reddere . Cæterum per modum loquendi nobis usitatum illa phrasi locutionis usa est scriptura ad designandum magnitudinem mali

quæ est in non reddendo promissa. Item Num. 30. Quando votum mulieris obliget, decernit Dominus. Item Deuter. 23. *Levitic. 27. Maluch. 2.* Item Apostolus de transgressoribus votorum dicit, 2. Timoth. 4. *Habentes damnationem, quia primam fidem irrisam fecerunt. Secundo vides: quomodo &c.*

ARTICULUS IV. 473

Utrum expediat aliquid vovere.

III. *cont. cap. CXXVIII.*

AD quartum sic proceditur. Videtur quod non expediat aliquid vovere. Non enim alicui expedit ut privet se bono quod ei Deus donavit. Sed libertas est unum de maximis bonis quæ homini Deus dedit: qua videtur privari per necessitatem, quam votum imponit. Ergo non videtur expediens homini quod aliquid voveat.

2. Præterea. Nullus debet se periculis injicere. Sed quicumque vovet, se periculo injicit: quia quod ante votum sine periculo poterat præteriri, si non servetur post votum periculosum est: unde Augustinus dicit in epist. ad Armentarium, & Paulinam (CXXVI r. al. xlv. vers. fi.) *Quia jam vovisti, jam te obstrinxisti, aliud facere tibi non licet. Non talis eris, si non feceris quod vovisti, qualis mansisses, si nihil tale vovisses. Minor enim tunc esses, non peior. Modo autem tanto (quod absit) miserius, si fidem Deo fregeris, quanto beator, si persolveris.* Ergo non expedit aliquid vovere.

3. Præterea. Apostolus dicit I. ad Corinth. IV. 16. *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Sed non legitur, neque Christum aliquid vovisse, nec Apostolos. Ergo videtur quod non expediat aliquid vovere.

Sed contra est quod dicitur in Psal. lxxv.

12. *Vovete, & reddite Domino Deo vestro (1).*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 1. & 2. hu. quæst.) votum est *promissio Deo facta*. Alia autem ratione promittitur aliquid homini & alia ratione Deo. Homini quidem promittimus aliquid propter ejus utilitatem, cui utile est & quod ei aliquid exhibeamus, & quod eum de futura exhibitione prius certificemus: sed promissionem Deo facimus, non propter ejus utilitatem, sed propter nostram. Unde Augustinus dicit in prædicta epistola (a med.) *Benignus exactor estis, & non egenus, ut qui non crescat ex redditis, sed in se crescere faciat redditores.*

Et sicut id quod damus Deo, non est ei utile, sed nobis, quia *quod ei redditur, reddenti additur*, ut Augustinus ibidem dicit; ita etiam promissio qua Deo aliquid vovemus, non cedit in ejus utilitatem, qui a nobis certificari non indiget, sed ad utilitatem nostram, inquantum vovendo voluntatem nostram immobiliter firmamus ad id quod expedit facere. Et ideo expediens est vovere.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut non posse peccare non diminuit libertatem; ita etiam necessitas firmatæ voluntatis in bonum non diminuit libertatem, ut patet in Deo, & in beatis: & talis est necessitas voti, similitudinem quamdam habens cum confirmatione beatorum. Unde Augustinus dicit in eadem epistola (loc. cit. in arg. 2.) *quod felix necessitas est quæ in meliorem compellit.*

Ad secundum, dicendum, quod quando periculum nascitur ex ipso facto, tunc factum illud non est expediens, puta quod aliquis per pontem ruinosum transeat fluvium; sed si periculum imminet ex hoc quod homo deficit ab illo facto, non desinit propter hoc esse

ex-

(1) Quod non tantum (ut supra notatum est) de communibus votis vel communiter dictis, quæ omnibus necessaria sunt ad salutem, intelligi vult Augustinus, verum etiam de propriis quæ ulterius vovent singuli, quamvis necessaria per se non sint; ut quæ *virginitatem ab ineunte ætate vovens, vel relinquere omnia sua distribuendo pauperibus & in communem vitam ire sive in societatem Sanctorum* (sicut appellat vitam regularem vel monasticam) Ut & in Psal. 81. *Unusquisque de loco itineris sui quem vovit Deo, inde respicit retro cum ipsum dimiserit: Statuit castitatem servare conjugalem: Quando se ad fornicationes convertit, retro respexit: Alius ex munere Dei majus aliquid vovit, statuit nec nuptias*

pati: Non damnaretur si duxisset uxorem: Post votum, quod promissit Deo, si duxerit, damnabitur: Quare, nisi quia respexit retro? Sic virgo quæ si nuberes, non peccaret, si sanctimonialis nupsisset, Christi adultera reputabitur: Sic quibus placet relicta omni spe seculari & omni actione terrena conferre se in societatem Sanctorum, in communem illam vitam ubi non dicit aliquis aliquid proprium, quisquis inde recedere voluerit retro respexit &c. Quapropter charissimi; quomodo quisque potest, vovete & reddite quod quisque potuerit: Nemo retro respiciat; nemo ab eo avertiatur quod ante est ad id quod retro &c. Præter alia quæ paullo post in eum sensum notabantur; & rursum infra qu. 186. art. 6.

expediens; sicut expediens est ascendere equum, quamvis periculum imminet cadenti de equo: alioquin oporteret ab omnibus bonis cessare, quæ etiam per accidens ex aliquo eventu possunt esse periculosa. Unde dicitur Eccle. xi. 4. *Qui observat ventum, non seminat: & qui considerat nubes, numquam metet.* Periculum autem votenti non imminet ex ipso voto, sed ex culpa hominis, qui voluntatem mutat transgrediens votum. Unde Augustinus dicit in eadem epistola, *Non te vovisse pœniteat, immo gaude jam tibi sic non licere quod cum tuo detrimento licuisset.*

Ad tertium dicendum, quod Christo secundum se non competeat votere, tum quia Deus erat, tum etiam quia, in quantum homo, habebat firmatam voluntatem in bono, quasi comprehensor existens: quamvis per quamdam similitudinem ex persona ejus dicatur in Psal. xxi. secundum Glossam (interl. Aug.) *Vota mea reddam in conspectu timendum eum:* loquitur autem de corpore suo, quod est Ecclesia. Apostoli autem intelliguntur vovisse pertinentia ad perfectionis statum, quando Christum, relictis omnibus, sunt secuti.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem tum directam, tum indirectam, destruas hæresim *Lamperianorum* dicentium; vota nihil prodesse, imo omnia vota tum privata, tum monastica esse damnanda eo, quod necessitatem, & coactionem quandam hominibus videantur inferre. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc hæresim merito damnari a Psal. 57. *Vovete:* cum Isa. 48. *Ego dominus docens te utilia.* Item a Proverb. 25. *Vota iustorum placabilia.* Item ab Isa. 19. *Vota vovebunt Domino, & solvent, & placabitur illis, & sanabit eos.* Item damnari a Concilio *Toletano quarto cap.*

49. *Clerici, qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab episcopo in monasteriis largiri oportet ingressus.* Hæc ibi. Patet autem etiam per *Lamperianos*, quod monachi vota emittunt: & consequenter, quod Concilium, sic approbando vitam monachorum, approbat vota non solum, ut utilia, sed etiam, ut plusquam utilia. Item damnari a dictis in veritatibus aureis super legem veterem, *Genes. 3. conclus. 2. & cap. 31. conclus. 3.* Item *Levit. 23. conclus. 1. & Numer. 15. conclus. 1.* Tertio vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S V. 474

Utrum votum sit actus latræ, sive religionis.

Inf. quæst. clxxxix. art. 2. cor. & III, non. cap. cxxxviii. & op. xvii. cap. xii. & op. xviii. cap. iii.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod votum non sit actus latræ, sive religionis. Omne enim opus virtutis cadit sub voto. Sed ad eandem virtutem pertinere videtur promittere aliquid, & facere illud. Ergo votum pertinet ad quamlibet virtutem, & non specialiter ad religionem.

2. Præterea. Secundum Tullium (Lib. II. de invent. aliquant. ante fi.) ad religionem pertinet cultum, & cæremoniam (1) Deo asferre. Sed ille qui vovet, nondum aliquid Deo asfert, sed solum promittit. Ergo votum non est actus religionis.

3. Præterea. Cultus religionis non debet exhiberi nisi Deo. Sed votum non solum fit Deo, sed etiam Sanctis, & prælatis, quibus religiosi profitentes obedientiam vovet. Ergo votum non est religionis actus.

Sed contra est quod dicitur Isaï. xix. 21. (2) *Colens eum in hostiis, & muneribus; & vota*

(1) Sive superioris nature curam ceremoniamque, ut ex lib. 2. de inventione jam superius notatum est, cum de religione ageretur, nimirum qu. 82. art. 1.

(2) Ubi sic Hieronymus: *Postquam cognoverint Ægyptiis Dominum, colens eum in spiritualibus hostiis; vota vovebunt, quando credentes in Nazareum & ipsi fuerint Nazareæ; cumque vota persolverint cum Abel & respexerit ea Deus, invidetis frater major Cain, id est circumcissionis populus &c.* Et paulo infra: *Votum offert & solvis Domino qui est sanctus corpore & spiritu: votum obulit & Zachæus qui mediam partem substantiæ suæ pauperibus promi-*

fit, &c. Hinc votorum firmitas & immota vel perpetua obligatio quod ad religionem pertineant: Hinc per antonomasiam *Religiosi* dicti voventes, & præfertim qui solemniter vovent, ut suo loco infra expressius dicitur cum de statu eorum qu. 186. ex professio agendum erit: Hinc Augustinus ad voventes virginitatem lib. de sancta virginitate cap. 29. *Isa post Agnum: Sequimini eum tenendo perseveranter quod vovistis: Agnum omnipotentem loquimur: Vobis præbit: Præsumite, fideite, roboramini, permanete, qui vota perpetuæ continentie vovetis, &c.* Ut & cap. 30. ad non voventes, ut ad vovendum exhortetur;

vota vovebunt Domino, & solvent. Sed colere Deum est proprie religionis, sive patriæ. Ergo votum est actus patriæ, sive religionis.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. lxxxi. art. 1. ad 1.) omne opus virtutis ad religionem, seu patriam pertinet per modum imperii, secundum quod ad divinam reverentiam ordinatur; quod est proprius finis patriæ. Ordinare autem alios actus in suum finem, pertinet ad virtutem imperantem, non ad virtutes imperatas. Et ideo ipsa ordinatio actuum cujuscumque virtutis in servitium Dei, est proprius actus patriæ.

Manifestum est autem ex prædictis (art. 1. & 2. hu. quæst.) quod votum est quædam promissio Deo facta, & quod promissio nihil est aliud quam ordinatio quædam ejus quod promittitur, in eum cui promittitur. Unde votum est ordinatio quædam eorum quæ quis vovet, in divinum cultum, seu obsequium. Et sic patet quod vovere proprie est actus patriæ, seu religionis.

Ad primum ergo dicendum, quod illud quod cadit sub voto, quandoque quidem est actus alterius virtutis, sicut jejunare, & continentiam servare; quandoque vero est actus religionis, sicut sacrificium offerre, vel orare. Utrorumque tamen promissio Deo facta ad religionem pertinet, ratione jam dicta (in corp. art.) Unde patet quod votorum quoddam pertinet ad religionem ratione solius promissionis Deo factæ, quæ est essentia voti: (*) quoddam etiam ratione rei promissæ, quæ est voti materia.

Ad secundum dicendum, quod ille qui promittit, in quantum se obligat ad dandum,

jam quodammodo dat; sicut dicitur fieri aliquid, cum fit causa ejus, quia effectus virtute continentur in causa: & inde est quod non solum danti, sed etiam promittenti gratia aguntur.

Ad tertium dicendum, quod votum soli Deo fit; sed promissio etiam potest fieri homini: & ipsa promissio boni quæ fit homini, potest cadere sub voto, in quantum est quoddam opus virtuosum. Et per hunc modum intelligendum est votum quo quis vovet aliquid Sanctis, vel prælatis; ut ipsa promissio facta Sanctis, vel prælatis cadat sub voto materialiter, in quantum scilicet homo vovet Deo, se impleturum quod Sanctis, vel prælatis promittit.

A P P E N D I X .

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam a scripturis; quod votum est actus patriæ, sive religionis. Ut Isa. 19. *Colant, &c.* secundum quod extenditur in *argum. contr.* Quod autem colere Deum sit proprie actus patriæ, seu religionis, ut ibi subsamitur, patet consideranti *quæst. 81. artic. 1.* Vide *quæst. 70. artic. 1. append. notationem universalem pro lectoribus, & pone in practica. Secundo* vides: quomodo &c.

AR.

tur; Vos qui nondum vovistis, qui potestis capere capite: Perseveranter currite ut comprehendatis: Tollite hostias quisque suas & introite in atria Domini, non ex necessitate sed potestatem habentes vestra voluntatis: Quia scilicet in eorum est voluntate vovere, sed non postquam voverunt resilire: Unde in Psal. 75. ubi supra: *Unusquisque quod vovere voluerit voveat: Illud attendas ut quod voveris reddas, Unusquisque Deo quod voverit, si respicit retrorsum, malum est: Nescio qua castimonialis nubere voluit. Quid voluit? Quod & qualibet virgo: Quid voluit? Quod & mater ipsius: Aliquid male voluit? Male plane: Quia jam voveras Domino Deo suo: Et Inferius: Virgo & castimonialis jam dicata Deo. Et iterum paullo post: Non sitis pigri qui potestis, quibus aspirat Deus, apprehendere gradus meliores; quia non ideo ista loquimur ut non voveatis; sed ut voveatis & reddatis: Forse quia audisti, Reddite non vis vovere? Ergo vovere volebas & non reddere: Imo utrumque fac: Unum sis ex professione tua*

aliud ex adjutorio Dei perficietur: Aspice eum qui te ducit: Ama ducentem & non te damnat retro respicientem &c. Et ausus est adulterinus virginitatis Augustini corruptor in impuris ad librum illum notis vota omnia vellicare ut servilia, ut ad vetus non novum Testamentum pertinentia, ut divinæ providentiæ metam præficientia proindeque non contemnenda tantum sed illicita; nec erubuit qui augustinum explicandum tanta jactatione ostentaret, Lutheri sensu loqui tam impudenter sic dicentis: *Forma pia vovendi debet esse; Voveto usque ad mortem libere, ut mutare possim quando volo: Item: Votum castitatis & totius monasticæ vite debet necessario secum involvere libertatem rursus omittendi: Et rursus: Perpetuum voti castitatis genus perniciosum inventum &c.* Unde merito parem cum Lutero censuram propter ista incurrit, & a sacra Parisiensi Facultate ante annos aliquot damnatum est.

(*) *Al.* quandoque.

ARTICULUS VI. 475

Utrum magis sit laudabile, & meritorium facere aliquid ex voto quam sine voto.

Inf. quæst. clxxxix. art. 2. cor. & III. P. quæst. xxxviii. art. 4. corp. & III. cont. cap. cxxxviii. & opus. xvii. cap. xii. & opusc. xviii. cap. xiii.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod magis sit laudabile, & meritorium facere aliquid sine voto quam cum voto. Dicit enim Prosper in II. de vita contemplativa (cap. xxiv. in princ.) *Sic abstinere; vel jejunare debemus, ut non nos necessitati jejunandi subdamus; ne jam non devoti, sed inviti rem voluntariam faciamus.* Sed ille qui vovet jejunium, subdit se necessitati jejunandi. Ergo melius esset, si jejunaret sine voto.

2. Præterea. Apostolus dicit II. Corinth. ix. 7. *Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: bilarem enim datorem diligit Deus.* Sed quidam ea quæ vovent, ex tristitia faciunt: & hoc videtur procedere ex necessitate quam votum imponit, quia necessitas contristans est, ut dicitur V. Metaph. (tex. 6.) Ergo melius est aliquid facere sine voto quam cum voto.

3. Præterea. Votum necessarium est ad hoc quod firmetur voluntas hominis ad rem quam vovet, ut supra habitum est (art. 4. hu. quæst.) Sed non potest firmari melius voluntas ad aliquid faciendum quam cum actu facit illud. Ergo non melius est facere aliquid cum voto quam sine voto.

Sed contra est quod super illud Psal. lxxv. 12. *Vovete, & reddite*, dicit Glossa: „Vovete, vere voluntati consulitur.“ Sed consilium non est nisi de meliori bono. Ergo melius est facere aliquid opus ex voto quam sine voto: quia qui facit sine voto, implet tantum unum consilium, scilicet de faciendo; qui autem facit cum voto, implet duo consilia, scilicet de vovendo, & faciendo.

Respondeo dicendum, quod triplici ratione facere idem opus cum voto est melius, & magis meritorium quam facere sine voto. Primo quidem quia vovere, sicut dictum

est (art. præc.) est actus patriæ, quæ est præcipua inter virtutes morales. Nobilioris autem virtutis est opus melius, & magis meritorium. Unde actus inferioris virtutis est melior, & magis meritorius ex hoc quod imperatur a superiori virtute, cujus actus fit per imperium; sicut actus fidei, vel spei melior est, si imperetur a caritate. Et ideo opera aliarum virtutum moralium (puta jejunare, quod est actus abstinentiæ; & continere, quod est actus castitatis) sunt meliora, & magis meritoria, si fiant ex voto, quia sic jam pertinent ad divinum cultum, quasi quædam Dei sacrificia. Unde Augustinus dicit in Lib. de virg. (cap. viii. circ. princ.) *quod neque ipsa virginitas, quia virginitas est, sed quia Deo dedicata est, honoratur; quam fovet, & servat continentia pietatis.*

Secundo quia ille qui vovet aliquid, & facit, plus se Deo subicit, quam ille qui solum facit: subicit enim se Deo non solum quantum ad actum, sed etiam quantum ad potestatem, quia de cetero non potest aliud facere; sicut plus daret homini qui daret ei arborem cum fructibus, quam qui daret ei fructus tantum, ut dicit Anselmus in Libro de similitud. (cap. lxxxiv. a princ.) Et inde est quod etiam promittentibus gratiæ aguntur, ut dictum est (art. præc. ad 2.)

Tertio quia per votum immobiliter voluntas firmatur in bonum. Facere autem aliquid ex voluntate firmata in bonum, pertinet ad perfectionem virtutis, ut patet per Philosophum in II. Ethic. (cap. iv. circ. med.) Sicut etiam peccare mente obstinata, aggravat peccatum, & dicitur peccatum in Spiritum sanctum, ut supra dictum est (quæst. xiv. art. 1.)

Ad primum ergo dicendum quod auctoritas illa est intelligenda de necessitate coactionis, quæ involuntarium causat, & devotionem excludit. Unde signanter dicit: *Ne jam non devoti, sed inviti rem voluntariam faciamus.* Necessitas autem voti per immobilitatem fit voluntatis: unde & voluntatem confirmat, & devotionem auget. Ex ideo ratio non sequitur.

Ad secundum dicendum, quod necessitas coactionis, (1) in quantum est contraria voluntati, tristitiam causat, secundum Philosophum.

(1) Ea præsertim quæ per violentiam inducitur, vel quæ necessitatem quandam veluti absolutam ab

extrinseco infert. Hinc vota per vim vel ab invitis facta rescinduntur, sed firma decernuntur manere, si non

phum. Necessitas autem voti in his qui sunt bene dispositi, in quantum voluntatem confirmat, non causat tristitiam, sed gaudium. Unde Augustinus dicit in epist. ad Armenarium, & Paulinam (cxxvii. al. xlv. vers. fin.) *Non te vovisse pœniteat, immo gaude jam tibi sic non licere quod cum tuo detrimento licuisset*. Si tamen ipsum opus secundum se consideratum, triste & involuntarium redderetur post votum, dum tamen remaneat voluntas votum implendi, adhuc est magis meritorium quam si fieret sine voto: quia impletio voti est actus religionis, quæ est potior virtus quam abstinencia, cujus actus est jejunare.

Ad tertium dicendum, quod ille qui facit aliquid sine voto, habet immobilem voluntatem respectu illius operis singularis quod facit, & tunc quando facit; non autem manet voluntas ejus omnino firmata in futurum, sicut voventis, qui suam voluntatem obligavit ad aliquid faciendum, & antequam faceret illud singulare opus, & fortasse ad plures faciendum.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & directam, & indirectam destruas errorem *Pseudo-Apostolorum*, ut refert Cardinalis Turrecremata: *de ecclesia lib. 4. capite trigesimo quinto* dicentium, quod perfectior vita est vivere sine voto, quam cum voto: & quod quæ sine voto fiunt opera, ad majus præmium sunt destinata: quam quæ ex voti necessitate fiunt. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, errores illos merito damnari a Concilio *Toletano IV.* ut adductum est supra *articul. 4. appendic.*, Nam monachi, ut patet, vivunt cum voto & opera eorum, ut monachatum essentialiter capiunt, fiunt ex voto. Item damnari ab Honorio Papa in extravagant. *Olim felicis recordationis*. Ubi, cum error sectæ reproberetur, clarum est, quod & errores illius

sectæ reprobandur. Item damnari ab experientia divinis muneribus innixa. Videmus enim quotidie etiam ad sensum, quod ea, quæ Deus per opera ab hominibus sine voto facta non concedit, hominibus ipsis per opera cum voto facta concedit. Quo utique facto etiam cæcutientes videre possunt, Deum ipsum damnare errorem prædictum, quod utique testimonium Dei omnium hominum testimonio incomparabiliter & verius, & validius est ad obstruendum os loquentium iniqua. *Tertio* vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S VII. 476

Utrum votum solemnizetur per susceptionem sacri ordinis, & per professionem ad certam regulam.

Inf. art. 9. cor. & IV. dist. xxxviii. quest. 1. art. 2. quest. 3. & quol. III. art. 18. corp. & quol. VIII. art. 10. cor.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod votum non solemnizetur per susceptionem sacri ordinis, & per professionem ad certam regulam. Votum enim, ut dictum est (art. 4. hujus quæst.) est promissio Deo facta. Ea vero quæ exterius aguntur ad solemnitatem pertinentia, non videntur ordinari ad Deum, sed ad homines. Ergo per accidens se habent ad votum. Non ergo solemnitas talis est propria conditio voti.

2. Præterea. Illud quod pertinet ad conditionem alicujus rei, videtur posse competere omnibus illis in quibus res illa invenitur. Sed multa possunt sub voto cadere quæ non pertinent neque ad sacrum ordinem, neque pertinent ad aliquam certam regulam; sicut cum quis vovet peregrinationem, aut aliquid hujusmodi. Ergo solemnitas quæ fit in susceptione sacri ordinis, vel in professione certæ regulæ, non pertinet ad conditionem voti.

3. Præ-

non confiet, quod coacta sint, vel metu facta qui cadere possint in virum fortem & constantem; ut cap. *Perlatus*. Extra de iis quæ vi metusve causa fiunt quod ex Alexandro 3. desumptum est, & paullo infra ibi cap. *Cum dilectus* quod est Innocentii 3. patet: Sed expressius cap. *Influante* quod est ejusdem, Extra, qui Clerici vel voventes matrimonium contrahere possint: ubi de muliere quadam nobili quæ se nubere nolle protestans, in manibus cujusdam de fratribus S. Augustini ex aliquorum consilio votum

emissit castitatis ita ut cum omni substantia sua in sua domo remaneret, ac biennio in hoc statu permanisset, postea vero se invitam vovisset vel coactam præterdentes matrimonio copulata est, sic decernit: *Nos attendentes quod in emissionem nulla vel modica coactio adfuit, quam sequentis temporis patientia & perseverantia profugaverit; mandamus ut eam ad servandum quod vovit, monere procuretis, & (si opus fuerit) per ecclesiasticam censuram coercere.*

3. Præterea. Votum solemnè idem videtur esse quod votum publicum. Sed multa alia vota possunt fieri in publico, quam votum quod emittitur in susceptione sacri ordinis, vel professione certæ regulæ: & hujusmodi etiam vota possunt fieri in occulto. Ergo non solum hujusmodi vota sunt solemnia.

Sed contra est quod solum hujusmodi vota impediunt matrimonium contrahendum, & dirimunt jam contractum: quod est effectus voti solemnis, ut infra dicitur in tertia hujus operis Parte: (quam non absolvit. Vid. Supplem. quæst. lxxi. art. 2.)

Respondeo dicendum, quod unicuique rei solemnitas adhibetur secundum illius rei conditionem; sicut alia est solemnitas novæ militiæ, scilicet in quodam apparatu equorum, & armorum, & concursu militum; & alia solemnitas nuptiarum, quæ consistit in apparatu sponsi, & sponsæ, & conventu propinquorum.

Votum autem est promissio Deo facta. Unde solemnitas voti attenditur secundum aliquid spirituale, quod ad Deum pertinet, id est secundum aliquam spiritualem benedictionem, vel consecrationem, quæ ex institutione Apostolorum adhibetur in professione certæ regulæ, secundo gradu post sacri ordinis susceptionem, ut dicit Dionysius II. cap. ecclesiasticæ Hierar. Et hujus ratio est, quia solemnitates non consueverunt adhiberi, nisi quando aliquis totaliter mancipatur alicui rei. Non enim solemnitas nuptialis adhibetur nisi in celebratione matrimonii, quando uterque

Summ. S. Tb. Tom. VII.

conjugum sui corporis potestatem alteri tradit. Et similiter voti solemnitas adhibetur, quando aliquis per susceptionem sacri ordinis divino ministerio applicatur; & in professione certæ regulæ, quando per abrenuntiationem sæculi, & propriæ voluntatis aliquis statum perfectionis assumit.

Ad primum ergo dicendum, quod hujusmodi solemnitas pertinet non solum ad homines, sed ad Deum, in quantum habet aliquam spiritualem consecrationem, (1) seu benedictionem, cujus Deus est auctor, etsi homo sit minister, secundum illud Num. vi. 27. *Invocabunt nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis.* Et ideo votum solemnè habet fortiorem obligationem apud Deum quam votum simplex, & gravius peccat qui illud transgreditur. Quod autem dicitur, quod votum simplex non minus obligat apud Deum quam solenne, intelligendum est quantum ad hoc quod utriusque transgressor peccat mortaliter.

Ad secundum dicendum, quod particularibus actibus non consuevit solemnitas adhiberi, sed assumptioni novi status, ut dictum est (in corp. art.) Et ideo cum quis vovet aliqua particularia opera, sicut aliquam peregrinationem, vel aliquod speciale jejunium, tali voto non congruit solemnitas, sed solum voto quo aliquis totaliter se subjicit divino ministerio, seu famularui: in quo tamen voto quasi universali multa particularia opera comprehenduntur.

Ad tertium dicendum, quod vota ex hoc
R r quod

(1) Nihil ista loquutione frequentius & expressius apud Patres: Ut apud Hieronymum inter opera supposititia tom. 9. epist. 14. quæ de laude virginittatis inscribitur: *Peculiare illi subsistere meritum edocemur, ejus est specialis consecratio:* Et paullo post de virginibus: *Ut sanctiores putioresque hostie per Sacerdotem Dei altari offeruntur:* Et rursus mox: *Proprio virginitas consecrationis privilegio gaudet:* Unde *Christi virgines spontas dicere ecclesiastica nobis permissis auctoritas, dum in modum sponfarum eas consecrat Domino &c.* Apud eundem non supposititium sed verum epist. 8. de servanda virginitate quæ inscribitur Demetriadi: *Quantum virginitas nostra sit meritum, hinc potest estimari quod occupatus in explamanda ea parte delubri in qua thymiamatis altare describitur, malui hoc parumper diverticulo uti, ut de altari transirem ad altare; atque hostiam vivam placentem Deo aterna pudicitia consecrarem:* Sic apud Ambrosium in Psal. 11. conc. 6. *Virginem sacram si pio consecratur velamine, sponsam appellat Christus:* Et ad virginem lapsam cap. 9. *Sacrilegium plane, ubi vas Christo consecratum dementi temeritate pollutur &c.* Sic & apud Leonem Papam ep. 88. *Chorepiscopus*

prohibetur Presbyterorum, Diaconorum, aut virginum consecratio, ac Episcopis tantum reservatur: Sic *sacrilege manus* apud Tertullianum lib. de velandis virginibus cap. 3. *quæ dicatum Deo habitum detrahere potuerunt:* Et quod caput est, sic apud Augustinum lib. de sancta virginitate cap. 8. *integritas carnis ipsi creatovi anime & carnis voratur, consecratur, servatur:* Abusivam nihilominus loquutionem audet præfatus Augustini adulterator appellare: *Quid Patres Græci? Dionysius qui monastica consecrationis mysterium lib. de ecclesiast. hierar. cap. 6. vocat. Hoc enim translationis importat apud Græcos, ut usurpatur ibi: Ignatius qui ad Antiochenos ait: Virgines agnoscentes em se consecraverunt (καθάρω) Origenes qui homil. 23. in Num. illius esse ait indefectum offerre sacrificium, qui perpetua se devovet castitati: Athanasius qui corpus ejus quæ statuit caste vivere, sanctificatum vocat, & templum Dei: Basilius qui in Regulis fusius disputatis Interrog. 14. *sacrilegum* (sive ιεροσυλον) dicit eum qui cum femel se Deo devoverit, seipsum suffuratur; & interrogat. 15. *sanctificationem corporis ut Anathema quoddam Deo consecratum* subjungit (εις ἀνάθεμα ιερῶν) &c.*

quod sunt in publico, possunt habere quamdam solemnitatem humanam, non autem solemnitatem spiritualem; & divinam, sicut habent vota præmissa, etiamsi coram paucis fiant. Unde aliud est votum esse publicum, & aliud esse solemnne.

A P P E N D I X .

EX art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas merito insinuatam fuisse a Papa Bonifacio VIII. quod votum solemnizatur per susceptionem sacri ordinis, & per professionem ad certam regulam religionis. Ut in libro sexto decretalium de voto, & voti redemptione, cap. *Quod votum*. „ Præsentis „ duximus declarandum oraculo sanctionis: „ illud solum votum debere dici solemnne, „ quantum ad post contractum matrimonium „ dirimendum, quod solemnizatum fuerit per „ susceptionem sacri ordinis, aut per professionem expressam, vel tacitam factam alicui de religionibus per sedem Apostolicam „ approbatis. „ Hæc ibi. Nec te conturbet, quod dicit hoc votum duplex solum solemnne dici, quantum ad post, &c. quoniam accipiebat solemnitatem universaliter, scilicet, ut importat solemnitatem divinam, & solemnitatem humanam, idest esse publicum, ut in *argum. & respons. ad tertium*. Ac si dixisset. Declaramus votum solemnne solemnitate divina, quod est duplex nunc subjungendum, dirimere matrimonium post contractum: & nullum aliter dictum solemnne. Per hoc enim significavit Pontifex: quod quidam de populo Episcopi *Biterensis*, ad quem scribit; fuisse hujus opinionionis saltem dubitative: quod votum, quodcumque solemnne, quod vocabant, idest publice emissum, dirimeret matrimonium postea contractum. In cuius apertum signum mox post verba præmissa subdit. „ Reliqua vero vota, et si quandoque matrimonium impediunt contrahendum, & quanto manifestius sunt emissæ, tanto propter „ plurium scandalum durior poenitentia transgressoribus debeatur: non tamen rescindere possunt matrimonia post contracta. „ Hæc ille. Ubi ex ly *quanto manifestius sunt emissæ*, patet, mentem Pontificis fuisse in sua illa prima declaratione talem, qualem diximus. Est ergo, ac si ad propositum nostrum in sanctione præmissa absolute dixisset. Votum solemnne est duplex, scilicet, aut per susceptionem sacri ordinis, aut per professionem approbatæ religionis. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS VIII. 477

Utrum illi qui sunt alterius potestati subiecti, impediuntur a votendo.

Inf. quest. cxxxix. art. 5. & IV. dist. xxxii. art. 4. & dist. xxxviii. quest. i. art. 1. quest. 3. & opusc. xvii. cap. xii.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod illi qui sunt alterius potestati subiecti, non impediuntur a votendo. Minus enim vinculum superatur a majori. Sed obligatio qua quis subicitur homini, est minus vinculum quam votum, per quod aliquis obligatur Deo. Ergo illi qui sunt alienæ potestati subiecti, non impediuntur a votendo.

2. Præterea. Filii sunt in potestate patris. Sed filii possunt profiteri in aliqua religione etiam sine voluntate parentum. Ergo non impeditur aliquis a votendo per hoc quod est subiectus potestati alterius.

3. Præterea. Majus est facere quam promittere. Sed religiosi, qui sunt sub potestate prælatorum, possunt aliqua facere sine licentia suorum prælatorum, puta dicere aliquos Psalmos, vel facere aliquas abstinentias. Ergo videtur quod multo magis possint hujusmodi Deo votendo promittere.

4. Præterea. Quicumque facit quod de jure facere non potest, peccat. Sed subditi non peccant votendo, quia hoc numquam invenitur prohibitum. Ergo videtur quod de jure possint votere.

Sed contra est quod Num. xxx. 4. mandatur, quod si mulier in domo patris sui, & adhuc in puellari ætate aliquid voverit, non tenetur reæ voti, nisi pater ejus consenserit: & idem dicit de muliere habente virum. Ergo pari ratione nec alix personæ alterius potestati subiectæ possunt se voto obligare.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 4. hujus quest.) votum est promissio quedam Deo facta. Nullus autem potest per promissionem se firmiter obligare ad id quod est in potestate alterius, sed solum ad id quod est omnino in sua potestate. Quicumque autem est subiectus alicui, quantum ad id in quo est subiectus, non est sui potestatis facere quod vult, sed dependet ex voluntate alterius.

Et ideo non potest se per votum firmiter obligare in his in quibus alteri subicitur, sine consensu sibi superioris.

Ad primum ergo dicendum, quod sub promissio-

A P P E N D X.

missione Deo facta non cadit nisi quod est virtuosum, ut supra dictum est (art. 2. hujus quæst.) Est autem contra virtutem ut id quod est alterius, homo offerat Deo, ut supra dictum est (quæst. xxxii. art. 7. & quæst. lxxxvi. art. 7. & quæst. lxxxvi. art. 3.) Et ideo non potest omnino salvari ratio voti, cum quis in potestate alterius constitutus vovet id quod est in potestate alterius, nisi sub conditione, si ille ad cuius potestatem pertinet, non contradicat.

Ad secundum dicendum, quod ex quo homo venit ad annos pubertatis, si sit libera conditionis, est suæ potestatis quantum ad ea quæ pertinent ad suam personam, puta quod obliget se religioni per votum, vel quod matrimonium contrahat; non autem est suæ potestatis quantum ad dispositionem domesticam, unde circa hoc non potest aliquid vovere quod sit ratum sine consensu patris. Servus autem, quia est in potestate domini etiam quantum ad personales operationes, non potest se voto obligare ad religionem, per quam ab obsequio domini sui abstraheretur.

Ad tertium dicendum, quod religiosus subditus est prælato quantum ad suas operationes secundum professionem regulæ. Et ideo etiam si aliquis ad horam aliquid facere possit, quando ad alia non occupatur a prælato: quia tamen nullum tempus est exceptum in quo prælatus non possit eum circa aliquid occupare, nullum votum religiosi est firmum, nisi sit de consensu prælati; sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris; nec uxoris, nisi sit de consensu viri.

Ad quartum dicendum, quod licet votum eorum qui sunt alterius potestati subditi, non sit firmum sine consensu eorum quibus subiciuntur; non tamen peccant vovendo, quia in eorum voto intelligitur debita conditio, scilicet si suis superioribus placuerit, vel non renitentur.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuatam fuisse a Scripturis; quod illi, qui sunt alterius potestati subiecti, impediuntur a vovendo; ut *Numer. 30. secundum quod extenditur in arg. contr.* Pro qua re amplius intelligenda vide *quæst. 32. art. 7. & 8.* & applica ad hoc propositum. *Secundo* vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S IX. 378

Utrum pueri possint voto se obligare ad religionis ingressum.

Inf. quæst. clxxxix. art. 5. cor. & IV. dist. xxvii. qu. 11. art. 3. cor. & dist. xxxviii. quæst. 1. art. 1. quæst. 3. & opus. xvii. cap. xii. & cap. xiii. ad 10.

AD nonum sic proceditur. Videtur quod pueri non possint voto se obligare ad religionis ingressum. Cum enim ad votum requiratur animi deliberatio, non competit vovere nisi illis qui habent usum rationis. Sed hoc deficit in pueris, sicut & in amentibus, vel furiosis. Sicut ergo amentes, & furiosi non possunt se ad aliquid voto adstringere; ita etiam nec pueri, ut videtur, possunt se voto obligare religioni.

2. Præterea. Illud quod rite potest ab aliquo fieri, non potest ab alio irritari. Sed votum religionis a puero, vel puella factum ante annos pubertatis, potest a parentibus revocari, vel a tutore, ut habetur. xx. (1) quæst. 11. Ergo videtur quod puer, vel puella ante quatuordecim annos non possint rite vovere.

3. Præterea. Religionem intrantibus annis probationis conceditur secundum regulam B.

R r 2 B e

(1) Supple *Causa* ex Concilio Triburiensi cap. 24. ubi dicitur quod *puella si ante duodecim annos a-tatis sponte sua sacrum sibi votum assumpserit, pos-sunt statim parentes eius vel tutores id factum irri-tum facere si voluerint &c.* Sequens autem appendix quoad annum probationis, partim ex cap. *Consalvus* quod est Alexandri 2. *Causa* 17. qu. 2. colligitur, ubi Regula S. benedicti ante unius anni probationem nullum admittere Monachum indicatur, partim etiam ex rescripto Innocentii 4. tum ad fratres Prædicato-res, tum etiam ad Minores; quod S. Thomas

Quodl. 31. art. 11. seu qu. 5. art. 1. ad 1. refert in hunc modum: *Vobis de fratrum nostrorum consilio in virtute obedientie sub pena excommunicationis inhibemus ne ante annum probationis elapsum, qui est ma-ximo in subsidium fragilitatis humana regulariter constitutus, quemquam ad professionem vestri ordinis seu ad renuntiationem saculi faciendam recipere præ-sumatis: Plenius autem lib. 6. Decretalium tit. de Regularibus ut cap. Non solum videre est: Ubi addi-tur: Quod si forte contra hanc nostram prohibitionem quemquam recipere presumpseritis, decernimus sum-*

Benedicti (cap. lxxviii.) & secundum statutum Innocentii IV. (id hab. Alex. II. epist. xxvi. tom. 9. Concil. & hab. cap. *Consalvus* xvii. quæst. ii.) ad hoc quod probatio obligationem voti præcedat. Ergo illicitum videtur esse quod pueri voto obligentur ad religionem ante probationis annum.

Sed contra. Id quod non est rite factum, non est validum, etiam si a nullo revocetur. Sed votum puellæ etiam ante annos pubertatis emissum, validum est, si intra annum a parentibus non revocatur, ut habetur xx. quæst. ii. (can. *Puella*.) Ergo licite, & rite possunt pueri voto obligari ad religionem, etiam ante annos pubertatis.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex supra dictis patet (art. 7. hujus quæst.) duplex est votum, scilicet simplex, & solemnne. Et quia solemnitas voti in quadam spiritali benedictione, & consecratione consistit, ut dictum est (ibid.) quæ fit per ministeriam Ecclesiæ, ideo solemnizatio voti sub dispensatione Ecclesiæ cadit. Votum autem simplex efficaciam habet ex deliberatione animi, qua quis se obligare intendit.

Quod autem talis obligatio robur non habeat, dupliciter potest contingere: uno quidem modo propter defectum rationis, sicut patet in furiosis, & in amentibus, qui se voto non possunt obligare ad aliquid, dum sunt in furia, vel amentia: alio modo quia illi qui vovet, est alterius potestati subiectus, ut supra dictum est (art. præc.)

Et ista duo concurrunt in pueris ante annos pubertatis, quia & patiuntur rationis defectum ut in pluribus, & sunt naturaliter sub cura parentum, vel tutorum, qui sunt eis loco parentum: & ideo eorum vota ex duplici causa robur non habent. Contingit tamen propter naturæ dispositionem, quæ legibus humanis non subditur, in aliquibus, licet paucis, accelerari rationis usum, qui ob hoc dicuntur doli capaces, nec tamen propter hoc in aliquo eximuntur a cura parentum, quæ subjacet legi humanæ respicienti ad id quod frequentius accidit.

.Est ergo dicendum, quod si puer, vel puella ante pubertatis annos nondum habeat usum rationis, nullo modo potest ad aliquid se voto obligare. Si vero ante pubertatis annos attingit usum rationis, potest quidem (quantum in ipso est) se obligare; sed votum ejus potest irritari per parentes, quorum curæ remanet adhuc subiectus. Quantumcumque tamen sit doli capax, ante annos pubertatis non potest obligari voto solemnne religionis, propter Ecclesiæ statutum. quod respicit id quod in pluribus accidit. Post annos autem pubertatis possunt jam se voto religionis obligare vel simplici, vel solemnne, absque voluntate parentum (1).

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit de pueris qui nondum attingerunt usum rationis, quorum vota sunt invalida, ut dictum est (in corp. art.)

Ad secundum dicendum, quod vota eorum qui sunt in potestate aliorum, habent conditionem implicitam, scilicet si non revocentur a superiore, ex qua licita redduntur, & valida, si conditio existat, ut dictum est (art. præc.)

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de voto solemnne, quod fit per professionem.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Concilio: quod pueri non possunt se obligare voto ad religionis ingressum. Insinuat vero a simili, Num. 30. secundum quod extenditur in a. 8. argu. cont. Applica tu illud ad materiam de religionis ingressu: & aperte intentum videbis. A Concilio autem *Trihurien. 20. q. 2. c. Puella*: secundum quod summatur breviter in argu. cont. Secundo vides: quomodo &c.

A R.

qui taliter receptus fuerit nullatenus vestro esse ordini alligatum; vosque a receptione quorumlibet ad professionem ejusdem ordinis fore ipso facto suspensos &c. quod potro argum. Sed contra subjungitur ex causa 20. qu. 2. est appendix Decreti præcedentis, quod sic immediate addit; At si annum & diem id (parentes prædicti vel tutores) dissimulando confessionem, alterius nec ipsi nec ipsarum (puella) muta-

ro hoc poterunt.

(1) Imo nec simpliciter modo post annos pubertatis, qui a 12. in foeminis vel a 14. in masculis ordinarie computantur; sed post sextumdecimum tantum ex Concilio Tridentino Sess. 25. de Regularibus cap. 15. ubi prout professio ante sextum decimum facta, & nulla esse decernitur, & nullam obligationem inducere.

ARTICULUS X. 479

Utrum possit in voto dispensari.

IV. dist. XXXVIII. quest. 1. art. 4. quest. 1. cor. & ad 2. & quest. 2.

AD decimum sic proceditur. Videtur quod in voto dispensari non possit. Minus enim est commutari votum quam in eo dispensari. Sed votum non potest commutari: dicitur enim Levit. xxvii. 9. *Animal quod immolari potest Domino, si quis voverit, sanctum erit, & mutare non poteris, nec melius malo, nec pejus bono* (1). Ergo multo minus potest dispensari in voto.

2. Præterea. In his quæ sunt de lege naturæ, & in præceptis divinis non potest per hominem dispensari, præcipue in præceptis primæ tabulæ, quæ ordinantur directe ad dilectionem Dei, quæ est ultimus præceptorum finis. Sed implere votum est de lege naturæ, & est etiam præceptum legis divinæ, ut ex supra dictis patet (art. 3. hujus quest.) & pertinet ad præcepta primæ tabulæ, cum sit æctus latrice (2). Ergo in voto dispensari non potest.

3. Præterea. Obligatio voti fundatur super fidelitatem quam homo debet Deo, ut dictum est (art. 3. hujus quest.) Sed in hac nullus potest dispensare. Ergo nec in voto.

Sed contra. Majoris firmitatis esse videtur quod procedit ex communi multorum voluntate, quam quod procedit ex singulari voluntate alicujus personæ. Sed in lege, quæ habet robur ex communi voluntate, (3) potest per hominem dispensari. Ergo videtur quod etiam in voto per hominem dispensari possit.

Respondeo dicendum, quod dispensatio voti intelligenda est ad modum dispensationis quæ fit in observantia alicujus legis: quia, ut supra dictum est (1. 2. quest. xc. art. 2.) lex ponitur respiciendo ad id quod est ut in pluribus bonum. Sed quia contingit hujusmodi in aliquo casu non esse bonum, oportuit per aliquem determinari, in illo particulari casu legem non esse servandam. Ea hoc proprie est dispensare in lege, nam dispensatio videtur importare quamdam commensuratam distributionem, vel applicationem communis alicujus ad ea quæ sub ipso continentur; per quem modum dicitur aliquis dispensare cibum familiæ.

Similiter autem ille qui vovet, quodammodo sibi statuit legem, obligans se ad aliquid quod est secundum se, & ut in pluribus bonum. Potest tamen contingere quod in aliquo casu sit vel simpliciter malum, vel inutile, vel majoris boni impeditivum; quod est contra rationem ejus quod cadit sub voto, ut ex prædictis patet (art. 2. hujus quest.) Et ideo necesse est quod determinetur in tali casu votum non esse servandum.

Et si quidem absolute determinetur aliquod votum non esse servandum, dicitur esse dispensatio voti; si autem pro hoc quod servandum erat, aliquid aliud imponatur, dicitur commutatio voti. Unde minus est votum commutare quam in voto dispensare; utrumque tamen in potestate Ecclesiæ consistit.

Ad primum ergo dicendum, quod animal quod immolari poterat, ex hoc ipso quod vovebatur, sanctum reputabatur, quasi divino cultui mancipatum: & hæc erat ratio, quare non poterat commutari; (4) sicut nec modo posset aliquis rem quam vovit, jam consecratam (puta calicem, vel domum) commutare in melius, vel in pejus. Animal autem

(1) Id est nec melius in malum, nec etiam pejus in bonum; et si hoc posterius videretur magis contentaneum rationi, si qua fieri mutatio deberet.

(2) Sive supremæ servitutis quæ soli Deo exhibetur, sicut explicatum est supra qu. 84. cum de adoratione latrice ageretur, juxta solemniorum græcæ vocis *λατρία* notionem in eum solum a Theologis usurpatam.

(3) Quod omnis lex eo modo intelligatur ex communi multorum voluntate vim accipere; cum a Rectore uno vel a Principe ferri aliquæ possint quas tenetur servare multitudo sub ejus principatu vel regimine vivens; ut ostensum est suo loco 1^a 2. qu. 69. cum de lege humana sermo fuit; sed quod etiam leges illæ quæ in libera Republica ex voluntate multitudinis ferri possunt, nos minus per hu-

manam auctoritatem possint, occurrente necessitate, dispensari.

(4) Quamvis ibi addatur post prædicta immediate ver. 10. *Quod si mutaveris, & ipsam quod mutatum est & illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino*: Quasi mutari quidem aliquando contingat, sed licite non possit, nec in eo etiam casu sic mutetur, ut ad profanos usus id convertere liberum sit, sicut animalia illa quæ mutari debebant, quia nunquam poterant immolari, juxta sequentem appendicem quam sic ibidem exprimit lex ver. 18. *Animal immundum quod immolari Domino non potest, si quis voverit, adducetur ad Sacerdotem qui judicans an bonum an malum sit, faciet pretium &c.* Ut & ver. 27. *Quod si immundum est animal, redimes qui obstitit &c.*

autem quod non poterat sanctificari, quia non erat immolatum, redimi poterat, & debebat, sicut ibidem lex dicit. Et ita etiam nunc commutari possunt vota, si consecratio non interveniat.

Ad secundum dicendum, quod sicut ex jure naturali, & præcepto divino tenetur homo implere votum; ita etiam tenetur ex eisdem obedire superiorum legi, vel mandato. Et tamen cum dispensatur in aliqua lege humana, non fit ut legi humanæ non obediatur, quod est contra legem naturæ, & mandatum divinum; sed fit ut hoc quod erat lex, non sit lex in hoc casu. Ita etiam auctoritate superioris dispensantis fit ut hoc quod continebatur sub voto, non contineatur, in quantum determinatur in hoc casu hoc non esse congruam materiam voti. Et ideo cum prælatus Ecclesiæ dispensat in voto, non dispensat in præcepto juris naturalis, vel divini; sed determinat id quod cadebat sub obligatione deliberationis humanæ, quæ non potuit omnia circumspicere.

Ad tertium dicendum, quod ad fidelitatem Deo debitam non pertinet quod homo faciat id quod (*) ad votandum est malum, vel inutile, vel majoris boni impeditivum, ad quod tendit voti dispensatio: & ideo dispensatio voti non est contra fidelitatem Deo debitam.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas & in sensu recto intelligas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & Papa: quod in voto potest dari commutatio, & dispensatio. Ut de commutatione, *Levit. 27.* Quasi per totum. Ad cuius exemplum dixit Sanctus Doctor in resp. ad primum: *Ita etiam nunc commutari possunt vota.* De dispensatione vero a Papa *Alexandro III.* ab ejus, qui præsidet, pendet arbitrio: ut, „ consideret diligentius qualitatem personæ, & causam commutationis, an scilicet ex infirmitate, &c. „ Et secundum hoc debet exinde dispensare. Hæc ille, de voto, & voti redemptione, cap. De peregrinatione. *Item* „ *idem ibidem, cap. Venientis.* „ Nos ipsum

„ a voto, quod in ætate tenera, facilitate „ potius, quam ex arbitrio discretionis promisit, absolvimus. „ Hæc ibi. Ubi dicit glossa super *ly facilitate*, quod votum ex facilitate emissum obligat: & ut instantias omnes fieri possibiles in contrarium dissolvat, subjungit: quod hic de quo, scilicet Papa, loquitur postea factus major ratum habuit, scilicet votum in ætate puerili emissum. (Valent hæc & de textu, & de glossa. cap. *Venientis.* Valent, inquam, ad *art. 9.*) Ecce ergo: quod Papa votum legitimum absolvit. *Secundo* vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S XI. 480

Utrum in voto solemnium continentie possit fieri dispensatio.

Inf. quest. clxxxvi. art. 8. ad 3.

AD undecimum sic proceditur. Videtur quod in voto solemnium continentie possit fieri dispensatio. Una enim ratio dispensandi in voto est, si sit impeditivum melioris boni, sicut dictum est (art. præc.) Sed votum continentie, etiam si sit *solemne*, potest esse impeditivum melioris boni: nam bonum commune est divinius quam bonum unius (†). Potest autem per continentiam alicujus impedi bonum totius multitudinis; puta si quando per contractum matrimonii aliquarum personarum quæ continentiam voverunt, posset pax patriæ procurari. Ergo videtur quod etiam in solemnium voto continentie possit dispensari.

2. Præterea. Latræ est nobilior virtus quam castitas: Sed si quis voverit aliquem actum latræ, puta offerre Deo sacrificium, potest in illo voto dispensari. Ergo multo magis potest dispensari in voto continentie, quod est de actu castitatis.

3. Præterea. Sicut votum abstinentie observatum potest vergere in periculum personæ, ita etiam observatio voti continentie. Sed in voto abstinentie, si vergat in corporale periculum voverentis, potest fieri dispensatio

(*) Ita communiter. Codex Alcan. habet in textu ad vitandum, sed in margine ad votandum.

(†) Ex Ethicorum lib. 1. cap. 1. ubi sic expressus: *Est si uni homini & civitati bonum idem sit, bonum tamen civitatis & acquirere & conservare*

magis quoddam videtur ac divinius: Et quidem potest esse consensus unusquisque si uni soli bonum procuraret, sed pulchrius est ac divinius plane si toti genti &c.

fatio (1). Ergo etiam pari ratione in voto continentiz potest dispensari.

4. Præterea. Sicut sub professione religionis, ex qua votum sollemnizatur, contineretur votum continentiz, ita etiam votum paupertatis, & obedientiz. Sed in voto paupertatis, & obedientiz potest dispensari, sicut patet in illis qui post professionem ad Episcopatum assumuntur. Ergo videtur quod in solemniori voto continentiz potest dispensari.

Sed contra est quod dicitur Eccli. xxvi. 20. *Omnis ponderatio non est digna anime continentis.*

Præterea. Extra, de statu monach. in fi-

ne illius Decretalis, *Cum ad monasterium, dicitur: Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeo annexa est regule monachali, ut contra eam nec summus Pontifex possit licentiam indulgere* (2).

Respondeo dicendum, quod in solemniori voto continentiz tria possunt considerari: primo quidem materia voti, scilicet ipsa continentia; secundo perpetuitas voti, scilicet cum aliquis voto se adstringit ad perpetuam observantiam continentiz; tertio ipsa sollemnitas voti.

Dicunt ergo quidam, quod votum sollemniori est indispensabile ratione ipsius continentiz,

(1) Quantumcumque solenne supponatur, vel in religiosa professione contineri; sicut intentum huius articuli postulat; & potissimum quoad illos qui propter ejusmodi professionem vesci carnibus absque culpa mortali communitur non possunt, cum de aliis nulla sit difficultas.

(2) Quam belle Cajetanus hoc loco commentatur quod si hanc Decretalem auctor a Celestino 3. interpretatam advertisset, cum Constantiam Rogerii Sicilia Regis filiam que in Monasterio Panormitano monialis fuerat, dispensavit ut Henrico Imperatori quinquagenaria nuberet, non suscepisset sibi onus hujus opinionis defendenda: Itane vero? Atqui si Commentator advertisset portentum esse ut Celestinus prædecessor interpret dici possit Innocentii successoris; fabulam esse quod Constantiam monialis fuerit que in monasterio tantum propter spem regni servata seculariter fuit; spectrum esse quod quinquagenaria nupserit que nec annum quadragesimum quartum arigerat cum defuncta est, & jam potius anno trigesimo nupserat; oscitantis aberramentum esse ut quispiam pro 30. 50. & sic pro trigesimo quinquagesimum obruserit; signentum esse quod ad nubendum dispensata sit que dispensatione non indigebat; & quod a Celestino ut Henrico nuberet dispensata, contra quem Celestinus Tancredi partes turbatur; non suscepisset sibi onus tam indigni commensu astruendi ad angelicam illam S. Thomæ doctrinam destruendam; sed fabulosam & fictitiam narrationem rejecisset, quam Baronius in Annalibus tom. 12. ad annum 1386. num. 25. ac deinceps veluti non majorum auctoritate sed rumore testium recentiorum conclamantam, eadem plane facilitate rejici vult que effusitur levitate. An dispensationem illam porro, si qua fuisset vere data, Innocentius ipse tertius qui toties ad Constantiam illam scripsit, & S. Thomas quoque iidem temporibus vicinus, ignorassent? Addit Ramirum Cajetanum, quem per Innominatum Pontificem esse compulsum, ut excusa professione monachali, Aragoniæ regnum occuparet, ex Paludano refert: Atqui nec Mariana ipse lib. 10. de rebus Hispaniæ cap. 15. id asserere audeat, sed subdubitans tantum, dispensatione ut creditur pontificia (inquit) Ubinam vero extat? Et quæ ratio dispensandi propter publicum bonum, cum ibidem subiungat Mariana res aragonum inde potius corruisse Garcia inbecillitate, Ra-

miri senectute? Addunt alii Casimirum a Benedicto 9. ad Polonorum petitionem dispensatum, ut e Monacho Cluniacensi Rex illorum fieret: Sed Poloni Scriptores dissentiunt in ejus facti harratione cuius nullum aliud extat monumentum; ut apud Baronium Annalibus tom. 11. ad annum 1047. videre est: De Wladislao longe posterioris Casimiri filio extat quem e monasterio Divionensi ob similem occasionem Clemens sexus eduxit; sed in extrema necessitate, quasi per vim profectum, ut in libro Gallia christiana inscripto patet. Addunt quoque alii Nicolajum Justinianum quem ad restituendam Justinianani familiam in bello contra Turcas extinctam Alexander tertius dispensavit; ut ad 8. Januarii ex posteriorum uno Surius refert: Sed Alexander jam objerat, cum dispensatum Nicolaum præsumit; & quod ut fabulosum explosum est, subiungit in eadem narratione Constantiam (quam & Willelmi falso filiam facit) ab eodem etiam Alexandro 3. dispensatam. Cur ergo hæc exempla tam impotenter urget lib. 12. moralium Institutionum Azofius, & similia vel incerta vel falsa, ut præsentis doctrinæ contradicat? Cur minus ex his credibilia Cajet. Cur Petrus Martyr Urceanus Constitutionum nostrarum Instituti Dominicanum commentator opinionem contrariam quam S. Thomas in Sententiis docuerat, huic præferri vult quam in Summa tuetur tam constantem? quia post S. Thomam (inquit) Pontifices aliqui dispensarunt, quorum exempla nulla profert, nec indicatis prioribus que Cajetanus attulerat. Quam consultius graves alii ac insignes Thomistæ, ut Sylvester & Soto, sententiam prætererunt? Ut & tutius Lopez apud Sylvium illi etiam subfribentem; Licet dicas Navarrus quod major pars non dubitas Papam dispensare posse super solemniori voto Religionis factis, ex gravissima necessitate, quicquid sit de hoc, salva Ecclesiæ Catholicæ censura, que de hoc hætenus nihil definit, teneo cum S. Thomæ & sequacibus ejus, quia illius rationes videntur fortiores. Quæ de re in Selectis plenius Deo dante. Quod autem voti fracti non habentur qui temporale obsequium in perpetuam religionis observantiam commutat, ut ad 1. ex Decretali subiungitur, sic habet Alexander tertius Decretalis Extra de voto & de voti redemptione cap. Scriptura.

tiz, quæ non recipit condignam recompensationem, ut patet ex auctoritate inducta. Cujus rationem quidam assignant, quia per continentiam homo triumphat de domestico inimico, vel quia per continentiam homo perfecte conformatur Christo secundum puritatem animæ, & corporis.

Sed hoc non videtur efficaciter dici: quia bona animæ, utpote contemplatio, & oratio sunt multo meliora bonis corporis, & magis nos Deo conformant: & tamen potest dispensari in voto orationis, vel contemplationis. Unde non videtur esse ratio quare non possit dispensari in voto continentiz, si respiciatur absolute ad ipsam continentiz dignitatem; præsertim cum Apostolus I. ad Corinth. VII. 34. ad continentiam inducat propter contemplationem, dicens, quod *mulier innupta cogitas que Dei sunt*. Finis autem potior est his quæ sunt ad finem.

Et ideo alii rationem hujus assignant ex perpetuitate, & universalitate hujus voti. Dicunt enim, quod votum continentiz non potest prætermitti, nisi per id quod est omnino contrarium; quod numquam licet in aliquo voto.

Sed hoc est manifeste falsum. Quia sicut uti carnali copula est continentiz contrarium ita comedere carnes, vel bibere vinum, est contrarium abstinentiz a talibus: & tamen in hujusmodi votis potest dispensari.

Et ideo alii videtur quod etiam in voto solemnisi continentiz possit dispensari propter aliquam communem utilitatem, seu necessitatem, ut patet in exemplo præmissio (in arg.) de pacificatione terrarum ex aliquo matrimonio contrahendo.

Sed quia Decretalis inducta expresse dicit quod *nec summus Pontifex potest contra custodiam castitatis monacho licentiam dare*; ideo aliter videtur dicendum, quod sicut supra dictum est (art. præc. arg. 1. & ad 1.) & habetur Levit. ult. illud quod semel sanctificatum est Domino, non potest in alios usus commutari. Non autem potest facere aliquis Ecclesiz prælatus ut id quod est sanctificatum, sanctificationem amittat, etiam in rebus inanimatis; puta quod calix consecratus destinatus esse consecratus, si maneat integer. Unde multo minus potest hoc facere aliquis prælatus ut homo Deo consecratus, quamdiu vivit, consecratus esse desinat. Solemnitas autem voti consistit in quadam consecratione, seu benedictione voveris, ut dictum est (art. 7. h. quæst.) Et ideo non

potest fieri per aliquem prælatum Ecclesiz quod ille qui votum solemne emisit, desinat ab eo ad quod est consecratus; puta, quod ille qui est sacerdos, non sit sacerdos; licet possit prælatus ob aliquam causam executionem ordinis inhibere. Et simili ratione Papa non potest facere quod ille qui est professus religionem, non sit religiosus; licet quidam Jurista ignoranter contrarium dicant.

Est ergo considerandum, utrum continentia sit essentialiter annexa ei ad quod votum solemnizatur: quia si non est essentialiter annexa, potest manere solemnitas consecrationis sine debito continentiz: quod non potest contingere, si sit essentialiter annexum ei ad quod votum solemnizatur. Non est autem essentialiter annexum debitum continentiz Ordini sacro, sed ex statuto Ecclesiz. Unde videtur quod per Ecclesiam possit dispensari in voto continentiz solemnizato per susceptionem sacri ordinis. Est autem debitum continentiz essentialiter statui religionis, per quem homo abrenuntiat sæculo, totaliter Dei servitio mancipatus: quod non potest simul stare cum matrimonio, in quo incumbit necessitas procurandæ uxoris, & prolis, & familiæ; & rerum quæ ad hoc requiruntur. Unde Apostolus dicit I. ad Corinth. VII. 33. quod *qui est cum uxore, sollicitus est que sunt mundi, quomodo placet uxori, & divisus est*. Unde nomen Monachi ab unitate sumitur, per oppositum ad divisionem prædictam. Et ideo in voto solemnizato per professionem religionis non potest per Ecclesiam dispensari: & rationem assignat Decretalis, quia *castitas est annexa regule monachi*. Ad primum ergo dicendum, quod periculis rerum humanarum est obviandum per res humanas, non autem per hoc quod res divinæ convertantur in usum humanum. Professus autem religionem mortui sunt mundo, & vivunt Deo; unde non sunt revocandi ad vitam humanam occasione cujuscumque eventus.

Ad secundum dicendum, quod in voto temporalis continentiz dispensari potest, sicut & in voto temporalis orationis, vel temporalis abstinentiz. Sed quod in voto continentiz per professionem solemnizato non possit dispensari, hoc non est, in quantum est actus castitatis, sed in quantum incipit ad latrariam pertinere per professionem religionis.

Ad tertium dicendum, quod cibus directe ordinatur ad conservationem personæ: & ideo abstinentia cibi directe potest vergere

A R T I C U L U S XII. 481

Utrum ad commutationem, vel dispensationem voti requiratur prælati auctoritas.

Sup. art. 1. ad 3. & IV. dist. XXXVIII. quest. 1. art. 1. quest. 1. ad 4. & art. 4. quest. 1. cor. & ad 2. & quest. 4. per tot.

in periculum personæ . Unde ex hac ratione recipit votum abstinentiæ dispensationem . Sed coitus non ordinatur directe ad conservationem personæ , sed ad conservationem speciei : unde nec directe abstinentia coitus per continentiam vergit in periculum personæ . Sed si per accidens ex ea aliquod periculum personale accidat , potest aliter subveniri , scilicet per abstinentiam , vel alia corporalia remedia :

Ad quartum dicendum , quod religiosus qui fit Episcopus , sicut non absolvitur a voto continentiæ , ita nec a voto paupertatis quia nihil debet habere tamquam proprium , sed sicut dispensator communium bonorum Ecclesiæ : similiter etiam non absolvitur a voto obedientiæ ; sed per accideus obedire non tenetur , si superiorem non habeat ; sicut nec Abbas monasterii , qui tamen non est ab obedientiæ voto absolutus .

Auctoritas vero Ecclesiastica , quæ in contrarium objicitur , intelligenda est quantum ad hoc , quod nec fecunditas carnis , nec aliquod corporale bonum est comparandum bono continentiæ , quæ inter bona animæ computatur , ut Augustinus dicit in Lib. de sanct. virg. (cap. VII. & Lib. de bono conjug. cap. XXI.) Unde signanter dicitur , *anima continentis , non carnis continentis .*

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo : quomodo per rationem & directam , & indirectam ostendas , merito fuisse dictum a Papa : quod non potest fieri dispensatio in voto solemnium religionis approbatæ . Ut , *extra de statu monachor. cap. cum ad monasterium* : secundum quod extenditur in *argum. contr.* Ubi nota ly *adeo est annexa regula* . Hoc est , essentialiter est annexa . Vide totum illud cap. *Innocentii III.* quod est pulcherrimum : & tanto Pontifice pro suis ovibus sollicitissimo dignum . *Secundo* vides quomodo &c.

AD duodecimum sic proceditur . Videtur quod ad commutationem , vel dispensationem voti non requiratur prælati auctoritas . Aliquis enim potest intrare religionem absque auctoritate alicujus superioris prælati . Sed per introitum religionis absolvitur homo a votis in sæculo factis , etiam a voto terræ sanctæ . Ergo voti commutatio , vel dispensatio potest esse absque auctoritate superioris prælati .

2. Præterea . Dispensatio voti in hoc consistere videtur quod determinatur in quo casu votum non sit observandum . Sed si prælatus male determinet , non videtur esse votum absolutum a voto : quia nullus prælatus potest dispensare contra præceptum divinum de implendo voto , ut dictum est (art. 10. hu. quest. ad 2. & art. præc.) Similiter etiam si aliquis propria auctoritate recte determinet , in quo casu votum non sit implendum , non videtur voto teneri : quia votum non obligat in casu in quo habet pejorem eventum , ut dictum est (art. 2. hu. quest.) Ergo dispensatio voti non requirit auctoritatem alicujus prælati .

3. Præterea . Si dispensare in voto pertinet ad potestatem prælatorum , pari ratione pertinet ad omnes . Sed non pertinet ad omnes dispensare in quolibet voto . Ergo non pertinet ad potestatem prælatorum dispensatio voti .

Sed contra . Sicut lex obligat ad aliquid faciendum , ita & votum . Sed ad dispensandum in præcepto legis requiritur superioris auctoritas , ut supra dictum est (1. 2. quest. xcvi. art. 4.) Ergo pari ratione etiam in dispensatione voti ,

Respondeo dicendum , quod , sicut supra dictum est (art. 1. & 2. hu. quest.) votum est promissio Deo facta de aliquo quod sit Deo acceptum . Quid sit autem in promissione acceptum ei cui promittitur , ex ejus pendet arbitrio . Prælatus autem in Ecclesia gerit vicem Dei . Et ideo in commutatione , vel dispensatione votorum requiritur

Si præla-

prælati auctoritas, qui in persona Dei determinat, quid sit Deo acceptum, secundum illud II. Cor. II. 10. *Nam & ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi: & signanter dicit, propter vos*, quia omnis dispensatio perita a prælato debet fieri ad honorem Christi, in cujus persona dispensat, vel ad utilitatem Ecclesie, quæ est ejus corpus.

Ad primum ergo dicendum, quod omnia alia vota sunt quorundam particularium operum; sed per religionem homo totam vitam suam Dei obsequio deputat. Particulare autem in universali includitur: & ideo Decretalis dicit (cap. *Scriptura*, de voto &c.) quod *reus voti fracti non habetur qui temporale obsequium in perpetuam religionis observantiam commutat*. Nec tamen religionem ingrediens tenetur implere vota vel jejuniorum, vel orationum, vel aliorum hujusmodi quæ existens in sæculo fecit: quia religionem ingrediens moritur priori vitæ: & etiam singulares observantiz religioni non competunt; & religionis onus satis hominem onerat, ut alia superaddere non oporteat.

Ad secundum dicendum, quod quidam dixerunt, quod ideo prælati possunt in votis pro libito dispensare, quia in quolibet voto includitur conditionaliter voluntas prælati superioris, sicut supra dictum est (art. 8. hujus quæst.) quod in votis subditorum (puta servi, vel filii) intelligitur conditio, *si placuerit patri, vel domino, vel si non renitentur*. Et sic subditus abique omni remorsu conscientie posset votum prætermittere, quodcumque sibi a prælato diceretur.

Sed prædicta positio falso innitur: quia cum potestas prælati spiritualis, qui non est dominus, sed dispensator, in ædificationem sit data, & non in destructionem, ut patet II. ad Cor. x. sicut prælatus non potest imperare ea quæ secundum se Deo displicent, scilicet peccata; ita non potest prohibere ea quæ secundum se Deo placent, scilicet virtutis opera. Et ideo absolute potest homo vivere ea. Ad prælatum tamen pertinet judicare, quid sit magis virtuosum, & Deo magis acceptum. Et ideo in manifestis dispensatio prælati non excusaret a culpa; puta

si prælatus dispensaret cum aliquo super voto de ingressu religionis, nulla apparenti causa obstante. Si autem esset causa apprens, per quam faltem in dubium verteretur, posset stare iudicio prælati dispensantis, vel commutantis: non tamen iudicio proprio, quia ipse non gerit vicem Dei; nisi forte in casu in quo id quod vovit, esset manifeste illicitum; & non posset opportune ad superiorem recurrere.

Ad tertium dicendum, quod quia summus Pontifex gerit plenarie vicem Christi in tota Ecclesia, ipse habet plenitudinem potestatis dispensandi in omnibus dispensabilibus votis. Aliis autem inferioribus prælatis committitur dispensatio in votis quæ communiter sunt, & indigent frequenti dispensatione, ut habeant de facili homines ad quem recurrant; sicut sunt vota peregrinationum, & jejuniorum, & aliorum hujusmodi. Vota vero majora, puta continentie, & peregrinationis terræ sanctæ, reservantur summo Pontifici (1).

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo: quomodo per rationem & directam, & indirectam ostendas; merito a summis Pontificibus, & Conciliis fuisse insinuat; quod in commutatione, vel dispensatione votorum requiritur auctoritas prælatorum. Ut extra, de voto, & voti redemptione, capitulis plurimis. Et in 6. lib. Decret. eod. tit. per totum. Vide sup. a. 10. app. per hoc enim factum quod ad prælatos pro dispensatione votorum recurrerent populi, & Episcopi ad summos Pontifices, pro dispensatione majorum: & per hoc, quod ipsi Prælati dispensabant, vel commutabant, habetur aperte tum quasi ex communi populorum animi conceptione, tum ex prælatorum actuali confessione; quod vota dispensanda, vel commutanda requiritur auctoritas prælatorum, & ad majora majorum. Secundo vides quomodo &c.

Q U Æ.

(1) Ut videre est Extra de voto & de voti redemptione cap. De peregrinationis votis, quantum ad communia vota quæ commutari per Episcopum vel quemlibet Præsidentem inferiorem possunt; ex rescripto Alexandri 3. ad Episcopum Exonensem: Quoad majora vero vota quæ non nisi per Papam possunt

commutari & nominatim quoad peregrinationem terræ sanctæ, seu (quod idem est orientalis) cap. *Magna devotionis*, ex Rescripto Innocentii 3. ad Episcopum Trecentem, & cap. *Es multa* expressius ex eisdem Rescripto ad Archiepiscopum Cantuariensem &c.

QUÆSTIO LXXXIX.

ARTICULUS I. 482

De juramento.

Utrum jurare sit testem Deum invocare.

In decem articulos divisa.

Inf. quæst. xcviij. art. 2. cor. & III. dist. xxxix. art. 1.

DEinde considerandum est de actibus exterioribus patriæ, quibus aliquid divinum ab hominibus assumitur, quod est vel sacramentum aliquod, vel ipsum nomen divinum. Sed de sacramenti assumptione locus erit tractandi in tertia hujus operis parte; de assumptione autem nominis divini nunc agendum est. Assumitur autem divinum nomen ab homine tripliciter: uno modo per modum juramenti ad propria verba confirmanda; alio modo per modum adjurationis ad alios inducendum; tertio modo per modum invocationis ad orandum, vel laudandum. Primo ergo de juramento agendum est: circa quod quærantur decem.

Primo, quid sit juramentum.

Secundo, utrum sit licitum.

Tertio, qui sint comites juramenti.

Quarto, cujus virtutis sit actus.

Quinto, utrum sit appetendum, & frequentandum, tamquam utile & bonum.

Sexto, utrum liceat jurare per creaturam.

Septimo, utrum juramentum sit obligatorium.

Octavo, quæ sit major obligatio, utrum juramenti, vel voti.

Nono, utrum in juramento possit dispensari.

Decimo, quibus, & quando liceat jurare.

AD primum sic proceditur. Videtur quod jurare non sit testem Deum invocare. Quicumque enim inducit auctoritatem sacre Scripturæ, inducit Deum in testimonium, cujus verba proponuntur in sacra Scriptura (1). Si ergo jurare est testem Deum invocare, quicumque inducit auctoritatem sacre Scripturæ, juraret. Hoc autem est falsum. Ergo & primum.

2. Præterea. Ex hoc quod aliquis inducit aliquem in testem, nihil ei reddit. Sed ille qui per Deum jurat, aliquid Deo reddit: dicitur enim Marth. v. 33. *Reddes Domino juramenta tua*: & Augustinus dicit (serm. xxviii. de verb. Apost. cap. vi. ante med.) quod jurare est *ius veritatis Deo reddere* (2). Ergo jurare non est Deum testem invocare.

3. Præterea. Aliud est officium iudicis, & aliud testis, ut ex supradictis patet (quæst. lxxvii. & lxx.) Sed quandoque jurando implorat homo divinum iudicium, secundum illud Psal. vii. 5. *Si reddidi retribuētibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis*. Ergo jurare non est testem Deum invocare.

Sed contra est quod Augustinus dicit in quodam serm. de periurio (3) (loc. sup. cit.) *Quid est jurare per Deum, nisi, Testis est Deus?*

Respondeo dicendum, quod, sicut Apostolus dicit ad Heb. vi. juramentum ad confirmationem ordinatur (4). Confirmatio autem in scibilibus per rationem fit; quæ procedit ex aliquibus naturaliter notis, quæ sunt infallibiliter vera. Sed particularia facta contingentia hominum non possunt per rationem necessariam confirmari: & ideo ea quæ de his dicuntur, solent confirmari per testes. Sed humanum testimonium non est sufficiens

Ss 2 ad

(1) Hinc 2. ad Tim. 3. vers. 16. *divinitus inspirata* dicitur: ut & 2. Petri primo vers. 21. *Spiritu sancto inspirati sancti Dei homines qui eam tradiderunt.*

(2) Vel sic plenius. *Quid est jurare nisi ius reddere Deo quando per Deum iuras?* Et paulo post: *Quod autem ius debemus Deo nostro nisi caritatis*

& veritatis non falsitatis &c.

(3) Et si modo non inscribitur *de periurio*, sed in illud Jacobi *Nolite jurare.*

(4) Sic enim ibi vers. 16. *Omnis controversia firmis ad confirmationem est juramentum*: Quasi dicat: *Ex hoc tollitur omnis dubitatio*, ut commentatur Chrysost. in eum locum hom. 11.

ad hujusmodi confirmandum, propter duo: primo quidem propter defectum veritatis humanæ, quia plurimi in mendacium labuntur, secundum illud Psal. xvi. 10. *Os eorum locutum est (*) mendacium*: (1) secundo propter defectum cognitionis, quia homines non possunt cognoscere neque futura, neque cordium occulta, vel etiam absentia; de quibus tamen homines loquuntur: & expedit rebus humanis ut certitudo aliqua de his habeatur. Et ideo necessarium fuit recurrere ad divinum testimonium: quia Deus neque mentiri potest, neque eum aliquid latet.

Assumere autem Deum in testem dicitur jurare: quia quasi pro jure introductum est ut quod sub invocatione divini testimonii dicitur, pro vero habeatur.

Divinum testimonium quandoque inducitur ad asserendum præsentia, vel præterita; & hoc dicitur *juramentum asseritorium*: quandoque autem inducitur divinum testimonium ad confirmandum aliquid futurum: & hoc dicitur *juramentum promissorium*. Ad ea vero quæ sunt necessaria, & per rationem investiganda, non inducitur juramentum: derisibilis enim videretur, si quis in disputatione alicujus scientiæ vellet propositum per juramentum probare.

Ad primum ergo dicendum, quod aliud est testimonio Dei uti jam dato; quod fit, cum aliquis auctoritatem sacræ Scripturæ inducit: & aliud est testimonium Dei implorare ut exhibendum; quod fit in juramento.

Ad secundum dicendum, quod dicitur aliquis reddere juramenta Deo ex hoc quod implet illud quod jurat: vel quia in hoc ipso quod invocatur Deum in testem, recognoscit eum habere omnium cognitionem, & infalibilem veritatem.

Ad tertium dicendum, quod alicujus testimonium invocatur ad hoc quod testis invocatus veritatem manifestet circa ea quæ dicuntur. Deus autem manifestat, an verum sit quod dicitur, dupliciter: uno modo simpliciter revelando veritatem, vel per inter-

nam inspirationem, vel etiam per facti denudationem, dum scilicet producit in publicum ea quæ erant occulta: (2) alio modo per pœnam mentientis; & tunc simul est iudex, & testis, dum puniendo mendacem manifestat mendacium. Et ideo duplex est modus jurandi. Unus quidem per simplicem Dei contestationem; sicut cum aliquis dicit, *Est mihi Deus testis* vel *Coram Deo loquor*: vel, *Per Deum*, quod idem est, ut dicit Augustinus (Lib. I. de serm. Dom. in monte cap. xvii. a princ. & loc. cit.) (3) Alius modus jurandi est per execrationem, dum scilicet aliquis se, vel aliquid ad se perti- nens ad pœnam obligat, nisi sit verum quod dicitur.

A P P E N D I X .

EX art. habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatam fuisse a scripturis, & August. quod jurare est invocare Deum in testem. Ab August. ipso quidem, ut in *arg. cont.* A scripturis vero, ut in ad Rom. 1. *Testis est mihi Deus*. His namque verbis Apostolus jurat secundum SS. August. & Thom. Secundo habes: quomodo &c.

ARTICULUS II. 483

Utrum sit licitum jurare.

Inf. art. 3. cor. & III. dist. xxxix. quest. 1. art. 2. quest. 2. & Rom. 1. lect. 5. & Heb. vi. lect. 4.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non sit licitum jurare. Nihil enim quod prohibetur in lege divina, est licitum. Sed juramentum prohibetur Matth. v. 34. *Ego dico vobis, non jurare omnino &c.* & Jac. v. 12. dicitur: *Ante omnia, fratres mei, nolite jurare.* Ergo juramentum est illicitum.

3. Præ-

(*) *Vulgata* superbiam,
(1) Non *mendacium* sed *superbiam* habet in eo loco sacre textus; ut vers. 11 tam in vetustissimis manuscriptis quam in impressis uniformiter videre est, & Hieronymus ipse ita legit; sicut & græce *ὕψιστος* quod *superbiam* significat: Sed Psal. v. vers. 6. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*: An unum per transennam irrepit pro alio? Potuit illud ex *Esaiæ* 59. vers. 3. huc proferri: *Labia vestra loquuntur mendacium*: Vel illud Hier. 8. vers. 10.

Cuncti faciant mendacium: Et Hierem. 9. vers. 5. *Docuerunt linguam suam, loqui mendacium*: Ut & Mich. 6. vers. 12. *Divites ejus repleri sunt iniquitate; habitantes in ea loquebantur mendacium*; vel similia.

(2) Hinc Davidi ex parte Dei dictum 2. Reg. 12. vers. 12. *Tu fecisti abscondite*: *Ego faciam in conspectu omnis Israel & in conspectu Solis*.

(3) Supra serm. de verbis Apostoli: *Quid est, Scit Deus, inquit, Testis est Deus; nisi per Deum? &c.*

2. Præterea. Id quod est a malo, (1) videtur esse illicitum: quia, ut dicitur Matth. VII. 18. *non potest arbor mala fructus bonos facere*. Sed juramentum est a malo: dicitur enim Matth. v. 37. *Sis autem sermo vester, Est, est, Non, non. Quod autem his abundantius est, a malo est*. Ergo juramentum videtur esse illicitum.

3. Præterea. Exquirere signum divinæ providentiæ est tentare Deum: quod est omnino illicitum, secundum illud Deuter. vi. 16. (2) *Non tentabis Dominum Deum tuum*. Sed ille qui jurat, videtur exquirere signum divinæ providentiæ dum petit divinum testimonium, quod est per aliquem evidentem effectum. Ergo videtur quod juramentum sit omnino illicitum.

Sed contra est quod dicitur Deuter. vi. 13. *Dominum Deum tuum timebis, & per nomem ejus jurabis*. (3)

Respondeo dicendum, quod nihil prohibet, aliquid esse secundum se bonum, quod tamen cedit in malum ejus qui non utitur eo convenienter; sicut sumere Eucharistiam est bonum; & tamen qui *indigne sumit, iudicium sibi manducat, & bibit*, ut dicitur I. ad Corinth. xi. 29.

Sic ergo in proposito dicendum est, quod juramentum secundum se est licitum, & honestum. Quod patet ex origine, & ex fine: ex origine quidem, quia juramentum est introductum ex fide, qua hominis credunt Deum habere infallibilem veritatem, & universalem

omnium cognitionem, & provisionem; ex fine autem, quia juramentum inducitur ad justificandum homines, & ad finiendum controversias, ut dicitur ad Heb. vi.

Sed juramentum cedit in malum alicui ex eo quod male utitur eo, idest sine necessitate, & cautela debita. Videtur enim parvam reverentiam habere ad Deum, qui eum ex levi causa testem inducit; quod non præsumeret etiam de aliquo viro honesto. Imminet etiam periculum perjurii, quia de facili homo in verbo delinquit, secundum illud Jacobi III. 2. *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir*. Unde & Eccli. xxIII. 9. dicitur: *Jurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa*.

Ad primum ergo dicendum, quod Hieronymus super Matth. v. (sup. illud, *Ego autem dico vobis, non jurare*) dicit: *Considera, quod Salvator non per Deum jurare prohibuerit, sed per calum, & terram*. Hanc enim per elementa jurandi pessimam consuetudinem habere Judæi noscuntur. Sed ista responsio non sufficit: quia Jacobus addidit, *Neque aliud quodcumque juramentum*. Et ideo dicendum est, quod, sicut Augustinus dicit in Lib. de mendacio (cap. v. cir. med.) *Apostolus in epistolis suis jurans, ostendit quomodo accipientium esset quod dictum est: Dico vobis, non jurare omnino: ne scilicet jurando ad facilitatem jurandi perveniat, & ex facilitate jurandi ad consuetudinem, & a consuetudine in periurium decidatur. Et ideo non invenitur jurasse nisi scri-*

(1) Vel principio, vel motivo; sicut intelligitur juramentum a malo esse, quia jurandi principium scilicet vel motivum videtur esse malum.

(2) Ex quo usurpat Christus Matth. 4. cum demonem repellit se tentantem; sed quoniam sensu, explicabitur infra quæst. 97. art. 2. ex professo.

(3) Quod non ita præceptum esse accipiendum est quasi jurare jufferis; sed in alterius alicujus Dei nomine jurare prohibuit, sicut in Deut. qu. 12. explicat Augustinus: Ubi & addit: *Melius autem sic si secundum Evangelium non juraveris; non quia mala est vera juratio, sed ne in periurium incidatur facilitate jurandi*: Alioqui quod nec mala sit sed interdum licita juratio, expresse docet epist. 89. versus finem, ubi sic ait: *Multo tutius nunquam juramus, ut sit in ore nostro, Est, est, non, non, sicut Dominus monet; non quia peccatum est verum jurare, sed quia gravissimum peccatum est falsum jurare, quo citius cadit qui consuevit jurare*. Similia etiam epist. 154. paulo post principium, & contra Faustum lib. 19. cap. 23. ubi expresse dicit quod *sicut non jurare sic & verum jurare nullum peccatum est; & ferm. 28. sive alias 30. de verbis apostoli cap. 4.*

*Si peccatum esset juratio, nec in veteri lege diceretur (Levit 19.) Reddes Domino jusjurandum tuum: Non enim peccatum præceperat nobis Et paulo post cap. 5. Ut noveritis verum jurare non esse peccatum, invenimus & Apostolum Paulum jurasse (I. ad Cor. 15.) &c. Hinc a summis Pontificibus & Conciliis approbatum & in quibusdam negotiis indistinctum juramentum; ut in Decretis Cauſa 22. qu. 1. cap. Omnis ex Concilio Toletano 8. & in Decretalibus tit. de jure jurando cap. Nimis ex Concilio Lateranensi sub Innocentio 3. Præter alia multa in eodem titulo tum ex illo eodem Innocentio, tum ex aliis Pontificibus annotata: Et propterea in Concilio Constantiensi Sess. 8. inter articulos Joannis Wiclef quorum alii notorie dicuntur hæretici, alii erronei, alii scandalosi & blasphemii, alii piarum aurium offensivi, alii temerarii & seditiosi, quadragesimus tertius vel antepenultimus hic recenſetur, *Juramenta illicita sunt que fiunt ad roborandum humanos contractus & commercia civilia*: Quamvis non omne juramentum, ut ipsa verba satis indicant, improbaretur.*

scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam precipitem.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in Lib. I. de serm. Dom. in monte (cap. xvii. ante med.) si jurare cogaris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid juades, quæ usique infirmitas malum est. Itaque non dixit, Quod amplius est, malum est, sed a malo est. Tu enim non malum facis, qui bene uteris juratione, ut alicui persuadear quod utiliter persuades; sed a malo est illius cujus infirmitate jurare cogaris.

Ad tertium dicendum, quod ille qui jurat, non tentat Deum, quia non implorat divinum auxilium absque utilitate, & necessitate: & præterea non exponit se alicui periculo, si Deus testimonium adhibere noluerit in præsentia: adhibebit autem pro certo testimonium in futuro, quando illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabis consilia cordium ut dicitur I. ad Corinth. iv. 5. Et illud testimonium nulli juranti deficiet vel pro eo, vel contra eum.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem tum directam, tum indirectam destruas errorem Bognolensium dicentium: juramentum ita esse interdictum Christianis, ut nusquam liceat eis jurare; vel sic. Illos mortalitatis criminis contagione pollui, & pœna teneri, quos contigerit juramenti religione stringi. Secundo habes: quomodo per rationem ostendas, illum errorem merito damnari ab Apost. Rom. I. Testis est mihi Deus. Et Galat. I. Ecce coram Deo: quia non mentior: Nam ly estis est mihi Deus, ly coram Deo, sunt juramenta, art. I. ad 3. Item damnari a Papa Joanne XXII. in Extrav. Gloriosam Ecclesiam; ut habetur in Direct. Inquisit. 2. p. q. Nec obstat: quod Papa non damnet illam sub nomine Bognolensium: quoniam error hic (sicut & plures tum supradicti, tum infra) habuit diversos patronos. Item damnari a dictis per Veritates aureas super legem veterem, Gen. 24. concl. I. Vide & hic supra articulorum num. 385. Item ab Deuter. 6. secundum quod dicitur in arg. cont. Tertio vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S III. 484

Utrum convenienter ponantur tres comites juramenti, videlicet justitia, iudicium, & veritas.

Inf. art. 7. cor. & quest. xcvi. art. I. ad I. & III. dist. xxxix. quest. III. & quol. v. art. 7.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod inconvenienter ponantur tres comites juramenti, videlicet justitia, iudicium, & veritas. Ea enim quorum unum includitur in altero, non sunt connumeranda tamquam diversa. Sed horum trium unum includitur in altero: quia veritas est pars iustitiæ secundum Tullium (Lib. II. de invent. aliquant. ante fi.) Iudicium autem est actus iustitiæ, ut supra habitum est (quest. Ix. art. I.) Ergo inconvenienter ponuntur tres comites juramenti.

2. Præterea. Multa alia requiruntur ad juramentum, scilicet devotio, & fides, per quam credamus Deum omnia scire, & mentiri non posse. Ergo videtur quod insufficienter tres comites juramenti enumerantur.

3. Præterea. Hæc tria in quolibet opere humano requirenda sunt: nihil enim debet fieri contra iustitiam, aut veritatem, aut sine iudicio, secundum illud I. ad Timoth. v. 21. (*) Nihil facias sine præiudicio, id est sine præcedenti iudicio. Ergo hæc tria non magis debent associari juramento quam aliis humanis actibus.

Sed contra est quod dicitur Hierem. iv. 2. Jurabis, Vivit Dominus, in veritate, in iudicio, & in iustitia: quod exponens Hieronymus dicit (& hab. cap. II. xxii. quest. II.) " Animadvertendum est, quod jus iudicium, & iustitiam. "

Respondet dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. præc.) juramentum non est bonum nisi ei qui bene utitur juramento. Ad bonum autem usum juramenti duo requiruntur. Primo quidem quod aliquis non leviter, sed ex necessaria causa, & discrete juret: & quantum ad hoc requiritur iudicium, scilicet discretionis ex partis jurantis. Secundo quantum ad id quod per juramentum confirmatur, ut scilicet neque sit falsum, neque

(*) *Vulgata*; ut hæc custodias sint præiudicio nihil faciens, in alteram partem declinando.

que sit aliquid illicitum : & quantum ad hoc requiritur veritas, per quam aliquis juramento confirmat quod verum est ; & justitia, per quam confirmat quod licitum est.

Judicio autem caret juramentum incautum; veritate autem juramentum mendax; justitia autem juramentum iniquum, sive illicitum.

Ad primum ergo dicendum, quod iudicium non sumitur hic pro executione justitiæ, (1) sed pro iudicio discretionis, ut dictum est (in corp.) Neque etiam veritas hic accipitur, secundum quod est pars justitiæ, sed secundum quod est quædam conditio locutionis.

Ad secundum dicendum, quod devotio, & fides, & omnia huiusmodi quæ exiguntur ad debitum modum jurandi, intelliguntur in iudicio: alia enim duo pertinent ad rem de qua juratur, ut dictum est (in corp. art.) Quamvis posset dici, quod justitia pertinet ad causam pro qua juratur.

Ad tertium dicendum, quod in iuramento est periculum magnum, tum propter Dei magnitudinem, cuius testimonium invocatur, tum etiam propter labilitatem linguæ humanæ, cuius verba iuramento confirmantur. Et ideo huiusmodi magis requiruntur ad iuramentum (2) quam ad alios humanos actus.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo : quomodo per rationem destruas errorem *Priscillianorum* dicentium, juramentum ita esse licitum, ut etiam perjurare liceat. Ideo horum (teste August. in lib. de heresibus) fuit hæc sententia, scilicet : *Jura, perjura ; sectetum prodere noli.* Secundo habes : quomodo per rationem ostendas, prædictum errorem merito damnari a *Jerem.* 4. secundum quod extenditur in arg. contr. Item a dictis supra art. num. 381. 385. Item a Veritatibus aureis super

legem veterem, *Gen. 26. concl. 2. & Levit. 5. concl. 2. Tertio* vides, quomodo &c.

A R T I C U L U S IV. 485

Utrum jurare sit actus religionis, sive latræ.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod juramentum non sit actus religionis, sive latræ. Actus enim latræ sunt circa aliqua sacra, & divina. Sed juramenta adhibentur circa controversias humanas, ut Apostolus dicit ad Heb. vi. Ergo jurare non est actus religionis, seu latræ.

2. Præterea. Ad religionem pertinet cultum Deo afferre, ut Tullius dicit (Lib. II. de invent. aliquant. ante fi.) Sed ille qui jurat, nihil Deo offert, sed Deum inducit in testem. Ergo jurare non est actus religionis, seu latræ.

3. Præterea. Finis religionis, seu latræ est reverentiam Deo exhibere. Hoc autem non est finis juramenti, sed potius aliquod verbum confirmare. Ergo jurare non est actus religionis.

Sed contra est quod dicitur Deut. vi. 13. *Domini Deum tuum timebis, & ipsi soli servies, ac per nomen illius jurabis.* Loquitur autem ibi de servitute latræ. (3) Ergo jurare est actus latræ.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet (art. 1. hu. quæst.) ille qui jurat, invocatur divinum testimonium ad confirmandum ea quæ dicit. Nihil autem confirmatur nisi per aliquid quod certius est, & potius. Et ideo in hoc ipso quod homo per Deum jurat, proficitur Deum potius, utpote cuius veritas est indefectibilis, & cognitio universalis ; & sic Deo aliquo modo reverentiam exhibet. Unde & Apostolus dicit

(1) Sive pro actu justitiæ, ut supra ; nempe pro illo actu quo justitiam exequi Judex ipse dicitur quando iuste iudicat : cum sit alia *exequutio justitiæ* quæ perficitur a ministris & illis ab ipsomet iudice committitur : Hinc *exequutor justitiæ* vulgo carnifex &c.

(2) Quæ proinde si defuerint non erit iuramentum sed periurium, ait ibidem Hieronymus ; ex quo etiam in Decretis refertur causa 22. qu. 2. cap. *Ani-madvortendum* : Non autem semper sicut falsa sed præpostera juratio : Est enim tantum periurium proprie quando veritas deest, sicut accipi solet ; sed *perjurium* alio sensu, quando licet iuret verum, non tamen iuste nec prudenter.

(3) Ut ex græco *λατρεύεις* patet quod usurpatur

ibi. Tametsi porro eo etiam vocabulo servitus qualificunque significari possit, & sic apud profanos usurpetur ; ex usu tamen sacro pro ea tantum servitute ponitur quæ supremo defertur dominio, vel ad colendum Deum pertinet, sicut lib. 1. de civitate Dei cap. 1. notat Augustinus & nos etiam expressius alibi suo loco, consentaneæ ad ipsammet nominis notionem quæ vel a vehementi tremore derivatur (nempe *τρεῖς* quod est *tremere* cum adjuncto *λα* quod ad significationem augendam usu græcorum adhibetur) vel a mancionali servitute denominatur cui addicti erant subhastati vel emptitii servi qui dominorum tecti erant ; sicut & nos a Deo empti pretio magno & eius toti sumus ac eum ut potentem salvare vel perdere, tremere vehementer debemus.

cit ad Heb. vi. 16. quod *homines per majorem se jurant* : & Hieronymus dicit super Matth. v. super illud, *Ego autem dico, non jurare*) quod *qui jurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem jurat*. Philosophus etiam dicit in I. Metaph. (cap. 111. a med.) quod *juramentum est honorabilissimum*. Exhibere autem reverentiam Deo pertinet ad religionem, sive patriam.

Unde manifestum est quod juramentum est actus religionis, sive patriæ.

Ad primum ergo dicendum, quod in juramento duo considerantur : scilicet testimonium quod inducitur ; & hoc est divinum : & id super quod inducitur testimonium, vel quod facit necessitatem testimonium inducendi ; & hoc est humanum . Pertinet ergo juramentum ad religionem ratione primi, non autem ratione secundi .

Ad secundum dicendum, quod in hoc ipso quod aliquis assumit Deum in testem per modum juramenti, proficitur eum majorem, quod pertinet ad Dei reverentiam, & honorem & sic aliquid offert Deo, scilicet reverentiam, & honorem.

Ad tertium dicendum, quod omnia que facimus, debemus in Dei reverentiam facere : & ideo nihil prohibet, si in hoc ipso quod intendimus hominem certificare, Deo reverentiam exhibeamus . Sic enim debemus aliquid in Dei reverentiam facere ut ex hoc utilitas proximi proveniat : quia etiam Deus operatur ad suam gloriam, & nostram utilitatem.

A P P E N D I X.

EX art. habes *primo* : quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis fuisse insinuatam, quod juramentum est actus religionis, sive patriæ, ut *Deut. 6.* secundum quod extenditur in *arg. cont.* Et *c. 10.* ubi repetitur idem pro patriâ . Et *Hiero. 5.* Ubi lamentatur sic : *Jurant in his qui non sunt Dei* . Per hoc enim detestari intendit idololatricam hanc jurandi : & consequenter per oppositum ostendit, quod jurare in Deo vero est patriâ, seu patriæ actus. *Secundo* vides : quomodo &c.

(1) Scilicet super illud Matth. v. vers. 34. *Dico vobis non jurare omnino, neque per calum neque per terram &c.*

(2) Juxta illud quod ex cap. 6. ad Hebr. jam notatum est.

(3) Sive paulo aliter & plenius : *Quia precepti*

ARTICULUS V. 486

Utrum juramentum sit appetendum & frequentandum, tamquam utile, & bonum.

Sup. quest. lxxxix. art. 3. cor. & 1. 2. quest. cvii. art. 2. cor. & ad 2. & III. dist. xxxix. quest. 1. art. 2. quest. 1. & Psal. xiv. fin. & Rom. 1. lect. 5.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod juramentum sit appetendum, & frequentandum, tamquam utile & bonum. Sicut enim votum est actus patriæ, ita & juramentum. Sed facere aliquid ex voto est laudabilius, & magis meritorium : quia votum est actus patriæ, ut supra dictum est (*quest. lxxxviii. art. 5.*) Ergo pari ratione facere vel dicere aliquid cum juramento, est laudabilius ; & sic juramentum est appetendum tamquam per se bonum.

2. Præterea. Hieronymus dicit super Matth. (loc. cit. art. præc.) (1) quod *qui jurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem jurat*. Sed venerari, aut diligere Deum, est appetendum tamquam per se bonum. Ergo & juramentum.

3. Præterea. Juramentum ordinatur ad confirmationem, seu certificationem. (2) Sed quod homo confirmet suum dictum, bonum est. Ergo juramentum est appetendum tamquam bonum.

Sed contra est quod dicitur Eccli. xxiiii. 12. *Vir multum jurans replebitur iniquitate* & Augustinus dicit in Lib. de mendacio (cap. xv. a med.) (3) quod *preceptum Domini de prohibitione juramenti ad hoc positum est, ut quantum in te est, non affectus, non quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas . Jusjurandum*.

Respondeo dicendum, quod id quod non queritur nisi ad subveniendum infirmitati, vel defectui, non numeratur inter ea que sunt per se appetenda, sed inter ea que sunt necessaria ; sicut patet de medicina, que queritur ad subveniendum infirmitati. Juramentum autem queritur ad subveniendum alicui defe-

violati reum Paulum præsertim in epistolis ad spiritualem vitam salutemque populorum edissis & conscriptis nefas est dicere, intelligendum est illud quod positum est, omnino non jurare, ad hoc positum ut quantum in te est, non affectus, non ames &c.

defectui, quo scilicet unus homo alteri discedit. Et ideo juramentum non est habendum inter ea quæ sunt per se appetenda, sed inter ea quæ sunt huic vitæ necessaria, (1) quibus indebitè utitur quicumque eis utitur ultra terminos necessitatis.

Unde Augustinus dicit in Lib. 1. de serm. Dom. in monte (?) *Qui intelligit non in bonis idest per se appetendis, sed in necessariis jurationem habendam, refrenet se, quantum potest, ut non ea utatur, nisi necessitas cogat.*

Ad primum ergo dicendum, quod alia ratio est de voto, & juramento. Nam per votum aliquid in Dei reverentiam ordinamus unde ex hoc ipso fit religionis actus. Sed in juramento e converso reverentia divini nominis assumitur ad promissi confirmationem. Et ideo illud quod juramento confirmatur, non propter hoc fit religionis actus: quia secundum finem morales actus speciem for-
tiantur.

Ad secundum dicendum, quod ille qui jurat, utitur quidem veneratione, aut dilectione ejus per quem jurat; non autem ordinat juramentum ad venerandum, aut diligendum eum per quem jurat, sed ad aliquid aliud quod est necessarium præsentis vitæ.

Ad tertium dicendum, quod sicut medicina est utilis ad sanandum, & tamen quanto est virtuosior, tanto majus nocumentum inducit, si non debite sumatur; ita etiam juramentum utile quidem est ad confirmationem; tamen quanto est magis venerandum tanto est magis periculofum, nisi debite inducatur: quia, ut dicitur Eccli. xxiiii. 13. *si frustraverit, idest deceperit fratrem, delictum ipsius supra ipsum erit: & si dissimulaverit, quasi per simulationem jurando falsum, delinquit dupliciter, quia scilicet simulata equitas est duplex iniquitas: (3) & si in vacuum juraverit, idest sine debita causa, & necessitate, non justificabitur.*

Summ. S. Th. Tom. VII.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis, & August. insinuatam esse, quod juramentum non est per se appetendum tanquam utile, & bonum. Ut Eccli. 23. & August. secundum; quod extenditur in argumen. cont. Item scriptura ib. *Jurationi non assuescat os tuum.* Pro qua re, recolas August. dictum recitatum in corp. fin. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS VI. 487

Utrum liceat per creaturas jurare.

III. dist. xxxix. art. 1. & in expos. lit. & Heb. vi. lect. 4.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod non liceat per creaturas jurare. Dicitur enim Matth. v. 34. *Ego dico vobis, non jurare omnino neque per cælum, neque per terram, neque per Hierosolimam; neque per caput tuum: quod exponens Hieronymus dicit (4) „ Considera quod hic Salvator non per Deum jurare prohibuit, sed per cælum, & terram &c. “*

2. Præterea. Pœna non debetur nisi culpæ Sed juranti per creaturas adhibetur pœna: dicitur enim xxii. (5) quæst. 1. (cap. ix.) *Clericum per creaturam jurantem acerrime objurgandum; si persisterit in vitio, excommunicandum placuit.* Ergo illicitum est per creaturas jurare.

3. Præterea. Juramentum est actus latriæ, sicut dictum est (art. 4. hu. quæst.) Sed cultus latriæ non debetur alicui creaturæ, ut patet Rom. 1. Ergo non licet jurare per aliquam creaturam.

Sed contra est quod Joseph juravit per sal-
T t lucem

(1) Propter infirmitatem supradictam non credendum nisi juretur.

(2) Scilicet lib. 1. cap. 30. in Editionibus antiquis vel 17. in modernis, ubi plenius post exemplum jurantis Apostoli præmissum infert: *Ita ergo intelligitur præcepisse Dominum ne juretur, ne quisquam sicut bonum appetat jusjurandum, & assidue jurandi ad periculum per consuetudinem delabatur: Quapropter qui intelligit non in bonis sed in necessariis jurationem habendam, refrenet se quantum potest, ut non ea utatur nisi necessitate, cum videt pigros esse homines ad credendum quod eis uti-*

le est credere, nisi juratione firmetur.

(3) Super Psal. 63. in illa verba, *Scrutati sunt iniquitatem;* quia (inquit) & iniquitas est & simulatio &c.

(4) Refertur in Decretis cap. *Considera* loco mox indicando.

(5) Supple causa, & Concilio Carthaginensi 4. cap. 61. ut cap. *Clericum* videre est iisdem verbis quæ reponimus, non sicut prius *excommunicandum placuit*, quamvis in textu originali nec *placuit* nec *decernimus* exprimat.

lutem Pharaonis, ut legitur Gen. xlii. Ex consuetudine etiam juratur per Evangelium, & per reliquias, & per Sanctos (1).

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 1. hu. quæst. ad 3.) duplex est juramentum. Unum quidem quod fit per simplicem contestationem, in quantum scilicet testimonium Dei invocatur: & hoc juramentum innititur divinæ veritati, sicut & fides. Fides autem est per se quidem & principaliter de Deo, qui est ipsa veritas; secundario autem de creaturis, in quibus veritas Dei relucet, ut supra dictum est (quæst. 1. art. 1.) Et similiter juramentum principaliter refertur ad ipsum Deum, cujus testimonium invocatur; secundario autem assumuntur ad juramentum aliquæ creaturæ non secundum se, sed in quantum in eis divina veritas manifestatur; sicut juramus per Evangelium, idest per Deum, cujus veritas in Evangelio manifestatur; & per Sanctos, qui hanc veritatem crediderunt, & observaverunt.

Alius autem modus jurandi est per execrationem: & in hoc juramento inducitur creatura aliqua, ut in qua divinum iudicium exerceatur: & sic solet homo jurare per caput suum, aut per filium suum, aut per aliquam aliam rem, quam diligit, sicut & Apostolus juravit II. ad Cor. 1. 23. dicens: *Ego seipsum Deum invoco in animam meam.*

Quod autem Joseph per salutem Pharaonis juravit, utroque modo intelligi potest; vel per modum execrationis, quasi salutem Pharaonis obligaverit Deo; vel per modum contestationis, quasi contestando veritatem divinæ justitiæ, ad cujus executionem principes terræ constituuntur. (2)

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus prohibuit jurare per creaturas, ita quod eis exhibeatur reverentia divina. Unde Hieronymus ibidem subdit, quod *Judei per Ange-*

los, & cetera hujusmodi jurantes, creaturas venerabuntur Dei honore. Et eadem ratione punitur secundum Canones (loc. cit. in arg. 2.) clericus per creaturam jurans: quod ad blasphemiam infidelitatis pertinet. Unde in sequenti cap. dicitur: *Si quis per capillum Dei, vel caput juraverit, vel alio modo blasphemia contra Deum usus fuerit, si in ecclesiastico ordine est, deponatur.*

Et per hoc patet responso ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod cultus latricæ adhibetur ei cujus testimonium jurando invocatur: & ideo præcipitur Exod. xxiiii. 13. *Per nomen externorum deorum non jurabis:* non autem exhibetur cultus latricæ creaturis quæ in juramento assumuntur secundum modos prædictos.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito fuisse insinuatam a scripturis quod licitum est per creaturas jurare. Ut Gen. 42. & consuetudine pia Catholicorum: secundum quod extenditur in argum. contr. Pro quo notandum, quod alias diximus, illud, quod pro regula intelligendi sano modo scripturas, & consequenter voluntatem Dei nobis reliquit August. Vide igitur Veritates aureas super legem veterem, Gen. 42. conclus. 1. Et satisfactus eris. Secundo vides: quomodo &c.

AR-

(1) Sic in Decretis dist. 63. cap. 33. *Tibi Domine Joanni Papæ ego Rex Otho promittere & jurare facio per Patrem & Filium & Spiritum sanctum & per lignum hoc vivificæ Crucis & per has reliquias Sanctorum quod si permittente Domino Romam venero, sanctam Romanam Ecclesiam & te Rectorem ipsius exaltabo secundum posse meum &c.* Et cap. Habemus Causa 22. qu. 1. ex perjuriæ prohibitione sic inferitur: *Ideo admonendi sunt omnes ut diligenter caveant perjuriæ non solum in altari & in Sanctorum reliquiis, sed & in communi loquela:* Quod sub nomine quidem Hieronymi refertur, sed apud illum non occurrit; habetur autem lib. 1. capitularium cap. 63. ubi additur & in Evangelio &c.

(2) Miratur porro Augustinus & mirabundus quærit qu. 139. in Genesim quomodo Joseph vir tam sapiens & non solum hominum inter quos vivebat testimonio, sed ipsa etiam Scriptura teste laudatus, ita jurat per salutem Pharaonis non exiturus fratres suos nisi frater eorum minor venerit: *An fideli & bene viro vilis fuerat salus Pharaonis? Aut si non curabat salutem Pharaonis, nunquid & perjuriæ pro cujuslibet salute vitare non debuit? An non est perjuriæ? Tenuit enim unum eorum &c.* Nisi & juramentum comminatorium non absolutum dici potest: Unde nec perjuriæ fuit quod comminationem illam non impleveret; sicut nec falsitas est quando Deus minatur quod non facit.

utrumque eorum vergit in deteriorem exitum .

Sic ergo dicendum est, quod quicumque jurat aliquid se facturum, obligatur ad faciendum, ad hoc quod veritas impleatur; si tamen alii duo comites adsint, scilicet iudicium; & iustitia.

Ad primum ergo dicendum, quod aliud est de simplici verbo, aliud de juramento, in quo divinum testimonium imploratur. Sufficit enim ad veritatem verbi, quod aliquis dicat id quod proponit se facturum: quia hoc jam verum est in sua causa, scilicet in proposito facientis. Sed juramentum adhiberi non debet nisi in re de qua aliquis firmiter certus est. Et ideo si juramentum adhibeatur, propter reverentiam divini testimonii quod invocatur, obligatur homo ut faciat esse verum id quod juravit, secundum suam possibilitatem, nisi in deteriorem exitum vergat, ut dictum est (in cor. art.)

Ad secundum dicendum, quod juramentum potest vergere in deteriorem exitum dupliciter. Uno modo quia ab ipso principio habet pejorem exitum, vel quia est secundum se malum (sicut cum aliquis jurat se perpetraturum adulterium) sive quia est majore-

ris boni impeditivum, puta cum aliquis jurat se non intraturum religionem, vel quod non fiet clericus, aut quod non accipiet praelationem in casu in quo expedit eum accipere, vel si quid aliud est hujusmodi. Hujusmodi enim juramentum a principio est illicitum; differenter tamen: quia si quis iuret se facturum aliquod peccatum, & peccavit jurando, & peccat juramentum servando: si quis autem jurat se non facturum aliquod melius bonum, quod tamen facere non tenetur, peccat quidem jurando, inquantum ponit obicem Spiritui sancto, qui est boni propositi inspirator; non tamen peccat juramentum servando, sed multo melius facit, si non serveret. Alio modo vergit in deteriorem exitum propter aliquid quod de novo emerferit, quod fuit impræmeditatum; sicut patet in juramento Herodis, qui juravit puellæ saltanti se daturum quod petisset; hoc enim juramentum poterat esse a principio licitum, intellecta debita conditione, scilicet si peteret quod dare deceret: sed impletio juramenti fuit illicita. Unde Ambrosius dicit in I. de officiis (cap. I. vers. fin.) *Est contra officium nonnumquam promissum solvere, sacramentum custodire; (*) sicut Herodes, qui*

22. qu. 4. quod ex eodem loco desumptum est; ubi dicitur mirum esse si fides appellanda est quæ ad faciendum peccatum adhibetur; sed qualiscunque sit, pejus fieri quod sit contra illam, nisi cum propterea deseritur, ut ad veram ac legitimam fidem redeatur; puta cum datam fidem adultero rescindit adultera, ut ad mariti fidem violatam redeat, sicut ibidem & in originali textu & cap. *Mulier* subjungitur. Additur quoque quasi Severo Milevitano Episcopo sic scribens, ut cap. *Inser cetera* videre est, *Juramentum non ob hoc fuisse institutum ut esset vinculum iniquitatis; nec sacramentum credo ad hoc debere fieri ut injusta juratio suorum honorum sit injuste jurantibus expoliatio & accipienti æterna damnatio: Quod contra quandam inculcatur qui matri & fratribus necessaria se non esse ministraturum juraverat: Sed nulla talis epistola in Angustino reperitur: Habentur autem apud Bedam expresse in ferm. de decollatione S. Joannis Baptistæ verba quæ in textu indicat S. Thomas; & in Decreto ubi supra cap. *Si aliquid forte nos incautus* ex illo referuntur occasione juramenti Herodis ex quo Joannis decollatio sequuta est: *Si aliquid nos forte (inquit) jurasse contigerit, quod observatum pejorem vergat in exitum, libere illud consilio salubriore mutandum noverimus, ac magis instante necessitate pejerandum nobis quam pro vitando perjurio in aliud crimen gravius esse divergendum: Et hæc etiam ipsa ex Decreto Soteris Patris paullo postea subjunguntur cap. *Si aliquid forte incautus nos* &c. Adde quod & cap. *Si publicis ex Concilio Toletano* 8. cap. 2. corruptius refertur sed sic referri debet: *Si publicis sacramentorum gestis***

(quod Deus advertas) a quibuslibet illicita vel non boni exitus conditio alligata, quæ aut jugulare animam patris, aut agere compelleres stuprum sanctissime virginis, nunquid non tolerabilis esset stultæ promissionis rescivere vota quam per inutilium promissorum custodiam, exhorrendam criminum implere mensuram? &c. Ut ex originali textu emendamus tom. 2. Conciliorum parte 2. & Ivo refert. 2. nos parte 12. cap. 9. nisi quod loco *sacratissima virginis* ad illius marginem annotatur *sacrate tantum quæ sic propter virginitatis professionem appellatur: Est quoque jugulare animam patris idem quod vitam patris; & conditio (sive potius conditio) sacramentis publicis alligata, conditum sive pactum obstrictum juramento: Pro quo & in Decreto textu perabsurde a quibuslibet illicita vel non existisset conditio alligata, & ad marginem non minori absurditate, alias existisse conditio allegatur. O correctores, corruptores! Præter id quod jam supra aliter ex Rescripto Alexandri 3. ad Archiepiscopum Senonensem annotatum est ad marginem, quod non est eorum quemlibet contra juramentum suum venire, nisi sale sit quod vergat in interitum salutis æternæ: Ut & cap. *Quanto*, ubi a Rege Aragonie præstitum juramentum de conservanda patris moneta quod illicitum propter monetæ depravationem præsumebat, rescindi jubet, cum juramentum non ut vinculum iniquitatis fuerit institutum.*

(*) *Nicolajus*: sicut Herodes necem Joannis &c. *Edit. Rom. aliaque vetusta*: Est contra officium non numquam promissum solvere sacramentum, sicut Herodes, qui necem Joannis præstavit &c.

necem Joannis præstitit, ne promissum negaret.

Ad tertium dicendum, quod in juramento quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem qua obligatur homini, cui aliquid promittit: & talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit, hoc meretur ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus promisit & talis obligatio non tollitur in foro conscientiae, quia magis debet damnum temporale sustinere quam juramentum violare. Potest tamen repetere in judicio quod solvit, vel prælato denuntiare, non obstante quod contrarium juravit, quia tale juramentum vergeret in deteriorem exitum, esset enim contra justitiam publicam. Romani autem Pontifices ab hujusmodi juramenti homines absolverunt, non quasi decernentes hujusmodi juramenta non esse obligatoria, sed quasi hujusmodi obligationes ex justa causa relaxantes.

Ad quartum dicendum, quod quando non est eadem jurantis intentio, & ejus cui jurat, si hoc proveniat ex dolo jurantis debet juramentum servari secundum sanum intellectum ejus cui juramentum præstatur. Unde Isidorus dicit (Lib. II. de sum. bono cap. xxxi. a med.) *Quicumque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiae testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui juratur, intelligit.* Et quod hoc intelligatur de dolo juramento, patet per id quod subditur: *Dupliciter reus fit qui & nomen Dei in vanum assumit, & proximum dolo capit.* Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem jurantis. Unde Gregorius dicit XXVI. Moral. (cap. vii. cir. med.) *Humanae aures talia verba nostra judicant, qualia foris sonant; divina vero judicia talia foris audiunt, qualia ex insimis proferuntur.*

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in sensu recto intelligas, merito esse insinuatam a Scripturis: quod juramentum habet vim obligandi: Ut *Matth. 5.* secundum quod adducit *arg. contr.* Item *Gen. 24.* *sin autem mulier noluerit sequi te: non seneberis juramento. Juravit ergo servus, &c.* Ergo juxta declaratum ab Abraham tenebatur juramento. Item *Josue 2.* *Innoxii erimus a juramento, si ingredientibus nobis terram, non, &c.* Quod, si nos prodere volueris; erimus mundi ab hoc juramento. Ergo,

juxta oppositum, tenebantur juramento, & ibi capit. 9. *Juravimus eis in nomine Domini Dei Israel: & ideo non possumus eos contingere.* En obligatos se juramento confitebantur etiam Gabaonitis dato in casu ignorantiae (de quo ibi.) Id, quod mirifice monstrat propositum, scilicet, quod juramentum habet vim obligandi: & tanto magis: quanto ab ipso Deo approbatum fuit hoc dictum, quod scilicet tenebantur juramento Gabaonitis (ut patet in capit. sequenti. *Secundo* vides quomodo &c.

A R T I C U L U S VIII. 489

Utrum major sit obligatio juramenti quam voti.

AD Octavum sic proceditur. Videtur quod major sit obligatio juramenti, quam voti. Votum enim est simplex promissio: Sed juramentum supra promissionem adhibet divinum testimonium. Ergo major est obligatio juramenti, quam voti.

2. Præterea. Debilius solet per fortius confirmari. Sed votum interdum confirmatur juramento. Ergo juramentum est fortius quam votum.

3. Præterea. Obligatio voti causatur ex animi deliberatione, ut supra dictum est (quæst. lxxxviii. art. 1.) obligatio autem juramenti causatur ex divina veritate, cujus testimonium invocatur. Cum ergo veritas Dei excedat deliberationem humanam, videtur quod obligatio juramenti sit fortior quam obligatio voti.

Sed contra. Per votum obligatur aliquis Deo; per juramentum autem obligatur aliquis interdum homini. Magis autem obligatur homo Deo quam homini. Ergo major est obligatio voti quam juramenti.

Respondeo dicendum, quod utraque obligatio, scilicet voti, & juramenti, causatur ex aliquo divino; aliter tamen, & aliter: nam obligatio voti causatur ex fidelitate quam Deo debemus, ut scilicet ei promissum solvamus; obligatio autem juramenti causatur ex reverentia quam debemus ei; ex qua tenemur quod verificemus id quod per nomen ejus promittimus. Omnis autem infidelitas irreverentiam continet; sed non convertitur: videtur enim infidelitas subjecti ad dominum esse maxima irreverentia.

Et ideo votum ex ratione sua magis est obligatorium quam juramentum.

Ad primum ergo dicendum, quod votum est

est promissio, non quæcumque, sed Deo facta; cui infidelem esse gravissimum est.

Ad secundum dicendum, quod juramentum non adhibetur voto quasi aliquid firmitus, sed ut per duas res immobiles major firmitas habeatur.

Ad tertium dicendum, quod deliberatio animi dat firmitatem voto, quantum ex parte votantis est; habet tamen majorem firmitatis causam ex parte Dei, cui votum offertur.

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem destruas, tanquam ex abundantiori, errorem *Lutheri* dicentis vota non valere, nisi ad operum instantiam, & præsumptionem. Intendebat autem per hoc inter alia dicere, quod votum non habet vim obligandi. Quod & facinore suo demonstravit, dum, abjecto voto castitatis, excucullatus monialem duxit uxorem. Lege Prateolum. Per hoc igitur, quod juxta præsentem articulum plus obligat votum, quam juramentum, patet ex abundantiori doctrina: quod error ille detestandus admodum est. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, errorem illum merito damnari a dictis supra *quest. 88. art. 3. append. & qu. hac 89. art. 7. append.* Item a Veritatibus aureis super legem veterem, *Numer. 15. conclus. 1.* Item ab *Elucidat. Addition. articul. nu. 112.* Item ab *Isa. 40. Omnes gentes, quasi non sint, sic sunt coram eo.* Ac si dicat in proposito: Votum, quod fit Deo, quasi in immensum plus obligat, quam juramentum, quod fit hominibus, etiam si fieret cunctis. Ratio est: quia omnes gentes coram eo, idest, in comparatione ad Deum, sunt nihil penitus. *Tertio* vides: quomodo &c.

A R T I C U L U S IX. 490

Utrum aliquis possit in juramento dispensare.

AD nonum sic proceditur. Videtur quod nullus possit dispensare in juramento. Sicut enim veritas requiritur ad juramentum

assertorium, quod est de præterito, vel præteriti; ita etiam ad juramentum promissorium, quod est de futuro. Sed nullus potest cum aliquo dispensare quod de præsentibus, vel præteritis juret contra veritatem. Ergo etiam nullus potest dispensare, quod non faciat aliquis esse verum id quod cum juramento in futurum promisit.

2. Præterea. Juramentum promissorium inducitur ad utilitatem ejus cui fit promissio. Sed ille, ut videtur, non potest relaxare, quia est contra reverentiam divinam. Ergo multo minus per aliquem alium potest super hoc dispensari.

3. Præterea. In voto quilibet Episcopus potest dispensare, exceptis quibusdam votis quæ soli Papæ referuntur, ut supra habitum est (*quest. præc. art. 12. ad 3.*) Ergo pari ratione in juramento, si esset dispensabile, quilibet Episcopus posset dispensare: quod tamen videtur esse contra jura (*cap. Auctoritatem, & seq. xv. quest. vi. & cap. Si vero, de jurejurando.*) Non ergo videtur quod in juramento possit dispensari.

Sed contra est quod votum est majoris obligationis quam juramentum, ut supra dictum est (*art. præc.*) Sed in voto potest dispensari. Ergo & in juramento.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (*art. 10. quest. præc.*) necessitas dispensationis tam in lege, quam in voto est propter hoc quod id quod in se vel universaliter consideratum, est utile, & honestum, secundum aliquem particularem eventum potest esse inhonestum, & nocivum; quod non potest cadere nec sub lege, nec sub voto. Quod autem aliquid sit inhonestum, vel nocivum, repugnat his quæ debent attendi in juramento: nam si sit inhonestum, repugnat justitiæ; si sit nocivum, repugnat judicio.

Et ideo pari ratione etiam in juramento dispensari potest.

Ad primum ergo dicendum, quod dispensatio quæ fit in juramento, non se extendit ad hoc quod aliquid contra juramentum fiat: hoc enim est impossibile, cum observatio juramenti cadat sub præcepto divino, quod est indispensabile (1). Sed ad hoc se extendit

(1) Quaecumque sit secundum se consideratum, ut ex professio 1. 2. quest. 100. art. 8. discussum est: Dicitur autem indispensabile per ordinem ad potestatem humanam tantum si solummodo positivum est; sed si omnino naturale quasi fundamentale jus con-

tinens, ut sunt præcepta decalogi, ne dispensari quidem a Deo ipso potest: Eiusmodi autem est juramentum, quia falsitas qualiscumque in decalogo intelligitur prohiberi.

dit dispensatio juramenti, ut id quod sub juramento cadebat, sub juramento non cadat, quasi non existens debita materia juramenti, sicut & de voto supra diximus (quæst. præc. art. ad 2.) Materia autem juramenti assertorii, quod est de præterito, vel præsentis, in quamdam necessitatem jam transit, & immutabilis facta est: & ideo dispensatio non referretur ad materiam, sed referretur ad ipsum actum juramenti: unde talis dispensatio directe esset contra præceptum divinum. Sed materia juramenti promissorii est aliquid futurum, quod variari potest; ita scilicet quod in aliquo eventu potest esse illicitum, vel nocivum, & per consequens non esse debita materia juramenti: & ideo dispensari potest in juramento promissorio, quia talis dispensatio respicit materiam juramenti, & non contrariatur præcepto divino de juramenti observatione.

Ad secundum dicendum, quod homo potest alteri promittere aliquid sub juramento dupliciter. Uno modo, quando promittit aliquid pertinens ad utilitatem ipsius; puta si sub juramento promittat se servitutum ei, vel pecuniam daturum: & a tali promissione potest absolvere ille cui promissio facta est: intelligitur enim jam ei solvisse promissum quando facit de eo secundum ejus voluntatem (1). Alio modo promittit aliquis alteri quod pertinet ad honorem Dei, vel utilitatem aliorum; puta si aliquis sub juramento promittat alicui, se intraturum religionem, vel aliquod opus pietatis facturum: & tunc ille cui promittitur, non potest absolvere promittentem: quia promissio non est facta ei principaliter, sed Deo; nisi forte sit interposita conditio, ratione cujus possit, scilicet si illi videbitur cui promittitur, vel aliquid aliud tale.

Ad tertium dicendum, quod quandoque illud quod cadit sub juramento promissorio, est manifeste repugnans justitiæ: vel quia est peccatum, sicut cum aliquis jurat se facturum homicidium; vel quia est majoris boni

impeditivum, sicut cum aliquis jurat se non intraturum religionem: & tale juramentum dispensatione non indiget (2). Sed in primo casu tenetur aliquis tale juramentum non servare; in secundo autem casu licitum est & servare, & non servare, ut supra dictum est (art. 7. hu. quæst. ad 2.) Quandoque vero aliquid sub juramento promittitur de quo dubium est, utrum sit licitum vel illicitum, proficuum vel nocivum aut simpliciter, aut in aliquo casu: & in hoc potest quilibet Episcopus dispensare. Quandoque vero sub juramento promittitur aliquid quod est manifeste licitum, & utile: & in tali juramento non videtur habere locum dispensatio, vel commutatio, nisi aliquid melius occurrat ad communem utilitatem faciendum quod maxime videtur pertinere ad potestatem Papæ, qui habet curam universalis Ecclesiæ, vel etiam absoluta relaxatio, quod etiam ad Papam pertinet in omnibus generaliter quæ ad dispensationem rerum ecclesiasticarum pertinent, super quas habet plenitudinem potestatis, sicut & ad unumquemque pertinet irritare juramentum quod a sibi subditis factum est, circa ea quæ ejus potestati subduntur; sicut pater potest irritare juramentum puellæ, & vir uxoris, ut dicitur Num. xxx. sicut & supra de voto dictum est (3) (quæst. præc. art. 8. & 9.)

A P P E N D I X.

EX articulo habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito esse insinuatam a summis Pontificibus, quod aliquis potest dispensare in juramento, ut *extra de jurejurando, cap. pervenit ad nos, & cap. si vero, & cap. Verum in ea. & cap. ult.* Ubi Greg. IX. dicit. *Absolutos se noverint a debito fidelitatis dominii, & totius obsequii, quicumque lapsis manifeste in heresim aliquo pacto quacunque firmitate vallato, tenebantur adstricti.* Hæc ibi. Item 15. q. 6. cap. alius, & cap. juratos. Ubi

(1) Sic reponendum puto, ut sit planior sensus; non sicut prius *utilitassem*: Quomodo enim præsumitur facere secundum ejus utilitatem cui promiserat, si & relaxatur ei quod promiserat? Sed hoc ipso secundum voluntatem illius facit, quia non solvit illud quod ab alio sponte relaxatum est.

(2) Hoc vero est quod loco superius notato ait Alexand. 3. Regi Aragoniæ scribens qui se a juramento postulabat absolvi quo monetam a patre suo cusam se conserbare juraverat, cum tamen esset le-

gitimo pondere defraudata: *Diligens indagator potuisset facile intueri quod non tam eras absolutio necessaria quam interpretatio requirenda; quia nempe si illicitum fuit, observandum non fuit &c.*

(3) Ubi sic verf. 4. *Mulier si quidpiam voverit & se constrinxerit j-uramento que est in domo patris sui & in ætate adhuc puellari, si cognoverit patrem & sacuerit, quicquid pollicita est & juraverit, complebit: in autem statim contradixerit pater & vota ejus & juramenta irrita erunt &c.*

Ubi & Greg. VII. Romanæ synodo præsidens, cap. Nos sanctorum, dixit. Nos sanctorum prædecessorum statuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate, aut sacramento constricti sunt, Apostolica auctoritate a juramento absolvimus: & ne sibi fidelitatem observent, omnibus modis prohibemus: quousque ipsi ad satisfactionem veniant. Hæc ibi. Secundo vides quomodo &c.

ARTICULUS X. 490

Utrum juramentum impediatur per aliquam conditionem personæ, vel temporis.

III. dist. xxxix. in expof. lit.

AD decimum sic proceditur. Videtur quod juramentum non impediatur per aliquam conditionem personæ, vel temporis. Juramentum enim ad confirmationem inducitur, ut patet per Apostolum ad Hebr. vi. Sed cuilibet convenit confirmare dictum suum, & quolibet tempore. Ergo videtur quod juramentum non impediatur per aliquam conditionem personæ, vel temporis.

2. Præterea. Majus est jurare per Deum quam per Evangelia: unde Chrysostomus (1) dicit (hom. xcliv. in op. imperf. a med.) *Si aliqua causa fuerit, modicum videtur facere qui jurat per Deum; sed qui iurat per Evangelia, majus aliquid fecisse videtur. Quibus dicendum est: Stulti, Scripturæ propter Deum factæ sunt, non Deus propter Scripturas.* Sed cujuslibet conditionis personæ, & quolibet tempore in communi locutione consueverunt jurare per Deum. Ergo multo magis licitum est eis jurare per Evangelia.

3. Præterea. Idem non causatur ex contrariis causis: quia contrariæ causæ sunt contrariorum (2). Sed aliqui excluduntur a juramento propter defectum personæ, sicut pue-

ri ante quatuordecim annos, & etiam illi qui semel fuerunt perjuri. Non ergo videtur quod aliqui prohibeantur jurare vel propter dignitatem, sicut clerici, aut etiam propter temporis solemnitatem.

4. Præterea. Nullus homo vivens in hoc mundo est tantæ dignitatis, sicut Angelus: dicitur enim Matth. xi. 11. (3) quod *qui minor est in regno cælorum, major est illo*, scilicet Joanne Baptista adhuc in mundo vivente. Sed Angelo convenit jurare: dicitur enim Apoc. x. 6. quod *Angelus juravit per viventem in secula seculorum*. Ergo nullus homo propter dignitatem debet excusari a juramento.

Sed contra est quod habetur 11. quæst. v. (cap. 1v.) *Presbyter vice juramenti per sanctam consecrationem interrogetur & xxii. quæst. v. (cap. xxii.) dicitur: Nullus ex ecclesiastico ordine cuiquam laico quidquam super sancta Evangelia jurare præsumat.*

Respondeo dicendum, quod in juramento duo sunt consideranda. Unum quidem ex parte Dei, cujus testimonium inducitur: & quantum ad hoc debetur juramento maxima reverentia. Et propter hoc a juramento excluduntur pueri ante annos pubertatis, qui non coguntur ad jurandum, quia nondum habent perfectum usum rationis, quo possint cum reverentia debita juramentum præstare: & iterum perjuri, qui ad juramentum non admittuntur, quia ex retroactis præsumitur quod debitam reverentiam juramento non exhibebunt. Et propter hoc etiam ut juramento debita reverentia exhibeatur, dicitur xxii. quæst. v. (cap. xvi.) *Honestum est ut qui in sanctis audit jurare, hoc jejunium faciat cum omni honestate, & timore Dei.*

Aliud autem est considerandum ex parte hominis, cujus dictum juramento confirmatur. Non enim indiget dictum hominis confirmatione, nisi quia de eo dubitatur. Hoc autem

(1) Vel sub ejus nomine author operis imperfecti homil. 44. in Matthæum, explicans illud. *Ve vobis duces cæci qui dicitis quod qui jurat per templum nihil est &c.*

(2) Seu contraria effectiva (ex græco τὰ ἐναντία ποικίλα) ut ca. 8. lib. 1. Polit. videre est, ubi quispiam oscitanter obtrufit, contrarii effectus.

(3) Ubi sic Hieronymus: *De Salvatore hoc intelligi multi volunt, quod qui minor est tempore, major sit dignitate: Nos autem simpliciter intelligamus quod omnis sanctus qui jam cum Deo est, major sit illo qui adhuc in prælio consistit: Quidam novissimum Angelum in cælis Domino ministrantem meliorem volunt accipere quolibet primo bo-*

mine qui versetur in servis. Augustinus etiam contra adversarium legis & Prophetarum lib. 2. cap. 5. ex quo refertur in cat. *Hæc verba (inquit) duobus modis possunt intelligi: Aut enim regnum cælorum appellavit hoc quod nondum accepimus; & quia ibi sunt Angeli, quilibet in eis minor major est quolibet justo portante corpus quod corrumpitur: Aut si regnum cælorum intelligi voluit Ecclesiam, cujus filii sunt ab institutione generis humani usque nunc omnes justii, Dominus seipsum significavit; qui nascendi tempore minor erat Joanne, major autem divinitatis eternitate & dominica potestate: Quod & indicat Hilarius.*

autem derogat dignitati personæ ut dubitetur de veritate eorum quæ dicit : & ideo *personis magnæ dignitatis non convenit jurare*. Propter quod dicitur 11. quæst. v. cap. *Si quis presbyter*, quod *sacerdotes ex levi causa jurare non debent* : tamen pro aliqua necessitate, vel magna utilitate licitum est eis jurare, & præcipue pro spiritualibus negotiis ; pro quibus etiam juramenta competit præstare in solemnibus diebus, quibus est spiritualibus rebus vacandum . Non autem tunc sunt juramenta præstanda pro rebus temporalibus, nisi forte ex magna necessitate (1).

Ad primum ergo dicendum, quod quidam sunt qui dictum suum confirmare non possunt propter defectum eorum ; & quidam sunt quorum dictum adeo debet esse certum quod confirmatione non egeat.

Ad secundum dicendum, quod juramentum secundum se consideratum tanto fortius est, & magis obligat, quanto majus est id per quod juratur, ut Augustinus dicit ad Publicolam (epist. xlvii. al. cliv. aliquant. a princ.) & secundum hoc majus est jurare per Deum quam per Evangelia . Sed potest esse e converso propter modum jurandi ; utpote si juramentum, quod fit per Evangelia, fiat cum quadam deliberatione, & solemnitate ; juramentum autem quod fit per Deum, fiat leviter, & absque deliberatione.

Ad tertium dicendum, quod nihil prohibet aliquid tolli ex contrariis causis per modum superabundantiæ, & defectus : & hoc modo aliqui impediuntur a juramento, quia sunt majoris auctoritatis quam quod eos jurare deceat ; aliqui vero, quia sunt minoris auctoritatis quam quod eorum juramento stetetur (2).

Ad quartum dicendum, quod juramentum Angeli inducitur, non propter defectum ipsius, quasi non sit ejus simplici dicto credendum, sed ad ostendendum id quod dicitur, ex infallibili Dei dispositione procedere ; sicut etiam & Deus aliquando in Scripturis

Summ. S. Tb. Tom. II.

jurans inducitur, ad ostendendum immobilitatem ejus quod dicitur, sicut Apostolus dicit ad Hebr. vi.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo : quomodo per rationem directam, hæc ponitur in corpore indirectam, hæc est solutio argumentorum, ostendas, merito esse per Canones infirmatum : quod juramentum impeditur per aliquam conditionem personæ, & temporis. Ut 2. q. 5. & 22. q. 5. secundum quod jacet in *argum. contr.* Ubi & multa alia capitula circa hoc consule, & etiam, *extra. de jurejurando.* Secundo vides : quomodo &c.

Q U E S T I O X C.

De assumptione divini nominis per modum adjurationis,

In tres articulos divisa.

POSTEA considerandum est de assumptione divini nominis per modum adjurationis : & circa hoc quærentur tria.

Primo, utrum liceat adjurare homines.

Secundo, utrum liceat adjurare dæmones.

Tertio, utrum liceat adjurare irracionales creaturas.

V u

A R-

(1) Ut cap. *Decrevis* in Decretis Causa 22. qu. 5. ex Concilio apud S. Medardum habito videre est, ubi dicitur : *Decrevis sancta Synodus ut a Septuagesima usque ad Octavam Pasche, & ab Adventu Domini usque in Octavam Epiphania, nec non & in jejuniis quatuor temporum & in Litanis majoribus & in diebus dominicis & in diebus Rogationum nisi de concordia & pacificatione*) nullus super sacra Evangelia jurare presumat.

(2) Puta parvuli qui sine rationabili ætate sunt ;

scilicet ante annos quatuordecim ut cap. *Parvuli* (contra Gunebodignos qui cogunt eos ad jurandum) prædicta causa & quæstione decernitur ex lib. 1. Capitularium cap. 63. ubi Gunebodigni (forte Gunthodigni) pro Gunthodignis vel Gundebeda lege viventibus ponuntur, sicut explicant Notæ, non satis tamen plano sensu : Sed & qui semel perjurati fuerint, ut eodem cap. subjungitur, *nec accedere ad sacramentum* permittuntur, *nec in sua vel alterius causa juratores admitti.*

ARTICULUS I. 492

Utrum liceat adjurare hominem.

Sup. quest. lxxxiii. art. 17. ad 1.

AD primum sic proceditur. Videtur quod non liceat hominem adjurare. Dicit enim Origenes super Matth. (1) *Æstimo, quoniam non oportet ut vir qui vult secundum Evangelium vivere, adjuret alterum. Si enim jurare non licet, quantum ad evangelicum Christi mandatum, notum est quis nec adjurare alterum licet. Et propterea manifestum est quod Princeps sacerdotum Jesum illicite adjuravit per Deum vivum.*

2. Præterea. Quicumque adjurat aliquem, quodammodo ipsum compellit. Sed non licet alium invitum cogere. Ergo videtur quod nec liceat aliquem adjurare.

3. Præterea. Adjurare est aliquem ad jurandum inducere. Sed inducere aliquem ad iurandum est superiorum, qui inferioribus juramenta imponunt. Ergo inferiores superiores suos non possunt adjurare.

Sed contra est quod etiam Deum per aliqua sacra obsecramus, eum obtestantes (2). Apostolus etiam fideles obsecrat per misericordiam Dei, ut patet Rom. xii. quod videtur ad quamdam adjurationem pertinere. Ergo licitum est alios adjurare.

Respondendo dicendum, quod ille qui jurat juramento promissorio per reverentiam divini nominis, quod ad confirmationem suæ promissionis inducit, seipsum obligat ad faciendum quod promittit; quod est seipsum immobiliter ordinare ad aliquid agendum. Sicut autem homo seipsum ordinare potest ad aliquid agendum, ita etiam & alios, supe-

riores quidem deprecando, inferiores autem imperando, ut ex supra dictis patet (quest. lxxxiii. art. 1.) Cum ergo utraque ordinatio per aliquod divinum confirmatur, est adjuratio. In hoc tamen differunt, quod homo est suorum actuum dominus, non autem est dominus eorum quæ sunt ab alio agenda: & ideo sibiipso potest necessitatem imponere per divini nominis invocationem; non autem hanc necessitatem potest aliis imponere, nisi subditis, quos potest ex debito præstiti juramenti compellere.

Si ergo aliquis per invocationem divini nominis, vel cuiuscumque rei sacræ, alicui non sibi subdito adjurando necessitatem agenda aliquid imponere intendat, sicut imponit sibiipso jurando, talis adjuratio illicita est, quia usurpat potestatem in alium, quam non habet; tamen propter aliquam necessitatem superiores inferiores suos tali genere adjurationis constringere possunt.

Si vero intendat solummodo per reverentiam divini nominis, vel alicujus rei sacræ, aliquid ab alio obtinere absque necessitatis impositione; talis adjuratio licita est respectu quorumlibet.

Ad primum ergo dicendum, quod Origenes loquitur de adjuratione qua aliquis alicui necessitatem imponere intendit, (3) sicut imponit sibiipso jurando. Sic enim Princeps sacerdotum præsumpsit Dominum Jesum Christum adjurare.

Ad secundum dicendum, quod illa ratio procedit de adjuratione quæ necessitatem imponit.

Ad tertium dicendum, quod adjurare non est aliquem ad jurandum inducere, sed per quamdam similitudinem juramenti a se inducti, alium ad aliquid agendum provocare.

Aliter

(1) Tractatu 55. super illud Matth. 26. vers. 61. *Adjuro te per Deum vivum*; ubi paulo aliis verbis vel alia serie appendicem ultimam sic exprimit: *Propterea manifestum est quoniam Princeps Sacerdotum illicite Jesum adjuravit, quamvis videatur per Deum vivum adjurasse.*

(2) Sic in Oratione ante Missam quæ Ambrosio tribuitur, paulo statim post initium, *Rogo te per sanguinem tuum, magnum salutis nostræ pretium* &c. Et inferius: *Per omnipotentiam tuam te rogo Deus meus*: Et versus finem: *Rogo te per ipsum sacrosanctum mysterium corporis & sanguinis tui* &c. Huc etiam referri potest quod clamamus in Litanis *Per mysterium sanctæ incarnationis tuæ libera nos* & similiter de aliis quæ ibi subjunguntur; non ut sit sensus quod nos per mysterium illud vel similia Deus liberet, sed quod eum per mysterium illud

adjuramus vel per alia ejusmodi ut nos dignetur liberare.

(3) Opponit enim Evangelii usum usui legis in qua fiebant quedam adjurationes ad veritatis confessionem necessitate vel vi extorquendam; ut patet in exemplo quod affert ex Num. 5. ubi suspectam viro mulierem Sacerdos adhibita Zelotypiæ aqua ut a suspitione se liberet adjurat. Alioqui quod in Evangelio liceat adjurare, patet exemplo Pauli Thesalonicensis adjurantis ep. 1. circa finem ut eam legi coram omnibus curent: Ubi prolixè Chrysostomus in eos invehitur qui per Dominum adjurati nihil eorum præstant quæ petuntur, sed ita spernunt sicut pueros contemnimus, cum casti flagris nos adjurant; si vero per maritum vel per uxorem vel per filios adjureantur, omnia præstant.

Aliter tamen adjuratione utimur ad hominem, & aliter ad Deum: nam adjurando hominem, ejus voluntatem per reverentiam rei sacræ immutare intendimus: quod quidem non intendimus circa Deum, cujus voluntas est immutabilis. Sed quod a Deo per æternam ejus voluntatem aliquid obtineamus, non est ex meritis nostris, sed ex ejus bonitate.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo; quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito fuisse insinuatam a Scripturis, quod licitum est adjurare hominem; ut Rom. 12. secundum quod in arg. cont. dicitur. Et a fortiori, in litanis, per amarissimam passionem tuam, &c. Libera nos Domine; ut etiam tangitur ibidem dicendo ly Deum per aliqua sacra obtestantes. Si enim licet adjurare Deum, modo tamen sano expresso in resp. ad tertium, multo magis licet adjurare hominem. Secundo vides: quomodo &c.

ARTICULUS II. 493

Utrum liceat dæmones adjurare.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod non liceat dæmones adjurare. Dicit enim Origenes super Matth. (tract. lv. ante med.) Non est secundum potestatem datam a Salvatore adjurare demonia: Judaicum enim est hoc. Non autem debemus Judæorum ritus imitari, sed potius uti potestate a Christo data. Ergo non est licitum dæmones adjurare.

2. Præterea. Multi necromanticis incantationibus demones invocant per aliquid divinum; quod est adjurare. Si ergo licitum est dæmones adjurare licitum est necroman-

tis incantationibus uti: quod patet esse falsum. Ergo & primum.

3. Præterea. Quicumque adjurat aliquem; ex hoc ipso aliquam societatem cum ipso facit. Sed non licet cum dæmonibus societatem facere, secundum illud I. Cor. x. 20. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Ergo non licet dæmones adjurare.

Sed contra est quod dicitur Marc. ult. 17. In nomine meo dæmonia ejicient (1). Sed inducere alium ad aliquid agendum propter nomen divinum, hoc est adjurare. Ergo licitum est dæmones adjurare.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) duplex est adjurandi modus: unus quidem per modum deprecationis, vel inductionis ob reverentiam alicujus sacri; alius autem per modum compulsionis. Primo autem modo non licet dæmones adjurare: quia ille modus adjurandi videtur ad quamdam benevolentiam, vel amicitiam pertinere qua non licet ad dæmones uti.

Secundo autem adjurationis modo, qui est per compulsionem, licet nobis ad aliquid uti, & ad aliquid non licet. Dæmones enim in cursu hujus vitæ nobis adversarii constituuntur. Non autem eorum actus nostræ dispositioni subdantur, sed dispositioni divinæ, & sanctorum Angelorum: quia, ut Augustinus dicit in III. de Trin. (cap. iv. ante med.) spiritus desertor regitur per spiritum justum. Possumus ergo dæmones adjurando per virtutem divini nominis, tamquam inimicos repellere, ne nobis noceant spiritualiter, vel corporaliter, secundum potestatem divinam datam a Christo, secundum illud Luc. x. 19. (2) Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici; & nihil vobis nocebit.

Non tamen licitum est eos adjurare ad aliquid ab eis addiscendum, vel etiam ad aliquid per eos obtinendum: quia hoc pertineret ad aliquam societatem cum ipsis habendam: nisi forte ex speciali instinctu, vel revelatione divina, aliqui Sancti ad aliquos effectus dæmonum operatione utantur; sicut legitur de beato Jacobo, quod per dæmones

V u 2 fecit

(1) Sicut & Marci 9. vers. 37. Vidimus quendam in nomine tuo ejicientem demonia qui non sequitur nos: Et Matth. 7. vers. 22. Nonne in nomine tuo demonia ejicimus? Et Luc. 9. vers. 49. Vidimus quendam &c. ut supra: Et cap. 10. vers. 17. Etiam demonia subjiciuntur nobis in nomine tuo: Et Act. 16. vers. 18. spiritui pythoni quandam puellam possidenti præcipit Paulus in nomine Jesu Christi ut exeat ab ea &c. Sed & Actorum 19. vers. 13. expressius Judæi quidam Exorcistæ, licet in Christum non credentes, tentant invocare nomen Domini Jesu super eos qui spiritibus malis agitantur, dicentes Adjuro vos per Jesum &c.

(2) Quod Chrysothomus in Catena Græcorum Patrum super Lucam de dæmonibus non de bestiis dicit notat; etiam de bestiis explicat Beda.

fecit Hermogenem ad se adduci. (1)

Ad primum ergo dicendum, quod Origenes loquitur de adjuratione quæ non fit potestative per modum compulsionis, sed magis per modum cujusdam benevolæ deprecationis.

Ad secundum dicendum, quod necromantici utuntur adjurationibus, & invocationibus dæmonum ad aliquid ab eis addiscendum, vel adipiscendum: & hoc est illicitum, ut dictum est (in cor.) Unde Chrysostomus dicit Mar. 1. exponens illud verbum Domini, quod spiritui immundo dixit, *Obmutesco, & exi ab homine*: (conc. 11. de Lazaro, inter princ. „ & med.) „ Salutiferum hic nobis dogma „ datur, ne credamus dæmonibus, quantum „ cumque denuntient veritatem. “

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de adjuratione qua imploratur auxilium dæmonum ad aliquid agendum, vel cognoscendum: hoc enim videtur ad quamdam societatem pertinere. Sed quod aliquis adjurando dæmones repellat, hoc est ab eorum societate recedere.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito fuisse a scripturis, & ab ecclesia infinuatum: quod licitum est adjurare dæmones. A scripturis quidem: ut in *arg. cons.* extenditur. Ab ecclesia vero: ut patet in exorcismis contra dæmones corpora hominum quorundam vexantes. Ad quod officium etiam ministros particulares ipsa ecclesia destinavit; quos ordinando exorcistas nominavit. Per illa igitur facta sua nobis demonstrat intentum. *Secundo* vides: quomodo &c.

ARTICULUS III. 494

Utrum liceat irrationalem creaturam adjurare.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod non liceat adjurare irrationalem creaturam. Adjuratio enim fit per locutionem. Sed frustra sermo dirigitur ad eum qui non intelligit, qualis est irrationalis creatura. Ergo vanum est, & illicitum irrationalem creaturam adjurare.

2. Præterea. Ad eum videtur competere adjuratio ad quem pertinet juratio. Sed juratio non pertinet ad creaturam irrationalem. Ergo videtur quod ad eam non liceat adjuratione uti.

3. Præterea. Duplex est adjurationis modus, ut ex supra dictis patet (art. 1. & 2. præc.) Unus quidem per modum deprecationis; quo non possumus uti ad irrationalem creaturam, quæ non est domina sui actus. Alia autem adjuratio est per modum compulsionis; quæ etiam, ut videtur, ad eam uti non possumus: quia non est nostrum creaturis irrationalibus imperare, sed solum illius de quo dicitur Matth. VIII. 27. *quia venti, & mare obediunt ei*. Ergo nullo modo, ut videtur, licet uti adjuratione ad irrationales creaturas.

Sed contra est quod Simon, & Judas leguntur adjurasse dracones, & eis præcepisse ut in desertum locum discederent. (2)

Respondeo dicendum, quod creaturæ irrationales ab alio aguntur ad proprias operationes. Eadem autem actio est ejus quod agitur & movetur, & ejus quod agit & movet; sicut motus sagittæ etiam est quædam operatio sagittantis. Et ideo operatio irrationalis creaturæ non solum ipsi attribuitur, sed principaliter Deo, cujus dispositione omnia moventur.

(1) Ex veteri Legenda quam Jacobus de Voragine refert, ubi dicitur quod cum socium Hermogenis Philetum Apostolus Jacobus convertisset ac Hermogenes eo facto indignans dæmonibus jussisset ut Jacobum pariter cum Phileto ad se ligatos adducerent, ipse potius imperante Jacobo ligatus est ab illis & ad ipsum adductus; ex quo & ejus conversio ad fidem sequuta est. Quod autem Origenes loquatur eo sensu quem hic subjungit S. Thomas ad 1. ex ibidem adjunctis patet: *Queret aliquis (inquit) si convenit dæmones adjurare: Usque qui respicit ad multos qui talia facere ausi sunt, dicit non sine ratione hoc fieri: Qui autem Jesum dæmonibus aspicit imperantem et potestatem discipulis in dæmonia dantem, dicit quod non est secundum potestatem datam*

a Salvatore adjurare dæmonia: Sed quod ex Chrysostomo in Matt. 1. subjungitur, & sic citatur in Cat. nec apud illum usquam occurrit, ex Victore Antiocheno indicat Glossa nova.

(2) Sic enim rursus in veteri Legenda ex qua in Manuscripto Rituali Prædicatorum ad annum 1254. exarato, quod hic apud nos in Conventu S. Jacobi asservatur, matutinales lectiones pro prædicatorum Apostolorum officio mutuatae sunt: Nempe quod cum ad eludendam quam prædicabant evangelicam veritatem, & inclinantem jam ad illam Principem suum ab illius professione avertendum, serpentes creavissent, ad sua eos loca redire Apostoli jusserint, ut & statim factum est.

tur. Pertinet etiam ad diabolum qui permissione divina utitur aliquibus irrationalibus creaturis ad nocendum hominibus.

Sic ergo adjuratio, qua quis utitur ad irrationalem creaturam, potest intelligi dupliciter. Uno modo ut adjuratio referatur ad ipsam irrationalem creaturam secundum se: & sic vanum esset irrationalem creaturam adjurare.

Alio modo ut referatur ad eum, a quo irrationalis creatura agitur, & movetur: & sic dupliciter adjuratur irrationalis creatura. Uno quidem modo per modum deprecationis ad Deum directæ; quod pertinet ad eos qui divina invocatione miracula faciunt. Alio modo per modum compulsionis; quæ refertur ad diabolum, qui in nocentium nostrum utitur irrationalibus creaturis. Et talis est modus adjurandi in Ecclesiæ exorcismis, (1) per quos dæmonum potestas excluditur ab irrationalibus creaturis. Adjurare autem dæmones ab eis auxilium implorando, non licet.

Et per hoc patet responsio ad objecta.

A P P E N D I X.

EX art. habes primo: quomodo per rationem & ostendas, & in recto sensu intelligas, merito insinuat a sanctis, & ecclesia catholica: quod licitum est adjurare creaturam irrationalem. A sanctis quidem: ut de Simone, & Juda dicitur *in arg. cont.* Et de B. Sylvestro concludente draconem in fovea, & adjurante eum in nomine Domini, &c. ut in vita ejus legitur. Ab ecclesia vero: ut patet: quomodo exorcizatur aqua benedicenda. Dicitur enim: *exorcizo te creatura aqua: ut fias, &c. ad expellendum, &c.* Patet autem, quod isto facto adjuratur creatura irrationalis hæc, idest aqua: similiter dic de sale. Adjuratio namque est ordinatio creaturæ alicujus ad aliquid faciendum per aliquod sacramentum confirmata: ut habetur ex *art. 1. corp. princip.* Quia igitur per talia verba aqua, & sal ad aliquid agendum, ab Ecclesia ordinatur per aliquod sacramentum, puta per invocationem nominis Dei: ideo jure dicitur, quod

tunc ecclesia adjurat creaturam irrationalem. *Secundo* vides, &c.

Q U Æ S T I O X C I.

De assumptione divini nominis ad invocandum per orationem, vel laudem,

In duos articulos divisa.

DEinde considerandum est de assumptione divini nominis ad invocandum per orationem, vel laudem. Et de oratione quidem jam dictum est (quæst. lxxxiii. (Unde nunc de laude restat dicendum.

Circa quam quærentur duo.

Primo, utrum Deus sit ore laudandus.

Secundo, utrum in laudibus Dei sint cantus adhibendi.

A R T I C U L U S I. 499

Utrum Deus sit ore laudandus.

III. dist. ix. quæst. 1. art. 3. quæst. 3. cor. & ad 2. & IV. xv. quæst. iv. art. 1. quæst. 1. cor. & Ps. lxx. con. 1. & 2. & Eph. v. lect. 7.

AD primum sic proceditur. Videtur quod Deus non sit ore laudandus. Dicit enim Philosophus in I. Eth. (cap. ult.) *Optimum non est laus, sed majus aliquid, & melius.* Sed Deus est super omnia optima. Ergo Deo non debetur laus, sed aliquid majus laude: unde & Eccli. xlii. 33. dicitur, quod *Deus major est omni laude.*

2. Præterea. Laus Dei ad cultum ipsius pertinet, est enim religionis actus. Sed Deus mente colitur magis quam ore: unde Dominus Matth. xv. contra quosdam inducit illud Isa. 13. (2) *Populus hic labiis me (*) honorat, cor autem eorum longe est a me.* Ergo laus Dei magis consistit in corde quam in ore.

3. Præterea. Homines ad hoc ore laudantur, ut ad meliora provocentur: sicut enim mali ex suis laudibus superbiunt, ita boni ex suis.

(1) Ex græco ἐξορκισμός quod adjurationem significat, & a Latinis retentum est ac usurpatum passim; ut ex variis locis Augustini ac epistola 1. Cælestini Papæ cap. 12. notabitur 3. parte qu. 71. art. 2. & 3. tum in textu tum ad marginem quoad baptismi exorcismos; præter Optatum contra Parmenianum lib. 4. & Cyprianum lib. 4. epist. 7. qui diabolum exorcismis torqueri dicunt.

(2) Paulo aliis tamen verbis in Esaiæ textu juxta vulgatam Editionem vers. 13. sic expressum: *Appropinquat populus iste ore suo & labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est a me, 70. vero in labiis ipsorum honorans me (ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτῶν τιμῶσι με) sed cor eorum procul abest (πρόψυχον ἀπέναντι) a me.*

(*) Vulgata glorificat.

fyis laudibus ad meliora provocantur : unde dicitur Proverb. xxvii. 21. *Quomodo probatur in confatorio argentum, sic probatur homo ore laudantium.* Sed Deus per verba hominum non provocatur ad meliora, tum quia immutabilis est, tum quia summe bonus est, & non habet quo crescat. Ergo Deus non est laudandus ore.

Sed contra est quod in Psal. lxi. 6. dicitur : *Labiis exultationis laudabit os meum.* (1)

Respondeo dicendum, quod verbis alia ratione utimur ad Deum, & alia ratione ad hominem. Ad hominem enim utimur verbis, ut conceptum nostri cordis, (*) quem non potest cognoscere nisi verbis nostris, ei exprimamus. Et ideo laude oris ad hominem utimur, ut vel ei, vel aliis innotescat quod bonam opinionem de laudato habemus; ut per hoc & ipsum qui laudatur, ad meliora provocemus, & alios apud quos laudatur, in bonam opinionem, & reverentiam, & imitationem ipsius inducamus. Sed ad Deum verbis utimur, non quidem ut ei qui est inspector cordium, nostros conceptus manifestemus, sed ut nos ipsos, & alios audientes ad ejus reverentiam inducamus.

Et ideo necessaria est laus oris, non quidem propter Deum, sed propter ipsum laudantem : cujus affectus excitatur in Deum ex laude ipsius, secundum illud Psal. xlix. 23. *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei.* Et in quantum homo per divinam laudem affectu ascendit in Deum, intantum per hoc retrahitur ab his quæ contra Deum, secundum illud Psal. xlviii. 9. *Laude mea infrenabo te, ne intereas.* Prodest etiam laus oris ad hoc quod aliorum affectus provocetur in Deum; unde dicitur in Psal. xxxiii. 1. *Semper laus ejus in ore meo : & postea subditur : Audiant man-*

suæ, & lætentur : Magnificate Dominum mecum.

Ad primum ergo dicendum, quod de Deo dupliciter possumus loqui. Uno modo quantum ad ejus essentiam : & sic, cum sit incomprehensibilis, & ineffabilis, major est omni laude. Debetur autem ei secundum hanc comparationem reverentia, & patriæ honor : unde & in Psal. lxi. secundum translationem Hieronymi (2) dicitur : *Tibi silet laus, Deus,* quantum ad primum; & *tibi reddetur votum,* quantum ad secundum. Alio modo secundum effectus ipsius, qui in nostram utilitatem ordinantur : & secundum hoc debetur laus Deo : unde dicitur Psal. lxi. 7. *Miserationum Domini recordabor : laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis Dominus : & Dionysius dicit 1. cap. de div. Nomin. (a med. lect. 11.) Omnem sanctum Theologorum hymnum, idest divinam laudem, invenies ad beatos Thearchie, idest Divinitatis, processus manifestative, & laudative Dei nominationes dividendum.*

Ad secundum dicendum, quod laus oris inutilis est laudanti, si sit sine laude cordis. Tunc enim loquitur Deo laudem, dum magna opera ejus recogitat cum affectu. Valet tamen exterior laus oris ad excitandum interiorem affectum laudantis, & ad provocandum alios ad Dei laudem sicut dictum est (in corp. art.)

Ad tertium dicendum, quod Deum non laudamus propter utilitatem suam, sed propter utilitatem nostram, ut dictum est (in corp. art.)

A P.

(1) Ubi 70. expressius *Labia exultationis laudabunt nomen tuum*; nimirum τὸ ἔθωμα quod significat nomen pro τὸ εἶμα ponentes quod perinde est ac os; sic etiam χεῖλη legit Augustinus: Quamvis Exemplaria quædam habent græce, τὸ χεῖλη ἀγαλλίσσασκε ἀνίσσει τὸ εἶμα μου idest labia exultationis laudabit os meum; sed cum pro χεῖλη seu labio quæpiam oscitanter plurale χεῖλη sive labia posuisset, neque commoda satis esset hæc loquuti: *Labia exultationis laudabit (seu laudabunt) os meum*, similiter notandum sibi finxit, *laudabunt nomen tuum*: Hinc in Theodoretæi textu qui sicut supra εἶμα legit, reponendum est χεῖλη pro χεῖλη, ac retinendum εἶμα seu os quod hebraice quoque sic habetur.

(*) Ita communiter. Codices Alex. & Camer. quem non potest cognoscere, verbis nostris ei expri-

mamus.

(2) Ut & rursus in hebraico textu juxta Xantis Pagnini versionem, *Tibi silet laus &c.* Quod paraphrasis Chaldaica sic plenius exprimit: *Coram te reputatur sicut silentium laus Angelorum &c.* Vel simpliciter ex Nebiensis textu, *Coram te reputatur sicut silentium laus Deus &c.* Quasi sit sensus quod majestas divina quæ laudatur, laudari digne nunquam possit: Ad quod alludit ipse S. Thomas in Prosa quam edidit de sanctissimo Sacramento cum sic incipit: *Lauda Sion Salvatorem, lauda Ducem & Pastorem in hymnis & canticis: Quæntum potes tantum tude, quia maior omni laude, nec laudare sufficit: Vel quod in idem redit, quasi utique silentio melius honoretur cum admiratione majestatis quam laude quocumque conatu vocis &c.*

A P P E N D I X.

EX art. habes primo : quomodo per rationem tum directam, tum indirectam, & offendas, & in recto sensu intelligas, merito fuisse a scripturis, & sanctorum gestis insinuatum; quod Deus est ore laudandus. A scripturis quidem: ut extenditur in *arg. cont.* A gestis autem sanctorum: ut in vita B. Mariæ Magdalenz. Legitur enim ibi, quod in deserto ad triginta annos omnium mortalium solatio destituta vivens, & Deo ferventissime serviens, ipsa quotidie septem horarum tempore ad audiendas divinas laudes in aera ab Angelis elevabatur. Patet autem: quod eas corporaliter audire non potuisset: nisi ore corporali, vel quasi corporali, laudes ipsæ fuissent depromptæ: tali, scilicet modo, quo in assumptis corporibus Angeli, vel etiam animæ separatz corporalia exercent. De simili ad articulum hunc materia, & ratione, vide q. 83. ar. 12. Secundo videt: quomodo &c.

A R T I C U L U S II. 496

Utrum in divinis laudibus sint cantus assumendi.

Locis art. 1. inductis.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod cantus non sint assumendi in laudem divinam. Dicit enim Apostolus ad Colofs. III. 16. *Docentes, & commponentes vosmetipsos in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus.* Sed nihil debemus assumere in divinum cultum præter ea quæ nobis auctoritate Scripturæ traduntur. Ergo videtur quod non debemus uti in divinis laudibus canticis corporalibus, sed solum spiritualibus.

2. Præterea. Hieronymus super illud ad Ephes. v. *Cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino,* (& hab. cap. *Cantantes,* dist. xcii.) dicit: „Audiant hæc adolescentuli, audiant hi quibus in Ecclesia est

„psallendi officium: Deo non voce, sed
„corde cantandum: nec in tragædorum mo-
„dum guttur, & fauces medicamine linien-
„dæ sunt, ut in Ecclesia theatrales moduli
„audiantur, & cantica. “ Non ergo in lau-
„des Dei sunt cantus assumendi.

3. Præterea. Laudare Deum convenit parvis, & magnis, secundum illud Apoc. xix. 5. *Laudem dicite Deo nostro omnes sancti ejus, & qui timetis Deum, pusilli, & magni.* Sed majores, qui sunt in Ecclesia, non decet cantare: dicit enim Gregorius (in Regist. Lib. IV. epist. xlv. a princ.) (1) & habetur in Decretis dist. xcii. cap. *In sancta Romana Ecclesia: Presenti decreto constituo ut in sede sacri altaris ministri cantare non debeant.* Ergo cantus non conveniunt divinis laudibus.

4. Præterea. In veteri lege laudabatur Deus in musicis instrumentis, & humanis cantibus, secundum illud Psal. xxxii. 2. *Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi: cantate ei canticum novum.* Sed instrumenta musica, sicut citharas, & psalteria, non assumit Ecclesia in divinas laudes, ne videatur judaizare. Ergo pari ratione nec cantus in divinas laudes sunt assumendi.

5. Præterea. Principalior est laus mentis quam laus oris. Sed laus mentis impeditur per cantus: tum quia cantantium intentio abstrahitur a consideratione eorum quæ cantant, dum circa cantum student: tum etiam quia ea quæ cantantur, minus ab aliis intelligi possunt, quam si sine cantu proferrentur. Ergo cantus non sunt in divinis laudibus assumendi.

Sed contra est quod beatus Ambrosius in Ecclesia Mediolanensi cantus instituit, ut Augustinus refert Lib. IX. Confess. (cap. vii.) (2)

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (art. præc.) laus vocalis ad hoc necessaria est ut affectus hominis provocetur in Deum. Et ideo quæcumque ad hoc utilia esse possunt, in divinas laudes congruenter assumuntur. Manifestum est autem quod se-
cun-

(1) Et si non simplex epistola sed relatio Synodalis qua Gregorius Papa coram sanctissimo B. Petri corpore cum Episcopis omnibus ac Romana Ecclesia Presbyteris residens, astantibus Diaconibus & cuncto Clero dixit: *In sancta Romana Ecclesia cui di: ino dispensatio præesse me voluit, dudum consuetudo est valde reprehensibilis exorta &c.* Ut paulo infra referretur in ipso textu, sed plenius & expressius ad mar-

ginem.

(2) Juxta morem Orientalem (inquit) ne plebs propter illum ab Ariana Imperatrice persequente vexatum in Ecclesia excubans radio vel mærore contabesceret: Quod subinde retentum tamen & per cæteras orbis partes deinceps imitatum, ut cap. 7. videre est.

cundum diversas melodias sonorum, animi hominum diversimode disponuntur, ut patet per Philosophum in VIII. Politic. (cap. v. & VII.) & per Boetium in prologo musicæ (1) seu Lib. I. cap. 1. a med.)

Et ideo salubriter fuit institutum ut in divinas laudes cantus assumerentur, ut animi infirmorum magis provocarentur ad devotionem. Unde Augustinus dicit in X. Confess. (cap. XXXIII. a med.) *Adducor cantandi consuetudinem approbare in Ecclesia, ut per oblietiam autium infirmior animus in affectum pietatis assurgat: & de seipso dicit in IX. Confess. (cap. VI. in fin.) Flevi in hymnis, & canticis tuis, suavisonantis Ecclesie tuae vocibus commotus acriter.*

Ad primum ergo dicendum, quod cantica spiritualia possunt dici non solum ea quæ interiori canuntur in spiritu, sed etiam ea quæ exterius ore cantantur, in quantum per huiusmodi cantica spiritualis devotio provocatur.

Ad secundum dicendum, quod Hieronymus non simpliciter vituperat cantum, sed reprehendit eos qui in Ecclesia cantant more theatro, non propter devotionem excitandum, sed propter ostentationem, vel delectationem provocandum. Unde Augustinus dicit in X. Confess. (cap. XXXIII. cir.) *Cum mihi accidit ut me amplius cantus, quam res que canitur, moveat, pœnaliter me peccare confiteor; & tunc mallet non audire cantantem.*

Ad tertium dicendum, quod nobilior modus est provocandi homines ad devotionem per doctrinam, & prædicationem quam per cantum. Et ideo diaconi, & prælati, quibus competit per prædicationem, & doctrinam animos hominum provocare in Deum, non debent cantibus insistere, ne per hoc a majoribus retrahantur. Unde ibidem Gregorius di-

cit: *Consuetudo est valde reprehensibilis ut in diaconatus ordine constituti modulationi vocis inserviant, (2) quos ad prædicationis officium, & elemosinarum studium vacare coguebat.*

Ad quartum dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in VIII. Polit. (cap. VI. cir. med.) *neque fistulas ad disciplinam est adducendum, (3) neque aliquod aliud artificiale organum; puta citharam, & si quid tale alterum est; sed quæcumque faciunt audisores bonos.* Huiusmodi enim musica instrumenta magis animum movent ad delectationem, quam per ea formetur interiori bona dispositio. In veteri autem testamento usus erat talium instrumentorum: tum quia populus erat magis durus, & carnalis, unde erat per huiusmodi instrumenta provocandus, sicut & per promissiones terrenas: tum etiam quia huiusmodi instrumenta corporalia aliquid figurabant.

Ad quintum dicendum, quod per cantum quo quis studiose ad delectandum utitur, abstrahitur animus a consideratione eorum quæ cantantur. Sed si aliquis cantet propter devotionem, attentius considerat quæ dicuntur: tum quia diutius moratur super eodem: tum quia, ut Augustinus dicit in X. Confess. (cap. XXXIII. a princ.) *omnes affectus spiritus nostri pro suavi diversitate habent proprios modos in voce, atque cantu, quorum oculata familiaritate excitantur.* Et eadem etiam est ratio de audientibus, in quibus etsi (*) aliqui non intelligant quæ cantantur, intelligunt tamen propter quid cantantur scilicet ad laudem Dei: & hoc sufficit ad devotionem excitandam.

A P.

(1) Sic enim Philosophus cap. 5. versus finem, *vel stabiliter (inquit) ut ad harmoniam Lydiam; vel remisse, ut ad Doricam; vel cum distractione vehementi que animos extra se rapit, ut ad Phrygiam:* Unde tum ibi tum deinceps cap. 6. & 7. Musicam propter mores formandos addiscendam inculcat; ut in qua morum imitatio quædam insit: Et Boetius: *Musica (inquit) non modo speculationi verum etiam moralitati conjuncta est: Nihil est enim tam proprium humanitati quam remitti dulcibus modis, astringique contrariis. Hinc morum, quoque maxime (seu maxima) mutationes fiunt &c.*

(2) Nec tantum, sed ut sacri altaris ministerio deputati cantores eligantur, sicut præmittit.

(3) Ut minus bene vetus Interpretes reddit quod

aliqui bene juxta proprietatem græcæ phrasis dicitur, *ὁ τοῦ ἀκτίου* & latinius reddi debuit non syllabis hærendo sed sensui, *non enim adducenda in disciplinam sunt fistula;* vel sicut Interpretes aliqui recentiores reddunt, *non sunt in disciplina recipiende;* cap. 6. circa medium: Quin & circa medium quoque cap. 5. ex Deorum exemplo qui citharam non pulsant, ut inquit Poetæ, infert quod eos qui talia faciunt *viles vel sordidos (Barabæus) appellamus:* Non sic tamen in usu sacro pro temporis congruentia, sicut David; quamvis in Psal. 37. conc. 1. sic dicat Augustinus: *Nonne id egit institutio vigiliarum in nomine Christi ut ex hoc loco cithara pellerentur?*

(*) *Al.* aliquando.

A P P E N D I X.

EX artic. habes primo : quomodo per rationem, tum directam, tum indirectam destruas errorem (hunc attribuit Beatus Augustinus. 2. *retractat. cap. 11.* cuidam Hilario ex secta *Arrianorum*), dicentem ; quod cantus non est admittendus in ecclesia ; & quod in cantibus ecclesiasticis frustra conteritur tempus . In tantumque errores hos a se amplexos amplificavit malo suo *Joannes Wicleff* ; ut dixerit ; cantantes in ecclesia vocandos esse sacrdotes Baal . Et tamen , quamvis *Paulus Samosatenus* Psalmos Davidicos cantari vetuerit , his alios ipse ex magno arrogantia , superbizque spiritu suffecit in suimet laudem : quos mulierculas in media ecclesia cantare instituit . Ut inde noverit quisque prudens : non cantum , ut cantum præcise , sed cantum , ut Domini Dei laudes continentem , ab ipso fuisse injuriis laceffitum , & a suis terminis , quippe qui tanto bono se indignum nesciens judicavit , ejectum . *Secundo* habes ; quomodo per rationem ostendas , hos merito damnari a Sanctorum Patrum orthodoxorum actis ; ut in *argum. contr. & corp.* patet . Item a *Pf. 32.* „ Cantate ei canticum novum , bene psallite ei in vociferatione , & 26. Circuivi , & immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis . Cantabo , & psalmum dicam Domino . *Item a Thelesphoro Papa IV. post Petrum .* Nocte sancta nativitatis Domini Salvatoris missas celebrent Presbyteri , & hymnum Angelicum in illis solemniter decantent . *Hec ille , & recitantur ,* De consecrat. dist. 1. cap. Nocte . *Item a Concilio Toletano 3.* De hymnis canendis , & Salvatoris , & Apostolorum habemus exemplum . Nam & ipse Dominus hymnum dixisse perhibetur , *Matthæo* Evange-

„ lista testante ; hymno dicto exierunt in montem Oliveti , &c. Ille hymnus , quem nato in carne Christo Angeli cecinerunt , Gloria in excelsis Deo , &c. *Hæc Concilium , & recitantur ,* De consecratione dist. 1. cap. De hymnis . *Item a Leone IX. ibid. cap.* Hi duo solummodo hymni ab Angelis in novo testamento inveniuntur decantati : Alleluja ; Gloria in excelsis Deo . *Hæc ille . Quid vero sit hymnus , declarat B. August. Super Psalm. 72. in exposit. vit.* Hymni sunt laudes Dei cum cantico . Si sit laus , & non est Dei ; non est hymnus . Oportet , ut sit hymnus , ut habeat hæc tria , & laudem , & Dei , & canticum . *Hæc Augustinus . Item a Concilio Agathensi , cap. 30.* Studendum est ; ubique post antiphonas , collectiones per ordinem ab Episcopis , vel presbyteris dici ; & hymnos matutinos , vel vespertinos decantari omnibus diebus . *Hæc illud . Item a Christo Domino Matth. 27.* JESUS clamavit voce magna , dicens : Heli , Heli , Lammafabathani , *Et Luc. 23.* Clamans voce magna JESUS ait : Patet in manus tuas commendo spiritum meum . „ De sacerdotibus autem Baal clamantibus 3. *Reg. 18.* Puisset respondere ad ignarum , malignumque *Wicleff* ; quoniam ab Helia ibi deridentur , non quia præcise clamabant ; sed , quia ideo clamabant , quoniam putabantur Deum suum Baal altiores voces audire magis quam bassas . Unde hanc eorum phantasiam phreneticam innuebat se deridere Helias his verbis . „ Clamate voce majore . Deus enim vester cum alio loquitur , aut in diversorio est , aut in itinere , aut certe dormit , ut excitetur . „ Quis autem sapiens non videat , catholicos alia ratione moveri ad cantandum in vociferatione ; & plus , quam diversima ab ipsis profanis Baal idololatris . *Tersio* vides : quomodo &c.

SUMMÆ THEOLOGICÆ S. THOMÆ AQUINATIS .

F I N I S VII. T O M I ,

